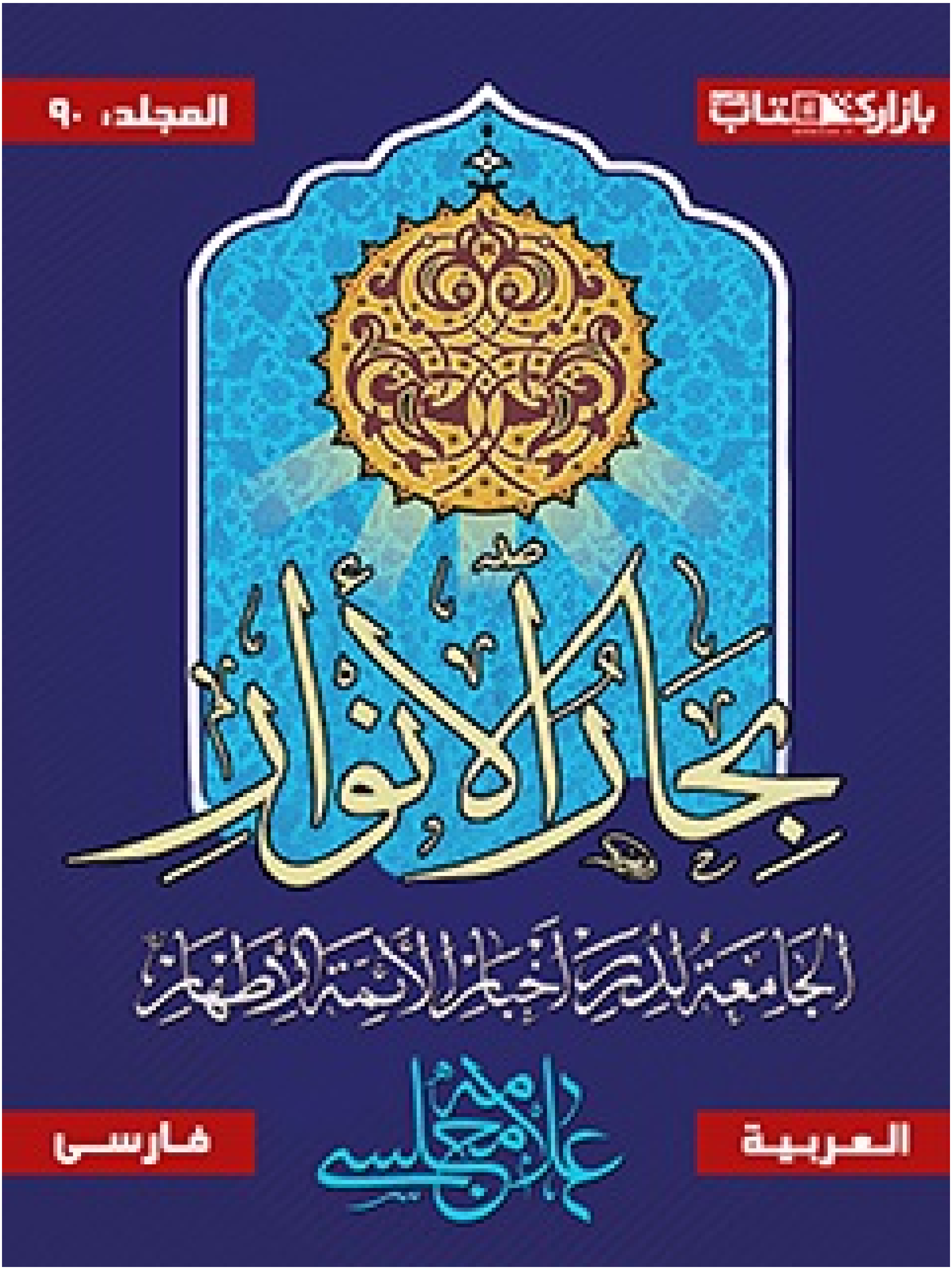

بازارکتاب
المجلد، ٩٠
بحار الأنوار
الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار
علامه مجلسی
العربية
فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۹۰ : کتاب ذکر و دعا – ۱

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [-۱۳].

مشخصات ظاهری: ج – نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج.۲۴.کتاب الامامه. ج.۵۲.تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷.الایمان و الکفر. ج.۸۷.کتاب الصلاه. ج.۹۱،۹۲.الذکر و الدعا. ج.۹۴.کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ –

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۱۶:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۱۷:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۱۹:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۲۰:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۲۲:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۲۳:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

**[ترجمه]

تتمه أبواب فضائل سور القرآن و آیاته و ما یناسب ذلک من المطالب

باب ۱۲۸ ما ورد عن أمیر المؤمنین صلوات الله علیه فی أصناف آیات القرآن و أنواعها و تفسیر بعض آیاتها بروایه النعمانی و هی رساله مفرده مدونه کثیره الفوائد نذکرها من فاتحتها إلی خاتمتها

اشاره

الحمد لله العدل ذی العظمه و الجبروت و العز و الملکوت الحی الذی لا یموت و مبدئ الخلق و معیده و منشئ کل شی ء و مبیده الذی لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ واحد لا کالآحاد الخالی من الأنداد لا إله إلا هو راحم العباد و صلی الله علی نوره الساطع و ضیائه اللامع محمد نبیه و صفیه و عروته الوثقی و مثله الأعلی المفضل علی جمیع الوری و علی أخیه و وصیه و وارث علمه و آیته العظمی و علی آله الأئمه المصطفین و عترته المنتجبین المفضلین علی جمیع العالمین مصابیح الدجی و أعلام الهدی و سفن النجاه الذین قرنهم الله بنفسه و نبیه حیث یقول جل ثناؤه أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ

وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۱) فدل سبحانه و أرشد إلیهم، فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: إِنِّی مُخَلِّفٌ فِیکَمْ مَا إِنْ تَمَسَّکْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلَّوا الثَّقَلَیْنِ کِتَابَ اللَّهِ وَ عِتْرَتِی فَإِنَّ رَبِّیَ اللَّطِیفَ الْخَبِیرَ أَنْبَأَنِی أَنَّهُمَا لَنْ یَفْتَرِقَا حَتَّی یَرِدَا عَلَیَّ الْحَوْضَ.

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فِی خُطْبَةٍ لَهُ: أَلَا إِنَّ الْعِلْمَ الَّذِی هَبَطَ بِهِ آدَمُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَی الْأَرْضِ وَ جَمِیعَ مَا فُضِّلَتْ بِهِ النَّبِیُّونَ فِی عِتْرَةِ خَاتَمِ النَّبِیِّینَ.

و اعلم یا أخی وفقک الله لما یرضیه بفضله و جنبک ما یسخطه برحمته إن القرآن جلیل خطره عظیم قدره و لما أخبرنا رسول الله صلی الله علیه و آله أن القرآن مع أهل بیته و هم التراجمه عنه المفسرون له وجب أخذ ذلک عنهم و منهم قال الله تعالی فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ (۲) ففرض جلت عظمته علی الناس العلم و العمل بما فی القرآن فلا یسعهم مع ذلک جهله و لا یعذرون فی ترکه و جمیع ما أنزله فی کتابه عند أهل بیت نبیه الذین ألزم العباد طاعتهم و فرض سؤالهم و الأخذ عنهم حیث یقول فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ فالذکر هاهنا رسول الله صلی الله علیه و آله قال الله تعالی قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَیْکُمْ ذِکْراً رَسُولًا یَتْلُوا عَلَیْکُمْ آیاتِ اللَّهِ (۳) الآیه و أهل الذکر هم أهل بیته و لما اختلف الناس فی ذلک أنزل الله تعالی ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْکِتابَ الَّذِینَ اصْطَفَیْنا مِنْ عِبادِنا(۴) فلم یفرض علی عباده طاعه غیر من اصطفاه و طهره دون من وقع منه الشک أو الظلم و یتوقع فالویل لمن خالف الله تعالی و رسوله و أسند أمره إلی غیر المصطفین قال الله تعالی وَ یَوْمَ یَعَضُّ الظَّالِمُ عَلی یَدَیْهِ یَقُولُ یا لَیْتَنِی اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا(۵) فالسبیل هاهنا أمیر المؤمنین صلوات الله علیه یا وَیْلَتی لَیْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْ فُلاناً خَلِیلًا لَقَدْ أَضَلَّنِی عَنِ الذِّکْرِ بَعْدَ إِذْ جاءَنِی و الذکر هاهنا أمیر المؤمنین صلوات الله علیه وَ قالَ الرَّسُولُ یا رَبِّ إِنَّ قَوْمِی اتَّخَذُوا هذَا الْقُرْآنَ مَهْجُوراً(۶) فالقرآن هاهنا إشاره إلی أمیر المؤمنین صلوات الله ثم وصف

۱- ۱. النساء: ۵۹.

۲- ۲. النحل: ۴۳ الأنبیاء: ۷.

۳- ۳. الطلاق: ۱۰.

۴- ۴. فاطر: ۳۲.

۵- ۵. الفرقان: ۲۷- ۳۰.

۶- ۶. الفرقان: ۲۷- ۳۰.

الأئمه علیهم السلام فقال تعالی التَّائِبُونَ الْعابِدُونَ الْحامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ (۱) أ لا تری أنه لا یصلح أن یأمر بالمعروف إلا من قد عرف المعروف کله حتی لا یخطأ فیه و لا یزل لا ینسی و لا یشک و لا ینهی عن المنکر إلا من عرف المنکر کله و أهله و لا یجوز لأحد أن یقتدی و یأتم إلا بمن هذه صفته و هم الراسخون فی العلم الذین قرنهم الله بالقرآن و قرن القرآن بهم.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ جَعْفَرٍ النُّعْمَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي كِتَابِهِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ ابْنُ عُقْدَةَ قَالَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ بْنِ يَعْقُوبَ الْجُعْفِيُّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ جَابِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقَ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بَعَثَ مُحَمَّداً فَخَتَمَ بِهِ الْأَنْبِيَاءَ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ كِتَاباً فَخَتَمَ بِهِ الْكُتُبَ فَلَا كِتَابَ بَعْدَهُ أَحَلَّ فِيهِ حَلَالًا وَ حَرَّمَ حَرَاماً فَحَلَالُهُ حَلَالٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ فِيهِ شَرْعُكُمْ وَ خَبَرُ مَنْ قَبْلَكُمْ وَ بَعْدَكُمْ.

و جعله النبی صلی الله علیه و آله علما باقیا فی أوصیائه فترکهم الناس و هم الشهداء علی أهل کل زمان و عدلوا عنهم ثم قتلوهم و اتبعوا غیرهم و أخلصوا لهم الطاعه حتی عاندوا من أظهر ولایه ولاه الأمر و طلب علومهم قال الله سبحانه فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَ لا تَزالُ تَطَّلِعُ عَلى خائِنَهٍ مِنْهُمْ (۲) و ذلک أنهم ضربوا بعض القرآن ببعض و احتجوا بالمنسوخ و هم یظنون أنه الناسخ و احتجوا بالمتشابه و هم یرون أنه المحکم و احتجوا بالخاص و هم یقدرون أنه العام و احتجوا بأول الآیه و ترکوا السبب فی تأویلها و لم ینظروا إلی ما یفتح الکلام و إلی ما یختمه و لم یعرفوا موارده و مصادره إذ لم یأخذوه

۱- ۱. براءه: ۱۱۲.

۲- ۲. المائده: ۱۳.

عن أهله فضلوا و أضلوا.

و اعلموا رحمكم الله أنه من لم يعرف من كتاب الله عز و جل الناسخ من المنسوخ و الخاص من العام و المحكم من المتشابه و الرخص من العزائم و المكی و المدنی و أسباب التنزيل و المبهم من القرآن فی ألفاظه المنقطعه و المؤلفه و ما فيه من علم القضاء و القدر و التقديم و التأخير و المبين و العميق و الظاهر و الباطن و الابتداء و الانتهاء و السؤال و الجواب و القطع و الوصل و المستثنی منه و الجاری فيه و الصفه لما قبل مما يدل علی ما بعد و المؤكد منه و المفصل و عزائمه و رخصه و مواضع فرائضه و أحكامه و معنی حلاله و حرامه الذی هلك فيه الملحدون و الموصول من الألفاظ و المحمول علی ما قبله و علی ما بعده فليس بعالم بالقرآن و لا هو من أهله و متی ما ادعی معرفه هذه الأقسام مدع بغير دليل فهو كاذب مرتاب مفتر علی الله الكذب و رسوله وَ مَأْواهُ جَهَنَّمُ وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ

وَ لَقَدْ سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ- شِيعَتُهُ عَنْ مِثْلِ هَذَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْزَلَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَهِ أَقْسَامٍ كُلٌّ مِنْهَا شَافٍ كَافٍ وَ هِيَ أَمْرٌ وَ زَجْرٌ وَ تَرْغِيبٌ وَ تَرْهِيبٌ وَ جَدَلٌ وَ مَثَلٌ وَ قِصَصٌ وَ فِي الْقُرْآنِ نَاسِخٌ وَ مَنْسُوخٌ وَ مُحْكَمٌ وَ مُتَشَابِهٌ وَ خَاصٌّ وَ عَامٌّ وَ مُقَدَّمٌ وَ مُؤَخَّرٌ وَ عَزَائِمُ وَ رُخَصٌ وَ حَلَالٌ وَ حَرَامٌ وَ فَرَائِضُ وَ أَحْكَامٌ وَ مُنْقَطِعٌ وَ مَعْطُوفٌ وَ مُنْقَطِعٌ غَيْرُ مَعْطُوفٍ وَ حَرْفٌ مَكَانَ حَرْفٍ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ خَاصٌّ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ عَامٌّ مُحْتَمِلُ الْعُمُومِ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ وَاحِدٌ وَ مَعْنَاهُ جَمْعٌ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ جَمْعٌ وَ مَعْنَاهُ وَاحِدٌ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ مَاضٍ وَ مَعْنَاهُ مُسْتَقْبَلٌ وَ مِنْهُ مَا لَفْظُهُ عَلَى الْخَبَرِ وَ مَعْنَاهُ حِكَايَةٌ عَنْ قَوْمٍ آخَرَ وَ مِنْهُ مَا هُوَ بَاقٍ مُحَرَّفٌ عَنْ جِهَتِهِ وَ مِنْهُ مَا هُوَ عَلَى خِلَافِ تَنْزِيلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِيلُهُ فِي تَنْزِيلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِيلُهُ قَبْلَ تَنْزِيلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِيلُهُ بَعْدَ تَنْزِيلِهِ وَ مِنْهُ آيَاتٌ بَعْضُهَا فِي سُورَةٍ وَ تَمَامُهَا فِي سُورَةٍ أُخْرَى وَ مِنْهُ آيَاتٌ نِصْفُهَا مَنْسُوخٌ

وَ نِصْفُهَا مَتْرُوكٌ عَلَى حَالِهِ وَ مِنْهُ آيَاتٌ مُخْتَلِفَهُ اللَّفْظِ مُتَّفِقَهُ الْمَعْنَى وَ مِنْهُ آيَاتٌ مُتَّفِقَهُ اللَّفْظِ مُخْتَلِفَهُ الْمَعْنَى وَ مِنْهُ آيَاتٌ فِيهَا رُخْصَهٌ وَ إِطْلَاقٌ بَعْدَ الْعَزِيمَهِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُحِبُّ أَنْ يُؤْخَذَ بِرُخَصِهِ كَمَا يُؤْخَذُ بِعَزَائِمِهِ وَ مِنْهُ رُخْصَهٌ صَاحِبُهَا فِيهَا بِالْخِيَارِ إِنْ شَاءَ أَخَذَ وَ إِنْ شَاءَ تَرَكَهَا وَ مِنْهُ رُخْصَهٌ ظَاهِرُهَا خِلَافُ بَاطِنِهَا يُعْمَلُ بِظَاهِرِهَا عِنْدَ التَّقِيَّهِ وَ لَا يُعْمَلُ بِبَاطِنِهَا مَعَ التَّقِيَّهِ وَ مِنْهُ مُخَاطَبَهٌ لِقَوْمٍ وَ الْمَعْنَى لِآخَرِينَ وَ مِنْهُ مُخَاطَبَهٌ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ مَعْنَاهُ وَاقِعٌ عَلَى أُمَّتِهِ وَ مِنْهُ لَا يُعْرَفُ تَحْرِيمُهُ إِلَّا بِتَحْلِيلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْلِيفُهُ وَ تَنْزِيلُهُ عَلَى غَيْرِ مَعْنَى مَا أُنْزِلَ فِيهِ وَ مِنْهُ رَدٌّ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ احْتِجَاجٌ عَلَى جَمِيعِ الْمُلْحِدِينَ وَ الزَّنَادِقَهِ وَ الدَّهْرِيَّهِ وَ الثَّنَوِيَّهِ وَ الْقَدَرِيَّهِ وَ الْمُجَبِّرَهِ وَ عَبَدَهِ الْأَوْثَانِ وَ عَبَدَهِ النِّيرَانِ وَ مِنْهُ احْتِجَاجٌ عَلَى النَّصَارَى فِي الْمَسِيحِ عليه السلام وَ مِنْهُ الرَّدُّ عَلَى الْيَهُودِ وَ مِنْهُ الرَّدُّ عَلَى مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْإِيمَانَ لَا يَزِيدُ وَ لَا يَنْقُصُ وَ أَنَّ الْكُفْرَ كَذَلِكَ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ زَعَمَ أَنْ لَيْسَ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ قَبْلَ الْقِيَامَهِ ثَوَابٌ وَ عِقَابٌ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ فَضْلَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله عَلَى جَمِيعِ الْخَلْقِ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الْإِسْرَاءَ بِهِ لَيْلَهَ الْمِعْرَاجِ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ أَثْبَتَ الرُّؤْيَهَ وَ مِنْهُ صِفَاتُ الْحَقِّ وَ أَبْوَابُ مَعَانِي الْإِيمَانِ وَ وُجُوبُهُ وَ وُجُوهُهُ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الْإِيمَانَ وَ الْكُفْرَ وَ الشِّرْكَ وَ الظُّلْمَ وَ الضَّلَالَ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ وَصَفَ اللَّهَ تَعَالَى وَحْدَهُ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الرَّجْعَهَ وَ لَمْ يَعْرِفْ تَأْوِيلَهَا وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يَعْلَمُ الشَّيْ ءَ حَتَّى يَكُونَ وَ مِنْهُ رَدٌّ عَلَى مَنْ لَمْ يَعْلَمِ الْفَرْقَ بَيْنَ الْمَشِيَّهِ وَ الْإِرَادَهِ وَ الْقُدْرَهِ فِي مَوَاضِعَ وَ مِنْهُ مَعْرِفَهُ مَا خَاطَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ الْأَئِمَّهَ وَ الْمُؤْمِنِينَ وَ مِنْهُ أَخْبَارُ خُرُوجِ الْقَائِمِ مِنَّا عَجَّلَ اللَّهُ فَرَجَهُ وَ مِنْهُ مَا بَيَّنَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ وَ فَرَائِضَ الْأَحْكَامِ وَ السَّبَبَ فِي مَعْنَى بَقَاءِ الْخَلْقِ وَ مَعَايِشِهِمْ وَ وُجُوهِ ذَلِكَ وَ مِنْهُ أَخْبَارُ الْأَنْبِيَاءِ وَ شَرَائِعُهُمْ وَ هَلَاكُ أُمَمِهِمْ وَ مِنْهُ مَا بَيَّنَ اللَّهُ تَعَالَى فِي مَغَازِي النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ حُرُوبِهِ وَ فَضَائِلُ أَوْصِيَائِي وَ مَا يَتَعَلَّقُ بِذَلِكَ

وَ یَتَّصِلُ بِهِ.

فکانت الشیعه إذا تفرغت من تکالیفها تسأله عن قسم قسم فیخبرها فمما سألوه عن الناسخ و المنسوخ فَقَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بَعَثَ رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله بِالرَّأْفَهِ وَ الرَّحْمَهِ فَکَانَ مِنْ رَأْفَتِهِ وَ رَحْمَتِهِ أَنَّهُ لَمْ یَنْقُلْ قَوْمَهُ فِی أَوَّلِ نُبُوَّتِهِ عَنْ عَادَتِهِمْ حَتَّی اسْتَحْکَمَ الْإِسْلَامُ فِی قُلُوبِهِمْ وَ حَلَّتِ الشَّرِیعَهُ فِی صُدُورِهِمْ فَکَانَتْ مِنْ شَرِیعَتِهِمْ فِی الْجَاهِلِیَّهِ أَنَّ الْمَرْأَهَ إِذَا زَنَتْ حُبِسَتْ فِی بَیْتٍ وَ أُقِیمَ بِأَوَدِهَا حَتَّی یَأْتِیَ الْمَوْتُ وَ إِذَا زَنَی الرَّجُلُ نَفَوْهُ عَنْ مَجَالِسِهِمْ وَ شَتَمُوهُ وَ آذَوْهُ وَ عَیَّرُوهُ وَ لَمْ یَکُونُوا یَعْرِفُونَ غَیْرَ هَذَا.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فِی أَوَّلِ الْإِسْلَام- وَ اللَّاتِی یَأْتِینَ الْفاحِشَهَ مِنْ نِسائِکُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَیْهِنَّ أَرْبَعَهً مِنْکُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِکُوهُنَّ فِی الْبُیُوتِ حَتَّی یَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ یَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِیلًا- وَ الَّذانِ یَأْتِیانِها مِنْکُمْ فَآذُوهُما فَإِنْ تابا وَ أَصْلَحا فَأَعْرِضُوا عَنْهُما إِنَّ اللَّهَ کانَ تَوَّاباً رَحِیماً(۱) فَلَمَّا کَثُرَ الْمُسْلِمُونَ وَ قَوِیَ الْإِسْلَامُ وَ اسْتَوْحَشُوا أُمُورَ الْجَاهِلِیَّهِ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی- الزَّانِیَهُ وَ الزَّانِی فَاجْلِدُوا کُلَّ واحِدٍ مِنْهُما مِائَهَ جَلْدَهٍ(۲) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآیَهُ آیَهَ الْحَبْسِ وَ الْأَذَی وَ مِنْ ذَلِکَ أَنَّ الْعِدَّهَ کَانَتْ فِی الْجَاهِلِیَّهِ عَلَی الْمَرْأَهِ سَنَهً کَامِلَهً وَ کَانَ إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ أَلْقَتِ الْمَرْأَهُ خَلْفَ ظَهْرِهَا شَیْئاً بَعْرَهً وَ مَا جَرَی مَجْرَاهَا ثُمَّ قَالَتِ الْبَعْلُ أَهْوَنُ عَلَیَّ مِنْ هَذِهِ فَلَا أَکْتَحِلُ وَ لَا أَمْتَشِطُ وَ لَا أَتَطَیَّبُ وَ لَا أَتَزَوَّجُ سَنَهً فَکَانُوا لَا یُخْرِجُونَهَا مِنْ بَیْتِهَا بَلْ یُجْرُونَ عَلَیْهَا مِنْ تَرِکَهِ زَوْجِهَا سَنَهً فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی فِی أَوَّلِ الْإِسْلَام وَ الَّذِینَ یُتَوَفَّوْنَ مِنْکُمْ وَ یَذَرُونَ أَزْواجاً وَصِیَّهً لِأَزْواجِهِمْ مَتاعاً إِلَی الْحَوْلِ غَیْرَ إِخْراجٍ (۳) فَلَمَّا قَوِیَ الْإِسْلَامُ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی- وَ الَّذِینَ یُتَوَفَّوْنَ مِنْکُمْ وَ یَذَرُونَ أَزْواجاً یَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَهَ أَشْهُرٍ وَ عَشْراً فَإِذا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلا

۱- ۱. النساء: ۱۵- ۱۶.

۲- ۲. النور: ۲.

۳- ۳. البقره: ۲۴۰.

جُناحَ عَلَيْكُمْ (۱) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ قَالَ عليه السلام وَ مِنْ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمَّا بَعَثَ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله أَمَرَهُ فِي بَدْوِ أَمْرِهِ أَنْ يَدْعُوَ بِالدَّعْوَهِ فَقَطْ وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ- يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْناكَ شاهِداً وَ مُبَشِّراً وَ نَذِيراً- وَ داعِياً إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَ سِراجاً مُنِيراً- وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيراً- وَ لا تُطِعِ الْكافِرِينَ وَ الْمُنافِقِينَ وَ دَعْ أَذاهُمْ وَ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَ كَفى بِاللَّهِ وَكِيلًا(۲) فَبَعَثَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِالدَّعْوَهِ فَقَطْ وَ أَمَرَهُ أَنْ لَا يُؤْذِيَهُمْ فَلَمَّا أَرَادُوهُ بِمَا هَمُّوا بِهِ مِنْ تَبْيِيتِهِ أَمَرَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِالْهِجْرَهِ وَ فَرَضَ عَلَيْهِ الْقِتَالَ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ(۳) فَلَمَّا أَمَرَ النَّاسَ بِالْحَرْبِ جَزِعُوا وَ خَافُوا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى- أَ لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ

قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَ أَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتالُ إِذا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَهِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَهً وَ قالُوا رَبَّنا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتالَ لَوْ لا أَخَّرْتَنا إِلى أَجَلٍ قَرِيبٍ إِلَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ أَيْنَما تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَهٍ(۴) فَنَسَخَتْ آيَهُ الْقِتَالِ آيَهَ الْكَفِّ: فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ وَ عَرَفَ اللَّهُ تَعَالَى حَرَجَ الْمُسْلِمِينَ أَنْزَلَ عَلَى نَبِيِّهِ وَ إِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَها وَ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ (۵) فَلَمَّا قَوِيَ الْإِسْلَامُ وَ كَثُرَ الْمُسْلِمُونَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى- فَلا تَهِنُوا وَ تَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَ أَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَ اللَّهُ مَعَكُمْ وَ لَنْ يَتِرَكُمْ أَعْمالَكُمْ (۶) فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَهُ الَّتِي أَذِنَ لَهُمْ فِيهَا أَنْ يَجْنَحُوا ثُمَّ أَنْزَلَ سُبْحَانَهُ فِي آخِرِ السُّورَهِ(۷)

فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَ خُذُوهُمْ وَ احْصُرُوهُمْ (۸) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ وَ مِنْ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى فَرَضَ الْقِتَالَ عَلَى الْأُمَّهِ فَجَعَلَ عَلَى الرَّجُلِ الْوَاحِدِ

ص: ۷

۱- ۱. البقره: ۲۳۴.

۲- ۲. الأحزاب: ۴۵- ۴۸.

۳- ۳. الحجّ: ۳۹.

۴- ۴. النساء: ۷۷.

۵- ۵. الأنفال: ۶۱.

۶- ۶. القتال: ۳۵.

۷- ۷. سوره اخرى ظ.

۸- ۸. براءه: ۵.

أَنْ يُقَاتِلَ عَشَرَةً مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ (۱) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ ثُمَّ نَسَخَهَا سُبْحَانَهُ فَقَالَ- الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ (۲) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ فَنَسَخَ بِهَذِهِ الْآيَهِ مَا قَبْلَهَا فَصَارَ مَنْ فَرَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْحَرْبِ إِنْ كَانَ عِدَّةُ الْمُشْرِكِينَ أَكْثَرَ مِنْ رَجُلَيْنِ لِرَجُلٍ لَمْ يَكُنْ فَارّاً مِنَ الزَّحْفِ وَ إِنْ كَانَ الْعِدَّةُ رَجُلَيْنِ لِرَجُلٍ فَارّاً مِنَ الزَّحْفِ وَ قَالَ وَ مِنْ ذَلِكَ نَوْعٌ آخَرُ وَ هُوَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا هَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَهِ آخَى بَيْنَ أَصْحَابِهِ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَ جَعَلَ الْمَوَارِيثَ عَلَى الْأُخُوَّهِ فِي الدِّينِ لَا فِي مِيرَاثِ الْأَرْحَامِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ هاجَرُوا وَ جاهَدُوا ... فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الَّذِينَ آوَوْا وَ نَصَرُوا أُولئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ إِلَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يُهاجِرُوا ما لَكُمْ مِنْ وَلايَتِهِمْ مِنْ شَيْ ءٍ حَتَّى يُهاجِرُوا(۳) فَأَخْرَجَ الْأَقَارِبَ مِنَ الْمِيرَاثِ وَ أَثْبَتَهُ لِأَهْلِ الْهِجْرَهِ وَ أَهْلِ الدِّينِ خَاصَّةً ثُمَّ عَطَفَ بِالْقَوْلِ فَقَالَ تَعَالَى- وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَ فَسادٌ كَبِيرٌ(۴) فَكَانَ مَنْ مَاتَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَصِيرُ مِيرَاثُهُ وَ تَرِكَتُهُ لِأَخِيهِ فِي الدِّينِ دُونَ الْقَرَابَهِ وَ الرَّحِمِ الْوَشِيجَهِ فَلَمَّا قَوِيَ الْإِسْلَامُ أَنْزَلَ اللَّهُ النَّبِيُّ أَوْلى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْواجُهُ أُمَّهاتُهُمْ وَ أُولُوا الْأَرْحامِ بَعْضُهُمْ أَوْلى بِبَعْضٍ فِي كِتابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُهاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلى أَوْلِيائِكُمْ مَعْرُوفاً كانَ ذلِكَ فِي الْكِتابِ مَسْطُوراً(۵) فَهَذَا الْمَعْنَى نَسَخَ آيَهَ الْمِيرَاثِ وَ مِنْهُ وَجْهٌ آخَرُ وَ هُوَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا بُعِثَ كَانَتِ الصَّلَاهُ إِلَى قِبْلَهِ بَيْتِ الْمَقْدِسِ سُنَّهَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَ قَدْ أَخْبَرَنَا اللَّهُ بِمَا قَصَّهُ فِي ذِكْرِ مُوسَى علیه السلام أَنْ يَجْعَلَ بَيْتَهُ قِبْلَهً وَ هُوَ قَوْلُهُ وَ أَوْحَيْنا إِلى مُوسى وَ أَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءا لِقَوْمِكُما بِمِصْرَ بُيُوتاً وَ اجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً(۶) وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي أَوَّلِ مَبْعَثِهِ يُصَلِّي

۱- ۱. الأنفال: ۶۵- ۶۶.

۲- ۲. الأنفال: ۶۵- ۶۶.

۳- ۳. الأنفال: ۷۲- ۷۳.

۴- ۴. الأنفال: ۷۲- ۷۳.

۵- ۵. الأحزاب: ۶.

۶- ۶. یونس: ۸۷.

إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ جَمِيعَ أَيَّامِ مُقَامِهِ بِمَكَّهَ وَ بَعْدَ هِجْرَتِهِ إِلَى الْمَدِينَهِ بِأَشْهُرٍ فَعَيَّرَتْهُ الْيَهُودُ وَ قَالُوا أَنْتَ تَابِعٌ لِقِبْلَتِنَا فَأَحْزَنَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله ذَلِكَ مِنْهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَ هُوَ يُقَلِّبُ وَجْهَهُ فِي السَّمَاءِ وَ يَنْتَظِرُ الْأَمْرَ قَدْ نَرى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّماءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَهً تَرْضاها فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ وَ حَيْثُ ما كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ- لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّهٌ(۱) يَعْنِي الْيَهُودَ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ ثُمَّ أَخْبَرَنَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا الْعِلَّهُ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا لَمْ يُحَوِّلْ قِبْلَتَهُ مِنْ أَوَّلِ مَبْعَثِهِ فَقَالَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ ما جَعَلْنَا الْقِبْلَهَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْها إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلى عَقِبَيْهِ وَ إِنْ كانَتْ لَكَبِيرَهً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (۲) فَسَمَّى سُبْحَانَهُ الصَّلَاهَ هَاهُنَا إِيمَاناً وَ هَذَا دَلِيلٌ وَاضِحٌ عَلَى أَنَّ كَلَامَ الْبَارِئِ سُبْحَانَهُ لَا يُشْبِهُ كَلَامَ الْخَلْقِ كَمَا لَا يُشْبِهُ أَفْعَالُهُ أَفْعَالَهُمْ وَ لِهَذِهِ الْعِلَّهِ وَ أَشْبَاهِهَا لَا يَبْلُغُ أَحَدٌ كُنْهَ مَعْنَى حَقِيقَهِ تَفْسِيرِ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ تَأْوِيلِهِ إِلَّا نَبِيُّهُ صلى الله عليه و آله وَ أَوْصِيَاؤُهُ وَ مِنْ ذَلِكَ (۳)

مَا كَانَ مُثْبَتاً فِي التَّوْرَاهِ مِنَ الْفَرَائِضِ فِي الْقِصَاصِ وَ هُوَ قَوْلُهُ وَ كَتَبْنا عَلَيْهِمْ فِيها أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَ الْعَيْنَ بِالْعَيْنِ (۴) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ فَكَانَ الذَّكَرُ وَ الْأُنْثَى وَ الْحُرُّ وَ الْعَبْدُ شَرَعاً سَوَاءً فَنَسَخَ اللَّهُ تَعَالَى مَا فِي التَّوْرَاهِ بِقَوْلِهِ- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصاصُ فِي الْقَتْلى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَ الْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَ الْأُنْثى بِالْأُنْثى (۵) فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَهُ وَ كَتَبْنا عَلَيْهِمْ فِيها أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَ مِنْ ذَلِكَ (۶) أَيْضاً آصَارٌ غَلِيظَهٌ كَانَتْ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْفَرَائِضِ فَوَضَعَ اللَّهُ تَعَالَى تِلْكَ الْآصَارَ عَنْهُمْ وَ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتِي كانَتْ عَلَيْهِمْ (۷)

۱- ۱. البقره: ۱۴۴.

۲- ۲. البقره: ۱۴۳.

۳- ۳. فی الأصل بیاض لیکتب بالحمره و لم یکتب بعد و فی الکمبانیّ« و من الناسخ» و ما اخترناه هو الظاهر.

۴- ۴. المائده: ۴۵.

۵- ۵. البقره: ۱۷۸.

۶- ۶. فی الأصل بیاض لیکتب بالحمره و لم یکتب بعد و فی الکمبانیّ« و من الناسخ» و ما اخترناه هو الظاهر.

۷- ۷. الأعراف: ۱۵۷.

وَ مِنْهُ أَنَّهُ تَعَالَى لَمَّا فَرَضَ الصِّيَامَ فَرَضَ أَنْ لَا يَنْكِحَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ بِاللَّيْلِ وَ لَا بِالنَّهَارِ عَلَى مَعْنَى صَوْمِ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي التَّوْرَاةِ فَكَانَ ذَلِكَ مُحَرَّماً عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ وَ كَانَ الرَّجُلُ إِذَا نَامَ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ قَبْلَ أَنْ يُفْطِرَ فَقَدْ حَرُمَ عَلَيْهِ الْأَكْلُ بَعْدَ النَّوْمِ أَفْطَرَ أَوْ لَمْ يُفْطِرْ وَ كَانَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يُعْرَفُ بِمُطْعِمِ بْنِ جُبَيْرٍ شَيْخاً فَكَانَ فِي الْوَقْتِ الَّذِي حَضَرَ فِيهِ الْخَنْدَقُ حَفَرَ فِي جُمْلَةِ الْمُسْلِمِينَ وَ كَانَ ذَلِكَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ الْحَفْرِ وَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ صَلَّى الْمَغْرِبَ وَ أَبْطَأَتْ عَلَيْهِ زَوْجَتُهُ بِالطَّعَامِ فَغَلَبَ عَلَيْهِ النَّوْمُ فَلَمَّا أَحْضَرَتْ إِلَيْهِ الطَّعَامَ أَنْبَهَتْهُ فَقَالَ لَهَا اسْتَعْمِلِيهِ أَنْتِ فَإِنِّي قَدْ نِمْتُ وَ حَرُمَ عَلَيَّ وَ طَوَى إِلَيْهِ وَ أَصْبَحَ صَائِماً فَغَدَا إِلَى الْخَنْدَقِ وَ جَعَلَ يَحْفِرُ مَعَ النَّاسِ فَغُشِيَ عَلَيْهِ فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَنْ حَالِهِ فَأَخْبَرَهُ وَ كَانَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ شُبَّانٌ يَنْكِحُونَ نِسَاءَهُمْ بِاللَّيْلِ سِرّاً لِقِلَّةِ صَبْرِهِمْ فَسَأَلَ النَّبِيُّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ فِي ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ- أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيامِ الرَّفَثُ إِلى نِسائِكُمْ هُنَّ لِباسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِباسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتابَ عَلَيْكُمْ وَ عَفا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا ما كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيامَ إِلَى اللَّيْلِ (۱).

فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ مَا تَقَدَّمَهَا وَ نَسَخَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ ما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (۲) قَوْلَهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لا يَزالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَ لِذلِكَ خَلَقَهُمْ (۳) أَيْ لِلرَّحْمَةِ خَلَقَهُمْ وَ نَسَخَ قَوْلَهُ تَعَالَى وَ إِذا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَ قُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفاً(۴) قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ يُوصِيكُمُ

۱- ۱. البقره: ۱۸۷.

۲- ۲. الذاريات: ۵۶.

۳- ۳. هود: ۱۱۸.

۴- ۴. النساء: ۸.

اللَّهُ فِی أَوْلادِکُمْ لِلذَّکَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَیَیْنِ (۱) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ نُسِخَ (۲)

قَوْلُهُ تَعَالَی یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۳) نَسَخَهَا قَوْلُهُ تَعَالَی فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ (۴) وَ نَسَخَ قَوْلَهُ تَعَالَی وَ مِنْ ثَمَراتِ النَّخِیلِ وَ الْأَعْنابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَکَراً وَ رِزْقاً حَسَناً(۵)

آیَهُ التَّحْرِیمِ وَ هُوَ قَوْلُهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ قُلْ إِنَّما حَرَّمَ رَبِّیَ الْفَواحِشَ ما ظَهَرَ مِنْها وَ ما بَطَنَ وَ الْإِثْمَ وَ الْبَغْیَ بِغَیْرِ الْحَقِ (۶) وَ الْإِثْمُ هَاهُنَا هُوَ الْخَمْرُ وَ نَسَخَ قَوْلَهُ تَعَالَی وَ إِنْ مِنْکُمْ إِلَّا وارِدُها کانَ عَلی رَبِّکَ حَتْماً مَقْضِیًّا(۷) قَوْلُهُ إِنَّ الَّذِینَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنی أُولئِکَ عَنْها مُبْعَدُونَ- لا یَسْمَعُونَ حَسِیسَها وَ هُمْ فِی مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خالِدُونَ- لا یَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَکْبَرُ(۸) وَ نُسِخَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً(۹) یَعْنِی الْیَهُودَ حِینَ هَادَنَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَلَمَّا رَجَعَ مِنْ غَزَاهِ تَبُوکَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی- قاتِلُوا

الَّذِینَ لا یُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ لا بِالْیَوْمِ الْآخِرِ وَ لا یُحَرِّمُونَ ما حَرَّمَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ لا یَدِینُونَ دِینَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِینَ أُوتُوا الْکِتابَ حَتَّی یُعْطُوا الْجِزْیَهَ عَنْ یَدٍ وَ هُمْ صاغِرُونَ (۱۰) فَنَسَخَتْ هَذِهِ الْآیَهُ تِلْکَ الْهُدْنَهَ.

وَ سُئِلَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنْ أَوَّلِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ الْقُرْآنِ فَقَالَ علیه السلام أَوَّلُ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ الْقُرْآنِ بِمَکَّهَ سُورَهُ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ وَ أَوَّلُ مَا أَنْزَلَ بِالْمَدِینَهِ سُورَهُ الْبَقَرَهِ ثُمَّ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنْ تَفْسِیرِ الْمُحْکَمِ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ أَمَّا الْمُحْکَمُ الَّذِی لَمْ یَنْسَخْهُ شَیْ ءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ هُوَ الَّذِی

۱- ۱. النساء: ۱۱.

۲- ۲. فی الأصل بیاض و فی الکمبانیّ« و من المنسوخ».

۳- ۳. آل عمران: ۱۰۲.

۴- ۴. التغابن: ۱۶.

۵- ۵. النحل: ۶۷.

۶- ۶. الأعراف: ۳۳.

۷- ۷. مریم: ۷۱.

۸- ۸. الأنبیاء: ۱۰۱- ۱۰۳.

۹- ۹. البقره: ۸۳.

۱۰- ۱۰. براءه: ۲۹.

أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتابَ مِنْهُ آياتٌ مُحْكَماتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتابِ وَ أُخَرُ مُتَشابِهاتٌ (۱) وَ إِنَّمَا هَلَكَ النَّاسُ فِي الْمُتَشَابِهِ لِأَنَّهُمْ لَمْ يَقِفُوا عَلَى مَعْنَاهُ وَ لَمْ يَعْرِفُوا حَقِيقَتَهُ فَوَضَعُوا لَهُ تَأْوِيلَاتٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ بِآرَائِهِمْ وَ اسْتَغْنَوْا بِذَلِكَ عَنْ مَسْأَلَةِ الْأَوْصِيَاءِ وَ نَبَذُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَ الْمُحْكَمُ مِمَّا ذَكَرْتُهُ فِي الْأَقْسَامِ مِمَّا تَأْوِيلُهُ فِي تَنْزِيلِهِ مِنْ تَحْلِيلِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فِي كِتَابِهِ وَ تَحْرِيمِ مَا حَرَّمَ اللَّهُ مِنَ الْمَآكِلِ وَ الْمَشَارِبِ وَ الْمَنَاكِحِ وَ مِنْهُ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصِّيَامِ وَ الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ مِمَّا دَلَّهُمْ بِهِ مِمَّا لَا غِنَا بِهِمْ عَنْهُ فِي جَمِيعِ تَصَرُّفَاتِهِمْ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ (۲) الْآيَةَ وَ هَذَا مِنَ الْمُحْكَمِ الَّذِي تَأْوِيلُهُ فِي تَنْزِيلِهِ- لَا يَحْتَاجُ فِي تَأْوِيلِهِ إِلَى أَكْثَرَ مِنَ التَّنْزِيلِ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَ ما أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ (۳) فَتَأْوِيلُهُ فِي تَنْزِيلِهِ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهاتُكُمْ وَ بَناتُكُمْ وَ أَخَواتُكُمْ وَ عَمَّاتُكُمْ وَ خالاتُكُمْ (۴) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَهَذَا كُلُّهُ مُحْكَمٌ لَمْ يَنْسَخْهُ شَيْ ءٌ قَدِ اسْتُغْنِيَ بِتَنْزِيلِهِ مِنْ تَأْوِيلِهِ وَ كُلُّ مَا يَجْرِي هَذَا الْمَجْرَى ثُمَّ سَأَلُوهُ عليه السلام عَنِ الْمُتَشَابِهِ مِنَ الْقُرْآنِ فَقَالَ وَ أَمَّا الْمُتَشَابِهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَهُوَ الَّذِي انْحَرَفَ مِنْهُ مُتَّفِقُ اللَّفْظِ مُخْتَلِفُ الْمَعْنَى مِثْلُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ- يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشاءُ وَ يَهْدِي مَنْ يَشاءُ(۵) فَنَسَبَ الضَّلَالَةَ إِلَى نَفْسِهِ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ وَ هَذَا ضَلَالُهُمْ عَنْ طَرِيقِ الْجَنَّةِ بِفِعْلِهِمْ وَ نَسَبَهُ إِلَى الْكُفَّارِ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ وَ نَسَبَهُ إِلَى الْأَصْنَامِ فِي آيَةٍ أُخْرَى.

۱- ۱. آل عمران: ۷، و انما وجب أن تكون هذه الآيه محكمه، لانها تتضمن بحث المحكم و المتشابه، فلو كان نفسها من المتشابهات لم يثبت تقسيم القرآن الى محكم و متشابه.

۲- ۲. المائده: ۶.

۳- ۳. المائده: ۳.

۴- ۴. النساء: ۲۳.

۵- ۵. المدّثّر: ۳۱.

فَمَعْنَى الضَّلَالَهِ عَلَى وُجُوهٍ فَمِنْهُ مَا هُوَ مَحْمُودٌ وَ مِنْهُ مَا هُوَ مَذْمُومٌ وَ مِنْهُ مَا لَيْسَ بِمَحْمُودٍ وَ لَا مَذْمُوم وَ مِنْهُ ضَلَالُ النِّسْيَانِ فَالضَّلَالُ الْمَحْمُودُ هُوَ الْمَنْسُوبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ قَدْ بَيَّنَّاهُ وَ الْمَذْمُومُ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ أَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُ (۱) وَ قَوْلُهُ وَ أَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَ ما هَدى (۲) وَ مِثْلُ ذَلِكَ فِي الْقُرْآنِ كَثِيرٌ وَ أَمَّا الضَّلَالُ الْمَنْسُوبُ إِلَى الْأَصْنَام فَقَوْلُهُ تَعَالَى فِي قِصَّهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام وَ اجْنُبْنِي وَ بَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنامَ- رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ (۳) الْآيَهَ وَ الْأَصْنَامُ لَمْ تضلن تُضْلِلْنَ أَحداً عَلَى الْحَقِيقَهِ وَ إِنَّمَا ضَلَّ النَّاسُ بِهَا وَ كَفَرُوا حِينَ عَبَدُوهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَمَّا الضَّلَالُ الَّذِي هُوَ النِّسْيَانُ فَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى- وَ اسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَ امْرَأَتانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَداءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْداهُما فَتُذَكِّرَ إِحْداهُمَا الْأُخْرى (۴) وَ قَدْ ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى الضَّلَالَ فِي مَوَاضِعَ مِنْ كِتَابِهِ فَمِنْهُ مَا نَسَبَهُ إِلَى نَبِيِّهِ عَلَى ظَاهِرِ اللَّفْظِ كَقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ وَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدى-(۵) مَعْنَاهُ وَجَدْنَاكَ فِي قَوْمٍ لَا يَعْرِفُونَ نُبُوَّتَكَ فَهَدَيْنَاهُمْ بِكَ وَ أَمَّا الضَّلَالُ الْمَنْسُوبُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الَّذِي هُوَ ضِدُّ الْهُدَى وَ الْهُدَى هُوَ الْبَيَانُ وَ هُوَ مَعْنَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ أَ وَ لَمْ يَهْدِ لَهُمْ-(۶) مَعْنَاهُ أَيْ أَ لَمْ أُبَيِّنْ لَهُمْ مِثْلَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- فَهَدَيْناهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمى عَلَى الْهُدى (۷) أَيْ بَيَّنَّا لَهُمْ وَجْهٌ آخَرُ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى- وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْماً بَعْدَ إِذْ هَداهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ ما يَتَّقُونَ-(۸)

وَ أَمَّا مَعْنَى الْهُدَى فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- إِنَّما أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ(۹) وَ مَعْنَى الْهَادِي هَاهُنَا الْمُبَيِّنُ لِمَا جَاءَ بِهِ الْمُنْذِرُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

۱- ۱. طه: ۸۵.

۲- ۲. طه: ۷۹.

۳- ۳. إبراهيم: ۳۶.

۴- ۴. البقره: ۲۸۲.

۵- ۵. الضحى: ۷.

۶- ۶. السجده: ۲۶.

۷- ۷. فصّلت: ۱۷.

۸- ۸. براءه: ۱۱۵.

۹- ۹. الرعد: ۷.

وَ قَدِ احْتَجَّ قَوْمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى- إِنَّ اللَّهَ لا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا ما بَعُوضَةً فَما فَوْقَها وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا أَنْزَلَ عَلَى نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هادٍ فَقَالَ طَائِفَةٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ- ما ذا أَرادَ اللَّهُ بِهذا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً فَأَجَابَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْلِهِ- إِنَّ اللَّهَ لا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا ما بَعُوضَةً فَما فَوْقَها فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ أَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ ما ذا أَرادَ اللَّهُ بِهذا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَ يَهْدِي بِهِ كَثِيراً وَ ما يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفاسِقِينَ إِلَى قَوْلِهِ أُولئِكَ هُمُ الْخاسِرُونَ (۱) فَهَذَا مَعْنَى الضَّلَالِ الْمَنْسُوبِ إِلَيْهِ تَعَالَى لِأَنَّهُ أَقَامَ لَهُمُ الْإِمَامَ الْهَادِيَ لِمَا جَاءَ بِهِ الْمُنْذِرُ فَخَالَفُوهُ وَ صَرَفُوا عَنْهُ بَعْدَ أَنْ أَقَرُّوا بِفَرْضِ طَاعَتِهِ وَ لَمَّا بَيَّنَ لَهُمْ

مَا يَأْخُذُونَ وَ مَا يَذَرُونَ فَخَالَفُوهُ ضَلُّوا هَذَا مَعَ عِلْمِهِمْ بِمَا قَالَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ قَوْلُهُ- لَا تُصَلُّوا عَلَيَّ صَلَاةً مَبْتُورَةً إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَيَّ بَلْ صَلُّوا عَلَى أَهْلِ بَيْتِي وَ لَا تَقْطَعُوهُمْ مِنِّي فَإِنَّ كُلَّ سَبَبٍ وَ نَسَبٍ مُنْقَطِعٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا سَبَبِي وَ نَسَبِي وَ لَمَّا خَالَفُوا اللَّهَ تَعَالَى ضَلُّوا وَ أَضَلُّوا فَحَذَّرَ اللَّهُ تَعَالَى الْأُمَّةَ مِنِ اتِّبَاعِهِمْ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ لا تَتَّبِعُوا أَهْواءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَواءِ السَّبِيلِ (۲) وَ السَّبِيلُ هَاهُنَا الْوَصِيُّ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ- وَ لا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ (۳) الْآيَةَ فَخَالَفُوا مَا وَصَّاهُمْ بِهِ اللَّهُ تَعَالَى وَ اتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ فَحَرَّفُوا دِينَ اللَّهِ جَلَّتْ عَظَمَتُهُ وَ شَرَائِعَهُ وَ بَدَّلُوا فَرَائِضَهُ وَ أَحْكَامَهُ وَ جَمِيعَ مَا أُمِرُوا بِهِ كَمَا عَدَلُوا عَمَّنْ أُمِرُوا بِطَاعَتِهِ وَ أَخَذَ عَلَيْهِمُ الْعَهْدَ بِمُوَالاتِهِمْ وَ اضْطَرَّهُمْ ذَلِكَ إِلَى اسْتِعْمَالِ الرَّأْيِ وَ الْقِيَاسِ فَزَادَهُمْ ذَلِكَ حَيْرَةً وَ الْتِبَاساً وَ أَمَّا قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ لِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَ الْكافِرُونَ ما ذا أَرادَ اللَّهُ بِهذا مَثَلًا كَذلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشاءُ(۴) فَكَانَ تَرْكُهُمُ اتِّبَاعَ الدَّلِيلِ الَّذِي أَقَامَ

۱- ۱. البقره: ۲۶- ۲۷.

۲- ۲. المائده: ۷۷.

۳- ۳. الأنعام: ۱۵۳.

۴- ۴. المدّثّر: ۳۱.

اللَّهُ لَهُمْ ضَلَالَةً لَهُمْ فَصارَ ذَلِکَ کَأَنَّهُ مَنْسُوبٌ إِلَیْهِ تَعَالَی لَمَّا خَالَفُوا أَمْرَهُ فِی اتِّبَاعِ الْإِمَامِ ثُمَّ افْتَرَقُوا وَ اخْتَلَفُوا وَ لَعَنَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ اسْتَحَلَّ بَعْضُهُمْ دِمَاءَ بَعْضٍ - فَما ذا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلالُ فَأَنَّی یُؤْفَکُونَ وَ لَمَّا أَرَدْتُ قَتْلَ الْخَوَارِجِ بَعْدَ أَنْ أَرْسَلْتُ إِلَیْهِمُ ابْنَ عَبَّاسٍ لِإِقَامَهِ الْحُجَّهِ عَلَیْهِمْ قُلْتُ یَا مَعْشَرَ الْخَوَارِجِ أَنْشُدُکُمُ اللَّهَ أَ لَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّ فِی الْقُرْآنِ نَاسِخاً وَ مَنْسُوخاً وَ مُحْکَماً وَ مُتَشَابِهاً وَ خَاصّاً وَ عَامّاً قَالُوا اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اشْهَدْ عَلَیْهِمْ ثُمَّ قُلْتُ أَنْشُدُکُمُ اللَّهَ هَلْ تَعْلَمُونَ نَاسِخَ الْقُرْآنِ وَ مَنْسُوخَهُ وَ مُحْکَمَهُ وَ مُتَشَابِهَهُ وَ خَاصَّهُ وَ عَامَّهُ قَالُوا اللَّهُمَّ لَا قُلْتُ أَنْشُدُکُمُ اللَّهَ هَلْ تَعْلَمُونَ أَنِّی أَعْلَمُ نَاسِخَهُ وَ مَنْسُوخَهُ وَ مُحْکَمَهُ وَ مُتَشَابِهَهُ وَ خَاصَّهُ وَ عَامَّهُ قَالُوا اللَّهُمَّ نَعَمْ فَقُلْتُ مَنْ أَضَلُّ مِنْکُمْ إِذْ قَدْ أَقْرَرْتُمْ بِذَلِکَ ثُمَّ قُلْتُ اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَعْلَمُ أَنِّی حَکَمْتُ فِیهِمْ بِمَا أَعْلَمُهُ ثُمَّ قَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ أَوْصَانِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا عَلِیُّ إِنْ وَجَدْتَ فِئَةً تُقَاتِلُ بِهِمْ فَاطْلُبْ حَقَّکَ وَ إِلَّا فَالْزَمْ بَیْتَکَ فَإِنِّی قَدْ أَخَذْتُ لَکَ الْعَهْدَ یَوْمَ غَدِیرِ خُمٍّ بِأَنَّکَ خَلِیفَتِی وَ وَصِیِّی وَ أَوْلَی النَّاسِ بِالنَّاسِ مِنْ بَعْدِی فَمَثَلُکَ کَمَثَلِ بَیْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ یَأْتُونَکَ النَّاسُ وَ لَا تَأْتِیهِمْ یَا أَبَا الْحَسَنِ حَقِیقٌ عَلَی اللَّهِ أَنْ یُدْخِلَ أَهْلَ الضَّلَالِ الْجَنَّهَ وَ إِنَّمَا أَعْنِی بِهَذَا الْمُؤْمِنِینَ الَّذِینَ قَامُوا فِی زَمَنِ الْفِتْنَهِ عَلَی الِائْتِمَامِ بِالْإِمَامِ الْخَفِیِّ الْمَکَانِ الْمَسْتُورِ عَنِ الْأَعْیَانِ فَهُمْ بِإِمَامَتِهِ مُقِرُّونَ وَ بِعُرْوَتِهِ مُسْتَمْسِکُونَ وَ لِخُرُوجِهِ مُنْتَظِرُونَ مُوقِنُونَ غَیْرُ شَاکِّینَ صَابِرُونَ مُسَلِّمُونَ وَ إِنَّمَا ضَلُّوا عَنْ مَکَانِ إِمَامِهِمْ وَ عَنْ مَعْرِفَهِ شَخْصِهِ یَدُلُّ عَلَی ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی إِذَا حَجَبَ عَنْ عِبَادِهِ عَیْنَ الشَّمْسِ الَّتِی جَعَلَهَا دَلِیلًا عَلَی أَوْقَاتِ الصَّلَاهِ فَمُوَسَّعٌ عَلَیْهِمْ تَأْخِیرُ الْوَقْتِ لِیَتَبَیَّنَ لَهُمُ الْوَقْتُ بِظُهُورِهَا وَ یَسْتَیْقِنُوا أَنَّهُ قَدْ زَالَتْ فَکَذَلِکَ الْمُنْتَظِرُ لِخُرُوجِ الْإِمَامِ علیه السلام الْمُتَمَسِّکُ بِإِمَامَتِهِ مُوَسَّعٌ عَلَیْهِ جَمِیعُ فَرَائِضِ اللَّهِ الْوَاجِبَهِ عَلَیْهِ مَقْبُولَهً الْمَقْبُولَهِ مِنْهُ بِحُدُودِهَا غَیْرَ خَارِجٍ عَنْ

مَعْنَی مَا فُرِضَ عَلَیْهِ فَهُوَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ لَا تَضُرُّهُ غَیْبَهُ إِمَامِهِ ثُمَّ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنْ لَفْظِ الْوَحْیِ فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی فَقَالَ مِنْهُ وَحْیُ النُّبُوَّهِ وَ مِنْهُ وَحْیُ الْإِلْهَامِ وَ مِنْهُ وَحْیُ الْإِشَارَهِ وَ مِنْهُ وَحْیُ أَمْرٍ وَ مِنْهُ وَحْیُ کَذِبٍ وَ مِنْهُ وَحْیُ تَقْدِیرٍ وَ مِنْهُ وَحْیُ خَبَرٍ وَ مِنْهُ وَحْیُ الرِّسَالَهِ فَأَمَّا تَفْسِیرُ وَحْیِ النُّبُوَّهِ وَ الرِّسَالَهِ فَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی إِنَّا أَوْحَیْنا إِلَیْکَ کَما أَوْحَیْنا إِلی نُوحٍ وَ النَّبِیِّینَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَوْحَیْنا إِلی إِبْراهِیمَ وَ إِسْماعِیلَ وَ إِسْحاقَ وَ یَعْقُوبَ (۱) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ أَمَّا وَحْیُ الْإِلْهَامِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ أَوْحی رَبُّکَ إِلَی النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِی مِنَ الْجِبالِ بُیُوتاً وَ مِنَ الشَّجَرِ وَ مِمَّا یَعْرِشُونَ (۲) وَ مِثْلُهُ وَ أَوْحَیْنا إِلی أُمِّ مُوسی أَنْ أَرْضِعِیهِ فَإِذا خِفْتِ عَلَیْهِ فَأَلْقِیهِ فِی الْیَمِ (۳) وَ أَمَّا وَحْیُ الْإِشَارَهِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- فَخَرَجَ عَلی قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرابِ فَأَوْحی إِلَیْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُکْرَهً وَ عَشِیًّا(۴) أَیْ أَشَارَ إِلَیْهِمْ لِقَوْلِهِ تَعَالَی أَلَّا تُکَلِّمَ النَّاسَ ثَلاثَهَ أَیَّامٍ إِلَّا رَمْزاً(۵) وَ أَمَّا وَحْیُ التَّقْدِیرِ فَقَوْلُهُ تَعَالَی- وَ أَوْحی فِی کُلِّ سَماءٍ أَمْرَها وَ قَدَّرَ فِیها أَقْواتَها(۶) وَ أَمَّا وَحْیُ الْأَمْرِ فَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- وَ إِذْ أَوْحَیْتُ إِلَی الْحَوارِیِّینَ أَنْ آمِنُوا بِی وَ بِرَسُولِی (۷) وَ أَمَّا وَحْیُ الْکَذِبِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ شَیاطِینَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ یُوحِی بَعْضُهُمْ إِلی بَعْضٍ (۸) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ أَمَّا وَحْیُ الْخَبَرِ فَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّهً یَهْدُونَ بِأَمْرِنا وَ أَوْحَیْنا

ص: ۱۶

۱- ۱. النساء: ۱۶۳.

۲- ۲. النحل: ۶۸.

۳- ۳. القصص: ۷.

۴- ۴. مریم: ۱۱.

۵- ۵. آل عمران: ۴۹.

۶- ۶. فصّلت: ۱۲.

۷- ۷. المائده: ۱۱۱.

۸- ۸. الأنعام: ۱۱۲.

إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْراتِ وَ إِقامَ الصَّلاهِ وَ إِيتاءَ الزَّكاهِ وَ كانُوا لَنا عابِدِينَ (١) وَ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ مُتَشَابِهِ الْخَلْقِ فَقَالَ هُوَ عَلَى ثَلَاثَهِ أَوْجُهٍ وَ رَابِعٌ فَمِنْهُ خَلْقُ الِاخْتِرَاعِ فَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فِي سِتَّهِ أَيَّامٍ (٢) وَ أَمَّا خَلْقُ الِاسْتِحَالَهِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى- يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهاتِكُمْ خَلْقاً مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُماتٍ ثَلاثٍ (٣) وَ قَوْلُهُ تَعَالَى فَإِنَّا خَلَقْناكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَهٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَهٍ مُخَلَّقَهٍ وَ غَيْرِ مُخَلَّقَهٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَ نُقِرُّ فِي الْأَرْحامِ ما نَشاءُ(۴) وَ أَمَّا خَلْقُ التَّقْدِيرِ فَقَوْلُهُ لِعِيسَى عليه السلام وَ إِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَهِ الطَّيْرِ(۵) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ وَ أَمَّا خَلْقُ التَّغْيِيرِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى وَ لَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ (۶) وَ سَأَلُوهُ عليه السلام عَنِ الْمُتَشَابِهِ فِي تَفْسِيرِ الْفِتْنَهِ فَقَالَ- الم أَ حَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَ هُمْ لا يُفْتَنُونَ (٧) وَ قَوْلُهُ لِمُوسَى عليه السلام وَ فَتَنَّاكَ فُتُوناً(٨) وَ مِنْهُ فِتْنَهُ الْكُفْرِ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَى- لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَهَ مِنْ قَبْلُ وَ قَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جاءَ الْحَقُّ وَ ظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ (٩) وَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ الْفِتْنَهُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ (١٠) يَعْنِي هَاهُنَا الْكُفْرَ وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ فِي الَّذِينَ اسْتَأْذَنُوا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي غَزْوَهِ تَبُوكَ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْهُ مِنَ الْمُنَافِقِينَ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِيهِمْ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَ لا تَفْتِنِّي أَلا فِي الْفِتْنَهِ سَقَطُوا(١١) يَعْنِي ائْذَنْ لِي وَ لَا تُكْفِرْنِي فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ أَلَا فِي الْفِتْنَهِ سَقَطُوا وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَهٌ بِالْكَافِرِينَ

١- ١. الأنبياء: ٧٣.

٢- ٢. الأعراف: ۵۴.

٣- ٣. الزمر: ۶.

۴- ۴. غافر: ۶٧.

۵- ۵. المائده: ١١٠.

۶- ۶. النساء: ١١٩.

٧- ٧. العنكبوت: ٢.

٨- ٨. طه: ۴٠.

٩- ٩. براءه: ۴٨.

١٠- ١٠. البقره: ٢١٧، و ما بين العلامتين لا يوجد فى الأصل.

١١- ١١. براءه: ۴٩.

وَ مِنْهُ فِتْنَهُ الْعَذَابِ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعالَی- یَوْمَ هُمْ عَلَی النَّارِ یُفْتَنُونَ (۱) أَیْ یُعَذَّبُونَ- ذُوقُوا فِتْنَتَکُمْ هذَا الَّذِی کُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ (۲) أَیْ ذُوقُوا عَذَابَکُمْ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ تَعالَی إِنَّ الَّذِینَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِناتِ ثُمَّ لَمْ یَتُوبُوا(۳) أَیْ عَذَّبُوا الْمُؤْمِنِینَ وَ مِنْهُ فِتْنَهُ الْمَحَبَّهِ لِلْمَالِ وَ الْوَلَدِ کَقَوْلِهِ تَعَالَی- إِنَّما أَمْوالُکُمْ وَ أَوْلادُکُمْ فِتْنَهٌ(۴) أَیْ إِنَّمَا حُبُّکُمْ لَهَا فِتْنَهٌ لَکُمْ وَ مِنْهُ فِتْنَهُ الْمَرَضِ وَ هُوَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- أَ وَ لا- یَرَوْنَ أَنَّهُمْ یُفْتَنُونَ فِی کُلِّ عامٍ مَرَّهً أَوْ مَرَّتَیْنِ ثُمَّ لا یَتُوبُونَ وَ لا هُمْ یَذَّکَّرُونَ (۵) أَیْ یَمْرَضُونَ وَ یَعْتَلُّونَ وَ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنِ الْمُتَشَابِهِ فِی الْقَضَاءِ فَقَالَ هُوَ عَشَرَهُ أَوْجهٍ مُخْتَلِفَهُ الْمَعْنَی فَمِنْهُ قَضَاءُ فَرَاغٍ وَ قَضَاءُ عَهْدٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ إِعْلَامٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ فِعْلٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ إِیجَابٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ کِتَابٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ إِتْمَامٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ حُکْمٍ وَ فَصْلٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ خَلْقٍ وَ مِنْهُ قَضَاءُ نُزُولِ الْمَوْتِ أَمَّا تَفْسِیرُ قَضَاءِ الْفَرَاغِ مِنَ الشَّیْ ءِ فَهُوَ قَوْلُهُ تَعالَی- وَ إِذْ صَرَفْنا إِلَیْکَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِیَ وَلَّوْا إِلی قَوْمِهِمْ (۶) مَعْنَی فَلَمَّا قُضِیَ أَیْ فَلَمَّا فَرَغَ وَ کَقَوْلِهِ فَإِذا قَضَیْتُمْ مَناسِکَکُمْ فَاذْکُرُوا اللَّهَ (۷) أَمَّا قَضَاءُ الْعَهْدِ فَقَوْلُهُ تَعَالَی- وَ قَضی رَبُّکَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِیَّاهُ (۸) أَیْ عَهِدَ وَ مِثْلُهُ فِی سُورَهِ الْقَصَصِ وَ ما کُنْتَ بِجانِبِ الْغَرْبِیِّ إِذْ قَضَیْنا إِلی مُوسَی الْأَمْرَ(۹) أَیْ عَهِدْنَا إِلَیْهِ أَمَّا قَضَاءُ الْإِعْلَامِ فَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی- وَ قَضَیْنا إِلَیْهِ ذلِکَ الْأَمْرَ أَنَّ دابِرَ هؤُلاءِ

ص: ۱۸

۱- ۱. الذاریات: ۱۳ و ۱۴.

۲- ۲. الذاریات: ۱۳ و ۱۴.

۳- ۳. البروج: ۱۰.

۴- ۴. التغابن: ۱۵، الأنفال: ۲۸.

۵- ۵. براءه: ۱۲۶.

۶- ۶. الأحقاف: ۲۹.

۷- ۷. البقره: ۲۰۰.

۸- ۸. الإسراء: ۲۳.

۹- ۹. القصص: ۴۴.

مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ (۱) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ قَضَيْنا إِلى بَنِي إِسْرائِيلَ فِي الْكِتابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ (۲) أَيْ أَعْلَمْنَاهُمْ فِي التَّوْرَاةِ مَا هُمْ عَامِلُونَ: أَمَّا قَضَاءُ الْفِعْلِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى فِي سُورَهِ طه- فَاقْضِ ما أَنْتَ قاضٍ (۳) أَيِ افْعَلْ مَا أَنْتَ فَاعِلٌ وَ مِنْهُ فِي سُورَهِ الْأَنْفَالِ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْراً كانَ مَفْعُولًا(۴) أَيْ يَفْعَلُ مَا كَانَ فِي عِلْمِهِ السَّابِقِ وَ مِثْلُ هَذَا فِي الْقُرْآنِ كَثِيرٌ أَمَّا قَضَاءُ الْإِيجَابِ لِلْعَذَابِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى فِي سُورَهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام وَ قالَ الشَّيْطانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ(۵) أَيْ لَمَّا وَجَبَ الْعَذَابُ وَ مِثْلُهُ فِي سُورَهِ يُوسُفَ عليه السلام قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيانِ (۶) مَعْنَاهُ أَيْ وَجَبَ الْأَمْرُ الَّذِي عَنْهُ تَسَاءَلَانِ أَمَّا قَضَاءُ الْكِتَابِ وَ الْحَتْمِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى فِي قِصَّهِ مَرْيَمَ- وَ كانَ أَمْراً مَقْضِيًّا(۷) أَيْ مَعْلُوماً وَ أَمَّا قَضَاءُ الْإِتْمَامِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى فِي سُورَهِ الْقَصَصِ- فَلَمَّا قضى مُوسَى الْأَجَلَ (۸) أَيْ فَلَمَّا أَتَمَّ شَرْطَهُ الَّذِي شَارَطَهُ عَلَيْهِ وَ كَقَوْلِ مُوسَى عليه السلام أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلا عُدْوانَ عَلَيَّ (۹) مَعْنَاهُ إِذَا أَتْمَمْتُ وَ أَمَّا قَضَاءُ الْحُكْمِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ قِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۱۰) أَيْ حُكِمَ بَيْنَهُمْ وَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لا يَقْضُونَ بِشَيْ ءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ(۱۱) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ هُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ (۱۲)

وَ قَوْلُهُ تَعَالَى فِي سُورَهِ يُونُسَ وَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ

۱- ۱. الحجر: ۶۶.

۲- ۲. الإسراء: ۴.

۳- ۳. طه: ۷۲.

۴- ۴. الأنفال: ۴۲.

۵- ۵. إبراهيم: ۲۲.

۶- ۶. يوسف: ۴۱.

۷- ۷. مريم: ۲۱.

۸- ۸. القصص: ۲۹.

۹- ۹. القصص: ۲۸.

۱۰- ۱۰. الزمر: ۷۵.

۱۱- ۱۱. غافر: ۲۰.

۱۲- ۱۲. الأنعام: ۵۷، و الآيه فى المصحف الكريم هكذا:« إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَ هُوَ خَيْرُ الْفاصِلِينَ» لكنه أيضا من القراءات المشهوره: قال الطبرسىّ فى المجمع: قرأ أهل الحجاز و عاصم« يقص الحق» و الباقون« يقضى الحق»، حجه من قرأ« يقضى الحق» قوله« وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ» و حكى عن أبى عمرو انه استدلّ بقوله« وَ هُوَ خَيْرُ الْفاصِلِينَ» فى أن الفصل فى الحكم ليس فى القصص، و حجه من قرأ« يقص» قوله« وَ اللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ» و قالوا: قد جاء الفصل فى القول أيضا فى نحو قوله:« إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ».

بِالْقِسْطِ(۱) وَ أَمَّا قَضَاءُ الْخَلْقِ فَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- فَقَضاهُنَّ سَبْعَ سَماواتٍ فِي يَوْمَيْنِ (۲) أَيْ خَلَقَهُنَّ وَ أَمَّا قَضَاءُ إِنْزَالِ الْمَوْتِ فَكَقَوْلِ أَهْلِ النَّارِ فِي سُورَةِ الزُّخْرُفِ- وَ نادَوْا يا مالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنا رَبُّكَ قالَ إِنَّكُمْ ماكِثُونَ (۳) أَيْ لَ يَنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَوْتَ وَ مِثْلُهُ لا يُقْضى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَ لا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذابِها(۴) أَيْ لَا يَنْزِلُ عَلَيْهِمُ الْمَوْتُ فَيَسْتَرِيحُوا وَ مِثْلُهُ فِي قِصَّةِ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَلَمَّا قَضَيْنا عَلَيْهِ الْمَوْتَ ما دَلَّهُمْ عَلى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ (۵) يَعْنِي تَعَالَى لَمَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ وَ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ أَقْسَامِ النُّورِ فِي الْقُرْآنِ قَالَ النُّورُ الْقُرْآنُ وَ النُّورُ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى وَ النُّورُ النُّورِيَّةُ وَ النُّورُ الْقَمَرُ وَ النُّورُ ضَوْءُ الْمُؤْمِنِ وَ هُوَ الْمُوَالاةُ الَّتِي يَلْبَسُ بِهَا نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ النُّورُ فِي مَوَاضِعَ مِنَ التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الْقُرْآنِ حُجَّةُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى عِبَادِهِ وَ هُوَ الْمَعْصُومُ وَ لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ تَعَالَى ابْنَ عِمْرَانَ عليه السلام أَخْبَرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَلَمْ يُصَدِّقُوهُ فَقَالَ لَهُمْ مَا الَّذِي يُصَحِّحُ ذَلِكَ عِنْدَكُمْ قَالُوا سَمَاعُهُ قَالَ فَاخْتَارُوا سَبْعِينَ رَجُلًا مِنْ خِيَارِكُمْ فَلَمَّا خَرَجُوا مَعَهُ أَوْقَفَهُمْ وَ تَقَدَّمَ فَجَعَلَ يُنَاجِي رَبَّهُ وَ يُعَظِّمُهُ فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ لَهُمْ أَ سَمِعْتُمْ قَالُوا بَلَى وَ لَكِنَّا لَا نَدْرِي أَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ أَمْ لَا فَلْيَظْهَرْ لَنَا حَتَّى

۱- ۱. یونس: ۵۴.

۲- ۲. فصّلت: ۱۲.

۳- ۳. الزخرف: ۷۷.

۴- ۴. فاطر: ۳۶.

۵- ۵. سبأ: ۱۴.

نَرَاهُ فَنَشْهَدَ لَکَ عِنْدَ بَنِی إِسْرَائِیلَ فَلَمَّا قَالُوا ذَلِکَ صَعِقُوا فَمَاتُوا فَلَمَّا أَفَاقَ مُوسَی مِمَّا تَغَشَّاهُ وَ رَآهُمْ جَزِعَ وَ ظَنَّ أَنَّهُمْ إِنَّمَا أَهْلَکُوا بِذُنُوبِ بَنِی إِسْرَائِیلَ فَقَالَ یَا رَبِّ أَصْحَابِی وَ إِخْوَانِی أَنِسْتُ بِهِمْ وَ أَنِسُوا بِی وَ عَرَفْتُهُمْ وَ عَرَفُونِی- أَ تُهْلِکُنا بِما فَعَلَ السُّفَهاءُ مِنَّا إِنْ هِیَ إِلَّا فِتْنَتُکَ تُضِلُّ بِها مَنْ تَشاءُ وَ تَهْدِی مَنْ تَشاءُ أَنْتَ وَلِیُّنا فَاغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا وَ أَنْتَ خَیْرُ الْغافِرِینَ (۱) فَقَالَ تَعَالَی عَذابِی أُصِیبُ بِهِ مَنْ أَشاءُ وَ رَحْمَتِی وَسِعَتْ کُلَّ شَیْ ءٍ إِلَی قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ النَّبِیَّ الْأُمِّیَّ الَّذِی یَجِدُونَهُ مَکْتُوباً عِنْدَهُمْ فِی التَّوْراهِ وَ الْإِنْجِیلِ یَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهاهُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّباتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبائِثَ وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتِی کانَتْ عَلَیْهِمْ فَالَّذِینَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّرُوهُ وَ نَصَرُوهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنْزِلَ مَعَهُ أُولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۲) فَالنُّورُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ هُوَ الْقُرْآنُ وَ مِثْلُهُ فِی سُورَهِ التَّغَابُنِ قَوْلُهُ تَعَالَی- فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِی أَنْزَلْنا(۳) یَعْنِی سُبْحَانَهُ الْقُرْآنَ وَ جَمِیعَ الْأَوْصِیَاءِ الْمَعْصُومِینَ حَمَلَهَ کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ خَزَنَتَهُ وَ تَرَاجِمَتَهُ الَّذِینَ نَعَتَهُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ وَ ما یَعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ یَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ کُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنا(۴) وَ هُمُ الْمَنْعُوتُونَ الَّذِینَ أَنَارَ اللَّهُ بِهِمُ الْبِلَادَ وَ هَدَی بِهِمُ الْعِبَادَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فِی سُورَهِ النُّورِ اللَّهُ نُورُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکاهٍ فِیها مِصْباحٌ الْمِصْباحُ فِی زُجاجَهٍ الزُّجاجَهُ کَأَنَّها کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ (۵) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ فَالْمِشْکَاهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْمِصْبَاحُ الْوَصِیُّ وَ الْأَوْصِیَاءُ علیهم السلام وَ الزُّجَاجَهُ فَاطِمَهُ وَ الشَّجَرَهُ الْمُبَارَکَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْکَوْکَبُ الدُّرِّیُّ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ الَّذِی یَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا ثُمَّ قَالَ تَعَالَی یَکادُ زَیْتُها یُضِی ءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نارٌ أَیْ یَنْطِقْ بِهِ نَاطِقٌ ثُمَّ قَالَ تَعَالَی- نُورٌ عَلی نُورٍ یَهْدِی اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشاءُ وَ یَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثالَ لِلنَّاسِ وَ اللَّهُ

ص: ۲۱

۱- ۱. الأعراف: ۱۵۵- ۱۵۷.

۲- ۲. الأعراف: ۱۵۵- ۱۵۷.

۳- ۳. التغابن: ۸.

۴- ۴. آل عمران: ۷.

۵- ۵. النور: ۳۵.

بِكَلِّ شَيْ ءٍ عَلِيمٌ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ فِى بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيها بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ رِجالٌ لا تُلْهِيهِمْ تِجارَهٌ وَ لا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ إِقامِ الصَّلاهِ وَ إِيتاءِ الزَّكاهِ(١) وَ هُمُ الْأَوْصِيَاءُ قَالَ اللَّهُ تَبارَكَ وَ تَعالَى فِى سُورَهِ الْأَنْعَامِ فِى ذِكْرِ التَّوْرَاهِ وَ أَنَّهَا نُورٌ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتابَ الَّذِى جاءَ بِهِ مُوسى نُوراً وَ هُدىً لِلنَّاسِ (٢) وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِى سُورَهِ يُونُسَ- هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِياءً وَ الْقَمَرَ نُوراً(٣) وَ مِثْلُهُ فِى سُورَهِ نُوحٍ عليه السلام قَوْلُهُ تَعَالَى وَ جَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُوراً(۴) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ وَ جَعَلَ الظُّلُماتِ وَ النُّورَ(۵) يَعْنِى اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فِى سُورَهِ الْبَقَرَهِ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ(۶) يَعْنِى مِنْ ظُلْمَهِ الْكُفْرِ إِلَى نُورِ الْإِيمَانِ فَسُمِّىَ الْإِيمَانُ هَاهُنَا نُوراً وَ مِثْلُهُ فِى سُورَهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ(٧) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فِى سُورَهِ بَرَاءَهَ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ (٨) يَعْنِى نُورَ الْإِسْلَامِ بِكُفْرِهِمْ وَ جُحُودِهِمْ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فِى سُورَهِ النِّسَاءِ وَ أَنْزَلْنا إِلَيْكُمْ نُوراً مُبِيناً(٩)

يَهْدِى اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشاءُ(١٠) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فِى سُورَهِ الْحَدِيدِ فِى ذِكْرِ الْمُؤْمِنِينَ- يَسْعى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بِأَيْمانِهِمْ بُشْراكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ(١١) وَ فِيهَا انْظُرُونا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ (١٢) أَىْ نَمْشِى فِى ضَوْئِكُمْ وَ مِثْلُ هَذَا فِى الْقُرْآنِ كَثِيرٌ وَ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ أَقْسَامِ الْأُمَّهِ فِى كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ قَوْلُهُ تَعَالَى

١- ١. النور: ٣۶.

٢- ٢. الأنعام: ٩١.

٣- ٣. يونس: ۵.

۴- ۴. نوح: ١۶.

۵- ۵. الأنعام: ١.

۶- ۶. البقره: ٢۵٧.

٧- ٧. إبراهيم: ١.

٨- ٨. براءه: ٣٢، و فيه« يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا» نعم مثل ما فى المتن فى سوره الصف: ٨.

٩- ٩. النساء: ١٧۴.

١٠- ١٠. النور: ٣۵.

١١- ١١. الحديد: ١٢- ١٣.

١٢- ١٢. الحديد: ١٢- ١٣.

كانَ النَّاسُ أَمَّةً واحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ (۱) مِنْهَا الْأَمَّهُ أَيِ الْوَقْتُ الْمُوَقَّتُ كَقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ فِی سُورَهِ یُوسُفَ- وَ قالَ الَّذِی نَجا مِنْهُما وَ ادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّهٍ(۲) أَیْ بَعْدَ وَقْتٍ وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ لَئِنْ أَخَّرْنا عَنْهُمُ الْعَذابَ إِلی أُمَّهٍ مَعْدُودَهٍ(۳) أَیْ إِلَی وَقْتٍ مَعْلُومٍ وَ الْأُمَّهُ هِیَ الْجَمَاعَهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ (۴) وَ الْأُمَّهُ الْوَاحِدُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّ إِبْراهِيمَ كانَ أُمَّةً(۵) وَ الْأُمَّهُ جِمْعُ دَوَابَّ وَ جَمْعُ طُيُورٍ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ ما مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لا طائِرٍ يَطِيرُ بِجَناحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثالُكُمْ (۶) أَیْ جَمَاعَاتٌ يَأْكُلُونَ وَ يَشْرَبُونَ وَ يَتَنَاسَلُونَ وَ أَمْثَالُ ذَلِکَ وَ سَأَلُوهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنِ الْخَاصِّ وَ الْعَامِّ فِی كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی فَقَالَ إِنَّ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی آيَاتٍ لَفْظُهَا الْخُصُوصُ وَ الْعُمُومُ وَ مِنْهُ آيَاتٌ لَفْظُهَا لَفْظُ الْخَاصِّ وَ مَعْنَاهُ عَامٌّ وَ مِنْ ذَلِکَ لَفْظٌ عَامٌّ يُرِيدُ بِهِ اللَّهُ تَعَالَی الْعُمُومَ وَ كَذَلِکَ الْخَاصُّ أَيْضاً فَأَمَّا مَا ظَاهِرُهُ الْعُمُومُ وَ مَعْنَاهُ الْخُصُوصُ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- يا بَنِي إِسْرائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَ أَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعالَمِينَ (۷) فَهَذَا اللَّفْظُ يَحْتَمِلُ الْعُمُومَ وَ مَعْنَاهُ الْخُصُوصُ لِأَنَّهُ تَعَالَی إِنَّمَا فَضَّلَهُمْ عَلَی عَالَمِ أَزْمَانِهِمْ بِأَشْيَاءَ خَصَّهُمْ بِهَا مِثْلُ الْمَنِّ وَ السَّلْوَی وَ الْعُيُونِ الَّتِی فَجَّرَهَا لَهُمْ مِنَ الْحَجَرِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِکَ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْراهِيمَ وَ آلَ عِمْرانَ عَلَى الْعالَمِينَ (۸) أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَی أَنَّهُ فَضَّلَهُمْ عَلَی عَالَمِی زَمَانِهِمْ وَ كَقَوْلِهِ تَعَالَی وَ أُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ لَها عَرْشٌ عَظِيمٌ (۹) يَعْنِی سُبْحَانَهُ بِلْقِيسَ وَ هِیَ مَعَ هَذَا لَمْ يُؤْتَ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً مِمَّا فَضَّلَ اللَّهُ تَعَالَی بِهِ الرِّجَالَ عَلَی النِّسَاءِ

۱- ۱. البقره: ۲۱۳.

۲- ۲. یوسف: ۴۵.

۳- ۳. هود: ۸.

۴- ۴. القصص: ۲۳.

۵- ۵. النحل: ۱۲۰.

۶- ۶. الأنعام: ۳۸.

۷- ۷. البقره: ۴۷، ۱۲۲.

۸- ۸. آل عمران: ۳۳.

۹- ۹. النمل: ۲۳.

وَ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَى تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْ ءٍ بِأَمْرِ رَبِّها(۱) يَعْنِي الرِّيحَ وَ قَدْ تَرَكَتْ أَشْيَاءَ كَثِيرَةً لَمْ تُدَمِّرْهَا وَ مِثْلُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفاضَ النَّاسُ (۲) أَرَادَ سُبْحَانَهُ بَعْضَ النَّاسِ وَ ذَلِكَ أَنَّ قُرَيْشاً كَانَتْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تُفِيضُ مِنَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ لَا يَخْرُجُونَ إِلَى عَرَفَاتٍ كَسَائِرِ الْعَرَبِ فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَنْ يُفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَصْحَابُهُ وَ هُمْ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ النَّاسُ عَلَى الْخُصُوصِ وَ ارْجِعُوا عَنْ سُنَّتِهِمْ وَ قَوْلِهِ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ (۳) يَعْنِي بِالنَّاسِ هَاهُنَا الْيَهُودَ فَقَطْ وَ قَوْلِهِ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَخُونُوا اللَّهَ وَ الرَّسُولَ وَ تَخُونُوا أَماناتِكُمْ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۴) وَ هَذِهِ الْآيَةُ نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ آخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صالِحاً وَ آخَرَ سَيِّئاً(۵) نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ وَ إِنَّمَا هُوَ رَجُلٌ وَاحِدٌ وَ قَوْلِهِ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا- لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِياءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ(۶) نَزَلَتْ فِي حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ وَ هُوَ رَجُلٌ وَاحِدٌ فَلَفْظُ الْآيَةِ عَامٌّ وَ مَعْنَاهَا خَاصٌّ وَ إِنْ كَانَتْ جَارِيَةً فِي النَّاسِ وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ الَّذِينَ قالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزادَهُمْ إِيماناً وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۷) نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي نُعَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيِّ وَ ذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمَّا رَجَعَ مِنْ غَزَاةِ أُحُدٍ وَ قَدْ قُتِلَ عَمُّهُ حَمْزَةُ وَ قُتِلَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ قُتِلَ وَ جُرِحَ مَنْ جُرِحَ وَ انْهَزَمَ مَنِ انْهَزَمَ وَ لَمْ يَنَلْهُ الْقَتْلُ وَ الْجَرْحُ أَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنِ اخْرُجْ فِي وَقْتِكَ هُنَا لِطَلَبِ قُرَيْشٍ وَ لَا تُخْرِجْ مَعَكَ مِنْ أَصْحَابِكَ إِلَّا كُلَّ مَنْ كَانَتْ بِهِ جِرَاحَةٌ فَأَعْلِمْهُمْ

۱- ۱. الأحقاف: ۲۵.

۲- ۲. البقره: ۱۹۹.

۳- ۳. النساء: ۱۶۵.

۴- ۴. الأنفال: ۲۷.

۵- ۵. براءه: ۱۰۲.

۶- ۶. الممتحنه: ۱.

۷- ۷. آل عمران: ۱۷۳.

بِـذَلِکَ فَخَرَجُوا مَعَهُ عَلَی مَـا کَانَ بِهِمْ مِنَ الْجِرَاحِ حَتَّی نَزَلُوا مَنْزِلًا یُقَالُ لَهُ حَمْرَاءُ الْأَسَـدِ وَ کَانَتْ قُرَیْشٌ قَـدْ جَـدَّتِ السَّیْرَ فَرَقاً فَلَمَّا بَلَغَهُمْ خُرُوجُ رَسُولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله فِی طَلَبِهِمْ خَافُوا فَاسْـتَقْبَلَهُمْ رَجُلٌ مِنْ أَشْـجَعَ یُقَالُ لَهُ نُعَیْمُ بْنُ مَسْـعُودٍ یُرِیـدُ الْمَـدِینَهَ فَقَالَ لَهُ أَبُو سُـفْیَانَ صَخْرُ بْنُ حَرْبٍ یَا نُعَیْمُ هَلْ لَکَ أَنْ أَضْمَنَ لَکَ عَشْرَ قَلَائِصَ وَ تَجْعَلَ طَرِیقَکَ عَلَی حَمْرَاءِ الْأَسَدِ فَتُخْبِرَ مُحَمَّداً أَنَّهُ قَـدْ جَاءَ مَـدَدٌ کَثِیرٌ مِنْ حُلَفَائِنَا مِنَ الْعَرَبِ کِنَانَهَ وَ عَشِـیرَتِهِمْ وَ الْأَحَابِیشِ وَ تُهَوِّلَ عَلَیْهِمْ مَا اسْـتَطَعْتَ فَلَعَلَّهُمْ یَرْجِعُونَ عَنَّا فَأَجَابَهُ إِلَی ذَلِکَ وَ قَصَـدَ حَمْرَاءَ الْأَسَـدِ فَأَخْبَرَ رَسُولَ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله بِذَلِکَ وَ أَنَّ قُرَیْشاً یُصْـبِحُونَ بِجَمْعِهِمُ الَّذِی لَا قِوَامَ لَکُمْ بِهِ فَـاقْبَلُوا نَصِـیحَتِی وَ ارْجِعُوا فَقَالَ أَصْـحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله حَسْـبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ اعْلَمْ أَنَّا لَا نُبَالِی بِهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَـانَهُ عَلَی رَسُولِهِ- الَّذِینَ اسْـتَجابُوا لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ مِنْ بَعْـدِ مـا أَصابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِینَ أَحْسَـنُوا مِنْهُمْ وَ اتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِیمٌ- الَّذِینَ قالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَـدْ جَمَعُوا لَکُمْ فَـاخْشَوْهُمْ فَزادَهُمْ إِیمانـاً وَ قـالُوا حَسْـبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیـلُ وَ إِنَّمَـا کَـانَ الْقَائِـلُ لَهُمْ نُعَیمَ بْنَ مَسْـعُودٍ فَسَـمَّاهُ اللَّهُ تَعَـالَی بِـاسْمِ جَمِیعِ النَّاسِ وَ هَکَـذَا کُـلُّ مَـا جَـاءَ تَنْزِیلُهُ بِلَفْـظِ الْعُمُومِ وَ مَعْنَاهُ الْخُصُوصُ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ

وَ یُؤْتُونَ الزَّکاهَ وَ هُمْ راکِعُونَ (۱) وَ أَمَّا مَا لَفْظُهُ خُصُوصٌ وَ مَعْنَاهُ عُمُومٌ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- مِنْ أَجْلِ ذلِکَ کَتَبْنا عَلی بَنِی إِسْـرائِیلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَـلَ نَفْساً بِغَیْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسادٍ فِی الْأَرْضِ فَکَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَ مَنْ أَحْیاها فَکَأَنَّما أَحْیَا النَّاسَ جَمِیعاً(۲) فَنَزَلَ لَفْظُ الْآیَهِ خُصُوصـاً فِی بَنِی إِسْـرَائِیلَ وَ هُوَ جَـارٍ عَلَی جَمِیعِ الْخَلْقِ عَامّاً لِکُلِّ الْعِبَادِ مِنْ بَنِی إِسْـرَائِیلَ وَ غَیْرِهِمْ مِنَ الْأُمَمِ وَ مِثْلُ هَـذَا کَثِیرٌ فِی کِتَابِ اللَّهِ.

۱- ۱. المائده: ۵۵.

۲- ۲. المائده: ۳۲.

وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ الزَّانِی لاـ یَنْکِحُ إِلَّا زانِیَهً أَوْ مُشْرِکَهً وَ الزَّانِیَهُ لاـ یَنْکِحُها إِلَّا زانٍ أَوْ مُشْرِکٌ وَ حُرِّمَ ذلِکَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ (۱) نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فِی نِسَاءٍ کُنَّ بِمَکَّهَ مَعْرُوفَاتٍ بِالزِّنَا مِنْهُنَّ سَارَهُ وَ حَنْتَمَهُ وَ رَبَابُ حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَی نِکَاحَهُنَّ فَالْآیَهُ جَارِیَهٌ فِی کُلِّ مَنْ کَانَ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلَهُنَّ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ جاءَ رَبُّکَ وَ الْمَلَکُ صَفًّا صَفًّا(۲) وَ مَعْنَاهُ جَمِیعُ الْمَلَائِکَهِ وَ أَمَّا مَا لَفْظُهُ مَاضٍ وَ مَعْنَاهُ مُسْتَقْبَلٌ فَمِنْهُ ذِکْرُهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَخْبَارَ الْقِیَامَهِ وَ الْبَعْثِ وَ النُّشُورِ وَ الْحِسَابِ فَلَفْظُ الْخَبَرِ مَا قَدْ کَانَ وَ مَعْنَاهُ أَنَّهُ سَیَکُونُ قَوْلُهُ وَ نُفِخَ فِی الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شاءَ اللَّهُ إِلَی قَوْلِهِ وَ سِیقَ الَّذِینَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَی الْجَنَّهِ زُمَراً(۳) فَلَفْظُهُ مَاضٍ وَ مَعْنَاهُ مُسْتَقْبَلٌ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ نَضَعُ الْمَوازِینَ الْقِسْطَ لِیَوْمِ الْقِیامَهِ فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَیْئاً(۴) وَ أَمْثَالُ هَذَا کَثِیرٌ فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی وَ أَمَّا مَا نَزَلَ بِلَفْظِ الْعُمُومِ وَ لَا یُرَادُ بِهِ غَیْرُهُ فَقَوْلُهُ یا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُمْ إِنَّ زَلْزَلَهَ السَّاعَهِ شَیْ ءٌ عَظِیمٌ (۵) وَ قَوْلُهُ یا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْناکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَ أُنْثی (۶) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ یا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُمُ الَّذِی خَلَقَکُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدَهٍ(۷) وَ قَوْلُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ وَ قَوْلُهُ کانَ النَّاسُ أُمَّهً واحِدَهً(۸) أَیْ عَلَی مَذْهَبٍ وَاحِدٍ وَ ذَلِکَ کَانَ مِنْ قَبْلِ نُوحٍ علیه السلام وَ لَمَّا بَعَثَهُ اللَّهُ اخْتَلَفُوا ثُمَّ بَعَثَ النَّبِیِّینَ مُبَشِّرِینَ وَ مُنْذِرِینَ وَ أَمَّا مَا حُرِّفَ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ فَقَوْلُهُ- کُنْتُمْ خَیْرَ أَئِمَّهٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ فَحُرِّفَتْ إِلَی خَیْرَ أُمَّهٍ وَ مِنْهُمُ الزُّنَاهُ وَ اللَّاطَهُ وَ السُّرَّاقُ وَ قُطَّاعُ الطَّرِیقِ وَ الظَّلَمَهُ وَ شُرَّابُ الْخَمْرِ وَ الْمُضَیِّعُونَ لِفَرَائِضِ

۱- ۱. النور: ۳.

۲- ۲. الفجر: ۲۲.

۳- ۳. لقمان: ۱۸.

۴- ۴. الأنبياء: ۴۷.

۵- ۵. الحجّ: ۱.

۶- ۶. الحجرات: ۱۳.

۷- ۷. النساء: ۱.

۸- ۸. البقره: ۲۱۳.

اللَّهِ تَعَالَی وَ الْعَادِلُونَ عَنْ حُدُودِهِ أَ فَتَرَی اللَّهَ تَعَالَی مَدَحَ مَنْ هَذِهِ صِفَتُهُ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی سُورَهِ النَّحْلِ- أَنْ تَکُونَ أَئِمَّهٌ هِیَ أَرْبَی مِنْ أَئِمَّهٍ فَجَعَلُوهَا أُمَّهٌ(۱) وَ قَوْلُهُ فِی سُورَهِ یُوسُفَ ثُمَّ یَأْتِی مِنْ بَعْدِ ذلِکَ عامٌ فِیهِ یُغاثُ النَّاسُ وَ فِیهِ یُعْصَرُونَ أَیْ یُمْطَرُونَ فَحَرَّفُوهُ وَ قَالُوا یَعْصِرُونَ (۲) وَ ظَنُّوا بِذَلِکَ الْخَمْرَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ أَنْزَلْنا مِنَ الْمُعْصِراتِ ماءً ثَجَّاجاً(۳) وَ قَوْلُهُ تَعَالَی فَلَمَّا خَرَّ تَبَیَّنَتِ الْإِنْسُ أَنْ لَوْ کَانَتِ الْجِنُّ یَعْلَمُونَ الْغَیْبَ ما لَبِثُوا فِی الْعَذابِ الْمُهِینِ فَحَرَّفُوهَا بِأَنْ قَالُوا فَلَمَّا خَرَّ تَبَیَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ الْغَیْبَ ما لَبِثُوا فِی الْعَذابِ الْمُهِینِ (۴) وَ قَوْلُهُ تَعَالَی فِی سُورَهِ هُودٍ علیه السلام أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ یَعْنِی رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ وَصِیُّهُ- إِمَاماً وَ رَحْمَهً وَ مِنْ قَبْلِهِ کِتابُ مُوسی أُولئِکَ یُؤْمِنُونَ بِهِ (۵) فَحَرَّفُوا وَ قَالُوا أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ وَ مِنْ قَبْلِهِ کِتابُ مُوسی إِماماً وَ رَحْمَهً فَقَدَّمُوا حَرْفاً عَلَی حَرْفٍ فَذَهَبَ مَعْنَی الْآیَهِ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فِی سُورَهِ آلِ عِمْرَانَ (۶) لَیْسَ لَکَ مِنَ الْأَمْرِ شَیْ ءٌ أَوْ یَتُوبَ عَلَیْهِمْ أَوْ یُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظالِمُونَ لِآلِ مُحَمَّدٍ فَحَذَفُوا آلَ مُحَمَّدٍ(۷)

وَ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ کَذَلِکَ جَعَلْنَاکُمْ أَئِمَّهً وَسَطاً لِتَکُونُوا شُهَدَاءَ عَلَی النَّاسِ وَ یَکُونَ الرَّسُولُ عَلَیْکُمْ شَهِیداً(۸)

وَ مَعْنَی وَسَطاً بَیْنَ الرَّسُولِ وَ بَیْنَ النَّاسِ فَحَرَّفُوهَا وَ جَعَلُوهَا أُمَّهً وَ مِثْلُهُ فِی سُورَهِ عَمَّ یَتَسَاءَلُونَ وَ یَقُولُ الْکَافِرُ یَا لَیْتَنِی کُنْتُ تُرَابِیّاً(۹)

فَحَرَّفُوهَا وَ قَالُوا تُراباً وَ ذَلِکَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ

۱- ۱. النحل: ۹۲.

۲- ۲. یوسف: ۴۹.

۳- ۳. النبأ: ۱۴.

۴- ۴. سبأ: ۱۴.

۵- ۵. هود: ۱۷.

۶- ۶. آل عمران: ۱۲۸.

۷- ۷. و فی بعض روایات الباب أن الآیه کانت هکذا:« لیس لک من الامر شی ء أن یتوب علیهم أو تعذبهم فانهم ظالمون» راجع ج ۹۲ ص ۶۱ من هذه الطبعه الحدیثه تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۸.

۸- ۸. البقره: ۱۴۳.

۹- ۹. النبأ آخر آیه منها.

يُكْثِرُ مِنْ مُخَاطَبَتِی بِأَبِی تُرَابٍ وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ: وَ أَمَّا الْآيَةُ الَّتِی نِصْفُهَا مَنْسُوخٌ وَ نِصْفُهَا مَتْرُوكٌ بِحَالِهِ لَمْ يُنْسَخْ وَ مَا جَاءَ مِنَ الرُّخْصَهِ بَعْدَ الْعَزِيمَهِ قَوْلُهُ تَعَالَی- وَ لا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَ لَأَمَهٌ مُؤْمِنَهٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَهٍ وَ لَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَ لا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَ لَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ (۱) وَ ذَلِكَ أَنَّ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا يَنْكِحُونَ فِی أَهْلِ الْكِتَابِ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَی وَ يُنْكِحُونَهُمْ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَهُ نَهْياً أَنْ يَنْكِحَ الْمُسْلِمُ مِنَ الْمُشْرِكِ أَوْ يُنْكِحُونَهُ ثُمَّ قَالَ تَعَالَی فِی سُورَهِ الْمَائِدَهِ مَا نَسَخَ هَذِهِ الْآيَهَ فَقَالَ وَ طَعامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ حِلٌّ لَكُمْ وَ طَعامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ الْمُؤْمِناتِ وَ الْمُحْصَناتُ مِنَ

الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ (۲) فَأَطْلَقَ عَزَّ وَ جَلَّ مُنَاكَحَتَهُنَّ بَعْدَ أَنْ كَانَ نَهَى وَ تَرَكَ قَوْلَهُ وَ لا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا عَلَى حَالِهِ لَمْ يَنْسَخْهُ فَأَمَّا الرُّخْصَهُ الَّتِی هِیَ الْإِطْلَاقُ بَعْدَ النَّهْیِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَی فَرَضَ الْوُضُوءَ عَلَى عِبَادِهِ بِالْمَاءِ الطَّاهِرِ وَ كَذَا الْغُسْلَ مِنَ الْجَنَابَهِ فَقَالَ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاهِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَ إِنْ كُنْتُمْ مَرْضى أَوْ عَلى سَفَرٍ أَوْ جاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغائِطِ أَوْ لامَسْتُمُ النِّساءَ فَلَمْ تَجِدُوا ماءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً(۳) فَالْفَرِيضَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْغُسْلُ بِالْمَاءِ عِنْدَ وُجُودِهِ لَا يَجُوزُ غَيْرُهُ وَ الرُّخْصَهُ فِيهِ إِذَا لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ التَّيَمُّمُ بِالتُّرَابِ مِنَ الصَّعِيدِ الطَّيِّبِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ حافِظُوا عَلَى الصَّلَواتِ وَ الصَّلاهِ الْوُسْطى وَ قُومُوا لِلَّهِ قانِتِينَ (۴) فَالْفَرْضُ أَنْ يُصَلِّيَ الرَّجُلُ الصَّلَاهَ الْفَرِيضَهَ عَلَى الْأَرْضِ بِرُكُوعٍ وَ سُجُودٍ تَامٍّ ثُمَّ رَخَّصَ لِلْخَائِفِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجالًا أَوْ رُكْباناً(۵)

۱- ۱. البقره: ۲۲۱.

۲- ۲. المائده: ۵.

۳- ۳. المائده: ۶.

۴- ۴. البقره: ۲۳۸.

۵- ۵. البقره: ۲۳۹.

وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ فَإِذا قَضَيْتُمُ الصَّلاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِكَمْ (١) وَ مَعْنَى الْآيَهِ أَنَّ الصَّحِيحَ يُصَلِّى قَائِماً وَ الْمَرِيضَ يُصَلِّى قَاعِداً وَ مَنْ لَمْ يَقْدِرْ أَنْ يُصَلِّيَ قَاعِداً صَلَّى مُضْطَجِعاً وَ يُومِي نَائِماً فَهَذِهِ رُخْصَهٌ جَاءَتْ بَعْدَ الْعَزِيمَهِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِی أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ (٢) ثُمَّ رَخَّصَ لِلْمَرِيضِ وَ الْمُسَافِرِ بِقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- فَمَنْ كانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلى سَفَرٍ فَعِدَّهٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ- يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ لا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ(٣) فَانْتَقَلَتْ فَرِيضَهُ الْعَزِيمَهِ الدَّائِمَهِ لِلرَّجُلِ الصَّحِيحِ لِمَوْضِعِ الْقُدْرَهِ وَ زَالَتِ الضَّرُورَهُ تَفَضُّلًا عَلَى الْعِبَادِ وَ أَمَّا الرُّخْصَهُ الَّتِی ظَاهِرُهَا خِلَافُ بَاطِنِهَا(۴)

فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى نَهَى الْمُؤْمِنَ أَنْ يَتَّخِذَ الْكَافِرَ وَلِيّاً ثُمَّ مَنَّ عَلَيْهِ بِإِطْلَاقِ الرُّخْصَهِ لَهُ عِنْدَ التَّقِيَّهِ فِی الظَّاهِرِ أَنْ يَصُومَ بِصِيَامِهِ وَ يُفْطِرَ بِإِفْطَارِهِ وَ يُصَلِّيَ بِصَلَاتِهِ وَ يَعْمَلَ بِعَمَلِهِ وَ يُظْهِرَ لَهُ اسْتِعْمَالَهُ ذَلِكَ مُوَسَّعاً عَلَيْهِ فِيهِ وَ عَلَيْهِ أَنْ يَدِينَ اللَّهَ تَعَالَى فِی الْبَاطِنِ بِخِلَافِ مَا يُظْهِرُ لِمَنْ يَخَافُهُ مِنَ الْمُخَالِفِينَ الْمُسْتَوْلِينَ عَلَى الْأُمَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكافِرِينَ أَوْلِياءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِی شَیْ ءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقاهً وَ يُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ (۵) فَهَذِهِ رُخْصَهٌ تَفَضَّلَ اللَّهُ بِهَا عَلَى الْمُؤْمِنِينَ رَحْمَهً لَهُمْ لِيَسْتَعْمِلُوهَا عِنْدَ التَّقِيَّهِ فِی الظَّاهِرِ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُؤْخَذَ

١- ١. النساء: ١٠٣.

٢- ٢. البقره: ١٨٥.

٣- ٣. البقره: ١٨۴ و ١٨۵.

۴- ۴. فی الأصل و الكمبانیّ« و أمّا الرخصه التی صاحبها فيها بالخيار» الخ و الصحيح ما فی المتن كما ستعرف و لما فی تفسير القمّیّ ص ١۵: هكذا: و أمّا الرخصه التی صاحبها فيها بالخيار ان شاء أخذ و ان شاء ترك فان اللّه جل و عزّ رخص أن يعاقب الرجل الرجل على فعله به، فقال« وَ جَزاءُ سَيِّئَهٍ سَيِّئَهٌ مِثْلُها فَمَنْ عَفا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ» فهذا بالخيار ان شاء عاقب و أن شاء عفى، و أمّا الرخصه التی ظاهرها خلاف باطنها يعمل بظاهرها، و لا يدان بباطنها، فان اللّه تبارك و تعالى نهى أن يتخذ المؤمن الكافر وليا إلى آخر كلامه الذی يشابه ذلك.

۵- ۵. آل عمران: ٢٨.

بِرُخَصِهِ كَمَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْخَذَ بِعَزَائِمِهِ وَ أَمَّا الرُّخْصَهُ الَّتِی صَاحِبُهَا فِیهَا بِالْخِیَارِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَی رَخَّصَ أَنْ یُعَاقِبَ الْعَبْدُ عَلَی ظُلْمِهِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَی جَزاءُ سَیِّئَهٍ سَیِّئَهٌ مِثْلُها فَمَنْ عَفا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَی اللَّهِ (۱) وَ هَذَا هُوَ فِیهِ بِالْخِیَارِ إِنْ شَاءَ عَفَا وَ إِنْ شَاءَ عَاقَبَ وَ أَمَّا الرُّخْصَهُ الَّتِی ظَاهِرُهَا خِلَافُ بَاطِنِهَا(۲)

وَ الْمُنْقَطِعُ الْمَعْطُوفُ فِی التَّنْزِیلِ هُوَ أَنَّ الْآیَهَ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ کَانَتْ تَجِیءُ بِشَیْءٍ مَا ثُمَّ تَجِیءُ مُنْقَطِعَهَ الْمَعْنَی بَعْدَ ذَلِکَ وَ تَجِیءُ بِمَعْنَی غَیْرِهِ ثُمَّ تَعْطِفُ بِالْخِطَابِ عَلَی الْأَوَّلِ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی- وَ إِذْ قالَ لُقْمانُ لِابْنِهِ وَ هُوَ یَعِظُهُ یا بُنَیَّ لا تُشْرِکْ بِاللّهِ إِنَّ الشِّرْکَ لَظُلْمٌ عَظِیمٌ (۳) ثُمَّ انْقَطَعَتْ وَصِیَّهُ لُقْمَانَ لِابْنِهِ فَقَالَ وَ وَصَّیْنَا الْإِنْسانَ بِوالِدَیْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْناً عَلی وَهْنٍ إِلَی قَوْلِهِ- إِلَیَّ مَرْجِعُکُمْ فَأُنَبِّئُکُمْ بِما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ثُمَّ عَطَفَ بِالْخِطَابِ عَلَی وَصِیَّهِ لُقْمَانَ لِابْنِهِ فَقَالَ- یا بُنَیَّ إِنَّها إِنْ تَکُ مِثْقالَ حَبَّهٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَکُنْ فِی صَخْرَهٍ أَوْ فِی السَّماواتِ أَوْ فِی الْأَرْضِ یَأْتِ بِهَا اللّهُ إِنَّ اللّهَ لَطِیفٌ خَبِیرٌ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ أَطِیعُوا اللّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۴) ثُمَّ قَالَ تَعَالَی فِی مَوْضِعٍ آخَرَ عَطْفاً عَلَی هَذَا الْمَعْنَی- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّهَ وَ کُونُوا مَعَ الصّادِقِینَ (۵) کَلَاماً مَعْطُوفاً عَلَی أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ وَ قَوْلِهِ تَعَالَی أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّکاهَ(۶) ثُمَّ قَالَ تَعَالَی فِی الْأَمْرِ بِالْجِهَادِ کُتِبَ عَلَیْکُمُ الْقِتالُ وَ هُوَ کُرْهٌ لَکُمْ وَ عَسی أَنْ تَکْرَهُوا شَیْئاً وَ هُوَ خَیْرٌ

۱- ۱. الشوری: ۴۰.

۲- ۲. کذا فی الأصل و هذه الجمله انما تناسب آیه التقیه کما عرفت عن تفسیر القمّیّ، فلعلها کانت ساقطه عن المتن مثبته فی الهامش، فألصقها الکتاب بهذا الموضع غلطا.

۳- ۳. لقمان: ۱۳- ۱۶.

۴- ۴. النساء: ۵۹.

۵- ۵. براءه: ۱۱۹.

۶- ۶. البقره: ۴۳، ۱۱۰.

لَكَمْ الْآيَه(١) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي سُورَهِ الْمائِدَهِ- وَ ما أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا ما ذَكَّيْتُمْ وَ ما ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَ أَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلامِ ذلِكُمْ فِسْقٌ (٢) ثُمَّ قَطَعَ الْكَلَامَ بِمَعْنًى لَيْسَ يُشْبِهُ هَذَا الْخَطَّابَ فَقَالَ تَعَالَى- الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلا تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً ثُمَّ عَطَفَ عَلَى الْمَعْنَى الْأَوَّلِ وَ التَّحْرِيمِ الْأَوَّلِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَهٍ غَيْرَ مُتَجانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَ كَقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كانَ عاقِبَهُ الْمُكَذِّبِينَ (٣) ثُمَّ اعْتَرَضَ تَعَالَى بِكَلَامٍ آخَرَ فَقَالَ- قُلْ لِمَنْ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلى نَفْسِهِ الرَّحْمَهَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلى يَوْمِ الْقِيامَهِ لا رَيْبَ فِيهِ ثُمَّ عَطَفَ عَلَى الْكَلَامِ الْأَوَّلِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ- الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لا يُؤْمِنُونَ وَ كَقَوْلِهِ فِي سُورَهِ الْعَنْكَبُوتِ وَ إِبْراهِيمَ إِذْ قالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ اتَّقُوهُ ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ- إِنَّما تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثاناً وَ تَخْلُقُونَ إِفْكاً إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقاً إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى وَ ما عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلاغُ الْمُبِينُ (۴) ثُمَّ اسْتَأْنَفَ الْقَوْلَ بِكَلَامٍ غَيْرِهِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- أَ وَ لَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ- قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَهَ الْآخِرَهَ إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ- يُعَذِّبُ مَنْ يَشاءُ وَ يَرْحَمُ مَنْ يَشاءُ وَ إِلَيْهِ تُقْلَبُونَ- وَ ما أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَ لا فِي السَّماءِ وَ ما لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَ لا نَصِيرٍ- وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآياتِ اللَّهِ وَ لِقائِهِ أُولئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَ أُولئِكَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ ثُمَّ عَطَفَ الْقَوْلَ عَلَى الْكَلَامِ الْأَوَّلِ فِي وَصْفِ إِبْرَاهِيمَ فَقَالَ تَعَالَى فَما كانَ جَوابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ

١- ١. البقره: ٢١۶.

٢- ٢. المائده: ٣.

٣- ٣. الأنعام: ١١- ١٢.

۴- ۴. العنكبوت:؟؟؟.

قالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ثُمَّ جاءَ تَعالَى بِتَمام قِصَّهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام فِی آخِرِ الْآيَاتِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَقَدْ فَضَّلْنا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلى بَعْضٍ وَ آتَيْنا داوُدَ زَبُوراً(۱) ثُمَّ قَطَعَ الْكَلَامَ فَقالَ- قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَ لا تَحْوِيلًا ثُمَّ عَطَفَ عَلَى الْقَوْلِ الْأَوَّلِ فَقَالَ تَمَامُهُ فِی مَعْنَی ذِكْرِ الْأَنْبِيَاءِ وَ ذِكْرِ دَاوُدَ- أُولئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَهَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَ يَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَ يَخافُونَ عَذابَهُ إِنَّ عَذابَ رَبِّكَ كانَ مَحْذُوراً وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ آمَنَ الرَّسُولُ بِما أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ- لا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَ قالُوا سَمِعْنا وَ أَطَعْنا غُفْرانَكَ رَبَّنا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ(۲) ثُمَّ اسْتَأْنَفَ الْكَلَامَ فَقَالَ لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلَّا وُسْعَها لَها ما كَسَبَتْ وَ عَلَيْها مَا اكْتَسَبَتْ ثُمَّ رَجَعَ وَ عَطَفَ تَمَامَ الْقَوْلِ الْأَوَّلِ فَقَالَ- رَبَّنا لا تُؤاخِذْنا إِنْ نَسِينا أَوْ أَخْطَأْنا إِلَی آخِرِ السُّورَهِ وَ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ كَثِيرٌ فِی الْقُرْآنِ وَ أَمَّا مَا جَاءَ فِی أَصْلِ التَّنْزِيلِ حَرْفٌ مَكَانَ حَرْفٍ فَهُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّهٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ (۳) مَعْنَاهُ وَ لَا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ ما كانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِناً إِلَّا خَطَأً(۴) مَعْنَاهُ وَ لَا خَطَأً وَ كَقَوْلِهِ يا مُوسى لا تَخَفْ إِنِّی لا يَخافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْناً بَعْدَ سُوءٍ(۵) وَ إِنَّمَا مَعْنَاهُ وَ لَا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْناً بَعْدَ سُوءٍ وَ قَوْلِهِ تَعَالَی لا يَزالُ بُنْيانُهُمُ الَّذِی بَنَوْا رِيبَهً فِی قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ (۶) وَ إِنَّمَا مَعْنَاهُ إِلَی أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَ مِثْلُهُ كَثِيرٌ فِی كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ.

۱- ۱. أسری: ۵۵- ۵۷.

۲- ۲. البقره: ۲۸۵- ۲۸۶.

۳- ۳. النساء: ۱۶۵.

۴- ۴. النساء: ۹۲.

۵- ۵. النمل: ۱۰.

۶- ۶. براءه: ۱۱۰.

وَ أَمَّا مَا هُوَ مُتَّفِقُ اللَّفْظِ مُخْتَلِفُ الْمَعْنَى قَوْلُهُ (۱)

وَ سْئَلِ الْقَرْيَهَ الَّتِی کُنَّا فِیها وَ الْعِیرَ الَّتِی أَقْبَلْنا فِیها(۲) وَ إِنَّمَا عَنَی أَهْلَ الْقَرْیَهِ وَ أَهْلَ الْعِیرِ وَ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ تِلْکَ الْقُری أَهْلَکْناهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا(۳) وَ إِنَّمَا عَنَی أَهْلَ الْقُرَی وَ قَوْلُهُ وَ کَذلِکَ أَخْذُ رَبِّکَ إِذا أَخَذَ الْقُری وَ هِیَ ظالِمَهٌ(۴) یَعْنِی أَهْلَهَا وَ أَمَّا احْتِجَاجُهُ تَعَالَی عَلَی الْمُلْحِدِینَ فِی دِینِهِ وَ کِتَابِهِ وَ رُسُلِهِ فَإِنَّ الْمُلْحِدِینَ أَقَرُّوا بِالْمَوْتِ وَ لَمْ یُقِرُّوا بِالْخَالِقِ فَأَقَرُّوا بِأَنَّهُمْ لَمْ یَکُونُوا ثُمَّ کَانُوا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی ق وَ الْقُرْآنِ الْمَجِیدِ- بَلْ عَجِبُوا أَنْ جاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقالَ الْکافِرُونَ هذا شَیْ ءٌ عَجِیبٌ- أَ إِذا مِتْنا وَ کُنَّا تُراباً ذلِکَ رَجْعٌ بَعِیدٌ وَ کَقَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِیَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ یُحْیِ الْعِظامَ وَ هِیَ رَمِیمٌ- قُلْ یُحْیِیهَا الَّذِی أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّهٍ(۵) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ یُجادِلُ فِی اللَّهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ یَتَّبِعُ کُلَّ شَیْطانٍ مَرِیدٍ(۶)

کُتِبَ عَلَیْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ یُضِلُّهُ وَ یَهْدِیهِ إِلی عَذابِ السَّعِیرِ(۷) فَرَدَّ اللَّهُ تَعَالَی عَلَیْهِمْ مَا یَدُلُّهُمْ عَلَی صِفَهِ ابْتِدَاءِ خَلْقِهِمْ وَ أَوَّلِ نَشْئِهِمْ- یا أَیُّهَا النَّاسُ إِنْ کُنْتُمْ فِی رَیْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْناکُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَهٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَهٍ مُخَلَّقَهٍ وَ غَیْرِ مُخَلَّقَهٍ لِنُبَیِّنَ لَکُمْ وَ نُقِرُّ فِی الْأَرْحامِ ما نَشاءُ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی ثُمَّ نُخْرِجُکُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّکُمْ وَ مِنْکُمْ مَنْ یُتَوَفَّی وَ مِنْکُمْ مَنْ یُرَدُّ إِلی أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِکَیْلا یَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَیْئاً(۸) فَأَقَامَ سُبْحَانَهُ عَلَی الْمُلْحِدِینَ الدَّلِیلَ عَلَیْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ثُمَّ قَالَ مُخْبِراً لَهُمْ وَ تَرَی الْأَرْضَ هامِدَهً فَإِذا أَنْزَلْنا عَلَیْهَا الْماءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ کُلِّ زَوْجٍ بَهِیجٍ- ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُ

۱- ۱. زیاده أضفناها من تفسیر القمّیّ ص ۱۴.

۲- ۲. یوسف: ۸۲.

۳- ۳. الکهف: ۵۹.

۴- ۴. هود: ۱۰۲.

۵- ۵. یس: ۷۸- ۷۹.

۶- ۶. فی الأصل:« بِغَیْرِ عِلْمٍ وَ لا هُدیً وَ لا کِتابٍ مُنِیرٍ»* و هو تتمه الآیه الثامنه.

۷- ۷. الحجّ: ۳ و ۴.

۸- ۸. الحجّ: ۵- ۷.

وَ أَنَّهُ یُحْیِ الْمَوْتی وَ أَنَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ أَنَّ السّاعَهَ آتِیَهٌ لا رَیْبَ فِیها وَ أَنَّ اللّهَ یَبْعَثُ مَنْ فِی الْقُبُورِ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ اللّهُ الَّذِی أَرْسَلَ الرِّیاحَ فَتُثِیرُ سَحاباً فَسُقْناهُ إِلی بَلَدٍ مَیِّتٍ فَأَحْیَیْنا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها کَذلِکَ النُّشُورُ(۱) فَهَذَا مِثَالُ إِقامَهِ اللّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمُ الْحُجَّهَ فِی إِثْبَاتِ الْبَعْثِ وَ النُّشُورِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ قَالَ أَیْضاً فِی الرَّدِّ عَلَیْهِمْ- فَسُبْحانَ اللّهِ حِینَ تُمْسُونَ وَ حِینَ تُصْبِحُونَ- وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِیًّا وَ حِینَ تُظْهِرُونَ- یُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ وَ یُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ الْحَیِّ وَ یُحْیِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها وَ کَذلِکَ تُخْرَجُونَ (۲) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مِنْ آیاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَکُمْ مِنْ أَنْفُسِکُمْ أَزْواجاً لِتَسْکُنُوا إِلَیْها وَ جَعَلَ بَیْنَکُمْ مَوَدَّهً وَ رَحْمَهً إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَتَفَکَّرُونَ- وَ مِنْ آیاتِهِ خَلْقُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلافُ أَلْسِنَتِکُمْ وَ أَلْوانِکُمْ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْعالِمِینَ- وَ مِنْ آیاتِهِ مَنامُکُمْ بِاللَّیْلِ وَ النَّهارِ وَ ابْتِغاؤُکُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَسْمَعُونَ- وَ مِنْ آیاتِهِ یُرِیکُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ یُنَزِّلُ مِنَ السَّماءِ ماءً فَیُحْیِی بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِها إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ- وَ مِنْ آیاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّماءُ وَ الْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذا دَعاکُمْ دَعْوَهً مِنَ الْأَرْضِ إِذا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ (۳) وَ احْتَجَّ سُبْحَانَهُ عَلَیْهِمْ وَ أَوْضَحَ الْحُجَّهَ وَ أَبَانَ الدَّلِیلَ وَ أَثْبَتَ الْبُرْهَانَ عَلَیْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مِنَ الْآفَاقِ وَ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ بِمُشَاهَدَهِ الْعِیَانِ وَ دَلَائِلِ الْبُرْهَانِ وَ أَوْضَحِ الْبَیَانِ فِی تَنْزِیلِ الْقُرْآنِ کُلُّ ذَلِکَ دَلِیلٌ عَلَی الصَّانِعِ الْقَدِیمِ الْمُدَبِّرِ الْحَکِیمِ الْخَالِقِ الْعَلِیمِ الْجَبَّارِ الْعَظِیمِ سُبْحَانَ اللّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَی عَبَدَهِ الْأَصْنَامِ وَ الْأَوْثَانِ فَقَوْلُهُ تَعَالَی حِکَایَهً عَنْ قَوْلِ إِبْرَاهِیمَ فِی الِاحْتِجَاجِ عَلَی أَبِیهِ- یا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ ما لا یَسْمَعُ وَ لا یُبْصِرُ وَ لا یُغْنِی عَنْکَ شَیْئاً(۴) وَ قَوْلُهُ حِینَ کَسَرَ الْأَصْنَامَ فَقَالُوا لَهُ مَنْ کَسَرَهَا وَ مَنْ فَعَلَ هذا بِآلِهَتِنا إِنَّهُ لَمِنَ

۱- ۱. فاطر: ۹.

۲- ۲. الروم: ۱۷.

۳- ۳. الروم: ۲۱- ۲۵.

۴- ۴. مریم: ۴۲.

الظَّالِمِينَ إِلَى قَوْلِهِ فَأْتُوا بِهِ عَلى أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ (۱) وَ لَمَّا جاءَ قَالُوا لَهُ أَ أَنْتَ فَعَلْتَ هذا بِآلِهَتِنا يا إِبْراهِيمُ- قالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هـذا فَسْئَلُوهُمْ إِنْ كانُوا يَنْطِقُونَ- فَرَجَعُوا إِلى أَنْفُسِهِمْ فَقالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ- ثُمَّ نُكِسُوا عَلى رُؤُسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ ما هؤُلاءِ يَنْطِقُونَ- قالَ أَ تَعْبُدُونَ ما تَنْحِتُونَ وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَ ما تَعْمَلُونَ (۲) فَلَمَّا انْقَطَعَتْ حُجَّتُهُمْ قالُوا حَرِّقُوهُ وَ انْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ (۳) إِلَى آخِرِ الْقَصَصِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى يا نارُ كُونِی بَرْداً وَ سَلاماً عَلى إِبْراهِيمَ: وَ مِثْلُ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِقُرَيْشٍ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبادٌ أَمْثالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صادِقِينَ- أَ لَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِها أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِها أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِها أَمْ لَهُمْ آذانٌ يَسْمَعُونَ بِها- أُولئِكَ كَالْأَنْعامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا(۴) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَ لا تَحْوِيلًا(۵) وَ مِثْلُ ذَلِكَ كَثِيرٌ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى الثَّنَوِيَّهِ مِنَ الْكِتَابِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَ ما كانَ مَعَهُ مِنْ إِلهٍ إِذاً لَذَهَبَ كُلُّ إِلهٍ بِما خَلَقَ وَ لَعَلا بَعْضُهُمْ عَلى بَعْضٍ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ (۶) فَأَخْبَرَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَهً- لَانْفَرَدَ كُلُّ إِلَهٍ مِنْهُمْ بِخَلْقِهِ وَ لَأَبْطَلَ كُلٌّ مِنْهُمْ فِعْلَ الْآخَرِ وَ حَاوَلَ مُنَازَعَتَهُ فَأَبْطَلَ تَعَالَى إِثْبَاتَ إِلَهَيْنِ خَلَّاقَيْنِ بِالْمُمَانَعَهِ وَ غَيْرِهَا وَ لَوْ كَانَ ذَلِكَ لَثَبَتَ الِاخْتِلَافُ وَ طَلَبَ كُلُّ إِلَهٍ أَنْ يَعْلُوَ عَلَى صَاحِبِهِ فَإِذَا شَاءَ أَحَدُهُمْ أَنْ يَخْلُقَ إِنْسَاناً وَ شَاءَ الْآخَرُ أَنْ يَخْلُقَ بَهِيمَهً اخْتَلَفَا وَ تَبَايَنَا فِی حَالٍ وَاحِدٍ

۱- ۱. الأنبياء: ۶۰- ۶۶.

۲- ۲. الصافّات: ۹۶- ۹۷.

۳- ۳. الأنبياء: ۶۹- ۷۰.

۴- ۴. الأعراف: ۱۹۴- ۱۹۵.

۵- ۵. أسرى: ۵۶.

۶- ۶. المؤمنون: ۹۱.

وَ اضْطَرَّهُمَا ذَلِكَ إِلَى التَّضَادِّ وَ الِاخْتِلَافِ وَ الْفَسَادِ وَ كُلَّ ذَلِكَ مَعْدُومٌ وَ إِذَا بَطَلَتْ هَذِهِ الْحَالُ كَذَلِكَ ثَبَتَ الْوَحْدَانِيَّهُ بِكَوْنِ التَّدْبِيرِ وَاحِداً وَ الْخَلْقُ مُتَّفِقٌ غَيْرُ مُتَفَاوِتٍ وَ النِّظَامُ مُسْتَقِيمٌ وَ أَبَانَ سُبْحَانَهُ لِأَهْلِ هَذِهِ الْمَقَالَهِ وَ مَنْ قَارَبَهُمْ أَنَّ الْخَلْقَ لَا يَصْلُحُونَ إِلَّا بِصَانِعٍ وَاحِدٍ فَقَالَ لَوْ كانَ فِيهِما آلِهَهٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتا(۱) ثُمَّ نَزَّهَ نَفْسَهُ فَقَالَ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ الدَّلِيلُ عَلَى أَنَّ الصَّانِعَ وَاحِدٌ حِكْمَهُ التَّدْبِيرِ وَ بَيَانُ التَّقْدِيرِ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى الزَّنَادِقَهِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى- وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَ فَلا يَعْقِلُونَ (۲) فَأَعْلَمَنَا تَعَالَى أَنَّ الَّذِي ذَهَبَ إِلَيْهِ الزَّنَادِقَهُ مِنْ قَوْلِهِمْ إِنَّ الْعَالَمَ يَتَوَلَّدُ بِدَوَرَانِ الْفَلَكِ وَ وُقُوعِ النُّطْفَهِ فِي الْأَرْحَامِ لِأَنَّ عِنْدَهُمْ أَنَّ النُّطْفَهَ إِذَا وَقَعَتْ تَلَقَّاهَا الْأَشْكَالُ الَّتِي تُشَاكِلُهَا فَيَتَوَلَّدُ حِينَئِذٍ بِدَوَرَانِ الْقُدْرَهِ(۳) وَ الْأَشْكَالِ الَّتِي تَتَلَقَّاهَا مُرُورَ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ الْأَغْذِيَهِ وَ الْأَشْرِبَهِ وَ الطَّبِيعَهِ فَتَتَرَبَّى وَ تَنْتَقِلُ وَ تَكْبُرُ فَعَكَسَ تَعَالَى قَوْلَهُمْ بِقَوْلِهِ وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ مَعْنَاهُ أَنَّ مَنْ طَالَ عُمُرُهُ وَ كَبِرَ سِنُّهُ رَجَعَ إِلَى مِثْلِ مَا كَانَ عَلَيْهِ فِي حَالِ صِغَرِهِ وَ طُفُولِيَّتِهِ فَيَسْتَوْلِي عَلَيْهِ عِنْدَ ذَلِكَ النُّقْصَانُ فِي جَمِيعِ آلَاتِهِ وَ يَضْعُفُ فِي جَمِيعِ حَالاتِهِ وَ لَوْ كَانَ الْأَمْرُ كَمَا زَعَمُوا مِنْ أَنَّهُ لَيْسَ لِلْعِبَادِ خَالِقٌ مُخْتَارٌ لَوَجَبَ أَنْ يَكُونَ تِلْكَ النَّسَمَهُ أَوْ ذَلِكَ الْإِنْسَانُ زَائِداً أَبَداً مَا دَامَتِ الْأَشْكَالُ الَّتِي ادَّعَوْا أَنَّ بِهَا كَانَ قِوَامُ ابْتِدَائِهَا قَائِمَهً وَ الْفَلَكُ ثَابِتٌ وَ الْغِذَاءُ مُمْكِنٌ وَ مُرُورُ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ مُتَّصِلٌ وَ لَمَا صَحَّ فِي الْعُقُولِ مَعْنَى قَوْلِهِ تَعَالَى- وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً(۴) عُلِمَ أَنَّ هَذَا مِنْ تَدْبِيرِ الْخَالِقِ الْمُخْتَارِ وَ حِكْمَتِهِ وَ وَحْدَانِيَّتِهِ وَ ابْتِدَاعِهِ لِلْخَلْقِ فَتَثْبُتُ وَحْدَانِيَّتُهُ

۱- ۱. الأنبياء: ۲۲.

۲- ۲. يس: ۶۸.

۳- ۳. الفلك ظ.

۴- ۴. الحجّ: ۵، النحل: ۷۰.

جَلَّتْ عَظَمَتُهُ وَ هَـٰذَا الِاحْتِجَاجُ لَا يُمْكِنُ الزَّنَادِقَهَ دَفْعُهُ بِحَالٍ وَ لَا يَجِدُونَ حُجَّهً فِي إِنْكَارِهِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى أَ وَ لَمْ يَرَ الْإِنْسانُ أَنَّا خَلَقْناهُ مِنْ نُطْفَهٍ فَإِذا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ- وَ ضَرَبَ لَنا مَثَلًا وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قالَ مَنْ يُحْيِ الْعِظامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ- قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ (۱) فَرَدَّ سُبْحَانَهُ عَلَيْهِمُ احْتِجَاجَهُمْ بِقَوْلِهِ- قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَها أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ إِلَى آخِرِ السُّورَهِ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى الدَّهْرِيَّهِ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّ الدَّهْرَ لَمْ يَزَلْ أَبَداً عَلَى حَالٍ وَاحِدَهٍ وَ أَنَّهُ مَا مِنْ خَالِقٍ وَ لَا مُدَبِّرٍ وَ لَا صَانِعٍ وَ لَا بَعْثٍ وَ لَا نُشُورٍ قَالَ تَعَالَى حِكَايَهً لِقَوْلِهِمْ وَ قالُوا ما هِيَ إِلَّا حَياتُنَا الدُّنْيا نَمُوتُ وَ نَحْيا وَ ما يُهْلِكُنا إِلَّا الدَّهْرُ وَ ما لَهُمْ بِذلِكَ مِنْ عِلْمٍ (۲)

وَ قالُوا أَ إِذا كُنَّا عِظاماً وَ رُفاتاً أَ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقاً جَدِيداً- قُلْ كُونُوا حِجارَهً أَوْ حَدِيداً أَوْ خَلْقاً مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّهٍ(۳) وَ مِثْلُ هَذَا فِي الْقُرْآنِ كَثِيرٌ وَ ذَلِكَ رَدٌّ عَلَى مَنْ كَانَ فِي حَيَاهِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ هَـٰذِهِ الْمَقَالَهَ مِمَّنْ أَظْهَرَ لَهُ الْإِيمَانَ وَ أَبْطَنَ الْكُفْرَ وَ الشِّرْكَ وَ بَقُوا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ كَانُوا سَبَبَ هَلَاكِ الْأُمَّهِ فَرَدَّ اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْلِهِ يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْناكُمْ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ إِلَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- لِكَيْلا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً(۴) ثُمَّ ضَرَبَ لِلْبَعْثِ وَ النُّشُورِ مَثَلًا فَقَالَ تَعَالَى- وَ تَرَى الْأَرْضَ هامِدَهً فَإِذا أَنْزَلْنا عَلَيْهَا الْماءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ- إِنَّ الَّذِي أَحْياها لَمُحْيِ الْمَوْتى (۵) وَ مَا جَرَى ذَلِكَ فِي الْقُرْآنِ وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ فِي سُورَهِ ق رَدّاً عَلَى مَنْ قَالَ- أَ إِذا مِتْنا وَ كُنَّا تُراباً ذلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ(۶)

قَدْ عَلِمْنا ما تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ إِلَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- وَ أَحْيَيْنا بِهِ بَلْدَهً مَيْتاً كَذلِكَ الْخُرُوجُ (۷) وَ هَذَا وَ أَشْبَاهُهُ رَدٌّ عَلَى الدَّهْرِيَّهِ وَ الْمُلْحِدَهِ مِمَّنْ أَنْكَرَ الْبَعْثَ

۱- ۱. يس: ۷۸- ۸۳.

۲- ۲. الجاثيه: ۲۴.

۳- ۳. أسرى: ۴۹- ۵۱.

۴- ۴. الحجّ: ۵.

۵- ۵. الحجّ: ۵.

۶- ۶. ق: ۳.

۷- ۷. ق: ۴- ۱۰.

وَ النُّشُورَ وَ أَمَّا مَا جاءَ فِی الْقُرْآنِ عَلَی لَفْظِ الْخَبَرِ وَ مَعْنَاهُ الْحِکَایَهُ فَمِنْ ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ لَبِثُوا فِی کَهْفِهِمْ ثَلاثَ مِائَهٍ سِنِینَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً(۱) وَ قَدْ کَانُوا ظَنُّوا أَنَّهُمْ لَبِثُوا یَوْماً أَوْ بَعْضَ یَوْمٍ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِما لَبِثُوا لَهُ غَیْبُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ (۲) الْآیَهَ فَخَرَجَتْ أَلْفَاظُ هَذِهِ الْحِکَایَهِ عَلَی لَفْظٍ لَیْسَ مَعْنَاهُ مَعْنَی الْخَبَرِ وَ إِنَّمَا هُوَ حِکَایَهٌ لِمَا قَالُوهُ وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ أَنَّهُ حِکَایَهُ قَوْلِهِ- سَیَقُولُونَ ثَلاثَهٌ رابِعُهُمْ کَلْبُهُمْ إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ ذِکْرِ عِدَّتِهِمْ ما یَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِیلٌ مِثْلُ حِکَایَتِهِ عَنْهُمْ فِی ذِکْرِ الْمُدَّهِ- وَ لَبِثُوا فِی کَهْفِهِمْ ثَلاثَ مِائَهٍ سِنِینَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً- قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِما لَبِثُوا فَهَذَا مَعْطُوفٌ عَلَی قَوْلِهِ- سَیَقُولُونَ ثَلاثَهٌ رابِعُهُمْ کَلْبُهُمْ فَهَذِهِ الْآیَهُ مِنَ الْمُنْقَطِعِ الْمَعْطُوفِ وَ هِیَ عَلَی لَفْظِ الْخَبَرِ وَ مَعْنَاهُ حِکَایَهٌ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ کُلُّ الطَّعامِ کانَ حِلًّا لِبَنِی إِسْرائِیلَ إِلَّا ما حَرَّمَ إِسْرائِیلُ عَلی نَفْسِهِ (۳) وَ إِنَّمَا خَرَجَ هَذَا عَلَی لَفْظِ الْخَبَرِ وَ هُوَ حِکَایَهٌ عَنْ قَوْمٍ مِنَ الْیَهُودِ ادَّعَوْا ذَلِکَ فَرَدَّ اللَّهُ تَعَالَی عَلَیْهِمْ- قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْراهِ فَاتْلُوها إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ أَیِ انْظُرُوا فِی التَّوْرَاهِ هَلْ تَجِدُونَ فِیهَا تَصْدِیقَ مَا ادَّعَیْتُمُوهُ وَ مِثْلُهُ فِی سُورَهِ الزُّمَرِ قَوْلُهُ تَعَالَی- ما نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِیُقَرِّبُونا إِلَی اللَّهِ زُلْفی (۴) فَلَفْظُ هَذَا خَبَرٌ وَ مَعْنَاهُ حِکَایَهٌ وَ مِثْلُهُ کَثِیرٌ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَی النَّصَارَی فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله احْتَجَّ عَلَی نَصَارَی نَجْرَانَ لَمَّا قَدِمُوا عَلَیْهِ لِیُنَاظِرُوهُ فَقَالُوا یَا مُحَمَّدُ مَا تَقُولُ فِی الْمَسِیحِ قَالَ هُوَ عَبْدُ اللَّهِ یَأْکُلُ وَ یَشْرَبُ قَالَ فَمَنْ أَبُوهُ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ یَا مُحَمَّدُ سَلْهُمْ عَنْ آدَمَ هَلْ هُوَ إِلَّا بَشَرٌ مَخْلُوقٌ یَأْکُلُ وَ یَشْرَبُ وَ أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ إِنَّ مَثَلَ عِیسی عِنْدَ اللَّهِ کَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ قالَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ (۵) فَسَأَلَهُمْ عَنْ آدَمَ فَقَالُوا نَعَمْ قَالَ فَأَخْبِرُونِی مَنْ أَبُوهُ

۱- ۱. الکهف: ۲۵- ۲۶.

۲- ۲. الکهف: ۲۲.

۳- ۳. آل عمران: ۹۳، و بعده: مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْراهُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْراهِ الآیه.

۴- ۴. الزمر: ۳.

۵- ۵. آل عمران: ۵۹.

فَلَمْ يُجِيبُوهُ بِشَىْ ءٍ وَ لَزِمَتْهُمُ الْحُجَّهُ فَلَمْ يُقِرُّوا بَلْ لَزِمُوا السُّكُوتَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ ما جاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعالَوْا نَدْعُ أَبْناءَنا وَ أَبْناءَكُمْ وَ نِساءَنا وَ نِساءَكُمْ وَ أَنْفُسَنا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكاذِبِينَ (١) فَلَمَّا دَعَاهُمْ إِلَى الْمُبَاهَلَهِ قَالَ عُلَمَاؤُهُمْ لَوْ بَاهَلَنَا بِأَصْحَابِهِ بَاهَلْنَاهُ وَ لَمْ يَكُنْ عِنْدَنَا صَادِقٌ فِى قَوْلِهِ فَأَمَّا إِنْ يُبَاهِلْنَا بِأَهْلِ بَيْتِهِ خَاصَّهً فَلَا نُبَاهِلُهُ وَ أَعْطَوْهُ الرِّضَا وَ شَرَطَ عَلَيْهِمُ الْجِزْيَهَ وَ السِّلَاحَ حِقْناً لِدِمَائِهِمْ وَ انْصَرَفُوا وَ أَمَّا السَّبَبُ الَّذِى بِهِ بَقَاءُ الْخَلْقِ فَقَدْ بَيَّنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِى كِتَابِهِ أَنَّ بَقَاءَ الْخَلْقِ مِنْ أَرْبَعِ وُجُوهٍ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ اللِّبَاسِ وَ الْكِنِّ وَ الْمَنَاكِحِ لِلتَّنَاسُلِ مَعَ الْحَاجَهِ فِى ذَلِكَ كُلِّهِ إِلَى الْأَمْرِ وَ النَّهْىِ فَأَمَّا الْأَغْذِيَهُ فَمِنْ أَصْنَافِ النَّبَاتِ وَ الْأَنْعَامِ الْمُحَلَّلِ أَكْلُهَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِى النَّبَاتِ أَنَّا صَبَبْنَا الْماءَ صَبًّا- ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا- فَأَنْبَتْنا فِيها حَبًّا وَ عِنَباً وَ قَضْباً- وَ زَيْتُوناً وَ نَخْلًا- وَ حَدائِقَ غُلْباً- وَ فاكِهَهً وَ أَبًّا- مَتاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعامِكُمْ (٢) وَ قَالَ تَعَالَى أَ فَرَأَيْتُمْ ما تَحْرُثُونَ- أَ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ (٣) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ الْأَرْضَ وَضَعَها لِلْأَنامِ- فِيها فاكِهَهٌ وَ النَّخْلُ ذاتُ الْأَكْمامِ- وَ الْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرَّيْحانُ (۴) وَ هَذَا وَ شِبْهُهُ مِمَّا يُخْرِجُهُ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ الْأَرْضِ سَبَباً لِبَقَاءِ الْخَلْقِ: وَ أَمَّا الْأَنْعَامُ فَقَوْلُهُ تَعَالَى وَ الْأَنْعامَ خَلَقَها لَكُمْ فِيها دِفْ ءٌ وَ مَنافِعُ وَ مِنْها تَأْكُلُونَ وَ لَكُمْ فِيها جَمالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَ حِينَ تَسْرَحُونَ (۵) الْآيَهَ وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ إِنَّ لَكُمْ فِى الْأَنْعامِ لَعِبْرَهً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِى بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَ دَمٍ لَبَناً خالِصاً سائِغاً لِلشَّارِبِينَ (۶) وَ أَمَّا اللِّبَاسُ وَ الْأَكْنَانُ قَوْلُهُ تَعَالَى- وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلالًا وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبالِ أَكْناناً وَ جَعَلَ لَكُمْ سَرابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَ سَرابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ

١- ١. آل عمران: ۶١.

٢- ٢. عبس: ٢۵- ٣٢.

٣- ٣. الواقعه: ۶٣- ۶۴.

۴- ۴. الرحمن: ١٠- ١٢.

۵- ۵. النحل: ۵- ۶.

۶- ۶. النحل: ۶۶.

كَذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ (۱) وَ قالَ تَعالَى يا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنا عَلَيْكُمْ لِباساً يُوارِي سَوْآتِكُمْ وَ رِيشاً وَ لِباسُ التَّقْوى ذلِكَ خَيْرٌ ذلِكَ مِنْ آياتِ اللَّهِ (۲) وَ الْخَيْرُ هُوَ الْبَقاءُ وَ الْحَياةُ وَ أَمَّا الْمَناكِحُ فَقَوْلُهُ تَعالَى يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْناكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَ أُنْثى وَ جَعَلْناكُمْ شُعُوباً وَ قَبائِلَ لِتَعارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقاكُمْ (۳) وَ قالَ تَعالَى يا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ (۴) وَ قالَ سُبْحانَهُ يا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدَةٍ وَ خَلَقَ مِنْها زَوْجَها وَ بَثَّ مِنْهُما رِجالًا كَثِيراً وَ نِساءً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسائَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحامَ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً(۵) وَ قالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ أَنْكِحُوا الْأَيامى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبادِكُمْ وَ إِمائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (۶) الْآيَةَ وَ قالَ تَعالَى وَ مِنْ آياتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْواجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْها وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذلِكَ لَآياتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (۷) وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فِي مَعْنَى النِّكَاحِ وَ سَبَبُ التَّنَاسُلِ وَ الْأَمْرُ وَ النَّهْيُ وَجْهٌ وَاحِدٌ- لَا يَكُونُ مَعْنًى مِنْ مَعَانِي الْأَمْرِ إِلَّا وَ يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ نَهْياً وَ لَا يَكُونُ وَجْهٌ مِنْ وُجُوهِ النَّهْيِ إِلَّا وَ مُقْرُونَ بِهِ الْأَمْرَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذا دَعاكُمْ لِما يُحْيِيكُمْ (۸) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَأَخْبَرَ سُبْحَانَهُ أَنَّ الْعِبَادَ لَا يَحْيَوْنَ إِلَّا بِالْأَمْرِ وَ النَّهْيِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى وَ لَكُمْ فِي الْقِصاصِ حَياةٌ يا أُولِي الْأَلْبابِ (۹) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى ارْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ(۱۰) فَالْخَيْرُ هُوَ سَبَبُ الْبَقَاءِ وَ الْحَيَاةِ.

ص: ۴۰

۱- ۱. النحل: ۸۱.

۲- ۲. الأعراف: ۲۶.

۳- ۳. الحجرات: ۱۳.

۴- ۴. البقره: ۲۱.

۵- ۵. النساء: ۱.

۶- ۶. النور: ۳۲.

۷- ۷. الروم: ۲۱.

۸- ۸. الأنفال: ۲۴.

۹- ۹. البقره: ۱۷۹.

۱۰- ۱۰. الحجّ: ۷۷.

وَ فِی هَذَا أَوْضَحُ دَلِیلٍ عَلَی أَنَّهُ لَا بُدَّ لِلْأُمَّهِ مِنْ إِمَامٍ یَقُولُ بِأَمْرِهِمْ فَیَأْمُرُهُمْ وَ یَنْهَاهُمْ وَ یُقِیمُ فِیهِمُ الْحُدُودَ وَ یُجَاهِدُ الْعَدُوَّ وَ یَقْسِمُ الْغَنَائِمَ وَ یَفْرِضُ الْفَرَائِضَ وَ یُعَرِّفُهُمْ أَبْوَابَ مَا فِیهِ صَلَاحُهُمْ وَ یُحَذِّرُهُمْ مَا فِیهِ مَضَارُّهُمْ إِذْ کَانَ الْأَمْرُ وَ النَّهْیُ أَحَدَ أَسْبَابِ بَقَاءِ الْخَلْقِ وَ إِلَّا سَقَطَتِ الرَّغْبَهُ وَ الرَّهْبَهُ وَ لَمْ یَرْتَدِعْ وَ لَفَسَدَ التَّدْبِیرُ وَ کَانَ ذَلِکَ سَبَباً لِهَلَاکِ الْعِبَادِ فِی أَمْرِ الْبَقَاءِ وَ الْحَیَاهِ فِی الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ وَ الْمَسَاکِنِ وَ الْمَلَابِسِ وَ الْمَنَاکِحِ مِنَ النِّسَاءِ وَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ الْأَمْرِ وَ النَّهْیِ إِذْ کَانَ سُبْحَانَهُ لَمْ یَخْلُقْهُمْ بِحَیْثُ یَسْتَغْنُونَ عَنْ جَمِیعِ

ذَلِکَ وَ وَجَدْنَا أَوَّلَ الْمَخْلُوقِینَ وَ هُوَ آدَمُ علیه السلام لَمْ یَتِمَّ لَهُ الْبَقَاءُ وَ الْحَیَاهُ إِلَّا بِالْأَمْرِ وَ النَّهْیِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ یا آدَمُ اسْکُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُکَ الْجَنَّهَ وَ کُلا مِنْها رَغَداً حَیْثُ شِئْتُما وَ لا تَقْرَبا هذِهِ الشَّجَرَهَ(۱) فَدَلَّهُمَا عَلَی مَا فِیهِ نَفْعُهُمَا وَ بَقَاؤُهُمَا وَ نَهَاهُمَا عَنْ سَبَبِ مَضَرَّتِهِمَا ثُمَّ جَرَی الْأَمْرُ وَ النَّهْیُ فِی ذُرِّیَّتِهِمَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ لِهَذَا اضْطُرَّ الْخَلْقُ إِلَی أَنَّهُ لَا بُدَّ لَهُمْ مِنْ إِمَامٍ مَنْصُوصٍ عَلَیْهِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَأْتِی بِالْمُعْجِزَاتِ ثُمَّ یَأْمُرُ النَّاسَ وَ یَنْهَاهُمْ وَ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ خَلَقَ الْخَلْقَ عَلَی ضَرْبَیْنِ نَاطِقٍ عَاقِلٍ فَاعِلٍ مُخْتَارٍ وَ ضَرْبٍ مُشْتَبِهِمٍ فَکَلَّفَ النَّاطِقَ الْعَاقِلَ الْمُخْتَارَ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ- خَلَقَ الْإِنْسانَ عَلَّمَهُ الْبَیانَ (۲) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّکَ الَّذِی خَلَقَ- خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ عَلَقٍ اقْرَأْ وَ رَبُّکَ الْأَکْرَمُ- الَّذِی عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسانَ ما لَمْ یَعْلَمْ (۳) ثُمَّ کَلَّفَ وَ وَضَعَ التَّکْلِیفَ عَنِ الْمُشْتَبِهِمِ لِعَدَمِ الْعَقْلِ وَ التَّمْیِیزِ وَ أَمَّا وَضْعُ الْأَسْمَاءِ فَإِنَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اخْتَارَ لِنَفْسِهِ الْأَسْمَاءَ الْحُسْنَی فَسَمَّی نَفْسَهُ الْمَلِکَ الْقُدُّوسَ السَّلَامَ الْمُؤْمِنَ الْمُهَیْمِنَ الْعَزِیزَ الْجَبَّارَ الْمُتَکَبِّرَ(۴)

وَ غَیْرَ ذَلِکَ وَ کُلُّ اسْمٍ یُسَمَّی بِهِ فَلِعِلَّهٍ مَّا وَ لَمَّا تَسَمَّی بِالْمَلِکِ أَرَادَ تَصْحِیحَ مَعْنَی الِاسْمِ لِمُقْتَضَی الْحِکْمَهِ فَخَلَقَ الْخَلْقَ وَ أَمَرَهُمْ وَ نَهَاهُمْ لِیَتَحَقَّقَ حَقِیقَهُ الِاسْمِ وَ مَعْنَی

۱- ۱. البقره: ۳۵.

۲- ۲. الرحمن: ۲- ۳.

۳- ۳. الحشر: ۲۳.

۴- ۴. العلق: ۱- ۵.

الْمَلِكِ وَ الْمُلْكَ لَهُ وُجُوهٌ أَرْبَعَهٌ الْقُدْرَهُ وَ الْهَيْبَهُ وَ السَّطْوَهُ وَ الْأَمْرُ وَ النَّهْيُ فَأَمَّا الْقُدْرَهُ فَقَوْلُهُ تَعَالَى إِنَّما قَوْلُنا لِشَيْ ءٍ إِذا أَرَدْناهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (١) فَهَذِهِ الْقُدْرَهُ التَّامَّهُ الَّتِي لَا يَحْتَاجُ صَاحِبُهَا إِلَى مُبَاشَرَهِ الْأَشْيَاءِ بَلْ يَخْتَرِعُهَا كَمَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ وَ لَا يَحْتَاجُ إِلَى التَّرَوِّي فِي خَلْقِ الشَّيْ ءِ بَلْ إِذَا أَرَادَهُ صَارَ عَلَى مَا يُرِيدُهُ مِنْ تَمَامِ الْحِكْمَهِ وَ اسْتِقَامَ التَّدْبِيرُ لَهُ بِكَلِمَهٍ وَاحِدَهٍ وَ قُدْرَهٍ قَاهِرَهٍ بِأَنَّ بِهَا مِنْ خَلْقِهِ ثُمَّ جَعَلَ الْأَمْرَ وَ النَّهْيَ تَمَامَ دَعَائِمِ الْمُلْكِ وَ نِهَايَتَهُ وَ ذَلِكَ أَنَّ الْأَمْرَ وَ النَّهْيَ يَقْتَضِيَانِ الثَّوَابَ وَ الْعِقَابَ وَ الْهَيْبَهَ وَ الرَّجَاءَ وَ الْخَوْفَ وَ بِهِمَا بَقَاءُ الْخَلْقِ وَ بِهِمَا يَصِحُّ لَهُمُ الْمَدْحُ وَ الذَّمُّ وَ يُعْرَفُ الْمُطِيعُ مِنَ الْعَاصِي وَ لَوْ لَمْ يَكُنِ الْأَمْرُ وَ النَّهْيُ لَمْ يَكُنْ لِلْمُلْكِ بَهَاءٌ وَ لَا نِظَامٌ وَ لَبَطَلَ الثَّوَابُ وَ الْعِقَابُ وَ كَذَلِكَ جَمِيعُ التَّأْوِيلِ فِيمَا اخْتَارَهُ سُبْحَانَهُ لِنَفْسِهِ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَ قَدِ اعْتُرِضَ عَلَى ذَلِكَ بِأَنْ قِيلَ قَدْ رَأَيْنَا أَصْنَافاً مِنَ الْحَيَوَانِ لَا يُحْصَى عَدَدُهَا يَبْقَى وَ يَعِيشُ بِغَيْرِ أَمْرٍ وَ لَا نَهْيٍ وَ لَا ثَوَابٍ لَهَا وَ لَا عِقَابٍ عَلَيْهَا وَ إِذَا جَازَ أَنْ يَسْتَقِيمَ بَقَاءُ الْحَيَوَانِ الْمُشْتَبِهِ وَ لَا آمِرَ لَهُ وَ لَا نَاهِيَ بَطَلَ قَوْلُكُمْ إِنَّهُ لَا بُدَّ لِلنَّاطِقِينَ مِنْ آمِرٍ وَ نَاهٍ وَ إِلَّا لَمْ يَبْقَوْا وَ الرَّدُّ عَلَيْهِمْ هُوَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمَّا خَلَقَ الْحَيَوَانَ عَلَى ضَرْبَيْنِ مُشْتَبِهٍ وَ نَاطِقٍ أَطْلَقَ لِلنَّوْعِ الْمُشْتَبِهِ أَمْرَيْنِ جَعَلَ قِوَامَهُ وَ بَقَاءَهُ بِهِمَا وَ هُوَ إِدْرَاكُ الْغِذَاءِ وَ نَيْلُهُ وَ عِرْفَانُهُمْ بِالنَّافِعِ وَ الضَّارِّ بِالشَّمِّ وَ التَّنَسُّمِ وَ إِنَّمَا أَنْبَتَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْوَبَرِ وَ الصُّوفِ وَ الشَّعْرِ وَ الرِّيشِ لِيُكِنَّهُمْ مِنَ الْبَرْدِ وَ الْحَرِّ وَ مَنَعَهُمْ أَمْرَيْنِ النُّطْقَ وَ الْفَهْمَ وَ سَخَّرَهُمْ لِلْحَيَوَانِ النَّاطِقِ الْعَاقِلِ وَ غَيْرِ الْعَاقِلِ أَنْ يَتَصَرَّفُوا فِيهِمْ وَ عَلَيْهِمْ كَمَا يَخْتَارُونَ وَ يَأْمُرُونَ فِيهِمْ وَ يَنْهَوْنَ وَ لَمْ يَجْعَلْ فِي النَّاطِقِينَ مَعْرِفَهَ الضَّارِّ مِنَ الْغِذَاءِ وَ النَّافِعِ بِالشَّمِّ وَ التَّنَسُّمِ حَتَّى إِنَّ أَفْهَمَ النَّاسِ وَ أَعْقَلَهُمْ لَوْ

جَمَعَتِ النَّاسُ لَهُ ضُرُوبَ الْحَشَائِشِ مِنَ النَّافِعِ وَ الضَّارِّ وَ الْغِذَاءِ وَ السَّمِّ لَمْ يُمَيِّزْ ذَلِكَ بِعَقْلِهِ وَ فِكْرِهِ بَلْ مِنْ جِهَهِ مُوقِفٍ فَقَدِ احْتَاجَ الْعَاقِلُ

١- ١. النحل: ۴٠.

الْفَطِنُ الْبَصِيرُ إِلَى مُؤَدِّبٍ مُوقِفٍ يُوقِفُهُ عَلَى مَنَافِعِهِ وَ يُعْلِمُهُ مَا يَضُرُّهُ وَ لَمَّا كَانَتْ بِنْيَةِ النَّاسِ وَ مَا خَلَقَهُمُ اللَّهُ بِهَذِهِ الصِّفَهِ- لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ عِنْدَهُمْ عِلْمٌ كَثِيرٌ مِنَ الْأَغْذِيَهِ الَّتِى تَقُومُ بِهَا أَبْدَانُهُمْ لِأَنَّهَا سَبَبُ حَيَاتِهِمْ وَ كَانَ الْبَهَائِمُ فِى ذَلِكَ أَهْدَى مِنْهُمْ ثَبَتَ مَا أَوْرَدْنَاهُ مِنَ الْأَمْرِ وَ النَّهْيِ اللَّذَيْنِ يَتْبَعُهُمَا الثَّوَابُ وَ الْعِقَابُ قَالَ الْمُعْتَرِضُ وَ قَدْ وَجَدْنَا بَعْضَ الْبَهَائِمِ يَأْكُلُ مَا يَكُونُ هَلَاكُهُ فِيهِ مِنَ السِّمَامِ الْقَاتِلَهِ فَلَوْ كَانَ هَذَا كَمَا ذَكَرْتُمْ مِنْ أَنَّهَا تَعْرِفُ الضَّارَّ مِنَ النَّافِعِ بِالشَّمِّ وَ التَّنَسُّمِ لَمَا أَصَابَهُمْ ذَلِكَ قِيلَ هَذَا الَّذِى ذَكَرْتُمْ لَا يَكُونُ عَلَى الْعُمُومِ وَ إِنَّمَا يَكُونُ فِى الْوَاحِدِ بَعْدَ الْوَاحِدِ لِعِلَّهٍ مَا لِأَنَّهُ رُبَّمَا اضْطَرَّهُ الْجُوعُ الشَّدِيدُ إِلَى أَكْلِ مَا يَكُونُ فِيهِ هَلَاكُهُ أَوْ لِاخْتِلَاطِ جَمِيعِ أَنْوَاعِ الْحَشَائِشِ بَعْضِهَا بِبَعْضٍ كَمَا أَنَّا قَدْ نَجِدُ الرَّجُلَ الْعَاقِلَ قَدْ يَقِفُ عَلَى مَا يَضُرُّهُ مِنَ الْأَطْعِمَهِ ثُمَّ يَأْكُلُهُ إِمَّا لِجُوعٍ غَالِبٍ أَوْ لِعِلَّهٍ يَحْدُثُ أَوْ سُكْرٍ يُزِيلُ عَقْلَهُ أَوْ آفَهٍ مِنَ الْآفَاتِ فَيَأْكُلُ مَا يَعْلَمُ أَنَّهُ يُسْقِمُهُ وَ يَضُرُّهُ وَ رُبَّمَا كَانَ تَلَفُ نَفْسِهِ فِيهِ وَ إِذَا كَانَ هَذَا مَوْجُوداً فِى الْإِنْسَانِ الْفَطِنِ الْعَاقِلِ فَأَحْرَى أَنْ يَجُوزَ مِثْلُهُ فِى الْبَهَائِمِ وَ وَجْهٌ آخَرُ وَ هُوَ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ إِذَا أَرَادَ قَضَاءَ أَجَلِهِ خَلَّى بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْحَالِ الَّتِى بِمِثْلِهَا يَتِمُّ عَلَيْهِ ذَلِكَ وَ مِثْلُ هَذَا يُعْرَضُ دُونَ الْعَادَهِ الْعَامَّهِ وَ لِأَنَّا قَدْ نَرَى الْفِرَاخَ مِنَ الدَّجَاجِ وَ مَا يَجْرِى مَجْرَاهَا مِنْ أَجْنَاسِ الطَّيْرِ يَخْرُجُ مِنَ الْبَيْضَهِ فَتُلْقَى لَهُ السُّمُومُ مِنَ الْحُبُوبِ الْقَاتِلَهِ مِثْلِ حَبِّ الْبَنْجِ وَ السَّنَاءِ فَيَحْتَذِرُ عَنْهُ وَ إِذَا أُلْقِىَ عَلَيْهِ غِذَاؤُهَا بَادَرَتْ إِلَيْهِ فَأَكَلَتْهُ وَ لَمْ يَتَوَقَّفْ عَنْهُ فَبَطَلَ الِاعْتِرَاضُ وَ لَمَّا ثَبَتَ لَنَا أَنَّ قِوَامَ الْأُمَّهِ بِالْأَمْرِ وَ النَّهْيِ الْوَارِدِ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ صَحَّ لَنَا أَنَّهُ لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ رَسُولٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فِيهِ صِفَاتٌ يَتَمَيَّزُ بِهَا مِنْ جَمِيعِ الْخَلْقِ مِنْهَا الْعِصْمَهُ مِنْ سَائِرِ الذُّنُوبِ وَ إِظْهَارُ الْمُعْجِزَاتِ وَ بَيَانُ الدَّلَالَاتِ لِنَفْيِ الشُّبُهَاتِ طَاهِرٌ مُطَهَّرٌ مُتَّصِلٌ بِمَلَكُوتِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ غَيْرُ مُنْفَصِلٍ لِأَنَّهُ لَا يُؤَدِّى عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى خَلْقِهِ إِلَّا مَنْ كَانَتْ هَذِهِ صِفَتَهُ فَصَحَّ مَوْضِعُ الْمَأْمُومِينَ الَّذِينَ لَا عِصْمَهَ لَهُمْ

إِلَّا إِمَامٌ عَادِلٌ مَعْصُومٌ يُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَوَامِرَهُ فِيهِمْ وَ يُجَاهِدُ بِهِمْ وَ يَقْسِمُ غَنَائِمَهُمْ وَ لَا يَسْتَقِيمُ أَنْ يُقِيمَ الْحُدُودَ مَنْ فِي جَنْبِهِ حَدٌّ اللَّهِ تَعَالَى لِأَنَّ الْخَبِيثَ لَا يُطَهِّرُ بِالْخَبِيثِ وَ إِنَّمَا يُطَهِّرُ الْخَبِيثُ بِالطَّاهِرِ الَّذِي يَدُلُّ عَلَى مَا يُقَرِّبُ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ إِنَّمَا يَحْيَوْنَ بِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي حَالِ مَعَايِشِهِمْ مِمَّا يَكُونُ عَاقِبَتُهُ إِلَى حَيَاةِ الْأَبَدِ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَ لَا بُدَّ مِمَّنْ هَذِهِ صِفَتُهُ فِي عَصْرٍ بَعْدَ عَصْرٍ وَ أَوَانٍ بَعْدَ أَوَانٍ وَ أُمَّةٍ بَعْدَ أُمَّةٍ جَارِياً ذَلِكَ فِي الْخَلْقِ مَا دَامُوا وَ دَامَ فَرْضُ التَّكْلِيفِ عَلَيْهِمْ لَا يَسْتَقِيمُ لَهُمُ الْأَمْرُ وَ لَا يَدُومُ لَهُمُ الْحَيَاةُ إِلَّا بِذَلِكَ وَ لَوْ كَانَ الْإِمَامُ بِصِفَةِ الْمَأْمُومِينَ لَاحْتَاجَ إِلَى مَا احْتَاجُوا إِلَيْهِ فَيَكُونُ حِينَئِذٍ إِمَاماً وَ لَيْسَ فِي عَدْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ حُكْمِهِ أَنْ يَحْتَجَّ عَلَى خَلْقِهِ بِمَنْ هَذِهِ صِفَتُهُ وَ إِنَّمَا إِمَامُ الْإِمَامِ الْوَحْيُ الْآمِرُ لَهُ وَ النَّاهِي فَكُلُّ هَذِهِ الصِّفَاتِ الْمُتَفَرِّقَةِ فِي الْأَنْبِيَاءِ فَإِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ جَمَعَهَا فِي نَبِيِّنَا وَ وَجَبَ لِذَلِكَ بَعْدَ مُضِيِّهِ صلى الله عليه و آله أَنْ يَكُونَ فِي وَصِيِّهِ ثُمَّ الْأَوْصِيَاءِ اللَّهُمَّ إِلَّا أَنْ يَدَّعِيَ مُدَّعٍ أَنَّ الْإِمَامَةَ مُسْتَغْنِيَةٌ عَمَّنْ هَذِهِ صِفَتُهُ فَيَكُونُونَ بِهَذِهِ الدَّعْوَى مُبْطِلِينَ بِمَا تَقَدَّمَ مِنَ الْأَدِلَّةِ وَ ثَبَتَ أَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ إِمَامٍ عَارِفٍ بِجَمِيعِ مَا جَاءَ مُحَمَّدٌ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى بِإِقَامَةِ الْمُقَدَّمِ ذِكْرُهَا يُجِيبُ عَنْهَا وَ عَنْ جَمِيعِ الْمُشْكِلَاتِ وَ يَنْفِي عَنِ الْأُمَّةِ مَوَاقِعَ الشُّبُهَاتِ- لَا يَزِلُّ فِي حُكْمِهِ

عَارِفٌ بِدَقِيقِ الْأَشْيَاءِ وَ جَلِيلِهَا يَكُونُ فِيهِ ثَمَانُ خِصَالٍ يَتَمَيَّزُ بِهَا عَنِ الْمَأْمُومِينَ أَرْبَعٌ مِنْهَا فِي نَعْتِ نَفْسِهِ وَ نَسَبِهِ أَرْبَعٌ صِفَاتُ ذَاتِهِ وَ حَالاتِهِ فَأَمَّا الَّتِي فِي نَعْتِ نَفْسِهِ فَإِنَّهُ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ مَعْرُوفَ الْبَيْتِ مَعْرُوفَ النَّسَبِ مَنْصُوصاً عَلَيْهِ مِنَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله بِأَمْرٍ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ بِمِثْلِهِ يَبْطُلُ دَعْوَى مَنْ يَدَّعِي مَنْزِلَتَهُ بِغَيْرِ نَصٍّ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ رَسُولِهِ حَتَّى إِذَا قَدِمَ الطَّالِبُ مِنَ الْبَلَدِ الْقَرِيبِ وَ الْبَعِيدِ أَشَارَتْ إِلَيْهِ الْأُمَّةُ بِالْكَمَالِ وَ الْبَيَانِ وَ أَمَّا اللَّوَاتِي فِي صِفَاتِ ذَاتِهِ فَإِنَّهُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ أَزْهَدَ النَّاسِ وَ أَعْلَمَ النَّاسِ وَ أَشْجَعَ النَّاسِ وَ أَكْرَمَ النَّاسِ وَ مَا يَتْبَعُ ذَلِكَ لِعِلَلٍ تَقْتَضِيهِ لِأَنَّهُ إِذَا لَمْ يَكُنْ زَاهِداً فِي الدُّنْيَا وَ زُخْرُفِهَا دَخَلَ فِي الْمَحْظُورَاتِ مِنَ الْمَعَاصِي

فَاضْطَرَّهُ ذَلِکَ أَنْ یَکْتُمَ عَلَی نَفْسِهِ فَمُخَوِّنُ اللَّهِ تَعَالَی فِی عِبَادِهِ یَحْتَاجُ إِلَی مَنْ یُطَهِّرُهُ بِإِقَامَهِ الْحَدِّ عَلَیْهِ فَهُوَ حِینَئِذٍ إِمَامٌ مَأْمُومٌ وَ أَمَّا إِذَا لَمْ یَکُنْ عَالِماً بِجَمِیعِ مَا فَرَضَهُ اللَّهُ تَعَالَی فِی کِتَابِهِ وَ غَیْرِهِ قَلْبُ الْفَرَائِضِ فَأَحَلَّ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَضَلَّ وَ أَضَلَّ وَ إِذَا لَمْ یَکُنْ أَشْجَعَ النَّاسِ سَقَطَ فَرْضُ إِمَامَتِهِ لِأَنَّهُ فِی الْحَرْبِ فِئَهٌ لِلْمُسْلِمِینَ فَلَوْ فَرَّ لَدَخَلَ فِیمَنْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی- وَ مَنْ یُوَلِّهِمْ یَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَیِّزاً إِلی فِئَهٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ (۱) وَ إِذَا لَمْ یَکُنْ أَکْرَمَ النَّاسِ نَفْساً دَعَاهُ الْبُخْلُ وَ الشُّحُّ إِلَی أَنْ یَمُدَّ یَدَهُ فَیَأْخُذَ فَیْ ءَ الْمُسْلِمِینَ لِأَنَّهُ خَازِنُهُمْ وَ أَمِینُهُمْ عَلَی جَمِیعِ أَمْوَالِهِمْ مِنَ الْغَنَائِمِ وَ الْخَرَاجِ وَ الْجِزْیَهِ وَ الْفَیْ ءِ فَلِهَذِهِ الْعِلَلِ یَتَمَیَّزُ مِنْ سَائِرِ الْأُمَّهِ وَ لَمْ یَکُنِ اللَّهُ لِیَأْمُرَ بِطَاعَهِ مَنْ لَا یُعْرَفُ أَوَامِرُهُ وَ نَوَاهِیهِ وَ لَا أَنْ یُوَلِّیَ عَلَیْهِمُ الْجَاهِلَ الَّذِی لَا عِلْمَ لَهُ وَ لَا لِیَجْعَلَ النَّاقِصَ حُجَّهً عَلَی الْفَاضِلِ وَ لَوْ کَانَ ذَلِکَ لَجَازَ لِأَهْلِ الْعِلَلِ وَ الْأَسْقَامِ أَنْ یَأْخُذُوا الْأَدْوِیَهَ مِمَّنْ لَیْسَ بِعَارِفٍ مَنَافِعَ الْأَجْسَادِ وَ مَضَارَّهَا فَتَتْلَفَ أَنْفُسُهُمْ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا أَرَادَ أَنْ یَشْتَرِیَ مَا یَصْلُحُ بِهِ مِنْ مَتَاعٍ وَ غَیْرِهِ لَکَانَ مِنْ حَزْمِ الرَّأْیِ أَنْ یَسْتَعِینَ بِالتَّاجِرِ الْبَصِیرِ بِالتِّجَارَهِ فَیَکُونَ ذَلِکَ أَحْوَطَ عَلَیْهِ وَ إِذَا کَانَ جَمِیعُ ذَلِکَ لَا یَصْلُحُ فِی هَذِهِ الْأَشْیَاءِ الدُّنْیَاوِیَّهِ فَأَحْرَی أَنْ یَقْصِدَ الْإِمَامَ الْعَادِلَ فِی الْأَسْبَابِ کُلِّهَا الَّتِی یُتَوَصَّلُ بِهَا إِلَی أُمُورِ الْآخِرَهِ فَتُمَیِّزُ بَیْنَ الْإِمَامِ الْعَادِلِ وَ الْجَاهِلِ: وَ رَوَی عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنَّهُ اخْتَصَمَ إِلَیْهِ رَجُلَانِ فَحَکَمَ لِأَحَدِهِمَا عَلَی الْآخَرِ فَقَالَ الْمَحْکُومُ لَهُ بِاللَّهِ لَقَدْ حَکَمْتَ بِالْحَقِّ فَعَلَاهُ عُمَرُ بِدِرَّتِهِ وَ قَالَ لَهُ ثَکِلَتْکَ أُمُّکَ وَ اللَّهِ مَا یَدْرِی عُمَرُ أَصَابَ أَمْ أَخْطَأَ وَ إِنَّمَا رَأْیُهُ هَذَا مَعَ مَا تَقَدَّمَهُ مِنْ قَوْلِ أَبِی بَکْرٍ وُلِّیتُکُمْ وَ لَسْتُ بِخَیْرِکُمْ وَ إِنَّ لِی شَیْطَاناً یَعْتَرِینِی فَإِذَا مِلْتُ فَقَوِّمُونِی فَإِذَا غَضِبْتُ فَاجْتَنِبُونِی- لَا أَمْثُلْ فِی أَشْعَارِکُمْ وَ أَبْشَارِکُمْ فَاحْتَجَّ التَّابِعُونَ لَهُمَا لِأَنْفُسِهِمْ بِأَنْ قَالُوا لَنَا أُسْوَهٌ بِالسَّلَفِ الْمَاضِی لَمَّا عَجَزُوا مِنْ تَأْدِیَهِ حَقَائِقِ الْأَحْکَامِ فَلِهَذِهِ

۱- ۱. الأنفال: ۱۶.

الْعِلَّهِ وَقَعَتِ الِاخْتِلَافُ وَ زَالَ الِائتِلَافُ لِمُخَالَفَتِهِمُ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (۱) ثُمَّ جَعَلَ لِلصَّادِقِينَ عَلَامَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا فَقَالَ تَعَالَى التَّائِبُونَ الْعابِدُونَ (۲) إِلَى آخِرِهِ وَ وَصَفَهُمْ أَيْضاً فَقَالَ سُبْحَانَهُ- إِنَّ اللَّهَ اشْتَرى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّهَ يُقاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ (۳) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ فِي مَوَاضِعَ كَثِيرَهٍ مِنَ الْكِتَابِ الْعَزِيزِ وَ لَا يَصِحُّ أَنْ يَأْمُرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يُحَافِظَ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ إِلَّا الْعَارِفُ بِالْأَمْرِ وَ النَّهْيِ دُونَ الْجَاهِلِ بِهِمَا فَأَمَّا مَا جَاءَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ ذِكْرِ مَعَايِشِ الْخَلْقِ وَ أَسْبَابِهَا فَقَدْ أَعْلَمَنَا سُبْحَانَهُ ذَلِكَ مِنْ خَمْسَهِ أَوْجُهٍ وَجْهِ الْإِشَارَهِ وَ وَجْهِ الْعِمَارَهِ وَ وَجْهِ الْإِجَارَهِ وَ وَجْهِ التِّجَارَهِ وَ وَجْهِ الصَّدَقَاتِ وَ أَمَّا وَجْهُ الْإِشَارَهِ فَقَوْلُهُ تَعَالَى وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبى وَ الْيَتامى وَ الْمَساكِينِ (۴) الْآيَهَ فَجَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ خُمُسَ الْغَنَائِمِ وَ الْخُمُسُ يُخْرَجُ مِنْ أَرْبَعَهِ وُجُوهٍ مِنَ الْغَنَائِمِ الَّتِي يُصِيبُهَا الْمُسْلِمُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ مِنَ الْمَعَادِنِ وَ مِنَ الْمَكْنُوزِ وَ مِنَ الْغَوْصِ ثُمَّ جُزْءُ هَذِهِ الْخُمُسِ عَلَى سِتَّهِ أَجْزَاءٍ فَيَأْخُذُ الْإِمَامُ عَنْهَا سَهْمَ اللَّهِ تَعَالَى وَ سَهْمَ الرَّسُولِ وَ سَهْمَ ذِي الْقُرْبَى عليه السلام ثُمَّ يَقْسِمُ الثَّلَاثَهَ سِهَامِ الْبَاقِيَهِ بَيْنَ يَتَامَى آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَسَاكِينِهِمْ وَ أَبْنَاءِ سَبِيلِهِمْ ثُمَّ إِنَّ لِلْقَائِمِ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ بَعْدَ ذَلِكَ الْأَنْفَالِ الَّتِي كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يَسْأَلُونَكَ الْأَنْفَالَ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ فَحَرَّفُوهَا وَ قَالُوا- يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفالِ (۵) وَ إِنَّمَا سَأَلُوهُ الْأَنْفَالَ كُلَّهَا لِيَأْخُذُوهَا لِأَنْفُسِهِمْ فَأَجَابَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِمَا تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى- فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا

۱- ۱. براءه: ۱۱۹.

۲- ۲. براءه: ۱۱۱.

۳- ۳. براءه: ۱۱۰.

۴- ۴. الأنفال: ۴۱.

۵- ۵. الأنفال: ۱.

ذاتَ بَیْنِکُمْ وَ أَطِیعُوا اللّهَ وَ رَسُولَهُ إِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ أَیِ الْزَمُوا طَاعَهَ اللّهِ أَنْ لَا تَطْلُبُوا مَا لَا تَسْتَحِقُّونَهُ فَمَا کَانَ لِلَّهِ تَعَالَی وَ لِرَسُولِهِ فَهُوَ لِلْإِمَامِ وَ لَهُ نَصِیبٌ آخَرُ مِنَ الْفَیْ ءِ وَ الْفَیْ ءُ یُقْسَمُ قِسْمَیْنِ فَمِنْهُ مَا هُوَ خَاصٌّ لِلْإِمَامِ وَ هُوَ قَوْلُ اللّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی سُورَهِ الْحَشْرِ- ما أَفاءَ اللّهُ عَلی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُری فَلِلّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ (1) وَ هِیَ الْبِلَادُ الَّتِی لَا یُوجِفُ عَلَیْهِ الْمُسْلِمُونَ بِخَیْلٍ وَ لَا رِکَابٍ وَ الضَّرْبُ الْآخَرُ مَا رَجَعَ إِلَیْهِمْ مِمَّا غَصَبُوا عَلَیْهِ فِی الْأَصْلِ قَالَ اللّهُ تَعَالَی إِنِّی جاعِلٌ فِی الْأَرْضِ خَلِیفَهً(2) فَکَانَتِ الدُّنْیَا بِأَسْرِهَا لِآدَمَ علیه السلام إِذْ کَانَ خَلِیفَهَ اللّهِ فِی أَرْضِهِ ثُمَّ هِیَ لِلْمُصْطَفَیْنَ الَّذِینَ اصْطَفَاهُمْ وَ عَصَمَهُمْ فَکَانُوا هُمُ الْخُلَفَاءَ فِی الْأَرْضِ فَلَمَّا غَصَبَهُمُ الظَّلَمَهُ عَلَی الْحَقِّ الَّذِی جَعَلَهُ اللّهُ وَ رَسُولُهُ لَهُمْ وَ حَصَلَ ذَلِکَ فِی أَیْدِی الْکُفَّارِ صَارَ فِی أَیْدِیهِمْ عَلَی سَبِیلِ الْغَصْبِ حَتَّی بَعَثَ اللّهُ تَعَالَی رَسُولَهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله فَرَجَعَ لَهُ وَ لِأَوْصِیَائِهِ فَمَا کَانُوا غُصِبُوا عَلَیْهِ أَخَذُوهُ مِنْهُمْ بِالسَّیْفِ فَصَارَ ذَلِکَ مِمَّا أَفَاءَ اللّهُ بِهِ أَیْ مِمَّا أَرْجَعَهُ اللّهُ إِلَیْهِمْ وَ الدَّلِیلُ عَلَی أَنَّ الْفَیْ ءَ هُوَ الرَّاجِعُ قَوْلُهُ تَعَالَی- لِلَّذِینَ یُؤْلُونَ مِنْ نِسائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَهِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فاؤُ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ (3) أَیْ رَجَعُوا مِنَ الْإِیلَاءِ إِلَی الْمُنَاکَحهِ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ إِنْ طائِفَتانِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَیْنَهُما فَإِنْ بَغَتْ إِحْداهُما عَلَی الْأُخْری فَقاتِلُوا الَّتِی تَبْغِی حَتّی تَفِیءَ إِلی أَمْرِ اللّهِ (4) أَیْ تَرْجِعَ وَ یُقَالُ لِوَقْتِ الصَّلَاهِ

فَاذَا فَاءَ الْفَیْ ءُ أَیْ رَجَعَ الْفَیْ ءُ فَصَلُّوا وَ أَمَّا وَجْهُ الْعِمَارَهِ فَقَوْلُهُ- هُوَ أَنْشَأَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ اسْتَعْمَرَکُمْ فِیها(5) فَأَعْلَمَنَا سُبْحَانَهُ أَنَّهُ قَدْ أَمَرَهُمْ بِالْعِمَارَهِ لِیَکُونَ ذَلِکَ سَبَباً لِمَعَایِشِهِمْ بِمَا یَخْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ مِنَ الْحَبِّ وَ الثَّمَرَاتِ وَ مَا شَاکَلَ ذَلِکَ مِمَّا جَعَلَهُ اللّهُ تَعَالَی مَعَایِشَ لِلْخَلْقِ.

۱- ۱. الحشر: ۷.

۲- ۲. البقره: ۳۰.

۳- ۳. البقره: ۲۲۶.

۴- ۴. الحجرات: ۹.

۵- ۵. هود: ۶۱.

وَ أَمَّا وَجْهُ التِّجارَهِ فَقَوْلُهُ تَعَالَی یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذا تَدایَنْتُمْ بِدَیْنٍ إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی فَاکْتُبُوهُ وَ لْیَکْتُبْ بَیْنَکُمْ کاتِبٌ بِالْعَدْلِ (۱) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ فَعَرَّفَهُمْ سُبْحَانَهُ کَیْفَ یَشْتَرُونَ الْمَتَاعَ فِی السَّفَرِ وَ الْحَضَرِ وَ کَیْفَ یَتَّجِرُونَ إِذْ کَانَ ذَلِکَ مِنْ أَسْبَابِ الْمَعَایِشِ وَ أَمَّا وَجْهُ الْإِجَارَهِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ - نَحْنُ قَسَمْنا بَیْنَهُمْ مَعِیشَتَهُمْ فِی الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ رَفَعْنا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجاتٍ لِیَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِیًّا وَ رَحْمَتُ رَبِّکَ خَیْرٌ مِمَّا یَجْمَعُونَ (۲) فَأَخْبَرَنَا سُبْحَانَهُ أَنَّ الْإِجَارَهَ أَحَدُ مَعَایِشِ الْخَلْقِ إِذْ خَالَفَ بِحِکْمَتِهِ بَیْنَ هِمَمِهِمْ وَ إِرَادَتِهِمْ وَ سَائِرِ حَالاتِهِمْ وَ جَعَلَ ذَلِکَ قِوَاماً لِمَعَایِشِ الْخَلْقِ وَ هُوَ الرَّجُلُ یَسْتَأْجِرُ الرَّجُلَ فِی صَنْعَتِهِ وَ أَعْمَالِهِ وَ أَحْکَامِهِ وَ تَصَرُّفَاتِهِ وَ أَمْلَاکِهِ وَ لَوْ کَانَ الرَّجُلُ مِنَّا مُضْطَرّاً إِلَی أَنْ یَکُونَ بَنَّاءً لِنَفْسِهِ أَوْ نَجَّاراً أَوْ صَانِعاً فِی شَیْ ءٍ مِنْ جَمِیعِ أَنْوَاعِ الصَّنَائِعِ لِنَفْسِهِ وَ یَتَوَلَّی جَمِیعَ مَا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ مِنْ إِصْلَاحِ الثِّیَابِ مِمَّا یَحْتَاجُ إِلَیْهِ الْمَلِکُ فَمَنْ دُونَهُ مَا اسْتَقَامَتْ أَحْوَالُ الْعَالَمِ بِذَلِکَ وَ لَا اتَّسَعُوا لَهُ وَ لَعَجَزُوا عَنْهُ وَ لَکِنَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَتْقَنَ تَدْبِیرَهُ وَ أَبَانَ آثَارَ حِکْمَتِهِ لِمُخَالَفَتِهِ بَیْنَ هِمَمِهِمْ وَ کُلٌّ یَطْلُبُ مَا یَنْصَرِفُ إِلَیْهِ هِمَّتُهُ مِمَّا یَقُومُ بِهِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ وَ لِیَسْتَعِینَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ فِی أَبْوَابِ الْمَعَایِشِ الَّتِی بِهَا صَلَاحُ أَحْوَالِهِمْ وَ أَمَّا وَجْهُ الصَّدَقَاتِ فَإِنَّمَا هِیَ لِأَقْوَامٍ لَیْسَ لَهُمْ فِی الْإِمَارَهِ نَصِیبٌ وَ لَا فِی الْعِمَارَهِ حَظٌّ وَ لَا فِی التِّجَارَهِ مَالٌ وَ لَا فِی الْإِجارَهِ مَعْرِفَهٌ وَ قُدْرَهٌ فَفَرَضَ اللَّهُ تَعَالَی فِی أَمْوَالِ الْأَغْنِیَاءِ مَا یَقُوتُهُمْ وَ یَقُومُ بِأَوَدِهِمْ وَ بَیَّنَ سُبْحَانَهُ ذَلِکَ فِی کِتَابِهِ وَ کَانَ سَبَبُ ذَلِکَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا فُتِحَ عَلَیْهِ مِنْ بِلَادِ الْعَرَبِ مَا فُتِحَ وَافَتْ إِلَیْهِ الصَّدَقَاتُ مِنْهُمْ فَقَسَمَهَا فِی أَصْحَابِهِ مِمَّنْ فَرَضَ اللَّهُ لَهُمْ فَسَخِطَ أَهْلُ الْجِدَهِ مِنَ الْمُهَاجِرِینَ وَ الْأَنْصَارِ وَ أَحَبُّوا أَنْ یَقْسِمَهَا فِیهِمْ فَلَمَزُوهُ فِیمَا بَیْنَهُمْ وَ عَابُوهُ بِذَلِکَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَلْمِزُکَ فِی الصَّدَقاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْها رَضُوا وَ إِنْ لَمْ یُعْطَوْا مِنْها

۱- ۱. البقره: ۲۸۲.

۲- ۲. الزخرف: ۳۲.

إذا هُمْ يَسْخَطُونَ- وَ لَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا ما آتاهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ رَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ راغِبُونَ (١) ثُمَّ بَيَّنَ سُبْحَانَهُ لِمَنْ هَذِهِ الصَّدَقَاتُ فَقَالَ- إِنَّمَا الصَّدَقاتُ لِلْفُقَراءِ وَ الْمَساكِينِ وَ الْعامِلِينَ عَلَيْها وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقابِ وَ الْغارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ (٢) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ فَأَعْلَمَنَا سُبْحَانَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمْ يَضَعْ شَيْئاً مِنَ الْفَرَائِضِ إِلَّا فِي مَوَاضِعِهَا بِأَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى عَزَّ وَ جَلَّ وَ مُقْتَضَى الصَّلَاحِ فِي الْكَثْرَةِ وَ الْقِلَّةِ وَ أَمَّا الْإِيمَانُ وَ الْكُفْرُ وَ الشِّرْكُ وَ زِيَادَتُهُ وَ نُقْصَانُهُ فَالْإِيمَانُ بِاللَّهِ تَعَالَى هُوَ أَعْلَى الْأَعْمَالِ دَرَجَةً وَ أَشْرَفُهَا مَنْزِلَةً وَ أَسْمَاهَا حَظّاً فَقِيلَ لَهُ عليه السلام الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَ عَمَلٌ أَمْ قَوْلٌ بِلَا عَمَلٍ فَقَالَ الْإِيمَانُ تَصْدِيقٌ بِالْجَنَانِ وَ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَ عَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ وَ هُوَ عَمَلٌ كُلُّهُ وَ مِنْهُ التَّامُّ وَ مِنْهُ الْكَامِلُ تَمَامُهُ وَ مِنْهُ النَّاقِصُ الْبَيِّنُ نُقْصَانُهُ وَ مِنْهُ الزَّائِدُ الْبَيِّنُ زِيَادَتُهُ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مَا فَرَضَ الْإِيمَانَ عَلَى جَارِحَةٍ مِنْ جَوَارِحِ الْإِنْسَانِ إِلَّا وَ قَدْ وُكِلَتْ بِغَيْرِ مَا وُكِلَتْ بِهِ الْأُخْرَى فَمِنْهُ قَلْبُهُ الَّذِي يَعْقِلُ بِهِ وَ يَفْقَهُ وَ يَفْهَمُ وَ يَحِلُّ وَ يَعْقِدُ وَ يُرِيدُ وَ هُوَ أَمِيرُ الْبَدَنِ وَ إِمَامُ الْجَسَدِ الَّذِي لَا تُورَدُ لَا تَرِدُ الْجَوَارِحُ وَ لَا تَصْدُرُ إِلَّا عَنْ رَأْيِهِ وَ أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ وَ مِنْهَا لِسَانُهُ الَّذِي يَنْطِقُ بِهِ وَ مِنْهَا أُذُنَاهُ اللَّتَانِ يَسْمَعُ بِهِمَا وَ مِنْهَا عَيْنَاهُ اللَّتَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا وَ مِنْهَا يَدَاهُ اللَّتَانِ يَبْطُشُ بِهِمَا وَ مِنْهَا رِجْلَاهُ اللَّتَانِ يَسْعَى بِهِمَا وَ مِنْهَا فَرْجُهُ الَّذِي الْبَاهُ مِنْ قِبَلِهِ وَ مِنْهَا رَأْسُهُ الَّذِي فِيهِ وَجْهُهُ وَ لَيْسَ جَارِحَةٌ مِنْ جَوَارِحِهِ إِلَّا وَ هُوَ مَخْصُوصَةٌ بِفَرِيضَةٍ فَرَضَ عَلَى الْقَلْبِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى السَّمْعِ وَ فَرَضَ عَلَى السَّمْعِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى الْبَصَرِ وَ فَرَضَ عَلَى الْبَصَرِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى الْيَدَيْنِ وَ فَرَضَ عَلَى الْيَدَيْنِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى الرِّجْلَيْنِ وَ فَرَضَ عَلَى الرِّجْلَيْنِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى الْفَرْجِ وَ فَرَضَ عَلَى الْفَرْجِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى الْوَجْهِ وَ فَرَضَ عَلَى الْوَجْهِ غَيْرَ مَا فَرَضَ عَلَى اللِّسَانِ.

۱- ۱. براءه: ۵۸- ۵۹.

۲- ۲. براءه: ۶۰.

فَأَمَّا مَا فَرَضَ عَلَى الْقَلْبِ مِنَ الْإِيمَانِ فَالْإِقْرَارُ وَ الْمَعْرِفَهُ وَ الْعَقْدُ عَلَيْهِ وَ الرِّضَا بِمَا فَرَضَهُ عَلَيْهِ وَ التَّسْلِيمُ لِأَمْرِهِ وَ الذِّكْرُ وَ التَّفَكُّرُ وَ الِانْقِيَادُ إِلَى كُلِّ مَا جَاءَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ مَعَ حُصُولِ الْمُعْجِزِ فَيَجِبُ عَلَيْهِ اعْتِقَادُهُ وَ أَنْ يُظْهِرَ مِثْلَ مَا أَبْطَنَ إِلَّا لِلضَّرُورَهِ كَقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمانِ (۱) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى لا يُؤاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمانِكُمْ وَ لكِنْ يُؤاخِذُكُمْ بِما كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ (۲) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ (۳) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى أَلا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (۴) وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا(۵) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى أَ فَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلى قُلُوبٍ أَقْفالُها(۶) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ فَإِنَّها لا تَعْمَى الْأَبْصارُ وَ لكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ(۷) وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ هُوَ رَأْسُ الْإِيمَانِ وَ أَمَّا مَا فَرَضَهُ اللَّهُ عَلَى اللِّسَانِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي مَعْنَى التَّفْسِيرِ لِمَا عُقِدَ بِهِ الْقَلْبُ وَ أَقَرَّ بِهِ أَوْ جَحَدَهُ فَقَوْلُهُ تَعَالَى- قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَ ما أُنْزِلَ إِلَيْنا وَ ما أُنْزِلَ إِلى إِبْراهِيمَ وَ إِسْماعِيلَ وَ إِسْحاقَ وَ يَعْقُوبَ (۸) الْآيَهَ وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً وَ أَقِيمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ(۹) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ لا تَقُولُوا ثَلاثَهٌ انْتَهُوا خَيْراً لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلهٌ واحِدٌ(۱۰) فَأَمَرَ سُبْحَانَهُ بِقَوْلِ الْحَقِّ وَ نَهَى عَنْ قَوْلِ الْبَاطِلِ وَ أَمَّا مَا فَرَضَهُ عَلَى الْأُذُنَيْنِ فَالاسْتِمَاعُ لِذِكْرِ اللَّهِ وَ الْإِنْصَاتُ إِلَى مَا يُتْلَى مِنْ كِتَابِهِ وَ تَرْكُ الْإِصْغَاءِ إِلَى مَا يُسْخِطُهُ فَقَالَ سُبْحَانَهُ وَ إِذا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (۱۱) وَ قَالَ تَعَالَى وَ قَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتابِ

۱- ۱. النحل: ۱۰۶.

۲- ۲. البقره: ۲۲۵.

۳- ۳. المائده: ۴۱.

۴- ۴. الرعد: ۳۰.

۵- ۵. آل عمران: ۱۹۱.

۶- ۶. القتال: ۲۴.

۷- ۷. الحجّ: ۴۶.

۸- ۸. البقره: ۱۳۶.

۹- ۹. البقره: ۸۳.

۱۰- ۱۰. النساء: ۱۷۹.

۱۱- ۱۱. الأعراف: ۲۰۴.

أَنْ إِذا سَمِعْتُمْ آياتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِها وَ يُسْتَهْزَأُ بِها فَلا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِ (١) الْآيَهَ ثُمَّ اسْتَثْنَى بِرَحْمَتِهِ لِمَوْضِعِ النِّسْيَانِ فَقَالَ- وَ إِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطانُ فَلا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٢) وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ فَبَشِّرْ عِبادِ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِكَ الَّذِينَ هَداهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبابِ (٣) وَ قَالَ تَعَالَى وَ إِذا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَ قالُوا لَنا أَعْمالُنا وَ لَكُمْ أَعْمالُكُمْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ لا نَبْتَغِى الْجاهِلِينَ (٤) وَ فِى كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى مَا مَعْنَاهُ مَعْنَى مَا فَرَضَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَى السَّمْعِ وَ هُوَ الْإِيمَانُ وَ أَمَّا مَا فَرَضَهُ عَلَى الْعَيْنَيْنِ فَمِنْهُ النَّظَرُ إِلَى آيَاتِ اللَّهِ تَعَالَى وَ غَضُّ الْبَصَرِ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَ فَلا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ- وَ إِلَى السَّماءِ كَيْفَ رُفِعَتْ- وَ إِلَى الْجِبالِ كَيْفَ نُصِبَتْ- وَ إِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ (٥) وَ قَالَ تَعَالَى أَ وَ لَمْ يَنْظُرُوا فِى مَلَكُوتِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْ ءٍ(٦) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ انْظُرُوا إِلى ثَمَرِهِ إِذا أَثْمَرَ وَ يَنْعِهِ (٧) وَ قَالَ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْها(٨) وَ هَذِهِ الْآيَهُ جَامِعَهٌ لِإِبْصَارِ الْعُيُونِ وَ إِبْصَارِ الْقُلُوبِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَإِنَّها لا تَعْمَى الْأَبْصارُ وَ لكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِى فِى الصُّدُورِ(٩) وَ مِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذلِكَ أَزْكى لَهُمْ (١٠) مَعْنَاهُ لَا يَنْظُرْ أَحَدُكُمْ إِلَى فَرْجِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ أَوْ يُمَكِّنْهُ مِنَ النَّظَرِ إِلَى فَرْجِهِ ثُمَ

۱- ۱. النساء: ۱۳۴.

۲- ۲. الأنعام: ۶۸.

۳- ۳. الزمر: ۱۸.

۴- ۴. القصص: ۵۵.

۵- ۵. الغاشيه: ۱۶- ۱۹.

۶- ۶. الأعراف: ۱۸۵.

۷- ۷. الأنعام: ۹۹.

۸- ۸. الأنعام: ۱۰۴.

۹- ۹. الحجّ: ۴۶.

۱۰- ۱۰. النور: ۳۱- ۳۰.

قَالَ سُبْحَانَهُ- وَ قُلْ لِلْمُؤْمِناتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَ أَيْ مِمَّنْ يَلْحَقُهُنَّ النَّظَرُ كَمَا جَاءَ فِي حِفْظِ الْفَرْجِ وَ النَّظَرُ سَبَبُ إِيقَاعِ الْفِعْلِ مِنَ الزِّنَا وَ غَيْرِهِ ثُمَّ نَظَمَ تَعَالَى مَا فَرَضَ عَلَى السَّمْعِ وَ الْبَصَرِ وَ الْفَرْجِ فِي آيَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ وَ ما كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَ لا أَبْصارُكُمْ وَ لا جُلُودُكُمْ وَ لكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لا يَعْلَمُ كَثِيراً مِمَّا تَعْمَلُونَ (١) يَعْنِي بِالْجُلُودِ هَاهُنَا الْفُرُوجَ وَ قَالَ تَعَالَى وَ لا تَقْفُ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤادَ كُلُّ أُولئِكَ كانَ عَنْهُ مَسْؤُلًا(٢) فَهَذَا مَا فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى الْعَيْنَيْنِ مِنْ تَأَمُّلِ الْآيَاتِ وَ الْغَضِّ عَنْ تَأَمُّلِ الْمُنْكَرَاتِ وَ هُوَ مِنَ الْإِيمَانِ وَ أَمَّا مَا فَرَضَ سُبْحَانَهُ عَلَى الْيَدَيْنِ فَالطَّهُورُ وَ هُوَ قَوْلُهُ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ (٣) وَ فَرَضَ عَلَى الْيَدَيْنِ الْإِنْفَاقَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى فَقَالَ- أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّباتِ ما كَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ (۴) وَ فَرَضَ تَعَالَى عَلَى الْيَدَيْنِ الْجِهَادَ لِأَنَّهُ مِنْ عَمَلِهَا وَ عِلَاجِهَا فَقَالَ فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقابِ حَتَّى إِذا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثاقَ (۵) وَ ذَلِكَ كُلُّهُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ أَمَّا مَا فَرَضَهُ اللَّهُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ فَالسَّعْيُ بِهِمَا فِيمَا يُرْضِيهِ وَ اجْتِنَابُ السَّعْيِ فِيمَا يُسْخِطُهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- فَاسْعَوْا إِلى ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ (۶) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ لا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحاً(٧) وَ قَوْلُهُ وَ اقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ-(٨)

وَ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا الْقِيَامَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ وَ قُومُوا لِلَّهِ قانِتِينَ -(٩)

ص: ۵۲

١- ١. فصّلت: ٢٢.

٢- ٢. أسرى: ٣۶.

٣- ٣. المائده: ۶.

۴- ۴. البقره: ٢۶٧.

۵- ۵. القتال: ۴.

۶- ۶. الجمعه: ٩.

٧- ٧. لقمان: ١٨.

٨- ٨. لقمان: ١٩.

٩- ٩. البقره: ٢٣٨.

ثُمَّ أَخْبَرَ أَنَّ الرِّجْلَيْنِ مِنَ الْجَوَارِحِ الَّتِی تَشْهَدُ یَوْمَ الْقِیَامِ حَتَّی یُسْتَنْطَقَ بِقَوْلِهِ- الْیَوْمَ نَخْتِمُ علی أَفْواهِهِمْ وَ تُکَلِّمُنا أَیْدِیهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما کانُوا یَکْسِبُونَ (۱) وَ هَذَا مِمَّا فَرَضَهُ اللَّهُ تَعَالَی عَلَی الرِّجْلَیْنِ فِی کِتَابِهِ وَ هُوَ مِنَ الْإِیمَانِ: وَ أَمَّا مَا افْتَرَضَهُ عَلَی الرَّأْسِ فَهُوَ أَنْ یُمْسَحَ مِنْ مُقَدَّمِهِ بِالْمَاءِ فِی وَقْتِ الطَّهُورِ لِلصَّلَاهِ بِقَوْلِهِ وَ امْسَحُوا بِرُؤُسِکُمْ (۲) وَ هُوَ مِنَ الْإِیمَانِ وَ فَرَضَ عَلَی الْوَجْهِ الْغَسْلَ بِالْمَاءِ عِنْدَ الطَّهُورِ وَ قَالَ- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِذا قُمْتُمْ إِلَی الصَّلاهِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَکُمْ (۳) وَ فَرَضَ عَلَیْهِ السُّجُودَ وَ عَلَی الْیَدَیْنِ وَ الرُّکْبَتَیْنِ وَ الرِّجْلَیْنِ الرُّکُوعَ وَ هُوَ مِنَ الْإِیمَانِ وَ قَالَ فِیمَا فَرَضَ عَلَی هَذِهِ الْجَوَارِحِ مِنَ الطَّهُورِ وَ الصَّلَاهِ وَ سَمَّاهُ فِی کِتَابِهِ إِیمَاناً حِینَ تَحْوِیلِ الْقِبْلَهِ مِنْ بَیْتِ الْمَقْدِسِ إِلَی الْکَعْبَهِ فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ یَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَتْ صَلَاتُنَا إِلَی بَیْتِ الْمَقْدِسِ وَ طَهُورُنَا ضَیَاعاً فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی وَ ما جَعَلْنَا الْقِبْلَهَ الَّتِی کُنْتَ عَلَیْها إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ یَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ یَنْقَلِبُ عَلی عَقِبَیْهِ وَ إِنْ کانَتْ لَکَبِیرَهً إِلَّا عَلَی الَّذِینَ هَدَی اللَّهُ وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُضِیعَ إِیمانَکُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ (۴) فَسَمَّی الصَّلَاهَ وَ الطَّهُورَ إِیمَاناً وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ لَقِیَ اللَّهَ کَامِلَ الْإِیمَانِ کَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ مَنْ کَانَ مُضَیِّعاً لِشَیْ ءٍ مِمَّا فَرَضَهُ اللَّهُ تَعَالَی فِی هَذِهِ الْجَوَارِحِ وَ تَعَدَّی مَا أَمَرَهُ اللَّهُ وَ ارْتَکَبَ مَا نَهَاهُ عَنْهُ لَقِیَ اللَّهَ تَعَالَی نَاقِصَ الْإِیمَانِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ إِذا ما أُنْزِلَتْ سُورَهٌ فَمِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ أَیُّکُمْ زادَتْهُ هذِهِ إِیماناً فَأَمَّا الَّذِینَ آمَنُوا فَزادَتْهُمْ إِیماناً وَ هُمْ یَسْتَبْشِرُونَ (۵) وَ قَالَ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ إِذا ذُکِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ إِذا تُلِیَتْ عَلَیْهِمْ آیاتُهُ زادَتْهُمْ إِیماناً وَ عَلی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُونَ (۶) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ إِنَّهُمْ

۱- ۱. یس: ۶۵.

۲- ۲. المائده: ۶.

۳- ۳. المائده: ۶.

۴- ۴. البقره: ۱۴۳.

۵- ۵. براءه: ۱۲۴ و ۱۲۵.

۶- ۶. الأنفال: ۲.

فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْناهُمْ هُدىً (۱) وَ قالَ وَ الَّذِينَ اهْتَدَوْا زادَهُمْ هُدىً وَ آتاهُمْ تَقْواهُمْ (۲) وَ قالَ هُوَ الَّذِی أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدادُوا إِيماناً مَعَ إِيمانِهِمْ (۳) الْآيَةَ فَلَوْ كَانَ الْإِيمَانُ كُلُّهُ وَاحِداً لَا زِيَادَةَ فِيهِ وَ لَا نُقْصَانَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ فَضْلٌ عَلَى أَحَدٍ وَ لَتَسَاوَى النَّاسُ فَبِتَمَامِ الْإِيمَانِ وَ كَمَالِهِ دَخَلَ الْمُؤْمِنُونَ الْجَنَّةَ وَ نَالُوا الدَّرَجَاتِ فِيهَا وَ بِذَهَابِهِ وَ نُقْصَانِهِ دَخَلَ الْآخَرُونَ النَّارَ وَ كَذَلِكَ السَّبْقُ إِلَى الْإِيمَانِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى- وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِكَ الْمُقَرَّبُونَ (۴) وَ قالَ سُبْحَانَهُ وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهاجِرِينَ وَ الْأَنْصارِ(۵) وَ ثَلَّثَ بِالتَّابِعِينَ وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ- تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَ رَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجاتٍ وَ آتَيْنا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّناتِ وَ أَيَّدْناهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ (۶) وَ قَالَ وَ لَقَدْ فَضَّلْنا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلى بَعْضٍ وَ آتَيْنا داوُدَ زَبُوراً(۷) وَ قَالَ انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنا بَعْضَهُمْ عَلى بَعْضٍ وَ لَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجاتٍ وَ أَكْبَرُ تَفْضِيلًا(۸) وَ قَالَ هُمْ دَرَجاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَ اللَّهُ بَصِيرٌ بِما يَعْمَلُونَ (۹) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِی فَضْلٍ فَضْلَهُ (۱۰) وَ قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ هاجَرُوا وَ جاهَدُوا فِی سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ (۱۱) وَ قَالَ تَعَالَى لا يَسْتَوِی مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَ قاتَلَ أُولئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَ قاتَلُوا وَ كُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنى (۱۲) وَ قَالَ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجاهِدِينَ عَلَى الْقاعِدِينَ

ص: ۵۴

۱- ۱. الكهف: ۱۳.

۲- ۲. القتال: ۱۷.

۳- ۳. الفتح: ۴.

۴- ۴. الواقعه: ۱۰ و ۱۱.

۵- ۵. براءه: ۱۰۰ و بعده: و الذين اتبعوهم باحسان».

۶- ۶. البقره: ۲۵۳.

۷- ۷. أسرى: ۵۵.

۸- ۸. أسرى: ۲۱.

۹- ۹. آل عمران: ۱۶۳.

۱۰- ۱۰. هود: ۳.

۱۱- ۱۱. براءه: ۲۰.

۱۲- ۱۲. الحديد: ۱۰.

أَجْراً عَظِيماً- دَرَجاتٍ مِنْهُ وَ مَغْفِرَةً وَ رَحْمَةً(۱) وَ قالَ ذلِکَ بِأَنَّهُمْ لا یُصِیبُهُمْ ظَمَأٌ وَ لا نَصَبٌ وَ لا مَخْمَصَةٌ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ لا یَطَؤُنَ مَوْطِئاً یَغِیظُ الْکُفَّارَ وَ لا یَنالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَیْلًا إِلَّا کُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صالِحٌ (۲) فَهَذِهِ دَرَجَاتُ الْإِیمَانِ وَ مَنَازِلُهَا عِنْدَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ لَنْ یُؤْمِنَ بِاللَّهِ إِلَّا مَنْ آمَنَ بِرَسُولِهِ وَ حُجَجِهِ فِی أَرْضِهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۳) وَ مَا کَانَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِیَجْعَلَ لِجَوَارِحِ الْإِنْسَانِ إِمَاماً فِی جَسَدِهِ یَنْفِی عَنْهَا الشُّکُوکَ وَ یُثْبِتُ لَهَا الْیَقِینَ وَ هُوَ الْقَلْبُ وَ یُهْمِلُ ذَلِکَ فِی الْحُجَجِ وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی- فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ فَلَوْ شاءَ لَهَداکُمْ أَجْمَعِینَ (۴) وَ قَالَ لِئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّهٌ بَعْدَ الرُّسُلِ (۵) وَ قَالَ تَعَالَی أَنْ تَقُولُوا ما جاءَنا مِنْ بَشِیرٍ وَ لا نَذِیرٍ(۶) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ جَعَلْنا مِنْهُمْ أَئِمَّهً یَهْدُونَ بِأَمْرِنا لَمَّا صَبَرُوا(۷) الْآیَهَ ثُمَّ فَرَضَ عَلَی الْأُمَّهِ طَاعَهَ وُلَاهِ أَمْرِهِ الْقُوَّامِ لِدِینِهِ کَمَا فَرَضَ عَلَیْهِمْ طَاعَهَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ- أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۸) ثُمَّ بَیَّنَ مَحَلَّ وُلَاهِ أَمْرِهِ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ بِتَأْوِیلِ کِتَابِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَی الرَّسُولِ وَ إِلی أُولِی الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِینَ یَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (۹)

وَ عَجْزَ کُلِّ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ عَنْ مَعْرِفَهِ تَأْوِیلِ کِتَابِهِ غَیْرِهِمْ لِأَنَّهُمْ هُمُ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ الْمَأْمُونُونَ عَلَی تَأْوِیلِ التَّنْزِیلِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ ما یَعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ (۱۰) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ- بَلْ هُوَ آیاتٌ بَیِّناتٌ فِی صُدُورِ الَّذِینَ

۱- ۱. النساء: ۹۶.

۲- ۲. براءه: ۱۲۰.

۳- ۳. النساء: ۸۰.

۴- ۴. الأنعام: ۱۴۹.

۵- ۵. النساء: ۱۶۵.

۶- ۶. المائده: ۱۹.

۷- ۷. السجده: ۲۴.

۸- ۸. النساء: ۵۹.

۹- ۹. النساء: ۸۳.

۱۰- ۱۰. آل عمران: ۷.

أوتُوا الْعِلْمَ (۱) وَ طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ الْعِبَادَهِ قالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ(۲) الَّذِينَ لا يَعْصُونَ اللَّهَ ما أَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُونَ ما يُؤْمَرُونَ (۳) وَ بِالْعِلْمِ اسْتَحَقُّوا عِنْدَ اللَّهِ اسْمَ الصِّدْقِ وَ سَمَّاهُمْ بِهِ صَادِقِينَ وَ فَرَضَ طَاعَتَهُمْ عَلَى جَمِيعِ الْعِبَادِ بِقَوْلِهِ- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (۴) فَجَعَلَهُمْ أَوْلِيَاءَهُ وَ جَعَلَ وَلَايَتَهُمْ وَلَايَتَهُ وَ حِزْبَهُمْ حِزْبَهُ فَقَالَ وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ (۵) وَ قَالَ إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاهَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاهَ وَ هُمْ راكِعُونَ (۶) وَ اعْلَمُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ أَنَّمَا هَلَكَتْ هَذِهِ الْأُمَّهُ وَ ارْتَدَّتْ عَلَى أَعْقَابِهَا بَعْدَ نَبِيِّهَا صلی الله علیه و آله بِرُكُوبِهَا طَرِيقَ مَنْ خَلَا مِنَ الْأُمَمِ الْمَاضِيَهِ وَ الْقُرُونِ السَّالِفَهِ الَّذِينَ آثَرُوا عِبَادَهَ الْأَوْثَانِ عَلَى طَاعَهِ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَقْدِيمِهِمْ مَنْ يَجْهَلُ عَلَى مَنْ يَعْلَمُ فَعَنَّفَهَا اللَّهُ تَعَالَى بِقَوْلِهِ- هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ (۷) وَ قَالَ فِي الَّذِينَ اسْتَوْلَوْا عَلَى تُرَاثِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِغَيْرِ حَقٍّ مِنْ بَعْدِ وَفَاتِهِ- أَ فَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمَّنْ لا يَهِدِّي إِلَّا أَنْ يُهْدى فَما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (۸) فَلَوْ جَازَ لِلْأُمَّهِ الِايتِمَامُ بِمَنْ لَا يَعْلَمُ أَوْ بِمَنْ يَجْهَلُ لَمْ يَقُلْ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام لِأَبِيهِ لِمَ تَعْبُدُ ما لا يَسْمَعُ وَ لا يُبْصِرُ وَ لا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئاً(۹) فَالنَّاسُ أَتْبَاعُ مَنِ اتَّبَعُوهُ مِنْ أَئِمَّهِ الْحَقِّ وَ أَئِمَّهِ الْبَاطِلِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولئِكَ يَقْرَؤُنَ كِتابَهُمْ وَ لا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا(۱۰) فَمَنِ ائْتَمَ

۱- ۱. العنکبوت: ۴۹.

۲- ۲. فاطر: ۲۸.

۳- ۳. التحریم: ۶.

۴- ۴. براءه: ۱۱۹.

۵- ۵. المائده: ۵۶ و ۵۵.

۶- ۶. المائده: ۵۶ و ۵۵.

۷- ۷. الزمر: ۹.

۸- ۸. یونس: ۳۵.

۹- ۹. مریم: ۴۲.

۱۰- ۱۰. أسری: ۷۱.

بالصَّادِقِينَ حُشِرَ مَعَهُمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ قَالَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي (١) وَ أَصْلُ الْإِيمَانِ الْعِلْمُ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ أَهْلًا نَدَبَ إِلَى طَاعَتِهِمْ وَ مَسْأَلَتِهِمْ فَقَالَ- فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ (٢) وَ قَالَ جَلَّتْ عَظَمَتُهُ وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها(٣) وَ الْبُيُوتُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ اللَّاتِي عَظَّمَ اللَّهُ بِنَاءَهَا بِقَوْلِهِ- فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ (۴) ثُمَّ بَيَّنَ مَعْنَاهَا لِكَيْلَا يَظُنَّ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ أَنَّهَا بُيُوتٌ مَبْنِيَّةٌ فَقَالَ تَعَالَى رِجالٌ لا تُلْهِيهِمْ تِجارَةٌ وَ لا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ (۵) فَمَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ فِي هَذِهِ الْجِهَهِ أَدْرَكَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنَا مَدِينَهُ الْعِلْمِ وَ فِي مَوْضِعٍ أَنَا مَدِينَهُ الْحِكْمَهِ وَ عَلِيٌّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ الْحِكْمَهَ فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا وَ كُلُّ هَذَا مَنْصُوصٌ فِي كِتَابِهِ تَعَالَى إِلَّا أَنَّ لَهُ أَهْلًا يَعْلَمُونَ تَأْوِيلَهُ فَمَنْ عَدَلَ عَنْهُمْ إِلَى الَّذِينَ يَنْتَحِلُونَ مَا لَيْسَ لَهُمْ وَ يَتَّبِعُونَ ما تَشابَهَ مِنْهُ ابْتِغاءَ الْفِتْنَهِ وَ ابْتِغاءَ تَأْوِيلِهِ وَ هُوَ تَأْوِيلُهُ بِلَا بُرْهَانٍ وَ لَا دَلِيلٍ وَ لَا هُدًى هَلَكَ وَ أَهْلَكَ وَ خَسِرَتْ صَفْقَتُهُ وَ ضَلَّ سَعْيُهُ- إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَ رَأَوُا الْعَذابَ وَ تَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبابُ (۶) وَ إِنَّمَا هُوَ حَقٌّ وَ بَاطِلٌ وَ إِيمَانٌ وَ كُفْرٌ وَ عِلْمٌ وَ جَهْلٌ وَ سَعَادَهٌ وَ شِقْوَهٌ وَ جَنَّهٌ وَ نَارٌ لَنْ يَجْتَمِعَ الْحَقُّ وَ الْبَاطِلُ فِي قَلْبِ امْرِئٍ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ (٧) وَ إِنَّمَا هَلَكَ النَّاسُ حِينَ سَاوَوْا بَيْنَ أَئِمَّهِ الْهُدَى وَ بَيْنَ أَئِمَّهِ الْكُفْرِ وَ قَالُوا إِنَّ الطَّاعَهَ مَفْرُوضَهٌ لِكُلِّ مَنْ قَامَ مَقَامَ النَّبِيِّ بَرّاً كَانَ أَوْ فَاجِراً فَأْتُوا مِنْ قِبَلِ ذَلِكَ (٨)

ص: ۵۷

١- ١. إبراهيم: ٣۶.

٢- ٢. النحل: ۴٣.

٣- ٣. البقره: ١٨٩.

۴- ۴. النور: ٣۵.

۵- ۵. النور: ٣٧.

۶- ۶. البقره: ١۶۶.

٧- ٧. الأحزاب: ۴، راجعه.

٨- ٨. أى أتى هلاكهم من قبل ذلك يقال: اتى- كعنى- فلان من مأمنه إذا جاءه الهلاك من جهه أمنه.

قالَ اللَّهُ سُبْحانَهُ أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ- ما لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (۱) وَ قالَ اللَّهُ تَعالَى هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمى وَ الْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُماتُ وَ النُّورُ(۲) وَ قالَ فِيمَنْ سَمَّوْهُمْ مِنْ أَئِمَّهِ الْكُفْرِ بِأَسْماءِ أَئِمَّهِ الْهُدَى مِمَّنْ غَصَبَ أَهْلَ الْحَقِّ مَا جَعَلَهُ اللَّهُ لَهُمْ وَ فِيمَنْ أَعانَ أَئِمَّهَ الضَّلالِ عَلَى ظُلْمِهِمْ- إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْماءٌ سَمَّيْتُمُوها أَنْتُمْ وَ آباؤُكُمْ ما أَنْزَلَ اللَّهُ بِها مِنْ سُلْطانٍ (۳) فَأَخْبَرَهُمُ اللَّهُ سُبْحانَهُ بِعَظِيمِ افْتِرائِهِمْ عَلَى جُمْلَهِ أَهْلِ الْإِيمانِ بِقَوْلِهِ تَعَالَى إِنَّما يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِآياتِ اللَّهِ (۴) وَ قَوْلِهِ تَعالَى وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَواهُ بِغَيْرِ هُدىً مِنَ اللَّهِ (۵) وَ بِقَوْلِهِ سُبْحانَهُ أَ فَمَنْ كانَ مُؤْمِناً كَمَنْ كانَ فاسِقاً لا يَسْتَوُونَ (۶) وَ قَوْلِهِ تَعالَى أَ فَمَنْ كانَ عَلى بَيِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ هُوَ أَعْمى (۷) فَبَيَّنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بَيْنَ الْحَقِّ وَ الْباطِلِ فِي كَثِيرٍ مِنْ آياتِ الْقُرْآنِ وَ لَمْ يَجْعَلْ لِلْعِبادِ عُذْراً فِي مُخالَفَهِ أَمْرِهِ بَعْدَ الْبَيِّنَاتِ وَ الْبُرْهَانِ وَ لَمْ يَتْرُكْهُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ أَمْرِهِمْ وَ لَقَدْ رَكِبَ الْقَوْمُ مِنَ الظُّلْمِ وَ الْكُفْرِ فِي اخْتِلَافِهِمْ بَعْدَ نَبِيِّهِمْ وَ تَفْرِيقِهِمُ الْأُمَّهَ وَ تَشْتِيتِ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ وَ اعْتِدَائِهِمْ عَلَى أَوْصِيَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بَعْدَ أَنْ تَبَيَّنَ لَهُمْ مِنَ الثَّوَابِ عَلَى الطَّاعَهِ وَ الْعِقَابِ عَلَى الْمَعْصِيَهِ بِالْمُخَالَفِهِ فَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَ تَرَكُوا مَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ بِهِ وَ رَسُولُهُ قَالَ تَعَالَى وَ ما تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَتْهُمُ الْبَيِّنَهُ(۸)

۱- ۱. القلم: ۳۵.

۲- ۲. الرعد: ۱۶.

۳- ۳. النجم: ۲۳.

۴- ۴. النحل: ۱۰۵.

۵- ۵. القصص: ۵۰.

۶- ۶. السجده: ۱۸.

۷- ۷. صدر الآیه فی سوره القتال: ۱۴ و نصها« أَ فَمَنْ كانَ عَلى بَيِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَ اتَّبَعُوا أَهْواءَهُمْ» و ذیله فی سوره الرعد: ۱۹، و نصها« أَ فَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمى إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ» و الظاهر أن ما بینهما سقط من النسخ.

۸- ۸. البینه: ۴.

ثُمَّ أَبَانَ فَضْلَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّهِ(۱) ثُمَّ وَصَفَ مَا أَعَدَّهُ مِنْ كَرَامَتِهِ تَعَالَى لَهُمْ وَ مَا أَعَدَّهُ لِمَنْ أَشْرَكَ بِهِ وَ خَالَفَ أَمْرَهُ وَ عَصَى وَلِيَّهُ مِنَ النَّقِمَهِ وَ الْعَذَابِ فَفَرَّقَ بَيْنَ صِفَاتِ الْمُهْتَدِينَ وَ صِفَاتِ الْمُعْتَدِينَ فَجَعَلَ ذَلِكَ مَسْطُوراً فِي كَثِيرٍ مِنْ آيَاتِ كِتَابِهِ وَ لِهَذِهِ الْعِلَّهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى- أَ فَلا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلى قُلُوبٍ أَقْفالُها(۲) فَتَرَى مَنْ هُوَ الْإِمَامُ الَّذِي يَسْتَحِقُّ هَذِهِ الصِّفَهَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْمَفْرُوضُ عَلَى الْأُمَّهِ طَاعَتُهُ مَنْ لَمْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ تَعَالَى طَرْفَهَ عَيْنٍ وَ لَمْ يَعْصِهِ فِي دَقِيقَهٍ وَ لَا جَلِيلَهٍ قَطُّ أَمْ مَنْ أَنْفَدَ عُمُرَهُ وَ أَكْثَرَ أَيَّامَهُ فِي عِبَادَهِ الْأَوْثَانِ ثُمَّ أَظْهَرَ الْإِيمَانَ وَ أَبْطَنَ النِّفَاقَ وَ هَلْ مِنْ صِفَهِ الْحَكِيمِ أَنْ يُطَهِّرَ الْخَبِيثَ بِالْخَبِيثِ وَ يُقِيمَ الْحُدُودَ عَلَى الْأُمَّهِ مَنْ فِي جَنْبِهِ الْحُدُودُ الْكَثِيرَهُ وَ هُوَ سُبْحَانَهُ يَقُولُ أَ تَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتابَ أَ فَلا تَعْقِلُونَ (۳): أَ وَ لَمْ يَأْمُرِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَبِيَّهُ صلى الله عليه و آله بِتَبْلِيغِ مَا عَهِدَهُ إِلَيْهِ فِي وَصِيِّهِ وَ إِظْهَارِ إِمَامَتِهِ وَ وَلَايَتِهِ- يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَما بَلَّغْتَ رِسالَتَهُ وَ اللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ (۴) فَبَلَّغَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مَا قَدْ سَمِعَ وَ اعْلَمْ أَنَّ الشَّيَاطِينَ اجْتَمَعُوا إِلَى إِبْلِيسَ فَقَالُوا لَهُ أَ لَمْ تَكُنْ أَخْبَرْتَنَا أَنَّ مُحَمَّداً إِذَا مَضَى نَكَثَتْ أُمَّتُهُ عَهْدَهُ وَ نَقَضَتْ سُنَّتَهُ وَ أَنَّ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ يَشْهَدُ بِذَلِكَ وَ هُوَ قَوْلُهُ- وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُمْ (۵) فَكَيْفَ يُتِمُّ هَذَا وَ قَدْ نَصَبَ لِأُمَّتِهِ عَلَماً وَ أَقَامَ لَهُمْ إِمَاماً فَقَالَ لَهُمْ إِبْلِيسُ لَا تَجْزَعُوا مِنْ هَذَا فَإِنَّ أُمَّتَهُ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُ

وَ يَغْدِرُونَ بِوَصِيِّهِ مِنْ بَعْدِهِ وَ يَظْلِمُونَ أَهْلَ بَيْتِهِ وَ يُهْمِلُونَ ذَلِكَ لِغَلَبَهِ حُبِّ الدُّنْيَا عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ تَمَكُّنِ الْحَمِيَّهِ وَ الضَّغَائِنِ فِي نُفُوسِهِمْ وَ اسْتِكْبَارِهِمْ وَ عِزِّهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ

۱- ۱. البينه: ۷.

۲- ۲. القتال: ۲۴.

۳- ۳. البقره: ۴۴.

۴- ۴. المائده: ۶۷.

۵- ۵. آل عمران: ۱۴۴.

تَعالَى وَ لَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۱) وَ أَمَّا الْكَفْرُ الْمَذْكُورُ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَخَمْسَةُ وُجُوهٍ مِنْهَا كُفْرُ الْجُحُودِ وَ مِنْهَا كُفْرٌ فَقَطْ وَ الْجُحُودُ يَنْقَسِمُ عَلَى وَجْهَيْنِ وَ مِنْهَا كُفْرُ التَّرْكِ لِمَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ وَ مِنْهُ كُفْرُ الْبَرَاءَهِ وَ مِنْهَا كُفْرُ النِّعِيمِ فَأَمَّا كُفْرُ الْجُحُودِ فَأَحَدُ الْوَجْهَيْنِ مِنْهُ جُحُودُ الْوَحْدَانِيَّهِ وَ هُوَ قَوْلُ مَنْ يَقُولُ لَا رَبَّ وَ لَا جَنَّهَ وَ لَا نَارَ وَ لَا بَعْثَ وَ لَا نُشُورَ وَ هَؤُلَاءِ صِنْفٌ مِنَ الزَّنَادِقَهِ وَ صِنْفٌ مِنَ الدَّهْرِيَّهِ الَّذِينَ يَقُولُونَ- وَ ما يُهْلِكُنا إِلَّا الدَّهْرُ وَ ذَلِکَ رَأْيٌ وَضَعُوهُ لِأَنْفُسِهِمُ اسْتَحْسَنُوهُ بِغَيْرِ حُجَّهٍ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ (۲) وَ قَالَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ (۳) أَيْ لَا يُؤْمِنُونَ بِتَوْحِيدِ اللَّهِ وَ الْوَجْهُ الْآخَرُ مِنَ الْجُحُودِ هُوَ الْجُحُودُ مَعَ الْمَعْرِفَهِ بِحَقِيقَتِهِ قَالَ تَعَالَى وَ جَحَدُوا بِها وَ اسْتَيْقَنَتْها أَنْفُسُهُمْ ظُلْماً وَ عُلُوًّا(۴) وَ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ كانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جاءَهُمْ ما عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَهُ اللَّهِ عَلَى الْكافِرِينَ (۵) أَيْ جَحَدُوهُ بَعْدَ أَنْ عَرَفُوهُ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الثَّالِثُ مِنَ الْكُفْرِ فَهُوَ كُفْرُ التَّرْكِ لِمَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ بِهِ وَ هُوَ مِنَ الْمَعَاصِي قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَ إِذْ أَخَذْنا مِيثاقَكُمْ- لا تَسْفِكُونَ دِماءَكُمْ وَ لا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَ أَنْتُمْ تَشْهَدُونَ إِلَى قَوْلِهِ- أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ (۶) فَكَانُوا كُفَّاراً لِتَرْكِهِمْ مَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ فَنَسَبَهُمْ إِلَى الْإِيمَانِ بِإِقْرَارِهِمْ بِأَلْسِنَتِهِمْ عَلَى الظَّاهِرِ دُونَ الْبَاطِنِ فَلَمْ يَنْفَعْهُمْ ذَلِکَ لِقَوْلِهِ تَعَالَى فَما جَزاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذلِکَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَياهِ الدُّنْيا(۷) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ.

۱- ۱. سبأ: ۲۰.

۲- ۲. البقره: ۷۸.

۳- ۳. البقره: ۶.

۴- ۴. النمل: ۱۴.

۵- ۵. البقره: ۸۹.

۶- ۶. البقره: ۸۵- ۸۴.

۷- ۷. البقره: ۸۵- ۸۴.

وَ أَمَّا الْوَجْهُ الرَّابِعُ مِنَ الْكَفْرِ فَهُوَ مَا حَكَاهُ تَعَالَى مِنْ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام كَفَرْنا بِكَمْ وَ بَدا بَيْنَنا وَ بَيْنَكَمُ الْعَداوَةُ وَ الْبَغْضاءُ أَبَداً حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ (۱) فَقَوْلُهُ كَفَرْنا بِكُمْ أَيْ تَبَرَّأْنَا مِنْكُمْ وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فِي قِصَّهِ إِبْلِيسَ وَ تَبَرِّيهِ مِنْ أَوْلِيَائِهِ مِنَ الْإِنْسِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِنِّي كَفَرْتُ بِما أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ (۲) أَيْ تَبَرَّأْتُ مِنْكُمْ وَ قَوْلُهُ تَعَالَى- إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثاناً مَوَدَّهَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَياهِ الدُّنْيا إِلَى قَوْلِهِ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيامَهِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً(۳) الْآيَهَ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الْخَامِسُ مِنَ الْكُفْرِ وَ هُوَ كُفْرُ النِّعَمِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ قَوْلِ سُلَيْمَانَ عليه السلام هذا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَ أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ(۴) الْآيَهَ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَ لَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذابِي لَشَدِيدٌ(۵) وَ قَالَ تَعَالَى فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَ اشْكُرُوا لِي وَ لا تَكْفُرُونِ (۶) فَأَمَّا مَا جَاءَ مِنْ ذِكْرِ الشِّرْكِ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَمِنْ أَرْبَعَهِ أَوْجُهٍ قَوْلُهُ تَعَالَى لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَ قالَ الْمَسِيحُ يا بَنِي إِسْرائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَ رَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّهَ وَ مَأْواهُ النَّارُ وَ ما لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصارٍ(۷) فَهَذَا شِرْكُ الْقَوْلِ وَ الْوَصْفِ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الثَّانِي مِنَ الشِّرْكِ فَهُوَ شِرْكُ الْأَعْمَالِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ ما يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَ هُمْ مُشْرِكُونَ (۸) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ اتَّخَذُوا أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ (۹) عَلَى أَنَّهُمْ لَمْ يَصُومُوا لَهُمْ وَ لَمْ يُصَلُّوا وَ لَكِنَّهُمْ أَمَرُوهُمْ وَ نَهَوْهُمْ فَأَطَاعُوهُمْ وَ قَدْ حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ حَلَالًا وَ أَحَلُّوا لَهُمْ حَرَاماً فَعَبَدُوهُمْ مِنْ

۱- ۱. الممتحنه: ۴.

۲- ۲. إبراهيم: ۲۲.

۳- ۳. العنكبوت: ۲۵.

۴- ۴. النمل: ۴۰.

۵- ۵. إبراهيم: ۷.

۶- ۶. البقره: ۱۵۲.

۷- ۷. المائده: ۷۲.

۸- ۸. يوسف: ۱۰۶.

۹- ۹. براءه: ۳۱.

حَیثُ لَا یَعْلَمُونَ فَهَذَا شِرْکُ الْأَعْمَالِ وَ الطَّاعَاتِ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الثَّالِثُ مِنَ الشِّرْکِ شِرْکُ الزِّنَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ شارِکْهُمْ فِی الْأَمْوالِ وَ الْأَوْلادِ(۱) فَمَنْ أَطَاعَ نَاطِقاً فَقَدْ عَبَدَهُ فَإِنْ کَانَ النَّاطِقُ یَنْطِقُ عَنِ اللَّهِ تَعَالَی فَقَدْ عَبَدَ اللَّهَ وَ إِنْ کَانَ یَنْطِقُ عَنْ غَیرِ اللَّهِ تَعَالَی فَقَدْ عَبَدَ غَیرَ اللَّهِ وَ أَمَّا الْوَجْهُ الرَّابِعُ مِنَ الشِّرْکِ فَهُوَ شِرْکُ الرِّیاءِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فَمَنْ کانَ یَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْیَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً وَ لا یُشْرِکْ بِعِبادَهِ رَبِّهِ أَحَداً(۲) فَهَؤُلَاءِ صَامُوا وَ صَلَّوْا وَ اسْتَعْمَلُوا أَنْفُسَهُمْ بِأَعْمَالِ أَهْلِ الْخَیرِ إِلَّا أَنَّهُمْ یُرِیدُونَ بِهِ رِئَاءَ النَّاسِ فَأَشْرَکُوا لِمَا أَتَوْهُ مِنَ الرِّیَاءِ فَهَذِهِ جُمْلَهُ وُجُوهِ الشِّرْکِ فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی وَ أَمَّا مَا ذُکِرَ مِنَ الظُّلْمِ فِی کِتَابِهِ فَوُجُوهٌ شَتَّی فَمِنْهَا مَا حَکَاهُ اللَّهُ تَعَالَی عَنْ قَوْلِ لُقْمَانَ لِابْنِهِ- یا بُنَیَّ لا تُشْرِکْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْکَ لَظُلْمٌ عَظِیمٌ (۳) وَ مِنَ الظُّلْمِ مَظَالِمُ النَّاسِ فِیمَا بَینَهُمْ مِنْ مُعَامَلَاتِ الدُّنْیا وَ هِیَ شَتَّی قَالَ اللَّهُ تَعَالَی- وَ لَوْ تَری إِذِ الظَّالِمُونَ فِی غَمَراتِ الْمَوْتِ وَ الْمَلائِکَهُ باسِطُوا أَیدِیهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَکُمُ- الْیَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذابَ الْهُونِ بِما کُنْتُمْ تَقُولُونَ (۴) الْآیَهَ فَأَمَّا الرَّدُّ عَلَی مَنْ أَنْکَرَ زِیَادَهَ الْکُفْرِ فَمِنْ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ إِنَّمَا النَّسِی ءُ زِیادَهٌ فِی الْکُفْرِ(۵) وَ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ أَمَّا الَّذِینَ فِی قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً إِلَی رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْ کافِرُونَ (۶) وَ قَوْلُهُ إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا ثُمَّ کَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ کَفَرُوا ثُمَّ ازْدادُوا کُفْراً الْآیَهَ(۷)

وَ غَیرُ ذَلِکَ فِی کِتَابِ اللَّهِ وَ أَمَّا مَا فَرَضَهُ سُبْحَانَهُ مِنَ الْفَرَائِضِ فِی کِتَابِهِ فَدَعَائِمُ الْإِسْلَامِ وَ هِیَ خَمْسُ دَعَائِمَ وَ عَلَی هَذِهِ الْفَرَائِضِ الْخَمْسَهِ بُنِیَ الْإِسْلَامُ فَجَعَلَ سُبْحَانَهُ لِکُلِّ فَرِیضَهٍ مِنْ هَذِهِ الْفَرَائِضِ أَرْبَعَهَ حُدُودٍ- لَا یَسَعُ أَحَداً جَهْلُهَا أَوَّلُهَا الصَّلَاهُ ثُمَّ الزَّکَاهُ ثُمَّ الصِّیَامُ

۱- ۱. أسری: ۶۴.

۲- ۲. الکهف: ۱۱۰.

۳- ۳. لقمان: ۱۳.

۴- ۴. الأنعام: ۹۳.

۵- ۵. براءه: ۳۷.

۶- ۶. براءه: ۱۲۵.

۷- ۷. النساء: ۱۳۷.

ثُمَّ الْحَجُّ ثُمَّ الْوَلَايَهُ وَ هِیَ خَاتِمَتُهَا وَ الْحَافِظَهُ لِجَمِیعِ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ فَحُدُودُ الصَّلَاهِ أَرْبَعَهٌ مَعْرِفَهُ الْوَقْتِ وَ التَّوَجُّهُ إِلَی الْقِبْلَهِ وَ الرُّکُوعُ وَ السُّجُودُ وَ هَذِهِ عَوَامٌّ فِی جَمِیعِ النَّاسِ الْعَالِمِ وَ الْجَاهِلِ وَ مَا یَتَّصِلُ بِهَا مِنْ جَمِیعِ أَفْعَالِ الصَّلَاهِ وَ الْأَذَانِ وَ الْإِقَامَهِ وَ غَیْرِ ذَلِکَ وَ لَمَّا عَلِمَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَنَّ الْعِبَادَ لَا یَسْتَطِیعُونَ أَنْ یُؤَدُّوا هَذِهِ الْحُدُودَ کُلَّهَا عَلَی حَقَائِقِهَا جَعَلَ فِیهَا فَرَائِضَ وَ هِیَ الْأَرْبَعَهُ الْمَذْکُورَهُ وَ جَعَلَ مَا فِیهَا مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَهِ مِنَ الْقِرَاءَهِ وَ الدُّعَاءِ وَ التَّسْبِیحِ وَ التَّکْبِیرِ وَ الْأَذَانِ وَ الْإِقَامَهِ وَ مَا شَاکَلَ ذَلِکَ سُنَّهً وَاجِبَهً مَنْ أَحَبَّهَا یَعْمَلُ بِهَا أَعْمَالًا فَهَذَا ذِکْرُ حُدُودِ الصَّلَاهِ وَ أَمَّا حُدُودُ الزَّکَاهِ فَأَرْبَعَهٌ أَوَّلُهَا مَعْرِفَهُ الْوَقْتِ الَّذِی یَجِبُ فِیهِ الزَّکَاهُ وَ الثَّانِی الْقِسْمَهُ وَ الثَّالِثُ الْمَوْضِعُ الَّذِی تُوضَعُ فِیهِ الزَّکَاهُ وَ الرَّابِعُ الْقَدْرُ فَأَمَّا مَعْرِفَهُ الْعَدَدِ وَ الْقِسْمَهِ فَإِنَّهُ یَجِبُ عَلَی الْإِنْسَانِ أَنْ یَعْلَمَ کَمْ یَجِبُ مِنَ الزَّکَاهِ فِی الْأَمْوَالِ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ تَعَالَی مِنَ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِیرِ وَ التَّمْرِ وَ الزَّبِیبِ فَیَجِبُ أَنْ یَعْرِفَ کَمْ یُخْرَجُ مِنَ الْعَدَدِ وَ الْقِسْمَهِ(۱) وَ یَتْبَعُهُمَا الْکَیْلُ وَ الْوَزْنُ وَ الْمِسَاحَهُ فَمَا کَانَ مِنَ الْعَدَدِ فَهُوَ مِنْ بَابِ الْإِبِلِ وَ الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ أَمَّا الْمِسَاحَهُ فَمِنْ بَابِ الْأَرَضِینَ وَ الْمِیَاهِ وَ مَا کَانَ مِنَ الْمَکِیلِ فَمِنْ بَابِ الْحُبُوبِ الَّتِی هِیَ أَقْوَاتُ النَّاسِ فِی کُلِّ بَلَدٍ وَ أَمَّا الْوَزْنُ فَمِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ سَائِرِ مَا یُوزَنُ مِنْ أَبْوَابِ مَبْلَغِ التِّجَارَاتِ مِمَّا لَا یَدْخُلُ فِی الْعَدَدِ وَ لَا الْکَیْلِ فَإِذَا عَرَفَ الْإِنْسَانُ مَا یَجِبُ عَلَیْهِ فِی هَذِهِ الْأَشْیَاءِ وَ عَرَفَ الْوَضْعَ وَ تَوَضَّعَ فِیهِ کَانَ مُؤَدِّیاً لِلزَّکَاهِ عَلَی مَا فَرَضَ اللَّهُ تَعَالَی وَ أَمَّا حُدُودُ الصِّیَامِ فَأَرْبَعَهُ حُدُودٍ أَوَّلُهَا اجْتِنَابُ الْأَکْلِ وَ الشُّرْبِ وَ الثَّانِی

۱- ۱. فی نسخه ابن قولویه« معرفه العدد و القیمه» کما مرّ فی ج ۶۸ ص ۳۸۷- ۳۹۱ و قال المؤلّف العلامه فی بیانه: و کأنّ ذکر القیمه لانه قد یجوز أداء القیمه بدل العین و ذکر المساحه لانه قد یضمن العامل حصه الفقراء بعد الخرص قبل الحصاد، فیحتاج الی المساحه.

اجْتِنَابُ النِّكَاحِ وَ الثَّالِثُ اجْتِنَابُ الْقَيْ ءِ مُتَعَمِّداً وَ الرَّابِعُ اجْتِنَابُ الِاغْتِمَاسِ فِي الْمَاءِ وَ مَا يَتَّصِلُ بِهَا وَ مَا يَجْرِي مَجْرَاهَا مِنَ السُّنَنِ كُلِّهَا وَ أَمَّا حُدُودُ الْحَجِّ فَأَرْبَعَةٌ وَ هِيَ الْإِحْرَامُ وَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ وَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَةِ وَ الْوُقُوفُ فِي الْمَوْقِفَيْنِ وَ مَا يَتْبَعُهُمَا وَ يَتَّصِلُ بِهَا فَمَنْ تَرَكَ هَذِهِ الْحُدُودَ وَجَبَ عَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ وَ الْإِعَادَةُ وَ أَمَّا حُدُودُ الْوُضُوءِ لِلصَّلَاةِ فَغَسْلُ الْيَدَيْنِ وَ الْوَجْهِ وَ الْمَسْحُ عَلَى الرَّأْسِ وَ عَلَى الرِّجْلَيْنِ وَ مَا يَتَعَلَّقُ وَ يَتَّصِلُ بِهَا سُنَّةٌ وَاجِبَةٌ عَلَى مَنْ عَرَفَهَا وَ قَدَرَ عَلَى فِعْلِهَا وَ أَمَّا حُدُودُ الْإِمَامِ الْمُسْتَحِقِّ لِلْإِمَامَةِ فَمِنْهَا أَنْ يُعْلَمَ الْإِمَامُ الْمُتَوَلِّي عَلَيْهِ أَنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ كُلِّهَا صَغِيرِهَا وَ كَبِيرِهَا لَا يَزِلُّ فِي الْفُتْيَا وَ لَا يُخْطِئُ فِي الْجَوَابِ وَ لَا يَسْهُو وَ لَا يَنْسَى وَ لَا يَلْهُو بِشَيْ ءٍ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَ الثَّانِي أَنْ يَكُونَ أَعْلَمَ النَّاسِ بِحَلَالِ اللَّهِ وَ حَرَامِهِ وَ ضُرُوبِ أَحْكَامِهِ وَ أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ وَ جَمِيعِ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ فَيَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهِ وَ يَسْتَغْنِي عَنْهُمْ وَ الثَّالِثُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ أَشْجَعَ النَّاسِ لِأَنَّهُ فِئَةُ الْمُؤْمِنِينَ الَّتِي يَرْجِعُونَ إِلَيْهَا إِنِ انْهَزَمَ مِنَ الزَّحْفِ انْهَزَمَ النَّاسُ بِانْهِزَامِهِ وَ الرَّابِعُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ أَسْخَى النَّاسِ وَ إِنْ بَخِلَ أَهْلُ الْأَرْضِ كُلُّهُمْ لِأَنَّهُ إِنِ اسْتَوْلَى الشُّحُّ عَلَيْهِ شَحَّ عَلَى مَا فِي يَدَيْهِ مِنْ أَمْوَالِ الْمُسْلِمِينَ وَ الْخَامِسُ الْعِصْمَةُ مِنْ جَمِيعِ الذُّنُوبِ وَ بِذَلِكَ يَتَمَيَّزُ مِنَ الْمَأْمُومِينَ الَّذِينَ هُمْ غَيْرُ مَعْصُومِينَ لِأَنَّهُ لَوْ لَمْ يَكُنْ مَعْصُوماً لَمْ يُؤْمَنْ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ فِيمَا يَدْخُلُ فِيهِ النَّاسُ مِنْ مُوبِقَاتِ الذُّنُوبِ الْمُهْلِكَاتِ وَ الشَّهَوَاتِ وَ اللَّذَّاتِ وَ لَوْ دَخَلَ فِي هَذِهِ الْأَشْيَاءِ لَاحْتَاجَ إِلَى مَنْ يُقِيمُ عَلَيْهِ الْحُدُودَ فَيَكُونُ حِينَئِذٍ إِمَاماً مَأْمُوماً وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ الْإِمَامُ بِهَذِهِ الصِّفَةِ وَ أَمَّا وُجُوبُ كَوْنِهِ أَعْلَمَ النَّاسِ فَإِنَّهُ لَوْ لَمْ يَكُنْ عَالِماً لَمْ يُؤْمَنْ أَنْ يَقْلِبَ الْأَحْكَامَ وَ الْحُدُودَ وَ يَخْتَلِفُ عَلَيْهِ الْقَضَايَا الْمُشْكِلَةُ فَلَا يُجِيبُ عَنْهَا بِخِلَافِهَا أَمَّا وُجُوبُ كَوْنِهِ أَشْجَعَ النَّاسِ فِيمَا قَدَّمْنَاهُ لِأَنَّهُ لَا يَصِحُّ أَنْ يَنْهَزِمَ فَيَبُوءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَ هَذِهِ

لَـا يَصِـحُّ أَنْ يَكُونَ صِـفَهُ الْإِمَـامِ وَ أَمَّا وُجُوبُ كَوْنِهِ أَسْـخَى النَّاسِ فِيمَا قَـدَّمْنَاهُ وَ ذَلِکَ لَا يَلِيقُ بِالْإِمَامِ وَ قَـدْ جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَـذِهِ الْـأَرْبَعَهِ فَرَائِضَ دَلِيلَيْنِ أَبَـانَ لَنَا بِهِمَا الْمُشْـكِلَاتِ وَ هُمَا الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ أَيِ النَّبِيُّ وَ وَصِـيُّهُ بِلَا فَصْلٍ وَ أَمَّا الزَّجْرُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَهُوَ مَا نَهَى اللَّهُ سُـبْحَانَهُ وَ وَعِـدَ الْعِقَابَ لِمَنْ خَالَفَهُ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَى وَ لا تَقْرَبُوا الزِّنى- إِنَّهُ كانَ فاحِشَهً وَ مَقْتاً وَ ساءَ سَبِيلًا(۱) وَ قَوْلِهِ تَعَـالَى وَ لاـ تَقْرَبُوا مـالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (۲) وَ قَوْلِهِ سُـبْحَانَهُ لا تَأْكُلُوا الرِّبَوا أَضْـعافاً مُضاعَفَهً(۳) وَ قَوْلِهِ وَ لاـ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِـالْحَقِ (۴) وَ مِثْـلُ هَـذَا كَثِيرٌ فِي كِتَـابِ اللَّهِ تَعَـالَى وَ أَمَّا تَرْغِيبُ الْعِبَـادِ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى- وَ مِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نـافِلَهً لَـکَ عَسـى أَنْ يَبْعَثَـکَ رَبُّکَ مَقاماً مَحْمُوداً(۵) وَ قَـوْلِهِ مَنْ عَمِـلَ صالِحـاً مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثى وَ هُـوَ مُؤْمِنٌ فَـأُولئِکَ يَـدْخُلُونَ الْجَنَّهَ يُرْزَقُونَ فِيها بِغَيْرِ حِساب (۶) وَ قَوْلِهِ فَمَنْ يَعْمَـلْ مِثْقالَ ذَرَّهٍ خَيْراً يَرَهُ- وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّهٍ شَـرًّا يَرَهُ (۷) وَ قَوْلِهِ يا أَيُّهَا الَّذِينَ. آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلى تِجارَهٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذابٍ أَلِيمٍ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ (۸) الْآيَهَ وَ قَوْلِهِ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ

سَيِّئاتِكُمْ وَ نُـدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيماً(۹) وَ أَمْثَـالُ ذَلِـکَ كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى أَمَّا التَّرْهِيبُ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَقَوْلُهُ سُـبْحَانَهُ- يا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَهَ السَّاعَهِ شَيْ ءٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ وَ لكِنَّ عَذابَ اللَّهِ شَدِيدٌ(۱۰) وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ اتَّقُوا

۱- ۱. أسری: ۳۲.

۲- ۲. الأنعام: ۱۵۲. أسری: ۳۴.

۳- ۳. آل عمران: ۱۳۰.

۴- ۴. أسری: ۳۳، الانعام: ۱۵۱.

۵- ۵. أسری: ۷۹.

۶- ۶. غافر: ۴۰.

۷- ۷. الزلال: ۷- ۸.

۸- ۸. الصف: ۱.

۹- ۹. النساء: ۳۱.

۱۰- ۱۰. الحجّ: ۱.

يَوْماً تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ ما كَسَبَتْ وَ هُمْ لا يُظْلَمُونَ (١) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى يا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَ اخْشَوْا يَوْماً لا يَجْزِي والِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَ لا مَوْلُودٌ هُوَ جازٍ عَنْ والِدِهِ شَيْئاً(٢) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ وَ قَوْلِهِ تَعَالَى إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ (٣) الْآيَهَ: أَمَّا الْجِدَالُ وَ مَعَانِيهِ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى- وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكارِهُونَ- يُجادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ ما تَبَيَّنَ كَأَنَّما يُساقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَ هُمْ يَنْظُرُونَ (۴) وَ لَمَّا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى بَدْرٍ كَانَ خُرُوجُهُ فِي طَلَبِ الْعَدُوِّ وَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ وَعَدَنِي أَنْ أَظْفَرَ بِالْعِيرِ أَوْ بِقُرَيْشٍ فَخَرَجُوا مَعَهُ عَلَى هَذَا فَلَمَّا أَقْبَلَتِ الْعِيرُ وَ أَمَرَهُ اللَّهُ بِقِتَالِ قُرَيْشٍ أَخْبَرَ أَصْحَابَهُ فَقَالَ إِنَّ قُرَيْشاً قَدْ أَقْبَلَتْ وَ قَدْ وَعَدَنِي اللَّهُ سُبْحَانَهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَ أَمَرَنِي بِقِتَالِ قُرَيْشٍ قَالَ فَجَزِعُوا مِنْ ذَلِكَ وَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّا لَمْ نَخْرُجْ عَلَى أُهْبَهِ الْحَرْبِ قَالَ وَ أَكْثَرَ قَوْمٌ مِنْهُمُ الْكَلَامَ وَ الْجِدَالَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى وَ إِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّها لَكُمْ وَ تَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذاتِ الشَّوْكَهِ تَكُونُ لَكُمْ إِلَى قَوْلِهِ وَ يَقْطَعَ دابِرَ الْكافِرِينَ (۵) وَ كَقَوْلِهِ سُبْحَانَهُ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجادِلُكَ فِي زَوْجِها وَ تَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ (۶) وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (٧) وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَمَّا الِاحْتِجَاجُ عَلَى الْمُلْحِدِينَ وَ أَصْنَافِ الْمُشْرِكِينَ مِثْلُ قَوْلِهِ حِكَايَةً عَنْ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام أَ لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حاجَّ إِبْراهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ (٨) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ عَنِ الْأَنْبِيَاءِ فِي مُجَادَلَتِهِمْ لِقَوْمِهِمْ فِي سُورَهِ الْأَعْرَافِ وَ غَيْرِهَا وَ قَوْلِهِ تَعَالَى حِكَايَةً عَنْ قَوْمِ نُوحٍ عليه السلام يا نُوحُ قَدْ جادَلْتَنا فَأَكْثَرْتَ جِدالَنا فَأْتِنا بِما تَعِدُنا

١- ١. البقره: ٢٨١.

٢- ٢. لقمان: ٣٣.

٣- ٣. غافر: ۶٠.

۴- ۴. الأنفال: ۴ و ۵.

۵- ۵. الأنفال: ۶.

۶- ۶. المجادله: ١.

٧- ٧. النحل: ١٢۵.

٨- ٨. البقره: ٢۵٨.

إنْ کُنْتَ مِنَ الصَّادِقِینَ (۱) وَ مِثْلُ هَذَا کَثِیرٌ مَوْجُودٌ فِی مُجَادَلَهِ الْأُمَمِ لِلْأَنْبِیَاءِ وَ أَمَّا مَا فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی مِنَ الْقَصَصِ عَنِ الْأُمَمِ فَإِنَّهُ یَنْقَسِمُ عَلَی ثَلَاثَهِ أَقْسَامٍ فَمِنْهُ مَا مَضَی وَ مِنْهُ مَا کَانَ فِی عَصْرِهِ وَ مِنْهُ مَا أَخْبَرَ اللَّهُ تَعَالَی بِهِ أَنَّهُ یَکُونُ بَعْدَهُ فَأَمَّا مَا مَضَی فَمَا حَکَاهُ اللَّهُ تَعَالَی فَقَالَ- نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْکَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِما أَوْحَیْنا إِلَیْکَ هذَا الْقُرْآنَ (۲) وَ مِنْهُ قَوْلُ مُوسَی لِشُعَیْبٍ فَلَمَّا جاءَهُ وَ قَصَّ عَلَیْهِ الْقَصَصَ قالَ لا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِینَ (۳) وَ مِنْهُ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ ذِکْرِ شَرَائِعِ الْأَنْبِیَاءِ وَ قَصَصِهِمْ وَ قَصَصِ أُمَمِهِمْ حِکَایَهً عَنْ آدَمَ إِلَی نَبِیِّنَا صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ عَلَیْهِمْ أَجْمَعِینَ وَ أَمَّا الَّذِی کَانَ فِی عَصْرِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَمِنْهُ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی فِی مَغَازِیهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ تَوْبِیخِهِمْ وَ مَدْحِ مَنْ مَدَحَ مِنْهُمْ وَ ذَمِّ مَنْ ذَمَّ مِنْهُمْ وَ مَا کَانَ مِنْ خَیْرٍ وَ شَرٍّ وَ قِصَّهِ کُلِّ فَرِیقٍ مِنْهُمْ مِثْلِ مَا قَصَّ مِنْ قِصَّهِ غَزَاهِ بَدْرٍ وَ أُحُدٍ وَ خَیْبَرَ وَ حُنَیْنٍ وَ غَیْرِهَا مِنَ الْمَوَاطِنِ وَ الْحُرُوبِ وَ مُبَاهَلَهِ النَّصَارَی وَ مُحَارَبَهِ الْیَهُودِ وَ غَیْرِهِ مِمَّا لَوْ شُرِحَ لَطَالَ بِهِ الْکِتَابُ وَ أَمَّا قَصَصُ مَا یَکُونُ بَعْدَهُ فَهُوَ کُلُّ مَا حَدَثَ بَعْدَهُ مِمَّا أَخْبَرَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله بِهِ وَ مَا لَمْ یُخْبِرْ وَ الْقِیَامَهُ وَ أَشْرَاطُهَا وَ مَا یَکُونُ مِنَ الثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ وَ أَشْبَاهِ ذَلِکَ وَ أَمَّا مَا فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی مِنْ ضَرْبِ الْأَمْثَالِ فَمِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا کَلِمَهً طَیِّبَهً کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ(۴) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ قَوْلِهِ تَعَالَی مَثَلُ ما یُنْفِقُونَ فِی هذِهِ الْحَیاهِ الدُّنْیا کَمَثَلِ رِیحٍ فِیها صِرٌّ أَصابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ (۵) الْآیَهَ وَ کَقَوْلِهِ اللَّهُ نُورُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکاهٍ فِیها مِصْباحٌ (۶) إِلَی آخِرِ الْآیَهِ وَ إِنَّمَا ضَرَبَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ هَذِهِ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ فِی کِتَابِهِ لِیَعْتَبِرُوا بِهَا وَ یَسْتَبْدِلُوا بِهَا مَا أَرَادَهُ مِنْهُمْ مِنَ الطَّاعَهِ وَ هُوَ کَثِیرٌ فِی کِتَابِهِ تَعَالَی.

ص: ۶۷

۱- ۱. هود: ۳۲.

۲- ۲. یوسف: ۳.

۳- ۳. القصص: ۲۵.

۴- ۴. إبراهیم: ۲۴.

۵- ۵. آل عمران: ۱۱۷.

۶- ۶. النور: ۳۵.

وَ أَمَّا مَا فِی کِتَابِهِ تَعَالَی فِی مَعْنَی التَّنْزِیلِ وَ التَّأْوِیلِ فَمِنْهُ مَا تَأْوِیلُهُ فِی تَنْزِیلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِیلُهُ قَبْلَ تَنْزِیلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِیلُهُ مَعَ تَنْزِیلِهِ وَ مِنْهُ مَا تَأْوِیلُهُ بَعْدَ تَنْزِیلِهِ فَأَمَّا الَّذِی تَأْوِیلُهُ فِی تَنْزِیلِهِ فَهُوَ کُلُّ آیَهٍ مُحْکَمَهٍ نَزَلَتْ فِی تَحْرِیمِ شَیْ ءٍ مِنَ الْأُمُورِ الْمُتَعَارَفَهِ الَّتِی کَانَتْ فِی أَیَّامِ الْعَرَبِ تَأْوِیلُهَا فِی تَنْزِیلِهَا فَلَیْسَ یُحْتَاجُ فِیهَا إِلَی تَفْسِیرٍ أَکْثَرَ مِنْ تَأْوِیلِهَا وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی فِی التَّحْرِیمِ حُرِّمَتْ عَلَیْکُمْ أُمَّهاتُکُمْ وَ بَناتُکُمْ وَ أَخَواتُکُمْ (۱) الْآیَهَ وَ قَوْلُهُ إِنَّما حَرَّمَ عَلَیْکُمُ الْمَیْتَهَ وَ الدَّمَ وَ لَحْمَ الْخِنْزِیرِ(۲) الْآیَهَ وَ قَوْلُهُ تَعَالَی یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا ما بَقِیَ مِنَ الرِّبا إِلَی قَوْلِهِ وَ أَحَلَّ اللَّهُ الْبَیْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبا(۳) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی قُلْ تَعالَوْا أَتْلُ ما حَرَّمَ رَبُّکُمْ عَلَیْکُمْ أَلَّا تُشْرِکُوا بِهِ شَیْئاً إِلَی قَوْلِهِ لَعَلَّکُمْ تَذَکَّرُونَ (۴) وَ مِثْلُ ذَلِکَ فِی الْقُرْآنِ کَثِیرٌ مِمَّا حَرَّمَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ- لَا یَحْتَاجُ الْمُسْتَمِعُ إِلَی مَسْأَلَهٍ عَنْهُ وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی مَعْنَی التَّحْلِیلِ أُحِلَّ لَکُمْ صَیْدُ الْبَحْرِ وَ طَعامُهُ مَتاعاً لَکُمْ وَ لِلسَّیّارَهِ(۵) وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ إِذا حَلَلْتُمْ فَاصْطادُوا(۶) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی یَسْئَلُونَکَ ما ذا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَکُمُ الطَّیِّباتُ وَ ما عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوارِحِ مُکَلِّبِینَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَکُمُ اللَّهُ (۷) الْآیَهَ وَ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ طَعامُکُمْ حِلٌّ لَهُمْ (۸) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَکُمْ بَهِیمَهُ الْأَنْعامِ إِلَّا ما یُتْلی عَلَیْکُمْ غَیْرَ مُحِلِّی الصَّیْدِ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ (۹) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی أُحِلَّ لَکُمْ لَیْلَهَ الصِّیامِ الرَّفَثُ إِلی نِسائِکُمْ (۱۰) وَ قَوْلِهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا- لا تُحَرِّمُوا طَیِّباتِ

۱- ۱. النساء: ۲۳.

۲- ۲. النحل: ۱۱۵.

۳- ۳. البقره: ۲۷۵.

۴- ۴. الأنعام: ۱۵۱.

۵- ۵. المائده: ۹۶.

۶- ۶. المائده: ۲.

۷- ۷. المائده: ۴.

۸- ۸. المائده: ۵.

۹- ۹. المائده: ۱.

۱۰- ۱۰. البقره: ۱۸۷.

ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكَمْ (۱) وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِی كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ أَمَّا الَّذِی تَأْوِیلُهُ قَبْلَ تَنْزِیلِهِ فَمِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَى فِی الْأُمُورِ الَّتِی حَدَثَتْ فِی عَصْرِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله علیه و آله مِمَّا لَمْ یَكُنِ اللَّهُ أَنْزَلَ فِیهَا حُكْماً مَشْرُوحاً وَ لَمْ یَكُنْ عِنْدَ النَّبِیِّ صلى الله علیه و آله فِیهَا شَیْ ءٌ وَ لَا عُرِفَ مَا وَجَبَ فِیهَا مِثْلُ ذَلِكَ مِنَ الْیَهُودِ مِنْ بَنِی قُرَیْظَةَ وَ النَّضِیرِ وَ ذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله علیه و آله لَمَّا هَاجَرَ إِلَى الْمَدِینَهِ كَانَ بِهَا ثَلَاثُ بُطُونٍ مِنَ الْیَهُودِ مِنْ بَنِی هَارُونَ مِنْهُمْ بَنُو قُرَیْظَهَ وَ بَنُو النَّضِیرِ وَ بَنُو الْقَیْنُقَاعِ فَلَمَّا دَخَلَتِ الْأَوْسُ وَ الْخَزْرَجُ فِی الْإِسْلَامِ جَاءَتِ الْیَهُودُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله علیه و آله فَقَالُوا یَا مُحَمَّدُ قَدْ أَحْبَبْنَا أَنْ نُهَادِنَكَ إِلَى أَنْ نَرَى مَا یَصِیرُ إِلَیْهِ أَمْرُكَ فَأَجَابَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله تَكَرُّماً وَ كَتَبَ لَهُمْ كِتَاباً أَنَّهُ قَدْ هَادَنَهُمْ وَ أَقَرَّهُمْ عَلَى دِینِهِمْ لَا یَتَعَرَّضُ لَهُمْ وَ أَصْحَابِهِمْ بِأَذِیَّهٍ وَ ضَمِنُوهُمْ عَنْ نُفُوسِهِمْ أَنَّهُمْ لَا یَكِیدُونَهُ بِوَجْهٍ مِنَ الْوُجُوهِ وَ لَا لِأَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَ كَانَتِ الْأَوْسُ حُلَفَاءَ بَنِی قُرَیْظَهَ وَ الْخَزْرَجُ حُلَفَاءَ بَنِی النَّضِیرِ وَ بَنُو النَّضِیرِ أَكْثَرُ عَدَداً مِنْ بَنِی الْقُرَیْظَهِ وَ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَ كَانَتْ عِدَّتُهُمْ أَلْفَ مُقَاتِلٍ وَ كَانَتْ عَدَدُ بَنِی قُرَیْظَهَ مِائَهَ مُقَاتِلٍ وَ كَانَ إِذَا وَقَعَ بَیْنَهُمْ قَتْلٌ لَمْ یَرْضَ بَنُو النَّضِیرِ أَنْ یَكُونَ قَتْلٌ بِقَتِیلٍ بَلْ یَقُولُونَ نَحْنُ أَشْرَفُ وَ أَكْثَرُ وَ أَقْوَى وَ أَعَزُّ ثُمَّ اتَّفَقُوا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ یَكْتُبُوا بَیْنَهُمْ كِتَاباً شَرَطُوا فِیهِ أَیُّمَا رَجُلٍ مِنْ بَنِی النَّضِیرِ قَتَلَ رَجُلًا مِنْ بَنِی قُرَیْظَهَ دَفَعَ نِصْفَ الدِّیَهِ وَ حُمِّمَ وَجْهُهُ وَ مَعْنَى حُمِّمَ وَجْهُهُ سُخِمَ وَجْهُهُ بِالسَّوَادِ وَ مَعْنَاهُ حُمِّمَ بِالْفَحْمِ وَ یُقْعَدُ عَلَى حِمَارٍ وَ یُحَوَّلُ وَجْهُهُ إِلَى ذَنَبِ الْحِمَارِ وَ نُودِیَ عَلَیْهِ فِی الْحَیِّ وَ أَیُّمَا رَجُلٍ مِنْ بَنِی قُرَیْظَهَ قَتَلَ رَجُلًا مِنْ بَنِی النَّضِیرِ كَانَ عَلَیْهِ الدِّیَهُ الْكَامِلَهُ وَ قُتِلَ الْقَاتِلُ مَعَ رَفْعِ الدِّیَهِ فَلَمَّا هَاجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله إِلَى الْمَدِینَهِ وَ دَخَلَ الْأَوْسُ وَ الْخَزْرَجُ فِی دِینِ الْإِسْلَامِ وَثَبَ رَجُلٌ مِنْ بَنِی قُرَیْظَهَ عَلَى رَجُلٍ مِنْ بَنِی النَّضِیرِ فَبَعَثَ بَنُو النَّضِیرِ إِلَى بَنِی قُرَیْظَهَ ابْعَثُوا لَنَا بِقَاتِلِ صَاحِبِنَا لِنَقْتُلَهُ وَ ابْعَثُوا إِلَیْنَا بِالدِّیَهِ فَامْتَنَعُوا مِنْ ذَلِكَ وَ قَالُوا لَیْسَ هَذَا حُكْمَ اللَّهِ فِی التَّوْرَاهِ وَ إِنَّمَا هَذَا حُكْمٌ ابْتَدَعْتُمُوهُ وَ لَیْسَ لَكُمْ عَلَیْنَا

۱- ۱. المائده: ۸۷.

إِلَّا الـدِّيَهُ أَوِ الْقَتْلُ فَإِنْ رَضِـيتُم بِـذَلِكَ وَ إِلَّا بَيْنَنَا وَ بَيْنَكَمْ مُحَمَّدٌ نَتَحاكَمُ إِلَيْهِ جَمِيعاً قَالَ فَبَعَثَ بَنُو النَّضِـيرِ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبَيِّ بْنِ سَلُولٍ وَ كَانَ رَأْسَ الْمُنَافِقِينَ فَقَالُوا قَدْ عَلِمْتَ مَا بَيْنَنَا مِنَ الْحِلْفِ وَ الْمُوَادَعَهِ وَ قَدْ كُنَّا لَكُمْ يَا مَعَاشِـرَ الْأَنْصَارِ مِنَ الْخَزْرَجِ أَنْصَاراً عَلَى مَنْ آذَاكُمْ وَ قَدِ امْتَنَعَتْ عَلَيْنَا بَنُو قُرَيْظَهَ بِمَا شَرَطْنَاهُ عَلَيْهِمْ وَ دعوناه دَعَوْنَا إِلَى حُكْمِ مُحَمَّدٍ وَ قَدْ رَضِينَا بِهِ فَاسْأَلْهُ أَنْ لَا يَنْقُضَ شَرْطَنَا فَقَالَ لَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ ابْعَثُوا إِلَيَّ رَجُلًا مِنْكُمْ لِيَحْضُرَ كَلَامِي وَ كَلَامَ مُحَمَّدٍ فَإِنْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ يَحْكُمُ لَكُمْ وَ يُقِرُّكُمْ عَلَى مَا كُنْتُمْ عَلَيْهِ فَارْضُوا بِهِ وَ إِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلَا تَرْضَوْهُ لِحُكْمِهِ وَ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هَؤُلَاءِ الْيَهُودَ لَهُمُ الْعَـدَدُ وَ الْعِـدَّهُ وَ الْمَنَعَهُ وَ قَدْ كَانُوا كُتِبَ بَيْنَهُمْ كِتَابُ شَـرْطٍ اتَّفَقُوا عَلَيْهِ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ رَضُوا جَمِيعاً بِهِ وَ هُمْ صَائِرُونَ إِلَيْكَ فَلَا تَنْقُضْ عَلَيْهِمْ شَـرْطَهُمْ فَاغْتَمَّ مِنْ كَلَامِهِ وَ لَمْ يُجِبْهُ وَ دَخَلَ صـلى الله عليه و آله مَنْزِلَهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ يا أَيُّهَا الرَّسُولُ- لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ (۱) يَعْنِي تَعَالَى- عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ ثُمَّ قَالَ سُبْحَانَهُ وَ مِنَ الَّذِينَ هادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ يَعْنِي بِهِ الرَّجُلَ الْيَهُودِيَّ الَّذِي وَافَى مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ لِيَسْمَعَ مَا يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنَ الْجَوَابِ لِعَبْدِ اللَّهِ وَ قَالَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَواضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هذا فَخُذُوهُ وَ إِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَ مَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً أُولئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيا خِزْيٌ وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَهِ عَذابٌ عَظِيمٌ إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئاً وَ جَعَلَ سُبْحَانَهُ الْأَمْرَ إِلَى رَسُولِهِ إِنْ شَاءَ أَنْ يَحْكُمَ حَكَمَ بَيْنَهُمْ وَ إِنْ شَاءَ أَعْرَضَ عَنْهُمْ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى- وَ إِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ- وَ كَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَ عِنْدَهُمُ التَّوْراةُ فِيها حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذلِكَ وَ ما أُولئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراهَ فِيها هُدىً وَ نُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ

۱- ۱. المائده: ۴۱.

أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هادُوا وَ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْأَحْبارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتابِ اللَّهِ وَ كانُوا عَلَيْهِ شُهَداءَ فَلا تَخْشَوُا النَّاسَ وَ اخْشَوْنِ وَ لا تَشْتَرُوا بِآياتِي ثَمَناً قَلِيلًا وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ- وَ كَتَبْنا عَلَيْهِمْ فِيها أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَ الْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَ الْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَ الْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَ السِّنَّ بِالسِّنِّ وَ الْجُرُوحَ قِصاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ- وَ قَفَّيْنا عَلى آثارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقاً لِما بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْراةِ وَ آتَيْناهُ الْإِنْجِيلَ (۱) وَ مِثْلُ ذَلِكَ الظِّهَارُ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّ الْعَرَبَ كَانَتْ إِذَا ظَاهَرَ رَجُلٌ مِنْهُمُ امْرَأَتَهُ حَرُمَتْ عَلَيْهِ إِلَى آخِرِ الْأَبَدِ فَلَمَّا هَاجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَانَ بِالْمَدِينَةِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أَوْسُ بْنُ الصَّامِتِ وَ كَانَ أَوَّلَ رَجُلٍ ظَاهَرَ فِي الْإِسْلَامِ وَ كَانَ كَبِيرَ السِّنِّ بِهِ ضَعْفٌ فَجَرَى بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَهْلِهِ كَلَامٌ وَ كَانَتِ امْرَأَتُهُ يُسَمَّى خَوْلَهَ بِنْتَ ثَعْلَبَهَ الْأَنْصَارِيِّ فَقَالَ لَهَا أَوْسٌ أَنْتِ عَلَيَّ كَظَهْرِ أُمِّي ثُمَّ إِنَّهُ نَدِمَ عَلَى مَا كَانَ مِنْهُ وَ قَالَ وَيْحَكِ إِنَّا كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّهِ نُحَرِّمُ عَلَيْنَا الْأَزْوَاجَ فِي مِثْلِ هَذَا مِنْ قَبْلِ الْإِسْلَام فَلَوْ أَتَيْتِ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكِ فَجَاءَتْ خَوْلَهُ بِنْتُ ثَعْلَبَهَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ زَوْجِي ظَاهَرَ مِنِّي وَ هُوَ أَبُو أَوْلَادِي وَ ابْنُ عَمِّي قَدْ كَانَ هَذَا الظِّهَارُ فِي الْجَاهِلِيَّهِ يُحَرِّمُ الزَّوْجَاتِ عَلَى الْأَزْوَاجِ أَبَداً فَقَالَ لَهَا مَا أَظُنُّكِ إِلَّا أَنْ حَرُمْتِ عَلَيْهِ إِلَى آخِرِ الْأَبَدِ فَجَزِعَتْ جَزَعاً شَدِيداً وَ بَكَتْ ثُمَّ قَامَتْ فَرَفَعَتْ يَدَيْهَا إِلَى السَّمَاءِ وَ قَالَتْ إِلَى اللَّهِ أَشْكُو فِرَاقَ زَوْجِي فَرَحِمَهَا أَهْلُ الْبَيْتِ وَ بَكَوْا لِبُكَائِهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجادِلُكَ فِي زَوْجِها وَ تَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ يَسْمَعُ تَحاوُرَكُما إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ إِلَى قَوْلِهِ وَ الَّذِينَ يُظاهِرُونَ مِنْ نِسائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِما قالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا ذلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ- فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيامُ شَهْرَيْنِ مُتَتابِعَيْنِ- ... فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعامُ سِتِّينَ مِسْكِيناً(۲) فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قُولِي لِأَوْسِ بْنِ الصَّامِتِ زَوْجِكِ يُعْتِقْ نَسَمَهً فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ أَنَّى لَهُ نَسَمَهٌ

۱- ۱. المائده: ۴۱- ۴۵.

۲- ۲. المجادله: ۱- ۴.

لَا وَ اللَّهِ مَا لَهُ خَادِمٌ غَيْرِي قَالَ فَيَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَتْ إِنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَقْدِرُ عَلَى الصِّيَامِ قَالَ فَمُرِيهِ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً قَالَتْ وَ أَنَّى لَهُ الصَّدَقَةُ فَوَ اللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَحْوَجَ مِنَّا قَالَ فَقُولِي فَلْيَمْضِ إِلَى أُمِّ الْمُنْذِرِ فَلْيَأْخُذْ مِنْهَا شَطْرَ وَسْقِ تَمْرٍ فَلْيَتَصَدَّقْ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً قَالَ فَعَادَتْ إِلَى أَوْسٍ فَقَالَ لَهَا مَا وَرَاكِ قَالَ خَيْرٌ وَ أَنْتَ ذَمِيمٌ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَأْمُرُكَ أَنْ تَمْضِيَ إِلَى أُمِّ الْمُنْذِرِ فَتَأْخُذَ مِنْهَا وَسْقَ تَمْرٍ فَلْتَصَدَّقْ بِهِ عَلَى سِتِّينَ مِسْكِيناً وَ مِثْلُ ذَلِكَ فِي اللِّعَانِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمَّا رَجَعَ مِنْ غَزَاةِ تَبُوكَ قَامَ إِلَيْهِ عُوَيْمِرُ بْنُ الْحَارِثِ الْعَجْلَانِيُّ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي زَنَتْ بِشَرِيكِ بْنِ السَّمْحَاطِ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَأَعَادَ عَلَيْهِ الْقَوْلَ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَأَعَادَ ثَالِثَةً فَقَامَ صاإِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْراهَ فِيها هُدىً وَ نُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ وَ دَخَلَ فَنَزَلَ اللِّعَانُ فَخَرَجَ إِلَيْهِ فَقَالَ ائْتِنِي بِأَهْلِكَ فَقَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ فِيكُمَا قُرْآناً فَمَضَى وَ أَتَى بِأَهْلِهِ وَ أَتَى مَعَهَا قَوْمُهَا وَ كَانَتْ فِي شَرَفٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَوَافَوْا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ يُصَلِّي الْعَصْرَ فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمَا وَ قَالَ لَهُمَا تَقَدَّمَا إِلَى الْمِنْبَرِ فَلَاعِنَا فَتَقَدَّمَ عُوَيْمِرٌ إِلَى الْمِنْبَرِ فَتَلَا عَلَيْهِمَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله آيَةَ اللِّعَانِ (١)

وَ الَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْواجَهُمْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَداءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهاداتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (٢) فِيمَا رَمَاهَا بِهِ فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله

ص: ۷۲

۱- ۱. النور: ۶.

۲- ۲. هناك قد سقط نحو أسطر، نورد ما يشبه الروايه آخذا من تفسير القمّىّ ص ۴۵۲ تتميما للمراد: فقال عويمر: أشهد باللّه أنى لمن الصادقين فيما رميتها به، قالها أربع مرّات و قال فى الخامسه: ان لعنه اللّه على ان كنت من الكاذبين فيما رميتها به و هو قول اللّه« و الخامسه أن لعنه اللّه عليه ان كان من الكاذبين» ثم قال رسول اللّه: ان اللعنه لموجبه ان كنت كاذبا ثمّ قال: تنح فتنحى ثمّ قال لزوجته تشهدين كما شهد و الا أقمت عليك حدّ اللّه، فنظرت فى وجوه قومها و قالت: لا أسود هذه الوجوه فى هذه العشيه، فتقدمت الى المنبر و قرأ رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله« وَ يَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهاداتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكاذِبِينَ * وَ الْخامِسَةَ أن لعنه اللّه عليها إِنْ كانَ مِنَ الْكاذِبِينَ» فيما رماها به إلخ.

وَ الْعَنِى نَفْسَـكِ بِالْخَامِسَهِ فَشَـهِدَتْ وَ قَالَتْ فِى الْخَامِسَهِ إِنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ فِيمَا رَمَانِى بِهِ فَقَالَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله اذْهَبَا وَ لَنْ يَحِلَّ لَكِ وَ لَنْ تَحِلِّى لَهُ أَبَداً فَقَالَ عُوَيْمِرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَالَّذِى أَعْطَيْتُهَا فَقَالَ لَهُ إِنْ كُنْتَ صَادِقاً فَهُوَ لَهَا بِمَا اسْتَحْلَلْتَهُ مِنْ فَرْجِهَا وَ إِنْ كُنْتَ كَاذِباً فَهُوَ أَبْعَدُ لَكَ مِنْهُ وَ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا-.

وَ مِثْلُهُ أَنَّ قَوْماً مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله تَرَهَّبُوا وَ حَرَمُوا أَنْفُسَـهُمْ مِنْ طَيِّبَاتِ الدُّنْيَا وَ حَلَفُوا عَلَى ذَلِكَ أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ إِلَى مَا كَانُوا عَلَيْهِ أَبَداً وَ لَا يَدْخُلُونَ فِيهِ بَعْدَ وَقْتِهِمْ ذَلِكَ مِنْهُمْ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ وَ سَلْمَانُ وَ تَمَامُ عَشَرَهٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ فَأَمَّا عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ فَحَرَّمَ عَلَى نَفْسِهِ النِّسَاءَ وَ الْآخَرُ حَرَّمَ الْإِفْطَارَ بِالنَّهَارِ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ مَشَاقِّ التَّكْلِيفِ: فَجَاءَتِ امْرَأَهُ عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ إِلَى بَيْتِ أُمِّ سَلَمَهَ فَقَالَتْ لَهَا لِمَ عَطَّلْتِ نَفْسَكِ مِنَ الطِّيبِ وَ الصَّبْغِ وَ الْخِضَابِ وَ غَيْرِهِ فَقَالَتْ لِأَنَّ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ زَوْجِى مَا قَرَبَنِى مُنْذُ كَذَا وَ كَذَا قَالَتْ أُمُّ سَلَمَهَ وَ لِمَ ذَا قَالَتْ لِأَنَّهُ قَدْ حَرَّمَ عَلَى نَفْسِهِ النِّسَاءَ وَ تَرَهَّبَ فَأَخْبَرَتْ أُمُّ سَلَمَهَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِذَلِكَ وَ خَرَجَ إِلَى أَصْحَابِهِ وَ قَالَ أَ تَرْغَبُونَ عَنِ النِّسَاءِ إِنِّى آتِى النِّسَاءَ وَ أُفْطِرُ بِالنَّهَارِ وَ أَنَامُ اللَّيْلَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِى فَلَيْسَ مِنِّى وَ أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا- لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّباً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِى أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (۱) فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا قَدْ حَلَفْنَا عَلَى ذَلِكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ لا يُؤاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِى أَيْمانِكُمْ إِلَى قَوْلِهِ ذلِكَ كَفَّارَهُ أَيْمانِكُمْ إِذا حَلَفْتُمْ وَ احْفَظُوا أَيْمانَكُمْ (۲)

وَ مِثْلُهُ: أَنَّ قَوْماً مِنَ الْأَنْصَارِ كَانُوا يُعْرَفُونَ بِبَنِى أُبَيْرِقٍ وَ كَانُوا مُنَافِقِينَ قَدْ

۱- ۱. المائده: ۸۷- ۸۸.

۲- ۲. المائده: ۸۹.

أَظْهَرُوا الْإِسْلَامَ وَ أَسَرُّوا النِّفَاقَ وَ هُمْ ثَلَاثَهُ إِخْوَهٍ يُقَالُ لَهُمْ بِشْرٌ وَ مُبَشِّرٌ وَ بَشِيرٌ وَ كَانَ بِشْرٌ يُكَنَّى أَبَا طُعْمَهَ وَ كَانَ رَجُلًا حَثِيثاً شَاعِراً قَالَ فَنَقَبُوا عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ رِفَاعَهُ بْنُ زَيْدِ بْنِ عَامِرٍ وَ كَانَ عَمَّ قَتَادَهَ بْنِ النُّعْمَانِ الْأَنْصَارِيِّ وَ كَانَ قَتَادَهُ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْراً فَأَخَذُوا طَعَاماً كَانَ قَدْ أَعَدَّهُ لِعِيَالِهِ وَ سَيْفاً وَ دِرْعاً فَقَالَ رِفَاعَهُ لِابْنِ أَخِيهِ قَتَادَهَ إِنَّ بَنِى أُبَيْرِقٍ قَدْ فَعَلُوا بِى كَذَا فَلَمَّا بَلَغَ بَنِى أُبَيْرِقٍ ذَلِكَ جَاءُوا إِلَيْهِمَا وَ قَالُوا لَهُمَا إِنَّ هَذَا مِنْ عَمَلِ لَبِيدِ بْنِ سَهْلٍ وَ كَانَ لَبِيدُ بْنُ سَهْلٍ رَجُلًا صَالِحاً شُجَاعاً بَطَلًا إِلَّا أَنَّهُ فَقِيرٌ لَا مَالَ لَهُ فَبَلَغَ لَبِيداً قَوْلُهُمْ فَأَخَذَ سَيْفَهُ وَ خَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ لَهُمْ يَا بَنِى أُبَيْرِقٍ أَ تَرْمُونِّى بِالسَّرِقَهِ وَ أَنْتُمْ أَوْلَى بِهِ مِنِّى وَ اللَّهُ لَتَبَيِّنُنَّ ذَلِكَ أَوْ لَأُمَكِّنَنَّ سَيْفِى مِنْكُمْ فَلَا يَزَالُوا يُلَاطِفُونَهُ حَتَّى رَجَعَ عَنْهُمْ وَ قَالُوا لَهُ أَنْتَ بَرِى ءٌ مِنْ هَذَا فَجَاءَ قَتَادَهُ بْنُ النُّعْمَانِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ لَهُ بِأَبِى أَنْتَ وَ أُمِّى إِنَّ أَهْلَ بَيْتٍ مِنَّا نَقَبُوا عَلَى عَمِّى وَ أَخَذُوا لَهُ كَذَا وَ كَذَا وَ هُمْ أَهْلُ بَيْتِ سَوْءٍ وَ ذَكَرَهُمْ بِقَبِيحٍ فَبَلَغَ ذَلِكَ بَنِى أُبَيْرِقٍ فَمَشَوْا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ مَعَهُمْ رَجُلٌ مِنْ بَنِى عَمِّهِمْ يُقَالُ لَهُ أَشْتَرُ بْنُ عُرْوَهَ(۱) وَ كَانَ رَجُلًا فَصِيحاً خَطِيباً فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ قَتَادَهَ بْنَ النُّعْمَانِ عَمَدَ إِلَى أَهْلِ بَيْتٍ مِنَّا لَهُمْ حَسَبٌ وَ نَسَبٌ وَ صَلَاحٌ فَرَمَاهُمْ بِالسَّرَقِ وَ ذَكَرَهُمْ بِالْقَبِيحِ وَ قَالَ فِيهِمْ غَيْرَ الْوَاجِبِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنْ كَانَ مَا قُلْتَهُ حَقّاً فَبِئْسَ مَا صَنَعَ فَاغْتَمَّ قَتَادَهُ مِنْ ذَلِكَ وَ رَجَعَ إِلَى عَمِّهِ فَقَالَ يَا لَيْتَنِى مِتُّ وَ لَمْ أَكُنْ كَلَّمْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِى هَذَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ الْكِتابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِما أَراكَ اللَّهُ وَ لا تَكُنْ لِلْخائِنِينَ خَصِيماً- وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كانَ غَفُوراً رَحِيماً- وَ لا تُجادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ مَنْ كانَ خَوَّاناً أَثِيماً إِلَى قَوْلِهِ وَ كانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيماً(۲).

وَ مِثْلُهُ أَنَّ قُرَيْشاً كَانُوا إِذَا حَجُّوا وَقَفُوا بِالْمُزْدَلِفَهِ وَ لَمْ يَقِفُوا بِعَرَفَاتٍ

ص: ۷۴

۱- ۱. اسید بن عروه.

۲- ۲. النساء: ۱۰۵- ۱۰۸.

وَ كَانَ تَلْبِيَتُهُمْ إِذَا أَحْرَمُوا فِی الْجَاهِلِيَّهِ لَبَّيْکَ اللَّهُمَّ لَبَّيْکَ لَبَّيْکَ لَا شَرِيکَ لَکَ لَبَّيْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ فَجَاءَهُمْ إِبْلِيسُ فِی صُورَهِ شَيْخٍ وَ قَالَ لَهُمْ لَيْسَ هَذَا تَلْبِيَهَ أَسْلَافِكُمْ قَالُوا كَيْفَ كَانَتْ تَلْبِيَهُ أَسْلَافِنَا فَقَالَ كَانَتِ اللَّهُمَّ لَبَّيْکَ لَبَّيْکَ إِنَّ الْحَمْدَ وَ النِّعْمَهَ لَکَ وَ الْمُلْکَ لَکَ لَا شَرِيکَ لَکَ إِلَّا شَرِيكاً هُوَ لَکَ فَنَفَرَتْ قُرَيْشٌ مِنْ قَوْلِهِ فَقَالَ لَا تَنْفِرُوا مِنْ قَوْلِی وَ عَلَى رِسْلِكُمْ حَتَّى آتِیَ آخِرَ كَلَامِی فَقَالُوا لَهُ قُلْ فَقَالَ إِلَّا شَرِيکٌ لَکَ هُوَ لَکَ تَمْلِكُهُ وَ مَا مَلَکَ أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّهُ تَمْلِکُ الشَّرِيکَ وَ الشَّرِيکُ لَا يَمْلِكُهُ فَرَضِيَتْ قُرَيْشٌ بِذَلِکَ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ رَسُولَهُ صلى الله عليه و آله نَهَاهُمْ عَنْ ذَلِکَ وَ قَالَ إِنَّ هَذَا شَرِيکٌ فَقَالُوا لَيْسَ بِشَرِيکٍ لِأَنَّهُ لَا يَمْلِكُهُ وَ مَا مَلَکَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ ما مَلَكَتْ أَيْمانُكُمْ مِنْ شُرَكاءَ فِی ما رَزَقْناكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَواءٌ(۱) إِلَى آخِرِ الْآيَهِ فَأَعْلَمَهُمْ أَنَّهُمْ لَا يَرْضَوْنَ بِهَذَا فَكَيْفَ يَنْسُبُونَ إِلَى اللَّهِ.

وَ مِثْلُهُ حَدِيثُ تَمِيمٍ الدَّارِیِّ مَعَ ابْنِ مَنْدِیٍّ وَ ابْنِ أَبِی مَارِيَهَ وَ مَا كَانَ مِنْ خَبَرِهِمْ فِی السَّفَرِ وَ كَانَا رَجُلَيْنِ نَصْرَانِيَّيْنِ وَ تَمِيمٌ الدَّارِیُّ رَجُلٌ مِنْ رُءُوسِ الْمُسْلِمِينَ (۲) خَرَجُوا فِی سَفَرٍ لَهُمْ وَ كَانَ مَعَ تَمِيمٍ الدَّارِیِّ خُرْجٌ لَهُ فِيهِ مَتَاعٌ وَ آنِيَهٌ مَنْقُوشَهٌ بِالذَّهَبِ وَ قِلَادَهٌ مِنْ ذَهَبٍ أَخْرَجَ مَعَهُ لِيَبِيعَهُ فِی بَعْضِ أَسْوَاقِ الْعَرَبِ فَلَمَّا فَصَلُوا عَنِ الْمَدِينَهِ اعْتَلَّ تَمِيمٌ عِلَّهً شَدِيدَهً فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاهُ دَفَعَ جَمِيعَ مَا كَانَ مَعَهُ إِلَى ابْنِ مَنْدِیٍّ وَ ابْنِ أَبِی مَارِيَهَ وَ أَمَرَهُمَا أَنْ يُوصِلَاهُ إِلَى أَهْلِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ.

۱- ۱. الروم: ۲۸.

۲- ۲. كذا فی تفسير القمّیّ ص ۱۷۷، و نقله فی الكافی ج ۷ ص ۵، و فی سائر الجوامع أن عدی بن بداء و تميما الداری كانا نصرانيين و ابن أبی ماريه و هو بديل بن أبی مريم(ماريه) كان مسلما و كان مولی عمرو بن العاص، راجع تفسير مجمع البيان ج ۳ ص ۲۵۶ و ۲۵۹. الدّر المنثور ج ۲ ص ۳۴۳، و هكذا فی الإصابه ج ۱ ص ۱۴۵ فی ترجمه بديل ابن أبی مريم. ج ۱ ص ۱۸۶، فی ترجمه تميم الداری. ج ۲ ص ۴۶۰ فی ترجمه عدی بن بداء، و ذكره أبو داود فی سننه ج ۲ ص ۲۷۶ باب شهاده أهل الذمّه.

فَلَمَّا قَدِمَا إِلَى الْمَدِينَهِ أَخَذَا الْمَتَاعَ وَ الْآنِيَهَ وَ الْقِلَادَهَ فَسَأَلُوهُمَا هَلْ مَرِضَ صَاحِبُنَا مَرَضاً طَوِيلًا أَنْفَقَ نَفَقَهً وَاسِعَهً قَالا مَا مَرِضَ إِلَّا أَيَّاماً قَلَائِلَ قَالُوا فَهَلْ سُرِقَتْ مِنْهُ شَيْ ءٌ مِنْ مَتَاعِهِ فِي سَفَرِهِ هَذَا قَالا لَا لَمْ يُسْرَقْ مِنْهُ شَيْ ءٌ قَالُوا فَهَلِ اتَّجَرَ مَعَكُمَا فِي سَفَرِهِ تِجَارَهً خَسِرَ فِيهَا قَالا لَمْ يَتَّجِرْ فِي شَيْ ءٍ قَالُوا فَإِنَّا افْتَقَدْنَا أَفْضَلَ شَيْ ءٍ كَانَ مَعَهُ آنِيَهً مَنْقُوشَهً بِالذَّهَبِ وَ قِلَادَهً مِنْ ذَهَبٍ فَقَالا أَمَّا الَّذِي دَفَعَهُ إِلَيْنَا فَقَدْ أَدَّيْنَاهُ إِلَيْكُمْ فَقَدَّمُوهُمَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَأَوْجَبَ عَلَيْهِمَا الْيَمِينَ فَحَلَفَا وَ خَلَّى سَبِيلَهُمَا ثُمَّ إِنَّ تِلْكَ الْآنِيَهَ وَ الْقِلَادَهَ ظَهَرَتْ عَلَيْهِمَا فَجَاءَ أَوْلِيَاءُ تَمِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبَرُوهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهادَهُ بَيْنِكُمْ إِذا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّهِ اثْنانِ ذَوا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصابَتْكُمْ مُصِيبَهُ الْمَوْتِ (۱) فَأَطْلَقَ سُبْحَانَهُ شَهَادَهَ أَهْلِ الْكِتَابِ عَلَى الْوَصِيَّهِ فَقَطْ إِذَا كَانَ ذَلِكَ فِي السَّفَرِ وَ لَمْ يَجِدُوا أَحَداً مِنَ الْمُسْلِمِينَ عِنْدَ حُضُورِ الْمَوْتِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى تَحْبِسُونَهُما مِنْ بَعْدِ الصَّلاهِ يَعْنِي صَلَاهَ الْعَصْرِ(۲)

فَيُقْسِمانِ بِاللَّهِ أَنَّهُمَا أَحَقُّ بِذَلِكَ يَعْنِي تَعَالَى يَحْلِفَانِ بِاللَّهِ أَنَّهُمَا أَحَقُّ بِهَذِهِ الدَّعْوَى مِنْهُمَا فَإِنَّهُمَا كَذَبَا فِيمَا حَلَفَا وَ لَشَهادَتُنا أَحَقُّ مِنْ شَهادَتِهِما وَ مَا اعْتَدَيْنا إِنَّا إِذاً لَمِنَ الظَّالِمِينَ فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَوْلِيَاءَهُمْ أَنْ يَحْلِفُوا بِاللَّهِ عَلَى مَا ادَّعَوْهُ فَحَلَفُوا فَلَمَّا حَلَفُوا أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْآنِيَهَ وَ الْقِلَادَهَ مِنِ ابْنِ مندى وَ ابْنِ أَبِي مَارِيَهَ وَ رَدَّهُمَا إِلَى أَوْلِيَاءِ تَمِيمٍ.

ص: ۷۶

۱- ۱. المائده: ۱۰۶- ۱۰۷.

۲- ۲. قد سقط من هناك نحو ممّا يلي:« إِنِ ارْتَبْتُمْ لا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَناً قليلا وَ لَوْ كانَ ذا قُرْبى وَ لا نَكْتُمُ شَهادَهَ اللَّهِ إِنَّا إِذاً لَمِنَ الْآثِمِينَ» فهذه الشهاده الأولى التى حلفهما رسول اللّه صلّى اللّه عليه و آله ثمّ قال عزّ و جلّ« فَإِنْ عُثِرَ عَلى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْماً» أى حلفا على كذب« فَآخَرانِ يَقُومانِ مَقامَهُما» يعنى من أولياء المدعى« مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيانِ» الاولين« فَيُقْسِمانِ بِاللَّهِ» أنهما أحق بذلك إلخ.

ثُمَّ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ ذلِکَ أَدْنی أَنْ یَأْتُوا بِالشَّهادَهِ عَلی وَجْهِها أَوْ یَخافُوا أَنْ تُرَدَّ أَیْمانٌ بَعْدَ أَیْمانِهِمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اسْمَعُوا وَ مِنْهُ الْحَدِیثُ فِی أَمْرِ عَائِشَهَ وَ مَا رَمَاهَا بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ وَ حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ وَ مِسْطَحُ بْنُ أُثَاثَهَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّ الَّذِینَ جاؤُ بِالْإِفْکِ عُصْبَهٌ مِنْکُمْ- لا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَکُمْ بَلْ هُوَ خَیْرٌ لَکُمْ (۱) الْآیَهَ فَکُلُّ مَا کَانَ مِنْ هَذَا وَ شِبْهِهِ فِی کِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی فَهُوَ تَأْوِیلُهُ قَبْلَ تَنْزِیلِهِ وَ مِثْلُهُ فِی الْقُرْآنِ کَثِیرٌ فِی مَوَاضِعَ شَتَّی.

وَ أَمَّا مَا تَأْوِیلُهُ بَعْدَ تَنْزِیلِهِ فَهِیَ الْأُمُورُ الَّتِی أَخْبَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رَسُولَهُ صلی الله علیه و آله أَنَّهَا سَتَکُونُ بَعْدَهُ مِثْلُ مَا أَخْبَرَ بِهِ مِنْ أُمُورِ الْقَاسِطِینَ وَ الْمَارِقِینَ وَ الْخَوَارِجِ وَ قَتْلُ عَمَّارٍ جَرَی ذَلِکَ الْمَجْرَی وَ أَخْبَارُ السَّاعَهِ وَ الرَّجْعَهِ وَ صِفَاتُ الْقِیَامَهِ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِیلَهُ یَوْمَ یَأْتِی تَأْوِیلُهُ- لا یَنْفَعُ نَفْساً إِیمانُها لَمْ تَکُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ کَسَبَتْ فِی إِیمانِها خَیْراً(۲) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی یَوْمَ یَأْتِی تَأْوِیلُهُ یَقُولُ الَّذِینَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جاءَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنا مِنْ شُفَعاءَ فَیَشْفَعُوا لَنا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَیْرَ الَّذِی کُنَّا نَعْمَلُ (۳) الْآیَهَ وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ وَ لَقَدْ کَتَبْنا فِی الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّکْرِ أَنَّ الْأَرْضَ یَرِثُها عِبادِیَ الصَّالِحُونَ (۴) وَ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ- وَ نُمَکِّنَ لَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هامانَ وَ جُنُودَهُما مِنْهُمْ ما کانُوا یَحْذَرُونَ (۵) وَ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا

۱- ۱. النور: ۱۱. و الآیه فی المصحف و القراءات المشهوره التی عرفناها« لا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَکُمْ بَلْ هُوَ خَیْرٌ لَکُمْ».

۲- ۲. هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِیَهُمُ الْمَلائِکَهُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ، أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ یَوْمَ یَأْتِی بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ لا یَنْفَعُ نَفْساً» الآیه فی سوره الأنعام: ۱۵۸.

۳- ۳. الأعراف: ۵۳ و صدرها:« هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِیلَهُ یَوْمَ یَأْتِی تَأْوِیلُهُ» الآیه و قد اختلط بالآیه السابقه.

۴- ۴. الأنبیاء: ۱۰۵.

۵- ۵. القصص: ۵- ۶.

اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ (۱) إِلَی آخِرِ الْآیهِ وَ قَوْلِهِ الم غُلِبَتِ الرُّومُ فِی أَدْنَی الْأَرْضِ وَ هُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَیَغْلِبُونَ فِی بِضْعِ سِنِینَ (۲) فَنَزَلَتْ هَذِهِ وَ لَمْ یَكُنْ غَلَبَتْ وَ غَلَبَتْ بَعْدَ ذَلِكَ وَ مِثْلُهُ وَ قَضَیْنا إِلی بَنِی إِسْرائِیلَ فِی الْكِتابِ لَتُفْسِدُنَّ فِی الْأَرْضِ مَرَّتَیْنِ (۳) فَهَذِهِ الْآیَاتُ وَ أَشْبَاهُهُمَا نَزَلَتْ قَبْلَ تَأْوِیلِهَا وَ كُلُّ ذَلِكَ تَأْوِیلُهُ بَعْدَ تَنْزِیلِهِ وَ أَمَّا مَا تَأْوِیلُهُ مَعَ تَنْزِیلِهِ فَمِثْلُ (۴)

قَوْلِهِ تَعَالَی- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِینَ (۵) فَیَحْتَاجُ مَنْ سَمِعَ هَذَا التَّنْزِیلَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ یَعْرِفَ هَؤُلَاءِ الصَّادِقِینَ الَّذِینَ أَمَرُوا بِالْكَیْنُونِیَّهِ مَعَهُمْ وَ یَجِبُ عَلَی الرَّسُولِ أَنْ یَدُلَّ عَلَیْهِمْ وَ یَجِبُ عَلَی الْأُمَّهِ حِینَئِذٍ امْتِثَالُ الْأَمْرِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۶) فَلَمْ یَسْتَغْنِ النَّاسُ فِی هَذَا الْمَعْنَی بِالتَّنْزِیلِ دُونَ التَّفْسِیرِ كَمَا اسْتَغْنَوْا بِالْآیَاتِ الْمُتَقَدِّمَهِ الَّتِی ذُكِرَتْ فِی آیَاتِ مَا تَأْوِیلُهُ فِی تَنْزِیلِهِ اللَّاتِی ذَكَرْنَاهَا فِی الْآیَاتِ الْمُتَقَدِّمَهِ إِلَّا حِینَ بَیَّنَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَّ الْوُلَاهَ لِلْأَمْرِ الَّذِی فَرَضَ اللَّهُ طَاعَتَهُمْ مِنْ عِتْرَتِهِ الْمَنْصُوصِ عَلَیْهِمْ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ وَ آتُوا الزَّكاهَ(۷) فَلَمْ یَسْتَغْنِ النَّاسُ عَنْ بَیَانِ ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ حُدُودِ الصَّلَاهِ كَیْفَ یُصَلُّونَهَا وَ عَدَدِهَا وَ رُكُوعِهَا وَ سُجُودِهَا وَ مَوَاقِیتِهَا وَ مَا یَتَّصِلُ بِهَا وَ كَذَلِكَ الزَّكَاهُ وَ الصَّوْمُ وَ فَرَائِضُ الْحَجِّ وَ سَائِرُ الْفَرَائِضِ إِنَّمَا أَنْزَلَهَا اللَّهُ وَ أَمَرَ بِهَا فِی كِتَابِهِ مُجْمَلَهً غَیْرَ مَشْرُوحهٍ لِلنَّاسِ فِی مَعْنَی التَّنْزِیلِ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ الْمُفَسِّرَ لَهَا وَ الْمُعَلِّمَ لِلْأُمَّهِ كَیْفَ یُؤَدُّونَهَا وَ بِهَذِهِ الطَّرِیقَهِ وَجَبَ عَلَیْهِ صلی الله علیه و آله تَعْرِیفُ الْأُمَّهِ الصَّادِقِینَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ الشَّجَرَهَ الْمَلْعُونَهَ فِی

۱- ۱. النور: ۵۵.

۲- ۲. الروم: ۱- ۲.

۳- ۳. أسری: ۴۰.

۴- ۴. زیاده أضفناها طبقا لما مر فی ص ۶۸ س ۲ نقلا من تفسیر القمّیّ ص ۱۲.

۵- ۵. براءه: ۱۱۹.

۶- ۶. النساء: ۵۹.

۷- ۷. البقره: ۴۳، و آیات أخر.

الْقُرْآنِ وَ نُخَوِّفُهُمْ فَما يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْياناً كَبِيراً(۱) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ فِي سُورَهِ التَّوْبَهِ- وَ مِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَ يَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ (۲) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَ لا تَفْتِنِّي أَلا فِي الْفِتْنَهِ سَقَطُوا وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَهٌ بِالْكافِرِينَ (۳) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَهِ مَرَدُوا عَلَى النِّفاقِ- لا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ (۴) وَ مِثْلُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ لا تَتَوَلَّوْا قَوْماً غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَهِ كَما يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحابِ الْقُبُورِ(۵) فَوَجَبَ عَلَى الْأُمَّهِ أَنْ يَعْرِفُوا هَؤُلَاءِ الْمُنَزَّلَ فِيهِمْ هَذِهِ الْآيَاتُ مَنْ هُمْ وَ مَنْ غَضِبَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ لِيُعْرَفُوا بِأَسْمَائِهِمْ حَتَّى يَتَبَرَّءُوا مِنْهُمْ وَ لَا يَتَوَلَّوْهُمْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى- وَ جَعَلْناهُمْ أَئِمَّهً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَ يَوْمَ الْقِيامَهِ لا يُنْصَرُونَ (۶) وَ مِثْلُ ذَلِكَ كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْأَمْرِ بِطَاعَهِ الْأَصْفِيَاءِ وَ نَعْتِهِمْ وَ التَّبَرِّي مِمَّنْ خَالَفَهُمْ وَ قَدْ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِمَّا وَجَبَ عَلَيْهِ وَ لَمْ يَمْضِ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى بَيَّنَ لِلْأُمَّهِ حَالَ الْأَوْلِيَاءِ مِنْ أُولِي الْأَمْرِ وَ نَصَّ عَلَيْهِمْ وَ أَخَذَ الْبَيْعَهَ عَلَى الْأُمَّهِ بِالسَّمْعِ لَهُمْ وَ الطَّاعَهِ وَ أَبَانَ لَهُمْ أَيْضاً أَسْمَاءَ مَنْ نَهَاهُمْ عَنْ وَلَايَتِهِمْ فَمَا أَقَلَّ مَنْ أَطَاعَ فِي ذَلِكَ وَ مَا أَكْثَرَ مَنْ عَصَى فِيهِ وَ مَالَ إِلَى الدُّنْيَا وَ زُخْرُفِهَا فَالْوَيْلُ لَهُمْ: وَ أَمَّا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ مِمَّا تَأْوِيلُهُ حِكَايَهٌ فِي نَفْسِ تَنْزِيلِهِ وَ شَرْحُ مَعْنَاهُ فَمِنْ ذَلِكَ قِصَّهُ أَهْلِ الْكَهْفِ وَ ذَلِكَ أَنَّ قُرَيْشاً بَعَثُوا ثَلَاثَهَ نَفَرٍ نَضْرَ بْنَ حَارِثِ بْنِ كَلَدَهَ وَ عُقْبَهَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ وَ عَاصَ بْنَ وَائِلٍ إِلَى رَثٍ (۷) وَ إِلَى نَجْرَانَ لِيَتَعَلَّمُوا مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى مَسَائِلَ يُلْقُونَهَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ لَهُمْ عُلَمَاءُ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى سَلُوهُ عَنْ مَسَائِلَ فَإِنْ أَجَابَكُمْ عَنْهَا فَهُوَ النَّبِيُّ الْمُنْتَظَرُ الَّذِي أَخْبَرَتْ

۱- ۱. اسری: ۶۰.

۲- ۲. براءه: ۶۱.

۳- ۳. براءه: ۴۹.

۴- ۴. براءه: ۱۰۱.

۵- ۵. الممتحنه: ۱۳.

۶- ۶. القصص: ۴۱.

۷- ۷. کذا.

بِهِ التَّوْرَاةُ ثُمَّ تَسْأَلُوهُ عَنْ مَسْأَلَةٍ أُخْرَى فَإِنِ ادَّعَى عِلْمَهَا فَهُوَ كَاذِبٌ لِأَنَّهُ لَا يَعْلَمُ عِلْمَهَا غَيْرُ اللَّهِ فَقَالُوا وَ مَا هَذِهِ الثَّلَاثُ مَسَائِلَ قَالُوا سَلُوهُ عَنْ فِتْيَةٍ كَانُوا فِي الزَّمَنِ الْأَوَّلِ غَابُوا ثُمَّ نَامُوا كَمْ مِقْدَارُ مَا نَامُوا إِلَى أَنِ انْتَبَهُوا وَ كَمْ كَانَ عَدَدُهُمْ وَ لَمَّا انْتَبَهُوا مَا الَّذِي صَنَعُوا وَ صَنَعَهُ قَوْمُهُمْ وَ كَمْ لَهُمْ مِنْ حَيْثُ انْتَبَهُوا إِلَى يَوْمِنَا هَذَا وَ مَا كَانَتْ قِصَّتُهُمْ وَ سَلُوهُ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ كَيْفَ كَانَ حَالُهُ مَعَ الْعَالِمِ حِينَ اتَّبَعَهُ وَ فَارَقَهُ وَ سَلُوهُ عَنْ طَائِفٍ طَافَ الشَّرْقَ وَ الْغَرْبَ مِنْ مَطْلِعِ الشَّمْسِ إِلَى مَغْرِبِهَا مَنْ كَانَ وَ كَيْفَ كَانَ حَالُهُ ثُمَّ كَتَبُوا لَهُمْ شَرْحَ حَالِ الثَّلَاثِ مَسَائِلَ عَلَى مَا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ قَالُوا لَهُمْ فَمَا الْمَسْأَلَةُ الْأُخْرَى قَالَ سَلُوهُ عَنْ قِيَامِ السَّاعَةِ فَقَدِمَ الثَّلَاثَةُ نَفَرٍ بِالْمَسَائِلِ إِلَى قُرَيْشٍ وَ هُمْ قَاطِعُونَ أَنْ لَا عِلْمَ لَدَيْهِ مِنْهَا فَمَشَتْ قُرَيْشٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ هُوَ فِي الْحِجْرِ وَ عِنْدَهُ عَمُّهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالُوا يَا أَبَا طَالِبٍ إِنَّ ابْنَ أَخِيكَ مُحَمَّداً خَالَفَ قَوْمَهُ وَ سَفَّهَ أَحْلَامَهُمْ وَ عَابَ آلِهَتَهُمْ وَ سَبَّهَا وَ أَفْسَدَ الشَّبَابَ مِنْ رِجَالِهِمْ وَ فَرَّقَ جَمَاعَتَهُمْ وَ زَعَمَ أَنَّ أَخْبَارَ السَّمَاءِ تَأْتِيهِ وَ قَدْ جِئْنَا بِمَسَائِلَ فَإِنْ أَخْبَرَنَا بِهَا عَلِمْنَا أَنَّهُ صَادِقٌ وَ إِنْ لَمْ يُخْبِرْنَا بِهَا عَلِمْنَا أَنَّهُ كَاذِبٌ فَقَالَ لَهُمْ أَبُو طَالِبٍ دُونَكُمْ فَسَلُوهُ عَمَّا بَدَا لَكُمْ تَجِدُوهُ مَلِيّاً فَقَالُوا يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنَا عَنْ فِئَةٍ كَانُوا فِي الزَّمَانِ الْأَوَّلِ ثُمَّ غَابُوا ثُمَّ نَامُوا وَ انْتَبَهُوا كَمْ عَدَدُهُمْ وَ كَمْ نَامُوا وَ مَا كَانَ خَبَرُهُمْ مَعَ قَوْمِهِمْ وَ أَخْبِرْنَا عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ وَ الْعَالِمِ الَّذِي اتَّبَعَهُ كَيْفَ كَانَتْ قِصَّتُهُ مَعَهُ وَ أَخْبِرْنَا عَنْ طَائِفٍ طَافَ الشَّرْقَ وَ الْغَرْبَ مِنْ مَطْلِعِ الشَّمْسِ إِلَى مَغْرِبِهَا وَ كَيْفَ كَانَ خَبَرُهُ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنِّي لَا أُخْبِرُكُمْ بِشَيْءٍ إِلَّا مِنْ عِنْدِ رَبِّي وَ إِنَّمَا أَنْتَظِرُ الْوَحْيَ يَجِيءُ ثُمَّ أُخْبِرُكُمْ بِهَذَا غَداً وَ لَمْ يَسْتَثْنِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَاحْتُبِسَ الْوَحْيُ عَنْهُ أَرْبَعِينَ يَوْماً حَتَّى شَكَّ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ وَ اغْتَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ فَرِحَتْ قُرَيْشٌ بِذَلِكَ وَ أَكْثَرَ الْمُشْرِكُونَ الْقَوْلَ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَرْبَعِينَ صَبَاحاً نَزَلَ عَلَيْهِ بِسُورَةِ الْكَهْفِ وَ فِيهَا قِصَصُ ثَلَاثِ مَسَائِلَ وَ الْمَسْأَلَةُ الْأُخْرَى فَتَلَاهَا عَلَيْهِمْ.

فَلَمَّا سَمِعُوا بَهَرَهُمْ مَا سَمِعُوهُ وَ قَالُوا قَدْ بَيَّنْتَ فَأَحْسَنْتَ إِلَّا أَنَّ الْمَسْأَلَهَ الْمُفْرَدَه مَا فَهِمْنَا الْجَوَابَ عَنْهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَهِ أَيّانَ مُرْساها قُلْ إِنَّما عِلْمُها عِنْدَ رَبِّی لا يُجَلِّيها لِوَقْتِها إِلّا هُوَ ثَقُلَتْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا تَأْتِيكُمْ إِلّا بَغْتَهً يَسْئَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِیٌّ عَنْها إِلَى قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ- وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النّاسِ لا يَعْلَمُونَ (١).

وَ مِثْلُ قِصَّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ وَ ذَلِكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا خَرَجَ فِی غَزَاهِ تَبُوكَ نَزَلَ فِی مُنْصَرَفِهِ مَنْزِلًا قَلِيلَ الْمَاءِ وَ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ رَجُلًا شَرِيفاً مُطَاعاً فِی قَوْمِهِ وَ كَانَ يَضْرِبُ قُبَّتَهُ وَسَطَ الْعَسْكَرِ فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ قَوْمُهُ مِنَ الْخَزْرَجِ وَ مَنْ كَانَ عَلَى مِثْلِ رَأْيِهِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ فَاجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَى بِئْرٍ كَانَتْ فِی ذَلِكَ الْمَنْزِلِ قَلِيلَهِ الْمَاءِ وَ كَانَ فِی الْعَسْكَرِ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ يُقَالُ لَهَا جهجهان بْنُ وبر فَأَدْلَى دَلْوَهُ وَ أَدْلَى مَعَهُ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ سِنَانُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَتَعَلَّقَ دَلْوُهُ بِدَلْوِ جهجهان فَتَوَاثَبَا وَ أَخَذَ جهجهان شَيْئاً فَضَرَبَ بِهِ رَأْسَ ابْنِ سِنَانٍ فَشَجَّهُ شَجَّهً مُوضِحَهً وَ صَاحَ جهجهان إِلَى قُرَيْشٍ وَ الْمُهَاجِرِينَ فَسَمِعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ نِدَاءَ الْمُهَاجِرِينَ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا جهجهان يَنْتَدِبُ الْمُهَاجِرِينَ وَ قُرَيْشاً عَلَى الْخَزْرَجِ وَ الْأَوْسِ فَقَالَ أَ وَ قَدْ فَعَلُوهَا قَالُوا نَعَمْ قَالَ أَمَا وَ اللَّهِ لَقَدْ كُنْتُ كَارِهاً لِهَذَا الْمَسِيرِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى قَوْمِهِ فَقَالَ لَهُمْ قَدْ قُلْتُ لَا تُنْفِقُوا عَلَيْهِمْ حَتَّى يَنْفَضُّوا وَ يَخْرُجُوا عَنْكُمْ أَمَّا وَ اللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَهِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَ لَمَّا سَمِعَ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ ذَلِكَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ كَانَ ابْنُ أَرْقَمَ أَصْغَرَهُمْ سِنّاً فِيمَنْ كَانَ فِی مَجْلِسِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ فَقَالَ زَيْدٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْتُ حَالَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَیِّ بْنِ سَلُولٍ فِينَا وَ شَرَفَهُ وَ لَا يَمْنَعُنِی ذَلِكَ أَنْ أُخْبِرَكَ بِمَا سَمِعْتُ ثُمَّ أَخْبَرَهُ بِالْخَبَرِ.

١- ١. الأعراف: ١٨٧.

فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِالْمَسِيرِ فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَ اللَّهِ مَا هَذَا وَقْتَ مَسِيرٍ وَ إِنَّ ذَلِكَ لَأَمْرٌ حَدَثَ وَ لَمَّا بَلَغَ الْأَنْصَارَ مَا قَالَهُ زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَحِقَ بِهِ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ وَ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ كَذَبَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ وَ إِنْ كَانَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ شَيْئاً مِنْ هَذَا فَلَا تَلُمْهُ فَإِنَّا كُنَّا نَظَمْنَا لَهُ الْجَزْعَ الْيَمَانِيَّ تَاجاً لَهُ لِنُتَوِّجَهُ فَيَكُونَ مَلِكاً عَلَيْنَا فَلَمَّا وَافَيْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَى أَنَّكَ غَلَبْتَهُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ كَانَ اسْتَتَبَّ لَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ سَعْدٌ عَلَى زَيْدٍ فَقَالَ يَا زَيْدُ عَمَدْتَ إِلَى شَرِيفِنَا فَكَذَبْتَ عَلَيْهِ فَلَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْمَنْزِلَ الثَّانِيَ مَشَى قَوْمُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ إِلَيْهِ فَقَالُوا لَهُ امْضِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله حَتَّى يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَلَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أُبَيِّ بْنِ سَلُولٍ عُنُقَهُ وَ اسْتَهْزَأَ فَلَمْ يَزَالُوا بِهِ حَتَّى صَارَ مَعَهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَحَلَفَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئاً وَ أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ كَذَبَ عَلَيْهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى- إِذا جاءَكَ الْمُنافِقُونَ قالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَ اللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنافِقِينَ لَكاذِبُونَ- اتَّخَذُوا أَيْمانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ ساءَ ما كانُوا يَعْمَلُونَ إِلَى قَوْلِهِ- سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِلَى آخِرِ السُّورَهِ.

وَ هَذَا أَبْوَابُ التَّنْزِيلِ وَ التَّأْوِيلِ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ خَلْقَ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهى عِنْدَها جَنَّهُ الْمَأْوى (۱)

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: دَخَلْتُ الْجَنَّهَ فَرَأَيْتُ فِيهَا قَصْراً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ يُرَى دَاخِلُهُ مِنْ خَارِجِهِ وَ خَارِجُهُ مِنْ دَاخِلِهِ مِنْ نُورِهِ فَقُلْتُ يَا جَبْرَئِيلُ لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ فَقَالَ لِمَنْ أَطَابَ الْكَلَامَ وَ أَدَامَ الصِّيَامَ وَ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَ تَهَجَّدَ بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ فِي أُمَّتِكَ مَنْ يُطِيقُ هَذَا فَقَالَ لِيَ ادْنُ مِنِّي فَدَنَوْتُ فَقَالَ مَا تَدْرِي مَا إِطَابَهُ الْكَلَامِ فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَ تَدْرِي مَا إِدَامَهُ الصِّيَامِ فَقَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ

۱- ۱. النجم: ۱۴- ۱۵.

وَ رَسُولُهُ فَقَالَ مَنْ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ لَمْ يُفْطِرْ مِنْهُ يَوْماً أَ تَدْرِی مَا إِطْعَامُ الطَّعَامِ فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ مَنْ طَلَبَ لِعِيَالِهِ مَا يَكُفُّ بِهِ وُجُوهَهُمْ أَ تَدْرِی مَا التَّهَجُّدُ بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ مَنْ لَا يَنَامُ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ. وَ يُرِيدُ بِالنَّاسِ هَاهُنَا الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى لِأَنَّهُمْ يَنَامُونَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله لَمَّا أُسْرِيَ بِی إِلَى السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَرَأَيْتُ فِيهَا قيعان قِيعَاناً وَ رَأَيْتُ فِيهَا مَلَائِكَةً يَبْنُونَ لَبِنَةً مِنْ ذَهَبٍ وَ لَبِنَةً مِنْ فِضَّةٍ وَ رُبَّمَا أَمْسَكُوا فَقُلْتُ لَهُمْ مَا بَالُكُمْ قَدْ أَمْسَكْتُمْ فَقَالُوا حَتَّى تَجِيئَنَا النَّفَقَةُ فَقُلْتُ وَ مَا نَفَقَتُكُمْ قَالُوا قَوْلُ الْمُؤْمِنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِذَا قَالَ بَنَيْنَا وَ إِذَا سَكَتَ أَمْسَكْنَا.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِيَ بِی إِلَى سَبْعِ سَمَاوَاتِهِ وَ أَخَذَ جَبْرَئِيلُ بِيَدِی وَ أَدْخَلَنِی الْجَنَّةَ وَ أَجْلَسَنِی عَلَى دُرْنُوكٍ مِنْ دَرَانِيكِ الْجَنَّةِ وَ نَاوَلَنِی سَفَرْجَلَةً فَانْفَلَقَتْ نِصْفَيْنِ وَ خَرَجَ حَوْرَاءُ مِنْهَا فَقَامَتْ بَيْنَ يَدَيَّ وَ قَالَتِ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَحْمَدُ السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقُلْتُ وَ عَلَيْكِ السَّلَامُ مَنْ أَنْتِ فَقَالَ أَنَا الرَّاضِيَةُ الْمَرْضِيَّةُ خَلَقَنِی الْجَبَّارُ مِنْ ثَلَاثَةِ أَنْوَاعٍ أَعْلَائِی مِنَ الْكَافُورِ وَ وَسَطِی مِنَ الْعَنْبَرِ وَ أَسْفَلِی مِنَ الْمِسْكِ عُجِنْتُ بِمَاءِ الْحَيَوَانِ قَالَ لِی رَبِّی كُونِی فَكُنْتُ (۱)

وَ هَذَا وَ مِثْلُهُ دَلِيلٌ عَلَى خَلْقِ الْجَنَّةِ وَ بِالْعَكْسِ مِنْ ذَلِكَ الْكَلَامِ فِی النَّارِ وَ أَمَّا مَنْ أَنْكَرَ الْبَدَاءَ فَقَدْ قَالَ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ- فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَما أَنْتَ بِمَلُوم (۲) وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْأَرْضَ فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ ثُمَّ تَدَارَكَهُمْ بِرَحْمَتِهِ فَبَدَا لَهُ فِی هَلَاكِهِمْ وَ أَنْزَلَ عَلَى رَسُولِهِ- وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ (۳)

ص: ۸۳

۱- ۱. زاد القمّیّ بعده فی تفسیره ص ۲۰: لاخيك و وصيك علیّ بن أبی طالب.

۲- ۲. الذاريات: ۵۴.

۳- ۳. الذاريات: ۵۵.

وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ثُمَّ بَدَا لَهُ وَ ما لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرام (١) وَ كَقَوْلِهِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفاً مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ بَدَا لَهُ تَعَالَى فَقَالَ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ (٢) وَ هَكَذَا يَجْرِی الْأَمْرُ فِی النَّاسِخِ وَ الْمَنْسُوخِ وَ هُوَ يَدُلُّ عَلَی تَصْحِيحِ الْبَدَاءِ وَ قَوْلِهِ- يَمْحُوا اللَّهُ ما يَشاءُ وَ يُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتاب (٣) فَهَلْ يَمْحُو إِلَّا مَا كَانَ وَ هَلْ يُثْبِتُ إِلَّا مَا لَمْ يَكُنْ وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِی كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَی مَنْ أَنْكَرَ الثَّوَابَ وَ الْعِقَابَ فِی الدُّنْيَا وَ بَعْدَ الْمَوْتِ قَبْلَ الْقِيَامَهِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی- يَوْمَ يَأْتِ لا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَ سَعِيدٌ- فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِی النَّارِ لَهُمْ فِيها زَفِيرٌ وَ شَهِيقٌ- خالِدِينَ فِيها ما دامَتِ السَّماواتُ وَ الْأَرْضُ الْآيَهَ- وَ أَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِی الْجَنَّهِ خالِدِينَ فِيها ما دامَتِ السَّماواتُ وَ الْأَرْضُ إِلَّا ما شاءَ رَبُّكَ (۴) يَعْنِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ قَبْلَ الْقِيَامَهِ فَإِذَا كَانَتِ الْقِيَامَهُ بُدِّلَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ مِنْ وَرائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلی يَوْمِ يُبْعَثُونَ (۵) وَ هُوَ أَمْرٌ بَيْنَ أَمْرَيْنِ وَ هُوَ الثَّوَابُ وَ الْعِقَابُ بَيْنَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْها غُدُوًّا وَ عَشِيًّا وَ يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَهُ(۶) وَ الْغُدُوُّ وَ الْعَشِيُّ لَا يَكُونَانِ فِی الْقِيَامَهِ الَّتِی هِیَ دَارُ الْخُلُودِ وَ إِنَّمَا يَكُونَانِ فِی الدُّنْيَا وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی فِی أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ لَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيها بُكْرَهً وَ عَشِيًّا(٧) وَ الْبُكْرَهُ وَ الْعَشِيُّ إِنَّمَا يَكُونَانِ مِنَ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فِی جَنَّهِ الْحَيَاهِ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَهِ

ص: ٨۴

١- ١. الأنفال: ٣٣- ٣۴.

٢- ٢. الأنفال: ۶۵- ۶۶.

٣- ٣. الرعد: ٣٩.

۴- ۴. هود: ١٠۵.

۵- ۵. المؤمنون: ١٠٠.

۶- ۶. غافر: ۴۶.

٧- ٧. مريم: ۶٢.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لا يَرَوْنَ فِيها شَمْساً وَ لا زَمْهَرِيراً(۱) وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَ لا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أَحْياءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ- فَرِحِينَ بِما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ يَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ (۲) وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الْمِعْرَاجَ فَقَوْلُهُ تَعَالَى- وَ هُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلى ثُمَّ دَنا فَتَدَلَّى فَكانَ قابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنى- فَأَوْحى إِلى عَبْدِهِ ما أَوْحى إِلَى قَوْلِهِ عِنْدَها جَنَّةُ الْمَأْوى (۳)

فَسِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ ثُمَّ قَالَ سُبْحَانَهُ- وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنا أَ جَعَلْنا مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ (۴) وَ إِنَّمَا أَمَرَ رَسُولَهُ أَنْ يَسْأَلَ الرُّسُلَ فِي السَّمَاءِ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَى فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يَقْرَؤُنَ الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكَ (۵) يَعْنِي الْأَنْبِيَاءَ عليهم السلام هَذَا كُلُّهُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى الْمُجَبِّرَةِ وَ هُمُ الَّذِينَ زَعَمُوا أَنَّ الْأَفْعَالَ إِنَّمَا هِيَ مَنْسُوبَةٌ إِلَى الْعِبَادِ مَجَازاً لَا حَقِيقَةً وَ إِنَّمَا حَقِيقَتُهَا لِلَّهِ لَا لِلْعِبَادِ وَ تَأَوَّلُوا فِي ذَلِكَ آيَاتٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى لَمْ يَعْرِفُوا مَعْنَاهَا كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَ لَوْ شاءَ اللَّهُ ما أَشْرَكُوا(۶) فَرَدَّ عَلَيْهِمْ أَهْلُ الْحَقِّ فَقَالُوا لَهُمْ إِنَّ فِي قَوْلِكُمْ ذَلِكَ بُطْلَانَ الثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ إِذَا نَسَبْتُمْ أَفْعَالَكُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ وَ كَيْفَ يُعَاقِبُ مَخْلُوقاً عَلَى غَيْرِ فِعْلٍ مِنْهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلَّا وُسْعَها لَها ما كَسَبَتْ وَ عَلَيْها مَا اكْتَسَبَتْ (۷)

لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا عَلَى الْحَقِيقَةِ لِفِعْلِهَا وَ قَوْلِهِ تَعَالَى فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ- وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ (۸) وَ قَوْلِهِ سُبْحَانَهُ كُلُّ نَفْسٍ

۱- ۱. الإنسان: ۱۳.

۲- ۲. آل عمران: ۱۶۹- ۱۷۰.

۳- ۳. النجم: ۷- ۱۵.

۴- ۴. الزخرف: ۴۵.

۵- ۵. يونس: ۹۴.

۶- ۶. الأنعام: ۱۰۷ و عد فى تفسير القمّیّ« وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشاءَ اللَّهُ»*« فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ وَ مَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً».

۷- ۷. البقره: ۲۸۶.

۸- ۸. الزلزال: ۷- ۸.

بما كَسَبَتْ رَهِينَةٌ(۱) وَ قَوْلِهِ لَتُسْئَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (۲) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى فَكَلًّا أَخَذْنا بِذَنْبِهِ إِلَى قَوْلِهِ وَ ما كانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَ لكِنْ كانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۳): وَ مِثْلُ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ فِيهِ بُطْلَانُ مَا ادَّعَوْهُ وَ نَسَبُوهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْ يَأْمُرَ خَلْقَهُ بِمَا لَا يَقْدِرُونَ أَوْ يَنْهَاهُمْ عَمَّا لَيْسَ فِيهِمْ صُنْعٌ وَ لَا اكْتِسَابٌ وَ خَالَفَهُمْ فِرْقَةٌ أُخْرَى فِي قَوْلِهِمْ فَقَالُوا إِنَّ الْأَفْعَالَ نَحْنُ نَخْلُقُهَا عِنْدَ فِعْلِنَا لَهَا وَ لَيْسَ فِيهَا صُنْعٌ وَ لَا اكْتِسَابٌ وَ لَا مَشِيَّةٌ وَ لَا إِرَادَةٌ وَ يَكُونُ مَا يَشَاءُ إِبْلِيسُ وَ لَا يَكُونُ مَا لَا يَشَاءُ فَضَادُّوا الْمُجَبِّرَةَ فِي قَوْلِهِمْ وَ ادَّعَوْا أَنَّهُمْ خَلَّاقُونَ مَعَ اللَّهِ وَ احْتَجُّوا بِقَوْلِهِ فَتَبارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِينَ (۴) فَقَالُوا قَوْلُهُ فَتَبارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِينَ يُثْبِتُ خَلَّاقِينَ غَيْرَهُ فَجَهِلُوا هَذِهِ اللَّفْظَةَ وَ لَمْ يَعْرِفُوا مَعْنَى الْخَلْقِ وَ عَلَى كَمْ وَجْهٍ هُوَ فَسُئِلَ عليه السلام عَنْ ذَلِكَ وَ قِيلَ لَهُ هَلْ فَوَّضَ اللَّهُ تَعَالَى إِلَى الْعِبَادِ مَا يَفْعَلُونَ فَقَالَ اللَّهُ أَعَزُّ وَ أَجَلُّ مِنْ ذَلِكَ قِيلَ فَهَلْ يُجْبِرُهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَعْدَلُ مِنْ أَنْ يُجْبِرَهُمْ عَلَى فِعْلٍ ثُمَّ يُعَذِّبُهُمْ عَلَيْهِ قِيلَ أَ بَيْنَ الْهَاتَيْنِ الْمَنْزِلَتَيْنِ مَنْزِلَةٌ ثَالِثَةٌ فَقَالَ نَعَمْ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ فَقِيلَ مَا هِيَ قَالَ سِرٌّ مِنْ أَسْرَارِ اللَّهِ وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الرَّجْعَةَ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ يَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجاً مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآياتِنا فَهُمْ يُوزَعُونَ (۵) أَيْ إِلَى الدُّنْيَا وَ أَمَّا مَعْنَى حَشْرِ الْآخِرَةِ فَقَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ حَشَرْناهُمْ فَلَمْ نُغادِرْ مِنْهُمْ أَحَداً(۶) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ- وَ حَرامٌ عَلى قَرْيَةٍ أَهْلَكْناها أَنَّهُمْ لا يَرْجِعُونَ (۷) فِي الرَّجْعَةِ فَأَمَّا

۱- ۱. المدّثر: ۳۸.

۲- ۲. النحل: ۹۳.

۳- ۳. العنكبوت: ۴۰.

۴- ۴. المؤمنون: ۱۴.

۵- ۵. النمل: ۸۳.

۶- ۶. الكهف: ۴۷.

۷- ۷. الأنبياء: ۹۵.

فِی الْقِیَامَهِ فَإِنَّهُمْ یَرْجِعُونَ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ تَعَالَی وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِیثاقَ النَّبِیِّینَ لَما آتَیْتُکُمْ مِنْ کِتابٍ وَ حِکْمَهٍ ثُمَّ جاءَکُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِما مَعَکُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَ لَتَنْصُرُنَّهُ (۱) وَ هَذَا لَا یَکُونُ إِلَّا فِی الرَّجْعَهِ وَ مِثْلُهُ مَا خَاطَبَ اللَّهُ تَعَالَی بِهِ الْأَئِمَّهِ وَ وَعَدَهُمْ مِنَ النَّصْرِ وَ الِانْتِقَامِ مِنْ أَعْدَائِهِمْ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضی لَهُمْ وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً یَعْبُدُونَنِی لا یُشْرِکُونَ بِی شَیْئاً(۲) وَ هَذَا إِنَّمَا یَکُونُ إِذَا رَجَعُوا إِلَی الدُّنْیَا وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ تَعَالَی وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّهً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوارِثِینَ (۳) وَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرادُّکَ إِلی مَعادٍ(۴) أَیْ رَجْعَهِ الدُّنْیَا وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ- أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذِینَ خَرَجُوا مِنْ دِیارِهِمْ وَ هُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْیاهُمْ (۵) ثُمَّ مَاتُوا وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اخْتارَ مُوسی قَوْمَهُ سَبْعِینَ رَجُلًا لِمِیقاتِنا(۶) فَرَدَّهُمُ اللَّهُ تَعَالَی بَعْدَ الْمَوْتِ إِلَی الدُّنْیَا وَ شَرِبُوا وَ نَکَحُوا وَ مِثْلُهُ خَبَرُ الْعُزَیْرِ وَ أَمَّا مَنْ أَنْکَرَ فَضْلَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَالدَّلِیلُ عَلَی بُطْلَانِ قَوْلِهِ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قالُوا بَلی (۷) فَأَوَّلُ مَنْ سَبَقَ مِنَ الرُّسُلِ إِلَی بَلَی مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَنَّ رُوحَهُ أَقْرَبُ الْأَرْوَاحِ إِلَی مَلَکُوتِ اللَّهِ تَعَالَی وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ قَوْلُ جَبْرَئِیلَ علیه السلام لَمَّا أُسْرِیَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی السَّمَاءِ

۱- ۱. آل عمران: ۸۱.

۲- ۲. النور: ۵۵.

۳- ۳. القصص: ۵.

۴- ۴. القصص: ۸۵.

۵- ۵. البقره: ۲۴۳.

۶- ۶. الأعراف: ۱۵۵.

۷- ۷. الأعراف: ۱۷۲.

السَّابِعَهِ قَالَ يَا مُحَمَّدُ تَقَدَّمْ فَإِنَّکَ قَدْ وَطِئْتَ مَوْطِئاً لَمْ يَطَأْ قَبْلَکَ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَ لَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ فَلَوْ لَا أَنَّ رُوحَهُ کَانَتْ مِنْ ذَلِکَ الْمَکَانِ لَمْ يَقْدِرْ أَنْ يَتَجَاوَزَهُ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ إِذَا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى فَأَوَّلُ مَا يَصِلُ أَمْرُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِقُرْبِهِ إِلَى مَلَکُوتِهِ ثُمَّ سَائِرُ الْأَنْبِيَاءِ عَلَى طَبَقَاتِهِمْ وَ يَزِيدُ ذَلِکَ بَيَاناً قَوْلُهُ تَعَالَى وَ إِذْ أَخَذْنا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثاقَهُمْ وَ مِنْکَ وَ مِنْ نُوحٍ وَ إِبْراهِيمَ وَ مُوسى وَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ (۱) فَأَفْضَلُ الْأَنْبِيَاءِ الْخَمْسَهُ وَ أَفْضَلُ الْخَمْسَهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ کَرِيمٍ- ذِي قُوَّهٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَکِينٍ- مُطاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ (۲) وَ الدَّلِيلُ عَلَى أَنَّهُ أَفْضَلُ الْأَنْبِيَاءِ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَخَذَ مِيثَاقَهُ عَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ سُبْحَانَهُ- وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثاقَ النَّبِيِّينَ لَما آتَيْتُکُمْ مِنْ کِتابٍ وَ حِکْمَهٍ ثُمَّ جاءَکُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِما مَعَکُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَ لَتَنْصُرُنَّهُ قالَ أَ أَقْرَرْتُمْ وَ أَخَذْتُمْ عَلى ذلِکُمْ إِصْرِي قالُوا أَقْرَرْنا قالَ فَاشْهَدُوا وَ أَنَا مَعَکُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ (۳) فَهَذَا بَيَانُ فَضْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلَى سَائِرِ الْمُرْسَلِينَ وَ النَّبِيِّينَ وَ نَطَقَ بِهِ الْکِتَابُ وَ لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ وَ دَخَلَ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ جَمَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ آدَمَ فَهَلُمَّ حَتَّى صَلَّى بِهِمْ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ مِنْ رُسُلِنا أَ جَعَلْنا مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَهً يُعْبَدُونَ (۴) وَ فِي هَذَا مَقْنَعٌ لِمَنْ تَأَمَّلَهُ وَ أَمَّا عِصْمَهُ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْأَوْصِيَاءِ عليهم السلام فَقَدْ قِيلَ فِي ذَلِکَ أَقَاوِيلُ تَخْتَلِفُ قَالَ بَعْضُ النَّاسِ هُوَ مَانِعٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى يَمْنَعُهُمْ عَنِ الْمَعَاصِي فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ التَّبْلِيغِ عَنْهُ إِلَى خَلْقِهِ وَ هُوَ فِعْلُ اللَّهِ دُونَهُمْ وَ قَالَ آخَرُونَ الْعِصْمَهُ مِنْ فِعْلِهِمْ لِأَنَّهُمْ يُحْمَدُونَ عَلَيْهَا وَ قَالَ آخَرُونَ يَجُوزُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْأَوْصِيَاءِ

۱- ۱. الأحزاب: ۷.

۲- ۲. التکوير: ۲۰- ۲۲.

۳- ۳. آل عمران: ۸۱.

۴- ۴. الزخرف: ۴۵.

مَا يَجُوزُ عَلَى غَيْرِهِمْ مِنَ الذُّنُوبِ كُلِّهَا وَ الْأَوَّلُ بَاطِلٌ لِقَوْلِهِ وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لا تَفَرَّقُوا(۱) وَ قَوْلِهِ تَعَالَى وَ لَقَدْ راوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ (۲) أَيِ امْتَنَعَ لِأَنَّ الْعَصْمَ هُوَ الْمَنْعُ وَ قَدْ غَلَطَ مَنْ أَجْرَى الرُّسُلَ وَ الْأَنْبِيَاءَ مَجْرَى الْعِبَادِ يَقَعُ مِنْهُمُ الْأَفْعَالُ الذَّمِيمَهُ مِنْ أَرْبَعَهِ وُجُوهٍ مِنَ الْحَسَدِ وَ الْحِرْصِ وَ الشَّهْوَهِ وَ الْغَضَبِ فَجَمِيعُ تَصَرُّفَاتِ النَّاسِ الَّتِي هِيَ مِنْ قِبَلِ الْأَجْسَادِ لَا يَحْدُثُ إِلَّا مِنْ أَحَدِ هَذِهِ الْوُجُوهِ الْأَرْبَعَهِ وَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الرُّسُلُ وَ الْأَوْصِيَاءُ عليه السلام لَا يَقَعُ مِنْهُمْ فِعْلٌ مِنْ جِهَهِ الْحَسَدِ لِأَنَّ الْحَاسِدَ إِنَّمَا يَحْسُدُ مَنْ هُوَ فَوْقَهُ وَ لَيْسَ فَوْقَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الرُّسُلِ وَ الْأَوْصِيَاءِ أَحَدٌ مَنْزِلَهً أَعْلَى مِنْ مَنَازِلِهِمْ فَيَحْسُدُوهُ عَلَيْهَا وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَقَعَ مِنْهُمْ فِعْلٌ مِنْ جِهَهِ الْحِرْصِ فِي الدُّنْيَا عَلَى شَيْءٍ مِنْ أَحْوَالِهَا لِأَنَّ الْحِرْصَ مَقْرُونٌ بِهِ الْأَمَلُ وَ حَالُ الْأَمَلِ مُنْقَطِعَهٌ عَنْهُمْ لِأَنَّهُمْ يَعْرِفُونَ مَوَاضِعَهُمْ مِنْ كَرَامَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَمَّا الشَّهْوَهُ فَجَعَلَهَا اللَّهُ تَعَالَى فِيهِمْ لِمَا أَرَادَهُ مِنْ بَقَائِهِمْ فِي الدُّنْيَا وَ انْقِطَاعِ الْخَلَائِقِ لَهُمْ وَ فَاقَتِهِمْ إِلَيْهِمْ فَلَوْ لَا مَوْضِعُ الشَّهْوَهِ لَمَا أَكَلُوا فَبَطَلَ قُوَّهُ أَجْسَامِهِمْ عَنْ تَكْلِيفَاتِهِمْ وَ يَبْطُلُ حَالُ النِّكَاحِ فَلَا يَكُونُ لَهُمْ نَسْلٌ وَ لَا وَلَدٌ وَ مَا جَرَى مَجْرَى ذَلِكَ فَالشَّهْوَهُ مُرَكَّبَهٌ فِيهِمْ لِذَلِكَ وَ هُمْ مَعْصُومُونَ مِمَّا يُعْرَضُ لِغَيْرِهِمْ مِنْ قَبِيحِ الشَّهَوَاتِ وَ يَكُونُ الِاصْطِبَارُ وَ تُرْكُ الْغَضَبِ فِيهِمْ فَهُمْ لَا

يَغْضَبُونَ إِلَّا فِي طَاعَهِ اللَّهِ تَعَالَى قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ قاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَ لْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَهً(۳) فَالْفَصْلُ يَقَعُ بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الرُّسُلِ وَ الْأَوْصِيَاءِ مِنْ جِهَهِ الْغَضَبِ وَ لَا يَكُونُ غَضَبُهُمْ إِلَّا لِلَّهِ تَعَالَى وَ فِي اللَّهِ سُبْحَانَهُ فَهَذَا مَعْنَى عِصْمَهِ اللَّهِ تَعَالَى الْأَنْبِيَاءَ وَ الرُّسُلَ وَ الْأَوْصِيَاءَ فَهُمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ يَجْتَمِعُونَ مَعَ الْعِبَادِ فِي الشَّهْوَهِ وَ الْغَضَبِ عَلَى الْأَسْمَاءِ وَ يُبَايِنُونَهُمْ فِي الْمَعْنَى.

۱- ۱. آل عمران: ۱۰۳.

۲- ۲. یوسف: ۳۲.

۳- ۳. براءه: ۱۲۳.

وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى الْمُشَبِّهَهِ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ أَنَّ إِلى رَبِّكَ الْمُنْتَهى (۱) فَإِذَا انْتَهَى إِلَى اللَّهِ (۲) فَأَمْسِكُوا وَ تَكَلَّمُوا فِيمَا دُونَ ذَلِكَ مِنَ الْعَرْشِ فَمَا دُونَهُ وَ ارْجِعُوا إِلَى الْكَلَامِ فِى مُخَاطَبِهِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ الْمُرَادُ غَيْرُهُ فَمِنْ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ لا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ فَتُلْقى فِي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدْحُوراً(۳) وَ الْمُخَاطَبَهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْمُرَادُ بِالْخِطَابِ الْأُمَّهُ وَ مِنْهُ قَوْلُهُ تَعَالَى يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذا طَلَّقْتُمُ النِّساءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَ (۴)

يا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَ لا تُطِعِ الْكافِرِينَ وَ الْمُنافِقِينَ (۵) وَ الْمُخَاطَبَهُ لَهُ وَ الْمُرَادُ بِالْخِطَابِ أُمَّتُهُ أَمَّا مَا نَزَلَ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى مِمَّا هُوَ مُخَاطَبَهٌ لِقَوْمٍ وَ الْمُرَادُ بِهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ قَضَيْنا إِلى بَنِي إِسْرائِيلَ فِي الْكِتابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيراً(۶) وَ الْمَعْنَى وَ الْخِطَابُ مَصْرُوفٌ إِلَى أُمَّهِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ أَصْلُ التَّنْزِيلِ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ وَ أَمَّا الِاحْتِجَاجُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ الْحُدُوثَ مَعَ مَا تَقَدَّمَ فَهُوَ أَنَّا لَمَّا رَأَيْنَا هَذَا الْعَالَمَ الْمُتَحَرِّكَ مُتَنَاهِيَهً أَزْمَانُهُ وَ أَعْيَانُهُ وَ حَرَكَاتُهُ وَ أَكْوَانُهُ وَ جَمِيعُ مَا فِيهِ وَ وَجَدْنَا مَا غَابَ عَنَّا مِنْ ذَلِكَ يَلْحَقُهُ النِّهَايَهُ وَ وَجَدْنَا الْعَقْلَ يَتَعَلَّقُ بِمَا لَا نِهَايَهَ وَ لَوْ لَا

۱- ۱. النجم: ۲۴.

۲- ۲. في تفسير القمّيّ- و الظاهر عندى أنّه ينقل من أصل هذه الرساله- قال: حدّثنى أبى عن ابن أبى عمير عن جميل عن أبى عبد اللّه عليه السلام قال: إذا انتهى الكلام إلى اللّه فامسكوا و تكلموا فيما دون العرش، و لا تكلموا فيما فوق العرش فان قوما تكلموا فيما فوق العرش فتاهت عقولهم حتّى كان الرجل ينادى من بين يديه فيجيب من خلفه، و ينادى من خلفه فيجيب من بين يديه.

۳- ۳. أسرى: ۳۹ و نصها:« وَ لا تَجْعَلْ».

۴- ۴. الطلاق: ۱.

۵- ۵. الأحزاب: ۱.

۶- ۶. أسرى: ۴.

ذلِكَ لَمْ يَجِدِ الْعَقْلُ دَلِيلًا يُفَرِّقُ مَا بَيْنَهُمَا وَ لَمْ يَكُنْ لَنَا بُدٌّ مِنْ إِثْبَاتِ مَا لَا نِهَايَةَ لَهُ مَعْلُوماً مَعْقُولًا أَبَدِيّاً سَرْمَدِيّاً لَيْسَ بِمَعْلُوم أَنَّهُ مَقْصُورُ الْقُوَى وَ لَا مَقْدُورٌ وَ لَا مُتَجَزِّئٌ وَ لَا مُنْقَسِمٌ فَوَجَبَ عِنْدَ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ مَا لَا يَتَنَاهَى مِثْلُ مَا يَتَنَاهَى وَ إِذْ قَدْ ثَبَتَ لَنَا ذَلِكَ فَقَدْ ثَبَتَ فِي عُقُولِنَا أَنَّ مَا لَا يَتَنَاهَى هُوَ الْقَدِيمُ الْأَزَلِيُّ وَ إِذَا ثَبَتَ شَيْ ءٌ قَدِيمٌ وَ شَيْ ءٌ مُحْدَثٌ فَقَدِ اسْتَغْنَى الْقَدِيمُ الْبَارِئُ لِلْأَشْيَاءِ عَنِ الْمُحْدَثِ الَّذِي أَنْشَأَهُ وَ بَرَأَهُ وَ أَحْدَثَهُ وَ صَحَّ عِنْدَنَا بِالْحُجَّةِ الْعَقْلِيَّةِ أَنَّهُ الْمُحْدِثُ لِلْأَشْيَاءِ وَ أَنَّهُ لَا خَالِقَ إِلَّا هُوَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ الْمُحْدِثُ لِكُلِّ مُحْدَثٍ الصَّانِعُ لِكُلِّ مَصْنُوعٍ الْمُبْتَدِعُ لِلْأَشْيَاءِ مِنْ غَيْرِ شَيْ ءٍ وَ إِذَا صَحَّ أَنِّي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُحْدِثَ مِثْلِي اسْتَحَالَ أَنْ يُحْدِثَنِي مِثْلِي فَتَعَالَى الْمُحْدِثُ لِلْأَشْيَاءِ عَمَّا يَقُولُ الْمُلْحِدُونَ عُلُوّاً كَبِيراً وَ لَمَّا لَمْ يَكُنْ إِلَى إِثْبَاتِ صَانِعِ الْعَالَمِ طَرِيقٌ إِلَّا بِالْعَقْلِ لِأَنَّهُ لَا يُحَسُّ فَيُدْرِكَهُ الْعِيَانُ أَوْ شَيْ ءٌ مِنَ الْحَوَاسِّ فَلَوْ كَانَ غَيْرَ وَاحِدٍ بَلِ اثْنَيْنِ أَوْ أَكْثَرَ لَأَوْجَبَ الْعَقْلُ عِدَّةَ صِنَاعٍ كَمَا أَوْجَبَ إِثْبَاتَ الصَّانِعِ الْوَاحِدِ وَ لَوْ كَانَ صَانِعُ الْعَالَمِ اثْنَيْنِ لَمْ يَجْرِ تَدْبِيرُهُمَا عَلَى نِظَامٍ وَ لَمْ يَنْتَسِقْ أَحْوَالُهُمَا عَلَى إِحْكَامٍ وَ لَا تَمَامٍ لِأَنَّهُ مَعْقُولٌ مِنَ الِاثْنَيْنِ الِاخْتِلَافُ فِي دَوَاعِيهِمَا وَ أَفْعَالِهِمَا وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يُقَالَ إِنَّهُمَا مُتَّفِقَانِ وَ لَا يَخْتَلِفَانِ لِأَنَّ كُلَّ مَنْ جَازَ عَلَيْهِ الِاتِّفَاقُ جَازَ عَلَيْهِ الِاخْتِلَافُ أَ لَا تَرَى أَنَّ الْمُتَّفِقَيْنِ لَا يَخْلُو أَنْ يَقْدِرَ كُلٌّ مِنْهُمَا عَلَى ذَلِكَ أَوْ لَا يَقْدِرُ كُلٌّ مِنْهُمَا عَلَى ذَلِكَ فَإِنْ قَدَرَا كَانَا جَمِيعاً عَاجِزَيْنِ وَ إِنْ لَمْ يَقْدِرَا كَانَا جَاهِلَيْنِ وَ الْعَاجِزُ وَ الْجَاهِلُ لَا يَكُونُ إِلَهاً وَ لَا قَدِيماً وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى مَنْ قَالَ بِالرَّأْيِ وَ الْقِيَاسِ وَ الِاسْتِحْسَانِ وَ الِاجْتِهَادِ وَ مَنْ يَقُولُ إِنَّ الِاخْتِلَافَ رَحْمَةٌ فَاعْلَمْ أَنَّا لَمَّا رَأَيْنَا مَنْ قَالَ بِالرَّأْيِ وَ الْقِيَاسِ قَدِ اسْتَعْمَلَ شُبُهَاتِ الْأَحْكَامِ لَمَّا عَجَزُوا عَنْ عِرْفَانِ إِصَابَةِ الْحُكْمِ وَ قَالُوا مَا مِنْ حَادِثَةٍ إِلَّا وَ لِلَّهِ فِيهَا حُكْمٌ وَ لَا يَخْلُو الْحُكْمُ مِنْ وَجْهَيْنِ إِمَّا أَنْ يَكُونَ نَصّاً أَوْ دَلِيلًا وَ إِذْ رَأَيْنَا الْحَادِثَةَ قَدْ عُدِمَ نَصُّهَا فَزِعْنَا أَيْ رَجَعْنَا إِلَى الِاسْتِدْلَالِ عَلَيْهَا بِأَشْبَاهِهَا وَ نَظَائِرِهَا لِأَنَّا مَتَى لَمْ نَفْزَعْ إِلَى

ذَلِکَ أَخَلْنَاهَا مِنْ أَنْ یَکونَ لَهَا حُکْمٌ وَ لَا یَجُوزُ أَنْ یَبْطُلَ حُکْمُ اللَّهِ فِی حَادِثَهٍ مِنَ الْحَوَادِثِ لِأَنَّهُ سُبْحَانَهُ یَقُولُ ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ(۱) وَ لَمَّا رَأَیْنَا الْحُکْمَ لَا یَخْلُو وَ الْحَدَثَ لَا یَنْفَکُّ مِنَ الْحُکْمِ الْتَمَسْنَاهُ مِنَ النَّظَائِرِ لِکَیْ لَا تَخْلُوَ الْحَادِثَهُ مِنَ الْحُکْمِ بِالنَّصِّ أَوْ بِالاسْتِدْلَالِ وَ هَذَا جَائِزٌ عِنْدَنَا قَالُوا وَ قَدْ رَأَیْنَا اللَّهَ تَعَالَی قَاسَ فِی کِتَابِهِ بِالتَّشْبِیهِ وَ التَّمْثِیلِ فَقَالَ خَلَقَ الْإِنْسانَ مِنْ صَلْصالٍ کَالْفَخَّارِ وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مارِجٍ مِنْ نارٍ(۲) فَشَبَّهَ الشَّیْ ءَ بِأَقْرَبِ الْأَشْیَاءِ بِهِ شَبَهاً قَالُوا وَ قَدْ رَأَیْنَا النَّبِیَّ اسْتَعْمَلَ الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ بِقَوْلِهِ لِلْمَرْأَهِ الْخَثْعَمِیَّهِ حِینَ سَأَلَتْ عَنْ حَجِّهَا عَنْ أَبِیهَا فَقَالَ أَ رَأَیْتِ لَوْ کَانَ عَلَی أَبِیکِ دَیْنٌ لَکُنْتِ تَقْضِینَهُ عَنْهُ.

فَقَدْ أَفْتَاهَا بِشَیْ ءٍ لَمْ تَسْأَلْ عَنْهُ وَ قَوْلِهِ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِینَ أَرْسَلَهُ إِلَی الْیَمَنِ أَ رَأَیْتَ یَا مُعَاذُ إِنْ نَزَلَتْ بِکَ حَادِثَهٌ لَمْ تَجِدْ لَهَا فِی کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَثَراً وَ لَا فِی السُّنَّهِ مَا أَنْتَ صَانِعٌ قَالَ أَسْتَعْمِلُ رَأْیِی فِیهَا فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی وَفَّقَ رَسُولَهُ إِلَی مَاءٍ یُرْضِیهِ.

قَالُوا وَ قَدِ اسْتَعْمَلَ الرَّأْیَ وَ الْقِیَاسَ کَثِیرٌ مِنَ الصَّحَابَهِ وَ نَحْنُ عَلَی آثَارِهِمْ مُقْتَدُونَ وَ لَهُمُ احْتِجَاجٌ کَثِیرٌ فِی مِثْلِ هَذَا فَقَدْ کَذَبُوا عَلَی اللَّهِ تَعَالَی فِی قَوْلِهِمْ إِنَّهُ احْتَاجَ إِلَی الْقِیَاسِ وَ کَذَبُوا عَلَی رَسُولِهِ صلی الله علیه و آله قَالُوا عَنْهُ مَا لَمْ یَقُلْ مِنَ الْجَوَابِ الْمُسْتَحِیلِ فَنَقُولُ لَهُمْ رَدّاً عَلَیْهِمْ إِنَّ أُصُولَ أَحْکَامِ الْعِبَادَاتِ وَ مَا یَحْدُثُ فِی الْأُمَّهِ مِنَ النَّوَازِلِ وَ الْحَوَادِثِ لَمَّا کَانَتْ مَوْجُودَهً عَنِ السَّمْعِ وَ النُّطْقِ وَ النَّصِّ الْمُخْتَصِّ فِی کِتَابِ فَفُرُوعُهَا مِثْلُهَا وَ إِنَّمَا أَرَدْنَا بِالْأُصُولِ فِی جَمِیعِ الْعِبَادَاتِ وَ الْمُفْتَرَضَاتِ الَّتِی نَصَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهَا وَ أَخْبَرَنَا عَنْ وُجُوبِهَا وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ عَنْ وَصِیِّهِ الْمَنْصُوصِ عَلَیْهِ بَعْدَهُ فِی الْبَیَانِ مِنْ أَوْقَاتِهَا وَ کَیْفِیَّتِهَا وَ أَقْدَارِهَا فِی مَقَادِیرِهَا عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِثْلِ فَرْضِ الصَّلَاهِ

۱- ۱. الأنعام: ۳۸.

۲- ۲. الرحمن: ۱۴- ۱۵.

وَ الزَّكَاهِ وَ الصِّيَامِ وَ الْحَجِّ وَ الْجِهَادِ وَ حَدِّ الزِّنَا وَ حَدِّ السَّرَقِ وَ أَشْبَاهِهَا مِمَّا نَزَلَ فِی الْكِتَابِ مُجْمَلًا بِلَا تَفْسِيرٍ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ الْمُفَسِّرَ وَ الْمُعَبِّرَ عَنْ جُمَلِ الْفَرَائِضِ فَعَرَفْنَا أَنَّ فَرْضَ صَلَاهِ الظُّهْرِ أَرْبَعٌ وَ وَقْتَهَا بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ يُفَصِّلُ مِقْدَارَ مَا تَقْرَأُ الْإِنْسَانُ ثَلَاثِينَ آيَهً وَ هَذَا الْفَرْقُ بَيْنَ صَلَاهِ الزَّوَالِ وَ بَيْنَ صَلَاهِ الظُّهْرِ وَ وَقْتُ الْعَصْرِ آخِرُ وَقْتِ الظُّهْرِ إِلَی وَقْتِ مَهْبَطِ الشَّمْسِ وَ أَنَّ الْمَغْرِبَ ثَلَاثُ رَكَعَاتٍ وَ وَقْتَهَا حِينَ الْغُرُوبِ إِلَی إِدْبَارِ الشَّفَقِ وَ الْحُمْرَهِ وَ أَنَّ وَقْتَ صَلَاهِ الْعِشَاءِ الْآخِرَهِ وَ هِیَ أَرْبَعُ رَكَعَاتٍ وَ أَوْسَعُ الْأَوْقَاتِ أَوَّلُ وَقْتِهَا حِينَ اشْتِبَاكِ النُّجُومِ وَ غَيْبُوبَهِ الشَّفَقِ وَ انْبِسَاطِ الْكَلَامِ وَ آخِرُ وَقْتِهَا ثُلُثُ اللَّيْلِ وَ رُوِیَ نِصْفُهُ وَ الصُّبْحُ رَكْعَتَانِ وَ وَقْتُهُ طُلُوعُ الْفَجْرِ إِلَی إِسْفَارِ الصُّبْحِ: وَ أَنَّ الزَّكَاهَ يَجِبُ فِی مَالٍ دُونَ مَالٍ وَ مِقْدَارٍ دُونَ مِقْدَارٍ وَ وَقْتٍ دُونَ أَوْقَاتٍ وَ كَذَلِكَ جَمِيعُ الْفَرَائِضِ الَّتِی أَوْجَبَهَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَی عِبَادِهِ بِمَبْلَغِ الطَّاقَاتِ وَ كُنْهِ الِاسْتِطَاعَاتِ فَلَوْ لَا مَا وَرَدَ النَّصُّ بِهِ مِنْ تَنْزِيلِ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی وَ مَا أَبَانَ رَسُولُهُ وَ فَسَّرَهُ لَنَا وَ أَبَانَهُ الْأَثَرُ وَ صَحِيحُ الْخَبَرِ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ الْمَأْمُورِينَ بِأَدَاءِ الْفَرَائِضِ أَنْ يُوجِبَ ذَلِكَ بِعَقْلِهِ وَ إِقَامَهِ مَعَانِی فُرُوضِهِ وَ بَيَانِ مُرَادِ اللَّهِ تَعَالَی فِی جَمِيعِ مَا قَدَّمْنَا ذِكْرَهُ عَلَی حَقِيقَهِ شُرُوطِهِ وَ لَا تَصِحُّ إِقَامَهُ فُرُوضِهِ بِالْقِيَاسِ وَ الرَّأْیِ وَ لَا أَنْ يَهْتَدِیَ الْعُقُولُ عَلَی انْفِرَادِهَا وَ لَوِ انْفَرَدَ لَا يُوجِبُ فَرْضَ صَلَاهِ الظُّهْرِ أَرْبَعاً دُونَ خَمْسٍ أَوْ ثَلَاثٍ وَ لَا يَفْصِلُ أَيْضاً بَيْنَ قَبْلِ الزَّوَالِ وَ بَعْدِهِ وَ لَا تَقَدُّمِ السُّجُودِ عَلَی الرُّكُوعِ وَ الرُّكُوعِ عَلَی السُّجُودِ أَوْ حَدِّ زِنَا الْمُحْصَنِ وَ الْبِكْرِ وَ لَا بَيْنَ الْعَقَارَاتِ وَ الْمَالِ النَّقْدِ فِی وُجُوبِ الزَّكَاهِ وَ لَوْ خُلِّينَا بَيْنَ عُقُولِنَا وَ بَيْنَ هَذِهِ الْفَرَائِضِ لَمْ يَصِحَّ فِعْلُ ذَلِكَ كُلِّهِ بِالْعَقْلِ عَلَی مُجَرَّدِهِ وَ لَمْ يَفْصِلْ بَيْنَ الْقِيَاسِ وَ مَا فَصَلَتِ الشَّرِيعَهُ وَ النُّصُوصُ إِذْ كَانَتِ الشَّرِيعَهُ مَوْجُودَهً عَنِ السَّمْعِ وَ النُّطْقِ الَّذِی لَيْسَ لَنَا أَنْ نَتَجَاوَزَ حُدُودَهَا وَ لَوْ جَازَ ذَلِكَ وَ صَحَّ لَاسْتَغْنَيْنَا عَنْ إِرْسَالِ الرُّسُلِ إِلَيْنَا بِالْأَمْرِ وَ النَّهْیِ مِنْهُ تَعَالَی وَ لَمَّا كَانَتِ الْأُصُولُ لَا تَجِبُ عَلَی مَا هِیَ مِنْ بَيَانِ فَرْضِهَا إِلَّا بِالسَّمْعِ وَ النُّطْقِ فَكَذَلِكَ الْفُرُوعُ وَ الْحَوَادِثُ الَّتِی تَنُوبُ وَ تَطْرُقُ مِنْهُ تَعَالَی لَمْ يُوجِبِ الْحُكْمُ فِيهَا بِالْقِيَاسِ دُونَ

النَّصِّ بِالسَّمْعِ وَ النُّطْقِ.

وَ أَمَّا احْتِجَاجُهُمْ وَ اعْتِلَالُهُمْ بِأَنَّ الْقِيَاسَ هُوَ التَّشْبِيهُ وَ التَّمْثِيلُ وَ أَنَّ الْحُكْمَ جَائِزٌ بِهِ وَ رَدُّ الْحَوَادِثِ أَيْضاً إِلَيْهِ فَذَلِكَ مُحَالٌ بَيِّنٌ وَ مَقَامٌ شَنِيعٌ لِأَنَّا نَجِدُ شَيْئاً قَدْ وَفَّقَ اللَّهُ تَعَالَى بَيْنَ أَحْكَامِهَا وَ إِنْ كَانَتْ مُتَفَرِّقَةً وَ نَجِدُ أَشْيَاءَ وَ قَدْ فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَ أَحْكَامِهَا وَ إِنْ كَانَتْ مُجْتَمِعَةً فَدَلَّنَا ذَلِكَ مِنْ فِعْلِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى أَنَّ اشْتِبَاهَ الشَّيْئَيْنِ غَيْرُ مُوجِبٍ لِاشْتِبَاهِ الْحُكْمَيْنِ كَمَا ادَّعَاهُ مُسْتَحِلُّو الْقِيَاسِ وَ الرَّأْيِ وَ ذَلِكَ أَنَّهُمْ لَمَّا عَجَزُوا عَنْ إِقَامَهِ الْأَحْكَامِ عَلَى مَا أُنْزِلَ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَ عَدَلُوا عَنْ أَخْذِهَا مِنْ أَهْلِهَا مِمَّنْ فَرَضَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ طَاعَتَهُمْ عَلَى عِبَادِهِ مِمَّنْ لَا يَزِلُّ وَ لَا يُخْطِئُ وَ لَا يَنْسَى الَّذِينَ أَنْزَلَ اللَّهُ كِتَابَهُ عَلَيْهِمْ وَ أَمَرَ الْأُمَّهَ بِرَدِّ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْأَحْكَامِ إِلَيْهِمْ وَ طَلَبُوا الرِّئَاسَهَ رَغْبَهً فِي حُطَامِ الدُّنْيَا وَ رَكِبُوا طَرَائِقَ أَسْلَافِهِمْ مِمَّنِ ادَّعَى مَنْزِلَهَ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ لَزِمَهُمُ الْعَجْزُ فَادَّعَوْا أَنَّ الرَّأْيَ وَ الْقِيَاسَ وَاجِبٌ فَبَانَ لِذَوِي الْعُقُولِ عَجْزُهُمْ وَ إِلْحَادُهُمْ فِي دِينِ اللَّهِ تَعَالَى وَ ذَلِكَ أَنَّ الْعَقْلَ عَلَى مُجَرَّدِهِ وَ انْفِرَادِهِ لَا يُوجِبُ وَ لَا يَفْصِلُ بَيْنَ أَخْذِ شَيْ ءٍ بِغَصْبٍ وَ نَهْبٍ وَ بَيْنَ أَخْذِهِ بِسَرِقَهٍ وَ إِنْ كَانَا مُشْتَبِهَيْنِ وَ الْوَاحِدُ مِنْهُمَا يُوجِبُ الْقَطْعَ وَ الْآخَرُ لَا يُوجِبُهُ وَ يَدُلُّ أَيْضاً عَلَى فَسَادِ مَا احْتَجُّوا بِهِ مِنْ رَدِّ الشَّيْ ءِ فِي الْحُكْمِ إِلَى اعْتِبَارِ نَظَائِرِهِ أَنَّا نَجِدُ الزِّنَا مِنَ الْمُحْصَنِ وَ الْبِكْرِ سَوَاءً وَ أَحَدُهُمَا يُوجِبُ الرَّجْمَ وَ الْآخَرُ يُوجِبُ الْجَلْدَ فَعَلِمْنَا أَنَّ الْأَحْكَامَ مَأْخَذُهَا مِنَ السَّمْعِ وَ النُّطْقِ عَلَى حَسَبِ مَا يَرِدُ بِهِ التَّوْقِيفُ دُونَ اعْتِبَارِ النَّظَائِرِ وَ الْأَعْيَانِ وَ هَذِهِ دَلَالَهٌ وَاضِحَهٌ عَلَى فَسَادِ قَوْلِهِمْ وَ لَوْ كَانَ الْحُكْمُ فِي الدِّينِ بِالْقِيَاسِ لَكَانَ بَاطِنُ الْقَدَمَيْنِ أَوْلَى بِالْمَسْحِ مِنْ ظَاهِرِهِمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى حِكَايَهً عَنْ إِبْلِيسَ فِي قَوْلِهِ بِالْقِيَاسِ- أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (۱) فَذَمَّهُ اللَّهُ لِمَا لَمْ يَدْرِ مَا بَيْنَهُمَا وَ قَدْ ذَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ الْأَئِمَّهُ عليهم السلام الْقِيَاسَ يَرِثُ ذَلِكَ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ وَ يَرْوِيهِ عَنْهُمْ أَوْلِيَاؤُهُمْ.

ص: ۹۴

۱- ۱. سوره الأعراف: ۱۲، سوره ص: ۷۶.

وَ أَمَّا الرَّدُّ عَلَى مَنْ قَالَ بِالاجْتِهَادِ فَإِنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنَّ كُلَّ مُجْتَهِدٍ مُصِيبٌ عَلَى أَنَّهُمْ لَا يَقُولُونَ مَعَ اجْتِهَادِهِمْ أَصَابُوا مَعْنَى حَقِيقَهِ الْحَقِّ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِأَنَّهُمْ فِي حَالِ اجْتِهَادِهِمْ يَنْتَقِلُونَ مِنِ اجْتِهَادٍ إِلَى اجْتِهَادٍ وَ احْتِجَاجُهُمْ أَنَّ الْحُكْمَ بِهِ قَاطِعٌ قَوْلٌ بَاطِلٌ مُنْقَطِعٌ مُنْتَقَضٌ فَأَيُّ دَلِيلٍ أَدَلُّ مِنْ هَذَا عَلَى ضَعْفِ اعْتِقَادِ مَنْ قَالَ بِالاجْتِهَادِ وَ الرَّأْيِ إِذْ كَانَ حَالُهُمْ تَئُولُ إِلَى مَا وَصَفْنَاهُ وَ زَعَمُوا أَيْضاً أَنَّهُ مُحَالٌ أَنْ يَجْتَهِدُوا فَيَذْهَبَ الْحَقُّ مِنْ جَمَاعَتِهِمْ وَ قَوْلُهُمْ بِذَلِكَ فَاسِدٌ لِأَنَّهُمْ إِنِ اجْتَهَدُوا فَاخْتَلَفُوا فَالتَّقْصِيرُ وَاقِعٌ بِهِمْ وَ أَعْجَبُ مِنْ هَذَا أَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَعَ قَوْلِهِمْ بِالاجْتِهَادِ وَ الرَّأْيِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى بِهَذَا الْمَذْهَبِ لَمْ يُكَلِّفْهُمْ إِلَّا بِمَا يُطِيقُونَهُ وَ كَلَامُ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ احْتَجُّوا بِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ حَيْثُ ما كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ (۱) وَ هُوَ بِزَعْمِهِمْ وَجْهُ الِاجْتِهَادِ وَ غَلِطُوا فِي هَذَا التَّأْوِيلِ غَلَطاً بَيِّناً قَالُوا وَ مِنْ قَوْلِ الرَّسُولِ مَا قَالَهُ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ وَ ادَّعَوْا أَنَّهُ أَجَازَ ذَلِكَ وَ الصَّحِيحُ أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ لَمْ يُكَلِّفِ الْعِبَادَ اجْتِهَاداً لِأَنَّهُ قَدْ نَصَبَ لَهُمْ أَدِلَّهً وَ أَقَامَ لَهُمْ أَعْلَاماً وَ أَثْبَتَ عَلَيْهِمُ الْحُجَّهَ فَمُحَالٌ أَنْ يَضْطَرَّهُمْ إِلَى مَا لَا يُطِيقُونَ بَعْدَ إِرْسَالِهِ إِلَيْهِمُ الرُّسُلَ بِتَفْصِيلِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ لَمْ يَتْرُكْهُمْ سُدًى وَ مَهْمَا عَجَزُوا عَنْهُ رَدُّوهُ إِلَى الرُّسُلِ وَ الْأَئِمَّهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ هُوَ يَقُولُ ما فَرَّطْنا فِي الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ(۲) وَ يَقُولُ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي (۳) وَ يَقُولُ سُبْحَانَهُ فِيهِ تِبْيَانُ كُلِّ شَيْ ءٍ(۴)

وَ مِنَ الدَّلِيلِ عَلَى فَسَادِ قَوْلِهِمْ فِي الِاجْتِهَادِ وَ الرَّأْيِ وَ الْقِيَاسِ أَنَّهُ لَنْ يَخْلُوَ الشَّيْ ءُ أَنْ يَكُونَ تَمْثِيلًا عَلَى أَصْلٍ أَوْ يُسْتَخْرَجَ الْبَحْثُ عَنْهُ فَإِنْ كَانَ بَحَثَ عَنْهُ فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ فِي عَدْلِ اللَّهِ تَعَالَى تَكْلِيفُ الْعِبَادِ ذَلِكَ وَ إِنْ كَانَ تَمْثِيلًا عَلَى أَصْلٍ فَلَنْ يَخْلُوَ

۱- ۱. البقره: ۱۴۴.

۲- ۲. الأنعام: ۳۸.

۳- ۳. المائده: ۳.

۴- ۴. النحل: ۸۹ و نصها:« وَ نَزَّلْنا عَلَيْكَ الْكِتابَ تِبْياناً لِكُلِّ شَيْ ءٍ».

الْأَصْلُ أَنْ يَكُونَ حُرِّمَ لِمَصْلَحَهِ الْخَلْقِ أَوْ لِمَعْنًى فِي نَفْسِهِ خَاصٍّ فَإِنْ كَانَ حُرِّمَ لِمَعْنًى فِي نَفْسِهِ خَاصٍّ فَقَدْ كَانَ قَبْلَ ذَلِكَ حَلَالًا ثُمَّ حُرِّمَ بَعْدَ ذَلِكَ لِمَعْنًى فِيهِ بَلْ لَوْ كَانَ الْعِلَّهُ الْمَعْنَى لَمْ يَكُنِ التَّحْرِيمُ لَهُ أَوْلَى مِنَ التَّحْلِيلِ وَ لَمَّا فَسَدَ هَذَا الْوَجْهُ مِنْ دَعْوَاهُمْ عَلِمْنَا أَنَّهُ لِمَعْنَى أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِنَّمَا حَرَّمَ الْأَشْيَاءَ لِمَصْلَحَهِ الْخَلْقِ- لَا لِلْعِلَّهِ الَّتِي فِيهَا وَ نَحْنُ إِنَّمَا نَنْفِي الْقَوْلَ بِالاجْتِهَادِ لِأَنَّ الْحَقَّ عِنْدَنَا مِمَّا قدمناه قَدَّمْنَا ذِكْرَهُ مِنَ الْأُصُولِ الَّتِي نَصَبَهَا اللَّهُ تَعَالَى وَ الدَّلَائِلِ الَّتِي أَقَامَهَا لَنَا- كَالْكِتَابِ وَ السُّنَّهِ وَ الْإِمَامِ الْحُجَّهِ وَ لَنْ يَخْلُوَ الْخَلْقُ عِنْدَنَا مِنْ أَحَدِ هَذِهِ الْأَرْبَعَهِ وُجُوهٍ الَّتِي ذَكَرْنَاهَا وَ مَا خَالَفَهَا فَبَاطِلٌ وَ أَمَّا اعْتِلَالُهُمْ بِمَا اعْتَلُّوا بِهِ مِنْ شَطْرِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ الْبَيْتِ فَمُسْتَحِيلٌ بَيِّنُ الْخَطَإِ لِأَنَّ مَعْنَى شَطْرِهِ نَحْوُهُ فَبَطَلَ الِاجْتِهَادُ فِيهِ وَ زَعَمُوا أَنَّ عَلَى الَّذِي لَمْ يَهْتَدِ إِلَى الْأَدِلَّهِ وَ الْأَعْلَامِ الْمَنْصُوصَهِ لِلْقِبْلَهِ أَنْ يَسْتَعْمِلَ رَأْيَهُ حَتَّى يُصِيبَ بِغَايَهِ اجْتِهَادِهِ وَ لَمْ يَقُولُوا حَتَّى يُصِيبَ نَحْوَ تَوَجُّهِهِ إِلَيْهِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ حَيْثُ ما كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ يَعْنِي تَعَالَى عَلَى نُصُبٍ مِنَ الْعَلَامَاتِ وَ الْأَدِلَّهِ وَ هِيَ الَّتِي نَصَّ عَلَى حُكْمِهَا بِذِكْرِ الْعَلَامَاتِ وَ النُّجُومِ فِي ظَاهِرِ الْآيَهِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى وَ إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ لَمْ يَقُلْ وَ إِنَّ الَّذِينَ اضْطُرُّوا إِلَى الِاجْتِهَادِ فَدَلَّ عَلَى أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْجَبَ عَلَيْهِمُ اسْتِعْمَالَ الدَّلِيلِ فِي التَّوَجُّهِ وَ عِنْدَ الِاشْتِبَاهِ عَلَيْهِمْ لِإِصَابَهِ الْحَقِّ فَمَعْنَى شَطْرِهِ نَحْوُهُ يَعْنِي تَعَالَى نَحْوَ عَلَامَاتِهِ الْمَنْصُوصَهِ عَلَيْهِ وَ مَعْنَى شَطْرِهِ نَحْوُهُ إِنْ كَانَ مَرْئِيّاً وَ بِالدَّلَائِلِ وَ الْأَعْلَامِ إِنْ كَانَ مَحْجُوباً فَلَوْ عُلِمَتِ الْقِبْلَهُ الْوَاجِبُ اسْتِقْبَالُهَا وَ التَّوَلِّي وَ التَّوَجُّهُ إِلَيْهَا وَ لَمْ يَكُنِ الدَّلِيلُ عَلَيْهَا مَوْجُوداً حَتَّى اسْتَوَى الْجِهَاتُ كُلُّهَا لَهُ حِينَئِذٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِحَالِ اجْتِهَادٍ وَ حَيْثُ أَحَبَّ وَ اخْتَارَ حَتَّى يَكُونَ عَلَى يَقِينٍ مِنْ بَيَانِ الْأَدِلَّهِ الْمَنْصُوبَهِ وَ الْعَلَامَاتِ الْمَبْثُوثَهِ فَإِنْ مَالَ عَنْ هَذَا الْمَوْضِعِ مَا ذَكَرْنَاهُ حَتَّى يَجْعَلَ الشَّرْقَ غَرْباً وَ الْغَرْبَ شَرْقاً زَالَ مَعْنَى اجْتِهَادِهِ وَ فَسَدَ اعْتِقَادُهُ.

وَ قَدْ جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله خَبَرٌ مَنْصُوصٌ مُجْمَعٌ عَلَيْهِ أَنَّ الْأَدِلَّهَ الْمَنْصُوبَهَ عَلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ لَا يَذْهَبُ بِكَلِّيَّتِهَا بِحَادِثَهٍ مِنَ الْحَوَادِثِ مَنّاً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى عِبَادِهِ فِي إِقَامَهِ مَا افْتَرَضَهُ عَلَيْهِمْ وَ زَعَمَتْ طَائِفَهٌ مِمَّنْ يَقُولُ بِالاجْتِهَادِ أَنَّهُ إِذَا أَشْكَلَ عَلَيْهِ مِنْ جِهَهٍ حَتَّى يَسْتَوِيَ عِنْدَهُ الْجِهَاتُ كُلُّهَا تَحَرَّى وَ اتَّبَعَ اجْتِهَادَهُ حَيْثُ بَلَغَ بِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ جَائِزٌ بِزَعْمِهِمْ وَ إِنْ كَانَ لَمْ يُصِبْ وَجْهَ حَقِيقَهِ الْقِبْلَهِ وَ زَعَمُوا أَيْضاً أَنَّهُ إِذَا كَانَ عَلَى هَذَا السَّبِيلِ مِائَهُ رَجُلٍ لَمْ يَجُزْ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ أَنْ يَتَّبِعَ اجْتِهَادَ الْآخَرِ فَهُمْ بِهَذِهِ الْأَقْوَالِ يَنْقُضُونَ أَصْلَ اعْتِقَادِهِمْ وَ زَعَمُوا أَنَّ الضَّرِيرَ وَ الْمَكْفُوفَ لَهُ أَنْ يَقْتَدِيَ بِأَحَدِ هَؤُلَاءِ الْمُجْتَهِدِينَ فَلَهُ أَنْ يَنْتَقِلَ عَنْ قَوْلِ الْأَوَّلِ مِنْهُمْ إِلَى قَوْلِ الْآخَرِ فَجَعَلُوا مَعَ اجْتِهَادِهِمْ كَمَنْ لَمْ يَجْتَهِدْ فَلَمْ يَئُلْ بِهِمُ الِاجْتِهَادُ إِلَّا إِلَى حَالِ الضَّلَالِ وَ الِانْتِقَالِ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ فَأَيُّ دِينٍ أَبْدَعُ وَ أَيُّ قَوْلٍ أَشْنَعُ مِنْ هَذِهِ الْمَقَالَهِ أَوْ أَبْيَنُ عَجْزاً مِمَّنْ يَظُنُّ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ وَ هُوَ عَلَى مِثْلِ هَذَا الْحَالِ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الضَّلَالَهِ بَعْدَ الْهُدَى وَ اتِّبَاعِ الْهَوَى وَ إِيَّاهُ نَسْتَعِينُ عَلَى مَا يَقْرُبُ مِنْهُ إِنَّهُ سَمِيعٌ مُجِيبٌ (۱)

**[ترجمه]سپاس خداوندی را سزاست که عادل و با عظمت و صاحب جبروت و ملکوت است. زنده ای که نمی میرد و ابتدا کننده خلقت و بازگرداننده آن و پدیدآورنده هر چیز و از بین برنده آن است.

او که نه کسی را زاییـد و نه زاییده کسی راست و هیچ کس همتای او نیست. یکی است اما نه مانند یکی بودن کسانی که از همپایه ها مبرّا باشند. نیست معبودی جز او که بر بندگان مهربان است. و صلوات خداوند بر نور تابان و درخشان او محمد صلی الله علیه و آله که نبی و صفی و ریسمان محکم و مَثَل اعلای اوست که بر جمیع خلایق برتری داده شده است. و درود او بر برادر و وصی و وارث علم او و نشانه بزرگ تر او و بر آل او که امامان برگزیده خدایند و بر عترت منتجب او که بر تمامی عالمیان برتری و داده شده اند، آنان که چراغ های تاریکی و نشانه های هدایت و کشتی های نجات هستند. هم آن ها که خداوند آنان را قرین خود و پیامبرش گردانیده آنجا که می فرماید: از خدا و رسول او و صاحبان امر از میانتان پیروی کنید. خداوند سبحان با این سخن مردم را به سوی آنان رهنمون ساخت.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: «همانا دو شیء گران سنگ در میان شما باقی می گذارم؛ کتاب خدا و عترتم. پروردگار لطیف و آگاه من به من خبر داد آن دو هرگز از هم جدا نمی شوند تا در حوض بر من وارد شوند. و امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب در یکی از خطبه هایشان فرمودند: آگاه باشید که همانا علمی که آدم علیه السلام به آن از آسمان به زمین آمد و هر آنچه که انبیای الهی بدان فضیلت یافتند در عترت خاتم پیامبران است.

و بدان ای برادرم که خداوند تو را به فضلش بر آنچه رضایتش در اوست موفق بدارد و به رحمتش از آنچه خشم او در آن است به دور دارد. همانا قرآن بسیار بااهمیت و عظیم القدر است و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وقتی ما را خبر داد که قرآن همراه اهل بیت او بوده و آن ها ترجمان قرآن و مفسران آن هستند، دریافت علم قرآن از ایشان و یادگرفتن از آنان را واجب نمود.

خداوند متعال فرمود: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ » {پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتاب های آسمانی جویا شوید.} - . نحل / ۴۳ - خداوند متعال علم و عمل به آنچه در قرآن است را واجب نمود، لذا با وجود آن نمی توانند دعوی جهل نموده و بهانه ای در ترک آن داشته باشند. و تمامی آنچه در کتابش نازل فرموده نزد اهل بیت پیامبرش است که بندگان را ملزم و اطاعت ایشان نمود و پرسش از آنان و یادگیری از ایشان را واجب نموده و فرمود: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا

تَعْلَمُونَ» {پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتاب های آسمانی جویا شوید.} ذکر در این آیه رسول خدا صلی الله علیه و آله است. خداوند متعال فرمود: «قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْراً *رَسُولاً يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ» {راستی که خدا سوی شما تذکاری فرو فرستاده است: پیامبری که آیات روشنگر خدا را بر شما تلاوت می کند} - . طلاق / ۱۰ _ ۱۱ - و اهل ذکر همان اهل بیت اوست و آنگاه که مردم در این امر دچار اختلاف شدند، خداوند این آیه را نازل فرمود: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا» {سپس این کتاب را به آن بندگان خود که [آنان را] برگزیده بودیم، به میراث دادیم} - . فاطر/ ۳۲ - او اطاعت از غیر این برگزیدگان و پاکان را واجب نفرمود که سوای ایشان کسانی هستند که شک و ظلم و چشم داشت در مورد آنان صادق است. پس وای بر کسی که با خداوند و رسول او مخالفت کند و امر دین خود را به غیر اهل بیت علیه السلام واگذارد. خداوند متعال فرمود: «وَ يَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلاً» {و روزی است که ستمکار دست های خود را می گَزد [و] می گوید: «ای کاش با پیامبر راهی برمی گرفتم.»} - . فرقان / ۲۷ - راه در این آیه امیرالمؤمنین علیه السلام است. و فرمود: «يَا وَيْلَتَا لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَاناً خَلِيلاً* لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي» {«ای وای، کاش فلانی را دوست [خود] نگرفته بودم.او [بود که] مرا به گمراهی کشانید پس از آنکه قرآن به من رسیده بود.»} - . فرقان /۲۸ _ ۲۹ - و ذکر در این آیه امیرالمؤمنین علیه السلام است. و فرمود: «وَ قَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هذَا الْقُرْآنَ مَهْجُوراً» {و پیامبر [خدا] گفت: «پروردگارا، قوم من این قرآن را رها کردند.» } - . فرقان / ۳۰ - قرآن در این آیه اشاره به امیرالمؤمنین علیه السلام دارد. سپس امام علیه السلام را این گونه توصیف کرد: «التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ» {[آن مؤمنان،] همان توبه کنندگان، پرستندگان، سپاسگزاران، روزه داران، رکوع کنندگان، سجده کنندگان، وادارندگان به کارهای پسندیده، بازدارندگان از کارهای ناپسند و پاسداران مقرّرات خدایند.} - . توبه/ ۱۱۲ -

مگر نمی دانی که امر به معروف جز برای کسی که تمام معروف را می شناسد شایسته نیست تا خطا نکند و کسی که نمی لغزد و فراموش نمی کند و دچار تردید نمی شود. و از بدی ها نیز جز کسی که تمام منکر و اهل آن را می شناسد نهی نمی کند. و بر احدی جایز نیست که جز به کسی که چنین صفتی دارد اقتدا کرده و او را امام خود قرار دهد و ایشان همان راسخان در علم هستند که خداوند آنان را قرین قرآن و قرآن را قرین آنان نموده است.

امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا خداوند متعال محمد صلی الله علیه و آله را برانگیخت و انبیاء را به ایشان ختم نمود، لذا پیامبری بعد از او نیست. و بر او کتابی نازل کرده و نزول کتاب را بدان ختم نمود لذا پس از آن کتابی نیست. در آن کتاب چیزهایی را حرام نمود و حلال آن تا روز قیامت حلال است و حرام آن نیز تا روز قیامت حرام است در آن، شریعت شما و خبر پیشینیان شما و کسانی که پس از شما می آیند است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله آن را نشانه ای پایدار در اوصیای خود قرار داد اما مردم ایشان را ترک گفتند حال آنکه آنان شاهدان بر اهل همه زمان ها هستند، و آنان را رها کردند و ایشان را کشتند و از غیر ایشان با تمام وجود تبعیت کردند تا جایی که با کسانی که ولایت اهل بیت را اظهار می نمود و علوم ایشان را درخواست می کرد راه دشمنی در پیش گرفتند. خداوند متعال می فرماید: «وَ نَسُوا حَظّاً مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَ لَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ» {و بخشی از آنچه را بدان اندرز داده شده بودند به فراموشی سپردند. و تو همواره بر خیانتی از آنان آگاه می شوی.} - . مائده/ ۱۳ -

و ایـن بـدان سـبب اسـت کـه ایشـان بعض از قرآن را بـه بعض دیگر زدنـد و به آیه منسـوخ احتجـاج کردنـد در حـالی که می پنداشـتند ناسـخ است. و به متشـابه قرآن اسـتناد می کردنـد در حـالی که آن را محکم می دیدنـد و به آیه خـاص تمسـک می جسـتند در حالی که آن را عام می دانسـتند و به اول آیه استناد می کردند و دلیل تأویل آن را رها می کردند و در آنچه کلام بـدان آغـاز شـده و بـدان ختم می شود نگاه نمی کردنـد و ورودی و خروجی آیه را نمی شـناختند، زیرا آن را از اهل آن اخذ نکرده بودند، لذا هم خود گمراه شدندو هم دیگران را به گمراهی کشاندند.

رحمـت خـدا بر شـما بـاد، بدانیـد کسـی کـه در کتـاب خـدا ناسـخ را از منسـوخ و خـاص را از عـام و محکـم را از متشـابه و رخص(مجوزات) را از واجبات تشـخیص نداده و مکی و مدنی و اسباب نزول و مبهمات قرآن در الفاظ مفرد و مرکب و آنچه در قرآن از علم قضـا و قـدر و تقـدیم و تـأخیر و مبین و عمیق و ظـاهر و بـاطن و ابتـدا و انتها و سؤال و جواب و قطع و وصل و مسـتثنی و غیرمسـتثنی آمده را نمی شـناسد و کلمه ای که صفت برای ماقبل بوده را از آنچه بر مابعد دلالت دارد نمی شناسد و آیـات مؤکـد و مفصل و عزائم و مجوزات و جایگاه های واجبات و احکام آن و معنی حلال و حرام آن را که ملحـدان درباره آن ها دچار هلاکت شدند و الفاظ موصول و آنچه بر ماقبل حمل می شود و آنچه بر مابعد حمل می شود را نمی شناسد، عالم به قرآن نیست و از اهل قرآن نمی باشـد. و هرگاه شخصـی بـدون دلیل ادعای شـناخت این موارد را کند دروغگو، شکاک و افترا زننده به خداست. «وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَ بِئْسَ الْمَصِيرُ» {و جایگاهش دوزخ است، و چه بد سرانجامی است.} - . أنفال / ۱۶ -

شیعیان امیرالمؤمنین علیه السـلام در مورد این اقسام از ایشان سؤال کردند. ایشان فرمودند: خداوند متعال قرآن را بر هفت قسم نـازل فرمود که هر کـدام آن هـا شافی و کفایت کننـده انـد که عبارتنـد از: آیات امر، نهی، ترغیب، ترسانـدن، جـدل و مثل و قصـص. در قرآن ناسـخ و منسـوخ و محکم و متشـابه و خـاص و عـام و مقـدم و مؤخر و و عزائم و مجوزات و حلال و حرام و فرائض و احکام و منقطع عطف شده و غیر عطف شده است. آیاتی است که در آن ها حرفی به جای حرف دیگر است. برخی لفظشـان خـاص و برخی عـام است که دلالـت بر عموم می کنـد. برخی آیـات لفظشـان واحـد است اما معنایشان جمع و برخی لفظشان جمع و معنای آن واحد است. برخی از آن ها در لفظ دلالت بر گذشته دارند اما معنایشان آینده است. برخی آیات در لفـظ بر خبری اشـاره می کننـد و معنایشـان حکایت از قوم دیگری دارد. برخی از آن باقی است اما از معنایش منحرف شـده و بعضـی آیات بر خلاف تنزیلشان آمـده اند. بعضـی آیات در معنا بازگشت به تنزیل می کنند و برخی بازگشت به قبل از تنزیل دارنـد و برخی نیز بازگشت به بعـد از تنزیل دارند. قسـمتی از قرآن، برخی از آیاتش در سوره ای است که معنای آن در سوره دیگری تکمیل می شود. قسـمی از آن آیاتی است که نصف آن ها منسوخ و نصف دیگر غیر منسوخ است برخی از آن آیاتی است که در الفاظ اختلاف دارنـد اما هم معنی اند و به عکس، برخی از آن آیاتی است که بعد از وجوب حکم جواز و اطلاق دارد، زیرا خداونـد دوسـت دارد کـه مجوزات او هماننـد واجبـات او أخـذ شونـد. برخی از آن آیـاتی است که مجوز است و شخص می توانـد بـدان عمل کرده یا آن را ترک کند در حالی که برخی از آن آیات مجوزی است ظاهرشان خلاف باطنشان است، در تقیه به ظاهر آن ها عمل می شود اما به باطنشان در تقیه عمل نمی شود. برخی آیات با قومی سـخنی می گوینـد حال آنکه در معنـا مقصود دیگراننـد و برخی از آن با پیامبر صـلی الله علیه و آله سـخن می گوینـد حال آنکه در معنا، مقصود امت اوست. برخی آیـات تحریمشـان جز از حلال کردنشان شـناخته نمی شود. بعضـی آیات در ظاهر بر غیر معنایی که بر آن نازل شده اند ظهور دارند.

برخی آیات رد و احتجاج خداوند است بر تمامی ملحدان، کافران و دهریون، دوگانه پرستان و قدریه و مجبّره و بت پرستان و آتش پرستان. و برخی از آنان احتجاجی است بر مسیحیان در مسیح علیه السلام. برخی از آیات آن ردی است بر یهود و برخی ردی است بر کسانی که می پندارند ایمان و کفر زیاد و کم نمی شود و برخی از آن ردی است بر کسی که می پندارد پس از مرگ و قبل از قیامت ثواب و عقابی نیست و بعضی رد بر کسی است که برتری پیامبر صلی الله علیه و آله بر همه خلایق را انکار می کند. بعضی آیات در رد کسی است که حرکت شبانه پیامبر در شب معراج را انکار می کند و بعضی آیات رد بر کسی است که رؤیت خدا را معتقد است. و برخی از آن صفات خداوند و ابواب معانی ایمان و وجوب آن و انواع آن است. برخی از آیات رد بر کسی است که ایمان و کفر و شرک و ظلم و گمراهی را انکار می کند و برخی از آن رد بر کسی است که خدای واحد متعال را توصیف می کند و برخی از آن رد بر کسانی است که بازگشت را انکار می کند، در حالی که معنای آن را نمی داند و برخی از آیات رد بر کسانی است که می گویند خداوند عزّوجلّ قبل از وقوع حوادث آن را نمی داند و بعضی از آیات رد بر کسانی است که بین مشیت و اراده و قدرت در مواضع مختلف آن تفاوتی نمی بینند. برخی از آیات قرآن شناخت مواردی است که خداوند عزّوجلّ بدان ها ائمه علیهم السلام و مؤمنین را خطاب کرده و برخی آیات اخبار خروج قائم ما (عج) و برخی از آن آیاتی است که در آن ها خداوند شرائع اسلام و واجبات احکام و سبب بقای خلایق و روزی آن ها و انواع آن را تبیین کرده است و برخی از آن اخبار انبیا و شریعت های ایشان و هلاکت امت هایشان است و برخی دیگر آیاتی است که در آن ها غزوات و جنگ های پیامبر و فضایل اوصیای او و آنچه بدان مربوط است تبیین شده است .

پس از آن شیعیان هر وقت که فراغت بال می یافتند، از قسم این موارد از ایشان سؤال می کردند و ایشان جواب می دادند، از جمله این موارد سؤال آن ها از ناسخ و منسوخ قرآن بود که حضرت در جواب فرمودند: خداوند تبارک و تعالی رسول خود را با رأفت و رحمت برانگیخت که از مصادیق این رأفت و رحمت آن بود که پیامبر قوم خود را در ابتدای نبوت از عادت هایشان برنگرداند تا زمانی که اسلام در قلب هایشان محکم شده و شریعت در سینه هایشان وارد شود از آداب مردمان در جاهلیت آن بود که زن وقتی زنا می کرد، در خانه ای حبس می شد و وسایل زندگی او فراهم می شد تا زمانی که بمیرد، و وقتی مردی زنا می کرد، او را از مجالسشان دور می کردند و دشنام داده و می آزردند و او را مورد سرزنش قرار می دادند و غیر این چیزی نمی دانستند. خداوند متعال در اول اسلام فرمود: «وَ اللاَّتی یَأْتِینَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِکُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَیْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْکُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِکُوهُنَّ فِی الْبُیُوتِ حَتَّی یَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ یَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِیلاً * وَ اللَّذَانِ یَأْتِیَانِهَا مِنْکُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَ أَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ کَانَ تَوَّاباً رَحِیما» {و از زنانِ شما، کسانی که مرتکب زنا می شوند، چهار تن از میان خود [مسلمانان] بر آنان گواه گیرید؛ پس اگر شهادت دادند، آنان [زنان] را در خانه ها نگاه دارید تا مرگشان فرا رسد یا خدا راهی برای آنان قرار دهد. و از میان شما، آن دو تن را که مرتکب زشتکاری می شوند، آزارشان دهید؛ پس اگر توبه کردند و درستکار شدند از آنان صرفنظر کنید، زیرا خداوند توبه پذیر مهربان است.} - . نساء/ ۱۵_۱۶ - آنگاه وقتی مسلمانان زیاد شدند و اسلام قوت یافته و مسلمانان از آداب جاهلیت بیگانه شدند، خداوند تعالی این آیه را نازل کرد: «الزَّانِیَةُ وَ الزَّانِی فَاجْلِدُوا کُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَه» {به هر زن زناکار و مرد زناکاری صد تازیانه بزنید} - . نور/ ۲ - لذا این آیه، آیه حبس و اذیت را نسخ نمود. و از موارد دیگر آن این است که عده در زمان جاهلیت برای زن یک سال کامل بود و وقتی شوهر می مُرد، زن به پشت خود سرگین حیوان و مانند آن آویزان می کرد. سپس می گفت شوهر برای من خوارتر از این است، پس

سُرمه نمی کشم و شانه نمی زنم و بوی خوش استعمال نمی کنم و تا یک سال ازدواج نمی کنم. آنان نیز آن زن را از خانه اش بیرون نمی کردند، بلکه تا یک سال از ماترک شوهرش به او می دادند. لذا در ابتدای اسلام خداوند متعال این آیه را نازل کرد: «وَ الَّذِینَ یُتَوَفَّوْنَ مِنْکُمْ وَ یَذَرُونَ أَزْوَاجاً وَصِیَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعاً إِلَی الْحَوْلِ غَیْرَ إِخْرَاجٍ» {و کسانی از شما که مرگشان فرا می رسد، و همسرانی بر جای می گذارند، [باید] برای همسران خویش وصیّت کنند که آنان را تا یک سال بهره مند سازند و [از خانه شوهر] بیرون نکنند.} - . بقره/ ۲۴۰ -

و وقتی اسلام قوّت یافت، خداوند متعال این آیه را نازل فرمود: «وَ الَّذِینَ یُتَوَفَّوْنَ مِنْکُمْ وَ یَذَرُونَ أَزْوَاجاً یَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَ عَشْراً فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَیْکُمْ» {و کسانی از شما که می میرند و همسرانی بر جای می گذارند، [همسران] چهار ماه و ده روز انتظار می برند؛ پس هر گاه عده خود را به پایان رساندند، در آنچه آنان به نحو پسندیده درباره خود انجام دهند، گناهی بر شما نیست} - . بقره/ ۲۳۴ - تا آخر آیه. و از دیگر نمونه ها، آن است که وقتی خداوند پیامبر را برانگیخت، به او در ابتدای امر دستور داد که فقط دعوت کند و این آیه را نازل فرمود: «یَا أَیُّهَا النَّبِیُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاکَ شَاهِداً وَ مُبَشِّراً وَ نَذِیراً * وَ دَاعِیاً إِلَی اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَ سِرَاجاً مُنِیراً * وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِینَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلاً کَبِیراً *وَ لاَ تُطِعِ الْکَافِرِینَ وَ الْمُنَافِقِینَ وَ دَعْ أَذَاهُمْ وَ تَوَکَّلْ عَلَی اللَّهِ وَ کَفَی بِاللَّهِ وَکِیلاً» {ای پیامبر، ما تو را [به سِمَتِ] گواه و بشارتگر و هشداردهنده فرستادیم،و دعوت کننده به سوی خدا به فرمان او، و چراغی تابناک. و مؤمنان را مژده دِه که برای آنان از جانب خدا بخشایشی فراوان خواهد بود. و کافران و منافقان را فرمان مبَر، و از آزارشان بگذر و بر خدا اعتماد کن و کارسازی [چون] خدا کفایت می کند.} - . أحزاب / ۴۵_۴۸ - لذا خداوند با این آیه پیامبرش را فقط برای دعوت برانگیخت و او را امر کرد که آنان را نیازارد، اما زمانی که آنان خواستند شبانه بر او هجوم برند، خداوند به او دستور هجرت داده و قتال را واجب ساخت و فرمود: «أُذِنَ لِلَّذِینَ یُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَ إِنَّ اللَّهَ عَلَی نَصْرِهِمْ لَقَدِیرٌ» {به کسانی که جنگ بر آنان تحمیل شده، رخصت [جهاد] داده شده است، چرا که مورد ظلم قرار گرفته اند، و البته خدا بر پیروزی آنان سخت تواناست.} - . حج / ۳۹ -

آنگاه وقتی مردم را امر به جنگ کرد بی تابی کرده و ترسیدند و خداوند تعالی این آیه را نازل فرمود: «أَ لَمْ تَرَ إِلَی الَّذِینَ قِیلَ لَهُمْ کُفُّوا أَیْدِیَکُمْ وَ أَقِیمُوا الصَّلاَةَ وَ آتُوا الزَّکَاةَ فَلَمَّا کُتِبَ عَلَیْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِیقٌ مِنْهُمْ یَخْشَوْنَ النَّاسَ کَخَشْیَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْیَةً وَ قَالُوا رَبَّنَا لِمَ کَتَبْتَ عَلَیْنَا الْقِتَالَ لَوْ لاَ أَخَّرْتَنَا إِلَی أَجَلٍ قَرِیبٍ» {آیا ندیدی کسانی را که به آنان گفته شد: «[فعلاً] دست [از جنگ] بدارید، و نماز را برپا کنید و زکات بدهید»، و [لی] همین که کارزار بر آنان مقرّر شد، بناگاه گروهی از آنان از مردم [مشرکان مکّه] ترسیدند مانند ترس از خدا یا ترسی سخت تر. و گفتند: «پروردگارا، چرا بر ما کارزار مقرّر داشتی؟ چرا ما را تا مدّتی کوتاه مهلت ندادی؟»} - . نساء/ ۷۷ -

تا این بخش از آیات که فرمود: «أَیْنَمَا تَکُونُوا یُدْرِکْکُمُ الْمَوْتُ وَ لَوْ کُنْتُمْ فِی بُرُوجٍ مُشَیَّدَهٍ» {هر کجا باشید، شما را مرگ درمی یابد؛ هر چند در بُرج های استوار باشید.} - . نساء/ ۷۸ - لذا آیه قتال آیه کفّ را نسخ کرد و وقتی روز بدر فرا رسید و خداوند سختی و حرج مسلمانان را دید، این آیه را نازل فرمود: «وَ إِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَ تَوَکَّلْ عَلَی اللَّهِ» {و اگر به صلح گراییدند، تو [نیز] بدان گرای و بر خدا توکّل نما.} - . أنفال / ۶۱ - و وقتی اسلام قوّت یافت و مسلمانان زیاد شدند، خداوند این آیه را نازل فرمود: «فَلاَ تَهِنُوا وَ تَدْعُوا إِلَی السَّلْمِ وَ أَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَ اللَّهُ مَعَکُمْ وَ لَنْ یَتِرَکُمْ أَعْمَالَکُمْ» {پس سستی نورزید و [کافران را] به آشتی مخوانید [که] شما برترید و خدا با شماست و از [ارزش] کارهایتان هرگز نخواهد کاست.} - .

محمد/ ۳۵ – این آیه، آیه ای را که در آن اذن برای گردش به صلح آمده بود را نسخ کرد، از این رو در آخر سوره این آیه را نازل کرد: «فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَ خُذُوهُمْ وَ احْصُرُوهُمْ» {پس مشرکان را هر کجا یافتید بکشید و آنان را دستگیر کنید و به محاصره درآورید} – . توبه/ ۵ – تا آخر آیه.

از دیگر موارد آنکه خداوند متعال قتال را واجب کرده و هر مسلمان را موظف به مقاتله با ده نفر با مشرکین نمود و فرمود: «إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ» {اگر از [میان] شما بیست تن، شکیبا باشند بر دویست تن چیره می شوند} – . أنفال / ۶۵ – سپس این حکم را با آیه «الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ» {اکنون خدا بر شما تخفیف داده و معلوم داشت که در شما ضعفی هست. پس اگر از [میان] شما یکصد تن شکیبا باشند بر دویست تن پیروز گردند} – . أنفال / ۶۶ – نسخ کرد. از این رو اگر کسی از مسلمانان از جنگ فرار می کرد، چنانچه تعداد مشرکین نسبت به مسلمانان بیش از دو به یک بود، فرار از رویارویی به حساب نمی آمد، اما اگر نسبت دو به یک بود فراری از جنگ به حساب می آمد. نوعی دیگر از آن این است که رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی به مدینه هجرت کردند، بین اصحابشان از مهاجرین و انصار مؤاخاه برقرار کردند و ارث بردن را در برادری در دین قرار دادند نه در خویشاوندی که در این سخن خداوند متعال آمده است: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الَّذِينَ آوَوْا وَ نَصَرُوا أُولئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ» {کسانی که ایمان آورده و هجرت کرده اند و در راه خدا با مال و جان خود جهاد نموده اند و کسانی که [مهاجران را] پناه داده اند و یاری کرده اند، آنان یاران یکدیگرند} – . أنفال / ۷۲ – تا این سخن خدا که فرمودند: «وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا» {و کسانی که ایمان آورده اند ولی مهاجرت نکرده اند هیچ گونه خویشاوندی [دینی] با شما ندارند مگر آنکه [در راهِ خدا] هجرت کنند} – . أنفال / ۷۲ – که بر اساس آن خویشاوندان را مشمول ارث قرار نداده و آن را در مورد مهاجران و خاصه اهل دین قرار دادند. خداوند متعال فرمود: «وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلاَّ تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَ فَسَادٌ كَبِيرٌ» {و کسانی که کفر ورزیدند یاران یکدیگرند. اگر این [دستور] را به کار نبندید، در زمین فتنه و فسادی بزرگ پدید خواهد آمد} – . أنفال / ۷۳ – لذا هر مسلمانی که از دنیا می رفت، میراث او به جای نزدیکان و خویشاوندان به برادر دینی او می رسید، اما وقتی اسلام قوّت یافت خداوند متعال این آیه را نازل فرمود: «النَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ أَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَ أُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُهَاجِرِينَ إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفاً كَانَ ذلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوراً» {پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر [و نزدیک تر] است و همسرانش مادران ایشانند، و خویشاوندان [طبقِ] کتاب خدا، بعضی [نسبت] به بعضی اولویّت دارند [و] بر مؤمنان و مهاجران [مقدّمند]، مگر آنکه بخواهید به دوستان [مؤمن] خود [وصیّت یا] احسانی کنید، و این در کتاب [خدا] نگاشته شده است} – . أحزاب / ۶ – که این آیه، آیه میراث را نسخ نمود.

و از انواع دیگر آنکه رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی برانگیخته شد، بر طبق سنت بنی اسرائیل نماز را به سمت قبله بیت المقدس خوانده می شد که بر طبق آنچه در ذکر موسی علیه السلام آمده که خانه اش را قبله قرار دهد، ما را بدان خبر داده و فرمود: «وَ أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى وَ أَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَ اجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً» {و به موسی و برادرش وحی کردیم که شما دو تن برای قوم خود در مصر خانه هایی ترتیب دهید و سراهایتان را رو به روی هم قرار دهید} – . یونس / ۸۷ – لذا رسول خدا صلی الله علیه و آله از ابتدای بعثت خویش تا زمانی که در مکه بود و همچنین چند ماه پس از هجرت به مدینه، به

سمت بیت المقدس نماز می خواند که یهودیان او را مورد سرزنش قرار دادند و گفتند تو تابع قبله ما هستی. این سخن، پیامبر صلی الله علیه و آله را غمگین ساخت و آنگاه زمانی که پیامبر صلی الله علیه و آله رو به آسمان می چرخاند و انتظار می کشید، خداوند متعال این آیه را نازل فرمود: «قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَ حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ» {ما [به هر سو] گردانیدنِ رویت در آسمان را نیک می بینیم. پس [باش تا] تو را به قبله ای که بدان خشنود شوی برگردانیم؛ پس روی خود را به سوی مسجد الحرام کن؛ و هر جا بودید، روی خود را به سوی آن بگردانید تا برای مردم بر شما حجتی نباشد} - . بقره/ ۱۴۴ البته بخش پایانی این آیه (لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ)در سوره بقره آیه ۱۵۰آمده است. - که در اینجا منظور از مردم، یهود است. سپس خداوند متعال از علت آنکه چرا از ابتدای بعثت قبله را به سوی کعبه قرار نداده خبر داده و فرمود: «وَ مَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَ إِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ » {و قبله ای را که [چندی] بر آن بودی، مقرر نکردیم جز برای آنکه کسی را که از پیامبر پیروی می کند، از آن کس که از عقیده خود برمی گردد بازشناسیم؛ و البتّه [این کار] جز بر کسانی که خدا هدایت [شان] کرده، سخت گران بود؛ و خدا بر آن نبود که ایمان شما را ضایع گرداند، زیرا خدا [نسبت] به مردم دلسوز و مهربان است} - . بقره/ ۱۴۳ - در این آیه خداوند متعال نماز را ایمان نامید و این دلیل روشنی است بر اینکه کلام خداوند متعال همانند کلام مردم نبوده و افعال او نیز مانند افعال دیگران نیست و به این دلیل و دلایل مشابه آن است که هیچ کسی نمی تواند به کنه معنای حقیقی تفسیر کتاب خداوند متعال و تأویل آن دست یابد مگر پیامبرش و اوصیای او.

از دیگر موارد نسخ احکام قصاص است که در دین یهود وجود داشته است خداوند متعال می فرماید: «وَ كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَ الْعَيْنَ بِالْعَيْنِ» {و در [تورات] بر آنان مقرّر کردیم که جان در مقابل جان، و چشم در برابر چشم، و بینی در برابر بینی است} - . مائده/ ۴۵ - که مرد و زن و آزاد و بنده در مرتبه مساوی آمده اند که خداوند آنچه در تورات آمده بود را با آیه ی«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَ الْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَ الْأُنْثَى بِالْأُنْثَى» {ای کسانی که ایمان آورده اید، در باره کشتگان، بر شما [حقّ] قصاص مقرر شده: آزاد عوض آزاد و بنده عوض بنده و زن عوض زن.} - . بقره/ ۱۷۸ - نسخ نمود. لذا این آیه، آیه «وَ كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ»{و در [تورات] بر آنان مقرّر کردیم که جان در مقابل جان است.} - . مائده/ ۴۵ -

از دیگر موارد احکام سنگینی است که بر بنی اسرائیل وضع شده بود که خداوند متعال آن ها را از دین امت برداشته و فرمود: «وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ» {و از [دوش] آنان قید و بندهایی را که بر ایشان بوده است برمی دارد.} - . أعراف / ۱۵۷ -

از موارد دیگر نسخ آن است که وقتی خداوند متعال روزه را فریضه کرد، واجب نمود که شخص در روز و شب ماه رمضان از نزدیکی با همسرش بپرهیزد و همان طور که در بنی اسرائیل نیز آنگونه بوده و بر دین امت نیز حرام بود. همچنین از احکام روزه این بود که چنانچه شخص پیش از افطار در اول شب می خوابید، پس از بیداری خوردن بر او حرام بود. در میان اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله پیرمردی بود بنام مطعم بن جبیر که در میان مسلمانان زمانی که خندق را حفر می نمودند، در ماه رمضان حضور داشت. وقتی در پایان روز از حفر خندق فراغت یافت و به خانه رفت، نماز مغرب را خواند و

چون همسرش در آوردن غذا تأخیر کرد خواب بر او غلبه کرد. وقتی غذا آماده شد او را بیدار کرد. او به همسرش گفت تو غذایت را بخور چون من خوابیدم و خوردن بر من حرام است. او شب را با همین حال سپری نمود و صبحگاهان در حالت روزه به سمت خندق رفت و همراه مسلمانان شروع به حفر خندق کرد و حالت غشوه به او دست داد. وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله از این حال او سؤال کرد دلیل آن را گفت. همچنین گروهی از جوانان مسلمان به دلیل کمی تحملشان مخفیانه در شب با همسرانشان نزدیکی می کردند. وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله در مورد این مسأله از خداوند درخواست حکم نمود این آیه نازل شد: «أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَ أَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَ عَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَ ابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَ كُلُوا وَ اشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ» {در شب های روزه، همخوابگی با زنانتان بر شما حلال گردیده است. آنان برای شما لباسی هستند و شما برای آنان لباسی هستید. خدا می دانست که شما با خودتان ناراستی می کردید، پس توبه شما را پذیرفت و از شما درگذشت. پس، اکنون [در شب های ماه رمضان می توانید] با آنان همخوابگی کنید، و آنچه را خدا برای شما مقرر داشته طلب کنید. و بخورید و بیاشامید تا رشته سپید بامداد از رشته سیاه [شب] بر شما نمودار شود؛ سپس روزه را تا [فرا رسیدن] شب به اتمام رسانید.} - . بقره/ ۱۸۷ - که این آیه حکم پیشین را نسخ نمود. همچنین آیه «وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلاَّ لِيَعْبُدُونِ» {و جنّ و انس را نیافریدم جز برای آنکه مرا بپرستند} - . ذاریات / ۵۶ - این آیه را نسخ کرد: «وَ لاَ يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ * إِلاَّ مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَ لِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ» {و پیوسته در اختلافند، مگر کسانی که پروردگار تو به آنان رحم کرده، و برای همین آنان را آفریده است.} - . هود/ ۱۱۸_۱۱۹ - یعنی برای رحمت آنان را خلق نمود. همچنین آیه «وَ إِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَ قُولُوا لَهُمْ قَوْلاً مَعْرُوفاً» {و هر گاه، خویشاوندان یتیمان و مستمندان در تقسیم [ارث] حاضر شدند، [چیزی] از آن را به ایشان ارزانی دارید و با آنان سخنی پسندیده گویید.} - . نساء/ ۸ - توسط این آیه نسخ شد: «يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ» {خداوند به شما در باره فرزندانتان سفارش می کند: سهم پسر، چون سهم دو دختر است.} - . نساء/ ۱۱ - و آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَ لاَ تَمُوتُنَّ إِلاَّ وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا آن گونه که حقّ پرواکردن از اوست، پروا کنید؛ و زینهار، جز مسلمان نمیرید.} - . آل عمران / ۱۰۲ - توسط آیه «فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ» {پس تا می توانید از خدا پروا بدارید} - . تغابن / ۱۶ - نسخ شد.

و آیه «وَ مِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَ الْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَراً وَ رِزْقاً حَسَناً» {و از میوه درختان خرما و انگور، باده مستی بخش و خوراکی نیکو برای خود می گیرید.} - . نحل / ۶۷ - توسط آیه تحریم نسخ شد که می فرماید: «قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَ مَا بَطَنَ وَ الْإِثْمَ وَ الْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ» {بگو: «پروردگار من فقط زشتکاری ها را چه آشکارش [باشد] و چه پنهان و گناه و ستم ناحق را حرام گردانیده است} - . أعراف / ۳۳ - که اثم در اینجا همان شراب است.

و آیه «وَ إِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيّاً» {و هیچ کس از شما نیست مگر [اینکه] در آن وارد می گردد. این [امر] همواره بر پروردگارت حکمی قطعی است.} - . مریم / ۷۱ - توسط آیه «إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى أُولٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ *لاَ يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَ هُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ *لاَ يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ» {بی گمان کسانی که قبلا از جانب ما به آنان وعده نیکو داده شده است از آن [آتش] دور داشته خواهند شد. صدای آن را نمی شنوند، و آنان در میان آنچه دل هایشان بخواهد جاودانند. دلهره بزرگ، آنان را غمگین نمی کند} - . أنبیاء/ ۱۰۱_۱۰۳ - نسخ شد.

و آیه «وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً» {و با مردم [به زبانِ] خوش سخن بگویید} - . بقره/ ۸۳ - که مقصود از آن یهودیانند زمانی که رسول خدا صلی الله علیه و آله با آنان مصالحه نمود توسط آیه «قَاتِلُوا الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ لاَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ لاَ يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ لاَ يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَ هُمْ صَاغِرُونَ » {با کسانی از اهل کتاب که به خدا و روز بازپسین ایمان نمی آورند، و آنچه را خدا و فرستاده اش حرام گردانیده اند حرام نمی دارند و متدیّن به دین حق نمی گردند، کارزار کنید، تا با [کمالِ] خواری به دست خود جزیه دهند.} - . توبه/ ۲۹ - که هنگام بازگشت رسول خدا صلی الله علیه و آله از غزوه تبوک نازل شد نسخ شد. لذا این آیه آن مصالحه را نسخ نمود.

همچنین در مورد اولین آیات قرآن که بر پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شد، از ایشان سؤال شد که فرمودند اولین آیه ای که در مکه نازل شد «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ» {بخوان به نام پروردگارت که آفرید} - . علق / ۱ - بود و اولین سوره که در مدینه نازل شد سوره بقره بود. سپس از ایشان از تفسیر محکم در کتاب خدا سؤال کردند که فرمودند: آیه محکم که هیچ آیه از قرآن آن را نسخ نکرده این سخن خداست «هُوَ الَّذِى أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَ أُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ» {اوست کسی که این کتاب [قرآن] را بر تو فرو فرستاد. پاره ای از آن، آیات محکم [صریح و روشن] است. آنها اساس کتابند؛ و [پاره ای] دیگر متشابهاتند [که تأویل پذیرند].} - . آل عمران / ۷ -

همانا مردم در متشابه قرآن دچار هلاکت شدند زیرا به معنای آن واقف نشده و حقیقت آن را نشناخته اند، لذا تأویلاتی را از جانب خودشان و با رأی خودشان آورده و بدین طریق از پرسش از اوصیا خود را بی نیاز دانستند و سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله به پشت سرشان انداختند، آیات محکم که ذکر کردم دارای اقسامی است. گروهی از آن آیاتی است که تأویل آن در تنزیل آن (ظاهر آن) می باشد که شامل آیاتی که حلال خداوند سبحان را در کتابش حلال می کنند و حرام او در خوردنی ها و آشامیدنی ها و نکاح ها را حرام می کنند و برخی از این آیات شامل واجبات الهی در نماز زکات روزه، حج و جهاد و همچنین آیاتی که مردم در تمام رفتارهای خود از هدایت آن ها بی نیاز نیستند، مانند این سخن خداوند متعال: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، چون به [عزم] نماز برخیزید، صورت و دست هایتان را تا آرنج بشویید؛ و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی پیشین [هر دو پا] مسح کنید} - . مائده/ ۶ -

این آیه از محکماتی است که معنای آن در ظاهر آن بوده و نیازی به تأویل بیش از آنچه در ظاهر آیه آمده نیست و از این نمونه است آیه «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَ الدَّمُ وَ لَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَ مَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ» {بر شما حرام شده است: مردار، و خون، و گوشت خوک، و آنچه به نام غیر خدا کشته شده باشد} - . مائده/ ۳ - که تأویل آن نیز در ظاهرش است و از آیات دیگر این آیه است «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَ بَنَاتُكُمْ وَ أَخَوَاتُكُمْ وَ عَمَّاتُكُمْ وَ خَالاَتُكُمْ» {[نکاح اینان] بر شما حرام شده است: مادرانتان، و دخترانتان، و خواهرانتان، و عمّه هایتان، و خاله هایتان.} - . نساء/ ۲۳ - این آیات همگی محکماتی هستند که هیچ آیه ای آن ها را نسخ نکرده و با فهم معنای ظاهری آن از تأویلات دیگر آن بی نیاز می شویم و تمامی آیاتی که همانند این آیات هستند نیز به همین صورت رفتار می شود.

سپس از آیات متشابه قرآن از امام علیه السلام سؤال کردند که فرمودند: متشابهات قرآن آیاتی هستند که در آن ها الفاظ

مشترک با معانی متفاوت وجود دارنـد مانند این فرموده خداوند: «یُضِلُّ اللَّهُ مَنْ یَشَاءُ وَ یَهْدِی مَنْ یَشَاءُ» {خدا هر که را بخواهد بیراه می گـذارد و هر که را بخواهد هدایت می کند} - . مدثر/ ۳۱ - که خداوند متعال در این آیه گمراهی را به خود نسبت داده در حالی که این گمراهی، گمراهی از مسیر بهشت با افعال آن هاست و در جایی دیگر آن را به کفار و در جایی دیگر به بت ها نسبت می دهد. گمراهی دارای معانی مختلفی است که گاهی پسندیده و گاهی مذموم و گاهی نه پسندیده و نه مذموم است و از جمله ی آن «گمراهی فراموشی» است .

گمراهی پسـندیده در جایی است که خداونـد آن را به خود نسبت می دهـد که معنای آن روشن شـد اما گمراهی مذموم این سخن خـداست «وَ أَضَـلَّهُمُ السَّامِرِیُ» {و سـامری آنها را گمراه ساخت.} - . طه / ۸۵ - و همچنین این سـخن خداوند: «وَ أَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَ مَا هَـدَی» {و فرعون قوم خود را گمراه کرد و هـدایت ننمود.} - . طه / ۷۹ - که نمونه های آن در قرآن فراوان است و گمراهی که به بت ها نسبت داده می شود، مانند این آیه در داسـتان ابراهیم علیه السلام است: «وَ اجْنُبْنِی وَ بَنِیَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْـنَامَ * رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ کَثِیراً مِنَ النَّاسِ» {و مرا و فرزندانم را از پرستیدن بتان دور دار. پروردگارا، آنها بسیاری از مردم را گمراه کردند} - . إبراهیم / ۳۵ _۳۶ - که در حقیقت امر بت ها کسـی را گمراه نکردند بلکه مردم به آن ها گمراه شدند و با عبادت آن ها به جای خداوند متعال کفر ورزیدند. و گمراهی که همان نسـیان است مانند این آیه است «وَ اسْتَشْـهِدُوا شَهِیدَیْنِ مِنْ رِجَالِکُمْ فَإِنْ لَمْ یَکُونَا رَجُلَیْنِ فَرَجُلٌ وَ امْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَـدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْـدَاهُمَا فَتُـذَکِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَی» {و دو شاهـد از مردانتـان را بـه شـهادت طلبیـد، پس اگر دو مرد نبودنـد، مردی را بـا دو زن، از میـان گواهـانی که [به عـدالت آنـان] رضایت داریـد [گواه بگیریـد]، تا [اگر] یکی از آن دو [زن] فراموش کرد، [زنِ] دیگر، وی را یادآوری کند.} - . بقره/ ۲۸۲ - خداونـد متعـال ضـلال و گمراهی را در مواضع مختلفی از قرآن آورده و گـاهی آن را در ظـاهر کلام به پیامبرش نسبت داده است، ماننـد این آیه: «وَ وَجَـدَکَ ضَالاًّ فَهَدَی» {و تو را سرگشـته یافت، پس هدایت کرد} - . ضـحی / ۷ - که معنـای آن این است که تـو را در میـان قـومی که نبوت تو را نمی شناسـند قرار دادیم، سپس آنـان را به وسـیله تو هـدایت کردیم و ضـلال و گمراهی که منسوب به خداوند متعال است در معنای ضد هدایت بوده که هدایت در معنای بیان می باشد .

و این معنای این سـخن خداونـد است: «أَ وَ لَمْ یَهْـدِ لَهُمْ» {آیا برای آنان روشن نگردیده} - . سـجده / ۲۶ - که معنای آن این است کـه آیـا برای آن هـا آشکار نکردم. آیه «فَهَـدَیْنَاهُمْ فَاسْـتَحَبُّوا الْعَمَی عَلَی الْهُـدَی» {پس آنـان را راهبری کردیم و [لی] کوردلی را بر هدایت ترجیح دادند} - . فصلت / ۱۷ - نیز در معنای آشکار کردن آمده است که این معنا در این آیه نیز آمده است: «وَ مَـا کَـانَ اللَّهُ لِیُضِـلَّ قَوْمـاً بَعْـدَ إِذْ هَـدَاهُمْ حَـتَّی یُبَیِّنَ لَهُمْ مَـا یَتَّقُونَ» {و خـدا بر آن نیست که گروهی را پس از آنکه هدایتشان نمود بی راه بگذارد، مگر آنکه چیزی را که باید از آن پروا کنند برایشان بیان کرده باشد.} - . توبه/ ۱۱۵ -

امـا معنای هـدایت «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْـذِرٌ وَ لِکُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» {[ای پیامبر،] تو فقط هشداردهنـده ای، و برای هر قومی رهبری است.} - . رعد/ ۷ - معنای هادی در اینجا تبیین کننـده آنچه از جانب خداونـد توسط انـذار دهنده آورده شده است می باشد. گروهی از منافقین به این سـخن خداوند اعتراض می کردند که فرمود: «إِنَّ اللَّهَ لاَ یَسْـتَحْیِی أَنْ یَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَهً فَمَا فَوْقَهَا» {خدای را از اینکه به پشه ای یا فروتر [یا فراتر] از آن مَثَل زند، شرم نیاید.} - . بقره/ ۲۶ - و این از آن جهت بود که وقتی خداوند متعال آیه «وَ لِکُـلِّ قَوْمٍ هَادٍ» {و برای هر قومی رهبری است.} - . رعـد/ ۷ - را بر پیامبرش نازل کرد، گروهی از منافقین گفتنـد مراد خـدا از این مثل چیست که بسـیاری را به وسـیله آن گمراه می کنـد و خداوند متعال با این آیه بدان ها پاسخ گفت: «إِنَّ اللَّهَ لاَ

يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ أَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهذَا مَثَلاً يُضِلُّ بِهِ كَثِيراً وَ يَهْدِي بِهِ كَثِيراً وَ مَا يُضِلُّ بِهِ إِلاَّ الْفَاسِقِينَ* ... أُولئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ» {خدای را از اینکه به پشه ای یـا فروتر [یـا فراتر] از آن مَثَل زنـد، شـرم نیایـد. پس کسانی که ایمان آورده انـد می داننـد کـه آن [مَثَل] از جانب پروردگارشان بجاست؛ ولی کسانی که به کفر گراییده اند می گویند: «خدا از این مَثَل چه قصد داشته است؟» [خدا] بسیاری را با آن گمراه، و بسیاری را با آن راهنمایی می کنـد؛ و [لی] جز نافرمانان را با آن گمراه نمی کند...آنانند که زیانکارانند.} - . بقره/ ۲۶_۲۷ - این همان معنای گمراهی است که به خداوند متعال نسبت داده می شود، زیرا او امام هادی را برای هدایت به سوی آنچه انذار کننده (پیامبر) آورده است برای مردم آورد، که با او مخالفت کرده و پس از آنکه اقرار به وجوب اطاعتش کردنـد، روی برگرداند و آنگاه که آنچه را که باید اخذ کرده و رها کنند برای آن ها تبیین کرد و آنان مخالفت کردند دچار گمراهی شدند و این در حالی بود که به آنچه پیامبر فرموده بود آگاه بودند، پیامبر فرمودند بر من صلوات ناقص نفرستید بلکه بر اهل بیت من نیز درود بفرستید و آن ها را از من قطع نکنید، زیرا هر نسبت سببی و نسبی در روز قیامت قطع خواهد بود مگر سبب و نسب من و چون در این امر مخالفت امر خداونـد را کردنـد گمراه شده و گمراه کردند. و خداوند متعال نیز مردم را از تبعیت آنان بر حـذر داشـته و «وَ لاَ تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَ أَضَلُّوا كَثِيراً وَ ضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ « {و از پی هوس های گروهی که پیش از این گمراه گشتند و بسیاری [از مردم] را گمراه کردند و [خود] از راه راست منحرف شدند، نروید.»} - . مائده/ ۷۷ -

و سبیل در اینجا همان وصی است و همچنین خداوند سبحان فرمود: «وَ لاَ تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذلِكُمْ وَصَّاكُمْ بِهِ» {و از راه ها [ی دیگر] که شما را از راه وی پراکنده می سازد پیروی مکنید. این هاست که [خدا] شما را به آن سفارش کرده است} - . أنعام / ۱۵۳ - که با آنچه خداوند بدان سفارش کردند و از هوای نفس خود تبعیت کرده و دین خداوند و شرایع او را تحریف کردنـد و واجبات و احکام او و تمام آنچه بـدان امر شـده بودند را تغییر دادند، همان طور که از آن کس که امر به فرمان برادری اش شـده و از آن ها پیمان به موالات و دوستی آن ها گرفته بود سرپیچی کردند و این امر آنان را به اسـتفاده از رأی و قیـاس کشانـد که تحیّر و ابهـام را در آنـان فزونی سـاخت و در مـورد دین خداونـد «وَ لِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَ الْكَافِرُونَ مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهذَا مَثَلاً كَذلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ» {و تا کسانی که در دل هایشان بیماری است و کافران بگوینـد: «خـدا از این وصف کردن، چه چیزی را اراده کرده است؟» این گونه، خـدا هر که را بخواهد بیراه می گذارد} - . مدثر/ ۳۱ - رهـا کردن تبعیت از دلیلی (امـامی) که خداونـد متعـال برای آن ها آورده بود را گمراهی نامیـد که در متن آیه آنگاه که آنان مخالف امر او را در تبعیت از امام کردند و دچار افتراق و اختلاف شده و برخی برخی دیگر را لعن کردند و برخی خون برخی دیگر را حلال شـمردند منسوب به خود آورد «فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلاَّ الضَّلاَلُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ» {این است خـدا، پروردگار حقیقی شمـا، و بعـد از حقیقت جز گمراهی چیست؟ پس چگونه [از حق] بازگردانیـده می شویـد؟} - . یونس / ۳۲ در متن کتاب در پایان آیه به جای فَأَنَّى تُصْرَفُونَ /فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ آمده است.

-

و من زمانی که بعد از فرستادن ابن عباس به سوی خوارج برای دلیل آوردن علیه آن ها تصمیم به کشتن شان گرفتم، به آن ها گفتم ای گروه خوارج شما! را به خدا قسم می دهم، آیا نمی دانید که در قرآن ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و خاص و

عام است؟ گفتند بله. سپس گفتم خدایا! تو شاهد باش. سپس گفتم شما را به خدا قسم! آیا شما ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و خاص و عام قرآن را می شناسید؟ گفتند خیر، گفتم شما را به خدا قسم! آیا می دانید که من ناسخ و منسوخ و محکم و متشابه و خاص و عام قرآن را می شناسم؟ گفتند بله، سپس گفتم با وجود این اقرار چه کسی گمراه تر از شماست؟ و گفتم خدایا! تو می دانی که من بدانچه به آن علم دارم در مورد آنان حکم کردم. سپس فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله به من وصیت کرده فرمودند: یا علی! اگر جماعتی را یافتی تا همراه تو قتال کنند، برخیز و حقت را بگیر، وگرنه ملازم خانه ات شو، چون من در روز غدیر خم برای تو از مردم پیمان گرفتم که تو خلیفه و وصی من و سزاوارترین مردم به ایشان پس از من هستی و مثل تو مثل بیت الله الحرام است که مردم به سوی تو می آیند اما تو به سوی آن ها نمی روی. ای اباالحسن! بر خدا سزاوار است که «اهل ضلال» را وارد بهشت کند .

مقصودم از اهل ضلال مؤمنانی هستند که در زمان فتنه بر پیروی از امامی که مکانش مخفی و از دیده ها پنهان است بپا خاسته و به امامت او اقرار دارند و به ریسمان او تمسّک جسته و انتظار خروج او را می کشند و یقین داشتند و دچار تردید نمی شوند و صابر و تسلیم در این امر هستند و فقط از مکان امامشان و شناخت شخص او در خلافت (جهل) هستند. و همین طور است که خداوند متعال وقتی چهره خورشید را که راهنمای زمان نمازهاست از دیدگان مردم مخفی کند، تأخیر وقت نماز بر مردم موسّع است تا وقت با آشکار شدن آفتاب مشخص شود و یقین کنند که وقت نماز فرا رسیده است. و اینچنین است کسی که منتظر امام زمان علیه السلام و متمسّک به امامت اوست، تمام واجبات خداوند بر او موسّع بوده و مورد قبول است به شرط آنکه با حدود آن بوده و خارج از حد واجب نباشد،. در این حال چنین شخصی صابر و مأجور بوده و غیبت امامش ضروری بر اعمال او نمی زند.

سپس از ایشان درباره لفظ وحی در کتاب خدا سؤال کردند که فرمودند: انواع وحی شامل وحی نبوت، وحی الهام، وحی اشاره، وحی امر، وحی کذب، وحی تقدیر، وحی خبر و وحی رسالت است.

اما بیان وحی نبوت و رسالت در این آیه آمده است: «إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَ النَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَ أَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ» {ما هم چنان که به نوح و پیامبران بعد از او، وحی کردیم، به تو [نیز] وحی کردیم؛ و به ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب [نیز] وحی نمودیم} - . نساء/ ۱۶۳ -

و بیان وحی الهام در این آیه است: «وَ أَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً وَ مِنَ الشَّجَرِ وَ مِمَّا يَعْرِشُونَ» {و پروردگار تو به زنبور عسل وحی [الهام غریزی] کرد که از پاره ای کوه ها و از برخی درختان و از آنچه داربست [و چفته سازی] می کنند، خانه هایی برای خود درست کن.} - . نحل / ۶۸ -

و مانند این آیه «وَ أَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ» {و به مادر موسی وحی کردیم که: «او را شیر ده، و چون بر او بیمناک شدی او را در نیل بینداز.} - . قصص / ۷ -

و وحی اشاره مانند این آیه است «فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَ عَشِيّاً» {پس، از محراب بر قوم خویش درآمد و ایشان را آگاه گردانید که روز و شب به نیایش بپردازید.} - . مریم / ۱۱ - یعنی به سوی ایشان اشاره کرد

زیرا فرمود: «أَلاَّ تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ إِلاَّ رَمْزاً» {(نشانه ات) این است که سه روز با مردم، جز به اشاره سخن نگویی.} - . آل عمران / ۴۱ -

و اما وحی تقدیر این سخن خداست: «أَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا» {در هر آسمانی کار [مربوط به] آن را وحی فرمود و مواد خوراکی آن را اندازه گیری کرد.} - . فصلت / ۱۲ بخش پایانی آیه (وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا)در سوره فصلت آیه۱۰ آمده است. -

و اما وحی امر این سخن خداست: «وَ إِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَ بِرَسُولِي» {و [یاد کن] هنگامی را که به حواریّون وحی کردم که به من و فرستاده ام ایمان آورید.} - . مائده/ ۱۱۱ -

و وحی کذب مانند این سخن خداست: «شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ...» {شیطان های انس و جن بعضی از آنها به بعضی، برای فریب [یکدیگر]، سخنان آراسته القا می کنند...} - . أنعام / ۱۱۲ -

و وحی خبر این سخن خداست: «وَ جَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَ أَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَ إِقَامَ الصَّلاَةِ وَ إِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَ كَانُوا لَنَا عَابِدِينَ» {و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می کردند، و به ایشان انجام دادن کارهای نیک و برپاداشتن نماز و دادن زکات را وحی کردیم و آنان پرستنده ما بودند.} - . أنبياء/ ۷۳ -

سپس از ایشان درباره متشابهات لفظ خلقت در قرآن پرسیدند که فرمودند: آن بر چهار وجه در قرآن آمده است که از جمله آن ها خلق نوآوری است، مانند این سخن خداوند: «خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ» {آسمان ها و زمین را در شش روز آفرید} - . أعراف / ۵۴ - و همچنین خلق استحاله (از حالتی به حالت دیگر درآمدن) مانند این آیه: «يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقاً مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلاَثٍ» {شما را در شکم های مادرانتان آفرینشی پس از آفرینشی [دیگر] در تاریکی های سه گانه [:مشیمه و رحم و شکم] خلق کرد.} - . زمر/ ۶ -

و همچنین این آیه: «فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَ غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَ نُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ» {پس [بدانید] که ما شما را از خاک آفریده ایم، سپس از نطفه، سپس از علقه، آن گاه از مضغه، دارای خلقت کامل و [احیاناً] خلقت ناقص، تا [قدرت خود را] بر شما روشن گردانیم. و آنچه را اراده می کنیم در رحم ها قرار می دهیم} - . حج / ۵ - و اما خلق تقدیر مانند این سخن خداوند متعال به عیسی علیه السلام: «وَ إِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ...» {و آن گاه که از گِل، [چیزی] به شکل پرنده می ساختی...} - . مائده/ ۱۱۰ -

و خلق تغییر مانند این آیه: «و لَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ» {و وادارشان می کنم تا آفریده خدا را دگرگون سازند.»} - . نساء/ ۱۱۹ -

و همچنین از ایشان درباره تفسیر لفظ فتنه پرسیدند که فرمودند: «الم *أَ حَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَ هُمْ لاَ يُفْتَنُونَ» {الف، لام، میم. آیا مردم پنداشتند که تا گفتند ایمان آوردیم، رها می شوند و مورد آزمایش قرار نمی گیرند؟} - . عنکبوت / ۱_۲ - و این سخن خداوند به موسی علیه السلام: «وَ فَتَنَّاكَ فُتُوناً» {و تو را بارها آزمودیم.} - . طه / ۴۰ -

فتنه بر چند وجه می آید: یکی به معنای کفر است مانند این آیه: «لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَهَ مِنْ قَبْلُ وَ قَلَّبُوا لَکَ الْأُمُورَ حَتَّی جَاءَ الْحَقُّ وَ ظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ» {در حقیقت، پیش از این [نیز] در صدد فتنه جویی برآمدند و کارها را بر تو وارونه ساختند، تا حقّ آمد و امر خدا آشکار شد.} – . توبه/ ۴۸ – و این سخن خداوند: «وَ الْفِتْنَهُ أَکْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ» {و فتنه [شرک] از کشتار بزرگ تر است} – . بقره/ ۲۱۷ – در اینجا منظور از فتنه کفر است. و همچنین فرموده خداوند سبحان در مورد کسانی از منافقین که در غزوه تبوک از رسول خدا صلی الله علیه و آله اذن بر جای ماندن از جنگ را خواستند که خداوند متعال درباره آنان فرمود: «وَ مِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ ائْذَنْ لِی وَ لاَ تَفْتِنِّی أَلاَ فِی الْفِتْنَهِ سَقَطُوا» {و از آنان کسی است که می گوید: «مرا [در ماندن] اجازه ده و به فتنه ام مینداز.» هش دار، که آنان خود به فتنه افتاده اند} – . توبه/ ۴۹ – یعنی به من اذن بده و مرا کافر مخوان که خدای عزوجل فرمود: «أَلاَ فِی الْفِتْنَهِ سَقَطُوا وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِیطَهٌ بِالْکَافِرِینَ» {آنان خود به فتنه افتاده اند، و بی تردید جهنّم بر کافران احاطه دارد.} – . توبه/ ۴۹ – معنای دیگر فتنه، عذاب است مانند این آیه: «یَوْمَ هُمْ عَلَی النَّارِ یُفْتَنُونَ» {همان روز که آنان بر آتش، عقوبت [و آزموده] شوند.} – . ذاریات / ۱۳ – یعنی مورد عذاب هستند و همچنین این آیه «ذُوقُوا فِتْنَتَکُمْ هذَا الَّذِی کُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ» {عذابِ [موعودِ] خود را بچشید، این است همان [بلایی] که با شتاب خواستار آن بودید.} – . ذاریات / ۱۴ –

یعنی عذابتان را بچشید و همچنین این آیه: «إِنَّ الَّذِینَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ یَتُوبُوا...» {کسانی که مردان و زنان مؤمن را آزار کرده و بعد توبه نکرده اند..} – . بروج / ۱۰ – یعنی مؤمنین را عذاب کردند.

معنای دیگر فتنه محبت مال و فرزند است، مانند این آیه: «إِنَّمَا أَمْوَالُکُمْ وَ أَوْلاَدُکُمْ فِتْنَهٌ» {اموال شما و فرزندانتان صرفاً [وسیله] آزمایشی [برای شما] یند} – . تغابن / ۱۵ – یعنی دوست داشتن شما فتنه ای برای شماست، نوع دیگر فتنه بیماری است مانند این آیه: «أَ وَ لاَ یَرَوْنَ أَنَّهُمْ یُفْتَنُونَ فِی کُلِّ عَامٍ مَرَّهً أَوْ مَرَّتَیْنِ ثُمَّ لاَ یَتُوبُونَ وَ لاَ هُمْ یَذَّکَّرُونَ » {آیا نمی بینند که آنان در هر سال، یک یا دو بار آزموده می شوند، باز هم توبه نمی کنند و عبرت نمی گیرند؟} – . توبه/ ۱۲۶ – یعنی مریض شده و دچار بیماری می شوند.

و همچنین از ایشان درباره متشابهات لفظ «قضاء» در قرآن سؤال نمودند که فرمودند: این لفظ بر ده وجه در قرآن آمده است که معانی متفاوتی دارند و شامل معانی فراغت، عهد، اعلام و آگاهی دادن، انجام کار، واجب کردن، مکتوب و حتمی کردن، اتمام، حکم، خلق و نزول مرگ می باشد.

اما قضاء در معنای فراغت از کار در این آیه است «وَ إِذْ صَرَفْنَا إِلَیْکَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ یَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِیَ وَلَّوْا إِلَی قَوْمِهِمْ» {و چون تنی چند از جنّ را به سوی تو روانه کردیم که قرآن را بشنوند. پس چون بر آن حاضر شدند [به یکدیگر] گفتند: «گوش فرادهید.» و چون به انجام رسید، به سوی قوم خود بازگشتند.} – . أحقاف / ۲۹ –

معنای فلمّا قضی یعنی وقتی از آن کار فراغت یافتند و همچنین مانند این آیه است: «فَإِذَا قَضَیْتُمْ مَنَاسِکَکُمْ فَاذْکُرُوا اللَّهَ» {و چون آداب ویژه حجّ خود را به جای آوردید،خدا را به یاد آورید.} – . بقره/ ۲۰۰ –

قضای عهد و پیمان نیز در این آیه است: «وَ قَضَی رَبُّکَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ إِیَّاهُ» {و پروردگار تو مقرر کرد که جز او را مپرستید} – . إسراء/ ۲۳ – یعنی عهد کرد. و همچنین این آیه در سوره قصص: «وَ مَا کُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِیِّ إِذْ قَضَیْنَا إِلَی مُوسَی الْأَمْرَ» {و چون

امرِ [پیامبری] را به موسی واگذاشتیم، تو در جانب غربیِ [طور] نبودی} - . قصص / ۴۴ - یعنی با او عهد نمودیم.

و قضای اعلام و آگاهی دادن مانند این آیه است: «وَ قَضَيْنَا إِلَيْهِ ذلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هؤُلَاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ» {و او را از این امر آگاه کردیم که ریشه آن گروه صبحگاهان بریده خواهد شد.} - . حجر / ۶۶ - و همچنین این آیه: «وَ قَضَيْنَا إِلَى بَنِى إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ» {و در کتاب آسمانی [شان] به فرزندان اسرائیل خبر دادیم که: «قطعاً دو بار در زمین فساد خواهید کرد،} - . إسراء / ۴ - یعنی آنان را در تورات به آنچه می خواستند انجام دهند آگاهی دادیم.

قضای فعل و انجام کار مانند این آیه سوره طه است: «فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ» {پس هر حکمی می خواهی بکن} - . طه / ۷۲ - یعنی هرکاری می خواهی بکن. و همچنین در سوره انفال فرموده است: «لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْراً كَانَ مَفْعُولاً» {تا خداوند کاری را که انجام شدنی بود به انجام رساند} - . أنفال / ۴۲ - یعنی آنچه را در علم پیشین او بوده انجام دهد. از نمونه های این نوع قضاء در قرآن فراوان است. اما قضاء در معنای واجب کردن عذاب، مانند این آیه سوره ابراهیم علیه السلام است: «وَ قَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ» {و چون کار از کار گذشت [و داوری صورت گرفت] شیطان گفت} - . إبراهیم / ۲۲ - یعنی وقتی عذاب واجب شد .

و همچنین در سوره یوسف علیه السلام فرمود: «قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ» {امری که شما دو تن از من جویا شدید تحقق یافت.} - . یوسف / ۴۱ - یعنی آنچه از آن سؤال کردید واجب شد.

قضا در معنای مکتوب و حتمی شدن، مانند این آیه در داستان مریم سلام الله علیها: «وَ كَانَ أَمْراً مَقْضِيّاً» {و [این] دستوری قطعی بود.} - . مریم / ۲۱ - یعنی معلوم و مشخص بود.

و قضاء در معنای اتمام کار مانند این آیه در سوره قصص است: «فَلَمَّا قَضَى مُوسَى الْأَجَلَ» {و چون موسی آن مدّت را به پایان رسانید} - . قصص / ۲۹ - یعنی زمانی که شرطی را که (شعیب) با او کرده بود به پایان رساند...و همچنین این سخن موسی علیه السلام: «أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ» {هر یک از دو مدّت را به انجام رسانیدم، بر من تعدّی [روا] نباشد} - . قصص / ۲۸ - یعنی وقتی به پایان رساندم.

اما قضاء در معنای حکم کردن مانند این آیه است: «قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ قِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» {میانشان به حقّ داوری می گردد و گفته می شود: «سپاس، ویژه پروردگار جهانیان است.»} - . زمر / ۷۵ - یعنی بین ایشان حکم می کند.

و همچنین این آیه: «وَ اللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» {و خداست که به حقّ داوری می کند، و کسانی را که در برابر او می خوانند [عاجزند و] به چیزی داوری نمی کنند؛ در حقیقت، خداست که خود شنوای بیناست.} - . غافر / ۲۰ -

و همچنین این سخن که خداوند به حق حکم می کند و او بهترین حکم کنندگان است و این آیه در سوره یونس نیز بر همین معناست «وَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ» {و میان آنان به عدالت داوری شود} - . یونس / ۵۴ -

اما قضای خلق مانند این سخن خداست: «فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِی یَوْمَیْنِ» {پس آنها را [به صورت] هفت آسمان، در دو هنگام مقرّر داشت} - . فصلت / ۱۲ - یعنی آن ها را خلق کرد.

و قضای انزال مرگ مانند سخن جهنمیان در سوره زخرف است: «وَ نَادَوْا یَا مَالِکُ لِیَقْضِ عَلَیْنَا رَبُّکَ قَالَ إِنَّکُمْ مَاکِثُونَ» {و فریاد کشند: «ای مالک، [بگو:] پروردگارت جان ما را بستاند.» پاسخ دهد: «شما ماندگارید.»} - . زخرف / ۷۷ - یعنی مرگ را بر ما نازل کند. و همچنین این آیه: «لَا یُقْضَی عَلَیْهِمْ فَیَمُوتُوا وَ لَا یُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا» {حکم به مرگ بر ایشان [جاری] نمی شود تا بمیرند، و نه عذابِ آن از ایشان کاسته شود.} - . فاطر/ ۳۶ - یعنی مرگ را بر ایشان فرود نمی آورد تا آرام گیرند. و در همین معناست آیه ای که در داستان سلیمان بن داود علیه السلام است: «فَلَمَّا قَضَیْنَا عَلَیْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَی مَوْتِهِ إِلاَّ دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْکُلُ مِنْسَأَتَهُ» {پس چون مرگ را بر او مقرر داشتیم، جز جنبنده ای خاکی [موریانه] که عصای او را [به تدریج] می خورد، [آدمیان را] از مرگ او آگاه نگردانید} - . سبإ/ ۱۴ - یعنی وقتی مرگ را بر او فرود آوردیم.

سپس از ایشان در مورد معانی نور در قرآن پرسیدند که فرمودند: نور قرآن است و اسمی از اسماء الهی و همچنین در معنای فوریت، ماه، درخشش مؤمن که همان موالات است که در روز قیامت نوری بر او می پوشاند به کار رفته است. و همچنین در بخش هایی از تورات و انجیل و قرآن نور به معنای حجت خداوند بر مردم که همان معصوم است آمده است. زمانی که خداوند متعال با موسی علیه السلام سخن گفت. آن سخنان را به بنی اسرائیل ابلاغ کرد اما او را تصدیق نکردند. موسی گفت در چه صورت این سخنان را می پذیرید؟ گفتند وقتی آن ها را (از گوینده اش) بشنویم. موسی گفت: هفتاد نفر از بهترین هایتان را انتخاب کنید. آنگاه از شهر خارج شدند و (در محلی) موسی آنان را متوقف کرده و خودش پیش رفت و شروع به سخن گفتن با پروردگارش نموده و عظمت او را یاد کرد و وقتی سخنش با خداوند متعال به پایان رسید به آن ها گفت: شنیدید؟ گفتند: بله اما نمی دانیم آیا آن کلام خداست یا نه! لذا باید (خداوند) بر ما آشکار شود تا او را ببینیم. آنگاه به حقانیت تو در نزد بنی اسرائیل شهادت خواهیم داد. وقتی این سخن را گفتند، دچار صاعقه شده و مردند. وقتی موسی علیه السلام از حالت بیهوشی خود خارج شد و آنان را دید نگران شده و گمان کرد آن ها به خاطر گناهان بنی اسرائیل به هلاکت رسیده اند، لذا رو به پرودگار متعال کرده و گفت: پروردگارا! من با این اصحاب و برادرانم انس گرفته بودم و آنان نیز با من انس گرفته بودند، من آنان را شناخته و آنان نیز مرا شناخته بودند. «أَ تُهْلِکُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِیَ إِلاَّ فِتْنَتُکَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَ تَهْدِی مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِیُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَ ارْحَمْنَا وَ أَنْتَ خَیْرُ الْغَافِرِینَ» {آیا ما را به [سزای] آنچه کم خردانِ ما کرده اند هلاک می کنی؟ این جز آزمایش تو نیست؛ هر که را بخواهی به وسیله آن گمراه و هر که را بخواهی هدایت می کنی؛ تو سرور مایی؛ پس ما را بیامرز و به ما رحم کن، و تو بهترین آمرزندگانی.»} - . أعراف / ۱۵۵ - خداوند متعال فرمود: «عَذَابِی أُصِیبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَ رَحْمَتِی وَسِعَتْ کُلَّ شَیْءٍ» {عذاب خود را به هر کس بخواهم می رسانم، و رحمتم همه چیز را فرا گرفته است} - . أعراف / ۱۵۶ - تا این آیه که فرمود: «النَّبِیَّ الْأُمِّیَّ الَّذِی یَجِدُونَهُ مَکْتُوباً عِنْدَهُمْ فِی التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِیلِ یَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّبَاتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبَائِثَ وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِی کَانَتْ عَلَیْهِمْ فَالَّذِینَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّرُوهُ وَ نَصَرُوهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِی أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» {پیامبر درس نخوانده که [نام] او را نزد خود، در تورات و انجیل نوشته می یابند [همان پیامبری که] آنان را به کار پسندیده فرمان می دهد، و از کار ناپسند باز می دارد، و برای آنان چیزهای پاکیزه را حلال و چیزهای ناپاک را بر ایشان حرام می گرداند، و از [دوش] آنان قید و بندهایی را

که بر ایشان بوده است برمی دارد. پس کسانی که به او ایمان آوردند و بزرگش داشتند و یاریش کردند و نوری را که با او نازل شده است پیروی کردند، آنان همان رستگارانند.} - . أعراف / ۱۵۷ - که نور در این آیه همان قرآن است. و از نمونه های دیگر در سوره تغابن است که فرمود: «فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ النُّورِ الَّذِی أَنْزَلْنَا» {پس به خدا و پیامبر او و آن نوری که ما فروفرستادیم ایمان آورید} - . تغابن / ۸ - که خداوند متعال از نور قرآن و جمیع اوصیای معصوم را اراده کرده که حاملان کتاب خدا و خازنان و مفسران آن هستند که در قرآن آنان را توصیف کرده و فرموده است «وَ مَا یَعْلَمُ تَأْوِیلَهُ إِلاَّ اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِی الْعِلْمِ یَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ کُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا» {تأویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند. [آنان که] می گویند: «ما بدان ایمان آوردیم، همه [چه محکم و چه متشابه] از جانب پروردگار ماست} - . آل عمران / ۷ - و ایشان همان وصف شدگانی هستند که خداوند به وسیله آن ها شهرها را روشن و بندگان را هدایت می کند. خداوند متعال در سوره نور فرموده است: «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکَاةٍ فِیهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِی زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ کَأَنَّهَا کَوْکَبٌ دُرِّیٌّ...» {خدا نور آسمان ها و زمین است. مَثَلِ نور او چون چراغدانی است که در آن چراغی، و آن چراغ در شیشه ای است. آن شیشه گویی اختری درخشان است...} - . نور/ ۳۵ - در این آیه مشکات، رسول خدا صلی الله علیه وآله است و مصباح، همان وصی و اوصیاء هستند و زجاجه، فاطمه سلام الله علیها و درخت مبارک، رسول خدا صلی الله علیه وآله و ستاره درخشان، همان قائم منتظر علیه السلام است که زمین را از عدل و داد پر می کند. سپس خداوند متعال می فرماید: «یَکَادُ زَیْتُهَا یُضِیءُ وَ لَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ» {نزدیک است که روغنش هر چند بدان آتشی نرسیده باشد روشنی بخشد.} - . نور/ ۳۵ - یعنی گوینده ای بدان سخن می گوید. سپس می فرماید: «نُورٌ عَلَی نُورٍ یَهْدِی اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ یَشَاءُ وَ یَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَ اللَّهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیمٌ » {روشنی بر روی روشنی است. خدا هر که را بخواهد با نور خویش هدایت می کند، و این مثل ها را خدا برای مردم می زند و خدا به هر چیزی داناست.} - . نور/ ۳۵ - سپس می فرماید: «فِی بُیُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ یُذْکَرَ فِیهَا اسْمُهُ یُسَبِّحُ لَهُ فِیهَا بِالْغُدُوِّ وَ الْآصَالِ * رِجَالٌ لاَ تُلْهِیهِمْ تِجَارَةٌ وَ لاَ بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللَّهِ وَ إِقَامِ الصَّلاَةِ وَ إِیتَاءِ الزَّکَاةِ» {در خانه هایی که خدا رخصت داده که [قدر و منزلت] آن ها رفعت یابد و نامش در آن ها یاد شود. در آن [خانه] ها هر بامداد و شامگاه او را نیایش می کنند مردانی که نه تجارت و نه داد و ستدی، آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات، به خود مشغول نمی دارد} - . نور/ ۳۶_۳۷ - که ایشان همان اوصیا هستند. خداوند تبارک و تعالی در سوره انعام در ذکر تورات و نور بودن آن فرمود: «قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْکِتَابَ الَّذِی جَاءَ بِهِ مُوسَی نُوراً وَ هُدًی لِلنَّاسِ» {بگو: «چه کسی آن کتابی را که موسی آورده است نازل کرده؟ [همان کتابی که] برای مردم روشنایی و رهنمود است} - . أنعام / ۹۱ -

و در سوره یونس فرمود: «هُوَ الَّذِی جَعَلَ الشَّمْسَ ضِیَاءً وَ الْقَمَرَ نُوراً» {اوست کسی که خورشید را روشنایی بخشید و ماه را تابان کرد} - . یونس / ۵ - و همانند آن در سوره نوح علیه السلام این آیه است: «وَ جَعَلَ الْقَمَرَ فِیهِنَّ نُوراً» {و ماه را در میان آن ها روشنایی بخش گردانید.} - . نوح / ۱۶ -

و فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ وَ جَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَ النُّورَ» {ستایش خدایی را که آسمان ها و زمین را آفرید، و تاریکی ها و روشنایی را پدید آورد} - . أنعام / ۱ - که معنای آن شب و روز است.

در سوره بقره نیز فرمود: «اللَّهُ وَلِیُّ الَّذِینَ آمَنُوا یُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَی النُّورِ» {خداوند سرور کسانی است که ایمان آورده اند. آنان را از تاریکی ها به سوی روشنایی به در می برد} - . بقره/ ۲۵۷ - یعنی از تاریکی کفر به نور ایمان خارج نمود که

ایمـان را در اینجا نور نامیـده است. و هماننـد آن در سوره ابراهیم علیه السـلام است: «لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ» {تا مردم را به اذن پروردگارشان از تاریکی ها به سوی روشنایی بیرون آوری.} - . إبراهیم / ۱ -

و در سوره توبه فرمود: «يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ» {می خواهنـد نور خـدا را با سـخنان خویش خاموش کننـد} - . توبه/ ۳۲ - یعنی نور اسلام را با کفر و انکارشان خاموش کنند.

خداونـد متعـال در سوره نسـاء فرمود: «وَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُوراً مُبِيناً يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ» {و ما به سوی شـما نوری تابناک فرو فرستاده ایم خدا هر که را بخواهد با نور خویش هدایت می کند.} - . نساء/ ۱۷۴بخش پایانی آیه(يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ)در سوره نور ایه۳۵ آمده است. -

و در سوره حدیـد در ذکر مؤمنان فرمود: «يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ... انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ» {نورشان پیشاپیشـشان و به جانب راسـتشان دوان است. [به آنان گوینـد:] «امروز شـما را مژده باد به بـاغ هایی که از زیر [درختان] آن نهرها روان است... ما را مهلت دهیـد تا از نورتان [انـدکی] برگیریم} - . حدیـد/ ۱۲_۱۳ - یعنی در زیر نور شما راه برویم. از نمونه های این آیات در قرآن بسیار است.

سپس از ایشـان دربـاره اقسام لفظ امت در قرآن پرسـیدند که فرمودنـد:ماننـد این آیه «كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ» {مردم، امّتی یگانه بودند؛ پس خداوند پیامبران را نویدآور و بیم دهنده برانگیخت.} - . بقره/ ۲۱۳ -

از معـانی امـت وقـت معلوم و مشـخص استماننـد این آیه: «وَ قَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَ ادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ...» {و آن کس از آن دو [زنـدانی] که نجات یـافته و پس از چنـدی [یوسف را] به خـاطر آورده بود گفت...} - . یوسف / ۴۵ - یعنی بعـد از مدتی و همچنین این آیه: «وَ لَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ...» {و اگر عـذاب را تا چندگاهی از آنان به تأخیر افکنیم...} - . هود/ ۸ - یعنی تا وقتی معلوم.

همچنین است به معنـای جمـاعت هم آمـده است ماننـد این آیه: «وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ» {گروهی از مردم را بر آن یافت که [دام های خود را] آب می دادند.} - . قصص / ۲۳ - همچنین در معنای یک نفر از مؤمنین مانند این آیه: «إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً» {به راستی ابراهیم، پیشوایی بود.} - . نحل / ۱۲۰ -

از معـانی دیگر امت گروه جنبنـدگان و پرنـدگان است، ماننـد این آیه: «وَ مَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ» {و هیـچ جنبنـده ای در زمین نیست و نه هیـچ پرنده ای که با دو بال خود پرواز می کند؛ مگر آنکه آن ها [نیز] گروه هایی مانند شما هستند} - . أنعام / ۳۸ - یعنی گروه هایی که می خورند و می آشامند و تناسل دارند و امثال آن.

سپس از ایشان درباره عام و خاص قرآن سؤال کردنـد که فرمودند: در قرآن برخی آیات خاص و عام است. گروهی از آن ها لفظشـان خـاص است امـا معنایشان عام. از جمله آن ها آیاتی است که لفظ آن عام است و خداونـد از آن عموم را اراده کرده است و خـاص نیز این چنین است. امـا آیـاتی که ظاهرشـان عـام اما معنایشان خاص است ماننـد این آیه است: «يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَ أَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ» {ای فرزندان اسرائیل، از نعمت هایم که بر شـما ارزانی داشتم،

و [از] اینکه من شما را بر جهانیان برتری دادم، یاد کنید.} - . بقره/ ۴۷ - که ظاهر آن عام اما معنایش خاص است. زیرا خداوند متعال در میان عالمیان زمانشان ایشان را برتری داده بود که این برتری به چیزهای خاصی مانند منّ و سلوی و چشمه های جوشیده از سنگ و امثال آن ها بود. و از امثال دیگر آن این آیه است: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحاً وَ آلَ إِبْرَاهِيمَ وَ آلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ» {به یقین، خداوند، آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر مردم جهان برتری داده است.} - . آل عمران / ۳۳ - که مقصود خداوند این است که آنان را بر عالمیان زمانشان برتری داده است.

و همچنین این آیه: «وَ أُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ لَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ » {و از هر چیزی به او داده شده بود و تختی بزرگ داشت.} - . نمل / ۲۳ - که مقصود بلقیس است اما بسیاری از چیزها به او داده نشده بود، مانند خصوصیات و برتری هایی که خداوند مردان را به وسیله آن ها بر زنان برتری داده است.

و از نمونه های دیگر این آیه است: «تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْ ءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا» {همه چیز را به دستور پروردگارش بنیان کن می کند} - . أحقاف / ۲۵ - که مقصود باد است که بسیاری از چیزها را نابود نمی کند. و همچنین این آیه «ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ» {پس از همان جا که [انبوه] مردم روانه می شوند، شما نیز روانه شوید} - . بقره/ ۱۹۹ - که مقصود، گروهی از مردم است. در زمان جاهلیت قریش از مشعرالحرام روانه می شدند و مانند سایر عرب ها به سمت عرفات خارج نمی شدند که خداوند متعال امر کرد که از آنجایی که پیامبر و اصحابش روانه می شوند روانه شوند و از سنت خود باز گردند که در این آیه مقصود از ناس، به طور خاص همان پیامبر و اصحابش است. در آیه «لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ» {تا برای مردم، پس از [فرستادن] پیامبران، در مقابل خدا [بهانه و] حجّتی نباشد است.} - . نساء/ ۱۶۵ - نیز مقصود از ناس فقط یهود می باشد. و آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَخُونُوا اللَّهَ وَ الرَّسُولَ وَ تَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، به خدا و پیامبر او خیانت مکنید و [نیز] در امانت های خود خیانت نورزید و خود می دانید [که نباید خیانت کرد].} - . أنفال / ۲۷ - که در شأن ابی لبابه بن عبد المنذر وارد شده است. و آیه «وَ آخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحاً وَ آخَرَ سَيِّئاً» {و دیگرانی هستند که به گناهان خود اعتراف کرده و کار شایسته را با [کاری] دیگر که بد است درآمیخته اند} - . توبه/ ۱۰۲ - که در مورد ابی لبابه است که یک شخص واحد است.

و آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، دشمن من و دشمن خودتان را به دوستی برمگیرید [به طوری] که با آنها اظهار دوستی کنید} - . ممتحنه/ ۱ - که در شأن حاطب بن ابی بلتعه که یک شخص است وارد شده است که لفظ آیه عام اما معنای آن خاص است، اگرچه در لفظ بر عموم مردم جاری شده است. و این آیه «الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَ قَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ» {همان کسانی که [برخی از] مردم به ایشان گفتند: «مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده اند؛ پس، از آن بترسید.» و [لی این سخن] بر ایمانشان افزود و گفتند: «خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است.»} - . آل عمران / ۱۷۳ - در مورد نعیم بن مسعود اشجعی نازل شده و داستان آن به این صورت است که وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله از غزوه احد بازگشت، در حالی که عمویش حمزه به همراه گروهی از مسلمین به شهادت رسیده و گروهی نیز زخمی شده در جنگ ناکام مانده بودند اما خود ایشان شهید نشده و مجروح نشده بودند، در این حال خداوند متعال به پیامبر صلی الله علیه و آله وحی کرده و فرمود هم اکنون به سوی قریش حرکت کن و از اصحابت فقط کسانی را که مجروح هستند حرکت بده. پیامبر این مسأله را با آن ها در

میان گذاشت و آنان نیز با وجود مجروحیت با پیامبر صلی الله علیه و آله به سمت قریش خارج شدند تا اینکه به منزلی بنام حمراءالاسد رسیدند و این در حالی بود که قریش نیز آماده حمله به مسلمانان بودند. اما وقتی خبر حرکت پیامبر برای جنگ با آن ها به ایشان رسید ترسیدند و در این حال شخصی از قبیله اشجع به نام نعیم بن مسعود که قصد رفتن به مدینه را داشت به ایشان رسید. ابوسفیان صخر بن سعد به او گفت ده شتر به تو می دهم به شرط آنکه راه خود را به سمت حمراءالاسد برگردانی و به محمد صلی الله علیه وآله خبر دهی که بسیاری از هم پیمانان ما از عرب مانند کنانه و عشیره ایشان و احابیش به یاری ما آمده اند و با این حرف آنان را بترسانی، شاید از جنگ ما منصرف شوند. نعیم قبول کرد و به حمراءالاسد رفته و به رسول خدا صلی الله علیه و آله این خبر را رساند و گفت قریش با تمام توانشان جمع شده اند و شما توان مقابله با آن ها را ندارید، پس نصیحت مرا بپذیرید و بازگردید. اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله با شنیدن این سخن گفتند: خداوند ما را کافی است و نیکو حمایتگری است، بدان ما از آنان هیچ ترسی نداریم. سپس خداوند متعال این آیات را نازل فرمود: «الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَ الرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَ اتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ *الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَ قَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ» {کسانی که [در نبرد اُحد] پس از آنکه زخم برداشته بودند، دعوت خدا و پیامبر [او] را اجابت کردند، برای کسانی از آنان که نیکی و پرهیزگاری کردند پاداشی بزرگ است. همان کسانی که [برخی از] مردم به ایشان گفتند: «مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده اند؛ پس، از آن بترسید.» و [لی این سخن] بر ایمانشان افزود و گفتند: «خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است.»} - . آل عمران / ۱۷۲_۱۷۳ - در حالی که تنها گوینده این سخن نعیم بن مسعود بود، اما خداوند با نام جمیع مردم از او یاد کرد. و تمامی آیاتی که لفظ آن ها عام اما معنای آن ها خاص است این گونه اند. مانند این آیه: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ « {ولیّ شما، تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند: همان کسانی که نماز برپا می دارند و در حال رکوع زکات می دهند.} - . مائده/ ۵۵ -

و اما آیاتی که لفظ آن ها خاص است اما معنای عامی دارند، مانند این آیه است: «مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَ مَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً» {از این روی بر فرزندان اسرائیل مقرر داشتیم که هر کس کسی را جز به قصاص قتل، یا [به کیفر] فسادی در زمین بکشد، چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد. و هر کس کسی را زنده بدارد، چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است.{ - . مائده/ ۳۲ - که لفظ آیه به طور خاص در مورد بنی اسرائیل است در حالی که در مورد همه مردم و تمامی بندگان است چه بنی اسرائیل باشند چه غیر آن ها. که از نمونه های آن بسیار است.

و این سخن خداوند: «الزَّانِي لاَ يَنْكِحُ إِلاَّ زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَ الزَّانِيَةُ لاَ يَنْكِحُهَا إِلاَّ زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَ حُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ» {مرد زناکار، جز زن زناکار یا مشرک را به همسری نگیرد، و زن زناکار را، جز مرد زناکار یا مشرک به زنی نگیرد، و بر مؤمنان این [امر] حرام گردیده است.} - . نور/ ۳ - که درباره برخی از زنان مکه که معروف به زنا بودند مانند ساره، خنتمه و رباب نازل شده بوده که خداوند ازدواج با آن ها را حرام کرده بود اما در مورد تمامی زنانی که مثل آن ها هستند جاری است. و مانند آن ها این آیه است که خداوند متعال فرمود: «وَ جَاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صَفّاً صَفّاً» {و [فرمان] پروردگارت و فرشته [ها] صف در صف آیند،} - . فجر/ ۲۲ - که معنای آن تمامی ملائکه است.

و اما آیاتی که در لفظ اشاره به زمان گذشته دارنـد اما معنایشان آینـده است که از جمله آن ها آیاتی است که خداوند متعال دربـاره اخبـار قیـامت و بعث و نشور و حساب آورده است که لفظ خبر در مورد اتفاقات گذشـته است اما معنای آن در آینـده واقع خواهد شد، مانند این آیه: «وَ نُفِخَ فِی الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَنْ فِی الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ» {و در صور دمیده می شود، پس هر که در آسـمان ها و هر که در زمین است بیهوش درمی افتـد، مگر کسـی که خـدا بخواهد} – . زمر/ ۶۸ – تا این قسـمت از آیـات «وَ سِیقَ الَّذِینَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَی الْجَنَّهِ زُمَراً» {و کسـانی که از پروردگارشان پروا داشـته انـد، گروه گروه به سوی بهشت سوق داده شونـد} – . زمر/ ۷۳ – که لفظ آن گذشـته اما معنای آن آینده است. و همچنین مانند این آیه: «وَ نَضَعُ الْمَوَازِینَ الْقِسْطَ لِیَوْمِ الْقِیَامَهِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَیْئاً» {و ترازوهای داد را در روز رستاخیز می نهیم، پس هیچ کس [در] چیزی ستم نمی بیند} – . أنبیاء/ ۴۷ – که نمونه های آن در قرآن بسیار است.

اما آیاتی که به لفظ عام آمـده و مقصود از آن ها همان عام است مانند این آیه: «یَا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُمْ إِنَّ زَلْزَلَهَ السَّاعَهِ شَیْءٌ عَظِیمٌ» {ای مردم، از پروردگار خود پروا کنید، چرا که زلزله رستاخیز امری هولناک است.} – . حج / ۱ –

و این آیه: «یَا أَیُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاکُمْ مِنْ ذَکَرٍ وَ أُنْثَی» {ای مردم، ما شـما را از مرد و زنی آفریـدیم} – . حجرات / ۱۳ – و این آیه: «یَا أَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّکُمُ الَّذِی خَلَقَکُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَهٍ» {ای مردم، از پروردگارتان که شـما را از «نفس واحدی» آفرید} – . نسـاء/ ۱ – و این آیه «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ» {سـتایش خـدا را که پروردگار جهانیان.} – . فاتحه/ ۲ – و این آیه: «کَانَ النَّاسُ أُمَّهً وَاحِدَهً» {مردم، امّتی یگانه بودند.} – . بقره/ ۲۱۳ – یعنی بر مذهب و روشـی واحد بودند و این مربوط به زمان قبل از نوح علیه السـلام بود و وقتی خداوند متعال نوح را برانگیخت دچار اختلاف شدند. سـپس خداوند پیامبران را بشارت دهنده و انذارکننده مبعوث نمود.

و امـا از آیـات تحریف شـده قرآن آیه: «کُنْتُمْ خَیْرَ أَئِمَّهٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ» است که به لفظ خیر امهٍ تحریـف شـده است حـال آنکه زانیـان و لـواط کننـدگان و دزدان و قاطعـان طریـق و ظالمـان و شـرابخواران و ضـایع کننـدگان واجبات و تعـدّی کننـدگان از حدود الهی نیز در این امت هسـتند. مگر نمی بینید که خداوند صاحبان این صـفت را مدح می کند؟

و از موارد دیگر این تحریف هـا در سوره نحـل است که فرمود: «أَنْ تَکُونَ أَئِمَّهٌ هِیَ أَرْبَی مِنْ أَئِمَّهٍ» که آن را به امهٌ تغییر دادند و از موارد دیگر در سوره یوسف است: «ثُمَّ یَأْتِی مِنْ بَعْدِ ذَلِکَ عَامٌ فِیهِ یُغَاثُ النَّاسُ وَ فِیهِ یُعْصَرُون» یعنی برآنان باران ببارد که آن را تغییر داده و گفتنـد یَعصِرونَ که از آن معنـای شـراب را اراده کردنـد. خداونـد می فرمایـد: «وَ أَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجاً» {و از ابرهای متراکم، آبی ریزان فرود آوردیم،} – . نبإ/ ۱۴ –

و همچنین این آیه «فَلَمَّا خَرَّ تَبَیَّنَتِ الْإِنْسُ أَنْ لَوْ کَانَتِ الْجِنُّ یَعْلَمُونَ الْغَیْبَ مَا لَبِثُوا فِی الْعَذَابِ الْمُهِین» که این گونه تغییر دادند: «فَلَمَّا خَرَّ تَبَیَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ کَانُوا یَعْلَمُونَ الْغَیْبَ مَا لَبِثُوا فِی الْعَذَابِ الْمُهِینِ» {پس چون [سلیمان] فرو افتاد برای جنّیان روشـن گردید که اگر غیب می دانستند، در آن عذاب خفّت آور [باقی] نمی ماندند.} – . سبإ/ ۱۴ –

و این آیه در سوره هود علیه السـلام «أَ فَمَنْ کانَ عَلی بَیِّنَهٍ مِنْ رَبِّهِ» یعنی رسول خدا صـلی الله علیه وآله «وَ یَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ وَصِیُّهُ

إِمَاماً وَ رَحْمَةً وَ مِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ» كه تغيير داده و گفتند: «أَ فَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَ يَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَ مِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَاماً وَ رَحْمَةً» {آيا كسى كه از جانب پروردگارش بر حجّتى روشن است و شاهدى از [خويشان] او، پيرو آن است، و پيش از وى [نيز] كتاب موسى راهبر و مايه رحمت بوده است [دروغ مى بافد]؟} - . هود/ ١٧ - كه كلمه اى را بر كلمه اى مقدّم ساختند تا معناى آيه از بين برود. خداوند متعال در سوره آل عمران فرمود: «لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ لِآلِ مُحَمَّد» {هيچ يك از اين كارها در اختيار تو نيست؛ يا [خدا] بر آنان مى بخشايد، يا عذابشان مى كند، زيرا آنان ستمكارند بر آل محمد صلوات الله عليهم اجمعين.} - . آل عمران / ١٢٨ لِآلِ مُحَمَّد در آيه ذكر نشده است. -

كه آل محمد صلى الله عليه وآله را حذف كردند. و همچنين اين آيه «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أَئِمَّةً وَسَطاً لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَ يَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدا» كه معناى وسطاً واسطه بين رسول و مردم بود كه آن را تغيير داده و اُمةً كردند. و از جمله آن ها در سوره نبأ فرمود: «وَ يَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابِيّاً» كه به تراباً تغيير دادند. رسول خدا صلى الله عليه و آله بسيارى از اوقات مرا به ابوتراب خطاب مى كرد. و از امثال اين ها بسيار است.

اما آيه اى كه نصف آن منسوخ و نصف ديگر غير منسوخ است و همچنين آياتى كه رخصت بعد از الزام در آن ها آمده است، مانند اين آيه است: «وَ لاَ تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ وَ لَأَمَةٌ مُؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَ لَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَ لاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَ لَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَ لَوْ أَعْجَبَكُمْ» {و با زنانِ مشرك ازدواج مكنيد، تا ايمان بياورند. قطعاً كنيزِ با ايمان بهتر از زنِ مشرك است، هر چند [زيبايى] او شما را به شگفت آوَرَد. و به مردانِ مشرك زن مدهيد تا ايمان بياورند. قطعاً برده با ايمان بهتر از مردِ آزاد مشرك است، هر چند شما را به شگفت آوَرَد.} - . بقره/ ٢٢١ -

پيش از اين مسلمانان با اهل كتاب از يهوديان و مسيحيان ازدواج مى كردند و آنان نيز با مسلمانان ازدواج مى كردند، تا اينكه اين آيه نازل شد تا از ازدواج مسلمان با مشرك و ازدواج آنان با مسلمانان نهى كند. سپس در سوره مائده آيه اى را آورد كه اين آيه را نسخ مى كند: «وَ طَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَ طَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ» {و طعام كسانى كه اهل كتابند براى شما حلال، و طعام شما براى آنان حلال است. و [بر شما حلال است ازدواج با] زنان پاكدامن از مسلمان، و زنان پاكدامن از كسانى كه پيش از شما كتاب [آسمانى] به آنان داده شده.} - . مائده/ ٥ - كه ازدواج با آن ها را پس از نهى آزاد گذاشت و آيه «وَ لاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا» {و به مردانِ مشرك زن مدهيد تا ايمان بياورند} - . بقره/ ٢٢١ - را به حال خود گذاشت و نسخ نكرد.

اما اطلاق بعد از نهى در اين مورد است كه خداوند متعال وضو و غسل جنابت را با آب پاك واجب نموده و فرمود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَ إِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَ إِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لاَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً» {اى كسانى كه ايمان آورده ايد، چون به [عزم] نماز برخيزيد، صورت و دست هايتان را تا آرنج بشوييد؛ و سر و پاهاى خودتان را تا برآمدگى پيشين [هر دو پا] مسح كنيد؛ و اگر جُنُب ايد خود را پاك كنيد [غسل نماييد]؛ و اگر بيمار يا در سفر بوديد، يا يكى از شما از قضاى حاجت آمد، يا با زنان نزديكى كرده ايد و آبى نيافتيد؛ پس با خاك پاك تيمّم كنيد.} - .

مائده/ ۶ - بنابراین حکم واجب الهی آن است که وقتی آب هست با آن شسته شود و با غیر آب(طهارت) جایز نیست. و رخصت در مورد این حکم آن است که وقتی آبی یافت نشد، با خاک پاک تیمم شود.

از نمونه های دیگر این آیه است: «حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَ قُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ» {بر نمازها و نماز میانه مواظبت کنید، و خاضعانه برای خدا به پا خیزید.} - . بقره/ ۲۳۸ - که واجب آن است که شخص نماز را روی زمین با رکوع و سجود کامل انجام دهد اما به سخص خائف و ترسان رخصت داده و فرمود: «فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَاناً» پس اگر بیم داشتید، پیاده یا سواره [نماز کنید].} - . بقره/ ۲۳۹ -

مثال دیگر این آیه است «فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَاماً وَ قُعُوداً وَ عَلَى جُنُوبِكُمْ» {و چون نماز را به جای آوردید، خدا را [در همه حال] ایستاده و نشسته و بر پهلو آرمیده، یاد کنید.} - . نساء/ ۱۰۳ - که معنای آیه این است که شخص سالم ایستاده نماز بخواند و مریض نشسته بخواند و کسی که نمی تواند نشسته بخواند در حال دراز کشیده نماز بخواند و اگر در آن حال هم توان خواندن ندارد با اشاره نماز بخواند که این رخصتی است که بعد از الزام در آیات پیشین آمد.

و مثال دیگر این آیه است: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ...فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ» {ماه رمضان [همان ماه] است که در آن، قرآن فرو فرستاده شده است...پس هر کس از شما این ماه را درک کند باید آن را روزه بدارد} - . بقره/ ۱۸۵ - پس از آن به مریض و مسافر رخصت داده و فرمود: «وَ مَنْ كَانَ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَ لَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ» {و کسی که بیمار یا در سفر است [باید به شماره آن،] تعدادی از روزهای دیگر [را روزه بدارد]. خدا برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد} - . بقره/ ۱۸۵ - که واجب دائمی الزامی به دلیل توانایی مختص فرد سالم شد و در مواردی (مانند مریضی و سفر) وجوب و ضرورت روزه با تفضل الهی برداشته شد.

اما رخصتی که ظاهر آن خلاف باطن است مانند این مورد است که خداوند متعال نهی کرد که مؤمن کافر را ولی خود قرار دهد، اما بر او منت نهاده و رخصت داد که در موقع تقیه ظاهری مانند او روزه بگیرد، افطار کند، نماز بخواند و مانند او عمل نماید و انجام آن را برای او موسّع قرار داد، به شرط آنکه در درون خود ایمان به خدا را حفظ کرده و خلاف آنچه که (در حال تقیه) به خاط ترس از دشمنانی که بر امت مسلط هستند انجام می دهد معتقد باشد. لذا فرمود: «لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَ يُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ» {مؤمنان نباید کافران را به جای مؤمنان به دوستی بگیرند؛ و هر که چنین کند، در هیچ چیز [او را] از [دوستیِ] خدا [بهره ای] نیست، مگر اینکه از آنان به نوعی تقیّه کنید و خداوند، شما را از [عقوبت] خود می ترساند} - . آل عمران / ۲۸ - این رخصتی از جانب خداست که از روی رحمت خود بر مؤمنان تفض نموده تا در هنگام تقیه در ظاهر از آن استفاده کنند. پیامبر صلی الله علیه و آله نیز فرمود: خداوند متعال دوست دارد که به رخصت ها عمل شود همان طور که دوست دارد به احکام الزامی او عمل شود.

اما رخصتی که صاحب آن مختار است مانند آن است که خداوند متعال رخصت داد که بنده به خاطر ظلمش عقوبت شود. خداوند متعال می فرماید: «وَ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَ أَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ» {و جزای بدی، مانند آن، بدی است. پس هر که درگذرد و نیکوکاری کند، پاداش او بر [عهده] خداست.} - . شوری / ۴۰ -

در این آیه شخص مختار است که اگر بخواهد ببخشد و یا مانند آن را انجام دهد. و اما رخصتی که ظاهرش خلاف باطن است و آیه ای که در ظاهر منقطع و معطوف است مانند آن است که آیه ای در کتاب خدا در موضوعی بیاید و پس از آن مطلبی که از نظر معنا متفاوت با آن است بیاید سپس کلامی بیاید که در ادامه سخن اول است مانند این آیه: «وَ إِذْ قَالَ لُقْمَانُ لاِبْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ» {و [یاد کن] هنگامی را که لقمان به پسر خویش در حالی که وی او را اندرز می داد گفت: «ای پسرک من، به خدا شرک میاور که به راستی شرک ستمی بزرگ است.»} - . لقمان / ۱۳ – سپس وصیت لقمان قطع شده و خداوند متعال می فرماید: «وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْناً عَلَى وَهْنٍ» {و انسان را در باره پدر و مادرش سفارش کردیم؛ مادرش به او باردار شد، سستی بر روی سستی.} - . لقمان / ۱۴ – تا این قسمت از آیات «إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» {و [سرانجام] بازگشت شما به سوی من است، و از [حقیقت] آنچه انجام می دادید شما را با خبر خواهم کرد.} - . لقمان / ۱۵ –

سپس کلام را در ادامه وصیت لقمان به پسرش آورده و می فرماید: «يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ» {«ای پسرک من، اگر [عملِ تو] هموزن دانه خَردلی و در تخته سنگی یا در آسمان ها یا در زمین باشد، خدا آن را می آورد، که خدا بس دقیق و آگاه است.} - . لقمان / ۱۶ –

نظیر این دست آیات این آیه است: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» {خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید} - . نساء، ۵۹ – که در جای دیگری کلامی را معطوف به این آیه می آورد و می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا پروا کنید و با راستان باشید.} - . توبه/ ۱۱۹ – که معطوف به اولی الامر منکم آمده است.

مثالی دیگر این آیه است: «وَ أَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ» {و نماز را بر پا دارید، و زکات را بدهید} - . بقره/ ۴۳ – که در جای دیگری معطوف به این جمله امر به جهاد را می آورد و می فرماید: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَ هُوَ كُرْهٌ لَكُمْ وَ عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئاً وَ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ» {بر شما کارزار واجب شده است، در حالی که برای شما ناگوار است. و بسا چیزی را خوش نمی دارید و آن برای شما خوب است} - . بقره/ ۲۱۶ – این آیه سوره مائده نیز از همین دست است: «وَ مَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَ مَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَ أَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلاَمِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ» {و آنچه درنده از آن خورده باشد مگر آنچه را [که زنده دریافته و خود] سر ببرید و [همچنین] آنچه برای بتان سر بریده شده، و [نیز] قسمت کردن شما [چیزی را] به وسیله تیرهای قرعه؛ این [کارها همه] نافرمانی [خدا]ست} - . مائده/ ۳ – که پس از آن کلامی می آورد که در مشابه این خطاب نیست و می فرماید: «الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَ اخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلاَمَ دِيناً» {امروز کسانی که کافر شده اند، از [کارشکنی در] دین شما نومید گردیده اند. پس، از ایشان مترسید و از من بترسید. امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزید.} - . مائده/ ۳ –

آنگاه کلام را در عطف به سخن اول و حکم تحریم آورده و می فرماید: «فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» {و هر کس دچار گرسنگی شود، بی آنکه به گناه متمایل باشد [اگر از آنچه منع شده است بخورد]، بی تردید،

خدا آمرزنده مهربان است.} - . مائده/ ۳ -

مثال دیگر این آیه است «قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ» {بگو: «در زمین بگردید، آن گاه بنگرید که فرجام تکذیب کنندگان چگونه بوده است؟»} - . أنعام / ۱۱ -

سپس در ادامه کلامی دیگر می آورد و می فرماید: «قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لاَ رَيْبَ فِيهِ» {بگو: «آنچه در آسمان ها و زمین است از آنِ کیست؟» بگو: «از آنِ خداست»؛ که رحمت را بر خویشتن واجب گردانیده است. یقیناً شما را در روز قیامت که در آن هیچ شکی نیست گِرد خواهد آورد} - . أنعام / ۱۲ - سپس ادامه سخن اول را می آورد و می فرماید: «الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ » {خودباختگان کسانی اند که ایمان نمی آورند.} - . أنعام / ۱۲ - همچنین در سوره عنکبوت می فرماید: «وَ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ اتَّقُوهُ ذلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ *إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَاناً وَ تَخْلُقُونَ إِفْكاً إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لاَ يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقاً» {و [یاد کن] ابراهیم را چون به قوم خویش گفت: «خدا را بپرستید و از او پروا بدارید؛ اگر بدانید این [کار] برای شما بهتر است.» واقعاً آنچه را که شما سوای خدا می پرستید جز بتانی [بیش] نیستند و دروغی برمی سازید. در حقیقت، کسانی را که جز خدا می پرستید اختیار روزی شما را در دست ندارند.} - . عنکبوت / ۱۶_۱۷ - تا این قسمت آیه: «وَ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلاَّ الْبَلاَغُ الْمُبِينُ» {و بر پیامبر [خدا] جز ابلاغ آشکار [وظیفه ای] نیست.} - . عنکبوت / ۱۸ -

سپس کلامی دیگر را آغاز می کند و می فرماید: «أَ وَ لَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ*قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنْشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ*يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَ يَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَ إِلَيْهِ تُقْلَبُونَ *وَ مَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَ لاَ فِي السَّمَاءِ وَ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَ لاَ نَصِيرٍ*وَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَ لِقَائِهِ أُولئِكَ يَئِسُوا مِنْ رَحْمَتِي وَ أُولئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ » {آیا ندیده اند که خدا چگونه آفرینش را آغاز می کند سپس آن را باز می گرداند؟ در حقیقت، این [کار] بر خدا آسان است. بگو: «در زمین بگردید و بنگرید چگونه آفرینش را آغاز کرده است سپس [باز] خداست که نشئه آخرت را پدید می آورد؛ خداست که بر هر چیزی تواناست.» هر که را بخواهد عذاب و هر که را بخواهد رحمت می کند و به سوی او بازگردانیده می شوید. و شما نه در زمین و نه در آسمان درمانده کننده [او] نیستید، و جز خدا برای شما یار و یاوری نیست. و کسانی که آیات خدا و لقای او را منکر شدند، آنانند که از رحمت من نومیدند و ایشان را عذابی پردرد خواهد بود.} - . عنکبوت / ۱۹_۲۳ -

و سپس کلام را در ادامه سخن اول در وصف ابراهیم آورده و می فرماید: «فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ» {و پاسخ قومش جز این نبود که گفتند: «بکشیدش یا بسوزانیدش.» ولی خدا او را از آتش نجات بخشید} - . عنکبوت / ۲۴ - و پس از آن نیز در آیات پایانی قصد ابراهیم علیه السلام را کامل می کند.

مورد دیگر آنکه می فرماید: «وَ لَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَ آتَيْنَا دَاوُدَ زَبُوراً» {و در حقیقت، بعضی از انبیا را بر بعضی برتری بخشیدیم و به داوود زبور دادیم.} - . إسراء/ ۵۵ - سپس کلام را قطع می کند و می فرماید: «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلاَ يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَ لاَ تَحْوِيلاً» {بگو: «کسانی را که به جای او [معبود خود] پنداشتید، بخوانید. [آن ها] نه اختیاری دارند که از شما دفع زیان کنند و نه [آنکه بلایی را از شما] بگردانند.} - . إسراء/ ۵۶ -

و پس از آن در ادامه سخن اول، کلام را در ذکر داستان انبیا و داود علیه السلام می آورد: «أُولئِکَ الَّذِینَ یَدْعُونَ یَبْتَغُونَ إِلَی رَبِّهِمُ الْوَسِیلَهَ أَیُّهُمْ أَقْرَبُ وَ یَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَ یَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّکَ کَانَ مَحْذُوراً» {آن کسانی را که ایشان می خوانند [خود] به سوی پروردگارشان تقرب می جویند [تا بدانند] کدام یک از آن ها [به او] نزدیک ترند، و به رحمت وی امیدوارند، و از عذابش می ترسند، چرا که عذاب پروردگارت همواره در خور پرهیز است.} - . إسراء/ ۵۷ -

همچنین در جای دیگری می فرماید: «آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَیْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ کُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلَائِکَتِهِ وَ کُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَیْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَ قَالُوا سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا غُفْرَانَکَ رَبَّنَا وَ إِلَیْکَ الْمَصِیرُ» {پیامبر [خدا] بدانچه از جانب پروردگارش بر او نازل شده است ایمان آورده است، و مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتاب ها و فرستادگانش ایمان آورده اند [و گفتند:] «میان هیچ یک از فرستادگانش فرق نمی گذاریم» و گفتند: «شنیدیم و گردن نهادیم، پروردگارا، آمرزش تو را [خواستاریم] و فرجام به سوی تو است.»} - . بقره/ ۲۸۵ -

سپس به کلام دیگری ابتدا می کند: «لَا یُکَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا کَسَبَتْ وَ عَلَیْهَا مَا اکْتَسَبَتْ» {خداوند هیچ کس را جز به قدر توانایی اش تکلیف نمی کند. آنچه [از خوبی] به دست آورده به سود او، و آنچه [از بدی] به دست آورده به زیان اوست.} - . بقره/ ۲۸۶ - سپس تا پایان سوره به ادامه سخن اول پرداخته و می فرماید: «رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِینَا أَوْ أَخْطَأْنَا...» {پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر...} - . بقره/ ۲۸۶ - که مشابه این آیات در قرآن بسیار است .

اما آیاتی که در ظاهر آن ها کلمه ای به جای کلمه ای دیگر به کار رفته است مانند این آیه است: «لِئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَیْکُمْ حُجَّهٌ إِلَّا الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ» {تا برای مردم غیر از ستمگرانشان بر شما حجتی نباشد} - . بقره/ ۱۵۰ - که معنای آن لا الَّذِینَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ است (که به جای لا ـ در آیه الّا آمده است) همچنین در آیه «وَ مَا کَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ یَقْتُلَ مُؤْمِناً إِلَّا خَطَأً» {و هیچ مؤمنی را نَسِزَد که مؤمنی را جز به اشتباه بکشد} - . نساء/ ۹۲ - مقصود از الا خطأً، لا خطأً می باشد.

و در آیه «وَ أَلْقِ عَصَاکَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ کَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّی مُدْبِراً وَ لَمْ یُعَقِّبْ یَا مُوسَی لَا تَخَفْ إِنِّی لَا یَخَافُ لَدَیَّ الْمُرْسَلُونَ *إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْناً بَعْدَ سُوءٍ» {و عصایت را بیفکن. پس چون آن را همچون ماری دید که می جنبد، پشت گردانید و به عقب بازنگشت. «ای موسی، مترس که فرستادگان پیش من نمی ترسند. لیکن کسی که ستم کرده سپس بعد از بدی نیکی را جایگزین [آن] گردانیده} - . نمل /۱۰_۱۱ - که معنای آن لا من ظلم ثم بدل حسناً بعد سوءٍ است.

و در آیه «لَا یَزَالُ بُنْیَانُهُمُ الَّذِی بَنَوْا رِیبَهً فِی قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ» {همواره آن ساختمانی که بنا کرده اند، در دل هایشان مایه شکّ [و نفاق] است، تا آنکه دل هایشان پاره پاره شود} - . توبه/ ۱۱۰ - که معنای آن اِلی أن تقطع قلوبهم است و امثال آن در قرآن فراوان است.

اما دسته هایی از آیات که دارای لفظ یکسان اما معنای متفاوتی هستند مانند این آیه است: «وَ اسْأَلِ الْقَرْیَهَ الَّتِی کُنَّا فِیهَا وَ الْعِیرَ الَّتِی أَقْبَلْنَا فِیهَا» {و از [مردم] شهری که در آن بودیم و کاروانی که در میان آن آمدیم جویا شو} - . یوسف / ۸۲ - که مقصود از آن اهل شهر و اهل قافله است. و آیه «وَ تِلْکَ الْقُرَی أَهْلَکْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا» {و [مردم] آن شهرها چون بیدادگری کردند، هلاکشان کردیم} - . کهف / ۵۹ - که معنی آن اهل شهر است .

و آیه «وَ كَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَ هِيَ ظَالِمَةٌ» {و این گونه بود [به قهر] گرفتن پروردگارت، وقتی شهرها را در حالی که ستمگر بودند [به قهر] می گرفت} - . هود/۱۰۲ - که منظور از آن اهل شهر است.

اما در مورد احتجاج خداوند متعال در مقابل کسانی که دین و کتاب و پیامبران او را انکار می کنند، این گونه است که ملحدین به مرگ اقرار می کنند اما به خالق اعتراف نمی کنند و به اینکه قبلا نبوده و سپس به وجود آمده اند نیز اقرار می کنند. خداوند متعال می فرماید: «ق وَ الْقُرْآنِ الْمَجِيدِ * بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هٰذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ * أَ إِذَا مِتْنَا وَ كُنَّا تُرَاباً ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ» {قاف، سوگند به قرآن باشکوه، [که آنان نگرویدند،] بلکه از اینکه هشداردهنده ای از خودشان برایشان آمد، در شگفت شدند و کافران گفتند: «این [محمّد و حکایت معاد] چیزی عجیب است.» «آیا چون مُردیم و خاک شدیم [زنده می شویم]؟ این بازگشتی بعید است.»} - . ق/۱_۳ - و مانند این آیه «وَ ضَرَبَ لَنَا مَثَلاً وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ» {و برای ما مَثَلی آورد و آفرینش خود را فراموش کرد؛ گفت: «چه کسی این استخوان ها را که چنین پوسیده است زندگی می بخشد؟» بگو: «همان کسی که نخستین بار آن را پدید آورد} - . یس /۷۸_۷۹ - و مانند آن این آیه است «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ يَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ * كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَ يَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ» {و برخی از مردم در باره خدا بدون هیچ علمی مجادله می کنند و از هر شیطان سرکشی پیروی می نمایند. بر [شیطان] مقرر شده است که هر کس او را به دوستی گیرد، قطعاً او وی را گمراه می سازد و به عذاب آتشش می کشاند.} - . حج /۳_۴ -

خداوند سخن آنان را با توجه دادن به ابتدای خلقتشان و اول پیدایششان رد کرده و می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَ غَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَ نُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَ مِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَ مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً» {ای مردم، اگر در باره برانگیخته شدن در شکّید، پس [بدانید] که ما شما را از خاک آفریده ایم، سپس از نطفه، سپس از علقه، آن گاه از مضغه، دارای خلقت کامل و [احیاناً] خلقت ناقص، تا [قدرت خود را] بر شما روشن گردانیم. و آنچه را اراده می کنیم تا مدتی معین در رحم ها قرار می دهیم، آن گاه شما را [به صورت] کودک برون می آوریم، سپس [حیات شما را ادامه می دهیم] تا به حد رشدتان برسید، و برخی از شما [زودرس] می میرد، و برخی از شما به غایت پیری می رسد به گونه ای که پس از دانستن [بسی چیزها] چیزی نمی داند.} - . حج / ۵ -

سپس در مقابل انکار کنندگان آن از خودشان دلیل آورده و فرمود: «وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ * ذٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَ أَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَى وَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَ أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ» {و زمین را خشکیده می بینی و [لی] چون آب بر آن فرود آوریم به جنبش درمی آید و نمو می کند و از هر نوع [رستنی های] نیکو می رویاند. این [قدرت نمایی ها] بدان سبب است که خدا خود حق است، و اوست که مردگان را زنده می کند و [هم] اوست که بر هر چیزی تواناست. و [هم] آنکه رستاخیز آمدنی است [و] شکی در آن نیست، و در حقیقت، خداست که کسانی را که در گورهایند برمی انگیزد.} - . حج ۵_۷ -

و می فرماید: «وَ اللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَاباً فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ النُّشُورُ» {و خدا

همان کسی است که بادها را روانه می کند؛ پس [بادها] ابری را برمی انگیزند، و [ما] آن را به سوی سرزمینی مرده راندیم، و آن زمین را بدان [وسیله]، پس از مرگش زندگی بخشیدیم؛ رستاخیز [نیز] چنین است} - . فاطر/ ۹ - که این ها نمونه هایی از اقامه دلیل خداوند برای آن ها در اثبات بعث و زندگی پس از مرگ است. همچنین در رد آن ها چنین می فرماید: «فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِینَ تُمْسُونَ وَ حِینَ تُصْبِحُونَ * وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِیّاً وَ حِینَ تُظْهِرُونَ * یُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ وَ یُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ الْحَیِّ وَ یُحْیِی الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَ کَذلِکَ تُخْرَجُونَ » {پس خدا را تسبیح گویید آن گاه که به عصر درمی آیید و آن گاه که به بامداد درمی شوید. و ستایش از آنِ اوست در آسمان ها و زمین و شامگاهان و وقتی که به نیمروز می رسید. زنده را از مرده بیرون می آورد، و مرده را از زنده بیرون می آورد، و زمین را بعد از مرگش زنده می سازد؛ و بدین گونه [از گورها] بیرون آورده می شوید.} - . روم /۱۷_۱۹ -

و همچنین می فرماید: «وَ مِنْ آیَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَکُمْ مِنْ أَنْفُسِکُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْکُنُوا إِلَیْهَا وَ جَعَلَ بَیْنَکُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَاتٍ لِقَوْمٍ یَتَفَکَّرُونَ * وَ مِنْ آیَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ اخْتِلَافُ أَلْسِنَتِکُمْ وَ أَلْوَانِکُمْ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَاتٍ لِلْعَالِمِینَ *وَ مِنْ آیَاتِهِ مَنَامُکُمْ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ وَ ابْتِغَاؤُکُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَاتٍ لِقَوْمٍ یَسْمَعُونَ * وَ مِنْ آیَاتِهِ یُرِیکُمُ الْبَرْقَ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ یُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَیُحْیِی بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیَاتٍ لِقَوْمٍ یَعْقِلُونَ * وَ مِنْ آیَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاکُمْ دَعْوَةً مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ» {و از نشانه های او اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدان ها آرام گیرید، و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری، در این [نعمت] برای مردمی که می اندیشند قطعاً نشانه هایی است. و از نشانه های [قدرت] او آفرینش آسمان ها و زمین و اختلاف زبان های شما و رنگ های شماست. قطعاً در این [امر نیز] برای دانشوران نشانه هایی است. و از نشانه های [حکمت] او خواب شما در شب و [نیم] روز و جستجوی شما [روزی خود را] از فزون بخشی اوست. در این [معنی نیز] برای مردمی که می شنوند، قطعاً نشانه هایی است. و از نشانه های او [اینکه] برق را برای شما بیم آور و امیدبخش می نمایاند، و از آسمان به تدریج آبی فرومی فرستد، که به وسیله آن، زمین را پس از مرگش زنده می گرداند. در این [امر هم] برای مردمی که تعقل می کنند، قطعاً نشانه هایی است. و از نشانه های او این است که آسمان و زمین به فرمانش برپایند؛ پس چون شما را با یک بار خواندن از زمین فراخوانَد، بناگاه [از گورها] خارج می شوید.} - . روم /۲۱_۲۵ - که خداوند سبحان در مقابل آن ها دلیل آورده و حجت را آشکار و دلیل را واضح و برهان را ثابت می کند که همگی آن ها از جان های آن ها و از آفاق و آسمان ها و زمین با مشاهده آشکار و دلایل قطعی بوده و در قرآن با روشن ترین بیان آمده است. همه این ها دلیلی است بر صانع قدیم و مدبر و حکیم و خالق دانای جبار بزرگ و پاک و منزه است خداوندی که پروردگار عالمیان است.

و اما آیاتی که در رد بر بت پرستان آمده است مانند این سخن ابراهیم علیه السلام در احتجاج بر پدرش که می فرماید: «إِذْ قَالَ لِأَبِیهِ یَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا یَسْمَعُ وَ لَا یُبْصِرُ وَ لَا یُغْنِی عَنْکَ شَیْئاً» {چون به پدرش گفت: «پدرجان، چرا چیزی را که نمی شنود و نمی بیند و از تو چیزی را دور نمی کند می پرستی؟} - . مریم / ۴۲ - و سخن او وقتی که بت ها را شکست که آن ها گفتند چه کسی آن ها را شکسته است: «مَنْ فَعَلَ هذَا بِآلِهَتِنَا إِنَّهُ لَمِنَ الظَّالِمِینَ » {«چه کسی با خدایان ما چنین [معامله ای] کرده، که او واقعاً از ستمکاران است؟»} - . أنبیاء/ ۵۹ - تا آنجا که: «فَأْتُوا بِهِ عَلَى أَعْیُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَشْهَدُونَ » {«پس او را در برابر دیدگان مردم بیاورید، باشد که آنان شهادت دهند.»} - . أنبیاء/ ۶۱ - و وقتی ابراهیم علیه السلام آمد گفتند: «قَالُوا أَ أَنْتَ

فَعَلْتَ هـذَا بِآلِهَتِنَا يَا إِبْرَاهِيمُ * قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هـذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ * فَرَجَعُوا إِلَى أَنْفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ * ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هؤُلاَءِ يَنْطِقُونَ * قَالَ أَ تَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ * وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَ مَا تَعْمَلُونَ « {گفتند: «ای ابراهیم، آیا تو با خدایان ما چنین کردی؟» گفت: «[نه] بلکه آن را این بزرگ ترشان کرده است، اگر سخن می گویند از آنها بپرسید.» پس به خود آمده و [به یکدیگر] گفتند: «در حقیقت، شما ستمکارید.» سپس سرافکنده شدند [و گفتند:] «قطعاً دانسته ای که این ها سخن نمی گویند.» [ابراهیم] گفت: «آیا آنچه را می تراشید، می پرستید؟ با اینکه خدا شما و آنچه را که برمی سازید آفریده است.»} - . أنبياء/۶۲_۶۵ دو آیه پایانی (قَالَ أَ تَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ وَ اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَ مَا تَعْمَلُونَ) در سوره صافات آیات ۹۵و۹۶ می باشند. -

و وقتی از دلیل آوردن بازماندند: «قَالُوا حَرِّقُوهُ وَ انْصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ» {گفتند: «اگر کاری می کنید، او را بسوزانید و خدایانتان را یاری دهید.»} - . أنبياء/ ۶۸ - تا پایان داستان که خداوند متعال فرمود: «يَا نَارُ كُونِي بَرْداً وَ سَلاَماً عَلَى إِبْرَاهِيمَ « {«ای آتش، برای ابراهیم سرد و بی آسیب باش.»} - . أنبياء/ ۶۹ -

و مانند آن این سخن خداوند متعال به قریش است که به زبان پیامبرش می گوید: «إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * أَ لَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا أُولئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ» {در حقیقت، کسانی را که به جای خدا می خوانید، بندگانی امثال شما هستند. پس آنها را [در گرفتاری ها] بخوانید، اگر راست می گویید باید شما را اجابت کنند. آیا آنها پاهایی دارند که با آن راه بروند، یا دست هایی دارند که با آن کاری انجام دهند، یا چشم هایی دارند که با آن بنگرند، یا گوش هایی دارند که با آن بشنوند؟ آنان همانند چهارپایان بلکه گمراه ترند.} - . أعراف /۱۹۴_ ۱۹۵ قسمت پایانی آیه (أُولئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ) در آیه ۱۷۹ همین سوره آمده است. -

و این فرموده خداوند: «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلاَ يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَ لاَ تَحْوِيلاً» {بگو: «کسانی را که به جای او [معبود خود] پنداشتید، بخوانید. [آنها] نه اختیاری دارند که از شما دفع زیان کنند و نه [آنکه بلایی را از شما] بگردانند.} - . إسراء/ ۵۶ - و مانند این ها فراوان است .

و اما آیاتی که در رد بر ثنویت (دو خدایی) آمده است مانند این آیه است: «مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَ مَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلهٍ إِذاً لَذَهَبَ كُلُّ إِلهٍ بِمَا خَلَقَ وَ لَعَلاَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ « {خدا فرزندی اختیار نکرده و با او معبودی [دیگر] نیست، و اگر جز این بود، قطعاً هر خدایی آنچه را آفریده [بود] با خود می برد، و حتماً بعضی از آنان بر بعضی دیگر تفوّق می جستند. منزه است خدا از آنچه وصف می کنند.} - . مؤمنون / ۹۱ - که خداوند متعال بیان می کند که اگر با او خدای دیگری بود هر معبودی به خلقت خود می پرداخت و هر کدام از آن ها کار دیگری را باطل می کرد و با او به منازعه می پرداخت که خداوند متعال وجود دو خدای خالق را با دلیل ممانعت و غیر آن باطل می کند. و اینکه اگر این گونه بود، بین آن ها اختلاف پیش می آمد و هر معبودی درصدد برتری یافتن بر دیگری بر می آمد. مثلا اگر یکی از آن ها می خواست انسانی خلق کند و دیگری حیوانی بیافریند در حال واحد اختلاف نظر و تباین در آرا پیدا می کردند و این منجر به اختلاف و تضاد و فساد در خلقت می شد و از آنجایی که هیچ کدام از این ها در خلقت وجود ندارد، لذا وحدانیت خداوند اثبات می

شود، زیرا تـدبیر عالم واحـد است و خلقت، یکسان و بـدون تفاوت است و نظام عالم دارای قوام و مسـتقیم است. لـذا خداوند سبحـان در مقابل کسانی که به این سـخن معتقدنـد و یا نزدیک به آن را اعتقاد دارنـد، روشن می کنـد که امر مخلوقات جز با خالق واحـد به صـلاح نمی رسـد و می فرمایـد: «لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلاَّ اللَّهُ لَفَسَـدَتَا» {اگر در آن ها [زمین و آسـمان] جز خدا، خدایانی [دیگر] وجود داشت، قطعاً [زمین و آسمان] تباه می شد} - . أنبیاء/ ۲۲ - سپس نفس خود را منزه کرده و می فرماید: «سُـبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ » {منزّه است خدا، از آنچه وصف می کنند.} - . أنبیاء/ ۲۲ - و دلیل بر آنکه خالق عالم واحد است، حکمت در تدبیر امور و بیان تقدیر آن هاست.

و اما رد بر زنادقه ماننـد این سخن خـداست: «وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَ فَلَا يَعْقِلُونَ» {و هر که را عمر دراز دهیم، او را در خلقت دچـار اُفْت می کنیم؛ آیا نمی اندیشـند؟} - . یس / ۶۸ - خداوند متعال در این آیه باطل بودن سـخن زنادقه را گوشـزد می کنـد که می گوینـد عالم با چرخش فلک و قرار گرفتن نطفه در رحم ها به وجود می آید. آنان می گویند وقتی نطفه واقع می شود، بـا حالت های مختلفی مواجه می شود که متناسب با آن است در این حالت انسان با دَوَران قـدرت و اشـکال مختلفی که در طی گـذشت شب و روز و غذاها و آشامیدنی ها و طبیعت مواجه است متولد می شود و رشد کرده و حرکت می کند و بزرگ می شـود. خداونـد سـخن آنـان را این گـونه معکـوس می کنـد: «وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ» معنـای آن این است که کسـی که عمرش طولانـی و سـنش زیـاد می شود به حـالت هـای کودکی و طفولیتش بـاز می گردد و نقصان در تمام توانایی هـایش بر او مسلط می شود و در همه حالاتش ضـعیف می شود. اگر سـخن آنـان درست بود که می پندارنـد بنـدگان خـالق مختاری ندارنـد تا زمانی که اشکالی که آن ها ادعا می کننـد قوام انسان به آن هاست پایدار است و فلک ثابت و غذا موجود است و شب و روز نیز وجود دارد، لازم بود که آن مخلوق یا انسان همیشه رو به ازدیاد می گـذاشت و از نظر عقلی این سـخن خداوند وَ مَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ معنی نداشت: و همچنین این سـخن خداوند سبحان «و مِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَـيْئاً» {و بعضـی از شما تا خوارترین [دوره] سال های زندگی [فرتوتی] بازگردانده می شود، به طوری که بعد از [آن همه] دانسـتن، [دیگر] چیزی نمی داننـد} - . نحـل / ۷۰ - لـذا معلوم می شود این از تـدبیر خـالق مختار و حکمت او و وحـدانیتش و خلقت عـالم است لـذا وحـدانیت او جلت عظمته ثابت می شود و این دلیلی است که رد آن در هیـچ حالت برای زنادقه ممکن نیست و دلیلی بر انکار آن ندارنـد و ماننـد آن این سـخن خـداست: «أَ وَ لَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَهٍ فَإِذَا هُوَ خَصِـيمٌ مُبِينٌ * وَ ضَـرَبَ لَنَا مَثَلًا وَ نَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَ هِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ « {مگر آدمی ندانسـته است که ما او را از نطفه ای آفریـده ایم، پس بناگاه وی ستیزه جویی آشـکار شده است .و برای ما مَثَلی آورد و آفرینش خود را فراموش کرد؛ گفت: «چه کسـی این استخوان ها را که چنین پوسیده است زنـدگی می بخشد؟»} - . یس /۷۷_۷۹ - که خداونـد سـبحان دلیل آن ها را این گونه رد می کنـد: «قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّهٍ وَ هُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ» {بگو: «همان کسی که نخستین بار آن را پدید آورد و اوست که به هر [گونه] آفرینشی داناست.»} - . یس/۷۹ -

امـا رد بر دهریون که تصور می کننـد روزگـار همیشه در یـک حال است و هیـچ خالق و مـدبر و صانع و بعث و حیات پس از مرگی وجود نـدارد، خداونـد متعـال کلام آن هـا را این گونه بیان می کنـد: «وَ قَالُوا مَا هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الـدُّنْيَا نَمُوتُ وَ نَحْيَا وَ مَا يُهْلِكُنَـا إِلاَّ الـدَّهْرُ وَ مَـا لَهُمْ بِـذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ * وَ قَـالُوا أَ إِذَا كُنَّا عِظَاماً وَ رُفَاتاً أَ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقاً جَدِيـداً * قُلْ كُونُوا حِجَارَهً أَوْ حَدِيـداً * أَوْ خَلْقاً مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُـدُورِكُمْ فَسَـيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّهٍ» {و گفتند: «غیر از زندگانی دنیای ما

[چیز دیگری] نیست؛ می میریم و زنده می شویم، و ما را جز طبیعت هلاک نمی کند.» و [لی] به این [مطلب] هیچ دانشی ندارند و گفتند: «آیا وقتی استخوان و خاک شدیم [باز] به آفرینشی جدید برانگیخته می شویم؟» بگو: «سنگ باشید یا آهن، یا آفریده ای از آنچه در خاطر شما بزرگ می نماید [باز هم برانگیخته خواهید شد].» پس خواهند گفت: «چه کسی ما را بازمی گرداند؟» بگو: «همان کس که نخستین بار شما را پدید آورد.»} - . آیه اول سوره جاثیه آیه ۲۴و ادامه آیات سوره إسراءآیات ۴۹_۵۱ است. - که امثال آن در قرآن فراوان است. و این رد بر سخن کسی است که در زمان حیات رسول خدا صلی الله علیه وآله این سخن را می گفت و کفر و شرک خود را در درون مخفی کرده و ادعای ایمان می کرد که پس از رسول خدا صلی الله علیه و آله باقی مانده و سبب هلاکت امت شدند، خداوند متعال با این سخن در مقابل او دلیل می آورد: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ» {ای مردم، اگر در باره برانگیخته شدن در شکّید، پس [بدانید] که ما شما را از خاک آفریده ایم، سپس از نطفه} - . حج / ۵ - تا این قسمت از آیه: «لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً» {به گونه ای که پس از دانستن [بسی چیزها] چیزی نمی داند.} - . حج / ۵ - سپس برای مبعوث شدن و زندگی پس از مرگ مثالی آورده و می فرماید: «وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَتْ * إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى» {و زمین را خشکیده می بینی و [لی] چون آب بر آن فرود آوریم به جنبش درمی آید و نمو می کند همان کسی که آن را زندگی بخشید قطعاً زنده کننده مردگان است.} - . حج / ۵ بخش دوم آیات از سوره فصلت آیه ۳۹ است. -

و خداوند سبحان در سوره ق در رد بر این افراد چنین می فرماید: «أَ إِذَا مِتْنَا وَ كُنَّا تُرَاباً ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ» {«آیا چون مُردیم و خاک شدیم [زنده می شویم]؟ این بازگشتی بعید است.»} - . ق/۳ - «قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ» {قطعاً دانسته ایم که زمین [چه مقدار] از اجسادشان فرو می کاهد} - . ق /۳_۴ - تا این فرموده خداوند: «وَ أَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتاً كَذٰلِكَ الْخُرُوجُ» {و با آن [آب] سرزمین مرده ای را زنده گردانیدیم؛ رستاخیز [نیز] چنین است.} - . ق / ۱۱ -

این آیه و امثال آن رد بر دهریون و ملاحده است که انکار مبعوث شدن و حیات پس از مرگ را می کنند. و اما آیاتی از قرآن که با لفظ خبر آمده است اما معنای آن حکایت است مانند این آیه است: «وَ لَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً» {و سیصد سال در غارشان درنگ کردند و نُه سال [نیز بر آن] افزودند.} - . کهف / ۲۵ - در حالی که آنان گمان می کردند که یک روز یا بخشی از یک روز را در این حال بوده اند. سپس خداوند متعال می فرماید: «قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ» {بگو: «خدا به آنچه درنگ کردند داناتر است. نهان آسمان ها و زمین به او اختصاص دارد} - . کهف / ۲۶ - الفاظ این حکایت به صورت خبر آمده در حالی که خبر نیست، بلکه حکایتی است از آنچه آنان می گفتند و دلیل بر حکایت بودن آن این سخن است «سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ» {به زودی خواهند گفت: «سه تن بودند [و] چهارمین آنها سگشان بود.»} - . کهف / ۲۲ - تا آخر آیه.

و همچنین این سخن خداوند وقتی در مورد تعداد آن ها سخن می گوید که «مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ» {جز اندکی [کسی شماره] آنها را نمی داند.»} - . کهف / ۲۲ - مانند حکایتش از آن ها در مدت خوابیدنشان که می فرماید: «وَ لَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَ ازْدَادُوا تِسْعاً * قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا» {و سیصد سال در غارشان درنگ کردند و نُه سال [نیز بر آن] افزودند. بگو: «خدا به آنچه درنگ کردند داناتر است} - . کهف /۲۵_۲۶ - که این آیه معطوف بر «سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ» {به زودی خواهند گفت: «سه تن بودند [و] چهارمین آنها سگشان بود.»{ - . کهف / ۲۲ - است لذا این آیه از جمله آیات منقطع

معطوف است که لفظ آن خبر است اما معنایش حکایت است.

از نمونه های این دست آیات این فرموده خداوند متعال است: «كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ» {همه خوراکی ها بر فرزندان اسرائیل حلال بود، جز آنچه پیش از نزول تورات، اسرائیل [یعقوب] بر خویشتن حرام ساخته بود} - . آل عمران / ۹۳ - این آیه با لفظ خبر آمده در حالی که حکایت از گروهی از یهودیان است که چنین ادعایی داشتند و خداوند این چنین سخن آنان را رد می کند: «قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَاةِ فَاتْلُوهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ» {بگو: «اگر [جز این است و] راست می گویید، تورات را بیاورید و آن را بخوانید.»} - . آل عمران / ۹۳ - یعنی به تورات بنگرید آیا در آن بر ادعای خود دلیلی می یابید. و مانند آن در سوره زمر این آیه است: «مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى» {ما آنها را جز برای اینکه ما را هر چه بیشتر به خدا نزدیک گردانند، نمی پرستیم} - . زمر/ ۳ - که لفظ این آیه خبر است اما معنای آن حکایت است و امثال آن در قرآن فراوان است. و اما رد بر مسیحیان این گونه است که وقتی رسول خدا صلی الله علیه وآله در مقابل مسیحیان نجران که برای مناظره پیش او آمدند احتجاج کرد، آن ها گفتند: ای محمد! در مورد مسیح چه می گویی؟ فرمود: او بنده خدا بود که می خورد و می آشامید. گفتند: پدر او کیست؟ پس خداوند به او وحی کرد: ای محمد! از آن ها در مورد آدم بپرس که آیا جز بشری است مخلوق که می خورد و می آشامد؟ و این آیه را نازل کرد: «إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » {در واقع، مَثَلِ عیسی نزد خدا همچون مَثَلِ [خلقت] آدم است [که] او را از خاک آفرید؛ سپس بدو گفت: «باش»؛ پس وجود یافت.} - . آل عمران / ۵۹ -

پیامبر این سؤال را پرسید. آنان گفتند بله، پیامبر فرمود: حال بگویید پدر آدم کیست؟ اما آنان جوابی ندادند و حجت بر ایشان اقامه شد اما اقرار نکردند، بلکه سکوت پیشه کردند. سپس خداوند این آیه را نازل کرد: «فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنْفُسَنَا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ» {پس هر که در این [باره] پس از دانشی که تو را [حاصل] آمده، با تو محاجه کند، بگو: «بیایید پسرانمان و پسرانتان، و زنانمان و زنانتان، و ما خویشان نزدیک و شما خویشان نزدیک خود را فرا خوانیم؛ سپس مباهله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم.»} - . آل عمران / ۶۱ - و وقتی آنان را به مباهله دعوت کرد، علمایشان گفتند که اگر با یارانش به مباهله بیاید، با او مباهله می کنیم که او در نزد ما صادق در گفتار نیست، اما اگر با نزدیکان از اهل بیتش به مباهل بیاید با او مباهله نمی کنیم. لذا بر شرایط پیامبر رضایت داده پیامبر نیز بر آن ها رضایت داده. پیامبر نیز بر آن ها شرط جزیه و نجنگیدن قرار داد، تا خونشان حفظ شود و آنان نیز بازگشتند.

و اما در مورد اسبابی که بقای خلق به آن ها وابسته است، خداوند متعال در کتابش آن اسباب را در چهار وجه ذکر می کند. خوردن و آشامیدن، پوشش و سرپناه، ازدواج و تناسل به همراه امر و نهی که در همه وجوه قبلی مورد نیاز است اما غذاها از انواع گیاهان و حیوانات حلال می باشد. خدای متعال در مورد گیاهان چنین می فرماید: «أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبّاً * ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقّاً * فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبّاً * وَ عِنَباً وَ قَضْباً * وَ زَيْتُوناً وَ نَخْلاً * وَ حَدَائِقَ غُلْباً * وَ فَاكِهَةً وَ أَبّاً * مَتَاعاً لَكُمْ وَ لِأَنْعَامِكُمْ» {که ما آب را به صورت بارشی فرو ریختیم؛ آن گاه زمین را با شکافتنی [لازم] شکافتیم؛ پس در آن، دانه رویانیدیم. و انگور و سبزی، و زیتون و درخت خرما، و باغ های انبوه، و میوه و چراگاه، [تا وسیله] استفاده شما و دام هایتان باشد.} - . عبس /۲۵ـ ۳۲ - و می فرماید: «أَ فَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ * أَ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ {آیا آنچه را کِشت می کنید، ملاحظه کرده اید؟ آیا

شمـا آن را [بی یاری ما] زراعت می کنیـد، یا ماییم که زراعت می کنیم؟} - . واقعه/۶۳_۶۴ - و می فرمـاید: وَ الْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ * فِيهَا فَاكِهَةٌ وَ النَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ * وَ الْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرَّيْحَانُ» {و زمین را برای مردم نهاد. در آن، میوه [ها] و نخل هـا بـا خوشه هـای غلاف دار، و دانه های پوست دار و گیاهان خوشبوست.} - . رحمن /۱۰- ۱۲ - که این هـا و امثالشـان از چیزهایی است که خداوند متعال از زمین برای بقای خلایق خارج می کند.

در مورد حیوانـات می فرمایـد: «وَ الْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَ مَنَافِعُ وَ مِنْهَا تَأْكُلُونَ * وَ لَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَ حِينَ تَسْرَحُونَ» {و چارپایان را برای شما آفرید: در آنها برای شما [وسیله] گرمی و سودهایی است، و از آنها می خورید. و در آنها برای شـما زیبایی است، آن گاه که [آنها را] از چراگاه برمی گردانیـد، و هنگامی که [آنها را] به چراگاه می برید.} - . نحل / ۵_۶ -

و همچنین می فرمایـد: «وَ إِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَ دَمٍ لَبَناً خَالِصاً سَائِغاً لِلشَّارِبِينَ » {و در دام ها قطعاً برای شـما عبرتی است: از آنچه در [لابلای] شکم آنهاست، از میان سرگین و خون، شیری ناب به شما می نوشانیم که برای نوشندگان گواراست.} - . نحل / ۶۶ - و اما لباس و سرپناه در این آیه آمده است: «وَ اللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالاً وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَاناً وَ جَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَ سَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ » {و خـدا از آنچه آفریـده، به سود شـما سـایه هـایی فراهم آورده و از کوه ها برای شـما پناهگاه هایی قرار داده و برای شـما تن پوش هـایی مقرر کرده که شـما را از گرما [و سـرما] حفظ می کنـد، و تن پوش ها [زره ها] یی که شـما را در جنگتان حمایت می نمایـد. این گونه وی نعمتش را بر شـما تمام می گردانـد، امیـد که شـما [به فرمانش] گردن نهیـد.} - . نحل / ۸۱ - و می فرمایـد: «يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاساً يُوَارِي سَوْآتِكُمْ وَ رِيشاً وَ لِبَاسُ التَّقْوَى ذلِكَ خَيْرٌ ذلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ» {ای فرزنـدان آدم، در حقیقت، ما برای شـما لباسـی فرو فرسـتادیم که عورت های شـما را پوشیده می دارد و [برای شما] زینتی است، و [لی] بهترین جامه، [لباس] تقوا است. این از نشانه های [قـدرت] خـداست} - . أعراف / ۲۶ - که در این آیه خیر همـان بقا و حیات است. اما در مورد ازدواج و زنان چنین می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَ أُنْثَى وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» {ای مردم، مـا شـما را از مرد و زنی آفریـدیم، و شـما را ملّت ملّت و قـبیله قبیله گردانیـدیم تـا با یکدیگر شناسایی متقابل حاصل کنید. در حقیقت ارجمندترین شما نزد خدا پرهیزگارترین شماست} - . حجرات / ۱۳ - و می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ» {ای مردم، پروردگارتان را که شـما، و کسانی را که پیش از شما بوده اند آفریده است، پرستش کنید.} - . بقره/ ۲۱ -

و می فرمایـد: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَ بَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَ نِسَاءً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَ الْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً» {ای مردم، از پروردگارتـان که شـما را از «نفس واحـدی» آفریـد و جفتش را [نیز] از او آفریـد، و از آن دو، مردان و زنان بسـیاری پراکنده کرد، پروا دارید؛ و از خدایی که به [نام] او از همدیگر درخواست می کنیـد پروا نماییـد؛ و زنهار از خویشاونـدان مَبُریـد، که خـدا همواره بر شـما نگهبان است.} - . نساء/ ۱ - و می فرمایـد: «وَ أَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَ إِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ» {بی همسـران خود، و غلامان و کنیزان درسـتکارتان را همسـر دهیـد. اگر تنگدسـتند، خداوند آنان را از فضل خویش بی نیاز خواهد کرد.} - . نور/ ۳۲ - و می فرماید: «وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجاً لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذلِكَ لَآيَاتٍ

لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» {و از نشانه های او اینکه از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا بدان ها آرام گیرید، و میانتان دوستی و رحمت نهاد. آری، در این [نعمت] برای مردمی که می اندیشند قطعاً نشانه هایی است.} -. روم / ۲۱ - که از امثال این آیات در قرآن در مورد ازدواج و تناسل فراوان است.

و اما امر و نهی نیز یک وجه واحد(از وجوه چهارگانه) هستند که هیچ معنای امری نیست مگر آنکه پس از آن نهی ای است و هیچ نهی ای نیست مگر اینکه به همراه آن امری آمده است. خداوند متعال می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، چون خدا و پیامبر، شما را به چیزی فرا خواندند که به شما حیات می بخشد، آنان را اجابت کنید} -. أنفال / ۲۴ - که بر اساس این آیه خداوند سبحان می فرماید: حیات بندگان به امر و نهی وابسته است مانند این آیه «وَ لَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ» {و ای خردمندان، شما را در قصاص زندگانی است} -. بقره/ ۱۷۹ - و مانند این آیه «ارْكَعُوا وَ اسْجُدُوا وَ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَ افْعَلُوا الْخَيْرَ» {رکوع و سجود کنید و پروردگارتان را بپرستید و کار خوب انجام دهید} -. حج / ۷۷ - که خیر همان سبب بقا و زندگی است در آنچه گفتیم دلیل واضحی بر آن است که امت به ناچار نیاز به امامی دارد که به امرشان به پاخیزد و آنان را امر و نهی کند و حدود را در میانشان به پا دارد و با دشمن جهاد کند و غنایم را تقسیم و فرایض را واجب کند و باب های صلاحشان را به آن ها بشناساند و از آنچه به ضررشان است بر حذر دارد، چرا که امر و نهی یکی از اسباب بقای خلایق است، در غیر این صورت تمایل و ترس از بین می رود و منعی نمی ماند و تدبیر از بین می رود که در این حال،، هلاکت بندگان در امور مربوط به زندگی که شامل خوردنی و آشامیدنی و خانه ها و لباس ها و ازدواج با زنان و حلال و حرام و امر و نهی است اتفاق می افتد، چرا که خداوند سبحان بندگان را چنان خلق نکرده که از همه این ها بی نیاز باشند. اولین مخلوقات که همان آدم علیه السلام است را چنین می یابیم که بقا و حیاتش جز با امر و نهی تمام نمی شود. خداوند عزو جل می فرماید: «يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَ كُلَا مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَا وَ لَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ» {«ای آدم، خود و همسرت در این باغ سکونت گیر [ید]؛ و از هر کجای آن خواهید فراوان بخورید؛ و [لی] به این درخت نزدیک نشوید} -. بقره/ ۳۵ - که آنان را به آنچه نفعشان و بقایشان در آن است راهنمایی کرده و از مضراتشان باز می دارد. پس امر و نهی تا روز قیامت در ذریه آن دو جریان یافت و از این رو مردمان به ناچار نیازمند امامی هستند که از طرف خداوند عزوجل منصوب شده باشد که معجزاتی را بیاورد و مردم را امر و نهی نماید.

همانا خداوند سبحان خلایق را بر دو صنف آفریده است؛ گروهی ناطق، عاقل و مختار و گروهی غیر عاقل هستند. گروه ناطق، عاقل و مختار را مکلف کرده و فرمود: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ * عَلَّمَهُ الْبَيَانَ « {انسان را آفرید، به او بیان آموخت.} -. رحمن /۳_۴ - و فرمود: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ *عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ» {بخوان به نام پروردگارت که آفرید. انسان را از عَلَق آفرید. بخوان، و پروردگار تو کریم ترین [کریمان] است. همان کس که به وسیله قلم آموخت. آنچه را که انسان نمی دانست [به تدریج به او] آموخت.} -. علق /۱_ ۵ - سپس آنان را مکلف کرد اما تکلیف را از گروه غیر عاقل برداشت، چرا که آنان قوه عاقله و ممیزه ندارند. و اما در مورد قرار دادن اسماء باید دانست که خداوند تبارک و تعالی برای خود اسمای حسنایی را اختیار کرد. پس خود را فرمانروای پاک سلامت بخش و مؤمن و نگهبان و عزیز و جبار و متکبر و دیگر اسماء نامید و هر اسمی را به دلیلی بر خود گذاشت. و وقتی خود را فرمانروا نامید، اراده کرد که به مقتضای حکمت معنای آن اسم را تحقق بخشد، لذا خلایق را خلق کرده و آنان را امر و نهی نمود تا

حقیقت آن اسم و معنایش تحقق یابد.

اما فرمانروایی او بر چهار وجه است: قدرت و هیبت، اقتدار و امر و نهی، اما قدرت در این آیه است: «إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَیْ ءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ « {ما وقتی چیزی را اراده کنیم، همین قدر به آن می گوییم: «باش»، بی درنگ موجود می شود.} – . نحل / ۴۰ – که این قدرت تامه ای است که صاحب آن به واسطه گری اشیا نیازی ندارد، بلکه هرطور که می خواهد نوآورانه خلق می کند و نیازمند فکر کردن در آفرینش اشیا نیست، بلکه به محض آنکه اراده کند به اقتضای حکمت کامله اش به وجود می آید و تدبیر او با یک کلمه تنها و قدرت مطلقش بر پا می شود، قدرتی که با آن از مخلوقاتش متمایز می شود. سپس خداوند متعال امر و نهی را باعث اکمال ستونهای فرمانروایی اش قرار داده و آن را به کمال رساند. همانا امر و نهی اقتضای ثواب و عقاب هیبت و امید و ترس را دارند و به آن دو بقای خلق میسر بوده و مدح و ذم معنا پیدا می کند و اطاعت کننده از عصیان کننده شناخته می شود. و اگر امر و نهی نباشد برای فرمانروایی ارزش و نظامی نیست و ثواب و عقاب باطل می باشد و همین طور معنای تمامی اسمایی که خداوند سبحان برای خود برگزیده معنا می شود. ممکن است به این سخن به این صورت اعتراض شود که ما اصناف مختلفی از حیوانات را که بی شمار هستند می بینیم که بقا دارند و زندگی می کنند بدون آنکه امر و نهیی داشه باشند و بدون آنکه ثواب و عقابی در موردشان وجود داشته باشد، اگر چنین است که بقای حیوانات غیر عاقل بدون امرو نهی تحقق دارد، سخن شما به اینکه عاقلان و ناطقان نیازمند امر و نهی برای زندگی هستند باطل می شود. و اما رد بر این سخن چنین است که خداوند متعال وقتی جنبندگان را بر دو گروه غیر عاقل و ناطق خلق کرد، بر گروه غیر عاقل دو چیز را قرار داد که قوام و بقای آن ها به آن دو است که آن دو شناخت غذا و دست یافتن به آن و شناخت مفید و مضرّ آن ها به وسیله بوییدن و استنشاق است و همانا بر آن ها از کرک و پشم و مو و پر رویانید تا آنان را از سرما و گرما حفظ کند و از دو چیز محروم ساخت؛ یکی سخن گفتن و دیگری فهمیدن. و آنان را مسخر حیوان ناطق عاقل قرار داد و بر صنف عاقل چنین قرار داد که بر آن ها هر طور که می خواهند تصرف کرده و در موردشان امر و نهی کنند. اما در صنف ناطقین، شناخت غذای مضرّ و مفید را به وسیله بوییدن قرار نداد، تا جایی که اگر در مقابل فهیم ترین و عاقل ترین انسان ها انواع مختلفی از خوراکی های مفید و مضرّ و غذا و سمّ را قرار دهند، نمی تواند با استفاده از عقل و فکرش آن ها را تشخیص دهد و فقط می تواند با آزمودن آن را بیابد. از این رو انسان عاقل هوشیار و بینا نیازمند ادب کننده ای دانا است که او را بر منافع و زیان هایش آگاه کند و از آنجایی که قوام مردم و آنچه خدا خلق کرده به این موضوع مربوط است، آنان نیازمند علم فروانی در مورد خوردنی هایی که بدن هایشان بدان نیازمند است دارند، چرا که این موجب حیات و زندگانی آن هاست و در این مورد حیوانات از انسان ها بیشتر هستند. با توجه به آنچه گفتیم نیاز به امر و نهی که به ثواب و عقاب منجر می شود اثبات می شود.

معترض به این سخن اعتراض کرده و می گوید: ما بعضی حیوانات را می یابیم که چیزهایی را مانند سمّ کشنده که موجب مرگشان است می خورند. اگر سخن شما درست باشد که حیوانات مفید را از مضر به وسیله بویایی تشخیص می دهند، نباید چیزی اتفاق بیفتد. در جواب گفته می شود آنچه گفتید به طور عموم اتفاق نمی افتد بلکه به دلیلی خاص در موارد معدودی واقع می شود، زیرا که چه بسا گرسنگی شدید او را ناچار به خوردن چیز مهلک کند و یا انواع خوردنی ها چنان به هم آمیخته شوند که تشخیص داده نشود. همان طور که گاهی شخص عاقل را چنین می یابیم که می داند غذایی برای او ضرر دارد اما به

خاطر غلبه گرسنگی و یا بیماری و یا مستی و یا هر مشکل دیگری، چیزی را که می داند برای او ضرر دارد و او را بیمار می کند می خورد و چه بس که موجب مرگ او شود. حال که چنین چیزی در مورد انسان هوشیار عاقل اتفاق می افتد، جایز است در حیوانات نیز چنین چیزی واقع شود.

و وجه دیگر آنکه خداوند متعال اگر برای موجودی اراده مرگ کند، او را در حالتی که به واسطه آن مرگش تحقق می یابد رها می کند و چنین چیزی خارج از روال عادی امور است. و این که گاهی جوجه مرغ و امثال آن از پرندگان را می بینیم که از تخم خارج می شود، اما وقتی با دانه های مهلک و سمی مانند بنگ و سنا (فلوس) مواجه می شوند از آنها دوری می کنند و وقتی غذای مفید در مقابلشان گذاشته می شود، بدان رو کرده و آن را می خورند و از آن دوری نمی کنند. لذا اعتراض معترض با این بیان باطل می شود و وقتی ثابت شد که قوام امر امت به امر و نهی که از جانب خداست وابسته است، لازم است که بگوییم مردم به ناچار نیازمند فرستاده ای از جانب خدا هستند که دارای صفاتی است که بدان ها از همه خلایق متمایز می شود. از جمله این صفات عصمت از گناهان و آشکار کردن معجزات و بیان استدلالات برای رفع شبهات است؛ فرستاده ای پاک و پاک شده و متصل به ملکوت خدای سبحان که از آن جدا نشود می باشد، چرا که چنین مأموریتی را از جانب خداوند به سوی خلایق جز کسی که این صفات را داشته باشد انجام نمی دهد و جایگاه سایر مردمان غیر معصوم را جز امامی عادل و معصوم که حدود الهی و اوامر او را به پا می دارد و به همراه آنها جهاد می کند و غنائمشان را تقسیم می کند در موضعش قرار نمی دهد و امکان ندارد که حدود الهی را کسی که بر دوشش حد الهی است جاری کند، زیرا که آلودگی با آلودگی پاک نمی شود و آلودگی فقط با چیز پاک، پاک می شود. و همانا در زندگی دنیایی خود که عاقبت آن، زندگی ابدی در آخرت است با آن زندگی می کنند و لازم است که صاحبان این صفت در تمامی عصرها و زمان ها و دوران ها تا زمانی که مردمان هستند و تکلیف نیز بر آنها واجب است وجود داشته باشد، زیرا امور مردمان جز به وسیله چنین افرادی بر پا نمی شود و زندگی آنها جز با آنان دوام نمی یابد. و اگر امام مانند سایر مردمان باشد، همانند آنان به چیزهایی که آنان محتاجند احتیاج می یابد، در حالی که امام آنان است و متناسب با عدل الهی و حکمت او نیست که با چنین شخصی برای مردم حجت بیاورد. همانا امام امامِ وصی است که او را امر و نهی می کند تمامی این صفات در میان انبیا متفرق بوده و خداوند سبحان آنها را در پیامبر ما جمع کرده است و از این رو پس از رفتن او نیز واجب کرده است که چنین صفاتی در وصی او و سپس در دیگر اوصیا وجود داشته باشد. ممکن است کسی چنین ادعا کند که امامت از چنین صفتی بی نیاز است و لذا با این ادعا ادله پیشین را ابطال نمایند که ثابت شد که به ناچار مردم باید همیشه امامی داشته باشند که به تمامی آنچه پیامبر ما محمد صلی الله علیه وآله با کتاب الهی آورده است دانا باشد تا آنچه در پیش گفته شد را اقامه نماید و پاسخ آنها و تمامی مشکلات را بدهد و جایگاه های شبهات را از مردم دفع نماید؛ کسی که در حکمش دچار لغزش نمی شود و به چیزهای ریز و درشت دانا است و در او هشت خصلت است که بدان ها از سایر مردم متمایز می شود. چهار خصلت در وصف خودش و نصبش و چهار وصف دیگر صفات ذات و حالاتش است. اما آنچه در وصف خودش است اینکه شایسته است جایگاه اجتماعی اش معروف باشد و نسبش شناخته شده باشد و به امر خداوند سبحان از جانب پیامبر نصی بر امامتش آمده باشد تا ادعای کسانی که چنین دلیلی از خدا و رسولش ندارند باطل کند، تا جایی که اگر جوینده ای از شهر نزدیک و دوردستی آمد، امت بر کمال و بیان او اشاره کنند و شهادت دهند. اما چهار صفتی که برای ذاتش است، آنکه واجب است زاهدترین، عالم ترین، شجاع ترین و کریم ترین مردم باشد و همچنین آنچه که به تبع آنها می آید را نیز داشته باشد، زیرا اگر زاهد از دنیا و زینت های آن نباشد در گناهان

ممنوعه واقع می شود و پس از آن به ناچار آن را بر خود مخفی می کند و از آنجایی که اگر از بندگان خدا کسی خیانتی کرد، نیازمند کسی است که با اقامه حدود او را پاک نماید، لذا در این حالت او امامی مأموم می شود. اما اگر عالم به تمامی آنچه خدا در کتابش و غیر آن واجب کرده نباشد، فرائض را تغییر می دهد و حرام خدا را حلال می نماید و گمراه شده و گمراه می کند و اگر شجاع ترین مردم نباشد، فرض امامتش باطل می شود، زیرا در جنگ یکی از مسلمانان است که اگر فرار کند، داخل در کسانی می شود که خداوند متعال درباره آنها چنین می گوید «وَ مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلاَّ مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ» {و هر که در آن هنگام به آنان پشت کند مگر آنکه [هدفش] کناره گیری برای نبردی [مجدّد] یا پیوستن به جمعی [دیگر از همرزمانش] باشد قطعاً به خشم خدا گرفتار خواهد شد} - . أنفال / ۱۶ - و اگر در نفسش کریم ترین مردم نباشد، بخلش او را بدین سو می کشد که دست درازی کند و فیء مسلمین را به دست گیرد، زیرا عهده دار و امین مردم در تمامی اموالشان از قبیل غنایم، خراج ها، جزیه و فیء است. پس امام بدین دلایل از سایر مردمان متمایز می شود و خداوند متعال هرگز امر به اطاعت از کسی که اوامر و نواهی اش شناخته نیست نمی کند. و هیچ گاه انسان جاهلی را که علمی ندارد بر آنها مسلط نمی کند و ناقصی را حجت برای برتر و فاضل قرار نمی دهد که اگر چنین بود، جایز بود که بیماران داروی بیماری از کسانی که به منافع و مضرات بدن آگاه نیستند می گرفتند و لذا جانشان به خطر می افتاد و اگر شخصی بخواهد که چیزی را بخرد، دوراندیشی اقتضا می کند که برای تجارت از تاجری بی نام کمک بخواهد که چنین چیزی مطابق با احتیاط است، حال که در چنین مسائل دنیایی شایسته نیست که بدون احتیاط قدم نهاد لازم است که در تمامی چیزهایی که به وسیله آنها به امور آخرت می پردازد، به سوی امام عادل برود و بین امام عادل و جاهل فرق بگذارد. عمر بن خطاب می گوید که دو مرد اختلافشان را پیش او بردند و او به نفع یکی و به ضرر دیگری حکم کرد. کسی که به نفعش حکم شده بود گفت: به خدا قسم به حق حکم کردی. عمر تازیانه اش را بالا برد و گفت: مادرت به عزایت بنشیند، به خدا قسم عمر نمی داند که در حکمش راه صواب رفته یا خطا کرده است. این حکم صرفاً رأیی بود که آن را تشخیص دادم. پیش از او ابوبکر نیز گفته بود بر شما حاکم شدم در حالی که بهترینتان نیستم و مرا شیطانی است که بر من چیره است. پس اگر منحرف شدم، مرا به راه راست بیاورید و اگر خشمگین شدم، از من دوری کنید تا انگشت نمای شما نباشم. کسانی که از آن دو تبعیت کردند نیز وقتی از به جا آوردن حقایق احکام عاجز ماندند، برای خود چنین دلیل آوردند که گفتند در گذشتگانمان برای ما اسوه هستند و به این دلیل اختلافات در گرفت و اجتماعشان به خاطر مخالفتشان با حکم خدا متفرق شد. خداوند سبحان می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا پروا کنید و با راستان باشید.} - . توبه/ ۱۱۹ - سپس برای صادقین علامت هایی قرار داد که بدان ها شناخته می شوند «التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ...» {[آن مؤمنان،] همان توبه کنندگان، پرستندگان هستند...} - . توبه/ ۱۱۲ -

همچنین در وصف آنان چنین آورده است: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ يُقْتَلُونَ» {در حقیقت، خدا از مؤمنان، جان و مالشان را به [بهای] اینکه بهشت برای آنان باشد، خریده است؛ همان کسانی که در راه خدا می جنگند و می کُشند و کشته می شوند} - . توبه/ ۱۱۱ - که صفات آنها در مواضع متعددی از قرآن آمده است. از این رو جز شخص دانا به امر و نهی (و نه جاهل به آن دو) کسی نمی تواند امر به معروف و نهی از منکر کند و از حدود الهی محافظت نماید.

اما آنچه در قرآن در ذکر اسباب معیشت و گذران زندگی آمده است، خداوند سبحان آن را در پنج وجه بیان می کند: اشارت، عمارت، اجاره، تجارت و صدقات. اما وجه اشارت در این آیه آمده است: «وَ اعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَیْ ءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبَی وَ الْیَتَامَی وَ الْمَسَاکِینِ» {و بدانید که هر چیزی را به غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و پیامبر و برای خویشاوندان [او] و یتیمان و بینوایان} - . أنفال / ۴۱ - که بر اساس این آیه خداوند متعال خمس غنائم را وضع کرده است و خمس در چهار چیز است: غنائمی که مسلمانان از مشرکین می گیرند، معادن، گنج ها و آنچه از طریق غواصی بدست می آید. آنگاه این خمس به شش بخش تقسیم می شود که امام از آن، سهم خدا و رسول خدا و ذی القربی (نزدیکان پیامبر صلی الله علیه و آله) را می گیرد و سه جزء باقیمانده را بین یتیمان، مساکین و در راه ماندگان تقسیم می کند .

غیر از خمس، انفال نیز در اختیار ولی امر مسلمین است که از آنِ رسول خدا صلی الله علیه و آله بود. خداوند متعال می فرماید: «یَسْأَلُونَکَ الْأَنْفَالَ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَ لِلرَّسُول» از تو انفال را می خواهند بگو انفال از آنِ خدا و رسولش است که این آیه را چنین تحریف کردند «یَسْأَلُونَکَ عَنِ الْأَنْفَالِ» {[ای پیامبر،] از تو در باره غنایم جنگی می پرسند} - . أنفال / ۱ - از تو درباره انفال می پرسند در حالی که آنان تمامی انفال را از رسول خدا صلی الله علیه و آله برای خود می خواستند که خداوند به آنها در ادامه آیه پاسخ می دهد و دلیل بر این مسأله این بخش از سخن خداست: «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا ذَاتَ بَیْنِکُمْ وَ أَطِیعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ إِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ» {بگو: «غنایم جنگی اختصاص به خدا و فرستاده [او] دارد. پس از خدا پروا دارید و با یکدیگر سازش نمایید، و اگر ایمان دارید از خدا و پیامبرش اطاعت کنید.} - . أنفال / ۱ - یعنی از خداوند متعال اطاعت کنید و آنچه حق شما نیست درخواست نکنید. و آنچه برای خدا و رسولش بود، اکنون برای امام است. همچنین از فیء نیز نصیبی در اختیار امام است. فیء بر دو بخش است: بخش اول آن مخصوص امام است که در این آیه سوره حشر بدان اشاره شده است: «مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَی رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَی فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِی الْقُرْبَی وَ الْیَتَامَی وَ الْمَسَاکِینِ وَ ابْنِ السَّبِیلِ» {آنچه خدا از [دارایی] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید، از آنِ خدا و از آنِ پیامبر [او] و متعلّق به خویشاوندان نزدیک [وی] و یتیمان و بینوایان و در راه ماندگان است} - . حشر/ ۷ - که مقصود از آن سرزمین هایی است که مسلمانان با اسبان و شتران در آنها تاخت و تاز نکرده و قدم ننهاده اند و نوع دیگر بخشی است که در اصل از آنِ خود امام علیهم السلام بوده و دیگران از آنها غصب کرده بودند و اکنون به خود ایشان باز می گردد. خداوند متعال می فرماید: «إِنِّی جَاعِلٌ فِی الْأَرْضِ» {«من در زمین جانشینی خواهم گماشت»} - . بقره/ ۳۰ - لذا تمام دنیا از آنِ حضرت آدم علیه السلام بود، زیرا حجت خدا در زمین بود و پس از او از آنِ برگزیدگانی است که خداوند متعال آنان را برگزیده و معصوم ساخت، ایشان همان خلفای الهی در زمین هستند. و از آنجایی که بر حق آنچه را که خدا و رسولش برای ایشان قرار داده بود غصب کردند، پس از آن بر سبیل غصب در دست کافران افتاد، تا زمانی که خداوند متعال رسول خود محمد صلی الله علیه و آله را برانگیخت و آن چیزهای غصب شده از آن او و اوصیای او شد. لذا هر آنچه از ایشان به غصب گرفته شده بود با شمشیر از آنها گرفتند و جزء چیزهایی که خداوند به آنها برگردانده بود قرار گرفت. و دلیل بر آنکه فیء همان باز گردانده شده است، این آیه است: «لِلَّذِینَ یُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَهِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ « {برای کسانی که به ترک همخوابگی با زنان خود، سوگند می خورند [ایلاء]، چهار ماه انتظار [و مهلت] است، پس اگر [به آشتی] بازآمدند، خداوند آمرزنده مهربان است.} - . بقره/ ۲۲۶ - یعنی تا زمانی که از ایلاء به ازدواج بازگردد. و در مورد وقت نماز هم می گویند «وَ إِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَیْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَی الْأُخْرَی فَقَاتِلُوا الَّتِی تَبْغِی حَتَّی تَفِی ءَ إِلَی أَمْرِ اللَّهِ» {و اگر دو طایفه از مؤمنان با هم بجنگند، میان آن دو را

اصلاح دهید، و اگر [باز] یکی از آن دو بر دیگری تعدّی کرد، با آن [طایفه ای] که تعدّی می کند بجنگید تا به فرمان خدا بازگردد} - . حجرات / ۹ - یعنی باز گردد. در مورد وقت نماز هم گفته می شود: «فَإِذَا فَاءَ الْفَيْ ءُ فَصَلُّوا» یعنی وقتی سایه بازگشت نماز بخوانید. اما وجه عمارت و کار و تلاش در این آیه است: «هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَ اسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» {و به سوی [قوم] او شما را از زمین پدید آورد و در آن شما را استقرار داد} - . هود/ ۶۱ - که خدای سبحان در این آیه امر به عمارت و آبادانی می کند تا اسباب زندگی و گذران آن از دانه ها و میوه ها و امثال آن که از زمین می روید فراهم شود.

و اما وجه تجارت در این آیه است «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَ لْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، هر گاه به وامی تا سررسیدی معین، با یکدیگر معامله کردید، آن را بنویسید. و باید نویسنده ای [صورت معامله را] بر اساس عدالت، میان شما بنویسد} - . بقره/ ۲۸۲ - که در این آیه نشان می دهد مردم چگونه باید در سفر و حضر خرید و فروش کرده و تجارت نمایند که تجارت نیز از اسباب معیشت و زندگی است.

اما وجه اجاره در این آیه است: «نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً سُخْرِيّاً وَ رَحْمَةُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ» {ما [وسایل] معاش آنان را در زندگی دنیا میانشان تقسیم کرده ایم، و برخی از آنان را از [نظر] درجات، بالاتر از بعضی [دیگر] قرار داده ایم تا بعضی از آنها بعضی [دیگر] را در خدمت گیرند، و رحمت پروردگار تو از آنچه آنان می اندوزند بهتر است.} - . زخرف / ۳۲ - که خداوند متعال در این آیه اشاره می کند که اجاره یکی از اسباب معیشت مردمان است. چرا که خداوند متعال به حکمت خودش با اراده ها و همت های مردمان و سایر حالاتشان مخالفت می کند تا باعث قوام زندگی آنها شود. و این بدان معناست که هر شخص برای آنچه باید ساخته شود و برای کارها و احکام و رفتار و املاکش شخص دیگری را به کار گیرد (و از تخصص او استفاده کند) چرا که اگر شخص ناچار شود خودش بنّا یا نجّار یا صنعت گر شود یا لباسش را خودش مهیا کند و در تمام آنچه نیاز دارد تخصص پیدا کند، نظام عالم پایدار نمی ماند، زیرا تمامی افراد نیازمند چنین چیزهایی هستند. حتی خودشان هم توان چنین چیزی را نداشته و از انجامش عاجزند. و لیکن خدای تبارک و تعالی تدبیرش را محکم ساخته و آثار حکمتش را در مخالفت با عزم های مردمان آشکار ساخته است، لذا هر کسی به سوی آنچه همتش بر آن منصرف می شود حرکت می کند که در نتیجه آن گروهی کارهای گروه دیگر را به عهده می گیرند و در گذران زندگی آنطور که به صلاح آن هاست از یکدیگر کمک می طلبند.

اما وجه دیگر از اسباب زندگانی صدقات است که برای گروه هایی است که نه توان امر کردن دارند و نه عمارتی (کاری) دارند و نه برای تجارت مالی دارند و نه در تخصص های جامعه شناخت و توانایی دارند. لذا خداوند متعال واجب کرد که در اموال اغنیا بخشی برای سیر کردن آنها و برآوردن اسباب معاششان اختصاص یابد. که به این امر در قرآن اشاره شده است که وقتی سرزمین های عرب توسط پیامبر صلی الله علیه و آله فتح شد صدقات فراوانی به سوی او سرازیر شد که پیامبر صلی الله علیه و آله آنها را در میان گروهی از اصحابش که خداوند صدقه را بر آنها واجب نموده بود تقسیم نمود. در این حال توانگران از مهاجرین و انصار به خشم آمدند زیرا دوست داشتند در میان آنها تقسیم شود و از این رو پیامبر صلی الله علیه و آله را سرزنش کرده و بر او عیب گرفتند و لذا خداوند عزوجل این آیه را نازل فرمود: «وَ مِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَ إِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ * وَ لَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ قَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ رَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ» {و برخی از آنان در [تقسیم] صدقات بر تو خرده می گیرند، پس اگر از آن [اموال] به

ایشـان داده شـود خشـنود می گردنـد، و اگر از آن بـه ایشـان داده نشـود بناگـاه به خشم می آینـد. و اگر آنـان بـدانچه خـدا و پیامبرش به ایشان داده اند خشـنود می گشتند و می گفتند: «خدا ما را بس است به زودی خدا و پیامبرش از کَرَم خود به ما می دهنـد و ما به خدا مشـتاقیم» [قطعاً برای آنان بهتر بود].} – . توبه/۵۸_۵۹ – سـپس بیان می کند که صدقات برای کیست: «إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَهِ قُلُوبُهُمْ وَ فِی الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِی سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ» {صدقات، تنهـا بـه تهیدسـتان و بینوایـان و متصـدّیان [گردآوری و پخش] آن، و کسـانی کـه دلشـان به دست آورده می شـود، و در [راه آزادی] بردگان، و وامـداران، و در راه خـدا، و به در راه مانـده، اختصاص دارد.} – . توبه/ ۶۰ – سـپس به ما خبر می دهد که رسول خدا صـلی الله علیه و آله تمام واجبات را چه در کم و چه در زیاد به امر خداوند سـبحان و به اقتضای مصـلحت در جای خود قرار داده است.

اما در مورد ایمان و کفر و شـرک و زیارت و نقصان آن: همانا ایمان به خداوند متعال در بالاترین درجه اعمال و شریف ترین منزلت و بالاترین بهره مندی در میان اعمال است. از امام علیه السـلام سؤال کردند: آیا ایمان، سخن و عمل است یا فقط سخن و گفتار را شامل می شود؟ فرمودنـد: ایمان تصـدیق قلب و اقرار زبان و عمل در ارکان انسان است و ایمان تمامش عمل است. نوعی از آن ایمـان تام و دیگری کامل و تمام و نوع دیگرش ایمان ناقصـی است که نقصانش روشن است و نوعی دیگر ایمان زیـادی است که زیـادتش روشن است. همانـا خداونـد متعال ایمان را بر هیـچ عضوی از اعضای انسان واجب نکرد، مگر آنکه آن عضو را موظف به کـاری کرد که دیگری موظف بـدان نیست. از جمله این اعضا قلب اوست که به وسـیله آن تعقل و تفقه می کنـد و می فهمد و می گشاید و می بندد و اراده می کند. و قلب امیر بدن است که هیچ چیزی بر اعضا وارد نمی شود و از آنها صادر نمی شود مگر براساس رأی قلب و امر و نهی او باشد.

از دیگر اعضا زبان اوست که به وسیله آن سخن می گوید و دیگر عضو گوش های اوست که به وسیله آنها می شنود. و عضو دیگر چشم های اوست که به وسـیله آنها می بیند و دیگری دو دست اوست که با آنها حمله می کند و دیگری در پای اوسـت که بـا آنها راه می رود و دیگری فرْج اوست که از جـانب آن از نکـاح بهره می برد و دیگری سـر اوست که چهره اش در آن است. و هیـچ عضوی از این اعضـا نیست مگر آنکه واجبی مخصوص برای آن قرار داده شـده است. آنچه بر قلب واجب شـد، غیر از چیزی اسـت کـه بر گـوش واجـب شـده و بر گـوش چیزی غیر از آنچه بر چشم واجب است واجب شـده و بر چشم غیر آنچه بر دست ها واجب شده واجب است و بر دو دست چیزی غیر از آنچه بر پاها واجب شده واجب است و بر پاها چیزی غیر آنچه بر فرْج واجب شده واجب است و بر فرْج غیر آنچه بر چهره و صورت واجب شده واجب است و بر صورت نیز چیزی غیر از آنچه بر زبان واجب شده واجب است.

اما آنچه بر قلب واجب شده ایمان و سپس اقرار و معرفت و عقیده به آن و رضایت به آنچه بر او واجب شده و تسلیم در مقابل امر الهی و ذکر و تفکر و انقیاد و تسـلیم در مقابل هر آنچه از جانب خداوند عزوجل در کتابش آمده است که همراه با معجزه بوده و بر او واجب است بدان معتقد باشد و آنچه در درون بدان معتقد است را در ظاهر نیز آشـکار نماید مگر آنکه ضـرورتی پیش آید مانند آیه: «مَنْ أُكْرِهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ» {آن کس که مجبور شده و [لی] قلبش به ایمان اطمینان دارد} – . نحل / ۱۰۶ – و همچنین این سـخن خدا: «لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِی أَيْمَانِكُمْ وَ لكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ» {خداوند شما را به سوگنـدهای لغوتان مؤاخـذه نمی کند، ولی شـما را بدانچه دل هایتان [از روی عمد] فراهم آورده است، مؤاخذه می کند} – .

بقره/ ۲۲۵ – و همچنین فرمود: «الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ» {[چه] از آنان که با زبان خود گفتند: «ایمان آوردیم»، و حال آنکه دل هایشان ایمان نیاورده بود} – . مائده/ ۴۱ – و این آیه: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ « {آگاه باش که با یاد خدا دل ها آرامش می یابد.} – . رعد/ ۲۸ – و این سخن خدای سبحان: «وَ يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هذَا بَاطِلًا» {و در آفرینش آسمان ها و زمین می اندیشند [که:] پروردگارا، اینها را بیهوده نیافریده ای} – . آل عمران / ۱۹۱ – و این فرموده: «أَ فَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» {آیا به آیات قرآن نمی اندیشند؟ یا [مگر] بر دل هایشان قفل هایی نهاده شده است؟} – . محمد/ ۲۴ – و همچنین فرمود: «فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَ لكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ» {در حقیقت، چشم ها کور نیست لیکن دل هایی که در سینه هاست کور است.} – . حج / ۴۶ – که نمونه های آن در قرآن فراوان است و آن قله ایمان است.

و اما آنچه بر زبان واجب شده آیه ای است که معنی بیان آنچه قلب بدان معتقد است و اقرار یا انکار آن آمده است: «قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَ مَا أُنْزِلَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ» {بگویید: «ما به خدا، و به آنچه بر ما نازل شده، و به آنچه بر ابراهیم و اسحاق و یعقوب نازل آمده ایمان آورده ایم.} – . بقره/ ۱۳۶ – و این آیه «قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً وَ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ» {با مردم [به زبانِ] خوش سخن بگویید، و نماز را به پا دارید، و زکات را بدهید»} – . بقره/ ۸۳ – و این سخن خدای سبحان «وَ لَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْراً لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلهٌ وَاحِدٌ» {و نگویید [خدا] سه گانه است. باز ایستید که برای شما بهتر است. خدا فقط معبودی یگانه است} – . نساء/ ۱۷۱ – که بر اساس آن خداوند متعال امر به گفتن سخن حق کرده و از گفتن سخن باطل نهی نموده است.

اما آنچه بر گوش ها واجب شده، شنیدن ذکر خدا و استماع تلاوت کتاب خدا و رها کردن گوش دادن به آنچه موجب خشم او می شود است. خدای سبحان می فرماید: «وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ « {و چون قرآن خوانده شود، گوش بدان فرا دارید و خاموش مانید، امید که بر شما رحمت آید.} – . أعراف / ۲۰۴ – و می فرماید: «وَ قَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَ يُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ» {و البتّه [خدا] در کتاب [قرآن] بر شما نازل کرده که: هر گاه شنیدید آیات خدا مورد انکار و ریشخند قرار می گیرد، با آنان منشینید تا به سخنی غیر از آن درآیند} – . نساء/ ۱۴۰ – سپس نسیان و فراموشی را از آن استثنا نموده و فرمود: «وَ إِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ» {و اگر شیطان تو را [در این باره] به فراموشی انداخت، پس از توجّه، [دیگر] با قوم ستمکار منشین.} – . أنعام / ۶۸ – و فرمود: «فَبَشِّرْ عِبَادِ * الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَ أُولئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ « {پس بشارت ده به آن بندگان من که: به سخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند؛ اینانند که خدایشان راه نموده و اینانند همان خردمندان.} – . زمر/۱۷_۱۸ – و فرمود: «وَ إِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَ قَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَ لَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ « {و چون لغوی بشنوند از آن روی برمی تابند و می گویند: «کردارهای ما از آنِ ما و کردارهای شما از آنِ شماست. سلام بر شما، جویای [مصاحبت] نادانان نیستیم.»} – . قصص / ۵۵ –

همچنین در قرآن آیاتی است که معنای آنها چیزی است که بر گوش واجب شده که همان ایمان است. اما آنچه بر چشم ها واجب شده، از جمله آن نگاه کردن به نشانه های الهی و بستن آن از حرام خدا است. خدای متعال می فرماید: «أَ فَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ * وَ إِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ * وَ إِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ * وَ إِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ» {آیا به شتر

نمی نگرند که چگونه آفریده شده؟ و به آسمان که چگونه برافراشته شده؟ و به کوه ها که چگونه برپا داشته شده؟ و به زمین که چگونه گسترده شده است؟} -. غاشیه/۱۷_۲۰ -

و می فرماید: «أَ وَ لَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ» {آیا در ملکوت آسمان ها و زمین و هر چیزی که خدا آفریده است ننگریسته اند.} -. أعراف / ۱۸۵ - و می فرماید: «انْظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَ يَنْعِهِ» {به میوه آن چون ثمر دَهَد و به [طرز] رسیدنش بنگرید.} -. أنعام / ۹۹ - و می فرماید: «فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا» {پس هر که به دیده بصیرت بنگرد به سود خود او، و هر کس از سر بصیرت ننگرد به زیان خود اوست} -. أنعام / ۱۰۴ - و در این آیه هم چشم سر آمده و هم چشم قلب. خدای متعال می فرماید: «فَإِنَّهَا لاَ تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَ لَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ» {در حقیقت، چشم ها کور نیست لیکن دل هایی که در سینه هاست کور است.} -. حج / ۴۶ - و همچنین فرمود: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ» {به مردان با ایمان بگو: «دیده فرو نهند و پاکدامنی ورزند، که این برای آنان پاکیزه تر است} -. نور/ ۳۰ - که معنای آن این است که هیچ کسی به فرج برادر مؤمن خود ننگرد و نگذارد کسی به فرج او بنگرد. سپس فرمود: «وَ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» {و به زنان با ایمان بگو: «دیدگان خود را [از هر نامحرمی] فرو بندند و پاکدامنی ورزند} -. نور/ ۳۱ - یعنی مانند آنچه در پیش آمد از نظر دیگران حفظ نمایند و خود نیز ننگرند. زیرا نگاه کردن موجب واقع شدن در عمل زنا و غیر آن می شود.

سپس خداوند به ترتیب آنچه بر گوش و چشم و فرج واجب شده را آورده و فرمود: «وَ مَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَ لاَ أَبْصَارُكُمْ وَ لاَ جُلُودُكُمْ وَ لَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لاَ يَعْلَمُ كَثِيراً مِمَّا تَعْمَلُونَ» {و [شما] از اینکه مبادا گوش و دیدگان و پوستتان بر ضدّ شما گواهی دهند [گناهانتان را] پوشیده نمی داشتید لیکن گمان داشتید که خدا بسیاری از آنچه را که می کنید نمی داند.} -. فصلت / ۲۲ - که مقصود از پوست ها در این آیه همان فرج ها است. خدای متعال می فرماید: «وَ لاَ تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَ الْبَصَرَ وَ الْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولاً» {و چیزی را که بدان علم نداری دنبال مکن، زیرا گوش و چشم و قلب، همه مورد پرسش واقع خواهند شد.} -. إسراء/ ۳۶ - این واجباتی است که بر چشم مقرر شده است مانند تأمل در آیات و نشانه ها و فروبستن از توجه به زشتی ها که این از ایمان است.

اما آنچه بر دست ها واجب شده، طهارت است که در این آیه آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَ أَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَ أَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، چون به [عزم] نماز برخیزید، صورت و دست هایتان را تا آرنج بشویید؛ و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی پیشین [هر دو پا] مسح کنید.} -. مائده/ ۶ -

و همچنین بر دست ها انفاق در راه خدا را نیز واجب کرده و فرمود: «أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَ مِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ» {از چیزهای پاکیزه ای که به دست آورده اید، و از آنچه برای شما از زمین برآورده ایم، انفاق کنید.} -. بقره/ ۲۶۷ - و همچنین بر دست ها جهاد را نیز واجب نمود که جهاد از کارهای دست بوده و علاج امر به دست هاست که فرمود: «فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ» {پس چون با کسانی که کفر ورزیده اند برخورد کنید، گردن ها [یشان] را بزنید. تا چون آنان را [در کشتار] از پای درآوردید، پس [اسیران را] استوار در بند کشید} -. محمد/ ۴ - که این

ها همگی از ایمان است.

اما آنچه بر پاها واجب شده، پس راه رفتن به وسیله آنها در راه رضای الهی و دوری کردن از قدم نهادن در آنچه موجب خشم خدا است می باشد. خدای متعال می فرماید: «فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَ ذَرُوا الْبَيْعَ» {به سوی ذکر خدا بشتابید، و داد و ستد را واگذارید.} - . جمعه/ ۹ - و می فرماید: «وَ لاَ تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحاً» {و در [روی] زمین به نخوت گام برمدار.} - . إسراء/ ۳۷ - و می فرماید: «وَ اقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ» {و در راه رفتنِ خود میانه رو باش، و صدایت را آهسته ساز.} - . لقمان / ۱۹ - همچنین به آن دو ایستادن در نماز را واجب کرده و فرمود: «وَ قُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ» {و خاضعانه برای خدا به پا خیزید.} - . بقره/ ۲۳۸ - سپس فرمود که پاها از اعضایی است که روز قیامت شهادت می دهد و آنها به این صورت به نطق می آیند: «الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ » {امروز بر دهان های آنان مُهر می نهیم، و دست هایشان با ما سخن می گویند، و پاهایشان بدانچه فراهم می ساختند گواهی می دهند.} - . یس / ۶۵ - و این ها از اموری است که خدای سبحان در قرآن بر پاها واجب کرده است که از ایمان است .

اما آنچه بر سر واجب شده، آن است که در وقت طهارت برای نماز از آب وضو بر آن مسح شود: «وَ امْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ» {و سرهایتان را مسح کنید} - . مائده/ ۶ - که از ایمان است. و بر چهره و صورت واجب نمود هنگام وضو با آب شسته شود که فرمود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، چون به [عزم] نماز برخیزید، صورت هایتان را بشویید.} - . مائده/ ۶ - و همچنین سجده را واجب نمود بر دست ها و زانوها و پاها، رکوع را واجب کرد که آن نیز از ایمان است. و وقتی طهارت و نماز را بر این اعضا واجب کرد، در قرآن آن را ایمان نامید و آن زمانی بود که قبله از بیت المقدس به سمت کعبه برگشت که مسلمانان گفتند: یا رسول الله نماز ما به سمت بیت المقدس رفته و طهارتمان ضایع شد که در این موقع خدای متعال این آیه را نازل فرمود: «وَ مَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلاَّ لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَ إِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلاَّ عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ» {و قبله ای را که [چندی] بر آن بودی، مقرر نکردیم جز برای آنکه کسی را که از پیامبر پیروی می کند، از آن کس که از عقیده خود برمی گردد بازشناسیم؛ و البتّه [این کار] جز بر کسانی که خدا هدایت [شان] کرده، سخت گران بود؛ و خدا بر آن نبود که ایمان شما را ضایع گرداند، زیرا خدا [نسبت] به مردم دلسوز و مهربان است.} - . بقره/ ۱۴۳ - که نماز و طهارت در این آیه ایمان نامیده شده است.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر کس خدا را با ایمان کامل ملاقات کند از اهل بهشت است و هر کس چیزی از واجبات الهی را که بر این اعضا واجب شده ضایع و تباه کند و از دستور خدا سرپیچی کند و مرتکب منهیات او شود، با ایمان ناقص خدا را ملاقات خواهد کرد. خدای عزوجل می فرماید: «وَ إِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هذِهِ إِيمَاناً فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَاناً وَ هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ» {و چون سوره ای نازل شود، از میان آنان کسی است که می گوید: «این [سوره] ایمان کدام یک از شما را افزود؟» امّا کسانی که ایمان آورده اند بر ایمانشان می افزاید و آنان شادمانی می کنند.} - . توبه/ ۱۲۴ - و می فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ إِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَاناً وَ عَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ » {مؤمنان، همان کسانی اند که چون خدا یاد شود دل هایشان بترسد، و چون آیات او بر آنان خوانده شود بر ایمانشان بیفزاید، و بر پروردگار خود توکّل می کنند.} - . أنفال / ۲ - و می فرماید: «إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَاهُمْ هُدًى» {آنان

جوانانی بودند که به پروردگارشان ایمان آورده بودند و بر هدایتشان افزودیم.} - . کهف / ۱۳ -

و می فرمایـد: «وَ الَّذِینَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَ آتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ » {و [لی] آنان که به هدایت گراییدند [خدا] آنان را هر چه بیشتر هدایت بخشید و [توفیق] پرهیزگاری شان داد} - . محمد/ ۱۷ - که اگر تمام ایمان ها یکی بود و زیادی و کمی نداشت، هیچ کس بر دیگری برتری نداشت و همه مردم مساوی بودند. همانا به وسیله تام و کامل بودن ایمان است که مؤمنان وارد بهشت می شونـد و در آن به درجات متفاوت دست می یابنـد و بـا نبودن ایمـان و کاستی آن است که گروهی دیگر وارد جنهم می شونـد. و همچنین (از دیگر اسباب کمـال ایمـان و ورود به بهشت) سبقت یـافتن در ایمان است. خـدای متعال می فرمایـد: «وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ * أُولئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» {و سبقت گیرندگان مقدّمند؛ آنانند همان مقرّبانِ [خدا] هستند.} - . واقعه/۱۰_۱۱ - و می فرماید: «وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ» {و پیشگامانِ نخستین از مهاجران و انصار.} - . توبه/ ۱۰۰ -

و سومین آنهـا تـابعین هستند. و می فرمایـد: «تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَ رَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَ آتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَ أَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ» {برخی از آن پیامبران را بر برخی دیگر برتری بخشیدیم. از آنان کسی بود که خدا با او سخن گفت و درجات بعضـی از آنان را بالا برد؛ و به عیسی پسر مریم دلایل آشکار دادیم، و او را به وسیله روح القـدس تأیید کردیم.} - . بقره/ ۲۵۳ - می فرمایـد: «وَ لَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَ آتَيْنَا دَاوُدَ زَبُوراً» {و در حقیقت، بعضـی از انبیا را بر بعضی برتری بخشیدیم و به داوود زبور دادیم.} - . إسراء/ ۵۵ - می فرماید: «انْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ لَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَ أَكْبَرُ تَفْضِيلًا» {ببین چگونه بعضی از آنان را بر بعضـی دیگر برتری داده ایم، و قطعاً درجات آخرت و برتری آن بزرگتر و بیشتر است.} - . إسراء/ ۲۱ - می فرمایـد: «هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَ اللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ » {[هر یک از] ایشان را نزد خداوند درجاتی است، و خدا به آنچه می کنند بیناست.} - . آل عمران / ۱۶۳ - می فرماید: «وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ» {و به هر شایسته نعمتی از کَرَم خود عطا کند} - . هود/ ۳ - می فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ» {کسانی که ایمان آورده و هجرت کرده و در راه خـدا با مال و جانشان به جهاد پرداخته انـد نزد خـدا مقامی هر چه والاتر دارنـد.} - . توبه/ ۲۰ - می فرمایـد: «لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَ قَاتَلَ أُولئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَ قَاتَلُوا وَ كُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى» {کسانی از شما که پیش از فتح [مکّه] انفاق و جهاد کرده اند، [با دیگران] یکسان نیستند. آنان از [حیث] درجه بزرگتر از کسانی اند که بعداً به انفاق و جهاد پرداخته اند. و خداونـد به هر کـدام وعـده نیکو داده است.} - . حدید/ ۱۰ - و فرمود: «فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً * دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَ مَغْفِرَةً وَ رَحْمَةً» {مجاهـدان را بر خـانه نشینان به پاداشـی بزرگ، برتری بخشیده است؛ [پـاداش بزرگی که] به عنوان درجات و آمرزش و رحمتی از جانب او [نصیب آنان می شود].} - . نساء/۹۵_۹۶ - و فرمود: «ذلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَ لَا نَصَبٌ وَ لَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا يَطَئُونَ مَوْطِئاً يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَ لَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ» {چرا که هیچ تشنگی و رنج و گرسنگیی در راه خدا به آنان نمی رسد؛ و در هیچ مکانی که کافران را به خشم می آورد قدم نمی گذارند و از دشمنی غنیمتی به دست نمی آورند مگر اینکه به سبب آن، عمل صالحی برای آنان [در کارنامه شان] نوشته می شود.} - . توبه/ ۱۲۰ - این ها درجات ایمان و منازل آن در نزد خدای سبحان است و به خدای سبحان کسـی ایمان نمی آورد مگر آنکه به رسول او و حجت هـای او در زمین ایمان بیاورد. خـدای متعال می فرمایـد: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ» {هر کس از پیـامبر فرمـان بَرَد، در حقیقـت، خـدا را فرمـان برده} - . نسـاء/ ۸۰ - و هرگز خداونـد را شایسـته نیسـت که برای

جوارح انسان امامی (قلب) در بـدن قرار دهـد که از او شک را برطرف کرده و او را به یقین برساند، اما از آوردن حجت برای مردمـان اهمـال نمایـد. خـدای متعـال فرمود: «فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ » {«برهانِ رسا ویژه خـداست، و اگر [خدا] می خواست قطعاً همه شما را هدایت می کرد.»} – . أنعام / ۱۴۹ – و فرمود: «لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ» {تا برای مردم، پس از [فرستادن] پیامبران، در مقابل خدا [بهانه و] حجّتی نباشد.} – . نساء/ ۱۶۵ –

و فرمود: «أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَ لاَ نَذِيرٍ» {تا مبادا [روز قیامت] بگویید: «برای ما بشارتگر و هشداردهنده ای نیامد.»} – . مائده/ ۱۹ – و فرمود: «وَ جَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا» {و چون شـکیبایی کردنـد برخی از آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما [مردم را] هدایت می کردند.} – . سجده / ۲۴ – سپس بر امت، اطاعت از ولی امر را واجب کرد که برپا دارنـدگان دین او هسـتند، همـان طور که اطـاعت از رسولش را واجب نمود و فرمود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ» {ای کسانی که ایمان آورده ایـد، خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید.} – . نساء/ ۵۹ – سپس جایگاه صاحبان امر را در میان کسانی که عالم به تأویل قرآن هستند تعیین کرده و فرمود: «وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ» {و اگر آن را به پیامبر و اولیای امر خود ارجاع کننـد، قطعاً از میان آنان کسانی اند که [می توانند درست و نادرست] آن را دریابند.} – . نساء/ ۸۳ –

و همه مردم از شـناخت تأویـل قرآن عاجزنـد، مگر آنـان که همان راسـخان در علم بوده و در تأویل قرآن مورد اعتماد هسـتند خـدای متعال می فرمایـد: «وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ...» {تأویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسـی نمی دانـد...} – . آل عمران / ۷ – و فرمود: «بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ» {بلکه [قرآن] آیاتی روشن در سینه های کسانی است که علم [الهی] یافته اند.} – . عنکبوت / ۴۹ –

همانـا طلب علم از عبـادت برتر است. خـدای عزوجـل می فرمایـد: «إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ» {از بنـدگان خـدا تنها دانایانند که از او می ترسـند} – . فاطر/ ۲۸ – کسانی که «لاَ يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ » {از آنچه خـدا به آنان دستور داده سرپیچی نمی کنند و آنچه را که مأمورند انجام می دهند.} – . تحریم / ۶ –

و با علم است که مستحق صدق می شوند و خداوند آنان را صادقین می نامد و اطاعت از آنها را بر همگان واجب می کند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» {ای کسانی که ایمان آورده ایـد، از خـدا پروا کنیـد و با راسـتان باشـید.} – . توبه/ ۱۱۹ – که آنـان را اولیـای خود قرار داده و ولایتشـان را ولایت خود کرده و حزب آنها را حزب خود نموده است: «وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ » {و هر کس خـدا و پیامبر او و کسانی را که ایمان آورده انـد ولیّ خود بدانـد [پیروز است، چرا که] حزب خـدا همان پیروزمندانند.} – . مائده/ ۵۶ – و فرمود: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ» {ولیّ شـما، تنها خـدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده انـد: همان کسانی که نماز برپا می دارنـد و در حال رکوع زکات می دهنـد.} – . مائـده/ ۵۵ – خدا شـما را رحمت کند. بدانید که این امت پس از پیامبرش صـلی الله علیه و آله با رفتن در مسـیر امت های پیشـین و اقوام گذشته هلاک شده و به پشت سر خود بازگشـتند، همان کسانی که عبادت بت ها را بر اطاعت اولیای الهی ترجیـح دادنـد و جاهل را بر عالم مقـدم کردنـد که خدای متعـال این عملشـان را به شـدت سـرزنش کرده و می فرمایـد: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لاَ يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا

الْأَلْبَابِ» {«آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟» تنها خردمندانند که پندپذیرند.} - . زمر/ ۹ - و در مورد کسانی که به میراث پیامبر صلی الله علیه و آله پس از وفاتش از روی باطل مسلط شدند فرمود: «أَ فَمَنْ یَهْدِی إِلَی الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ یُتَّبَعَ أَمَّنْ لاَ یَهِدِّی إِلاَّ أَنْ یُهْدَی فَمَا لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ » {پس، آیا کسی که به سوی حقّ رهبری می کند سزاوارتر است مورد پیروی قرار گیرد یا کسی که راه نمی یابد مگر آنکه هدایت شود؟ شما را چه شده، چگونه داوری می کنید؟} - . یونس / ۳۵ -

اگر جایز بود که امت کسی را که نمی داند و یا جاهل است امام خود قرار دهد، ابراهیم علیه السلام به پدرش نمی فرمود: «لِمَ تَعْبُدُ مَا لاَ یَسْمَعُ وَ لاَ یُبْصِرُ وَ لاَ یُغْنِی عَنْکَ شَیْئاً» {چرا چیزی را که نمی شنود و نمی بیند و از تو چیزی را دور نمی کند می پرستی؟} - . مریم / ۴۲ - مردم تابعان امامان حق و امامان باطل هستند. خداوند عزوجل می فرماید: «یَوْمَ نَدْعُو کُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ فَمَنْ أُوتِیَ کِتَابَهُ بِیَمِینِهِ فَأُولٰئِکَ یَقْرَءُونَ کِتَابَهُمْ وَ لاَ یُظْلَمُونَ فَتِیلاً» {[یاد کن] روزی را که هر گروهی را با پیشوایشان فرا می خوانیم. پس هر کس کارنامه اش را به دست راستش دهند، آنان کارنامه خود را می خوانند و به قدر نخک هسته خرمایی به آنها ستم نمی شود.} - . إسراء/ ۷۱ -

پس هر کس صادقین را امام خود قرار دهد با آنان محشور می شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: شخص با کسی است که دوستش دارد. ابراهیم علیه السلام نیز فرمود: «فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی» {پس هر که از من پیروی کند، بی گمان، او از من است} - . ابراهیم/۳۶ - و اصل ایمان علم است و خداوند متعال برای آن اهلی را قرار داده است و بر اطاعت و سؤال از آنان نیز ترغیب کرده و فرموده است: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّکْرِ إِنْ کُنْتُمْ لاَ تَعْلَمُونَ» {پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان کتاب های آسمانی جویا شوید.} - . نحل / ۴۳ - فرمود: «وَ أْتُوا الْبُیُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» {و به خانه ها از درِ [ورودیِ] آنها درآیید} - . بقره/ ۱۸۹ - که در این آیه جایگاهی است که خدای سبحان بنای آن را عظیم شمرده و فرمود: «فِی بُیُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ یُذْکَرَ فِیهَا اسْمُهُ {در خانه هایی که خدا رخصت داده که [قدر و منزلت] آنها رفعت یابد و نامش در آنها یاد شود.} - . نور/ ۳۶ - سپس معنای آن را بیان نمود تا اهل جاهلیت تصور نکنند مقصود از آن بنای ظاهر است. و فرمود: «رِجَالٌ لاَ تُلْهِیهِمْ تِجَارَةٌ وَ لاَ بَیْعٌ عَنْ ذِکْرِ اللَّهِ» {مردانی که نه تجارت و نه داد و ستدی، آنان را از یاد خدا، به خود مشغول نمی دارد.} - . نور/ ۳۷ -

هر کس در این جهت علم را جستجو کند بدان دست می یابد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من شهر علم هستم و در جای دیگری فرمود: من شهر حکمت هستم و علی علیه السلام باب آن است. پس هر کس دنبال حکمت است باید از درش وارد شود. و تمامی این ها در کتاب خدا آمده است، الا اینکه این کتاب دارای اهلی است که تأویل آن را می دانند. پس هر کس از این ها روی گردانده و به سوی کسانی که فقط ادعای آن را دارند و از متشابهات قرآن برای فتنه انگیزی و تأویل نابجا و انحرافی تبعیت می کنند برود، دچار هلاکت می شود و دیگران را نیز هلاک کرده و دچار معامله ای زیانبار شده و تلاشش در گمراهی است: «إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِینَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِینَ اتَّبَعُوا وَ رَأَوُا الْعَذَابَ وَ تَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ» {آن گاه که پیشوایان از پیروان بیزاری جویند؛ و عذاب را مشاهده کنند، و میانشان پیوندها بریده گردد.} - . بقره/ ۱۶۶ -

و همانا آن حق و باطل و ایمان و کفر و علم و جهل و سعادت و شقاوت و بهشت و آتش است، هیچ گاه حق و باطل در قلب کسی جمع نمی شوند. خدای متعال می فرماید: «مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ فِی جَوْفِهِ» {خداوند برای هیچ مردی در درونش

دو دل ننهاده است} -. أحزاب / ۴ - و همانا مردمان وقتی امامان هدایت و امامان کفر را مساوی قرار دادند دچار هلاکت شدند، آنجا که گفتند اطاعت هر کسی که در جایگاه پیامبر می نشیند واجب است، نیکوکار باشد یا ستمکار و فاجر، پس به سوی او بروید. خدای سبحان فرمود: «أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ * مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ» {پس آیا فرمانبرداران را چون بدکاران قرار خواهیم داد؟ شما را چه شده؟ چگونه داوری می کنید؟} -. قلم /۳۵_۳۶ -

و فرمود: «هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَ الْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَ النُّورُ» {«آیا نابینا و بینا یکسانند؟ یا تاریکی ها و روشنایی برابرند؟} -. رعد/ ۱۶ - و در مورد کسانی که ائمه کفر را که حق اهالی حق را که خدا برایشان قرار داده بود غصب کردند ائمه هدایت می نامند. و همچنین در مورد کسانی که پیشوایان گمراهی را در ظلمشان یاری می کنند فرمود: «إِنْ هِيَ إِلاَّ أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ» {[این بتان] جز نام هایی بیش نیستند که شما و پدرانتان نامگذاری کرده اید [و] خدا بر [حقّانیت] آنها هیچ دلیلی نفرستاده است} -. نجم / ۲۳ - که خدای سبحان به افترای بزرگ آنان بر اهل ایمان اشاره کرده و می فرماید: «إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لاَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ» {تنها کسانی دروغ پردازی می کنند که به آیات خدا ایمان ندارند.} -. نحل / ۱۰۵ -

و می فرماید: «وَ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ» {و کیست گمراه تر از آنکه بی راهنمایی خدا از هوسش پیروی کند؟} -. قصص / ۵۰ - و فرمود: «أَ فَمَنْ كَانَ مُؤْمِناً كَمَنْ كَانَ فَاسِقاً لاَ يَسْتَوُونَ» {آیا کسی که مؤمن است، چون کسی است که نافرمان است؟ یکسان نیستند.} -. سجده / ۱۸ - و فرمود: «أَ فَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ هُوَ أَعْمى» {آیا کسی که از جانب پروردگارش بر حجّتی روشن است مانند کسی است که نابینا است؟} -. هود/ ۱۷ بخش دوم آیه (كَمَنْ هُوَ أَعْمى) در آیه ۱۹ سوره رعد آمده است. -

پس خداوند عزوجل حق و باطل را در بسیاری از آیات قرآن تبیین نموده و هیچ عذری را بر بندگان در مخالفت امر الهی پس از دلایل روشن و براهین آشکار قرار نداده است. این جماعت پس از پیامبرشان با اختلافشان و تفرقه در میان امت و پراکنده کردن امور مسلمین و ظلم به اوصیای پیامبر راه ظلم و کفر را در پیش گرفتند و این در حالی بود که ثواب در مقابل طاعت الهی و عذاب در مقابل گناهِ مخالفت برایشان روشن شده بود، اما آنها از هواهای نفسانی خود تبعیت کرده و آنچه خدا و رسولش بدان امر کرده بودند را رها کردند: «وَ مَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ» {و اهل کتاب دستخوشِ پراکندگی نشدند، مگر پس از آنکه برهان آشکار برای آنان آمد.} -. بینه/ ۴ -

سپس فضل و برتری مؤمنان را چنین بیان می کند: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ» {در حقیقت کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده اند، آنانند که بهترین آفریدگانند.} -. بینه/ ۷ -

سپس در مورد آنچه به کرامتش برای آنان آماده کرده و عذاب هایی که برای کسانی که به او شرک ورزیده و از امر او مخالفت کرده و از ولیّ او سرپیچی کردند سخن می گوید. و صفات هدایت یافتگان و گمراهان را بیان کرده و آیات بسیاری از قرآن را در مورد آنان می آورد از این روست که می فرماید: «أَ فَلاَ يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا» {آیا به آیات قرآن نمی اندیشند؟ یا [مگر] بر دل هایشان قفل هایی نهاده شده است؟} -. محمد/ ۲۴ -

آنگـاه می بینی که چه کسـی شایسـتگی چنین جایگـاهی را از جانب خـدا دارد و اطاعتش واجب است کسـی که چشم به هم زدنی به خـدا شـرک نورزیـده و هرگز در هیـچ کوچک و بزرگی معصـیت او را نکرده است، یا کسـی که بیشتر عمرش را در عبـادت بت هـا گذرانـده و اظهـار ایمـان کرده و نفـاقش را مخفی نگه داشـته است. آیا از حکیم بر می آیـد که آلودگی را با آلودگی پاک کند و کسـی را عهده دار اجرای حدود الهی کند که بر خودش حدود بسیاری هست. خدای سبحان می فرماید: «أَ تَـأْمُرُونَ النَّاسَ بِـالْبِرِّ وَ تَنْسَوْنَ أَنْفُسَـكُمْ وَ أَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَـابَ أَ فَلاَـ تَعْقِلُونَ « {آیـا مردم را به نیکی فرمـان می دهیـد و خود را فراموش می کنید، با اینکه شما کتاب [خدا] را می خوانید؟ آیا [هیچ] نمی اندیشید؟} - . بقره/ ۴۴ -

آیا خداوند پیامبرش را امر نکرد که آنچه درباره وصـیش عهد کرده بود ابلاغ کند و امامت و ولایت او را اظهار نماید: «یَا أَیُّهَا الرَّسُـولُ بَلِّغْ مَـا أُنْزِلَ إِلَیْـکَ مِـنْ رَبِّکَ وَ إِنْ لَمْ تَفْعَـلْ فَمَـا بَلَّغْتَ رِسَـالَتَهُ وَ اللَّهُ یَعْصِـمُکَ مِنَ النَّاسِ» {ای پیـامبر، آنچه از جـانب پروردگارت به سوی تو نازل شده، ابلاغ کن؛ و اگر نکنی پیامش را نرسانده ای. و خدا تو را از [گزندِ] مردم نگاه می دارد} - . مائده/ ۶۷ - و رسول خدا صـلی الله علیه و آله آنچه شنیده بود را ابلاغ کرد و خبر داد که شیاطین به دور ابلیس اجتماع کرده و به او گفتند مگر تو نگفتی وقتی پیامبر از دنیا برود امتش عهد او را می شـکنند و سنت و روش او را تعطیل می کنند و کتابی کـه آورده نیز بـه ایـن امر شـهادت می دهـد: «وَ مَـا مُحَمَّدٌ إِلاَّـ رَسُـولٌ قَـدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُـلُ أَ فَـإِنْ مَـاتَ أَوْ قُتِـلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِکُمْ» {و محمد، جز فرسـتاده ای که پیش از او [هم] پیامبرانی [آمده و] گذشـتند، نیست. آیا اگر او بمیرد یا کشته شود، از عقیده خود برمی گردید؟} - . آل عمران / ۱۴۴ - چگونه چنین امری انجـام می شود در حالی که او برای امتش رهبر و امامی قرار داده است؟ ابلیس به آنها گفت: از این امر نترسید زیرا امت او این عهد را می شکنند و پس از او به وصیش ستم می کنند و به اهـل بیتش ظلم می کننـد و به خـاطر غلبه حب دنیا بر قلب هایشان و عصبیت هایی که در وجودشان است و کینه هایی که در قلب هایشان است و کبر و نخوتشان، این عهد و پیمان را اهمال کرده و از بین می برند. از این رو است که خدای متعال می فرماید: «وَ لَقَدْ صَدَّقَ عَلَیْهِمْ إِبْلِیسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلاَّ فَرِیقاً مِنَ الْمُؤْمِنِینَ» {و قطعاً شـیطان گمان خود را در مورد آنها راست یافت. و جز گروهی از مؤمنان، [بقیه] از او پیروی کردند.} - . سبإ/ ۲۰ -

اما کفری که در کتاب خـدا آمده بر پنج وجه است: اول جحود و انکار، دوم کفر مطلق. که جحود خود بر دو قسم است، سوم ترک اوامر الهی چهارم برائت و پنجم کفر نعمت.

کفر جحود که یکی از وجوه پنجگـانه است، شامل انکار وحـدانیت خـدا می شود، ماننـد آنکه کسـی بگویـد خـدایی نیست و بهشت و جهنم و برانگیختن در قیـامت وجود نـدارد که این ها گروهی از زنادقه و دهریون هسـتند که می گوینـد: «وَ مَا یُهْلِکُنَا إِلاَّ الدَّهْرُ» {و ما را جز طبیعت هلاک نمی کند.»} - . جاثیه/ ۲۴ - و این سخنی است که پذیرفته اند و بدون هیچ دلیلی آن را ترجیـح می دهنـد، لـذا خـدای متعال فرمود: «وَ إِنْ هُمْ إِلاَّ یَظُنُّونَ» {و فقط گمان می برند.} - . بقره/ ۷۸ - و فرمـود: «إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَیْهِمْ أَ أَنْـذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْـذِرْهُمْ لاَـ یُؤْمِنُونَ « {در حقیقت کسـانی که کفر ورزیدنـد چه بیمشـان دهی، چه بیمشان ندهی برایشان یکسان است؛ [آنها] نخواهند گروید.} - . بقره/ ۶ - یعنی به توحید الهی ایمان نمی آورند.

قسم دیگر جحود، انکـار حق با وجود شـناخت حقانیت آن است. خـدای متعال می فرمایـد: «وَ جَحَـدُوا بِهَا وَ اسْتَیْقَنَتْهَا أَنْفُسُـهُمْ ظُلْماً وَ عُلُوّاً» {و بـا آنکه دل هایشان بـدان یقین داشت، از روی ظلم و تکبر آن را انکار کردنـد.} - . نمل / ۱۴ - و فرمود: «وَ

كَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ» {و از دیرباز [در انتظارش] بر کسانی که کافر شده بودند پیروزی می جستند؛ ولی همین که آنچه [که اوصافش] را می شناختند برایشان آمد، انکارش کردند. پس لعنت خدا بر کافران باد.} - . بقره/ ۸۹ - یعنی با وجود شناختشان آن را انکار کردند.

وجه سوم کفر، ترک اوامر الهی است که از گناهان به حساب می آید خدای سبحان می فرماید: «وَ إِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَ لَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَ أَنْتُمْ تَشْهَدُونَ» {و چون از شما پیمان محکم گرفتیم که: «خون همدیگر را مریزید، و یکدیگر را از سرزمین خود بیرون نکنید»؛ سپس [به این پیمان] اقرار کردید، و خود گواهید.} - . بقره/ ۸۴ - تا این بخش آیه: «أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ» {آیا شما به پاره ای از کتاب [تورات] ایمان می آورید، و به پاره ای کفر می ورزید؟} - . بقره/ ۸۵ - آنان را به خاطر ترک اوامر الهی کافر نامید و با اقرار ظاهری بدون آنکه در باطن به آن معتقد باشند، آنان را مؤمن خطاب کرده است که سودی هم برایشان ندارد، چون فرمود: «فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا» {پس جزای هر کس از شما که چنین کند، جز خواری در زندگی دنیا چیزی نخواهد بود.} - . بقره/ ۸۵ -

اما وجه چهارم کفر که به معنای برائت است، در سخن حضرت ابراهیم علیه السلام آمده است: «كَفَرْنَا بِكُمْ وَ بَدَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَ الْبَغْضَاءُ أَبَداً حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ» {ما از شما و از آنچه به جای خدا می پرستید بیزاریم. به شما کفر می ورزیم و میان ما و شما دشمنی و کینه همیشگی پدیدار شده تا وقتی که فقط به خدا ایمان آورید} - . ممتحنه/ ۴ - که در این آیه كَفَرنا بِكُم یعنی از شما برائت جستم. و همچنین در داستان ابلیس وبیزاری جستن او از انسان ها در قیامت چنین می فرماید: «إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ» {من به آنچه پیش از این مرا [در کار خدا] شریک می دانستید کافرم.} - . إبراهیم / ۲۲ -

یعنی از شما بیزارری می جویم. و مانند این فرموده خدای متعال: «وَ قَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَاناً مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً» {و [ابراهیم] گفت: «جز خدا، فقط بت هایی را اختیار کرده اید که آن هم برای دوستی میان شما در زندگی دنیاست، آن گاه روز قیامت بعضی از شما بعضی دیگر را انکار و برخی از شما برخی دیگر را لعنت می کنند.} - . عنکبوت / ۲۵ -

و وجه پنجم کفر که به معنی کفر نعمت است در این آیه از قول حضرت سلیمان علیه السلام آمده است: «هذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَ أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ» {این از فضل پروردگار من است، تا مرا بیازماید که آیا سپاسگزارم یا ناسپاسی می کنم.} - . نمل / ۴۰ -

و این آیه: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَ لَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» {که اگر واقعاً سپاسگزاری کنید، [نعمت] شما را افزون خواهم کرد، و اگر ناسپاسی نمایید، قطعاً عذاب من سخت خواهد بود.»} - . إبراهیم / ۷ - و همچنین فرمود: «فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَ اشْكُرُوا لِي وَ لَا تَكْفُرُونِ» {پس مرا یاد کنید، تا شما را یاد کنم؛ و شکرانه ام را به جای آرید؛ و با من ناسپاسی نکنید.} - . بقره/ ۱۵۲ -

اما شرک در قرآن بر چهار وجه آمده است. خدای متعال می فرماید: «لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَ قَالَ

الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَ رَبَّكَمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّهَ وَ مَأْوَاهُ النَّارُ وَ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ» {کسانی که گفتند: «خدا همان مسیح پسر مریم است»، قطعاً کافر شده اند، و حال آنکه مسیح، می گفت: «ای فرزندان اسرائیل، پروردگار من و پروردگار خودتان را بپرستید؛ که هر کس به خدا شرک آوَرَد، قطعاً خدا بهشت را بر او حرام ساخته و جایگاهش آتش است، و برای ستمکاران یاورانی نیست.»} - . مائده/ ۷۲ - که این شرک در گفتار و اوصاف است.

وجه دوم شرک، شرک در اعمال است. خدای سبحان می فرماید: «وَ مَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلاَّ وَ هُمْ مُشْرِكُونَ» {و بیشترشان به خدا ایمان نمی آورند جز اینکه [با او چیزی را] شریک می گیرند.} - . یوسف / ۱۰۶ - و فرمود: «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَ رُهْبَانَهُمْ أَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللَّهِ» {اینان دانشمندان و راهبان خود را به جای خدا به الوهیّت گرفتند.} - . توبه/ ۳۱ - آنان برای دانشمندان و بزرگانشان روزه نمی گرفته و نماز نمی خواندند، بلکه هر چه آنان امر و نهی می کردند، از این رو ندانسته آنان را عبادت می کردند؛ این همان شرک در اعمال و طاعات است.

وجه سوم شرک، شرک زنا است. خدای متعال می فرماید: «وَ شَارِكْهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَ الْأَوْلاَدِ» {و با آنان در اموال و اولاد شرکت کن.} - . إسراء/ ۶۴ - هر کس از گوینده ای تبعیت کند او را عبادت کرده است، حال اگر آن گوینده از خدا سخن می گوید او نیز خدا را عبادت کرده و اگر از غیر خدا گوید، او غیر خدا را عبادت کرده است.

وجه چهارم شرک، ریا است. خدای متعال می فرماید: «فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَ لاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَهِ رَبِّهِ أَحَداً» {پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد باید به کار شایسته بپردازد، و هیچ کس را در پرستش پروردگارش شریک نسازد.»} - . کهف / ۱۱۰ - این افراد روزه گرفتند و نماز خواندند و زندگی خود را صرف اعمال خیر کردند، اما نیت آنها خودنمایی و ریا برای مردم بود لذا با این ریا دچار شرک شدند. این انواع مختلف شرک در قرآن است.

ظلم نیز در قرآن دارای وجوه متفاوتی است که از جمله آنها آیه قرآن از زبان لقمان به فرزندش است که گفت: «يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ » {ای پسرک من، به خدا شرک میاور که به راستی شرک ستمی بزرگ است.} - . لقمان / ۱۳ -

از اقسام ظلم، حق الناس است که در داد و ستدهای دنیایی پیش می آید که خود انواع متعددی دارد. خدای متعال می فرماید: «وَ لَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَ الْمَلاَئِكَهُ بَاسِطُوا أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ» {و کاش ستمکاران را در گرداب های مرگ می دیدی که فرشتگان [به سوی آنان] دست هایشان را گشوده اند [و نهیب می زنند:] «جان هایتان را بیرون دهید»؛ امروز به [سزای] آنچه بناحق بر خدا دروغ می بستید کیفر می یابید.} - . أنعام / ۹۳ -

از آیاتی که در رد سخن کسانی که می گویند کفر، زیادت و نقصان ندارد این آیه است: «إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَهٌ فِي الْكُفْرِ» {جز این نیست که جابجا کردنِ [ماه های حرام]، فزونی در کفر است.} - . توبه/ ۳۷ - و این آیه: «وَ أَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَ مَاتُوا وَ هُمْ كَافِرُونَ» {امّا کسانی که در دل هایشان بیماری است، پلیدی بر پلیدیشان افزود و در حال کفر درمی گذرند.} - . توبه/ ۱۲۵ - و این آیه: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْراً» {کسانی

که ایمان آوردند، سپس کافر شدند؛ و باز ایمان آوردند، سپس کافر شدند؛ آن گاه به کفر خود افزودند} - . نساء/ ۱۳۷ – و آیات متعدد دیگری است که در قرآن آمده است .

اما واجباتی که خدای سبحان در قرآن واجب کرده و ارکان اسلام است، پنج رکن است که اسلام بر این پنج واجب بنا شده است. و خدای سبحان برای هر کدام از این فرایض چهار حد قرار داده است که همه باید آنها را بدانند. اولین این ارکان نماز است و پس از آن زکات و روزه و حج و ولایت، که ولایت خاتمه واجبات و محافظت کننده ازهمه واجبات و سنت هاست.

اما حدود نماز چهار چیز است: شناخت وقت، رو کردن به قبله، رکوع و سجود که این چهار چیز به همراه تمامی اعمال که در نماز است و اذان و اقامه و غیر آنها برای همه مردم از عالم و جاهل قرار داده شده است، اما از آنجایی که خدای سبحان می دانست بندگان نمی توانند حق تمامی این حدود را بجا بیاورند، این چهار چیز را واجب (رکن) کرد و غیر آنها را که شامل قرائت، دعا، تسبیح و تکبیر و اذان و اقامه و امثال آن را سنت واجب قرار داد که هر کس دوست داشت آنها را بجا می آورد. این ها حدود نماز است.

حدود زکات نیز چهار چیز است: اول شناخت زمانی که زکات واجب می شود، دوم تقسیم زکات، سوم جاهایی که زکات واجب می شود و چهارم مقدار زکات. آن مقدار و نحوه تقسیم زکات واجب است که بداند چه مقدار زکات بر اموالش تعلق می گیرد که این اموال شامل شتر، گاو، گوسفند، طلا، نقره، گندم، جو، خرما و کشمش است. و واجب است که نحوه تقسیم آنها را نیز بداند که شامل کیل، پیمانه، وزن یا مساحت است. و مساحت بر زمین ها و آب ها و از باب کیل و پیمانه بر دانه هایی که قوت مردم است و از باب وزن بر طلا و نقره و سایر چیزهایی که در داد و ستدها در غیر عدد و کیل استفاده می شود تعلق می گیرد. وقتی انسان زکات واجب در این چیزها را شناخت و در اموال خود قرار داد، زکات را مطابق آنچه خدای متعال دستور داده قرار داده است.

اما حدود روزه نیز چهار مورد است: اول نخوردن و نیاشامیدن، دوم دوری از جماع، سوم دوری از قی کردن عمدی و چهارم اجتناب از فرو رفتن در آب. و بقیه چیزهایی که در سنت بدان ها اشاره شده است .

حدود حج نیز چهارتاست: احرام، طواف خانه خدا، سعی صفا و مروه و وقوف در دو موقف (مشعر و منی) به همراه توابعشان که همراه آنهاست. و هر کس این حدود را رها کند، کفاره بر او واجب می شود و لازم است اعاده نماید.

اما حدود وضو؛ شستن دست ها و و صورت و مسح سر و دو پا است. و چیزهایی که متعلق به آنها و متصل به آن هاست نیز از سنت واجب محسوب می شوند که بر هر کسی که می داند و می تواند انجام دهد واجب است.

اما حدود و حقوقی که امام به حق بر انسان دارد، آن است که بداند امامش معصوم از همه گناهان صغیره و کبیره است و در فتوا و حکم دچار لغزش نمی شود و در پاسخ راه خطا نمی رود و دچار سهو و فراموشی و لهو دنیایی نمی شود. و دوم آنکه عالم ترین مردم به حلال و حرام و انواع احکام و امر و نهی الهی و تمامی آنچه مردم به آن نیازمندند می باشد. لذا همه به او نیازمندند اما او از همه بی نیاز است. و سوم آنکه واجب است شجاع ترین مردم باشد، چون او تکیه گاه مردم است که همه به

سوی او می رونـد و اگر در جنگ شکست بخورد بـا شـکست او، مردم نیز شـکست می خورنـد. چهـارم آنکـه لازم است سخاوتمندترین مردم باشد. حتی اگر همه مردم بخیل باشـند، زیرا اگر بخل بر او مسلط شود در اموال مسلمانان که در دست او است نیز بخل می ورزد. پنجم عصـمت از تمامی گناهان که با این صـفت از بقیه مردم متمایز می شود. زیرا اگر معصوم نباشـد نمی توان اعتماد کرد که در گناهان مهلك و شـهوات و لـذات نامشـروعی که دیگر مردم مرتکب آن می شونـد واقع نشود. و اگر در این چیزها واقع شـده و مرتکب آنها شود نیازمنـد آن است که کسـی حـد الهی را بر او جاری سازد که در این صورت لازم می شود هم امام باشـد و هم مأموم. که شایسـته نیست امام چنین خصوصـیتی داشـته باشـد. و از آن جهت بایـد عالم ترین مردم باشد که اگر چنین نباشد به او اعتماد نمی شود که احکام و حدود الهی را تغییر ندهد و در مسائل مشـکل دچار اختلاف و تردیـد نشود که در این صورت در پاسخ آنها به خلافش پاسخ می دهد. و از آن جهت باید شـجاع ترین مردم باشد که نباید دچار ترس و خودباختگی شود، زیرا در این صورت مشمول غضب الهی می شود که شایسته امام نیست. به دلایلی که در پیش از این گفته شد باید سخاوتمندترین مردم باشد که شایسته امام نیست که این چنین نباشد.

خداونـد متعـال برای این چهـار واجب دو راهنما و حجت قرار داده که به وسـیله آنها مشـکلات ما حل می شود و آن دو مانند خورشید و ماه هستند، یعنی پیامبر و وصی بلافصل او.

امـا ممـانعت ها در قرآن چیزهایی است که نهی شـده و در مورد کسانی که مخالفت آنها را کننـد وعـده عقاب و عـذاب داده شـده است.ماننـد این آیه: «وَ لاَ تَقْرَبُوا الزِّنَی إِنَّهُ کَانَ فَاحِشَةً وَ سَاءَ سَبِیلاً» {و به زنا نزدیک مشوید، چرا که آن همواره زشت و بد راهی است.} - . إسراء/ ۳۲ - و این آیه «وَ لاَ تَقْرَبُوا مَالَ الْیَتِیمِ إِلاَّ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ» {و به مـال یتیم جز به نحوی [هر چه نیکوتر] نزدیک مشوید.} - . أنعام / ۱۵۲ - و این آیه «لاَ تَأْکُلُوا الرِّبَا أَضْعَافاً مُضَاعَفَةً» {ربا را [با سود] چندین برابر مخورید.} - . آل عمران / ۱۳۰ - و این آیه «وَ لاَ تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِی حَرَّمَ اللَّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ» {و نفسـی را که خداونـد حرام کرده است جز به حق مکشید} - . إسراء/ ۳۳ - که امثال آنها در قرآن فراوان است.

برخی آیـات قرآن نیز در ترغیب و تشویق بنـدگان بر برخی اعمـال آمـده است، ماننـد این آیه: «وَ مِنَ اللَّیْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَکَ عَسَی أَنْ یَبْعَثَکَ رَبُّکَ مَقَاماً مَحْمُوداً» {و پاسـی از شب را زنده بدار، تا برای تو [به منزله] نافله ای باشد، امید که پروردگارت تو را به مقامی ستوده برساند.} - . إسراء/ ۷۹ - و این آیه «مَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِنْ ذَکَرٍ أَوْ أُنْثَی وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولئِکَ یَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ یُرْزَقُونَ فِیهَا بِغَیْرِ حِسَابٍ» {هر که کار شایسـته کنـد چه مرد باشـد یا زن در حالی که ایمان داشـته باشـد، در نتیجه آنان داخل بهشت می شوند و در آنجا بی حساب روزی می یابند.} - . غافر/ ۴۰ -

و این آیه «فَمَنْ یَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَیْراً یَرَهُ * وَ مَنْ یَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً یَرَهُ» {پس هر که هموزن ذرّه ای نیکی کنـد [نتیجه] آن را خواهـد دیـد. و هر که هموزن ذرّه ای بدی کند [نتیجه] آن را خواهد دید.} - . زلزله/۶_۷ - و این آیه «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّکُمْ عَلَی تِجَارَةٍ تُنْجِیکُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِیمٍ * تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، آیا شـما را بر تجارتی راه نمایم که شـما را از عـذابی دردناک می رهاند؟ به خدا و فرسـتاده او بگروید} - . صف / ۱۰_۱۱ - و این آیه «إِنْ تَجْتَنِبُوا کَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُکَفِّرْ عَنْکُمْ سَیِّئَاتِکُمْ وَ نُدْخِلْکُمْ مُدْخَلاً کَرِیماً» {اگر از گناهان بزرگی که از آن [ها] نهی شده اید دوری گزینید، بدی های شـما را از شـما می زداییم، و شما را در جایگاهی ارجمند درمی آوریم.} - . نساء/ ۳۱ - که نمونه های آن

در قرآن فراوان است.

و برخی آیات نیز در ترساندن و تحذیر مردم آمده است، مانند این آیه: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْ ءٌ عَظِيمٌ » {ای مردم، از پروردگار خود پروا کنید، چرا که زلزله رستاخیز امری هولناک است.} - . حج / ۱ -

و این آیه «وَ لكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ» {در حالی که عذاب خدا شدید است.} - . حج / ۲ - و این آیه «وَ اتَّقُوا يَوْماً تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَ هُمْ لاَ يُظْلَمُونَ » {و بترسید از روزی که در آن، به سوی خدا بازگردانده می شوید، سپس به هر کسی [پاداشِ] آنچه به دست آورده، تمام داده شود؛ و آنان مورد ستم قرار نمی گیرند.} - . بقره/ ۲۸۱ - و این آیه «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ وَ اخْشَوْا يَوْماً لاَ يَجْزِي وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَ لاَ مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَنْ وَالِدِهِ شَيْئاً» {ای مردم، از پروردگارتان پروا بدارید، و بترسید از روزی که هیچ پدری به کار فرزندش نمی آید، و هیچ فرزندی [نیز] به کار پدرش نخواهد آمد.} - . لقمان / ۳۳ - و مانند این آیه «إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ» {در حقیقت، کسانی که از پرستش من کبر می ورزند به زودی خوار در دوزخ درمی آیند.»} - . غافر/ ۶۰ - در مورد جدال و معانی آن در قرآن این آیه آمده است: «وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ * يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَ هُمْ يَنْظُرُونَ» {همان گونه که پروردگارت تو را از خانه ات به حقّ بیرون آورد و حال آنکه دسته ای از مؤمنان سخت کراهت داشتند. با تو در باره حقّ بعد از آنکه روشن گردید مجادله می کنند. گویی که آنان را به سوی مرگ می رانند و ایشان [بدان] می نگرند.} - . أنفال / ۵_۶ - وقتی پیامبر برای جنگ بدر خارج شد، هدفش دستیابی به دشمن بود. ایشان به اصحابشان فرمودند: خداوند عزوجل به من وعده داده که یا بر یک کاروان یا بر قریش پیروز شوم و با این قصد با پیامبر خارج شدند و وقتی کاروان رسید، خدای متعال امر کرد به جنگ قریش بروند. پیامبر نیز این دستور را به اصحاب گفت و فرمود: قریش به ما رو کرده و خداوند متعال نیز به من وعده کرده بود که پیروزی بر یکی از دو گروه برای ما مقدر است و آن گروه سپاه قریش است. که از این سخن گروهی نگران شده و اعتراض کردند و گفتند: یا رسول الله! ما با ساز و برگ جنگ نیامده و آماده نیستیم و گروهی از آنها بسیار بحث و جدل کردند تا اینکه خدای متعال این آیه را نازل کرد: «وَ إِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَ تَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَ يَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ» {و [به یاد آورید] هنگامی را که خدا یکی از دو دسته [کاروان تجارتی قریش یا سپاه ابو سفیان] را به شما وعده داد که از آنِ شما باشد، و شما دوست داشتید که دسته بی سلاح برای شما باشد، و [لی] خدا می خواست حقّ [اسلام] را با کلمات خود ثابت، و کافران را ریشه کن کند.} - . أنفال / ۷ -

و همچنین از مثال های جدل این آیه است: «قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَ تَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ» {خدا گفتار [زنی] را که در باره شوهرش با تو گفتگو و به خدا شکایت می کرد شنید.} - . مجادله/ ۱ - و این آیه «وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ» {و با آنان به [شیوه ای] که نیکوتر است مجادله نمای} - . نحل/۱۲۵ - و از مثال های این بحث در قرآن فراوان است.

و نمونه احتجاج در مقابل ملحدین و گروه های مشرکان آیه ای است که در حکایت سخن ابراهیم علیه السلام آمده است: «أَ لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ» {آیا از [حالِ] آن کس که چون خدا به او پادشاهی داده بود [و بدان می نازید، و] با ابراهیم درباره پروردگارش محاجّه [می] کرد، خبر نیافتی؟} - . بقره/ ۲۵۸ -

و همچنین درباره انبیا و مجادله آنان با قومشان در سوره اعراف و سور دیگر نیز آمده است، مانند این آیه در حکایت قوم نوح: «يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ» {ای نوح، واقعاً با ما جدال کردی و بسیار [هم] جدال کردی. پس اگر از راستگویانی آنچه را [از عذاب خدا] به ما وعده می دهی برای ما بیاور.»} - . هود/ ۳۲ - و از امثال این آیات که در مورد مجادلات مردم با انبیا است فراوان در قرآن آمده است.

اما قصص قرآن در خصوص امت ها بر سه شکل آمده است: گروهی درباره گذشتگان و گروهی در عصر نزول قرآن و گروهی نیز درباره آیندگان است. اما قصه گذشتگان در این آیه مورد اشاره قرار گرفته است: «نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هذَا الْقُرْآنَ» {ما نیکوترین سرگذشت را به موجب این قرآن که به تو وحی کردیم، بر تو حکایت می کنیم} - . یوسف / ۳ - که از جمله این قصه ها سخن موسی به شعیب علیه السلام است که فرمود: «فَلَمَّا جَاءَهُ وَ قَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ قَالَ لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » {و چون [موسی] نزد او آمد و سرگذشت [خود] را بر او حکایت کرد، [وی] گفت: «مترس که از گروه ستمگران نجات یافتی.»} - . قصص / ۲۵ -

همچنین از جمله آنها آیاتی است که در ذکر شریعت انبیا و داستان های آن ها و امت هایشان از آدم علیه السلام تا پیامبر ما صلی الله علیه و آله آمده است. و آنچه که در عصر خود پیامبر واقع شده داستان های جنگ های پیامبر و اصحاب او و توبیخ آنها و مدح و ذم و ذکر خیر و شر و داستان همه گروه ها است. و از نمونه های آنها داستان های جنگ های بدر و احد و خیبر و حنین و غیر آنها است که شرح جنگ ها و مباهله با نصاری و جنگ با یهود و غیر آن است که اگر ذکر شود این کتاب به درازا می انجامد.

و داستان هایی که به آینده اشاره دارند، شامل تمامی چیزهایی است که پس از پیامبر واقع می شود که شامل مواردی است که پیامبر از آنها خبر داده و یا خبر نداده است. همچنین در مورد قیامت و اشراط قیامت آنچه در آن از ثواب و عقاب واقع می شود است. اما مثال هایی که در قرآن می آید مانند این آیه است: «ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» {خدا مَثَل زده: سخنی پاک که مانند درختی پاک است که ریشه اش استوار و شاخه اش در آسمان است.} - . إبراهیم / ۲۴ - و این آیه «مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ» {مَثَل آنچه [آنان] در زندگی این دنیا [در راه دشمنی با پیامبر] خرج می کنند، همچون مثلِ بادی است که در آن، سرمای سختی است، که به کشتزار قومی که بر خود ستم نموده اند بوزد.} - . آل عمران / ۱۱۷ - و این فرموده خدای متعال: «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ...» {خدا نور آسمان ها و زمین است. مَثَلِ نور او چون چراغدانی است که در آن چراغی است...} - . نور/ ۳۵ - خدای سبحان این امثال را می آورد تا مردم عبرت گیرند و با توجه در آنها طاعت الهی را که مراد او از این مثال ها است بجا آورند که از امثال آن در قرآن فراوان است.

اما آنچه در کتاب خدا در معنای تاویل و تنزیل آمده است، آنکه برخی آیات قرآن تاویل و معنایش در ظاهر و تنزیل قرآن آمده است و گروهی دیگر معنا و تاویلش پیش از نزول آیات است وگروهی دیگر تاویلش همراه تنزیلش و گروهی دیگر تاویلش بعد از تنزیل آمده است.

اما گروهی که تاویلش در تنزیلش است، شامل تمامی آیات محکمی است که در تحریم چیزهایی است که در نزد عرب به

صورت متعارف رواج داشته است. این آیات معنا و تنزیلش در ظاهرشان آمده و نیازی به تفسیری زاید بر آنچه در نزد عرب شناخته شده بود ندارند. مانند این فرموده خدای متعال: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَ بَنَاتُكُمْ وَ أَخَوَاتُكُمْ...» [نکاح اینان] بر شما حرام شده است: مادرانتان، و دخترانتان، و خواهرانتان...{ - . نساء/ ۲۳ - و این آیه «إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَ الدَّمَ وَ لَحْمَ الْخِنْزِيرِ» {[خداوند،] تنها مردار و خون و گوشت خوک، بر شما حرام گردانیده است.} - . بقره/ ۱۷۳ - واین آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ ذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا» }ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا پروا کنید وآنچه از ربا باقی مانده است واگذارید} - . بقره/ ۲۷۸ - تا این بخش آیه «أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا» {خدا داد و ستد را حلال، و ربا را حرام گردانیده است.} - . بقره/ ۲۷۵ -

همچنین مانند این فرموده خدای متعال: «قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلاَّ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً» {بگو: «بیایید تا آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده برای شما بخوانم: چیزی را با او شریک قرار مدهید.} - . أنعام / ۱۵۱ -

تا آنجا که فرمود: «لعلکم تذکرون» {شاید متذکر شوید.} - . در پایان این آیه، **لعلکم تعقلون** آمده است - که از نمونه های آن در قرآن بسیار است که خدای سبحان چیزی را حرام کرده و برای شنونده مشخص بوده و نیازی به پرسش در باره آن نداشته است.

همچنین در حلال کردن برخی چیزها نیز چنین چیزی جریان دارد، مانند آنکه فرمود: «أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَ طَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَ لِلسَّيَّارَةِ» {صید دریا و مأکولات آن برای شما حلال شده است تا برای شما و مسافران بهره ای باشد.} - . مائده/ ۹۶ - و این فرموده «وَ إِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا» {و چون از احرام بیرون آمدید [می توانید] شکار کنید.} - . مائده/ ۲ - و این آیه «يَسْأَلُونَكَ مَا ذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَ مَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ» {از تو می پرسند: چه چیزی برای آنان حلال شده است؟ بگو: «چیزهای پاکیزه برای شما حلال گردیده و [نیز صید] حیوانات شکارگر که شما بعنوان مربّیان سگ های شکاری، از آنچه خدایتان آموخته، به آنها تعلیم داده اید [برای شما حلال شده است].} - . مائده/ ۴ - و این آیه «وَ طَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ» {و طعام شما برای آنان حلال است} - . مائده/ ۵ - واین آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَ أَنْتُمْ حُرُمٌ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، به قراردادها [ی خود] وفا کنید. برای شما [گوشت] چارپایان حلال گردیده، جز آنچه [حکمش] بر شما خوانده می شود، در حالی که نباید شکار را در حال احرام، حلال بشمرید.} - . مائده/ ۱ - واین فرموده خدای متعال: «أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ» }در شب های روزه، همخوابگی با زنانتان بر شما حلال گردیده است.{ - . بقره/ ۱۸۷ - واین فرموده خدای متعال: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ» }ای کسانی که ایمان آورده اید، چیزهایِ پاکیزه ای را که خدا برای [استفاده] شما حلال کرده، حرام مشمارید{ - . مائده/ ۸۷ - و از نمونه های آن در قرآن بسیار است.

اما آیاتی که مفهوم آنها پیش از نزول آیات واقع شده، مانند سخن خدای متعال در مورد اتفاقاتی که در عصر پیامبر واقع شده که هیچ حکم مشروحی از جانب خدا درباره آنها نیامده بود و در نزد پیامبر هم چیزی درباره آن نبود و حکم آن معلوم نبود، مانند آنچه در یهود بنی قریظه و بنی نضیر واقع شد. داستان از این قرار بود که وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله به مدینه مهاجرت کردند، سه قبیله یهود از بنی هارون که شامل بنوقریظه و بنونضیر و بنوقینقاع بودند در آنجا زندگی می کردند. وقتی

اوس و خزرج اسلام آوردند، یهودیان به نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمدند و گفتند دوست داریم با تو قرارداد صلح و متارکه جنگ امضا کنیم تا ببینیم امر تو به کجا منجر می شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله از روی احترام به آنها پاسخ داد و نامه ای نوشت که با آنها قرارداد صلح می بندد و موافقت کرد که مسلمانان هیچ تعرضی به آنها نکنند و اصحابشان را آزار ندهند و آنان نیز تضمین کردند که به هیچ وجه بر او و هیچ یک از اصحابش حیله و نیرنگ نزنند.

قبیله اوس هم پیمان بنی قریظه و خزرج هم پیمان بنی نضیر بودند و بنی نضیر از نظر تعداد و اموال بیش از بنی قریظه بودند و هزار جنگجو داشتند، در حالی که جنگجویان بنی قریظه صد نفر بود و وقتی در میان آنها قتلی اتفاق می افتاد، بنی نضیر راضی به کشتن یک نفر در مقابل یک نفر نمی شدند و می گفتند ما اشرف از آنها و بیشتر و قوی تر از آنانیم، از این رو پس از آن موافقت کردند که در میانشان قانونی بنویسند و شرط کنند که هر شخصی از بنی نضیر که مردی از بنی قریظه را بکشد نصف دیه را بدهد و با چهره سیاه شده و بر عکس بر پشت الاغی سوارش کنند و در شهر بگردانند و علیه او سخن بگویند و هر شخصی از بنی قریظه که شخصی از بنی نضیر را می کشد، یا دیه کامل را بدهد یا در صورت ندادن دیه قاتل کشته شود. وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله به مدینه هجرت کرد و اوس و خزرج اسلام آوردند، شخصی از بنی قریظه مردی از بنی نضیر را کشت. بنی نضیر شخصی را به سمت بنی قریظه فرستادند و درخواست کردند که قاتل را بدهند تا او را بکشند و دیه را نیز بپردازند. آنان نیز امتناع کرده و گفتند این حکم خدا در تورات نیست و این حکم را از جانب خود آورده اید و بر ما یا دیه یا قتل واجب است. یا این را بپذیرید و یا بین ما و شما محمد صلی الله علیه وآله حکم کند. بنی نضیر شخصی را به سوی عبدالله بن ابی بن سلول که سردسته منافقین بود فرستادند و به او گفتند تو از عهد و پیمان ما خبر داری. ای گروه انصار! ما یاران شما از گروه خزرج بودیم که در مقابل کسانی که شما را آزار می دادند از شما دفاع می کردیم. اکنون بنی قریظه پیمانی را که بسته بودیم نقض کرده و آن را به حکم محمد صلی الله علیه وآله حواله کرده اند و ما نیز بدان رضایت دادیم. پس از او بخواه که شرط ما را نقض نکند. عبدالله بن ابی بن سلول به آنها گفت مردی را با من بفرستید تا سخن من و محمد صلی الله علیه وآله را بشنود و وقتی دیدید که محمد صلی الله علیه وآله به نفع شما حکم می کند و شما را در جایگاه قبلیتان قرار می دهد، رضایت دهید و اگر این گونه نکرد، حکمش را نپذیرید. آنگاه عبدالله بن ابی بن سلول به نزد پیامبر آمد، در حالی که مردی از یهودیان همراه او بود و گفت: ای رسول خدا! این یهودیان دارای عِدّه و عُده و قدرت هستند. در میان ایشان قراردادی نوشته شده بود که همگی آن را در بین خود پذیرفته بودند و اکنون آنان به سوی تو می آیند تا حکم کنی. پس شرط آنها را نقض نکن. رسول خدا از این کلام او غمگین شد و به او پاسخ نداد و به خانه داخل شد. آن گاه خداوند متعال این آیه را نازل کرد: «يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لاَ يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ» {ای پیامبر، کسانی که در کفر شتاب می ورزند، تو را غمگین نسازند؛ آنان که با زبان خود گفتند: «ایمان آوردیم»، و حال آنکه دل هایشان ایمان نیاورده بود} - . مائده/ ۴۱ - که مقصود همان عبدالله بن ابی بن سلول است. و سپس فرمود: «مِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ» {از یهودیان کسانی هستندکه [به سخنان تو] گوش می سپارند [تا بهانه ای] برای تکذیب [تو بیابند]، و برای گروهی دیگر که [خود] نزد تو نیامده اند، خبرچینی [جاسوسی] می کنند} - . مائده/ ۴۱ - که مقصود مرد یهودی است که همراه عبدالله آمده بود تا جواب رسول خدا صلی الله علیه و آله به عبدالله بن ابی سلول را بشنود و گفت: «يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هذَا فَخُذُوهُ وَ إِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَ مَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً أُولئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ «

{کلمات را از جاهای خود دگرگون می کننـد [و] می گوینـد: «اگر این [حکم] به شـما داده شـد، آن را بپذیرید، و اگر آن به شما داده نشـد، پس دوری کنیـد.» و هر که را خـدا بخواهـد به فتنه درافکنـد، هرگز در برابر خـدا برای او از دست تو چیزی بر نمی آیـد. اینانـند که خـدا نخواسته دل هایشان را پاک گرداند. در دنیا برای آنان رسوایی، و در آخرت عذابی بزرگ خواهد بود.} – . مائده/ ۴۱ – تا آنجا که فرمود: «فَلَنْ یَضُرُّوکَ شَیْئاً» {هرگز زیانی به تو نخواهند رسانید.} – . مائده/ ۴۲ – و خدای سبحـان امر را به رسولش واگـذاشت که اگر خواست بین آنهـا حکم کنـد و یـا از آنـان اعراض نمایـد و فرمود: «وَ إِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ * وَ كَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَ عِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَ مَا أُولٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ * إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَ نُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَ الرَّبَّانِيُّونَ وَ الْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ كَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَ اخْشَوْنِ وَ لَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَناً قَلِيلاً وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ * وَ كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَ الْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَ الْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَ الْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَ السِّنَّ بِالسِّنِّ وَ الْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَ مَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ * وَ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَ آتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ» {و اگر داوری می کنی، پس به عـدالت در میانشان حکم کن که خداونـد دادگران را دوست می دارد. و چگونه تو را داور قرار می دهنـد، بـا آنکه تورات نزد آنان است که در آن حکم خـدا [آمده] است؟ سپس آنان بعد از این [طلبِ داوری] پشت می کنند، و [واقعاً] آنان مؤمن نیستند. ما تورات را که در آن رهنمود و روشـنایی بود نازل کردیم. پیامبرانی که تسـلیم [فرمان خـدا] بودنـد، به موجب آن برای یهود داوری می کردند؛ و [همچنین] الهیّون و دانشـمندان به سبب آنچه از کتاب خدا به آنان سپرده شده و بر آن گواه بودند. پس، از مردم نترسید و از من بترسید، و آیات مرا به بهای ناچیزی مفروشید؛ و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود کافرانند. و در [تورات] بر آنـان مقرّر کردیم که جـان در مقابـل جان، و چشم در برابر چشم، و بینی در برابر بینی، و گوش در برابر گوش، و دنـدان در برابر دنـدان می باشـد؛ و زخم ها [نیز به همان ترتیب] قصاصـی دارنـد. و هر که از آن [قصاص] درگذرد، پس آن، کفّاره [گناهان] او خواهد بود. و کسانی که به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری نکرده اند، آنان خود سـتمگرانند. و عیسـی پسر مریم را به دنبال آنان [پیامبران دیگر] درآوردیم، در حالی که تورات را که پیش از او بود تصدیق داشت، و به او انجیل را عطا کردیم.} – . مائده/ ۴۲-۴۶ –

و از موارد دیگر آن در قرآن ظهـار است. پیش از این وقتی در عرب مردی زنش را ظهـار می کرد تـا ابـد بر او حرام می شـد. پس از هجرت رسول خدا صـلی الله علیه وآله در مدینه مردی از انصار بود که به او اوس بن صامت می گفتند که اولین کسـی است که در اسـلام ظهـار کرد. او پیرمردی بـود ضـعیف که بین او و زنش که خوله بنت ثعلبه انصـاری نـام داشت مشاجره ای درگرفت و به او گفت: «تو برای من ماننـد پشت مادرم هستی» و سـپس از گفته خود پشـیمان شد و گفت: وای بر تو! در زمان جـاهلیت در چنین مواردی زنانمـان بر ما حرام می شدنـد. پیش رسول خـدا صـلی الله علیه وآله برو و حکم آن را بپرس. خوله بنت ثعلبه به نزد رسول خدا آمد و گفت: یا رسول الله! شوهرم مرا ظهار کرد. او پدر فرزندانم و پسر عمویم است و در جاهلیت با ظهار زنان تا ابد بر مردان حرام می شدند. پیامبر فرمود: من هم تو را بر او حلال می دانم در این لحظه زن بسیار غمگین شده و گریه کرد و بلند شده و دست هایش را به آسـمان بلند کرد و گفت: از دوری همسـرم به خدا شکایت می کنم. اهل خانه از گریه او به گریه افتادنـد. آنگـاه خـدای متعـال به پیـامبرش این آیه را نازل کرد: «قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَ تَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَ اللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ * الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا

اللاَّئِی وَلَدْنَهُمْ وَ إِنَّهُمْ لَیَقُولُونَ مُنْکَراً مِنَ الْقَوْلِ وَ زُوراً وَ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ * وَ الَّذِینَ یُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ یَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِیرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَتَمَاسَّا ذلِکُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِیرٌ * فَمَنْ لَمْ یَجِدْ فَصِیَامُ شَهْرَیْنِ مُتَتَابِعَیْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ یَتَمَاسَّا فَمَنْ لَمْ یَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّینَ مِسْکِیناً» {خدا گفتار [زنی] را که در باره شوهرش با تو گفتگو و به خدا شکایت می کرد شنید؛ و خدا گفتگوی شما را می شنود، زیرا خدا شنوای بیناست. از میان شما کسانی که زنانشان را «ظهار» می کنند [و می گویند: پشت تو چون پشت مادر من است] آنان مادرانشان نیستند. مادران آنها تنها کسانی اند که ایشان را زاده اند، و قطعاً آنها سخنی زشت و باطل می گویند، و [لی] خدا مسلّماً درگذرنده آمرزنده است. و کسانی که زنانشان را ظهار می کنند، سپس از آنچه گفته اند پشیمان می شوند، بر ایشان [فرض] است که پیش از آنکه با یکدیگر همخوابگی کنند، بنده ای را آزاد گردانند. این [حکمی] است که بدان پند داده می شوید، و خدا به آنچه انجام می دهید آگاه است. و آن کس که [بر آزادکردن بنده] دسترسی ندارد، باید پیش از تماس [با زن خود] دو ماه پیاپی روزه بدارد؛ و هر که نتواند، باید شصت بینوا را خوراک بدهد.} - . مجادله/ ۱-۴ -

آنگاه رسول خدا به آن زن گفت: به شوهرت اوس بن صامت بگو که بنده ای را آزاد کن. زن گفت: یا رسول الله! او بنده ای ندارد و جز من کسی خادم او نیست. پیامبر فرمود: پس بگو دو ماه متوالی روز بگیرد. آن زن گفت: او پیرمردی است که توان روزه ندارد. پیامبر فرمود: پس به او بگو که به شصت مسکین صدقه دهد. زن گفت: او صدقه ای ندارد. به خدا قسم در اینجا نیازمندتر از ما نیست. پیامبر فرمود: پس به او بگو نزد ام منذر برود و مقداری خرما از او بگیرد و با آن به شصت مسکین صدقه بدهد. زن به نزد اوس آمد. اوس پرسید: چه گذشت؟ زن گفت: به خیر گذشت، اما بر ذمّه توست که آن گونه که رسول خدا دستور داده به نزد ام منذر بروی و مقداری خرما از او بگیری و با آن به شصت مسکین صدقه دهی.

و همچنین لعان نیز مانند آن است. وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله از غزوه تبوک بازگشت، عویمر بن حارث عجلانی به نزد او آمد و گفت: یا رسول الله! زن من با شریک بن سمخاط زنا کرده. رسول خدا از او روی گرداند. او سخنش را تکرار کرد. باز هم رسول الله روی گرداند. وقتی برای بار سوم سخنش را تکرار کرد، رسول خدا برخاست و داخل خانه شد و آیه لعان نازل شد. سپس از خانه خارج شد و فرمود: زنت را به نزد من بیاور که خداوند آیه ای برای شما نازل کرد. او رفت و همسرش را که قومش همراه او بودند و در میان انصار دارای شریعت خاصی بودند آورد و به نزد رسول خدا آمدند. رسول الله نماز عصر می خواند. وقتی نمازش تمام شد به آن دو رو کرد و فرمود: به سوی منبر قدم بردارید تا لعنت نمایید. عویمر به سمت منبر رفت و رسول خدا آیه لعان را بر آن دو خواند: «وَ الَّذِینَ یَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِینَ» {و کسانی که به همسران خود نسبت زنا می دهند، و جز خودشان گواهانی [دیگر] ندارند، هر یک از آنان [باید] چهار بار به خدا سوگند یاد کند که او قطعاً از راستگویان است.} - . نور/ ۶ -

سپس رسول خدا به زن گفت: به عنوان پنجمین کلام خود را لعنت کن. او نیز شهادت داد و در پنجمن بار گفت: اگر شوهرم راست می گوید که من زناکارم، غضب خداوند بر من باد. سپس رسول خدا به آن دو گفت: بروید و هرگز این مرد بر تو حلال نخواهد بود و هرگز این زن بر تو حلال نخواهد شد. عویمر گفت: یا رسول الله! فرزندم که در شکم اوست چه می شود؟ پیامبر فرمود: اگر راست گفته باشی که از آن اوست و اگر دروغ گفته باشی، بچه از تو دورتر از اوست. و به این ترتیب بین آنها جدایی انداخت. و از موارد دیگر آن که گروهی از اصحاب رسول خدا رهبانیت پیشه کرده و پاکی های دنیا را بر

خود حرام کردند و قسم خوردند که هیچ گاه به آنچه پیش از این انجام می دادند بازنگردند و از آنها استفاده نکنند. از جمله آن ها عثمان بن مظعون و سلمان و ده نفر از مهاجرین و انصار بود. عثمان بن مظعون زنان را بر خود حرام کرده بود و دیگری غذا خوردن در روز را بر خود حرام کرده بود تکالیف شاقی غیر از آن که بر خود قرار داده بودند. زن عثمان بن مظعون روزی به خانه ام سلمه آمد. ام سلمه به او گفت: چرا به خودت نمی رسی و بوی خوش و رنگ و خضاب و چیزهای دیگر استفاده نمی کنی؟ گفت: چون شوهرم عثمان بن مظعون از فلان موقع به من نزدیک نشده. ام سلمه پرسید: چرا؟ گفت: چون زنان را بر خود حرام کرده و رهبانیت پیشه کرده است. ام سلمه این را به رسول خدا گفت و ایشان به سمت اصحاب رفتند و فرمودند: چرا از زنان دوری می کنید؟ من به سوی آنها می روم و در روز غذا می خورم و شب می خوابم. هر کس از سنت من اِعراض کند از من نیست. خدای متعال این آیه را نازل کرد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لاَ تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ * وَ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلاَلاً طَيِّباً وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِى أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ » {ای کسانی که ایمان آورده اید، چیزهایِ پاکیزه ای را که خدا برای [استفاده] شما حلال کرده، حرام مشمارید و از حدّ مگذرید، که خدا از حدّ گذرندگان را دوست نمی دارد. و از آنچه خداوند روزیِ شما گردانیده، حلال و پاکیزه را بخورید، و از آن خدایی که بدو ایمان دارید پروا دارید.} - . مائده/ ۸۷_۸۸ - گفتند: یا رسول الله! ما قسم خورده ایم که این گونه باشیم. خدای عزّوجلّ این آیه را نازل کرد: «ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَ احْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ» {این است کفاره سوگندهای شما وقتی که سوگند خوردید. و سوگندهای خود را پاس دارید.} - . مائده/ ۸۹ -

و از نمونه های دیگر آن که گروهی از انصار که به بنی ابیرق معروف و از منافقین بودند و اظهار اسلام می کردند اما نفاقشان را مخفی می کردند. آنان سه برادر بودند به نام های بشر، مشبر و بشیر. کنیه بشر را ابا طعمه بود که مردی شاعر و فعال بود. آن سه برادر از مردی از انصار به نام رفاعه بن زید بن عامر که عموی قتاده بن نعمان انصاری از شرکت کنندگان در جنگ بدر بود، دزدی کردند و غذایی که برای خانواده اش آماده کرده بود و شمشیر و زره او را بردند. رفاعه به برادرزاده اش قتاده گفت که بنی ابیرق این کار را کرده اند. وقتی این سخن به بنی ابیرق رسید، به نزد آن دو آمده و گفتند این کار، کار لبید بن سهل است. لبید مردی صالح و پهلوانی شجاع بود، اما فقیر بود و مالی نداشت. سخنان آنان به لبید رسید. او شمشیرش را برداشت و به سوی آن ها رفت و گفت: ای بنی ابیرق! آیا مرا به دزدی متهم می کنید در حالی که خودتان اولی به آن هستید؟ به خدا قسم یا آن را ثابت می کنید یا بر شما شمشیر می کشم. آنان پیوسته با ملاطفت با او سخن می گفتند تا این که منصرف شد و گفتند تو از چنین چیزی مبرّا هستی. قتاده بن نعمان به نزد رسول خدا آمد و گفت: پدر و مادرم به فدایت _ خانوده ای از ما از عمویم _ دزدی کرده و چیزهایی از او برده اند. آنان خانوده بدی هستند و از بدی های آن ها برای پیامبر گفت. این مسئله به بنی ابیرق رسید. آنان نیز به سوی رسول خدا آمدند، در حالی که همراهشان مردی از پسرعموهایشان بود که به او اشتر بن عروه می گفتند و مردی فصیح و خطیب بود. او گفت: یا رسول الله! قتاده بن نعمان بر خانواده ما که دارای حسب و نسب و صلاحیت است دروغ بسته و آنان را متهم به دزدی کرده و در مورد آنها به بدی سخن گفته. رسول خدا فرمود: اگر چنین است که تو می گویی، پس قتاده کار زشتی مرتکب شده است. قتاده از این سخن بسیار ناراحت شد و به نزد عمویش بازگشت و گفت: ای کاش مرده بودم و در مورد این مسئله هرگز با پیامبر سخن نمی گفتم که در این حال این آیه نازل شد: «إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَ لاَ تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيماً * وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً * وَ لاَ تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّاناً أَثِيماً» {ما این کتاب را به حقّ بر تو نازل کردیم،

تا میان مردم به [موجب] آنچه خدا به تو آموخته داوری کنی، و زنهار جانبدارِ خیانتکاران مباش. و از خدا آمرزش بخواه، که خدا آمرزنده مهربان است. و از کسانی که به خویشتن خیانت می کنند دفاع مکن، که خداوند هر کس را که خیانتگر و گناه پیشه باشد دوست ندارد} – . نساء/ ۱۰۵_۱۰۷ – تا آنجا که فرمود: «کَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيماً» {و تفضّل خدا بر تو همواره بزرگ بود.} – . نساء/ ۱۱۳ –

و نمونه دیگر آن این است که قریش وقتی حج می کردند، از مزدلفه وقوف می کردند و در عرفات وقوف نمی کردند. وقتی در جاهلیت اِحرام می بستند تلبیه آن ها این گونه بود: لبّیک اللهم لبّیک لا شریک لک لبّیک إنّ الحمد و النّعمه لک. آنگاه ابلیس در شکل پیرمردی به نزد آن ها آمد و گفت: این تلبیه پیشینیان شما نیست. گفتند: تلبیه آنان چگونه بود؟ ابلیس گفت: این گونه بود: اللهم لبّیک لبّیک إنّ الحمد و النّعمه لک و الملک لا شریک لک لا شریکاً هو لک. قریش از این سخن او متنفر شدند. شیطان گفت: از سخن من دوری نکنید و اندکی صبر کنید تا آخر کلام را بگویم. قریش گفتند بگو. گفت: إلا شریک لک هو لک تملکه و ما ملک.)مگر شریکی که برای توست که تو مالک آنی اما او مالک تو نیست.(مگر نمی بینید که او مالک شریک است اما شریک مالک او نیست؟ قریش این سخن او را پذیرفتند .

وقتی خدای سبحان رسول خدا را مبعوث کرد، او آن ها را از این تلبیه نهی کرد و فرمود: این شریک برای خداست. گفتند: شریک نیست، چون مالک او و املاک او نیست، که خدای سبحان این آیه را نازل کرد: «ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنْتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ» {[خداوند] برای شما از خودتان مَثَلی زده است: آیا در آنچه به شما روزی داده ایم شریکانی از بردگانتان دارید که در آن [مال با هم] مساوی باشید} – . روم / ۲۸ – که خدای متعال می گوید این ها چنین مسأله ای را در مورد خودشان نمی پذیرند، پس چگونه چنین چیزی را به خدا نسبت می دهند.

و از نمونه های دیگر، حدیث تمیم داری به همراه ابن مندی و ابن ابی ماریه است. آن دو مرد مسیحی بودند و تمیم داری مردی از مسلمانان بود که در سفری با هم همراه بودند. همراه تمیم داری کیسه ای بود که در آن مقداری وسایل و ظروف منقوش به طلا و گردنبندی از طلا بود که آن ها را آورده بود تا در یکی از بازارهای عرب بفروشد. وقتی از مدینه فاصله گرفتند، تمیم به شدت مریض شد و وقتی مرگش نزدیک شد، تمام چیزهایی که همراهش بود به آن دو داد و گفت که آن ها را به همسر و فرزندش برسانند. آن دو وقتی به مدینه رسیدند، وسایل و ظروف و گردنبند را برداشتند (و بقیه را به خانوده اش دادند.) خانوده اش از آن دو سؤال کردند: آیا تمیم مریضی طولانی داشت و انفاق بسیاری نمود؟ گفتند: نه، زمان کوتاهی مریض بود. آنان گفتند: آیا از توشه او در این سفر چیزی دزدیده شد؟ گفتند نه. گفتند: آیا همراه شما تجارتی کرد که در آن زیان دید؟ آن دو گفتند: خیر تجارتی نکرد. آنان گفتند: ما چیزهای بسیار گران قیمتی که همراه او بود مانند ظروف منقوش به طلا و گردنبند طلا نمی بینیم. آن دو گفتند: آنچه تمیم به ما داده بود به شما دادیم. آن ها آن دو را به نزد رسول خدا بردند. رسول خدا نیز فرمود: باید سوگند بخورید. آن دو سوگند خورده و رفتند، اما آن ظروف و گردنبند طلا پیش آن دو پیدا شد. اولیای تمیم به نزد رسول خدا آمدند و قضیه را گفتند. آنگاه این آیه نازل شد: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، هنگامی که یکی از شما را [نشانه های] مرگ دررسید، باید از میان خود دو عادل را در موقع وصیّت، به شهادت میان خود فرا خوانید؛ یا اگر در سفر بودید و مصیبت مرگ، شما را فرا رسید [و شاهد مسلمان

نبود] دو تن از غیر [همکیشان] خود را [به شهادت بطلبید]} - . مائده/ ۱۰۶ - که در این آیه شهادت اهل کتاب را فقط در وصیت در زمان سفر آن هم زمانی که هیچ مسلمانی را در هنگام مرگ نیافتند ذکر می کند: «تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ» {پس از نماز، آن دو را نگاه می دارید} - . مائده/ ۱۰۶ - یعنی نماز عصر، «فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ» {به خداوند قسم یاد می کنند} - . مائده/ ۱۰۷ - که ما بر این ادّعا از آن ها شایسته تریم، زیرا آنان در سوگندشان دروغگو و کاذبند: «لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَ مَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذاً لَمِنَ الظَّالِمِينَ» {گواهی ما قطعاً از گواهی آن دو درست تر است، و [از حقّ] تجاوز نکرده ایم، چرا که [اگر چنین کنیم] از ستمکاران خواهیم بود.} - . مائده/ ۱۰۷ - آنگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله به اولیای تمیم دستور داد که به خدا سوگند یاد کنند که سخنانشان صدق است و آنان نیز سوگند یاد کردند. آنگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله ظروف و گردنبند را از ابن مندی و ابن ابی ماریه گرفت و به اولیای تمیم پس داد. سپس خدای عزّوجلّ فرمود: «ذٰلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اسْمَعُوا» {این [روش] برای اینکه شهادت را به صورت درست ادا کنند، یا بترسند که بعد از سوگندخوردنشان، سوگندهایی [به وارثان میّت] برگردانده شود، [به صواب] نزدیک تر است. و از خدا پروا دارید، و [این پندها را] بشنوید.} - . مائده/ ۱۰۸ -

از نمونه های دیگر داستان عایشه است که عبدالله بن ابی بن سلول و حسان بن ثابت و مسطح بن اثاثه اتهامی را برای او مطرح کردند و خدای متعال فرمود: «إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرّاً لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ» {در حقیقت، کسانی که آن بهتان [داستان افک] را [در میان] آوردند، دسته ای از شما بودند. آن [تهمت] را شرّی برای خود تصوّر مکنید بلکه برای شما در آن مصلحتی [بوده] است.} - . نور/ ۱۱ -

تمام این آیات و امثال آن ها در قرآن از مواردی است که معنا و مفهوم آن ها پیش از نزول آیه اتفاق افتاده است که نمونه های آن در جاهای مختلفی از قرآن به فراوانی آمده است.

اما آیاتی که تحقق و تأویل آن ها پس از نزول آیه قرآن واقع می شود، این ها شامل اموری است که خدای عزّوجلّ به رسول خدا خبر می دهد که بعد از او اتفاق خواهد افتاد، مانند آنچه در مورد قاسطین، مارقین و خوارج و کشته شدن عمار گفته شده است و همچنین اخبار قیامت و رجعت و اوصاف قیامت. خدای متعال می فرماید: «يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ لَا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْراً» {آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند، یا پروردگارت بیاید، یا پاره ای از نشانه های پروردگارت بیاید؟ [اما] روزی که پاره ای از نشانه های پروردگارت [پدید] آید، کسی که قبلاً ایمان نیاورده یا خیری در ایمان آوردن خود به دست نیاورده، ایمان آوردنش سود نمی بخشد.} - . أنعام / ۱۵۸بخش اول (يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ) در آیه نیامده و به جای آن يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ آمده است - و این آیه «يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ» {روزی که تأویلش فرا رسد، کسانی که آن را پیش از آن به فراموشی سپرده اند می گویند: «حقاً فرستادگان پروردگار ما حق را آوردند. پس آیا [امروز] ما را شفاعتگرانی هست که برای ما شفاعت کنند یا [ممکن است به دنیا] بازگردانیده شویم، تا غیر از آنچه انجام می دادیم انجام دهیم؟} - . أعراف / ۵۳ -

و این آیه «وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» {و در حقیقت، در زبور پس از تورات

نوشتیم که زمین را بنـدگان شایسته ما به ارث خواهند برد.} - . أنبیاء/ ۱۰۵ - و این آیه «وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَی الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِینَ * وَ نُمَكِّنَ لَهُمْ فِی الْأَرْضِ وَ نُرِیَ فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا یَحْذَرُونَ» {و خواستیم بر کسانی که در آن سرزمین فرو دست شده بودند منّت نهیم و آنان را پیشوایان [مردم] گردانیم، و ایشان را وارث [زمین] کنیم، و در زمین قدرتشان دهیم و [از طرفی] به فرعون و هامان و لشکریانشان آنچه را که از جانب آنان بیمناک بودند، بنمایانیم.} - . قصص / ۵_۶ - و این فرموده خدای متعال: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضَی» {خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد؛ همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند.} - . نور/ ۵۵ - و همچنین این آیه «الم * غُلِبَتِ الرُّومُ * فِی أَدْنَی الْأَرْضِ وَ هُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَیَغْلِبُونَ * فِی بِضْعِ سِنِینَ» {الف، لام، میم. رومیان شکست خوردند، در نزدیک ترین سرزمین، و [لی] بعد از شکستشان، در ظرف چند سالی، به زودی پیروز خواهند گردید.} - . روم / ۱-۴ - وقتی این آیات نازل شد هنوز شکست نخورده بود و شکستشان بعد از آن انجام شد.

و همچنین مانند این آیه «وَ قَضَیْنَا إِلَی بَنِی إِسْرَائِیلَ فِی الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِی الْأَرْضِ مَرَّتَیْنِ» {و در کتاب آسمانی [شان] به فرزندان اسرائیل خبر دادیم که: «قطعاً دو بار در زمین فساد خواهید کرد} - . إسراء/ ۴ - که این آیات را مثال آن قبل از واقع شدن این اتفاقات نازل شده است و تحقق آن ها پس از نزول آیه است.

اما آیاتی که تأویل و تحقق آنها به همراه نزول آیه است، مانند این آیه است: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِینَ» {ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا پروا کنید و با راستان باشید} - . توبه/ ۱۱۹ - که کسی که این آیه را پیامبر صلی الله علیه و آله می شنود، واجب است که این صادقین که امر به همراهی با آنها شده بشناسد و بر پیامبر صلی الله علیه و آله هم واجب است که او را به آنها معرفی کند که در این زمان بر امت واجب است که این دستور را بجا آورند.

همچنین این آیه «أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ» {خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید} - . نساء/ ۵۹ - این آیات مانند آیات پیشین نیست که معنای آنها در ظاهرشان باشد و نیاز به تفسیر نداشته باشد، بلکه در این آیات نیاز به تفسیر است و پیامبر تبیین می کند که اولی الامر که خدای متعال اطاعت آنها را واجب کرده، همان عترت او هستند که دستور به اطاعتشان آمده است. و از دیگر نمونه ها آیه «وَ أَقِیمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ» {و نماز را بر پا دارید، و زکات را بدهید} - . بقره/ ۴۳ - است که مردم بی نیاز از بیان و تفسیر آن از جانب پیامبر صلی الله علیه و آله نیستند تا حدود نماز و کیفیت آن و تعداد و رکوع ها و سجده های آن و وقت آن و تمام آنچه بدان مرتبط است را بیان کند. زکات و روزه و حج و سایر واجبات نیز چنین است که خدای سبحان در قرآن به صورت مختصر و مجمل به آنها اشاره کرده و رسول خدا صلی الله علیه و آله مفسر آنهاست و به مردم یاد می دهد که چگونه آنها را بجا بیاورند. از این رو واجب است به امت بگوید صادقین چه کسانی هستند.

از مثال های دیگر این آیه است: «وَ الشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِی الْقُرْآنِ وَ نُخَوِّفُهُمْ فَمَا یَزِیدُهُمْ إِلَّا طُغْیَاناً كَبِیراً» {و [نیز] آن درخت لعنت شده در قرآن را جز برای آزمایش مردم قرار ندادیم؛ و ما آنان را بیم می دهیم، ولی جز بر طغیان بیشتر آن ها نمی

افزاید} - . إسراء/ ۶۰ - و نمونه دیگر آیه سوره توبه است: «وَ مِنْهُمُ الَّذِینَ یُؤْذُونَ النَّبِیَّ وَ یَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَیْرٍ لَکُمْ» {و از ایشان کسانی هستند که پیامبر را آزار می دهند و می گویند: «او زودباور است.» بگو: «گوش خوبی برای شماست.} - . توبه/ ۶۱ - و آیه «وَ مِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ ائْذَنْ لِی وَ لاَ تَفْتِنِّی أَلاَ فِی الْفِتْنَهِ سَقَطُوا وَ إِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِیطَهٌ بِالْکَافِرِینَ» {و از آنان کسی است که می گوید: «مرا [در ماندن] اجازه ده و به فتنه ام مینداز.» هش دار، که آنان خود به فتنه افتاده اند، و بی تردید جهنّم بر کافران احاطه دارد.} - . توبه/ ۴۹ - و این آیه «وَ مِنْ أَهْلِ الْمَدِینَهِ مَرَدُوا عَلَی النِّفَاقِ لاَ تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ» {و از ساکنانِ مدینه [نیز عدّه ای] بر نفاق خو گرفته اند. تو آنان را نمی شناسی، ما آنان را می شناسیم.} - . توبه/ ۱۰۱ - و این آیه «لَا تَتَوَلَّوْا قَوْماً غَضِبَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ قَدْ یَئِسُوا مِنَ الْآخِرَهِ کَمَا یَئِسَ الْکُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ» {مردمی را که خدا بر آنان خشم رانده، به دوستی مگیرید. آنها واقعاً از آخرت سلب اُمید کرده اند، همان گونه که کافرانِ اهل گور قطع اُمید نموده اند.} - . ممتحنه/ ۱۳ - که به مردم واجب است بدانند این آیات درباره چه کسانی نازل شده و چه کسانی هستند که خدای متعال بر آنان غضب کرده تا آنان را به نام هایشان بشناسند و از آنان بیزاری جسته و به عنوان دوست و ولی خود نگیرند. خدای متعال می فرماید: «وَ جَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّهً یَدْعُونَ إِلَی النَّارِ وَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ لاَ یُنْصَرُونَ» {و آنان را پیشوایانی که به سوی آتش می خوانند گردانیدیم، و روز رستاخیز یاری نخواهند شد.} - . قصص / ۴۱ -

و از نمونه های آن در قرآن فراوان است که خدای متعال امر به اطاعت از برگزیدگان کرده و صفات آنان را بر شمرده و دستور به تبرّی جستن از مخالفان آنان داده است. رسول خدا صلی الله علیه وآله به دستور خدا خارج شد تا واجب الهی را انجام دهد و از دنیا نرفت مگر آنکه اوصاف اولیای الهی را که اولی الامر هستند، برای مردم به روشنی بیان نمود و از امت برای آنان بیعت گرفت که سخن او را بشنوند و از او اطاعت کنند و همچنین کسانی را که از ولایتشان نهی کرده بود را نام برد. اما افراد بسیار کمی از این دستور اطاعت کرده و عده زیادی از آن سرپیچی کردند و به سمت دنیا و زینت های آن متمایل شدند، که وای بر آنها باد.

اما دسته دیگر آیاتی است که تأویل آن در خود آیه و شرح معنای آن آمده است. از جمله آن ها قصه اصحاب کهف است که داستان این آیات از این قرار است که قریش سه نفر به نام های نضر بن حارث بن کلده و عقبه بن ابی معیط و عاصل بن وائل را به قبیله رث و نجران فرستادند تا از یهودیان و مسیحیان آنجا مسائلی را یاد بگیرند که از پیامبر اسلام بپرسند که علمای یهود و نصاری به آنان گفتند از چند مسأله از او سؤال کنید، اگر پاسخ داد بدانید او پیامبری است که در تورات خبر آمدن او ذکر شده است و یهود منتظر او هستند. سپس از یک مسأله دیگر از او بپرسید، اگر ادعا کرد می داند بدانید دروغگو است، زیرا جز خدا کسی آن را نمی داند. قریش گفتند آن سه سؤال چیست؟ گفتند از او درباره جوان مردانی بپرسید که پیش از این بودند که ناپدید شدند. سپس خوابیدند. بپرسید چقدر خوابیدند تا بیدار شدند و تعدادشان چند نفر بود و وقتی بیدار شدند چه کردند و قومشان چه کردند و تا به امروز چه مدت از آن زمان گذشته و داستانشان از چه قرار است. و از او درباره موسی بن عمران بپرسید که داستان او وقتی از آن عالِم تبعیت کردند و جدا شد چه بود و از او درباره شخصی که شرق و غرب را از محل طلوع آفتاب تا محل غروب آن چرخید. بپرسید که چه کسی بود و داستان او چه بود. سپس شرح پاسخ سؤالات سه گانه را بنا بر آنچه در تورات بود نوشتند و به قریش دادند. سپس قریش گفتند آن مسأله دیگر چیست. گفتند از او درباره قیامت بپرسید آن سه به همراه سؤالات به سوی قریش برگشتند، در حالی که یقین داشتند پیامبر علمی درباره آن ها

نـدارد. قریش بـه نزد رسـول خـدا صـلی الله علیه و آله آمـد که به همراه عمـویش ابوطـالب در حجر نشسـته بـود و گفتنـد: ای ابوطالب! همانا برادرزاده ات محمـد صـلی الله علیه و آله با قومش مخالفت کرده و خردمنـدان قوم را نادان می داند و بت های آنان را تقبیـح می کنـد و دشـنام می دهـد و جوانان را فاسـد می کنـد و اتحاد آنان را متفرق می نماید و تصور می کند که از آسـمان به او وحی می شود. مـا سؤالاتی از او داریم که اگر پاسـخ دهـد خواهیم دانست راست می گویـد، و إلّا دروغگوست. ابوطالب گفت: از هر چه می خواهید از او بپرسید که او را بلندنظر خواهید یافت. گفتند: یا محمد! درباره گروهی که در زمان های اولین بودنـد سپس ناپدید شده و خوابیدند و سـپس بیدار شدند بگو که چند نفر بودند و چه مدت خوابیدند و با قومشان چه برخوردی داشـتند؟ و از دوستان موسی بن عمران و عالِمی که همراهش بود بگو که چگونه است و از جهانگردی که شرق و غرب را از محل طلوع آفتاب تا محل غروبش چرخید بگو که داسـتانش چگونه است؟ پیامبر فرمود: من فقط از جانب خدای متعال به شـما پاسـخ می دهم. لذا منتظر وحی می مانم که نازل شود. آنگاه فردا به همگی این سؤالات پاسخ می دهم. تا چهل روز هیـچ وحی ای بر پیامبر نازل نشـد، تا جائی که گروهی از یاران او نیز دچار تردید شدند. پیامبر صـلی الله علیه و آله بسیار غمگین شـد و قریش شادمـان شدنـد و مشـرکان بسـیار در این مورد سـخن گفتنـد. تـا آن که پس از چهل روز سوره کهف بر پیـامبر صـلی الله علیه و آله نازل شـد و داسـتان آن سه مسأله و یک مسأله دیگر را بازگو کرد. وقتی پیامبر این آیات را بر آنان خوانـد، بـا شـنیدنش بهت زده شدنـد و گفتنـد: به بهترین شـکل پاسـخ را روشن کردی. فقـط در مورد مسأله چهارم جواب را نفهمیـدیم که چیست. آنگاه خـدای متعال این آیات را نازل کرد: «یَسْأَلُونَکَ عَنِ السَّاعَةِ أَیَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّی لَا یُجَلِّیهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ لَا تَأْتِیکُمْ إِلَّا بَغْتَةً یَسْأَلُونَکَ کَأَنَّکَ حَفِیٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَ لٰکِنَّ أَکْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ» {از تو در بـاره قیـامت می پرسـند [که] وقوع آنچه وقت است؟ بگو: «علم آن، تنهـا نزد پروردگـار من است. جز او [هیچ کس] آن را به موقع خود آشـکار نمی گرداند. [این حادثه] بر آسـمان ها و زمین گران است، جز ناگهان به شمـا نمی رسـد.» [بـاز] از تو می پرسـند گویا تو از [زمان وقوع] آن آگاهی. بگو: «علم آن، تنها نزد خـداست، ولی بیشتر مردم نمی دانند.»} - . أعراف / ۱۸۷ -

و از مثال هـای دیگر داسـتان عبـداله بن ابی بن سـلول است که وقـتی پیـامبر صـلی الله علیه و آله به غزوه تبوک رفت، هنگـام بـازگشت در منزلی کم آب اتراق کردنـد. عبـداله بن ابی در قبیله اش جایگـاه مهمی داشت و قومش از او تبعیت و اطاعت می کردند و چادرش را در وسط لشـگر می زد تا قبیله اش از خزرج و منافقینی که هم فکر او بودند دورش باشند. مردم در اطراف چاهی که در آن منطقه کم آب بود جمع شدنـد. در لشـگر مردی از مهاجرین که به او جهجهان می گفتند دلو خود را در چاه انـداخت و همزمان مردی از انصار بنام سـنان بن عبـداله هم دلو خود را به چاه انداخت که به دلو جهجهان گیر کرد. جهجهان چیزی برداشت و بر سـر سـنان زد و به شـدت او را مجروح ساخت و فریادی زد و از قریش و مهاجرین دادخواهی کرد. عبدالله بـن ابی صـدای مهـاجرین را شـنید و گفـت: چه شـده؟ گفتنـد: جهجهـان از مهـاجرین و قریش علیه اوس و خزرج کمـک می خواهـد. عبـدالله گفت: مگر خودشـان این کـار را نکرده انـد؟ گفتنـد چرا. گفت: به خـدا قسم کراهت داشـتم به این راه بیایم. سپس رو به قومش کرد و گفت: گفته بودم که به این ها انفاق نکنیـد تا بر سـرتان فرود آیند و علیه شـما شورش کنند. به خدا قسم وقتی به مدینه بازگردیم عزیزان و بلندمرتبگان ذلیلان را از شهر خارج خواهند کرد. زید بن ارقم که در مجلس عبدالله بن ابی کوچـک ترین فرد بـود، وقـتی این سـخنان را شـنید به نزد پیـامبر آمـد و گفت: یـا رسول الله! تو وضـعیت عبـدالله بن ابی و جایگـاهش در میان ما می دانی. اما این باعث نمی شود که چیزی را که شـنیده ام نگویم. سـپس داسـتان را بازگو کرد. رسول

خدا صلی الله علیه و آله دستور به حرکت داد. اصحاب گفتند: به خدا قسم الان وقت حرکت نیست. حتماً اتفاقی افتاده. وقتی سخن زید بن ارقم به رسول خدا به گوش انصار رسید، سعد بن عباده متوجه شد و گفت: یا رسول الله! زید بن ارقم بر عبدالله بن ابی دروغ بسته و اگر هم عبدالله چیزی گفته باشد، او را سرزنش نکن. ما از عقیق یمانی برای او تاجی ساخته ایم تا بزرگ ما باشد. وقتی برسیم خواهی دید در این موضوع تو بر او غلبه خواهی کرد. سپس سعد بن عباده رو به زید کرد و گفت: از روی عمد به بزرگ ما دروغ بسته ای. وقتی رسول خدا در منزل دوم فرود آمد، قوم عبدالله بن ابی به نزد او آمده و گفتند نزد رسول خدا برو تا برای تو استغفار کند. عبدالله بن ابی سر خود را تکان داد و مسخره کرد. اما آنقدر به او گفتند تا به همراه آن ها به نزد پیامبر آمد و قسم خورد که چیزی نگفته است و زید بن ارقم بر او دروغ بسته. خدای متعال این آیه را نازل کرد: «إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَ اللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَ اللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ *اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» {چون منافقان نزد تو آیند گویند: «گواهی می دهیم که تو واقعاً پیامبر خدایی.» و خدا [هم] می داند که تو واقعاً پیامبر او هستی، و خدا گواهی می دهد که مردم دوچهره سخت دروغگویند. سوگندهای خود را [چون] سپری بر خود گرفته و [مردم را] از راه خدا بازداشته اند. راستی که آنان چه بد می کنند.} - . منافقون / ۱_۲ -

تا آنجا که فرمود: «سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ...» {برای آنان یکسان است: چه بر ایشان آمرزش بخواهی یا بر ایشان آمرزش نخواهی، خدا هرگز بر ایشان نخواهد بخشود...} - . منافقون / ۶ - این ها تمام چیزهایی است که درباره تأویل و تنزیل بود.

اما رد بر سخن کسانی که خلقت بهشت و جهنم را انکار می کنند. خدای متعال فرمود: «عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى * عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى» {نزدیک سدره المنتهی؛ در همان جا که جنّه المأوی است.} - . نجم / ۱۴_۱۵ -

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وارد بهشت شدم و در آن قصری از یاقوت سرخ دیدم که داخل آن از بیرون و بیرون آن از داخلش از شدت درخشش دیده می شد. گفتم: یا جبرئیل! این قصر برای کیست؟ گفت: برای کسی که سخن پاک بگوید و روزه دائم بگیرد و طعام بخوراند و در شب تهجد کند، در حالی که مردم خوابند. گفتم: یا رسول الله! چه کسی در امت تو توان چنین چیزهایی را دارد؟ فرمود: نزدیک شو و من نزدیک شدم. فرمود: می دانی کلام پاک چیست؟ گفتم: خدا و رسولش داناترند. فرمود: آن سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله اکبر است. آیا می دانی روزه دائم چیست؟ گفتم: خدا و رسولش آگاه ترند. فرمود: کسی که ماه رمضان را روزه بگیرد و هیچ روزی را افطار نکند. آیا می دانی خوراندن غذا چیست؟ گفتم: خدا و رسولش آگاه ترند. فرمود: کسی که برای خانواده اش دنبال چیزهایی برود که آبروی آن ها را حفظ کند. آیا می دانی تهجد در شب زمانی که مردم خوابند چیست؟ گفتم: خدا و رسولش داناترند. فرمود: نمی خوابد تا نماز عشا را بخواند. منظور از مردم در اینجا یهود و نصاری است. زیرا آنان بین دو نماز می خوابند. و فرمود: وقتی مرا به آسمان بردند، وارد بهشت شدم و در آن سرزمینی دیدم که در آن ملائکه بنایی می ساختند؛ یک خشت طلا و یک خشت نقره می گذاشتند و گاهی دست نگه می داشتند. گفتم: چرا دست نگه داشتید؟ گفتند: برای این که اسباب کار به ما برسد. گفتم: اسباب کار شما چیست؟ گفتند: این است که مؤمن سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله اکبر وقتی مؤمن این را بگوید، وقتی ساکت باشد دست از کار می کشیم. و فرمود: وقتی مرا به آسمان های هفت گانه بردند، جبرئیل دست مرا گرفت و وارد بهشت کرد

و بر روی یک زیرانداز بهشتی نشاند و به من میوه بِه داد آن را به دو نیم کردم و از آن حوری بهشتی بیرون آمد و در مقابلم ایستاد و گفت: سلام بر تو ای محمد صلی الله علیه وآله. سلام بر تو ای احمد. سلام بر تو ای رسول خدا! گفتم: و علیک السلام. تو کیستی؟ گفت: من راضی و مورد رضایت هستم. خدای جبار مرا از سه چیز خلق کرده؛ بالای من از کافور و وسطم از انبر و پایینم از مشک است و از آب حیات ساخته شده ام. پروردگارم به من گفت موجود باش و منم به وجود آمدم. این داستان و امثال آن دلیل بر خلقت بهشت و داستان های دیگر دلالت بر جهنم دارند.

اما در مورد کسانی که بداء را انکار می کنند، خدای متعال در قرآن فرمود: «فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ » {پس، از آنان روی بگردان، که تو درخور نکوهش نیستی.} - . ذاریات / ۵۴ - و این از آن روست که در آن زمان خدای سبحان اراده کرده بود که زمین را نابود کند، اما رحمتش مردمان را شامل شد و در هلاکتشان بداء رخ داد و خدا بر پیامبرش این آیه را نازل کرد: «وَ ذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ» {و پند ده، که مؤمنان را پند سود بخشد.} - . ذاریات / ۵۵ - و مانند این آیه «وَ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ مَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ» {و [لی] تا تو در میان آنان هستی، خدا بر آن نیست که ایشان را عذاب کند، و تا آنان طلب آمرزش می کنند، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود.} - . أنفال / ۳۳ - که بداء رخ داد و فرمود: «وَ مَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَ هُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ» {چرا خدا [در آخرت] عذابشان نکند، با اینکه آنان [مردم را] از [زیارت] مسجد الحرام باز می دارند.} - . أنفال / ۳۴ - و مانند این آیه «إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفاً مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا» {اگر از [میان] شما بیست تن، شکیبا باشند بر دویست تن چیره می شوند، و اگر از شما یکصد تن باشند بر هزار تن از کافران پیروز می گردند.} - . أنفال / ۶۵ - سپس بداء رخ داد و فرمود: «الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفاً فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ اللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ» {اکنون خدا بر شما تخفیف داده و معلوم داشت که در شما ضعفی هست. پس اگر از [میان] شما یکصد تن شکیبا باشند بر دویست تن پیروز گردند، و اگر از شما هزار تن باشند، به توفیق الهی بر دو هزار تن غلبه کنند، و خدا با شکیبایان است.} - . أنفال / ۶۶ -

در مورد ناسخ و منسوخ هم چنین است و صحت امر بداء را اثبات می کند و در آیه «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَ يُثْبِتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ » {خدا آنچه را بخواهد محو یا اثبات می کند، و اصل کتاب نزد اوست.} - . رعد/ ۳۹ - آیا جز آنچه را که بود را محو می کند و جز آنچه نیست را اثبات می کند و از مثال های این موضوع در قرآن فراوان است.

اما رد بر این سخن کسانی که ثواب و عقاب را در دنیا و پس از مرگ قبل از قیامت انکار می کنند. خدای متعال فرمود: «يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَ سَعِيدٌ * فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَ شَهِيقٌ * خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ» {روزی [است] که چون فرا رسد هیچ کس جز به اذن وی سخن نگوید. آن گاه بعضی از آنان تیره بختند و [برخی] نیکبخت. و اما کسانی که تیره بخت شده اند، در آتش، فریاد و ناله ای دارند. تا آسمان ها و زمین برجاست، در آن ماندگار خواهند بود، مگر آنچه پروردگارت بخواهد} - . هود/ ۱۰۵-۱۰۷ - که منظور، آسمان ها و زمین قبل از قیامت است، زیرا در قیامت آسمان ها و زمین دچار تبدل و تغییر می شوند. و مانند این آیه «وَ مِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ » {و پشاپیش آنان برزخی است تا روزی که برانگیخته خواهند شد.} - . مؤمنون / ۱۰۰ -

مقصود از برزخ چیزی است بین دو امر که همان ثواب و عقاب بین دنیا و آخرت است و همچنین مانند این آیه «النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوّاً وَ عَشِيّاً وَ يَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ...» {[اینک هر] صبح و شام بر آتش عرضه می شوند، و روزی که رستاخیز برپا شود...} - . غافر / ۴۶ - و صبح و شام در روز قیامت که خانه ابدی است وجود ندارد بلکه فقط در دنیا هستند. خدای متعال در مورد بهشتیان می فرماید: «لَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَ عَشِيّاً» {و روزی شان صبح و شام در آنجا [آماده] است.} - . مریم / ۶۲ -

صبح و شام از شب و روز نشأت می گیرند که قبل از روز قیامت در بهشت دنیا هستند. خدای متعال می فرماید: «لاَ يَرَوْنَ فِيهَا شَمْساً وَ لاَ زَمْهَرِيراً» {در آنجا نه آفتابی بینند و نه سرمایی.} - . إنسان / ۱۳ - و مانند این سخن خداوند سبحان: «وَ لاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتاً بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ * فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ يَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لاَ هُمْ يَحْزَنُونَ» {هرگز کسانی را که در راه خدا کشته شده اند، مرده مپندار، بلکه زنده اند که نزد پروردگارشان روزی داده می شوند. به آنچه خدا از فضل خود به آنان داده است شادمانند، و برای کسانی که از پی ایشانند و هنوز به آنان نپیوسته اند شادی می کنند که نه بیمی بر ایشان است و نه اندوهگین می شوند.} - . آل عمران / ۱۶۹_۱۷۰ -

اما رد بر سخن کسانی که معراج را انکار می کنند، خدای متعال می فرماید: «وَ هُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى * ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى * فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى * فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى» {در حالی که او در اُفق اعلی بود؛ سپس نزدیک آمد و نزدیک تر شد، تا [فاصله اش] به قدرِ [طول] دو [انتهای] کمان یا نزدیک تر شد؛ آن گاه به بنده اش آنچه را باید وحی کند، وحی فرمود.} - . نجم/۷-۱۰ - تا آنجا که فرمود: «عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى » {در همان جا که جنّه المأوی است.} - . نجم / ۱۵ - که سدرة المنتهی در آسمان هفتم است. سپس فرمود: «وَ اسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَ جَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَةً يُعْبَدُونَ» {و از رسولان ما که پیش از تو گسیل داشتیم جویا شو؛ آیا در برابرِ [خدای] رحمان، خدایانی که مورد پرستش قرار گیرند مقرّر داشته ایم؟} - . زخرف / ۴۵ - خداوند متعال پیامبرش را امر کرده که در آسمان ها از آنان سوال کند که مانند این سخن خداست: «فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَاسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ» {و اگر از آنچه به سوی تو نازل کرده ایم در تردیدی، از کسانی که پیش از تو کتاب [آسمانی] می خواندند بپرس} - . یونس / ۹۴ - که این ها پیامبران هستند که در شب معراج از آنان سؤال می کند.

و اما رد بر قائلین به جبر که گمان می کنند همه کارها از روی مجاز به بندگان منسوب است و در حقیقت از خداست نه بندگان و برای این سخنشان آیاتی را شاهد می آورند که معنای آنها را نمی دانند، مانند این آیه «وَ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا» {و اگر خدا می خواست آنان شرك نمی آوردند} - . أنعام / ۱۰۷ - کسانی که اعتقاد حق دارند، در جواب آنها می گویند این سخن شما خط بطلانی است بر ثواب و عقاب الهی. وقتی کارهایتان را به خدای متعال منسوب می کنید چطور خداوند مخلوقات را به خاطر کاری که خود انجام نداده اند عذاب می کند؟ خدای متعال فرمود: «لاَ يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْساً إِلاَّ وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ عَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ» {خداوند هیچ کس را جز به قدر توانایی اش تکلیف نمی کند. آنچه [از خوبی] به دست آورده به سود او، و آنچه [از بدی] به دست آورده به زیان اوست} - . بقره/ ۲۸۶ - و این جایز نیست مگر آنکه به حقیقت فاعل آن کار باشند و فرمود: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ * وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرّاً يَرَهُ » {پس هر که هموزن ذره ای نیکی کند [نتیجه] آن را خواهد دید. و هر که هموزن ذرّه ای بدی کند [نتیجه] آن را خواهد دید.} - . زلزله/ ۷_۸ -

و همچنین فرمود: «کُلَّ نَفْسٍ بِمَا کَسَبَتْ رَهِینَهٌ» {هر کسی در گروِ دستاورد خویش است.} - . مدثر/ ۳۸ - و فرمود: «لَتُسْأَلُنَّ عَمَّا کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» {و از آنچه انجام می دادید حتماً سؤال خواهید شد.} - . نحل / ۹۳ - و فرمود: «فَکُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ» {و هر یک [از ایشان] را به گناهش گرفتار [عذاب] کردیم.} - . عنکبوت / ۴۰ - و فرمود: «فَمَا کَانَ اللَّهُ لِیَظْلِمَهُمْ وَ لٰکِنْ کَانُوا أَنْفُسَهُمْ یَظْلِمُونَ» {خدا بر آن نبود که به آنان ستم کند ولی آنان بر خود ستم روا می داشتند.} - . توبه/ ۷۰ - که از نمونه های آنها در کتاب خداوند فراوان است که بطلانی است بر ادعای آنها و چیزی که به خدا نسبت می دهند به این صورت که خداوند خلایق را امر به چیزی کند که قادر به انجام آن نیستند و یا نهی از چیزی کند که نمی توانند انجام دهند. گروهی دیگر نیز با قائلین به جبر مخالفت کرده اند و گفتند وقتی کاری را انجام می دهیم، آن را خلق می کنیم بدون آنکه خود آن را انجام داده باشیم یا کسب کنیم یا بخواهیم یا اراده بکنیم و آنچه ابلیس بخواهد واقع می شود و آنچه نخواهد واقع نمی شود. با این سخن با مجبره به مخالفت برخاستند و ادعا کردند که آنان نیز به همراه خدا خالق هستند و به این آیه استناد کردند: «فَتَبَارَکَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِینَ» {آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است.} - . مؤمنون / ۱۴ - آنان گفتند این آیه اثبات می کند که غیر خداوند خالق های دیگری نیز هستند، در حالی که این لفظ و معنای آن را و وجوه و متعدد آن را نشناختند .

سپس از امیرالمؤمنین علیه السلام سؤال کردند که آیا خداوند متعال کارهای مردم را به خودشان تفویض کرده است؟ فرمودند: خداوند عزیزتر و اجلّ از آن است گفتند آیا آنان را در کارشان مجبور قرار داد فرمودند خدای سبحان عادل تر از آن است که آنان را مجبور بر کاری کند سپس عذاب شان کند. گفتند: آیا بین این دو چیز سومی هست؟فرمودند: بله همان طور که بین آسمان و زمین است. گفتند: آن چیست؟ فرمود: سری از اسرار الهی.

اما رد بر کسانی که رجعت را انکار می کنند، خدای عزوجل فرمود: «وَ یَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ کُلِّ أُمَّهٍ فَوْجاً مِمَّنْ یُکَذِّبُ بِآیَاتِنَا فَهُمْ یُوزَعُونَ» {و آن روز که از هر امّتی، گروهی از کسانی را که آیات ما را تکذیب کرده اند محشور می گردانیم، پس آنان نگاه داشته می شوند تا همه به هم بپیوندند.} - . نمل / ۸۳ - یعنی به دنیا باز می گردانیم، زیرا که جمع شدن در قیامت در این آیه آمده است: «وَ حَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَداً» {و آنان را گرد می آوریم و هیچ یک را فرو گذار نمی کنیم.} - . کهف / ۴۷ -

و این آیه «وَ حَرَامٌ عَلَی قَرْیَهٍ أَهْلَکْنَاهَا أَنَّهُمْ لاَ یَرْجِعُونَ» {و بر [مردم] شهری که آن را هلاک کرده ایم، بازگشتشان [به دنیا] حرام است.} - . أنبیاء/ ۹۵ - یعنی در رجعت بازنمی گردند، زیرا که در قیامت حتما باز می گردند. و همچنین مانند این فرموده خداوند متعال: «وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِیثَاقَ النَّبِیِّینَ لَمَا آتَیْتُکُمْ مِنْ کِتَابٍ وَ حِکْمَهٍ ثُمَّ جَاءَکُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَکُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَ لَتَنْصُرُنَّهُ» {و [یاد کن] هنگامی را که خداوند از پیامبران پیمان گرفت که هر گاه به شما کتاب و حکمتی دادم، سپس شما را فرستاده ای آمد که آنچه را با شماست تصدیق کرد، البته به او ایمان بیاورید و حتماً یاریش کنید} - . آل عمران / ۸۱ - و این جز در رجعت نیست.

و از نمونه های دیگر آیاتی است که خدای متعال ائمه علیهم السلام را مخاطب قرار داده و وعده یاری و انتقام از دشمنانشان را به آنها می دهد خدای سبحان فرمود: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَیُمَکِّنَنَّ لَهُمْ دِینَهُمُ الَّذِی ارْتَضَی لَهُمْ وَ لَیُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْناً یَعْبُدُونَنِی لاَ یُشْرِکُونَ بِی شَیْئاً» {خدا به

کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین [خود] قرار دهد؛ همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین [خود] قرار داد، و آن دینی را که برایشان پسندیده است به سودشان مستقر کند، و بیمشان را به ایمنی مبدل گرداند، [تا] مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند} - . نور/ ۵۵ - و این فقط در زمان رجعت به دنیا خواهد بود. مثال دیگر این آیه است: «وَ نُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِینَ» {و خواستیم بر کسانی که در آن سرزمین فرو دست شده بودند منّت نهیم و آنان را پیشوایان [مردم] گردانیم، و ایشان را وارث [زمین] کنیم،} - . قصص / ۵ - و این آیه «إِنَّ الَّذِی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرَادُّکَ إِلَى مَعَادٍ» {در حقیقت، همان کسی که این قرآن را بر تو فرض کرد، یقیناً تو را به سوی وعده گاه بازمی گرداند} - . قصص / ۸۵ - یعنی رجعت به دنیا. و مانند این آیه «أَ لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِینَ خَرَجُوا مِنْ دِیَارِهِمْ وَ هُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْیَاهُمْ» {آیا از [حال] کسانی که از بیم مرگ از خانه های خود خارج شدند، و هزاران تن بودند، خبر نیافتی؟ پس خداوند به آنان گفت: «تن به مرگ بسپارید» آن گاه آنان را زنده ساخت} - . بقره/ ۲۴۳ - و سپس دوباره مردند. و این آیه «وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِینَ رَجُلًا لِمِیقَاتِنَا» {و موسی َاز میان قوم خود هفتاد مرد برای میعاد ما برگزید} - . أعراف / ۱۵۵ - که خدای متعال آنان را پس از مرگ به دنیا بازگرداند و خوردند و ازدواج کردند و مثال دیگر خبر عزیر است.

اما رد بر سخنان کسانی که برتری رسول خدا را انکار می کنند که بطلان سخن شان در این آیه است: «وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَ لَسْتُ بِرَبِّکُمْ قَالُوا بَلَى» {و هنگامی را که پروردگارت از پشت فرزندان آدم، ذریّه آنان را برگرفت و ایشان را بر خودشان گواه ساخت که آیا پروردگار شما نیستم؟ گفتند: «چرا»} - . أعراف / ۱۷۲ - که اولین شخص از پیامبران که بلی گفت، محمد رسول خدا صلی الله علیه و آله بود، زیرا که روح او نزدیک ترین روح به ملکوت خدا بود. و دلیل بر این نزدیکی نیز سخن جبرئیل در شب معراج به رسول خدا صلی الله علیه و آله بود که در آسمان هفتم گفت: یا محمد صلی الله علیه وآله! پیش بیا. چون به جایی قدم گذاشته ای که پیش از تو هیچ فرشته مقرب و پیامبری قدم نگذاشت. اگر روح او از آن مکان نبود نمی توانست از آن عبور کند و وقتی خدای متعال دستور می دهد، اولین کسی که امرش به او می رسد رسول خدا صلی الله علیه و آله است، زیرا به ملکوت او نزدیک تر است و پس از او سایر پیامبران بر اساس رتبه هایشان هستند. این آیه نیز توضیح بیشتری در این باره می دهد: «وَ إِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِیِّینَ مِیثَاقَهُمْ وَ مِنْکَ وَ مِنْ نُوحٍ وَ إِبْرَاهِیمَ وَ مُوسَى وَ عِیسَى ابْنِ مَرْیَمَ» {و [یاد کن] هنگامی را که از پیامبران پیمان گرفتیم، و از تو و از نوح و ابراهیم و موسی َو عیسی َپسر مریم} - . أحزاب / ۷ - که بهترین پیامبران این پنج نفر و بهترین این پنج نفر محمد صلی الله علیه و آله است خدای متعال فرمود: «إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ کَرِیمٍ * ذِی قُوَّةٍ عِنْدَ ذِی الْعَرْشِ مَکِینٍ * مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِینٍ « {که [قرآن] سخن فرشته بزرگواری است. نیرومند [که] پیش خداوند عرش، بلندپایگاه است. در آنجا [هم] مُطاع [و هم] امین است.} - . تکویر/ ۱۹- - ۲۱

و دلیل بر اینکه او برترین پیامبر است آن است که خداوند از همه پیامبران برای او پیمان گرفت و فرمود: «وَ إِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِیثَاقَ النَّبِیِّینَ لَمَا آتَیْتُکُمْ مِنْ کِتَابٍ وَ حِکْمَةٍ ثُمَّ جَاءَکُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَکُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَ لَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَ أَقْرَرْتُمْ وَ أَخَذْتُمْ عَلَى ذلِکُمْ إِصْرِی قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَ أَنَا مَعَکُمْ مِنَ الشَّاهِدِینَ « {و [یاد کن] هنگامی را که خداوند از پیامبران پیمان گرفت که هر گاه به شما کتاب و حکمتی دادم، سپس شما را فرستاده ای آمد که آنچه را با شماست تصدیق کرد، البته به او ایمان بیاورید و

حتماً یاریش کنید. [آن گاه] فرمود: «آیا اقرار کردید و در این باره پیمانم را پذیرفتید؟» گفتند: «آری، اقرار کردیم.» فرمود: «پس گواه باشید و من با شما از گواهانم.»} – . آل عمران / ۸۱ –

و این بیان برتری رسول خدا بر سایر رسولان و پیامبران است که قرآن درباره آن سخن می گوید. و همچنین وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله در آن شب به آسمان چهارم رفت و به بیت المعمور داخل شد، خدای عزوجل همه پیامبران از آدم و دیگران را جمع کرد و پیامبر بر آنان نماز خواند. خدای متعال می فرماید: «وَ اسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِکَ مِنْ رُسُلِنَا أَ جَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمنِ آلِهَةً یُعْبَدُونَ» {و از رسولان ما که پیش از تو گسیل داشتیم جویا شو؛ آیا در برابر [خدای] رحمان، خدایانی که مورد پرستش قرار گیرند مقرّر داشته ایم؟} – . زخرف / ۴۵ – و هر کس تأمل کند با این کلام قانع می شود.

اما در مورد عصمت پیامبران و رسولان و اوصیا سخنان مختلفی گفته می شود. برخی می گویند عصمت بازدارنده ای است از جانب خدا که آنان را از گناه کردن در تبلیغ امر الهی منع می کند که فعل خداست نه خود آنها. گروهی دیگر می گویند عصمت از فعل خود آنهاست، زیرا به خاطر آن مورد ستایش قرار می گیرند. و گروهی دیگر می گویند همان طور که ممکن است از دیگران هر گناهی سر بزند، ممکن است از پیامبران و رسولان و اوصیا نیز سر بزند. قسم اول باطل است، چون خدای متعال فرمود: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لاَ تَفَرَّقُوا» {و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید.} – . آل عمران / ۱۰۳ – و فرمود: «وَ لَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ» {من از او کام خواستم و [لی] او خود را نگاه داشت} – . یوسف / ۳۲ – یعنی امتناع کرد، زیرا عصمت همان دوری است. و همچنین کسی که انبیا و رسولان را مانند بندگان بداند، راه خطا در پیش گرفته است زیرا کارهای نکوهیده از چهار چیز نشأت می گیرند: حسد، حرص، شهوت و غضب و تمامی کارهای مردم که انجام می دهند از یکی از این چهار چیز نشأت می گیرد. انبیا و رسولان و اوصیا هیچ کارشان از روی حسد صادر نمی شود، زیرا حسود به کسی که بالاتر از اوست حسادت می ورزد، در حالی که بالاتر از ایشان در منزلت کسی نیست که به او حسادت کنند. همچنین هیچ کاری از روی حرص و طمع به دنیا از آنان واقع نمی شود، زیرا حرص و طمع مقرون به آمال و آرزوهای دنیایی است، حال آنکه آنان از این آمال به دورند، زیرا که جایگاهشان را در بهره مندی از کرامت های الهی می شناسند، اما خدای متعال در آنها انواع تمایلات و شهوت ها را قرار داده تا در دنیا باقی باشند که خلایق به سوی آنها بروند و نیازهایشان را با آنان برطرف کنند. اگر این تمایلات نبود، آنان هیچ وقت چیزی نمی خوردند و لذا توان جسمیشان بر انجام تکالیفشان از بین می رفت و نکاح و ازدواج نیز از بین می رفت در نتیجه نسل و فرزندی برایشان باقی نمی ماند و چیزهای دیگر نیز مانند این ها بود. لذا شهوت ها و تمایلات در آنها هست، اما آنان معصوم از شهوت های قبیح هستند که بر دیگر مردم عارض می شود. همچنین آنان دارای صبر و ترک غضب هستند و لذا خبر در طاعت الهی دچار غضب نمی شوند. خدای سبحان فرمود: «قَاتِلُوا الَّذِینَ یَلُونَکُمْ مِنَ الْکُفَّارِ وَ لْیَجِدُوا فِیکُمْ غِلْظَةً» {با کافرانی که مجاور شما هستند کارزار کنید، و آنان باید در شما خشونت بیابند.} – . توبه/ ۱۲۳ –

و فاصله بین انبیا و رسولان و اوصیا از جهت غضب است و غضب آنها جز برای خدا و در خدا نیست. این معنای عصمت الهی انبیا و رسولان و اوصیا است. آنان در شهوت و غضب با بندگان در اسم مشترکند، اما در معنا مشترک نیستند.

و اما رد بر مشبهه، خدای عزوجل فرمود: «وَ أَنَّ إِلَی رَبِّکَ الْمُنْتَهَی» {و اینکه پایان [کار] به سوی پروردگار توست.} – . نجم /

۴۲ – یعنی وقتی سخن به خدا رسید، باز ایستید و در پایین تر از او سخن بگویید، یعنی مانند عرش و پایین تر از آن. و در مورد کلامی که مخاطب آن پیامبر است اما مراد غیر اوست خدای عزوجل فرمود: «وَ لاَ تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ فَتُلْقَى فِي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدْحُوراً» {و با خدای یگانه معبودی دیگر قرار مده، و گرنه حسرت زده و مطرود در جهنم افکنده خواهی شد.} – . إسراء/ ۳۹ – که مخاطب رسول خدا صلی الله علیه و آله است اما مراد امت اوست. خدای عزوجل فرمود: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ» {ای پیامبر، چون زنان را طلاق گویید، در [زمان بندی] عدّه آنان طلاقشان گویید.} – . طلاق / ۱ – و فرمود: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَ لاَ تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ» {ای پیامبر، از خدا پروا بدار و کافران و منافقان را فرمان مبر} – . أحزاب / ۱ – که مخاطب رسول خدا صلی الله علیه و آله است، اما مراد از این خطاب امت اوست.

اما در قرآن آیاتی است که مخاطب آن قومی و مقصود از آن قومی دیگر هستند، مانند این آیه «وَ قَضَيْنَا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَ لَتَعْلُنَّ عُلُوّاً كَبِيراً» {و در کتاب آسمانی [شان] به فرزندان اسرائیل خبر دادیم که: «قطعاً دو بار در زمین فساد خواهید کرد، و قطعاً به سرکشی بسیار بزرگی برخواهید خاست.»} – . إسراء/ ۴ – که معنا و خطاب آن به امت محمد صلی الله علیه و آله در حالی که در ظاهر مخاطب آن بنی اسرائیل است اما احتجاج بر کسانی که حدوث عالم را انکار می کنند، اینکه وقتی می بینیم این عالم متحرک دارای زمان ها و اشیا و حرکات و رخدادهای متناهی است و هر چه در آن است نیز این گونه است و همچنین می یابیم که هر چه از بین می رود به نهایتش می رسد و همچنین می یابیم که عقل به بی نهایت تعلق دارد که اگر اینگونه نبود، عقل ما نمی توانست تفاوت آن دو را بیابد و چاره ای جز اثبات چیزی که بی نهایت است ندارد و معلوم و معقول بوده و ابدی و سرمدی است. و اینگونه نیست که دارای قدرت محدود باشد یا کسی بر او قدرت داشته باشد یا جزء داشته و تقسیم شود، لذا در این صورت واجب می شود که چیز بی نهایت مانند چیز متناهی شود و وقتی این موضوع ثابت شد، در عقل ما نیز اثبات می شود که غیر متناهی همان قدیم ازلی است و وقتی چیز قدیم و حادث ثابت شد موجود قدیم که خالق اشیا است، مستغنی از حادثی می شود که آن را خلق کرده و به وجود آمده است و با دلیل عقلی برای ما ثابت می شود که او به وجود آورنده اشیا است و خالقی جز او نیست بزرگ است خدایی که به وجود آورنده هر حادثی است صانع هر مصنوع که همه چیز را از هیچ خلق می کند و وقتی ثابت شد که من نمی توانم مانند خودم را به وجود آورم، محال می شود که کسی مثل من مرا به وجود آورده باشد. پس بزرگ تر نیست زیرا او محسوس نیست که به طور آشکارا دیده شود یا حواس انسان او را درک کند و اگر واحد نباشد بلکه دو تا یا بیشتر باشد، عقل نیز وجود چند صانع را اثبات می کند، کما اینکه وجود یک خالق را اثبات می کند. اگر خالق عام دو تا باشد، تدبیر آنها به یک شکل جریان نمی یابد و حالات آنها دارای استحکام و کامل خواهد بود، زیرا عقل در خصوص دو تا حکم می کند که خواسته های مختلفی داشته باشند و کارهای مختلفی انجام دهند و جایز نیست که گفته شود آن دو در همه چیز به یک شکل عمل می کنند و دچار اختلاف نمی شوند، زیرا هر جا که اتفاق نظر جایز باشد اختلاف نیز جایز است. دو چیز متفق نسبت به هم از دو حال خارج نیستند؛ یا بر یکدیگر قدرت دارند یا ندارند. اگر بر یکدیگر قدرت داشته باشند، هر دو عاجزند و اگر نداشته باشند، هر دو جاهلند و عاجز و جاهل نمی توانند معبود بوده وقدیم باشند.

اما رد بر سخن کسانی که معتقد به رأی و قیاس و استحسان و اجتهاد هستند و همچنین کسانی که می گویند اختلاف مایه رحمت است. پس بدان که کسانی که معتقد به رأی و قیاسند، وقتی از فهم حکم درست عاجز شدند به احکام مشتبه عمل

کردنـد و گفتنـد هر آنچه اتفاق می افتد، خداوند در مورد آن حکمی دارد. این حکم از دو حال خارج نیست؛ یا نصـی بر آن وارد شده یا دلیلی برای آن است. وقتی در مورد مسـئله ای نصی نیافتیم، مجبوریم به آن به وسیله احکام مشابه استدلال کرده و حکم به نظایرش کنیم که اگر این کار را نکنیم، آن امر را بـدون حکم گذاشـته ایم و جایز نیست که حکم خـدا در هیچ امری باطـل و تعطیـل باشـد. خـدای سبحان می فرمایـد: «مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْ ءٍ» {ما هیـچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگـذار نکرده ایـم.} - . أنعـام / ۳۸ - وقـتی می بینیـم حکم بایـد باشـد و افعـال نیز بایـد دارای حکم باشـند، آن حکم را از نظایرش جستجو می کنم تا آن فعل بدون حکم باقی نماند، از روی نص باشد یا استدلال و این برای ما جایز است و می گویند می بینیم که خـدای متعـال نیز در کتـابش قیـاس کرده و تشبیه و تمثیـل آمـده است آنجـا که فرمود: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ * وَ خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ» {انسان را از گل خشکیده ای سفال مانند، آفرید. و جنّ را از تشعشعی از آتش خلق کرد.} - . رحمـن / ۱۴_۱۵ - که یـک چیز را بـا شبیه ترین چیز به آن تشبیه کرد می گوینـد. پیامبر صـلی الله علیه و آله نیز از رأی و قیـاس اسـتفاده کرد، آنجا که به زن خثعمیه وقتی از حـج به جای پـدرش سؤال کرد فرمود: مگر این طور نیست که اگر پدرت دینی داشـته باشد تو می توانی به جای او آن را به جا آوری؟ که در اینجا پیامبر در جواب سخنی گفت که آن زن از او سؤال نکرده بود. و همچنین سـخن پیامبر صـلی الله علیه و آله به معاذ بن جبل وقتی که او را به یمن فرستاد که فرمود: ای معاذ! اگر مسـئله ای برای تو پیش آیـد که در کتاب خـدا و در سـنت هیـچ حکمی برای آن نیافتی چه می کنی؟ گفت: از رأی خود استفاده می کنم. پیامبر فرمود: سپاس خدایی راست که رسولش را به آنچه راضی است موفق نمود.

و همچنین می گویند بسیاری از صحابه از رأی و قیاس استفاده کرده اند و ما نیز از آنان تبعیت می کنیم و همچنین احتجاجات دروغ بسـتند وقتی از او چیزی را نقل کردنـد که غیر ممکن است بیان کند ما نیز در رد سـخن آنان این چنین جواب می دهیم. همانـا اصول احکـام عبـادات و آنچه از مسائل برای امت اتفاق می افتـد به صورت نقلی به ما رسـیده است، از این رو فروع آن احکـام نیز مثـل اصولشـان است و مقصود از اصول در عبـادات و واجبات چیزهایی است که خـدای متعال در قرآن خبر داده و وجوب آنها را اعلام کرده و پیامبر و وصـی او نیز اوقات و کیفیت و مقـدار آنها را از جانب خداوند متعال بیان کرده اند، مانند وجوب نمـاز و زکـات و روزه و حـج و جهـاد و حـد زنا و حـد دزدی و امثال آن که در قرآن به صورت مجمل و بـدون تغییر آمده است و لذا رسول خدا مفسر و تفصیل دهنده آن واجبات مجمل است و از این رو دانستیم که مثلا نماز ظهر چهار رکعت است و وقت آن بعـد از زوال آفتـاب است. و وقت نمـاز عصـر از آخر وقت ظهر تا زمان غروب آفتاب است و نماز مغرب سـه رکعت است و وقت آن از زمـان غروب تـا زمـان رفتن شـفق و سـرخی غروب است و وقت نمـاز عشـا که چهار رکعت است و وسـیع ترین زمـان را دارد؛ اول آن از طلـوع سـتارگان و از بین رفتن شـفق است و آخر آن یـک سـوم اول شب است. همچنین روایـت شـده که آخر آن نیمه شب است و نمـاز صبح دو رکعت است که وقت آن از طلـوع فجر تـا دمیـدن صـبح می باشـد. همچنین زکـات نیز بر بعضـی از امـوال تعلـق می گیرد و بر بعضـی نمی گیرد و بر مقـدار خاصـی از امـوال تعلق می گیرد و بر مقـداری دیگر تعلـق نمی گیرد و در یـک زمـان واجـب می شـود و زمـانی هم واجب نیست. همین طـور تمـام واجبـاتی را که خداونـد سـبحان به انـدازه توان و اسـتطاعتشان واجب کرده این گونه است. پس اگر هیچ نصـی در کتاب خدا و بیان و تفسـیر پیـامبر و روایـات صـحیح در مـورد آن نیامـده باشـد، مردم نمی تواننـد برای ادای آن فرایض به عقـل خود رجوع کرده و مراد خدای تعالی از معانی آن واجبات را خود بیابند و همچنین صحیح نیست که آن را با قیاس و رأی اثبات کنند، چرا که عقول به تنهـایی نمی تواننـد در مورد نمـاز ظهر بیابنـد که چهـار رکعت است و پنـج رکعت و یـا سه رکعت نیست. همچنین نمی توانند

بفهمند که قبل از زوال باشد و یا بعدش و یا اینکه سجود بر رکوع مقدم باشد یا رکوع بر سجود. و همچنین نمی توانند به تنهایی حد زنای محصنه را از باکره تشخیص دهند و بین اموال غیرمنقول و یا نقد در واجب زکات فرق بگذارند و اگر این واجبات باشند و عقول ما عقل بر تنهایی نمی تواند در خصوص آن ها حکم کند. و همچنین نمی تواند بین قیاس و آنچه شریعت و نصوص آورده اند، فرق بگذارد چرا که شریعت از طریق نقل رسیده و ما نمی توانیم از حدود آن تجاوز کنیم، چرا که اگر چنین چیزی جایز و صحیح بود بی نیاز از ارسال پیامبران و امر و نهی الهی بودیم. و همان طور که این اصول جز از طریق نقل اثبات نمی شود، فروع و مسائل دیگر نیز با قیاس بجای نص و نقل اثبات نمی شود. اما در مورد این سخن و استدلالشان که می گویند قیاس همان تشبیه و تمثیل است و حکم با آن جایز بوده و مسائل احکام نیز به آن باز می گردند، این سخن محال آشکار است و جایگاه زشتی دارد، چرا که ما مسائلی را می یابیم که با وجود آنکه با هم فرق دارند اما حکمشان یکی است و در مقابل چیزهایی را می یابیم که شبیه هم هستند اما حکمشان متفاوت است این کار خدا نشان می دهد که شباهت دو چیز باعث شباهت در حکمشان نمی شود. آن گونه که قائلان به قیاس و رأی می گویند و این از آن روست که عاجز از بیان احکام الهی بر اساس آنچه در قرآن آمده است شده اند و از گرفتن آن احکام از اهلش عدول کردند، همان ها که خدای سبحان طاعتشان را بر بندگانشان واجب کرد، کسانی که نمی لغزند و خطا نمی کنند و دچار فراموشی نمی شوند، آن ها که خداوند کتابش را بر آن ها نازل کرده و به امت دستور داده که در امور مشتبه در احکامشان به آنها رجوع کنند، قائلان به رأی و قیاس ریاست را طلب کردند چون تمایل به مال دنیا داشتند و راه گذشتگانشان را رفتند، آنها که ادعای جایگاه اولیای الهی را داشتند لذا عاجز شدند و معتقد به رأی و قیاس گشتند صاحبان عقل به درستی می فهمند که این ها چطور عاجز شده و از دین خدا خارج شده اند چرا که عقل به تنهایی نمی تواند بین حکم گرفتن چیزی با غصب و غارت و دزدی تمایز قائل شود، اگر چه به همه این ها شبیه هم هستند. در این موارد حکم یکی قطع دست است در حالی که دیگری چنین حکمی ندارد. همچنین برای اثبات باطل بودن دلیل آنها در بازگرداندن احکام به نظایرش می توانیم چنین استدلال کنیم که زنای محصنه و باکره یکی است، در حالی که حکم یکی از آنها رجم است و حکم دیگری شلاق. لذا می فهمیم که مأخذ احکام نص و نقل است که به صورت توقیفی حکم الهی را بیان می کند، بدون آنکه توجه به نظایر احکام، معتبر باشد و این دلیلی واضح بر فساد سخن آنان است. و اگر مأخذ احکام در دین قیاس بود، زیر پا برای مسح کردن مناسب تر از ظاهر آن بود. خدای متعال در حکایت سخن ابلیس بر اساس قیاس چنین می فرماید: «أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ» {من از او بهترم؛ مرا از آتش آفریده ای و او را از گِل آفریده ای.} - . ص / ۷۶ - که خدای سبحان او را سرزنش می کند به خاطر آنکه نمی فهمد [تفاوت] بین آن دو چیست. و رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام نیز قیاس را مذمت می کنند که برخی از آنان از برخی دیگر به ارث برده اند و اولیای آنها نیز آن را از ایشان نقل می کنند.

اما رد بر کسانی که معتقد به اجتهاد هستند، آنکه آنان می گویند هر مجتهدی در اجتهاد خود مصیب است و راه صواب را رفته است. در حالی خودشان معتقد به آن نیستند که به آن معنای حقیقی که مقصود خدای متعال است دست یافته اند، چرا که وقتی اجتهاد می کنند، از نظری به نظر دیگر منتقل می شوند. پس دلیلشان بر اینکه حکمشان بر اساس اجتهاد محکم و قاطع است سخنی باطل، مردود و بی دلیل است. در ضعف این اعتقاد چه دلیلی محکم تر از این که با اجتهاد دچار چنین وضعیتی هستند؟ آنان می پندارند محال است که اجتهاد کنند و در میان آنها حکم حقیقی وجود نداشته باشد. این سخن نیز باطل است، زیرا وقتی اجتهاد می کنند دچار اختلاف نیز می شوند، لذا تقصیر و کوتاهی نیز در آنها وجود دارد. عجیب تر

آنکـه معتقـدین به رای و قیاس می گوینـد خـدای تبـارک و تعـالی در این مسیر چیزی جز آنچه در تـوان آنهـاست از ایشـان نخواسـته است و به این آیه اسـتناد کرده انـد: «حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ» {و هر جا بودید، روی خود را به سوی آن بگردانید.} - . بقره/ ۱۴۴ - که بنا بر نظر آنان دلالت بر اجتهاد دارد. حال آنکه آنان در معنای این آیه دچار خطای آشکاری شده اند. از طرفی به سخن پیامبر به معاذ بن جبل نیز استناد کرده و می گویند پیامبر اکرم به او اجازه اجتهاد داده است.

سخن صـحیح آن است که خـدای سـبحان بندگان را مکلف به اجتهاد نکرده است، چرا که برای آنها دلایل و نشانه هایی قرار داده و حجت را بر آنهـا تمـام کرده است و محـال است پس از ارسـال رسـل که حلاـل و حرام الهی را به طور مفصل بیان می کنند، آنان را وادار به کاری کند که از حد توانشان خارج است.

خـدای سـبحان بنـدگان را رها نکرده است و آنان بایـد هرگاه عاجز از فهم احکام الهی شدنـد، آن را به پیامبران و ائمه علیهم السـلام ارجـاع دهنـد. خـدای متعـال می فرمایـد: «مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْ ءٍ» {ما هیـچ چیزی را در کتاب [لوح محفوظ] فروگـذار نکرده ایم.} - . أنعام / ۳۸ - و همچنین می فرمایـد: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي» {امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شـما تمام گردانیدم.} - . مائده/ ۳ - و فرمود: در قرآن تبیان و آشـکار کننده همه چیز هست.

و دلیـل بر فسـاد اعتقـاد به اجتهاد و رای و قیاس، آنکه هر موضوعی از دو حال خارج نیست؛ یا شبیه به حکمی دیگر است و یا حکم آن بیان شـده است. اگر حکمش بیان شـده باشـد، در این حالت از عـدالت خـدا خارج است که بندگان را بدان مکلف کرده باشـد و اگر تمثیل به یک اصل بوده و مشابه آن باشد، دو حالت دارد: یا به خاطر مصـلحت خلق حرام شده و یا بر اساس معنای خاص خودش. اگر بر اساس معنای خاص خودش فراموش شـده باشد، پس قبلا حلال بوده و بعد به خاطر آن معنا حرام شـده است که اگر علت تحریم این معنـا باشـد، حرام کردن آن اولی بر حلاـل کردنش نیست و وقتی این بعـد از ادعـای آنـان باطل شد، می فهمیم که خدای متعال مسائل را به خاطر مصلحت خلق حرام می کند نه به خاطر معنای خودش و ما به این دلیل اجتهـاد درا نفی می کنیم که در نزد ما بر اساس آنچه که گفتیم حق آن چیزهایی است که در اصول منصوب از جانب خـدای متعال آمـده و همچنین در دلایلی است که در میان ما قرارا داده است ماننـد کتاب، سـنت و امام حجت و بنـدگان از این چهار حالت خارج نیستند و غیر آنها باطل است. اما اسـتدلال آنها به شـطر المسـجد الحرام و خانه خـدا که در بالا ذکر شد اشـتباه و باطل است، چرا که معنای شـطره در این آیه به معنای «جهت آن» می باشد. لذا استدلال بر آن برای اجتهاد باطل است، چرا که نفرمـوده «در رو کردن خـود درسـت عمـل کنـد» بلکـه فرمـوده اسـت: «فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ» {روی خـود را بـه سـوی آن بگردانیـد.} یعنی «به سوی نشـانه ها و علامات و دلایلی که موجود است» و در حکم آنها به علامات و سـتارگان در ظاهر آیه اشاره شـده است. سپس فرموده است: «وَ إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ» {در حقیقت، اهل کتاب نیک می داننـد که این [تغییر قبله] از جانب پروردگارشان [بجا و] درست است} - . بقره / ۱۴۴ - و نفرمود «آنان که به ناچار به اجتهاد روی می آورنـد...» که دلالت می کنـد بر آن که خـدای متعال در رو کردن به سوی آن و همچنین زمانی که دچار اشـتباه می شونـد واجب کرده دلیلی بیاورند تا به حق دست یابند. لذا معنای شـطره در اینجا یعنی «به سوی آن» که مقصود خدای سـبحان نشانه های مشـخص شـده است اگر قابل مشاهده باشد و یا دلایل دیگر است اگر غیر قابل مشاهده باشد. لذا اگر قبله تشـخیص داده شـد واجب است بـدان رو کرده شود و در صورتی که ندانـد و تمامی جهات برایش برابر باشد، نمی تواند اجتهاد کرده و

به هر طرفی دوست داشت نماز بخواند و در مورد آن ادعا کند، به حکم یقینی عمل کرده است.

و از رسول خدا صلی الله علیه وآله حدیثی اجماعی رسیده که نشانه های منصوب بر بیت الله الحرام با هیچ اتفاقی از بین نمی روند که خدای متعال با این امر بر بندگان منت نهاده تا بتوانند واجبات خود را انجام دهند. گروهی از معتقدین به اجتهاد پنداشته اند که اگر چنین مشکلی پیش بیاید و جهت قبله مشخص نباشد، باید مکلف اجتهاد کرده و به آنچه دست یافت عمل کند. به زعم آنان چنین کاری جایز است، اگر چه در حقیقت امر جهت قبله را نیافته باشند و همچنین می پندارند اگر صد نفر چنین اجتهادی کنند، هیچ کدام نمی توانند از دیگری تبعیت کنند که با این سخن اعتقاد خود را نفی می کنند. آنان می پندارند عامه مردم که توان اجتهاد ندارند و می توانند به یکی از این مجتهدین اقتدا کنند و همچنین می توانند از سخن یکی به سخن دیگری منتقل شوند که در این صورت آنان با وجود اجتهاد، گویی اجتهاد نکرده اند و اجتهاد، آنان را جز به گمراهی و انتقال از حالتی به حالت دیگر نرانده است. پس کدام پندار به این اندازه بدعت است و چه سخنی زشت تر از این سخن و ضعفش آشکارتر از این گفتار است. کسانی که خود را مسلمان می دانند حال آنکه دچار چنینی وضعیتی شده اند. از گمراهی پس از هدایت و تبعیت از نفس به خدا پناه می بریم و در دستیابی به قرب او و از او یاری می جوییم که او شنوای اجابت کننده است .

**[ترجمه]

أَقُولُ

وَجَدْتُ رِسَالَةً قَدِيمَةً مُفْتَتَحُهَا هَكَذَا حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُولَوَيْهِ الْقُمِّيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنِي سَعْدٌ الْأَشْعَرِيُّ الْقُمِّيُّ أَبُو الْقَاسِمِ رَحِمَهُ اللَّهُ وَ هُوَ مُصَنِّفُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ ذِي النَّعْمَاءِ وَ الْآلَاءِ وَ الْمَجْدِ وَ الْعِزِّ وَ الْكِبْرِيَاءِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَ عَلَى آلِهِ الْبَرَرَهِ الْأَتْقِيَاءِ رَوَى مَشَايِخُنَا عَنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: أُنْزِلَ الْقُرْآنُ عَلَى سَبْعَهِ أَحْرُفٍ كُلُّهَا شَافٍ كَافٍ أَمْرٍ وَ زَجْرٍ وَ تَرْغِيبٍ وَ تَرْهِيبٍ وَ جَدَلٍ وَ قِصَصٍ وَ مَثَلٍ.

و ساق الحديث إلی آخره لكنه غير الترتيب و فرقه علی الأبواب و زاد فيما بين ذلک بعض الأخبار(۲).

۱- ۱. طبعت هذا الرساله بعنوان المحكم و المتشابه منسوبا الی السيّد المرتضی ره.

۲- ۲. قد مر فی ج ۹۲ ص ۶۰- ۷۷ شطر منه، و هكذا فرقه المؤلّف فی سائر الأبواب حيث أراد.

**[ترجمه]رساله ای قدیمی یافتم که ابتدای آن چنین بود: امیر المومنین فرمودند: قرآن بر هفت حرف نازل شده که همگی آنها شافی و کفایت کننده هستند که شامل امر، نهی، ترغیب تشویق، ترهیب و ترساندن، جدل، قصه ها و مثل است...و حدیث را تا پایان بیان کرده، اما ترتیب آن مانند آنچه که گفتیم نیست و آن را در باب های متفاوت آورده و برخی روایات را نیز بدان اضافه کرده است .

**[ترجمه]

باب ۱۲۹ احتجاجات أمير المؤمنين صلوات الله عليه على الزنديق المدعى للتناقض فى القرآن و أمثاله

الأخبار

«۱»

ج، [الإحتجاج]: جَاءَ بَعْضُ الزَّنَادِقَهِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ قَالَ لَوْ لَا مَا فِي الْقُرْآنِ مِنَ الِاخْتِلَافِ وَ التَّنَاقُضِ لَدَخَلْتُ فِي دِينِكُمْ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ علیه السلام وَ مَا هُوَ قَالَ قَوْلُهُ تَعَالَى نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ (۱) وَ قَوْلُهُ فَالْيَوْمَ نَنْساهُمْ كَما نَسُوا لِقاءَ يَوْمِهِمْ هذا(۲) وَ قَوْلُهُ وَ ما كانَ

رَبُّكَ نَسِيًّا(۳) وَ قَوْلُهُ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِكَهُ صَفًّا لا يَتَكَلَّمُونَ (۴) وَ قَوْلُهُ وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ (۵) وَ قَوْلُهُ تَعالَى يَوْمَ الْقِيامَهِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً(۶) وَ قَوْلُهُ إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ(۷) وَ قَوْلُهُ لا تَخْتَصِمُوا لَدَيَ (۸) وَ قَوْلُهُ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أَفْواهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ (۹) وَ قَوْلُهُ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ ناضِرَهٌ إِلى رَبِّها ناظِرَهٌ(۱۰) وَ قَوْلُهُ لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ(۱۱) وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَهً أُخْرى (۱۲) وَ قَوْلُهُ لا تَنْفَعُ الشَّفاعَهُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ (۱۳) الْآيَتَيْنِ وَ قَوْلُهُ ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا

۱- ۱. براءه: ۶۷.

۲- ۲. الأعراف: ۵۱.

۳- ۳. مريم: ۶۴.

۴- ۴. النبأ: ۳۸.

۵- ۵. الأنعام: ۲۳.

۶- ۶. العنكبوت: ۲۵.

۷- ۷. ص: ۶۴.

۸- ۸. ق: ۲۸.

۹- ۹. يس: ۶۵.

۱۰- ۱۰. القيامه: ۲۲- ۲۳.

١١- ١١. الأنعام: ١٠٣.

١٢- ١٢. النجم: ١٣.

١٣- ١٣. طه: ١٠٩، سبأ: ٢٣.

وَحْياً(۱) وَ قَوْلُهُ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (۲) وَ قَوْلُهُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَهُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ (۳) وَ قَوْلُهُ بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ كافِرُونَ (۴) وَ قَوْلُهُ فَأَعْقَبَهُمْ نِفاقاً فِي قُلُوبِهِمْ إِلى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ (۵) وَ قَوْلُهُ فَمَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ (۶) وَ قَوْلُهُ وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُواقِعُوها(۷) وَ قَوْلُهُ وَ نَضَعُ الْمَوازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيامَهِ(۸) وَ قَوْلُهُ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُهُ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ (۹) قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ يَعْنِي إِنَّمَا نَسُوا اللَّهَ فِي دَارِ الدُّنْيَا لَمْ يَعْمَلُوا بِطَاعَتِهِ فَنَسِيَهُمْ فِي الْآخِرَهِ أَيْ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ ثَوَابِهِ شَيْئاً فَصَارُوا مَنْسِيِّينَ مِنَ الْخَيْرِ وَ كَذَلِكَ تَفْسِيرُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ- فَالْيَوْمَ نَنْساهُمْ كَما نَسُوا لِقاءَ يَوْمِهِمْ هذا يَعْنِي بِالنِّسْيَانِ أَنَّهُ لَمْ يُثِبْهُمْ كَمَا يُثِيبُ أَوْلِيَاءَهُ الَّذِينَ كَانُوا فِي دَارِ الدُّنْيَا مُطِيعِينَ ذَاكِرِينَ حِينَ آمَنُوا بِهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ خَافُوهُ بِالْغَيْبِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ ما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا فَإِنَّ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً لَيْسَ بِالَّذِي يَنْسَى وَ لَا يَغْفُلُ بَلْ هُوَ الْحَفِيظُ الْعَلِيمُ وَ قَدْ يَقُولُ الْعَرَبُ قَدْ نَسِيَنَا فُلَانٌ فَلَا يَذْكُرُنَا أَيْ إِنَّهُ لَا يَأْمُرُ لَهُمْ بِخَيْرٍ وَ لَا يَذْكُرُهُمْ بِهِ قَالَ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِكَهُ صَفًّا لا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ قالَ صَواباً وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ يَوْمَ الْقِيامَهِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً وَ قَوْلُهُ علیه السلام إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ وَ قَوْلُهُ لا تَخْتَصِمُوا

۱- ۱. الشوری: ۵۱.

۲- ۲. المطففین: ۱۵.

۳- ۳. الأنعام: ۱۵۸.

۴- ۴. السجده: ۱۰.

۵- ۵. براءه: ۷۷.

۶- ۶. الکهف: ۱۱۰، و یظهر من جوابه علیه السلام أنّه عنون هناک قوله تعالی« الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ» البقره: ۴۶.

۷- ۷. الکهف: ۵۳.

۸- ۸. الأنبیاء: ۴۷.

۹- ۹. الأعراف: ۸ و ۹، المؤمنون ۱۰۲ و ۱۰۳.

لَدَيَّ وَ قَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكَمْ بِالْوَعِيدِ وَ قَوْلُهُ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أَفْواهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ فَإِنَّ ذَلِكَ فِي مَوَاطِنَ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ مَوَاطِنِ ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ وَ الْمُرَادُ يَكْفُرُ أَهْلُ الْمَعَاصِي بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ الْكُفْرُ فِي هَذِهِ الْآيَةِ الْبَرَاءَةُ يَقُولُ يَتَبَرَّأُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَ نَظِيرُهَا فِي سُورَةِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام قَوْلُ الشَّيْطَانِ- إِنِّي كَفَرْتُ بِما أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ (۱) وَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ كَفَرْنا بِكُمْ (۲) يَعْنِي تَبَرَّأْنَا مِنْكُمْ ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ يَبْكُونَ فِيهَا فَلَوْ أَنَّ تِلْكَ الْأَصْوَاتَ بَدَتْ لِأَهْلِ الدُّنْيَا لَزَالَتْ جَمِيعُ الْخَلْقِ عَنْ مَعَايِشِهِمْ وَ انْصَدَعَتْ قُلُوبُهُمْ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَ لَا يَزَالُونَ يَبْكُونَ حَتَّى يَسْتَنْفِدُوا الدُّمُوعَ وَ يُفْضُوا إِلَى الدِّمَاءِ ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ فَيُسْتَنْطَقُونَ فِيهِ فَيَقُولُونَ- وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ وَ هَؤُلَاءِ خَاصَّةً هُمُ الْمُقِرُّونُ فِي دَارِ الدُّنْيَا بِالتَّوْحِيدِ فَلَمْ يَنْفَعْهُمْ إِيمَانُهُمْ بِاللَّهِ مَعَ مُخَالَفَتِهِمْ رُسُلَهُ وَ شَكِّهِمْ فِيمَا أَتَوْا بِهِ عَنْ رَبِّهِمْ وَ نَقْضِهِمْ عُهُودَهُمْ فِي أَوْصِيَائِهِمْ وَ اسْتِبْدَالِهِمُ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ فَكَذَّبَهُمُ اللَّهُ بِمَا انْتَحَلُوهُ مِنَ الْإِيمَانِ بِقَوْلِهِ انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ (۳) فَيَخْتِمُ اللَّهُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَ تُسْتَنْطَقُ الْأَيْدِي وَ الْأَرْجُلُ وَ الْجُلُودُ فَيَشْهَدُ بِكُلِّ مَعْصِيَةٍ كَانَتْ مِنْهُمْ ثُمَّ يُرْفَعُ عَنْ أَلْسِنَتِهِمُ الْخَتْمُ فَيَقُولُونَ لِجُلُودِهِمْ- لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنا قالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْ ءٍ(۴) ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِي مَوْطِنٍ آخَرَ فَيَفِرُّ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ لِهَوْلِ مَا يُشَاهِدُونَهُ مِنْ صُعُوبَةِ الْأَمْرِ وَ عِظَمِ الْبَلَاءِ فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ- وَ أُمِّهِ وَ أَبِيهِ وَ صاحِبَتِهِ وَ بَنِيهِ (۵) الْآيَةَ

۱- ۱. إبراهيم: ۲۲.

۲- ۲. الممتحنه: ۴.

۳- ۳. الأنعام: ۲۴.

۴- ۴. فصّلت: ۲۱.

۵- ۵. عبس: ۳۶- ۳۸.

ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ وَ يُسْتَنْطَقُ فِيهِ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ وَ أَصْفِيَاؤُهُ فَلَا يَتَكَلَّمُ أَحَدٌ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَاباً فَتُقَامُ الرُّسُلُ فَيُسْأَلُونَ عَنْ تَأْدِيَهِ الرِّسَالاتِ الَّتِی حَمَلُوهَا إِلَی أُمَمِهِمْ فَأَخْبَرُوا أَنَّهُمْ قَدْ أَدَّوْا ذَلِکَ إِلَی أُمَمِهِمْ وَ يُسْأَلُ الْأُمَمُ فَتَجْحَدُ كَمَا قَالَ اللَّهُ- فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَ لَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ (۱) فَيَقُولُونَ ما جاءَنا مِنْ بَشِيرٍ وَ لا نَذِيرٍ(۲) فَتَسْتَشْهِدُ الرُّسُلُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله عليه و آله فَيَشْهَدُ بِصِدْقِ الرُّسُلِ وَ تَكْذِيبِ مَنْ يَجْحَدُهَا مِنَ الْأُمَمِ فَيَقُولُ لِكُلِّ أُمَّهٍ مِنْهُمْ بَلَی قَدْ جاءَكُمْ بَشِيرٌ وَ نَذِيرٌ وَ اللَّهُ عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ أَیْ مُقْتَدِرٌ عَلَی شَهَادَهِ جَوَارِحِكُمْ عَلَيْكُمْ بِتَبْلِيغِ الرُّسُلِ إِلَيْكُمْ رِسَالاتِهِمْ وَ كَذَلِکَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لِنَبِيِّهِ فَكَيْفَ إِذا جِئْنا مِنْ كُلِّ أُمَّهٍ بِشَهِيدٍ وَ جِئْنا بِکَ عَلی هؤُلاءِ شَهِيداً(۳) فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّ شَهَادَتِهِ خَوْفاً مِنْ أَنْ يَخْتِمَ اللَّهُ عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَ أَنْ تَشْهَدَ عَلَيْهِمْ جَوَارِحُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ وَ يَشْهَدَ عَلَی مُنَافِقِی قَوْمِهِ وَ أُمَّتِهِ وَ كُفَّارِهِمْ بِإِلْحَادِهِمْ وَ عِنَادِهِمْ وَ نَقْضِهِمْ عَهْدَهُ وَ تَغْيِيرِهِمْ سُنَّتَهُ وَ اعْتِدَائِهِمْ عَلَی أَهْلِ بَيْتِهِ وَ انْقِلَابِهِمْ عَلَی أَعْقَابِهِمْ وَ ارْتِدَادِهِمْ عَلَی أَدْبَارِهِمْ وَ احْتِذَائِهِمْ فِی ذَلِکَ سُنَّهَ مَنْ تَقَدَّمَهُمْ مِنَ الْأُمَمِ الظَّالِمَهِ الْخَائِنَهِ لِأَنْبِيَائِهَا فَيَقُولُونَ بِأَجْمَعِهِمْ رَبَّنا غَلَبَتْ عَلَيْنا شِقْوَتُنا وَ كُنَّا قَوْماً ضالِّينَ (۴) ثُمَّ يَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ يَكُونُ فِيهِ مَقَامُ مُحَمَّدٍ صلی الله عليه و آله وَ هُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ فَيُثْنِی عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بِمَا لَمْ يُثْنِ عَلَيْهِ أَحَدٌ قَبْلَهُ ثُمَّ يُثْنِی عَلَی الْمَلَائِكَهِ كُلِّهِمْ فَلَا يَبْقَی مَلَکٌ إِلَّا أَثْنَی عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ صلی الله عليه و آله ثُمَّ يُثْنِی عَلَی الْأَنْبِيَاءِ بِمَا لَمْ يُثْنِ عَلَيْهِمْ أَحَدٌ مِثْلُهُ ثُمَّ يُثْنِی عَلَی كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ يَبْدَأُ بِالصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ ثُمَّ بِالصَّالِحِينَ فَتَحْمَدُهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلُ الْأَرَضِينَ فَذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- عَسی أَنْ يَبْعَثَکَ رَبُّکَ مَقاماً مَحْمُوداً(۵) فَطُوبَی لِمَنْ كَانَ

۱- ۱. الأعراف: ۶.

۲- ۲. المائده: ۱۹.

۳- ۳. النساء: ۴۱.

۴- ۴. المؤمنون: ۱۰۶.

۵- ۵. أسری: ۷۹.

لَهُ فِی ذَلِکَ الْمَقَامِ حَظٌّ وَ نَصِیبٌ وَ وَیْلٌ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ فِی هَذَا الْمَقَامِ حَظٌّ وَ لَا نَصِیبٌ ثُمَّ یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ یُلْجَمُونَ فِیهِ وَ یَتَبَرَّأُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَ هَذَا کُلُّهُ قَبْلَ الْحِسَابِ فَإِذَا أُخِذَ فِی الْحِسَابِ شُغِلَ کُلُّ إِنْسَانٍ بِمَا لَدَیْهِ نَسْأَلُ اللَّهَ بَرَکَهَ ذَلِکَ الْیَوْمِ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ ناضِرَهٌ إِلی رَبِّها ناظِرَهٌ(۱) ذَلِکَ فِی مَوْضِعٍ یَنْتَهِی فِیهِ أَوْلِیَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَعْدَ مَا یَفْرُغُ مِنَ الْحِسَابِ إِلَی نَهَرٍ یُسَمَّی نَهَرَ الْحَیَوَانِ فَیَغْتَسِلُونَ مِنْهُ وَ یَشْرَبُونَ مِنْ آخَرَ فَتَبْیَضُّ وُجُوهُهُمْ فَیَذْهَبُ عَنْهُمْ کُلُّ أَذًی وَ قَذًی وَ وَعْثٍ ثُمَّ یُؤْمَرُونَ بِدُخُولِ الْجَنَّهِ فَمِنْ هَذَا الْمَقَامِ یَنْظُرُونَ إِلَی رَبِّهِمْ کَیْفَ یُثِیبُهُمْ وَ مِنْهُ یَدْخُلُونَ الْجَنَّهَ فَذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی تَسْلِیمِ الْمَلَائِکَهِ عَلَیْهِمْ- سَلامٌ عَلَیْکُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوها خالِدِینَ (۲) فَعِنْدَ ذَلِکَ أُثِیبُوا بِدُخُولِ الْجَنَّهِ وَ النَّظَرِ إِلَی مَا وَعَدَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی إِلی رَبِّها ناظِرَهٌ وَ النَّاظِرَهُ فِی بَعْضِ اللُّغَهِ هِیَ الْمُنْتَظِرَهُ أَ لَمْ تَسْمَعْ إِلَی قَوْلِهِ تَعَالَی فَناظِرَهٌ بِمَ یَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ (۳) أَیْ مُنْتَظِرَهٌ بِمَ یَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَهً أُخْری- عِنْدَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهی (۴) یَعْنِی مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله حِینَ کَانَ عِنْدَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهَی حَیْثُ لَا یُجَاوِزُهَا خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَوْلُهُ فِی آخِرِ الْآیَهِ ما زاغَ الْبَصَرُ وَ ما طَغی- لَقَدْ رَأی مِنْ آیاتِ رَبِّهِ الْکُبْری (۵) رَأَی جَبْرَئِیلَ علیه السلام فِی صُورَتِهِ مَرَّتَیْنِ هَذِهِ الْمَرَّهَ وَ مَرَّهً أُخْرَی وَ ذَلِکَ أَنَّ خَلْقَ جَبْرَئِیلَ علیه السلام خَلْقٌ عَظِیمٌ فَهُوَ مِنَ الرُّوحَانِیِّینَ الَّذِینَ لَا یُدْرِکُ خَلْقَهُمْ وَ لَا صِفَتَهُمْ إِلَّا رَبُّ الْعَالَمِینَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَی ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیاً

۱- ۱. القیامه: ۲۲- ۲۳.

۲- ۲. الزمر: ۷۳.

۳- ۳. النحل: ۳۵.

۴- ۴. النجم: ۱۳- ۱۴.

۵- ۵. النجم: ۱۷- ۱۸.

أَوْ مِنْ وَراءِ حِجابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ ما يَشاءُ(۱) كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَدْ كَانَ الرَّسُولُ يُوحِي إِلَيْهِ رُسُلُ السَّمَاءِ فَتُبَلِّغُ رُسُلُ السَّمَاءِ إِلَى رُسُلِ الْأَرْضِ وَ قَدْ كَانَ الْكَلَامُ بَيْنَ رُسُلِ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ بَيْنَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُرْسِلَ بِالْكَلَامِ مَعَ رُسُلِ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَا جَبْرَئِيلُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام إِنَّ رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُرَى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ أَيْنَ تَأْخُذُ الْوَحْيَ قَالَ آخُذُهُ مِنْ إِسْرَافِيلَ قَالَ وَ مِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ إِسْرَافِيلُ قَالَ يَأْخُذُهُ مِنْ مَلَكٍ مِنْ فَوْقِهِ مِنَ الرُّوحَانِيِّينَ قَالَ فَمِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ ذَلِكَ الْمَلَكُ قَالَ يُقْذَفُ فِي قَلْبِهِ قَذْفاً فَهَذَا وَحْيٌ وَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَيْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ مِنْهُ مَا كَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ الرُّسُلَ وَ مِنْهُ مَا قَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ وَ مِنْهُ رُؤْيَا يَرَاهَا الرُّسُلُ وَ مِنْهُ وَحْيٌ وَ تَنْزِيلٌ يُتْلَى وَ يُقْرَأُ فَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (۲) فَإِنَّمَا يَعْنِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَنْ ثَوَابِ رَبِّهِمْ لَمَحْجُوبُونَ وَ قَوْلُهُ تَعَالَى هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ (۳) يُخْبِرُ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ فَقَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ يَعْنِي بِذَلِكَ الْعَذَابَ يَأْتِيهِمْ فِي دَارِ الدُّنْيَا كَمَا عَذَّبَ الْقُرُونَ الْأُولَى فَهَذَا خَبَرٌ يُخْبِرُ بِهِ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله عَنْهُمْ ثُمَّ قَالَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ لا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمانُها لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ الْآيَةَ يَعْنِي لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَجِيءَ هَذِهِ الْآيَةُ وَ هَذِهِ الْآيَةُ هِيَ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَ قَالَ فِي آيَةٍ أُخْرَى فَأَتاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا(۴) يَعْنِي أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ عَذَاباً وَ كَذَلِكَ إِتْيَانُهُ بُنْيَانَهُمْ حَيْثُ قَالَ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيانَهُمْ مِنَ

۱- ۱. الشورى: ۵۱.

۲- ۲. المطففين: ۱۵.

۳- ۳. الأنعام: ۱۵۸.

۴- ۴. الحشر: ۲.

الْقَواعِدِ(۱) يَعْنِى أَرْسَلَ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ كافِرُونَ (۲) وَ قَوْلُهُ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ (۳) وَ قَوْلُهُ إِلى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ (۴) وَ قَوْلُهُ فَمَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً(۵) يَعْنِى الْبَعْثَ فَسَمَّاهُ اللَّهُ لِقَاءً وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ مَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ (۶) يَعْنِى مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ أَنَّهُ مَبْعُوثٌ فَإِنَّ وَعْدَ اللَّهِ لَآتٍ مِنَ الثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ فَاللِّقَاءُ هَاهُنَا لَيْسَ بِالرُّؤْيَةِ وَ اللِّقَاءُ هُوَ الْبَعْثُ وَ كَذَلِكَ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلامٌ (۷) يَعْنِى أَنَّهُ لَا يَزُولُ الْإِيمَانُ عَنْ قُلُوبِهِمْ يَوْمَ يُبْعَثُونَ وَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُواقِعُوها(۸) يَعْنِى تَيَقَّنُوا أَنَّهُمْ دَاخِلُوهَا وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ إِنِّى ظَنَنْتُ أَنِّى مُلاقٍ حِسابِيَهْ (۹).

وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْمُنَافِقِينَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا(۱۰) فَهُوَ ظَنُّ شَكٍّ وَ لَيسَ ظَنَّ يَقِينٍ وَ الظَّنُّ ظَنَّانِ ظَنُّ شَكٍّ وَ ظَنُّ يَقِينٍ فَمَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الْمَعَادِ مِنَ الظَّنِّ فَهُوَ ظَنُّ يَقِينٍ وَ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَهُوَ ظَنُّ شَكٍّ قَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ نَضَعُ الْمَوازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيامَةِ فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً(۱۱) فَهُوَ مِيزَانُ الْعَدْلِ تُؤْخَذُ بِهِ الْخَلَائِقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُدِيلُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْخَلَائِقَ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَ يَجْزِيهِمْ بِأَعْمَالِهِمْ وَ يَقْتَصُّ لِلْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ وَ مَعْنَى قَوْلِهِ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُهُ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ فَهُوَ قِلَّهُ الْحِسَابِ

ص: ۱۰۴

۱- ۱. النحل: ۲۶.

۲- ۲. السجده: ۱۰.

۳- ۳. البقره: ۴۶.

۴- ۴. براءه: ۷۷.

۵- ۵. الكهف: ۱۱۰.

۶- ۶. العنكبوت: ۵.

۷- ۷. الأحزاب: ۴۴.

۸- ۸. الكهف: ۵۳.

۹- ۹. الحاقّه: ۲۰.

۱۰- ۱۰. الأحزاب: ۱۰.

۱۱- ۱۱. الأنبياء: ۴۷.

وَ كَثْرَتُهُ وَ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ عَلَى طَبَقَاتٍ وَ مَنَازِلَ فَمِنْهُمْ مَنْ يُحَاسَبُ حِساباً يَسِيراً وَ يَنْقَلِبُ إِلى أَهْلِهِ مَسْرُوراً وَ مِنْهُمُ الَّذِينَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ لِأَنَّهُمْ لَمْ يَتَلَبَّسُوا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا بِشَيْ ءٍ وَ إِنَّمَا الْحِسَابُ هُنَاكَ عَلَى مَنْ تَلَبَّسَ بِهَا هَاهُنَا وَ مِنْهُمْ مَنْ يُحَاسَبُ عَلَى النَّقِيرِ وَ الْقِطْمِيرِ وَ يَصِيرُ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ وَ مِنْهُمْ أَئِمَّةُ الْكُفْرِ وَ قَادَةُ الضَّلَالَهِ فَأُولَئِكَ لَا يُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَزْناً وَ لَا يَعْبَأُ بِهِمْ لِأَنَّهُمْ لَمْ يَعْبَئُوا بِأَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ وَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ هُمْ فِي جَهَنَّمَ خالِدُونَ- تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَ هُمْ فِيها كالِحُونَ وَ مِنْ سُؤَالِ هَذَا الزِّنْدِيقِ أَنْ قَالَ أَجِدُ اللَّهَ يَقُولُ- قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ (۱) وَ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِها(۲) وَ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَهُ

طَيِّبِينَ (۳) وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ فَمَرَّةً يَجْعَلُ الْفِعْلَ لِنَفْسِهِ وَ مَرَّةً لِمَلَكِ الْمَوْتِ وَ مَرَّةً لِلْمَلَائِكَهِ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلا كُفْرانَ لِسَعْيِهِ (۴) وَ يَقُولُ وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صالِحاً ثُمَّ اهْتَدى (۵) أَعْلَمَ فِي الْآيَهِ الْأُولَى أَنَّ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَهَ لَا تُكَفَّرُ وَ أَعْلَمَ فِي الْآيَهِ الثَّانِيَهِ أَنَّ الْإِيمَانَ وَ الْأَعْمَالَ الصَّالِحَهَ لَا يَنْفَعُ إِلَّا بَعْدَ الِاهْتِدَاءِ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنا(۶) فَكَيْفَ يَسْأَلُ الْحَيُّ الْأَمْوَاتَ قَبْلَ الْبَعْثِ وَ النُّشُورِ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمانَهَ عَلَى السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْجِبالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَها وَ أَشْفَقْنَ مِنْها وَ حَمَلَهَا الْإِنْسانُ إِنَّهُ كانَ ظَلُوماً جَهُولًا(۷) فَمَا هَذِهِ الْأَمَانَهُ وَ مَنْ هَذَا الْإِنْسَانُ وَ لَيْسَ مِنْ صِفَهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ التَّلْبِيسُ عَلَى عِبَادِهِ وَ أَجِدُهُ قَدْ شَهَرَ هَفَوَاتِ أَنْبِيَائِهِ بِقَوْلِهِ وَ عَصى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوى (۸) وَ بِتَكْذِيبِهِ

۱- ۱. السجده: ۱۱.

۲- ۲. الزمر: ۴۲.

۳- ۳. النحل: ۳۲.

۴- ۴. الأنبیاء: ۹۴.

۵- ۵. طه: ۸۲.

۶- ۶. الزخرف: ۴۵.

۷- ۷. الأحزاب: ۷۲.

۸- ۸. طه: ۱۲۱.

نُوحاً لَمَّا قَالَ إِنَّ ابْنِی مِنْ أَهْلِی بِقَوْلِهِ إِنَّهُ لَیسَ مِنْ أَهْلِکَ (۱) وَ بِوَصْفِهِ إِبْرَاهِیمَ بِأَنَّهُ عَبَدَ کَوْکَباً مَرَّةً وَ مَرَّةً قَمَراً وَ مَرَّةً شَمْساً وَ بِقَوْلِهِ فِی یُوسُفَ علیه السلام وَ لَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَ هَمَّ بِها لَوْ لا أَنْ رَأی بُرْهانَ رَبِّهِ (۲) وَ بِتَهْجِینِهِ مُوسَی حَیْثُ قَالَ رَبِّ أَرِنِی أَنْظُرْ إِلَیْکَ قالَ لَنْ تَرانِی (۳) الْآیَةَ وَ بِبَعْثِهِ عَلَی دَاوُدَ علیه السلام جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ حَیْثُ تَسَوَّرَا الْمِحْرَابَ إِلَی آخِرِ الْقِصَّهِ وَ بِحَبْسِهِ یُونُسَ فِی بَطْنِ الْحُوتِ حَیْثُ ذَهَبَ مُغَاضِباً مُذْنِباً فَأَظْهَرَ خَطَأَ الْأَنْبِیَاءِ وَ زَلَلَهُمْ ثُمَّ وَارَی أَسْمَاءَ مَنِ اغْتَرَّ وَ فَتَنَ خَلْقَهُ وَ ضَلَّ وَ أَضَلَّ وَ کَنَّی عَنْ أَسْمَائِهِمْ فِی قَوْلِهِ- یَوْمَ یَعَضُّ الظَّالِمُ عَلی یَدَیْهِ یَقُولُ یا لَیْتَنِی اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِیلًا- یا وَیْلَتی لَیْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْ فُلاناً خَلِیلًا- لَقَدْ أَضَلَّنِی عَنِ الذِّکْرِ بَعْدَ إِذْ جاءَنِی (۴) فَمَنْ هَذَا الظَّالِمُ الَّذِی لَمْ یُذْکَرْ مِنِ اسْمِهِ مَا ذُکِرَ مِنْ أَسْمَاءِ الْأَنْبِیَاءِ وَ أَجِدُهُ یَقُولُ وَ جاءَ رَبُّکَ وَ الْمَلَکُ صَفًّا صَفًّا(۵) وَ هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِیَهُمُ الْمَلائِکَهُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ (۶)

وَ لَقَدْ جِئْتُمُونا فُرادی کَما خَلَقْناکُمْ (۷) فَمَرَّةً یَجِیئُهُمْ وَ مَرَّةً یَجِیئُونَهُ وَ أَجِدُهُ یُخْبِرُ أَنَّهُ یَتْلُو نَبِیَّهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَ کَانَ الَّذِی تَلَاهُ عَبَدَ الْأَصْنَامَ بُرْهَةً مِنْ دَهْرِهِ وَ أَجِدُهُ یَقُولُ لَتُسْئَلُنَّ یَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِیمِ (۸) فَمَا هَذِهِ النَّعِیمُ الَّذِی یَسْأَلُ الْعِبَادَ عَنْهُ وَ أَجِدُهُ یَقُولُ بَقِیَّتُ اللَّهِ خَیْرٌ لَکُمْ (۹) مَا هَذِهِ الْبَقِیَّهُ وَ أَجِدُهُ یَقُولُ یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ (۱۰) وَ فَأَیْنَما تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ (۱۱)

۱- ۱. هود: ۴۶.

۲- ۲. یوسف: ۲۴.

۳- ۳. الأعراف: ۱۴۳.

۴- ۴. الفرقان: ۲۷- ۲۹.

۵- ۵. الفجر: ۲۲.

۶- ۶. الأنعام: ۱۵۸.

۷- ۷. الأنعام: ۹۴.

۸- ۸. التکاثر: ۸.

۹- ۹. هود: ۸۶.

۱۰- ۱۰. الزمر: ۵۶.

۱۱- ۱۱. البقره: ۱۱۵.

وَ كُلَّ شَيْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۱) وَ أَصْحابُ الْيَمِينِ ما أَصْحابُ الْيَمِينِ- وَ أَصْحابُ الشِّمالِ ما أَصْحابُ الشِّمالِ (۲) مَا مَعْنَى الْجَنْبِ وَ الْوَجْهِ وَ الْيَمِينِ وَ الشِّمَالِ فَإِنَّ الْأَمْرَ فِي ذَلِكَ مُلْتَبِسٌ جِدّاً وَ أَجِدُهُ يَقُولُ الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوى (۳) وَ يَقُولُ أَ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّماءِ(۴) وَ هُوَ الَّذِي فِي السَّماءِ إِلهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ (۵) وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ ما كُنْتُمْ (۶) وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ(۷) وَ ما يَكُونُ مِنْ نَجْوى ثَلاثَةٍ إِلَّا هُوَ رابِعُهُمْ (۸) الْآيَةَ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ وَ إِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتامى فَانْكِحُوا ما طابَ لَكُمْ مِنَ النِّساءِ(۹) وَ لَيْسَ يُشْبِهُ الْقِسْطَ فِي الْيَتَامَى نِكَاحُ النِّسَاءِ وَ لَا كُلُّ النِّسَاءِ أَيْتَامٌ فَمَا مَعْنَى ذَلِكَ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ وَ ما ظَلَمُونا وَ لكِنْ كانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۱۰) وَ كَيْفَ يَظْلِمُ اللَّهُ وَ مَنْ هَؤُلَاءِ الظَّلَمَةُ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ قُلْ إِنَّما أَعِظُكُمْ بِواحِدَةٍ(۱۱) فَمَا هَذِهِ الْوَاحِدَةُ وَ أَجِدُهُ يَقُولُ وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعالَمِينَ (۱۲) وَ قَدْ أَرَى مُخَالِفِي الْإِسْلَامِ مُعْتَكِفِينَ عَلَى بَاطِلِهِمْ غَيْرَ مُقْلِعِينَ عَنْهُ وَ أَرَى غَيْرَهُمْ مِنْ أَهْلِ الْفَسَادِ مُخْتَلِفِينَ فِي مَذَاهِبِهِمْ يَلْعَنُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فَأَيُّ مَوْضِعٍ لِلرَّحْمَةِ الْعَامَّةِ الْمُشْتَمِلَةِ عَلَيْهِمْ وَ أَجِدُهُ قَدْ بَيَّنَ فَضْلَ نَبِيِّهِ عَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ خَاطَبَهُ فِي أَضْعَافِ مَا أَثْنَى

۱- ۱. القصص: ۸۸.

۲- ۲. الواقعه: ۲۷ و ۴۱.

۳- ۳. طه: ۵.

۴- ۴. الملک ۱۶ و ۱۷.

۵- ۵. الزخرف: ۸۴.

۶- ۶. الحدید: ۴.

۷- ۷. ق: ۱۶.

۸- ۸. المجادله: ۷.

۹- ۹. النساء: ۳.

۱۰- ۱۰. البقره: ۵۷، الأعراف: ۱۶۰.

۱۱- ۱۱. سبأ: ۴۶.

۱۲- ۱۲. الأنبیاء: ۱۰۷.

عَلَيْهِ فِی الْكِتَابِ مِنَ الْإِزْرَاءِ عَلَيْهِ وَ انْخِفَاضِ مَحَلِّهِ وَ غَيْرِ ذَلِکَ مِنْ تَهْجِينِهِ وَ تَأْنِيبِهِ مَا لَمْ يُخَاطِبْ بِهِ أَحَداً مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مِثْلُ قَوْلِهِ وَ لَوْ شاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدى فَلا تَكُونَنَّ مِنَ الْجاهِلِينَ (۱) وَ قَوْلِهِ وَ لَوْ لا أَنْ ثَبَّتْناکَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئاً قَلِيلًا- إِذاً لَأَذَقْناکَ ضِعْفَ الْحَياةِ وَ ضِعْفَ الْمَماتِ ثُمَّ لا تَجِدُ لَکَ عَلَيْنا نَصِيراً(۲) وَ قَوْلِهِ وَ تُخْفِی فِی نَفْسِکَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَ تَخْشَى النَّاسَ وَ اللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشاهُ (۳) وَ قَوْلِهِ وَ ما أَدْرِی ما يُفْعَلُ بِی وَ لا بِكُمْ (۴) وَ هُوَ يَقُولُ ما فَرَّطْنا فِی الْكِتابِ مِنْ شَيْ ءٍ(۵) وَ كُلَّ شَيْ ءٍ أَحْصَيْناهُ فِی إِمامٍ مُبِينٍ (۶) فَإِذَا كَانَتِ الْأَشْيَاءُ تُحْصَى فِی الْإِمَامِ وَ هُوَ وَصِيُّ النَّبِيِّ- فَالنَّبِيُّ أَوْلَى أَنْ يَكُونَ بَعِيداً مِنَ الصِّفَةِ الَّتِی قَالَ فِيهَا- وَ ما أَدْرِی ما يُفْعَلُ بِی وَ لا بِكُمْ وَ هَذِهِ كُلُّهَا صِفَاتٌ مُخْتَلِفَةٌ وَ أَحْوَالٌ مُنَاقِضَةٌ وَ أُمُورٌ مُشَكِّكَةٌ فَإِنْ يَكُنِ الرَّسُولُ وَ الْكِتَابُ حَقّاً فَقَدْ هَلَكْتُ لِشَكِّی فِی ذَلِکَ وَ إِنْ كَانَا بَاطِلَيْنِ فَمَا عَلَيَّ مِنْ بَأْسٍ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَ الرُّوحِ تَبَارَکَ اللَّهُ وَ تَعَالَى هُوَ الْحَيُّ الدَّائِمُ الْقَائِمُ عَلى كُلِّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ هَاتِ أَيْضاً مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ حَسْبِی مَا ذَكَرْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ عليه السلام سَأُنَبِّئُکَ بِتَأْوِيلِ مَا سَأَلْتَ وَ ما تَوْفِيقِی إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ عَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ فَأَمَّا قَوْلُهُ تَعَالَى اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِها(۷) وَ قَوْلُهُ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَکُ الْمَوْتِ (۸) وَ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنا(۹) وَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ (۱۰) وَ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظالِمِی أَنْفُسِهِمْ (۱۱) فَهُوَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى أَجَلُّ وَ أَعْظَمُ

۱- ۱. الأنبياء: ۳۵.

۲- ۲. أسرى: ۷۵- ۷۴.

۳- ۳. الأحزاب: ۳۷.

۴- ۴. الأحقاف: ۹.

۵- ۵. الأنعام: ۳۸.

۶- ۶. يس: ۱۲.

۷- ۷. الزمر: ۴۲.

۸- ۸. السجده: ۱۱.

۹- ۹. الأنعام: ۶۱.

۱۰- ۱۰. النحل: ۳۲.

۱۱- ۱۱. النحل: ۲۸.

مِنْ أَنْ يَتَوَلَّى ذَلِكَ بِنَفْسِهِ وَ فِعْلُ رُسُلِهِ وَ مَلَائِكَتِهِ فِعْلُهُ لِأَنَّهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ فَاصْطَفَى جَلَّ ذِكْرُهُ مِنَ الْمَلَائِكَهِ رُسُلًا وَ سَفَرَهً بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ وَ هُمُ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ فِيهِمْ- اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلائِكَهِ رُسُلًا وَ مِنَ النَّاسِ (۱) فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الطَّاعَهِ تَوَلَّتْ قَبْضَ رُوحِهِ

مَلَائِكَهُ الرَّحْمَهِ وَ مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْمَعْصِيَهِ تَوَلَّى قَبْضَ رُوحِهِ مَلَائِكَهُ النَّقِمَهِ وَ لِمَلَكِ الْمَوْتِ أَعْوَانٌ مِنْ مَلَائِكَهِ الرَّحْمَهِ وَ النَّقِمَهِ يَصْدُرُونَ عَنْ أَمْرِهِ وَ فِعْلُهُمْ فِعْلُهُ وَ كُلُّ مَا يَأْتُونَهُ مَنْسُوبٌ إِلَيْهِ وَ إِذَا كَانَ فِعْلُهُمْ فِعْلَ مَلَكِ الْمَوْتِ فَفِعْلُ مَلَكِ الْمَوْتِ فِعْلُ اللَّهِ لِأَنَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ عَلَى يَدِ مَنْ يَشَاءُ وَ يُعْطِي وَ يَمْنَعُ وَ يُثِيبُ وَ يُعَاقِبُ عَلَى يَدِ مَنْ يَشَاءُ وَ إِنَّ فِعْلَ أُمَنَائِهِ فِعْلُهُ كَمَا قَالَ وَ ما تَشاؤُنَ إِلَّا أَنْ يَشاءَ اللَّهُ (۲) وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ (۳) وَ قَوْلُهُ وَ إِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صالِحاً ثُمَّ اهْتَدى (۴) فَإِنَّ ذَلِكَ كُلَّهُ لَا يُغْنِي إِلَّا مَعَ الِاهْتِدَاءِ وَ لَيْسَ كُلُّ مَنْ وَقَعَ عَلَيْهِ اسْمُ الْإِيمَانِ كَانَ حَقِيقاً بِالنَّجَاهِ مِمَّا هَلَكَ بِهِ الْغُوَاهُ وَ لَوْ كَانَ ذَلِكَ كَذَلِكَ لَنَجَتِ الْيَهُودُ مَعَ اعْتِرَافِهَا بِالتَّوْحِيدِ وَ إِقْرَارِهَا بِاللَّهِ وَ نَجَا سَائِرُ الْمُقِرِّينَ بِالْوَحْدَانِيَّهِ مِنْ إِبْلِيسَ فَمَنْ دُونَهُ مَعَ الْكُفْرِ وَ قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ ذَلِكَ بِقَوْلِهِ الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ (۵) وَ بِقَوْلِهِ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ (۶) وَ لِلْإِيمَانِ حَالاتٌ وَ مَنَازِلُ يَطُولُ شَرْحُهَا وَ مِنْ ذَلِكَ أَنَّ الْإِيمَانَ قَدْ يَكُونُ عَلَى وَجْهَيْنِ إِيمَانٍ بِالْقَلْبِ وَ إِيمَانٍ بِاللِّسَانِ كَمَا كَانَ إِيمَانُ الْمُنَافِقِينَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لَمَّا قَهَرَهُمُ السَّيْفُ وَ شَمِلَهُمُ الْخَوْفُ فَإِنَّهُمْ آمَنُوا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ فَالْإِيمَانُ بِالْقَلْبِ هُوَ التَّسْلِيمُ لِلرَّبِّ وَ مَنْ سَلَّمَ الْأُمُورَ

۱- ۱. الحجّ: ۷۵.

۲- ۲. الإنسان: ۳۰، التكوير: ۲۹.

۳- ۳. الأحزاب: ۷۲.

۴- ۴. طه: ۸۲.

۵- ۵. الأنعام: ۸۲.

۶- ۶. المائده: ۴۱.

لِمالِكِها لَمْ يَسْتَكْبِرْ عَنْ أَمْرِهِ كَما اسْتَكْبَرَ إِبْلِيسُ عَنِ السُّجُودِ لِآدَمَ وَ اسْتَكْبَرَ أَكْثَرُ الْأُمَمِ عَنْ طَاعَهِ أَنْبِيَائِهِمْ فَلَمْ يَنْفَعْهُمُ التَّوْحِيدُ كَما لَمْ يَنْفَعْ إِبْلِيسَ ذَلِكَ السُّجُودُ الطَّوِيلُ فَإِنَّهُ سَجَدَ سَجْدَةً وَاحِدَةً أَرْبَعَهَ آلَافِ عَامٍ لَمْ يُرِدْ بِهَا غَيْرَ زُخْرُفِ الدُّنْيَا وَ التَّمْكِينِ مِنَ النَّظِرَهِ فَكَذَلِكَ لَا تَنْفَعُ الصَّلَاهُ وَ الصَّدَقَهُ إِلَّا مَعَ الِاهْتِدَاءِ إِلَى سَبِيلِ النَّجَاهِ وَ طُرُقِ الْحَقِّ وَ قَدْ قَطَعَ اللَّهُ عُذْرَ عِبَادِهِ بِتَبْيِينِ آيَاتِهِ وَ إِرْسَالِ رُسُلِهِ- لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَ لَمْ يُخْلِ أَرْضَهُ مِنْ عَالِمٍ بِمَا يَحْتَاجُ الْخَلِيقَهُ إِلَيْهِ وَ مُتَعَلِّمٍ عَلَى سَبِيلِ نَجَاهٍ أُولَئِكَ هُمُ الْأَقَلُّونَ عَدَداً وَ قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ ذَلِكَ فِي أُمَمِ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَعَلَهُمْ مَثَلًا لِمَنْ تَأَخَّرَ مِثْلُ قَوْلِهِ فِي قَوْمِ نُوحٍ وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ وَ قَوْلِهِ فِيمَنْ آمَنَ مِنْ أُمَّهِ مُوسَى- وَ مِنْ قَوْمِ مُوسى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ (۱) وَ قَوْلِهِ فِي حَوَارِيِّ عِيسَى حَيْثُ قَالَ لِسَائِرِ بَنِي إِسْرَائِيلَ- مَنْ أَنْصارِي إِلَى اللَّهِ قالَ الْحَوارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۲) يَعْنِي أَنَّهُمْ يُسْلِمُونَ لِأَهْلِ الْفَضْلِ فَضْلَهُمْ وَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَمَا أَجَابَهُ مِنْهُمْ إِلَّا الْحَوَارِيُّونَ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِلْعِلْمِ أَهْلًا وَ فَرَضَ عَلَى الْعِبَادِ طَاعَتَهُمْ بِقَوْلِهِ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۳) وَ بِقَوْلِهِ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ

يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (۴) وَ بِقَوْلِهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (۵) وَ بِقَوْلِهِ وَ ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ (۶) وَ بِقَوْلِهِ وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها(۷) وَ الْبُيُوتُ هِيَ بُيُوتُ الْعِلْمِ الَّذِي اسْتَوْدَعَتْهُ الْأَنْبِيَاءُ وَ أَبْوَابُهَا أَوْصِيَاؤُهُمْ فَكُلُّ عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ الْخَيْرِ يَجْرِي عَلَى غَيْرِ أَيْدِي أَهْلِ الِاصْطِفَاءِ وَ عُهُودُهُمْ وَ حُدُودُهُمْ

ص: ۱۱۰

۱- ۱. الأعراف: ۱۵۹.

۲- ۲. آل عمران: ۵۲.

۳- ۳. النساء: ۵۹.

۴- ۴. النساء: ۸۲.

۵- ۵. براءه: ۱۱۹.

۶- ۶. آل عمران: ۷.

۷- ۷. البقره: ۱۸۹.

وَ شَرَائِعُهُمْ وَ سُنَنُهُمْ وَ مَعَالِمُ دِينِهِمْ مَرْدُودٌ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ أَهْلُهُ بِمَحَلِّ كُفْرٍ وَ إِنْ شَمِلَتْهُمْ صِفَهُ الْإِيمَانِ أَ لَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاهَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى وَ لا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ كارِهُونَ (۱) فَمَنْ لَمْ يَهْتَدِ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ إِلَى سَبِيلِ النَّجَاهِ لَمْ يُغْنِ عَنْهُ إِيمَانُهُ بِاللَّهِ مَعَ دَفْعِهِ حَقَّ أَوْلِيَائِهِ وَ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِينَ وَ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ- فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا(۲) وَ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْهِدَايَهُ هِيَ الْوَلَايَهُ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ (۳) وَ الَّذِينَ آمَنُوا فِي هَذَا الْمَوْضِعِ هُمُ الْمُؤْتَمَنُونَ عَلَى الْخَلَائِقِ مِنَ الْحُجَجِ وَ الْأَوْصِيَاءِ فِي عَصْرٍ بَعْدَ عَصْرٍ وَ لَيْسَ كُلُّ مَنْ أَقَرَّ أَيْضاً مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَهِ بِالشَّهَادَتَيْنِ كَانَ مُؤْمِناً إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا يَشْهَدُونَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ يَدْفَعُونَ عَهْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِمَا عَهِدَ بِهِ مِنْ دِينِ اللَّهِ وَ عَزَائِمِهِ وَ بَرَاهِينِ نُبُوَّتِهِ إِلَى وَصِيِّهِ وَ يُضْمِرُونَ مِنَ الْكَرَاهِهِ لِذَلِكَ وَ النَّقْضِ لِمَا أَبْرَمَهُ مِنْهُ عِنْدَ إِمْكَانِ الْأَمْرِ لَهُمْ فِيهِ فِيمَا قَدْ بَيَّنَهُ اللَّهُ لِنَبِيِّهِ بِقَوْلِهِ- فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً(۴) وَ بِقَوْلِهِ وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُمْ (۵) وَ مِثْلُ قَوْلِهِ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ (۶) أَيْ لَتَسْلُكُنَّ سَبِيلَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ فِي الْغَدْرِ بِالْأَوْصِيَاءِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ وَ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَدْ شَقَّ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مَا يَئُولُ إِلَيْهِ عَاقِبَهُ أَمْرِهِمْ

۱- ۱. البقره: ۱۸۹.

۲- ۲. براءه: ۵۴.

۳- ۳. المائده: ۵۶.

۴- ۴. النساء: ۶۵.

۵- ۵. آل عمران: ۱۴۴.

۶- ۶. الانشقاق: ۱۹.

وَ اطِّلَاعُ اللَّهِ إِيَّاهُ عَلَى بَوَارِهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جلَّ- فَلا تَذْهَبْ نَفْسُکَ عَلَيْهِمْ حَسَراتٍ وَ فَلا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِينَ (١) وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ سْئَلْ مَنْ أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِکَ مِنْ رُسُلِنا(٢) فَهَذَا مِنْ بَرَاهِينِ نَبِيِّنَا صلى الله عليه و آله الَّتِي آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهَا وَ أَوْجَبَ بِهِ الْحُجَّةَ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ لِأَنَّهُ لَمَّا خَتَمَ بِهِ الْأَنْبِيَاءَ وَ جَعَلَهُ اللَّهُ رَسُولًا إِلَى جَمِيعِ الْأُمَمِ وَ سَائِرِ الْمِلَلِ خَصَّهُ اللَّهُ بِالارْتِقَاءِ إِلَى السَّمَاءِ عِنْدَ الْمِعْرَاجِ وَ جَمَعَ لَهُ يَوْمَئِذٍ الْأَنْبِيَاءَ فَعَلِمَ مِنْهُمْ مَا أُرْسِلُوا بِهِ وَ حَمَلُوهُ مِنْ عَزَائِمِ اللَّهِ وَ آيَاتِهِ وَ بَرَاهِينِهِ وَ أَقَرُّوا أَجْمَعِينَ بِفَضْلِهِ وَ فَضْلِ الْأَوْصِيَاءِ وَ الْحُجَجِ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِ وَ فَضْلِ شِيعَهِ وَصِيِّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ الَّذِينَ سَلَّمُوا لِأَهْلِ الْفَضْلِ فَضْلَهُمْ وَ لَمْ يَسْتَكْبِرُوا عَنْ أَمْرِهِمْ وَ عَرَفَ مَنْ أَطَاعَهُمْ وَ عَصَاهُمْ مِنْ أُمَمِهِمْ وَ سَائِرِ مَنْ مَضَى وَ مَنْ غَبَرَ أَوْ تَقَدَّمَ أَوْ تَأَخَّرَ وَ أَمَّا هَفَوَاتُ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام وَ مَا بَيَّنَهُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَ وُقُوعُ الْكِنَايَهِ عَنْ أَسْمَاءِ مَنِ اجْتَرَمَ أَعْظَمُ مِمَّا اجْتَرَمَتْهُ الْأَنْبِيَاءُ مِمَّنْ شَهِدَ الْكِتَابُ بِظُلْمِهِمْ فَإِنَّ ذَلِکَ مِنْ أَدَلِّ الدَّلَائِلِ عَلَى حِكْمَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ الْبَاهِرَهِ وَ قُدْرَتِهِ الْقَاهِرَهِ وَ عِزَّتِهِ الظَّاهِرَهِ لِأَنَّهُ عَلِمَ أَنَّ بَرَاهِينَ الْأَنْبِيَاءِ تَكْبُرُ فِي صُدُورِ أُمَمِهِمْ وَ أَنَّ مِنْهُمْ مَنْ يَتَّخِذُ بَعْضَهُمْ إِلَهاً كَالَّذِي كَانَ مِنَ النَّصَارَى فِي ابْنِ مَرْيَمَ فَذِكْرُهَا دَلَالَهٌ عَلَى تَخَلُّفِهِمْ عَنِ الْكَمَالِ الَّذِي تَفَرَّدَ بِهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَ لَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِهِ فِي صِفَهِ عِيسَى عليه السلام حَيْثُ قَالَ فِيهِ وَ فِي أُمِّهِ- كانا يَأْكُلانِ الطَّعامَ (٣) يَعْنِي مَنْ أَكَلَ الطَّعَامَ كَانَ لَهُ ثُفْلٌ وَ مَنْ كَانَ لَهُ ثُفْلٌ فَهُوَ بَعِيدٌ مِمَّا ادَّعَتْهُ النَّصَارَى لِابْنِ مَرْيَمَ وَ لَمْ يَكْنِ عَنْ (۴)

أَسْمَاءِ الْأَنْبِيَاءِ تَجَبُّراً وَ تَعَزُّزاً بَلْ تَعْرِيفاً لِأَهْلِ الِاسْتِبْصَارِ أَنَّ الْكِنَايَهَ عَنْ أَسْمَاءِ ذَوِي الْجَرَائِرِ الْعَظِيمَهِ مِنَ الْمُنَافِقِينَ فِي الْقُرْآنِ لَيْسَتْ مِنْ فِعْلِهِ تَعَالَى وَ أَنَّهَا مِنْ فِعْلِ الْمُغَيِّرِينَ وَ الْمُبَدِّلِينَ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ وَ اعْتَاضُوا الدُّنْيَا مِنَ الدِّينِ.

۱- ۱. فاطر: ۸.

۲- ۲. الزخرف: ۴۵.

۳- ۳. المائده: ۷۵.

۴- ۴. و لم يذكر أسماء ظ.

وَ قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ تَعَالَى قِصَصَ الْمُغَيِّرِينَ بِقَوْلِهِ- لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هذا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا(۱) وَ بِقَوْلِهِ وَ إِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقاً يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتابِ (۲) وَ بِقَوْلِهِ إِذْ يُبَيِّتُونَ ما لا يَرْضى مِنَ الْقَوْلِ (۳) بَعْدَ فَقْدِ الرَّسُولِ مَا يُقِيمُونَ بِهِ أَوَدَ بَاطِلِهِمْ حَسَبَ مَا فَعَلَتْهُ الْيَهُودُ وَ النَّصَارَى بَعْدَ فَقْدِ مُوسَى وَ عِيسَى عليه السلام مِنْ تَغْيِيرِ التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ تَحْرِيفِ الْكَلِمِ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ بِقَوْلِهِ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللَّهِ بِأَفْواهِهِمْ وَ يَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ (۴) يَعْنِي أَنَّهُمْ أَثْبَتُوا فِي الْكِتَابِ مَا لَمْ يَقُلْهُ اللَّهُ لِيَلْبِسُوا عَلَى الْخَلِيقَةِ فَأَعْمَى اللَّهُ قُلُوبَهُمْ حَتَّى تَرَكُوا فِيهِ مَا يَدُلُّ عَلَى مَا أَحْدَثُوهُ فِيهِ وَ حَرَّفُوا مِنْهُ وَ بَيَّنَ عَنْ إِفْكِهِمْ وَ تَلْبِيسِهِمْ وَ كِتْمَانِ مَا عَلِمُوهُ مِنْهُ وَ لِذَلِكَ قَالَ لَهُمْ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْباطِلِ (۵) وَ ضَرَبَ مَثَلَهُمْ بِقَوْلِهِ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفاءً وَ أَمَّا ما يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ (۶) فَالزَّبَدُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ كَلَامُ الْمُلْحِدِينَ الَّذِينَ أَثْبَتُوهُ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ يَضْمَحِلُّ وَ يَبْطُلُ وَ يَتَلَاشَى عِنْدَ التَّحْصِيلِ وَ الَّذِي يَنْفَعُ النَّاسَ مِنْهُ فَالتَّنْزِيلُ الْحَقِيقِيُّ الَّذِي لا يَأْتِيهِ الْباطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ وَ الْقُلُوبُ تَقْبَلُهُ وَ الْأَرْضُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ هِيَ مَحَلُّ الْعِلْمِ وَ قَرَارُهُ وَ لَيْسَ يَسُوغُ مَعَ عُمُوم التَّقِيَّةِ التَّصْرِيحُ بِأَسْمَاءِ الْمُبَدِّلِينَ وَ لَا الزِّيَادَةُ فِي آيَاتِهِ عَلَى مَا أَثْبَتُوهُ مِنْ تِلْقَائِهِمْ فِي الْكِتَابِ لِمَا فِي ذَلِكَ مِنْ تَقْوِيَةِ حُجَجِ أَهْلِ التَّعْطِيلِ وَ الْكُفْرِ وَ الْمِلَلِ الْمُنْحَرِفَهِ عَنْ قِبْلَتِنَا(۷) وَ إِبْطَالِ هَذَا الْعِلْمِ الظَّاهِرِ الَّذِي قَدِ اسْتَكَانَ لَهُ الْمُوَافِقُ وَ الْمُخَالِفُ بِوُقُوعِ الِاصْطِلَاحِ عَلَى الِايتِمَارِ لَهُمْ وَ الرِّضَا بِهِمْ وَ لِأَنَ

۱- ۱. البقره: ۷۹ و نصها: فويل للذين.

۲- ۲. آل عمران: ۷۸.

۳- ۳. النساء: ۱۰۸.

۴- ۴. الصف: ۸ براءه ۳۲.

۵- ۵. آل عمران: ۷۱.

۶- ۶. الرعد: ۱۷.

۷- ۷. ملتنا، خ.

أَهْلَ الْبَاطِلِ فِی الْقَدِیمِ وَ الْحَدِیثِ أَکْثَرُ عَدَداً مِنْ أَهْلِ الْحَقِّ وَ لِأَنَّ الصَّبْرَ عَلَی وُلَاهِ الْأَمْرِ مَفْرُوضٌ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فَاصْبِرْ کَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ (۱) وَ إِیجَابُهُ مِثْلُ ذَلِکَ عَلَی أَوْلِیَائِهِ وَ أَهْلِ طَاعَتِهِ بِقَوْلِهِ- لَقَدْ کانَ لَکُمْ فِی رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَهٌ حَسَنَهٌ(۲) فَحَسْبُکَ مِنَ الْجَوَابِ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ مَا سَمِعْتَ فَإِنَّ شَرِیعَهَ التَّقِیَّهِ تَحْظُرُ التَّصْرِیحَ بِأَکْثَرَ مِنْهُ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ جاءَ رَبُّکَ وَ الْمَلَکُ صَفًّا صَفًّا(۳) وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ جِئْتُمُونا فُرادی (۴) وَ قَوْلُهُ هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِیَهُمُ الْمَلائِکَهُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ (۵) فَذَلِکَ کُلُّهُ حَقٌّ وَ لَیْسَتْ جِیئَتُهُ جَلَّ ذِکْرُهُ کَجِیئَهِ خَلْقِهِ فَإِنَّهُ رَبُّ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا یَکُونُ تَأْوِیلُهُ عَلَی غَیْرِ تَنْزِیلِهِ وَ لَا یُشْبِهُ تَأْوِیلُهُ کَلَامَ الْبَشَرِ وَ لَا فِعْلَ الْبَشَرِ وَ سَأُنَبِّئُکَ بِمِثَالٍ لِذَلِکَ تَکْتَفِی بِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ هُوَ حِکَایَهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام حَیْثُ قَالَ- إِنِّی ذاهِبٌ إِلی رَبِّی (۶) فَذَهَابُهُ إِلَی رَبِّهِ تَوَجُّهُهُ إِلَیْهِ فِی عِبَادَتِهِ وَ اجْتِهَادِهِ أَ لَا تَرَی أَنَّ تَأْوِیلَهُ غَیْرُ تَنْزِیلِهِ وَ قَالَ أَنْزَلَ لَکُمْ مِنَ الْأَنْعامِ ثَمانِیَهَ أَزْواجٍ (۷) وَ قَالَ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِیدَ فِیهِ بَأْسٌ شَدِیدٌ(۸) فَإِنْزَالُهُ ذَلِکَ خَلْقُهُ إِیَّاهُ وَ کَذَلِکَ قَوْلُهُ إِنْ کانَ لِلرَّحْمنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعابِدِینَ (۹) أَیِ الْجَاحِدِینَ فَالتَّأْوِیلُ فِی هَذَا الْقَوْلِ بَاطِنُهُ مُضَادٌّ لِظَاهِرِهِ وَ مَعْنَی قَوْلِهِ هَلْ یَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِیَهُمُ

الْمَلائِکَهُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیاتِ رَبِّکَ فَإِنَّمَا هِیَ خَاطَبَ نَبِیَّنَا صلی الله علیه و آله هَلْ یَنْتَظِرُونَ الْمُنَافِقُونَ وَ الْمُشْرِکُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِیَهُمُ الْمَلائِکَهُ فَیُعَایِنُوهُمْ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ

۱- ۱. الأحقاف: ۳۵.

۲- ۲. الأحزاب: ۲۱.

۳- ۳. الفجر: ۲۲.

۴- ۴. الأنعام: ۹۴.

۵- ۵. الأنعام: ۱۵۸.

۶- ۶. الصافّات: ۹۹.

۷- ۷. الزمر: ۶.

۸- ۸. الحدید: ۲۵.

۹- ۹. الزخرف: ۸۱.

آياتِ رَبِّكَ يَعْنِى بِذَلِكَ أَمْرَ رَبِّكَ وَ الْآيَاتُ هِيَ الْعَذَابُ فِي دَارِ الدُّنْيَا كَمَا عَذَّبَ الْأُمَمَ السَّالِفَهَ وَ الْقُرُونَ الْخَالِيَهَ وَ قَالَ أَ وَ لَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِى الْأَرْضَ نَنْقُصُها مِنْ أَطْرافِها(۱) يَعْنِى بِذَلِكَ مَا يَهْلِكُ مِنَ الْقُرُونِ فَسَمَّاهُ إِتْيَاناً وَ قَالَ قاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ (۲) أَىْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ فَسَمَّى اللَّعْنَهَ قِتَالًا وَ كَذَلِكَ قَالَ قُتِلَ الْإِنْسانُ ما أَكْفَرَهُ (۳) أَىْ لُعِنَ الْإِنْسَانُ وَ قَالَ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَ لكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَ ما رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَ لكِنَّ اللَّهَ رَمى (۴) فَسَمَّى فِعْلَ النَّبِيِّ فِعْلًا لَهُ أَ لَا تَرَى تَأْوِيلَهُ عَلَى غَيْرِ تَنْزِيلِهِ وَ مِثْلُ قَوْلِهِ بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ كافِرُونَ (۵) فَسَمَّى الْبَعْثَ لِقَاءً وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ (۶) أَىْ يُوقِنُونَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ وَ مِثْلُهُ قَوْلُهُ أَ لا يَظُنُّ أُولئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ (۷) أَىْ أَ لَيْسَ يُوقِنُونَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ وَ اللِّقَاءُ عِنْدَ الْمُؤْمِنِ الْبَعْثُ وَ عِنْدَ الْكَافِرِ الْمُعَايَنَهُ وَ النَّظَرُ وَ قَدْ يَكُونُ بَعْضُ ظَنِّ الْكَافِرِ يَقِيناً وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ- وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُواقِعُوها(۸) أَىْ أَيْقَنُوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَ أَمَّا قَوْلُهُ فِي الْمُنَافِقِينَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا(۹) فَلَيْسَ ذَلِكَ بِيَقِينٍ وَ لَكِنَّهُ شَكٌّ فَاللَّفْظُ وَاحِدٌ فِي الظَّاهِرِ وَ مُخَالِفٌ فِي الْبَاطِنِ وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوى (۱۰) يَعْنِى اسْتَوَى تَدْبِيرُهُ وَ عَلَا أَمْرُهُ وَ قَوْلُهُ وَ هُوَ الَّذِى فِي السَّماءِ إِلهٌ وَ فِي الْأَرْضِ إِلهٌ (۱۱) وَ قَوْلُهُ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ ما كُنْتُمْ (۱۲) وَ قَوْلُهُ:

۱- ۱. الرعد: ۴۱.

۲- ۲. براءه: ۳۰.

۳- ۳. عبس: ۱۷.

۴- ۴. الأنفال: ۱۷.

۵- ۵. السجده: ۱۰.

۶- ۶. البقره: ۴۶.

۷- ۷. المطففين: ۴.

۸- ۸. الكهف: ۵۲.

۹- ۹. الأحزاب: ۱۰.

۱۰- ۱۰. طه: ۵.

۱۱- ۱۱. الزخرف: ۸۴.

۱۲- ۱۲. الحديد: ۴.

ما يَكونُ مِنْ نَجْوى ثَلاثَةٍ إِلَّا هُوَ رابِعُهُمْ (١) فَإِنَّما أَرادَ بِذَلِكَ اسْتِيلَاءَ أَمَنَائِهِ بِالْقُدْرَهِ الَّتِی رَكَّبَهَا فِيهِمْ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ وَ أَنَّ فِعْلَهُمْ فِعْلُهُ فَافْهَمْ عَنِّی مَا أَقُولُ لَكَ فَإِنِّی إِنَّمَا أَزِيدُكَ فِی الشَّرْحِ لِأُثْلِجَ فِی صَدْرِكَ وَ صَدْرِ مَنْ لَعَلَّهُ بَعْدَ الْيَوْمِ يَشُكُّ فِی مِثْلِ مَا شَكَكْتَ فِيهِ فَلَا يَجِدُ مُجِيباً عَمَّا يَسْأَلُ عَنْهُ لِعُمُومِ الطُّغْيَانِ وَ الِافْتِتَانِ وَ لِاضْطِرَارِ أَهْلِ الْعِلْمِ بِتَأْوِيلِ الْكِتَابِ إِلَى الِاكْتِتَامِ وَ الِاحْتِجَابِ خِيفَةً مِنْ أَهْلِ الظُّلْمِ وَ الْبَغْيِ أَمَا إِنَّهُ سَيَأْتِی عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَكُونُ الْحَقُّ فِيهِ مَسْتُوراً وَ الْبَاطِلُ ظَاهِراً مَشْهُوراً وَ ذَلِكَ إِذَا كَانَ أَوْلَى النَّاسِ بِهِ أَعْدَاهُمْ لَهُ وَ اقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ وَ عَظُمَ الْإِلْحَادُ وَ ظَهَرَ الْفَسَادُ- هُنالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَ زُلْزِلُوا زِلْزالًا شَدِيداً وَ نَحَلَهُمُ الْكُفَّارُ أَسْمَاءَ الْأَشْرَارِ فَيَكُونُ جُهْدَ الْمُؤْمِنِ أَنْ يَحْفَظَ مُهْجَتَهُ مِنْ أَقْرَبِ النَّاسِ إِلَيْهِ ثُمَّ يُتِيحُ اللَّهُ الْفَرَجَ لِأَوْلِيَائِهِ فَيُظْهِرُ صَاحِبُ الْأَمْرِ عَلَى أَعْدَائِهِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ يَتْلُوهُ شاهِدٌ مِنْهُ (٢) فَذَلِكَ حُجَّةُ اللَّهِ أَقَامَهَا عَلَى خَلْقِهِ وَ عَرَّفَهُمْ أَنَّهُ لَا يَسْتَحِقُّ مَجْلِسَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله إِلَّا مَنْ يَقُومُ مَقَامَهُ وَ لَا يَتْلُوهُ إِلَّا مَنْ يَكُونُ فِی الطَّهَارَهِ مِثْلَهُ مَنْزِلَةً لِئَلَّا يَتَّسِعَ لِمَنْ مَاسَّهُ رِجْسُ الْكُفْرِ فِی وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ انْتِحَالُ الِاسْتِحْقَاقِ لِمَقَامِ رَسُولِ اللَّهِ وَ لِيَضِيقَ الْعُذْرُ عَلَى مَنْ يُعِينُهُ عَلَى إِثْمِهِ وَ ظُلْمِهِ إِذْ كَانَ اللَّهُ قَدْ حَظَرَ عَلَى مَنْ مَاسَّهُ الْكُفْرُ تَقَلُّدَ مَا فَوَّضَهُ إِلَى أَنْبِيَائِهِ وَ أَوْلِيَائِهِ بِقَوْلِهِ لِإِبْرَاهِيمَ لا يَنالُ عَهْدِی الظَّالِمِينَ (٣) أَيِ الْمُشْرِكِينَ لِأَنَّهُ سَمَّى الشِّرْكَ ظُلْماً بِقَوْلِهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (۴) فَلَمَّا عَلِمَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام أَنَّ عَهْدَ اللَّهِ تَبَارَكَ اسْمُهُ بِالْإِمَامَهِ لَا يَنَالُ عَبَدَهَ الْأَصْنَامِ قَالَ- وَ اجْنُبْنِی وَ بَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنامَ (۵) وَ اعْلَمْ أَنَّ مَنْ آثَرَ الْمُنَافِقِينَ عَلَى الصَّادِقِينَ وَ الْكُفَّارَ عَلَى الْأَبْرَارِ فَقَدِ

ص: ۱۱۶

۱- ۱. المجادله: ۷.

۲- ۲. هود: ۱۷.

۳- ۳. البقره: ۱۲۴.

۴- ۴. لقمان: ۱۳.

۵- ۵. إبراهيم: ۳۵.

افْتَرى عَلَى اللَّهِ إِثْماً عَظِيماً إِذَا كَانَ قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ فِى كِتَابِهِ الْفَرْقَ بَيْنَ الْمُحِقِّ وَ الْمُبْطِلِ وَ الطَّاهِرِ وَ النِّجْسِ وَ الْمُؤْمِنِ وَ الْكَافِرِ وَ أَنَّهُ لَا يَتْلُو النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله عِنْدَ فَقْدِهِ إِلَّا مَنْ حَلَّ مَحَلَّهُ صِدْقاً وَ عَدْلًا وَ طَهَارَةً وَ فَضْلًا وَ أَمَّا الْأَمَانَةُ الَّتِى ذَكَرْتُهَا فَهِيَ الْأَمَانَةُ الَّتِى لَا تَجِبُ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ تَكُونَ إِلَّا فِى الْأَنْبِيَاءِ وَ أَوْصِيَائِهِمْ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ائْتَمَنَهُمْ عَلَى خَلْقِهِ وَ جَعَلَهُمْ حُجَجاً فِى أَرْضِهِ فَبِالسَّامِرِيِّ وَ مَنِ اجْتَمَعَ مَعَهُ وَ أَعَانَهُ مِنَ الْكُفَّارِ عَلَى عِبَادَةِ الْعِجْلِ عِنْدَ غَيْبَةِ مُوسَى مَا تَمَّ انْتِحَالُ مَحَلِّ مُوسَى عليه السلام مِنَ الطَّغَامِ وَ الِاحْتِمَالُ لِتِلْكَ الْأَمَانَةِ الَّتِى لَا يَنْبَغِى إِلَّا لِطَاهِرٍ مِنَ الرِّجْسِ فَاحْتَمَلَ وِزْرَهَا وَ وِزْرَ مَنْ سَلَكَ فِى سَبِيلِهِ مِنَ الظَّالِمِينَ وَ أَعْوَانِهِمْ وَ لِذَلِكَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله مَنِ اسْتَنَّ سُنَّةَ حَقٍّ كَانَ لَهُ أَجْرُهَا وَ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ مَنِ اسْتَنَّ سُنَّةَ بَاطِلٍ كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ لِهَذَا الْقَوْلِ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله شَاهِدٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِى قِصَّةِ قَابِيلَ قَاتِلِ أَخِيهِ- مِنْ أَجْلِ ذلِكَ كَتَبْنا عَلى بَنِي إِسْرائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّما قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَ مَنْ أَحْياها فَكَأَنَّما أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً(۱) وَ لِلْإِحْيَاءِ فِى هَذَا الْمَوْضِعِ تَأْوِيلٌ فِى الْبَاطِنِ لَيْسَ كَظَاهِرِهِ وَ هُوَ مَنْ هَدَاهَا لِأَنَّ الْهِدَايَةَ هِيَ حَيَاةُ الْأَبَدِ وَ مَنْ سَمَّاهُ اللَّهُ حَيّاً لَمْ يَمُتْ أَبَداً إِنَّمَا يَنْقُلُهُ مِنْ دَارِ مِحْنَةٍ إِلَى دَارِ رَاحَةٍ وَ مِنْحَةٍ وَ أَمَّا مَا أَرَاكَ (۲) مِنَ الْخِطَابِ بِالانْفِرَادِ مَرَّةً وَ بِالْجَمْعِ مَرَّةً مِنْ صِفَةِ الْبَارِئِ جَلَّ ذِكْرُهُ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَى مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ بِالانْفِرَادِ وَ الْوَحْدَانِيَّةِ هُوَ النُّورُ الْأَزَلِيُّ الْقَدِيمُ الَّذِى لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْ ءٌ لَا يَتَغَيَّرُ وَ يَحْكُمُ مَا يَشَاءُ وَ يَخْتَارُ وَ لا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَ لَا رَادَّ لِقَضَائِهِ وَ لَا مَا خَلَقَ زَادَ فِى مُلْكِهِ وَ عِزِّهِ وَ لَا

۱- ۱. المائده: ۳۲.

۲- ۲. ما كان خ.

نَقَصَ مِنْهُ مَا لَمْ يَخْلُقْهُ وَ إِنَّمَا أَرَادَ بِالْخَلْقِ إِظْهَارَ قُدْرَتِهِ وَ إِبْدَاءَ سُلْطَانِهِ وَ تَبْيِينَ بَرَاهِينِ حِكْمَتِهِ فَخَلَقَ مَا شَاءَ كَمَا شَاءَ وَ أَجْرَى فِعْلَ بَعْضِ الْأَشْيَاءِ عَلَى أَيْدِي مَنِ اصْطَفَى مِنْ أُمَنَائِهِ فَكَانَ فِعْلُهُمْ فِعْلَهُ وَ أَمْرُهُمْ أَمْرَهُ كَمَا قَالَ مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۱) وَ جَعَلَ السَّمَاءَ وَ الْأَرْضَ وِعَاءً لِمَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ لِيَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ مَعَ سَابِقِ عِلْمِهِ بِالْفَرِيقَيْنِ مِنْ أَهْلِهَا وَ لِيَجْعَلَ ذَلِكَ مِثَالًا لِأَوْلِيَائِهِ وَ أُمَنَائِهِ وَ عَرَفَ الْخَلِيقَهَ فَضْلَ مَنْزِلَهِ أَوْلِيَائِهِ وَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ مِنْ طَاعَتِهِمْ مِثْلَ الَّذِي فَرَضَهُ مِنْهُ لِنَفْسِهِ وَ أَلْزَمَهُمُ الْحُجَّهَ بِأَنْ خَاطَبَهُمْ خِطَاباً يَدُلُّ عَلَى انْفِرَادِهِ وَ تَوَحُّدِهِ وَ بِأَنَّ لَهُ أَوْلِيَاءَ تَجْرِي أَفْعَالُهُمْ وَ أَحْكَامُهُمْ مَجْرَى فِعْلِهِ فَهُمُ الْعِبَادُ الْمُكَرَّمُونَ الَّذِينَ لا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَ هُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ هُمُ الَّذِينَ أَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَ عَرَّفَ الْخَلْقَ اقْتِدَارَهُمْ عَلَى عِلْمِ الْغَيْبِ بِقَوْلِهِ عالِمُ الْغَيْبِ فَلا يُظْهِرُ عَلى غَيْبِهِ أَحَداً- إِلَّا مَنِ ارْتَضى مِنْ رَسُولٍ (۲) وَ هُمُ النَّعِيمُ الَّذِي يَسْأَلُ الْعِبَادَ عَنْهُ لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْعَمَ بِهِمْ عَلَى مَنِ اتَّبَعَهُمْ مِنْ أَوْلِيَائِهِمْ قَالَ السَّائِلُ مَنْ هَؤُلَاءِ الْحُجَجُ قَالَ علیه السلام هُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ مَنْ حَلَّ مَحَلَّهُ مِنْ أَصْفِيَاءِ اللَّهِ الَّذِينَ قَرَنَهُمُ اللَّهُ بِنَفْسِهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ فَرَضَ عَلَى الْعِبَادِ مِنْ طَاعَتِهِمْ مِثْلَ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْهِمْ مِنْهَا لِنَفْسِهِ وَ هُمْ وُلَاهُ الْأَمْرِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ فِيهِمْ- أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۳) وَ قَالَ فِيهِمْ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (۴) قَالَ السَّائِلُ مَا ذَلِكَ الْأَمْرُ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام الَّذِي تَنَزَّلُ بِهِ الْمَلَائِكَهُ فِي اللَّيْلَهِ الَّتِي يُفَرَّقُ فِيهَا كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ مِنْ خَلْقٍ وَ رِزْقٍ وَ أَجَلٍ وَ عَمَلٍ وَ حَيَاهٍ وَ مَوْتٍ وَ عِلْمِ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْمُعْجِزَاتِ الَّتِي لَا تَنْبَغِي إِلَّا لِلَّهِ وَ أَصْفِيَائِهِ وَ السَّفَرَهِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ خَلْقِهِ وَ هُمْ وَجْهُ اللَّهِ الَّذِي قَالَ- فَأَيْنَما تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ

۱- ۱. النساء: ۸۰.

۲- ۲. الجن: ۲۶.

۳- ۳. النساء: ۵۹.

۴- ۴. النساء: ۸۳.

اللَّهِ [(۱)](#content_note_222_1) هُمْ بَقِيَّهُ اللَّهِ يَعْنِی الْمَهْدِیَّ الَّذِی یَأْتِی عِنْدَ انْقِضَاءِ هَذِهِ النَّظِرَهِ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ ظُلْماً وَ جَوْراً وَ مِنْ آيَاتِهِ الْغِيبَهُ وَ الِاكْتِتَامُ عِنْدَ عُمُومِ الطُّغْيَانِ وَ حُلُولِ الِانْتِقَامِ وَ لَوْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِی عَرَّفْتُکَ نَبَأَهُ لِلنَّبِيِّ دُونَ غَيْرِهِ لَكَانَ الْخِطَابُ يَدُلُّ عَلَى فِعْلٍ خَاصٍّ غَيْرِ دَائِمٍ وَ لَا مُسْتَقْبَلٍ وَ لَقَالَ نَزَلَتِ الْمَلَائِكَهُ وَ فُرِقَ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ وَ لَمْ يَقُلْ تَنَزَّلُ الْمَلائِكَهُ[(۲)](#content_note_222_2) وَ يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ [(۳)](#content_note_222_3) وَ قَدْ زَادَ جَلَّ ذِكْرُهُ فِی التِّبْيَانِ وَ إِثْبَاتِ الْحُجَّهِ بِقَوْلِهِ فِی أَصْفِيَائِهِ وَ أَوْلِيَائِهِ عليهم السلام أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يا حَسْرَتى عَلى ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّهِ [(۴)](#content_note_222_4) تَعْرِيفاً لِلْخَلِيقَهِ قُرْبَهُمْ أَ لَا تَرَى أَنَّکَ تَقُولُ فُلَانٌ إِلَى جَنْبِ فُلَانٍ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَصِفَ قُرْبَهُ مِنْهُ: وَ إِنَّمَا جَعَلَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى فِی كِتَابِهِ هَذِهِ الرُّمُوزَ الَّتِی لَا يَعْلَمُهَا غَيْرُهُ وَ غَيْرُ أَنْبِيَائِهِ وَ حُجَجِهِ فِی أَرْضِهِ لِعِلْمِهِ بِمَا يُحْدِثُهُ فِی كِتَابِهِ الْمُبَدِّلُونَ مِنْ إِسْقَاطِ أَسْمَاءِ حُجَجِهِ مِنْهُ وَ تَلْبِيسِهِمْ ذَلِکَ عَلَى الْأُمَّهِ لِيُعِينُوهُمْ عَلَى بَاطِلِهِمْ فَأَثْبَتَ فِيهِ الرُّمُوزَ وَ أَعْمَى قُلُوبَهُمْ وَ أَبْصَارَهُمْ لِمَا عَلَيْهِمْ فِی تَرْكِهَا وَ تَرْکِ غَيْرِهَا مِنَ الْخِطَابِ الدَّالِّ عَلَى مَا أَحْدَثُوهُ فِيهِ وَ جَعَلَ أَهْلَ الْكِتَابِ الْمُقِيمِينَ بِهِ وَ الْعَالِمِينَ بِظَاهِرِهِ وَ بَاطِنِهِ مِنْ شَجَرَهٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ- تُؤْتِی أُكُلَها كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّها[(۵)](#content_note_222_5) أَیْ يُظْهِرُ مِثْلَ هَذَا الْعِلْمِ لِمُحْتَمِلِيهِ فِی الْوَقْتِ بَعْدَ الْوَقْتِ وَ جَعَلَ أَعْدَاءَهَا أَهْلَ الشَّجَرَهِ الْمَلْعُونَهِ الَّذِينَ حَاوَلُوا إِطْفَاءَ نُورِ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ- وَ يَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ عَلِمَ الْمُنَافِقُونَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ تَرْکِ هَذِهِ الْآيَاتِ الَّتِی بَيَّنْتُ لَکَ تَأْوِيلَهَا لَأَسْقَطُوهَا مَعَمَا أَسْقَطُوا مِنْهُ وَ لَكِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ اسْمُهُ مَاضٍ حُكْمُهُ بِإِيجَابِ الْحُجَّهِ عَلَى خَلْقِهِ كَمَا قَالَ فَلِلَّهِ الْحُجَّهُ الْبالِغَهُ[(۶)](#content_note_222_6) أَغْشَى أَبْصَارَهُمْ وَ جَعَلَ

ص: ۱۱۹

۱- ۱. البقره: ۱۱۵.

۲- ۲. القدر: ۴.

۳- ۳. الدخان: ۴.

۴- ۴. الزمر: ۵۶.

۵- ۵. إبراهيم: ۲۴- ۲۵.

۶- ۶. الأنعام: ۱۴۹.

عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً عَنْ تَأَمُّلِ ذَلِكَ فَتَرَكُوهُ بِحَالِهِ وَ حُجِبُوا عَنْ تَأْكِيدِ الْمُلَبِّسِ بِإِبْطَالِهِ فَالسُّعَدَاءُ يَتَنَبَّتُونَ عَلَيْهِ وَ الْأَشْقِيَاءُ يَعْمُونَ عَنْهُ- وَ مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُوراً فَما لَهُ مِنْ نُورٍ ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ بِسَعَةِ رَحْمَتِهِ وَ رَأْفَتِهِ بِخَلْقِهِ وَ عِلْمِهِ بِمَا يُحْدِثُهُ الْمُبَدِّلُونَ مِنْ تَغْيِيرِ كِتَابِهِ قَسَّمَ كَلَامَهُ ثَلَاثَةَ أَقْسَامٍ فَجَعَلَ قِسْماً مِنْهُ يَعْرِفُهُ الْعَالِمُ وَ الْجَاهِلُ وَ قِسْماً لَا يَعْرِفُهُ إِلَّا مَنْ صَفَا ذِهْنُهُ وَ لَطُفَ حِسُّهُ وَ صَحَّ تَمْيِيزُهُ مِمَّنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَ قِسْماً لَا يَعْرِفُهُ إِلَّا اللَّهُ وَ أُمَنَاؤُهُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ وَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِكَ لِئَلَّا يَدَّعِيَ أَهْلُ الْبَاطِلِ مِنَ الْمُسْتَوْلِينَ عَلَى مِيرَاثِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ عِلْمِ الْكِتَابِ مَا لَمْ يَجْعَلْهُ اللَّهُ لَهُمْ وَ لِيَقُودَهُمُ الِاضْطِرَارُ إِلَى الِايتِمَارِ لِمَنْ وَلَّاهُ أَمْرَهُمْ فَاسْتَكْبَرُوا عَنْ طَاعَتِهِ تَعَزُّزاً وَ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اغْتِرَاراً بِكَثْرَةِ مَنْ ظَاهَرَهُمْ وَ عَاوَنَهُمْ وَ عَانَدَ اللَّهَ جَلَّ اسْمُهُ وَ رَسُولَهُ صلى الله عليه و آله فَأَمَّا مَا عَلِمَهُ الْجَاهِلُ وَ الْعَالِمُ مِنْ فَضْلِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ- مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (١) وَ قَوْلُهُ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً(٢) وَ لِهَذِهِ الْآيَةِ ظَاهِرٌ وَ بَاطِنٌ فَالظَّاهِرُ قَوْلُهُ صَلُّوا عَلَيْهِ وَ الْبَاطِنُ قَوْلُهُ وَ سَلِّمُوا تَسْلِيماً أَيْ سَلِّمُوا لِمَنْ وَصَّاهُ وَ اسْتَخْلَفَهُ عَلَيْكُمْ فَضْلَهُ وَ مَا عَهِدَ بِهِ إِلَيْهِ تَسْلِيماً وَ هَذَا مِمَّا أَخْبَرْتُكَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا مَنْ لَطُفَ حِسُّهُ وَ صَفَا ذِهْنُهُ وَ صَحَّ تَمِيزُهُ وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ سَلامٌ عَلى آلِ يَاسِينَ (٣)

لِأَنَّ اللَّهَ سَمَّى النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله بِهَذَا الِاسْمِ حَيْثُ قَالَ- يس وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ لِعِلْمِهِ بِأَنَّهُمْ يُسْقِطُونَ قَوْلَ سَلَامٌ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا أَسْقَطُوا غَيْرَهُ وَ مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَتَأَلَّفُهُمْ وَ يُقَرِّبُهُمْ يُجْلِسُهُمْ عَنْ يَمِينِهِ وَ شِمَالِهِ حَتَّى أَذِنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ فِي إِبْعَادِهِمْ

١- ١. النساء: ٨٠.

٢- ٢. الأحزاب: ٥٦.

٣- ٣. الصافّات: ١٣٠.

بِقَوْلِهِ وَ اهْجُرْهُمْ هَجْراً جَمِيلًا(۱) وَ بِقَوْلِهِ فَما لِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ عَنِ الْيَمِينِ وَ عَنِ الشِّمالِ عِزِينَ- أَ يَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ- كَلَّا إِنَّا خَلَقْناهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ (۲) وَ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُناسٍ بِإِمامِهِمْ (۳) وَ لَمْ يُسَمِّ بِأَسْمَائِهِمْ وَ أَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَ أُمَّهَاتِهِمْ وَ أَمَّا قَوْلُهُ كُلُّ شَيْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۴) فَإِنَّمَا أُنْزِلَتْ كُلُّ شَيْ ءٍ هَالِكٌ إِلَّا دِينَهُ لِأَنَّهُ مِنَ الْمُحَالِ أَنْ يَهْلِكَ مِنْهُ كُلُّ شَيْ ءٍ وَ يَبْقَى الْوَجْهُ هُوَ أَجَلُّ وَ أَعْظَمُ وَ أَكْرَمُ مِنْ ذَلِكَ إِنَّمَا يَهْلِكُ مَنْ لَيْسَ مِنْهُ أَ لَا تَرَى أَنَّهُ قَالَ- كُلُّ مَنْ عَلَيْها فانٍ وَ يَبْقى وَجْهُ رَبِّكَ (۵) فَفَصَلَ بَيْنَ خَلْقِهِ وَ وَجْهِهِ وَ أَمَّا ظُهُورُكَ عَلَى تَنَاكُرِ قَوْلِهِ- وَ إِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتامى فَانْكِحُوا ما طابَ لَكُمْ مِنَ النِّساءِ(۶) وَ لَيْسَ يُشْبِهُ الْقِسْطَ فِي الْيَتَامَى نِكَاحُ النِّسَاءِ وَ لَا كُلُّ النِّسَاءِ أَيْتَاماً فَهُوَ مِمَّا قَدَّمْتُ ذِكْرَهُ مِنْ إِسْقَاطِ الْمُنَافِقِينَ مِنَ الْقُرْآنِ وَ بَيْنَ الْقَوْلِ فِي الْيَتَامَى وَ بَيْنَ نِكَاحِ النِّسَاءِ مِنَ الْخِطَابِ وَ الْقِصَصِ أَكْثَرُ مِنْ ثُلُثِ الْقُرْآنِ وَ هَذَا وَ مَا أَشْبَهَهُ مِمَّا ظَهَرَتْ حَوَادِثُ الْمُنَافِقِينَ فِيهِ لِأَهْلِ النَّظَرِ وَ التَّأَمُّلِ وَ وَجَدَ الْمُعَطِّلُونَ وَ أَهْلُ الْمِلَلِ الْمُخَالِفَهِ مَسَاغاً إِلَى الْقَدْحِ فِي الْقُرْآنِ وَ لَوْ شَرَحْتُ لَكَ كُلَّ مَا أُسْقِطَ وَ حُرِّفَ وَ بُدِّلَ مِمَّا يَجْرِي هَذَا الْمَجْرَى لَطَالَ وَ ظَهَرَ مَا تَحْظُرُ التَّقِيَّهُ إِظْهَارَهُ مِنْ مَنَاقِبِ الْأَوْلِيَاءِ وَ مَثَالِبِ الْأَعْدَاءِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ ما ظَلَمُونا وَ لكِنْ كانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۷) فَهُوَ تَبَارَكَ اسْمُهُ أَجَلُّ وَ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يَظْلَمَ وَ لَكِنَّهُ قَرَنَ أُمَنَاءَهُ عَلَى خَلْقِهِ بِنَفْسِهِ وَ عَرَّفَ الْخَلِيقَهَ جَلَالَهَ قَدْرِهِمْ عِنْدَهُ وَ أَنَّ ظُلْمَهُمْ ظُلْمُهُ بِقَوْلِهِ وَ ما ظَلَمُونا بِبُغْضِهِمْ أَوْلِيَاءَنَا وَ مَعُونَهِ أَعْدَائِهِمْ عَلَيْهِمْ- وَ لكِنْ كانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ إِذْ حَرَمُوهَا الْجَنَّهَ وَ أَوْجَبُوا

ص: ۱۲۱

۱- ۱. المزّمّل: ۱۰.

۲- ۲. المعارج: ۳۶- ۳۹.

۳- ۳. أسرى: ۷۱.

۴- ۴. القصص: ۸۸.

۵- ۵. الرحمن: ۲۷- ۲۶.

۶- ۶. النساء: ۳.

۷- ۷. البقره: ۵۷، الأعراف: ۱۶۰.

عَلَيْهَا خُلُودَ النَّارِ.

وَ أَمَّا قَوْلُهُ إِنَّما أَعِظُكُمْ بِواحِدَةٍ(۱) فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ أَنْزَلَ عَزَائِمَ الشَّرَائِعِ وَ آيَاتِ الْفَرَائِضِ فِي أَوْقَاتٍ مُخْتَلِفَةٍ كَمَا خَلَقَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَ لَوْ شَاءَ أَنْ يَخْلُقَهَا فِي أَقَلَّ مِنْ لَمْحِ الْبَصَرِ لَخَلَقَ وَ لَكِنَّهُ جَعَلَ الْأَنَاةَ وَ الْمُدَارَاةَ مِثَالًا لِأُمَنَائِهِ وَ إِيجاباً لِلْحُجَّةِ عَلَى خَلْقِهِ فَكَانَ أَوَّلُ مَا قَيَّدَهُمْ بِهِ الْإِقْرَارَ بِالْوَحْدَانِيَّةِ وَ الرُّبُوبِيَّةِ وَ الشَّهَادَةَ بِأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَلَمَّا أَقَرُّوا بِذَلِكَ تَلَاهُ بِالْإِقْرَارِ لِنَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله بِالنُّبُوَّةِ وَ الشَّهَادَةِ لَهُ بِالرِّسَالَةِ فَلَمَّا انْقَادُوا لِذَلِكَ فَرَضَ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةَ ثُمَّ الصَّوْمَ ثُمَّ الْحَجَّ ثُمَّ الْجِهَادَ ثُمَّ الزَّكَاةَ ثُمَّ الصَّدَقَاتِ وَ مَا يَجْرِي مَجْرَاهَا مِنْ مَالِ الْفَيْءِ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ هَلْ بَقِيَ لِرَبِّكَ عَلَيْنَا بَعْدَ الَّذِي فَرَضَتَهُ عَلَيْنَا شَيْءٌ آخَرُ يَفْتَرِضُهُ فَتَذْكُرُهُ لِتَسْكُنَ أَنْفُسُنَا أَنَّهُ لَمْ يَبْقَ غَيْرُهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي ذَلِكَ قُلْ إِنَّما أَعِظُكُمْ بِواحِدَةٍ يَعْنِي الْوَلَايَةَ فَأَنْزَلَ إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاةَ وَ هُمْ راكِعُونَ (۲) وَ لَيْسَ بَيْنَ الْأُمَّةِ خِلَافٌ أَنَّهُ لَمْ يُؤْتِ الزَّكَاةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ وَ هُوَ رَاكِعٌ غَيْرُ رَجُلٍ وَاحِدٍ لَوْ ذُكِرَ اسْمُهُ فِي الْكِتَابِ لَأَسْقَطَ مَعَ مَا أَسْقَطَ مِنْ ذِكْرِهِ وَ هَذَا وَ مَا أَشْبَهَهُ مِنَ الرُّمُوزِ الَّتِي ذَكَرْتُ لَكَ ثُبُوتَهَا فِي الْكِتَابِ لِيَجْهَلَ مَعْنَاهُ الْمُحَرِّفُونَ فَيَبْلُغَ إِلَيْكَ وَ إِلَى أَمْثَالِكَ وَ عِنْدَ ذَلِكَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً(۳) وَ أَمَّا قَوْلُهُ لِنَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعالَمِينَ (۴) فَإِنَّكَ تَرَى أَهْلَ الْمِلَلِ الْمُخَالِفَةِ لِلْإِيمَانِ وَ مَنْ يَجْرِي مَجْرَاهُمْ مِنَ الْكُفَّارِ مُقِيمِينَ عَلَى كُفْرِهِمْ إِلَى هَذِهِ الْغَايَةِ وَ أَنَّهُ لَوْ كَانَ رَحْمَةً عَلَيْهِمْ لَاهْتَدَوْا جَمِيعاً وَ نَجَوْا مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اسْمُهُ إِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ أَنَّهُ جَعَلَهُ سَبِيلًا

۱- ۱. سبأ: ۴۶.

۲- ۲. المائده: ۵۵.

۳- ۳. المائده: ۳.

۴- ۴. الأنبياء: ۱۰۷.

لِإِنْظَارِ أَهْلِ هَذِهِ الدَّارِ وَ لِأَنَّ الْأَنْبِيَاءَ قَبْلَهُ بُعِثُوا بِالتَّصْرِيحِ لَا بِالتَّعْرِيضِ فَكَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله فِيهِمْ إِذَا صَدَعَ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ أَجَابَهُ قَوْمُهُ سَلِمُوا وَ سَلِمَ أَهْلُ دَارِهِمْ مِنْ سَائِرِ الْخَلِيقَةِ وَ إِنْ خَالَفُوهُ هَلَكُوا وَ هَلَكَ أَهْلُ دَارِهِمْ بِالْآفَةِ الَّتِی كَانَتْ نَبِيُّهُمْ يَتَوَعَّدُهُمْ بِهَا وَ يُخَوِّفُهُمْ حُلُولَهَا وَ نُزُولَهَا بِسَاحَتِهِمْ مِنْ خَسْفٍ أَوْ قَذْفٍ أَوْ زَجْرٍ(۱)

أَوْ رِيحٍ أَوْ زَلْزَلَةٍ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ مِنْ أَصْنَافِ الْعَذَابِ الَّتِی هَلَكَتْ بِهَا الْأُمَمُ الْخَالِيَةُ وَ إِنَّ اللَّهَ عَلِمَ مِنْ نَبِيِّنَا وَ مِنَ الْحُجَجِ فِی الْأَرْضِ الصَّبْرَ عَلَى مَا لَمْ يُطِقْ مَنْ تَقَدَّمَهُمْ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ الصَّبْرُ عَلَى مِثْلِهِ فَبَعَثَهُ اللَّهُ بِالتَّعْرِيضِ لَا بِالتَّصْرِيحِ وَ أَثْبَتَ حُجَّةَ اللَّهِ تَعْرِيضاً لَا تَصْرِيحاً بِقَوْلِهِ فِی وَصِيِّهِ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا مَوْلَاهُ وَ هُوَ مِنِّی بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِی وَ لَيْسَ مِنْ خَلِيقَةِ النَّبِيِّ وَ لَا مِنْ شِيمَتِهِ أَنْ يَقُولَ قَوْلًا لَا مَعْنَى لَهُ فَيَلْزَمَ الْأُمَّةَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهُ لَمَّا كَانَتِ النُّبُوَّةُ وَ الْأُخُوَّةُ مَوْجُودَتَيْنِ فِی خِلْقَةِ هَارُونَ وَ مَعْدُومَتَيْنِ فِيمَنْ جَعَلَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله بِمَنْزِلَتِهِ أَنَّهُ قَدِ اسْتَخْلَفَهُ عَلَى أُمَّتِهِ كَمَا اسْتَخْلَفَ مُوسَى هَارُونَ حَيْثُ قَالَ اخْلُفْنِی فِی قَوْمِی (۲) وَ لَوْ قَالَ لَهُمْ لَا تُقَلِّدُوا الْإِمَامَةَ إِلَّا فُلَاناً بِعَيْنِهِ وَ إِلَّا نَزَلَ بِكُمُ الْعَذَابُ لَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ وَ زَالَ بَابُ الْإِنْظَارِ وَ الْإِمْهَالِ وَ بِمَا أَمَرَ بِسَدِّ بَابِ الْجَمْعِ وَ تَرْكِ بَابِهِ ثُمَّ قَالَ مَا سَدَدْتُ وَ لَا تَرَكْتُ وَ لَكِنَّنِی أُمِرْتُ فَأَطَعْتُ فَقَالُوا سَدَدْتَ بَابَنَا وَ تَرَكْتَ لِأَحْدَثِنَا سِنّاً فَأَمَّا مَا ذَكَرُوهُ مِنْ حَدَاثَةِ سِنِّهِ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَسْتَصْغِرْ يُوشَعَ بْنَ نُونٍ حَيْثُ أَمَرَ مُوسَى أَنْ يَعْهَدَ بِالْوَصِيَّةِ إِلَيْهِ وَ هُوَ فِی سِنِّ ابْنِ سَبْعِ سِنِينَ وَ لَا اسْتَصْغَرَ يَحْيَى وَ عِيسَى لَمَّا اسْتَوْدَعَهُمَا عَزَائِمَهُ وَ بَرَاهِينَ حِكْمَتِهِ وَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِكَ جَلَّ ذِكْرُهُ لِعِلْمِهِ بِعَاقِبَةِ الْأُمُورِ وَ أَنَّ وَصِيَّهُ لَا يَرْجِعُ بَعْدَهُ ضَالًّا وَ لَا كَافِراً وَ بِأَنْ عَمَدَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله إِلَى سُورَةِ بَرَاءَةَ فَدَفَعَهَا إِلَى مَنْ عَلِمَ أَنَّ الْأُمَّةَ تُؤْثِرُهُ عَلَى وَصِيِّهِ وَ أَمَرَهُ بِقِرَاءَتِهَا عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ فَلَمَّا وَلَّى مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ أَتْبَعَهُ بِوَصِيِّهِ وَ أَمَرَهُ بِارْتِجَاعِهَا مِنْهُ وَ النُّفُوذِ إِلَى مَكَّةَ لِيَقْرَأَهَا عَلَى أَهْلِهَا وَ قَالَ:

۱- ۱. أو رجف خ.

۲- ۲. الأعراف: ۱۴۲.

إنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ لَا يُؤَدِّي عَنِّي إِلَّا رَجُلٌ مِنِّي دَلَالَةً مِنْهُ عَلَى خِيَانَةٍ مَنْ عَلِمَ أَنَّ الْأُمَّةَ يَخْتَارُهُ عَلَى وَصِيِّهِ ثُمَّ شَفَّعَ ذَلِكَ بِضَمِّ الرَّجُلِ الَّذِي ارْتَجَعَ سُورَةَ بَرَاءَةَ مِنْهُ وَ مَنْ يُوازِرُهُ فِي تَقَدُّمِ الْمَحَلِّ عِنْدَ الْأُمَّةِ إِلَى عَلَمِ النِّفَاقِ- عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ فِي غَزَاةِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ وَ وَلَّاهُمَا عَمْرٌو حَرْسَ عَسْكَرِهِ وَ خَتَمَ أَمْرَهُمَا بِأَنْ ضَمَّهُمَا عِنْدَ وَفَاتِهِ إِلَى مَوْلَاهُ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ وَ أَمَرَهُمَا بِطَاعَتِهِ وَ التَّصْرِيفِ بَيْنَ أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ وَ كَانَ آخِرُ مَا عَهِدَ بِهِ فِي أَمْرِ أُمَّتِهِ قَوْلُهُ أَنْفِذُوا جَيْشَ أُسَامَةَ يُكَرِّرُ ذَلِكَ عَلَى أَسْمَاعِهِمْ إِيجَاباً لِلْحُجَّةِ عَلَيْهِمْ فِي إِيثَارِ الْمُنَافِقِينَ عَلَى الصَّادِقِينَ وَ لَوْ عَدَدْتُ كُلَّ مَا كَانَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي إِظْهَارِ مَعَايِبِ الْمُسْتَوْلِينَ عَلَى تُرَاثِهِ لَطَالَ وَ أَنَّ السَّابِقَ مِنْهُمْ إِلَى تَقَلُّدِ مَا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ قَامَ هَاتِفاً عَلَى الْمِنْبَرِ لِعَجْزِهِ عَنِ الْقِيَامِ بِأَمْرِ الْأُمَّةِ وَ مُسْتَقِيلًا مِمَّا تَقَلَّدَهُ لِقُصُورِ مَعْرِفَتِهِ عَنْ تَأْوِيلِ مَا كَانَ يُسْأَلُ عَنْهُ وَ جَهْلِهِ بِمَا يَأْتِي وَ يَذَرُ ثُمَّ أَقَامَ عَلَى ظُلْمِهِ وَ لَمْ يَرْضَ بِاحْتِقَابِ عَظِيمِ الْوِزْرِ فِي ذَلِكَ حَتَّى عَقَدَ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ لِغَيْرِهِ فَأَتَى التَّالِي لَهُ بِتَسْفِيهِ رَأْيِهِ وَ الْقَدْحِ وَ الطَّعْنِ عَلَى أَحْكَامِهِ وَ رَفْعِ السَّيْفِ عَمَّنْ كَانَ صَاحِبُهُ وَضَعَهُ عَلَيْهِ وَ رَدَّ النِّسَاءَ اللَّاتِي كَانَ سَبَاهُنَّ عَلَى أَزْوَاجِهِنَّ وَ بَعْضُهُنَّ حَوَامِلُ وَ قَوْلُهُ قَدْ نَهَيْتُهُ عَنْ قِتَالِ أَهْلِ الْقِبْلَهِ فَقَالَ لِي إِنَّكَ لَحَدِبٌ عَلَى أَهْلِ الْكُفْرِ وَ كَانَ هُوَ فِي ظُلْمِهِ لَهُمْ أَوْلَى بِاسْمِ الْكُفْرِ مِنْهُمْ وَ لَمْ يَزَلْ يُخَطِّئُهُ وَ يُظْهِرُ الْإِزْرَاءَ عَلَيْهِ وَ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ كَانَتْ بَيْعَةُ أَبِي بَكْرٍ فَلْتَةً وَقَى اللَّهُ شَرَّهَا فَمَنْ دَعَاكُمْ إِلَى مِثْلِهَا فَاقْتُلُوهُ وَ كَانَ يَقُولُ قَبْلَ ذَلِكَ قَوْلًا ظَاهِراً أَنَّهُ حَسَنَةٌ مِنْ حَسَنَاتِهِ وَ يَوَدُّ أَنَّهُ كَانَ شَعْرَةً فِي صَدْرِهِ وَ غَيْرَ ذَلِكَ مِنَ الْقَوْلِ الْمُتَنَاقِضِ الْمُؤَكِّدِ بِحُجَجِ الدَّافِعِينَ لِدِينِ الْإِسْلَامِ: وَ أَتَى مِنْ أَمْرِ الشُّورَى وَ تَأْكِيدِهِ بِهَا عَقْدَ الظُّلْمِ وَ الْإِلْحَادِ وَ الْبَغْيِ وَ الْفَسَادِ حَتَّى تَقَرَّرَ عَلَى إِرَادَتِهِ مَا لَمْ يَخْفَ عَلَى ذِي لُبٍّ مَوْقِعُ ضَرَرِهِ وَ لَمْ تُطِقِ الْأُمَّةُ الصَّبْرَ عَلَى مَا أَظْهَرَهُ الثَّالِثُ مِنْ سُوءِ الْفِعْلِ فَعَاجَلَتْهُ بِالْقَتْلِ وَ اتَّسَعَ بِمَا جَنَوْهُ

مِنْ ذَلِکَ لِمَنْ وَافَقَهُمْ عَلَی ظُلْمِهِمْ وَ کُفْرِهِمْ وَ نِفَاقِهِمْ مُحَاوَلَهً مِثْلَ مَا أَتَوْهُ مِنَ الِاسْتِیلَاءِ عَلَی أَمْرِ الْأُمَّهِ کُلَّ ذَلِکَ لِتَتِمَّ النَّظِرَهُ الَّتِی أَوْجَبَهَا اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لِعَدُوِّهِ إِبْلِیسَ إِلَی أَنْ یَبْلُغَ الْکِتَابُ أَجَلَهُ- وَ یَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَی الْکافِرِینَ وَ یَقْتَرِبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ الَّذِی بَیَّنَهُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ بِقَوْلِهِ- وَعَدَ اللَّهُ الَّذِینَ آمَنُوا مِنْکُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْأَرْضِ کَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ (۱) وَ ذَلِکَ إِذَا لَمْ یَبْقَ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَّا اسْمُهُ وَ مِنَ الْقُرْآنِ إِلَّا رَسْمُهُ وَ غَابَ صَاحِبُ الْأَمْرِ بِإِیضَاحِ الْعُذْرِ لَهُ فِی ذَلِکَ- لِاشْتِمَالِ الْفِتْنَهِ عَلَی الْقُلُوبِ حَتَّی یَکُونَ أَقْرَبُ النَّاسِ إِلَیْهِ أَشَدَّهُمْ عَدَاوَهً لَهُ وَ عِنْدَ ذَلِکَ یُؤَیِّدُهُ اللَّهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَ یُظْهِرُ دِینَ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی یَدَیْهِ- عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ وَ لَوْ کَرِهَ الْمُشْرِکُونَ وَ أَمَّا مَا ذَکَرْتَهُ مِنَ الْخِطَابِ الدَّالِّ عَلَی تَهْجِینِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ الْإِزْرَاءِ بِهِ وَ التَّأْنِیبِ لَهُ مَعَ مَا أَظْهَرَهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فِی کِتَابِهِ مِنْ تَفْضِیلِهِ إِیَّاهُ عَلَی سَائِرِ الْأَنْبِیَاءِ فَلِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ لِکُلِّ نَبِیٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُشْرِکِینَ کَمَا قَالَ فِی کِتَابِهِ وَ بِحَسَبِ جَلَالَهِ مَنْزِلَهِ نَبِیِّنَا صلی الله علیه و آلهعِنْدَ رَبِّهِ کَذَلِکَ عَظُمَ مِحْنَتُهُ لِعَدُوِّهِ وَ الَّذِی عَادَ مِنْهُ فِی حَالِ شِقَاقِهِ وَ نِفَاقِهِ وَ کُلُّ أَذًی وَ مَشَقَّهٍ لِدَفْعِ نُبُوَّتِهِ وَ تَکْذِیبِهِ إِیَّاهُ وَ سَعْیِهِ فِی مَکَارِهِهِ وَ قَصْدِهِ لِنَقْضِ کُلِّ مَا أَبْرَمَهُ وَ اجْتِهَادِهِ وَ مَنْ مَالَأَهُ عَلَی کُفْرِهِ وَ فَسَادِهِ وَ نِفَاقِهِ وَ إِلْحَادِهِ فِی إِبْطَالِ دَعْوَاهُ وَ تَغْیِیرِ مِلَّتِهِ وَ مُخَالَفَهِ سُنَّتِهِ وَ لَمْ یَرَ شَیْئاً أَبْلَغَ فِی تَمَامِ کَیْدِهِ مِنْ تَنْفِیرِهِمْ مِنْ مُوَالاهِ وَصِیِّهِ وَ إِیحَاشِهِمْ مِنْهُ وَ صَدِّهِمْ عَنْهُ وَ إِغْرَائِهِمْ بِعَدَاوَتِهِ وَ الْقَصْدِ لِتَغْیِیرِ الْکِتَابِ الَّذِی جَاءَ بِهِ وَ إِسْقَاطِ مَا فِیهِ مِنْ فَضْلِ ذَوِی الْفَضْلِ وَ کُفْرِ ذَوِی الْکُفْرِ مِنْهُ وَ مِمَّنْ وَافَقَهُ عَلَی ظُلْمِهِ وَ بَغْیِهِ وَ شِرْکِهِ وَ لَقَدْ عَلِمَ اللَّهُ ذَلِکَ مِنْهُمْ فَقَالَ- إِنَّ الَّذِینَ یُلْحِدُونَ فِی آیاتِنا لا یَخْفَوْنَ عَلَیْنا(۲) وَ قَالَ یُرِیدُونَ أَنْ یُبَدِّلُوا کَلامَ اللَّهِ (۳) وَ لَقَدْ أَحْضَرُوا الْکِتَابَ کَمَلًا

۱- ۱. النور: ۵۵.

۲- ۲. فصّلت: ۴۰.

۳- ۳. الفتح: ۱۵.

مُشْتَمِلًا عَلَى التَّأْوِيلِ وَ التَّنْزِيلِ وَ الْمُحْكَمِ وَ الْمُتَشَابِهِ وَ النَّاسِخِ وَ الْمَنْسُوخِ لَمْ يَسْقُطْ مِنْهُ حَرْفُ أَلِفٍ وَ لَا لَامٍ فَلَمَّا وَقَفُوا عَلَى مَا بَيَّنَهُ اللَّهُ مِنْ أَسْمَاءِ أَهْلِ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ وَ أَنَّ ذَلِكَ إِنْ ظَهَرَ نَقَضَ مَا عَقَدُوهُ قَالُوا لَا حَاجَةَ لَنَا فِيهِ وَ نَحْنُ مُسْتَغْنُونَ عَنْهُ بِمَا عِنْدَنَا وَ لِذَلِكَ قَالَ فَنَبَذُوهُ وَراءَ ظُهُورِهِمْ وَ اشْتَرَوْا بِهِ ثَمَناً قَلِيلًا فَبِئْسَ ما يَشْتَرُونَ [(١)] ثُمَّ دَفَعَهُمُ الِاضْطِرَارُ بِوُرُودِ الْمَسَائِلِ عَلَيْهِمْ عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ تَأْوِيلَهُ إِلَى جَمْعِهِ وَ تَأْلِيفِهِ وَ تَضْمِينِهِ مِنْ تِلْقَائِهِمْ مَا يُقِيمُونَ بِهِ دَعَائِمَ كُفْرِهِمْ فَصَرَخَ مُنَادِيهِمْ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْ ءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَلْيَأْتِنَا بِهِ وَ وَكَلُوا تَأْلِيفَهُ وَ نَظْمَهُ إِلَى بَعْضِ مَنْ وَافَقَهُمْ عَلَى مُعَادَاةِ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ فَأَلَّفَهُ عَلَى اخْتِيَارِهِمْ وَ مَا يَدُلُّ لِلْمُتَأَمِّلِ لَهُ عَلَى اخْتِلَالِ تَمْيِيزِهِمْ وَ تَقْرِيبِهِمْ وَ تَرَكُوا مِنْهُ مَا قَدَّرُوا أَنَّهُ لَهُمْ وَ هُوَ عَلَيْهِمْ وَ زَادُوا تَنَاكُرَهُ وَ تَنَافُرَهُ وَ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّ ذَلِكَ يَظْهَرُ وَ يَبِينُ فَقَالَ ذلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ [(٢)] وَ انْكَشَفَ لِأَهْلِ الِاسْتِبْصَارِ عُوَارُهُمْ وَ افْتِرَاؤُهُمْ وَ الَّذِي بَدَا فِي الْكِتَابِ مِنَ الْإِزْرَاءِ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مِنْ فِرْيَةِ الْمُلْحِدِينَ وَ لِذَلِكَ قَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ- لَيَقُولُونَ مُنْكَراً مِنَ الْقَوْلِ وَ زُوراً[(٣)] فَيَذْكُرُ لِنَبِيِّهِ صلى الله عليه و آله مِنْ مَا يُحْدِثُهُ عَدُوُّهُ فِي كِتَابِهِ مِنْ بَعْدِهِ بِقَوْلِهِ- وَ ما أَرْسَلْنا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَ لا نَبِيٍّ إِلَّا إِذا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ ما يُلْقِي الشَّيْطانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آياتِهِ [(۴)] يَعْنِي أَنَّهُ مَا مِنْ نَبِيٍّ تَمَنَّى مُفَارَقَةَ مَا يُعَايِنُهُ مِنْ نِفَاقِ قَوْمِهِ وَ عُقُوقِهِمْ وَ الِانْتِقَالَ عَنْهُمْ إِلَى دَارِ الْإِقَامَةِ إِلَّا أَلْقَى الشَّيْطَانُ الْمُعْرِضُ بِعَدَاوَتِهِ عِنْدَ فَقْدِهِ فِي الْكِتَابِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْهِ ذَمَّهُ وَ الْقَدْحَ فِيهِ وَ الطَّعْنَ عَلَيْهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ ذَلِكَ مِنْ قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ فَلَا تَقْبَلُهُ وَ لَا تُصْغِي إِلَيْهِ غَيْرُ قُلُوبِ الْمُنَافِقِينَ

۱- ۱. آل عمران: ۱۸۷.

۲- ۲. النجم: ۳۰.

۳- ۳. المجادله: ۲.

۴- ۴. الحجّ: ۵۲.

وَ الْجَاهِلِینَ وَ یُحْکِمُ اللَّهُ آیاتِهِ بِأَنْ یَحْمِیَ أَوْلِیَاءَهُ مِنَ الضَّلَالِ وَ الْعُدْوَانِ وَ مُشَایَعِهِ أَهْلِ الْکُفْرِ وَ الطُّغْیَانِ الَّذِینَ لَمْ یَرْضَ اللَّهُ أَنْ یَجْعَلَهُمْ کَالْأَنْعَامِ حَتَّی قَالَ- بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِیلًا(۱) فَافْهَمْ هَذَا وَ اعْمَلْ بِهِ وَ اعْلَمْ أَنَّکَ مَا قَدْ تَرَکْتَ مِمَّا یَجِبُ عَلَیْکَ السُّؤَالُ عَنْهُ أَکْثَرُ مِمَّا سَأَلْتَ وَ إِنِّی قَدِ اقْتَصَرْتُ عَلَی تَفْسِیرٍ یَسِیرٍ مِنْ کَثِیرٍ لِعَدَمِ حَمَلَهِ الْعِلْمِ وَ قِلَّهِ الرَّاغِبِینَ فِی الْتِمَاسِهِ وَ فِی دُونِ مَا بَیَّنْتُ لَکَ بَلَاغٌ لِذَوِی الْأَلْبَابِ قَالَ السَّائِلُ حَسْبِی مَا سَمِعْتُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ شَکَرَ اللَّهُ لَکَ اسْتِنْقَاذِی مِنْ عَمَایَهِ الشَّکِّ وَ طَخْیَهِ الْإِفْکِ وَ أَجْزَلَ عَلَی ذَلِکَ مَثُوبَتَکَ- إِنَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ وَ صَلَّی اللَّهُ أَوَّلًا وَ آخِراً عَلَی أَنْوَارِ الْهِدَایَاتِ وَ أَعْلَامِ الْبَرَایَاتِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَصْحَابِ الدَّلَالاتِ (۲).

**[ترجمه]احتجاج: شیخ احمد بن علی بن ابی طالب طبرسی، در کتاب احتجاج آورده است: یکی از زندیقان نزد امیر مؤمنان حضرت علی علیه السلام رفت و عرض کرد: اگر در قرآن اختلاف و تناقض نبود، هر آینه به دینتان می گرویدم. حضرت علی علیه السلام به او فرمود: از چه سخن می گویی (در کجای قرآن اختلاف و تناقض هست)؟ عرض کرد: در این کلام خداوند متعال: «نَسُواْ اللّهَ فَنَسِیَهُمْ» }خدا را فراموش کردند پس (خدا هم) فراموششان کرد{ - . توبه/۶۷ - و نیز: «فَالیَومَ نَنسَاهُمْ کَمَا نَسُواْ لِقَاءَ یَوْمِهِمْ هَذَا» }پس همان گونه که آنان دیدار امروز خود را از یاد بردند، ما (هم) امروز آنان را از یاد می بریم.} - . اعراف/۵۱ - و نیز: «وَ مَا کَانَ رَبُّکَ نَسِیًّا» }و پروردگارت هرگز فراموشکار نبوده است{. - . مریم/۶۴ - و نیز: «یَوْمَ یَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلَائِکَهُ صَفًّا لَّا یَتَکَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَابًا» }روزی که روح و فرشتگان به صف می ایستند و (مردم) سخن نگویند، مگر کسی که (خدای) رحمان به او رخصت دهد و سخن راست گوید{. - . نبأ/ ۳۸ - و نیز: «وَ اللّهِ رَبِّنَا مَا کُنَّا مُشْرِکِینَ» }به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم{. - . انعام/ ۲۳ - و نیز: «یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَکْفُرُ بَعْضُکُم بِبَعْضٍ وَیَلْعَنُ بَعْضُکُم بَعْضًا» }روز قیامت بعضی از شما بعضی دیگر را انکار و برخی از شما برخی دیگر را لعنت می کنند{. - . عنکبوت/۲۵ - و نیز: «إِنَّ ذَلِکَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ» }این مجادله اهل آتش قطعاً راست است{. - . ص/۶۴ - و نیز: «لَا تَخْتَصِمُوا لَدَیَّ» }در پیشگاه من با همدیگر مستیزید{. - . ق/ ۲۸ - و نیز: «الْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَ تُکَلِّمُنَا أَیْدِیهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا کَانُوا یَکْسِبُونَ» }امروز بر دهان های آنان مُهر می نهیم و دست هایشان با ما سخن می گویند و پاهایشان به آنچه فراهم می ساختند، گواهی می دهند{. - . یس/۶۵ - و نیز: «وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ نَّاضِرَهٌ، إِلَی رَبِّهَا نَاظِرَهٌ» }آری در آن روز صورت هایی شاداب و مسرور است، و به پروردگارش می نگرد{. - . قیامت/۲۲_۲۳ - و نیز: «لَا تُدْرِکُهُ الأَبْصَارُ وَ هُوَ یُدْرِکُ الأَبْصَارَ» }چشم ها او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد{. - . انعام/۱۰۳ - و نیز: «وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَهً أُخْرَی، عِندَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهَی» }و قطعاً بار دیگری هم او را دیده است، نزدیک سدره المنتهی{. - . نجم/۱۳_۱۴ - و نیز: «لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَهُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ» }شفاعت (به کسی) سود نبخشد، مگر کسی را که (خدای) رحمان اجازه دهد{. - . طه/۱۰۹ - و نیز: «وَ مَا کَانَ لِبَشَرٍ أَن یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیًا» }و هیچ بشری را نرسد که خدا با او سخن گوید، جز (از راه) وحی{. - . شوری/۵۱ - و نیز: «کَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ یَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ» }زهی پندار که آنان در آن روز از پروردگارشان سخت محجوبند{. - . مطففّین/۱۵ - و نیز: «هَلْ یَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِیَهُمُ الْمَلآئِکَهُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ» {آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند یا پروردگارت بیاید{. - . انعام/ ۱۵۸ - و نیز: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ کَافِرُونَ» }بلکه آنها به لقای پروردگارشان (و حضور او) کافرند{. - . سجده/۱۰ - و نیز: « فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِی قُلُوبِهِمْ إِلَی یَوْمِ یَلْقَوْنَهُ» }در نتیجه در دل هایشان تا روزی که او را دیدار می کنند پیامدهای نفاق را باقی گذارد{. - . توبه/۷۷ - و نیز: «فَمَن کَانَ یَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ» }پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد{. - . کهف/۱۱۰ - و نیز: «وَ رَأَی الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا» }و گناهکاران آتش (دوزخ) را می بینند و

درمی یابند که در آن خواهند افتاد{. - . کهف/۵۳ - و نیز: «وَ نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ» }و ترازوهای داد را در روز رستاخیز می نهیم{. - . انبیاء/ ۴۷ - و نیز: «فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ» }پس کسانی که کفه میزان (اعمال) آنان سنگین باشد{. - . مؤمنون/ ۱۰۲ - و نیز: «وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ» }و کسانی که کفه میزان (اعمال)شان سبک باشد{. - . مؤمنون/۱۰۳ -

امیر مؤمنان علیه السلام به او فرمود: و امّا کلام خداوند متعال: «نَسُواْ اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ» }خدا را فراموش کردند، پس (خدا هم) فراموششان کرد{. یعنی آنان خداوند را در سرای دنیا فراموش کردند و در راه فرمانبری از او عمل نکردند، پس خداوند نیز در آخرت آنان را فراموش کرد؛ یعنی چیزی از پاداش خود برایشان قرار نداد و این گونه آنان از خیر فراموش شدند. همچنین است تفسیر کلام خداوند عزّ و جلّ: «فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُواْ لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَذَا» }پس همان گونه که آنان دیدار امروز خود را از یاد بردند، ما (هم) امروز آنان را از یاد می بریم{. منظور از فراموشی این است که آنان را پاداش نداده، آن گونه که دوستان خود را پاداش داده است؛ همان کسانی که چون در سرای دنیا به او و رسولش ایمان آوردند، فرمان بردند و خدا را یاد کردند و در غیب از او ترسیدند. و امّا این کلام خداوند متعال: «وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا» }و پروردگارت هرگز فراموشکار نبوده است{ پروردگار ما تبارک و تعالی ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ والامرتبه و بزرگ است و کسی نیست که فراموش کند و غفلت ورزد، بلکه او به یاد دارنده و داناست.

عرب می گوید: فلان کس را فراموش کردیم و او از ما یاد نمی کند؛ یعنی او در حقّ آنان نیکی نکرد و با نیکی از ایشان یاد نکرد. و امّا این کلام خداوند عزّ و جلّ: «يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَابًا» }روزی که روح و فرشتگان به صف می ایستند و (مردم) سخن نگویند، مگر کسی که (خدای) رحمان به او رخصت دهد و سخن راست گوید{ و «وَ اللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ» {به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم{ و «يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا» }روز قیامت بعضی از شما بعضی دیگر را انکار و برخی از شما برخی دیگر را لعنت می کنند{ و نیز کلام خدای تبارک و تعالی ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ در روز قیامت: «إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ» }این مجادله اهل آتش، قطعاً راست است{ و «لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ» }در پیشگاه من با همدیگر مستیزید{ و «الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» }امروز بر دهان های آنان مهر می نهیم و دست هایشان با ما سخن می گویند و پاهایشان به آنچه فراهم می ساختند، گواهی می دهند{ اینها هر یک در یکی از جایگاه‌های آن روزی است که پنجاه هزار سال به درازا می‌کشد.

مراد این است که معصیت پیشگان به یکدیگر کفر می‌ورزند و همدیگر را لعنت می‌کنند. کفر در این آیه به معنای برائت و بیزاری جستن است. می‌فرماید: آنان از یکدیگر بیزاری می‌جویند. همانند این نمونه در سوره ابراهیم، سخن شیطان است: «إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ» }من به آنچه پیش از این مرا (در کار خدا) شریک می دانستید کافرم{ - . ابراهیم/۲۲ - و نیز سخن ابراهیم خلیل الرحمن: «كَفَرْنَا بِكُمْ» }به شما کفر می ورزیم{ - . ممتحنه/۲۲ - یعنی از شما بیزاری جستیم. سپس آنان در جایگاه‌های دیگری گرد هم می‌آیند، و چنان به گریه می‌افتند که اگر صدای آن‌ها به گوش اهل دنیا می‌رسید، هر آینه تمامی آفریدگان جهان را از زندگی سیر می‌کرد (جان می‌باختند) و قلب هایشان از هم می‌پاشید؛ جز آنچه که خدا بخواهد، آنان پیوسته می‌گریستند تا این که اشک هایشان می‌خشکید و خون می‌گریستند. سپس در جایگاه‌های دیگری گرد هم می... آیند و در آنجا آنان را به سخن در می‌آورند (استنطاق می‌کنند) و آنان می‌گویند: «وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ» }به خدا،

پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم {. اینان به طور خاص، کسانی هستند که در سرای دنیا به یگانگی خدا اقرار کرده‌اند، امّا ایمانشان به خداوند متعال برایشان سودمند نمی‌افتد؛ چرا که با فرستادگان او مخالفت ورزیده‌اند و در آنچه ایشان از جانب پروردگارشان آوردند، شک کرده‌اند و درباره اوصیای ایشان ــ که سلام و درود خدا بر آنان باد ــ پیمان خود را شکسته‌اند و کسی را که دون است به جای آن که برتر است، نشانده‌اند. از این رو خداوند، آنان را در ایمانی که به خود نسبت داده‌اند، دروغگو خواند و فرمود: «انظُرْ كَيْفَ كَذَبُواْ عَلَى أَنفُسِهِمْ» }ببین چگونه به خود دروغ می گویند{ - . انعام/ ۲۴ - ، آن گاه خداوند بر دهان‌هایشان مُهر خاموشی می‌زند و دست‌ها و پاها و پوست‌هایشان را به سخن در می‌آورد و آن‌ها به هر گناهی که از آنان سرزده گواهی می‌دهند؛ سپس مُهر از زبان‌هایشان بر می‌گیرد و آنان به پوست‌های خود می‌گویند: «لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنطَقَ كُلَّ شَيْءٍ» }چرا بر ضدّ ما شهادت دادید؟ می گویند: همان خدایی که هر چیزی را به زبان درآورده ما را گویا گردانیده است.{ - . فصلت/ ۲۱ -

سپس در جایگاه‌های دیگری گرد هم می‌آیند و در آنجا از ترس آنچه که از سختی امر و دشواری بلا می‌بینند، از یکدیگر می‌گریزند؛ از این روست که خداوند عزّ و جلّ فرمود: «يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ» }روزی که آدمی از برادرش، و از مادرش و پدرش، و از همسرش و پسرانش می گریزد.{ - . عبس/۳۴ ــ۳۶ - سپس در جایگاه‌های دیگری گرد هم می‌آیند و آنجا دوستان خدا و برگزیدگان او به سخن در آورده می‌شوند و هیچ یک سخن نمی‌گوید، جز آن که خداوند بخشنده او را اجازه دهد و او سخنی نیک می‌گوید. در آن هنگام فرستادگان را به پا می‌دارند و از ایشان درباره رساندن پیام‌هایی که برای امّت‌هاشان برده‌اند، می‌پرسند و ایشان خبر دهند که پیام‌ها را به امّت‌های خود رسانده‌اند.

آن گاه از امّت‌ها می‌پرسند و آنان منکر می‌شوند؛ همچنان که خداوند تعالی فرمود: «فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ» }پس قطعاً از کسانی که (پیامبران) به سوی آنان فرستاده شده اند، خواهیم پرسید و قطعاً از (خود) فرستادگان (نیز) خواهیم پرسید{ - . اعراف/۶ - می‌گویند: هیچ مژده دهنده و هیچ هشدار دهنده‌ای نزد ما نیامد. آن گاه فرستادگان، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را گواه می‌گیرند و ایشان به راستگویی فرستادگان و دروغگویی امّت‌های انکارگر گواهی می‌دهد و به هر یک از آن امّت‌ها می‌فرماید: بله، مژده دهنده و هشدار دهنده نزدتان آمده است و خداوند بر هر چیز تواناست. یعنی تواناست تا از اندامتان علیه شما گواهی گیرد که فرستادگان، پیام‌هایشان را به شما رسانده‌اند؛ از این روست که خداوند تعالی به پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا» }پس چگونه است (حالشان) آن گاه که از هر امّتی گواهی آوریم و تو را بر آنان گواه آوریم{ - . نساء/ ۴۱ - این گونه دیگر آنان نمی‌توانند گواهی ایشان را رد کنند؛ چرا که می‌ترسند بر دهان‌هایشان مُهر نهاده شود و اندامشان علیه آنان به کردارشان گواهی دهند. حضرت صلی الله علیه و آله و سلم علیه منافقان و کافران قوم و امّت خود به کفرورزی و ستیزه جویی آنان گواهی می‌دهد و می گوید که پیمان‌های خود با حضرت صلی الله علیه و آله و سلم را شکستند و سنّت‌های ایشان را دگرگون کردند و با اهل بیت ایشان ــ که سلام و درود خدا بر آنان باد ــ دشمنی ورزیدند و از راه پیشینیان خود برگشتند و از منش گذشتگان خود دست کشیدند و در این کار، پا جای پای امّت‌های پیشین خود گذاشتند که به پیامبرانشان ستم کردند و در حقّ ایشان خیانت پیشه کردند؛ در آن دم آنان همگی می‌گویند: «رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ» }پروردگارا! شقاوت ما بر ما چیره شد و ما مردمی گمراه بودیم{. - . مؤمنون/ ۱۰۶ -

سپس در جایگاه دیگری گرد هم می‌آینـد که مقام حضـرت محمّد صـلی الله علیه و آله و سـلم در آنجا می‌باشد و آن، مقامی ستوده است. در آن هنگام حضـرت صلی الله علیه و آله و سلم خداوند عزّ و جل را چنان ثنا گوید که هیچ کس پیش از ایشان چنین ثنـا نگفته باشـد و پس از آن، پیـامبران را چنان ثنا گویـد که هیـچ کس هماننـدش را نگفته باشـد و سـپس زنان و مردان مؤمن را ثنا گوید و از راست کرداران و شـهیدان آغاز کند و به نیک کرداران پردازد. در آن دم اهل آسـمان‌ها و اهل زمین‌ها آن حضـرت را صـلی الله علیه و آله و سـلم می‌سـتایند و این کلام خداوند تعالی است که فرمود: «عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَاماً مَّحْمُودًا» }امید که پروردگارت تو را به مقامی سـتوده برساند{ – . اسراء/ ۷۹ – پس خوشـا به حال آن کس که در آن مقام او را بهره و نصـیبی باشد و بدا به حال آن کس که در آن مقام، هیچ بهره و نصیب ندارد. سپس در جایگاه دیگری گرد هم می... آینـد و از یکـدیگر دوری می گزینند. آنچه گذشت، به تمام، پیش از حساب است و چون حساب را آغاز کنند، هر انسانی به آنچه نزد خود دارد، مشغول شود. از خداوند، برکت آن روز را خواستاریم.

سپس حضـرت علی علیه السلام فرمود: و امّا این کلام خداوند متعال که فرمود: «وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ، إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» }آری در آن روز صورت هایی شاداب و مسرور است، و به پروردگارش می نگرد{ – . قیامت/ ۲۲_۲۳ – درباره جایی است که دوستان خداونـد عزّ و جـلّ، پس از آن که حسابشـان به پایان می‌رسـد، در آنجا به رودی می‌رسـند که زنـدگی نام دارد. ایشان در آن رود غسل می‌کننـد و از رودی دیگر می‌نوشـند و این گونه رخسارشان سپید می‌گردد و آزار و ناپاکی و سـختی، همه از ایشان زدوده می شود؛ سـپس فرمـان ورودشـان به بهشت می‌رسـد و از آن مقـام سوی پروردگارشـان می‌نگرنـد که چگونه ایشـان را پاداش داده است و از آنجا به بهشت در می‌آیند و این کلام خداوند عزّ و جلّ است که درباره سـلام فرشتگان بر ایشان فرمود: «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ» }سلام بر شما! خوش آمدید در آن درآیید (و) جاودانه (بمانید){ – . زمر/۷۳ – . در آن دم بـا گـام نهـادن در بهشت و نگریسـتن به وعـده‌هـایی که خداونـد عزّ و جلّ به ایشان داده، پاداش داده می‌شونـد و این کلام خداوند متعال است که فرمود: «إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ»، ناظر در لغت گاه به معنای منتظر است؛ آیا نشنیده‌ای که خداوند متعال فرمود: «فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ»؟ }و می نگرم که فرستادگان (من) با چه چیز بازمی گردند؟{ – . نمل/ ۳۵ – یعنی منتظر است که فرستادگان با چه باز می‌گردنـد. و امّا کلام حق تعالی: «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى، عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى»، – . نجم/۱۳_۱۴ – {و قطعاً بار دیگری هم او را دیده است، نزدیک سدره المنتهی؛} منظور، حضـرت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم است در آن هنگام که به کناره سدره المنتهی رسید، جایی که هیچ آفریده‌ای از آفریدگان خدای عزّ و جلّ آن را پشت سر نمی‌گذارد. کلام حق تعالی در آیه‌های دیگر: «مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى * لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى» }دیـده (اش) منحرف نگشت و (از حد) در نگـذشت، به راستی که (برخی) از آیات بزرگ پروردگار خود را بدیـد{ – . نجم/ ۱۷_۱۸ – جبرئیل علیه السلام را می‌فرماید کـه دو مرتبـه بـه چهره ایشـان نگریسـت، این بـار و بـاری دیگر. این سـخن بـدان جهت است که آفرینش جبرئیـل علیه السـلام آفرینشـی شـکوهمند است و او از جمله روحانیونی است که آفرینش ایشان و صـفتشان را کسـی جز خداوند متعال یعنی همان پروردگار جهانیان در نمی‌یابد. و امّا کلام حق تعالی: «وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاء حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ» }و هیـچ بشـری را نرسـد که خدا با او سـخن گوید جز (از راه) وحی یا از فراسوی حجابی یا فرسـتاده ای بفرسـتد و به اذن او هر چه بخواهد وحی نماید{. – . شوری/۵۱ – همچنان که خداونـد متعال فرمود، گاهی رسولی را رسولان آسمانی وحی رسانده‌اند و این گونه رسولان آسمان، سوی رسولان زمین پیام آورده‌اند. گاه بدون آن که رسولان اهل آسمان فرستاده شـده باشـند، کلام میان رسولان اهل زمین و حق تعالی بوده است. رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود: ای

جبرئیل! آیا پروردگارت را دیده‌ای؟ جبرئیل علیه السلام عرض کرد: پروردگار من دیده نمی‌شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: از کجا وحی را می گیری؟ عرض کرد: آن را از اسرافیل می گیرم. فرمود: اسرافیل آن را از کجا می گیرد؟ عرض کرد: آن را از فرشته‌ای بر فراز خود می گیرد که او از روحانیون است. فرمود: آن فرشته آن را از کجا می گیرد؟ و جبرئیل عرض کرد: یکباره در دلش افکنده می‌شود. پس این وحی است و وحی، کلام خداوند عزّ و جلّ است و کلام خداوند عزّ و جلّ به یک گونه نیست. از آن جمله کلامی است که خداوند با رسولان می گوید و از آن جمله آنچه در دل هایشان افکنده می‌شود و از آن جمله رؤیایی است که می‌بینند و از آن جمله است وحی و تنزیلی که تلاوت و قرائت می‌شود؛ پس این کلام خداوند عزّ و جلّ است. و امّا کلام حق تعالی: «كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ» - . مطففین/ ۱۵ - {زهی پندار، که آنان در آن روز، از پروردگارشان سخت محجوبند.} تنها بدین معناست که آنان بدون هیچ تردیدی در روز قیامت از ثواب پروردگارشان در پرده و محروماند. و امّا کلام حق تعالی: «هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ» }آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند یا پروردگارت بیاید یا پاره ای از نشانه های پروردگارت بیاید{. - . انعام/۱۵۸ - خداوند به حضرت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم از مشرکان و منافقانی خبر می دهد که خدا و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم را اجابت نکردند، پس فرمود: «هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ» در آن هنگام که خدا و رسولش را اجابت نمی‌کنند «أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ»، یعنی با عذاب در سرای دنیا به نزدشان می... آید، همچنان که مردمان قرن‌های پیش عذاب شدند، این خبری است که درباره آنان به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم داده شد. سپس فرمود: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ» }روزی که پاره ای از نشانه های پروردگارت (پدید) آید، کسی که قبلاً ایمان نیاورده، ایمان آوردنش سود نمی بخشد{ یعنی پیش از آن که این نشانه بیاید، ایمان نیاورده است. این نشانه، برآمدن خورشید از مغرب است. حق تعالی در آیه دیگری فرمود: «فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا» }و(لی) خدا از آن جایی که تصور نمی کردند بر آنان درآمد{ - . حشر/۲ - یعنی عذابی بر آنان فرستاد. بر همین وجه است آنجا که خداوند از پایه بر بنیانشان زد و فرمود: «فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ» }و(لی) خدا از پایه بر بنیانشان زد{ - . نحل/ ۲۶ - یعنی بر آنان عذاب فرستاد. و امّا کلام خداوند عزّ و جلّ: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ» }بلکه آنها به لقای پروردگارشان (و حضور او) کافرند{ - . سجده/ ۱۰ - و «الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ» }همان کسانی که می دانند با پروردگار خود دیدار خواهند کرد{ - . بقره/ ۴۶ - و «إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ» }تا روزی که او را دیدار می کنند{ - . توبه/۷۷ - و «فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» }پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد، باید به کار شایسته بپردازد{. - . کهف/۱۱۰ - در این آیات منظور، برانگیختن است که خداوند تعالی آن را لقاء نامیده است. همچنین کلام دیگر حق تعالی: «مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ» }کسی که به دیدار خدا امید دارد، (بداند که) اجل (او از سوی) خدا آمدنی است{ - . عنکبوت/۵ - یعنی هر کس ایمان دارد که برانگیخته می‌شود، وعده خدا از پاداش و کیفر آمدنی است. لقاء در این جا دیدن نیست، بلکه برانگیختن است. همچنین «تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ» }درودشان روزی که دیدارش کنند، سلام خواهد بود{ - . احزاب/۴۴ - یعنی در آن روز که برانگیخته می‌شوند، ایمان از دل‌هایشان رخت بر نمی‌بندد. و امّا کلام حق تعالی: «وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا» }و گناهکاران آتش (دوزخ) را می بینند و درمی یابند که در آن خواهند افتاد{ - . کهف/۵۳ - یعنی یقین کردند که واردش می شوند. همچنین است کلام حق تعالی: «إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ» }من یقین داشتم که به حساب خود می رسم{. - . حاقه/۲۰ - امّا کلام خداوند عزّ و جلّ درباره منافقان: «وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا» }و به خدا گمانهایی (نابجا) می بردید{ - . احزاب/۱۰ - این، ظنّ شک است و ظنّ یقین نیست. ظن بر دو گونه است: ظنّ شک و ظنّ

یقین. آنچه که از ظن دربـاره امر معـاد است، ظنّ یقین است و آنچه که از ظن دربـاره امر دنیاست، ظنّ شک است. و امّا کلام خداونـد عزّ و جلّ: «وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَهِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا» }و ترازوهای داد را در روز رستاخیز می نهیم پس هیچ کس (در) چیزی ستم نمی بیند{ – . انبیاء/۴۷ – منظور، میزان عـدل است که آفریدگان در روز قیامت با آن بازخواست می‌شوند و این گونه خداوند تبارک و تعالی برخی از آفریدگان را بر برخی دگر برتری می‌بخشد و اعمالشان را سزا می‌دهد و انتقام ستمدیده را از ستمگر می گیرد. همچنین معنای کلام خداونـد عزّ و جلّ: «فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ» }پس هر کس میزان های (عمل) او گران باشـد{ – . اعراف/۸ – و «وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ» }و هر کس میزان هـای (عمل) او سبک باشـد{ – . اعراف/۹ – کمی و زیـادی حساب است. در آن روز مردم بر دسته‌ها و منزل‌هایی چنـد هستند. برخی از آنان به آسانی مورد حساب قرار می گیرند و شادمان به جمع اهل خود باز می گردند. برخی دگر بدون هیچ حسابی به بهشت در می‌آیند؛ چرا که از امور دنیا به هیچ چیز آلوده نیستند و البته حساب در آنجا بر کسانی است که آلوده دنیا شده‌اند. بعضی از آن ها به خاطر پوسته هسته خرما (کنایه از حساب دقیق) حساب پس می دهنـد و به سوی عـذاب دوزخ روانه می‌شونـد. بعضـی دگر پیشوایان کفر و فرماندهان گمراهی‌انـد. خداونـد متعال برای اینان هیچ میزانی بر پا نمی‌دارد و به اینان هیچ اعتنایی نمی کند؛ چرا که اینان به امر و نهی او هیـچ اعتنا نکرده‌انـد. در روز قیامت آنان تا به همیشه در دوزخ خواهنـد بود، آتش رخسارشان را می گدازد و آنان در آتش به غم می‌نشینند.

از جمله پرسـش‌هـای آن زنـدیق این بود که عرض کرد: دیـده‌ام که خداونـد می گویـد: «قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ» }بگو: فرشته مرگی که بر شما گمارده شده جانتان را می ستاند{ – . سجده/۱۱ – و «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِها» }خدا روح مردم را هنگـام مرگشـان به تمـامی بـاز می سـتاند{ – . زمر/۴۲ – و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ» }همـان کسـانی که فرشتگان جانشان را در حالی که پاکند، می ستانند{ – ۱. نحل/۳۲ – و همانند این آیات؛ باری این فعل را برای خود قرار می... دهـد و باری برای فرشـته مرگ و باری برای برای فرشـتگان و دیده ام که می گوید: «فَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ» }پس هر که کارهـای شایسته انجام دهـد و مؤمن (هم) باشـد، برای تلاش او ناسپاسـی نخواهـد بود{ – .انبیاء/۹۴ – و «وَإِنِّى لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى» }و به یقین من آمرزنـده کسـی هسـتم که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته نماید و به راه راست راهسپر شود{. – . طه/۸۲ – در آیه اول چنین دانسته که کارهای نیک، کفران نمی‌شوند و در آیه دوم چنین دانسـته که ایمان و کارهای نیک، تنها پس از هدایت یافتن، سودمند است. و یافته‌ام که می گوید: «وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَا» }و از رسولان ما که پیش از تو گسـیل داشتیم، جویا شو{ – . زخرف/۴۵ – چگـونه پیش از برانگیختن، زنـده از مردگـان سؤال می کنـد؟ و یـافته‌ام که می گویـد: «إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا» }ما امانت (الهی و بار تکلیف) را بر آسـمان ها و زمین و کوه ها عرضـه کردیم، پس، از برداشـتن آن سـر بـاز زدنـد و از آن هراسـناک شدنـد، و(لی) انسـان آن را برداشت. راستی او سـتمگری نادان بود{. – . احزاب/۷۲ – و یافته‌ام که از لغزش‌های پیامبرانش پرده برداشـته و گفته: «وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى» }و (این گونه) آدم به پروردگـار خود عصـیان ورزیـد و بیراهه رفت{ – . طه/۱۲۱ – و چـون نـوح گفته: «إِنَّ ابنِى مِنْ أَهْلِى» }پسـرم از کسـان من است{ – . هود/۴۵ – او را دروغگو خوانـده و گفته: «إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ» }او در حقیقت از کسان تو نیست{ – . هود/۴۶ – و ابراهیم را چنین وصف کرده که بـاری سـتاره را پرسـتیـده و بـاری ماه را و باری دگر خورشـید را و درباره یوسف گفته: «وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلا أَن رَّأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ» }و در حقیقت (آن زن) آهنـگ وی کرد و (یوسف نیز) اگر برهان پروردگارش را

ندیده بود، آهنگ او می کرد { - . یوسف/۲۴ - و موسی را سرزنش کرده و در آنجا که گفته: «رَبِّ أَرِنِی أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَن تَرَانِی» }پروردگارا! خود را به من بنمای تا بر تو بنگرم. فرمود: هرگز مرا نخواهی دید { - . اعراف/۱۴۳ - و جبرئیل و میکائیل را سوی داود فرستاده و آن دو از دیوار نمازخانه او بالا رفته‌اند و تا به پایان قصّه؛ و یونس را چون خشمگین و گناهکار روگردان شده در شکم ماهی حبس کرده و این گونه خطاها و اشتباه‌های پیامبران خود را آشکار کرده است. امّا اسم کسانی را که آفریدگانش را فریفته‌اند و در فتنه انداخته‌اند و گمراه شده‌اند و گمراه کرده‌اند، پنهان کرده و از آنان به کنایه نام برده و گفته: «وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِی اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا، يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِی لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا، لَقَدْ أَضَلَّنِی عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِی» }و روزی است که ستمکار دست های خود را می گزد (و) می گوید: ای کاش با پیامبر راهی برمی گرفتم، ای وای کاش فلانی را دوست (خود) نگرفته بودم، و او (بود که) مرا به گمراهی کشانید پس از آنکه قرآن به من رسیده بود {. - . فرقان/۲۷_۲۹ -

این ستمگر کیست که اسمش را ذکر نکرده، آن چنان که اسم پیامبران را ذکر کرده است؟

و یافته‌ام که می گوید: «وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا» }و (فرمان) پروردگارت و فرشته(ها) صف در صف آیند { - . فجر/۲۲ - و «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ» }آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند یا پروردگارت بیاید یا پاره ای از نشانه های پروردگارت بیاید { - . انعام/۱۵۸ - و «وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى» }تنها به سوی ما آمده اید { - . انعام/۹۴ - ، یک بار نزدشان می رود و بار دیگر آنان نزد او می‌روند. و یافته‌ام چنین خبر می‌دهد که شاهدی از سوی او بر پیامبرش ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد ــ تلاوت می‌کند و گویی کسی که آن را تلاوت کرده است، روزگاری از عمر خویش را به بت‌پرستی گذرانده است. و یافته‌ام که می گوید: «ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» }سپس در همان روز است که از نعمت (روی زمین) پرسیده خواهید شد {. - . تکاثر/۸ - این نعمت چیست که بندگانش را از آن بازخواست می‌کند؟ و یافته‌ام که می‌گوید: «بَقِيَّةُ اللّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ» }باقیمانده (حلال) خدا برای شما بهتر است { - . هود/۸۶ - این بقیه الله چیست؟ (مگر خدا بقیه دارد؟) و یافته‌ام که می‌گوید: «يَا حَسْرَتَى عَلَى مَا فَرَّطتُ فِی جَنبِ اللَّهِ» }دریغا بر آنچه در حضور خدا کوتاهی ورزیدم} - . زمر/۵۶ - و «فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ» }پس به هر سو رو کنید آنجا روی (به) خداست { - . بقره/۱۱۵ - و «كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ» }جز ذات او همه چیز نابود شونده است { - . قصص/۸۵ - و «وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ» }و یاران راست، یاران راست کدامند { - . واقعه/۲۷ - و «وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ» }و یاران چپ، کدامند یاران چپ { - . واقعه/۴۱ - معنای جنب و وجه و راست و چپ چیست؟ در این جا امر به سختی، مبهم و پیچیده است. و یافته‌ام که می گوید: «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» }خدای رحمان که بر عرش استیلا یافته است { - . طه/۵ - و «أَأَمِنتُم مَّن فِی السَّمَاءِ» }آیا از آن کس که در آسمان است ایمن شده اید؟ { - . ملک/۱۶ - و «وَهُوَ الَّذِی فِی السَّمَاءِ إِلَهٌ وَ فِی الأَرْضِ إِلَهٌ» }و اوست که در آسمان خداست و در زمین خداست { - . زخرف/۸۴ - و «وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ» }و هر کجا باشید او با شماست { - . حدید/۴ - و «وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» }و ما از شاهرگ (او) به او نزدیک تریم { - . ق/۱۶ - و یافته... ام که می گوید: «مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ» }هیچ گفتگوی محرمانه ای میان سه تن نیست، مگر این که او چهارمین آنهاست { - . مجادله/۷ - و یافته‌ام که می‌گوید: «وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُواْ فِی الْيَتَامَى فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاء» }و اگر در اجرای عدالت میان دختران یتیم بیمناکید، هر چه از زنان (دیگر) که شما را پسند افتاد به زنی گیرید { - . نساء/۳ -

حال آن که دادگری در مورد یتیمان به ازدواج با زنان نمی‌ماند و زنان نیز همگی یتیم نیستند، پس معنای آن چیست؟ و یافته... ام که می گوید: «وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُواْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ» }و بر ما ستم نکردند، لیکن بر خودشان ستم می کردند{. - . اعراف/۱۶۰ – چگونه به خدا ستم می‌شود و آن ستمگران کیستند؟ و یافته‌ام که می گوید: «قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ» }بگو: من فقط به شما یک اندرز می دهم[. - . سبأ/۴۶ – پس این واحده چیست؟ و یافته‌ام که می گوید: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» }و تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم{ - . انبیاء/۱۰۷ – مخالفانِ اسلام را چنان دانسته که به باطل خود سرگرم‌اند و از آن دست نمی کشند و فسادگران دیگری را چنان دانسته که بر سر مذهب‌های خود جدل می کنند و یکدیگر را لعنت می گویند، پس جای آن رحمت فراگیر برای آنان کجاست تا آنان را در بر گیرد؟ و یافته‌ام که از برتری پیامبرش بر دیگر پیامبران سخن گفته و سپس چندین بار بیش از آنچه ثنای او گفته، آن چنان با خواری و کاهش مقام و سرزنش و نکوهش خطابش کرده که هیچ یک از دیگر انبیا را چنین خطاب نکرده است، همچون آنجا که گفته: «وَلَوْ شَاء اللّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلاَ تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ» }و اگر خدا می خواست قطعاً آنان را بر هدایت گرد می آورد، پس زنهار از نادانان مباش{ - . انعام/۳۵ – و «وَلَوْلاَ أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا، إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لاَ تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا» }و اگر تو را استوار نمی داشتیم، قطعاً نزدیک بود کمی به سوی آنان متمایل شوی، در آن صورت حتماً تو را دو برابر (در) زندگی و دو برابر (پس از) مرگ (عذاب) می چشانیدیم، آن گاه در برابر ما برای خود یاوری نمی یافتی{ - . اسراء/ ۷۴_۷۵ – و «وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَاهُ» }و از خدا پروا بدار و آنچه را که خدا آشکارکننده آن بود در دل خود نهان می کردی و از مردم می ترسیدی با آن که خدا سزاوارتر بود که از او بترسی{ - . احزاب/۳۷ – و «وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ» }و نمی دانم با من و با شما چه معامله ای خواهد شد{ - . احقاف/۹ – و «مَّا فَرَّطْنَا فِي الكِتَابِ مِن شَيْءٍ» }ما هیچ چیزی را در کتاب (لوح محفوظ) فروگذار نکرده ایم{ - . انعام/۳۸ – و «وَكُلَّ شَيْءٍ أحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ» }و هر چیزی را در کارنامه ای روشن برشمرده ایم{ - . یس/۱۲ – اگر همه چیز در امام روشنگر برشمرده شده و او همان وصیّ پیامبر است، پس پیامبر، خود سزاوارتر است تا از چنین صفتی که خدا گفته دور باشد: «وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ». این‌ها همگی صفاتی مختلف و احوالی متناقض و اموری دشوار هستند. اگر رسول و کتاب، حق باشند من به خاطر شکی که در این باره کرده‌ام، هلاک می‌شوم و اگر آن دو باطل باشند، هیچ حرجی بر من نیست.

امیر مؤمنان علیه السلام در جوابش فرمود: ستوده و پاک است پروردگار فرشتگان و روح، او تبارک و تعالی، زنده و همیشگی است و بر هر کسی بدان چه کرده ایستاده و نگهبان است. باز هم اگر در چیزی شک کرده‌ای بگو. عرض کرد: آنچه گفتم مرا بس است، ای امیر مؤمنان! حضرت علی علیه السلام فرمود: تو را از تأویل آنچه پرسیدی، آگاه می‌سازم و تنها به فضل خداوند است که در این امر توفیق می‌یابم. بر او توکل می‌کنم و به سوی او توبه می‌آورم که توکل کنندگان بایست بر او توکل کنند.

و امّا کلام حق تعالی: «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا» }خدا روح مردم را هنگام مرگشان به تمامی باز می ستاند{ - . زمر/۴۲ – و «يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ» }بگو فرشته مرگی جانتان را می ستاند{ - . سجده/۱۱ – و «تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا» }فرشتگان ما جانش بستانند{ - . انعام/۶۱ – و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ» }همان کسانی که فرشتگان جانشان را در حالی که پاکند می ستانند{ - . نحل/۳۲ – و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ» }همانان که فرشتگان جانشان را می گیرند، در حالی که بر

خود ستمکار بوده اند{ - . نحل/۲۸ - او تبارک و تعالی، بزرگ تر و والاـتر از آن است که خود، این امر را بر عهده گیرد، حال آن که فعل فرستادگان و فرشتگان او، فعل اوست؛ چرا که ایشان به فرمان او عمل می کنند. پس خداوند ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ از میان فرشتگان، فرستادگان و واسطه‌هایی را میان خود و آفریدگانش برگزید و ایشان همان کسانی هستند که خداوند درباره آنان فرمود: «اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ» }خدا از میان فرشتگان رسولانی برمی گزیند و نیز از میان مردم{ - . حج/۷۵ - این گونه هر که اهل فرمانبری باشد، روحش را فرشتگان رحمت می‌ستانند و هر که اهل نافرمانی باشد، ستاندن روحش را فرشتگان عذاب بر عهده می گیرند. از این رو فرشته مرگ، یارانی از فرشتگان رحمت و عذاب دارد که فرمان او را به انجام می‌رسانند و فعل آنان فعل اوست. پس هر آنچه ایشان انجام دهند، به او نسبت داده می... شود و به این ترتیب فعل آنان، فعل فرشته مرگ است و فعل فرشته مرگ، فعل خداوند است؛ چرا که او عزّ و جلّ، به دست هر کس که خود می‌خواهد، جان ها را می‌میراند و عطا می کند و دریغ می‌دارد و به دست هرکس که خود می‌خواهد، پاداش می‌دهد و مجازات می کند. این چنین فعل امانت داران او، فعل اوست؛ همان گونه که فرمود: «وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ» }و تا خدا نخواهد (شما) نخواهید خواست{. - . انسان/۳۰ - و امّا کلام حق تعالی: «فَمَن يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ» }پس هر که کارهای شایسته انجام دهد و مؤمن (هم) باشد برای تلاش او ناسپاسی نخواهد بود{ - .انبیاء/۹۴ - و «وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى» }و به یقین من آمرزنده کسی هستم که توبه کند و ایمان بیاورد و کار شایسته نماید و به راه راست راهسپر شود{ - . طه/۸۲ - تمامی این‌ها بدون هدایت شدن، نیازی را برآورده نمی‌سازد و این گونه نیست که هر کس نام ایمان بر خود داشته باشد، سزاوار آن باشد که از مهلکه های گمراهان نجات یابد. اگر چنین بود، یهودیان با اعتراف خود به توحید و اقرار به وجود خداوند، نجات می‌یافتند و دیگر کسانی که به یگانگی خداوند اقرار می... کنند نیز، از ابلیس گرفته تا پیروان او در کفرورزی، همه نجات می‌یافتند، حال آن که خداوند این امر را با کلام خویش روشن کرده است: «الَّذِينَ آمَنُواْ وَلَمْ يَلْبِسُواْ إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُوْلَئِكَ لَهُمُ الأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ» } کسانی که ایمان آورده و ایمان خود را به شرک نیالوده اند آنان راست ایمنی و ایشان راه یافتگانند{ - . انعام/۸۲ - و «الَّذِينَ قَالُواْ آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ» }آنان که با زبان خود گفتند: ایمان آوردیم و حال آن که دل هایشان ایمان نیاورده بود{ - . مائده/۴۱ - و ایمان را حالات و منازلی است که شرح آن‌ها به درازا می کشد و از آن جمله این که ایمان گاه بر دو وجه است: ایمان با دل و ایمان با زبان؛ همچون ایمانی که منافقان در روزگار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم داشتند، وقتی حضرت صلی الله علیه و آله و سلم با شمشیر، آنان را در هم شکست و ترس در دلشان افتاد، با زبان‌هایشان ایمان آوردند، حال آن که با دل‌هایشان ایمان نیاورده بودند. ایمان با دل، تسلیم پروردگار شدن است و هر که امور را به صاحبش تسلیم کند، در برابر او تکبّر نورزیده است؛ آن چنان که ابلیس در سجده به آدم بزرگی فروخت و بیشتر امّت‌ها در برابر فرمانبری از پیامبران تکبّر پیشه کردند و این گونه توحید سودی به آنان نرساند؛ هم چنان که آن سجده طولانی برای ابلیس سودمند نیفتاد. همو که در یک سجده، چهار هزار سال به خاک افتاده بود و از این سجده، جز گنجینه‌های دنیا و تأخیر در انجام وظیفه را اراده نکرده است. از این رو تنها با هدایت یافتن به راه نجات و طریق حقّ است که نماز و صدقه سود می‌رساند. خداوند با تبیین و روشنگری آیات و فرستادن رسولان خود، راه هر عذری را بر بندگانش بسته است تا پس از فرستادگان، مردم هیچ حجتی بر خداوند نداشته باشند و زمین او عزّ و جلّ از کسی که دانای نیاز بندگان است و رهنمای راه نجات است، تهی نمی‌شود و ایشان شمارشان بسی اندک است. خداوند این امر را درباره امّت‌های پیامبران بیان کرده و آنان را مثالی از برای پسینیان قرار داده است، همچون کلامش درباره قوم نوح علیه السلام که فرمود: «وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلاَّ قَلِيلٌ» }و با او جز (عده) اندکی ایمان نیاورده بودند{ - . هود / ۴۰ - و یا

درباره کسانی که از امّت موسی علیه السلام ایمان آوردند، فرمود: «وَمِن قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ» }و از میان قوم موسی جماعتی هستند که به حق راهنمایی می کنند و به حق داوری می نمایند{ - . اعراف/۱۵۹ - و یا درباره حواریّون عیسی علیه السلام آن گاه که او به بنی اسرائیل فرمود: «مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللّهِ آمَنَّا بِاللّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» }یاران من در راه خدا چه کسانند؟ حواریّون گفتند: ما یاران (دین) خداییم، به خدا ایمان آورده ایم و گواه باش که ما تسلیم (او) هستیم{ - . آل عمران/۵۲ - یعنی بر این که آنان تسلیم برتری اهل فضل هستند و در برابر فرمان پروردگارشان تکبر نمی‌ورزند و در میان آنان تنها حواریّون پاسخ او را دادند. خداوند برای علم، اهلی قرار داد و بر بندگان، فرمانبرداری از ایشان را واجب کرد و فرمود: «أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ» }خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را (نیز) اطاعت کنید{ - . نساء/۵۹ - و «وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِي الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ» }و اگر آن را به پیامبر و اولیای امر خود ارجاع کنند، قطعاً از میان آنان کسانی اند که (می توانند درست و نادرست) آن را دریابند{ - . نساء/۸۳ - و «اتَّقُواْ اللّهَ وَكُونُواْ مَعَ الصَّادِقِينَ» }از خدا پروا کنید و با راستان باشید{ - . توبه/۱۱۹ - و «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلاَّ اللّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» }تأویلش را جز خدا و ریشه داران در دانش کسی نمی داند{ - . آل عمران/۷ - و «وَأْتُواْ الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» }و به خانه ها از درِ (ورودی) آنها درآیید{ - . بقره/۱۸۹ - و منظور از خانه‌ها، خانه‌های علم است که نزد پیامبران به امانت است و درهای این خانه‌ها اوصیا هستند ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد. پس هر عمل نیکی که بر دستی به جز دست اهل برگزیده و بر اساسی جز پیمان‌ها و حدود و قانون‌ها و سنت‌ها و نشانه‌های دین ایشان جاری شود، مردود است و پذیرفته نمی‌شود و اهل چنین عملی، گرچه مشمول صفت ایمان باشند، در جایگاه کفر هستند؛ مگر نشنیده‌ای که خداوند متعال فرمود: «وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلاَّ أَنَّهُمْ كَفَرُواْ بِاللّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلاَ يَأْتُونَ الصَّلاَةَ إِلاَّ وَهُمْ كُسَالَى وَلاَ يُنفِقُونَ إِلاَّ وَهُمْ كَارِهُونَ» }و هیچ چیز مانع پذیرفته شدن انفاق های آنان نشد، جز این که به خدا و پیامبرش کفر ورزیدند؛ و جز با (حال) کسالت نماز به جا نمی آورند و جز با کراهت انفاق نمی کنند{ - . توبه/۵۴ - و مردند در حالی که کافر بودند، پس هر که از اهل ایمان سوی راه نجات، هدایت نیابد، ایمان او به خداوند تبارک و تعالی همراه با پایمال کردن حقّ اولیای خدا، هیچ بهره‌ای به او نمی‌رساند و عملش به هیچ می‌انجامد و در آخرت از جمله زیانکاران خواهد بود. همچنین خداوند سبحان فرمود: «فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا» }و (لی) هنگامی که عذاب ما را مشاهده کردند، دیگر ایمانشان برای آنها سودی نداد{ - . غافر/۸۵ - و از این دست آیه، در کتاب خداوند عزّ و جلّ بسیار است و هدایت همان ولایت است، چنان چه خداوند عزّ و جلّ فرمود: «وَمَن يَتَوَلَّ اللّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ فَإِنَّ حِزْبَ اللّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ» }و هر کس خدا و پیامبر او و کسانی را که ایمان آورده اند، ولیّ خود بداند (پیروز است، چرا که) حزب خدا همان پیروزمندانند{ - . مائده/۵۶ - و کسانی که در این جایگاه ایمان آورده‌اند، همان کسانی هستند که از جانب حجّت‌ها و اوصیا ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد ــ و در هر عصری بر آفریدگان گمارده شده‌اند و نیز چنین نیست که هر کس از اهل قبله به شهادتین اقرار کند، مؤمن است؛ چرا که منافقان گواهی دادند هیچ خدایی جز خدای یگانه نیست و محمّد صلی الله علیه و آله و سلم رسول خداست. امّا رأی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را درباره سپردن دین خدا و تصمیم‌ها و برهان‌های پیامبری خود به وصیّ‌اش ــ که سلام و درود خدا بر او باد ــ کنار گذاشتند و ناخشنودی خود را از او در دل پنهان کردند و چون برایشان موقعیتی دست داد، آنچه را حضرت صلی الله علیه و آله و سلم استوار کرده بود، شکستند؛ همان چیزی که خداوند برای پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم آشکار کرد و فرمود: «فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا» }ولی چنین نیست، به پروردگارت قسم که ایمان نمی آورند، مگر آن که تو را در مورد آنچه میان آنان مایه

اختلاف است داور گردانند؛ سپس از حکمی که کرده ای در دل هایشان احساس ناراحتی (و تردید) نکنند و کاملاً سر تسلیم فرود آورند{ - . نساء/۶۵ - و «وَ مَا محمّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ» [محمّد جز فرستاده ای که پیش از او (هم) پیامبرانی (آمده و) گذشتند، نیست. آیا اگر او بمیرد یا کشته شود از عقیده خود برمی گردی؟ { - . آل عمران/۱۴۴ - و نیز «لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ» }که قطعاً از حالی به حالی برخواهید نشست{ - . انشقاق/۱۹ - یعنی در خیانت به اوصیا پس از پیامبران، راه امّت‌های پیش از خود را می‌پیمایند و این، در کتاب خداوند عزّ و جلّ بسیار است. از همین رو خبری که از عاقبت کار و تباهی آنان به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رسید، آن حضرت را ـــ که سلام و درود خدا بر او باد ـــ اندوهگین کرد. آن گاه خداوند عزّ و جلّ به ایشان وحی فرمود: «فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَاتٍ» }پس مبادا به سبب حسرت ها(ی گوناگون) بر آنان جانت (از کف) برود{ - . فاطر/۸ - و «فَلاَ تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ» }پس بر گروه کافران اندوه مخور{. - . مائده/۶۸ - و امّا درباره این کلام حق تعالی: «وَاسْأَلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَا» }و از رسولان ما که پیش از تو گسیل داشتیم جویا شو{ - . زخرف/۴۵ - باید گفت: این از جمله برهان‌هایی است که خداوند به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم عطا فرمود و با ایشان، حجّت را بر دیگر آفریدگان خود تمام کرد؛ چرا که خداوند، پیامبران را با ایشان به پایان رسانید و ایشان را نزد تمامی امّت‌ها و دیگر ملّت‌ها رسول خود قرار داد و از این رو ایشان را با فراز شدن به آسمان، هنگام معراج یگانه داشت و در آن روز پیامبران را گرد آورد و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم تصمیم‌ها و نشانه‌ها و برهان‌های خداوند را که آنان در رسالت خود آورده بودند، از ایشان آموخت و آن‌ها همگی بر برتری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و برتری اوصیا و حجّت‌های آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم در زمین پس از ایشان اقرار کردند و به برتری شیعیان وصیّ ایشان ـــ که سلام و درود خدا بر او باد ـــ همان مردان و زنان مؤمنی که تسلیم برتری اهل فضل شدند و در برابر فرمانشان تکبّر نورزیدند، اعتراف کردند و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نافرمانان و فرمانبران را در میان امّت‌های آنان و دیگر گذشتگان و درگذشتگان و پیشینیان و پسینیان شناخت. امّا لغزش‌های پیامبران علیهم السلام و آنچه خداوند در کتابش بیان فرمود و نشستن کنایه به جای اسم برای کسانی که جرمی بزرگ تر از جرم‌های پیامبران مرتکب شده‌اند و کتاب خدا به ستمگری آنان گواهی داده است؛ این از بزرگ ترین دلایل حکمت درخشان و قدرت چیره و عزّت آشکار خداوند عزّ و جلّ است. او می‌دانست که برهان‌های پیامبران در سینه‌های امّت‌هایشان، بزرگ می‌نشیند و برخی از آنان برخی دگر را به خدایی می گیرند. همچون آنچه نصرانی‌ها درباره فرزند مریم علیه السلام کردند. از این رو چنین فرمود تا دلالتی باشد بر این که آن‌ها از کمالی که ویژه خداوند عزّ و جلّ است، به دور هستند؛ مگر نشنیدی خداوند در وصف عیسی علیه السلام در آنجا که درباره او و مادرش علیها السلام سخن می گفت، فرمود: «كَانَا يَأْكُلاَنِ الطَّعَامَ» }هر دو غذا می خوردند{ - . مائده/۷۵ - یعنی هر که غذا بخورد، زایده (مدفوع) دارد و هر که زایده داشته باشد، از آنچه نصرانیون درباره فرزند مریم علیه السلام ادعا می کنند، به دور است. خداوند عزّ و جلّ نام پیامبران را - . در اصل این چنین است؛ «لم یکنّ» ولی به نظر می‌رسد که نادرست باشد، چرا که خداوند . که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد . به نام‌های پیامبران تصریح کرده و نام‌های منافقان را پنهان داشته است؛ یعنی بایست چنین باشد: «لم لم یکنّ»

چرا پنهان نداشته است. - از روی فخر فروشی و تکبّر پنهان نداشت، بلکه چنین کرد تا اهل بصیرت بدانند پنهان داشتن نام منافقانی که گناهان بزرگ مرتکب می‌شوند، در قرآن از فعل خداوند متعال نیست، بلکه این کار از سوی تغییردهندگان و تبدیل کنندگانی است که قرآن را جزءجزء کردند و دنیا را به جای دین برگزیدند.

خداونـد متعال در بیان قصّه‌های تغییر دهندگان فرمود: «فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِندِ اللّهِ لِيَشْتَرُواْ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلاً» }پس وای بر کسانی که کتاب (تحریف شـده ای) با دست های خود می نویسـند، سپس می گویند این از جانب خداست تـا بـدان بهای ناچیزی به دست آرنـد{ - . بقره/۷۹ - و «وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ» }و از میـان آنان گروهی هسـتند که زبـان خود را به (خوانـدن) کتاب (تحریف شـده ای) می پیچاننـد{ - . آل عمران/۷۸ - و «إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لاَ يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ» }و چون شبانگاه به چاره اندیشی می پردازند و سخنانی می گویند که وی (بدان) خشنود نیست{ - . نساء/ ۱۰۸ - یعنی آنچه که پس از وفـات رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم پـایه هـای باطل خود را بر آن بنا کردنـد؛ همچون کـاری که یهودیـان و نصـرانی‌ها پس از در گذشـتن موسـی و عیسـی علیهم السـلام کردنـد و تورات و انجیل را تغییر دادنـد و کلمات را از جای خود تحریف کردند. حق تعالی فرمود: «يُرِيدُونَ أَن يُطْفِؤُواْ نُورَ اللّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللّهُ إِلاَّ أَن يُتِمَّ نُورَهُ» }می خواهنـد نور خـدا را با سـخنان خویش خاموش کننـد، ولی خداوند نمی گذارد تا نور خود را کامل کند{ - . توبه/۳۲ - یعنی برای آن که امر را بر مردم مبهم کننـد، در کتاب خـدا چیزی را ثبت کردنـد که کلام خـدا نبود، پس خداوند نیز دل‌هایشان را کور کرد تـا آنان آنچه را که در کتاب او بر اموری دلالت دارد که آنان در آن بـدعت می‌گذارنـد و آن را تحریف می‌کننـد، رها کنند و از دروغگویی و دغل کاری و پنهان کاری آنان در آنچه خود از کتاب او می‌دانند، پرده برداشت.

از این رو به آنـان فرمـود: «لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ» }چرا حق را به باطـل درمی آمیزیـد؟{ - . آل عمران/۷۱ - و درباره آنان مثالی زد و فرمود: «فَامّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَامّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ» }امّا کف بیرون افتاده از میان می رود، ولی آنچه به مردم سود می رساند در زمین (باقی) می ماند{ - . رعد/۱۷ - کف در این جا همان کلامی است که ملحدان در قرآن ثبت کردند و این کلام، به هنگام برداشت، نابود و باطل و متلاشـی می‌شود. امّا آنچه که مردم را سود می‌رساند، تنزیل راستین است که بطلان، نه از پیش و نه از پس، به آن راه نمی‌یابد و دل‌ها آن را می‌پذیرند و زمین نیز در این جا همان محل و جایگاه علم است. پس بسته به امر فراگیر تقیّه، آشکار کردن نـام‌هـای تبـدیل کننـدگان روا نیست، همـان گـونه که افزودن بر آیـات دربـاره آنچه آنـان از جـانب خود در کتاب خـدا ثبت کردنـد نیز روا نیست؛ چرا که این کار، سبب نیرومنـد شـدن دلایل اهل تعطیـل و کفر پیشـگان و ملّت‌هـای منحرف از قبله مـا می‌شود و به باطـل شـدن این علم آشـکار می‌انجامـد. علمی که موافق و مخالف به آن گردن نهاده‌انـد؛ چرا که برای آنان سودمنـد می‌افتـد و خشـنودی آنان را فراهم می‌آورد و از این رو آن را می... پذیرنـد. از سوی دیگر این کنـایه گویی بـدان خاطر است که چه در گذشـته و چه در حال، تعـداد اهل باطل بیشتر از اهل حق بوده و نیز بـدان سـبب است که بر اسـاس آنچه خداونـد به پیـامبرش صـلی الله علیه و آله و سـلم فرمود، شـکیبایی بر والیان امر واجب شـده است، «فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ» }پس همـان گونه که پیـامبران نستوه صبر کردنـد، صبر کن{ - . احقاف/۳۵ - ، حق تعالی این شـکیبایی را بر دوستداران و فرمانبران خود نیز واجب کرد و فرمود: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ» }قطعاً برای شـما در (اقتـدا به) رسول خدا سرمشـقی نیکوست{. - . احزاب/۲۱ - پس آنچه شـنیدی در پاسـخ به پرسش تو در این باره برایت بسنده است و آن این که شریعت تقیّه بیش از این آشکارگویی را بر نمی‌تابد.

و امّـا کلام خداونـد متعال: «وَ جَاء رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا» }و (فرمان) پروردگارت و فرشته(ها) صف در صف آینـد{ - . فجر/۲۲ - و « وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى» }تنها به سوی ما آمـده اید{ - . انعام/۹۴ - و « هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ» }آیا جز این انتظار دارنـد که فرشـتگان به سویشان بیاینـد یا پروردگارت بیایـد یا پاره ای از

نشـانه های پروردگارت بیایـد { - . انعام/۱۵۸ - این همه بر حقّ است و آمـدن خداونـد عزّ و جلّ همچون آمـدن آفریـدگانش نیسـت کـه او پروردگـار همه چیز است. افزون بر این، در کتـاب خداونـد عزّ و جـلّ آیـاتی هست که تأویـل آن‌هـا متفـاوت از صورت تنزیـل آن‌هاست و با گفتار و کردار آدمی هماننـد نیست. اکنون تو را از مثال‌هایی در این باره آگاه می‌سازم و إن شاء الله تعـالی تو را کفـایت می‌کنـد. یکی حکـایت خداونـد عزّ و جلّ از سـخن ابراهیم علیه السـلام است در آنجا که فرمود: «إِنِّی ذَاهِبٌ إِلَی رَبِّی سَیَهْدِینِ» }من به سوی پروردگارم رهسـپارم؛ زودا که مرا راه نماید { - . صافات/۹۹ - معنای رفتن او به سوی پروردگارش، همانا روی آوردن به سوی او و در پرسـتش و کوشـش است. حال دیدی که تأویل این سخن متفاوت از تنزیل آن است؟! و نیز حق تعالی فرمود: «وَأَنزَلَ لَکُم مِّنْ الْأَنْعَامِ ثَمَانِیَةَ أَزْوَاجٍ» }و برای شما از دام ها هشت قسم پدید آورد { - . زمر/۶ - و«وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْکِتَابَ وَالْمِیزَانَ لِیَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِیـدَ فِیهِ بَأْسٌ شَدِیدٌ» }و با آنها کتاب و ترازو را فرود آوردیم تا مردم به انصاف برخیزنـد و آهن را که در آن خطری سـخت است { - . حدیـد/۲۵ - که منظور از نـازل کردن آن ها، آفریـدن آن‌هاست و همچنین فرمود: «قُلْ إِن کَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِینَ» }بگو اگر برای (خدای) رحمان فرزندی بود، خود من نخستین پرسـتندگان بودم { - . زخرف/۸۱ - یعنی جاحـدین و انکار کننـدگان، پس تأویل این سـخن، باطنی متضاد با ظاهرش دارد.

حق تعالی در کلام خود: «هَلْ یَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِیهُمُ الْمَلآئِکَةُ أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیَاتِ رَبِّکَ» پیامبر ما صلی الله علیه و آله و سلم را خطاب کرد و فرمود: آیا منافقان و مشرکان منتظرند تا فرشتگان نزدشان آیند و آن‌ها ایشان را به چشم ببینند، «أَوْ یَأْتِیَ رَبُّکَ أَوْ یَأْتِیَ بَعْضُ آیَاتِ رَبِّکَ»، که منظور از پروردگارت، امر پروردگارت می‌باشـد و نشانه‌ها همان عـذاب در سـرای دنیـاست؛ همـان گونه که خداونـد امّت‌های پیشـین و مردم قرن‌های گذشـته را عـذاب کرد. همچنین فرمود: «أَوَلَمْ یَرَوْاْ أَنَّا نَأْتِی الأَـرْضَ نَنقُصُـهَا مِنْ أَطْرَافِهَـا» }آیا ندیـده انـد که ما (همواره) می آییم و از اطراف این زمین می کاهیم { - . رعـد/۴۱ - یعنی مردمـان قرن‌هـایی که ایشـان را هلاـک کرد؛ امّـا این هلاـک کردن را آمـدن نامیـد. همچنین فرمود: «قَاتَلَهُمُ اللّهُ أَنَّی یُؤْفَکُونَ» }خـدا آنان را بکشـد چگونه (از حق) بازگردانده می شوند؟! { - . توبه/۳۰ - یعنی خـدا لعنتشان کند، چقدر دروغ می‌گویند؛ امّـا لعنت را کشـتن نامیـد. همچنین فرمود: «قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَکْفَرَهُ» }کشـته باد انسان، چه ناسـپاس است! { - . عبس/۱۷ - یعنی لعنت بر انسان. همچنین فرمود: «فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَکِنَّ اللّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَیْتَ إِذْ رَمَیْتَ وَلَکِنَّ اللّهَ رَمَی» }و شما آنان را نکشتید، بلکه خـدا آنان را کشت و چون (ریگ به سوی آنان) افکنـدی تو نیفکنـدی، بلکه خدا افکند { - . انفال/۱۷ - این گونه فعل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را فعل خود نامید. حال دیدی که تأویل این سخنان متفاوت از تنزیل آن‌هاست؟ همچنین فرمود: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ کَافِرُونَ» }بلکه آنها به لقای پروردگارشان (و حضور او) کافرند { - . سـجده/۱۰ - و برانگیختن را دیدار نامید. همچنیـن فرمـود: «الَّذِینَ یَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلاَـقُوا رَبِّهِمْ» }همـان کسـانی که می داننـد بـا پروردگـار خـود دیـدار خواهنـد کرد { - . بقره/۴۶ - یعنی یقین دارند که برانگیخته می‌شوند؛ همچون آنجا که فرمود: «أَلَا یَظُنُّ أُولَئِکَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ * لِیَوْمٍ عَظِیمٍ» }مگر آنان گمان نمی دارنـد که برانگیخته خواهند شد، (در) روزی بزرگ { - . مطففین/۵_۴ - یعنی آیا یقین ندارند که برانگیخته می‌شونـد؟ دیـدار، نزد مؤمن برانگیختن است و نزد کـافر، با چشم دیـدن و نگریسـتن است. همچنین گاهی منظور از ظنّ کافر، یقین است. همچون آنجا که خداوند متعال فرمود: «وَرَأَی الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا» }و گناهکاران آتش (دوزخ) را می بینند و درمی یابند که در آن خواهند افتاد {. - . کهف/۵۳ -

و امّا کلام حق تعالی درباره منافقان: «وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا» }و به خـدا گمان هایی (نابجا) می بردید{ - . احزاب/۱۰ – ظن، در این جـا به معنـای یقین نیست، بلکه به معنـای شـک است. پس لفـظ در ظاهر یکی است، امّا در باطن، دو معنای مخالف دارد. همچنین فرمود: «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» }خـدای رحمـان که بر عرش استیلاـ یـافته است{ - . طه/۵ – یعنی تـدبیرش قرار گرفت و فرمانش فراز نشـست. همچنین فرمود: «وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ» }و اوست که در آسـمان خـداست و در زمین خداست{. - . زخرف/ ۸۴ – و فرمود: «وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ» }و هر کجا باشـید او با شماست] - . حدید/۴ – و «مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ» [هیـچ گفتگوی محرمـانه ای میـان سه تن نیست، مگر اینکه او چهـارمین آنهـاست{ - . مجادله/۷ – ، که منظور از آن، چیرگی امنـای او بر تمـامی آفریـدگانش با قـدرتی است که او در وجود آنان نهاده است و این گونه فعـل آنان، فعل اوست. پس سـخن مرا فهم کن؛ چرا که من برای تو بر شـرح می افزایم تا سینهات فراخ شود و اگر کس دیگری نیز پس از امروز هماننـد تو در این امور شک کرد و از سرکشـیها و فتنه سازیها سؤال کرد و پرسـید که چگونه اهل علم از ترس اهل جور و سـتم ناگزیر شـدهاند کتاب خدا را با نهان سازی و پرده پوشـی تأویل کنند، امّا برای پرسـشهای خود هیـچ پاسـخگویی نیافت، سینه او نیز همچون سـینه تو فراخ گردد. بـدان که به زودی زمانهای بر مردم پدید میآید که در آن، حقیقت، پنهان و باطل، آشـکار و نمایان شود و دشـمنان مردم، والیان ایشان شونـد و وعـده حق، نزدیک و کفرورزی، افزون و تباهی هویـدا گردد. در آن هنگام مؤمنان به بلا دچار شونـد و سـخت به لرزه افتنـد و کافران، ایشان را بدکار نام گذارند و آن گـاه مؤمن تلاـش میکنـد تا آبروی خویش را از گزنـد نزدیکان خود حفظ کنـد. چون این بگـذرد، خداونـد برای دوسـتانش گشایش حاصل میکند و صاحب امر را بر دشمنان خود پدیدار میسازد .

و امّا کلام خداونـد متعال: «وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ» }و شاهدی از (خویشان) او پیرو آن است{ - . هود/۱۷ – او حجّت خداوند است که بر آفریدگان خود برپایش میدارد و به آنان میفهماند که هیچ کس سـزاوار جایگاه پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نیست، جز کسـی که مقـام او را دارد و هیـچ کس به دنبـال او گواه نیست، جز کسـی که در پـاکی منزلـتی همچون او دارد، تا کسـی که پلیـدی کفر در لحظهای او را آلوده است، مجال نیابـد مقام رسول خدا صـلی الله علیه و آله و سـلم را به خود نسـبت دهد. و نیز بر آنان که چنین کسـی را در گناه و ستم یاری کردند، راه عذر و بهانه تنگ شود؛ چرا که خداوند با سخن خود به ابراهیم علیه السلام، آلودگان به کفر را از عهده داری آنچه که او بر پیامبران و اولیا خود واگذار کرده، به دور داشت: «لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ» }پیمان من به بیـدادگران نمی رسـد{ - . بقره/۱۲۴ – یعنی مشـرکین؛ زیرا حق تعـالی در کلاـم خود سـتم را شرک نامید و فرمود: «إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ» }به راستی شـرک سـتمی بزرگ است{. - . لقمان/۱۳ – پس چون ابراهیم علیه السـلام دانست که پیمان خداونـد تبارک و تعالی در امر امامت به بت پرسـتان نمیرسـد، عرض کرد: «وَ اجْنُبْنِي وَ بَنِيَّ أَن نَّعْبُدَ الْأَصْنَامَ» }و مرا و فرزندانم را از پرستیدن بتان دور دار{. - . ابراهیم/۳۵ – بدان که هر کس منافقان را بر راستگویان و کافران را بر نیکـان برتری دهـد، گنـاهی بزرگ مرتکب شـده است؛ چرا که حق تعالی در کتابش فرق میان اهل حق و باطل و پاک و پلید و مؤمن و کافر را آشـکار کرده و از این روست که در نبود پیامبر صـلی الله علیه و آله و سـلم هیچ کس در جای او نمی... نشیند، جز کسی که در راستی و دادگری و پاکی و نیکی در جای او نشسته باشد.

و امّـا امّـانتی که از آن یاد کردی؛ آن، امّانتی است که نبایست و روا نیست که جز در پیامبران و اوصـیای ایشان _ که سـلام و درود خـدا بر ایشـان بـاد _ باشـد؛ چرا که خداونـد تبـارک و تعـالی آنـان را امنای خود بر آفریـدگانش و حجّتهای خود در

زمینش قرار داده است. پس به هنگـام غیبت موسـی علیه السـلام، جایگـاه او در میـان توده مردم، به سـامری و کافرانی که با او گرد آمدند و او را در پرستش گوساله یاری دادند، نرسید.

از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: هر کس سنّت حقّی را در پیش گیرد، پاداش آن سنّت و پاداش کسانی که بـدان عمـل می‌کننـد، تـا به روز قیـامت از برای اوست و هر کس سـنّت بـاطلی را در پیش گیرد، سـنگینی بـار آن سـنّت و سنگینی بار کسانی که بـدان عمل می‌کنند، تا به روز قیامت بر دوش اوست. برای این سـخن پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سلم گواهی از کتـاب خداونـد هست و آن کلاـم حق تعـالی در قصّه قابیل، قاتل برادرش است: «مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً» [از این روی بر فرزنـدان اسـرائیل مقرر داشتیم که هر کس کسی را جز به قصاص قتل یا (به کیفر) فسادی در زمین بکشد، چنان است که گویی همه مردم را کشته باشد{. - . مائده/۳۲ - زنـده کردن در این جـا تـأویلی دارد که بـاطنش متفـاوت از ظـاهرش است و آن تأویل عبارت است از کسـی که دیگری را هـدایت کند؛ چرا که هدایت همان زندگی ابدی است و هر که را خداوند زنده بنامد، او تا به ابد نخواهد مرد، بلکه تنها خداوند او را از سرای سختی به سرای راحتی و نعمت منتقل می‌کند.

و امّـا صـفت خداونـد خـالق ــ که یـادش با شـکوه و بلنـد مرتبه باد ــ که یک بار در خطاب مفرد و بار دیگر در خطاب جمع آمـده است؛ خداونـد تبارك و تعالی با وصـفی که در یگانگی و یکتایی برای خود کرده است، همان نور ازلی قدیم است که هیـچ چیز هماننـدش نیست و دگرگون نمی‌شود و بر آنچه که خود می‌خواهـد و بر می‌گزینـد، حکم می‌دهد و هیچ پیگیری از برای حکمش و هیچ جلوگیری از برای قضایش وجود ندارد؛ و نه آنچه که آفریده بر فرمانروایی و شکوهمندی‌اش افزوده و نه آنچه که نیافریـده، چیزی از آن کاسـته است، بلکه او بـا آفرینش خود خواسـته تا قـدرتش را نمایان سازد و سـلطنتش را پـدید آورد و برهـان‌هـای حکمتش را آشـکار کنـد. پس هر چه خواست به هرگونه‌ای خواست، انجام داد و انجام برخی چیزها را بر عهـده برگزیـدگان خود در میـان امنـایش گـذاشت؛ و این گونه فعل آن‌ها فعل او و فرمان آن‌ها فرمان او شـد، همان گونه که فرمود: «مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ» }هر کس از پیامبر فرمان برد، در حقیقت، خدا را فرمان برده{. - . نساء/۸۰ - حق تعالی آسـمان و زمین را ظرفی قرار داد تـا هر که را خـود از آفریـدگانش می‌خواهـد در بر گیرنـد و این گـونه بـد سـرشت از پـاك سرشت بـا علم پیشـین او از این دو گروه جـدا شونـد و این جـدایی مثالی برای اولیای و امنای او شود. حق تعالی برتری منزلت اولیـای خـود را به آفریـدگان شـناساند و فرمـانبرداری از ایشـان را همچون فرمـانبری از خود بر آنـان واجب کرد و در این امر حجّت را چنین بر آنان تمام کرد که از آنان با سخنی دالّ بر یگانگی و یکتایی خود یاد کرد و فرمود: او اولیایی دارد که فعل‌... ها و حکم‌های خود را در جای فعل او جاری می‌سازند. ایشان همان بندگان ارجمند هستند که در سخن از او پیشی نمی‌گیرند و فرمان او را به انجام می‌رسانند. همان کسانی که خداوند ایشان را با روحی از خود پشتیبانی کرد و توانمندی ایشان را بر علم غیب به آفریدگان شـناساند و فرمود: «عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا، إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِن رَّسُولٍ» }دانای نهان است و کسی را بر غیب خود آگـاه نمی کنـد، جز پیـامبری را که از او خشـنود باشـد{. - . جن/۲۶ - ایشان همان نعمتی هسـتند که بنـدگان دربـاره آن بـازخواست می شونـد؛ چرا که خداونـد تبـارك و تعـالی بـا ایشـان بر دوسـتانشان که پیرو راه ایشان بودنـد، نعمت بخشید.

آن مرد پرسـید: آن حجّت هـا چه کسـانی هسـتند؟ فرمود: ایشـان، رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و سـلم و جای نشینان او و از

برگزیدگان خداوند هستند. کسانی که خداوند آنان را با خود و رسولش پیوند داد و همچنان که فرمانبرداری از خود را بر بندگان واجب کرد، فرمانبری از ایشان را نیز بر آنان واجب ساخت و ایشان همان والیان امر هستند که خداوند درباره آنان فرمود: «أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ» }خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را (نیز) اطاعت کنید{ - . نساء/۵۹ - و «وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُوْلِي الأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ» }و اگر آن را به پیامبر و اولیای امر خود ارجاع کنند، قطعاً از میان آنان کسانی اند که (می توانند درست و نادرست) آن را دریابند{. - . نساء/۸۳ -

آن مرد پرسید: آن امر چیست؟ حضرت امام علی علیه السلام فرمود: همان امری است که فرشتگان در شبی که هر امر استواری جدا می‌شود، آن را با خود فرود می‌آورند، از آفرینش و روزی گرفته تا اجل و عمل و زندگی و مرگ و دانش غیب آسمان‌ها و زمین و معجزاتی که تنها شایسته خداوند و برگزیدگان او و واسطه‌های میان او و آفریدگانش است. ایشان همان وجهِ خداوند هستند که او عزّ و جلّ فرمود: «فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ» }پس به هر سو رو کنید آنجا روی (به) خداست{ - . بقره/۱۱۵ - ایشان بقیه الله هستند؛ یعنی حضرت مهدی عجّل الله تعالی فرجه الشّریف که چون این تأخیر به سر آید، می‌آید و زمین را از برابری و دادگری پر می‌کند، همان گونه که از ستم و جور پر شده بود. از نشانه‌های او غیبت و پرده نشینی به هنگام فراگیر شدن سرکشی و فرا رسیدن انتقام است. اگر این امر که تو را از آن خبر دادم، تنها برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و نه کسی دیگر بود، بی شک، خطاب خداوند بر فعل گذشته دلالت می‌کرد و نه فعل دائم و نه فعل آینده و در آن صورت می‌فرمود: فرشتگان نازل شدند و هر امر استواری جدا شد، و نمی‌فرمود: «تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ» }در آن (شب) فرشتگان فرود آیند{ - . قدر/۴ - و «فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ» }در آن (شب) هر (گونه) کاری (به نحوی) استوار فیصله می یابد{. - . دخان/۴ - خداوند ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ بر روشنگری و اثبات حجّت افزود و درباره برگزیدگان و اولیای خود ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد ــ فرمود: «أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتَى علَى مَا فَرَّطتُ فِي جَنبِ اللَّهِ» }تا آن که (مبادا) کسی بگوید: دریغا بر آنچه در حضور خدا کوتاهی ورزیدم!{ - . زمر/۵۶ - تا نزدیکی ایشان را به آفریدگان بشناساند؛ مگر نه این است که تو چون می‌خواهی نزدیکی کسی را به دیگری وصف کنی، می گویی: فلان کس جنب (در کنار) فلان کس است؟

البته خداوند تبارک و تعالی این رموز را که تنها او و پیامبران و حجّت‌هایش در زمین می‌شناسند، در کتاب خود قرار داد؛ چرا که می‌دانست تبدیل کنندگان با حذف نام‌های حجّت‌های او از کتابش در آن بدعت می گذارند و این امر را مبهم می کنند تا امّت، آنان را در راه باطلشان یاری دهند. از این رو حق تعالی این رموز را در کتابش استوار ساخت و دل‌ها و دیده‌های آنان را کور کرد تا ناگزیر شوند این رمزها و دیگر آیات را رها سازند؛ همان رموز و آیاتی که بر اموری دلالت‌گرند که آنها آن امور را تحریف می کنند.

و نیز خدای عزّ و جلّ ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ اهل کتاب (قرآن) و برپا دارندگان کتاب و کسانی را که به ظاهر و باطن آن آگاهی کامل دارند، از شجره‌ای قرار دارد که ریشه‌اش برقرار و شاخه‌اش در آسمان است و به اذن پروردگارش همیشه میوه می‌دهد؛ یعنی همانند این علم را در هر زمانی برای در بردارندگانش پدید می‌آورد. دشمنان آن شجره را نیز از شجره ملعون قرار داد؛ همان کسانی که کوشیدند نور خدا را با دهان‌هایشان خاموش کنند، امّا خداوند تنها روا دید که نور خود را کامل کند.

اگر منافقان ــ که لعنت خدا بر آنان باد ــ می‌دانستند چگونه ناگزیر شده‌اند آیاتی را که تأویل آن‌ها را برایت بیان کردم، رها کنند، هر آینه آن‌ها را به همراه آنچه حذف کرده‌اند، از میان می‌بردند، امّا حکم خداوند ــ که نامش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ بر اتمام حجّت بر بندگانش جاری شد؛ همان گونه که فرمود: «فَلِلّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ» - . انعام/ ۱۴۹ - }برهان رسا ویژه خداست{ دیدگان آنان را پوشانید و بر دل‌هایشان پرده‌هایی کشید تا در این امر نیندیشند و این گونه شد که منافقان، آن را به حال خود رها کردند. پس نیک بختان بر آن ثابت قدم شدند و نگون بختان از دیدنش کور شدند: «وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ» }و خدا به هر کس نوری نداده باشد، او را هیچ نوری نخواهد بود{. - . نور/۴۰ - سپس خداوند جَلَّ ذِکرُهُ به سبب فراخی رحمت و مهربانی‌اش در حقّ آفریدگان و نیز از آنجا که می‌دانست تبدیل کنندگان در کتابش تغییر به وجود می‌آورند، کلام خود را بر سه گونه تقسیم کرد: گونه‌ای را چنان قرار داد که دانا و نادان در می‌یابند، گونه ای را چنان قرار داد که تنها دارندگان ذهن پالوده و احساس لطیف وتشخیص درست در می‌یابند؛ یعنی همان کسانی که خود، سینه ایشان را از برای اسلام گشود، و گونه‌ای دیگر را چنان قرار داد که تنها خدا و امنای او و ریشه‌داران در علم ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد ــ در می یابند. البته خداوند چنین کرد تا اهل باطل، یعنی همان کسانی که بر میراث رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم چنگ زده و مستولی شدند، درباره دانش کتاب خدا ادعای چیزی را نکنند که خداوند برای آنان قرار نداده است و به خاطر نیازی که به دانستن علم کتاب دارند، مجبور شوند سر به آستان کسانی دیگر بگذارند و به سراغ کسانی بروند که خداوند، امر خویش را به آنان سپرده بود؛ امّا آنان بزرگی فروختند و از طاعت او سرباز زدند و به خداوند عزّ و جلّ بهتان زدند و از زیادی یاران و پشتیبانان خود و دشمنان خداوند و رسولش ــ که سلام و درود خدا بر او باد ــ فریفته شدند و از این رو در برابر اطاعت از خداوند، تکبر پیشه کردند.

و امّا آنچه که دانا و نادان از ذکر برتری رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در کتاب خدا می‌دانند، کلام حق تعالی است که فرمود: «مَّنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّهَ» }هر کس از پیامبر فرمان برد، در حقیقت، خدا را فرمان برده{ و «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» }خدا و فرشتگانش بر پیامبر درود می فرستند. ای کسانی که ایمان آورده اید! بر او درود فرستید و به فرمانش به خوبی گردن نهید{. - . احزاب/۵۶ - که این آیه ظاهری دارد و باطنی، ظاهرش آن جاست که فرمود: «صَلُّوا عَلَيْهِ» و باطنش آن جاست که فرمود: «وَ سَلِّمُوا تَسْلِيمًا»؛ یعنی تسلیم کسی شوید که او را وصیّ و جانشین خود قرار داد و بر شما برتری‌اش بخشید و تسلیم آنچه که به او سپرد، شوید. این از جمله آیاتی بود که گفتم تأویلش را تنها دارندگان احساس لطیف و ذهن پالوده و تشخیص درست می‌دانند. همچنین این کلام خداوند متعال: «سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ» }درود بر پیروان الیاس{ - . صافات/۱۳۰ - ؛ چرا که خداوند، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم را بدین اسم نامید و فرمود: «يس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ * إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» }یس(یاسین)، سوگند به قرآن حکمت آموز که قطعاً تو از (جمله) پیامبرانی{ - . یس/۱ــ۳ - زیرا می‌دانست که آنان کلام او ــ یعنی درود بر خاندان محمّد صلی الله علیه و آله و سلم را ــ همچون دیگر کلام هایی که حذف کردند، از میان می‌برند. در همین حال رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم همواره با آنان مأنوس بود و به خود نزدیکشان می‌داشت و آنان را بر چپ و راست خود می‌نشاند تا این که خداوند عزّ و جلّ فرمان به دوری از آنان داد و فرمود: «وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا» }و از آنان با دوری گزیدنی خوش فاصله بگیر{ - . مزمل/۱۰ - و «فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ * عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ * أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ * كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ» }چه شده است که آنان که کفر ورزیده اند، به سوی تو شتابان، گروه گروه از راست و از چپ (هجوم می آورند)،

آیـا هر یـک از آنـان طمع می بنـدد که در بهشت پر نعمت درآورده شود؟! نه چنین است، ما آنان را از آنچه (خود) می دانند آفریدیم{ - . معارج/ ۳۶_۳۹ - و نیز این کلام حق تعالی عزّ و جلّ: «یَوْمَ نَـدْعُو کُلَّ أُنَاسٍ بِامامِهِمْ» }(یاد کن) روزی را که هر گروهی را بـا پیشوایشان فرا می خوانیم{ - . اسراء/۷۱ - حـال آن که از آنـان با اسم‌هایشان و اسم‌های پـدران و مادرانشان نام نبرد.

و امّا درباره این کلام حق تعالی: «کُلُّ شَـیْءٍ هَالِکٌ إِلَّا وَجْهَهُ» }جز ذات او همه چیز نابود شونـده است{ - . قصـص/۸۸ - باید گفت ;i در اینجـا مراد این است که همه چیز نـابود می شود، به جز دین او؛ چرا که محال است از او همه چیز نابود شود به جز وجه او .

او عزّ و جـلّ بزرگ تر و ارجمنـدتر و والاـتر از چنین امری است و تنهـا کسـی نـابود می‌شود که از او نیست؛ مگر نمی‌بینی که فرمـود: «کُـلُّ مَـنْ عَلَیْهَـا فَانٍ * وَیَبْقَی وَجْهُ رَبِّکَ» }هرچـه بر (زمیـن) اسـت فـانی شونــده اسـت، و ذات باشــکوه و ارجمند پروردگارت باقی خواهد ماند{ - . الرحمن/ ۲۶_۲۷ - و این گونه آفریدگان خود را از وجه خویش جدا کرد.

و امّـا اظهـار ناآگاهی تو از این کلام حق تعالی: «وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِـطُواْ فِی الْیَتَامَی فَانکِحُواْ مَا طَابَ لَکُم مِّنَ النِّسَاء» }و اگر در اجرای عـدالت میان دختران یتیم بیمناکیـد، هر چه از زنان (دیگر) که شـما را پسـند افتاد به زنی گیرید{ - . نساء/۳ - دادگری در حقّ یتیمان با ازدواج با زنان همانند نیست و تمامی زنان نیز یتیم نیستند. این آیه از جمله آن سخنی است که برایت درباره حـذف شـدن از قرآن به دست منافقـان گفتم. میـان سخنان مربوط به یتیمـان و خطاب‌ها و قصّه‌های مربوط به ازدواج با زنان، بیش از یک سوم قرآن قرار دارد. این آیه و همانندهای آن از جمله آیاتی است که بدعت‌ها و دست‌کاریهای منافقان در آن‌ها برای اهـل نظر و انـدیشه آشـکار است و خرابکـاران و مردمـان ملّت‌هـای مخـالف اسـلام در آن‌ها جایی برای کاهش در قرآن یافتنـد. اگر می‌خواسـتم همه حـذف‌ها و تحریف‌ها و تبدیل‌های مربوط به این موضوع را برایت شـرح دهم، بی شک سـخن به درازا می‌کشید. در این جا تقیّه، آشکار کردن فضیلت‌های دوستان و رذیلت‌های دشمنان را بر نتافته است.

و امّا کلام حق تعالی: «وما ظَلَمُونَا وَلَکِن کَانُواْ أَنفُسَـهُمْ یَظْلِمُونَ» }و(لی آنان) بر ما ستم نکردند، بلکه بر خویشتن ستم روا می داشتند{ - . بقره/۵۷ - خداونـد تبـارک و تعالی _ که یادش با شـکوه و بلنـد مرتبه باد بزرگ تر و والاتر از آن است که به او ستم شود، امّـا او امنای خود بر آفریـدگانش را قرین خود قرار داد _ و بزرگی منزلت ایشان را نزد خود نشان داد و خبر داد که ستم به ایشان ستم به اوست و فرمود: «وَمَا ظَلَمُونَا» با دشمنی کردنشان در حق اولیای ما و یاری رساندن به دشمنانشان و فعالیت علیه ایشان، «وَلَکِن کَانُواْ أَنفُسَهُمْ یَظْلِمُونَ» چرا که بهشت را بر خود حرام و جاودانگی آتش دوزخ را بر خود واجب کردند.

و امّـا کلاـم حق تعالی: «إِنَّمَا أَعِظُکُم بِوَاحِـدَهٍ» }من فقط به شـما یک انـدرز می دهم{ - . سبأ/۴۶ - خداونـد تبارک و تعالی، احکام شـریعت‌ها و نشانه‌های واجبات را در زمان‌های گوناگونی نازل فرمود، همان گونه که آسمان‌ها و زمین را در شش روز آفریـد و اگر خواسـته بود آنان را در کمتر از چشم بر هم زدنی بیافریند، هر آینه آفریده بود. امّا او بردباری و حوصـله را مثالی از برای امنای خود و حجّتی برای آفریـدگانش قرار داد. پس نخستین چیزی که بر آنان واجب کرد، اقرار به یگانگی و ربوبیّت و گواهی به این بود که هیـچ خـدایی جز خـدای یگانه نیست. چون آنان بدین اقرار کردند، اقرار به پیامبری پیامبرش صـلی الله علیه و آله و سـلم و گواهی به رسالت او را در پی اقرار نخست آورد. چون آنان بـدین امر گردن نهادند، نماز و سـپس روزه و

سپس حج و سپس جهاد و سپس زکات و سپس صدقه و همانند آن یعنی فَیء را بر آنان واجب ساخت.

منافقـان گفتنـد: اگر پس از آنچه پروردگـارت بر ما واجب ساخت، چیز دیگری نیز باقی مانـده که از واجبات او باشـد، آن را برایمـان بـازگو تـا مطمئن شویم چیز دیگری بـاقی نمانـده است. آن گـاه خداونـد در این بـاره نـازل فرمود: « قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ» }من فقط به شما یک انـدرز می دهم{ یعنی ولایت. و نـازل فرمـود: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» }ولیّ شما تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند؛ همان کسانی که نماز برپا می دارنـد و در حال رکوع زکات می دهنـد{ - . مائده/۵۵ - میان این امّت هیـچ اختلافی نیست که در آن روز، تنها یـک مرد در حـالی که رکوع می‌گـذاشت، زکات داد. اگر نام او در کتاب ذکر می‌شـد، بی شک به همراه آنچه که درباره او بود و آنـان آن را حـذف کردنـد، از میان می‌رفت. این آیه و رموز هماننـد آن که برایت ذکر کردم، از آن رو اسـتوار شـد که تحریف کننـدگان معنایش را در نیابنـد و به تو و همانندان تو برسد. در آن هنگام خداوند عزّ و جلّ فرمود: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا» - . مائده/۳ - }امروز دین شـما را برایتـان کامـل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم و اسلام را برای شما (به عنوان) آیینی برگزیدم{.

و امّا کلام حق تعالی در خطاب به پیامبرش صـلی الله علیه و آله و سـلم این است که فرمود: «وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» }و تو را جز رحمتی برای جهانیان نفرستادیم{ - . انبیاء/۱۰۷ - تو می‌بینی ملّت هایی که مخالف ایمان هستند و نیز کافرانی که همچون آنان بر راه و مسیر کفر گام بر می‌دارند، چقدر بر کفر خود پایبند هستند و تا چه حد بر کفر خویش ایستادگی می... کننـد. اگر او رحمتی بر آنان بود، هر آینه همگی هـدایت می‌یافتنـد و از عـذاب دوزخ نجات پیـدا می‌کردنـد. منظور خـداوند تبـارک و تعـالی تنهـا این است که او پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم را راهی پیش روی اهل این دنیا قرار داد؛ چرا که پیامبران پیش از او به تصـریح و نه به تعریض برانگیخته شدند و این پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سـلم بود که چون فرمان خـدا را اجرا کرد و قومش او را اجابت کردند، خودشان و نیز دیگر آفریدگان اهل دنیایشان تندرست بر جا ماندند و اگر از او سرپیچی کرده بودنـد، خودشان و نیز اهل دنیایشان هلاک می‌شدنـد و به بلایی دچار می‌شدند که پیامبرشان از آن هشدارشان می‌داد و آنان را از فرا رسیدن و فرود آمدن آن بلا بر سـرزمینشان بیم می‌داد، بلایی همچون شـکاف زمین و سنگبار و لرزه و طوفان و زلزله و دیگر گونه‌های عذاب که امّت‌های گذشته را هلاک کرده بود.

خداوند عزّ و جلّ می‌دانست که پیامبر ما صـلی الله علیه و آله و سلم و حجّت‌های زمین، چنان صبر و تحملی دارند که پیامبران پیش از ایشـان چنیـن صـبری را نداشـته‌انـد. پس خداونـد او را بـا تعریض و نه بـا تصـریح برانگیخت و او نیز حجّت خـود را با تعریض و نه با تصـریح برجا داشت و درباره وصیّ خود فرمود: هر که من مولای او بوده‌ام، علی علیه السلام مولای اوست و او برای من به منزلت هارون برای موسی علیه السلام است، جز این که پس از من پیامبری نخواهد بود .

در سرشت و شیوه پیـامبر نیسـت که سـخنی بی معنـا بگویـد. از این رو امّت بـایست بداننـد که پیـامبری و جانشـینی هر دو در جانشـینی هارون موجود بود، اما در کسـی که پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله و سلم در همان مقام از او یاد کرد، آن دو جمع نشـده بود. پس حضـرت صـلی الله علیه و آله و سـلم، او را جانشـین خود بر امّتش قرار داده است، همـان گونه که موسـی علیه السـلام، هارون را جانشین خود کرد و به او فرمود: «اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي» }در میان قوم من جانشینم باش{ - . اعراف/۱۴۲ - حال

اگر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به امّت خود به طور (صریح) فرموده بود: امامت را جز در فلان کس به طور مشخّص نپذیرید، وگرنه عذاب بر شما فرود می آید، به طور قطع، عذاب آنان را دریافته بود و زمینه مهلت دادن و فرصت بخشیدن از میان رفته بود. دلیل دیگر (بر این تعریض این است) که ایشان امر کرد تا هر دری را (به مسجد) ببندند و فقط درِ [خانه] وصّیِ او را بر جای بگذارند و فرمود: من درها را نبستم و من (آن در را) بر جای نگذاشتم، بلکه [از خدا] فرمان گرفتم و اطاعت کردم. آن گاه آنان گفتند: دربِ ما را بستی و دربِ کم سال ترین ما را بر جای گذاشتی.

و امّا در زمینه آنچه درباره کم سالی او گفتند، باید گفت: خداوند وقتی به موسی علیه السلام امر فرمود تا وصایت خود را به یوشع بن نون بسپارد، یوشع را کوچک نپنداشت، حال آن که او پسری هفت ساله بود. هم چنین وقتی احکام خود و برهان‌های حکمتش را به یحیی و عیسی سپرد، آن دو را کوچک نپنداشت. حق تعالی چنین کرد چون به سرانجام امور، علم و درایت داشت و می‌دانست وصیّ پیامبر ــ که سلام و درود خدا بر او باد ــ پس از او به سراغ گمراهی و کفر نمی‌رود و از راهش باز نمی گردد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم سوره برائت را برگزید و به کسی داد که می‌دانست امّتش او را بر وصیّش برتری خواهند داد. سپس به او فرمان داد تا این سوره را برای مردم مکه بخواند. چون او از نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به راه افتاد، حضرت صلی الله علیه و آله و سلم وصیّ خود را در پی او روانه کرد و فرمان داد تا سوره را از او بگیرد و به مکّه وارد شود و آن را برای مردم آنجا بخواند و فرمود: خداوند جلّ جلالُه به من وحی کرد که فقط مردی از من باید خبر رسان من باشد و این مأموریت را انجام دهد تا خیانت کسی که خود می‌دانست امّتش او را بر وصیّ او بر می گزینند، آشکار شود. سپس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم این ماجرا را به گونه‌ای دیگر تکرار کرد و همین کسی را که سوره برائت را از او پس گرفت و نیز یاری‌گر او را برای پیش افتادن در آن جایگاه (سقیفه)، در کنار هم قرار داد و در غزوه ذات السلاسل هر دو را در زیر پرچم نفاق، یعنی عمرو بن عاص گذاشت و عمرو آن دو را به نگاهبانی سپاه خود گماشت. سرانجام، کار آن دو را چنین به پایان رساند که به هنگام وفات خود، آن دو را به فرمانده تحت امر خود، یعنی اسامه بن زید ملحق کرد و به آن دو فرمان داد تا از اسامه فرمان برند و بر اساس امر و نهی او عمل کنند. این گونه آخرین پیمانی که حضرت صلی الله علیه و آله و سلم در کار امّت خود گرفت، این بود که فرمود: به سپاه اسامه بپیوندید؛ و این سخن را در گوششان تکرار می‌کرد تا درباره برگزیدن منافقان بر راست‌کرداران، حجّت را بر آنان تمام کرده باشد. اگر می‌خواستم تمامی کردار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم را برای آشکار کردن عیب‌های کسانی که میراث آن حضرت را تصرّف کردند، برایتان بر شمارم، همانا سخن به درازا می‌کشید. آن کس که از میان آنان پیشی گرفت تا کاری را عهده دار شود که سزاوارش نبود، خود بر منبر نشست و فریاد زد که در انجام امور امّت ناتوان است و چون در تأویل آنچه از او می پرسیدند و نیز در آگاهی به واجبات و محرّمات، دانشی ناقص و ناچیز داشت، خواست از آنچه بر عهده گرفته بود، کناره گیرد. امّا باز راه خود را در ستمگری پیش گرفت و نه تنها چنان بار سنگینی را به دوش کشید، بلکه پس از خود، امر (خلافت) را به عقد دیگری نیز در آورد و زمینه را برای او فراهم ساخت و آن دومی آمد و رأی او را نابخردانه خواند و احکامش را نکوهیده و مردود دانست و شمشیر از گردن کسانی برگرفت که دوستش بر آن ها شمشیر نهاده بود و زنانی را که او اسیر کرده بود، به شوهرانشان باز گرداند؛ حال آن که برخی از آن‌ها باردار بودند. آن گاه چنین گفت: او را از جنگ با اهل قبله نهی کردم، امّا به من گفت تو در حق اهل کفر مهربانی می کنی؛ حال آن که او با ستمی که به آنان کرد، برای اسم کفر، خود سزاوارتر از آنان بود. بنابراین پیوسته او را خطاکار می‌خواند و از او بدگویی می‌کرد و بر منبر می‌گفت: بیعت با ابو بکر لغزشی بود که خدا ما را از شرّش حفظ کند، پس هر

کس شما را به همانند آن بیعت فراخواند، او را بکشید. حال آن که پیش از آن آشکارا می گفت: ای کاش یکی از نیکی‌های وی از برای او بود و آرزو می کرد که همچون مویی بر سینه او می‌بود و از این دست سخنان متناقض که تأکیدی است بر صحّت حجّت‌های راهنمایان دین اسلام. سپس شورا به راه انداخت و با آن، گره ستم و کفر و جور و تباهی را محکم کرد و بر طبق خواست او نتیجه‌ای بیرون آمد که زیانبار بودنش بر هیچ خردمندی پوشیده نبود و امّت در برابر بدکاری‌های آن سومی صبر از کف دادند و بی درنگ او را به قتل رساندند و با آنچه که آن سه نفر کردند، مجال برای کسی باز شد که در ستم و کفر و نفاق با آنان همداستان شود و او کاری کرد همانند آنچه که آنان در تصرّف امر امّت کردند.

با این همه، مهلتی که خداوند تبارک و تعالی برای دشمنش ابلیس واجب کرد به پایان می‌رسد و مدت مقرّر به سر می‌آید و سخن خداوند درباره کافران محقّق می‌شود و وعده حق فرا می‌رسد. همان وعده‌ای که خداوند متعال در کتاب خود داد و فرمود: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ» }خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین (خود) قرار دهد، همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین (خود) قرار داد{ - . نور/۵۵ - آن زمانی است که از اسلام جز اسمی و از قرآن جز رسمی بر جا نمانده است و صاحب امر عجّل الله فرجه الشّریف از دیدگان پنهان شده و عذر این امر بر او آشکار گشته است؛ چرا که فتنه، چنان دل‌ها را در میان گرفته که نزدیک ترین کس به مردم، سخت ترین دشمن ایشان است. در آن هنگام، خداوند با چنان سپاهی که هرگز دیده نشده، او را یاری می‌دهد و اگر چه مشرکان را ناخوش آید، دین پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم را بر تمامی دین‌ها چیره می گرداند .

و امّا آن خطابی که گفتی بر نکوهش و سرزنش و ملامت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم دلالت دارد؛ با این که خداوند تبارک و تعالی در کتاب خود برتری او را بر دیگر پیامبرانش آشکار ساخت، خداوند عزّ و جلّ همان گونه که در کتاب خود فرمود، برای هر پیامبری دشمنی از میان جنایتکاران قرار داد و نظر به بزرگی منزلت پیامبر ما صلی الله علیه و آله و سلم نزد پروردگارش، حق تعالی محنتی را که او از دشمنش می‌کشید، سخت تر کرد. دشمنی که در تفرقه و نفاق، هر آزار و اذیّتی از او سر زد تا پیامبریِ او را مردود کند و او را دروغگو جلوه دهد و در آسیب رساندن به او کوشید و خواست هر چه را که او استوار کرده، در هم بشکند و به همراه یاوران خود در کفر و ستیزه جویی و نفاق و الحاد تلاش کرد تا دعوت او را باطل کند و ملّتش را دگرگون سازد و با سنت او مخالفت کند و مکر خود را به تمام به کار گرفت تا امّت را از ولایت وصیّ او بیزار کند و از او جدایشان سازد و نگذارد به او بپیوندند و آنان را بر دشمنی با او برانگیزد و خواست تا کتابی را که آورده دگرگون کند و آنچه را از برتری اهل فضل و کفر اهل کفر همچون خودش و یاورانش در ستم و جور و شرک در کتاب آمده، از میان ببرد.

خداوند دانست که اینان چنین می کنند و فرمود: «إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا» }کسانی که در (فهم و ارائه) آیات ما کژ می روند بر ما پوشیده نیستند{ - . فصلت/۴۰ - و «يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ» }می خواهند دستور خدا را دگرگون کنند{. - . فتح/۱۵ - آنان کتاب را آوردند، در حالی که کامل بود و تأویل و تنزیل و محکم و متشابه و ناسخ و منسوخ را در خود داشت و هیچ الف و هیچ لامی از آن نیفتاده بود. آن گاه چون از نام‌هایی که خداوند از اهل حقّ و باطل در آن بیان کرده بود، آگاه شدند و دانستند که اگر این نام‌ها آشکار شود پیمانی که بسته‌اند، می‌شکند، گفتند: ما به این هیچ

نیازی نـداریم و آنچه خود داریم، ما را از آن بی نیاز می کنـد. خداوند فرمود: «فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْاْ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ» }پس آن (عهد) را پشت سـر خود انداختند و در برابر آن بهایی ناچیز به دست آوردند و چه بد معامله ای کردند{ - . آل عمران/ ۱۸۷ - آن گاه از آنچه که تأویلش را نمی‌دانستند، مسائلی برایشان پدید آمد و از این رو ناگزیر شدند تا آن را گرد آورنـد و تـألیفش کننـد و از جانب خود چیزهایی به آن بیافزاینـد که پایه‌های کفرشان بر آن‌ها بنا می‌شود. در آن دم نـدا دهنـده آنـان فریـاد برآورد: هر که چیزی از قرآن نزد خود دارد، آن را نزد مـا بیـاورد. سـپس تألیف و تنظیم قرآن را به کسـی سپردنـد که در دشـمنی بـا اولیـا، یـار و یاورشـان بـود و او کتـاب را بـا اختیـار آنـان تـألیف کرد. به این ترتیب که آنچه را می پنداشـتند از برای آن‌هاست، حال آن که علیه آنان بود، رها کردنـد و چیزهایی در آن افزودند که آشـکارا ناپسـند و ناسازگار بود و خداونـد دانست که این آشـکار و نمایـان می‌شود و فرمود: «ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ» }این منتهای دانش آنان است{. - . نجم/۳۰ - حق تعالی عیبنـاکی آنـان و دروغ پردازی آن کس را که در کتـاب بـا دروغ سـازی ملحـدانه، نکوهش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سـلم را پدیـد آورد، برملاـ کرد و فرمود: «لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا» }و قطعـاً آنهـا سـخنی زشت و باطـل می گوینـد{ - . مجادله/ ۲ - و حـق تعـالی برای پیـامبرش ــ کـه سـلام و درود خـدا بر او بـاد ــ آنچـه را کـه پس از او دشـمنش در این کتاب ایجاد می کند، بیان کرد و فرمود: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ» }و پیش از تـو (نیز) هیـچ رسـول و پیـامبری را نفرسـتادیم، جز این که هرگـاه چیزی تلاـوت می نمود، شـیطان در تلاـوتش القـای (شـبهه) می کرد؛ پس خـدا آنچه را شـیطان القا می کرد، محو می گردانید. سپس خدا آیات خود را استوار می ساخت{ - . حج/۵۲ - یعنی چون پیامبری می‌خواست از نافرمانی و نفاقی که در قوم خود می‌دیـد، جـدا گردد و به سـرای بـاقی منتقل شود، شـیطان دشـمنی خود با او را پدیـدار می‌کرد و به هنگام نبود او در کتابی که بر او نکوهش و سرزنش و ملامت شیطان را فرود آورده بود، شبهه می‌انداخت. امّا خداوند آن را در دل‌های مؤمنان از میـان می‌برد و این گونه دل‌هـای آنـان شـبهه را نمی‌پـذیرفت و تنهـا دل‌های منافقان و نادانان بود که به آن گوش می سپرد. خداوند ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ آیات خود را چنین استوار کرد که دوستان خود را در برابر گمراهی و دشمنان و همراهـان اهل کفر و نافرمانی حمایت کنـد؛ در برابر همان کسانی که خداونـد راضـی نشـد آنان را همچون چهار پایان قرار دهد (بلکه آنان را از چهارپایان، فرومایه‌تر قرار داد) و فرمود: «بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا» }بلکه گمراه ترند{. - . فرقان/۴۴ -

پس این را فهم کن و به آن عمل کن و بدان که تو هر چه داشتی، پرسیدی و من به تفسیری آسان از میان سخنان بسیار، بسنده کردم؛ چرا که حاملاـن این علم وجود ندارنـد و خواهنـدگان دریـافت این علم، انـدک‌انـد و در ورای آنچه برایت بیان کردم، پیامی از برای خردمندان است. آن مرد عرض کرد: آنچه از تو شـنیدم مرا بس است ای امیر مؤمنان! خدا را از برای تو شکر که مرا از کوری و شک و هلاکت باری دروغ نجات بخشـیدی و حق تعالی بر این کار پاداشی جزیل تو را عطا فرماید که همانا او بر همه چیز تواناست و درود خدا در آغاز و پایان بر نورهای هدایت و پیشوایان پاکی باد، حضـرت محمّد صـلی الله علیه و آله و سلم و خاندانش؛ همان صاحبان نشانه‌های روشن ــ که سلام و درود بیکران خدا بر ایشان باد. - . احتجاج/۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۲»

يد، [التوحيد] الْقَطَّانُ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانِ عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَعْقُوبَ بْنِ مَطَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْأَحْدَبِ الْجُنْدِيسَابُورِيِّ قَالَ وَجَدْتُ فِي كِتَابِ أَبِي بِخَطِّهِ حَدَّثَنَا طَلْحَةُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ [بْنِ] عُبَيْدٍ عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ السَّعْدَانِيِّ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي قَدْ شَكَكْتُ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنْزَلِ قَالَ لَهُ عَلِيٌّ عليه السلام ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ وَ كَيْفَ شَكَكْتَ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنْزَلِ قَالَ لِأَنِّي وَجَدْتُ الْكِتَابَ يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضاً فَكَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيهِ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام إِنَّ كِتَابَ اللَّهِ لَيُصَدِّقُ بَعْضُهُ بَعْضاً وَ لَا يُكَذِّبُ بَعْضُهُ بَعْضاً وَ لَكِنَّكَ لَمْ تُرْزَقْ عَقْلًا تَنْتَفِعُ بِهِ فَهَاتِ مَا شَكَكْتَ فِيهِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لَهُ الرَّجُلُ إِنِّي وَجَدْتُ اللَّهَ يَقُولُ- فَالْيَوْمَ نَنْساهُمْ كَما نَسُوا لِقاءَ يَوْمِهِمْ هذا(۳) وَ قَالَ أَيْضاً نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ (۴) وَ قَالَ وَ ما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا(۵)

۱- ۱. الفرقان: ۴۴.

۲- ۲. الاحتجاج ص ۱۲۵- ۱۳۷.

۳- ۳. الأعراف: ۵۱.

۴- ۴. براءه: ۶۷.

۵- ۵. مريم: ۶۴.

فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُ يَنْسَى وَ مَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُ لَا يَنْسَى فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ هَاتِ مَا شَكَكْتَ فِيهِ أَيْضاً قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ يَقُولُ- يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِكَةُ صَفًّا لا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ قالَ صَواباً(١) وَ قَالَ وَ قَدِ اسْتُنْطِقُوا فَقَالُوا وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ (٢) وَ قَالَ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً(٣) وَ قَالَ إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ(۴) وَ قَالَ لا

تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَ قَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ(۵) وَ قَالَ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أَفْواهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ (۶) فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَتَكَلَّمُونَ وَ مَرَّةً أَنَّهُمْ لا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ قالَ صَواباً وَ مَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّ الْخَلْقَ لَا يَنْطِقُونَ وَ يَقُولُ عَنْ مَقَالَتِهِمْ- وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ وَ مَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَخْتَصِمُونَ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ- وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ ناضِرَةٌ إِلى رَبِّها ناظِرَةٌ(٧) وَ يَقُولُ لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ(٨) وَ يَقُولُ وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرى عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهى (٩) وَ يَقُولُ يَوْمَئِذٍ لا تَنْفَعُ الشَّفاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ رَضِيَ لَهُ قَوْلًا يَعْلَمُ ما بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ لا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً(١٠) وَ مَنْ أَدْرَكَتْهُ الْأَبْصَارُ فَقَدْ أَحَاطَ بِهِ الْعِلْمُ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ أَيْضاً وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ- وَ ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا

١- ١. النبأ: ٣٨.

٢- ٢. الأنعام: ٢٣.

٣- ٣. العنكبوت: ٢٥.

۴- ۴. ص: ۶۴.

۵- ۵. ق: ٢٨.

۶- ۶. يس: ۶۵.

٧- ٧. القيامه: ٢٢- ٢٣.

٨- ٨. الأنعام: ١٠٣.

٩- ٩. النجم: ١٣.

١٠- ١٠. طه: ١٠٩.

وَحْياً أَوْ مِنْ وَراءِ حِجابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ ما يَشاءُ(۱) وَ قالَ وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسى تَكْلِيماً(۲) وَ قالَ وَ ناداهُما رَبُّهُما(۳) وَ قالَ يا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْواجِكَ وَ بَناتِكَ (۴) وَ قالَ يا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ ما أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ (۵) فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَنا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ- هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا(۶) وَ قَدْ يُسَمَّى الْإِنْسَانُ سَمِيعاً بَصِيراً وَ مَلِكاً وَ رَبّاً فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّ لَهُ أَسَامِيَ كَثِيرَةً مُشْتَرَكَةً وَ مَرَّةً يَقُولُ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَنا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ وَجَدْتُ اللَّهَ تَبَارَكَ اسْمُهُ يَقُولُ- وَ ما يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لا فِي السَّماءِ(۷) وَ يَقُولُ وَ لا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ وَ لا يُزَكِّيهِمْ (۸) وَ يَقُولُ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (۹) كَيْفَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ مَنْ يَحْجُبُ عَنْهُ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَنَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ أَيْضاً مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ عَزَّ ذِكْرُهُ يَقُولُ أَ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّماءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذا هِيَ تَمُورُ(۱۰) وَ قَالَ الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوى (۱۱) وَ قَالَ وَ هُوَ اللَّهُ فِي السَّماواتِ وَ فِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَ جَهْرَكُمْ (۱۲) وَ قَالَ إِنَّهُ هُوَ الظَّاهِرُ

۱- ۱. الشوری: ۵۱.

۲- ۲. النساء: ۱۶۲.

۳- ۳. الأعراف: ۲۲.

۴- ۴. النور: ۵۹.

۵- ۵. المائده: ۷۲.

۶- ۶. مريم: ۶۶.

۷- ۷. يونس: ۶۲.

۸- ۸. آل عمران: ۷۲.

۹- ۹. المطففين: ۱۵.

۱۰- ۱۰. الملك: ۱۶ و ۱۷.

۱۱- ۱۱. طه: ۵.

۱۲- ۱۲. الأنعام: ۳.

وَ الْباطِنُ وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ ما كُنْتُمْ (۱) وَ قالَ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ(۲) فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ أَيْضاً وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ يَقُولُ- وَ جاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا(۳) وَ قَالَ وَ لَقَدْ جِئْتُمُونا فُرادى كَما خَلَقْناكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ(۴) وَ قَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمامِ وَ الْمَلائِكَةُ(۵) وَ قَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ- لا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمانُها لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمانِها خَيْراً(۶) فَمَرَّةً يَقُولُ يَأْتِيَ رَبُّكَ وَ مَرَّةً يَقُولُ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ يَقُولُ- بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ كافِرُونَ (۷) وَ ذَكَرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ- الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ وَ أَنَّهُمْ إِلَيْهِ راجِعُونَ (۸) وَ قَالَ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلامٌ (۹) وَ قَالَ- مَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ (۱۰) وَ قَالَ فَمَنْ كانَ يَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً(۱۱) فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَلْقَوْنَهُ وَ مَرَّةً يُخْبِرُ

أَنَّهُ لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ(۱۲) وَ مَرَّةً يَقُولُ وَ لا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْماً(۱۳) فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ هَاتِ وَيْحَكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ: قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ- وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ

۱- ۱. الحدید: ۴.

۲- ۲. ق. ۱۶.

۳- ۳. الفجر: ۲۲.

۴- ۴. الأنعام: ۹۴.

۵- ۵. البقره: ۲۰۶.

۶- ۶. الأنعام: ۱۵۸.

۷- ۷. السجده: ۱۰.

۸- ۸. البقره: ۴۶.

۹- ۹. الأحزاب: ۴۴.

۱۰- ۱۰. العنکبوت: ۵.

۱۱- ۱۱. الکهف: ۱۱۰.

۱۲- ۱۲. الأنعام: ۱۰۳.

۱۳- ۱۳. طه: ۱۰۹.

مُواقِعُوها(۱) وَ قَالَ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (۲) وَ قَالَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا(۳) فَمَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَظُنُّونَ وَ مَرَّةً يُخْبِرُ أَنَّهُمْ يَعْلَمُونَ وَ الظَّنُّ شَكٌّ فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ قَالَ وَيْحَكَ هَاتِ مَا شَكَكْتَ فِيهِ قَالَ وَ أَجِدُ اللَّهَ تَعَالَى ذِكْرُهُ يَقُولُ- قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ (۴) وَ قَالَ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِها(۵) وَ قَالَ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنا وَ هُمْ لا يُفَرِّطُونَ (۶) وَ قَالَ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ (۷) وَ قَالَ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظالِمِي أَنْفُسِهِمْ (۸) فَأَنَّى ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَيْفَ لَا أَشُكُّ فِيمَا تَسْمَعُ وَ قَدْ هَلَكْتُ إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي وَ تَشْرَحْ لِي صَدْرِي فِيمَا عَسَى أَنْ يَجْرِيَ ذَلِكَ عَلَى يَدَيْكَ فَإِنْ كَانَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَقّاً وَ الْكِتَابُ حَقّاً وَ الرُّسُلُ حَقّاً فَقَدْ هَلَكْتُ وَ خَسِرْتُ وَ إِنْ تَكُنِ الرُّسُلُ بَاطِلًا فَمَا عَلَيَّ بَأْسٌ وَ قَدْ نَجَوْتُ فَقَالَ عَلِيٌّ عليه السلام قُدُّوسٌ رَبُّنَا قُدُّوسٌ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً نَشْهَدُ أَنَّهُ هُوَ الدَّائِمُ الَّذِي لَا يَزُولُ وَ لَا نَشُكُّ فِيهِ وَ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَ أَنَّ الْكِتَابَ حَقٌّ وَ الرُّسُلَ حَقٌّ وَ أَنَّ الثَّوَابَ وَ الْعِقَابَ حَقٌّ فَإِنْ رُزِقْتَ زِيَادَةَ إِيمَانٍ أَوْ حُرِمْتَهُ فَإِنَّ ذَلِكَ بِيَدِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ رَزَقَكَ وَ إِنْ شَاءَ حَرَمَكَ ذَلِكَ وَ لَكِنْ سَأُعَلِّمُكَ مَا شَكَكْتَ فِيهِ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنْ أَرَادَ اللَّهُ بِكَ خَيْراً أَعْلَمَكَ بِعِلْمِهِ وَ ثَبَّتَكَ وَ إِنْ يَكُنْ شَرّاً ضَلَلْتَ وَ هَلَكْتَ أَمَّا قَوْلُهُ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ (۹) إِنَّمَا يَعْنِي نَسُوا اللَّهَ فِي دَارِ الدُّنْيَا لَمْ

۱- ۱. الکهف: ۵۳.

۲- ۲. النور: ۲۵.

۳- ۳. الأحزاب: ۱۰.

۴- ۴. السجده: ۱۱.

۵- ۵. الزمر: ۴۲.

۶- ۶. الأنعام: ۶۲.

۷- ۷. النحل: ۳۲.

۸- ۸. النحل: ۲۸.

۹- ۹. براءه: ۶۷.

يَعْمَلُوا بِطَاعَتِهِ فَنَسِيَهُمْ فِي الْآخِرَهِ أَيْ لَمْ يَجْعَلْ لَهُمْ فِي ثَوَابِهِ شَيْئاً فَصَارُوا مَنْسِيِّينَ مِنَ الْخَيْرِ وَ كَذَلِكَ تَفْسِيرُ قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - فَالْيَوْمَ نَنْساهُمْ كَما نَسُوا لِقاءَ يَوْمِهِمْ هذا(۱) يَعْنِي بِالنِّسْيَانِ أَنَّهُ لَمْ يُثِبْهُمْ كَمَا يُثِيبُ أَوْلِيَاءَهُ الَّذِينَ كَانُوا فِي دَارِ الدُّنْيَا مُطِيعِينَ ذَاكِرِينَ حِينَ آمَنُوا بِهِ وَ بِرُسُلِهِ وَ خَافُوهُ بِالْغَيْبِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ ما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا(۲) فَإِنَّ رَبَّنَا تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً لَيْسَ بِالَّذِي يَنْسَى وَ لَا يَغْفُلُ بَلْ هُوَ الْحَفِيظُ الْعَلِيمُ وَ قَدْ يَقُولُ الْعَرَبُ فِي بَابِ النِّسْيَانِ قَدْ نَسِيَنَا فُلَانٌ فَلَا يَذْكُرُنَا أَيْ إِنَّهُ لَا يَأْمُرُ لَهُمْ بِخَيْرٍ وَ لَا يَذْكُرُهُمْ بِهِ فَهَلْ فَهِمْتَ مَا ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ نَعَمْ فَرَّجْتَ عَنِّي فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ قَالَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَ الْمَلائِكَةُ صَفًّا- لا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ قالَ صَواباً(۳) وَ قَوْلُهُ وَ اللَّهِ رَبِّنا ما كُنَّا مُشْرِكِينَ (۴) وَ قَوْلُهُ يَوْمَ الْقِيامَهِ يَكْفُرُ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضاً(۵) وَ قَوْلُهُ إِنَّ ذلِكَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ(۶) وَ قَوْلُهُ لا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَ قَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ(۷) وَ قَوْلُهُ الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلى أَفْواهِهِمْ وَ تُكَلِّمُنا أَيْدِيهِمْ وَ تَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِما كانُوا يَكْسِبُونَ (۸) فَإِنَّ ذَلِكَ فِي مَوَاطِنَ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ مَوَاطِنِ ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَهٍ يَجْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْخَلَائِقَ يَوْمَئِذٍ فِي مَوَاطِنَ يَتَفَرَّقُونَ وَ يُكَلِّمُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ يَسْتَغْفِرُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَانَ مِنْهُمُ الطَّاعَهُ فِي دَارِ الدُّنْيَا مِنَ الرُّؤَسَاءِ وَ الْأَتْبَاعِ وَ يَلْعَنُ أَهْلُ الْمَعَاصِي الَّذِينَ بَدَتْ مِنْهُمُ الْبَغْضَاءُ وَ تَعَاوَنُوا عَلَى

ص: ۱۳۲

۱- ۱. الأعراف: ۵۱.

۲- ۲. مریم: ۶۴.

۳- ۳. النبأ: ۳۸.

۴- ۴. الأنعام: ۱۰.

۵- ۵. العنکبوت: ۲۵.

۶- ۶. ص: ۶۴.

۷- ۷. ق: ۲۸.

۸- ۸. یس: ۶۵.

الظَّلْم وَ الْعُدْوَانِ فِی دَارِ الدُّنْیَا الْمُسْتَکْبِرِینَ وَ الْمُسْتَضْعَفِینَ یَکْفُرُ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ وَ یَلْعَنُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ الْکَفْرُ فِی هَذِهِ الْآیَهِ الْبَرَاءَهُ یَقُولُ فَیَبْرَأُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَ نَظِیرُهَا فِی سُورَهِ إِبْرَاهِیمَ علیه السلام قَوْلُ الشَّیْطَانِ- إِنِّی کَفَرْتُ بِما أَشْرَکْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ (۱) وَ قَوْلُ إِبْرَاهِیمَ خَلِیلِ الرَّحْمَنِ کَفَرْنا بِکُمْ (۲) یَعْنِی تَبَرَّأْنَا مِنْکُمْ ثُمَّ یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ یَبْکُونَ فِیهِ فَلَوْ أَنَّ تِلْکَ الْأَصْوَاتَ بَدَتْ لِأَهْلِ الدُّنْیَا لَأَذْهَلَتْ جَمِیعَ الْخَلْقِ عَنْ مَعَایِشِهِمْ وَ لَتَصَدَّعَتْ قُلُوبُهُمْ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ فَلَا یَزَالُونَ یَبْکُونَ الدَّمَ ثُمَّ یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ فَیُسْتَنْطَقُونَ فِیهِ فَیَقُولُونَ- وَ اللَّهِ رَبِّنا ما کُنَّا مُشْرِکِینَ فَیَخْتِمُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَ یَسْتَنْطِقُ الْأَیْدِیَ وَ الْأَرْجُلَ وَ الْجُلُودَ فَتَشْهَدُ بِکُلِّ مَعْصِیَهٍ کَانَتْ مِنْهُمْ ثُمَّ یَرْفَعُ عَنْ أَلْسِنَتِهِمُ الْخَتْمَ فَیَقُولُونَ لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَیْنا قالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِی أَنْطَقَ کُلَّ شَیْءٍ (۳) ثُمَّ

یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ فَیُسْتَنْطَقُونَ فَیَفِرُّ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ فَذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- یَوْمَ یَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِیهِ وَ أُمِّهِ وَ أَبِیهِ وَ صاحِبَتِهِ وَ بَنِیهِ (۴) فَیُسْتَنْطَقُونَ فَ لا یَتَکَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ قالَ صَواباً فَیَقُومُ الرُّسُلُ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِمْ فَیَشْهَدُونَ فِی هَذَا الْمَوْطِنِ فَذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی فَکَیْفَ إِذا جِئْنا مِنْ کُلِّ أُمَّهٍ بِشَهِیدٍ وَ جِئْنا بِکَ عَلی هؤُلاءِ شَهِیداً(۵) ثُمَّ یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ فَیَکُونُ فِیهِ مَقَامُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ فَیُثْنِی عَلَی اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِمَا لَمْ یُثْنِ عَلَیْهِ أَحَدٌ قَبْلَهُ ثُمَّ یُثْنِی عَلَی الْمَلَائِکَهِ کُلِّهِمْ فَلَا یَبْقَی مَلَکٌ إِلَّا أَثْنَی عَلَیْهِ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله ثُمَّ یُثْنِی عَلَی الرُّسُلِ بِمَا لَمْ یُثْنِ عَلَیْهِمْ أَحَدٌ مِثْلُهُ ثُمَّ یُثْنِی عَلَی کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ یَبْدَأُ بِالصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَدَاءِ ثُمَّ بِالصَّالِحِینَ فَیَحْمَدُهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ عَسی أَنْ یَبْعَثَکَ

ص: ۱۳۳

۱- ۱. إبراهیم: ۲۲.

۲- ۲. الممتحنه: ۴.

۳- ۳. فصّلت: ۲۱.

۴- ۴. عبس: ۳۶- ۳۸.

۵- ۵. النساء: ۴۱.

رَبُّکَ مَقاماً مَحْمُوداً(۱) فَطُوبَی لِمَنْ کَانَ لَهُ فِی ذَلِکَ الْمَقَامِ حَظٌّ وَ نَصِیبٌ وَ وَیْلٌ لِمَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ فِی ذَلِکَ الْمَقَامِ حَظٌّ وَ لَا نَصِیبٌ ثُمَّ یَجْتَمِعُونَ فِی مَوْطِنٍ آخَرَ وَ یُدَالُ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ وَ هَذَا کُلُّهُ قَبْلَ الْحِسَابِ فَإِذَا أَخَذَ فِی الْحِسَابِ شُغِلَ کُلُّ إِنْسَانٍ بِمَا لَدَیْهِ نَسْأَلُ اللَّهَ بَرَکَهَ ذَلِکَ الْیَوْمِ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّی فَرَّجَ اللَّهُ عَنْکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ حَلَلْتَ عَنِّی عُقْدَهً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَکَ فَقَالَ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ ناضِرَهٌ إِلی رَبِّها ناظِرَهٌ(۲) وَ قَوْلُهُ لا تُدْرِکُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ یُدْرِکُ الْأَبْصارَ(۳) وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَهً أُخْری عِنْدَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهی (۴) وَ قَوْلُهُ یَوْمَئِذٍ لا تَنْفَعُ الشَّفاعَهُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ رَضِیَ لَهُ قَوْلًا یَعْلَمُ ما بَیْنَ أَیْدِیهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ لا یُحِیطُونَ بِهِ عِلْماً(۵) فَأَمَّا قَوْلُهُ وُجُوهٌ یَوْمَئِذٍ ناضِرَهٌ إِلی رَبِّها ناظِرَهٌ فَإِنَّ ذَلِکَ فِی مَوْضِعٍ یَنْتَهِی فِیهِ أَوْلِیَاءُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَعْدَ مَا یَفْرُغُ مِنَ الْحِسَابِ إِلَی نَهَرٍ یُسَمَّی الْحَیَوَانَ فَیَغْتَسِلُونَ فِیهِ وَ یَشْرَبُونَ مِنْهُ فَتَنْضُرُ وُجُوهُهُمْ إِشْرَاقاً فَیَذْهَبُ عَنْهُمْ کُلُّ قَذًی وَ وَعْثٍ ثُمَّ یُؤْمَرُونَ بِدُخُولِ الْجَنَّهِ فَمِنْ هَذَا الْمَقَامِ یَنْظُرُونَ إِلَی رَبِّهِمْ کَیْفَ یُثِیبُهُمْ وَ مِنْهُ یَدْخُلُونَ الْجَنَّهَ فَذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی تَسْلِیمِ الْمَلَائِکَهِ عَلَیْهِمْ سَلامٌ عَلَیْکُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوها خالِدِینَ (۶) فَعِنْدَ ذَلِکَ أَیْقَنُوا بِدُخُولِ الْجَنَّهِ وَ النَّظَرِ إِلَی مَا وَعَدَهُمْ رَبُّهُمْ فَذَلِکَ قَوْلُهُ إِلی رَبِّها ناظِرَهٌ وَ إِنَّمَا یَعْنِی بِالنَّظَرِ إِلَیْهِ النَّظَرَ إِلَی ثَوَابِهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ أَمَّا قَوْلُهُ لا تُدْرِکُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ یُدْرِکُ الْأَبْصارَ فَهُوَ کَمَا قَالَ لا تُدْرِکُهُ الْأَبْصارُ وَ لَا تُحِیطُ بِهِ الْأَوْهَامُ- وَ هُوَ یُدْرِکُ الْأَبْصارَ یَعْنِی یُحِیطُ بِهَا وَ هُوَ اللَّطِیفُ الْخَبِیرُ وَ ذَلِکَ مَدْحٌ امْتَدَحَ بِهِ رَبُّنَا نَفْسَهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ تَقَدَّسَ عُلُوّاً

۱- ۱. أسری: ۷۹.

۲- ۲. القیامه: ۲۲- ۲۳.

۳- ۳. الأنعام: ۱۰۳.

۴- ۴. النجم: ۱۳- ۱۴.

۵- ۵. طه: ۱۰۹.

۶- ۶. الزمر: ۷۳.

كَبِيراً وَ قَدْ سَأَلَ مُوسَى عليه السلام وَ جَرَى عَلَى لِسَانِهِ مِنْ حَمْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- رَبِّ أَرِنِی أَنْظُرْ إِلَیْکَ (۱) فَکَانَتْ مَسْأَلَتُهُ تِلْکَ أَمْراً عَظِیماً وَ سَأَلَ أَمْراً جَسِیماً فَعُوقِبَ فَقَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی- لَنْ تَرانِی فِی الدُّنْیَا حَتَّی تَمُوتَ فَتَرَانِی فِی الْآخِرَهِ وَ لَکِنْ إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَرَانِی فِی الدُّنْیَا فَ انْظُرْ إِلَی الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَکانَهُ فَسَوْفَ تَرانِی فَأَبْدَی اللَّهُ جَلَّ ثَنَاؤُهُ بَعْضَ آیَاتِهِ وَ تَجَلَّی رَبُّنَا تَبَارَکَ لِلْجَبَلِ فَتَقَطَّعَ الْجَبَلُ فَصَارَ رَمِیماً وَ خَرَّ مُوسی صَعِقاً(۲) ثُمَّ أَحْیَاهُ اللَّهُ وَ بَعَثَهُ فَقَالَ سُبْحانَکَ تُبْتُ إِلَیْکَ وَ أَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِینَ (۳) یَعْنِی أَوَّلَ مُؤْمِنٍ آمَنَ بِکَ مِنْهُمْ أَنَّهُ لَنْ یَرَاکَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ لَقَدْ رَآهُ نَزْلَهً أُخْری عِنْدَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهی (۴) یَعْنِی مُحَمَّداً حَیْثُ لَا یُجَاوِزُهَا خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ وَ قَوْلُهُ فِی آخِرِ الْآیَهِ ما زاغَ الْبَصَرُ وَ ما طَغی- لَقَدْ رَأی مِنْ آیاتِ رَبِّهِ الْکُبْری (۵) رَأَی جَبْرَئِیلَ علیه السلام فِی صُورَتِهِ مَرَّتَیْنِ هَذِهِ الْمَرَّهَ وَ مَرَّهً أُخْرَی وَ ذَلِکَ أَنَّ خَلْقَ جَبْرَئِیلَ علیه السلام عَظِیمٌ فَهُوَ مِنَ الرُّوحَانِیِّینَ الَّذِینَ لَا یُدْرِکُ خَلْقَهُمْ وَ صِفَتُهُمْ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِینَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ یَوْمَئِذٍ لا تَنْفَعُ الشَّفاعَهُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمنُ وَ رَضِیَ لَهُ قَوْلًا یَعْلَمُ ما بَیْنَ أَیْدِیهِمْ وَ ما خَلْفَهُمْ وَ لا یُحِیطُونَ بِهِ عِلْماً(۶)

لَا تُحِیطُ الْخَلَائِقُ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِلْماً إِذْ هُوَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی جَعَلَ عَلَی أَبْصَارِ الْقُلُوبِ الْغِطَاءَ فَلَا فَهْمَ یَنَالُهُ بِالْکَیْفِ وَ لَا قَلْبَ یُثْبِتُهُ بِالْحُدُودِ فَلَا نَصِفُهُ إِلَّا کَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ وَ الظَّاهِرُ وَ الْبَاطِنُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ خَلَقَ الْأَشْیَاءَ فَلَیْسَ مِنَ الْأَشْیَاءِ شَیْ ءٌ مِثْلَهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَقَالَ فَرَّجْتَ عَنِّی فَرَّجَ اللَّهُ عَنْکَ وَ حَلَلْتَ عَنِّی عُقْدَهً فَأَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَالَ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ ما کانَ لِبَشَرٍ أَنْ یُکَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْیاً أَوْ مِنْ

۱- ۱. الأعراف: ۱۴۰.

۲- ۲. یعنی میتا فکان عقوبته الموت، خ.

۳- ۳. الأعراف: ۱۴۱.

۴- ۴. النجم: ۱۳- ۱۴.

۵- ۵. النجم: ۱۷- ۱۸.

۶- ۶. طه: ۱۰۹.

وَراءِ حِجابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ ما يَشاءُ(۱) وَ قَوْلُهُ وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسى تَكْلِيماً(۲) وَ قَوْلُهُ وَ ناداهُما رَبُّهُما(۳) وَ قَوْلُهُ يا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَ زَوْجُكَ الْجَنَّةَ(۴) فَأَمَّا قَوْلُهُ ما كانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْياً أَوْ مِنْ وَراءِ حِجابٍ مَا يَنْبَغِي لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْياً وَ لَيْسَ بِكَائِنٍ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ ما يَشاءُ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عُلُوّاً كَبِيراً قَدْ كَانَ الرَّسُولُ يُوحَى إِلَيْهِ مِنْ رُسُلِ السَّمَاءِ فَتُبَلِّغُ رُسُلُ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ وَ قَدْ كَانَ الْكَلَامُ بَيْنَ رُسُلِ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ بَيْنَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُرْسِلَ بِالْكَلَامِ مَعَ رُسُلِ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ قَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَا جَبْرَئِيلُ هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ فَقَالَ جَبْرَئِيلُ عليه السلام إِنَّ رَبِّي لَا يُرَى فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَمِنْ أَيْنَ تَأْخُذُ الْوَحْيَ فَقَالَ آخُذُهُ مِنْ إِسْرَافِيلَ فَقَالَ وَ مِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ إِسْرَافِيلُ قَالَ يَأْخُذُهُ مِنْ مَلَكٍ فَوْقَهُ مِنَ الرُّوحَانِيِّينَ قَالَ فَمِنْ أَيْنَ يَأْخُذُهُ ذَلِكَ الْمَلَكُ قَالَ يُقْذَفُ فِي قَلْبِهِ قَذْفاً فَهَذَا وَحْيٌ وَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ كَلَامُ اللَّهِ لَيْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ مِنْهُ مَا كَلَّمَ اللَّهُ بِهِ الرُّسُلَ وَ مِنْهُ مَا قَذَفَهُ فِي قُلُوبِهِمْ وَ مِنْهُ رُؤْيَا يُرِيهَا الرُّسُلَ وَ مِنْهُ وَحْيٌ وَ تَنْزِيلٌ يُتْلَى وَ يُقْرَأُ فَهُوَ كَلَامُ اللَّهِ فَاكْتَفِ بِمَا وَصَفْتُ لَكَ مِنْ كَلَامِ اللَّهِ فَإِنَّ مَعْنَى كَلَامِ اللَّهِ لَيْسَ بِنَحْوٍ وَاحِدٍ فَإِنَّهُ مِنْهُ مَا تُبَلِّغُ مِنْهُ رُسُلُ السَّمَاءِ رُسُلَ الْأَرْضِ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا(۵) فَإِنَّ تَأْوِيلَهُ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ أَحَداً اسْمُهُ اللَّهُ غَيْرُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فَإِيَّاكَ أَنْ تُفَسِّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِكَ حَتَّى

۱- ۱. الشوری: ۵۱.

۲- ۲. النساء: ۱۶۲.

۳- ۳. الأعراف: ۲۲.

۴- ۴. البقره: ۳۵.

۵- ۵. مریم: ۶۶.

تَفْقَهُهُ عَنِ الْعُلَمَاءِ فَإِنَّهُ رُبَّ تَنْزِيلٍ يُشْبِهُ بِكَلَامِ الْبَشَرِ وَ هُوَ كَلَامُ اللَّهِ وَ تَأْوِيلُهُ لَا يُشْبِهُ كَلَامَ الْبَشَرِ كَمَا لَيْسَ شَيْ ءٌ مِنْ خَلْقِهِ يُشْبِهُهُ كَذَلِكَ لَا يُشْبِهُ فِعْلُهُ تَعَالَى شَيْئاً مِنْ أَفْعَالِ الْبَشَرِ وَ لَا يُشْبِهُ شَيْ ءٌ مِنْ كَلَامِهِ بِكَلَامِ الْبَشَرِ فَكَلَامُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى صِفَتُهُ وَ كَلَامُ الْبَشَرِ أَفْعَالُهُمْ فَلَا تُشْبِهُ كَلَامُ اللَّهِ بِكَلَامِ الْبَشَرِ فَتَهْلِكَ وَ تَضِلَّ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ ما يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَ لا فِي السَّماءِ(۱) كَذَلِكَ رَبُّنَا لَا يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْ ءٌ وَ كَيْفَ يَكُونُ مِنْ خَلْقِ الْأَشْيَاءِ لَا يَعْلَمُ مَا خَلَقَ وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ وَ أَمَّا قَوْلُهُ لا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَةِ(۲) يُخْبِرُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُمْ بِخَيْرٍ وَ قَدْ يَقُولُ الْعَرَبُ وَ اللَّهِ مَا يَنْظُرُ إِلَيْنَا فُلَانٌ وَ إِنَّمَا يَعْنُونَ بِذَلِكَ أَنَّهُ لَا يُصِيبُنَا مِنْهُ بِخَيْرٍ فَذَلِكَ النَّظَرُ هَاهُنَا مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى خَلْقِهِ فَنَظَرُهُ إِلَيْهِمْ رَحْمَةٌ لَهُمْ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ وَ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَعَظَّمَ اللَّهُ أَجْرَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ (۳) فَإِنَّمَا يَعْنِي بِذَلِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّهُمْ عَنْ ثَوَابِ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ وَ قَوْلُهُ أَ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّماءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذا هِيَ تَمُورُ(۴) وَ قَوْلُهُ وَ هُوَ اللَّهُ فِي السَّماواتِ وَ فِي الْأَرْضِ (۵) وَ قَوْلُهُ الرَّحْمنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوى (۶) وَ قَوْلُهُ وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ ما كُنْتُمْ (۷) وَ قَوْلُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ(۸) فَكَذَلِكَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سُبُّوحاً قُدُّوساً أَنْ يَجْرِيَ مِنْهُ مَا يَجْرِي مِنَ الْمَخْلُوقِينَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ وَ أَجَلُّ وَ أَكْبَرُ أَنْ يَنْزِلَ بِهِ شَيْ ءٌ مِمَّا يَنْزِلُ

۱- ۱. يونس: ۶۲.

۲- ۲. آل عمران: ۷۲.

۳- ۳. المطففين: ۱۵.

۴- ۴. الملك: ۱۷- ۱۸.

۵- ۵. الأنعام: ۳.

۶- ۶. طه: ۵.

۷- ۷. الحديد: ۴.

۸- ۸. ق: ۱۶.

بِخَلْقِهِ شَاهِـدٌ لِكُلِّ نَجْوَى وَ هُوَ الْوَكِيلُ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ وَ الْمُنِيرُ لِكُلِّ شَيْ ءٍ وَ الْمُدَبِّرُ لِلْأَشْيَاءِ كُلِّهَا تَعَالَى اللَّهُ عَنْ أَنْ يَكُونَ عَلَى عَرْشِهِ عُلُوّاً كَبِيراً وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ جاءَ رَبُّكَ وَ الْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا(۱) وَ قَوْلُهُ وَ لَقَدْ جِئْتُمُونا فُرادى كَما خَلَقْناكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ(۲) وَ قَوْلُهُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمامِ وَ الْمَلائِكَةُ(۳) وَ قَوْلُهُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ (۴) فَإِنَّ ذَلِكَ حَقٌّ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَيْسَ لَهُ جَيْئَةٌ كَجَيْئَةِ الْخَلْقِ وَ قَدْ أَعْلَمْتُكَ أَنَّ رُبَّ شَيْ ءٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَأْوِيلُهُ عَلَى غَيْرِ تَنْزِيلِهِ وَ لَا يُشْبِهُ كَلَامَ الْبَشَرِ وَ سَأُنَبِّئُكَ بِطَرَفٍ مِنْهُ فَتَكْتَفِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام إِنِّي ذاهِبٌ إِلى رَبِّي سَيَهْدِينِ (۵) فَذَهَابُهُ إِلَى رَبِّهِ تَوَجُّهُهُ إِلَيْهِ عِبَادَةً وَ اجْتِهَاداً وَ قُرْبَةً إِلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ أَ لَا تَرَى أَنَّ تَأْوِيلَهُ غَيْرُ تَنْزِيلِهِ وَ قَالَ وَ أَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ(۶) يَعْنِي السِّلَاحَ وَ غَيْرَ ذَلِكَ وَ قَوْلُهُ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ يُخْبِرُ مُحَمَّداً صلى الله عليه و آله عَنِ الْمُشْرِكِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ الَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ فَقَالَ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلائِكَةُ حَيْثُ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ يَعْنِي بِذَلِكَ الْعَذَابَ فِي دَارِ الدُّنْيَا كَمَا عَذَّبَ الْقُرُونَ الْأُولَى فَهَذَا خَبَرٌ يُخْبِرُ بِهِ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله عَنْهُمْ ثُمَّ قَالَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آياتِ رَبِّكَ لا يَنْفَعُ نَفْساً إِيمانُها لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمانِها خَيْراً يَعْنِي مِنْ قَبْلِ أَنْ تَجِي ءَ هَذِهِ الْآيَةُ وَ هَذِهِ الْآيَةُ طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَ إِنَّمَا يَكْتَفِي أُولُو الْأَلْبَابِ وَ الْحِجَى وَ أُولُو النُّهَى

۱- ۱. الفجر: ۲۲.

۲- ۲. الأنعام: ۹۴.

۳- ۳. البقره: ۲۰۶.

۴- ۴. الأنعام: ۱۵۸.

۵- ۵. الصافّات: ۹۸.

۶- ۶. الحدید: ۲۶.

أَنْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ إِذَا انْكَشَفَ الْغِطَاءُ رَأَوْا ما يُوعَدُونَ وَ قالَ فِی آیهٍ أَخْرَی فَأَتاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَیْثُ لَمْ یَحْتَسِبُوا(۱) یَعْنِی أَرْسَلَ عَلَیْهِمْ عَذَاباً وَ کَذَلِکَ إِتْیَانُهُ بُنْیَانَهُمْ وَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَأَتَی اللَّهُ بُنْیانَهُمْ مِنَ الْقَواعِدِ(۲) فَإِتْیَانُهُ بُنْیَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ إِرْسَالُ الْعَذَابِ وَ کَذَلِکَ مَا وَصَفَ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَهِ تَبَارَکَ اسْمُهُ وَ تَعَالَی عُلُوّاً کَبِیراً وَ تَجْرِی أُمُورُهُ فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ الَّذِی کانَ مِقْدارُهُ خَمْسِینَ أَلْفَ سَنَهٍ کَمَا تَجْرِی أُمُورُهُ فِی الدُّنْیَا لَا یَلْعَبُ وَ لَا یَأْفِلُ مَعَ الْآفِلِینَ فَاکْتَفِ بِمَا وَصَفْتُ لَکَ مِنْ ذَلِکَ مِمَّا جَالَ فِی صَدْرِکَ مِمَّا وَصَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ وَ لَا تَجْعَلْ کَلَامَهُ کَکَلَامِ الْبَشَرِ هُوَ أَعْظَمُ وَ أَجَلُّ وَ أَکْرَمُ وَ أَعَزُّ وَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مِنْ أَنْ یَصِفَهُ الْوَاصِفُونَ إِلَّا بِمَا وَصَفَ نَفْسَهُ فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَّ - لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ(۳) قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّی یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَرَّجَ اللَّهُ عَنْکَ وَ حَلَلْتَ عَنِّی عُقْدَهً فَقَالَ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ کافِرُونَ (۴) وَ ذِکْرُهُ الْمُؤْمِنِینَ الَّذِینَ یَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ (۵) وَ قَوْلُهُ لِغَیْرِهِمْ إِلی یَوْمِ یَلْقَوْنَهُ بِما أَخْلَفُوا اللَّهَ ما وَعَدُوهُ (۶) وَ قَوْلُهُ فَمَنْ کانَ یَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْیَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً(۷) فَأَمَّا قَوْلُهُ بَلْ هُمْ بِلِقاءِ رَبِّهِمْ کافِرُونَ یَعْنِی الْبَعْثَ فَسَمَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِقَاءَهُ وَ کَذَلِکَ ذِکْرُهُ الْمُؤْمِنِینَ - الَّذِینَ یَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلاقُوا رَبِّهِمْ یَعْنِی یُوقِنُونَ أَنَّهُمْ یُبْعَثُونَ وَ یُحْشَرُونَ وَ یُحَاسَبُونَ وَ یُجْزَوْنَ بِالثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ وَ الظَّنُّ هَاهُنَا الْیَقِینُ وَ کَذَلِکَ قَوْلُهُ فَمَنْ کانَ یَرْجُوا لِقاءَ رَبِّهِ فَلْیَعْمَلْ عَمَلًا صالِحاً وَ قَوْلُهُ مَنْ کانَ یَرْجُوا لِقاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ (۸) یَعْنِی فَمَنْ کَانَ یُؤْمِنُ بِأَنَّهُ مَبْعُوثٌ فَإِنَّ وَعْدَ اللَّهِ لَآتٍ مِنَ الثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ فَاللِّقَاءُ هَاهُنَا لَیْسَ بِالرُّؤْیَهِ وَ اللِّقَاءُ هُوَ الْبَعْثُ فَافْهَمْ جَمِیعَ مَا فِی کِتَابِ اللَّهِ مِنْ لِقَاءٍ فَإِنَّهُ یَعْنِی بِذَلِکَ الْبَعْثَ

ص: ۱۳۹

۱- ۱. الحشر: ۲.

۲- ۲. النحل: ۲۶.

۳- ۳. الشوری: ۱۱.

۴- ۴. السجده: ۱۰.

۵- ۵. البقره: ۴۶.

۶- ۶. براءه: ۷۷.

۷- ۷. الکهف: ۱۱۰.

۸- ۸. العنکبوت: ۵.

وَ كَذَلِكَ قَوْلُهُ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلامٌ (۱) يَعْنِي أَنَّهُ لَا يَزُولُ الْإِيمَانُ عَنْ قُلُوبِهِمْ يَوْمَ يُبْعَثُونَ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ فَقَدْ حَلَلْتَ عَنِّي عُقْدَةً فَقَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُواقِعُوها(۲) يَعْنِي أَيْقَنُوا أَنَّهُمْ دَاخِلُوهَا وَ أَمَّا قَوْلُهُ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلاقٍ حِسابِيَهْ (۳) وَ قَوْلُهُ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (۴) وَ قَوْلُهُ لِلْمُنَافِقِينَ وَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا(۵) فَإِنَّ قَوْلَهُ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلاقٍ حِسابِيَهْ يَقُولُ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي أُبْعَثُ فَأُحَاسَبُ لِقَوْلِهِ مُلاقٍ حِسابِيَهْ وَ قَوْلِهِ لِلْمُنَافِقِينَ تَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا فَهَذَا الظَّنُّ ظَنُّ شَكٍّ فَلَيْسَ الظَّنُّ ظَنَّ يَقِينٍ وَ الظَّنُّ ظَنَّانِ ظَنُّ شَكٍّ وَ ظَنُّ يَقِينٍ فَمَا كَانَ مِنْ أَمْرِ مَعَادٍ مِنَ الظَّنِّ فَهُوَ ظَنُّ يَقِينٍ وَ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا فَهُوَ ظَنُّ شَكٍّ فَافْهَمْ مَا فَسَّرْتُ لَكَ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَرَّجَ اللَّهُ عَنْكَ فَقَالَ عليه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى- وَ نَضَعُ الْمَوازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيامَهِ فَلا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً(۶) فَهُوَ مِيزَانُ الْعَدْلِ يُؤْخَذُ بِهِ الْخَلَائِقُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ يُدِينُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْخَلْقَ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ بِالْمَوَازِينِ وَ فِي غَيْرِ هَذَا الْحَدِيثِ الْمَوَازِينُ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَوْصِيَاءُ عليهم السلام وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ فَلا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَزْناً(۷) فَإِنَّ ذَلِكَ خَاصَّهٌ وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَأُولئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّهَ يُرْزَقُونَ فِيها بِغَيْرِ حِسابٍ (۸) فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَقَدْ حَقَّتْ كَرَامَتِي أَوْ قَالَ مَوَدَّتِي لِمَنْ يُرَاقِبُنِي وَ يَتَحَابُّ بِجَلَالِي إِنَّ وُجُوهَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مِنْ نُورٍ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ

ص: ۱۴۰

۱- ۱. الأحزاب: ۴۴.

۲- ۲. الكهف: ۵۳.

۳- ۳. الحاقّه: ۲۰.

۴- ۴. النور: ۲۵.

۵- ۵. الأحزاب: ۱۰.

۶- ۶. الأنبياء: ۴۷.

۷- ۷. الكهف: ۱۰۵.

۸- ۸. فاطر: ۴۰.

عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ خُضْرٌ قِيلَ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قَوْمٌ لَيْسُوا بِأَنْبِيَاءَ وَ لَا شُهَدَاءَ وَ لَكِنَّهُمْ تَحَابُّوا بِجَلَالِ اللَّهِ وَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ نَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنَا مِنْهُمْ بِرَحْمَتِهِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوازِينُهُ وَ مَنْ خَفَّتْ مَوازِينُهُ (۱) فَإِنَّمَا يَعْنِي الْحِسَابَ بِوَزْنِ الْحَسَنَاتِ وَ السَّيِّئَاتِ وَ الْحَسَنَاتُ ثِقْلُ الْمِيزَانِ وَ السَّيِّئَاتُ خِفَّةُ الْمِيزَانِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ (۲) وَ قَوْلُهُ اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِها(۳) وَ قَوْلُهُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنا وَ هُمْ لا يُفَرِّطُونَ (۴) وَ قَوْلُهُ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظالِمِي أَنْفُسِهِمْ (۵) وَ قَوْلُهُ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمْ (۶) فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُدَبِّرُ الْأُمُورَ كَيْفَ يَشَاءُ وَ يُوَكِّلُ مِنْ خَلْقِهِ مَنْ يَشَاءُ بِمَا يَشَاءُ أَمَّا مَلَكُ الْمَوْتِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُوَكِّلُهُ بِخَاصَّةِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ وَ يُوَكِّلُ رُسُلَهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ خَاصَّةً بِمَا يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ سَمَّاهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَكَّلَهُمْ بِخَاصَّةِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُدَبِّرُ الْأُمُورَ كَيْفَ يَشَاءُ وَ لَيْسَ كُلُّ الْعِلْمِ يَسْتَطِيعُ صَاحِبُ الْعِلْمِ أَنْ يُفَسِّرَهُ لِكُلِّ النَّاسِ لِأَنَّ مِنْهُمُ الْقَوِيَّ وَ الضَّعِيفَ وَ لِأَنَّ مِنْهُ مَا يُطَاقُ حَمْلُهُ وَ مِنْهُ مَا لَا يُطَاقُ حَمْلُهُ إِلَّا أَنْ يُسَهِّلَ اللَّهُ لَهُ حَمْلَهُ وَ أَعَانَهُ عَلَيْهِ مِنْ خَاصَّةِ أَوْلِيَائِهِ وَ إِنَّمَا يَكْفِيكَ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ الْمُحْيِيَ الْمُمِيتَ وَ أَنَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ عَلَى يَدَيْ مَنْ يَشَاءُ مِنْ خَلْقِهِ مِنْ مَلَائِكَتِهِ وَ غَيْرِهِمْ قَالَ فَرَّجْتَ عَنِّي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفَعَ اللَّهُ الْمُسْلِمِينَ بِكَ فَقَالَ عَلِيٌّ عليه السلام لِلرَّجُلِ لَئِنْ كُنْتَ قَدْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَكَ بِمَا قَدْ بَيَّنْتُ لَكَ

۱- ۱. الأعراف: ۸ و ۹، المؤمنون: ۱۰۲- ۱۰۳.

۲- ۲. السجده: ۱۱.

۳- ۳. الزمر: ۴۲.

۴- ۴. الأنعام: ۶۱.

۵- ۵. النحل: ۲۸.

۶- ۶. النحل: ۳۲.

فَأَنْتَ وَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ حَقّاً فَقَالَ الرَّجُلُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ کَیْفَ لِی بِأَنْ أَعْلَمَ أَنِّی مِنَ الْمُؤْمِنِینَ حَقّاً قَالَ لَا یَعْلَمُ ذَلِکَ إِلَّا مَنْ أَعْلَمَهُ اللَّهُ عَلَی لِسَانِ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله وَ شَهِدَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِالْجَنَّهِ أَوْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِیَعْلَمَ مَا فِی الْکُتُبِ الَّتِی

أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی رُسُلِهِ وَ أَنْبِیَائِهِ قَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَنْ یُطِیقُ ذَلِکَ قَالَ مَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ وَ وَفَّقَهُ لَهُ فَعَلَیْکَ بِالْعَمَلِ لِلَّهِ فِی سِرِّ أَمْرِکَ وَ عَلَانِیَتِکَ فَلَا شَیْ ءَ یَعْدِلُ الْعَمَلَ (۱).

**[ترجمه]توحید: از ابو مَعمَر سَعدانی روایت شده است که: مردی خدمت حضرت امام علی بن ابی طالب علیه السلام رسید و عرض کرد: ای امیر مؤمنان! من در کتاب نازل شده خداوند شک کرده‌ام. حضرت علیه السلام به او فرمود: مادرت سوگوارت باد! چگونه در کتاب نازل شده خداوند شک کرده‌ای؟! عرض کرد: بدان سبب که دیده‌ام آیات کتاب خدا یکدیگر را تکذیب می کنند، چگونه در آن شک نکنم؟ حضرت علیه السلام فرمود: آیات کتاب خدا یکدیگر را تصدیق می کنند و هرگز تکذیب نمی‌کنند، امّا خِرَدی قسمت تو نشده است که از آن بهره جویی. حال بگو آنچه را که در کتاب خداوند عزّ و جلّ بدان شک کرده‌ای. آن مرد عرض کرد: یافته ام که خداوند می‌فرماید: «فَالْیَوْمَ نَنسَاهُمْ کَمَا نَسُواْ لِقَاء یَوْمِهِمْ هَذَا» }پس همان گونه که آنان دیدار امروز خود را از یاد بردند، ما (هم) امروز آنان را از یاد می بریم{ - . اعراف/۵۱ - و فرمود: «نَسُوا اللهَ فَنَسِیَهُم» }خدا را فراموش کردند، پس (خدا هم) فراموششان کرد{ - . توبه/۶۷ - و نیز فرمود: «وَمَا کَانَ رَبُّکَ نَسِیًّا» }و پروردگارت هرگز فراموشکار نبوده است{. - . مریم/۶۴ - یک بار خبر می‌دهد که فراموش می کند و بار دیگر خبر می‌دهد که فراموش نمی کند؛ چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟!

فرمود: باز آنچه را در آن شک کرده‌ای بازگو. عرض کرد: یافته‌ام که خداوند می‌فرماید: «یَوْمَ یَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِکَةُ صَفًّا لَّا یَتَکَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا» }روزی که روح و فرشتگان به صف می ایستند و (مردم) سخن نگویند مگر کسی که (خدای) رحمان به او رخصت دهد و سخن راست گوید{ - . نبأ/ ۳۸ - و چون آنان را به سخن در آوردند، گفتند :«وَاللّهِ رَبِّنَا مَا کُنَّا مُشْرِکِینَ» }به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم{ - . انعام/۲۳ عبارت « واستُنطقوا» {و چون آنان را به سخن درآورند} اشاره ای است به کلام خداوند متعال در آیه ۲۱ سوره انعام: «وَیَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِیعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِینَ أَشْرَکُواْ أَیْنَ شُرَکَآؤُکُمُ الَّذِینَ کُنتُمْ تَزْعُمُونَ» {و (یاد کن) روزی را که همه آنان را محشور می کنیم، آنگاه به کسانی که شرک آورده اند می گوییم: کجایند شریکان شما که (آنها را شریک خدا) می پنداشتید.} - و «یَوْمَ الْقِیَامَهِ یَکْفُرُ بَعْضُکُم بِبَعْضٍ وَیَلْعَنُ بَعْضُکُم بَعْضًا» }روز قیامت بعضی از شما بعضی دیگر را انکار و برخی از شما برخی دیگر را لعنت می کنند{ - . عنکبوت/۲۵ - و «إِنَّ ذَلِکَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ» }این مجادله اهل آتش قطعاً راست است{ - . ص/۶۴ - و «لَا تَخْتَصِمُوا لَدَیَّ وَ قَد قَدَّمتُ إلَیکُم بِالوَعِیدِ» }در پیشگاه من با همدیگر مستیزید (که) از پیش به شما هشدار داده بودم{ - . ق/۲۸ - و «الْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلَی أَفْوَاهِهِمْ وَتُکَلِّمُنَا أَیْدِیهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا کَانُوا یَکْسِبُونَ» }امروز بر دهان های آنان مهر می نهیم و دست هایشان با ما سخن می گویند و پاهایشان بدانچه فراهم می ساختند گواهی می دهند{. - . یس/۶۵ - یک بار خبر می‌دهد که آنان سخن می‌گویند و بار دیگر خبر می‌دهد که هیچ کس سخن نمی‌گوید، مگر کسی که خداوند رحمان به او اجازه دهد و او سخن راست می‌گوید و بار دیگر خبر می‌دهد که آفریدگان زبان نمی‌گشایند، حال آن که از قول آنان می‌فرماید: «وَاللّهِ رَبِّنَا مَا کُنَّا مُشْرِکِینَ» و بار دیگر خبر می‌دهد که آنان جدل می‌کنند، چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! و چگونه در

آنچه شنیدی شک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ، إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» }آری در آن روز صورت هایی شاداب و مسرور است، و به پروردگارش می نگرد{ - . قیامت/۲۲_۲۳ - و«لَّا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ» }چشم ها او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد{ - . انعام/۱۰۳ - و «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى، عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى» }و قطعاً بار دیگری هم او را دیده است، نزدیک سدره المنتهی{ - . نجم/۱۳_۱۴ - و «يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا» }در آن روز شفاعت (به کسی) سود نبخشد، مگر کسی را که (خدای) رحمان اجازه دهد و سخنش او را پسند آید، آنچه را که آنان در پیش دارند و آنچه را که پشت سر گذاشته اند می داند و حال آن که ایشان بدان دانشی ندارند{ - . طه/۱۰۹_۱۱۰ - حال آن که هر که در دیده در آید، علم او را فرا می گیرد. چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟! فرمود وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «وَ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ» }و هیچ بشری را نرسد که خدا با او سخن گوید جز (از راه) وحی یا از فراسوی حجابی یا فرستاده ای بفرستد و به اذن او هر چه بخواهد وحی نماید{ - . شوری/۵۱ - و «وَ كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا» }و خدا با موسی آشکارا سخن گفت{ - . نساء/۱۶۴ - و «وَ نَادَاهُمَا رَبُّهُمَا» }و پروردگارشان بر آن دو بانگ بر زد{ - . اعراف/۲۲ - و «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ» }ای پیامبر! به زنان و دخترانت و به زنان مؤمنان بگو{ - . احزاب/۵۹ - و «يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ» }ای پیامبر! آنچه از جانب پروردگارت به سوی تو نازل شده ابلاغ کن{ - . مائده/۶۷ - چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟! فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداوند _ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد _ می فرماید: «هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا» }آیا برای او همنامی می شناسی؟{ - . مریم/ ۶۵ - حال آن که انسان نیز سمیع و بصیر و ملک و ربّ نامیده شده است، باری خبر می‌دهد که او نام های مشترک بسیاری دارد و بار دیگر می‌فرماید: «هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا»، چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداوند تبارک و تعالی می فرماید: «وَ مَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ» }و هم وزن ذره ای نه در زمین و نه در آسمان از پروردگار تو پنهان نیست{ - . یونس/۶۱ - و «وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ» }روز قیامت به ایشان نمی نگرد و پاکشان نمی گرداند{ - .آل عمران/ ۷۷ - و«كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ» }زهی پندار که آنان در آن روز از پروردگارشان سخت محجوبند{. - . مطففین/۱۵ - چگونه کسی که از آنان پوشیده شده به سویشان می‌نگرد؟ چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته ام که خداوند _ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد _ می‌فرماید: «أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ» {آیا از آن کس که در آسمان است ایمن شده اید که شما را در زمین فرو برد، پس بناگاه (زمین) به تپیدن افتد{ - . ملک/۱۶ - و «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» }خدای رحمان که بر عرش استیلا یافته است{ - . طه/۵ - و «وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهرَكُمْ» }و او در آسمان ها و زمین خداست. نهان و آشکار شما را می داند{ - . انعام/۳ - و «وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ» }و ظاهر و باطن{ - . حدید/۳ - و«وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» }و ما از شاهرگ (او) به او نزدیک تریم{. - . ق/۱۶ - چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید: «وَ جَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا» }و (فرمان) پروردگارت و فرشته(ها) صف در صف آیند{ - . فجر/۲۲ - و« وَ لَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ»

}و همـان گونه که شـما را نخستین بـار آفریـدیم (اکنون نیز) تنها به سوی ما آمـده ایـد{ - . انعام/۹۴ - و «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن يَأْتِيَهُمُ اللهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الغَمَامِ وَ المَلائِكَةُ» }مگر انتظار آنان غیر از این است که خـدا و فرشـتگان در (زیر) سایبان هایی از ابر سپیـد به سوی آنان بیایند{ - . بقره/۲۱۰ - و «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انتَظِرُواْ إِنَّا مُنتَظِرُونَ» }آیا جز این انتظار دارند که فرشـتگان به سویشان بیایند یا پروردگارت بیاید یا پاره ای از نشانه های پروردگارت بیاید، (امّا) روزی که پـاره ای از نشـانه های پروردگارت (پدیـد) آیـد کسـی که قبلاً ایمان نیاورده یا خیری در ایمان آوردن خود به دست نیاورده، ایمان آوردنش سود نمی بخشد. بگو: منتظر باشید که ما (هم) منتظریم{. - . انعام/۱۵۸ - پس یک بار می‌فرماید: «يَأْتِيَ رَبُّكَ» و بـار دیگر می‌فرمایـد: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ»، چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شـنیدی شـک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شـک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداونـد تبارک و تعالی می‌فرمایـد: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ» }بلکه آنها به لقای پروردگارشان (و حضور او) کافرند{ - . سـجده/۱۰ - و از مؤمنـان یاد کرد و فرمود: «الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ» }همان کسانی که می داننـد با پروردگار خود دیدار خواهند کرد و به سوی او باز خواهنـد گشـت{ - . بقره/۴۶ - و «تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ» }درودشـان روزی که دیـدارش کننـد سلام خواهـد بـود{ - . احزاب/۴۴ - و «مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ» }کسـی که به دیـدار خـدا امیـد دارد، (بداند که) اجل (او از سوی) خـدا آمدنی است{ - . عنکبوت/۵ - و «فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» }پس هر کس به لقای پروردگار خود امیـد دارد، بایـد به کار شایسته بپردازد[. - . کهف/۱۱۰ - پس یـک بـار خبر می‌دهـد که با او دیـدار می‌کننـد و بار دیگر می فرمایـد: «لَّا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ» و بار دیگر می‌فرماید: «وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا». چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنـان؟! چگونه در آنچه شـنیدی شک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خـداوند تبارک و تعالی می‌فرمایـد: «وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا» }و گناهکاران آتش (دوزخ) را می بینند و درمی یابند که در آن خواهنـد افتـاد{ - . کهف/۵۳ - و «يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ» }آن روز خـدا جزای شایسته آنان را به طور کامل می دهـد و خواهند دانست که خدا همان حقیقت آشـکار است{ - . نور/۲۵ - و «وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا» }و به خـدا گمان هایی (نابجا) می بریـد{. - . احزاب/۱۰ - یک بار خبر می‌دهـد که آنان گمان می‌کننـد و بار دیگر خبر می‌دهنـد که آنـان می‌داننـد، حـال آن که گمـان، شـک است. چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنـان؟! چگونه در آنچه شـنیدی شـک نکنـم؟ فرمـود: دیگر در چـه شـک کرده‌ای؟ عرض کرد: یـافته‌ام که خداونـد تعـالی می‌فرمایـد: «وَ نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا» }و ترازوهای داد را در روز رستاخیز می نهیم، پس هیچ کس (در) چیزی ستم نمی بینـد{ - ۰ انبیاء/۴۷ - و « فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا » }و روز قیـامت برای آنهـا (قـدر و) ارزشـی نخواهیم نهـاد{ - . کهف/۱۰۵ - و «فَأولَئِكَ يَدخُلُونَ الجَنَّةَ يُرزَقُونَ فِيهَا بِغَيرِ حِسَابٍ» {چنین کسانی داخل بهشت می‌شونـد و بدون حساب روزی خواهند داشت{ - . مؤمن/۴۰ - و «وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُواْ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُواْ بِآيَاتِنَا يِظْلِمُونَ» }و در آن روز سـنجش (اعمال) درست است؛ پس هر کس میزان های (عمل) او گران باشـد، آنان خود رستگارانند، و هر کس میزان های (عمل) او سـبک باشـد، پس آنانند که به خود زیان زده اند؛ چرا که به آیات ما ستم کرده انـد{. - . اعراف/۸ _۹ - چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنـان؟! چگونه در آنچه شـنیدی شـک نکنم؟ فرمود: وای بر تو! دیگر در چه شـک کرده‌ای؟ عرض کرد: یافته‌ام که خداونـد تبارک و تعالی می‌فرمایـد: «قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ» }بگو فرشته مرگی که بر شما گمارده شده جانتان را می ستاند آن گاه به

سوی پروردگارتان بازگردانیده می شوید { - . سجده/۱۱ - و «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا» }خدا روح مردم را هنگام مرگشان به تمامی باز می ستاند { - . زمر/۴۲ - و «تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ» }فرشتگان ما جانش بستانند در حالی که کوتاهی نمی کنند { - . انعام/۶۱ - و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ» }همان کسانی که فرشتگان جانشان را در حالی که پاکند می ستانند { - . نحل/۳۲ - و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ» }همانان که فرشتگان جانشان را می گیرند در حالی که بر خود ستمکار بوده اند {. - . نحل/۲۸ - چگونه این ممکن است ای امیر مؤمنان؟! چگونه در آنچه شنیدی شک نکنم؟ اگر بر من رحم نیاوری و در آنچه که امید است به دست تو صورت پذیرد، سینه‌ام را نگشایی، هلاک خواهم شد. پس اگر پروردگار تبارک و تعالی ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ برحق باشد و کتاب، حق باشد و فرستادگان، حق باشند، من هلاک شده‌ام و زیان کرده‌ام و اگر فرستادگان باطل باشند، هیچ حرجی بر من نیست و نجات یافته‌ام.

حضرت امام علی علیه السلام فرمود: پاک است پروردگار والا مرتبه و بزرگ ما تبارک و تعالی ــ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد ــ و گواهی می‌دهیم که او همیشگی است و پایان ندارد و در او شک نمی‌کنیم و هیچ چیز همانند او نیست و او شنوا و بیناست و کتاب او حق است و فرستادگانش حق‌اند و پاداش و مجازات حق است. اگر افزونی ایمان بهره‌ات شود و یا از آن بی بهره شوی، هر دو به دست خداست. اگر بخواهد بهره‌ات می‌کند و اگر بخواهد از آن بی بهره می‌گذاردت. امّا من تو را از آنچه که در آن شک کرده‌ای، آگاه خواهم کرد و هیچ نیرویی نیست جز از جانب خداوند متعال. اگر خداوند برایت نیک بخواهد، دانش آن را به تو می‌آموزم و تو را استوار می‌دارم و اگر جز این باشد، گمراه و هلاک می‌شوی. امّا کلام حق تعالی: «نَسُواْ اللّهَ فَنَسِيَهُمْ» {خدا را فراموش کردند پس (خدا هم) فراموششان کرد} - . توبه/۶۷ - تنها بدین معناست که آنان خدا را در سرای دنیا فراموش کردند و در راه فرمانبری از او عمل نکردند، پس او نیز در آخرت فراموششان کرد؛ یعنی چیزی از پاداش خود برایشان قرار نداد و این گونه آنان از خیر فراموش شدند. همچنین است تفسیر کلام خداوند عزّ و جلّ: «فَالْيَوْمَ نَنسَاهُمْ كَمَا نَسُواْ لِقَاء يَوْمِهِمْ هَـٰذَا» {پس همان گونه که آنان دیدار امروز خود را از یاد بردند ما (هم) امروز آنان را از یاد می بریم} - . اعراف/۵۱ - منظور از فراموشی این است که آنان را پاداش نداده، آن گونه که دوستان خود را پاداش داده است. همان کسان که چون در سرای دنیا به او و رسولش ایمان آوردند، فرمان بردند و خدا را یاد کردند و در غیب از او ترسیدند. و امّا کلام حق تعالی: «وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا» {و پروردگارت هرگز فراموشکار نبوده است} - . مریم/۶۴ - پروردگار ما تبارک و تعالی والا مرتبه و بزرگ است و کسی نیست که فراموش کند و غفلت ورزد، بلکه او به یاد دارنده و داناست. عرب درباره فراموشی می‌گوید: فلان کس را فراموش کردیم و او از ما یاد نمی‌کند؛ یعنی او در حقّ آنان نیکی نکرد و با نیکی از آنان یاد نکرد. حال آنچه را خداوند عزّ و جلّ ذکر کرده است، فهمیدی؟ عرض کرد: بله، مرا گشایش حاصل کردی و خدایت گشایش حاصل کند، گره‌ای از من گشودی و خداوند پاداشت را بزرگ دارد.

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا» {روزی که روح و فرشتگان به صف می ایستند و (مردم) سخن نگویند مگر کسی که (خدای) رحمان به او رخصت دهد و سخن راست گوید} - . نبأ/۳۷ - و «وَاللّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ» {به خدا، پروردگارمان سوگند که ما مشرک نبودیم} - . انعام/۲۳ - و «يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَ يَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا» {روز قیامت بعضی از شما بعضی دیگر را انکار و برخی از شما برخی دیگر را لعنت می کنند} - . عنکبوت/۲۵ - و «إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ» {این مجادله اهل آتش قطعاً

راست است} - . ص/۶۴ - و «لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ» {در پیشگاه من با همدیگر مستیزید (که) از پیش به شما هشدار داده بودم} - . ق/۲۸ - و «الْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ» {امروز بر دهان های آنان مهر می نهیم و دست هایشان با ما سخن می گویند و پاهایشان بدانچه فراهم می ساختند گواهی می دهند} - . یس/۶۵ - این ها هر یک در جایگاهی از جایگاه‌های آن روزی است که پنجاه هزار سال به درازا می‌کشد. خداوند عزّ و جلّ در آن روز آفریدگان را در حالی که پراکنده‌اند، در جایگاهی جمع می‌آورد و آنان با یکدیگر سخن می‌گویند و برای یکدیگر آمرزش می‌طلبند؛ اینان کسانی هستند که در سرای دنیا از سران و پیشروان خود فرمان برده‌اند. امّا معصیت پیشگان یکدیگر را کفر می‌گویند و لعنت می‌کنند؛ اینان کسانی هستند که کینه ورزیده‌اند و در سرای دنیا گردن کشان و ناتوانان (در دین) را در ستمکاری و تجاوز یاری کرده‌اند. کفر در این آیه برائت و بیزاری جستن است، می‌فرماید: آنان از یکدیگر بیزاری می‌جویند و همانند این نمونه، در سوره ابراهیم، سخن شیطان است: «إِنِّي كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ» {من به آنچه پیش از این مرا (در کار خدا) شریک می دانستید کافرم} - . ابراهیم/۲۲ - و نیز سخن ابراهیم خلیل الرّحمن: «كَفَرْنَا بِكُمْ» {به شما کفر می ورزیم} - . ممتحنه/۴ - یعنی از شما برائت می جوییم. سپس در مکانی دیگر جمع می شوند و در آنجا می گریند که اگر آن صداها و شیون ها برای مردم دنیا آشکار شود، سبب می شود که همه آفریدگان مایه زندگی شان را فراموش کنند و قلب ایشان از هم می‌پاشد؛ جز آنچه که خدا بخواهد، و آنان پیوسته خون می گریند.

سپس در جایگاه دیگری گرد هم می‌آیند و آنجا آنان را به سخن در می‌آورند و آنان می‌گویند: «وَ اللّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ». آن گاه خداوند تبارک و تعالی بر دهان‌هایشان مُهر خاموشی می‌زند و دست‌ها و پاها و پوست‌ها را به سخن در می آورد و آن‌ها به هر گناهی که از آنان سرزده گواهی می‌دهند، سپس مهر از زبان هایشان بر می‌گیرد و آنان به پوست‌های خود می... گویند: چرا علیه ما گواهی دادید؟ می‌گویند: خداوندی ما را به سخن آورد که همه چیز را به سخن آورده است. سپس در جایگاه دیگری گرد هم می‌آیند و به سخن در آورده می‌شوند و از یکدیگر می‌گریزند و این کلام خداوند عزّ و جلّ است: «يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ، وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ، وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ» {روزی که آدمی از برادرش، و از مادرش و پدرش، و از همسرش و پسرانش می گریزد} - . عبس/۳۴_۳۶ - . پس به سخن در آورده می‌شوند و هیچ کس سخنی نمی گوید، مگر کسی که خداوند رحمان به او اجازه دهد و او سخنی درست می گوید. در آن هنگام فرستادگان بر پا می‌شوند و در این جایگاه گواهی می‌دهند و این کلام حق تعالی است که فرمود: «فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلاء شَهِيدًا» {پس چگونه است (حالشان) آن گاه که از هر امّتی گواهی آوریم و تو را بر آنان گواه آوریم.} - . نساء/۴۱ - سپس در جایگاه دیگری گرد هم می‌آیند که مقام حضرت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم در آن است و آن مقامی ستوده است. در آن هنگام حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم خداوند تبارک و تعالی را چنان ثنا گوید که هیچ کس پیش از ایشان نگفته باشد و سپس تمامی فرشتگان را ثنا گوید و هیچ فرشته‌ای نماند که ایشان ثنایش نگفته باشد و پس از آن، پیامبران را چنان ثنا گوید که هیچ کس همانندش را نگفته باشد و آن گاه آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم مردان و زنان مؤمن را ثنا گوید و از راست کرداران و شهیدان آغاز کند و به نیک کرداران پردازد. در آن دم اهل آسمان‌ها و اهل زمین آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم را می‌ستایند و این کلام خداوند تعالی است که فرمود: «عَسَى أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا» {امید که پروردگارت تو را به مقامی ستوده برساند.} - . اسراء/۷۹ - پس خوشا به حال آن کس که در آن مقام او را بهره و نصیبی باشد و بدا به حال آن کس که در آن مقام هیچ بهره و نصیبی ندارد. سپس در جایگاه دیگری گرد هم می‌آیند و از یکدیگر

کناره می‌گیرند. آنچه گذشت، به تمام، پیش از حساب است و چون حساب را آغاز کنند، هر انسانی به آنچه نزد خود دارد، مشغول شود. از خداوند برکت را در آن روز خواستاریم. عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی ای امیر مؤمنان! گره‌ای از من گشودی و خداوند پاداشت بزرگ دارد .

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام خداوند عزّ و جلّ: «وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ، إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» {آری در آن روز صورت هایی شاداب و مسرور است، و به پروردگارش می نگرد} - . قیامت/۲۲_۲۳ - و «لَّا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ» {چشم ها او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد} - . انعام/۱۰۳ - و «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى، عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى» {و قطعاً بار دیگری هم او را دیده است، نزدیک سدره المنتهی} - . نجم/۱۳_۱۴ - و «يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا» {در آن روز شفاعت (به کسی) سود نبخشد، مگر کسی را که (خدای) رحمان اجازه دهد و سخنش او را پسند آید، آنچه را که آنان در پیش دارند و آنچه را که پشت سر گذاشته اند می داند و حال آن که ایشان بدان دانشی ندارند.} - . طه/۱۰۹_۱۱۰ -

و امّا کلام حق تعالی: «وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ، إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» {آری در آن روز صورت هایی شاداب و مسرور است، و به پروردگارش می نگرد}، درباره جایی است که دوستان خداوند عزّ و جلّ، پس از آن که حسابشان به پایان می‌رسد، در آن به رودی می‌رسند که زندگی نام دارد. ایشان در آن رود غسل می‌کنند و از آن می نوشند و این گونه رخسارشان به تابندگی می‌درخشد و هر کثیفی و سختی از ایشان زدوده می‌شود. سپس فرمان ورودشان به بهشت می‌رسد و از آن مقام سوی پروردگارشان می‌نگرند که چگونه ایشان را پاداش داده است و از آنجا به بهشت در می‌آیند و این، کلام خداوند عزّ و جلّ است که درباره سلام فرشتگان بر ایشان فرمود: «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ» {سلام بر شما خوش آمدید در آن درآیید (و) جاودانه (بمانید)} - . زمر/۷۳ - در آن دم با گام نهادن در بهشت و نگریستن به وعده هایی که خداوند به ایشان داده، به یقین می‌رسند و این کلام خداوند متعال است که فرمود: «إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ» نگریستن به سوی او، یعنی نگریستن به سوی پاداش او تبارک و تعالی .

و امّا کلام حق تعالی: «لَّا تُدْرِكُهُ الأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ» {چشم ها او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد} او را همان گونه که خود فرموده، دیدگان در نمی‌یابند؛ یعنی پندارها به او احاطه نمی‌یابند. «وَهُوَ يُدْرِكُ الأَبْصَارَ» یعنی به آن‌ها احاطه می‌یابد « وهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ» {و او لطیف آگاه است} و این مدحی است که پروردگارمان تبارک و تعالی خود را با آن مدح کرد و او پاک و والامرتبه و بزرگ است و یادش با شکوه و بلند مرتبه باد.

موسی علیه السلام در حالی که ستایش خداوند عزّ و جلّ بر زبان داشت، درخواست کرد: «رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ» {پروردگارا! خود را به من بنمای تا بر تو بنگرم.} - . اعراف/۱۴۳ - درخواست او امری بزرگ و هنگفت بود، از این رو مجازات شد و خداوند تبارک و تعالی فرمود: مرا در دنیا نخواهی دید تا این که جان دهی و آن گاه مرا در آخرت می‌بینی. امّا اگر می... خواهی مرا در دنیا ببینی، به کوه نگاه کن، اگر در جای خود استوار ماند، مرا خواهی دید. خداوند سبحانه تعالی _ که یادش با شکوه و بلند مرتبه باد _ نشانه‌ای از نشانه‌های خود را آشکار کرد و پروردگارمان بر کوه تجلّی کرد و کوه قطعه قطعه شد و پوسید و موسی مدهوش بر خاک افتاد؛ یعنی مرده، پس مجازات او مرگ بود.

سپس خداوند زنده‌اش گردانید و برانگیختش و او به سویش توبه آورد و گفت: پاک و منزّهی و به سویت توبه آورم و من نخستین مؤمن هستم؛ یعنی نخستین مؤمنی که از میان آنان به تو ایمان آورد و هرگز تو را نخواهد دید.

و امّا کلام حق تعالی: «وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى، عِندَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى» {و قطعاً بار دیگری هم او را دیده است، نزدیک سدره المنتهی} - . نجم/۱۳_۱۴ - منظور، حضرت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم است که در کنار سدره المنتهی بود، جایی که هیچ آفریده‌ای از آفریدگان خدا پشت سرش نمی‌گذارد. کلام حق تعالی در آیه‌های دیگر: «مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى، لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى» {دیده (اش) منحرف نگشت و (از حد) در نگذشت، به راستی که (برخی) از آیات بزرگ پروردگار خود را بدید.} - . نجم/۱۷_۱۸ - جبرئیل علیه السلام را می‌فرماید که دو مرتبه در چهره ایشان نگریست، این بار و باری دیگر. این سخن بدان جهت است که آفرینش جبرئیل علیه السلام آفرینشی شکوهمند است و او از جمله روحانیونی است که آفرینش ایشان و صفتشان را کسی جز خداوند، همان پروردگار جهانیان در نمی‌یابد.

و امّا کلام حق تعالی: «لَّا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا* يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا»؛ دانش آفریدگان به خداوند عزّ و جلّ احاطه نمی‌یابد؛ چرا که او تبارک و تعالی بر دیدگان دل‌ها پوششی قرار داد و این گونه هیچ فهمی به چگونگی او نمی‌رسد و هیچ دلی برای او مرز نمی‌گذارد و توصیفش نمی‌کند، جز آن گونه که او خود را وصف کرده است. هیچ چیز همانند او نیست و او شنوا و بینا و آغاز و پایان و ظاهر و باطن و آفریننده و پدید آورنده و صورتگر است. همه چیز را آفرید و از این رو هیچ چیزی از چیزها به مانند او تبارک و تعالی نیست. آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی و خدایت گشایش حاصل کند، گره‌ای از من گشودی و خداوند پاداشت را بزرگ دارد ای امیر مؤمنان!

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ» {و هیچ بشری را نرسد که خدا با او سخن گوید جز (از راه) وحی یا از فراسوی حجابی یا فرستاده ای بفرستد و به اذن او هر چه بخواهد وحی نماید} - . شوری/۵۱ - و «وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا» {و خدا با موسی آشکارا سخن گفت} - . نساء/۱۶۴ - و «وَ نَادَاهُمَا رَبُّهُمَا» {و پروردگارشان بر آن دو بانگ بر زد} - . اعراف/۲۲ - و «يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ» {ای آدم خود و همسرت در این باغ سکونت گیر(ید).} - . بقره/۳۵ -

و امّا کلام حق تعالی: «وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَاءِ حِجَابٍ»؛ هیچ بشری سزاوار آن نیست که خداوند با او سخن بگوید جز به طریق وحی و این صورت نمی‌پذیرد جز از ورای پرده و یا حق تعالی فرستاده‌ای می‌فرستد و به اذن خود هر چه بخواهد وحی می‌کند و همچنان که خداوند تبارک و تعالی فرمود، گاهی رسولی را رسولان آسمان وحی رسانده‌اند و این گونه رسولان آسمان سوی رسولان زمین پیام آورده‌اند و گاه بدون آن که رسولان اهل آسمان فرستاده شده باشند، کلام میان رسولان زمین و حق تعالی بوده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای جبرئیل! آیا پروردگارت را دیده ای؟ جبرئیل عرض کرد: پروردگارم دیده نمی شود. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: پس از کجا وحی را می گیری؟ عرض کرد: آن را از اسرافیل علیه السلام می گیرم. فرمود: اسرافیل آن را از کجا می گیرد؟ جبرئیل علیه السلام عرض کرد: یکباره در دلش افکنده می‌شود.

پس این وحی است و وحی، کلام خداوند عزّ و جلّ است و کلام خداوند به یک گونه نیست. از آن جمله رؤیایی است که رسولان می‌بینند و از آن جمله است وحی و تنزیلی که تلاوت و قرائت می‌شود. پس این کلام خداست، در آنچه که برایت از کلام خدا وصف کردم، بسنده کن و آن این که کلام خداوند به یک گونه نیست و از آن جمله پیامی‌است که رسولان آسمان به رسولان زمین می‌رسانند. آن مرد عرض کرد: برایم گشایش حاصل کردی و خداوند پاداشت را بزرگ دارد، ای امیر مؤمنان!

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام خداوند متعال: «هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا» - . مریم/۶۵ - تأویل آن چنین است: آیا کسی را می‌شناسی که الله نام داشته باشد، به جز خداوند تبارک و تعالی؟ مبادا قرآن را به رأی خود تفسیر کنی تا آن گاه که آن را از فقیهان بیاموزی. چه بسا تنزیل همانند کلام آدمی باشد، حال آن که کلام خداست و تأویلش همانند کلام آدمی نیست. همان گونه که هیچ یک از آفریدگانش همانند او نیست. همچنین فعل او تبارک و تعالی به هیچ یک از فعل‌های آدمی نمی‌ماند و هیچ یک از کلام او به مانند کلام آدمی نیست. کلام خداوند تبارک و تعالی صفت اوست و کلام آدمیان فعل آن‌هاست. پس کلام خداوند را با کلام آدمی همانند مپندار که هلاک و گمراه میشوی. آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی و خدایت گشایش حاصل کند. گره‌ای از من گشودی و خداوند پاداشت را بزرگ دارد، ای امیر مؤمنان!

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «وَ مَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ» {و هم وزن ذره ای نه در زمین و نه در آسمان از پروردگار تو پنهان نیست} - . یونس/۶۱ - هیچ چیز از یاد پروردگار ما نمی‌رود. چگونه کسی که همه چیز را آفریده خود نداند چه چیز آفریده است، حال آن که او بسیار آفریننده و داناست؟!

و امّا کلام حق تعالی: «وَلاَ يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» {روز قیامت به ایشان نمی نگرد} - . آل عمران/۷۷ - ؛ از این خبر می‌دهد که هیچ خیری به آن ها نمی‌رسد. عرب می گوید: به خدا سوگند فلان کس به ما نظر نکرد. منظورشان این است که از او خیری به ما نرسید. پس آن نظر در این جا از سوی خداوند تبارک و تعالی به سوی آفریدگانش است و نظر او به آنان رحمت او از برای آنان است. آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی و خدایت گشایش حاصل کند، گره‌ای از من گشودی و خداوند پاداشت را بزرگ دارد ای امیر مؤمنان!

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ» {زهی پندار که آنان در آن روز از پروردگارشان سخت محجوبند} - . مطففین/۱۵ - ؛ تنها بدان معناست که آنان بی تردید در روز قیامت از ثواب پروردگارشان در پرده و محروم‌اند. عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی و خدایت گشایش حاصل کند، گرهی از من گشودی و خداوند پاداشت بزرگ دارد.

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ» {آیا از آن کس که در آسمان است ایمن شده اید که شما را در زمین فرو برد، پس بناگاه (زمین) به تپیدن افتد} - . ملک/۱۶ - و «وَهُوَ اللّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الأَرْضِ» {و او در آسمان ها و زمین خداست} - . انعام/۳ - و «الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى» {خدای رحمان که بر عرش استیلا یافته است} - . طه/۵ - و «وَ هُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ» {و هر کجا باشید او با شماست} - . حدید/۴ - و «وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ» {و ما از شاهرگ (او) به او نزدیک تریم} - . ق/۱۶ - . همچنین خداوند تبارک و

تعالی، ستوده و پاک و والاتر از آن است که کار آفریدگان از او سر بزند، حال آن که او مهربان و آگاه است و او والامقام تر و بزرگ تر از آن است که پیشامد آفریدگانش بر او پیش آید، حال آن که او بر عرش نشسته است و علمش بر هر نجوایی گواه است و او بر همه چیز وکیل است و آسان ساز هر چیز است و گرداننده تمامی چیزهاست. خداوند بسیار والاتر از آن است که بر عرش خود باشد.

و امّا کلام حق تعالی: «وَجَاءَ رَبُّکَ وَالْمَلَکُ صَفًّا صَفًّا» {و (فرمان) پروردگارت و فرشته(ها) صف درصف آیند} - . فجر/۲۲ - و «وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ» {و همان گونه که شما را نخستین بار آفریدیم (اکنون نیز) تنها به سوی ما آمده اید} - . انعام/۹۴ - و «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن يَأْتِيَهُمُ اللّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلآئِكَةُ» {مگر انتظار آنان غیر از این است که خدا و فرشتگان در (زیر) سایبان هایی از ابر سپید به سوی آنان بیایند} - . بقره/۲۱۰ - و «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ» - . انعام//۱۵۸ - {آیا جز این انتظار دارند که فرشتگان به سویشان بیایند یا پروردگارت بیاید یا پاره ای از نشانه های پروردگارت بیاید}؛ این همه بر حقّ است، همچنان که خداوند عزّ و جّل فرمود، آمدن از برای او همچون آمدن آفریدگان نیست و تو را آموختم که چه بسا آیه‌ای از کتاب خدا تأویلی متفاوت از تنزیلش دارد و همانند گفتار آدمی نیست، از آن جمله سخن ابراهیم علیه السلام است: «إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَهْدِينِ» {من به سوی پروردگارم رهسپارم؛ زودا که مرا راه نماید} - . صافات/۹۹ - معنای رفتن او به سوی پروردگارش، همانا روی آوردن به سوی او در پرستش و کوشش و نزدیکی جویی است، حال دیدی که تأویل این سخن متفاوت از تنزیل آن است؟ و نیز حق تعالی فرمود: «و أَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ» {آهن را که در آن خطری سخت است فرود آوردیم} - . حدید/۲۵ - یعنی سلاح و چیزهای دیگر و فرمود: «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ»، حق تعالی به حضرت محمّد صلی الله علیه و آله و سلم از مشرکان و منافقانی خبر می‌دهد که خدا و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم را اجابت نکردند و فرمود: «هَلْ يَنظُرُونَ إِلاَّ أَن تَأْتِيهُمُ الْمَلآئِكَةُ» آن هنگام که خدا و رسولش صلی الله علیه و آله و سلم را اجابت نکردند، «أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ»، یعنی با عذاب در سرای دنیا، همان گونه که مردم قرن‌های گذشته را عذاب کرد. پس این خبری است که خداوند درباره آنان به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌دهد. سپس فرمود: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لاَ يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا» {روزی که پاره ای از نشانه های پروردگارت (پدید) آید، کسی که قبلاً ایمان نیاورده یا خیری در ایمان آوردن خود به دست نیاورده، ایمان آوردنش سود نمی بخشد} یعنی پیش از آن که این نشانه بیاید و این نشانه، برآمدن خورشید از مغرب است، برای خردمندان و هوشیاران و صاحبان نهی همین بس که بدانند چون پرده به کنار رود، آنچه را به ایشان وعده داده شده، می‌بینند.

حق تعالی در آیه ای دیگر فرمود: «فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا» {و(لی) خدا از آن جایی که تصور نمی کردند بر آنان درآمد} - . حشر/۲ - یعنی بر آن‌ها عذابی فرستاد و بر همین وجه است آنجا که خداوند از پایه بر بنیانشان زد و فرمود: «فَأَتَى اللّهُ بُنْيَانَهُم مِّنَ الْقَوَاعِدِ» {و(لی) خدا از پایه بر بنیانشان زد.} - . نحل/۲۶ - منظور از این، فرستادن عذاب بر آن‌هاست. همچنین است توصیفی که خداوند تبارک و تعالی از امر آخرت کرد و فرمان‌های خداوند در آن روزی که به اندازه پنجاه هزار سال است، همچون فرمان‌های او در دنیا جاری می‌شود و او نه پنهان می‌شود و نه همراه با افول کنندگان افول می کند. پس به آنچه که برایت در پاسخ به پرسش‌های سینه‌ات درباره کلام خداوند عزّ و جلّ در کتابش گفتم، بسنده کن و کلام او

را با کلام آدمی همانند نکن که او بزرگ تر و شکوهمندتر و گرامی تر و عزیزتر از آن است و والاتر از این است که وصف کنندگان توصیفش کنند، مگر به آنچه که خود عزّ و جلّ در کلامش توصیف کرده است: «لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ» {چیزی مانند او نیست و اوست شنوای بینا.} - . شوری/۱۱ - آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی ای امیر مؤمنان! خدایت گشایش حاصل کند که گره‌ای از من گشودی.

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ» {بلکه آنها به لقای پروردگارشان (و حضور او) کافرند} - . سجده/۱۰ - ، از مؤمنانی یاد کرد که می‌پندارند با پروردگارشان دیدار می‌کنند و درباره کسان دیگر فرمود: «إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ» {تا روزی که او را دیدار می کنند} - . توبه/۷۷ - یعنی آنچه را که به خداوند وعده دادند و ادا نکردند. حق تعالی فرمود: «فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» {پس هر کس به لقای پروردگار خود امید دارد، باید به کار شایسته بپردازد.} - . کهف/۱۱۰ -

و امّا کلام حق تعالی: «بَلْ هُم بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ»؛ منظور، برانگیختن است که خداوند عزّ و جلّ آن را دیدار خود نامیده است. همچنین از مؤمنان یاد کرد و فرمود: «الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ» {همان کسانی که می دانند با پروردگار خود دیدار خواهند کرد} - . بقره/۴۶ - یعنی یقین دارند که برانگیخته می‌شوند و در محشر جمع آورده می شوند و مورد حساب قرار می‌گیرند و با پاداش و کیفر سزا داده می‌شوند. ظن در این جا به طور خاص به معنای یقین است. همچنین در آنجا که فرمود: «فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» و «مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ» {کسی که به دیدار خدا امید دارد (بداند که) اجل (او از سوی) خدا آمدنی است} - . عنکبوت/۵ - ، یعنی هر که ایمان دارد که برانگیخته می‌شود، پس به راستی وعده خدا از پاداش و کیفر آمدنی است. لقاء در این جا دیدن نیست، بلکه برانگیختن است. پس هر کجا در کتاب خدا سخن از دیدار اوست، دریاب که معنای آن برانگیختن است. همچنین «تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ» {درودشان روزی که دیدارش کنند، سلام خواهد بود} - . احزاب/۴۴ - یعنی در آن روز که برانگیخته می‌شوند، ایمان از دل‌هایشان رخت بر نمی‌بندد. آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی ای امیر مؤمنان! خدایت گشایش حاصل کند که گره‌ای از من گشودی.

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام حق تعالی: «وَ رَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا» {و گناهکاران آتش (دوزخ) را می بینند و درمی یابند که در آن خواهند افتاد} - . کهف/۵۳ - یعنی یقین دارند که واردش می‌شوند.

و امّا کلام حق تعالی: «إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ» {من یقین داشتم که به حساب خود می رسم} - . حاقه/۲۰ - و «يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ» {آن روز، خدا جزای شایسته آنان را به طور کامل می دهد و خواهند دانست که خدا همان حقیقت آشکار است} - . نور/۲۵ - و کلام او به منافقان: «وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا» {و به خدا گمان هایی (نابجا) می بردید} - . احزاب/۱۰ - ، این ظن، ظنّ شک است و ظنّ یقین نیست. ظن بر دو گونه است: ظنّ شک و ظنّ یقین، آنچه گه از ظن درباره امر معاد است، ظنّ یقین است و آنچه که از ظنّ درباره امر دنیاست، ظنّ شک است. پس فهم کن آنچه را که برایت تفسیر کردم. آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی ای امیر مؤمنان! خدایت گشایش حاصل کند.

حضرت علیه السلام فرمود: و امّا کلام خداوند تبارک و تعالی: «وَ نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا» {و ترازوهای داد را در روز رستاخیز می نهیم، پس هیچ کس (در) چیزی ستم نمی بیند} - . انبیاء/۴۷ - منظور، میزان عدل است

که در روز قیامت، حساب خلایق را به وسیله آن می‌رسند و آفریدگان را با میزان‌ها بر برخی دگر برتری می‌بخشد. در غیر از این سخن، میزان‌ها همان پیامبران و اوصیا هستند ــ که سلام و درود خدا بر ایشان باد. و امّا کلام حق تعالی: «فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا» {روز قیامت برای آنها (قدر و) ارزشی نخواهیم نهاد} – . کهف/۱۰۵ – ، این سخن کاملاً خاص و ویژه است (مخصوص کسانی است که خداوند آنان را برگزید).

و امّا کلام حق تعالی: «فَأُوْلَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ» {در نتیجه آنان داخل بهشت می شوند و در آنجا بی حساب روزی می یابند} – . مؤمن/۴۰ – رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خداوند عزّ و جلّ فرمود: بخشندگی من و ــ یا فرمود: دوستی من ــ بر کسانی که مرا در نظر آورند و به بزرگی من عشق ورزند، حقّ است، بدین گونه که در روز قیامت چهره‌هایشان از نور، گلدسته‌هایی نورانی است و جامه‌هایی سبز بر تن دارند. عرض شد: آنان کیستند ای رسول خدا؟! فرمود: قومی که از پیامبران و شهیدان نیستند، ولی به بزرگی خدا عشق ورزیده‌اند و بدون هیچ حسابی به بهشت در می‌آیند. از خداوند عزّ و جلّ خواستاریم که با رحمت خود ما را از آنان قرار دهد.

و امّا کلام حق تعالی: «فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ» {پس هر کس میزان های (عمل) او گران باشد} – . اعراف/۸ – و «خَفَّتْ مَوَازِينُهُ» { میزان های (عمل) او سبک باشد} – . اعراف/۹ – تنها به معنی حساب است. کارهای نیک و کارهای ناپسند وزن می‌شوند و کارهای نیک سنگینی میزان است و کارهای ناپسند سبکی میزان.

و امّا کلام حق تعالی: «قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ» {بگو: فرشته مرگی که بر شما گمارده شده جانتان را می ستاند آن گاه به سوی پروردگارتان بازگردانیده می شوید} – . سجده/۱۱ – و «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَ» {خدا روح مردم را هنگام مرگشان به تمامی باز می ستاند} – . زمر/۴۲ – و «تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لاَ يُفَرِّطُونَ» {فرشتگان ما جانش بستانند در حالی که کوتاهی نمی کنند} – . انعام/۶۱ – و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ» {همانان که فرشتگان جانشان را می گیرند در حالی که بر خود ستمکار بوده اند} – . نحل/۲۸ – و «الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلآئِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلامٌ عَلَيْكُمُ» {همان کسانی که فرشتگان جانشان را در حالی که پاکند می ستانند (و به آنان) می گویند: درود بر شما باد} – . نحل/۳۲ – ، خداوند تبارک و تعالی امور را آن گونه که خود می‌خواهد، سامان می‌دهد و از آفریدگانش هر که را خود بخواهد بر هر چه خود بخواهد، می‌گمارد. امّا فرشته مرگ، خداوند او را مخصوص هر کس از آفریدگانش که خود می‌خواهد، می‌گمارد و فرستادگان خود را از میان فرشتگان، مخصوص هر کس از آفریدگانش که خود می‌خواهد می‌گمارد و فرشتگانی را که خداوند عزّ ذِکرُه نام نهاد، مخصوص هر کس از آفریدگانش که خود می‌خواهد، می‌گمارد که او تبارک و تعالی امور را آن گونه که خود می‌خواهد سامان می دهد. چنین نیست که دارنده علم بتواند تمامی علم را برای تمام مردم تفسیر کند؛ چرا که کسی از آن‌ها توانمند است و کسی ناتوان و نیز بدان سبب که در بر گرفتن برخی از علم مقدور است و در بر گرفتن برخی از علم مقدور نیست؛ مگر برای کسی که خداوند در بر گرفتن، آن را برایش آسان سازد و او را که از دوستان خاصّ خود است، بر این کار یاری دهد. تو را همین بس که بدانی خداوند جان دهنده و جان ستاننده است و او به دست هر کس از آفریدگانش که خود بخواهد، خواه از فرشتگان و خواه از غیر آنان، جان‌ها را می‌ستاند.

آن مرد عرض کرد: مرا گشایش حاصل کردی ای امیر مؤمنان! خدایت گشایش حاصل کند ای امیر مؤمنان! خداوند،

مسلمانان را با تو سود بخشیده است. حضرت علی علیه السلام فرمود: اگر خداوند با آنچه برایت آشکار کردم، سینه‌ات را گشوده باشد. سوگند به او که دانه را شکافت و کسان را آفرید، تو به راستی در شمار مؤمنان هستی. عرض کرد: ای امیر مؤمنان! چگونه بدانم که من به راستی در شمار مؤمنان هستم یا نه؟ فرمود: هیچ کس این را نمی‌داند، جز کسی که خداوند او را با زبان پیامبرش صلی الله علیه و آله و سلم آگاه کرده باشد و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به او بر بهشت گواه شده باشد و خداوند سینه‌اش را گشوده باشد، تا آنچه را که خداوند در کتاب‌هایش بر فرستادگان و پیامبرانش نازل فرموده است، دریابد. عرض کرد: ای امیر مؤمنان! چه کسی توان آن را دارد؟ فرمود: کسی که خداوند سینه‌اش را گشوده باشد و چنین توفیقی به او داده باشد. پس بر تو باد عمل برای خداوند در آشکار و نهانت که هیچ چیز با عمل برابر نیست. -. توحید: - ۲۵۴

**[ترجمه]

باب ۱۳۰ النوادر و فیه تفسیر بعض الآیات أیضا

الأخبار

«۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: لَیْسَ فِی الْقُرْآنِ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا إِلَّا وَ هِیَ فِی التَّوْرَاهِ یَا أَیُّهَا النَّاسُ وَ فِی خَبَرٍ آخَرَ یَا أَیُّهَا الْمَسَاکِینُ (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: در هیچ کجای قرآن نیست که «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا» آمده باشد، جز آنکه همان در تورات به لفظ «یا أَیُّهَا النَّاسُ » آمده است، و در خبر دیگری «یا ایّها المساکین» ذکر شده است. -. عیون الاخبار ۲ : ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الدَّقَّاقُ عَنِ الصُّوفِیِّ عَنِ الرُّوَیَانِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ الْحَسَنِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَوْلی لَکَ فَأَوْلی ثُمَّ أَوْلی لَکَ فَأَوْلی (۳) قَالَ یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بُعْداً لَکَ مِنْ خَیْرِ الدُّنْیا وَ بُعْداً لَکَ مِنْ خَیْرِ الْآخِرَهِ(۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: عبد العظیم بن عبد اللّه حسنی می گوید: از امام جواد علیه السلام درباره این آیه شریفه «أَوْلی لَکَ فَأَوْلی ثُمَّ أَوْلی لَکَ فَأَوْلی» پرسیدم؛ حضرت فرمود: خدای عز و جل می فرماید: ترا دوری از خیر دنیا نصیب باد و تو را دوری از خیر آخرت بهره باد. -. عیون الاخبار ۲ : ۵۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَهُ الْجَوارِ الْمُنْشَآتُ فِی الْبَحْرِ كَالْأَعْلامِ (۵) قَالَ:

۱- ۱. التوحید باب الرد علی الثنویه و الزنادقه ص ۱۸۱- ۱۹۳.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳۹.

۳- ۳. القیامه: ۳۴ و ۳۵.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۵۴.

۵- ۵. الرحمن: ۲۴.

السُّفُنُ (١).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا از پدران خود علیهم السلام از امیر مؤمنان علیه السّلام روایت کرده که در آیه «وَ لَهُ الْجَوارِ الْمُنْشَآتُ فِی الْبَحْرِ كَالْأَعْلامِ » فرمود: کشتی هاست. - . عیون الاخبار ۲ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۴»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: لَيْسَ فِی الْقُرْآنَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِلَّا وَ فِی التَّوْرَاهِ يَا أَيُّهَا الْمَسَاكِينُ (٢).

شی، [تفسیر العیاشی] عن السکونی عن الصادق عن أبیه عن علی علیه السلام: مثله (٣) شی، [تفسیر العیاشی] جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ: مِثْلَهُ (۴).

**[ترجمه]صحیفه الرضا: امام رضا از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که امیر المؤمنین علیه السّلام فرمود: در هیچ کجای قرآن نیست که «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا» آمده باشد، جز آنکه همان در تورات به لفظ «یا ایّها المساکین» ذکر شده است. - . صحیفه الرضا علیه السلام : ۱۴ -

در تفسیر عیاشی مثل این روایت از امام علی بن الحسین علیهما السلام نیز نقل شده است.

**[ترجمه]

«۶»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ بْنِ مُنْجَابٍ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ علیه السلام لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ إِذَا أَرَدْتَ الْحِجَامَهَ فَخَرَجَ الدَّمُ مِنْ مَحَاجِمِكَ فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تَفْرُغَ وَ قُلْ وَ الدَّمُ يَسِيلُ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْكَرِيمِ مِنَ الْعَيْنِ فِی الدَّمِ وَ مِنْ كُلِّ سُوءٍ فِی حِجَامَتِی هَذِهِ ثُمَّ قَالَ أَ عَلِمْتَ أَنَّكَ إِذَا قُلْتَ هَذَا فَقَدْ جَمَعْتَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ فِی كِتَابِهِ وَ لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ- لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَ ما مَسَّنِيَ السُّوءُ(۵) يَعْنِی الْفَقْرَ وَ قَالَ جَلَّ جَلَالُهُ وَ لَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَ هَمَّ بِها لَوْ لا أَنْ رَأى بُرْهانَ رَبِّهِ كَذلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَ الْفَحْشاءَ(۶) فَالسُّوءُ هُنَا الزِّنَا وَ قَالَ عَزَّ وَ جَلَّ فِی قِصَّهِ مُوسَی علیه السلام أَدْخِلْ يَدَكَ فِی جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ(٧) يَعْنِی مِنْ غَيْرِ مَرَضٍ وَ اجْمَعْ ذَلِكَ عِنْدَ حِجَامَتِكَ وَ الدَّمُ يَسِيلُ بِهَذِهِ الْعُوذَهِ الْمُتَقَدِّمَهِ(٨).

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۶۶.

۲- ۲. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۱۴.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۸۹.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۸۹.

۵- ۵. الأعراف: ۱۸۸.

۶- ۶. یوسف: ۲۴.

۷- ۷. النمل: ۱۲.

۸- ۸. طبّ الأئمّه: ۵۵.

**[ترجمه]طب الائمه: امام باقر علیه السلام به مردی از اصحاب خود فرمود: چون خواستی حجامت کنی و خون از محل حجامت تو جاری شد، قبل از آن که تمام شود و خون کم گردد، در حالی که هنوز خون جاری است، بگو: «بسم اللّه الرحمن الرحیم، پناه به خدای کریم در این حجامت از چشم زخم در خون، و از هر بدی در این حجامتی که نمودم. سپس فرمود: آیا می دانی که وقتی این جملات را بگویی، کار را کامل کرده ای؟ خداوند عز و جل در کتاب خود می فرماید: «وَ لَوْ کُنْتُ أَعْلَمُ الْغَیْبَ لَاسْتَکْثَرْتُ مِنَ الْخَیْرِ وَ ما مَسَّنِیَ السُّوء» - . اعراف / ۱۸۸ - {و اگر از غیب باخبر بودم، سود فراوانی برای خود فراهم می کردم، و هیچ بدی (و زیانی) به من نمی رسید.} مراد از سوء، فقر است. و فرمود: «وَ لَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَ هَمَّ بِها لَوْ لا أَنْ رَأی بُرْهانَ رَبِّهِ کَذلِکَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَ الْفَحْشاءَ» - . یوسف / ۲۴ - {آن زن قصد او کرد؛ و او نیز _ اگر برهان پروردگار را نمی دید _ قصد وی می نمود! اینچنین کردیم تا بدی و فحشا را از او دور سازیم.} مراد از سوء در این آیه زناست؛ و خدای عز و جل در قصه موسی علیه السلام فرمود: «وَ أَدْخِلْ یَدَکَ فی جَیْبِکَ تَخْرُجْ بَیْضاءَ مِنْ غَیْرِ سُوءٍ» - . نمل / ۱۲ - {و دستت را در گریبانت داخل کن؛ هنگامی که خارج می شود، سفید و درخشنده است بی آنکه عیبی در آن باشد.} یعنی بدون هیچ بیماری؛ و هنگام حجامت کردنت، این تعویذی را که گذشت، کامل کن، در حالی که هنوز خون جاری است. - . طب الائمه: ۵۵ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ یَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ (۱) قَالَ بِأَمْرِ اللَّهِ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَ مَعَهُ مَلَکَانِ یَحْفَظَانِهِ فَإِذَا جَاءَ الْأَمْرُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَلَّیَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ أَمْرِ اللَّهِ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام درباره آیه «یحفظونه من امر الله» - . رعد / ۱۱ - فرمود: هیچ عبدی نیست مگر این که با او دو فرشته هستند که از او محافظت می کنند؛ پس وقتی امر از جانب خدا آمد، بین او و بین امر خدا را خالی می کنند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۵ -

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ فُضَیْلِ بْنِ عُثْمَانَ سُکَّرَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: قَالَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ لَهُ مُعَقِّباتٌ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ قَالَ هُنَّ الْمُقَدِّمَاتُ الْمُؤَخِّرَاتُ الْمُعَقِّبَاتُ الْبَاقِیَاتُ الصَّالِحَاتُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام درباره آیه «له معقبات من بین یدیه» - . رعد / ۱۱ - فرمود: هن المعقبات المؤخرات؛ معقبات باقیات الصالحات هستند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۵ -

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ لَهُ الدِّینُ واصِباً قَالَ وَاجِباً(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «و له الدین واصبا» - . نحل / ۵۲ - پرسیدم، فرمود: یعنی دین واجب نیز همواره برای اوست. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۶۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ فَأَتَی اللَّهُ بُنْیانَهُمْ مِنَ الْقَواعِدِ(۴) قَالَ کَانَ بَیْتَ غَدْرٍ یَجْتَمِعُونَ فِیهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام درباره آیه «فأتی الله بنیانهم من القواعد» - . نحل / ۲۶ - فرمود: مراد خانه خیانت و حیله ای بود که در آن جمع می شدند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی السَّفَاتِجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ قَرَأَ فَأَتَی اللَّهُ بَیْتَهُمْ وَ عَنْهُ علیه السلام بَیْتَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ یَعْنِی بَیْتَ مَکْرِهِمْ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام آیه را این گونه قرائت فرمودند: «فأتی الله بیتهم» یعنی خداوند به سراغ خانه آنها رفت؛ و نیز از امام صادق علیه السلام نقل است که فرمود: «بیتهم من القواعد» یعنی خانه مکر و حیله آن ها. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ کُلَیْبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ فَأَتَی اللَّهُ بُنْیانَهُمْ مِنَ الْقَواعِدِ قَالَ لَا- فَأَتَی اللَّهُ بَیْتَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ وَ إِنَّمَا کَانَ بَیْتاً(۷).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: کلیب می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «فأتی الله بنیانهم من القواعد» پرسیدم، فرمود: نه؛ خداوند به سراغ شالوده خانه آنها رفت و این بنیان، خانه ای بود. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زِیَادٍ الصَّیْقَلِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: قَدْ مَکَرَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لَمْ یَعْلَمِ الَّذِینَ آمَنُوا- فَأَتَی اللَّهُ بُنْیانَهُمْ مِنَ الْقَواعِدِ فَخَرَّ عَلَیْهِمُ السَّقْفُ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ کُلَیْبٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ قَالَ: إِنَّمَا کَانَ بَیْتاً(۸).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حسن بن زیاد صیقل می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام درباره آیه «قد مکر الذین من قبلهم» فرمود: در حالی که اهل ایمان نمی دانستند، (کسانی که قبل از آنان بودند به مکر و حیله گری علیه آنان مشغول بودند). محمد بن کلیب از پدرش نقل کرد که حضرت فرمود: «فأتی الله بنیانهم من القواعد فخرّ علیهم السقف» آنها خانه ای داشتند (و خدا به سراغ آن خانه رفت). - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فَأَتَی اللَّهُ بَیْتَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۰۵، و الآیه فی سوره الرعد: ۱۱.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۰۵، و الآیه فی سوره الرعد: ۱۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۶۲، و الآیه فی سوره النحل: ۵۲.

۴- ۴. النحل: ۲۶.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۵۸.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۵۸.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۵۸.

۸- ۸. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۵۸.

قَالَ كَانَ بَيْتَ غَدْرٍ يَجْتَمِعُونَ فِيهِ إِذَا أَرَادُوا الشَّرَّ(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام درباره آیه «فأتی الله بنیانهم من القواعد» - . نحل / ۲۶ - فرمود: مراد خانه خیانت و حیله ای بود که وقتی قصد شرّ می نمودند، در آن جمع می شدند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۵»

الْعِلَلُ، لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ: الْعِلَّةُ فِي قَوْلِهِ إِيَّاكِ أَعْنِي وَ اسْمَعِي يَا جَارَهِ قَوْلُ اللَّهِ لِنَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله لا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ فَتُلْقى فِي جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدْحُوراً(۲) وَ قَوْلُهُ يا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذا طَلَّقْتُمُ النِّساءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ (۳) وَ قَوْلُهُ وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنا بَعْضَ الْأَقاوِيلِ لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْيَمِينِ (۴) وَ مِثْلُهُ كَثِيرٌ مِمَّا هُوَ مُخَاطَبَةٌ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْمَعْنَى عَلَى أُمَّتِهِ فَذَلِكَ عِلَّةُ قَوْلِكَ إِيَّاكِ أَعْنِي وَ اسْمَعِي يَا جَارَهِ.

وَ مِنْهُ قَالَ: عِلَّةُ إِسْقَاطِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ مِنْ سُورَهِ بَرَاءَهَ أَنَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ أَمَانٌ وَ الْبَرَاءَهُ كَانَتْ إِلَى الْمُشْرِكِينَ فَأُسْقِطَ مِنْهَا الْأَمَانُ.

وَ مِنْهُ قَالَ: كُنْيَهُ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فِي الْقُرْآنِ قَوْلُهُ- لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (۵) وَ أُقْسِمُ اللَّهَ بِهِ فِي الْقُرْآنِ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ النَّجْمِ إِذا هَوى يَعْنِي رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله.

تم كتاب القرآن.

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۲۵۸.

۲- ۲. أسرى: ۹۳ و فيه: و لا تجعل مع اللّه».

۳- ۳. الطلاق: ۱.

۴- ۴. الحاقّه: ۴۴- ۴۵.

۵- ۵. الحجر: ۷۲.

**[ترجمه]کتاب علل (که مؤلف آن محمد بن علی بن ابراهیم قمّی است): علت این که گفت: «إیاک أعنی و اسمعی یا جاره» سخن خداوند به پیامبرش صلی الله علیه و آله می باشد که فرمود: «لاـ تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ فَتُلْقی فی جَهَنَّمَ مَلُوماً مَدْحُوراً» - . اسرا / ۹۳ - {هرگز معبودی با خدا قرار مده، که در جهنم افکنده می شوی، در حالی که سرزنش شده، و رانده (درگاه خدا) خواهی بود!} و این آیه «یا أَیُّهَا النَّبِیُّ إِذا طَلَّقْتُمُ النِّساءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ» - . طلاق / ۱ - {ای پیامبر! هر زمان خواستید زنان را طلاق دهید، در زمان عدّه، آنها را طلاق گویید.} و این آیه «وَ لَوْ تَقَوَّلَ عَلَیْنا بَعْضَ الْأَقاوِیلِ لَأَخَذْنا مِنْهُ بِالْیَمِینِ» - . حاقه / ۴۴ _ ۴۵ - {اگر او سخنی دروغ بر ما می بست، ما او را با قدرت می گرفتیم،} و مانند این موارد زیاد است که طرف خطاب رسول خدا صلی الله علیه و آله است ولی امت او مورد عنایت هستند و این است معنای سخن «منظورم با توست ولی ای زن دوم! تو بشنو.»

و در این کتاب آمده: علت افتادن بسم الله الرحمن الرحیم از سوره توبه آن است که بسم الله الرحمن الرحیم، امان است و سوره توبه خطاب به مشرکان بود؛ پس امان از آن ساقط گشت.

و در این کتاب آمده: کنیه پیامبر صلی الله علیه و آله در قرآن آیه «لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون» - . حجر / ۷۲ - {به جان تو سوگند، این ها در مستی خود سرگردانند} است و خداوند عز وجل در قرآن به آن حضرت سوگند یاد کرده و فرموده: «و النجم اذا هوی» - . نجم / ۱ - {سوگند به ستاره هنگامی که افول می کند،} که مراد از نجم رسول خدا صلی الله علیه و آله است .

تم کتاب القرآن

**[ترجمه]

أبواب الأذكار و فضلها

باب ۱ ذكر الله تعالى

الآيات

البقره: فَاذْكُرُونِی أَذْكُرْكُمْ (۱)

آل عمران: وَ اذْكُرْ رَبَّكَ كَثِیراً وَ سَبِّحْ بِالْعَشِیِّ وَ الْإِبْكارِ(۲)

و قال تعالی: الَّذِینَ یَذْكُرُونَ اللَّهَ قِیاماً وَ قُعُوداً وَ عَلی جُنُوبِهِمْ (۳)

النساء: إِنَّ الْمُنافِقِینَ یُخادِعُونَ اللَّهَ إلی قوله وَ لا یَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِیلًا(۴)

الأعراف: وَ لِلَّهِ الْأَسْماءُ الْحُسْنی فَادْعُوهُ بِها وَ ذَرُوا الَّذِینَ یُلْحِدُونَ فِی أَسْمائِهِ سَیُجْزَوْنَ ما كانُوا یَعْمَلُونَ (۵)

۱- ۲. البقره: ۱۵۲.

۲- ۳. آل عمران: ۴۱.

۳- ۴. آل عمران: ۱۹۱.

۴- ۵. النساء: ۱۴۲.

۵- ۶. الأعراف: ۱۸۰.

و قال سبحانه: وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِی نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَةً وَ دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ وَ لا تَكُنْ مِنَ الْغافِلِينَ (۱)

التوبه: نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنافِقِينَ هُمُ الْفاسِقُونَ (۲)

الرعد: الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (۳)

الكهف: وَ اذْكُرْ رَبَّكَ إِذا نَسِيتَ وَ قُلْ عَسى أَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّی لِأَقْرَبَ مِنْ هذا رَشَداً(۴)

و قال تعالى: وَ لا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنا(۵)

طه: كَیْ نُسَبِّحَكَ كَثِيراً وَ نَذْكُرَكَ كَثِيراً(۶)

و قال تعالى: وَ لا تَنِيا فِی ذِكْرِی (۷)

النور: فِی بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيها بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ رِجالٌ لا تُلْهِيهِمْ تِجارَةٌ وَ لا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ (۸)

الشعراء: إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ ذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيراً(۹)

العنكبوت: إِنَّ الصَّلاةَ تَنْهى عَنِ الْفَحْشاءِ وَ الْمُنْكَرِ وَ لَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ(۱۰)

الأحزاب: لِمَنْ كانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ وَ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً(۱۱)

و قال تعالى: وَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَ الذَّاكِراتِ (۱۲)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْراً كَثِيراً وَ سَبِّحُوهُ بُكْرَةً

ص: ۱۴۹

۱- ۱. الأعراف: ۲۰۵.

۲- ۲. براءه: ۶۷.

۳- ۳. الرعد: ۲۸.

۴- ۴. الكهف: ۲۴.

۵- ۵. الكهف: ۲۸.

۶- ۶. طه: ۳۴.

۷- ۷. طه: ۴۲.

۸- ۸. النور: ۳۷.

٩- ٩. الشعراء: ٢٢٧.

١٠- ١٠. العنكبوت: ٤٥.

١١- ١١. الأحزاب: ٢١.

١٢- ١٢. الأحزاب: ٣٥.

وَ أَصِيلًا(١)

الجمعه: وَ اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيراً لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٢)

المنافقون: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُلْهِكُمْ أَمْوالُكُمْ وَ لا أَوْلادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ فَأُولئِكَ هُمُ الْخاسِرُونَ (٣)

المزمل: وَ اذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا(۴)

**[ترجمه]در باب جوامع المكارم تعدادی از اخباری كه متناسب با اين باب می باشد ذكر شد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْعَطَّارُ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ فَضَالَةَ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى مُوسَى عليه السلام لَا تَفْرَحْ بِكَثْرَهِ الْمَالِ وَ لَا تَدَعْ ذِكْرِی عَلَى كُلِّ حَالٍ فَإِنَّ كَثْرَهَ الْمَالِ تُنْسِی الذُّنُوبَ وَ تَرْكُ ذِكْرِی يُقْسِی الْقُلُوبَ (۵).

ع، [علل الشرائع] أبی عن محمد العطار عن المقری الخراسانی عن علی بن جعفر عن أخيه عن أبيه عليه السلام: مثله (۶).

**[ترجمه]خصال: امام صادق عليه السلام فرمود: سه چيز است كه مردم طاقت آن را ندارند: گذشت از مردم، همراهی برادر با برادرش در مال و ياد كردن بسيار خداوند. - . خصال ۱ : ۶۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ دُرُسْتَ عَنْ أَبِی يَعْفُورٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: ثَلَاثٌ لَا يُطِيقُهُنَّ النَّاسُ الصَّفْحُ عَنِ النَّاسِ وَ مُوَاخَاهُ الْأَخِ أَخَاهُ فِی مَالِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيراً(۷).

**[ترجمه]خصال: امام صادق عليه السّلام روايت كند كه رسول خدا صلّى اللّه عليه و آله فرمود: ای علی! سيّد و سرور همه كارها سه چيز است: به انصاف رفتار كردن با مردم در باره خود و ياری نمودن برادر دينی در راه خدا و به ياد خدا بودن در هر حال . - . خصال ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ یُونُسَ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَا عَلِیُّ سَیِّدُ الْأَعْمَالِ ثَلَاثُ خِصَالٍ

ص: ۱۵۰

۱- ۱. الأحزاب: ۴۱.

۲- ۲. الجمعه: ۱۰.

۳- ۳. المنافقون: ۹.

۴- ۴. المزّمّل: ۸.

۵- ۶. الخصال ج ۱ ص ۲۰.

۶- ۷. علل الشرائع ج ۱ ص ۷۷.

۷- ۸. الخصال ج ۱ ص ۶۶.

إِنْصَافُکَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِکَ وَ مُوَاسَاتُکَ الْأَخَ فِی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ذِکْرُ اللَّهِ تَعَالَی عَلَی کُلِّ حَالٍ (۱).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله در وصیتی به علی علیه السلام فرمود: یا علی ، سه چیز است که این امت توانایی آن را ندارند: همراهی با برادر دینی در مالش و انصاف دادن به مردم از خودش و یاد خدا در هر حالتی. و یاد خدا همان گفتن (سبحان اللّه و الحمد اللّه و لا اله الا اللّه و اللّه اکبر) نیست، بلکه این است که هر گاه به چیزی که بر او حرام است رسید، در آنجا از خدا بترسد و آن را رها کند. - . خصال ۱ : ۶۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام یَا عَلِیُّ ثَلَاثٌ لَا تُطِیقُهَا هَذِهِ الْأُمَّةُ الْمُوَاسَاةُ لِلْأَخِ فِی مَالِهِ وَ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِهِ وَ ذِکْرُ اللَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ وَ لَیْسَ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لَکِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَی مَا یَحْرُمُ عَلَیْهِ خَافَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَهُ وَ تَرَکَهُ (۲).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ مصیبتی برای مؤمن شدیدتر از این نیست که از سه خصلت محروم باشد. گفته شد: آنها کدامند؟ فرمود: همراهی کردن با دیگران در آنچه دارد برای خدا، و انصاف دادن از خود به دیگران، و بسیار یاد خدا کردن، ولی من نمی گویم (که منظور از ذکر خدا) گفتن «سبحان اللّه و و الحمد لله و لا اله الا اللّه و اللّه اکبر» است بلکه یاد خدا نزد چیزی است که برای او حلال و یا حرام شده است. - . خصال ۱ : ۶۳ -

معانی الاخبار از ابن عیسی همانند آن را ذکر کرده است. - . معانی الأخبار: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الشَّحَّامِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا ابْتُلِیَ الْمُؤْمِنُ بِشَیْ ءٍ أَشَدَّ عَلَیْهِ مِنْ خِصَالٍ ثَلَاثٍ یَحْرُمُهَا قِیلَ وَ مَا هُنَّ قَالَ الْمُوَاسَاةُ فِی ذَاتِ اللَّهِ وَ الْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِهِ فِی ذَاتِ یَدِهِ وَ ذِکْرُ اللَّهِ کَثِیراً أَمَا وَ إِنِّی لَا أَقُولُ لَکُمْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لَکِنْ ذِکْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ لَهُ وَ ذِکْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا حَرَّمَ عَلَیْهِ (۳).

مع، [معانی الأخبار] ابن المتوکل عن الحمیری عن ابن عیسی: مثله (۴).

**[ترجمه]خصال: امام محمد باقر علیه السلام فرمود: سه چیز سخت ترین کاری است که بندگان انجام می دهند: حق دادن مؤمن از طرف خود به دیگران، همراهی کردن مرد با برادر خود، به یاد خدا بودن در هر حال و آن این است که هنگامی که قصد گناه کند، خدا را به یاد آورد و یاد خدا میان او و آن گناه حائل شود و این همان گفتار خدای عز و جل است: «إِنَّ الَّذِینَ

اتَّقَوْا إِذا مَسَّهُمْ طائِفٌ مِنَ الشَّيْطانِ تَذَكَّرُوا فَإِذا هُمْ مُبْصِرُونَ» - . أعراف / ۲۰۱ - {در حقيقت، كسانى كه [از خدا] پروا دارند، چون وسوسه ای از جانب شيطان بديشان رسد [خدا را] به ياد آورند و بناگاه بينا شوند.} - . خصال ۱ : ۶۵ -

**[ترجمه]

«۶»

ل،(۵)

[الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ عَنِ الْكِنَانِيِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ مِنْ أَشَدِّ مَا عَمِلَ الْعِبَادُ إِنْصَافُ الْمَرْءِ مِنْ نَفْسِهِ وَ مُوَاسَاهُ الْمَرْءِ أَخَاهُ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَی كُلِّ حَالٍ وَ هُوَ أَنْ يَذْكُرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ الْمَعْصِيَهِ يَهُمُّ بِهَا فَيَحُولُ ذِكْرُ اللَّهِ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ تِلْكَ الْمَعْصِيَهِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذا مَسَّهُمْ طائِفٌ مِنَ الشَّيْطانِ تَذَكَّرُوا فَإِذا هُمْ مُبْصِرُونَ (۶).

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ: مِثْلَهُ وَ فِيهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَی كُلِّ حَالٍ

ص: ۱۵۱

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۶۲.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۶۲.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۶۳.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۱۹۲.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۶۵.

۶- ۶. الأعراف: ۲۰۱.

قَالَ قُلْتُ أَصْلَحَکَ اللَّهُ وَ مَا وَجْهُ ذِکْرِ اللَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ قَالَ یَذْکُرُ اللَّهَ عِنْدَ الْمَعْصِیَهِ(۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار از برقی مانند آن را ذکر کرده و همچنین ذکر شده: و در همه حال به یاد خدا بودن. عرض کردم: خدا تو را خیر بدهد، واقعیت ذکر خدا در هر حال چیست؟ فرمود: هنگام ارتکاب معصیت به یاد خدا می افتد. - . معانی الأخبار : ۱۹۲ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی: فِیمَا أَوْصَی بِهِ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عِنْدَ وَفَاتِهِ یَا بُنَیَّ کُنْ لِلَّهِ ذَاکِراً عَلَی کُلِّ حَالٍ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: امیرالمؤمنین علیه السلام در وصیّتی به فرزندش هنگام وفات فرمود: ای فرزندم! یاد خدا باش در همه حال. - . أمالی طوسی ۱ : ۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِی مُوسَی عَنْ عِیسَی بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَا ابْنَ آدَمَ اذْکُرْنِی حِینَ تَغْضَبُ أَذْکُرْکَ حِینَ أَغْضَبُ وَ لَا أَمْحَقْکَ فِیمَنْ أَمْحَقُ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمودند که خدای عز و جل فرمود: ای آدمی زاده! هنگام خشمت مرا به یاد آور، تا من هم در هنگام خشمم تو را به یاد آورم، و با آنها که محوشان می کنم، محوت نکنم. - . أمالی طوسی ۱ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَدِّهِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: أَ لَا أُخْبِرُکَ بِأَشَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَی خَلْقِهِ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَ مُوَاسَاهُ الْإِخْوَانِ فِی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ذِکْرُ اللَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ فَإِنْ عَرَضَتْ لَهُ طَاعَهٌ لِلَّهِ عَمِلَ بِهَا وَ إِنْ عَرَضَتْ لَهُ مَعْصِیَهٌ تَرَکَهَا(۴).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الحسین بن إبراهیم عن محمد بن وهبان عن أحمد بن إبراهیم عن الحسن بن علی الزعفرانی عن البرقی عن أبیه عن ابن أبی عمیر: مثله (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: تو را از دشوارترین چیزهائی که خداوند بر بندگانش واجب ساخته خبر ندهم؟ با مردم در رابطه با خود به انصاف رفتار کردن، و مواسات و یاری رسانی برادران دینی، و یاد خدا بودن در هر حال، پس اگر طاعتی خدائی برایش پیش آمد بدان عمل کند، و اگر معصیتی برایش پیش آمد آن را ترک نماید. - . أمالی طوسی ۱ : ۸۶ -

امالی طوسی از ابی عمیر همانند آن را روایت کرده است. - . أمالی طوسی ۲ : ۲۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

جا، [المجالس] للمفید ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْمُظَفَّرِ الْوَرَّاقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامِ الْإِسْکَافِیِّ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِی عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا یَزَالُ الْمُؤْمِنُ فِی صَلَاةٍ مَا کَانَ فِی ذِکْرِ اللَّهِ قَائِماً کَانَ أَوْ جَالِساً أَوْ

ص: ۱۵۲

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۱۹۲.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۵.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۸۶.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۷۸.

مُضْطَجِعاً إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ- الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِهِمْ وَ يَتَفَكَّرُونَ فِی خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا سُبْحانَكَ فَقِنا عَذابَ النَّارِ(١).

**[ترجمه]مجالس مفید: امام باقر علیه السلام فرمود: مؤمن دائما در حال نماز است تا آنگاه که ایستاده و نشسته و خوابیده به یاد خدا باشد، خدای متعال می فرماید: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِهِمْ وَ يَتَفَكَّرُونَ فِی خَلْقِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا سُبْحانَكَ فَقِنا عَذابَ النَّارِ» - . آل عمران : ١٩١ - {آنان که ایستاده و نشسته و خوابیده یاد خدا می کنند و در آفرینش آسمان ها و زمین می اندیشند (و می گویند) ای پروردگار ما تو این ها را بیهوده نیافریده ای! تو منزّهی، پس ما را از عذاب دوزخ نگهدار.} - . مجالس المفید : ١٩١، أمالی طوسی ١ : ٧٦ -

**[ترجمه]

«١١»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأُشْنَانِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْرَوَيْهِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عليه السلام لَمَّا نَاجَى رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ أَنْتَ مِنِّي فَأُنَادِيَكَ أَمْ قَرِيبٌ فَأُنَاجِيَكَ فَأَوْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ إِنِّي أَكُونُ فِي حَالٍ أُجِلُّكَ أَنْ أَذْكُرَكَ فِيهَا فَقَالَ يَا مُوسَى اذْكُرْنِي عَلَى كُلِّ حَالٍ (٢).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام : از پدرانش نقل کرد که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: که موسی بن عمران چون با پروردگارش مناجات کرد گفت که ای پروردگار من! آیا تو از من دوری تا من تو را نداء کنم یا نزدیکی که با تو راز گویم؟ خدای جل جلاله وحی فرمود که من همنشین کسی هستم که مرا یاد کند. موسی عرض کرد که ای پروردگار من؛ من در حالی باشم که تو را از این بزرگ تر می شمارم که در آن حال تو را یاد کنم فرمود که ای موسی مرا بر هر حالی یاد کن. - . عیون الأخبار ١ : ١٢٧ -

**[ترجمه]

«١٢»

ع، [علل الشرائع] عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنْ سَمِعْتَ الْأَذَانَ وَ أَنْتَ عَلَى الْخَلَاءِ فَقُلْ مِثْلَ مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ وَ لَا تَدَعْ ذِكْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي تِلْكَ الْحَالِ لِأَنَّ ذِكْرَ اللَّهِ حَسَنٌ عَلَى كُلِّ حَالٍ ثُمَّ قَالَ لَمَّا نَاجَى اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ عليه السلام قَالَ مُوسَى يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ إِلَى آخِرِ مَا مَرَّ(٣).

**[ترجمه]علل الشرائع : امام صادق علیه السلام فرمودند: اگر اذان را شنیدی و در حال تخلّی (تغوّط کردن) بودی، پس مثل آنچه را که مؤذّن می گوید تو نیز بگو و نیز در این حال ذکر خدای عزّ و جلّ را ترک مکن، زیرا ذکر خدا در هر حال

پسندیده و خوب می باشد. سپس فرمودند: زمانی که جناب موسی بن عمران علیه السّلام با حقّ تعالی مناجات و راز و نیاز می کرد به درگاهش عرضه داشت: پروردگارا! آیا از من دور هستی... تا آخر آنچه گذشت. - . علل الشرائع ۱ : ۷۷ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مع،(۴)

[معانی الأخبار]ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْمِنْقَرِیِّ أَوْ غَیْرِهِ رَفَعَهُ قَالَ: قِیلَ لِلصَّادِقِ علیه السلام إِنَّ مِنْ سَعَادَهِ الْمَرْءِ خِفَّهَ عَارِضَیْهِ فَقَالَ وَ مَا فِی هَذَا مِنَ السَّعَادَهِ إِنَّمَا السَّعَادَهُ خِفَّهُ مَاضِغَیْهِ بِالتَّسْبِیحِ (۵).

**[ترجمه]معانی الأخبار: - . معانی الأخبار : ۱۸۳ - علی بن ابراهیم منقریّ _ یا دیگری _ مرفوعاً روایت نموده که به امام صادق علیه السّلام گفت: این درست است که روایت شده کم موی بودن صورت از نشانه های خوشبختی مرد است؟ امام فرمود: در این چیزی از سعادت نیست، قطعا سعادت مرد به آن است که آرواره او به گفتن تسبیح خدا روان باشد و همواره فکّین او به خواندن دعاها حرکت کند. - ۶. علل الشرائع ۲ : ۲۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ل، [الخصال]: الذِّکْرُ مَقْسُومٌ عَلَی سَبْعَهِ أَعْضَاءٍ اللِّسَانِ وَ الرُّوحِ وَ النَّفْسِ وَ الْعَقْلِ وَ الْمَعْرِفَهِ وَ السِّرِّ وَ الْقَلْبِ وَ کُلُّ وَاحِدٍ مِنْهَا یَحْتَاجُ إِلَی الِاسْتِقَامَهِ فَاسْتِقَامَهُ

ص: ۱۵۳

۱- ۱. مجالس المفید ص ۱۹۱، أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۶.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۱ ص ۱۲۷.

۳- ۳. علل الشرائع ج ۱ ص ۷۷.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۱۸۳.

۵- ۵. علل الشرائع ج ۲ ص ۲۶۷.

اللِّسَانِ صِدْقُ الْإِقْرَارِ وَ اسْتِقَامَةُ الرُّوحِ صِدْقُ الِاسْتِغْفَارِ وَ اسْتِقَامَةُ الْقَلْبِ صِدْقُ الِاعْتِذَارِ وَ اسْتِقَامَةُ الْعَقْلِ صِدْقُ الِاعْتِبَارِ وَ اسْتِقَامَةُ الْمَعْرِفَهِ صِدْقُ الِافْتِخَارِ وَ اسْتِقَامَةُ السِّرِّ السُّرُورُ بِعَالَمِ الْأَسْرَارِ فَذِكْرُ اللِّسَانِ الْحَمْدُ وَ الثَّنَاءُ وَ ذِكْرُ النَّفْسِ الْجَهْدُ وَ الْعَنَاءُ وَ ذِكْرُ الرُّوحِ الْخَوْفُ وَ الرَّجَاءُ وَ ذِكْرُ الْقَلْبِ الصِّدْقُ وَ الصَّفَاءُ وَ ذِكْرُ الْعَقْلِ التَّعْظِيمُ وَ الْحَيَاءُ وَ ذِكْرُ الْمَعْرِفَهِ التَّسْلِيمُ وَ الرِّضَا وَ ذِكْرُ السِّرِّ عَلَى رُؤْيَهِ اللِّقَاءِ.

حدثنا بذلک أبو محمد عبد الله بن حامد رفعه إلی بعض الصالحین علیهم السلام:(۱).

**[ترجمه]خصال: ذکر حق به هفت عضو انسان تقسیم شده: زبان و روح و نفس و عقل و معرفت و سر و قلب هر یک از این هفت نیاز به استقامت و درستی دارند، درستی زبان صدق اقرار است، درستی روح راستی در استغفار است، درستی نفس راستی در عذرخواهی است، درستی عقل به راستی عبرت گرفتن است، درستی معرفت به راستی سرفراز بودن است، درستی سر سرشار بودن به عالم اسرار است، درستی دل یقین راست و شناختن پروردگار است، ذکر زبان حمد و ثنا است، ذکر نفس کوشش و رنج است، ذکر روح بیم و امید است، ذکر دل راستی و سادگی است؛ ذکر عقل تعظیم و حیا است، ذکر معرفت تسلیم و رضا است، ذکر سر مقام شهود حق جل و علا است. - . خصال ۲ : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

مع (۲)، [معانی الأخبار] ل، [الخصال] فِی وَصِیَّهِ أَبِی ذَرٍّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عَلَیْکَ بِتِلَاوَهِ الْقُرْآنِ وَ ذِکْرِ اللَّهِ کَثِیراً فَإِنَّهُ ذِکْرٌ لَکَ فِی السَّمَاءِ وَ نُورٌ لَکَ فِی الْأَرْضِ (۳).

**[ترجمه]معانی الأخبار: - . معانی الأخبار: ۳۳۴ - رسول خدا صلی الله علیه و آله ابوذر را وصیت فرمود: بر تو باد تلاوت قرآن و بسیار خداوند را یاد کردن، زیرا که آن یاد تو در آسمان و نور تو در زمین خواهد بود. - . خصال ۲ : ۱۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعِمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: اذْکُرُوا اللَّهَ فِی کُلِّ مَکَانٍ فَإِنَّهُ مَعَکُمْ وَ قَالَ علیه السلام أَکْثِرُوا ذِکْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا دَخَلْتُمُ الْأَسْوَاقَ وَ عِنْدَ اشْتِغَالِ النَّاسِ فَإِنَّهُ کَفَّارَهٌ لِلذُّنُوبِ وَ زِیَادَهٌ فِی الْحَسَنَاتِ وَ لَا تُکْتَبُوا فِی الْغَافِلِینَ (۴).

وَ قَالَ علیه السلام: أَکْثِرُوا ذِکْرَ اللَّهِ عَلَی الطَّعَامِ وَ لَا تَطْغَوْا فَإِنَّهَا نِعْمَهٌ مِنْ نِعَمِ اللَّهِ وَ رِزْقٌ مِنْ رِزْقِهِ یَجِبُ عَلَیْکُمْ فِیهِ شُکْرُهُ وَ حَمْدُهُ (۵).

وَ قَالَ علیه السلام: إِذَا لَقِیتُمْ عَدُوَّکُمْ فِی الْحَرْبِ فَأَقِلُّوا الْکَلَامَ وَ أَکْثِرُوا ذِکْرَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۶).

**[ترجمه]خصال: در حدیث أَربعمائه امیر المومنین علیه السلام فرمود: بسیار خداوند را یاد کنید هر کجا که باشید، چرا که او با شماست.

و حضرت علیه السلام فرمودند: چون در بازار رفتید ذکر خدا را بسیار بگوئید و چون مردم به خود مشغولند، شما به یاد خدا باشید که کفاره گناهان و فزونی حسنات شماست و در زمره غافلین نوشته نشوید. - . خصال ۲ : ۱۵۷ -

و حضرت علیه السلام فرمودند: بر غذا خوردن که نشستید بسیار به یاد خدا باشید و سرکشی نکنید که یکی از نعمت های خدا روزی های او است که سپاسگزاری اش و ستایش اش بر شما واجب است. - . خصال ۲ : ۱۵۸ -

و حضرت علیه السلام فرمودند: چون در میدان جنگ به دشمن برخوردید، کم گوئید و بسیار ذکر خدا کنید. - . خصال ۲ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ زُرَارَةَ عَنِ الْحُسَيْنِ الْبَزَّازِ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَ لَا أُحَدِّثُكَ بِأَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى خَلْقِهِ قُلْتُ بَلَى قَالَ إِنْصَافُ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۳۷.
۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۳۴.
۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۰۵.
۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۵۷.
۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۱۵۸.
۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۵۹.

النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ وَ مُوَاسَاتُكَ لِأَخِيكَ وَ ذِكْرُ اللَّهِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ إِنْ كَانَ هَذَا مِنْ ذَاكَ وَ لَكِنْ ذِكْرُ اللَّهِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ إِذَا هَجَمْتَ عَلَى طَاعَتِهِ أَوْ مَعْصِيَتِهِ (۱).

جا، [المجالس] للمفيد ابن قولويه عن أبيه عن سعد عن ابن عيسى: مثله (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السّلام به من فرمود: آیا نمی خواهی تو را آگاه سازم از دشوارترین واجباتی که خداوند بر آفریدگانش لازم شمرده؟ عرض کردم: آری (مایلم)، فرمود: حق دادن به مردم از خودت، و هم دردی با برادرت و یاد کردن خدا در هر جا. امّا توجّه داشته باش! من نمی گویم که ذکر خدا فقط گفتن «سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر» است، گرچه آن هم ذکر خداست، اما مقصود از آن یاد خداست در هر جا و هر گاه که به اطاعتی یا نافرمانی از او، روی آوری. - . معانی الأخبار: ۱۹۳ -

مجالس مفید از ابن عیسی همانند آن را روایت کرده است. - . مجالس المفید: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مع، [معانی الأخبار] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِي جَارُودٍ الْمُنْذِرِ الْكِنْدِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَشَدُّ الْأَعْمَالِ ثَلَاثَةٌ إِنْصَافُ النَّاسِ مِنْ نَفْسِكَ حَتَّى لَا تَرْضَى لَهَا مِنْهُمْ بِشَيْ ءٍ إِلَّا رَضِيتَ لَهُمْ مِنْهَا بِمِثْلِهِ وَ مُوَاسَاتُكَ الْأَخَ فِي الْمَالِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ لَيْسَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَقَطْ وَ لَكِنْ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْ ءٌ أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَخَذْتَ بِهِ وَ إِذَا وَرَدَ عَلَيْكَ شَيْ ءٌ نَهَى عَنْهُ تَرَكْتَهُ (۳).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الحسین بن إبراهیم عن محمد بن وهبان عن محمد بن أحمد بن زکریا عن الحسن بن فضال عن علی بن عقبه عن الجارود بن المنذر: مثله (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السّلام فرمود: طاقت فرساترین أعمال در سه مورد است: انصاف دادن به مردم از خودت، تا به آن اندازه که، برای خود نپسندی جز آنکه همانند آن را بر دیگران بپسندی، و هم دردی با برادرانت از ثروت خویش و یاد خدا بودن در هر حال، که آن هم فقط گفتن «سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر» نیست، بلکه چون فرمان خدای عزّ و جلّ در انجام کاری بود، بدان عمل نمایی، و هر گاه نهی خدای عزّ و جلّ در باره عملی وارد شد، آن را انجام ندهی. - . معانی الأخبار: ۱۹۳ -

امالی طوسی از جارود بن منذر همانند آن را روایت کرده است. - . أمالی طوسی ۲ : ۲۹۳، و مجالس مفید از ابن عقبه: ۱۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ بْنِ نُعَيْمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: فِي حَدِيثٍ يَقُولُ فِي آخِرِهِ تَسْبِيحُ فَاطِمَةَ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ الْكَثِيرِ الَّذِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (۵).

**[ترجمه]معانی الاخبار: حضرت امام صادق علیه السّلام فرمود: تسبیح حضرت فاطمه علیها السّلام، از جمله ذکر کثیری است که خدا فرموده: «فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ» {مرا یاد کنید، تا من هم شما را از یاد نبرم.} - . معانی الأخبار: ۱۹۴، و آیه سوره بقره / ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

لی،(۶)

[الأمالی] للصدوق مع، [معانی الأخبار] مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرَانَ النَّقَّاشُ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمَدَانِيِّ عَنْ مُنْذِرٍ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۱۹۳.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۶۰.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۹۳.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۳، و تراه فی مجالس المفید بإسناده عن علیّ بن مهزیار عن ابن عقبه راجع ص ۱۲۱.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۱۹۴، و الآیه فی سوره البقره: ۱۵۲.

۶- ۶. أمالی الصدوق ص ۲۱۸.

بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بَادِرُوا إِلَى رِيَاضِ الْجَنَّةِ فَقَالُوا وَ مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ قَالَ حَلَقُ الذِّكْرِ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به بستانهای بهشت پیشی گیرید، عرض شد بستان های بهشت چیست؟ فرمود حلقه های ذکر - . معانی الأخبار: ۳۲۱ - .

**[ترجمه]

«۲۱»

لی (۲)، [الأمالی] للصدوق مع، [معانی الأخبار] فِی خَبَرِ الشَّيْخِ الشَّامِيِّ: قَالَ زَيْدُ بْنُ صُوحَانَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَيُّ الْكَلَامِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ قَالَ كَثْرَةُ ذِكْرِ اللَّهِ وَ التَّضَرُّعُ إِلَيْهِ وَ الدُّعَاءُ قَالَ فَأَيُّ الْقَوْلِ أَصْدَقُ قَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: در خبر پیرمرد شامی است که زید بن صوحان به امیر المومنین علیه السلام عرض کرد: کدام سخن نزد خدا بهتر است؟ فرمود: کثرت ذکر و زاری و دعا به درگاهش، کدام گفتار راست تر است؟ فرمود: شهادت به اینکه معبود حقی جز خدا نیست. - ۲. معانی الاخبار : ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۲»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ زِيَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ فَقَدْ ذَكَرَ اللَّهَ وَ إِنْ قَلَّتْ صَلَاتُهُ وَ صِيَامُهُ وَ تِلَاوَتُهُ وَ مَنْ عَصَى اللَّهَ فَقَدْ نَسِيَ اللَّهَ وَ إِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَ صِيَامُهُ وَ تِلَاوَتُهُ (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: پیامبر خدا صلی اللَّه علیه و آله فرمود: کسی که خدا را اطاعت کند خدا را به یاد داشته، اگر چه نماز و روزه و قرآن خواندنش اندک باشد، و آن کس که خدا را نافرمانی کند، خدا را فراموش نموده، اگر چه نماز و روزه و قرآن خواندنش زیاد باشد. - ۳. معانی الأخبار: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۲۳»

لی، [الأمالی] للصدوق: فِيمَا نَاجَى بِهِ مُوسَى علیه السلام رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَهِي مَا جَزَاءُ مَنْ ذَكَرَكَ بِلِسَانِهِ وَ قَلْبِهِ قَالَ يَا مُوسَى أُظِلُّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِظِلِّ عَرْشِي وَ أَجْعَلُهُ فِي كَنَفِي (۵).

**[ترجمه]امالی صدوق: حضرت موسی در مناجات خود به خداوند عز و جل عرض کرد: پروردگارا! پاداش آن کس که با زبان و دل خویش تو را یاد می کند چیست؟ فرمود: ای موسی! روز قیامت او را در سایه عرش و حمایت خویش قرار می دهم.
- . أمالی صدوق: ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِیَارَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الصَّاعِقَهَ لَا تُصِیبُ ذَاکِراً لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۶).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمودند: همانا صاعقه به کسی که در حال ذکر خداوند عز و جل باشد اصابت نمی کند. - . أمالی صدوق: ۲۷۸ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ مُوسَی بْنَ عِمْرَانَ سَأَلَ رَبَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ یَا رَبِّ أَ بَعِیدٌ أَنْتَ مِنِّی فَأُنَادِیَکَ أَمْ قَرِیبٌ فَأُنَاجِیَکَ فَأَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَیْهِ یَا مُوسَی بْنَ عِمْرَانَ أَنَا

ص: ۱۵۶

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۳۲۱.
۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۲۳۷.
۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۹۹.
۴- ۴. معانی الأخبار ص ۳۹۹.
۵- ۵. أمالی الصدوق ص ۱۲۵.
۶- ۶. أمالی الصدوق ص ۲۷۸.

جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِی (۱).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا عليه السلام: از پدرانش نقل كرد كه رسول خدا صلی الله عليه و آله فرمودند: كه موسی بن عمران چون با پروردگارش مناجات كرد گفت كه ای پروردگار من! آيا تو از من دوری تا من تو را نداء كنم يا نزديكی كه با تو راز گويم؟ خدای جل جلاله وحی فرمود كه من همنشين كسی هستم كه مرا ياد كند. - . عيون الأخبار ۱ : ۱۲۷ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ع، [علل الشرائع] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الصَّاعِقَهُ تُصِيبُ الْمُؤْمِنَ وَ الْكَافِرَ وَ لَا تُصِيبُ ذَاكِراً(۲).

**[ترجمه]علل الشرائع: امام صادق عليه السلام فرمودند: صاعقه با مؤمن و كافر اصابت می كند ولی با ذاكر و آن كس كه ياد خدا باشد اصابتی ندارد. - . علل الشرائع ۲ : ۲۶۷ -

**[ترجمه]

«۲۷»

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ جَرَّاحٍ الْمَدَائِنِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَ لَا أُحَدِّثُكَ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ الصَّفْحِ عَنِ النَّاسِ وَ مُوَاسَاهِ الرَّجُلِ أَخَاهُ فِی مَالِهِ وَ ذِكْرِ اللَّهِ كَثِيراً(۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: جرّاح مدائنیّ گويد: امام صادق عليه السّلام به من فرمود: آيا دوست داری كه برايت بگويم اخلاق والا چيست؟ [گفتم: آری، فرمود:] عفو ديگران، و كمك به برادر (مؤمن) خويش از مال خود، و بسيار به ياد خدا بودن. - . معانی الأخبار: ۱۹۱ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ير، [بصائر الدرجات] ابْنُ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی عُثْمَانَ الْعَبْدِیِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِیٍّ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله: قِرَاءَهُ الْقُرْآنِ فِی الصَّلَاهِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ فِی غَيْرِ الصَّلَاهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيراً أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَهِ وَ الصَّدَقَهُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ وَ الصَّوْمُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ(۴).

سن، [المحاسن] أَبِی: مثله (۵).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: قرآن خواندن در حال نماز از حالات دیگر، ثوابش بیشتر است. ذکر بسیار خدا از صدقه افضل و صدقه از روزه برتر است؛ و روزه سپر آتش است . - . بصائر الدرجات: ۱۱ -

محاسن همانند آن را روایت کرده است. - . المحاسن: ۲۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، [المحاسن] جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لِأَصْحَابِهِ أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَ أَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَ أَرْفَعِهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَ خَيْرٍ لَكُمْ مِنَ الدِّينَارِ وَ الدِّرْهَمِ وَ خَيْرٍ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَقْتُلُونَهُمْ وَ يَقْتُلُونَكُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ كَثِيراً(۶).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله به اصحاب خود فرمودند: آیا شما را به بهترین اعمالتان و خوشبوترین آن ها نزد خداوند مالک و عملی که بیش از سایر اعمال درجات شما را بالا می برد، و برای شما از دینار و درهم بهتر است و برای شما بهتر از این است که دشمن خود را ببینید و آنها را بکشید و آن ها نیز شما را بکشند، خبر ندهم؟ گفتند: بله یا رسول الله! فرمود: (آن عمل) زیاد به یاد خدای عز و جل بودن است. - . محاسن: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۳۰»

سن، [المحاسن] أَبِي عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام

۱- ۱. عيون الأخبار ج ۱ ص ۱۲۷.

۲- ۲. علل الشرائع ج ۲ ص ۱۴۸.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۹۱.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۱۱.

۵- ۵. المحاسن ص ۲۲۱.

۶- ۶. المحاسن ص ۳۹.

قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی قَالَ مَنْ شُغِلَ بِذِکْرِی عَنْ مَسْأَلَتِی أَعْطَیْتُهُ أَفْضَلَ مَا أَعْطِی مَنْ سَأَلَنِی (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند تبارک و تعالی فرمود: کسی که به یاد من مشغول شود و به همین خاطر از خواستن از من غافل شود، به او بهتر از آنچه را که به کسی که از من خواسته و به او داده شده است، می دهم. - . محاسن : ۳۹ -

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ غَالِبِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَی ابْنَ آدَمَ اذْکُرْنِی فِی نَفْسِکَ أَذْکُرْکَ فِی نَفْسِی ابْنَ آدَمَ اذْکُرْنِی فِی الْخَلَاءِ أَذْکُرْکَ فِی خَلَاءٍ ابْنَ آدَمَ اذْکُرْنِی فِی مَلَإٍ أَذْکُرْکَ فِی مَلَإٍ خَیْرٍ مِنْ مَلَئِکَ وَ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ یَذْکُرُ اللَّهَ فِی مَلَإٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا ذَکَرَهُ اللَّهُ فِی مَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ(۲).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند تبارک و تعالی فرمود: ای پسر آدم! مرا در درون خود یاد کن تا من نیز تو را در خود یاد کنم؛ ای پسر آدم! مرا در خلوت خود یاد کن تا من نیز تو را در خلوت یاد کنم؛ ای پسر آدم! مرا در جلوت یاد کن تا من نیز تو را در جلوتی که از جلوت تو بهتر است، یاد کنم؛ هیچ بنده ای نیست که در بین جمع مردم خدا را یاد کند، مگر این که خدا او را در جمعی از ملائکه یاد می کند. - . محاسن: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: ذَاکِرُ اللَّهِ فِی الْغَافِلِینَ کَالْمُقَاتِلِ عَنِ الْفَارِّینَ وَ الْمُقَاتِلُ عَنِ الْفَارِّینَ نُزُولُهُ الْجَنَّهُ(۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که در میان اهل غفلت، خدا را یاد می کند مانند کسی است که در بین فرار کنندگان می جنگد و فرار نمی کند و کسی که در بین فرار کنندگان می جنگد، وارد بهشت می شود. - . محاسن: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۳۳»

مص، [مصباح الشریعه] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: مَنْ کَانَ ذَاکِراً لِلَّهِ عَلَی الْحَقِیقَهِ فَهُوَ مُطِیعٌ وَ مَنْ کَانَ غَافِلًا عَنْهُ فَهُوَ عَاصٍ وَ الطَّاعَهُ عَلَامَهُ الْهِدَایَهِ وَ الْمَعْصِیَهُ عَلَامَهُ الضَّلَالَهِ وَ أَصْلُهُمَا مِنَ الذِّکْرِ وَ الْغَفْلَهِ فَاجْعَلْ قَلْبَکَ قِبْلَهً وَ لِسَانَکَ لَا تُحَرِّکْهُ إِلَّا بِإِشَارَهِ الْقَلْبِ

وَ مُوَافَقَهِ الْعَقْلِ وَ رِضَی الْإِیمَانِ فَإِنَّ اللَّهَ عَالِمٌ بِسِرِّکَ وَ جَهْرِکَ وَ کُنْ کَالنَّازِعِ رُوحُهُ أَوْ کَالْوَاقِفِ فِی الْعَرْضِ الْأَکْبَرِ غَیْرَ شَاغِلٍ نَفْسَکَ عَمَّا عَنَاکَ مِمَّا کَلَّفَکَ بِهِ رَبُّکَ فِی أَمْرِهِ وَ نَهْیِهِ وَ وَعْدِهِ وَ وَعِیدِهِ وَ لَا تَشْغَلْهَا بِدُونِ مَا کَلَّفَکَ وَ اغْسِلْ قَلْبَکَ بِمَاءِ الْحُزْنِ وَ اجْعَلْ ذِکْرَ اللَّهِ مِنْ أَجْلِ ذِکْرِهِ لَکَ فَإِنَّهُ ذَکَرَکَ وَ هُوَ غَنِیٌّ عَنْکَ فَذِکْرُهُ لَکَ أَجَلُّ وَ أَشْهَی وَ أَتَمُّ مِنْ ذِکْرِکَ لَهُ وَ أَسْبَقُ وَ مَعْرِفَتُکَ بِذِکْرِهِ لَکَ یُورِثُکَ الْخُضُوعَ وَ الِاسْتِحْیَاءَ وَ الِانْکِسَارَ وَ یَتَوَلَّدُ مِنْ ذَلِکَ رُؤْیَهُ کَرَمِهِ وَ فَضْلِهِ السَّابِقِ وَ یَصْغُرُ عِنْدَ ذَلِکَ طَاعَاتُکَ وَ إِنْ کَثُرَتْ فِی جَنْبِ مِنَنِهِ فَتَخْلُصُ لِوَجْهِهِ وَ رُؤْیَتُکَ ذِکْرَکَ لَهُ تُورِثُکَ الرِّیَاءَ وَ الْعُجْبَ وَ السَّفَهَ وَ الْغِلْظَهَ فِی خَلْقِهِ وَ اسْتِکْثَارَ الطَّاعَهِ وَ نِسْیَانَ فَضْلِهِ وَ کَرَمِهِ وَ مَا تَزْدَادُ بِذَلِکَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْداً وَ لَا تَسْتَجْلِبُ بِهِ عَلَی مُضِیِّ الْأَیَّامِ إِلَّا وَحْشَهً

ص: ۱۵۸

۱- ۱. المحاسن ص ۳۹.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۹.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۹.

وَ الذِّكْرُ ذِكْرَانِ ذِكْرٌ خَالِصٌ يُوَافِقُهُ الْقَلْبُ وَ ذِكْرٌ صَارِفٌ يَنْفِي ذِكْرَ غَيْرِهِ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنِّي لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ- فَرَسُولُ اللَّهِ ص لَمْ يَجْعَلْ لِتَذَكُّرِهِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِقْدَاراً عِنْدَ عِلْمِهِ بِحَقِيقَةِ سَابِقَةِ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ مِنْ قَبْلِ ذِكْرِهِ لَهُ فَمَنْ دُونَهُ أَوْلَى فَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذْكُرَ اللَّهَ تَعَالَى فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهُ الْعَبْدَ بِالتَّوْفِيقِ لِتَذَكُّرِهِ- لَا يَقْدِرُ الْعَبْدُ عَلَى ذِكْرِهِ (۱).

**[ترجمه]مصباح الشریعه: حضرت صادق علیه السلام فرمود: کسی که حقیقتا و از صمیم قلب به یاد خدا باشد؛ او بنده مطیع خداست. و هر که در جریان امور و حالات خود از خدا غافل باشد؛ او بنده عاصی است و اطاعت خدا علامت هدایت پیدا کردن و معصیت علامت ضلالت و گمراهی است، و اصل و ریشه اطاعت و معصیت ذکر پروردگار متعال و غفلت او است. پس قلب خود را مرجع و قبله زبان قرار بده، و بی اشارت قلب زبان خود را حرکت مده، و در سخن گفتن موافقت عقل و جهات ایمانی را لازم بشمار، و متوجه باش که خداوند به ظاهر و باطن تو مطلع است. و مانند کسی باش که در حالت مرگ و احتضار است، و یا کسی که در عرصه محشر برای عرض اعمال حاضر شده است، و از آنچه خداوند متعال تو را تکلیف فرموده است از اوامر و نواهی و وعد و وعید، اعراض مکن، و به غیر تکالیف خود مشغول مباش. و قلب خود را به آب خوف و حزن غسل بده. و قرار بده ذکر خداوند متعال را به خاطر این که او تو را یاد می کند، زیرا او تو را یاد کرده و می کند در حالی که از تو بی نیاز است، پس ذکر کردن او تو را مهم تر و بالاتر و تمام تر و روشن تر و هم سابق تر است از ذکر تو او را. و معرفت پیدا کردن تو به اینکه او تو را ذکر کرده است، موجب خضوع و حیاء و تواضع و انکسار تو است، و از این معرفت دیدن فضل و کرم سابق او حاصل می شود؛ و هم عبادت های تو در این هنگام کوچک و کم می شود در مقابل احسان و کرم او اگر چه طاعت تو بیشتر باشد، و باز اعمال تو برای او خالص می شود. و اما رؤیت و توجه تو به ذکر پروردگار متعال، پس موجب خودبینی و خودنمایی و سفاهت و درشت خویی با مردم و زیاد شمردن عبادت خود و فراموش کردن فضل و احسان او است، و این معنی زیاد نکرده و نتیجه نمی دهد مگر دوری از حق را، و تحصیل نکرده و به دست نمی آوری به مرور ایام مگر وحشت و اضطراب خاطر را. و ذکر بر دو قسم است: ذکر خالص پروردگار متعال که به موافقت قلب صورت می گیرد، و ذکری که اشعار داشته باشد به نفی ذکری که از غیر خدا واقع می شود، چنان که رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: من نمی توانم تو را ثنا گویم به آن طوری که تو خودت را ثنا گفته ای. پس پیغمبر خدا برای ذکر خالص خود ارزش و قیمتی قائل نشد، در مقابل ذکری که از جانب خود خدا در سابق صورت گرفته است، و البته رسول اکرم صلی الله علیه و آله به حقیقت آن ذکر پیش از اینکه خودش ذکر خدا گوید مطلع و عالم بوده است. پس در جایی که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله ذکر خود را نفی کرده، و ذکر را که از جانب خدا بوده است اثبات می کند، دیگران به این معنی اولویت دارند. و باید شخص ذاکر به این نکته هم متوجه باشد که تا پروردگار متعال بنده خود را متذکر نشده است به وسیله توفیق دادن او، هرگز بنده ای نخواهد توانست مشغول ذکر خدا گشته و او را ذکر گوید. - . مصباح الشریعه: ۵ -

**[ترجمه]

«۳۴»

شی، [تفسیر العیاشی] أَبُو حَمْزَةَ الثُّمَالِيُّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ إِنْ كَانَ قَائِماً

أَوْ جَالِساً أَوْ مُضْطَجِعاً لِأَنَّ اللَّهَ يَقُولُ- الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِهِمْ (۲) الْآيَهَ.

و فی روایه أخری عن أبی حمزه عن أبی جعفر علیه السلام: مثله (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: مؤمن مادامی که در یاد خداست، اگر ایستاده یا نشسته یا به پهلو خوابیده باشد، در حال نماز است، زیرا خداوند می فرماید: «الَّذينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِياماً وَ قُعُوداً وَ عَلى جُنُوبِهِم » -. آل عمران / ۱۹۱ - {همان ها که خدا را در حال ایستاده و نشسته، و آنگاه که بر پهلو خوابیده اند، یاد می کنند.} -. تفسیر عیاشی ۱ : ۲۱۱ -

در روایت دیگری مثل این روایت از امام باقر علیه السلام نقل شده است .

**[ترجمه]

«۳۵»

شی، [تفسیر العیاشی] رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام: فِي قَوْلِهِ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً(۴) قَالَ كَانَ الرَّجُلُ يَقُولُ كَانَ أَبِي وَ كَانَ أَبِي فَنَزَلَتْ عَلَيْهِمْ فِي ذَلِكَ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام درباره آیه «اذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آباءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً» -. بقره / ۲۰۰ - {خدا را یاد کنید، همانند یادآوری از پدرانتان بلکه از آن هم بیشتر!} فرمود: مرد می گفت: پدرم چنین بود و چنان بود، پس این آیه نازل شد. -. تفسیر عیاشی ۱ : ۹۸ -

**[ترجمه]

«۳۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَةَ عَنْ أَحَدِهِمَا علیه السلام قَالَ: لَا يَكْتُبُ الْمَلَكُ إِلَّا مَا أَسْمَعَ نَفْسَهُ وَ قَالَ اللَّهُ- وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَةً(۶) قَالَ لَا يَعْلَمُ ثَوَابَ ذَلِكَ الذِّكْرِ فِي نَفْسِ الْعَبْدِ لِعَظَمَتِهِ إِلَّا اللَّهُ (۷).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زراره از یکی از صادقین علیهما السلام نقل می کند فرمود: ملك موكل اعمال، ثواب ذکر را نمی نویسد، مگر آن ذکری را که به خود بشنواند. و خداوند فرمود: «وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فی نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خيفَةً» -. اعراف / ۲۰۵ - {پروردگارت را در دل خود، از روی تضرع و خوف، یاد کن.} فرمود: ثواب آن ذکری که در دل عبد است را به خاطر عظمتی که دارد کسی جز خدا نمی داند. -. تفسیر عیاشی ۲ : ۴۴ -

**[ترجمه]

«۳۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ یَرْفَعُهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَ اذْکُرْ رَبَّکَ فِی نَفْسِکَ یَعْنِی مُسْتَکِیناً وَ خِیفَةً یَعْنِی خَوْفاً مِنْ عَذَابِهِ- وَ دُونَ

۱- ۱. مصباح الشریعه ص ۵.

۲- ۲. آل عمران: ۱۹۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۱۱.

۴- ۴. البقره: ۲۰۰.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۹۸.

۶- ۶. الأعراف: ۲۰۵.

۷- ۷. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۴.

الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ يَعْنِی دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقِرَاءَهِ- بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ یَعْنِی بِالْغَدَاهِ وَ الْعَشِیِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فی نَفْسِكَ» یعنی با حالت بیچارگی؛ «وَ خیفَةً» یعنی با ترس از عذاب او؛ «وَ دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ» یعنی با قرائتی آهسته؛ «بِالْغُدُوِّ وَ الْآصال » یعنی صبحگاهان و شامگاهان. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۴۴ -

**[ترجمه]

«۳۸»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْراً كَثِيراً(۲) قَالَ إِذَا ذَكَرَ الْعَبْدُ رَبَّهُ فِی الْيَوْمِ مِائَهَ مَرَّهٍ كَانَ ذَلِکَ كَثِيراً.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق علیه السلام درباره آیه «اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْراً كَثیراً» - . احزاب / ۴۱ - فرمود: وقتی عبد در روز پروردگارش را صد بار یاد کند، این ذکر کثیر است. - . الزهد: ۱۸ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِی عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ الْحَجَّاجِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَكْثَرَ ذِكْرَ اللَّهِ أَحَبَّهُ.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که زیاد خدا را یاد کند، خداوند او را دوست می دارد. - . الزهد: ۵۵ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْقَزْوِينِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الزَّعْفَرَانِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا قَعَدَ قَوْمٌ قَطُّ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا بَعَثَ إِلَيْهِمْ إِبْلِيسُ شَيْطَاناً فَيَقْطَعُ عَلَيْهِمْ حَدِيثَهُمْ (۳).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ قومی نیستند که بنشینند و ذکر خدا کنند، مگر این که ابلیس شیطانی را به سوی آنان می فرستد و او حدیث آنان را می بُرد و قطع می کند .

**[ترجمه]

«۴۱»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: مَكْتُوبٌ فِی التَّوْرَاةِ أَنَّ مُوسَی علیه السلام سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ إِنَّهُ يَأْتِی عَلَيَّ مَجَالِسُ أُعِزُّكَ وَ أُجِلُّكَ أَنْ أَذْكُرَكَ فِيهَا فَقَالَ يَا مُوسَی اذْكُرْنِی عَلَی كُلِّ حَالٍ وَ فِی كُلِّ أَوَانٍ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ مَنْ شُغِلَ بِذِكْرِی عَنْ مَسْأَلَتِی أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِی مَنْ يَسْأَلُنِی.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ فِی السِّرِّ فَقَدْ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَلَانِيَةً وَ لَا يَذْكُرُونَهُ فِی السِّرِّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی يُراؤُنَ النَّاسَ وَ لا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا(۴).

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: يَا رَبِّ وَدِدْتُ أَنْ أَعْلَمَ مَنْ تُحِبُّ مِنْ عِبَادِكَ فَأُحِبَّهُ فَقَالَ إِذَا رَأَيْتَ عَبْدِی يُكْثِرُ ذِكْرِی فَأَنَا أَذِنْتُ لَهُ فِی ذَلِكَ وَ أَنَا أُحِبُّهُ

ص: ۱۶۰

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۴۴.

۲- ۲. الأحزاب: ۴۱.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ص.

۴- ۴. النساء: ۱۴۲.

وَ إِذَا رَأَيْتَ عَبْدِی لَا يَذْكُرُنِی فَأَنَا حَجَبْتُهُ وَ أَنَا أَبْغَضْتُهُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام باقر علیه السلام فرمود: موسی علیه السلام از پروردگارش مسألت نمود و عرض کرد: بر من مجالسی می آید که در آن تو را عزیزتر و جلیل تر می دارم که یادت کنم؛ خداوند به او فرمود: ای موسی! مرا در هر حالی و در هر زمانی یاد کن!

و امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند می فرماید: کسی که به جای درخواست از من، به ذکر و یاد من مشغول گردد، به بهتر از آن چیزی را می دهم که به کسی که از من چیزی خواسته می دهم!

و نیز فرمود: کسی که خدا را در خفا یاد کند، بسیار خدا را یاد کرده است؛ منافقین در علن خدا را یاد نموده و در خفا یاد او نمی کنند؛ خداوند متعال می فرماید: «يُراؤُنَ النّاسَ وَ لا يَذْكُرُونَ اللّهَ إِلاّ قَليلاً» - . نساء / ۱۴۲ - {و در برابر مردم ریا می کنند؛ و خدا را جز اندکی یاد نمی نمایند!}

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که عرض کرد: پروردگارا! دوست دارم بدانم که از میان بندگانت، تو چه کسی را دوست داری تا من نیز او را دوست بدارم؛ خداوند فرمود: وقتی بنده مرا دیدی که زیاد از من یاد می کند، من به او اذن یاد خود را داده ام و من او را دوست می دارم و وقتی بنده مرا دیدی که مرا یاد نمی کند، من او را محجوب داشته ام و او را دشمن می دارم. - . دعوات راوندی: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۴۲»

عُدَّةُ الدَّاعِی، رَوَى الْحُسَيْنُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا فِی مَجْلِسٍ فَلَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ وَ لَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ إِلَّا كَانَ ذَلِكَ الْمَجْلِسُ حَسْرَةً وَ وَبَالًا عَلَيْهِمْ (۱).

وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ مَنْ شُغِلَ بِذِكْرِی عَنْ مَسْأَلَتِی أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِی مَنْ سَأَلَنِی.

وَ رَوَى ابْنُ الْقَدَّاحِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ شَیْ ءٍ إِلَّا وَ لَهُ حَدٌّ يَنْتَهِی إِلَيْهِ فَرَضَ اللَّهُ الْفَرَائِضَ فَمَنْ أَدَّاهُنَّ فَهُوَ حَدُّهُنَّ وَ شَهْرُ رَمَضَانَ فَمَنْ صَامَهُ فَهُوَ حَدُّهُ وَ الْحَجُّ فَمَنْ حَجَّ فَهُوَ حَدُّهُ إِلَّا الذِّكْرَ فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَرْضَ فِيهِ بِالْقَلِيلِ وَ لَمْ يَجْعَلْ لَهُ حَدّاً يَنْتَهِی إِلَيْهِ ثُمَّ تَلَا يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْراً كَثِيراً- وَ سَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَ أَصِيلًا(۲) فَلَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ حَدّاً يَنْتَهِی إِلَيْهِ قَالَ وَ كَانَ أَبِی كَثِيرَ الذِّكْرِ لَقَدْ كُنْتُ أَمْشِی مَعَهُ وَ إِنَّهُ لَيَذْكُرُ اللَّهَ وَ آكُلُ مَعَهُ الطَّعَامَ وَ إِنَّهُ لَيَذْكُرُ اللَّهَ وَ لَوْ كَانَ يُحَدِّثُ لِقَوْمٍ مَا يَشْغَلُهُ ذَلِكَ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ كُنْتُ أَرَى لِسَانَهُ لَاصِقاً بِحَنَكِهِ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ كَانَ يَجْمَعُنَا فَيَأْمُرُنَا بِالذِّكْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ كَانَ يَأْمُرُ بِالْقِرَاءَةِ مَنْ كَانَ يَقْرَأُ مِنَّا وَ مَنْ كَانَ لَا يَقْرَأُ مِنَّا أَمَرَهُ بِالذِّكْرِ وَ الْبَيْتُ الَّذِی يُقْرَأُ فِيهِ الْقُرْآنُ وَ يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ تَكْثُرُ بَرَكَتُهُ وَ تَحْضُرُهُ الْمَلَائِكَةُ وَ تَهْجُرُهُ الشَّيَاطِينُ وَ يُضِی ءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِی ءُ الْكَوَاكِبُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ وَ الْبَيْتُ الَّذِی لَا يُقْرَأُ فِيهِ الْقُرْآنُ وَ لَا يُذْكَرُ اللَّهُ فِيهِ

تَقِلَّ بَرَكَتُهُ وَ تَهْجُرُهُ الْمَلَائِكَهُ وَ تَحْضُرُهُ الشَّيَاطِينُ وَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ مَنْ خَيْرُ أَهْلِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَكْثَرُهُمْ ذِكْراً(۳).

ص: ۱۶۱

۱- ۱. و تراه فی الکافی ج ۲ ص ۵۳۰ و هکذا أکثر روایات الباب.

۲- ۲. الأحزاب: ۴۱ و ۴۲.

۳- ۳. و تراه فی الکافی ج ۲ ص ۵۲۹.

وَ رَوَى أَبُو بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: شِيعَتُنَا الَّذِينَ إِذَا خَلَوْا ذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيراً.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِمُوسَى أَكْثِرْ ذِكْرِي بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ وَ كُنْ عِنْدَ ذِكْرِي خَاشِعاً.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: أَرْبَعٌ لَا يُصِيبُهُنَّ إِلَّا مُؤْمِنٌ الصَّمْتُ وَ هُوَ أَوَّلُ الْعِبَادَةِ وَ التَّوَاضُعُ لِلَّهِ سُبْحَانَهُ وَ ذِكْرُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ قِلَّةُ الشَّيْ ءِ يَعْنِي قِلَّةَ الْمَالِ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: يَمُوتُ الْمُؤْمِنُ بِكُلِّ مِيتَةٍ يَمُوتُ غَرَقاً وَ يَمُوتُ بِالْهَدْمِ وَ يُبْتَلَى بِالسَّبُعِ وَ يَمُوتُ بِالصَّاعِقَةِ وَ لَا يُصِيبُ ذَاكِرَ اللَّهِ وَ فِي أُخْرَى لَا يُصِيبُهُ وَ هُوَ يَذْكُرُ اللَّهَ.

وَ فِي بَعْضِ الْأَحَادِيثِ الْقُدْسِيَّهِ: أَيُّمَا عَبْدٍ اطَّلَعْتُ عَلَى قَلْبِهِ فَرَأَيْتُ الْغَالِبَ عَلَيْهِ التَّمَسُّكَ بِذِكْرِي تَوَلَّيْتُ سِيَاسَتَهُ وَ كُنْتُ جَلِيسَهُ وَ مُحَادِثَهُ وَ أَنِيسَهُ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ إِذَا عَلِمْتُ أَنَّ الْغَالِبَ عَلَى عَبْدِيَ الِاشْتِغَالَ بِي نَقَلْتُ شَهْوَتَهُ فِي مَسْأَلَتِي وَ مُنَاجَاتِي فَإِذَا كَانَ عَبْدِي كَذَلِكَ فَأَرَادَ أَنْ يَسْهُوَ حُلْتُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَنْ يَسْهُوَ أُولَئِكَ أَوْلِيَائِي حَقّاً أُولَئِكَ الْأَبْطَالُ حَقّاً أُولَئِكَ الَّذِينَ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُهْلِكَ أَهْلَ الْأَرْضِ عُقُوبَهً زَوَيْتُهَا عَنْهُمْ مِنْ أَجْلِ أُولَئِكَ الْأَبْطَالِ.

وَ عَنْهُ صلى الله عليه و آله: مَكْتُوبٌ فِي التَّوْرَاهِ الَّتِي لَمْ تُغَيَّرْ أَنَّ مُوسَى عليه السلام سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ يَا رَبِّ أَ قَرِيبٌ أَنْتَ مِنِّي فَأُنَاجِيَكَ أَمْ بَعِيدٌ فَأُنَادِيَكَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ يَا مُوسَى أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي فَقَالَ مُوسَى فَمَنْ فِي سِتْرِكَ يَوْمَ لَا سِتْرَ إِلَّا سِتْرُكَ فَقَالَ الَّذِينَ يَذْكُرُونِّي فَأَذْكُرُهُمْ وَ يَتَحَابُّونَ فِيَّ فَأُحِبُّهُمْ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُصِيبَ أَهْلَ الْأَرْضِ بِسُوءٍ ذَكَرْتُهُمْ فَدَفَعْتُ عَنْهُمْ بِهِمْ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ قُومُوا فَقَدْ بَدَّلْتُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ وَ غَفَرْتُ لَكُمْ جَمِيعاً وَ مَا قَعَدَ عِدَّهٌ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ

يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَعَدَ مَعَهُمْ عِدَّةٌ مِنَ الْمَلَائِكَهِ(۱).

وَ رُوِيَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَرَجَ عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ ارْتَعُوا فِي رِيَاضِ الْجَنَّهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا رِيَاضُ الْجَنَّهِ قَالَ مَجَالِسُ الذِّكْرِ اغْدُوا وَ رُوحُوا وَ اذْكُرُوا وَ مَنْ كَانَ يُحِبُّ أَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَتَهُ عِنْدَ اللَّهِ فَلْيَنْظُرْ كَيْفَ مَنْزِلَهُ اللَّهِ عِنْدَهُ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُنْزِلُ الْعَبْدَ حَيْثُ أَنْزَلَ الْعَبْدُ اللَّهَ مِنْ نَفْسِهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمْ عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَ أَزْكَاهَا وَ أَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَ خَيْرَ مَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّهُ تَعَالَى أَخْبَرَ عَنْ نَفْسِهِ فَقَالَ أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي وَ قَالَ سُبْحَانَهُ فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ (۲) يَعْنِي اذْكُرُونِي بِالطَّاعَهِ وَ الْعِبَادَهِ أَذْكُرْكُمْ بِالنِّعَمِ وَ الْإِحْسَانِ وَ الرَّحْمَهِ وَ الرِّضْوَانِ.

وَ عَنْهُمْ علیهم السلام: أَنَّ فِي الْجَنَّهِ قِيعَاناً فَإِذَا أَخَذَ الذَّاكِرُ فِي الذِّكْرِ أَخَذَتِ الْمَلَائِكَهُ فِي غَرْسِ الْأَشْجَارِ فَرُبَّمَا وَقَفَ بَعْضُ الْمَلَائِكَهِ فَيُقَالُ لَهُ لِمَ وَقَفْتَ فَيَقُولُ إِنَّ صَاحِبِي قَدْ فَتَرَ يَعْنِي عَنِ الذِّكْرِ(۳).

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ كَالْمُقَاتِلِ فِي الْفَارِّينَ وَ الْمُقَاتِلُ فِي الْفَارِّينَ لَهُ الْجَنَّهُ.

**[ترجمه]عده الداعی: امام صادق علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله حدیث کرد که فرمود: هر جمعی که در مجلسی حضور پیدا کنند و خدای را ذکر نکنند و بر پیامبرشان درود نفرستند، آن مجلس، مجلس حسرت و وبال گردن ایشان در روز قیامت خواهد شد. - . الکافی ۲ : ۵۳۰

-

امام صادق علیه السلام روایت کرد که خداوند تبارک و تعالی فرمود: هر کس که مشغول به ذکر من باشد و از سؤال و درخواست از من باز ماند، بهتر از عطای درخواست کننده به او می دهم.

امام صادق علیه السلام فرمود: همه تکالیف حدی دارند که به آن منتهی می شوند و پایان می پذیرند، جز ذکر خدای که حدی ندارد تا به آن منتهی شود. خدای تعالی تکالیفی را واجب کرد، هر کس واجبات را ادا کرد حد و مرزش همان ادای آن واجب است. (مثلا) روزه ماه رمضان را واجب نمود، هر کس روزه بگیرد مرزش همان است و حج از واجبات است هر کس حج کند حدش همان است جز ذکر خدای که حق تعالی به کم آن قانع نگردیده و حدی برای آن قایل نشده است و فرمود: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اذْکُرُوا اللَّهَ ذِکْراً کَثِیراً * وَ سَبِّحُوهُ بُکْرَهً وَ أَصِیلًا» - . أحزاب / ۴۱ _ ۴۲

- {ای کسانی که ایمان آورده اید بسیار خدای را یاد کنید و صبح و شام وی را تسبیح کنید} بنا بر این خدای تعالی مرزی برای ذکر قرار نداده است که بعد از آن مرز، ذکر مطلوب نباشد.

فرمود: پدرم زیاد یاد خدا می کرد. من با او راه می رفتم و او یاد خدا می کرد و با او غذا می خوردم او یاد خدا می کرد و اگر هم با مردم سخن می گفت، مخالطت با ایشان او را از ذکر خدای باز نمی داشت و می دانم که زبانش به کام چسبیده بود می فرمود: لا اله الا اللّه و ما را جمع می کرد و به ما امر می نمود که ذکر خدا کنید تا آنکه آفتاب طلوع می کرد و هر کس از

خانواده ما که می توانست قرآن بخواند، او را امر می کرد که قرآن بخواند و هر کس که نمی توانست به او امر می نمود که ذکر بگوید. و خانه ای که در آن قرآن خوانده شود و یاد خدا گردد، برکتش زیاد می شود و فرشتگان در آن اجتماع کنند و شیاطین از آنجا کوچ نمایند. این خانه برای آسمانی ها می درخشد، چنان که ستارگان برای اهل زمین می درخشند، و خانه ای که در آن قرآن خوانده نشود و خدای تعالی یاد نگردد، برکتش کم خواهد شد، و ملائکه از آن خانه کوچ کنند و شیاطین حضور یابند. و نیز آن حضرت فرمود: مردی خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و پرسید: چه کسی از همه اهل مسجد بهتر است؟ فرمود: آن که بیشتر از همه یاد خدا کند. - . کافی : ۲ : ۵۲۹

-

امام صادق علیه السلام فرمود: شیعیان ما کسانی هستند که وقتی با خود خلوت کنند زیاد یاد خدا نمایند.

و حضرت علیه السلام فرمود: خدای عز و جل به موسی فرمود: در شب و روز مرا بسیار یاد کن و هنگام ذکر من خاشع باش.

پیامبر اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله فرمود: چهار چیز است که جز مؤمن کسی بدان نمی رسد: سکوت که اوّل عبادت است، تواضع برای خداوند سبحان، ذکر خدا در هر حالتی، و کم چیز بودن (یعنی کم مال بودن).

از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: مؤمن به هر مرگی می میرد، غرق می شود و با آمدن آوار می میرد و به درنده مبتلا می گردد و به صاعقه می میرد، ولی هیچ کدام از این حوادث در صورتی که ذاکر خدا باشد او را نمی کشد. و در روایت دیگر: این حوادث بر او فرود نمی آیند در حالی که ذاکر خدا باشد. و در بعضی از احادیث قدسی آمده است که خدای تعالی فرمود: بر دل هر عبدی مطلع شوم و ببینم که در بیشتر اوقات چنگ به یاد من زده است، خودم تربیت او را به عهده می گیرم و همنشین او می گردم و با او گفتگو می کنم و با او انس می گیرم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای سبحان می فرماید: وقتی بدانم که بنده ام غالبا اشتغال خاطر به من دارد، هوسش را در درخواست و مناجات قرار می دهم. وقتی چنین شد، اگر بنده ام خواست غافل شود بین او و غفلتش فاصله می اندازم. و دوستان واقعی من ایشان هستند و ایشان پهلوانان واقعی می باشند و کسانی هستند که اگر خواستم اهل زمین را هلاك نمایم عذاب را به خاطر این پهلوانان از مردم زمین برمی دارم.

از آن حضرت آمده است که فرمود: در تورات تحریف نشده نوشته شده است که حضرت موسی از خدایش پرسید: پروردگارا! آیا تو نزدیکی که من با تو در گوشی و نجوا کنم یا دور هستی که من فریاد زنم؟ خدای تعالی در پاسخ به وحی فرمود: ای موسی! من همنشین کسانی هستم که مرا یاد کنند. موسی علیه السلام پرسید: چه کسانی در پناه تواند روزی که پناهگاهی جز تو موجود نیست؟ پاسخ فرمود: آنان که مرا یاد می کنند و من ایشان را یاد می کنم و در راه من دوستی می نمایند و من ایشان را دوست دارم، اینان کسانی هستند که وقتی خواستم بر اهل زمین عذابی نازل کنم یاد ایشان می کنم و به خاطر ایشان عذاب را از اهل زمین برمی دارم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ گروهی که یاد خدا کنند ننشینند جز آنکه منادی از آسمان به ایشان ندا می دهد:

بلند شوید که خدای تعالی فرمود: بدی های شما را به خوبی مبدل کردم و همه شما را آمرزیدم و هیچ گروهی از اهل زمین در حال ذکر خدا ننشینند جز آنکه عده ای از ملایکه خدا با ایشان نشینند - . عدّه الداعی: ۱۸۶ - .

حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله با اصحابشان خارج شدند، فرمودند: در باغهای بهشت چرا کنید. پرسیدند: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! باغ های بهشتی کدام است؟ فرمود: مجالس ذکر باغ های بهشتی هستند. در صبح و شام ذکر خدای نمایید! هر کس دوست دارد که جایگاه خود را نزد خدا بداند، نگاه کند ببیند خدای تعالی چه جایگاهی نزد او دارد، زیرا خدای تعالی بنده را به جایگاهی می نشاند که بنده، خدای تعالی را نشانده است و بدانید که بهترین و پاک ترین اعمال شما نزد پادشاهتان و بالا- برنده ترین اعمال به درجات بهشتی و بهترین چیزی که خورشید بر آن طلوع کرده است، ذکر خدای تعالی است، زیرا خدای تعالی از خود خبر داده است که من همنشین کسانی هستم که یادم کنند و فرمود: «فَاذْکُرُونِی أَذْکُرْکُمْ» - . بقره / ۱۵۲

- مرا یاد کنید شما را به نعمت خود یاد کنم، و مرا به طاعت و عبادت یاد کنید شما را به نعمت خود یاد کنم و مرا به طاعت و عبادت یاد کنید، شما را به نعمت ها و احسان و رحمت و رضایت یاد کنم .

از ائمه اطهار علیهم السلام روایت شده که در بهشت سرزمینی است که وقتی ذاکر روی به ذکر می کند، فرشتگان نیز شروع به کاشتن درخت می کنند. گاهی فرشته ای می ایستد، از او سؤال می شود: چرا ایستادی؟ می گوید صاحب من یعنی ذاکر خسته شده است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ذاکر خدا در بین غافلان همانند جنگجوی بین فراریان است و کسی در بین فراریان رزم کند وارد بهشت می شود.

**[ترجمه]

«۴۳»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ، نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الْمَحَاسِنِ عَنِ الْحَسَنِ الْبَزَّازِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی حَدِیثٍ قَالَ: أَ لَا أُحَدِّثُکُمْ بِأَشَدِّ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَی خَلْقِهِ فَذَکَرَ لَهُ ثَلَاثَهَ أَشْیَاءَ الثَّالِثُ مِنْهَا ذِکْرُ اللَّهِ فِی کُلِّ مَوْطِنٍ إِذَا هَجَمَ عَلَی طَاعَهٍ أَوْ مَعْصِیَهٍ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: مِنْ أَشَدِّ مَا فَرَضَ اللَّهُ عَلَی خَلْقِهِ ذِکْرُ اللَّهِ کَثِیراً ثُمَّ قَالَ أَمَا لَا أَعْنِی سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ إِنْ کَانَ مِنْهُ وَ لَکِنَّ ذِکْرَ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ وَ حَرَّمَ فَإِنْ کَانَ طَاعَهً عَمِلَ بِهَا وَ إِنْ کَانَ مَعْصِیَهً تَرَکَهَا.

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: ثَلَاثَهٌ سَالِمٌ وَ غَانِمٌ وَ شَاجِبٌ فَالسَّالِمُ الصَّامِتُ وَ الْغَانِمُ

ص: ۱۶۳

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۸۶.

٢- ٢. البقره: ١٥٢.

٣- ٣. البقره: ١٨٧.

الذَّاكِرُ وَ الشَّاجِبُ الَّذِی یَلْفِظُ وَ یَقَعُ فِی النَّاسِ.

وَ عَنْ یُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ رَفَعَهُ: قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ یَا بُنَیَّ احْذَرِ(۱)

الْمَجَالِسَ عَلَی عَیْنَیْکَ فَإِنْ رَأَیْتَ قَوْماً یَذْکُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَاجْلِسْ مَعَهُمْ فَإِنَّکَ إِنْ تَکُنْ عَالِماً یَزِیدُوکَ عِلْماً وَ إِنْ کُنْتَ جَاهِلًا عَلَّمُوکَ وَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ یُطْلِعَهُمْ بِرَحْمَهٍ فَیَعُمَّکَ مَعَهُمْ وَ إِذَا رَأَیْتَ قَوْماً لَا یَذْکُرُونَ اللَّهَ فَلَا تَجْلِسْ مَعَهُمْ فَإِنَّکَ إِنْ تَکُنْ عَالِماً لَا یَنْفَعْکَ عِلْمُکَ وَ إِنْ تَکُنْ جَاهِلًا یَزِیدُوکَ جَهْلًا وَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ یُظِلَّهُمْ بِعُقُوبَهٍ فَیَعُمَّکَ مَعَهُمْ.

وَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَنْ أَکْرَمُ الْخَلْقِ عَلَی اللَّهِ قَالَ أَکْثَرُهُمْ ذِکْراً لِلَّهِ وَ أَعْمَلُهُمْ بِطَاعَتِهِ.

وَ عَنْ أَصْبَغَ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: الذِّکْرُ ذِکْرَانِ ذِکْرُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عِنْدَ الْمُصِیبَهِ وَ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِکَ ذِکْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَیْکَ فَیَکُونُ حَاجِزاً(۲).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ کِتَابِ مَجْمَعِ الْبَیَانِ: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُکُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ فَهِیَ کَالْحِجارَهِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَهً(۳) الْآیَهَ قَدْ وَرَدَ الْخَبَرُ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ- لَا تُکْثِرُوا الْکَلَامَ بِغَیْرِ ذِکْرِ اللَّهِ فَإِنَّ کَثْرَهَ الْکَلَامِ بِغَیْرِ ذِکْرِ اللَّهِ یُقَسِّی الْقَلْبَ وَ إِنَّ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَاسِی الْقَلْبِ.

وَ مِنْ کِتَابِ الزُّهْدِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عُبَیْدِ اللَّهِ رَفَعَهُ قَالَ: إِذَا کَانَ الشِّتَاءُ نَادَی مُنَادٍ یَا أَهْلَ الْقُرْآنِ قَدْ طَالَ اللَّیْلُ لِصَلَاتِکُمْ وَ قَصُرَ النَّهَارُ لِصِیَامِکُمْ فَإِنْ کُنْتُمْ لَا تَقْدِرُوا عَلَی اللَّیْلِ أَنْ تُکَابِدُوهُ وَ لَا عَلَی الْعَدُوِّ أَنْ تُجَاهِدُوهُ وَ بَخِلْتُمْ بِالْمَالِ أَنْ تُنْفِقُوهُ فَأَکْثِرُوا ذِکْرَ اللَّهِ.

وَ مِنْ کِتَابِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: مَا ابْتُلِیَ الْمُؤْمِنُ بِشَیْ ءٍ أَشَدَّ مِنَ الْمُوَاسَاهِ فِی ذَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْإِنْصَافُ مِنْ نَفْسِهِ وَ ذِکْرُ اللَّهِ کَثِیراً ثُمَّ قَالَ أَمَا إِنِّی لَا

۱- ۱. اختر ظ.

۲- ۲. مشکاه الأنوار ص ۵۳- ۵۴.

۳- ۳. البقره: ۵۴.

أَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَكِنْ ذِكْرُهُ عِنْدَ مَا حَرَّمَ (۱).

وَ مِنْ سَائِرِ الْكُتُبِ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: كَلَامُ ابْنِ آدَمَ كُلُّهُ عَلَيْهِ لَا لَهُ إِلَّا أَمْراً بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْياً عَنْ مُنْكَرٍ أَوْ ذِكْراً لِلَّهِ تَعَالَى.

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ يَكُونَ نُطْقِي ذِكْراً وَ صَمْتِي فِكْراً وَ نَظَرِي عِبْرَةً.

وَ مِنْ كِتَابِ الزُّهْدِ عَنْ أَهْلِ الْبَيْتِ علیهم السلام عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْكَلَامُ ثَلَاثَةٌ فَرَابِحٌ وَ سَالِمٌ وَ شَاجِبٌ فَأَمَّا الرَّابِحُ الَّذِي يَذْكُرُ اللَّهَ وَ أَمَّا السَّالِمُ فَالسَّاكِتُ وَ أَمَّا الشَّاجِبُ فَالَّذِي يَخُوضُ فِي الْبَاطِلِ.

وَ عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ لَا يُطِيقُهُنَّ النَّاسُ الصَّفْحُ عَنِ النَّاسِ وَ مُوَاسَاةُ الرَّجُلِ أَخَاهُ فِي مَالِهِ وَ ذِكْرُ اللَّهِ كَثِيراً(۲).

۱- ۱. مشكاه الأنوار: ۵۶.

۲- ۲. مشكاه الأنوار ص ۵۷.

**[ترجمه]مشکات الانوار: امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمودند: آیا به شما نگویم سخت ترین چیزی را که خداوند بر خلق خود واجب فرموده؟ پس حضرت سه چیز را ذکر کرد که سومین آنها ذکر خدا در هر جایی بود، زمانی که به سمت طاعت یا معصیتی روی می آورد.

و از حضرتش منقول است که فرمود: از سخت ترین چیزهایی که خداوند بر خلق خود واجب فرموده، ذکر کثیر خداست؛ سپس فرمود: آگاه باشید که منظورم گفتن سبحان الله و الحمد الله و لا اله الا الله و الله اکبر نیست؛ اگر چه این ها نیز از جمله ذکر کثیر هستند؛ مقصودم ذکر خدا در نزد حلال و حرام اوست که اگر طاعتی پیش آمد، بدان عمل کند و اگر معصیتی باشد، آن را ترک نماید.

و از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: سه کس هستند که سالم و غانم و اندوهگین هستند: آن که سالم است کسی است که سخن نمی گوید و آن که غنیمت می برد، کسی است که به یاد خدا باشد و آن کسی که اندوهگین است کسی است که سخن می گوید و بدگویی مردم را می کند.

و در حدیث مرفوعه یونس بن عبدالرحمان آمده که لقمان به فرزندش گفت: ای پسرکم! در خصوص مجالس، بر چشمان خود بر حذر باش، اگر دیدی قومی خدای عز و جل را یاد می کنند، با آنان بنشین که اگر عالم باشی، بر علم تو می افزایند و اگر جاهل باشی، به تو می آموزند و شاید خدا رحمت خود را بر آنان طالع کند و رحمت او تو را نیز همراه آنان شامل شود. و اگر قومی را دیدی که یاد خدا نمی کنند، پس با آنان مجالست مکن که اگر عالم باشی، علم تو نفعی به حالت ندارد و اگر جاهل باشی، بر جهل تو می افزایند و شاید خدا عقوبتی بر آنان فرود آورد که تو را نیز همراه با آنان شامل گردد.

و از برخی از اصحاب امام صادق علیه السلام نقل شده که می گوید: به حضرت عرض کردم: چه کسی با کرامت ترین خلق بر خداست؟ فرمود: آن کس که بیش از همه آنان یاد خدا کند و بیش از همه او را اطاعت نماید.

و اصبغ بن نباته می گوید: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ذکر بر دو قسم است: ذکر خدای عز و جل هنگام مصیبت، و افضل از آن ذکر خداست در نزد آنچه بر تو حرام فرموده که این ذکر مانع بین تو و او گردد.

و از او به نقل از کتاب مجمع البیان درباره آیه «ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُکُمْ مِنْ بَعْدِ ذلِکَ فَهِیَ کَالْحِجارَهِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَه» - . بقره / ۷۴ - تا آخر آیه {سپس دل های شما بعد از این واقعه سخت شد؛ همچون سنگ، یا سخت تر!} که از پیامبر صلی الله علیه و آله خبر رسیده که حضرت فرمود: به غیر از یاد خدا زیاد سخن مگویید که زیاد سخن گفتن به غیر یاد خدا دل را سنگ می کند و دورترین مردم از خدا کسی است که قساوت قلب دارد.

و در کتاب زهد عثمان بن عبید الله حدیث مرفوعی نقل شده که فرمود: وقتی زمستان فرا می رسد، منادی ندا می دهد: ای اهل قرآن! شب برای نماز شما بلند و روز برای روزه گرفتن شما کوتاه شده؛ پس اگر قدرت ندارید که بر سختی بیداری شب غلبه کنید و نمی توانید با دشمن بجنگید و بخل دارید که مال خود را انفاق کنید، پس زیاد به یاد خدا باشید.

و امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن به چیزی سخت تر از یاری ذات خدای عز و جل و انصاف در امر خود و یاد زیاد

خداوند، مبتلا نشده است؛ سپس فرمود: آگاه باشید که من مرادم از ذکر سبحان الله و الحمد لله نیست! بلکه مرادم یاد خدا در هنگام محرمات اوست .

و از سایر کتب از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: کلام فرزند آدم تماماً به ضرر اوست نه به نفع او؛ مگر امر به معروف کردن و نهی از منکر کردن او یا ذکر خدای متعال را گفتن.

و حضرت علیه السلام فرمود: پروردگارم مرا امر کرده که سخنم ذکر و سکوتم فکر و نگاهم، عبرت آموزی باشد.

و در کتاب زهد از اهل بیت علیهم السلام نقل شده که امیر مؤمنان علیه السلام فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کلام بر سه قسم است: نافع و سالم و اندوهگین؛ اما نافع آن کسی است که ذکر خدا بگوید و سالم کسی است که سکوت کند و اندوهگین کسی است که در باطل فرو برود.

و امام صادق علیه السلام فرمود: مردم طاقت انجام سه چیز را ندارند: بخشودن مردم و یاری کردن مالی کسی برادرش را و یاد بسیار خدا. - . مشکات الانوار : ۵۳ - ۵۷ -

**[ترجمه]

باب ۲ فضل التسبیحات الأربع و معناها

الآیات

طه: وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوبِها وَ مِنْ آناءِ اللَّیْلِ فَسَبِّحْ وَ أَطْرافَ النَّهارِ لَعَلَّکَ تَرْضی (۱)

الفرقان: وَ سَبِّحْ بِحَمْدِهِ (۲)

الروم: فَسُبْحانَ اللَّهِ حِینَ تُمْسُونَ وَ حِینَ تُصْبِحُونَ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِیًّا وَ حِینَ تُظْهِرُونَ (۳)

المؤمن: الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ (۴).

**[ترجمه] _ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ غُرُوبِها وَ مِنْ آناءِ اللَّیْلِ فَسَبِّحْ وَ أَطْرافَ النَّهارِ لَعَلَّکَ تَرْضی . - . طه/ ۱۳۰ -

{پس بر آنچه می گویند شکیبا باش، و پیش از بر آمدن آفتاب و قبل از فرو شدن آن، با ستایش پروردگارت [او را] تسبیح گوی، و برخی از ساعات شب و حوالی روز را به نیایش پرداز، باشد که خشنود گردی.{

_ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِهِ . - . فرقان / ۵۸ -

}و به ستایش او تسبیح گوی {.

_ فَسُبْحانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَ حِينَ تُصْبِحُونَ * وَ لَهُ الْحَمْدُ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِيًّا وَ حِينَ تُظْهِرُونَ . - . روم / ۱۷- ۱۸ -

}پس خدا را تسبیح گویید آنگاه که به عصر درمی آیید و آنگاه که به بامداد درمی شوید. و ستایش از آنِ اوست در آسمان ها و زمین و شامگاهان و وقتی که به نیمروز می رسید.

_ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ. - . غافر / ۷

-

}کسانی که عرش [خدا] را حمل می کنند، و آنها که پیرامون آنند، به سپاس پروردگارشان تسبیح می گویند{ .

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَسَأَلَهُ أَعْلَمُهُمْ عَنْ مَسَائِلَ فَكَانَ فِيمَا سَأَلَهُ أَنْ قَالَ لَهُ يَا مُحَمَّدُ أَخْبِرْنِي عَنِ الْكَلِمَاتِ الَّتِي اخْتَارَهُنَّ اللَّهُ لِإِبْرَاهِيمَ عليه السلام حَيْثُ بَنَى الْبَيْتَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله نَعَمْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ قَالَ الْيَهُودِيُّ فَبِأَيِّ شَيْ ءٍ بُنِيَ هَذِهِ الْكَعْبَةُ مُرَبَّعَةً قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله بِالْكَلِمَاتِ الْأَرْبَعِ قَالَ لِأَيِّ شَيْ ءٍ سُمِّيَتِ الْكَعْبَةَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله لِأَنَّهَا وَسَطُ الدُّنْيَا قَالَ الْيَهُودِيُّ أَخْبِرْنِي عَنْ تَفْسِيرِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَلِمَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ أَنَّ بَنِي آدَمَ يَكْذِبُونَ عَلَى اللَّهِ

۱- ۱. طه: ۱۳.

۲- ۲. الفرقان: ۵۸.

۳- ۳. الروم: ۱۷.

۴- ۴. المؤمن: ۷.

فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ تَبَرِّياً مِمَّا يَقُولُونَ وَ أَمَّا قَوْلُهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَإِنَّهُ عَلِمَ أَنَّ الْعِبَادَ لَا يُؤَدُّونَ شُكْرَ نِعْمَتِهِ فَحَمِدَ نَفْسَهُ قَبْلَ أَنْ يَحْمَدُوهُ وَ هُوَ أَوَّلُ الْكَلَامِ لَوْ لَا ذَلِكَ لَمَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى أَحَدٍ بِنِعْمَتِهِ وَ قَوْلِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَعْنِي وَحْدَانِيَّتَهُ- لَا يَقْبَلُ اللَّهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِهَا وَ هِيَ كَلِمَةُ التَّقْوَى يُثَقِّلُ اللَّهُ بِهَا الْمَوَازِينَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ أَمَّا قَوْلُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ فَهِيَ كَلِمَهٌ أَعْلَى الْكَلِمَاتِ وَ أَحَبُّهَا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْنِي أَنَّهُ لَيْسَ شَيْ ءٌ أَكْبَرَ مِنِّي- لَا تُفْتَتَحُ الصَّلَوَاتُ إِلَّا بِهَا لِكَرَامَتِهَا عَلَى اللَّهِ وَ هُوَ الِاسْمُ الْأَكْرَمُ قَالَ الْيَهُودِيُّ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ فَمَا جَزَاءُ قَائِلِهَا قَالَ إِذَا قَالَ الْعَبْدُ سُبْحَانَ اللَّهِ سَبَّحَ مَعَهُ مَا دُونَ الْعَرْشِ فَيُعْطَى قَائِلُهَا عَشْرَ أَمْثَالِهَا وَ إِذَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِنَعِيمِ الدُّنْيَا مَوْصُولًا بِنَعِيمِ الْآخِرَهِ وَ هِيَ الْكَلِمَهُ الَّتِي يَقُولُهَا أَهْلُ الْجَنَّهِ إِذَا دَخَلُوهَا وَ يَنْقَطِعُ الْكَلَامُ الَّذِي يَقُولُونَهُ فِي الدُّنْيَا مَا خَلَا الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ وَ تَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ وَ آخِرُ دَعْواهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۱) وَ أَمَّا قَوْلُهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَالْجَنَّهُ جَزَاؤُهُ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ هَلْ جَزاءُ الْإِحْسانِ إِلَّا الْإِحْسانُ (۲) يَقُولُ هَلْ جَزَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا الْجَنَّهُ فَقَالَ الْيَهُودِيُّ صَدَقْتَ يَا مُحَمَّدُ الْخَبَرَ(۳).

ع، [علل الشرائع] بِهَذَا الْإِسْنَادِ: مِنْ قَوْلِهِ أَخْبِرْنِي عَنْ تَفْسِيرِ سُبْحَانَ اللَّهِ إِلَى آخِرِ مَا نَقَلْنَا وَ ذَكَرَ أَوَّلَ مَا نَقَلْنَا فِي أَبْوَابِ الْحَجِّ بِهَذَا الْإِسْنَادِ(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام حسن علیه السلام فرمودند که چند تن از یهود خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند. اعلم آنها چند سوال از حضرت پرسیدند از جمله: به من خبر ده از کلماتی که خدا برای ابراهیم برگزید چون خانه کعبه را ساخت؟ حضرت فرمودند: آن ها سبحان اللّٰه و الحمد للّٰه و لا اله الا اللّٰه و اللّٰه اکبر بودند. پرسید: برای چه خانه کعبه را چهار گوش ساخت؟ حضرت فرمودند: برای همین چهار کلمه. پرسید: چرا نام آن را کعبه نهادند؟حضرت فرمودند: چون وسط دنیا بود. گفت: به من خبرده از تفسیر سبحان اللّٰه و الحمد للّٰه و لا اله الا اللّٰه و اللّٰه اکبر؟ حضرت فرمودند: خدا دانست که بنی آدم به خدا دروغ می بندند. فرمود سبحان اللّٰه برای بیزاری از آنچه می گویند. و اما گفتار او الحمد للّٰه برای آن است که می داند بندگان شکر نعمتش را ادا نکنند و خود را ستود پیش از آنکه او را بستائید. آن اول کلام است و اگر آن نباشد، خدا نعمتی به کسی ندهد و گفته او لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ یگانه پرستی است و خدا عمل را نپذیرد جز به واسطه آن کلمه که کلمه تقوا است و خدا روز قیامت موازین را بدان سنگین کند. و اما گفته او و اللّٰه اکبر، برترین کلمات است و محبوب ترین آن ها نزد خدا، یعنی چیزی بزرگ تر از من نیست، نماز جز بدان آغاز نشود به مقامی که نزد خدا دارد و آن نام اکرم او است. یهودی گفت: ای محمد! راست گفتی. پاداش گوینده آن چیست؟ فرمود: چون بنده گوید سبحان اللّٰه، هر چه زیر عرش است با او تسبیح گوید و به گوینده آن ده برابر عطا شود و چون گوید الحمد للّٰه، خدا نعمت دنیا را پیوست با نعمت آخرت به او عطا کند و آن کلمه ای است که بهشتیان هنگام ورود بهشت گویند و هر کلامی در دنیا داشتند منقطع شود جز الحمد للّٰه. این است گفتار خدای عز و جل: «دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اللَّهُمَّ وَ تَحِيَّتُهُمْ فِيها سَلامٌ وَ آخِرُ دَعْواهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ» -. یونس / ۹- ۱۰ - }نیایش آنان در آنجا سبحانک اللّهم [ــ خدایا! تو پاک و منزّهی] و درودشان در آنجا سلام است، و پایان نیایش آنان این است که: الحمد لله رب العالمین [ــ ستایش ویژه پروردگار جهانیان است].} و اما گفته لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را بهشت پاداش است و این است معنای قول خدای عز و جل «هَلْ جَزاءُ الْإِحْسانِ إِلَّا الْإِحْسانُ» - .[۱] الرحمن / ۶۰ - {آیا پاداش احسان جز احسان است} می فرماید آیا پاداش لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ جز بهشت است؟ یهودی گفت: راست فرمودی ای محمد... تا پایان حدیث. - . أمالی صدوق: ۱۱۳ -

در علل الشرایع این روایت از آنجا که می گوید از تفسیر سبحان الله برای من بگو تا آخر آنجه ما نقل کرده ایم آمده است و بخش اولی را که ما نقل کرده ایم در ابواب حج آورده است.

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی] للصدوق الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ عَطِیَّةَ عَنْ ضُرَیْسٍ عَنِ الْبَاقِرِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَرَّ بِرَجُلٍ یَغْرِسُ غَرْساً فِی حَائِطٍ لَهُ فَوَقَفَ عَلَیْهِ فَقَالَ أَ لَا أَدُلُّکَ عَلَی غَرْسٍ أَثْبَتُ أَصْلًا وَ أَسْرَعُ إِینَاعاً وَ أَطْیَبُ ثَمَراً وَ أَنْقَی قَالَ بَلَی فِدَاکَ أَبِی وَ أُمِّی یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ إِذَا أَصْبَحْتَ وَ أَمْسَیْتَ

ص: ۱۶۷

۱- ۱. یونس: ۹- ۱۰.

۲- ۲. الرحمن: ۶۰.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۱۱۳ فی حدیث.

۴- ۴. علل الشرائع ج ۱ ص ۲۳۹ و ج ۲ ص ۸۴.

فَقُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّ لَکَ بِذَلِکَ إِنْ قُلْتَهُ بِکُلِّ تَسْبِیحِهٍ عَشْرُ شَجَرَاتٍ فِی الْجَنَّهِ مِنْ أَنْوَاعِ الْفَاکِهَهِ وَ هُنَّ مِنَ الْبَاقِیَاتِ الصَّالِحَاتِ قَالَ فَقَالَ الرَّجُلُ أُشْهِدُکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ حَائِطِی هَذَا صَدَقَهٌ مَقْبُوضَهٌ عَلَی فُقَرَاءِ الْمُسْلِمِینَ مِنْ أَهْلِ الصُّفَّهِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی فَأَمَّا مَنْ أَعْطی وَ اتَّقی- وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنی فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْری (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام باقر علیه السلام از پدرانش نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله بر مردی گذشت که در باغش درخت می کاشت. فرمود: تو را راهنمائی نکنم به کشت درختی که بیخ آن برجاتر و میوه اش زودرس تر و خوشمزه تر و در انفاق پایاتر باشد؟ عرض کرد چرا یا رسول اللَّه پدر و مادرم قربانت. فرمود: در بامداد و پسین بگو سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا اله الا اللَّه و اللَّه اکبر که اگر آن را بگوئی به هر تسبیحی ده درخت از انواع میوه ها در بهشت داشته باشی و آنها باقیات و صالحاتند. آن مرد عرض کرد: یا رسول اللَّه! تو گواه باش این باغ من وقفی است در تصرف داده شده برای فقراء مسلمانان که در صفه اند. خدای تبارک و تعالی نازل کرد: «فَأَمَّا مَنْ أَعْطی وَ اتَّقی وَ صَدَّقَ بِالْحُسْنی فَسَنُیَسِّرُهُ لِلْیُسْری» {و اما هر که عطا کرد و پرهیزکار شد و تصدیق به ثواب کرد او را آماده آسانی سازیم.{ - . أمالی صدوق: ۱۲۲ و آیه سوره لیل / ۵ - ۷ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق الْفَامِیُّ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ رَفَعَهُ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ غَرَسَ اللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَهً فِی الْجَنَّهِ وَ مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ غَرَسَ اللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَهً فِی الْجَنَّهِ وَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ غَرَسَ اللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَهً فِی الْجَنَّهِ وَ مَنْ قَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ غَرَسَ اللَّهُ لَهُ بِهَا شَجَرَهً فِی الْجَنَّهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ قُرَیْشٍ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ شَجَرَنَا فِی الْجَنَّهِ لَکَثِیرٌ قَالَ نَعَمْ وَ لَکِنْ إِیَّاکُمْ أَنْ تُرْسِلُوا عَلَیْهَا نِیرَاناً فَتُحْرِقُوهَا وَ ذَلِکَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ لا تُبْطِلُوا أَعْمالَکُمْ (۲).

ثو، [ثواب الأعمال] ماجیلویه عن عمه عن البرقی عن أبیه عن محمد بن سنان عن أبی الجارود عن أبی جعفر علیه السلام عن النبی صلی الله علیه و آله: مثله سواء(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی اللَّه علی محمد و آله فرمود: هر که گوید سبحان اللَّه، خدا درختی در بهشت برایش بکارد و هر که گوید الحمد للَّه ، خدا درختی در بهشت برایش بکارد و هر که گوید لا اله الا اللَّه، خدا درختی در بهشت برایش بکارد و هر که اللَّه اکبر گوید، خدا درختی در بهشت برایش بکارد. یکی از قریش گفت: یا رسول اللَّه! ما در بهشت درخت بسیار داریم. فرمود: آری، مبادا آتشی فرستید تا آنها را بسوزانید که خدای عز و جل می فرماید: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ لا تُبْطِلُوا أَعْمالَکُمْ» {آیا کسانی که ایمان آوردید خدا و رسول خدا را فرمان برید و کارهای خود را باطل مکنید.} - . أمالی صدوق: ۳۶۲ و آیه سوره محمد / ۳۳ -

ثواب الأعمال از امام صادق علیه السلام از قول پیامبر صلی الله علیه واله همانند آن را روایت کرده است. - . ثواب الأعمال: ۱۱

-

**[ترجمه]

«۴»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّهَ فَرَأَیْتُ قَصْراً مِنْ یَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ یُرَی دَاخِلُهَا مِنْ خَارِجِهَا وَ خَارِجُهَا مِنْ دَاخِلِهَا مِنْ ضِیَائِهَا وَ فِیهَا بَیْتَانِ دُرٌّ وَ زَبَرْجَدٌ فَقُلْتُ یَا جَبْرَئِیلُ لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ فَقَالَ هَذَا لِمَنْ أَطَابَ الْکَلَامَ وَ أَدَامَ الصِّیَامَ وَ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَ تَهَجَّدَ بِاللَّیْلِ وَ النَّاسُ نِیَامٌ فَقَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ فِی أُمَّتِکَ

ص: ۱۶۸

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۲۲. و الآیه فی سوره اللیل: ۵- ۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۶۲، و الآیه فی سوره القتال: ۳۳.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۱.

مَنْ يُطِيقُ هَذَا فَقَالَ ادْنُ مِنِّي يَا عَلِيُّ فَدَنَا مِنْهُ فَقَالَ تَدْرِي مَا أَطَابَ الْكَلَامَ قَالَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَ تَدْرِي مَا أَدَامَ الصِّيَامَ قَالَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ وَ لَمْ يُفْطِرْ مِنْهُ يَوْماً وَ تَدْرِي مَا إِطْعَامُ الطَّعَامِ قَالَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ طَلَبَ لِعِيَالِهِ مَا يَكُفُّ بِهِ وُجُوهَهُمْ عَنِ النَّاسِ وَ تَدْرِي مَا التَّهَجُّدُ بِاللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ قَالَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ مَنْ لَمْ يَنَمْ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ وَ يَعْنِي بِالنَّاسِ نِيَامٌ الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى فَإِنَّهُمْ يَنَامُونَ فِيمَا بَيْنَهُمَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السّلام از پدرانش روایت می کند که علی علیه السّلام فرمود: رسول خدا صلی اللّه علیه و اله فرمودند: هنگامی که مرا به آسمان ها بردند، وارد بهشت شدم و در آنجا قصری از یاقوت سرخ را مشاهده کردم که باطن آن هم از بیرون مشاهده می شد. آن یاقوت بسیار پر نور و درخشنده بود. در این قصر دو قبه از در و زبرجد دیده می شد. گفتم: ای جبرئیل! این قصر متعلق به کیست؟ فرمود: آن برای کسی است که سخن های خوب بگوید، و روزه داشته باشد و طعام به مردم بدهد و در شب ها هنگامی که مردم خواب هستند نماز بگذارد. علی علیه السّلام فرمود: یا رسول اللّه! در امت تو کسانی هستند که طاقت این اعمال را داشته باشند؟ فرمود: می دانی که مقصود از خوب سخن گفتن چیست؟ گفتم خدا و رسول داناتر می باشند. فرمود: کسی که همه ماه رمضان را روزه داشته باشد و صبر کند. می دانی مقصود از اطعام چیست؟ گفتم: خدا و رسول داناتر می باشند. فرمود: هر کس که برای عیال خود هزینه زندگی تهیه کند و آنها را نیازمند مردم نگرداند. می دانی تهجد چیست؟ گفتم: خدا و رسول داناتر می باشند. فرمود: کسی که به خواب نرود تا نماز عشاء را بخواند، زیرا یهود و نصاری در آن وقت در خواب هستند. - . تفسیر القمّیّ: ۱۹ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بأسانيد في باب المعراج و أبواب المكارم.

**[ترجمه]این روایت با سند های مختلف در باب معراج و ابواب المکارم آورده شد.

**[ترجمه]

«۵»

فس، [تفسير القمي]: وَ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَاباً وَ خَيْرٌ مَرَدًّا(۲) قَالَ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ هُوَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ(۳).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَاباً وَ خَيْرٌ مَرَدًّا» - . مریم / ۷۶ - {و نیکی های ماندگار، نزد پروردگارت از حیث پاداش بهتر و خوش فرجام تر است.} گفت: باقیات الصالحات همان سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ است. - . تفسیر القمّیّ: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] ابْنُ بُنْدَارَ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ الْحَمَّادِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الصَّائِغِ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَهْلِ بْنِ زَنْجَلَهَ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الْأَوْزَاعِیِّ عَنْ أَبِی سَلَّامٍ الْأَسْوَدِ عَنْ أَبِی سَلَّامٍ رَاعِی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: خَمْسٌ مَا أَثْقَلَهُنَّ فِی الْمِیزَانِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ الْوَلَدُ الصَّالِحُ یُتَوَفَّی لِمُسْلِمٍ فَیَصْبِرُ وَ یَحْتَسِبُ (۴).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: پنج چیز است كه بی اندازه در میزان عمل سنگینند: سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الا اللّه و اللّه اكبر و فرزند شایسته ای كه از مسلمان بمیرد و در مرگ او شكیبائی كند و رضای خدا جوید. - . خصال ۱ : ۱۲۸ -

**[ترجمه]

«۷»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّهَ فَرَأَیْتُ فِیهَا مَلَائِكَهً یَبْنُونَ لَبِنَهً مِنْ ذَهَبٍ وَ لَبِنَهً مِنْ فِضَّهٍ وَ رُبَّمَا أَمْسَكُوا فَقُلْتُ لَهُمْ مَا لَكُمْ رُبَّمَا بَنَیْتُمْ وَ رُبَّمَا أَمْسَكْتُمْ فَقَالُوا حَتَّی تَجِیئَنَا النَّفَقَهُ فَقُلْتُ لَهُمْ وَ مَا نَفَقَتُكُمْ فَقَالُوا قَوْلُ الْمُؤْمِنِ فِی الدُّنْیَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِذَا قَالَ بَنَیْنَا

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۱۹.

۲- ۲. مریم: ۷۶.

۳- ۳. تفسیر القمّیّ ص ۴۱۳.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۲۸.

وَ إِذَا أَمْسَكْنَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چون شب معراج به آسمان ها پرواز کردم، وارد بهشت شدم. سپس زمین همواری را دیدم که در آن زمین فرشتگان بقعه ای می ساختند؛ یک خشت از طلا و یکی از نقره. پرسیدم: چرا گاهی مشغول کار هستید و گاهی هم بیکار؟ گفتند: منتظر مصالح هستیم. پرسیدم: از کجا مصالح ساختمانی برای شما می آید؟ گفتند: مصالح ساختمانی ما گفتن مؤمن سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الا اللّه و اللّه اکبر است و هر گاه این ذکر را بگوید، ما مشغول ساختن بقعه می شویم و هر گاه از این ذکر خاموش شود، ما هم بیکار می ایستیم. - . تفسیر قمی: ۴۱۳ -

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّهَ فَرَأَیْتُ فِیهَا قِیعَاناً یَقَقاً وَ رَأَیْتُ فِیهَا مَلَائِکَهً إِلَی آخِرِ مَا مَرَّ(۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هنگامی که (در شب معراج) مرا به آسمان بردند، وارد بهشت شدم، و در آن زمینی با سفیدی خالص دیدم، و دیدم که فرشتگان... و همین حدیث را تا آخر نقل کرد. - . تفسیر قمی: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ یَحْیَی بْنِ سَالِمٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا أُسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّهَ فَرَأَیْتُ فِیهَا قِیعَاناً یَقَقاً مِنْ مِسْکٍ وَ رَأَیْتُ فِیهَا مَلَائِکَهً إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: هنگامی که (در شب معراج) مرا به آسمان بردند، داخل بهشت شدم، و در آن زمین سفید خالصی از مشک دیدم، و دیدم که فرشتگان...تا آخر حدیث. - . أمالی طوسی ۲ : ۸۸ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ع، [علل الشرائع] ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۴)

مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ قَالَ: سَأَلْتُ الرِّضَا عَنْ مَهْرِ السُّنَّهِ کَیْفَ صَارَ خَمْسَمِائَهِ دِرْهَمٍ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَوْجَبَ عَلَی نَفْسِهِ أَنْ لَا یُکَبِّرَهُ مُؤْمِنٌ مِائَهَ

تَکْبِیرَهٍ وَ یُحَمِّدَهُ مِائَهَ تَحْمِیدَهٍ وَ یُسَبِّحَهُ مِائَهَ تَسْبِیحَهٍ وَ یُهَلِّلَهُ مِائَهَ تَهْلِیلَهٍ وَ یُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ مِائَهَ مَرَّهٍ ثُمَّ یَقُولَ- اللَّهُمَّ زَوِّجْنِی مِنَ الْحُورِ الْعِینِ إِلَّا زَوَّجَهُ اللَّهُ حَوْرَاءَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ جَعَلَ ذَلِکَ مَهْرَهَا فَمِنْ ثَمَّ أَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ یَسُنَّ مُهُورَ الْمُؤْمِنَاتِ خَمْسَمِائَهِ دِرْهَمٍ فَفَعَلَ ذَلِکَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۵).

**[ترجمه]علل الشرایع: - . علل الشرائع ۲ : ۱۸۵ - حسین بن خالد نقل کرده که گفت: از حضرت ابا الحسن علیه السّلام راجع به مهر السنّه سؤال کرده و پرسیدم : چگونه پانصد درهم گردیده است؟ حضرت فرمودند: خداوند تبارک و تعالی بر خود واجب نمود که هر گاه مؤمنی صد بار اللّه اکبر و صد بار الحمد اللّه و صد بار سبحان اللّه و صد بار لا اله الّا اللّه و صد بار صلوات بر محمّد و آل محمّد فرستاده و سپس بگوید: اللّهم زوّجنی من الحور العین (خدایا حور العین را به تزویج من در بیاور) حتما یک حوری از حوری های بهشتی را به تزویجش در می آورد و این اذکار را مهر آن قرار داده است. سپس به پیامبرش وحی فرمود که مهریه زنان مؤمنه را پانصد درهم قرار دهد. رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم نیز چنین کردند. - . عیون الأخبار ۲ : ۸۴ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بإسناد آخر فی باب الصلاه.

**[ترجمه]این روایت با اسناد دیگری در باب نماز هم می آید.

**[ترجمه]

«۱۱»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَالِکِ بْنِ أَنَسٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: جَاءَ الْفُقَرَاءُ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِلْأَغْنِیَاءِ مَا یُعْتِقُونَ وَ لَیْسَ لَنَا وَ لَهُمْ

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۴۱۳.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۲۰.

٣- ٣. أمالى الطوسيّ ج ٢ ص ٨٨.

٤- ٤. علل الشرائع ج ٢ ص ١٨٥.

٥- ٥. عيون الأخبار ج ٢ ص ٨۴.

مَا يَحُجُّونَ بِهِ وَ لَيْسَ لَنَا وَ لَهُمْ مَا يَتَصَدَّقُونَ بِهِ وَ لَيْسَ لَنَا وَ لَهُمْ مَا يُجَاهِدُونَ بِهِ وَ لَيْسَ لَنَا فَقَالَ صلى الله عليه و آله مَنْ كَبَّرَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ عِتْقِ مِائَةِ رَقَبَةٍ وَ مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ سِيَاقِ مِائَةِ بَدَنَةٍ وَ مَنْ حَمَّدَ اللَّهَ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَ أَفْضَلَ مِنْ حُمْلَانِ مِائَةِ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِسُرُجِهَا وَ لُجُمِهَا وَ رُكُبِهَا وَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ عَمَلًا ذَلِكَ الْيَوْمَ إِلَّا مَنْ زَادَ قَالَ فَبَلَغَ ذَلِكَ الْأَغْنِيَاءَ فَصَنَعُوهُ قَالَ فَعَادُوا إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَلَغَ الْأَغْنِيَاءَ مَا قُلْتَ فَصَنَعُوهُ فَقَالَ عليه السلام ذلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشاءُ(۱).

ثو، [ثواب الأعمال] ابن المتوكل عن السعدآبادی عن البرقی: مثله (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: علی علیه السلام فرمود: فقراء نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و گفتند: یا رسول اللّه! توانگران دارند آنچه بدان بنده آزاد کنند و ما نداریم و آنچه بدان حج کنند و ما نداریم و آنچه صدقه دهند و ما نداریم، آنچه بدان جهاد کنند و ما نداریم. فرمود: هر که صد بار اللّه اکبر گوید، بهتر از آزاد کردن صد بنده است و هر که صد بار تسبیح خدا گوید، بهتر از قربانی صد شتر است و هر که صد بار حمد خدا گوید، بهتر از تقدیم صد اسب است در راه خدا با زین و مهار و سوار آنها و هر که صد بار لا إلهَ إلَّا اللّهُ گوید، در آن روز کردارش از همه مردم بهتر باشد، جز کسی که بیفزاید. گفت: این خبر به توانگران رسید، آنها هم چنان کردند. فقراء خدمت پیغمبر برگشتند و گفتند: یا رسول اللّه! آنچه دستور دادی به توانگران رسیده و عمل کردند. فرمود: این فضل خداست، به هر که خواهد بدهد. - . أمالی صدوق: ۴۳ -

مثل این روایت را ثواب الأعمال نیز نقل کرده است. - . ثواب الأعمال: ۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَكْثِرُوا مِنْ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّهُنَّ يَأْتِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُنَّ مُقَدِّمَاتٌ وَ مُؤَخِّرَاتٌ وَ مُعَقِّبَاتٌ وَ هُنَّ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ (۳).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن الحمیری عن أحمد بن محمد عن ابن بزیع عن منصور بن یونس عن أبی بصیر عن أبی عبد الله علیه السلام: مثله (۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام و آن حضرت از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم روایت کرده اند که فرمود: ذکر سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر را زیاد بگوئید، چون در روز قیامت این اذکار به همراه فرشتگان از پیش رو و پشت سر (گوینده خود) خواهند آمد، و این ها همان باقیات الصالحات است. - . ثواب الأعمال: ۱۱ -

ثواب الأعمال با اسناد دیگری نیز این روایت را آورده است. - . ثواب الأعمال: ۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْمُسْتَرِقِّ عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مَيْمُونٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی أَصْحَابِهِ فَقَالَ اتَّخِذُوا جُنَناً فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَ مِنْ عَدُوٍّ قَدْ أَظَلَّنَا قَالَ لَا وَ لَكِنْ مِنَ النَّارِ قُولُوا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ(۵).

ص: ۱۷۱

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۴۳.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۹.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۱.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۱.

۵- ۵. ثواب الأعمال ص ۱۱.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که رسول خـدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم به یاران خود رو کرده فرمود: برای خود سپر تهیّه کنیـد! عرض کردنـد: ای رسول خـدا! آیا دشـمنی تهدیـدمان می کند؟! فرمود: نه! بلکه از آتش دوزخ، بگوئید: سبحان اللّه و الحمد للّه و لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر. - . ثواب الأعمال: ۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیـدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ وَ اللُّؤْلُؤِیِّ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِـنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مِنْ غَیْرِ تَعَجُّبٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا طَائِراً لَهُ لِسَانٌ وَ جَنَاحَانِ یُسَبِّحُ اللَّهَ عَنْهُ فِی الْمُسَبِّحِینَ حَتَّی تَقُومَ السَّاعَهُ وَ مِثْلُ ذَلِکَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمـال: امام محمّـد باقر علیه السّـلام فرمودنـد: هر کس سـبحان اللّه بگویـد، بی آنکه از چیزی تعجّب کرده باشـد، خداونـد از این ذکر پرنـده ای خلق می کنـد که دارای یـک زبـان و دو بـال است و به جـای او خـدا را در حلقه تسبیح کننـدگان ذات ربوبی تـا روز قیـامت تسبیـح کنـد. ذکر الحمـد للّه و لاـ اله الّـا اللّه و اللّه اکبر نیز همین ثواب را دارد. - . ثواب الأعمال: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] عَلِیُّ بْنُ الْحَکَمِ عَنْ سَـیْفِ بْنِ عَمِیرَهَ عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا أَرْبَعَهَ أَطْیَارٍ تُسَبِّحُهُ وَ تُقَدِّسُهُ وَ تُهَلِّلُهُ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ(۲).

**[ترجمه]محاسن: امام باقر علیه السـلام فرمود: کسی که سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر بگوید، خداوند چهار پرنده از آن خلق می کند که تا روز قیامت، او را تسبیح و تقدیس و تهلیل می کنند. - . محاسن: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحـاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنِ الْحَکَمِ بْنِ مِسْـکِینٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ الْحُصَـیْنِ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: مَنْ بَخِلَ مِنْکُمْ بِمَالٍ أَنْ یُنْفِقَهُ وَ بِالْجِهَادِ أَنْ یَحْضُـرَهُ وَ بِاللَّیْلِ أَنْ یُکَابِدَهُ فَلَا یَبْخَلْ بِسُـبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السـلام فرمود: هر کسـی از شـما که نسبت به مال خود بخل بورزد که آن را انفاق نماید و

از حاضر شدن در جهاد نیز بخل بورزد و از سختی بیداری در شب نیز بخل بورزد، پس نباید به ذکر سبحان الله و و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوه الا بالله بخل ورزد. - . محاسن: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن]: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأُمِّ هَانِئٍ مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ كُلَّ يَوْمٍ كَانَ أَفْضَلَ مِمَّنْ سَاقَ مِائَهَ بَدَنَهٍ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ وَ مَنْ حَمَّدَ اللَّهَ مِائَهَ تَحْمِيدَهٍ كَانَ أَفْضَلَ مِمَّنْ أَعْتَقَ مِائَهَ رَقَبَهٍ وَ مَنْ كَبَّرَ اللَّهَ مِائَهَ تَكْبِيرَهٍ كَانَ أَفْضَلَ مِمَّنْ حَمَلَ عَلَى مِائَهِ فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِسُرُوجِهَا وَ لُجُمِهَا وَ مَنْ هَلَّلَ اللَّهَ مِائَهَ تَهْلِيلَهٍ كَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ عَمَلًا يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا مَنْ قَالَ أَفْضَلَ مِنْ هَذَا(۴).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله به ام هانی فرمود: کسی که هر روز صد مرتبه خدای را تسبیح کند، افضل است از کسی که صد شتر را (برای قربانی) به بیت الله الحرام ببرد و کسی که صد مرتبه خدای را حمد کند، افضل است از کسی که صد بنده آزاد کرده و کسی که صد مرتبه خدای را تکبیر بگوید، افضل است از کسی که بر صد اسب همراه با زین و لگام آن در راه خدا حمل شده باشد و کسی که هر روز صد مرتبه لا اله الا الله بگوید، از حیث عمل افضل مردم است مگر از کسی که بیش از مقدار صد بار این ذکر را بگوید. - . محاسن: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خُذُوا جُنَنَكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ عَدُوٌّ حَضَرَ فَقَالَ لَا وَ لَكِنْ خُذُوا جُنَنَكُمْ مِنَ النَّارِ فَقَالُوا وَ مَا جُنَنُنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ مِنَ النَّارِ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ فَإِنَّهُنَّ يَأْتِينَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَهُنَّ مُقَدِّمَاتٌ وَ مُؤَخِّرَاتٌ وَ مُنْجِيَاتٌ وَ مُعَقِّبَاتٌ وَ هُنَّ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۳.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۷.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۷.

۴- ۴. المحاسن ص ۴۳.

علیه السلام وَ لَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ قَالَ ذِكْرُ اللَّهِ عِنْدَ مَا أَحَلَّ أَوْ حَرَّمَ وَ شِبْهِ هَذِهِ وَ مُؤَخَّرَاتٌ (۱).

**[ترجمه]تفسیرعیاشی: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم می‌فرمود: سپرهای خود را برگیرید. پرسیدند: ای رسول خدا! آیا دشمن حمله کرده است؟ فرمود: نه سپرهای خود را در مقابل آتش برگیرید. سئوال کردند: چه سپری در مقابل آتش، کارساز است؟ فرمود: سبحان الله و الحمد لله و لا إله إلا الله و الله اکبر. این تسبیحات روز قیامت می‌آیند، در حالی که برخی در جلوی انسان و برخی در پشت سر او قرار می گیرند و وی را نجات می بخشند و این اذکار همان باقیات صالحات هستند. سپس امام فرمود: «وَ لَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَر» {و یاد خداوند بالاتر است{ فرمود: یعنی در حلال و حرام، خداوند عز و جل را به یاد داشته باشید. و امثال این، اعمالی هستند که در روز قیامت از پشت سر انسان، او را مورد حمایت قرار می‌دهند. -. تفسیر العیّاشیّ ۲ : ۳۲۷

-

**[ترجمه]

«۱۹»

جع، [جامع الأخبار] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ سَيِّدُ التَّسَابِيحِ فَمَنْ قَالَ فِي يَوْمٍ ثَلَاثِينَ مَرَّةً كَانَ خَيْراً لَهُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ وَ كَانَ خَيْراً لَهُ مِنْ عَشَرَةِ أَلْفِ فَرَسٍ يُوَجِّهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ مَا يَقُومُ مِنْ مَقَامِهِ إِلَّا مَغْفُوراً لَهُ الذُّنُوبُ وَ أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مَدِينَةً.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ قَالَ مِائَةَ مَرَّةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ كُتِبَ اسْمُهُ فِي دِيوَانِ الصِّدِّيقِينَ وَ لَهُ ثَوَابُ الصِّدِّيقِينَ وَ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ نُورٌ عَلَى الصِّرَاطِ وَ يَكُونُ فِي الْجَنَّةِ رَفِيقَ خَضِرٍ علیه السلام.

وَ قَالَ علیه السلام: سُبْحَانَ اللَّهُ خَيْرٌ مِنْ جَبَلِ فِضَّةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ خَيْرٌ مِنْ جَبَلِ ذَهَبٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا يُقَدِّمُهَا الرَّجُلُ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ خَيْرٌ مِنْ عِتْقِ أَلْفِ رَقَبَةٍ فَمَنْ يَقُولُ كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ.

وَ رَوَى ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: جَاءَ الْفُقَرَاءُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْأَغْنِيَاءَ يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَ يَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَ لَهُمْ أَمْوَالٌ يُعْتِقُونَ وَ يَتَصَدَّقُونَ قَالَ فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَقُولُوا سُبْحَانَ اللَّهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَ اللَّهُ أَكْبَرُ أَرْبَعاً وَ ثَلَاثِينَ مَرَّةً وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَشْرَ مَرَّاتٍ فَإِنَّكُمْ تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ وَ لَا يَسْبِقُكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: خَصْلَتَانِ لَا يُحْصِيهِمَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ يُسَبِّحُ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ وَ يُحَمِّدُهُ ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ وَ يُكَبِّرُهُ أَرْبَعاً وَ ثَلَاثِينَ وَ يُسَبِّحُ عِنْدَ مَنَامِهِ عَشْراً وَ يُحَمِّدُهُ عَشْراً وَ يُكَبِّرُهُ عَشْراً.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ لِأَصْحَابِهِ ذَاتَ يَوْمٍ أَ رَأَيْتُمْ لَوْ جَمَعْتُمْ مَا عِنْدَكُمْ مِنَ

الثِّيَابِ وَ الْآنِيَةِ ثُمَّ وَضَعْتُمْ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ أَ كُنْتُمْ تَرَوْنَهُ يَبْلُغُ السَّمَاءَ قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ أَ فَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ أَصْلُهُ فِي الْأَرْضِ

ص: ١٧٣

١- ١. تفسير العيّاشيّ ج ٢ ص ٣٢٧.

وَ فَرْعُهُ فِی السَّمَاءِ قَالُوا بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ یَقُولُ أَحَدُکُمْ إِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاهِ الْفَرِیضَهِ ثَلَاثِینَ مَرَّهً- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ فَإِنَّ أَصْلَهُنَّ فِی الْأَرْضِ وَ فَرْعَهُنَّ فِی السَّمَاءِ وَ هُنَّ یَدْفَعْنَ الْهَدْمَ وَ الْغَرَقَ وَ الْحَرَقَ وَ التَّرَدِّیَ فِی الْبِئْرِ وَ أَکْلَ السَّبُعِ وَ مِیتَهَ السَّوْءِ وَ الْبَلِیَّهَ الَّتِی تُنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ عَلَی الْعَبْدِ فِی ذَلِکَ الْیَوْمِ وَ هُنَّ الْبَاقِیَاتُ الصَّالِحَاتُ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ قَالَ حِینَ یَدْخُلُ السُّوقَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ لَهُ الْمُلْکُ وَ لَهُ الْحَمْدُ- یُحْیِی وَ یُمِیتُ وَ هُوَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ أُعْطِیَ مِنَ الْأَجْرِ بِعَدَدِ مَا خَلَقَ اللَّهُ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مِنْ غَیْرِ تَعَجُّبٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا طَائِراً لَهُ لِسَانٌ وَ جَنَاحَانِ یُسَبِّحُ اللَّهَ عَنْهُ فِی الْمُسَبِّحِینَ حَتَّی تَقُومَ السَّاعَهُ وَ مِثْلُ ذَلِکَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ(۱).

**[ترجمه]جامع الاخبار: رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله و سلم فرمود: سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا اله الا اللَّه و اللَّه اکبر سید تسبیحات است. پس هر که گوید در هر روز یک بار، بهتر باشد از برای وی از آزاد کردن بنده و بهتر باشد از برای وی از ده هزار اسب که بفرستد آن را در راه خدا و برنخیزد از مکان خود الّا آمرزیده و پاداش بدهد خدا به او به هر حرفی شهری.

و حضرت رسول صلی اللَّه علیه و آله فرمود: هر که صد بار سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا اله الا اللَّه و اللَّه اکبر بگوید، خدا او را در دیوان صدّیقان بنویسد و او را به هر حرفی نوری بر صراط باشد و در بهشت رفیق خضر علیه السلام باشد.

و حضرت رسول صلی اللَّه علیه و آله فرمود: هر کس بگوید سبحان اللَّه، برای او بهتر است از کوه طلا که هزینه کند در راه خدا و الحمد للَّه بهتر است از کوهی نقره که صرف شود در راه خدا و لا اله الّا اللَّه بهتر است از دنیا و هر چیز که در دنیاست که پیش فرستد آن را مردی نزد خدا و اللَّه اکبر بهتر است از آزاد کردن هزار بنده. پس هر که در هر روز صد بار سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا اله الّا اللَّه و اللَّه اکبر بگوید، خداوند حرام گرداند بدن او را در برابر آتش.

ابن عباس روایت کرده است که فقرا به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدند و عرض کردند: یا رسول اللَّه! همانا ثروتمندان نماز می خوانند همان گونه که ما می خوانیم و روزه می گیرند مانند ما و اموالی دارند که با آن بنده آزاد کرده و صدقه می دهند. حضرت فرمودند: هنگامی که نماز می خوانید بگوئید: سی و سه مرتبه سُبْحَانَ اللَّهِ و سی و سه مرتبه الْحَمْدُ لِلَّهِ و سی و چهار مرتبه اللَّهُ أَکْبَرُ و ده مرتبه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ که در این صورت هر به هر کسی که بر شما سبقت گرفته است خواهید رسید و پس از آن نیز کسی از شما سبقت نخواهد گرفت.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دو کار است که هر مسلمانی انجام دهد وارد بهشت می شود: یکی آن که بعد از هر نماز سی و سه بار سبحان الله و سی و سه بار الحمدلله و سی و چهار بار الله اکبر بگوید و دیگر آن که هنگام خوابیدن ده بار سبحان الله و ده بار الحمدلله و ده بار الله اکبر بگوید.

امام صادق علیه السّلام فرمودند: روزی رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم به یاران خود فرمود: آیا اگر تمام لباس و اثاث خود را بر روی هم قرار دهید، به آسمان خواهد رسید؟! عرض کردند: نه، ای رسول خدا. فرمود: می خواهید شما را به چیزی راهنمائی کنم که ریشه اش در زمین و شاخه های آن در آسمان باشد؟! عرض کردند: آری! فرمود: هر یک از شما پس از

نماز واجب سی مرتبه سبحان اللَّه و الحمد للَّه و لا اله الّا اللَّه و اللَّه اکبر بگوید، به درستی که این ذکرها ریشه در زمین و شاخه در آسمان دارند، و گوینده آن ها از زیر آوار رفتن، سوختن، غرق شدن، در چاه افتادن، طعمه درندگان شدن، مردن هراسناک و هر بلائی که در آن روز بر بندگان خدا مقرّر شده است حفظ می کند؛ و این ها همان باقیات و صالحات است (که خداوند در قرآن کریم به آن نوید داده).

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرموده: اگر کسی هنگام ورود به بازار بگوید: سبحان اللَّه، و الحمد اللَّه، و لا الّا اللَّه وحده لا شریک له، له الملک، و له الحمد، یحیی و یمیت، و هو حیّ لا یموت، بیده الخیر، و هو علی کلّ شی ء قدیر، خدای روز قیامت به اندازه همه آفریده ها به او پاداش می دهد.

امام باقر علیه السّلام فرمودند: کسی که بدون تعجب سبحان اللَّه بگوید، خداوند از این ذکر پرنده ای با دو زبان و دو بال می آفریند که در میان تسبیح کنندگان خداوند تا روز قیامت از جانب او خداوند را تسبیح می کند. الحمد للَّه و لا اله الّا اللَّه و اللَّه اکبر نیز همین طور است. - . جامع الأخبار: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ بَشِيرٍ الدَّهَّانِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ فِي مَلَإٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قَالَ فَقَالَ خُذُوا جُنَنَكُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَضَرَ عَدُوٌّ قَالَ لَا جُنَنَكُمْ مِنَ النَّارِ قَالَ فَقُولُوا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَإِنَّهُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مُقَدِّمَاتٌ مُنْجِيَاتٌ وَ مُعَقِّبَاتٌ وَ هُنَّ عِنْدَ اللَّهِ الْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ (۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در بین جمعی از اصحابشان بودند و فرمودند: سپرهای خود را بردارید! گفتند: یا رسول الله! دشمن دارد می آید؟ فرمود: نه؛ سپرهای خود در برابر آتش جهنم را بردارید؛ بگویید: سبحان الله و الحمد لله و لا اله ال الله و الله اکبر و لا حول و لا قوه الا بالله که این اذکار در روز قیامت جلودار و نجات بخش و تعقیب کنندگان هستند و این ها در نزد خدا همان باقیات صالحات هستند. - . امالی طوسی ۲ : ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ،: فِي مِعْرَاجِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ مَرَّ عَلَى إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ الرَّحْمَنِ علیه السلام فَنَادَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ أَقْرِئْ أُمَّتَكَ عَنِّي السَّلَامَ وَ أَخْبِرْهُمْ أَنَّ الْجَنَّهَ مَاؤُهَا عَذْبٌ وَ تُرْبَتُهَا طَيِّبَهٌ قِيعَانٌ يَقَقٌ غَرْسُهَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَمُرْ أُمَّتَكَ فَلْيُكْثِرُوا مِنْ غَرْسِهَا.

۱- ۱. جامع الأخبار ص ۶۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۰.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ وَ الْحَمْدُ يَمْلَؤُهُ وَ التَّكْبِيرُ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: در معراج پیامبر صلی الله علیه و آله حضرت بر ابراهیم خلیل الرحمن علیه السلام گذشت و از پشت سر رسول خدا صلی الله علیه و آله را صدا زد و گفت: ای محمد! از جانب من به امتت سلام برسان و به آنان خبر بده که بهشت آبش گوارا و خاکش پاکیزه است؛ زمین های هموار آن بسیار سفید است. درختکاری در آن با سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر و لا حول و لا قوه الا بالله است؛ به امتت امر کن که زیاد درخت بکارند.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: تسبیح خدا گفتن نصف میزان عمل است و حمد خدا آن را پر می کند و تکبیر خدا گفتن، بین آسمان و زمین را پر می کند. - . دعوات راوندی: ۴۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

عُدَّةُ الدَّاعِي، عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ وَ التَّحْمِيدُ يَمْلَأُ الْمِيزَانَ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ يَمْلَأُ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَ لَا أُعَلِّمُكُمْ خَمْسَ كَلِمَاتٍ خَفِيفَاتٍ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَاتٍ فِي الْمِيزَانِ يُرْضِينَ الرَّحْمَنَ وَ يَطْرُدْنَ الشَّيْطَانَ وَ هُنَّ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ وَ هُنَّ مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ قُولُوا سُبْحَانَ اللَّهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: خَمْسٌ بَخْ بَخْ لَهُنَّ مَا أَثْقَلَهُنَّ فِي الْمِيزَانِ.

**[ترجمه]عده الداعی: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: تسبیح نصف میزان است و تحمید میزان را پر می سازد. و لا اله الا اللَّه و اللَّه اکبر بین آسمان ها و زمین را پر می سازد.

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را پنج کلمه یاد ندهم که بر زبان سبکند و در میزان سنگینند و خدای را راضی می کنند و شیطان را طرد می نمایند و از گنج های بهشتند و از تحت عرش هستند و باقیات صالحات می باشند؟ پاسخ دادند: بله ای رسول خدا! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بگویید سبحان اللَّه و الحمد اللَّه و لا اله الّا اللَّه و اللَّه اکبر لا حول و لا قوه الّا باللَّه العلیّ العظیم و فرمود: چه مقدار این پنج کلمه مبارکند و چه قدر سنگینی آنها در میزان خیلی زیاد است!

**[ترجمه]

باب ۳ التسبیح و فضله و معناه و أنواع التسبیحات و فضلها و فیه تسبیحات الأنبیاء و الملائکه

الآیات

الأعراف: وَ یُسَبِّحُونَهُ وَ لَهُ یَسْجُدُونَ (۱)

یونس: دَعْواهُمْ فِیها سُبْحانَکَ اللَّهُمَ (۲)

الحجر: فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ وَ کُنْ مِنَ السَّاجِدِینَ (۳)

إسراء: وَ یَقُولُونَ سُبْحانَ رَبِّنا إِنْ کانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولًا(۴)

طه: کَیْ نُسَبِّحَکَ کَثِیراً(۵)

ص: ۱۷۵

۱- ۱. الأعراف: ۴۰۶.

۲- ۲. یونس: ۱۰.

۳- ۳. الحجر: ۹۸.

۴- ۴. أسری: ۱۰۸.

۵- ۵. طه: ۳۳.

الأنبياء: يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَ النَّهارَ لا يَفْتُرُونَ (۱)

النور: يُسَبِّحُ لَهُ فِيها بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ (۲)

الصافات: فَلَوْ لا أَنَّهُ كانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ- لَلَبِثَ فِی بَطْنِهِ إِلى يَوْمِ يُبْعَثُونَ (۳)

السجده: فَإِنِ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّک يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَ النَّهارِ وَ هُمْ لا يَسْأَمُونَ (۴)

الزخرف: سُبْحانَ رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ (۵)

ق: وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّک قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ الْغُرُوبِ وَ مِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَ أَدْبارَ السُّجُودِ(۶)

الطور: وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّک حِينَ تَقُومُ وَ مِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَ إِدْبارَ النُّجُومِ (۷)

الواقعه: فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّک الْعَظِيمِ (۸)

الحشر: سَبَّحَ لِلَّهِ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۹)

الحاقه: فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّک الْعَظِيمِ (۱۰)

الأعلى: سَبِّحِ اسْمَ رَبِّک الْأَعْلَى الَّذِی خَلَقَ فَسَوَّى (۱۱)

النصر: فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّک (۱۲).

**[ترجمه] ــ وَ يُسَبِّحُونَهُ وَ لَهُ يَسْجُدُونَ . -. أعراف / ۲۰۶ -

}و او را به پاکی می ستایند و برای او سجده می کنند.{

ــ دَعْواهُمْ فِيها سُبْحانَكَ اللَّهُمَ . -. يونس / ۱۰ -

}نيايش آنان در آنجا سبحانك اللّهم [خدايا! تو پاك و منزّهی]{

ــ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّک وَ كُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ. -. حجر/ ۹۸ -

}پس با ستايش پروردگارت تسبيح گوی و از سجده كنندگان باش.{

ــ وَ يَقُولُونَ سُبْحانَ رَبِّنا إِنْ كانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولًا. -. أسرى / ۱۰۸ -

{ و می گويند: منزّه است پروردگار ما، كه وعده پروردگار ما قطعاً انجام شدنی است.{

ـ كَیْ نُسَبِّحَکَ کَثِیراً. ـ . طه / ۳۳ ـ

}تا تو را فراوان تسبیح گوییم.}

ـ یُسَبِّحُونَ اللَّیْلَ وَ النَّهارَ لا یَفْتُرُونَ . ـ . أنبیاء / ۲۰ ـ

{شبانه روز، بی آنکه سستی ورزند، نیایش می کنند.}

ـ یُسَبِّحُ لَهُ فِیها بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ . ـ . نور / ۳۶ ـ

}در آن [خانه]ها هر بامداد و شامگاه او را نیایش می کنند.}

ـ فَلَوْ لا أَنَّهُ کانَ مِنَ الْمُسَبِّحِینَ * لَلَبِثَ فِی بَطْنِهِ إِلی یَوْمِ یُبْعَثُونَ . ـ . صافّات / ۱۴۳ ـ ۱۴۴ ـ

}و اگر او از زمره تسبیح کنندگان نبود، قطعاً تا روزی که برانگیخته می شوند، در شکم آن [ماهی] می ماند.}

ـ فَإِنِ اسْتَکْبَرُوا فَالَّذِینَ عِنْدَ رَبِّکَ یُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّیْلِ وَ النَّهارِ وَ هُمْ لا یَسْأَمُونَ . ـ . سجده / ۳۸ ـ

{پس اگر کبر ورزیدند، کسانی که در پیشگاه پروردگارِ تواَند شبانه روز او را نیایش می کنند و خسته نمی شوند.}

ـ سُبْحانَ رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ . ـ . زخرف / ۸۲ ـ

{پروردگار آسمان ها و زمین [و] پروردگار عرش، از آنچه وصف می کنند منزّه است.{

ـ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ قَبْلَ الْغُرُوبِ وَ مِنَ اللَّیْلِ فَسَبِّحْهُ وَ أَدْبارَ السُّجُودِ. ـ . ق / ۳۹ ـ

{و پیش از بر آمدن آفتاب و قبل از فرو شدن آن، با ستایش پروردگارت [او را] تسبیح گوی، و برخی از ساعات شب و حوالی روز را به نیایش پرداز، باشد که خشنود گردی.}

ـ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ حِینَ تَقُومُ * وَ مِنَ اللَّیْلِ فَسَبِّحْهُ وَ إِدْبارَ النُّجُومِ . ـ . طور / ۴۸ ـ ۴۹ ـ

{و هنگامی که [از خواب] بر می خیزی به نیایش پروردگارت تسبیح گوی. و [نیز] پاره ای از شب، و در فروشدن ستارگان تسبیح گویِ او باش.} ـ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّکَ الْعَظِیمِ . ـ . واقعه / ۷۴ ـ

{پس به نام پروردگار بزرگت تسبیح گوی .}

ـ سَبَّحَ لِلَّهِ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . ـ . حشر / ۱ و حدید / ۱ و صف / ۱ ـ

{آنچه در آسمان ها و در زمین است تسبیح گویِ خدای هستند، و اوست شکست ناپذیر سنجیده کار.}

ـ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّکَ الْعَظِیمِ . - . حاقّه / ۵۲ -

{پس به [پاس] نام پروردگار بزرگت تسبیح گوی.}

ـ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّکَ الْأَعْلَی * الَّذِی خَلَقَ فَسَوَّی . - . أعلی / ۱- ۲ -

{نام پروردگار والایِ خود را به پاکی بستای.}

ـ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّکَ . - . نصر / ۳ -

{پس به ستایش پروردگارت نیایشگر باش.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ید، [التوحید](۱۳)

مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْیَقْطِینِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ أَنَفَهُ اللَّهِ (۱۴).

ص: ۱۷۶

۱- ۱. الأنبیاء: ۲۰.

۲- ۲. النور: ۳۶.

۳- ۳. الصافّات: ۱۴۳.

۴- ۴. السجده: ۳۸.

۵- ۵. الزخرف: ۸۲.

۶- ۶. ق: ۳۹.

۷- ۷. الطور: ۴۸.

۸- ۸. الواقعه: ۷۴.

۹- ۹. الحشر: ۱، الحدید: ۱، الصف: ۱.

۱۰- ۱۰. الحاقّه: ۵۲.

۱۱- ۱۱. الأعلی: ۱- ۲.

۱۲- ۱۲. النصر: ۳.

۱۳- ۱۳. التوحيد ص ۲۳۰.

۱۴- ۱۴. معانى الأخبار ص ۹.

**[ترجمه]توحيد: - . توحيد: ۲۳۰ - هشام بن حكم گفت: از حضرت صادق عليه السلام درباره سبحان اللَّه سؤال كردم. فرمود: يعنى كلمه اى است كه عار داشتن خدا را مى فهماند از آنچه لائق به او نباشد. - . معانى الأخبار: ۹ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانى الأخبار] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ سُلَيْمٍ مَوْلَى طِرْبَالٍ عَنْ هِشَامٍ الْجَوَالِيقِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- سُبْحانَ اللَّهِ مَا يَعْنِي بِهِ قَالَ تَنْزِيهَهُ (۱).

يد، [التوحيد] ابن المتوكل عن السعدآبادى عن البرقى عن عبد العظيم الحسنى عن ابن أسباط: مثله (۲).

**[ترجمه]توحيد: هشام جواليقى گفت: از حضرت صادق عليه السلام سؤال كردم در مورد قول خداى عز و جل «سبحان اللَّه»؟ فرمود: دور كردن خداى تعالى از صفات زشت. - . معانى الأخبار: ۹ -

توحيد از ابن اسباط همانند آن را روايت كرده است. - . توحيد: ۲۳۰ -

**[ترجمه]

«۳»

يد(۳)، [التوحيد] مع، [معانى الأخبار] عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمْزَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الْمُعَافَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَجَّارٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَفْسِيرُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ فِي هَذَا الْحَائِطِ رَجُلًا كَانَ إِذَا سُئِلَ أَنْبَأَ وَ إِذَا سَكَتَّ ابْتَدَأَ فَدَخَلَ الرَّجُلُ فَإِذَا هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام فَقَالَ يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا تَفْسِيرُ سُبْحانَ اللَّهِ قَالَ هُوَ تَعْظِيمُ جَلَالِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ تَنْزِيهُهُ عَمَّا قَالَ فِيهِ كُلُّ مُشْرِكٍ فَإِذَا قَالَهُ الْعَبْدُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ (۴).

**[ترجمه]توحيد: يزيد بن اصم گفت: مردى از عمر بن خطاب سؤال كرد و گفت: يا امير المؤمنين! تفسير و بيان سبحان اللَّه چيست؟ عمر گفت: در اين باغ مردى است كه چون سؤال مى كرد خبر داده مى شد و چون سكوت مى كرد آغاز كرده مى شد و مراد اين است كه در عهد پيغمبر چنان بود كه علم به او مى رسيد؛ اگر از پيغمبر صلى الله عليه و آله چيزى مى پرسيد او را جواب مى فرمود و اگر خاموش بود و سؤالى نمى نمود، پيغمبر صلى الله عليه و آله آغاز مى كرد و به او تعليم مى كرد و لهذا شايد كه او تفسير اين را بداند. پس آن مرد داخل باغ شد و ديد كه آن مرد على بن ابى طالب عليه السلام است. سائل عرض كرد كه يا ابا الحسن! تفسير سبحان اللَّه چيست؟ فرمود: كه آن تعظيم جلال خداى عز و جل و تنزيه و دور كردن آن جناب است از آنچه هر مشركى در شان او گفته و چون بنده آن را بگويد هر فرشته بر او صلوات فرستد. - . توحيد: ۲۳۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] الْقَامِیُّ عَنِ ابْنِ بُطَّهَ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: قَالَ إِبْلِیسُ خَمْسَهُ أَشْیَاءَ لَیْسَ لِی فِیهِنَّ حِیلَهٌ وَ سَائِرُ النَّاسِ فِی قَبْضَتِی مَنِ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ عَنْ نِیَّهٍ صَادِقَهٍ وَ اتَّکَلَ عَلَیْهِ فِی جَمِیعِ أُمُورِهِ وَ مَنْ کَثُرَ تَسْبِیحُهُ فِی لَیْلِهِ وَ نَهَارِهِ وَ مَنْ رَضِیَ لِأَخِیهِ الْمُؤْمِنِ مَا یَرْضَاهُ لِنَفْسِهِ وَ مَنْ لَمْ یَجْزَعْ عَلَی الْمُصِیبَهِ حَتَّی تُصِیبَهُ وَ مَنْ رَضِیَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ وَ لَمْ یَهْتَمَّ لِرِزْقِهِ (۵).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: شیطان گوید با اینکه همه مردم در زیر دست منند، پنج کس هستند که در آنها چاره ای ندارم: هر کس از روی راستی و دل پاک به خدا پناه برد و در همه کارهایش به او اعتماد کرد، هر کس در شب و روز خود بسیار تسبیح گوید، هر کس در گاهی که مصیبت بیند، بیتابی نکند، هر کس به آنچه خدا بهره اش داده خشنود باشد و غم روزی نخورد. - . خصال ۱ : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ وَاقِدٍ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۹.

۲- ۲. التوحید ص ۲۳۰.

۳- ۳. التوحید ص ۲۳۰.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۹.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۳۷، و فیه حین تصیبه.

سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ ثَلَاثِينَ مَرَّةً اسْتَقْبَلَ الْغِنَى وَ اسْتَدْبَرَ الْفَقْرَ وَ قَرَعَ بَابَ الْجَنَّهِ(۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که سی بار گوید سبحان اللّه و بحمده سبحان اللّه العظیم و بحمده، رو به توانگری کرده و پشت به فقر داده و در بهشت را کوبیده است - . أمالی صدوق: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] قَدْ مَضَی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَجِّدُوا اللَّهَ فِی خَمْسِ کَلِمَاتٍ ثُمَّ قَالَ إِذَا قُلْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ رَفَعْتَ اللَّهَ عَمَّا یَقُولُ الْعَادِلُونَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]خصال: به تحقیق گذشت روایت از امام سجاد علیه السلام که فرمودند: خدا را به پنج جمله تمجید کنید. سپس فرمودند: هر گاه بگوئی سبحان اللّه و بحمده خدا را از آنچه خدانشناسان گویند بالاتر برده ای . - . خصال ۱ : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

«۷»

مع، [معانی الأخبار] عَلِیُّ بْنُ أَحْمَدَ الطَّبَرِیُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ زَکَرِیَّا عَنْ خِرَاشٍ مَوْلَی أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَهٍ وَ مَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَهٍ وَ مَنْ زَادَ زَادَهُ اللَّهُ وَ مَنِ اسْتَغْفَرَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ (۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: پیامبر خدا صلی اللّه علیه و آله فرمود: شخصی که یک بار سبحان اللّه و بحمده بگوید، خداوند برایش هزار هزار حسنه می نویسد، و هزار هزار سیئه از نامه عمل او محو نماید و مقام او را هزار هزار درجه بالا می برد، و آن کس که بیشتر بگوید، خداوند پاداش او را افزون کند، شخصی که آمرزش بخواهد، خدا او را بیامرزد. - . معانی الأخبار: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۸»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ کُلَّ یَوْمٍ ثَلَاثِینَ مَرَّهً دَفَعَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَنْهُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ أَدْنَاهَا الْفَقْرُ(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: هر که خدا را هر روز سی بار تسبیح گوید، خدای تبارک و تعالی از

او هفتاد نوع بلاء دفع کند که کمترش فقر است. - . أمالی صدوق: ۳۴ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَدَائِنِيِّ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ ثَوْرٍ عَنْ أَبِيهِ سَعِيدِ بْنِ عِلَاقَةَ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ كُلَّ يَوْمٍ ثَلَاثِينَ مَرَّةً دَفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُ سَبْعِينَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ أَيْسَرُهَا الْفَقْرُ(۵).

**[ترجمه]خصال: امیر المومنین علیه السلام فرمود: هر که خدا را هر روز سی بار تسبیح گوید، خدای تبارک و تعالی از او هفتاد نوع بلاء دفع کند که کمترش فقر است. - . خصال ۲ : ۹۳

-

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَرْوَزِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْجُرْجَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْمَدَنِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُبَارَكِ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ حَبَسَ نُورَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فِي حِجَابِ الْقُدْرَهِ اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفَ سَنَهٍ وَ هُوَ يَقُولُ:

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۶۹.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۴۳.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۴۱۱.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۳۴.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۹۳.

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ فِي حِجَابِ الْعَظَمَةِ أَحَدَ عَشَرَ أَلْفَ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ عَالِمِ السِّرِّ وَ فِي حِجَابِ الْمِنَّةِ عَشْرَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَلْهُو وَ فِي حِجَابِ الرَّحْمَةِ تِسْعَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ الرَّفِيعِ الْأَعْلَى وَ فِي حِجَابِ السَّعَادَةِ ثَمَانِيَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ مَنْ هُوَ دَائِمٌ لَا يَسْهُو وَ فِي حِجَابِ الْكَرَامَةِ سَبْعَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ مَنْ هُوَ غَنِيٌّ لَا يَفْتَقِرُ وَ فِي حِجَابِ الْمَنْزِلَةِ سِتَّةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ الْعَلِيمِ الْكَرِيمِ وَ فِي حِجَابِ الْهِدَايَةِ خَمْسَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ ذِي الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَ فِي حِجَابِ النُّبُوَّةِ أَرْبَعَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ سُبْحَانَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ فِي حِجَابِ الرِّفْعَةِ ثَلَاثَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ وَ فِي حِجَابِ الْهَيْبَةِ أَلْفَيْ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ وَ فِي حِجَابِ الشَّفَاعَةِ أَلْفَ سَنَةٍ وَ هُوَ يَقُولُ- سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ ثُمَّ أَظْهَرَ اسْمَهُ عَلَى اللَّوْحِ فَكَانَ عَلَى اللَّوْحِ مُنَوَّراً أَرْبَعَةَ آلَافِ سَنَةٍ ثُمَّ أَظْهَرَهُ عَلَى الْعَرْشِ فَكَانَ عَلَى سَاقِ الْعَرْشِ مُثْبَتاً سَبْعَةَ آلَافِ سَنَةٍ إِلَى أَنْ وَضَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي صُلْبِ آدَمَ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السّلام از پدرانش از حضرت علیّ بن أبی طالب علیهم السّلام روایت نموده که آن حضرت فرمود :همانا نور محمّد صلی اللّه علیه و آله را دوازده هزار سال در حجاب قدرت نگاه داشت و او همواره می فرمود: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى (منزّه است پروردگار والامقام من) و یازده هزار سال در حجاب عظمت نگه داشت که می فرمود: سُبْحَانَ عَالِمِ السِّرِّ (پاک است دانای راز پنهان) و ده هزار سال او را در حجاب منّت نگهداشت که می فرمود: سُبْحَانَ مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَلْهُو (پاک و منزّه است خدائی که پایدار است، و کارش بیهوده نیست) و نه هزار سال نیز در حجاب رحمت، که می فرمود: سُبْحَانَ الرَّفِيعِ الْأَعْلَى (پاک و منزّه است خدای بلند مرتبه و برتر)، و هشت هزار سال هم در حجاب سعادت، که می فرمود: سُبْحَانَ مَنْ هُوَ دَائِمٌ لَا يَسْهُو (پاک و منزّه است پروردگاری که پاینده است و اشتباه نمی کند)، و هفت هزار سال در حجاب کرامت نگهداشت که می فرمود: سُبْحَانَ مَنْ هُوَ غَنِيٌّ لَا يَفْتَقِرُ (پاک و منزّه است آن خدائی که بی نیاز است و هرگز محتاج نگردد) و شش هزار سال نیز در حجاب منزلت، که می فرمود: سُبْحَانَ الْعَلِيمِ الْكَرِيمِ (پاک و منزّه است خدای من که برتر است و بخشنده) و پنج هزار سال هم در حجاب هدایت، که می فرمود: سُبْحَانَ ذِي الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (پاک و منزّه است پروردگار عرش بزرگ) و چهار هزار سال در حجاب نبوّت نگه داشت که که می فرمود: سُبْحَانَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ (پروردگار مقتدر و بی همتا از توصیف جاهلانه و ناروای مشرکان منزّه است) و سه هزار سال در حجاب رفعت، که می فرمود: سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ (پاک و منزّه است خدائی که صاحب ملک و ملوک است) و دو هزار سال در حجاب هیبت نگاه داشت که می فرمود: سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ (پاک و منزّه است خدا و من به ستایش او مونسم) و هزار سال هم در حجاب شفاعت، که می فرمود: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ (پاک و منزّه است پروردگار بزرگ، و من به ستایش او مشغولم). سپس خداوند نام خود را که نور درخشانی بود بر لوح هویدا ساخت و تا چهار هزار سال آنجا بود، و بعد از آن بر تارک عرش آشکار ساخت و هفت هزار سال نیز آنجا بود، تا آن را در پشت آدم نهاد. - . معانی الأخبار: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

أقول

قد سبق تمامه فی کتاب النبوه(۲).

**[ترجمه]روایت کامل آن در کتاب نبوت گذشت. - . این روایت به صورت کامل از کتاب معانی قبلا آورده شد، و خصال ۲ : ۸۱

-

**[ترجمه]

«۱۱»

یـد، [التوحیـد] عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَسْوَارِیُّ عَنْ مَکِّیِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَدِیِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْبَرَاءِ عَنْ عَبْدِ الْمُنْعِمِ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ وَهْبٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی دِیکاً رِجْلَاهُ فِی تُخُومِ الْأَرْضِ السَّابِعَهِ وَ رَأْسُهُ عِنْدَ الْعَرْشِ ثَانِی عُنُقِهِ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ مَلَکٌ مِنْ مَلَائِکَهِ اللَّهِ تَعَالَی خَلَقَهُ اللَّهُ تَعَالَی وَ رِجْلَاهُ فِی تُخُومِ الْأَرْضِ السَّابِعَهِ السُّفْلَی مَضَی مُصْعِداً فِیهَا مَدَّ الْأَرَضِینَ حَتَّی خَرَجَ مِنْهَا إِلَی أُفُقِ السَّمَاءِ ثُمَّ مَضَی فِیهَا مُصْعِداً

ص: ۱۷۹

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۳۰۶.

۲- ۲. أخرجه بتمامه فی ج ۱۵ ص ۴- ۵ من هذه الطبعه الحدیثه، عن المعانی و الخصال ج ۲ ص ۸۱.

حَتَّی انْتَهَی قَرْنُهُ إِلَی الْعَرْشِ وَ هُوَ یَقُولُ سُبْحَانَکَ رَبِّی وَ لِذَلِکَ الدِّیکِ جَنَاحَانِ إِذَا نَشَرَهُمَا جَاوَزَ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ فَإِذَا کَانَ فِی آخِرِ اللَّیْلِ نَشَرَ جَنَاحَیْهِ وَ خَفَقَ بِهِمَا وَ صَرَخَ بِالتَّسْبِیحِ وَ هُوَ یَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِکِ الْقُدُّوسِ الْکَبِیرِ الْمُتَعَالِ الْقُدُّوسِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ سَبَّحَتْ دِیَکَهُ الْأَرْضِ کُلُّهَا وَ خَفَقَتْ بِأَجْنِحَتِهَا وَ أَخَذَتْ فِی الصُّرَاخِ فَإِذَا سَکَنَ ذَلِکَ الدِّیکُ فِی السَّمَاءِ سَکَنَتِ الدِّیَکَهُ فِی الْأَرْضِ فَإِذَا کَانَ فِی بَعْضِ السَّحَرِ نَشَرَ جَنَاحَیْهِ فَجَاوَزَ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ وَ خَفَقَ بِهِمَا وَ صَرَخَ بِالتَّسْبِیحِ- سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِیمِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَزِیزِ الْقَهَّارِ سُبْحَانَ اللَّهِ ذِی الْعَرْشِ الْمَجِیدِ سُبْحَانَ اللَّهِ ذِی الْعَرْشِ الرَّفِیعِ فَإِذَا فَعَلَ ذَلِکَ سَبَّحَتْ دِیَکَهُ الْأَرْضِ فَإِذَا هَاجَ هَاجَتِ الدِّیَکَهُ فِی الْأَرْضِ تُجَاوِبُهُ بِالتَّسْبِیحِ وَ التَّقْدِیسِ لِلَّهِ تَعَالَی وَ لِذَلِکَ الدِّیکِ رِیشٌ أَبْیَضُ کَأَشَدِّ بَیَاضٍ رَأَیْتُهُ قَطُّ وَ لَهُ زَغَبٌ أَخْضَرُ تَحْتَ رِیشِهِ الْأَبْیَضِ کَأَشَدِّ خُضْرَهٍ رَأَیْتُهَا قَطُّ فَمَا زِلْتُ مُشْتَاقاً إِلَی أَنْ أَنْظُرَ إِلَی رِیشِ ذَلِکَ الدِّیکِ (۱).

**[ترجمه]توحید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای تبارک و تعالی خروسی دارد که پاهایش در زیر زمین هفتم و سرش در کنار عرش است و گردن خود را به زیر عرش خم می کند. و خداوند یکی از فرشتگان را چنان آفریده که پاهایش در زیر زمین هفتم است و به اندازه کشش زمین ها قد کشیده تا از آن ها سر برآورده و به افق آسمان رسیده و از آن نیز بالاتر رفته تا شاخش به عرش رسیده است و می گوید: «سبحانک ربی» یعنی پاک و منزه می شمارم تو را ای پروردگار من از آنچه لائق به شان تو نباشد. و آن خروس دارای دو بال است که وقتی آن ها را می گشاید، از مشرق و مغرب می گذرد. چون آخر شب فرا رسد، بال هایش را می گشاید و به هم می زند و صدا به تسبیح بلند می کند و می گوید: سُبْحَانَ اللَّهِ الْمَلِکِ الْقُدُّوسِ الْکَبِیرِ الْمُتَعَالِ الْقُدُّوسِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ. چون پاسی از سحر فرا رسد باز بال گشاید و بال هایش از مشرق و مغرب بگذرد و بال زند و صدا به تسبیح بلند کند و گوید: سبحان الله العظیم، سبحان الله العزیز القهار، سبحان الله ذی العرش المجید، سبحان الله رب العرش الرفیع. وقتی چنین کند، خروس های زمین نیز تسبیح گویند، و هر گاه او بجنبد، خروس های زمین هم بجنبند و او را با تسبیح و تقدس خداوند پاسخ گویند. آن خروس پر سپیدی دارد که تا حال به آن سپیدی ندیده ام، و زیر آن پر سپید، پر سبزی دارد که تا حال به آن سبزی ندیده ام، و پیوسته مشتاق هستم که به پر آن خروس بنگرم. -. توحید: ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ید، [التوحید] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی مَلَکاً مِنَ الْمَلَائِکَهِ نِصْفُ جَسَدِهِ الْأَعْلَی نَارٌ وَ نِصْفُهُ الْأَسْفَلُ ثَلْجٌ فَلَا النَّارُ تُذِیبُ الثَّلْجَ وَ لَا الثَّلْجُ یُطْفِئُ النَّارَ وَ هُوَ قَائِمٌ یُنَادِی بِصَوْتٍ لَهُ رَفِیعٍ- سُبْحَانَ اللَّهِ الَّذِی کَفَّ حَرَّ هَذِهِ النَّارِ فَلَا تُذِیبُ هَذَا الثَّلْجَ وَ کَفَّ بَرْدَ هَذَا الثَّلْجِ فَلَا یُطْفِئُ حَرَّ هَذِهِ النَّارِ اللَّهُمَّ مُؤَلِّفاً بَیْنَ الثَّلْجِ وَ النَّارِ أَلِّفْ بَیْنَ قُلُوبِ عِبَادِکَ الْمُؤْمِنِینَ عَلَی طَاعَتِکَ (۲).

**[ترجمه]توحید: رسول خدا صلی اللّه علیه و آله و سلم فرمودند: خدا را فرشته ای است از فرشتگان که نیمه بالای بدنش آتش است و نیمه پائین بدنش برف است ؛ نه آتش برف را آب کند، نه برف آتش را خاموش کند، و او ایستاده و با آواز بلند فریاد می زند: منزه است آن خدا که سوزش این آتش را باز داشته و برف را آب نکند، و سردی برف را باز داشته که

سوزش این آتش را خاموش نکنـد، بار خدایا که الفت دادی میان برف و آتش، الفت ده دل بنده های مؤمنت را بر طاعتت. - . توحید: ۲۰۳ -

**[ترجمه]

«۱۳»

یـد، [التوحیـد] ابْنُ الْوَلِیـدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبَانٍ عَنِ ابْنِ أُورَمَهَ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَسِّنٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الشَّعِیرِیِّ عَنِ ابْنِ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی خَلَقَ الْمَلَائِکَهَ فِی صُوَرٍ شَتَّی أَلَا إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَی مَلَکاً فِی

ص: ۱۸۰

۱- ۱. التوحید: ۲۰۲.

۲- ۲. التوحید ص ۲۰۳.

صُورَهِ دِيكٍ أَبَحَ (۱) أَشْهَبَ بَرَاثِنُهُ فِی الْأَرَضِینَ السَّابِعَهِ السُّفْلَی وَ عُرْفُهُ مُثَنًّی تَحْتَ الْعَرْشِ لَهُ جَنَاحَانِ جَنَاحٌ فِی الْمَشْرِقِ وَ جَنَاحٌ فِی الْمَغْرِبِ وَاحِدٌ مِنْ نَارٍ وَ الْآخَرُ مِنْ ثَلْجٍ فَإِذَا حَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاهِ قَامَ عَلَی بَرَاثِنِهِ ثُمَّ رَفَعَ عُنُقَهُ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ ثُمَّ صَفَقَ بِجَنَاحَیْهِ کَمَا تَصْفِقُ الدُّیُوکُ فِی مَنَازِلِکُمْ فَلَا الَّذِی مِنَ النَّارِ یُذِیبُ الثَّلْجَ وَ لَا الَّذِی مِنَ الثَّلْجِ یُطْفِئُ النَّارَ فَیُنَادِی أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً سَیِّدُ النَّبِیِّینَ وَ أَنَّ وَصِیَّهُ سَیِّدُ الْوَصِیِّینَ وَ أَنَّ اللَّهَ سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِکَهِ وَ الرُّوحِ قَالَ فَتَخْفِقُ الدِّیَکَهُ بِأَجْنِحَتِهَا فِی مَنَازِلِکُمْ فَتُجِیبُهُ عَنْ قَوْلِهِ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَّ- وَ الطَّیْرُ صَافَّاتٍ کُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلاتَهُ وَ تَسْبِیحَهُ (۲) مِنَ الدِّیَکَهِ فِی الْأَرْضِ (۳).

**[ترجمه]توحید: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی فرشتگان را در صورت های پراکنده و مختلف آفریده است. بدان و آگاه باش که خدای تبارک و تعالی را فرشته ای است در صورت خروس صدا کننده سیاه و سفید که انگشتانش در زمین های هفتم پائین تر است و بالش در زیر عرش دو تا شده و آن را دو بال است؛ یک بال در مشرق و یک بال در مغرب و یکی از آتش و دیگری از برف است. و چون وقت نماز حاضر شود، بر انگشتانش بایستد و گردنش را از زیر عرش بلند کند بعد از آن با ل های خود را بر هم زند، چنان که خروس ها در منزل های شما بال ها را بر هم می زنند. پس نه آن بالی که از آتش است برف را می گدازد و نه آن بالی که از برف است آتش را فرو می نشاند، و آواز می کند که اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمدا سید النبیین و ان وصیه سید الوصیین و ان الله سبوح قدوس رب الملائکه و الروح . یعنی گواهی می دهم به اینکه نیست خدائی مگر خدا در حالی که تنها است و شریکی از برایش نیست و گواهی می دهم به اینکه محمد سید و بزرگ پیغمبران است و به اینکه وصیش سید اوصیاء ایشان است و به اینکه خدا پاک است از هر بدی و به غایت پاک و پاکیزه و پروردگار فرشتگان و روح است. و حضرت فرمود که پس خروس ها در منزل های شما بال های خود را بر هم می زنند و آن را از گفتارش جواب می دهند. و این معنی قول خدای عز و جل است که «وَ الطَّیْرُ صَافَّاتٍ کُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلاتَهُ وَ تَسْبِیحَهُ » - . نور / ۴۱ - } و پرندگان [نیز] در حالی که در آسمان پر گشوده اند [تسبیح او می گویند]؟ همه ستایش و نیایش خود را می دانند{. و حضرت فرمود: یعنی هر یک از خروس ها که در زمینند. - . توحید: ۲۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۴»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ شَاذَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ عِکْرِمَهَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا أَنْ بَعَثَ اللَّهُ عِیسَی علیه السلام تَعَرَّضَ لَهُ الشَّیْطَانُ فَوَسْوَسَهُ فَقَالَ عِیسَی علیه السلام سُبْحَانَ اللَّهِ مِلْ ءَ سَمَاوَاتِهِ وَ أَرْضِهِ وَ مِدَادَ کَلِمَاتِهِ وَ زِنَهَ عَرْشِهِ وَ رِضَا نَفْسِهِ قَالَ فَلَمَّا سَمِعَ إِبْلِیسُ ذَلِکَ ذَهَبَ عَلَی وَجْهِهِ لَا یَمْلِکُ مِنْ نَفْسِهِ شَیْئاً حَتَّی وَقَعَ فِی اللُّجَّهِ الْخَضْرَاءِ(۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: ابن عباس گوید: چون خداوند عیسی علیه السلام را به بنی اسرائیل مبعوث کرد، ابلیس لعین پیش او آمد و خواست او را با گفتارش وسوسه کند. عیسی این گفتار ابلیس لعین را عظیم شمرد و فرمود: منزه است خدا بر آسمان ها و زمینش و کشش کلماتش و به وزن عرشش و رضای خودش. چون ابلیس لعین آن را شنید بی خودانه پیش رفت تا در لجه

خضراء افتاد. - . أمالی صدوق: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب أحوال عیسی علیه السلام.

**[ترجمه]این روایت به صورت کامل در باب احوال حضرت عیسی علیه السلام آمده.

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ

ص: ۱۸۱

۱- ۱. فی بعض النسخ دیک أبج أی واسع مأق العین، ذکره الجوهریّ، و فی بعض النسخ« أبح» بالحاء المهمله من البحه و هی غلظه الصوت و فی بعض النسخ« أملح» و الملحه بیاض یخالط السواد، فالاشهب تفسیر له، اذ الشهبه بیاض یصدعه سواد.

۲- ۲. النور: ۴۱.

۳- ۳. التوحید ص ۲۰۵ فی حدیث.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۱۲۲.

عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مِائَهَ مَرَّهٍ کَانَ مِمَّنْ ذَکَرَ اللَّهَ کَثِیراً قَالَ نَعَمْ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: یونس بن یعقوب نقل می کند که به امام صادق علیه السّلام عرض کردم: آیا کسی که صد بار ذکر سبحان اللَّه بگوید در زمره کسانی است که ذکر خداوند سبحان را بسیار کنند؟! فرمود: بلی. - . ثواب الأعمال: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ وَ اللُّؤْلُؤِیِّ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مِنْ غَیْرِ تَعَجُّبٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا طَائِراً لَهُ لِسَانٌ وَ جَنَاحَانِ یُسَبِّحُ اللَّهَ عَنْهُ فِی الْمُسَبِّحِینَ حَتَّی تَقُومَ السَّاعَهُ وَ مِثْلُ ذَلِکَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام محمّد باقر علیه السّلام فرمودند: هر کس سبحان اللَّه بگوید، بی آنکه از چیزی تعجّب کرده باشد، خداوند از این ذکر پرنده ای خلق می کند که دارای یک زبان و دو بال است و به جای او خدا را در حلقه تسبیح کنندگان ذات ربوبی تا روز قیامت تسبیح کند. ذکر الحمد للّه و لا اله الّا اللّه و اللّه اکبر نیز همین ثواب را دارد. - . ثواب الأعمال: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِیمِ وَ بِحَمْدِهِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ حَسَنَهٍ وَ مَحَا عَنْهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ دَرَجَهٍ وَ خَلَقَ مِنْهَا طَائِراً فِی الْجَنَّهِ یُسَبِّحُ وَ کَانَ أَجْرُ تَسْبِیحِهِ لَهُ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام فرمودند: اگر کسی ذکر سبحان اللَّه و بحمده، سبحان اللَّه العظیم و بحمده را بگوید خداوند سه هزار حسنه در نامه اعمال او ثبت می فرماید، سه هزار درجه او را بالا می برد، و پرنده ای از (موهبت) این ذکر در بهشت برای او می آفریند که خدا را تسبیح کند و ثواب آن به گوینده ذکر برسد. - . ثواب الأعمال: ۱۲

-

**[ترجمه]

«۱۸»

ص، [قصص الأنبياء] عليهم السلام بِالْإِسْنَادِ عَنِ الصَّدُوقِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ أَورَمَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: حَجَّ ذُو الْقَرْنَيْنِ فِي سِتِّمِائَةِ أَلْفِ فَارِسٍ فَلَمَّا دَخَلَ الْحَرَمَ شَيَّعَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ إِلَى الْبَيْتِ فَلَمَّا انْصَرَفَ فَقَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا مَا رَأَيْتُ أَكْثَرَ نُوراً وَ وَجْهاً مِنْهُ قَالُوا ذَاكَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ قَالَ أَسْرِجُوا فَأَسْرَجُوا سِتَّمِائَةِ أَلْفِ دَابَّةٍ فِي مِقْدَارِ مَا يُسْرَجُ دَابَّةٌ وَاحِدَةٌ قَالَ ثُمَّ قَالَ ذُو الْقَرْنَيْنِ لَا بَلْ نَمْشِي إِلَى خَلِيلِ الرَّحْمَنِ فَمَشَى وَ مَشَى مَعَهُ أَصْحَابُهُ حَتَّى الْتَقَيَا قَالَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام بِمَ قَطَعْتَ الدَّهْرَ قَالَ بِإِحْدَى عَشْرَةَ كَلِمَةً سُبْحَانَ مَنْ هُوَ بَاقٍ لَا يَفْنَى سُبْحَانَ مَنْ هُوَ عَالِمٌ لَا يَنْسَى سُبْحَانَ مَنْ هُوَ حَافِظٌ لَا يَسْقُطُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ بَصِيرٌ لَا يَرْتَابُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ قَيُّومٌ لَا يَنَامُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ مَلِكٌ لَا يُرَامُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ عَزِيزٌ لَا يُضَامُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ مُحْتَجِبٌ لَا يُرَى سُبْحَانَ مَنْ هُوَ وَاسِعٌ لَا يَتَكَلَّفُ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَلْهُو سُبْحَانَ مَنْ هُوَ دَائِمٌ لَا يَسْهُو.

ص: ١٨٢

١- ١. ثواب الأعمال: ١٣.

٢- ٢. ثواب الأعمال: ١٣.

٣- ٣. ثواب الأعمال: ١٢.

**[ترجمه]قصص الانبياء: امام باقر علیه السلام فرمود: ذو القرنین با ششصد هزار اسب سوار، حج کرد و وقتی داخل حرم شد، برخی از اصحابش او را تا خانه خدا مشایعت کردند. وقتی برگشت، گفت: مردی را دیدم که نورانی تر و وجیه تر از او ندیده بودم! گفتند: او ابراهیم خلیل الرحمان بود؛ ذو القرنین گفت: اسب ها را زین کنید؛ پس در مدت زمانی که یک اسب زین می شود، ششصد هزار اسب را زین کردند و سپس ذو القرنین گفت: نه؛ بلکه ما باید با پای پیاده به سوی خلیل الرحمان علیه السلام برویم؛ پس خود پای پیاده به راه افتاد و اصحاب او نیز راه افتادند تا این که ذو القرنین و ابراهیم علیه السلام با هم ملاقات کردند.

ابراهیم علیه السلام گفت: با چه چیز روزگار را پیمودی؟ گفت: با یازده کلمه: «منزه است کسی که باقی است و فنا نمی پذیرد؛ منزه است کسی که می داند و فراموش نمی کند؛ منزه است کسی که نگهدارنده است و نمی اندازد؛ منزه است کسی که بیناست و تردید نمی کند؛ منزه است کسی که قائم به ذات خویش است و نمی خوابد؛ منزه است کسی که پادشاه است و قصد (سوء به) او نمی شود؛ منزه است کسی که عزیز است و بر او ستم نمی شود؛ منزه است کسی که در پرده است و دیده نمی شود. منزه است کسی که بی نیاز است و خستگی در او راه ندارد؛ منزه است کسی که ایستاده و سرگرم نمی شود؛ منزه است کسی که دوام دارد و اشتباه از او سر نمی زند.» - . قصص الانبیاء: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] فِی رِوَایَهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا قَالَ أَحَدٌ سُبْحَانَ اللَّهِ فَقَدْ أَنِفَ لِلَّهِ وَ حَقٌّ عَلَی اللَّهِ أَنْ یَنْصُرَهُ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: وقتی کسی سبحان الله می گوید، دریای عزت نفس و بزرگی خداوند به تلاطم می افتد و حق است بر خدا که او را یاری کند. - . محاسن: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] إِسْمَاعِیلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ سَبَّحَ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ کَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ ذَلِکَ الْیَوْمَ إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ قَوْلِهِ (۲).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که صد بار خدا را تسبیح بگوید، در آن روز از همه مردم افضل است مگر از کسی که او نیز مثل ذکر او را بگوید. - . محاسن: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، [المحاسن] الْوَشَّاءُ عَنْ رِفَاعَهَ عَنْ لَيْثٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ مِنْ غَيْرِ تَعَجُّبٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا طَائِراً أَخْضَرَ يَسْتَظِلُّ بِظِلِّ الْعَرْشِ يُسَبِّحُ فَيُكْتَبُ لَهُ ثَوَابُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ(۳).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که بدون عجب و خودپسندی سبحان الله بگوید، خدا از آن تسبیح او پرنده ای سبز رنگ خلق می کند که به سایه زیر عرش می رود و خدا را تسبیح می کند؛ پس ثواب تسبیح آن پرنده تا روز قیامت برای آن قائل نوشته می شود. -. محاسن: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زَيْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ التَّسْبِيحِ فَقَالَ هُوَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ وَ دَعْوَى أَهْلِ الْجَنَّهِ(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: زید شحّام می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره تسبیح پرسیدم، فرمود: آن نامی از اسماء الله است و دعای اهل بهشت است. -. تفسیر عیاشی ۲ : ۱۲۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

سر، [السرائر] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا مِنْ كَلِمَهٍ أَخَفَّ عَلَى اللِّسَانِ وَ لَا أَبْلَغَ مِنْ سُبْحَانَ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]سرائر: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ کلمه ای نیست که از سبحان الله برای زبان سبک تر و رساتر باشد. -. سرائر ۳ : ۶۰۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

کشف، [کشف الغمه] عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام قَالَ: مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ مِنْ غَيْرِ تَعَجُّبٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ مِائَهَ أَلْفِ حَسَنَهٍ وَ مَحَا عَنْهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ سَيِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ ثَلَاثَهَ آلَافِ دَرَجَهٍ(۶).

**[ترجمه]کشف الغمّه: علی بن الحسین علیهما السلام فرمود: کسی که بدون خودپسندی بگوید: «سبحان الله العظیم و

بحمده» یعنی منزه است خدای با عظمت و من به ستایش او مشغولم، خدا برای او صد هزار حسنه می نویسد و سه هزار سیّئه از او محو می کند و سه هزار درجه برای او بالا می برد. - . کشف الغمه ۲ : ۲۹۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

نُقِلَ مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی حَدِیثِ الْمِعْرَاجِ: أَنَّ تَسْبِیحَ أَهْلِ السَّمَاءِ الدُّنْیَا سُبْحَانَ ذِی الْمُلْكِ وَ الْمَلَكُوتِ وَ أَهْلِ السَّمَاءِ الثَّانِیَهِ سُبْحَانَ ذِی الْعِزِّ وَ الْجَبَرُوتِ وَ أَهْلِ الثَّالِثَهِ سُبْحَانَ الْحَیِّ الَّذِی لَا یَمُوتُ وَ أَهْلِ الرَّابِعَهِ سُبْحَانَ

ص: ۱۸۳

۱- ۱. المحاسن: ص ۳۷.

۲- ۲. المحاسن: ص ۳۷.

۳- ۳. المحاسن: ص ۳۷.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۲۰.

۵- ۵. السرائر ص ۴۶۹.

۶- ۶. کشف الغمّه ج ۲ ص ۲۹۶.

الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ سُبْحَانَ رَبِّ الْمَلَائِكَهِ وَ الرُّوحِ.

**[ترجمه]از خط شهيد رحمه الله نقل شده: در حديث معراج است كه تسبيح اهل آسمان دنيا «منزه است كسى كه داراى ملك و ملكوت است»، و تسبيح اهل آسمان دوم، «منزه است كسى كه داراى عزت و جبروت است»، و تسبيح اهل آسمان سوم، «منزه است زنده اى كه نمى ميرد است»، و تسبيح اهل آسمان چهارم، «منزه است خداوند مالك با تقدس، منزه است پروردگار ملائكه و روح» است.

**[ترجمه]

«۲۶»

عُدَّهُ الدَّاعِی، رُوِیَ: أَنَّ سُلَیْمَانَ بْنَ دَاوُدَ علیه السلام کَانَ مُعَسْکَرُهُ مِائَهَ فَرْسَخٍ فِی مِائَهِ فَرْسَخٍ وَ قَدْ نَسَجَتِ الْجِنُّ لَهُ بِسَاطاً مِنْ ذَهَبٍ وَ إِبْرِیسَم فَرْسَخَانِ فِی فَرْسَخٍ فَکَانَ یُوضَعُ مِنْبَرُهُ فِی وَسَطِهِ وَ هُوَ مِنْ ذَهَبٍ فَیَقْعُدُ عَلَیْهِ وَ حَوْلَهُ سِتُّمِائَهِ أَلْفِ کُرْسِیٍّ مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّهٍ فَیَقْعُدُ الْأَنْبِیَاءُ عَلَی کَرَاسِیِّ الذَّهَبِ وَ الْعُلَمَاءُ عَلَی کَرَاسِیِّ الْفِضَّهِ وَ حَوْلَهُمُ النَّاسُ وَ حَوْلَ النَّاسِ الْجِنُّ وَ الشَّیَاطِینُ وَ تُظَلِّلُهُ الطَّیْرُ بِأَجْنِحَتِهَا وَ کَانَ یَأْمُرُ الرِّیحَ الْعَاصِفَ یَسِیرُهُ وَ الرَّخَاءُ یَحْمِلُهُ فَیُحْکَی أَنَّهُ مَرَّ بِحَرَّاثٍ فَقَالَ لَقَدْ أُوتِیَ ابْنُ دَاوُدَ مُلْکاً عَظِیماً فَأَلْقَاهُ الرِّیحُ فِی أُذُنِهِ فَنَزَلَ وَ مَشَی إِلَی الْحَرَّاثِ وَ قَالَ إِنَّمَا مَشَیْتُ إِلَیْکَ لِئَلَّا تَتَمَنَّی مَا لَا تَقْدِرُ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ لَتَسْبِیحَهٌ وَاحِدَهٌ یَقْبَلُهَا اللَّهُ تَعَالَی خَیْرٌ مِمَّا أُوتِیَ آلُ دَاوُدَ وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ لِأَنَّ ثَوَابَ التَّسْبِیحَهِ یَبْقَی وَ مُلْکَ سُلَیْمَانَ یَفْنَی.

**[ترجمه]عده الداعى: روايت شده كه لشكرگاه حضرت سليمان بن داود عليه السّلام صد فرسخ در صد فرسخ بود. جن ها براى آن حضرت فرشى از طلا و ابريشم بافته بودند به اندازه دو فرسخ در يك فرسخ كه منبر طلايى آن حضرت را در وسط اين فرش قرار مى دادند. سليمان نبى در حالى بر روى منبر مى نشست كه گرداگردش ششصد هزار كرسى از طلا و نقره قرار داشت، انبيا بر كرسى طلا و علما بر كسى نقره، تكيه مى دادند و گردش مردم بودند و گرد مردم جنّ ها و شياطين، در اين حال پرندگان، بال هايشان را مى گشودند تا خورشيد آنان را نيازارد، روايت شده كه به باد فرمان مى داد تا آن بساط را برداشته، حركتش دهد. خداوند متعال وحى فرستاد در حالى كه او بين آسمان و زمين در حال سير بود كه من بر حكومت تو اين را افزودم كه هيچ كسى سخنى نگويد مگر آنكه باد آن را به گوش تو برساند. پس حكايت شده است كه آن حضرت از كشاورزى گذشت كه مى گفت: فرزند داود حكومت با عظمتى دارد (تا اين را گفت) باد آن سخن را به گوش سليمان رساند، سليمان فرود آمد و به سوى آن كشاورز رفت و گفت: من آمدم تا (به تو بگويم:) آنچه را كه بر آن قدرت ندارى، آرزو مكن، سپس فرمود: يك تسبيح تو كه مورد قبول خداوند متعال قرار گيرد، از آنچه به خاندان داود داده شده بهتر است. و در حديث ديگر آمده است: ثواب تسبيح براى تو مى ماند، اما حكومت سليمان از بين مى رود .

**[ترجمه]

باب ۴ الكلمات الأربع التى يفزع إليها و معناها و القصص المتعلقه بها

الأخبار

«۱»

ل،(۱)

[الخصال] لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ قَالَ حَدَّثَنِی جَمَاعَهٌ مِنْ مَشَایِخِنَا مِنْهُمْ أَبَانُ بْنُ عُثْمَانَ وَ هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ حُمْرَانَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: عَجِبْتُ لِمَنْ فَزِعَ مِنْ أَرْبَعٍ کَیْفَ لَا یَفْزَعُ إِلَی أَرْبَعٍ

عَجِبْتُ لِمَنْ خَافَ کَیْفَ لَا یَفْزَعُ إِلَی قَوْلِهِ- حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ (۲) فَإِنِّی سَمِعْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ بِعَقِبِهَا- فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَهٍ مِنَ اللَّهِ وَ فَضْلٍ لَمْ یَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَ عَجِبْتُ لِمَنِ اغْتَمَّ کَیْفَ لَا یَفْزَعُ إِلَی قَوْلِهِ- لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۰۳.

۲- ۲. آل عمران: ۱۷۳.

مِنَ الظَّالِمِينَ (١) فَإِنِّی سَمِعْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ بِعَقِبِهَا- وَ نَجَّیْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ کَذلِکَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِینَ وَ عَجِبْتُ لِمَنْ مُکِرَ بِهِ کَیْفَ لَا یَفْزَعُ إِلَی قَوْلِهِ- أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَی اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ بِالْعِبادِ(٢) فَإِنِّی سَمِعْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ بِعَقِبِهَا- فَوَقاهُ اللَّهُ سَیِّئاتِ ما مَکَرُوا وَ عَجِبْتُ لِمَنْ أَرَادَ الدُّنْیا وَ زِینَتَهَا کَیْفَ لَا یَفْزَعُ إِلَی قَوْلِهِ- ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ-(٣)

فَإِنِّی سَمِعْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ بِعَقِبِهَا- إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْکَ مالًا وَ وَلَداً- فَعَسی رَبِّی أَنْ یُؤْتِیَنِ خَیْراً مِنْ جَنَّتِکَ وَ عَسَی مُوجِبَهٌ(۴).

**[ترجمه]خصال، امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: در شگفتم از کسی که از چهار چیز می ترسد، چگونه به چهار چیز نگراید؛ شگفتم از آنکه بترسد چگونه نمی گرود به گفته حق که فرمود: حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَکِیل {بس است ما را خدا و چه خوب وکیلی است} که شنیدم خدای عز و جل به دنبالش فرمود: فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَهٍ مِنَ اللَّهِ وَ فَضْلٍ لَمْ یَمْسَسْهُمْ سُوء {با نعمت خدا و فضل او بازگشتند و بد ندیدند.} - .[١] آل عمران / ١٧٣ - و در شگفتم برای آنکه اندوهگین است چگونه نگراید به فرموده خدا لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِین {نیست معبود حقی جز تو منزهی به راستی من از ستمکارانم} که شنیدم خدای عز و جل دنبالش فرماید: وَ نَجَّیْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ کَذلِکَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِین {نجاتش دادیم از غم و همچنین مؤمنان را نجات دهیم.} - . انبیاء / ٨٧ - در شگفتم از آنکه به او مکر و حیله زده می شود، چرا نگراید به گفته حق أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَی اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ بِالْعِباد {کار خود را به خدا واگذارم زیرا خدا به بندگان بینا است} زیرا شنیدم خدای عز و جل دنبالش می فرماید: فَوَقاهُ اللَّهُ سَیِّئاتِ ما مَکَرُوا {خدا او را از کردارهای بد آنچه نیرنگ زدند، نگه داشت.} - . غافر / ۴۴ - در شگفتم از کسی که دنیا و زیورش را می خواهد، چرا نگراید به گفته او ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّه {آنچه که خدا خواهد هست، نیست توانی جز به خدا} زیرا شنیدم خدای عز و جل دنبالش فرماید: إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْکَ مالًا وَ وَلَداً- فَعَسی رَبِّی أَنْ یُؤْتِیَنِ خَیْراً مِنْ جَنَّتِک {اینکه ببینی من از تو کمتر مال و فرزند دارم امید هست که پروردگارم بهتر از باغت به من بدهد} - . کهف / ٣٩ - و «عسی» در آیه معنای مثبت دارد. - . امالی صدوق : ۵ -

**[ترجمه]

«٢»

ید، [التوحید] فِی خَبَرِ زَیْنَبَ الْعَطَّارَهِ: مَا تَحْمِلُ الْأَمْلَاکُ الْعَرْشَ إِلَّا بِقَوْلِ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ (۵).

**[ترجمه]توحید: در خبر زن عطر فروشی به نام زینب حضرت فرمود: فرشتگان عرش را جز با کلمه «لا اله الا الله و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم» حمل نمی کنند. - . توحید: ٢٠٠ -

**[ترجمه]

«٣»

فس، [تفسیر القمی]: وَ اضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا رَجُلَیْنِ جَعَلْنا لِأَحَدِهِما جَنَّتَیْنِ مِنْ أَعْنابٍ وَ حَفَفْناهُما بِنَخْلٍ وَ جَعَلْنا بَیْنَهُما زَرْعاً(۶) قالَ

نَزَلَتْ فِی رَجُلٍ کَانَ لَهُ بُسْتَانَانِ کَبِیرَانِ عَظِیمَانِ کَثِیرُ الثِّمَارِ کَمَا حَکَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ فِیهِمَا نَخْلٌ وَ زَرْعٌ وَ مَاءٌ وَ کَانَ لَهُ جَارٌ فَقِیرٌ فَافْتَخَرَ الْغَنِیُّ عَلَی الْفَقِیرِ وَ قَالَ لَهُ- أَنَا أَکْثَرُ مِنْکَ مالًا وَ أَعَزُّ نَفَراً ثُمَّ دَخَلَ بُسْتَانَهُ وَ قَالَ- ما أَظُنُّ أَنْ تَبِیدَ هذِهِ أَبَداً وَ ما أَظُنُّ السَّاعَهَ قائِمَهً وَ لَئِنْ رُدِدْتُ إِلی رَبِّی لَأَجِدَنَّ خَیْراً مِنْها مُنْقَلَباً فَقَالَ لَهُ الْفَقِیرُ أَ کَفَرْتَ بِالَّذِی خَلَقَکَ مِنْ تُرابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَهٍ ثُمَّ سَوَّاکَ رَجُلًا- لکِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّی وَ لا أُشْرِکُ بِرَبِّی أَحَداً ثُمَّ قَالَ الْفَقِیرُ لِلْغَنِیِّ فَهَلَّا- إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْکَ مالًا وَ وَلَداً ثُمَّ قَالَ الْفَقِیرُ فَعَسی رَبِّی أَنْ یُؤْتِیَنِ

ص: ۱۸۵

۱- ۱. الأنبیاء: ۸۷.

۲- ۲. غافر: ۴۴.

۳- ۳. الکهف: ۳۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۵.

۵- ۵. التوحید ص ۲۰۰ فی حدیث.

۶- ۶. الکهف: ۳۲- ۴۳.

خَيْراً مِنْ جَنَّتِکَ وَ يُرْسِلَ عَلَيْها حُسْباناً مِنَ السَّماءِ فَتُصْبِحَ صَعِيداً زَلَقاً أَیْ مُحْتَرِقاً- أَوْ يُصْبِحَ ماؤُها غَوْراً فَوَقَعَ فِيهَا مَا قَالَ الْفَقِيرُ فِی تِلْکَ اللَّيْلَهِ وَ أَصْبَحَ الْغَنِیُّ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلی ما أَنْفَقَ فِيها وَ هِیَ خاوِيَهٌ عَلی عُرُوشِها وَ يَقُولُ يا لَيْتَنِی لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّی أَحَداً- وَ لَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَهٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ ما كانَ مُنْتَصِراً وَ هَذِهِ عُقُوبَهُ الْغَنِی (۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَ اضْرِبْ لَهُمْ مَثَلاً رَجُلَيْنِ جَعَلْنا لِأَحَدِهِما جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنابٍ وَ حَفَفْناهُما بِنَخْلٍ وَ جَعَلْنا بَيْنَهُما زَرْعاً» - . کهف / ۳۲ - ۳۴ - علی بن ابراهیم می گوید: این آیه درباره مردی نازل شد که دو باغ بسیار با عظمت و بزرگ داشت که بسیار پر محصول بود، چنانچه خدای عز و جل حکایت فرمود و در آن دو باغ، نخل و زراعت و آب بود. و آن مرد، همسایه ای فقیر داشت؛ مرد غنیّ بر آن مرد فقیر فخر می فروخت و به او گفت: «من از نظر ثروت از تو برتر، و از نظر نفرات نیرومندترم. » سپس وارد باغ خود شد و گفت: « من گمان نمی کنم هرگز این باغ نابود شود! و باور نمی کنم قیامت برپا گردد! و اگر به سوی پروردگارم بازگردانده شوم (و قیامتی در کار باشد)، جایگاهی بهتر از این جا خواهم یافت.» مرد فقیر به او گفت: دوست (با ایمان) وی ــ در حالی که با او گفتگو می کرد ــ گفت: «آیا به خدایی که تو را از خاک، و سپس از نطفه آفرید، و پس از آن تو را مرد کاملی قرار داد، کافر شدی؟ ولیّ من کسی هستم که {«اللّه» پروردگار من است؛ و هیچ کس را شریک پروردگارم قرارنمی دهم!}

سپس فقیر به غنی گفت: پس چرا هنگامی که وارد باغت شدی، نگفتی این نعمتی است که خدا خواسته است؟! قوّت (و نیرویی) جز از ناحیه خدا نیست! و اگر می بینی من از نظر مال و فرزند از تو کمترم (مطلب مهمّی نیست)! سپس فقیر گفت: «شاید پروردگارم بهتر از باغ تو به من بدهد؛ و مجازات حساب شده ای از آسمان بر باغ تو فرو فرستد، به گونه ای که آن را به زمین بی گیاه لغزنده ای مبدّل کند!» زلق یعنی آتش گرفته شده « و یا آب آن در اعماق زمین فرو رود،»؛ پس در همان شب آنچه فقیر گفته بود بر سر آن باغ آمد و آن مرد غنیّ پیوسته دست های خود را به هم می مالید ــ در حالی که تمام باغ بر داربست هایش فرو ریخته بود ــ و می گفت: «ای کاش کسی را همتای پروردگارم قرار نداده بودم! و گروهی نداشت که او را در برابر (عذاب) خداوند یاری دهند؛ و از خودش (نیز) نمی توانست یاری گیرد.» و این عقوبت مرد غنیّ بود. - . تفسیر قمی: ۳۹۶ ــ ۳۹۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ج، [الإحتجاج]: فِيمَا كَتَبَ أَبُو الْحَسَنِ الْعَسْكَرِیُّ علیه السلام إِلَی أَهْلِ الْأَهْوَازِ سَأَلَ عَبَايَهُ الْأَسَدِیُّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام عَنْ تَأْوِيلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَالَ علیه السلام لَا حَوْلَ مِنَّا عَنْ مَعَاصِی اللَّهِ إِلَّا بِعِصْمَتِهِ وَ لَا قُوَّهَ لَنَا عَلَی طَاعَهِ اللَّهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ (۲).

**[ترجمه]احتجاج: از جمله مکتوبات امام هادی علیه السلام به اهل اهواز این بود که عبایه اسدی از امیر المؤمنین علیه السلام درباره تأویل جمله «لا حول و لا قوه الا بالله» پرسید؛ حضرت فرمود: ما در برابر معاصی خدا جز به سبب حفظ او، جنبشی نداریم و بر اطاعت خدا جز به سبب یاری او توانی نداریم. - . احتجاج: ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ آدَمَ شَکَا إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَا یَلْقَی مِنْ حَدِیثِ النَّفْسِ وَ الْحُزْنِ فَنَزَلَ عَلَیْهِ جَبْرَئِیلُ فَقَالَ لَهُ یَا آدَمُ قُلْ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَالَهَا فَذَهَبَ عَنْهُ الْوَسْوَسَةُ وَ الْحَزَنُ (۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آدم از حدیث نفس و اندوه به خدای عز و جل شکایت کرد؛ جبرئیل بر او نازل شد و گفت: ای آدم! بگو

لا حول و لا قوه الا باللَّه ؛ آدم آن را گفت و وسوسه و اندوه او رفت.

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یُوسُفَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ تَظَاهَرَتْ عَلَیْهِ النِّعَمُ فَلْیَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ وَ مَنْ أَلَحَّ عَلَیْهِ الْفَقْرُ فَلْیُکْثِرْ مِنْ قَوْلِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ فَإِنَّهُ کَنْزٌ مِنْ کُنُوزِ الْجَنَّهِ(۴)

وَ فِیهِ شِفَاءٌ مِنِ اثْنَیْنِ وَ سَبْعِینَ دَاءً أَدْنَاهَا الْهَمُ (۵).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هر که نعمت پیاپی دارد بسیار بگوید: الحمد للَّه رب العالمین و هر که فقر بر او پاید باید بسیار بگوید: لا حول و لا قوه الا باللَّه العلی العظیم که آن یکی از گنج های بهشت است و درمان هفتاد و دو نوع بلا است که کمترین آن اندوه است.

**[ترجمه]

«۷»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فِی لَیْلَهِ الْمِعْرَاجِ أَعْطَیْتُکَ کَلِمَتَیْنِ مِنْ خَزَائِنِ عَرْشِی

١- ١. تفسير القمّيّ ص ٣٩٦- ٣٩٧.
٢- ٢. الاحتجاج ص ٢٥١.
٣- ٣. أمالي الصدوق ص ٣٢٤.
٤- ٤. كنوز العرش خ، كنوز الخير خ.
٥- ٥. أمالي الصدوق ص ٣٣٢.

لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ لَا مَنْجَی مِنْکَ إِلَّا إِلَیْکَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام صادق علیه السلام فرمود: در شب معراج خدای تعالی به پیامبرش صلی الله علیه و آله فرمود: از خزانه عرشم دو کلمه به تو عطا کردم: «لا ـ حول و لا قوه الا بالله» و «هیچ محل نجاتی از تو نیست مگر به سوی تو.» - . تفسیر قمی: ۳۷۵ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب المعراج.

**[ترجمه]تمام این خبر در باب معراج آمده است .

**[ترجمه]

«۸»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَوْلُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فِیهَا شِفَاءٌ مِنْ تِسْعَهٍ وَ تِسْعِینَ دَاءً أَدْنَاهَا الْهَمُّ.

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: در کلمه «لا حول و لا قوه الا بالله» شفای از نود و نه درد است که کمترین آن اندوه است.

**[ترجمه]

«۹»

أَقُولُ قَدْ سَبَقَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَوَّضَ الْأَمْرَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ أَوْرَدْنَا أَیْضاً فِی أَبْوَابِ الْمَوَاعِظِ وَ بَابِ جَوَامِعِ الْمَکَارِمِ بِأَسَانِیدَ عَنْ عِبَادَهِ الصَّامِتِ عَنْ أَبِی ذَرٍّ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ قَالَ: أَوْصَانِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنْ أَسْتَکْثِرَ مِنْ قَوْلِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ فَإِنَّهَا مِنْ کُنُوزِ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]می گویم: از امام علی بن الحسین علیهما السلام نقل شد که فرمود: کسی که «لا حول و لا قوه الا بالله» بگوید، امر خود را واگذار به خدای عز و جل نموده؛ و نیز در ابواب مواعظ و باب جوامع مکارم آوردیم که ابوذر رحمه الله گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله به من سفارش کرد که زیاد «لا حول و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم» بگویم که این ذکر از گنج های بهشت است.

**[ترجمه]

«۱۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ حَزَنَهُ أَمْرٌ فَلْیَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرد که فرمود: کسی که امری او را اندوهگین کرد، باید بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله». - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ید(۳)، [التوحید] مع، [معانی الأخبار] الْقَطَّانُ عَنِ السُّکَّرِیِّ عَنِ الْجَوْهَرِیِّ عَنِ ابْنِ عُمَارَهَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ مَعْنَی لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَالَ مَعْنَاهُ لَا حَوْلَ لَنَا عَنْ مَعْصِیَهِ اللَّهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ وَ لَا قُوَّهَ لَنَا عَلَی طَاعَهِ اللَّهِ إِلَّا بِتَوْفِیقِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۴).

**[ترجمه]توحید، معانی الاخبار: جابر جعفی می گوید: از امام باقر علیه السلام درباره معنای «لا حول و لا قوه الا بالله» پرسیدم، فرمود: ما جز با یاری خدا توان جنبش به عدم انجام معاصی نداریم و بر طاعت خدای عز و جل نیز، قوتی جز به توفیق او نداریم. - . توحید: ۲۷۴ و معانی الاخبار: ۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

مع، [معانی الأخبار] مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ تَمِیمٍ عَنْ أَبِی لَبِیدٍ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِیسَ عَنْ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ أَبِی مَرْیَمَ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَیُّوبَ عَنْ خَلَفِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرَاحٍ عَنْ رَبِیعَهَ عَنْ فَضَالَهَ بْنِ عُبَیْدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَرَادَ کَنْزَ الْحَدِیثِ فَعَلَیْهِ بِلَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۵).

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۳۷۵.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۴۶.

۳- ۳. التوحید ص ۲۴۷ فی ط.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۲۱.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۱۳۹.

**[ترجمه]معانی الاخبار: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که گنج سخن ها را می خواهد، بر او باد به گفتن «لا حول و لا قوه الا بالله». - . معانی الاخبار: ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی: فِی وَصِیَّتِهِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِلَی سُفْیَانَ إِذَا حَزَنَ أَحَدَکُمْ أَمْرٌ فَلْیَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: در وصیت امام صادق علیه السلام به سفیان است: وقتی امری یکی از شما را محزون کرد، باید بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم». - . امالی طوسی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ص، [قصص الأنبیاء] علیهم السلام بِالْإِسْنَادِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبَانِ بْنِ عِیسَی عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: کَانَ آدَمُ إِذَا لَمْ یَأْتِهِ جَبْرَئِیلُ اغْتَمَّ وَ حَزِنَ فَشَکَا ذَلِکَ إِلَی جَبْرَئِیلَ فَقَالَ إِذَا وَجَدْتَ شَیْئاً مِنَ الْحُزْنِ فَقُلْ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی جبرئیل به نزد آدم علیه السلام نمی آمد، اندوهگین و محزون می شد؛ از این امر به جبرئیل شکایت برد؛ پس گفت: وقتی اندوهگین شدی، بگو: «لا حول و لا قوه الا بالله». - . قصص الانبیاء: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ تِسْعَهً وَ تِسْعِینَ نَوْعاً مِنْ بَلَایَا الدُّنْیَا أَیْسَرُهَا الْخَنْقُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم»، خداوند نود و نه نوع از بلاهای دنیوی را که آسان ترین آنها خفگی است از او بر می گرداند. - . ثواب الاعمال: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ فِی کُلِّ یَوْمٍ مِائَهَ مَرَّهٍ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ دَفَعَ اللَّهُ بِهَا عَنْهُ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنَ الْبَلَاءِ أَیْسَرُهَا الْهَمُّ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که هر روز صد بار بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند هفتاد نوع از بلاهای دنیوی را که آسان ترین آنها اندوه است از او بر می گرداند. -. ثواب الاعمال: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حُرَیْبٍ الْغَزَّالِ عَنْ صَدَقَهَ الْقَتَّابِ عَنِ الْحَسَنِ الْبَصْرِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِخَمْسِ خِصَالٍ هُنَّ مِنَ الْبِرِّ وَ الْبِرُّ یَدْعُو إِلَی الْجَنَّهِ قُلْتُ بَلَی قَالَ إِخْفَاءُ الْمُصِیبَهِ وَ کِتْمَانُهَا وَ الصَّدَقَهُ تُعْطِیهَا بِیَمِینِکَ وَ لَا تُعْلِمُ بِهَا شِمَالَکَ وَ بِرُّ الْوَالِدَیْنِ فَإِنَّ بِرَّهُمَا لِلَّهِ رِضًا وَ الْإِکْثَارُ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ فَإِنَّهُ مِنْ کُنُوزِ الْجَنَّهِ وَ الْحُبُّ لِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ(۴).

**[ترجمه]محاسن: حسن بصری می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: آیا شما را به پنج خصلت خبر ندهم که از نیکی ها هستند در حالی که برّ و نیکی دعوت به بهشت می کند؟ گفتم: بله؛ فرمود: مخفی کردن مصیبت و کتمان کردن آن، و صدقه ای که با دست راستت می دهی، در حالی که دست چپت از آن با خبر نمی شود؛ و نیکی به والدین که نیکی به آن دو موجب رضایت خداست و زیاد «لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم» گفتن که از گنج های بهشت است و دوستی محمد و آل محمد صلوات الله علیهم اجمعین. -. محاسن: ۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ یُونُسَ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ سَلْمَانُ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَیْهِ: أَوْصَانِی خَلِیلِی أَنْ أُکْثِرَ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۹۴.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۴۷.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۴۷.

۴- ۴. المحاسن ص ۹.

الْعَظِيمِ فَإِنَّهَا كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّهِ الْخَبَرَ (۱).

**[ترجمه]محاسن: سلمان رضی الله عنه فرمود: دوستم مرا وصیت فرمود که زیاد «لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم» بگویم که این ذکر از گنج های بهشت است... تا آخر روایت. - . محاسن: ۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كَفَاهُ اللَّهُ تِسْعَهً وَ تِسْعِینَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ أَیْسَرُهَا الْخَنْقُ (۲).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که سه بار بگوید: «بسم الله الرحمن الرحیم و لا حول و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم» خداوند او را از نود و نه نوع از بلاها که آسان ترین آن خفگی است، حفاظت می کند. - . محاسن: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ عَنْ زَكَرِیَّا بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَامِرِ بْنِ مَعْقِلٍ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ آدَمَ شَكَا إِلَی رَبِّهِ حَدِیثَ النَّفْسِ فَقَالَ أَكْثِرْ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: آدم به سوی پروردگار از حدیث نفس به خداوند پناه برد؛ پس خداوند فرمود: زیاد «لا حول و لا قوه الا بالله» بگو. - . محاسن: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، [المحاسن] بِهَذَا الْإِسْنَادِ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ حَمَلَهَ الْعَرْشِ لَمَّا ذَهَبُوا یَنْهَضُونَ بِالْعَرْشِ لَمْ یَسْتَقِلُّوهُ فَأَلْهَمَهُمُ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَنَهَضُوا بِهِ (۴).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: حاملان عرش وقتی رفتند که عرش را بلند کنند، نتوانستند آن را بلند کنند؛ پس خداوند به آنان ذکر «لا حول و لا قوه الا بالله» را الهام فرمود و آنان موفق شدند آن را بلند کنند. - . محاسن: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] فِی رِوَایَهِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ فَقَدْ فَوَّضَ أَمْرَهُ إِلَی اللَّهِ وَ حَقٌّ عَلَی اللَّهِ أَنْ یَکْفِیَهُ (۵).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وقتی بنده ای بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، امر خود را به خدا واگذار کرده و حق است بر خدا که او را کفایت فرماید. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

سن، [المحاسن] فِی رِوَایَهِ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ علیه السلام: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْمَلَائِکَهِ اسْتَسْلَمَ عَبْدِی اقْضُوا حَاجَتَهُ (۶).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خدای عز و جل به ملائکه می فرماید: بنده ام فرمانبردار شد؛ حاجت او را روا کنید. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، [المحاسن] عِیسَی بْنُ جَعْفَرٍ الْعَلَوِیُّ عَنْ حَفْصٍ السَّدُوسِیِّ وَ أَحْمَدَ بْنِ عُبَیْدٍ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ الْکَلْبِیِّ عَنْ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ تَفْسِیرِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ لَا یَحُولُ بَیْنَنَا وَ بَیْنَ الْمَعَاصِی إِلَّا اللَّهُ وَ لَا یُقَوِّینَا عَلَی أَدَاءِ الطَّاعَهِ وَ الْفَرَائِضِ إِلَّا اللَّهُ (۷).

ص: ۱۸۹

۱- ۱. المحاسن ص ۱۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۴۱.

۳- ۳. المحاسن ص ۴۱.

۴- ۴. المحاسن ص ۴۱.

۵- ۵. المحاسن ص ۴۲.

۶- ۶. المحاسن ص ۴۲.

٧- ٧. المحاسن ص ۴۲.

**[ترجمه]محاسن: کلبی می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره تفسیر «لا حول و لا قوه الا بالله» پرسیده شد، فرمود: بین ما و بین معاصی جز خداوند حائل نمی شود و کسی جز خدا ما را بر ادای طاعات و فرائضش، تقویت نمی کند. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، [المحاسن] يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ مَلَائِكَتِي اسْتَسْلَمَ عَبْدِي أَعِينُوهُ أَدْرِكُوهُ اقْضُوا حَاجَتَهُ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند می فرماید: ای ملائکه من! بنده من فرمانبر شد؛ او را یاری کنید و دریابید و حاجت روایش کنید. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، [المحاسن] فِي رِوَايَةٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَنْ قَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَلْفَ مَرَّةٍ فِي دَفْعَةٍ وَاحِدَةٍ رُزِقَ الْحَجَّ مِنْ عَامِهِ فَإِنْ لَمْ يُرْزَقْ أَخَّرَهُ اللَّهُ حَتَّى يَرْزُقَهُ (۲).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در یک نوبت هزار بار بگوید: «ما شاء الله»، همان سال حج روزی او می شود و اگر همان سال روزی او نشد، خداوند اجل او را به تأخیر می اندازد تا حج را روزی او کند. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِيُّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ ظَهَرَتْ عَلَيْهِ النِّعْمَةُ فَلْيُكْثِرِ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَ مَنْ كَثُرَتْ هَمُّهُ فَعَلَيْهِ بِالاسْتِغْفَارِ وَ مَنْ أَلَحَّ عَلَيْهِ الْفَقْرُ فَلْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يَنْفِي اللَّهُ عَنْهُ الْفَقْرَ(۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام از پدران خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که نعمت بر او ظاهر می شود، باید زیاد الحمد لله بگوید و کسی که اندوهش زیاد گردد، باید استغفار کند و کسی که فقر بر او فشار بیاورد، باید زیاد «لا حول و لا قوه الا بالله» بگوید که خدا فقر او را برطرف می کند. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۲۸»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِيُّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الْعِبَادَهِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ خَیْرُ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارُ ثُمَّ تَلَا النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۴).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام از پدران خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: بهترین عبادت گفتن ذکر «لا اله الا الله و لا حول و لا قوه الا بالله» است و بهترین دعا استغفار است. سپس پیامبر صلی الله علیه و آله این آیه را تلاوت فرمودند: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ » - . محمد / ۱۹ - {پس بدان که معبودی جز «اللّه» نیست؛ و برای گناه خود استغفار کن!} - . محاسن: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۲۹»

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِ فَلْیَحْمَدِ اللَّهَ وَ مَنِ اسْتَبْطَأَ الرِّزْقَ فَلْیَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَ مَنْ حَزَنَهُ أَمْرٌ فَلْیَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۵).

**[ترجمه]صحیفه الرضا: امام رضا علیه السلام از پدران خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که خدا بر او نعمت بخشد، باید حمد خدا بگوید و کسی که روزی او کُند گشته باشد، باید از خدا طلب مغفرت کند و کسی که امری او را محزون کند، باید بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله». - . صحیفه الرضا: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۳۰»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] مُحَمَّدُ بْنُ یَزِیدَ عَنْ زِیَادِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَلَطِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هِشَامِ بْنِ أَحْمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ ثَلَاثاً وَ سَبْعِینَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ أَهْوَنُهَا الْجُنُونُ (۶).

وَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: قَالَ لِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا عَلِیُّ أَ لَا أَدُلُّکَ عَلَی کَنْزٍ مِنْ کُنُوزِ الْجَنَّهِ قُلْتُ بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ صلی الله علیه و آله لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا

۱- ۱. المحاسن ص ۴۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۴۲.

۳- ۳. المحاسن ص ۴۲.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۹۱.

۵- ۵. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۳۸.

۶- ۶. الخنق خ.

بِاللَّهِ (۱).

**[ترجمه]طب الائمه علیهم السلام: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند هفتاد و سه نوع از انواع بلاها را که آسان ترین آن دیوانگی است، حفاظت می کند. و علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله به من فرمود: ای علی! آیا تو را به گنجی از گنج های بهشتی راهنمایی نکنم؟ گفتم: بله یا رسول الله! فرمود: (آن گنج) «لا حول و لا قوه الا بالله» است. - . طب الائمه: ۳۹ -

**[ترجمه]

«۳۱»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: دُعَاءُ الْمَكْرُوبِ وَ الْمَلْهُوفِ وَ مَنْ قَدْ أَعْيَتْهُ الْحِيلَهُ وَ أَصَابَتْهُ بَلِيَّهٌ- لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَكَ إِنِّی كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ يَقُولُهَا لَيْلَهَ الْجُمُعَهِ إِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاهِ الْمَكْتُوبَهِ مِنَ الْعِشَاءِ الْآخِرَهِ وَ قَالَ أَخَذْتُهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ قَالَ أَخَذْتُهُ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ ذِی الثَّفِنَاتِ أَخَذَهُ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ أَخَذَهُ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَخَذَهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَخَذَهُ عَنْ جَبْرَئِيلَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۲).

**[ترجمه]طب الائمه: امام صادق علیه السلام فرمود: دعای شخص سختی دیده و حسرت خورنده و کسی که حیله او را خسته کرده و بلیّه ای به او رسیده این است: «لا اله الا انت سبحانك انی كنت من الظالمين» يعنی(خداوندا!) جز تو معبودی نیست! منزّهی تو! من از ستمکاران بودم! این دعا را شب جمعه وقتی از نماز واجب عشاء فارغ شد می گوید. و امام صادق علیه السلام فرمود: من این دعا را از امام باقر علیه السلام اخذ نمودم و ایشان نیز فرمود: من آن را از علی بن الحسین علیهما السلام صاحب پینه ها بر پیشانی گرفتم و ایشان از حسین بن علی علیهما السلام و ایشان از امیرالمؤمنین علیه السلام و ایشان هم آن را از رسول خدا صلی الله علیه و آله و ایشان هم آن را از جبرئیل و جبرئیل نیز آن را از خدای عز و جل اخذ نموده اند. - . طب الائمه: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۳۲»

م، [تفسير الإمام علیه السلام]: إِنَّمَا قَدَرَ حَمَلَهُ الْعَرْشِ عَلَى حَمْلِهِ بِقَوْلِ- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری علیه السلام: همانا حاملان عرش قدرت بر حمل آن را با کلمه «بسم الله الرحمن الرحيم لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظيم و صلّی الله علی محمد و آله الطّيّبين» پیدا کرده اند.

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب العرش.

**[ترجمه]تمام این حدیث در باب عرش آمده است.

**[ترجمه]

«۳۳»

جع، [جامع الأخبار] رَوَی ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: رَأَیْتُ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ یَقُولُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ قُلْتُ یَا نَبِیَّ اللَّهِ مَا ثَوَابُهُ قَالَ تَسْبِیحُ حَمَلَهِ الْعَرْشِ فَمَنْ قَالَ مَرَّهً لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَ مِائَهِ سَنَهٍ وَ کَتَبَ لَهُ بِکُلِّ حَرْفٍ مِائَهَ حَسَنَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ مِائَهَ دَرَجَهٍ فَإِنْ زَادَ عَلَی مَرَّهٍ وَاحِدَهٍ فَلَهُ بِکُلِّ حَرْفٍ کَنْزٌ وَ نُورٌ لِلصِّرَاطِ.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ أَلْفَ مَرَّهٍ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَی الْحَجَّ فَإِنْ کَانَ قَدْ قَرُبَ أَجَلُهُ أَخَّرَ اللَّهُ فِی أَجَلِهِ حَتَّی رَزَقَهُ الْحَجَّ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ مِائَهَ مَرَّهٍ فِی کُلِّ یَوْمٍ لَمْ یُصِبْهُ فَقْرٌ أَبَداً(۴).

**[ترجمه]جامع الاخبار: ابن عباس روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدم که عرضه می داشت: «لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم.» عرض کردم: ای پیامبر خدا! ثواب این ذکر چیست؟ فرمود: این ذکر ثواب تسبیح حاملان عرش را دارد؛ پس هر کس که یک بار بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله» خداوند گناهان صد سال او را می آمرزد و برای او در برابر هر حرفی صد حسنه می نویسد و او را صد درجه بالا می برد؛ پس اگر بیش از یک بار این ذکر را بگوید، در برابر هر حرفی یک گنج و نوری برای صراط دارد.

امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که هزار بار بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خدای متعال حج را روزی او خواهد کرد؛ اگر اجل او نزدیک شده باشد، خداوند اجل او را به تأخیر می اندازد تا حج را روزی او کند .

و نیز فرمود: کسی که در هر روز صد مرتبه بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، تا ابد فقیر نمی شود. - . جامع الاخبار: ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۴»

نبه، [تنبیه الخاطر] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: بَعَثَ اللَّهُ نَبِیّاً إِلَی قَوْمٍ فَشَکَا إِلَی اللَّهِ

۱- ۱. طبّ الأئمّه عليهم السلام ۳۹.

۲- ۲. طبّ الأئمّه عليهم السلام ص ۱۲۲.

۳- ۳. تفسير الإمام:

۴- ۴. جامع الأخبار ص ۶۲.

الضَّعْفَ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ أَنَّ النَّصْرَ يَأْتِيکَ بَعْدَ خَمْسَ عَشْرَهَ سَنَهً فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَنِی بِقِتَالِ بَنِی فُلَانٍ فَشَکَوْا إِلَیْهِ الضَّعْفَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَوْحَی إِلَیَّ أَنَّ النَّصْرَ يَأْتِينِی بَعْدَ خَمْسَ عَشْرَهَ سَنَهً فَقَالُوا مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ فَأَتَاهُمْ بِالنَّصْرِ فِی سَنَتِهِمْ لِتَفْوِيضِهِمْ إِلَی اللَّهِ لِقَوْلِهِمْ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ.

**[ترجمه]تنبیه الخاطر: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند پیامبری را به سوی قومی فرستاد و آن پیامبر از ضعف به خدا شکایت برد؛ پس خدای عز و جل به او وحی کرد که نصرت، بعد از پانزده سال به سراغ تو می آید. آن پیامبر به اصحاب خود گفت: خداوند عز و جل مرا امر فرموده که با فلان قبیله بجنگیم؛ اصحاب او از ضعف به او شکایت بردند؛ پس فرمود: خداوند به من وحی کرد که نصرت، بعد از پانزده سال به سراغ من می آید. اصحابش گفتند: «هر چه خدا بخواهد همان است و هیچ جنبش و قوتی جز به سبب او نیست»؛ به خاطر این که امر خود را به خدا واگذار کردند و در همان سال نصرت خدا به سراغشان آمد؛ زیرا گفتند: «ما شاء الله لا حول و لا قوه الا بالله».

**[ترجمه]

«۳۵»

کا، [الکافی] فِی الرَّوْضَهِ أَبُو عَلِيٍّ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كَفَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ تِسْعَهً وَ تِسْعِينَ نَوْعاً مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ أَيْسَرُهُنَّ الْخَنْقُ (۱).

**[ترجمه]کافی: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که سه بار بگوید: «بسم الله الرحمن الرحیم لا- حول و لا قوه الا بالله العلیّ العظیم»، خداوند عز و جل نود و نه نوع از انواع بلا را که آسان ترین آن خفگی است، از او کفایت می کند. -. کافی ۸: ۱۰۹ -

**[ترجمه]

باب ۵ التهليل و فضله و من كان آخر كلامه لا إله إلا الله و من قال لا إله إلا الله مخلصا و فضل الشهادتين

الأخبار

اشاره

باب ۵ التهلیل و فضله و من کان آخر کلامه لا إله إلا الله و من قال لا إله إلا الله مخلصا و فضل الشهادتین زائدا علی ما مر و یأتی فی الأبواب السابقه و الآتیه

**[ترجمه]و کسی که«لا اله الا الله» را

از سر اخلاص بگوید و فضیلت شهادتین، اضافه بر آنچه در ابواب قبلی گذشت و در ابواب آینده خواهد آمد

**[ترجمه]

«۱»

ید(۲)، [التوحید] لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ ابْنِ عَمِیرَةَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: کُلُّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ مَنْ أَبَی أَنْ یَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]توحید و امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله در تفسیر «کُلِّ جَبَّارٍ عَنِیدٍ» فرمود: مقصود کسی است که ابا دارد بگوید لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . - . أمالی صدوق: ۱۱۹ -

**[ترجمه]

«۲»

أَقُولُ قَدْ مَضَی فِی کِتَابِ التَّوْحِیدِ فِی بَابِ ثَوَابِ الْمُوَحِّدِینَ وَ الْعَارِفِینَ بِأَسَانِیدَ جَمَّةٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله عَنْ جَبْرَئِیلَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ:- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِی فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِی أَمِنَ مِنْ عَذَابِی.

و قد مضی فیه غیره من الأخبار

۱- ۱. الکافی ج ۸ ص ۱۰۹.

۲- ۲. التوحید ص ۴.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۱۱۹.

أيضا(۱).

**[ترجمه]می گویم: قبلا در کتاب توحید در باب ثواب موحدین و عارفین با اسناد مختلف از رسول خدا صلی الله علیه و آله از جبرئیل و او از خداوند عز وجل که فرمود: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حصن و حصار محکم من است و هر کس در حصن و حصار من داخل شود از عذاب من ایمن خواهد بود و در آن باب غیر از این روایت، روایات دیگری هم گذشت.

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق فِی خَبَرِ الشَّیْخِ الشَّامِیِّ: سُئِلَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَیُّ الْقَوْلِ أَصْدَقُ قَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: در خبر پیرمرد شامی است که از امیر المومنین علیه السلام سوال شد: کدام گفتار راست تر است؟ فرمود شهادت به اینکه معبود حقی جز خدا نیست. - . أمالی صدوق: ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ السَّرِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ غَیْرِ تَعَجُّبٍ خَلَقَ اللَّهُ مِنْهَا طَائِراً یُرَفْرِفُ عَلَی رَأْسِ صَاحِبِهَا إِلَی أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ وَ یَذْكُرُ لِقَائِلِهَا(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام فرمودند: هر کسی که بدون تعجّب لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید، خداوند قادر سبحان از آن پرنده ای می آفریند که تا روز قیامت بر بالای سر آن شخص پر می زند و خدا را ذکر می کند و ثواب آن را برای او می فرستد. - . ثواب الأعمال: ۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ السَّیَّارِیِّ رَفَعَهُ إِلَی الثُّمَالِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ قَوْلُكَ مَجِّدُوا اللَّهَ فِی خَمْسِ كَلِمَاتٍ مَا هِیَ قَالَ إِذَا قُلْتَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ رَفَعْتَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی عَمَّا یَقُولُ الْعَادِلُونَ بِهِ فَإِذَا قُلْتَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیكَ لَهُ فَهِیَ كَلِمَةُ الْإِخْلَاصِ الَّتِی لَا یَقُولُهَا عَبْدٌ إِلَّا أَعْتَقَهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِلَّا الْمُسْتَكْبِرِینَ وَ الْجَبَّارِینَ وَ مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَوَّضَ الْأَمْرَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَیْهِ فَلَیْسَ بِمُسْتَكْبِرٍ وَ لَا جَبَّارٍ إِنَّ الْمُسْتَكْبِرَ مَنْ یُصِرُّ عَلَی الذَّنْبِ الَّذِی قَدْ غَلَبَهُ هَوَاهُ فِیهِ وَ آثَرَ دُنْیَاهُ عَلَی آخِرَتِهِ وَ مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَدْ أَدَّی شُكْرَ كُلِّ

نِعْمَهٍ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]خصال: ابی حمزه ثمالی گوید به امام سجاد علیه السلام گفتم: شما می فرمائید خدا را به پنج جمله تمجید کنید؛ چیست آن پنج جمله؟ فرمود: چون بگوئی سبحان اللَّه و بحمده، خدا را از آنچه خدانشناسان گویند بالاتر برده ای. چون بگوئی لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وحده لا شریک له، کلمه اخلاص را گفتی، هیچ بنده ای که بزرگی خواه و ستمگر نباشد آن را نگوید جز آنکه خدا از آتش دوزخ آزادش کند. هر کس بگوید لا حول و لا قوه الا باللَّه، کار خود را به خدا واگذارده. هر کس بگوید استغفر اللَّه و اتوب الیه، بزرگی فروش و ستمگر نیست، بزرگی فروش کسی است که اصرار به گناه می ورزد و هوای نفسش بر او غالب است و دنیای خود را بر آخرتش مقدم می دارد. کسی که بگوید الحمد للَّه، هر نعمتی که خدا بر او دارد ادا کرده. - . خصال ۱ : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ید(۵)، [التوحید] ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَمُوداً مِنْ یَاقُوتٍ أَحْمَرَ رَأْسُهُ تَحْتَ الْعَرْشِ وَ أَسْفَلُهُ

ص: ۱۹۳

۱- ۱. راجع ج ۳ ص ۱- ۱۴.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۳۷.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۸.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۴۳.

۵- ۵. التوحید ص ۶.

عَلَى ظَهْرِ الْحُوتِ فِی الْأَرْضِ السَّابِعَهِ السُّفْلَی فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اهْتَزَّ الْعَرْشُ وَ تَحَرَّکَ الْعَمُودُ وَ تَحَرَّکَ الْحُوتُ فَیَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ اسْکُنْ یَا عَرْشِی فَیَقُولُ کَیْفَ أَسْکُنُ وَ أَنْتَ لَمْ تَغْفِرْ لِقَائِلِهَا فَیَقُولُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اشْهَدُوا سُکَّانَ سَمَاوَاتِی أَنِّی قَدْ غَفَرْتُ لِقَائِلِهَا(۱).

**[ترجمه]توحید: - . توحید: ۶ - رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: خدای عز و جل را عمودی است از یاقوت سرخ که سرش در زیر عرش است و پائین و زیرش بر پشت ماهی در زمین هفتم که از همه طبقات زمین زیرتر است. پس چون بنده لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید، عرش به لرزه در آید و آن عمود بجنبد و ماهی حرکت کند. پس خدای تبارک و تعالی می فرماید که ای عرش من! آرام بگیر. عرش عرض می کند که آیا آرام می گیرم و تو گوینده آن را نمی آمرزی. پس خدای تبارک و تعالی می فرماید: ای ساکنان آسمان های من! گواه باشید که من گوینده آن را آمرزیدم. - . عیون الأخبار ۲ : ۳۱ -

**[ترجمه]

«۷»

ید، [التوحید] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِی سَاعَهٍ مِنْ لَیْلٍ أَوْ نَهَارٍ طُلِسَتْ مَا فِی صَحِیفَتِهِ مِنَ السَّیِّئَاتِ (۲).

**[ترجمه]توحید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هر که «در ساعتی از شب یا روز لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید، آنچه در نامه عملش باشد از بدی ها محو و نابود شود. - . توحید: ۶ -

**[ترجمه]

«۸»

ثو،(۳)

[ثواب الأعمال] ید، [التوحید] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَا مِنْ شَیْ ءٍ أَعْظَمَ ثَوَاباً مِنْ شَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا یَعْدِلُهُ شَیْ ءٌ وَ لَا یَشْرَکُهُ فِی الْأَمْرِ أَحَدٌ(۴).

سن، [المحاسن] أبی عن محمد بن علی عن أبی المفضل عن أبی حمزه: مثله (۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: - . ثواب الأعمال: ۴ - امام محمّد باقر علیه السّلام فرمود: ثواب هیچ چیزی بالاتر از اقرار به لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ نیست، زیرا نه خدا را نظیر و مانندی است، و نه او را در کارهایی که دارد شریک و انبازی است. - . توحید: ۳ -

در محاسن نیز مانند آن روایت شده است. - . محاسن : ۳۰ -

**[ترجمه]

«۹»

جا، [المجالس] للمفید ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْعَنْبَرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حُسَیْنِ بْنِ وَاقِدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَمْرِو بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَیْدَهَ عَنْ بَشِیرِ بْنِ کَعْبٍ عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نِصْفُ الْمِیزَانِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ مِلْأَهُ (۶).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی المفید رحمه الله عن الجعابی رفعه: مثله.

**[ترجمه]مجالس مفید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: لاـ إِلهَ إِلَّا اللَّهُ گفتن نیمی از میزان عمل است، و الحمد للّه گفتن آنان را پر می کند. -. أمالی طوسی ۱ : ۱۸ -

امالی طوسی همانند آن را روایت کرده است.

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِی

ص: ۱۹۴

۱- ۱. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳۱.

۲- ۲. التوحید ص ۶، و الطلس: المحو.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۴.

۴- ۴. التوحید ص ۳.

۵- ۵. المحاسن ص ۳۰.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۸.

مَنْ دَخَلَهُ أَمِنَ عَذَابِی (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: خداوند می فرمایند: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حصن و حصار محکم من است و هر کس در حصن و حصار من داخل شود، از عذاب من ایمن خواهد بود.

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، (۲)

[ثواب الأعمال] ید، [التوحید] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ الْعِجْلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی الْعَلَاءِ الْخَفَّافِ عَنْ عَطِیَّهَ الْعَوْفِیِّ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا قُلْتُ وَ لَا قَالَ الْقَائِلُونَ قَبْلِی مِثْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: - . ثواب الأعمال: ۴ - رسول اکرم صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم فرمودند: نه من و نه آن کسانی که پیش از من بوده اند، ذکری همانند لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بر زبان نرانده ایم. - . توحید : ۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الْعِبَادَهِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ خَیْرُ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارُ ثُمَّ تَلَا النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۴).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین عبادت گفتن: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ است و بهترین دعا استغفار کردن. سپس این آیه را تلاوت فرمودند: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِک » - . محاسن: ۲۹۱، و آیه سوره محمد / ۱۹ - {پس بدان که هیچ معبودی جز خدا نیست؛ و برای گناه خویش آمرزش جوی.}

**[ترجمه]

«۱۳»

ید، [التوحید] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَیْرُ الْعِبَادَهِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۵).

ثو، [ثواب الأعمال] ماجیلویه عن علی عن أبیه عن النوفلی: مثله (۶).

**[ترجمه]توحید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین عبادت ها گفتن لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ است. - . توحید: ۳ -

در ثواب الاعمال مانند آن روایت شده است. - . ثواب الأعمال: ۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

يد، [التوحيد] أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ الْكُوفِیِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِيهِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی الطُّفَيْلِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا صَعِدَتْ تَخْرِقُ كُلَّ سَقْفٍ- لَا تَمُرُّ بِشَیْ ءٍ مِنْ سَيِّئَاتِهِ إِلَّا طَلَسَتْهَا حَتَّى تَنْتَهِیَ إِلَى مِثْلِهَا مِنَ الْحَسَنَاتِ فَتَقِفَ (۷).

ص: ۱۹۵

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۶.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۴.

۳- ۳. التوحید ص ۳.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۹۱، و الآیه فی سوره القتال: ۱۹.

۵- ۵. التوحید ص ۳.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۴.

۷- ۷. التوحید ص ۵.

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن سعد عن ابن عیسی و ابن هاشم و الحسن بن علی الکوفی جمیعا عن الحسین بن سیف عن عمرو بن شمر: مثله (۱).

**[ترجمه]توحید: امیرالمومنین علیه السلام فرمودند: هیچ بنده مسلمان نیست که لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید مگر آنکه این کلمه بالا رود در حالی که هر سقفی را بشکافد و به چیزی از گناهانش نگذرد مگر آنکه آن را محو و نابود سازد تا آنکه به مثل خود از حسنات منتهی شود و بایستد. -. توحید: ۵ -

ثواب الأعمال از عمرو بن شمر همانند آن را آورده است. -. ثواب الأعمال: ۴ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو(۲)، [ثواب الأعمال] ید، [التوحید] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ أَخِیهِ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ثَمَنُ الْجَنَّهِ(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بهای بهشت است. -. ثواب الأعمال: ۴ و توحید: ۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو(۴)، [ثواب الأعمال] ید، [التوحید] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ سُلَیْمَانَ [بْنِ] عَمْرٍو عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِی عَطَاءٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَا مِنَ الْکَلَامِ کَلِمَهٌ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مَا مِنْ عَبْدٍ یَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ یَمُدُّ بِهَا صَوْتَهُ فَیَفْرُغُ إِلَّا تَنَاثَرَتْ ذُنُوبُهُ تَحْتَ قَدَمَیْهِ کَمَا یَتَنَاثَرُ وَرَقُ الشَّجَرِ تَحْتَهَا(۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: هیچ مسلمانی با صدای رسا ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را نمی گوید مگر آنکه گناهانش در زیر پایش ریخته شود مانند ریختن برگ درختان در زیر شاخه ها. -. ثواب الأعمال: ۵ و توحید: ۵ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ید، [التوحید] مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ تَمِیمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِیسَ الشَّامِیِّ عَنْ هَارُونَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ قُدَامَهَ بْنِ مُحْرِزٍ

عَنْ مَخْرَمَهَ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْأَشَجِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی حَرْبِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِيهِ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: أَرْسَلَنِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لِی بَشِّرِ النَّاسَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ فَلَهُ الْجَنَّهُ(۶).

**[ترجمه]توحید: زید بن خالد گفت که: رسول خدا صلی الله علیه و آله مرا فرستاد که مردم را مژده دهم و به من فرمود که مردم را مژده ده به اینکه هر کس لا اله الا الله وحده لا شریک له بگوید، بهشت از برای او خواهد بود. - . توحید: ۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ثو(۷)، [ثواب الأعمال] يد، [التوحيد] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عِيسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ مِنْ وُلْدِ عُمَرَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَبِی سَعِيدٍ الْخُدْرِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ لِمُوسَی يَا مُوسَی لَوْ أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَ عَامِرِيهِنَ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۴.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۵.

۳- ۳. التوحيد ص ۵.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۶.

۵- ۵. كتاب التوحيد ص ۶.

۶- ۶. كتاب التوحيد ص ۶.

۷- ۷. ثواب الأعمال ص ۳.

عِنْدِی وَ الْأَرَضِینَ السَّبْعَ فِی کِفَّهٍ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِی کِفَّهٍ مَالَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم روایت کرده است که پروردگار جهانیان به حضرت موسی بن عمران فرمود: ای موسی! اگر تمام آسمان ها و ساکنان آنها و هفت طبقه زمین را در یک کفّه، و لا اله الّا اللّٰه را در کفّه دیگری قرار دهند، در نزد من (که خداوند جهانم) این کفّه (از نظر ارزش) سنگین تر است. - . ثواب الأعمال: ۳ و توحید: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ید، [التوحید] فِی خَبَرِ زَیْنَبَ الْعَطَّارَهِ: مَا تَحْمِلُ الْأَمْلَاکُ الْعَرْشَ إِلَّا بِقَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ (۲).

**[ترجمه]توحید: در خبر زینب عطر فروش آمده است: فرشتگان عرش را بر نمی دارند مگر به گفتن لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ. - . توحید: ۲۰۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] مُحَمَّدُ بْنُ بَکْرَانَ النَّقَّاشُ عَنْ أَحْمَدَ الْهَمْدَانِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا: فِی تَفْسِیرِ حُرُوفِ الْمُعْجَمِ قَالَ فَلَامُ أَلِفٍ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ هِیَ کَلِمَهُ الْإِخْلَاصِ مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَهَا مُخْلِصاً إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّهُ(۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام: امام رضا علیه السلام در تفسیر حروف الفبا فرمود: و لام الف، (لا) «لا إله الّا اللّٰه » است که بدان کلمه اخلاص گویند و هر بنده ای که آن را با خلوص نیّت بر زبان جاری کند بهشت بر او واجب می گردد. - . عیون الأخبار ۱ : ۱۳۰ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ثو، [ثواب الأعمال] مع (۴)، [معانی الأخبار] ید، [التوحید] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً دَخَلَ الْجَنَّهَ وَ إِخْلَاصُهُ أَنْ یَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ (۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام فرمودند: هر کس که ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را با اخلاص بگوید، وارد بهشت می گردد؛ و اخلاص در این مقام آن است که گفتن این ذکر شریف او را از معاصی و محرّمات الهی باز دارد. - . ثواب الأعمال: ۵، معانی الأخبار: ۳۷۰، توحید: ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۲»

ثو، [ثواب الأعمال] مع،(۶)

[معانی الأخبار] ید، [التوحید] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ وَ ابْنِ هَاشِمٍ جَمِیعاً عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ عَمْرٍو عَنْ مُهَاجِرِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ زَیْدِ بْنِ أَرْقَمَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً دَخَلَ الْجَنَّةَ وَ إِخْلَاصُهُ بِهَا أَنْ یَحْجُزَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ (۷).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمودند: هر کس که ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را با اخلاص بگوید، وارد بهشت می گردد؛ و اخلاص در این مقام آن است که گفتن این ذکر شریف او را از معاصی و محرّمات الهی باز دارد. - . ثواب الأعمال: ۶، معانی الأخبار: ۳۷۰، توحید: ۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ سُلَیْمَانَ عَنْ زَیْدِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَیْشٍ قَالَ سَمِعْتُ حُذَیْفَةَ یَقُولُ: لَا یَزَالُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَرُدُّ غَضَبَ الرَّبِّ جَلَّ جَلَالُهُ عَنِ الْعِبَادِ مَا کَانُوا لَا یُبَالُونَ مَا انْتَقَصَ مِنْ دُنْیَاهُمْ إِذَا سَلِمَ دِینُهُمْ فَإِذَا کَانُوا لَا یُبَالُونَ

۱- ۱. التوحید ص ۱۲.

۲- ۲. التوحید ص ۲۰۰، و قد مر فی الباب السابق.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۱ ص ۱۳۰ و یرید بلام الف حرف« لا».

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۵، معانی الأخبار ص ۳۷۰.

۵- ۵. التوحید ص ۱۰.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۶، معانی الأخبار ص ۳۷۰.

۷- ۷. التوحید ص ۱۰.

مَا انْتَقَصَ مِنْ دِينِهِمْ إِذَا سَلِمَتْ دُنْيَاهُمْ ثُمَّ قَالُوهَا رُدَّتْ عَلَيْهِمْ وَ قِيلَ كَذَبْتُمْ وَ لَسْتُمْ بِهَا صَادِقِينَ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ غضب خداوندی را از بندگانش دور می سازد، مادامی که سلامت در دین را بر امور دنیائی مقدّم دارند؛ ولی اگر بیمی از نقصان در دین خود نداشته باشند و همّت آنها فقط مصروف امور دنیوی گردد، این ذکر از آنان مورد قبول درگاه الهی نمی شود و به آنها می گویند: دروغ می گوئید و در شهادت به یگانگی ذات خداوند راستگو نیستید. - . ثواب الأعمال: ۶ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عُبَيْدٍ الضَّبِّيُّ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الرِّضَا علیه السلام بِنَيْسَابُورَ أَيَّامَ الْمَأْمُونِ قُمْتُ فِي حَوَائِجِهِ وَ التَّصَرُّفِ فِي أَمْرِهِ مَا دَامَ بِهَا فَلَمَّا خَرَجَ إِلَى مَرْوٍ شَيَّعْتُهُ إِلَى سَرَخْسَ فَلَمَّا خَرَجَ مِنْ سَرَخْسَ أَرَدْتُ أَنْ أُشَيِّعَهُ إِلَى مَرْوٍ فَلَمَّا صَارَ مَرْحَلَةً أَخْرَجَ رَأْسَهُ مِنَ الْعَمَّارِيَّةِ وَ قَالَ لِي يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ انْصَرِفْ رَاشِداً فَقَدْ قُمْتَ بِالْوَاجِبِ وَ لَيْسَ لِلتَّشْيِيعِ غَايَةٌ قَالَ قُلْتُ بِحَقِّ الْمُصْطَفَى وَ الْمُرْتَضَى وَ الزَّهْرَاءِ لَمَّا حَدَّثْتَنِي بِحَدِيثٍ تَشْفِينِي بِهِ حَتَّى أَرْجِعَ فَقَالَ تَسْأَلُنِي الْحَدِيثَ وَ قَدْ أُخْرِجْتُ مِنْ جِوَارِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا أَدْرِي إِلَى مَا يَصِيرُ أَمْرِي قَالَ قُلْتُ بِحَقِّ الْمُصْطَفَى وَ الْمُرْتَضَى وَ الزَّهْرَاءِ لَمَّا حَدَّثْتَنِي بِحَدِيثٍ تَشْفِينِي بِهِ حَتَّى أَرْجِعَ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبِي عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله يَقُولُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اسْمِي مَنْ قَالَهُ مُخْلِصاً مِنْ قَلْبِهِ دَخَلَ حِصْنِي وَ مَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ عَذَابِي.

قال الصدوق رحمه الله الإخلاص أن یحجزه هذا القول عما حرم الله عز و جل (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام: حسین بن احمد گفت: از پدرم شنیدم که می گفت: از جدّم شنیدم که می گفت: چون علیّ بن موسی الرّضا علیهما السّلام در زمان مأمون به نیشابور آمد، من در خدمتش بودم و به کارهای شخصی آن بزرگوار اقدام می کردم. تا روزی که به قصد سرخس از نیشابور خارج شد و من او را بدرقه کردم و می خواستم تا مرو به همراه او باشم، و چون یک مرحله از راه را طیّ کردیم سر از محمل بیرون آورد و فرمود: بازگرد با کمال موفّقیّت، تو به واجب خود اقدام کردی و تا حدّ مشایعت انجام وظیفه نمودی، بس است. عرض کردم: ترا به حقّ جدّت محمّد مصطفی و پدرت علیّ مرتضی و مادرت فاطمه زهرا، که یک حدیث از احادیث برای من بگو تا مرا شفا باشد تا بازگردم. فرمود: تو از من حدیث می پرسی؟! من خود از جوار جدّم بیرون شدم، و حال آنکه نمی دانم عاقبت امرم به کجا خواهد کشید. عرضه داشتم: به حقّ محمّد مصطفی و علیّ مرتضی و فاطمه زهرا حدیثی برایم بگو که مرا شفا و عافیت بخشیده باشی تا بازگردم به سوی وطنم. فرمود: حدیث کرد مرا پدرم از جدّم از پدرش که او از پدرش شنید و او نیز از پدرش که گفت: شنیدم از پدرم علیّ بن ابی طالب علیهم السّلام که می گفت: شنیدم از رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله که می فرمود: خداوند جلّ جلاله فرموده: لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ نام و نشان من است، هر کس از روی اخلاص قلب آن را بگوید در حصن و حصار محکم من داخل شده، و هر کس در حصن و حصار من داخل شود از عذاب من ایمن خواهد بود.

صدوق رحمه الله می فرماید: اخلاص این است که گفتن این ذکر شریف او را از معاصی و محرّمات الهی باز دارد. - . عیون الأخبار ۲ : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ج، [الإحتجاج] ابْنُ نُبَاتَهَ قَالَ: سَأَلَ ابْنُ الْكَوَّاءِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فَقَالَ كَمْ بَيْنَ مَوْضِعِ قَدَمِكَ إِلَى عَرْشِ رَبِّكَ قَالَ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا ابْنَ الْكَوَّاءِ سَلْ مُتَعَلِّماً وَ لَا تَسْأَلْ مُتَعَنِّتاً مِنْ مَوْضِعِ قَدَمِي إِلَى عَرْشِ رَبِّي أَنْ يَقُولَ قَائِلٌ مُخْلِصاً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا ثَوَابُ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً طُمِسَتْ ذُنُوبُهُ كَمَا يُطْمَسُ الْحَرْفُ الْأَسْوَدُ مِنَ الرَّقِّ الْأَبْيَضِ فَإِذَا قَالَ ثَانِيَةً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً خَرَقَتْ أَبْوَابَ السَّمَاءِ وَ صُفُوفَ الْمَلَائِكَةِ حَتَّى

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۶.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲: ۱۳۷.

تَقُولَ الْمَلَائِكَهُ بَعْضُهَا لِبَعْضٍ اخْشَعُوا لِعَظَمِهِ اللَّهِ فَإِذَا قَالَ ثَالِثَهً مُخْلِصاً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَمْ تُنَهْنَهْ دُونَ الْعَرْشِ فَيَقُولُ الْجَلِيلُ اسْكُنِي فَوَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَأَغْفِرَنَّ لِقَائِلِكِ بِمَا كَانَ فِيهِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَهَ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ (۱) يَعْنِي إِذَا كَانَ عَمَلُهُ خَالِصاً ارْتَفَعَ قَوْلُهُ وَ كَلَامُهُ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]احتجاج: ابن کواء از امیر المومنین علیه السلام پرسید: یا امیر المؤمنین فاصله بین قدم های شما تا عرش خدا چقدر است؟ فرمود: امیر المؤمنین علی علیه السلام فرمود: که یا ابن الکواء مادرت به مرگ تو بگرید. پسر کواء سؤالی بکن برای یاد گرفتن نه سؤال برای لجبازی و آزمایش کردن. از محل قدم من تا عرش پروردگارم به اندازه فاصله گفتن یک لا اله الا الله است از روی اخلاص . گفت: یا امیر المؤمنین! ثواب کسی که بگوید لا اله الا الله چیست؟ فرمود: هر کس با اخلاص بگوید گناهانش پاک می شود، چنان که حرف سیاه از لوح سفید پاک می گردد. وقتی برای مرتبه دوم به اخلاص گفت لا اله الا الله ، درهای آسمان و صفوف ملائکه را می شکافد، به طوری که ملائکه به یکدیگر می گویند اظهار خشوع کنید در مقابل عظمت خدا. برای مرتبه سوم که به اخلاص گفت لا اله الا الله، هیچ چیز مانع او نمی شود تا عرش خدا. پروردگار جلیل می فرماید: آرام گیر به عزت و جلالم سوگند می آمرزم گوینده تو را با هر چه کرده. بعد این آیه را خواند: «إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطِّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ» - . احتجاج : ۱۳۸ و فاطر / ۱۰ - {کلمه طیب به سوی او بالا می رود و عمل صالح آن را در بالاتر رفتن مدد می دهد.} تا آخر حدیث.

**[ترجمه]

«۲۶»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْخَشَّابِ عَنِ ابْنِ كَلُّوبٍ عَنْ إِسْحَاقَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَ: لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّ مَنْ كَانَ آخِرُ كَلَامِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّهَ(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: به مردگان خود لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ تلقین کنید، زیرا هر که آخر سخنش لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ باشد بهشت می رود. - . أمالی صدوق: ۳۲۳ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ل، [الخصال] الْعَطَّارُ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِي نُورِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَنْ كَانَتْ عِصْمَهُ أَمْرِهِ شَهَادَهَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِيبَهٌ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ خَيْراً قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ خَطِيئَهٌ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ (۴).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن علی بن موسی عن أحمد بن محمد عن بکر بن صالح عن الحسن بن علی عن عبد الله بن علی عن علی بن علی اللهبی عن الصادق عن آبائه علیهم السلام عن النبی صلی الله علیه و آله: مثله (۵).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: چهار چیز است که اگر در فردی جمع شود در نور بزرگ خداست: کسی که نگهداری کارش گواهی به یکتائی خدا و اینکه رسول خدایم باشد و کسی که هر گاه مصیبتی به او رسد بگوید: إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ و کسی که هر گاه خوبی به او برسد بگوید: الحمد للّه و کسی که هر گاه گناهی او را رسد بگوید: استغفر اللّه و اتوب الیه. - . خصال ۱ : ۱۰۶ -

ثواب الأعمال از امام صادق علیه اسلام از قول رسول خدا صلی الله علیه و اله همانند آن را آورده است. - . ثواب الأعمال: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی أَبُو عَمْرٍو عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ شَرِيكٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِی نَفْسِی

۱- ۱. فاطر: ۱۰.

۲- ۲. الاحتجاج: ۱۳۸.

۳- ۳. أمالی الصدوق: ۳۲۳.

۴- ۴. الخصال ج ۱: ۱۰۶.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۱۵۰.

بِيَدِهِ لَا يَقُولُهَا أَحَدٌ إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: قسم به کسی که جانم در دست اوست احدی این ذکر را نگوید مگر این که خداوند آتش را برای او حرام کند أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ. - . أمالی طوسی ۱ : ۲۶۶ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی أبواب معجزات النبی صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]این روایت به صورت کامل در ابواب معجزات نبی صلی الله علیه و اله آمده است.

**[ترجمه]

«۲۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الْأَرْمَنِیِّ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ الْخَرَّاطِ عَنْ بِشْرٍ الْأَوْزَاعِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ علیهم السلام قَالَ: مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَمْ یَشْهَدْ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ کُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ فَإِنْ شَهِدَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ کُتِبَتْ لَهُ أَلْفَا أَلْفِ حَسَنَهٍ(۲).

سن، [المحاسن] محمد بن علی عن علی بن أسباط عن یعقوب بن سالم عن رجل عن جابر بن یزید عن أبی جعفر علیه السلام: مثله (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام، و آن حضرت از پدر بزرگوارش امام محمّد باقر علیه السّلام روایت کرده اند: کسی که به یگانگی پروردگار جهانیان شهادت دهد و شهادت به نبوت رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم را به آن اضافه نکند، در نامه اعمال او ده حسنه ثبت می گردد؛ ولی اگر شهادت به نبوّت آن حضرت را به آن ضمیمه نماید، دو میلیون حسنه به پاداش این ذکر به نام او ثبت شود. - . ثواب الأعمال: ۱۰ -

محاسن از امام صادق علیه السلام همانند آن را آورده است. - . محاسن: ۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ الْأَصْبَهَانِیِّ عَنِ الْمِنْقَرِیِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ: إِذَا قَالَ أَحَدُکُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَلْیَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ

رَبِّ الْعَالَمِينَ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر قمی: امام سجاد علیه السلام فرمودند: زمانی که یکی از شما گفت لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، پس به دنبالش بگوید الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، چرا که خداوند عز و جل می فرمایند: «لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ - . تفسیر قمی: ۵۸۷ و آیه سوره غافر / ۵ - » }خدایی جز او نیست. پس او را در حالی که دین [خود] را برای وی بی آلایش گردانیده اید بخوانید. سپاس [ها همه] ویژه خدا پروردگار جهانیان است.}

**[ترجمه]

«۳۱»

ك، [إكمال الدين] الطَّالَقَانِيُّ عَنِ الْجَلُودِيِّ عَنِ الْجَوْهَرِيِّ عَنِ ابْنِ عُمَارَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَةَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَفْضَلُ الْكَلَامِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَفْضَلُ الْخَلْقِ أَوَّلُ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ أَوَّلُ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ أَنَا وَ أَنَا نُورٌ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ (۵).

**[ترجمه]إکمال الدین: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: بهترین سخن، کلام لا اله الّا اللّه است و بهترین مخلوق کسی است که اوّل بار لا اله الّا اللّه را بر زبان جاری کرده است. گفتند: ای رسول خدا! چه کسی اوّل بار لا اله الّا اللّه را بر زبان جاری کرده است؟ فرمود: من، و من در مقابل خدای تعالی نوری بودم. - . کمال الدین ۲ : ۳۸۵ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب نص الرسول علی الأئمه صلوات الله علیهم.

**[ترجمه]کامل این این روایت در باب نص الرسول علی الأئمه صلوات الله علیهم خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۳۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَقِّنُوا

١- ١. أمالى الطوسىّ ج ١: ٢۶۶.
٢- ٢. ثواب الأعمال: ١٠.
٣- ٣. المحاسن: ٣٣.
۴- ۴. تفسير القمّىّ: ۵٨٧ فى حديث، و الآيه فى سوره غافر: ۶۵.
۵- ۵. كمال الدين ج ٢: ٣٨۵.

مَوْتَاکُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهَا تَهْدِمُ الذُّنُوبَ فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَنْ قَالَ فِی صِحَّتِهِ فَقَالَ فَذَاکَ أَهْدَمُ وَ أَهْدَمُ إِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أُنْسٌ لِلْمُؤْمِنِ فِی حَیَاتِهِ وَ عِنْدَ مَوْتِهِ وَ حِینَ یُبْعَثُ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ جَبْرَئِیلُ یَا مُحَمَّدُ لَوْ تَرَاهُمْ حِینَ یُبْعَثُونَ هَذَا مُبْیَضٌّ وَجْهُهُ یُنَادِی لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَکْبَرُ وَ هَذَا مُسْوَدٌّ وَجْهُهُ یُنَادِی یَا وَیْلَاهْ یَا ثُبُورَاهْ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام باقر علیه السّلام روایت کرده است که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را به مردگان خود تلقین کنید، زیرا موجب آمرزش گناهان آن ها می شود. عرض کردند: ای پیغمبر خدا! گفتن آن در حال سلامت و حیات چگونه است؟ فرمود: باعث از بین رفتن بیشتر گناهان می گردد ــ و حضرت رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم سه مرتبه این جمله را تکرار کردند ــ زیرا این ذکر سایه انس مؤمن است چه در زندگی، چه هنگام مرگ، و چه در روز محشر؛ و رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود که جبرئیل گفت: ای محمّد! کاش می دیدی که در روز رستاخیز یک گروه با صورتی نورانی و درخشان در حالی که ذکر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ ، و اللّه اکبر بر زبان دارند، محشور می گردند؛ و گروه دیگری که با صورتی سیاه به محشر درآیند که شیون کنان فریاد می زنند: ای وای بر ما که تباه شدیم. - . ثواب الأعمال: ۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ رَفَعَهُ إِلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: ثَمَنُ الْجَنَّةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم روایت کرده است که فرمود: لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بهای بهشت است. - . ثواب الأعمال: ۳ -

**[ترجمه]

«۳۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَلِیدٍ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ غُرِسَتْ لَهُ شَجَرَةٌ فِی الْجَنَّةِ مِنْ یَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ مَنْبِتُهَا فِی مِسْکٍ أَبْیَضَ أَحْلَی مِنَ الْعَسَلِ وَ أَشَدَّ بَیَاضاً مِنَ الثَّلْجِ وَ أَطْیَبَ رِیحاً مِنَ الْمِسْکِ فِیهَا ثِمَارٌ أَمْثَالُ أَثْدَاءِ الْأَبْکَارِ تَفْلِقُ عَنْ سَبْعِینَ حُلَّةً(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: حضرت رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: کسی که لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید، در بهشت برای او درختی می روید از یاقوت سرخ، شیرین تر از عسل، سپیدتر از برف و خوشبوتر از مشک در زمینی از جنس مشک سپید، میوه های این درخت همانند پستان دختران باکره است که از زیر هفتاد لباس (مراد لباس های بسیار است) خود را می نمایند. - . ثواب الأعمال: ۳ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، [المحاسن] الْفُضَیْلُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ رَفَعَهُ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِیدِ الْوَصَّافِیِّ: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله خَیْرُ الْعِبَادَهِ الِاسْتِغْفَارُ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی کِتَابِهِ- فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۴).

**[ترجمه]محاسن: همانند آن را روایت کرده و در آخر آن افزوده: و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین عبادت استغفار است، چرا که خداوند عز و جل می فرمایند: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ» - . محاسن: ۳۰ و آیه سوره محمد / ۱۹ - }پس بدان که هیچ معبودی جز خدا نیست؛ و برای گناه خویش آمرزش جوی .}

**[ترجمه]

«۳۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی وَ ابْنِ هَاشِمٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ جَمِیعاً عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَیْفٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَیْسَ شَیْ ءٌ إِلَّا وَ لَهُ شَیْ ءٌ یَعْدِلُهُ إِلَّا اللَّهَ فَإِنَّهُ لَا یَعْدِلُهُ شَیْ ءٌ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَا یَعْدِلُهَا شَیْ ءٌ وَ دَمْعَهٌ مِنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَیْسَ لَهَا مِثْقَالٌ فَإِنْ سَالَتْ عَلَی وَجْهِهِ لَمْ یَرْهَقْهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ بَعْدَهَا أَبَداً(۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: هر چیزی نظیر و همتائی دارد مگر سه چیز: اوّل، ذات مقدّس خداوندی که نظیر و مانند ندارد. دوم، ذکر شریف لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ است که همتائی ندارد. سوم، اشکی که از خوف خدا و عذاب الهی از چشم جاری می شود که همسنگی ندارد، و اگر این گریه بر صورت آدمی جاری شود، هیچ ناراحتی و خواری پس از آن به آن صورت نخواهد رسید. - . ثواب الأعمال: ۴ -

**[ترجمه]

«۳۷»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ

ص: ۲۰۱

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۳.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۳.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۳.

۴- ۴. المحاسن: ۳۰. و الآیه فی سوره القتال: ۱۹.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ۴.

الْعِجْلِيِّ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا مَحَتْ مَا فِي صَحِيفَتِهِ مِنْ سَيِّئَاتٍ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَى مِثْلِهَا مِنْ حَسَنَاتٍ (۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول اكرم صلّى اللَّه عليه و آله فرمودند: هيچ مؤمنى ذكر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را بر زبان نمى راند مگر آنكه تمام گناهانش از نامه اعمال او پاک مى شود، تا اينكه در كنار ساير اعمال نيك او قرار مى گيرد. - . ثواب الأعمال: ۴ -

**[ترجمه]

«۳۸»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ يَقْطِينٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ وَ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ مَعاً عَنْ رِبْعِيٍّ عَنْ فُضَيْلٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَكْثِرُوا مِنَ التَّهْلِيلِ وَ التَّكْبِيرِ فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْ ءٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنَ التَّكْبِيرِ وَ التَّهْلِيلِ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: فضيل بن يسار نهدى از امام معصوم عليه السّلام شنيده است كه فرمود: ذكر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ ، و اللَّه اكبر را زياد بگوئيد، زيرا هيچ چيزى نزد خداوند محبوب تر از اين دو ذكر نيست. - . ثواب الأعمال: ۵ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَخِيهِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ فَيَفْرُغُ حَتَّى تَتَنَاثَرَ ذُنُوبُهُ تَحْتَ قَدَمَيْهِ كَمَا تَتَنَاثَرُ وَرَقُ الشَّجَرِ تَحْتَهَا(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلّى اللَّه عليه و آله و سلّم فرمود: هيچ مسلمانى با صداى رسا ذكر لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ را نمى گويد مگر آنكه گناهانش در زير پايش ريخته شود مانند ريختن برگ درختان در زير شاخه ها. - . ثواب الأعمال: ۶ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ [بْنِ] الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي هَارُونَ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ يَوْمٍ جَالِساً وَ عِنْدَهُ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فِيهِمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام إِذْ قَالَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ فَقَالَ رَجُلَانِ مِنْ أَصْحَابِهِ فَنَحْنُ نَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ رَسُولُ

اللَّهِ ص إِنَّمَا تُقْبَلُ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ هَذَا وَ شِيعَتِهِ الَّذِينَ أَخَذَ رَبُّنَا مِيثَاقَهُمْ فَقَالَ الرَّجُلَانِ فَنَحْنُ نَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَدَهُ عَلَى رَأْسِ عَلِيٍّ عليه السلام ثُمَّ قَالَ عَلَامَةُ ذَلِكَ أَنْ لَا تَحُلَّا عَقْدَهُ وَ لَا تَجْلِسَا مَجْلِسَهُ وَ لَا تُكَذِّبَا حَدِيثَهُ (۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: ابو سعید خدری می گوید: روزی رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم در جمع اصحاب خود که علی علیه السّلام نیز در آن جمع حضور داشتند فرمود: هر کس که لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ بگوید وارد بهشت خواهد شد، در این هنگام دو تن از اصحاب عرض کردند: ما نیز لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ می گوئیم! رسول خدا فرمود: شهادت به یگانگی خداوند، تنها از این مرد (در حالی که به حضرت علی علیه السّلام اشاره می کرد) و شیعیانش همان کسانی که خداوند از آنان پیمان گرفته است پذیرفته می شود. آن دو باز گفته خود را تکرار کردند! و رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم در حالی که دست مبارکش را بر سر علی علیه السّلام می نهاد فرمود: نشانه آن (نشانه پیروی از علی علیه السّلام) این است که پیمان (بیعت) او را نشکنید! و بر مسند او تکیه نزنید! و گفته او را تکذیب نکنید - . ثواب الأعمال: ۷ - .

**[ترجمه]

«۴۱»

جع، [جامع الأخبار] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ مُوسَى كَانَ فِيمَا يُنَاجِي رَبَّهُ قَالَ رَبِ

ص: ۲۰۲

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۴.

۲- ۲. ثواب الأعمال: ۵.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۶.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۷.

كَيْفَ الْمَعْرِفَهُ بِكَ فَعَلِّمْنِی قَالَ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ یَا رَبِّ كَیْفَ الصَّلَاهُ قَالَ لِمُوسَی قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ یَا رَبِّ فَأَیْنَ الصَّلَاهُ قَالَ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ كَذَلِكَ یَقُولُهَا عِبَادِی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ مَنْ قَالَهَا فَلَوْ وُضِعَتِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرَضُونَ السَّبْعُ فِی كِفَّهٍ وَ وُضِعَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِی كِفَّهٍ أُخْرَی لَرَجَحَتْ بِهِنَّ وَ لَوْ وُضِعَتْ عَلَیْهِنَّ أَمْثَالُهَا.

عَنْ أَصْبَغَ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: كُنْتُ مَعَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَمَرَّ بِالْمَقَابِرِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَی أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ یَا أَهْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ كَیْفَ وَجَدْتُمْ كَلِمَهَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اغْفِرْ لِمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ احْشُرْنَا فِی زُمْرَهِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ مَنْ قَالَهَا إِذَا مَرَّ بِالْمَقَابِرِ غُفِرَ لَهُ ذُنُوبُ خَمْسِینَ سَنَهً فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ لَمْ یَكُنْ لَهُ ذُنُوبُ خَمْسِینَ سَنَهً قَالَ لِوَالِدَیْهِ وَ إِخْوَانِهِ وَ لِعَامَّهِ الْمُسْلِمِینَ.

وَ رُوِیَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِیهِ كَتَبَهُ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ مَنْ كَانَ عِصْمَتُهُ شَهَادَهَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مَنْ إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِ النِّعْمَهَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ ذَنْباً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِیبَهٌ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ.

رُوِیَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: الْمُوجِبَتَانِ مَنْ مَاتَ یَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّهَ وَ مَنْ مَاتَ یُشْرِكُ بِاللَّهِ تَعَالَی دَخَلَ النَّارَ.

وَ رُوِیَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهَا تَهْدِمُ الذُّنُوبَ فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَنْ قَالَ فِی صِحَّتِهِ فَقَالَ فَذَاكَ أَهْدَمُ وَ أَهْدَمُ إِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أُنْسٌ لِلْمُؤْمِنِ فِی حَیَاتِهِ وَ عِنْدَ مَوْتِهِ وَ حِینَ یُبْعَثُ.

رُوِیَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِائَهَ مَرَّهٍ كَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ ذَلِكَ الْیَوْمِ عَمَلًا إِلَّا مَنْ زَادَ.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ حِینَ یَأْوِی إِلَی فِرَاشِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِائَهَ مَرَّهٍ بَنَی اللَّهُ لَهُ بَیْتاً فِی الْجَنَّهِ وَ مَنِ اسْتَغْفَرَ حِینَ یَأْوِی إِلَی فِرَاشِهِ مِائَهَ تَحَاتَّتْ ذُنُوبُهُ کَمَا تَسْقُطُ وَرَقُ الشَّجَر(۱).

**[ترجمه]جامع الأخبار: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حضرت موسی در مناجاتش به خداوند عرض کرد: خداوندا چطور تو را بشناسم، به من بیاموز، خداوند فرمود: شهادت بده به لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. عرض کرد: خداوندا نماز چگونه است؟ فرمود: بگو لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. عرض کرد خداوندا نماز کجاست؟ فرمود: بگو لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. چنین خواهند گفت بندگان من تا روز قیامت. اگر قرار دهند آسمان ها و زمین های هفت گانه را در یک طرف میزان و در طرف دیگر ذکر شریف لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ را قطعا بر آسمان ها و زمین های هفت گانه ترجیح خواهد داشت حتی اگر مانند آسمان ها و زمین ها را برآن بیفزایند.

اصبغ بن نباته گوید همراه امیر مؤمنان علی علیه السلام از کنار قبرها عبور می کردیم که فرمود: «السَّلَامُ عَلَی أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِنْ أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ یَا أَهْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ کَیْفَ وَجَدْتُمْ کَلِمَهَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ اغْفِرْ لِمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ احْشُرْنَا فِی زُمْرَهِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.» امام علی علیه السلام فرمود: از رسول خدا شنیدم که فرمود: هر کس زمان گذشتن از کنار قبرها این جملات را بگوید، گناه پنجاه ساله از او بخشیده می شود. پس گروهی گفتند ای رسول خدا! اگر گناه پنجاه سال برایش نباشد؟ فرمود: برای پدر و مادرش و برادرانش و عموم مسلمانان.

امام صادق علیه السلام فرمودند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: چهار چیز است که هر که دارا باشد خداوند [نام] او را در زمره اهل بهشت می نویسد: کسی که پاکی امرش شهادت به اینکه «لا اله الّااللّه» (نیست خدایی جز خدای یکتا) باشد و کسی که خدا نعمتی به او ارزانی داشت، او را ستایش کند و بگوید: «الحمد للّه» و کسی که هرگاه گناهی انجام داد بگوید: «استغفرالله» و کسی که وقتی به او مصیبتی رسید بگوید: «انّا لله و انّا الیه راجعون» همه ما از خداییم و به سوی او باز می گردیم.

پیامبر صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: دو چیز است که باعث و علّت می شوند: هر کس با خدا ملاقات کند در حالی که شهادت بدهد که خدایی جز او نیست داخل بهشت می شود، و هر کس خدا را ملاقات کند در حالی که به او شرک می ورزد داخل آتش می شود.

امام صادق علیه السّلام فرمودند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: به مردگان خود لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ تلقین کنید زیرا هر که آخر سخنش لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ باشد به بهشت می رود. عرض کردند: ای پیغمبر خدا! گفتن آن در حال سلامت و حیات چگونه است؟ فرمود: باعث از بین رفتن بیشتر گناهان می گردد ــ و حضرت رسول اکرم صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم سه مرتبه این جمله را تکرار کردند ــ زیرا این ذکر سایه انس مؤمن است چه در زندگی، چه هنگام مرگ، و چه در روز محشر.

امام صادق علیه السّلام فرمودند: عمل کسی که صد بار «لا اله الّا اللَّه » بگوید، برتر از اعمال سایر مردم در آن روز است، مگر عمل کسی که بیش از این گفته باشد.

امام صادق علیه السلام فرمود هر که هنگام آرمیدن در بسترش صد بار لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ گوید، خدا در بهشت خانه ای برایش بسازد و هر که در آن وقت صد بار استغفار کند، گناهانش بریزد چنان که برگ از درخت بریزد. - .جامع الأخبار: ۵۸ -

**[ترجمه]

«۴۲»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: مَا مِنَ الذِّكْرِ شَيْ ءٌ أَفْضَلَ مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مَا مِنَ الدُّعَاءِ شَيْ ءٌ أَفْضَلَ مِنَ الِاسْتِغْفَارِ ثُمَّ تَلَا فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ (۲).

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: سَيِّدُ كَلَامِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که در اذکار چیزی افضل از لا اله الا الله نیست و از ادعیه نیز چیزی افضل از استغفار نیست؛ سپس این آیه را تلاوت فرمود: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ » - . محمد ص / ۱۹ - {پس بدان که معبودی جز «اللّه» نیست؛ و برای گناه خود استغفار کن. }

و امام صادق علیه السلام فرمود: آقای کلمات اولین و آخرین «لا اله الا الله» است. - . دعوات راوندی: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۴۳»

كِتَابُ الْإِمَامَةِ وَ التَّبْصِرَةِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سَيِّدُ الْقَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

وَ مِنْهُ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُوسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: شِعَارُ الْمُسْلِمِينَ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ- وَ عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ.

ص: ۲۰۴

۱- ۱. جامع الأخبار: ۵۸.

۲- ۲. القتال: ۱۹.

**[ترجمه]الامامه و التبصره: امام صادق از پدران خود نقل می فرماید که رسول خدا فرمود: سرور سخنان، لا اله الا الله است.

و نیز از این کتاب از امام صادق از پدران خود نقل می فرماید که رسول خدا فرمود: شعار مسلمانان بر پل صراط در روز قیامت، لا اله الا الله و علی الله فلیتوکل المتوکلون {یعنی باید اهل توکل بر خدا توکل کنند} است .

**[ترجمه]

باب ۶ أنواع التهلیل و فضل کل نوع منه و أعداده

الأخبار

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ید(۱)، [التوحید] ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ وَ أَبِی أَیُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِائَهَ مَرَّهٍ كَانَ أَفْضَلَ النَّاسِ ذَلِكَ الْیَوْمِ عَمَلًا إِلَّا مَنْ زَادَ(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، توحید، خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که صد بار «لا اله الا الله» بگوید، در آن روز از حیث عمل، افضل مردم است مگر کسی که بیش از صد بار این ذکر را بگوید. - . ثواب الاعمال: ۵ ، توحید: ۱۲ ، خصال ۲ : ۱۴۵ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام](۳)

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْكُوفِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی الْعُقْبَهِ عَنِ ابْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِنَّ نُوحاً لَمَّا رَكِبَ السَّفِینَهَ أَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَیْهِ یَا نُوحُ إِنْ خِفْتَ الْغَرَقَ فَهَلِّلْنِی أَلْفاً ثُمَّ سَلْنِی النَّجَاهَ أُنَجِّكَ مِنَ الْغَرَقِ وَ مَنْ آمَنَ مَعَكَ قَالَ فَلَمَّا اسْتَوَی نُوحٌ وَ مَنْ مَعَهُ فِی السَّفِینَهِ وَ رَفَعَ الْقَلْسَ عَصَفَتِ الرِّیحُ عَلَیْهِمْ فَلَمْ یَأْمَنْ نُوحٌ الْغَرَقَ فَأَعْجَلَتْهُ الرِّیحُ فَلَمْ یُدْرِكْ أَنْ یُهَلِّلَ أَلْفَ مَرَّهٍ فَقَالَ بِالسُّرْیَانِیَّهِ هلولیا أَلْفاً أَلْفاً یَا ماریا أتقن قَالَ فَاسْتَوَی الْقَلْسُ وَ اسْتَمَرَّتِ السَّفِینَهُ فَقَالَ نُوحٌ علیه السلام إِنَّ كَلَاماً نَجَّانِیَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْغَرَقِ لَحَقِیقٌ أَنْ لَا یُفَارِقَنِی قَالَ فَنَقَشَ فِی خَاتَمِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَلْفَ مَرَّهٍ یَا رَبِّ أَصْلِحْنِی (۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا، امالی صدوق: امام رضا علیه السلام فرمود: نوح چون بر کشتی سوار شد خدا به او وحی کرد: ای نوح! اگر از غرق شدن می ترسی هزار بار مرا تهلیل گو و نجات بجو من تو را و هر که با تو ایمان آورده نجات دهم. فرمود: چون نوح و همراهانش بر کشتی نشستند و بادبان بالا کردند، باد تندی وزید و نوح از غرق ترسید و از سرعت باد

نتوانست هزار بـار لاـ اله الاـ اللّٰه گویـد و به زبـان سـریانی گفت: هلولیـا هزار بـار هزار بار ای کشتی! برجا باش! گویـد: بادبان اسـتوار شد و کشتی به راه خود ادامه داد. نوح گفت: سـخنی که به وسـیله اش خدا مرا از غرق ایمن داشت سـزاست که از من جدا نباشد و در خاتم خود نقش کرد: لا اله الا اللّٰه الف مره یا رب اصلحنی. یعنی پروردگارا مرا اصلاح فرما.

**[ترجمه]

«۳»

ید، [التوحید] ابْنُ الْمُغِیرَهِ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنِ الْحُسَـیْنِ عَنْ أَخِیهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِـمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: جَاءَ جَبْرَئِیلُ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ طُوبَی لِمَنْ قَالَ مِنْ أُمَّتِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْـدَهُ وَحْـدَهُ وَحْـدَهُ (۵).

ص: ۲۰۵

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۵، التوحید: ۱۲.

۲- ۲. الخصال ج ۲: ۱۴۵.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲: ۵۴.

۴- ۴. أمالی الصدوق: ۲۷۴.

۵- ۵. التوحید: ۵.

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن سعد عن ابن عیسی و ابن هاشم و الحسن بن علی الکوفی جمیعا عن الحسین بن سیف عن أخیه عن أبیه: مثله (۱) سن، [المحاسن] أبی عن علی بن النعمان فیما أعلم عمن ذکره عن أبی عبد الله علیه السلام: مثله (۲).

**[ترجمه]توحید: امام باقر علیه السلام فرمود: جبرئیل به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای محمد! خوشا به حال آن کس از امت تو که بگوید: «لا اله الا الله وحده وحده وحده». - . توحید: ۵ -

در ثواب الاعمال و محاسن نیز مانند این روایت نقل شده است. - . ثواب الاعمال: ۵ ، محاسن: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۴»

ید، [التوحید] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَتَانِی جَبْرَئِیلُ علیه السلام بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ طُوبَی لِمَنْ قَالَ مِنْ أُمَّتِکَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ مُخْلِصاً(۳).

**[ترجمه]توحید: امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: جبرئیل بین صفا و مروه به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای محمد! خوشا به حال آن کس از امت تو که با اخلاص بگوید: «لا اله الا الله وحده». - . توحید: ۵ -

**[ترجمه]

«۵»

ثو،(۴)

[ثواب الأعمال] ید، [التوحید] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ الْعَبْدِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَنْ قَالَ فِی یَوْمٍ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً صَمَداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً کَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَهٍ وَ مَحَا عَنْهُ خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ أَلْفَ أَلْفِ سَیِّئَهٍ وَ رَفَعَ لَهُ فِی الْجَنَّهِ خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ أَلْفَ أَلْفِ دَرَجَهٍ وَ کَانَ کَمَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِی یَوْمِهِ اثْنَتَیْ عَشْرَهَ مَرَّهً وَ بَنَی اللَّهُ لَهُ بَیْتاً فِی الْجَنَّهِ(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال، توحید: عمر بن یزید می گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر کس در هر روز بگوید: «اشهد ان لا اله الّا اللّه وحده لا شریک له الها واحدا احدا صمدا لم یتّخذ صاحبه و لا ولدا»، خداوند برای او چهل و پنج هزار هزار حسنه می نویسد، و چهل و پنج هزار هزار گناه از او محو می کند، و چهل و پنج هزار هزار درجه برای او بالا می برد، و مانند کسی است که در آن روز دوازده مرتبه قرآن را ختم کرده باشد، و خداوند برای او خانه ای در بهشت بنا می کند.

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنْ عَمِّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَبِیهِ أَحْمَدَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ فِی کُلِّ یَوْمٍ مِائَهَ مَرَّهٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَقُّ الْمُبِینُ اسْتَجْلَبَ بِهِ الْغَنَاءَ وَ اسْتَدْفَعَ بِهِ الْفَقْرَ وَ سَدَّ عَنْهُ بَابَ النَّارِ وَ اسْتَفْتَحَ بِهِ بَابَ الْجَنَّهِ(۶).

ص: ۲۰۶

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۵.

۲- ۲. المحاسن: ۳۰.

۳- ۳. التوحید: ۵.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ۵.

۵- ۵. التوحید: ۱۲.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۵.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام رضا علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که در هر روزی صد بار بگوید: «لا اله الا الله الحقّ المبین» با این ذکر، بی نیازی را برای خود جلب و فقر را از خود دفع و باب دوزخ را از خود سدّ و باب بهشت را برای خود باز می کند. - . امالی طوسی ۱ : ۲۸۵ -

**[ترجمه]

«۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِی یُوسُفَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ مِائَهَ مَرَّهٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَقُّ الْمُبِینُ أَعَاذَهُ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ مِنَ الْفَقْرِ وَ آنَسَ وَحْشَهَ قَبْرِهِ وَ اسْتَجْلَبَ الْغِنَی وَ اسْتَقْرَعَ بَابَ الْجَنَّهِ(۱).

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ الْمَلِكَ الْحَقَّ الْمُبِینَ.

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که کسی که در هر روزی صد بار بگوید «لا اله الا الله الحقّ المبین»، خدای عزیز جبار او را از فقر پناه می دهد و وحشت قبرش را انس می دهد و بی نیازی را برای خود جلب می کند و باب بهشت را می کوبد. - . ثواب الاعمال: ۸ -

دعوات راوندی نیز مثل این حدیث را نقل کرده جز آن که در آن «الملک الحق المبین» دارد .

**[ترجمه]

«۸»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الْأَرْمَنِیِّ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ الْحَنَّاطِ عَنِ الْأَوْزَاعِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: مَنْ قَالَ فِی كُلِّ یَوْمٍ ثَلَاثِینَ مَرَّهً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَقُّ الْمُبِینُ اسْتَقْبَلَ الْغِنَی وَ اسْتَدْبَرَ الْفَقْرَ وَ قَرَعَ بَابَ الْجَنَّهِ(۲).

سن، [المحاسن] أبی عن محمد بن عیسی الأرمنی: مثله (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود: کسی که در هر روزی سی بار بگوید: «لا اله الا الله الحقّ المبین» با این ذکر، به استقبال بی نیازی رفته و به فقر پشت می کند و باب بهشت را می کوبد. - . ثواب الاعمال: ۹ -

همانند این روایت در محاسن برقی نیز نقل شده است. - . محاسن: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی الْأَرْمَنِیِّ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ الْخَرَّاطِ عَنْ بِشْرٍ عَنِ الْأَوْزَاعِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: مَنْ قَالَ فِی کُلِّ یَوْمٍ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقّاً حَقّاً- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِیمَاناً وَ تَصْدِیقاً لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عُبُودِیَّهً وَ رِقّاً أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَیْهِ بِوَجْهِهِ فَلَمْ یَصْرِفْ عَنْهُ وَجْهَهُ حَتَّی یَدْخُلَ الْجَنَّهَ(۴).

سن، [المحاسن] أبی عن محمد بن عیسی الأرمنی: مثله (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: جعفر بن محمّد از پدرش از پدرانش علیهم السلام نقل کرده است که فرمود: هر کس در هر روز پانزده مرتبه بگوید: «لا اله الّا اللّه حقّا حقّا، لا اله الّا اللّه ایمانا و تصدیقا، لا اله الّا اللّه عبودیّه و رقّا» خداوند با رحمت خود به او روی می آورد، و از او روی بر نمی تابد تا وارد بهشت شود.

همانند این روایت در محاسن برقی نیز نقل شده است. - . محاسن: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ عَبْدِ الْعَزِیزِ الْعَبْدِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ فِی کُلِّ یَوْمٍ عَشْرَ مَرَّاتٍ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً صَمَداً لَمْ یَتَّخِذْ صَاحِبَهً وَ لَا وَلَداً کَتَبَ اللَّهُ لَهُ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۸.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۹.

۳- ۳. المحاسن ص ۳۱.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۹.

۵- ۵. المحاسن ص ۳۲.

خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ خَمْساً وَ أَرْبَعِینَ أَلْفَ سَیِّئَةٍ وَ رَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ وَ کُنَّ لَهُ حِرْزاً فِی یَوْمِهِ مِنَ الشَّیْطَانِ وَ السُّلْطَانِ وَ لَمْ تُحِطْ بِهِ کَبِیرَةٌ مِنَ الذُّنُوبِ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس در هر روز ده بار بگوید: «اشهد ان لا اله الّا اللّٰه وحده لا شریک له الها واحدا احدا صمدا لم یتّخذ صاحبه و لا ولدا»، خداوند برای او چهل و پنج هزار هزار حسنه می نویسد، و چهل و پنج هزار هزار گناه از او محو می کند، و چهل و پنج هزار ده درجه برای او بالا می برد، و در آن روز خود این اذکار حرز از شیطان و سلطان هستند و هیچ گناه کبیره ای او را احاطه نمی کند. - . محاسن: ۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ سَعِیدِ بْنِ الْمُسَیَّبِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِمَا یَکُونُ بِهِ خَیْرُ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَةِ وَ إِذَا کُرِبْتُمْ وَ اغْتَمَمْتُمْ دَعَوْتُمُ اللَّهَ فِیهِ فَفَرَّجَ عَنْکُمْ قَالُوا بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّنَا- لَا نُشْرِکُ بِهِ شَیْئاً ثُمَّ ادْعُوا بِمَا بَدَا لَکُمْ (۲).

**[ترجمه]محاسن: علی بن الحسین علیهما السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: آیا شما را خبر ندهم به چیزی که خیر دنیا و آخرت به آن است و وقتی اندوهگین شدید و غمگین گشتید، خدا را در آن چیز دعا کنید تا برای شما گشایش حاصل کند؟ گفتند: بله ای رسول خدا! فرمود: بگویید: «لا اله الا الله ربنا لا نشرک به شیئا» سپس به هر چه برای شما آشکار شد، دعا کنید. - . محاسن: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

جع، [جامع الأخبار] عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ خَرَجَ مِنْ فَمِهِ طَیْرٌ أَخْضَرُ لَهُ جَنَاحَانِ مُکَلَّلَانِ بِالدُّرِّ وَ الْیَاقُوتِ فَإِذَا نَشَرَهُمَا بَلَغَا الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ حَتَّی یَنْتَهِیَ إِلَی الْعَرْشِ وَ لَهُ دَوِیٌّ کَدَوِیِّ النَّحْلِ یَذْکُرُ لِصَاحِبِهِ فَیَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی مَدَحْتَنِی وَ مَدَحْتَ نَبِیِّی اسْکُنْ فَیَقُولُ کَیْفَ أَسْکُنُ وَ لَمْ تَغْفِرْ لِقَائِلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَیَقُولُ اسْکُنْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ.

**[ترجمه]جامع الاخبار: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که بگوید: «لا اله الا الله وحده لا شریک له اللهم صل علی محمد و آل محمد» از دهان او پرنده ای سبز رنگ خارج می شود که دو بال دارد که با درّ و یاقوت زینت شده؛ وقتی این دو بال را باز می کند به شرق و غرب عالم می رسد تا این که به عرش منتهی می شود و صدایی مانند صدای زنبور دارد و صاحب خود (گوینده آن ذکر) را یاد می کند؛ خدای تعالی به او می گوید: من و پیامبرم را مدح کردی! آرام باش! آن پرنده می گوید: چگونه آرام باشم در حالی که گوینده «لا اله الا الله» را نیامرزیده ای! پس خداوند می فرماید: آرام باش که او را

آمرزیدم. - . جامع الاخبار: ۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۳»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ رَجُلٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام وَ أَنَا أَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَإِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَلْيَقُلْ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۳).

**[ترجمه]دعوات راوندی: مردی گفت: «لا اله الا الله» امام علی بن الحسین علیهما السلام فرمود: ولی من می گویم: «لا اله الا الله و الحمد لله رب العالمین»؛ پس وقتی کسی از شما «لا اله الا الله» گفت، باید بگوید: «و الحمد لله رب العالمین» زیرا خدای تعالی می فرماید: « فَادْعُوهُ مُخْلِصینَ لَهُ الدِّینَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمینَ» - . غافر / ۶۵ - {پس او را بخوانید در حالی که دین خود را برای او خالص کرده اید! ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است!} - . دعوات راوندی: ۱۶۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

عُدَّةُ الدَّاعِي، عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: خَيْرُ الْعِبَادَةِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

۱- ۱. المحاسن ص ۳۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۲.

۳- ۳. المؤمن: ۶۵.

**[ترجمه]عده الداعی: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بهترین عبادت گفتن «لا اله الا الله» است. - . عده الداعی: ۲۶۱ -

**[ترجمه]

باب ۷ التحمید و أنواع المحامد

الآیات

الفاتحه: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ یونس وَ آخِرُ دَعْواهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ (۱)

إسراء: وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ شَرِیکٌ فِی الْمُلْکِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الذُّلِ (۲)

النمل: قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ سَلامٌ عَلی عِبادِهِ الَّذِینَ اصْطَفی (۳)

سبأ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْآخِرَهِ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْخَبِیرُ(۴).

**[ترجمه] _ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ. - . فاتحه / ۱ -

{ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است.}

_ وَ آخِرُ دَعْواهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ. - . یونس / ۱۰ -

{ و پایان نیایش آنان این است که: ستایش ویژه پروردگار جهانیان است.{

_ وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ شَرِیکٌ فِی الْمُلْکِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الذُّلِ. - ۴. اسراء /۱۱۱ -

{و بگو: ستایش برای خداوندی است که نه فرزندی برای خود انتخاب کرده، و نه شریکی در حکومت دارد، و نه به خاطر ضعف و ذلّت، (حامی و) سرپرستی برای اوست!» و او را بسیار بزرگ بشمارا!}

_ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ سَلامٌ عَلی عِبادِهِ الَّذِینَ اصْطَفی. - . نمل / ۵۹ -

{ بگو: حمد مخصوص خداست؛ و سلام بر بندگان برگزیده اش!}

_ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْآخِرَهِ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْخَبِیرُ. - . سبا / ۱ -

{حمد (و ستایش) مخصوص خداوندی است که تمام آنچه در آسمان ها و زمین است از آن اوست؛ و (نیز) حمد (و سپاس) برای اوست در سرای آخرت؛ و او حکیم و آگاه است.}

**[ترجمه]

روایات

«۱»

ب، [قرب الإسـناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ قَالَ: كَانَ مِنْ مَحَامِدِ الصَّادِقِ علیه السلام الْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَحَامِدِهِ كُلِّهَا عَلَى نِعَمِهِ كُلِّهَا حَتَّى يَنْتَهِيَ الْحَمْدُ إِلَى مَا يُحِبُّ رَبِّى وَ يَرْضَى.

قَالَ وَ قَالَ أَبِى رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ نَبِيّاً مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيراً حَمْداً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ كَمَا يَنْبَغِى لِكَرَمِ وَجْهِكَ وَ عِزِّ جَلَالِكَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ عَبْدِى لَقَدْ شَغَلْتَ حَافِظَيْكَ وَ الْحَافِظَ عَلَى حَافِظَيْكَ (۵).

قَالَ: وَ هَذَا مِنْ مَحَامِدِ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عِنْدَ الشَّيْ ءِ مِنَ الرِّزْقِ إِذَا كَانَ تَجَدَّدَ لَهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى نِعْمَتُهُ تَغْدُو عَلَيْنَا وَ تَرُوحُ وَ نَظَلُّ نَهَاراً وَ نَبِيتُ فِيهَا لَيْلًا فَنُصْبِحُ فِيهَا بِرَحْمَتِهِ مُسْلِمِينَ وَ نُمْسِى فِيهَا بِمَنِّهِ مُؤْمِنِينَ مِنَ الْبَلْوَى مُعَافَيْنَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُنْعِمِ الْمُفْضِلِ الْمُحْسِنِ الْمُجْمِلِ ذِى الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ ذِى الْفَوَاضِلِ وَ النِّعَمِ

۱- ۱. یونس: ۱۰.

۲- ۲. أسرى: ۱۱۱.

۳- ۳. النمل: ۵۹.

۴- ۴. سبأ: ۱.

۵- ۵. قرب الإسناد ص ۴.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَخْذُلْنَا عِنْدَ شِدَّهٍ وَ لَمْ یَفْضَحْنَا عِنْدَ سَرِیرَهٍ وَ لَمْ یُسَلِّمْنَا بِجَرِیرَهٍ.

قَالَ: وَ کَانَ مِنْ مَحَامِدِهِ علیه السلام الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی عِلْمِهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی فَضْلِهِ عَلَیْنَا وَ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِهِ وَ کَانَ بِهِ کَرَمُ الْفَضْلِ فِی ذَلِکَ مَا اللَّهُ بِهِ عَلِیمٌ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: از جمله حمدهایی که امام صادق علیه السلام می نمود این بود: «حمد برای خدا است به وسیله همه ستایش های او و بر تمام نعمت های او تا این که حمد منتهی شود به آنچه پروردگارم دوست دارد و بدان خشنود است.»

و امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم رضی الله عنه فرمود: پیامبری از پیامبران عرضه داشت: «حمد فراوان برای خداست، حمدی که پاکیزه و مبارک است، همان گونه که سزاوار کرامت ذات تو و عزت جلال توست»؛ پس خداوند به او وحی فرمود: بنده من! دو فرشته موکل اعمالت را مشغول نوشتن ثواب این حمد خود کردی و نیز آن کس را که دو فرشته تو را حفاظت می کند!

ابن صدقه می گوید: و این از حمدهای امام صادق علیه السلام به هنگام رسیده روزی است که بر او تجدید می گشت: «حمد خدایی راست که نعمت او صبحگاهان و شامگاهان بر ما می رسد، و روز را در سایه (آن) به سر می بریم و شب را نیز در آن نعمت به سر می بریم و در آن نعمت صبح می کنیم در حالی که تسلیم رحمت او هستیم و در آن نعمت وارد شب می شویم، در حالی که به نعمت دهی او ایمان داریم و از بلایا عافیت داریم؛ حمد آن خدایی را سزاست که نعمت بخش و بسیار بخش و نیکوکار و زیبا گر و دارای جلالت و اکرام است و صاحب فضل ها و نعمت هاست؛ حمد خدایی را سزاست که هنگام سختی ما ررا خوار نساخت و در خفا ما را رسوا نکرد و با گناهی که مرتکب شدیم ما را اسیر ننمود.»

و نیز فرمود: از جمله ستایش های امام صادق علیه السلام این بود: حمد خداوند را بر علمش سزاست و حمد برای خداست به خاطر تفضلی که بر ما و تمام مخلوقاتش نمود و در آن تفضلات خود، کرامت فضلی دارد که فقط خداوند بدان آگاه است. - . قرب الاسناد: ۴ - ۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیهما السلام قَالَ: کَانَ علیه السلام یَقُولُ کَثِیراً الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: علی بن جعفر می گوید: امام کاظم علیه السلام زیاد می گفت: حمد خدایی راست که به سبب نعمت او اعمال صالحه تمامیّت پیدا می کند. - . قرب الاسناد: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ: شُکْرُ کُلِّ نِعْمَهٍ وَ إِنْ عَظُمَتْ أَنْ تَحْمَدَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (۳).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: شکر هر نعمتی _ و لو بزرگ هم باشد _ آن است که خدای عز و جل را حمد کنی. - . خصال ۱ : ۱۳ -

**[ترجمه]

«۴»

أَقُولُ قَدْ سَبَقَ فِی بَابِ التَّهْلِیلِ بَعْضُ الْأَخْبَارِ وَ قَدْ مَضَی فِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَدْ أَدَّی شُکْرَ کُلِّ نِعْمَهٍ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]می گویم: برخی از اخبار در باب تهلیل گذشت و در آن باب از امام سجاد علیه السلام گذشت که فرمود: کسی که «الحمد لله» بگوید، شکر هر نعمتی که خدای عز و جل بر او ارزانی داشته را به جای آورده است.

**[ترجمه]

«۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهِ نِعْمَهً فَلْیَحْمَدِ اللَّهَ وَ مَنِ اسْتَبْطَأَ الرِّزْقَ فَلْیَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَ مَنْ حَزَنَهُ أَمْرٌ فَلْیَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ (۴).

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عنه عن آبائه علیهم السلام: مثله (۵).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: امام رضا علیه السلام از پدران خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که خدای عز و جل بر او نعمتی ارزانی دارد، باید حمد خدا بگوید و کسی که روزی او کُند گشته، باید استغفار کند و کسی که چیزی او را محزون داشته باید لا حول و لا قوه الا بالله بگوید. - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۴۲ -

مثل این حدیث در صحیفه الرضا علیه السلام نقل شده است. - . صحیفه الرضا: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی: فِی وَصِیَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام إِلَی سُفْیَانَ الثَّوْرِیِّ إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَی أَحَدٍ مِنْکُمْ بِنِعْمَهٍ فَلْیَحْمَدِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (۶).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: در وصیت امام صادق علیه السلام به سفیان ثوری آمده: وقتی که خدای عز و جل بر یکی از شما نعمتی ارزانی دارد، باید حمد خدای عز و جل بگوید. - . امالی طوسی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۷»

جا، [المجالس] للمفید ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نِصْفُ

ص: ۲۱۰

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۶.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۱۶۶.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۳.

۴- ۴. عیون الأخبار ج ۲ ص ۴۲.

۵- ۵. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۳۸.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۹۴.

الْمِيزَانِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ يَمْلَؤُهُ (۱).

**[ترجمه]مجالس مفیـد، امالی طوسـی: پیامبر صـلی الله علیه و آله فرمود: «لا اله الا الله» نصف ایمان است و «الحمـد لله» میزان عمل را پر می کند. - . امالی طوسی ۱ : ۱۸ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّیْرَفِیِّ عَنِ ابْنِ مَهْرَوَیْهِ عَنِ الْفَرَّاءِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا أَتَاهُ أَمْرٌ یَسُرُّهُ قَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی بِنِعْمَتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ وَ إِذَا أَتَاهُ أَمْرٌ یَکْرَهُهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی کُلِّ حَالٍ (۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام رضا علیه السلام از پدران خود از امیر المؤمنین علیه السلام نقل فرمود که حضرت فرمودند: وقتی امری موجبات خوشحالی رسول خدا صلی الله علیه و آله را فراهم می کرد، عرضه می داشت: «حمد خدایی را سزد که به سبب نعمت او کارهای شایسته تمام می شود» و وقتی امری ناپسند حضرت به ایشان می رسید، عرضه می داشت: «حمد خدا را بر هر حالی سزاوار است».

**[ترجمه]

أقول

سیأتی بعض التحمیدات فی باب أدعیه الصباح و المساء و قد مر تفسیر الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ فی باب الفاتحه من کتاب القرآن و الحمد لله رب العالمین.

**[ترجمه]برخی از تحمیـدات در بـاب ادعیه صـبح و شام خواهـد آمـد و تفسیر «الحمـد لله رب العالمین» در باب سوره حمد کتاب القرآن گذشت و حمد مخصوص پروردگار جهانیان است. - . امالی طوسی ۱ : ۴۹ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُتْبَهَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْمُبَارَکِ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ مَالِکٍ الْأَحْمَسِیِّ عَنِ ابْنِ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: کُنْتُ أَرْکَعُ عِنْدَ بَابِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ أَنَا أَدْعُو اللَّهَ إِذْ خَرَجَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ یَا أَصْبَغُ قُلْتُ لَبَّیْکَ قَالَ أَیَّ شَیْ ءٍ کُنْتَ تَصْنَعُ قُلْتُ رَکَعْتُ وَ أَنَا أَدْعُو قَالَ أَ فَلَا أُعَلِّمُکَ دُعَاءً سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قُلْتُ بَلَی قَالَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی مَا کَانَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَی

كُلِّ حَالٍ ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى عَلَى مَنْكِبِيَ الْأَيْسَرِ وَ قَالَ يَا أَصْبَغُ لَئِنْ ثَبَتَتْ قَدَمُكَ وَ تَمَّتْ وَلَايَتُكَ وَ انْبَسَطَتْ يَدُكَ اللَّهُ أَرْحَمُ بِكَ مِنْ نَفْسِكَ (۳).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: ابن نباته می گوید: کنار درب خانه امیر المؤمنین علیه السلام در حال رکوع کردن بودم و خدا را می خواندم که حضرت خارج شد و فرمود: ای اصبغ! گفتم: بله؛ فرمود: چه می کردی؟ گفتم: در حال رکوع مشغول دعا کردن بودم؛ فرمود: آیا به تو تعلیم نکنم دعایی را که از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم؟ عرض کردم: بله؛ فرمود: بگو: «حمد خدا را برای هر چه هست و حمد مخصوص خداست در هر حالی»؛ سپس با دست راست بر شانه چپم زده و فرمود: ای اصبغ! اگر ثابت قدم باشی و ولایت تو (نسبت به ما) کامل باشد و دست خود را به سوی خدا باز کنی، خدا از خودت به تو مهربان تر است. - . امالی طوسی ۱ : ۱۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَخِيهِ الْحُسَيْنِ عَنْ عُمَرَ بْنِ بَزِيعٍ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ فِي كُلِّ يَوْمٍ سَبْعَ مَرَّاتٍ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ نِعْمَةٍ كَانَتْ أَوْ هِيَ كَائِنَةٌ فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ مَا مَضَى وَ شُكْرَ مَا بَقِيَ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که هر روز هفت بار بگوید: «الحمد لله علی کل نعمه کانت هی او کائنه» یعنی حمد برای خداست بر آنچه شده و آنچه خواهد شد، شکر گذشته و آینده را به جای آورده است. - . ثواب الاعمال: ۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۱۸.

۲- ۲. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۴۹.

۳- ۳. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۱۷۶.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۰.

الْحَكَمِ عَنِ ابْنِ عَمِيرَةَ عَنِ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَمَا هُوَ أَهْلُهُ شَغَلَ كُتَّابَ السَّمَاءِ قُلْتُ وَ كَيْفَ يَشْغَلُ كُتَّابَ السَّمَاءِ قَالَ يَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ الْغَيْبَ قَالَ فَيَقُولُ اكْتُبُوهَا كَمَا قَالَهَا عَبْدِي وَ عَلَيَّ ثَوَابُهَا(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: شحام می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که بگوید: «الحمد لله کما هو اهله» یعنی حمد مخصوص خداست، همان طور که او سزاوار حمد است، نویسندگان آسمان مشغول می شوند؛ عرض کردم: چگونه نویسندگان آسمان مشغول می شوند؟ فرمود: می گویند: خداوندا ما غیب نمی دانیم؛ پس خداوند می فرماید: همان گونه که بنده ام گفت، جمله او را بنویسید و ثواب آن با خودم است. - . ثواب الاعمال: ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِيُّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ ظَهَرَتْ عَلَيْهِ النِّعْمَةُ فَلْيُكْثِرِ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَ مَنْ كَثُرَتْ هَمُّهُ فَعَلَيْهِ بِالاسْتِغْفَارِ وَ مَنْ أَلَحَّ عَلَيْهِ الْفَقْرُ فَلْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يَنْفِي اللَّهُ عَنْهُ الْفَقْرَ(۲).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضرت فرمودند: کسی که نعمتی بر او آشکار می شود، باید زیاد «الحمد لله» بگوید و کسی که اندوه او زیاد می شود، باید زیاد استغفار کند و کسی که فقر بر او فشار بیاورد، باید زیاد بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، که خدا فقر را از او منتفی سازد. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ص، [قصص الأنبياء] علیهم السلام الصَّدُوقُ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِي خَطَّابٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ نَبِيّاً مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ حَمِدَ اللَّهَ بِهَذِهِ الْمَحَامِدِ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى جَلَّتْ عَظَمَتُهُ لَقَدْ شَغَلْتَ الْكَاتِبِينَ قَالَ اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَثِيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ كَمَا يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تُحْمَدَ وَ كَمَا يَنْبَغِي لِكَرَمِ وَجْهِكَ وَ عِزِّ جَلَالِكَ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: امام باقر علیه السلام فرمود: پیامبری از پیامبران علیهم السلام خدا را با این حمدها ستود؛ پس خدای متعال به او وحی فرستاد: تو کاتبان عملت را مشغول نوشتن (ثواب) کردی! حمد آن پیامبر چنین بود: «خداوندا حمد زیاد پاکیزه پربرکت برای توست، همان گونه که سزاوار هستی که حمد شوی و همان گونه که سزاوار کرامت ذات تو و بزرگواری جلال توست.» - . قصص الانبیاء: ۲۷۹ -

**[ترجمه]

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ لِلشُّكْرِ حَدٌّ إِذَا فَعَلَهُ الرَّجُلُ كَانَ شَاكِراً قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ مَا هُوَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ نِعْمَةٍ أَنْعَمَهَا عَلَیَّ وَ إِنْ كَانَ لَكُمْ فِيمَا أَنْعَمَ عَلَيْهِ حَقٌّ أَدَّاهُ قَالَ وَ مِنْهُ قَوْلُ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا حَتَّى عَدَّ آيَاتٍ (۳).

ص: ۲۱۲

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۳.

۲- ۲. المحاسن: ۴۲.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۶۷، و الآیه فی سوره الزخرف ۱۲- ۱۴ هکذا:« وَ الَّذِی خَلَقَ الْأَزْواجَ كُلَّها وَ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَ الْأَنْعامِ ما تَرْكَبُونَ * لِتَسْتَوُوا عَلى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَ تَقُولُوا: سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ * وَ إِنَّا إِلى رَبِّنا لَمُنْقَلِبُونَ» نعم یوجب قوله تعالی« ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ» أن نحمد اللّه تعالی علی نعمه الهدایه ثمّ نقول سبحان الذی سخر لنا هذا، الخ کما ورد أن رجلا رکب دابه و قال حین. رکبها:« سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ» فسمع أحد السبطین کلامه، و قال: لا بهذا أمرت، انما امرت أن تذکر نعمه ربک إذا استویت علیه، فقال: فکیف أقول؟ قال علیه السلام قل: الحمد للّه الذی هدانا للإسلام، و الحمد للّه الذی من علینا بمحمّد و آله و الحمد للّه الذی جعلنا فی خیر أمه أخرجت للناس، فإذا أنت قد ذکرت نعما عظیمه قلت بعدها: سُبْحانَ الَّذِی سَخَّرَ لَنا هذا، الخ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: سماعه بن مهران می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا شکر خداوند حدّی دارد که وقتی کسی آن حد را به جای آورد شاکر شمرده شود؟ فرمود: بله؛ عرض کردم: آن حدّ چیست؟ فرمود: این که بگوید: «حمد برای خداست بر هر نعمتی که بر من عطا کرد» با این جمله اگر حقی بر عهده شما نسبت به نعمتی که داده شده وجود داشته باشد، آن حق را ادا کرده است. و از آن جمله است سخن خداوند که فرمود: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی سَخَّرَ لَنَا هَذَا» - . زخرف / ۱۲ - {حمد مخصوص خدایی است که این مرکب را برای ما مسخر فرمود؛} و حضرت آیاتی را بر شمردند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعٌ مَنْ کُنَّ فِیهِ کَتَبَهُ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ مَنْ کَانَتْ عِصْمَتُهُ شَهَادَهَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مَنْ إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِ النِّعْمَهَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ ذَنْباً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِیبَهٌ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضرت فرمودند: چهار چیز است که اگر در کسی باشد، خداوند او را از اهل بهشت مقرر می دارد: کسی که مایه حفظ او گواهی به «لا اله الا الله» باشد و کسی که وقتی خداوند نعمتی به او عطا می کند، «الحمد لله» بگوید و کسی که وقتی گناهی کرد، «استغفر الله» بگوید و کسی که وقتی مصیبتی به او رسید، «انّا لله و انّا الیه راجعون» بگوید. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۹ -

**[ترجمه]

«۱۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی عَلِیٍّ اللَّهَبِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعٌ مَنْ کُنَّ فِیهِ کَانَ فِی نُورِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَنْ کَانَ عِصْمَهُ أَمْرِهِ شَهَادَهَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِیبَهٌ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ- وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ خَیْراً قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِیئَهً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَیْهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضرت فرمودند: چهار چیز است که اگر در کسی باشد، در نور اعظم خداوند جای دارد: کسی که مایه حفظ او گواهی به «لا اله الا الله و محمد رسول الله» باشد و کسی که وقتی مصیبتی به او رسید، «انّا لله و انّا الیه راجعون» بگوید. و کسی که وقتی خیری به او رسید، «الحمد لله» بگوید و کسی که وقتی گناهی کرد، «استغفر الله و أتوب إلیه» بگوید. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۹ -

**[ترجمه]

«۱۷»

مِشْكَاهُ الْأَنْوَارِ، نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْمَحَاسِنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَحْسَنْتُمْ فَاحْمَدُوا اللَّهَ وَ إِذَا أَسَأْتُم فَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ.

وَ عَنْ سِنَانِ بْنِ طَرِيفٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ خَشِيتُ أَنْ أَكُونَ مُسْتَدْرَجاً قَالَ وَ لِمَ قُلْتُ لِأَنِّی دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِی دَاراً فَرَزَقَنِی وَ دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِی أَلْفَ دِرْهَم فَرَزَقَنِی أَلْفاً وَ دَعَوْتُهُ أَنْ يَرْزُقَنِی خَادِماً فَرَزَقَنِی خَادِماً قَالَ فَأَیَّ شَیْ ءٍ تَقُولُ قَالَ أَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ فَمَا أَعْطَيْتَ أَفْضَلُ مِمَّا أُعْطِيتَ (۳).

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أُمَّتِی يَخْرُجُ إِلَی السُّوقِ فَيَبْتَاعُ

ص: ۲۱۳

۱- ۱. تفسير العيّاشیّ ج ۱ ص ۶۹.

۲- ۲. تفسير العيّاشیّ ج ۱ ص ۶۹.

۳- ۳. مشكاه الأنوار ص ۲۷.

الْقَمِيصَ بِنِصْفِ دِينَارٍ أَوْ بِثُلُثِ دِينَارٍ فَيَحْمَدُ اللَّهَ إِذَا لَبِسَ فَمَا يَبْلُغُ رُكْبَتَهُ حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ.

وَ عَنْهُ صلى الله عليه و آله قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَشْبَعُ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ فَيَحْمَدُ اللَّهَ فَيُعْطِيهِ اللَّهُ مِنَ الْأَجْرِ مَا يُعْطِي الصَّائِمَ إِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ يُحِبُّ أَنْ يُحْمَدَ.

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الرَّجُلُ مِنْكُمْ لَيَشْرَبُ شَرْبَةً مِنَ الْمَاءِ فَيُوجِبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا الْجَنَّةَ ثُمَّ قَالَ يَأْخُذُ الْإِنَاءَ فَيَضَعُهُ عَلَى فِيهِ ثُمَّ يَشْرَبُ فَيُنَحِّيهِ وَ هُوَ يَشْتَهِيهِ فَيَحْمَدُ اللَّهَ ثُمَّ يَعُودُ فَيَشْرَبُ ثُمَّ يُنَحِّيهِ فَيَحْمَدُ اللَّهَ ثُمَّ يَعُودُ وَ يَشْرَبُ ثُمَّ يُنَحِّيهِ فَيَحْمَدُ اللَّهَ فَيُوجِبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا الْجَنَّةَ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: كَانَ الْمَسِيحُ عليه السلام يَقُولُ النَّاسُ رَجُلَانِ مُعَافًى وَ مُبْتَلًى فَاحْمَدُوا اللَّهَ عَلَى الْعَافِيَةِ وَ ارْحَمُوا أَهْلَ الْبَلَاءِ(۱).

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: إِنِّي لَا أُحِبُّ أَنْ تُجَدَّدَ لِي نِعْمَةٌ- لَا حَمِدْتُ اللَّهَ عَلَيْهَا مِائَةَ مَرَّةٍ.

وَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله سَرِيَّةً فَقَالَ- اللَّهُمَّ إِنَّ لَكَ عَلَيَّ إِنْ رَدَدْتَهُمْ سَالِمِينَ غَانِمِينَ أَنْ أَشْكُرَكَ حَقَّ الشُّكْرِ قَالَ فَمَا لَبِثُوا أَنْ جَاءُوا كَذَلِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى سَابِغِ نِعَمِ اللَّهِ.

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذَا أَتَاهُ مَا يُحِبُّ قَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُحْسِنِ الْمُجْمِلِ وَ إِذَا أَتَاهُ مَا يَكْرَهُهُ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى هَذِهِ الْحَالِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذَا أُورِدَ عَلَيْهِ أَمْرٌ يَسُرُّهُ قَالَ- الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى هَذِهِ النِّعْمَةِ وَ إِذَا أُورِدَ أَمْرٌ يَغْتَمُّ بِهِ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ.

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الشُّكْرُ لِلنِّعَمِ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ وَ تَمَامُ الشُّكْرِ قَوْلُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

وَ عَنِ الرِّضَا عليه السلام قَالَ: مَنْ حَمِدَ اللَّهَ عَلَى النِّعْمَةِ فَقَدْ شَكَرَهُ وَ كَانَ الْحَمْدُ

۱- ۱. مشكاة الأنوار ص ۲۸.

أَفْضَلَ مِنْ تِلْکَ النِّعْمَهِ(۱).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: به نقل از کتاب محاسن، امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کار نیکی کردید، خدا را حمد کنید و وقتی کار بدی کردید، از خداوند طلب مغفرت کنید.

و سنان بن طریف می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: من می ترسم از کسانی باشم که خداوند به آنان نعمت می دهد و به تدریج آنان را عقوبت می کند؛ فرمود: چرا؟ عرض کردم: زیرا من از خدا خواستم خانه ای روزی من کند که کرد و از خدا خواستم هزار درهم روزی من کند که هزار درهم روزی ام کرد و از خدا خواستم که خادمی به من روزی کند که خادمی روزی ام فرمود. حضرت پرسیدند: چه چیزی می گویی؟ گفتم: می گویم: «الحمد لله» فرمود: آنچه می دهی افضل است از آنچه داده شدی!

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: مردی از امت من به بازار می رود و با نصف دینار یا ثلث دینار پیراهنی می خرد؛ پس وقتی آن را پوشید حمد خدا می کند و آن لباس هنوز (در وقت پوشیدن) به سر زانوی او نرسیده، آمرزیده می شود .

و نیز از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: مؤمن از غذا و شراب سیر می شود و حمد خدا می کند، در عوض خدا اجری را که به روزه دار می دهد، به او نیز می دهد؛ خداوند حق شناس است و دوست دارد که حمد او به جای آورده شود.

امام صادق علیه السلام فرمود: مردی از شما جرعه آبی می نوشد و خداوند با آن نوشیدن، بهشت را بر او واجب می کند؛ سپس فرمود: ظرف آب را می گیرد و بر دهان می گذارد و سپس می نوشد و در حالی که هنوز اشتهای به آب دارد، آن را از دهان خود دور می کند و حمد خدا می کند؛ سپس آب را بر می گرداند و از دهان دور می کند و حمد خدا می کند، سپس آب را بر می گرداند و آب می نوشد و ظرف را از دهان دور نموده و حمد خدا می کند، پس خدا با این کار بهشت را بر او واجب می سازد.

و آن حضرت علیه السلام فرمود: مسیح علیه السلام فرمود: مردم بر دو قسم هستند: اهل عافیت و اهل بلا؛ پس خدا بر عافیت حمد کنید و به اهل بلا رحم کنید؛

و آن حضرت علیه السلام فرمود: من دوست ندارم که نعمتی بر من تجدید گردد که خدا را بر آن صد مرتبه حمد نگفته باشم!

و از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله سپاهی را اعزام کرد و عرضه داشت: خداوندا! اگر اینان را با سلامت و غنیمت برگردانَدی بر من است که حق شکر تو را به جای بیاورم! حضرت فرمود: دیری نپایید که با سلامتی و غنیمت برگشتند؛ پس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: حمد مخصوص خداست بر نعمت های فروریزنده خدا.

و امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا وقتی نعمتی را که دوست می داشت به او می رسید، عرضه می داشت: «حمد مخصوص خدای احسان کننده و زیبا کننده است» و وقتی امر ناپسندی به ایشان می رسید، عرضه می داشت: «حمد بر هر

حالی مخصوص خداست و حمد بر این حال مخصوص خداست.»

و امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا وقتی امری مسرور کننده به او می رسید، عرضه می داشت: «حمد مخصوص خداست بر این نعمت و وقتی امری به او می رسید که او را اندوهگین می کرد، عرضه می داشت: «حمد مخصوص خداست بر این حالت.»

و امام صادق علیه السلام فرمود: شکر نعمت ها دوری از محرمات است و شکر کامل گفتن «الحمد لله ربّ العالمین» است.

و امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که خدا را بر نعمت، حمد کند، شکر او را به جای آورده و حمد او افضل از آن نعمت است. - . مشکات الانوار: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

مکا، [مکارم الأخلاق] قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أَوَّلُ مَنْ یُدْعَی إِلَی الْجَنَّهِ الْحَمَّادُونَ الَّذِینَ یَحْمَدُونَ اللَّهَ فِی السَّرَّاءِ وَ الضَّرَّاءِ(۲).

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَی عَبْدٍ مُؤْمِنٍ نِعْمَهً بَلَغَتْ مَا بَلَغَتْ فَحَمِدَ اللَّهَ عَلَیْهَا إِلَّا کَانَ حَمْدُ اللَّهِ أَفْضَلَ وَ أَوْزَنَ وَ أَعْظَمَ مِنْ تِلْکَ النِّعْمَهِ نَفَرَتْ بَغْلَهٌ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِیمَا بَیْنَ مَکَّهَ وَ الْمَدِینَهِ فَقَالَ لَئِنْ رَدَّهَا اللَّهُ عَلَیَّ لَأَشْکُرَنَّهُ حَقَّ شُکْرِهِ فَلَمَّا أَخَذَهَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ قَالَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ شُکْراً لِلَّهِ.

عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: أُنَبِّئُکَ بِحَمْدٍ یَضْرِبُکَ مِنْ کُلِّ حَمْدٍ قُلْتُ لَهُ مَا مَعْنَی یَضْرِبُکَ فَقَالَ یَکْفِیکَ قُلْتُ بَلَی قَالَ قُلْ لَکَ الْحَمْدُ بِمَحَامِدِکَ کُلِّهَا عَلَی جَمِیعِ نِعَمِکَ کُلِّهَا حَتَّی یَنْتَهِیَ الْحَمْدُ إِلَی مَا تُحِبُّ رَبَّنَا وَ تَرْضَی.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَحَامِدِهِ کُلِّهَا مَا عَلِمْنَا مِنْهَا وَ مَا لَمْ نَعْلَمْ عَلَی کُلِّ حَالٍ حَمْداً یُوَازِی نِعَمَهُ وَ یُکَافِی مَزِیدَهُ عَلَیَّ وَ عَلَی جَمِیعِ خَلْقِهِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بَالَغَ عَبْدِی فِی رِضَایَ وَ أَنَا مُبَلِّغٌ عَبْدِی رِضَاهُ مِنَ الْجَنَّهِ.

وَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی شَیْخٌ کَبِیرٌ فَعَلِّمْنِی دُعَاءً جَامِعاً فَقَالَ احْمَدِ اللَّهَ فَإِنَّکَ إِذَا حَمِدْتَ اللَّهَ لَمْ یَبْقَ مُصَلٍّ إِلَّا دَعَا لَکَ یَعْنِی قَوْلَهُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ (۳).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: اولین کسانی به سوی بهشت دعوت می شوند، حمد کنندگان بسیار خداوند هستند، کسانی که خدا را در آسانی و سختی حمد می کنند.

و از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: خداوند به بنده مؤمن خود نعمتی نداد ــ هر چقدر که بخواهد بزرگ باشد ــ

و آن بنده خدا را بر آن نعمت حمد کرد، مگر آن که حمد خدا با فضیلت تر و سنگین تر و بزرگ تر از آن نعمت است.

استری متعلق به امام باقر علیه السلام بین مکه و مدینه رم کرد و رفت؛ حضرت فرمود: اگر خداوند آن را به من برگرداند، او را چنان شکری بکنم که حق شکر او را به جای بیاورم! وقتی حضرت آن استر را گرفت، سه مرتبه عرضه داشت: «الحمد لله رب العالمین» و سپس سه مرتبه عرض کرد: «شکرا لله».

و نیز ابو حمزه می گوید: آن حضرت فرمودند: آیا حمدی به تو بیاموزم که تو را از هر حمدی «ضرب» کند؟ عرض کردم: معنای «ضرب» چیست؟ فرمود: یعنی تو را از هر حمدی کفایت کند؛ عرض کردم: بله؛ فرمود: بگو: پروردگارا! به سبب حمدهایی که داری برای تو حمد است بر تمام نعمت هایت، تا حمد تو به جایی منتهی شود که دوست داری و راضی می شوی!

امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که بگوید: «حمد مخصوص خداست به تمام حمدهای او که بدان علم داریم و حمدهایی که علم بدان نداریم، بر هر حالی؛ حمدی که در راستای نعمت های اوست و بیش از آن را نسبت به من و جمیع خلقش کفایت می کند»، خدای تبارک و تعالی می فرماید: بنده ام در رضایت من سعی بسیار کرد و من بنده ام را به خشنودی او که بهشت است می رسانم!

و گفت: مردی به نزد امام صادق علیه السلام آمد و عرض کرد: فدایت شوم! من پیرمردی مسن هستم؛ به من دعای کامل بیاموز! حضرت فرمود: خدا را حمد کن که وقتی حمد خدا کنی هر آن کس که نماز می خواند در حق تو دعا می کند یعنی وقتی که می گوید: «سمع الله لمن حمده» یعنی خداوند صدای حمد کسی که او را حمد کرد، می شنود. - . مکارم الاخلاق: - ۳۵۵ _ ۳۵۴

**[ترجمه]

«۱۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُوسَوِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ نَهِیكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ سَبْرَةَ بْنِ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: فِی ابْنِ آدَمَ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ سِتُّونَ

۱- ۱. مشکاه الأنوار ص ۳۱.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۵۴.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۳۵۵.

عِرْقاً مِنْهَا مِائَةٌ وَ ثَمَانُونَ مُتَحَرِّكَةٌ وَ مِائَةٌ وَ ثَلَاثُونَ سَاكِنَةٌ فَلَوْ سَكَنَ الْمُتَحَرِّكُ لَمْ يَبْقَ الْإِنْسَانُ وَ لَوْ تَحَرَّكَ السَّاكِنُ لَهَلَكَ الْإِنْسَانُ قَالَ وَ كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله إِذَا أَصْبَحَ وَ طَلَعَتِ الشَّمْسُ يَقُولُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حَمْداً كَثِيراً طَيِّباً عَلَى كُلِّ حَالٍ يَقُولُهَا ثَلَاثَمِائَةٍ وَ سِتِّينَ مَرَّةً شُكْراً(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضرت فرمودند: در بدن آدمی زاد سیصد و شصت رگ وجود دارد که صد و هشتاد رگ آن متحرک و صد و سی رگ آن ساکن است؛ اگر رگ متحرک ساکن شود آدمی زنده نمی ماند و اگر رگ ساکن به حرکت بیفتد، انسان حتما نابود می شود. حضرت صادق علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله وقتی صبح می کرد و خورشید طلوع می کرد، عرضه می داشت: «الحمد لله رب العالمین حمدا کثیرا طیبا علی کلّ حال» و این حمد را سی صد و شصت مرتبه از باب شکر تکرار می فرمود. -. امالی طوسی ۲ : ۲۱۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْعِمِ بْنِ نَصْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَوْ أَنَّ الدُّنْيَا كُلَّهَا لُقْمَةٌ وَاحِدَةٌ فَأَكَلَهَا الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ ثُمَّ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ لَكَانَ قَوْلُهُ ذَلِكَ خَيْراً لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَ مَا فِيهَا(۲).

کش، [رجال الکشی]: كَتَبَ أَبُو مُحَمَّدٍ علیه السلام إِلَى إِسْحَاقَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ لَيْسَ مِنْ نِعْمَةٍ وَ إِنْ جَلَّ أَمْرُهَا وَ عَظُمَ خَطَرُهَا إِلَّا وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ عَلَيْهَا يُؤَدِّي شُكْرَهَا وَ أَنَا أَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ مَا حَمِدَ اللَّهَ بِهِ حَامِدٌ إِلَى أَبَدِ الْأَبَدِ بِمَا مَنَّ بِهِ عَلَيْكَ مِنْ نِعْمَةٍ وَ نَجَّاكَ بِهِ مِنَ الْهَلَكَةِ الْخَبَرَ(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: اگر تمام دنیا یک لقمه باشد و آن را بنده مؤمن بخورد و سپس «الحمد لله» بگوید، این سخن او از دنیا و هر آنچه در آن است بهتر خواهد بود. -. امالی طوسی ۲ : ۲۲۲ -

رجال کشی: امام عسکری علیه السلام به اسحاق بن اسماعیل نوشت: هیچ نعمتی نیست ــ هر چند امر آن جلیل و شأن آن عظیم باشد ــ مگر این که حمد کردن خدایی که اسمای او قداست دارد بر آن نعمت، شکر آن نعمت را ادا می کند و من می گویم: حمد مخصوص خداست مانند حمد ستایش کننده ای که خدا را تا ابد حمد کند به سبب نعماتی که با آن بر تو منت نهاده و با آن نعمت تو را از هلاکت نجات داده؛ تا آخر خبر. -. رجال کشی: ۴۸۱ -

**[ترجمه]

«۲۱»

عُدَّهُ الدَّاعِی، رَوَی سَعِیدٌ الْقَمَّاطُ عَنِ الْفَضْلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ عَلِّمْنِی دُعَاءً جَامِعاً فَقَالَ لِیَ احْمَدِ اللَّهَ فَإِنَّهُ لَا یَبْقَی أَحَدٌ یُصَلِّی إِلَّا دَعَا لَکَ یَقُولُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ.

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: کُلُّ کَلَامٍ لَا یُبْدَأُ فِیهِ بِالْحَمْدِ فَهُوَ أَقْطَعُ.

وَ رَوَی أَبُو مَسْعُودٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ إِذَا أَصْبَحَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِینَ فَقَدْ أَدَّی شُکْرَ یَوْمِهِ وَ مَنْ قَالَهَا إِذَا أَمْسَی فَقَدْ أَدَّی شُکْرَ لَیْلَتِهِ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ کَمَا هُوَ أَهْلُهُ شَغَلَ کُتَّابَ السَّمَاءِ فَیَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا لَا نَعْلَمُ الْغَیْبَ فَیَقُولُ اکْتُبُوهَا کَمَا قَالَهَا عَبْدِی وَ عَلَیَّ ثَوَابُهَا.

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۱۰.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۲۲.

۳- ۳. رجال الکشّیّ ص ۴۸۱.

**[ترجمه]عـده الـداعی: فضـل می گویـد: به امـام صـادق علیه السـلام عرض کردم: فـدایت شوم! به من دعـایی جامع بیاموز! فرمود: خـدا را حمـد کن؛ زیرا هر آن کس که نمـاز می خوانـد در حق تو دعـا می کنـد، وقـتی که می گویـد: «سـمع الله لمن حمده» یعنی خداوند صدای حمد کسی که او را حمد کرد، می شنود.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: هر کلامی که با حمد خدا آغاز نشود، بریده است.

و امام صادق علیه السـلام فرمود: کسـی که وقتی صبح کرد، چهار مرتبه بگوید: «الحمد لله ربّ العالمین» شکر آن روزش را ادا کرده و کسی که این چهار مرتبه ذکر را وقتی شب کرد بگوید، شکر آن شب خود را به جای آورده است.

و امام صادق علیه السـلام فرمود: رسول خدا صـلی الله علیه و آله فرمود: کسـی که بگوید: «الحمد لله کما هو اهله» نویسـندگان آسـمان را به نوشـتن مشـغول می کند؛ آنان می گویند: خداوندا! ما علم غیب نداریم؛ خداوند می فرماید: آن را همان طور که بنده ام گفت، بنویسید که ثواب آن با خود من است. - . عده الداعی: ۲۶۰ -

**[ترجمه]

باب ۸ التحمید عند رؤیه ذی عاهه أو کافر

الأخبار

«۱»

ثو(۱)، [ثواب الأعمال] لی، [الأمالی] للصـدوق أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَـدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السـلام أَنَّ النَّبِیَّ صـلی الله علیه و آله قَـالَ: مَنْ رَأَی یَهُودِیّاً أَوْ نَصْـرَانِیّاً أَوْ مَجُوسِـیّاً أَوْ أَحَـداً عَلَی غَیْرِ مِلَّهِ الْإِسْـلَامِ فَقَالَ- الْحَمْـدُ لِلَّهِ الَّذِی فَضَّلَنِی عَلَیْـکَ بِالْإِسْـلَامِ دِینـاً وَ بِالْقُرْآنِ کِتَاباً وَ بِمُحَمَّدٍ نَبِیّاً وَ بِعَلِیٍّ إِمَاماً وَ بِالْمُؤْمِنِینَ إِخْوَاناً وَ بِالْکَعْبَهِ قِبْلَهً لَمْ یَجْمَعِ اللَّهُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهُ فِی النَّارِ أَبَداً(۲).

ب، [قرب الإسناد] هارون عن ابن صدقه: مثله (۳) ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: مثله.

**[ترجمه]ثواب الاعمال، امالی شـیخ صدوق: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضـرت فرمودند: کسـی که شخصی یهودی یا نصرانی یا مجوسی یا کسی را ببیند که آیینی غیر اسلام دارد و بگوید: «حمد خدایی راست که مرا از نظر دینی به اسلام و از نظر کتاب به قرآن و از نظر پیامبر به محمد صلی الله علیه و آله و از نظر امام به علی علیه السـلام و از نظر برادران به مؤمنان و از نظر قبله به کعبه بر تو برتری داد»، خـدا بین آن مسـلمان و آن غیر مسلمان را تا ابد در آتش جمع نمی کند. - . ثواب الاعمال: ۲۴ ، امالی صدوق: ۱۶۰ -

در قرب الاسناد و فقه الرضا نیز مثل این روایت نقل شده است. - . قرب الاسناد: ۴۷ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْعِیصِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ نَظَرَ إِلَی ذِی عَاهَهٍ أَوْ مَنْ قَدْ مُثِّلَ بِهِ أَوْ صَاحِبِ بَلَاءٍ فَلْیَقُلْ سِرّاً فِی نَفْسِهِ مِنْ غَیْرِ أَنْ یُسْمِعَهُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَافَانِی مِمَّا ابْتَلَاکَ بِهِ وَ لَوْ شَاءَ لَفَعَلَ بِی ذَلِکَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَإِنَّهُ لَا یُصِیبُهُ ذَلِکَ الْبَلَاءُ أَبَداً(۴).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به شخص معیوب یا کسی که مثله شده یا شخصی که گرفتار بلا شده نگاه کند، باید مخفیانه در درون خود بدون آن که آن شخص بشنود، بگوید: «حمد خدایی راست که که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخت عافیت داد و اگر می خواست با من نیز چنین می کرد»؛ که در این صورت آن بلا تا ابد به این گوینده نمی رسد. - . امالی صدوق: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: إِذَا نَظَرْتَ إِلَی أَهْلِ الْبَلَاءِ فَقُلْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَافَانِی مِمَّا ابْتَلَاکَ بِهِ وَ لَوْ شَاءَ فَعَلَ وَ أَنَا أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهَا وَ مِمَّا ابْتَلَاکَ بِهِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی فَضَّلَنِی عَلَی کَثِیرٍ مِنْ خَلْقِهِ.

**[ترجمه]فقه الرضا: امام رضا علیه السلام فرمود: وقتی به اهل بلا نظر کردی، سه مرتبه بگو: «حمد خدایی راست که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخت عافیت داد و اگر می خواست با من نیز چنین می کرد و من از این بلا و از آنچه خدا تو را بدان مبتلا ساخته به خدا پناه می برم و حمد مخصوص آن خدایی است که مرا از بسیاری از مخلوقاتش برتری داد.» - . فقه الرضا: ۳۹۹ -

**[ترجمه]

«۴»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] عَابِدُ بْنُ عَوْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْمَدَنِیُّ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ بَیَّاعٍ السَّابِرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ حَسَّانَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ:

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۲۴.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۶۰.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۴۷.

۴- ۴. أمالى الصدوق ص ۱۶۱.

إِذَا رَأَيْتَ مُبْتَلًى فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَافَانِی مِمَّا ابْتَلَاکَ بِهِ وَ لَوْ شَاءَ أَنْ یَفْعَلَ فَعَلَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَفْعَلْ وَ لَا یُسْمِعُهُ فَیُعَاقَبَ.

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِذَا رَأَیْتَ مُبْتَلًى فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَافَانِی مِمَّا ابْتَلَاکَ بِهِ وَ فَضَّلَنِی عَلَیْکَ وَ عَلَى کَثِیرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِیلًا(۱).

**[ترجمه]طبّ الائمّه: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی مبتلایی را دیدی بگو «حمد خدایی راست که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخت عافیت داد و اگر می خواست با من نیز چنین می کرد و حمد مخصوص خدایی است که با من چنین نکرد.» و نباید این جملات را به گوش آن مبتلا برساند که اگر برساند خود عقاب می گردد.

و از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: وقتی مبتلایی را دیدی بگو «حمد خدایی راست که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخت عافیت داد و مرا بر تو و بسیاری از کسانی که آفرید، برتری داد.» - . طب الائمه: ۱۱۲ -

**[ترجمه]

«۵»

مکا، [مکارم الأخلاق] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا رَأَیْتُمْ أَهْلَ الْبَلَاءِ فَاحْمَدُوا اللَّهَ وَ لَا تُسْمِعُوهُمْ فَإِنَّ ذَلِکَ یَحْزُنُهُمْ (۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: وقتی اهل بلا را دیدید، خدا را حمد کنید و حمد خود را به گوش آنان مرسانید که این امر آنان را محزون می سازد. - . مکارم الاخلاق: ۴۰۴ -

**[ترجمه]

«۶»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: لَا یَرَى عَبْدٌ عَبْداً بِهِ شَیْ ءٌ مِنْ أَنْوَاعِ الْبَلَاءِ فَیَقُولُ ثَلَاثاً مِنْ غَیْرِ أَنْ یُسْمِعَهُ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی عَافَانِی مِمَّا ابْتَلَاکَ وَ لَوْ شَاءَ فَعَلَ وَ فَضَّلَنِی عَلَى کَثِیرٍ مِمَّنْ خَلَقَ فَیُصِیبَهُ ذَلِکَ الْبَلَاءُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام باقر علیه السلام فرمود: بنده ای بنده دیگری را نمی بیند که بلایی دامنگیر او شده و بدون آن که به گوش او برساند، سه مرتبه بگوید: «حمد خدایی راست که مرا از آنچه تو را بدان مبتلا ساخت عافیت داد و اگر می خواست، مرا نیز مبتلا می کرد و مرا بر بسیاری از کسانی که آفرید، برتری داد» و آن بلا دامن گیر این گوینده بشود؛ (یعنی هرگز آن بلا به این شخص نمی رسد). - . دعوات راوندی: ۲۰۴ -

**[ترجمه]

باب ۹ التکبیر و فضله و معناه

الآیات

إسراء: وَ کَبِّرْهُ تَکْبِیراً(۳).

**[ترجمه]ـ وَ کَبِّرْهُ تَکْبِیراً. - .[۱]اسراء /۱۱۱ -

{و او را بسیار بزرگ بشمار.}

**[ترجمه]

روایات

«۱»

ید،(۴)

[التوحید] مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ أَبِیهِ عَنْ مَرْوَکِ بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَیُّ شَیْ ءٍ اللَّهُ أَکْبَرُ فَقُلْتُ اللَّهُ أَکْبَرُ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ فَقَالَ فَکَانَ ثَمَّ شَیْ ءٌ فَیَکُونُ أَکْبَرَ مِنْهُ فَقُلْتُ فَمَا هُوَ فَقَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ مِنْ أَنْ یُوصَفَ (۵).

۱- ۱. طبّ الأئمّه: ۱۱۲.

۲- ۲. مکارم الأخلاق: ۴۰۴.

۳- ۳. أسری: ۱۱۱.

۴- ۴. التوحید: ۲۳۱.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۱۱.

سن، [المحاسن] مروك بن عبيد عن عمرو بن جميع عن رجل: مثله (۱).

**[ترجمه]توحید، معانی الاخبار: عمرو بن جمیع می گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: در «الله اکبر» خدا از چه چیز بزرگ تر است؟ من عرض کردم: خدا از هر چیزی بزرگ تر است؛ فرمود: اصلا در برابر عظمت خدا چیزی وجود دارد که خدا از آن بزرگ تر باشد؟ عرض کردم: پس در «الله اکبر» خدا از چه چیز بزرگ تر است؟ فرمود: خدا بزرگ تر از آن است که وصف گردد. - . توحید: ۲۳۱ ، معانی الاخبار: ۱۱ -

مثل این روایت در کتاب محاسن نیز نقل شده است. - . محاسن: ۲۴۱ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ اللَّهُ أَکْبَرُ فَقَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ مِنْ أَیِّ شَیْ ءٍ فَقَالَ مِنْ کُلِّ شَیْ ءٍ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام حَدَدْتَهُ فَقَالَ الرَّجُلُ وَ کَیْفَ أَقُولُ فَقَالَ اللَّهُ أَکْبَرُ مِنْ أَنْ یُوصَفَ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: مردی نزد امام صادق علیه السلام گفت: «الله اکبر»؛ حضرت پرسید: خدا از چه چیز بزرگ تر است؟ آن مرد گفت: از همه چیز! امام صادق علیه السلام فرمود: او را محدود کردی! مرد گفت: چه باید بگویم؟ فرمود: خدا بزرگ تر از آن است که وصف شود. - . معانی الاخبار: ۱۱ -

**[ترجمه]

«۳»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ وَ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ مَعاً عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ فُضَیْلٍ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: أَکْثِرُوا مِنَ التَّهْلِیلِ وَ التَّکْبِیرِ فَإِنَّهُ لَیسَ شَیْ ءٌ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنَ التَّکْبِیرِ وَ التَّهْلِیلِ (۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: ربعی می گوید: شنیدم که حضرت می فرمود: زیاد «لا اله الا الله و الله اکبر» بگویید که چیزی نزد خدا محبوب تر از تهلیل و تکبیر نیست. - . ثواب الاعمال: ۵ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ هَبَطَ وَادِیاً فَقَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ مَلَأَ اللَّهُ الْوَادِیَ حَسَنَاتٍ فَلَیَعْظُمِ الْوَادِی بُعْداً أَوْ لَیَصْغُرْ(۴).

ص: ۲۱۹

۱- ۱. المحاسن ص ۲۴۱.

۲- ۲. معانی الأخبار: ۱۱.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۵.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۳.

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که وارد یک وادی شود و بگوید: «لا اله الا الله و الله اکبر» خداوند آن وادی را پر از حسنات می کند؛ می خواهد آن وادی از حیث ابعاد، عظیم و یا کوچک باشد. - . محاسن: ۳۳ -

**[ترجمه]

باب ۱۰ فضل التمجید و ما یمجد الله به نفسه کل یوم و لیله

الأخبار

«۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ فَضَالَهَ عَنِ ابْنِ عَمِیرَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَیُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَی اللَّهِ قَالَ أَنْ یُمَجَّدَ(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: زراره نقل می کند که: به امام محمّد باقر علیه السّلام عرض کردم: کدامیک از اعمال (بندگان) در نزد خداوند محبوب تر است؟ فرمود: تمجید خدا و او را به عظمت و بزرگواری یاد نمودن. - .ثواب الأعمال: ۱۳

-

**[ترجمه]

«۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُمَجِّدُ نَفْسَهُ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَمَنْ مَجَّدَ اللَّهَ بِمَا مَجَّدَ بِهِ نَفْسَهُ ثُمَّ کَانَ فِی حَالِ شِقْوَهٍ حُوِّلَ إِلَی سَعَادَهٍ فَقُلْتُ لَهُ کَیْفَ هُوَ التَّمْجِیدُ قَالَ تَقُولُ- أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِینَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِیمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِیُّ الْکَبِیرُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مَلِکُ یَوْمِ الدِّینِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مِنْکَ بَدْءُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ إِلَیْکَ یَعُودُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَمْ تَزَلْ وَ لَا تَزَالُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْخَیْرِ وَ الشَّرِّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ- وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَلِکُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَکَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ أَنْتَ اللَّهُ الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ لَکَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَی یُسَبِّحُ لَکَ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْکَبِیرُ وَ الْکِبْرِیَاءُ رِدَاؤُکَ (۲).

١- ١. ثواب الأعمال: ١٣.

٢- ٢. ثواب الأعمال: ١٤.

سن، [المحاسن] ابْنُ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِيهِ الْوَاوَ فِي جَمِيعِ الْفِقَرَاتِ وَ فِي آخِرِهِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ وَ فِيهِ أَحَداً صَمَداً(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام فرمودند: پروردگار عالم در هر روز و هر شب، سه بار خود را می ستاید، و اگر کسی خدا را بستاید بدان گونه که خود به تمجید خویش پرداخته است، چنانچه گرفتار بدبختی و شقاوت باشد، سعادت و نیکبختی نصیب او می گردد. زراره گوید، عرض کردم: تمجید الهی چگونه است؟ فرمود: بگو: أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مَلِكُ يَوْمِ الدِّينِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مِنْكَ بَدْءُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ إِلَيْكَ يَعُودُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَمْ تَزَلْ وَ لَا تَزَالُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْخَيْرِ وَ الشَّرِّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقُ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ أَنْتَ اللَّهُ الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَكَ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْكَبِيرُ وَ الْكِبْرِيَاءُ رِدَاؤُكَ . (خدای یگانه توئی و جز تو خدائی نیست که پروردگار جهانیان باشد. خدای یگانه توئی و جز تو خدای بخشنده و مهربانی نیست. خدای یگانه توئی و جز تو خدایی بلند مرتبه و بزرگ نباشد. خدای یگانه توئی و جز تو صاحب روز جزا نیست. خدای یگانه توئی و جز تو خدای آمرزنده و مهربانی نباشد، خدای یگانه توئی و جز تو خدای مقتدر و غالب و دانائی نیست. خدای یگانه توئی و جز تو خدایی نیست، هستی هر چیز از تو است و بازگشت همه به سوی تو. خدای یگانه توئی و جز تو خدایی نیست که همیشه بوده و خواهی بود. خدای یگانه توئی و جز تو نیست که آفریننده خوبی ها و بدی ها باشد. خدای یگانه توئی و جز تو خدائی نیست که آفریننده بهشت و دوزخ باشد. خدای یگانه توئی و جز تو خدای یکتا و بی نیازی نیست، خدائی که نه از کسی زاده شده و نه کسی از او زاییده و هیچ همتائی برای او متصوّر نیست. خدای یگانه توئی و جز تو خدایی نیست، تویی آن پادشاه پاک از هر عیب و منزّه از هر خطا، امان دهنده و ایمن کننده، سلامت بخش، شاهد و حافظ مخلوقات، پیروز و مسلّط و مقتدر و با عظمت و صاحب کبریا، آن خدائی که منزّه است از هر چه بدان شرک ورزند و برای او انباز قرار دهند. تویی خداوند یگانه خلّاق و شکافنده دانه ها و تصویرگر شکل ها، تمام نام های نیکو از آن تو است، آنچه در آسمان و زمین است به تسبیح تو مشغول است و توئی خدای حکیم و مقتدر و پیروز، تویی خدای یگانه، و خدائی جز تو نیست که بلند قدری، و کبریاء تنها زیبنده تو است). - . ثواب الأعمال: ۱۴ -

ابن فضال در محاسن مانند آن را آورده است و در همه جمله ها واو را اضافه کرده است و در آخر آن هم عبارت «الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ» را آورده و در آن عبارت «احدا صمدا» نیز هست.

**[ترجمه]

«۳»

کا، [الکافی] عَنْ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَعْيَنَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُمَجِّدُ نَفْسَهُ فِی كُلِّ يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَمَنْ مَجَّدَ اللَّهَ بِمَا مَجَّدَ بِهِ نَفْسَهُ ثُمَّ كَانَ

فِی حَالِ شِقْوَةٍ حَوَّلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی سَعَادَةٍ یَقُولُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِلَی آخِرِ هَذَا التَّمْجِیدِ وَ فِیهِ الْعَزِیزُ بَدَلُ الْعَلِیِّ وَ مَالِکَ بَدَلُ مَلِکِ وَ بَدْءُ الْخَلْقِ بَدَلُ مِنْکَ بَدْءُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ فِیهِ أَحَدٌ صَمَدٌ بِلَا لَامٍ وَ فِیهِ هُوَ الْخَالِقُ بَدَلُ أَنْتَ اللَّهُ الْخَالِقُ وَ کَذَا مَا بَعْدَهُ فَفِیهِ فِی کُلِّ فِقْرَةٍ هُوَ بَدَلُ أَنْتَ وَ فِیهِ وَقَعَ قَوْلُهُ إِلَی آخِرِ السُّورَةِ بَعْدَ قَوْلِهِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ وَ کَذَا لَهُ بَدَلُ لَکَ فِی هَذِهِ الْمَوَاضِعِ (۲).

**[ترجمه]کافی: امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی در هر روز و شب سه بار خود را تمجید کند. پس هر که خدا را تمجید کند به همان نحو که او خودش را تمجید کرده و در حال شقاوت باشد، خدای عز و جل او را به حال سعادت در آورد بگوید: انت اللّٰه لا اله الا انت رب العالمین، انت اللّٰه لا اله الا انت الرحمن الرحیم، انت اللّٰه لا اله الا انت العزیز [العلی] الکبیر، انت اللّٰه لا اله الا انت مالک یوم الدین، انت اللّٰه لا اله الا انت الغفور الرحیم انت اللّٰه لا اله الا انت العزیز الحکیم، انت اللّٰه لا اله الا انت منک بدء الخلق و الیک یعود، انت اللّٰه [الذی] لا اله الا انت لم تزل و لا تزال، انت اللّٰه لا اله الا انت خالق الخیر و الشر، انت اللّٰه لا اله الا انت خالق الجنه و النار، انت اللّٰه لا اله الا انت احد صمد لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ، انت اللّٰه لا اله الا انت الْمَلِکُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَکَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ، هُوَ اللَّهُ الْخالِقُ البارئ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنی یُسَبِّحُ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ تا آخر سوره حشر انت اللّٰه لا اله الا انت الکبیر، و الکبریاء رداؤک. {توئی خدا که نیست شایسته پرستشی جز تو که پروردگار جهانیانی، توئی خدا که شایسته پرستشی نیست جز تو که بخشاینده و مهرورزی، توئی خدا که شایسته پرستشی نیست جز تو که با عزت (والا) و بزرگواری، توئی خدا شایسته پرستشی نیست جز تو که مالک روز جزائی، توئی خدا شایسته پرستشی نیست که جز تو آمرزنده و مهربانی، توئی خدا شایسته پرستشی نیست جز تو که با عزت و حکمت داری، توئی خدا شایسته پرستشی نیست جز تو که آغاز آفرینش از تو است و به سوی تو بر می گردد، توئی خدا (که) نیست شایسته پرستشی جز تو همیشه بودی و پیوسته هستی، توئی خدا (که) نیست شایسته پرستشی جز تو آفریننده هر خوب و بدی، توئی خدا نیست شایان پرستش جز تو که آفریننده بهشت و دوزخی، توئی خدا نیست شایسته پرستشی جز تو یگانه ای و بی نیاز، نه زاده است و زائیده نشده است، و نمی باشد برای او همتا هیچ کس، توئی خدا نیست شایسته پرستش جز تو ملک قدوس سلام مؤمن عزیز جبار متکبر، منزّه باد خدا از آنچه شریک او سازند، او است خدای آفریننده و جان بخش و صورت گر، از آن او است همه نام های نیکوتر، تسبیح گویدش هر آنچه در آسمان ها و زمین است و او است عزیز و با حکمت (تا آخر سوره حشر) توئی خدا نیست شایسته پرستشی جز تو که بزرگواری و بزرگی برازنده تو است.} - . کافی ۲ : ۵۱۶

-

**[ترجمه]

«۴»

عُدَّةُ الدَّاعِی، رَوَی عَلِیُّ بْنُ حَسَّانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُلُّ دُعَاءٍ لَا یَکُونُ قَبْلَهُ تَمْجِیدٌ فَهُوَ أَبْتَرُ إِنَّمَا التَّمْجِیدُ ثُمَّ الثَّنَاءُ قُلْتُ وَ مَا أَدْنَی مَا یُجْزِئُ مِنَ التَّمْجِیدِ قَالَ تَقُولُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَیْسَ قَبْلَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْآخِرُ فَلَیْسَ بَعْدَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَیْسَ فَوْقَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَیْسَ دُونَکَ شَیْ ءٌ وَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا أَدْنَى مَا يُجْزِى مِنَ التَّمْجِيدِ قَالَ تَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى عَلَا فَقَهَرَ وَ الْحَمْدُ الَّذِى مَلَكَ فَقَدَرَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى بَطَنَ فَخَبَرَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى يُحْيِى الْمَوْتَى وَ يُمِيتُ الْأَحْيَاءَ- وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ.

**[ترجمه]عده الداعی: علی بن حسان از یکی از یارانش از حضرت صادق علیه السّلام روایت کرده است که فرمود: هر دعایی که قبل آن، تمجید نباشد، ابتر و منقطع است، اول تمجید بعد ثناء. راوی گوید: عرض کردم: کمترین چیزی که به عنوان «تمجید» کفایت می کند چیست؟ فرمود: بگو: اللّهمّ انت الاوّل فلیس قبلک شی ء و انت الآخر، فلیس بعدک شی ء، و انت الظّاهر فلیس فوقک شی ء و انت الباطن فلیس دونک شی ء، و انت العزیز الحکیم. (خدایا! تو آن اوّلی هستی که قبل از تو چیزی نیست، تو آن آخری هستی که بعد از تو چیزی نیست، تو آن غالبی هستی که برتر از تو چیزی نیست، تو آن سرّی هستی که مخفی تر از تو چیزی نیست و تو عزیزی و حکیمی).

راوی به همین سند گوید: از امام صادق علیه السّلام پرسیدم: کمترین چیزی که به عنوان تحمید کفایت می کند چیست؟ فرمود می گویی: الحمد للّه الّذی علا فقهر، و الحمد للّه الّذی بطن فخبر، و الحمد للّه الّذی یحیی الموتی و یمیت الاحیاء و هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ.)حمد مخصوص خداوند بلند مرتبه ای است که بر همه چیز، چیره است، ستایش مخصوص خدایی است که از اسرار و درون با خبر است، حمد مخصوص خدایی است که مرده ها را زنده می کند و زنده ها را می میراند و بر هر چیزی قادر است.(

**[ترجمه]

«۵»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ ثَلَاثَ

۱- ۱. المحاسن: ۳۸.

۲- ۲. الکافی ج ۲: ۵۱۶.

سَاعَاتٍ فِی اللَّیْلِ وَ ثَلَاثَ سَاعَاتٍ فِی النَّهَارِ یُمَجِّدُ فِیهِنَّ نَفْسَهُ فَأَوَّلُ سَاعَاتِ النَّهَارِ حِینَ تَکُونُ الشَّمْسُ هَذَا الْجَانِبَ یَعْنِی مِنَ الْمَشْرِقِ مِقْدَارَهَا مِنَ الْعَصْرِ یَعْنِی مِنَ الْمَغْرِبِ إِلَی صَلَاهِ الْأُولَی وَ أَوَّلُ سَاعَاتِ اللَّیْلِ مِنَ الثُّلُثِ الْبَاقِی مِنَ اللَّیْلِ إِلَی أَنْ یَنْفَجِرَ الصُّبْحُ یَقُولُ- إِنِّی أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِینَ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْعَلِیُّ الْعَظِیمُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الرَّحْمَنُ الرَّحِیمُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ مَالِکُ یَوْمِ الدِّینِ إِنِّی أَنَا اللَّهُ لَمْ أَزَلْ وَ لَا أَزَالُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ خَالِقُ الْخَیْرِ وَ الشَّرِّ إِنِّی أَنَا اللَّهُ خَالِقُ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ إِنِّی أَنَا اللَّهُ بَدْءُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ إِلَیَّ یَعُودُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ عَالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَهِ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْمَلِکُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَکَبِّرُ إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لِیَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَی إِنِّی أَنَا اللَّهُ الْکَبِیرُ الْمُتَعَالِ قَالَ ثُمَّ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِنْ عِنْدِهِ وَ الْکِبْرِیَاءُ رِدَاؤُهُ فَمَنْ نَازَعَهُ شَیْئاً مِنْ ذَلِکَ أَکَبَّهُ اللَّهُ فِی النَّارِ ثُمَّ قَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ یَدْعُو بِهِنَّ مُقْبِلًا قَلْبُهُ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا قَضَی لَهُ حَاجَتَهُ وَ لَوْ کَانَ شَقِیّاً رَجَوْتُ أَنْ یُحَوَّلَ سَعِیداً(۱).

**[ترجمه]کافی: امام صادق علیه السّلام فرمود: همانا برای خدای عز و جل در شب سه ساعت است و در روز سه ساعت که خود را در آن ساعات تمجید کند، پس نخستین ساعت ها از روز آن ساعت است که خورشید در جانب مشرق باشد و به اندازه ای که در عصر به غروب مانده است (به وقت نماز ظهر مانده باشد) و تا هنگام نماز اولی (یعنی نماز ظهر) ادامه یابد، و نخستین ساعت های شب ثلث آخر شب است تا زدن سپیده (که در این ساعات خداوند خود را تمجید کند و) فرماید: «انی انا اللّه العلی العظیم، انی انا اللّه العزیز الحکیم، انی انا اللّه الغفور الرحیم، انی انا اللّه الرحمن الرحیم، انی انا اللّه مالک یوم الدین، انی انا اللّه لم ازل و لا ازال، انی انا اللّه خالق الخیر و الشر، انی انا اللّه خالق الجنه و النار، انی انا اللّه بدی ء کل شی ء و الی یعود، انی انا اللّه الواحد الصمد، انی انا اللّه عالم الغیب و الشهاده، انی انا اللّه الملک القدوس السلام المؤمن المهیمن العزیز الجبار المتکبر، انی انا اللّه الخالق البارئ المصور لی الاسماء الحسنی، انی انا اللّه الکبیر المتعال.» {منم خدای بلند مرتبه بزرگ، منم خدای عزیز حکیم، منم خدای آمرزنده مهربان، منم خدای بخشنده مهربان، منم خدای مالک روز جزا، منم خدای ازلی و ابدی، منم خدای آفریدگار خوبی و بدی، منم خدای آفریدگار بهشت و جهنم، منم آفریدگار هر چیزی، و هر چیزی به من باز می گردد. منم خدای یگانه و بی نیاز، منم خدای دانا به پنهان و آشکار، منم خدای پادشاه و منزه و سلام و مؤمن و مسلط و با عزت و جبار و متکبر، منم خدای آفریدگار و ایجاد کننده و صورتگر برای من است نامهای نیکو، منم خدای بزرگ برتر.} سپس حضرت صادق علیه السلام از بیان خودش فرمود: «و الکبریاء رداؤه» {کبریاء و بزرگی برازنده حضرت اوست} و هر کس در باره آن با او ستیزه کند خداوند او را به رو در آتش اندازد، سپس فرمود: هیچ بنده مؤمنی نیست که این اسامی را بخواند و دلش متوجه خدای عز و جل باشد جز اینکه حاجتش برآورده شود، و اگر شقی (و با شقاوت) باشد امید دارم که سعید گردد. - . کافی: ۲: ۵۱۵

-

**[ترجمه]

أقول

و رأیت فی بعض المجامیع خبرا آخر فی هذا المعنی فقد روی فیه عن بعض کتب الأخبار عن إسحاق بن عمار.

۱- ۱. الکافی: ج ۲: ۵۱۵.

**[ترجمه]در بعضی از جوامع روایی خبر دیگری با همین معنا را دیدم که از اسحاق بن عمار آمده بود .

**[ترجمه]

باب ۱۱ الاسم الأعظم

الآيات

النمل: قالَ الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتابِ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبْلَ أَنْ یَرْتَدَّ إِلَیْکَ طَرْفُکَ (۱).

**[ترجمه]_ قالَ الَّذِی عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتابِ أَنَا آتِیکَ بِهِ قَبْلَ أَنْ یَرْتَدَّ إِلَیْکَ طَرْفُکَ - . نمل / ۴۰ -

{کسی که نزد او دانشی از کتاب [الهی] بود، گفت: «من آن را پیش از آنکه چشم خود را بر هم زنی برایت می آورم.}

**[ترجمه]

روايات

«۱»

مهج، [مهج الدعوات] فَمِنْ ذَلِکَ مَا نَذْكُرُهُ مِنْ تَعْیِینِ الِاسْمِ الْأَعْظَمِ أَوْ غَیْرِهِ فَمِنَ الرِّوَایَاتِ فِیهِ بِإِسْنَادِنَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ مِنْ كِتَابِ فَضْلِ الدُّعَاءِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی مُعَاوِیَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- اسْمُ اللَّهِ الْأَكْبَرُ أَوْ قَالَ الْأَعْظَمُ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ بِإِسْنَادِنَا مِنَ الْكِتَابِ الْمُشَارِ إِلَیْهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ مُقَطَّعٌ فِی أُمِّ الْكِتَابِ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِیهِ بِإِسْنَادِنَا مِنَ الْكِتَابِ الْمُشَارِ إِلَیْهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ تَوْبَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ أَ لَا أُعَلِّمُکَ اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ قَالَ اقْرَأِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ قُلْ هُوَ اللَّهُ وَ آیَهَ الْكُرْسِیِّ وَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَهَ فَادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مِمَّا رَوَیْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ إِلَی سُلَیْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ الْجَعْفَرِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ بَعْدَ صَلَاهِ الْفَجْرِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِیِّ الْعَظِیمِ مِائَهَ مَرَّهٍ كَانَ أَقْرَبَ إِلَی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مِنْ سَوَادِ الْعَیْنِ إِلَی بَیَاضِهَا وَ إِنَّهُ دَخَلَ فِیهَا اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ بِإِسْنَادِنَا أَیْضاً إِلَی عَبْدِ الْحَمِیدِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ الْأَكْبَرِ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ بِإِسْنَادِنَا أَیْضاً إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ

۱- ۱. النمل: ۴۰.

بِإِسْنَادِنَا إِلَی أَبِی هَاشِمٍ الْجَعْفَرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ علیه السلام یَقُولُ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- أَقْرَبُ إِلَی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مِنْ سَوَادِ الْعَیْنِ إِلَی بَیَاضِهَا.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی کَیْفِیَّهِ اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَا رُوِّینَاهُ فِی کِتَابِ الْبَهِیِّ لِدَعَوَاتِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله تَصْنِیفِ الْحَافِظِ أَبِی مُحَمَّدٍ الْحَزْمِیِّ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْخُوارِزْمِیِّ الْأَنْدَرَسْتَانِیِّ فِی عِدَّهِ رِوَایَاتٍ فَمِنْهَا مَا رَوَاهُ أَنَسٌ قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِأَبِی عَیَّاشٍ زَیْدِ بْنِ صَامِتٍ أَخِی بَنِی زُرَیْقٍ وَ قَدْ جَلَسَ قَالَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَنَّ لَکَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ یَا مَنَّانُ یَا بَدِیعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ فَقَالَ صلی الله علیه و آله لِنَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ هَلْ تَدْرُونَ مَا دَعَا بِهِ الرَّجُلُ قَالُوا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ لَقَدْ دَعَا اللَّهُ بِاسْمِ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا دُعِیَ بِهِ أَجَابَ وَ إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَی.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ أَسْمَاءِ بِنْتِ زَیْدٍ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِی إِذَا دُعِیَ بِهِ أَجَابَ- قُلِ اللَّهُمَّ مالِکَ الْمُلْکِ إِلَی بِغَیْرِ حِسابٍ (۱).

وَ بِرِوَایَهِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِی سِتِّ آیَاتٍ مِنْ آخِرِ الْحَشْرِ.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ أَبِی أُمَامَهَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِی إِذَا دُعِیَ بِهِ أَجَابَ فِی سُوَرٍ ثَلَاثٍ فِی الْبَقَرَهِ وَ آلِ عِمْرَانَ وَ طه قَالَ أَبُو أُمَامَهَ فِی الْبَقَرَهِ آیَهُ الْکُرْسِیِّ وَ فِی آلِ عِمْرَانَ- الم اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ وَ فِی طه وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَیِّ الْقَیُّومِ (۲).

وَ مِنْهَا فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ قَالَ: سَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَجُلًا یَقُولُ عِشَاءً- اللَّهُمَّ إِنِّی أَشْهَدُ أَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَی وَ إِذَا دُعِیَ بِهِ أَجَابَ.

وَ فِی رِوَایَهٍ ذَکَرْنَاهَا فِی الْجُزْءِ الرَّابِعِ مِنَ التَّحْصِیلِ فِی تَرْجَمَهِ الْمُبَارَکِ بْنِ

۱- ۱. آل عمران: ۲۶.

۲- ۲. طه: ۱۱۱.

عَبْدِ الرَّحْمَنِ: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَنَّکَ أَنْتَ اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِی لَمْ یَلِدْ وَ لَمْ یُولَدْ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَقَدْ سَأَلَ اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَی وَ إِذَا دُعِیَ بِهِ أَجَابَ.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ عَائِشَهَ أَنَّهَا قَالَتْ: یَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِی اسْمَ اللَّهِ الْأَعْظَمَ فَقَالَ صلی الله علیه و آله تَوَضَّئِی فَتَوَضَّأَتْ ثُمَّ قَالَ ادْعِی حَتَّی أَسْمَعَ فَفَعَلَتْ فَقَالَتِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ الْحُسْنَی کُلِّهَا مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَ مَا لَمْ أَعْلَمْ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ الْأَعْظَمِ الْکَبِیرِ الْأَکْبَرِ فَقَالَ صلی الله علیه و آله أَصَبْتِهِ وَ الَّذِی بَعَثَنِی بِالْحَقِّ.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ أَنَسٍ قَالَ صلی الله علیه و آله: إِنَّ یُوشَعَ بْنَ نُونٍ دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ فَحُبِسَتْ لَهُ الشَّمْسُ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ الْمُطَهَّرِ الْمُقَدَّسِ الْمُبَارَکِ الْمَکْنُونِ الْمَخْزُونِ الْمَکْتُوبِ عَلَی سُرَادِقِ الْحَمْدِ وَ سُرَادِقِ الْمَجْدِ وَ سُرَادِقِ الْقُدْرَهِ وَ سُرَادِقِ السُّلْطَانِ وَ سُرَادِقِ السَّرَائِرِ أَدْعُوکَ یَا رَبِّ بِأَنَّ لَکَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ النُّورُ الْبَارُّ الرَّحْمَنُ الرَّحِیمُ الصَّادِقُ عالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ- بَدِیعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ نُورُهُنَّ وَ قِیَامُهُنَّ- ذُو الْجَلالِ وَ الْإِکْرامِ حَنَّانٌ نُورٌ دَائِمٌ قُدُّوسٌ حَیٌّ لَا یَمُوتُ.

وَ بِرِوَایَهِ حَمْزَهَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِیمِ وَ بِرِضْوَانِکَ الْأَکْبَرِ.

وَ بِرِوَایَهِ عَائِشَهَ قَالَ صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الطَّاهِرِ الطَّیِّبِ الْمُبَارَکِ الْأَحَبِّ إِلَیْکَ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ وَ إِذَا اسْتُرْحِمْتَ بِهِ رَحِمْتَ وَ إِذَا اسْتُفْرِجْتَ بِهِ فَرَّجْتَ.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِکَ وَ مُنْتَهَی الرَّحْمَهِ مِنْ کِتَابِکَ وَ اسْمِکَ الْأَعْظَمِ وَ جَدِّکَ الْأَعْلَی وَ کَلِمَاتِکَ التَّامَّاتِ.

وَ مِنْهَا بِرِوَایَهِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ صلی الله علیه و آله: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ الْأَکْبَرِ وَ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ اسْمِ اللَّهِ الْأَکْبَرِ إِلَّا کَمَا بَیْنَ سَوَادِ الْعَیْنِ وَ بَیَاضِهَا

مِنَ الْقُرْبِ.

وَ مِنْهَا عَنْ رَجُلٍ قَالَ: كُنْتُ أَدْعُو اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُعَلِّمَنِي اسْمَهُ الْأَعْظَمَ قَالَ فَنِمْتُ فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ مَكْتُوباً فِي السَّمَاءِ بِالْكَوَاكِبِ- يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ.

وَ مِنْهَا بِرِوَايَةِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي عَقِيبِ كُلِّ صَلَاةٍ سَنَةً أَنْ يُعَلِّمَنِي اسْمَهُ الْأَعْظَمَ قَالَ فَوَ اللَّهِ إِنِّي لَجَالِسٌ قَدْ صَلَّيْتُ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ إِذْ مَلَكَتْنِي عَيْنَايَ فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ بَيْنَ يَدَيَّ فَقَالَ قَدِ اسْتُجِيبَ لَكَ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ اللَّهِ اللَّهِ اللَّهِ اللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ثُمَّ قَالَ أَ فَهِمْتَ أَمْ أُعِيدُ عَلَيْكَ قُلْتُ أَعِدْ عَلَيَّ فَفَعَلَ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام فَمَا دَعَوْتُ بِشَيْءٍ قَطُّ إِلَّا رَأَيْتُهُ وَ أَرْجُو أَنْ يَكُونَ لِي عِنْدَهُ ذُخْراً.

وَ مِنْهَا بِإِسْنَادِهِ إِلَى صَالِحٍ الْمُرِّيِّ قَالَ: قَالَ لِي قَائِلٌ فِي مَنَامِي أَ لَا أُعَلِّمُكَ اسْمَ اللَّهِ الْأَكْبَرَ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ قُلْتُ بَلَى قَالَ إِذَا دَعَوْتَ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَخْزُونِ الْمُبَارَكِ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ الْمُقَدَّسِ قَالَ صَالِحٌ مَا دَعَوْتُ اللَّهَ بِهِ فِي بَرٍّ أَوْ بَحْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لِي.

وَ مِنْهَا قَالَ غَالِبٌ الْقَطَّانُ: مَكَثْتُ أَدْعُو اللَّهَ عِشْرِينَ سَنَةً أَنْ يُعَلِّمَنِي اسْمَهُ الْأَعْظَمَ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَ إِذَا سُئِلَ بِهِ أَعْطَى فَبَيْنَا أَنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ أُصَلِّي إِذْ سَمِعْتُ قَائِلًا يَقُولُ يَا غَالِبُ أَنْصِتْ لَمَّا سَمِعْتَ ثُمَّ غَلَبَتْنِي عَيْنَايَ وَ أَنَا نَائِمٌ إِذْ سَمِعْتُ قَائِلًا يَقُولُ يَا فَارِجَ الْغَمِّ وَ يَا كَاشِفَ الْهَمِّ وَ يَا مُوفِيَ الْعَهْدِ وَ يَا حَيُّ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ فَمَا سَأَلْتُ اللَّهَ بَعْدَهَا بِهَا شَيْئاً إِلَّا أَعْطَانِي.

وَ مِنْهَا بِإِسْنَادِهِ إِلَى يَحْيَى بْنِ مُسْلِمٍ: بَلَغَهُ أَنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ تَعَالَى أَنْ يُسَلِّمَ عَلَى يَعْقُوبَ عليه السلام فَأَذِنَ لَهُ فَأَتَاهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ بِالَّذِي خَلَقَكَ هَلْ قَبَضْتَ رُوحَ يُوسُفَ قَالَ لَا قَالَ أَ لَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ لَا تَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاكَ قَالَ بَلَى قَالَ قُلْ يَا ذَا الْمَعْرُوفِ الَّذِي لَا يَنْقَطِعُ أَبَداً وَ لَا يُحْصِيهِ غَيْرُهُ قَالَ فَمَا طَلَعَ الْفَجْرُ حَتَّى أُتِيَ بِقَمِيصِ يُوسُفَ عليه السلام.

ص: ۲۲۶

فَصْلٌ وَ رُوِّيتُ مِنْ تَذْيِيلِ مُحَمَّدِ بْنِ النَّجَّارِ فِی تَرْجَمَهِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْحَرْبِیِّ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ زَیْدٍ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِی هَاتَیْنِ الْآیَتَیْنِ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ (۱)

وَ إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ(۲).

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَا رَوَیْنَاهُ بِإِسْنَادِنَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی أَبِی الْجَارُودِ عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أُمَّ سَلَمَهَ سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا فَسَکَتَ ثُمَّ دَخَلَ عَلَیْهَا وَ هِیَ سَاجِدَهٌ تَقُولُ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِأَسْمَائِکَ الْحُسْنَی مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَ مَا لَمْ أَعْلَمْ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ فَإِنَّ لَکَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِیعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ فَقَالَ لَهَا سَأَلْتِ یَا أُمَّ سَلَمَهَ بِاسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مَا ذَکَرْتُهُ فِی إِغَاثَهِ الدَّاعِی وَ نَحْنُ نَذْکُرُهُ هَاهُنَا حَیْثُ قَدْ ذَکَرْنَا کَثِیراً مِمَّا قِیلَ فِی الِاسْمِ الْأَعْظَمِ فَنَقُولُ وَجَدْتُ فِی کِتَابٍ عَتِیقٍ مَا هَذَا لَفْظُهُ الدُّعَاءُ الَّذِی فِیهِ الِاسْمُ الْأَعْظَمُ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عِیسَی الْعَلَوِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَحْمَدَ بْنَ عِیسَی الْعَلَوِیَّ یَقُولُ حَدَّثَنِی أَبِی عِیسَی بْنُ زَیْدٍ عَنْ أَبِیهِ زَیْدٍ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام قَالَ: دَعَوْتُ اللَّهَ عِشْرِینَ سَنَهً أَنْ یُعَلِّمَنِی اسْمَهُ الْأَعْظَمَ فَبَیْنَا أَنَا ذَاتَ لَیْلَهٍ قَائِمٌ أُصَلِّی فَرَقَدَتْ عَیْنَایَ إِذَا أَنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَدْ أَقْبَلَ عَلَیَّ ثُمَّ دَنَا مِنِّی وَ قَبَّلَ مَا بَیْنَ عَیْنَیَّ قَالَ لِی أَیَّ شَیْ ءٍ سَأَلْتَ اللَّهَ قَالَ قُلْتُ یَا جَدَّاهْ سَأَلْتُ اللَّهَ تَعَالَی أَنْ یُعَلِّمَنِی اسْمَهُ الْأَعْظَمَ فَقَالَ یَا بُنَیَّ اکْتُبْ قُلْتُ وَ عَلَی أَیِّ شَیْ ءٍ أَکْتُبُ قَالَ اکْتُبْ بِإِصْبَعِکَ عَلَی رَاحَتِکَ وَ هُوَ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِیعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ وَ ذوا ذُو الْأَسْمَاءِ الْعِظَامِ وَ ذُو الْعِزِّ الَّذِی لَا یُرَامُ وَ إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِیمُ وَ صَلَّی اللَّهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِینَ

۱- ۱. البقره: ۲۵۵، و هی آیه الکرسیّ.

۲- ۲. البقره: ۱۶۳.

ثُمَّ ادْعُ بِمَا شِئْتَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَوَ الَّذِی بَعَثَ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله بِالْحَقِّ نَبِيّاً لَقَدْ جَرَّبْتُهُ فَكَانَ كَمَا قَالَ صلی الله علیه و آله قَالَ زَيْدُ بْنُ عَلِيٍّ فَجَرَّبْتُهُ فَكَانَ كَمَا وَصَفَ أَبِی عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام قَالَ عِيسَى بْنُ زَيْدٍ فَجَرَّبْتُهُ فَكَانَ كَمَا وَصَفَ زَيْدٌ أَبِی قَالَ أَحْمَدُ فَجَرَّبْتُهُ فَكَانَ كَمَا ذَكَرُوا رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ.

**[ترجمه]مهج الدعوات: امام صادق علیه السلام فرمود: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ » اسم خدای اکبر است یا آنکه فرمودند که: اسم خدای اعظم است.

امام جعفر صادق علیه السلام فرمودند: اسم اعظم خدای تعالی حرف های آن از یکدیگر جدا در قرآن وارد شده است.

امام جعفر صادق علیه السلام به بعضی از اصحاب خود فرمودند: آیا می خواهی که به تو اسم اعظم خدا را تعلیم کنم؟ آن شخص گفت: بلی. آن حضرت فرمودند: سوره حمد و قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و آیه الکرسی و سوره إِنَّا أَنْزَلْناهُ را بخوان، پس آنگاه رو به قبله کن و دعا کن آنچه را که می خواهی.

حضرت امام رضا علیه السّلام فرمودند: هر کس بعد از نماز صبح صد مرتبه بگوید: ابتدا به نام خدای بخشنده مهربان، نیست قدرتی و توانائی مگر به خدای بلند مرتبه بزرگ .

به سوی اسم اعظم از سیاهی چشم به سفیدی آن نزدیک تر خواهد بود و به درستی که در این کلمات اسم اعظم داخل است.

حضرت امام رضا علیه السلام فرمودند: اسم اعظم خداوند«یا حیّ یا قیّوم» است.

امام رضا علیه السلام فرمودند: این کلمه نزدیک ترین کلمات به اسم اعظم خدای تعالی از سیاهی چشم به سفیدی آن است: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ .»

حضرت رسول خدا صلّی الله علیه و آله به ابی عیّاش زید بن صامت برادر بنی رزیق گذشتند که نشسته بود و این کلمات را می گفت: خداوندا به درستی که من سؤال می کنم ترا به حقّ آنکه برای توست ستایش نیست خدائی مگر تو ای بخشنده ای تازه پدید آورنده آسمان ها و زمین ای صاحب بزرگی و بخشش.

پس حضرت رسالت پناه صلی اللَّه علیه و آله به جمعی از اصحاب خود فرمودند که آیا می دانید که این دعا چه کلمات است که آن را این شخص خواند؟ گفتند که: خدا و رسول او داناتر هستند. آن حضرت فرمودند که: هر آینه خدای عزّ و جلّ را به اسم اعظم خواند که هر گاه او به این اسم خوانده شود، حاجت خواننده را برمی آورد و هر گاه خدای تعالی به این اسم سؤال کرده شود، عطا می کند.

و از آن جمله حدیثی است که به روایت اسماء دختر زید وارد شده است که حضرت رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: آنکه این اسم خدا اعظم است که هر گاه او به این اسم خوانده شود، او حاجت آن بنده را برمی آورد و آن این است: قُلِ اللَّهُمَّ مالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِی الْمُلْكَ _ إلی _ بِغَيْرِ حِسابٍ «بگو (ای محمّد) که خداوند ای صاحب پادشاهی می دهی تو پادشاهی را تا به غیر حساب».

حدیثی دیگر به روایت ابن عبّاس مروی است که گفت: پیغمبر خدا صلی اللّٰه علیه و آله فرمودند: اسم خدای اعظم در شش آیه است که در آخر سوره حشر است و آن از یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا است تا به وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ .

و از آن جمله حدیثی است که به روایت ابی امامه وارد شده است که گفت: پیغمبر خدا صلی اللّٰه علیه و آله فرمودند که اسم اعظم که هر گاه خدای تعالی به آن اسم خوانده شود، حاجت بنده خود را برمی آورد، در سه سوره است: در سوره بقره و آل عمران و طه. ابو امامه گفته: و امّا آنکه در سوره بقره است آیه الکرسی است و امّا آنکه در سوره آل عمران است پس آن این است: الم اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ }خدا نیست خدائی مگر او که زنده بخود برپاست.{ و امّا آنکه در سوره طه است این است: «وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ» }و خوار و ذلیلند روی ها برای زنده به خود بر پای{.

و از آن جمله این است که در حدیث طولانی مروی است که حضرت پیغمبر صلّی الله علیه و آله از مردی شنیدند که این اسماء را بعد از نماز عشاء می خواند: خداوندا! به درستی که من گواهی می دهم به آنکه تو خدائی نیست خدائی مگر تو یگانه بی نیازی که نزائیده و زائیده نشده است و نیست برای او همسر کسی.

و در روایت دیگر که ما او را در جزء چهارم از کتاب تحصیل در ترجمه مبارک بن عبد الرّحمن ذکر کرده ایم، بر این وجه است: خداوندا! به درستی که سؤال می کنم به حقّ آنکه توئی خدای یگانه دائمی که نزائیده و زائیده نشده است و نیست برای او همسر کسی.

پس آنگاه حضرت پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله فرمودند: قسم به کسی که نفس من به دست قدرت اوست که هر آینه این مرد خدای خود را به اسم اعظم سؤال کرد، آن چنان اسمی که هر گاه خدای تعالی به آن سؤال کرده شود، عطا می کند و هر گاه او به آن اسم خوانده شود حاجت بنده خود را بر می آورد.

و از آن جمله حدیثی است که به روایت عایشه مروی است که به حضرت پیغمبر صلّی اللّٰه علیه و آله گفت که: یا رسول اللّٰه! به من اسم عظیم و اعظم خدای تعالی را تعلیم نمای. پس آن حضرت به او فرمودند که وضو ساز، پس او نیز وضو ساخت. پس به او گفتند که این کلمات را بخوان تا آنکه من این ها را بشنوم. پس عایشه نیز آنها را خواند و این کلمات این است: خداوندا! به درستی که سؤال می کنم ترا به حقّ نام های تو که نیکویند همه آنها آنچه می دانم از آنها و آنچه نمی دانم و سؤال می کنم ترا به نام تو که بزرگ و بزرگ تر است و کبیر و اکبر است.

پس آن حضرت فرمودند که تو ای عایشه! قسم به حقّ آن کسی که مرا به راستی فرستاده است، اسم اعظم را یافتی .

و از آن جمله روایتی است که از أنس مروی است که: پیغمبر خدا صلّی اللّٰه علیه و آله گفت آنکه یوشع بن نون این دعا را خواند. پس به برکت این دعا خدای تعالی آفتاب را از فرو رفتن نگاه داشت تا آنکه او از نماز فارغ شد و دعا این است:

خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام تو که پاکیزه و پاک و پاک گردانیده شده و منزّه و با برکت و سپرده شده در خزانه و پنهان است و نوشته شده است بر سراپرده حمد و سراپرده بزرگی و سراپرده قدرت و سراپرده پادشاهی و سراپرده پنهانی ها، می خوانم ترا ای پروردگار من به آنکه برای توست ستایش نیست خدائی مگر تو که روشنی ده عالمیانی و

نیکوکار و بخشنده مهربان و راست گوئی دانای پنهان و حاضری تازه پدید آورنده آسمان ها و زمین و روشنی ده آن هائی و بپای دارنده آن هائی صاحب بزرگی و بخششی رحم کننده روشنی بخشی همیشگی و منزّهی زنده ای که نمی میرد.

و به روایت حمزه بن عبد المطّلب وارد است که رسول خدا صلی اللَّه علیه و آله فرمودند: خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام تو که بزرگ است و بخشنودی تو که بزرگ تر است.

و در روایت عایشه مذکور است که حضرت پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله فرمودند: خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام تو که پاك و نیکوی و با برکت است و دوست ترین نام هاست به سوی تو آنچنان نامی که هر گاه خوانده شوی تو به آن نام اجابت می کنی و هر گاه سؤال کرده شوی تو به آن نام عطا می کنی و هر گاه رحم طلبیده شوی تو به آن نام رحم می کنی تو و هر گاه فرج طلبیده شوی، تو به آن نام فرج می دهی تو.

و از آن جمله روایتی است که به روایت ابن مسعود وارد شده که حضرت پیغمبر فرمودند: خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به محل های بسته شدن عزّت از عرش تو و به منتهای رحمت از قرآن تو و به اسم تو که بزرگ تر است و به بزرگی تو که بلندتر است و به کلمه های تو که تمامند.

و از آن جمله روایتی است که به روایت ابن عبّاس وارد شده است که پیغمبر صلّی اللَّه علیه و آله فرمودند: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ «ابتدا بنام خدای بخشنده مهربان»، اسمی از اسم های خدای تعالی است که بزرگ ترین نام هاست و نیست میان آن و میان اسم خدای اعظم مگر مانند سیاهی چشم و سفیدی آن از نزدیکی.

و از آن جمله روایتی است که از مردی وارد شده است که گفته است: دائما از خدای تبارك و تعالی طلب می نمودم که به من اسم اعظم خود را تعلیم کند. پس خوابیدم و در خواب دیدم که در آسمان به ستاره ها این اسم نوشته بود: ای تازه پدید آورنده آسمان ها و زمین ای صاحب بزرگی و بخشش.

و از آن جمله حدیثی است که از حضرت امام زین العابدین علیه السلام مروی است که فرمودند: من از خدای تعالی در عقب هر نمازی یک سال سؤال کردم آنکه مرا اسم اعظم خود را تعلیم کند. پس قسم به خدا که بعد از نماز صبح نشسته بودم که چشم های مرا خواب گرفت. پس مردی را دیدم که در پیش روی من نشسته است. پس گفت که: حاجت تو برآورده شد پس تو این را بگو: خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام تو که خداست، خدا خدا خدا نیست خدائی مگر او که پروردگار عرش بزرگ است.

پس آن مرد گفت که آیا فهمیدی، یا آنکه بر تو اعاده کنم؟ من گفتم که: بر من اعاده کن. پس بر من اعاده کرد و آن حضرت فرمودند: پس من این اسم را به چیزی نخواندم مگر آنکه به آن رسیدم و امیدوارم آنکه این اسم برای من نزد خدای تعالی ذخیره ای باشد.

و از آن جمله روایتی که از صالح مرّی مروی است که گفت که شخصی در جواب به من گفت که: آیا می خواهی که ترا به اسم خدای اعظم تعلیم نمایم که هر گاه خدای تعالی به آن اسم خوانده شود، اجابت کند؟ گفتم: بلی. گفت: هر دعائی که

می کنی پس این را بگو: خداونـدا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام تو که سپرده شـده در خزانه تو و پنهان است و با برکت پاکیزه پاک و منزّه است.

صالح گوید که من خدا را در هیچ بیابانی و نه در دریائی نخواندم مگر آنکه دعای من مستجاب شد.

و از آن جمله از ابی غـالب قطـان مروی است که گفت: از خـدای تعالی بیست سال مسألت نمودم آنکه مرا اسم اعظم را تعلیم کنـد که هر گـاه خـدای به آن اسم خوانـده شود، اجابت می کنـد و هر گاه به آن سؤال کرده شود، عطا می کنـد. پس من در یک شبی نماز می کردم که شـنیدم شخصـی می گفت: ای غالب! گوش بینداز به آنچه می شـنوی. پس مرا خواب برد ایستاده ناگـاه شـنیدم که شخصـی گفت که این کلمات را بگو: ای گشایش دهنـده از غم! ای برطرف کننـده انـدوه و ای وفاکننـده به شرط خود و ای زنده! نیست خدائی مگر تو.

پس من از خدای تعالی بعد از این به این کلمات چیزی را سؤال نکردم، مگر آنکه خدا آن را به من عطا نمود.

و از آن جمله حدیثی است که از یحیی بن سـلیم روایت شده است آنکه به من رسـیده بود آنکه: ملک الموت از جانب خدای تعالی مأذون شده به آنکه بر یعقوب سـلام نماید. پس چون به یعقوب وارد شد و بر او سـلام کرد، یعقوب به او گفت ترا قسم می دهم به کسـی که ترا خلق نموده است آنکه آیا قبض روح یوسف کرده ای؟ ملک الموت گفت: نه. آیا می خواهی که ترا کلمـاتی تعلیم کنم که تو از خـدای تعـالی چیزی را سؤال نکنی، مگر آنکه خـدا آن را به تو عطـا کنـد. یعقوب گفت: بلی می خواهم. ملک الموت گفت: این کلمات را بگو: ای صاحب احسان که بریـده و برطرف نمی شود هرگز و شـماره نمی کند آن را غیر او کسی.

راوی گوید که هنوز صبح طلوع نکرده بود که پیراهن یوسف را برای یعقوب آوردند.

و از تذییل محمّد بن نجار در ترجمه احمد بن محمّد بن علیّ حربی به سـندهای خود از اسـماء دختر زید روایت شده است که گفت: حضـرت رسـول صـلی اللَّه علیه و آله فرمودنـد که اسم خـدا اعظم در این دو آیه است: «اللَّهُ لا ـ إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ و إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ» }اوست خدا نیست خدائی مگر او که زنده به خود برپاست{ و }خدای شما خدائی است یگانه{.

و از جمله روایت هائی که در اسم اعظم خدای تعالی وارد شده است، روایتی است که به سـندهای ما تا محمّد بن حسن صفّار مروی است و او به سـندها تا ابو الجارود از زید بن علیّ نقل نموده است که گفت: به درستی که امّ سـلمه از رسول خدا صـلّی اللَّه علیه و آله از اسم اعظم خـدا پرسـید. پس حضـرت از او روی گردانیدنـد و ساکت شدند. تا آنکه آن حضـرت بر امّ سـلمه داخل شدند و حال آنکه او در سجده بود و این کلمات را می خواند:

خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به نام های تو که نیکویند به حقّ آنچه دانسته ام از آن ها و به حقّ آنچه ندانسـته ام آن را، و سؤال می کنم ترا به حقّ نام تو که بزرگ ترین نام ها است، آن نامی که هر گاه خوانـده شوی تو به آن نام اجابت می کنی تو و هر گاه سؤال کرده شوی به آن نام می بخشـی تو. پس به درستی که برای توست سـتایش نیست خـدائی مگر تو که بخشنده و تازه پدید آورنده آسمان ها و زمینی تو ای صاحب بزرگی و بخشش.

پس آن حضرت فرمودند که: ای امّ سلمه! تو اسم اعظم را یافتی که آن را از خدای تعالی سؤال نموده بودی.

و از جمله روایت ها در اسم اعظم، روایتی است که ما آن را در کتاب «اغاثه الدّاعی» ذکر نمودیم و آن را در این کتاب نیز ذکر می کنیم، چون که ما بسیاری از روایات را ذکر نمودیم که در اسم اعظم وارد شده اند. پس گوئیم که در کتاب کهنه ای این عبارت را از علی بن عیسی علوی یافتیم که گفت: از احمد بن عیسی علوی شنیدم که می گفت: به من ابو عیسی بن زید از پدر خود زید از جدّ خود حضرت علیّ بن الحسین علیه السلام حدیث نمود که فرمودند: خدای تعالی را بیست سال سؤال کردم آنکه به من اسم اعظم را تعلیم کند. پس در شبی ایستاده بودم و نماز می کردم. پس چشم های من به خواب رفت و دیدم که جدّم رسول خدا صلّی اللّٰه علیه و آله از برابر من می آمد و چون نزدیک به من آمد، ما بین دو چشم مرا بوسید و گفت: از خدای تعالی چه چیز سؤال کرده ای؟ من گفتم: ای جدّ بزرگوار من، از خدای تعالی سؤال نموده ام آنکه مرا اسم اعظم خود را تعلیم کند. آن حضرت فرمودند که: ای پسر من! این دعا را بنویس. من گفتم که و این را بر کجا بنویسم؟ فرمودند که: به انگشت خود بر کف دست خود بنویس، پس دعا کن به آنچه خواهی و دعا این است:

ای خدا ای خدا! در حالی که یگانه ای تو یگانه ای تو نیست شریکی برای تو توئی بخشنده تازه پدید آورنده آسمان ها و زمین توئی صاحب بزرگی و بخشش و صاحب نام های بزرگ و صاحب عزت که مغلوب نمی گردد و خدای شما خدای یگانه است نیست خدائی مگر او که بخشنده مهربان است و رحمت خدا باد بر محمّد و بر آل او همه.

پس آنگاه حضرت امام زین العابدین علیه السلام فرمودند: قسم به کسی که محمّد صلّی اللّٰه علیه و آله را به راستی به پیغمبری فرستاد است که این را تجربه نمودم، پس چنان بود که آن حضرت فرمودند. و زید بن علی گفته که من نیز تجربه نمودم چنان بود که پدرم علی بن الحسین گفت. و عیسی بن زید گوید که من نیز تجربه نمودم چنین شد که آن را پدرم زید وصف نمود و احمد بن عیسی گفته که من نیز تجربه نمودم، پس چنان شد که مذکور گردید.

ابن طاوس علیه الرّحمه گوید که این حدیث ضعیف است و موافق اعتقاد امامیه نیست. بلکه موافق اعتقاد امامیه و آنچه من نیز اعتقاد دارم

**[ترجمه]

أقول

أنا إن الذی رویناه و عرفناه أن علی بن الحسین علیه السلام کان عالما بالاسم الأعظم هو و جده رسول الله صلی الله علیه و آله و الأئمه من العتره الطاهرین و لکنا ذکرنا ما وجدناه.

وَ مِنَ الرِّوَایَاتِ فِی الِاسْمِ الْأَعْظَمِ مَا رَوَیْنَاهُ أَیْضاً بِإِسْنَادِنَا إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ وَ بِإِسْنَادِنَا إِلَی ابْنِ أَبِی قُرَّهَ کِتَابَهً مِنْ کِتَابِ التَّهَجُّدِ: وَ ذَکَرَ أَنَّ الَّذِی کَانَ یَدْعُو بِهِ تَحْتَ الْمِیزَابِ وَ هُوَ مَوْلَانَا مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هَذَا أَیْضاً رِوَایَهُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ بِإِسْنَادِهِمَا إِلَی سُکَیْنِ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: کُنْتُ نَائِماً بِمَکَّهَ فَأَتَی آتٍ فِی مَنَامِی فَقَالَ لِی قُمْ فَإِنَّ تَحْتَ الْمِیزَابِ رَجُلًا یَدْعُو اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ فَفَزِعْتُ وَ نِمْتُ فَنَادَانِی ثَانِیَهً بِمِثْلِ ذَلِکَ فَفَزِعْتُ ثُمَّ نِمْتُ فَلَمَّا کَانَ فِی الثَّالِثَهِ قَالَ قُمْ یَا فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ فَإِنَّ هَذَا فُلَانُ

بْنُ فُلَانٍ يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ وَ اسْمِ أَبِيهِ وَ هُوَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ تَحْتَ الْمِيزَابِ يَدْعُو اللَّهَ بِاسْمِهِ فَقَالَ قُمْتُ وَ اغْتَسَلْتُ ثُمَّ دَخَلْتُ الْحِجْرَ فَإِذَا رَجُلٌ قَدْ أَلْقَى ثَوْبَهُ عَلَى رَأْسِهِ وَ هُوَ سَاجِدٌ فَجَلَسْتُ خَلْفَهُ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا حَيُّ لَا يَمُوتُ يَا حَيُّ لَا يَمُوتُ يَا حَيُّ لَا يَمُوتُ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَيَّ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَيَّ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَيَّ يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ

بِلَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ الْعَزِيزِ الْمَتِينِ ثَلَاثاً قَالَ سُكَيْنٌ فَلَمْ يَزَلْ يُرَدِّدُ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ حَتَّى حَفِظْتُهَا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَالْتَفَتَ كَذَا وَ كَذَا فَإِذَا الْفَجْرُ قَدْ طَلَعَ قَالَ فَجَاءَ إِلَى ظَهْرِ الْكَعْبَةِ وَ هُوَ الْمُسْتَجَارُ فَصَلَّى

الْفَرِيضَهَ ثُمَّ خَرَجَ.

يقول على بن موسى بن جعفر بن محمد بن الطاوس مؤلف هذا الكتاب إن الأخبار كثيره من طرق أصحابنا و غيرهم مختلفه فى اسم الله الأعظم فاقتصرنا على هذه الروايات لما رأيناه من الصواب.

و ها أنا ذاكر حديثا أيضا فى اسم الله الأعظم وجدته غريبا و هذا لفظه أَقُولُ وَ فِی رِوَایَهِ عَطَاءٍ ذَکَرَ: أَنَّهُ جَرَّبَ أَنَّهُ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ وَ هِیَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا رَحْمَانُ یَا رَحْمَانُ یَا نُورُ یَا نُورُ یَا نُورُ یَا ذَا الطَّوْلِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ.

دُعَاءٌ فِیهِ الِاسْمُ الْأَعْظَمُ عَنِ الرَّبِیعِ بْنِ أَنَسٍ: وَ هِیَ عَلَی التِّسْعَهِ وَ عِشْرِینَ حَرْفاً الَّتِی یَنْطِقُ بِهَا الْعَالِمُ تَقُولُ بَعْدَ أَنْ تُصَلِّیَ مَهْمَا أَحْبَبْتَ مِائَتَیْ مَرَّهٍ- آمَنْتُ بِاللَّهِ الْأَحَدِ الصَّمَدِ- وَ مِائَتَیْ مَرَّهٍ أَعْبُدُ اللَّهَ لَا أُشْرِکُ بِهِ شَیْئاً وَ مِائَتَیْ مَرَّهٍ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ ثُمَّ تَدْعُو بِهَذَا الدُّعَاءِ- یَا مُهَیْمِنُ یَا مُتَعَالِ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا بَدِیعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ أَسْأَلُکَ بِحَقِّ اسْمِکَ الْأَعْظَمِ الْأَکْبَرِ الْأَجَلِّ الْأَعَزِّ الْأَکْرَمِ الْعَدْلِ النُّورِ وَ هُوَ اسْمُکَ ثُمَّ تَدْعُو وَ تَذْکُرُ الِاسْمَ الْأَعْظَمَ- لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا أَعْظَمَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ اهْدِنِی تعبیر کیفیه حفص لابرح صطفص الم اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ- لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ ثُمَّ تَدْعُو عَلَی أَثَرِ ذَلِکَ بِهَذِهِ التِّسْعَهِ وَ عِشْرِینَ اسْماً تَقْرَؤُهُ وَ أَنْتَ مُنْتَصِبٌ فَتَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنَّکَ حَیٌّ قَیُّومٌ رَحْمَانٌ دَیَّانٌ عَظِیمٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَ رَبِّی وَ رَبِّ الْعِزَّهِ عَمَّا یَصِفُونَ- وَ سَلامٌ عَلَی الْمُرْسَلِینَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ اللَّهُمَّ أَنْتَ مَجِیدٌ مُؤْمِنٌ مُهَیْمِنٌ مَلِکٌ مَالِکٌ مَلِیکٌ مُتَکَبِّرٌ صَمَدٌ صَدْرٌ مَوْلًی مَلِیءٌ مُعْطٍ مَانِعٌ مُعِزٌّ مُتَعَزِّزٌ مُتَعَالٍ مُحْسِنٌ مُجْمِلٌ مُنْعِمٌ مُتَفَضِّلٌ مُسَبَّحٌ مَاجِدٌ مَجِیدٌ مُتَحَنِّنٌ مُحْیٍ مُمِیتٌ مُبْدِئٌ مُعِیدٌ مُقْتَدِرٌ مُبِینٌ مَتِینٌ أَسْأَلُکَ رِضْوَانَکَ وَ الْجَنَّهَ وَ أَعُوذُ بِکَ مِنْ سَخَطِکَ وَ النَّارِ

اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ حَيٌّ حَمِيدٌ حَلِيمٌ حَكِيمٌ حَكَمٌ حَاكِمٌ حَقٌّ حَفِيظٌ حَافِظٌ حَسِيبٌ حَبِيبٌ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ دَيَّانٌ دَائِمٌ دَيْمُومٌ دَافِعٌ فَادْفَعْ عَنِّي شَرَّ مَا أَحْذَرُ مِنْ دُنْيَايَ وَ آخِرَتِي أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ سَمِيعٌ سَامِعٌ سَيِّدٌ سَنَدٌ فَاسْمَعْ دُعَائِي وَ لَا تُعْرِضْ عَنِّي وَ سَلِّمْنِي مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ وَ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ وَاسِعٌ وَهَّابٌ وَالٍ وَلِيٌّ وَفِيٌّ وَافٍ وَكِيلٌ وَادٍ وَدُودٌ وَارِثٌ اجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ رَحْمَانٌ رَحِيمٌ رَءُوفٌ رَبٌّ رَازِقٌ رَقِيبٌ رَافِعٌ رَفِيعٌ فَارْزُقْنِي مِنْ حَيْثُ أَحْتَسِبُ وَ مِنْ حَيْثُ لَا أَحْتَسِبُ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ هَادٍ فَاهْدِنِي بِهِدَايَتِكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ فَإِنَّهُ لَا هَادِيَ إِلَّا أَنْتَ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ ذَاكِرٌ ذُو الْعَرْشِ ذُو الطَّوْلِ ذُو الْآلَاءِ وَ الْمَعَارِجِ وَ الْمَنِّ الْقَدِيمِ ذُو الْجَلَالِ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ فَقَوِّنِي لِعِبَادَتِكَ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ وَ أَنْتَ نُورٌ نَاصِرٌ نَصِيرٌ فَتَّاحٌ بِالْخَيْرَاتِ أَعِنِّي عَلَى نَفْسِي وَ انْصُرْنِي عَلَى عَدُوِّكَ وَ عَدُوِّي مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ عَلَى الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اللَّهُمَّ انْصُرْنِي نَصْرَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ اللَّهُمَّ أَنْتَ عَالِمٌ عَلِيمٌ عَلَّامُ الْغُيُوبِ عَالٍ عَلَى عَظِيمٍ عَزِيزٍ عَفُوٍّ عَطَّافٍ عَدْلٍ فَاعْفُ عَنِّي مَا سَلَفَ مِنْ خَطَايَايَ وَ ذُنُوبِي وَ وَفِّقْنِي فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمُرِي لِطَاعَتِكَ أَسْأَلُكَ رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّةَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ سَخَطِكَ وَ النَّارِ(۱).

**[ترجمه]و روایت کرده شده ام به آن این است که حضرت امام زین العابدین و جدّ او رسول خدا صلی اللّه علیه و آله و همه ائمّه معصومین صلوات اللّه علیهم اجمعین، همگی اسم اعظم را از ابتدا می دانسته اند و به یکدیگر تعلیم می نموده اند، نه آنکه تا بیست سال ندانند و از خدا سؤال کنند و در آخر در خواب آن را بینند و لیکن من این روایت را ذکر کردم به نحوی که آن را یافتم.

و از جمله روایت ها در اسم اعظم حدیثی است که ما به سندهای خود تا محمّد بن حسن صفّار رحمه اللّه روایت کرده شدیم و همچنین به سندهای خود تا ابن ابی قره و او در کتاب «المتهجد» ذکر نموده است که این است آن دعا که آن را حضرت امام موسی بن جعفر علیه السلام در زیر ناودان طلا در کعبه معظّمه می خواندند. و همچنین محمّد بن حسن صفّار رحمه اللّه به سندهای خود از سکّین بن عمّار نقل نموده که گفت: من در مکّه معظّمه خوابیده بودم. پس در خواب دیدم که شخصی به نزدیک من آمد و گفت برخیز. به درستی که در زیر ناودان طلا شخصی ایستاده است و خدا را به اسم اعظم می خواند. پس ترسیدم و از خواب جستم و باز خوابیدم. پس مرا مرتبه دوم آواز کرد. باز ترسیدم و از خواب جستم و باز خوابیدم. پس در مرتبه سوم نیز آمد و گفت برخیز که عبد صالح (یعنی حضرت امام موسی بن جعفر علیه السلام) در زیر ناودان طلا ایستاده و خدای خود را به اسم اعظم می خواند. راوی گوید: پس من برخاستم و غسل کردم و داخل حجر اسماعیل شدم. پس مردی را دیدم که جامه خود را بر سر خود انداخته است و در سجده است. پس من در عقب سر او نشستم و گوش انداختم شنیدم که این دعا را می خواند:

ای روشن کننده! ای منزّه! ای روشنی! ای منزّه! ای روشن! ای پاکیزه! ای زنده! ای به خود بر پای! ای زنده! ای به خود بر پای! ای زنده! ای به خود بر پای! ای زنده ای که نمی میرد! ای زنده ای که نمی میرد! ای زنده ای که نمی میرد! ای زنده در هنگامی که نیست زنده ای غیر او! ای زنده ای در وقتی که نیست زنده ای سوای او! ای زنده در هنگامی که زنده نیست غیر

او! ای زنده که نیست خدائی مگر تو! ای زنده ای که نیست خدائی مگر تو! ای زنده ای که نیست خدائی مگر تو!

و سه مرتبه گفتند: سؤال می کنم ترا به حقّ آنکه نیست خدای مگر تو. و سه مرتبه گفتند: سؤال می کنم ترا ای آنکه نیست خدائی مگر تو. و سه مرتبه گفتند: سؤال می کنم ترا به نام خدای بخشنده مهربان که عزیز است و ظاهر است امر او.

سکین راوی گوید: پس مکرّرا آن حضرت این کلمات را می خواندند تا آنکه من آن ها را حفظ کردم. پس سربرداشتند و ملاحظه اطراف آسمان نمودند. ظاهر شد که صبح طلوع کرده است. پس به عقب خانه کعبه نزدیک مستجار آمدند و نماز صبح به جای آوردند و از مسجد بیرون رفتند.

ابن طاوس علیه الرحمه گوید که احادیث در اسم اعظم بسیار است و به طریق های مختلف از جماعت شیعیان و غیر ایشان نقل شده، و لیکن من به همین قدر اختصار نمودم که مذکور شد از جهت آنکه این ها را به صواب نزدیک تر می دانستم.

الحال ذکر می کنم حدیثی دیگر را در اسم اعظم، زیرا که من آن را بسیار غریب و یافتم. آن این است که در روایت عطا مذکور است که او این را تجربه نموده که اسم اعظم این کلمات است: ابتدا می کنم به نام خدای بخشنده مهربان. ای خدا! ای خدا! ای خدا! ای بخشنده! ای بخشنده! ای روشن کننده عالم! ای صاحب احسان! ای صاحب بزرگی و بخشش!

دعای دیگر که در آن اسم اعظم است و از ربیع بن انس مروی است و این بیست و نه کلمه است که به آن حضرت امام موسی علیه السلام تکلّم نموده است.

پس بعد از آنکه نماز گزاری هر وقت که خواهی و دویست مرتبه این کلمه را می گوئی که: «آمنت باللّه الأحد الصّمد»)ایمان دارم به خدای یگانه بی نیاز.(دویست مرتبه می گوئی: «أعبد اللّه لا أشرك به شیئا»)بندگی می کنم خدا را و شریک نمی گردانم به او چیزی را(. دویست مرتبه می گوئی: «لا حول و لا قوّه إلّا باللّه»)نیست قدرتی و نه توانائی مگر به خدا(.

آنگاه این دعا را می خوانی: ای حفظ کننده! ای بسیار بلند مرتبه! [ای بسیار بلند مرتبه! ای حفظ کننده !] ای زنده! ای به خود بر پای! ای تازه پدید آورنده آسمان ها و زمین! ای صاحب بزرگی و بخشش! سؤال می کنم ترا به حق نام تو که بزرگ تر و شریف تر و عظیم تر است و عزیزتر و بخشنده تر و عدالت کننده و روشن کننده است و او نام توست.

پس دعا می کنی و این را می گوئی: نیست خدائی مگر خدا، چه بزرگ است خدا، نیست خدائی مگر خدا محمّد فرستاده خداست، راهنمائی کن مرا در تعبیر این کلمه منم خدای داناتر او خداست، نیست خدائی مگر او که زنده به خود، بر پای نیست خدائی مگر او که پروردگار عرش بزرگ است.

پس باز برای خود دعا می کنی و این بیست و نه نام را می خوانی و حال آنکه باید که راست ایستاده باشی و آن این است:

خداوندا! به درستی که من سؤال می کنم ترا به حق آنکه تو زنده ای و به خود برپائی و بخشنده ای و جزا دهنده ای و بزرگ و یگانه ای، تنزیه می کنم تنزیه کردنی پروردگار خود را و پروردگار عزّت و غلبه را از آنچه تعریف می کنند مشرکان و

سلام و درود باد بر فرستاده شدگان و همه ستایش برای خداست که پروردگار عالمیان است. خداوندا و توئی صاحب بزرگی امان دهنده حفظ کننده پادشاه و صاحب همه چیز و با مملکت و صاحب بزرگی، توئی مقدّم بر همه چیز، همیشه، صاحب همه چیز، مالدار، بخشش کننده منع کننده عزیزکننده صاحب عزّت بسیار بسیار بلند مرتبه بخشنده نیکویی کننده انعام کننده بسیار احسان کننده تسبیح کرده شده . ای توئی شریف صاحب بزرگی توئی مهربان زنده کننده میراننده خلق کننده در اوّل برگرداننده بسیار با قدرت ظاهر. توئی آنکه محکم است امر تو. سؤال می کنم سؤال می کنم از تو خشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از خشم و عقوبت تو و از آتش. خداوندا و توئی زنده ستایش کرده شده بردبار دانای با تدبیر حکم کننده فرمان کننده ثابت بسیار نگهدارنده نگهبان کفایت کننده دوست. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت و پناه می برم به تو از عقوبت تو و از آتش. خداوندا و توئی جزا دهنده همیشه ازلی دفع کننده بلاها پس دفع کن از من شرّ آنچه را که می ترسم من از امر دنیای من و آخرت من سؤال می کنم از تو خوشنودی را و بهشت را و پناه می برم به تو از غضب تو و از آتش، خداوندا و توئی بخشنده رحم کننده مهربان پروردگار روزی دهنده نگهبان بلندکننده بلند مرتبه پس روزی ده مرا از جایی که گمان دارم و از مکانی که گمان ندارم سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از خشم و عقوبت تو و از آتش. خداوندا و تویی شنوا و دانا ستوده معتمد، پس بشنو و اجابت کن دعای مرا و روی مگردان از من و به سلامت دار مرا از شرّ همه آن. و سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از غضب تو و از آتش. خداوندا و تویی گشاده نعمت بخشنده صاحب اختیار دوست وفاکننده به وعده نعمت دهنده معتمد دوست بسیار دوست ارث برنده از همه مردمان بگردان مرا از جمله ارث برندگان بهشت پر نعمت. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از عذاب و عقوبت تو و از آتش. [خدایا و تو بخشنده و مهربان و رئوف و پروردگار و روزی دهنده نگهبان بلندکننده، پس روزی بده مرا از آنجا که حساب می کنم] و از آنجا که حساب نمی کنم، از تو درخواست می کنم خشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از خشم تو و از آتش . خداوندا و تویی راهنما پس راهنمایی کن مرا به راهنمایی از جانب خود از تاریکی ها به سوی روشنی. پس به درستی که نیست راهنمائی مگر تو. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از عقوبت تو و از آتش. خداوندا و توئی یاد آورنده صاحب عرش و صاحب احسان و صاحب نعمت ها و مرتبه های بلند و بخشش دایمی همیشه و صاحب بزرگی و انعام و صاحب توانایی و توئی حکم کننده شدید. پس قوّت ده مرا برای بندگی به جای آوردن تو. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از غضب تو و از آتش. خداوندا و تویی روشنی ده همه چیز یاری دهنده با قوت گشاینده کارها را به نیکویی ها. یاری کن مرا بر نفس من و یاری ده مرا بر دشمن تو و دشمن من از جنّیان و آدمیان و یاری کن مرا بر ظفر یافتن بر گروه ستم کاران و بر شیطان رانده شده از رحمت. خداوندا! یاری کن مرا یاری کردن غلبه کننده بسیار با قوّت. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از خشم تو و از آتش. خداوندا! تویی دانای بسیار دانا دانای همه پنهان ها بلند مرتبه بسیار بلند بزرگ غلبه کننده با عزّت درگذرنده از گناهان بخشنده مهربان عادل. پس درگذر از من از آنچه گذشته از تقصیرهای من و گناهان من و توفیق ده مرا در آنچه باقی مانده است از عمر من برای فرمانبرداری تو. سؤال می کنم از تو خوشنودی ترا و بهشت را و پناه می برم به تو از عقوبت تو و از آتش. – . مهج الدعوات : ۳۹۴ تا ۴۰۴ –

**[ترجمه]

صَفْوَهُ الصِّفَاتِ، نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الدُّسْتُورِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ

۱- ۱. مهج الدعوات: ۳۹۴- ۴۰۴.

أَنْ تَدْعُوَ اللَّهَ تَعَالَى بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ فَيُسْتَجَابَ لَكَ فَاقْرَأْ مِنْ أَوَّلِ سُورَهِ الْحَدِيدِ إِلَى قَوْلِهِ وَ هُوَ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ وَ آخِرِ الْحَشْرِ مِنْ قَوْلِهِ لَوْ أَنْزَلْنا هـذَا الْقُرْآنَ ثُمَّ ارْفَعْ يَدَيْكَ وَ قُلْ يَا مَنْ هُوَ هَكَذَا أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ سَلْ حَاجَتَكَ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْفَوَائِدِ الْجَلِيَّهِ: أَنَّهُ فِي هَذَا الدُّعَاءِ وَ هُوَ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا ذَا الْمَعَارِجِ وَ الْقُوَى أَسْأَلُكَ بِبِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ بِمَا أَنْزَلْتَهُ فِي لَيْلَهِ الْقَدْرِ أَنْ تَجْعَلَ لِي مِنْ أَمْرِي فَرَجاً وَ مَخْرَجاً وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي وَ تَقْبَلَ تَوْبَتِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ فَضْلِ الدُّعَاءِ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: اقْرَأِ الْحَمْدَ وَ التَّوْحِيدَ وَ آيَهَ الْكُرْسِيِّ وَ الْقَدْرَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَهَ وَ ادْعُ بِمَا أَحْبَبْتَ فَإِنَّهُ الِاسْمُ الْأَعْظَمُ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ التَّبْصِرَهِ: أَنَّهُ فِي الْفَاتِحَهِ وَ أَنَّهَا لَوْ قُرِئَتْ عَلَى مَيِّتٍ سَبْعِينَ مَرَّهً ثُمَّ رُدَّتْ فِيهِ الرُّوحُ مَا كَانَ ذَلِكَ عَجَباً.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الْبَهِيِّ: أَنَّهُ فِي هَذَا الدُّعَاءِ وَ هُوَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ- لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا مَنَّانُ يَا بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ التَّحْصِيلِ: أَنَّهُ فِي هَذَا الدُّعَاءِ وَ هُوَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ إِغَاثَهِ الدَّاعِي: أَنَّهُ فِي هَذَا الدُّعَاءِ وَ هُوَ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ وَحْدَكَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ- ذُو الْجَلالِ وَ الْإِكْرامِ وَ ذُو الْأَسْمَاءِ الْعِظَامِ وَ ذُو الْعِزِّ الَّذِي لَا يُرَامُ وَ إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ- لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ التَّهَجُّدِ: أَنَّهُ فِي هَذَا الدُّعَاءِ تَقُولُ ثَلَاثاً يَا نُورُ يَا قُدُّوسُ

وَ ثَلَاثاً یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ وَ ثَلَاثاً یَا حَیّاً لَا یَمُوتُ وَ ثَلَاثاً یَا حَیّاً حِینَ لَا حَیَّ وَ ثَلَاثاً یَا حَیُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ ثَلَاثاً أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْعَزِیزِ الْمُبِینِ.

**[ترجمه]صفوه الصفات: به نقل از کتاب دستور از علی علیه السلام نقل شده که فرمود: وقتی خواستی خدای متعال را با اسم اعظمش بخوانی و او تو را اجابت کند، از اول سوره حدید تا آیه «هو علیم بذات الصدور» و آخر سوره حشر را از آیه «لو انزلنا هذا القرآن» قرائت کن و سپس دو دستت را بلند کن و بگو: «ای خدایی که این چنینی! به حق این نام ها از تو می خواهم که بر محمد و آل محمد درود بفرستی» و بعد حاجت خود را طلب کن.

و از همین کتاب به نقل از کتاب «الفوائد الجلیّه» نقل شده که اسم اعظم خداوند در همین دعاست و آن دعا این است که «خدایا! تو خداوندی و معبودی جز تو نیست؛ ای صاحب درجات و قدرت ها! از تو می خواهم به سبب بسم الله الرحمن الرحیم و به آنچه در شب قدر نازل فرمودی که برای من درر کارم گشایش و خروج گاهی قرار دهی و از تو می خواهم که بر محمد و آل محمد درود بفرستی و خطایم را ببخشی و توبه ام را قبول کنی ای مهربان ترین مهربانان!»

و از همین کتاب است به نقل از کتاب فضل دعا از امام صادق علیه السلام که فرمود: سوره حمد و توحید و آیه الکرسی و قدر را بخوان و سپس رو به قبله کن و هر چه دوست داری دعا کن که این اسم اعظم است.

و از همین کتاب است به نقل از کتاب تبصره که اسم اعظم در سوره حمد است و اگر این سوره بر میتی هفتاد بار خوانده شد و سپس روح به بدن او بازگشت، این تعجب آور نیست.

و از همین کتاب به نقل از کتاب بهی است که اسم اعظم در این دعاست: «خدایا من از تو می خواهم به این سبب که حمد برای توست؛ معبودی جز تو نیست؛ ای نعمت بخش ای خالق آسمان ها و زمین و ای صاحب جلالت و اکرام!»

و از این کتاب است به نقل از کتاب تحصیل که اسم اعظم در این دعاست: «خدایا! من از تو می خواهم به این سبب که تو خدایی و معبودی جز تو نیست؛ تو آن یگانه بی نیازی هستی که نمی زاید و زاییده نشده و احدی همانند او نیست.»

و از همین کتاب است به نقل از کتاب اغاثه الداعی که اسم اعظم در این دعاست: «یا الله یا الله یا الله یگانه ای یگانه ای! شریکی نداری تویی که نعمت می بخشی، پدید آورنده آسمان ها و زمینی و دارای جلالت و اکرامی و دارای نام های بزرگی هستی و صاحب عزتی هستی که سوء قصد به آن نمی شود و معبود شما، معبودی است یگانه؛ نیست معبودی جز او که رحمان و رحیم است و خدا بر محمد و همه آل او صلوات می فرستد.»

و از این کتاب است به نقل از کتاب تهجد که اسم اعظم در این دعا است که سه بار می گویی: «یا نور یا قدّوس» و سه بار می گویی: «یا حیّ یا قیّوم» و سه بار می گویی: «ای زنده ای که نمی میری» و سه بار می گویی: « ای زنده ای که در زمانی که زنده ای نبود تو زنده بودی» و سه بار می گویی: «ای زنده ای که معبودی جز تو نیست» و سه بار می گویی: «از تو می خواهم به سبب نامت که بسم الله الرحمن الرحیم العزیز المبین است» .

**[ترجمه]

«۳»

یـد، [التوحیـد] جَعْفَرُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَـدَ الْفَقِیهُ عَنْ عَبْـدَانَ بْنِ الْفَضْـلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَـدَ بْنِ شُجَاعٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمَّادٍ الْعَنْبَرِیِّ عَنْ إِسْـمَاعِیلَ بْنِ عَبْـدِ الْجَلِیـلِ عَنْ أَبِی الْبَخْتَرِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَالَ: رَأَیْتُ الْخَضِرَ فِی الْمَنَامِ قَبْلَ بَدْرٍ بِلَیْلَهٍ فَقُلْتُ لَهُ عَلِّمْنِی شَیْئاً أُنْصَرُ بِهِ عَلَی الْأَعْدَاءِ فَقَالَ قُلْ یَا هُوَ یَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ قَصَصْتُهَا عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لِی یَا عَلِیُّ عُلِّمْتَ الِاسْمَ الْأَعْظَمَ وَ کَانَ عَلَی لِسَانِی یَوْمَ بَدْرٍ وَ إِنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ یَا هُوَ یَا مَنْ لَا هُوَ إِلَّا هُوَ اغْفِرْ لِی وَ انْصُرْنِی عَلَی الْقَوْمِ الْکَافِرِینَ وَ کَانَ عَلِیٌّ علیه السـلام یَقُولُ ذَلِکَ یَوْمَ صِفِّینَ وَ هُوَ یُطَارِدُ فَقَالَ لَهُ عَمَّارُ بْنُ یَاسِرٍ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ مَا هَذِهِ الْکِنَایَاتُ قَالَ اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ وَ عِمَادُ التَّوْحِیدِ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ثُمَّ قَرَأَ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ أَوَاخِرَ الْحَشْرِ ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّی أَرْبَعَ رَکَعَاتٍ قَبْلَ الزَّوَالِ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]توحید: امیر المؤمنین علیه السـلام فرمود: یک شب پیش از جنگ بدر، خضـر علیه السلام را در خواب دیدم و به او گفتم که مرا چیزی تعلیم کن که با آن بر دشـمنان نصـرت یابم. گفت که بگو: یا هو یا من لا هو الا هو، یعنی ای او ای کسـی که اوئی نیست مگر او. و چون صبح کردم این خواب را بر رسول خدا صلی الله علیه و آله قصه کردم. به من فرمود که یا علی! اسم اعظم به تو تعلیم شده و در روز بدر این بر زبانم جاری بود و به درستی که امیر المؤمنین علیه السلام سوره قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ را خوانـد و چون فـارغ شـد فرمود: یـا هو یا من لا هو الا هو اغفر لی و انصـرنی علی القوم الکافرین و علی علیه السـلام در روز جنـگ صـفین این را می فرمود و حمله می برد. عمار بن یاسـر به آن حضـرت علیه السـلام عرض کرد که یا امیر المؤمنین! این کتاب ها چیست و کنایه پوشـیده و ناصـریح سـخن گفتن است. حضـرت فرمود که اسم اعظم خـدا و عماد توحید از برای خدا است که خـدائی نیست مگر از بعـد از آن شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا ـ إِلهَ إِلَّا هُوَ و آخر سوره حشـر را که از لو أنزلنـا باشـد تـا آخر سوره خواند. پس فرمود آمد و پیش از زوال، چهار رکعت نماز بجا آورده... تا آخر حدیث - . توحید: ۴۹ - .

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: إِنَّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ- أَقْرَبُ إِلَی اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ مِنْ سَوَادِ الْعَیْنِ إِلَی بَیَاضِهَا(۲).

**[ترجمه]عیون أخبـار الرضـا علیه السـلام: علیّ بن موسـی علیهمـا السّـلام فرمود: همانـا «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ » نزدیک تر است به اسم اعظم خداوند از سیاهی چشم به سپیدی آن . - . عیون الأخبار ۲ : ۵ -

**[ترجمه]

«۵»

مکـا، [مکـارم الأخلاـق] رُوِیَ أَنَّ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَـیْنِ علیهما السـلام قَالَ: كُنْتُ أَدْعُو اللَّهَ سُـبْحَانَهُ سَـنَهً عَقِیبَ كُلِّ صَـلَاهٍ أَنْ یُعَلِّمَنِی الِاسْمَ الْأَعْظَمَ فَإِنِّی ذَاتَ یَوْمٍ قَـدْ صَـلَّیْتُ الْفَجْرَ فَغَلَبَتْنِی عَیْنَایَ وَ أَنَا قَاعِدٌ فَإِذَا أَنَا بِرَجُلٍ قَائِمٍ بَیْنَ یَدَیَّ یَقُولُ لِی سَأَلْتَ اللَّهَ تَعَالَی أَنْ یُعَلِّمَـکَ الِـاسْمَ الْـأَعْظَمَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِاسْـمِکَ اللَّهِ اللَّهِ اللَّهِ اللَّهِ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ قَالَ فَوَ اللَّهِ مَا دَعَوْتُ بِهَا لِشَیْ ءٍ إِلَّا رَأَیْتُ نُجْحَهُ (۳).

ص: ۲۳۲

۱- ۱. التوحید: ۴۹.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۵.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۴۰۶.

**[ترجمه]مکارم الأخلاق: حضرت زین العابدین علیه السلام فرمود: یک سال پس از هر نماز از خدا می خواستم که اسم اعظم به من آموزد. بامدادی که نماز صبح را خوانده بودم نشسته خوابم برد. مردی را برابرم ایستاده دیدم که می گفت: از خدا اسم اعظم خواسته ای؟ گفتم آری. گفت بگو: خداوندا! ترا مسألت می کنم باسم الله الله الله الله الله که جز او خدائی نیست و ربّ عرش عظیم است و به خدا قسم این دعا را برای هیچ چیز نخواندم جز آنکه رستگار شدم. - . مکارم الأخلاق: ۴۰۶ -

**[ترجمه]

باب ۱۲ من قال یا الله أو یا رب أو یا أرحم الراحمین

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: اشْتَکَی بَعْضُ وُلْدِ أَبِی علیه السلام فَمَرَّ بِهِ فَقَالَ لَهُ قُلْ عَشْرَ مَرَّاتٍ- یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَمْ یَقُلْهَا أَحَدٌ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ قَطُّ إِلَّا قَالَ لَهُ الرَّبُّ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَبَّیْکَ عَبْدِی سَلْ حَاجَتَکَ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: یکی از فرزندان پدرم علیه السلام شکایتی داشت و از کنار پدرم گذشت؛ پدرم به او فرمود: ده مرتبه بگو: «یا الله یا الله یا الله» زیرا این کلمات را احدی از مؤمنان نگفته مگر این که پروردگار تبارک و تعالی به او فرموده: بله بنده من! حاجت خود را طلب کن. - . قرب الاسناد: ۱ _ ۲ -

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] الْوَشَّاءُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَفْصِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: اشْتَکَی بَعْضُ وُلْدِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَمَرَّ عَلَیْهِ جعفر أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام وَ هُوَ شَاکٍ فَقَالَ لَهُ یا جعفر أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام تَقُولُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَمْ یَقُلْهَا أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا قَالَ لَهُ الرَّبُّ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَبَّیْکَ (۲).

**[ترجمه]محاسن: حفص بن مسلم می گوید: یکی از فرزندان امام باقر علیه السلام شکایتی داشت؛ پس جعفر در حالی که شکایتی داشت، از کنار امام باقر علیه السلام گذشت؛ حضرت به او فرمود: ای جعفر! می گویی: «یا الله یا الله » زیرا این کلمات را احدی ده مرتبه نگفته مگر این که پروردگار تبارک و تعالی به او فرموده: بله بنده من! - . محاسن: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنْ حَمَّادٍ وَ صَفْوَانَ وَ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا

قَالَ الْعَبْدُ يَا اللَّهُ يَا رَبِّی حَتَّی یَنْقَطِعَ النَّفَسُ قَالَ لَهُ الرَّبُّ سَلْ مَا حَاجَتُکَ.

وَ فِی رِوَایَهِ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ فِی کِتَابِهِ وَ حَناناً مِنْ لَدُنَّا(۳) قَالَ إِنَّهُ کَانَ یَحْیَی إِذَا دَعَا قَالَ فِی دُعَائِهِ یَا رَبِّ یَا اللَّهُ نَادَاهُ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ لَبَّیْکَ یَا عَبْدِی سَلْ حَاجَتَکَ (۴).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده بگوید: «یا الله یاربّی» تا نفس او قطع شود، خداوند به او می فرماید: حاجتت چیست؟ از من مسألت کن!

و در روایت ابوبصیر است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیه قرآن «و حناناً من لدنّا» - . مریم / ۱۳ - یعنی چه؟ فرمود: وقتی یحیی علیه السلام دعا می کرد در دعای خود می گفت: «یا ربّ یا الله» و خدا از آسمان او را مورد ندا قرار می داد که بله ای بنده من! حاجت خود را بخواه. - . محاسن: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ یَسَارٍ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ مِنْکُمْ لَیَقِفُ عِنْدَ ذِکْرِ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ ثُمَّ یَقُولُ- أَیْ رَبِّ أَیْ رَبِّ أَیْ رَبِّ ثَلَاثاً فَإِذَا قَالَهَا نُودِیَ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ سَلْ مَا حَاجَتُکَ (۵).

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱- ۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۳۵.

۳- ۳. مریم: ۱۳.

۴- ۴. المحاسن ص ۳۵.

۵- ۵. المحاسن ص ۳۵.

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: یکی از شما هنگام یاد بهشت و جهنم می ایستد و سپس سه بار می گوید: «پروردگار من! پروردگار من! پروردگار من!» وقتی این جمله را گفت، از بالای سرش مورد ندا قرار می گیرد: آنچه حاجت توست را بخواه! - . محاسن: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ مِسْكِينٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ الدُّهْنِيِّ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ يَا رَبِّ يَا رَبِّ حَتَّى يَنْقَطِعَ النَّفَسُ قِيلَ لَهُ لَبَّيْکَ مَا حَاجَتُکَ (۱).

وَ رُوِیَ: مَنْ يَقُولُ عَشْرَ مَرَّاتٍ قِيلَ لَهُ لَبَّيْکَ مَا حَاجَتُکَ.

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده بگوید: «یا ربّ یا ربّ» تا نفس او قطع شود، به او گفته می شود: بله؛ حاجتت چیست؟ و روایت شده کسی که ده بار بگوید، به او گفته می شود: بله حاجت تو چیست؟ - . محاسن: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۶»

مُحَاسَبَةُ النَّفْسِ، لِلسَّيِّدِ عَلِيِّ بْنِ طَاوُسٍ بِإِسْنَادِهِ إِلَى كِتَابِ الدُّعَاءِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَلَحَّتْ بِهِ الْحَاجَةُ يَسْجُدُ مِنْ غَيْرِ صَلَاةٍ وَ لَا رُكُوعٍ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يَسْأَلُ حَاجَتَهُ ثُمَّ قَالَ مَا قَالَهَا أَحَدٌ سَبْعَ مَرَّاتٍ إِلَّا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى هَا أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ سَلْ حَاجَتَکَ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ لِلَّهِ مَلَكاً يُقَالُ لَهُ إِسْمَاعِيلُ سَاكِنٌ فِی السَّمَاءِ الدُّنْيَا إِذَا قَالَ الْعَبْدُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ سَبْعَ مَرَّاتٍ قَالَ إِسْمَاعِيلُ قَدْ سَمِعَ اللَّهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ سَلْ حَاجَتَکَ.

دعوات الراوندی،: مثله.

**[ترجمه]محاسبه النفس: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی حاجتی بر تو فشار آورد، بدون این که نماز بگزاری و رکوع کنی، به سجده می روی و سپس هفت مرتبه می گویی: «یا ارحم الراحمین» و بعد حاجت خود را می طلبی؛ سپس حضرت فرمود: هیچ کس این کلمات را هفت بار نگفت، مگر این که خدای متعال فرمود: آگاه باشید که من ارحم الراحمین هستم! حاجت خود را بطلب.

و در همین کتاب نقل شده که امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند فرشته ای دارد به نام اسماعیل که در آسمان دنیا ساکن است و وقتی بنده ای هفت بار «یا ارحم الراحمین» می گوید، اسماعیل می گوید: خداوند که ارحم الراحمین است شنید؛

حاجت خود را بطلب! - . محاسبه النفس: ۳۵ -

مثل این روایت در دعوات راوندی نیز منقول است. - . دعوات راوندی: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۷»

وَ مِنْ مُحَاسَبَهِ النَّفْسِ، نَقْلًا مِنَ الْكِتَابِ الْمَذْكُورِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام قَالَ: سَمِعَ النَّبِيُّ صلى الله علیه و آله أَنَّ رَجُلًا يَقُولُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ فَأَخَذَ بِمَنْكِبِ الرَّجُلِ فَقَالَ هَذَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ قَدِ اسْتَقْبَلَكَ بِوَجْهِهِ سَلْ حَاجَتَكَ.

و منه قال رحمه الله رأيت فى آخر كتاب مناسك الزيارات للمفيد رحمه الله على ورقه فيها تعاليق من كتاب البزنطى يقول فى أواخر التعليقه و من كتاب الدعاء المستجاب و لا أعلم هل هذا الباب من كتاب البزنطى أم لا لأنى لم أجد هذا الباب فيما اخترته من كتاب البزنطى و هذا لفظ ما وجدناه.

حَفْصٌ الْأَعْوَرُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: شَكَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ إِلَى أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ قُلْ عَشْرَ مَرَّاتٍ- يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَمْ يَقُلْهَا عَبْدٌ إِلَّا قَالَ لَهُ رَبُّهُ لَبَّيْكَ.

قال السيد أقول أنا و يمكن أن يكون قد قال أبو جعفر لبعض شيعته

ص: ۲۳۴

۱- ۱. المحاسن ص ۳۶.

و قاله لولده أبی عبد الله علیه السلام.

وَ مِنَ التَّعْلِیقَهِ عْنِ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کَانَ أَبِی یُلِحُّ فِی الدُّعَاءِ یَقُولُ یَا رَبِّ یَا رَبِّ حَتَّی یَنْقَطِعَ النَّفَسُ ثُمَّ یَعُودُ.

وَ مِنَ التَّعْلِیقَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا قَالَ أَیْ رَبِّ ثَلَاثاً صِیحَ بِهِ مِنْ فَوْقِهِ لَبَّیْکَ لَبَّیْکَ سَلْ تُعْطَهُ.

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الصَّلَاهِ لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَخِی أُدَیْمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا رَبِّ یَا رَبِّ قَالَ لَهُ رَبُّهُ لَبَّیْکَ سَلْ حَاجَتَکَ.

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: اشْتَکَیْتُ فَمَرَّ بِی أَبِی علیه السلام فَقَالَ قُلْ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَمْ یَقُلْهَا عَبْدٌ إِلَّا قَالَ لَبَّیْکَ وَ مَنْ قَالَ یَا رَبِّی یَا اللَّهُ یَا رَبِّی یَا اللَّهُ حَتَّی یَنْقَطِعَ النَّفَسُ أُجِیبَ فَقِیلَ لَهُ لَبَّیْکَ مَا حَاجَتُکَ وَ مَنْ قَالَ عَشْرَ مَرَّاتٍ یَا رَبِّ یَا رَبِّ قِیلَ لَهُ لَبَّیْکَ مَا حَاجَتُکَ.

وَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: رَأَیْتُ یَوْمَ بَدْرٍ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَاجِداً یَقُولُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ وَ انْصَرَفْتُ إِلَی الْحَرْبِ ثُمَّ رَجَعْتُ فَرَأَیْتُهُ سَاجِداً یَقُولُ- یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ وَ لَمْ یَزَلْ کَذَلِکَ حَتَّی فَتَحَ اللَّهُ لَهُ.

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أَلِظُّوا بِیَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ (۱) وَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِرَجُلٍ یَقُولُ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ فَقَالَ لَهُ سَلْ فَقَدْ نَظَرَ اللَّهُ إِلَیْکَ.

ص: ۲۳۵

۱- ۱. ألظ بالشی ء: لازمه و لم یفارقه و منه قول ابن مسعود« ألظوا فی الدعاء بیا ذا الجلال و الإکرام» أی الزاموا ذلک، قاله فی الأقرب.

**[ترجمه]محاسبه النفس: امام سجاد علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله شنید که مردی می گفت: «یا ارحم الراحمین» حضرت شانه آن مرد را گرفت و فرمود: خدای ارحم الراحمین اینک با روی خود به سمت تو آمده است؛ حاجت خود را بطلب!

و از همین کتاب است که سید علی بن طاووس می گوید: در آخر کتاب مناسک زیارات شیخ مفید رحمه الله بر روی برگه ای که در آن تعلیقاتی بر کتاب بزنطی بود دیدم که در اواخر تعلیقه فرموده بود: و از جمله کتاب دعای مستجاب است و من (شیخ مفید) نمی دانم که این باب از کتاب بزنطی است یا نه؛ زیرا من این باب را در آنچه از کتاب بزنطی اختیار کردم، نیافتم و این لفظی است که ما یافتیم: حفص اعور می گوید که امام صادق علیه السلام به پدر خود علیه السلام شکایت برد؛ امام باقر علیه السلام به او فرمود: ده بار بگو: «یا الله یا الله» که هیچ بنده ای این ذکر را نمی گوید، مگر این که پروردگار او جواب می دهد: بله!

سید علی بن طاووس می گوید: من می گویم: ممکن است که امام باقر علیه السلام این جملات را به برخی از شیعیان خود فرموده باشد و آن را به فرزندش امام صادق علیه السلام نیز فرموده باشد.

و از جمله آن تعلیقه است که از امام باقر علیه السلام نقل فرمود که حضرت فرمودند: پدرم علیه السلام در دعا اصرار و پافشاری می کرد و آن قدر «یا ربّ یا ربّ» می گفت تا نفسش قطع می شد و دوباره دعا می کرد.

و از جمله آن تعلیقه است که امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای سه بار بگوید: «أی ربّ» از بالای سرش بر او فریاد کشیده می شود: بله؛ بله؛ بخواه تا داده شوی.

و از جمله آن تعلیقه است که امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که ده بار بگوید: «یا ربّ یا ربّ» پروردگارش به او می فرماید: بله؛ حاجت خود را بطلب.

دعوات راوندی: امام صادق علیه السلام فرمود: من شکوه ای داشتم، پدرم علیه السلام بر من گذشت و فرمود: ده بار بگو: «یا الله» که هیچ بنده ای این ذکر را نمی گوید مگر این که خداوند می فرماید: بله. و کسی که به قدر یک نفس بگوید: «یا ربّی یا الله یا ربّی یا الله» دعای او اجابت می شود و به او گفته می شود: بله؛ حاجت تو چیست؟ و کسی که ده بار بگوید: «یا ربّ یا ربّ» به او گفته می شود: بله؛ حاجت تو چیست؟

و از امیر المؤمنین علیه السلام نقل شده که روز جنگ بدر رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدم که به سجده افتاده و عرض می کرد: «یا حیّ یا قیّوم.» من به میدان جنگ برگشتم و در بازگشت دیدم به سجده افتاده و می گوید: «یا حیّ یا قیّوم» و پیوسته چنین بود تا خدا او را پیروزی داد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: به ذکر «یا ذالجلال و الإکرام» پافشاری کنید.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله از کنار مردی گذشت که می گفت: «یا ارحم الراحمین» حضرت به او فرمود: حاجت خود را

بطلب که خداوند به تو نظر فرموده است. - . دعوات راوندی: ۴۵ ۲ فاتحه /۱ -۳ -

**[ترجمه]

باب ۱۳ أسماء الله الحسنى التی اشتمل علیها القرآن الکریم و ما ورد منها فی الأخبار و الآثار أیضا

آیات

أما الآیات الفاتحه بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ مالِکِ یَوْمِ الدِّینِ البقره وَ هُوَ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عَلِیمٌ (۱) و قال تعالی إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِیمُ (۲) و قال تعالی مِنْ رَبِّکُمْ (۳) و قال تعالی إِلی بارِئِکُمْ (۴) و قال تعالی إِنَّ اللَّهَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ(۵) و قال تعالی إِنَّ اللَّهَ واسِعٌ عَلِیمٌ (۶) و قال تعالی بَدِیعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ (۷) و قال تعالی إِنَّکَ أَنْتَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ (۸) و قال تعالی إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ (۹) و قال تعالی وَ إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِیمُ (۱۰) و قال وَ أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعَذابِ (۱۱) و قال إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ (۱۲) و قال وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ (۱۳) و قال وَ اللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبادِ(۱۴)

۱- ۱. البقره: ۲۹.

۲- ۲. البقره: ۳۷ و ۵۴.

۳- ۳. البقره: ۴۹، ۱۰۵ ۱۷۸، ۱۹۸، ۲۴۸.

۴- ۴. البقره: ۵۴.

۵- ۵. البقره: ۲۰، ۱۰۶، ۱۴۸، ۲۵۹.

۶- ۶. البقره: ۱۱۵.

۷- ۷. البقره: ۱۱۷.

۸- ۸. البقره: ۱۲۷.

۹- ۹. البقره: ۱۲۹.

۱۰- ۱۰. البقره: ۱۶۳.

۱۱- ۱۱. البقره: ۱۶۵.

۱۲- ۱۲. البقره: ۱۷۳.

۱۳- ۱۳. البقره: ۱۹۶.

۱۴- ۱۴. البقره: ۲۰۷.

و قال فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۱) و قال تعالى وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۲) و قال إِنَّ اللَّهَ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ(۳) و قال وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ(۴) و قال وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ (۵) و قال وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ (۶) و قال اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَ لا نَوْمٌ إلى قوله وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (۷) و قال وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ(۸) و قال تعالى سَمِعْنا وَ أَطَعْنا غُفْرانَكَ رَبَّنا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ(۹) و قال تعالى رَبَّنا لا تُؤاخِذْنا إِنْ نَسِينا أَوْ أَخْطَأْنا رَبَّنا وَ لا تَحْمِلْ عَلَيْنا إِصْراً كَما حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنا رَبَّنا وَ لا تُحَمِّلْنا ما لا طاقَةَ لَنا بِهِ وَ اعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا أَنْتَ مَوْلانا فَانْصُرْنا عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِينَ (۱۰) آل عمران الم اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (۱۱) و قال وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ (۱۲) و قال هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحامِ كَيْفَ يَشاءُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۱۳) و قال رَبَّنا لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنا وَ هَبْ لَنا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ رَبَّنا إِنَّكَ جامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لا يُخْلِفُ الْمِيعادَ(۱۴) و قال وَ اللَّهُ شَدِيدُ الْعِقابِ (۱۵) و قال وَ اللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبادِ(۱۶)

۱- ۱. البقره: ۲۰۹.

۲- ۲. البقره: ۲۱۸.

۳- ۳. البقره: ۲۳۳.

۴- ۴. البقره: ۲۳۴.

۵- ۵. البقره: ۲۴۴.

۶- ۶. البقره: ۲۴۷، ۲۶۸.

۷- ۷. البقره: ۲۵۵.

۸- ۸. البقره: ۲۶۷.

۹- ۹. البقره: ۲۸۵.

۱۰- ۱۰. البقره: ۲۸۶.

۱۱- ۱۱. آل عمران: ۱.

۱۲- ۱۲. آل عمران: ۴.

۱۳- ۱۳. آل عمران: ۶.

۱۴- ۱۴. آل عمران: ۸- ۹.

۱۵- ۱۵. آل عمران: ۱۱.

۱۶- ۱۶. آل عمران: ۱۵، ۲۰.

و قـال الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنا إِنَّنا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ قِنا عَذابَ النَّارِ(۱) و قـال شَـهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قائِماً بِالْقِسْطِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ و قال قُلِ اللَّهُمَّ مالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ- تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهارِ وَ تُولِجُ النَّهارَ فِي اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشاءُ بِغَيْرِ حِسابٍ (۲) و قال وَ اللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبادِ(۳) و قال قالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعاءِ(۴) و قال تعالى حاكيا عن الحواريين رَبَّنا آمَنَّا بِما أَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدِينَ (۵) و قال تعالى وَ اللَّهُ خَيْرُ الْماكِرِينَ (۶) و قال وَ ما مِنْ إِلهٍ إِلَّا اللَّهُ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۷) و قال وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (۸) و قال إِنَّ اللَّهَ بِما يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ(۹) و قال وَ ما كانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ إِسْرافَنا فِي أَمْرِنا وَ ثَبِّتْ أَقْدامَنا وَ انْصُرْنا عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِينَ (۱۰) و قـال بَلِ اللَّهُ مَوْلاكُمْ وَ هُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ (۱۱) و قـال وَ اللَّهُ عَلِيمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ(۱۲) و قـال وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۱۳) و قال وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (۱۴) و قال وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ(۱۵)

۱- ۱. آل عمران: ۱۸.

۲- ۲. آل عمران: ۲۶- ۲۷.

۳- ۳. آل عمران: ۳۰.

۴- ۴. آل عمران: ۳۸.

۵- ۵. آل عمران: ۵۳.

۶- ۶. آل عمران: ۵۴.

۷- ۷. آل عمران: ۶۲.

۸- ۸. آل عمران: ۷۴.

۹- ۹. آل عمران: ۱۲۰.

۱۰- ۱۰. آل عمران: ۱۴۷.

۱۱- ۱۱. آل عمران: ۱۵۰.

۱۲- ۱۲. آل عمران: ۱۵۴.

۱۳- ۱۳. آل عمران: ۱۷۳.

۱۴- ۱۴. آل عمران: ۱۷۴.

۱۵- ۱۵. آل عمران: ۱۸۰.

و قال رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا سُبْحانَکَ فَقِنا عَذابَ النَّارِ- رَبَّنا إِنَّکَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَ ما لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصارٍ- رَبَّنا إِنَّنا سَمِعْنا مُنادِياً يُنادِي لِلْإِيمانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّکُمْ فَآمَنَّا رَبَّنا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ کَفِّرْ عَنَّا سَيِّئاتِنا وَ تَوَفَّنا مَعَ الْأَبْرارِ- رَبَّنا وَ آتِنا ما وَعَدْتَنا عَلى رُسُلِکَ وَ لا تُخْزِنا يَوْمَ الْقِيامَةِ إِنَّکَ لا تُخْلِفُ الْمِيعادَ(۱) و قال إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ (۲) النساء إِنَّ اللَّهَ کانَ عَلَيْکُمْ رَقِيباً(۳) و قال تعالى إِنَّ اللَّهَ کانَ تَوَّاباً رَحِيماً(۴) و قال إِنَّ اللَّهَ کانَ عَلِيًّا کَبِيراً(۵) و قال إِنَّ اللَّهَ کانَ عَلِيماً خَبِيراً(۶) و قال وَ کَفى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَ کَفى بِاللَّهِ نَصِيراً(۷) و قال إِنَّ اللَّهَ کانَ عَزِيزاً حَکِيماً(۸) و قال وَ کانَ اللَّهُ عَلى کُلِّ شَيْ ءٍ مُقِيتاً(۹) و قال إِنَّ اللَّهَ کانَ عَلى کُلِّ شَيْ ءٍ حَسِيباً(۱۰) و قال اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّکُمْ إِلى يَوْمِ الْقِيامَةِ لا رَيْبَ فِيهِ وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثاً(۱۱) و قال وَ کانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُوراً(۱۲) و قال وَ کانَ اللَّهُ بِما يَعْمَلُونَ مُحِيطاً(۱۳) و قال وَ کانَ اللَّهُ بِکُلِّ شَيْ ءٍ مُحِيطاً(۱۴) و قال وَ کانَ اللَّهُ واسِعاً حَکِيماً(۱۵) و قال وَ کانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيداً(۱۶) و قال وَ کَفى بِاللَّهِ وَکِيلًا(۱۷) و قال وَ کانَ اللَّهُ شاکِراً عَلِيماً(۱۸) و قال فَإِنَّ اللَّهَ کانَ عَفُوًّا قَدِيراً(۱۹) و قال وَ کَفى بِاللَّهِ شَهِيداً(۲۰)

۱- ۱. آل عمران: ۱۹۱- ۱۹۴.

۲- ۲. آل عمران: ۱۹۹.

۳- ۳. النساء: ۱.

۴- ۴. النساء: ۱۶.

۵- ۵. النساء: ۳۴.

۶- ۶. النساء: ۳۵.

۷- ۷. النساء: ۴۵.

۸- ۸. النساء: ۵۶.

۹- ۹. النساء: ۸۵.

۱۰- ۱۰. النساء: ۸۶.

۱۱- ۱۱. النساء: ۸۷.

۱۲- ۱۲. النساء: ۹۹.

۱۳- ۱۳. النساء: ۱۰۸.

۱۴- ۱۴. النساء: ۱۲۶.

۱۵- ۱۵. النساء: ۱۳۰.

۱۶- ۱۶. النساء: ۱۳۱.

۱۷- ۱۷. النساء: ۱۳۲.

۱۸- ۱۸. النساء: ۱۴۷.

۱۹- ۱۹. النساء: ۱۴۹.

۲۰- ۲۰. النساء: ۱۶۶.

المائده وَ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (١) و قال وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ (٢) و قال يَقُولُونَ رَبَّنا آمَنَّا فَاكْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدِينَ (٣) و قال وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقام (۴) و قال اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقابِ وَ أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۵) و قال تعالى إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوب (۶) و قال تعالى وَ ارْزُقْنا وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (٧) و قال تعالى حاكيا عن عيسى عليه السلام فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَ أَنْتَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ شَهِيدٌ(٨) الأنعام قُلْ أَ غَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ يُطْعِمُ وَ لا يُطْعَمُ (٩) و قال وَ هُوَ الْقاهِرُ فَوْقَ عِبادِهِ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ(١٠) و قال وَ هُوَ أَسْرَعُ الْحاسِبِينَ (١١) و قال إِنَّ اللَّهَ فالِقُ الْحَبِّ وَ النَّوى (١٢) و قال فالِقُ الْإِصْباحِ (١٣) و قال

بَدِيعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ (١۴) و قال ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ خالِقُ كُلِّ شَيْ ءٍ فَاعْبُدُوهُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ وَكِيلٌ- لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ(١۵) و قال اتَّبِعْ ما أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ (١۶) و قال وَ رَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَهِ(١٧) و قال إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقابِ وَ إِنَّهُ لَغَفُورٌ

١- ١. المائده: ٣٨.

٢- ٢. المائده: ۵۴.

٣- ٣. المائده: ٨٣.

۴- ۴. المائده: ٩۵.

۵- ۵. المائده: ٩٨.

۶- ۶. المائده: ١٠٩، ١١۶.

٧- ٧. المائده: ١١۴.

٨- ٨. المائده: ١١٧.

٩- ٩. الأنعام: ١۴.

١٠- ١٠. الأنعام: ١٨.

١١- ١١. الأنعام: ۶٢.

١٢- ١٢. الأنعام: ٩۵.

١٣- ١٣. الأنعام: ٩۶.

١۴- ١۴. الأنعام: ١٠١.

١۵- ١۵. الأنعام: ١٠٢- ١٠٣.

١۶- ١۶. الأنعام: ١٠۶.

١٧- ١٧. الأنعام: ١٣٣.

رَحِيمٌ (۱) الأعراف قالا- رَبَّنا ظَلَمْنا أَنْفُسَنا وَ إِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنا وَ تَرْحَمْنا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخاسِرِينَ (۲) و قال تعالی تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِينَ (۳) و قال وَ هُوَ خَيْرُ الْحاكِمِينَ (۴) و قال تعالى حاكيا عن شعيب عليه السلام رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنا وَ بَيْنَ قَوْمِنا بِالْحَقِّ وَ أَنْتَ خَيْرُ الْفاتِحِينَ (۵) و قال تعالى حاكيا عن السحره رَبَّنا أَفْرِغْ عَلَيْنا صَبْراً وَ تَوَفَّنا مُسْلِمِينَ (۶) و قال تعالى حاكيا عن موسى عليه السلام رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِأَخِي وَ أَدْخِلْنا فِي رَحْمَتِکَ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (۷) و قال حاكيا عنه عليه السلام أَنْتَ وَلِيُّنا فَاغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا وَ أَنْتَ خَيْرُ الْغافِرِينَ- وَ اكْتُبْ لَنا فِي هذِهِ الدُّنْيا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنا إِلَيْکَ (۸) و قال سبحانه الَّذِی لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ يُحيِي وَ يُمِيتُ (۹) و قال إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِی نَزَّلَ الْكِتابَ (۱۰) الأنفال فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقابِ (۱۱) و قال وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلى وَ نِعْمَ النَّصِيرُ(۱۲) و قال إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقابِ (۱۳) التوبه وَ ما أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلهاً واحِداً لا إِلهَ إِلَّا هُوَ سُبْحانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ (۱۴) و قال سبحانه وَ أَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ (۱۵) و قال تعالى وَ أَنَّ اللَّهَ

۱- ۱. الأنعام: ۱۶۵.

۲- ۲. الأعراف: ۲۳.

۳- ۳. الأعراف: ۵۴.

۴- ۴. الأعراف: ۸۷.

۵- ۵. الأعراف: ۸۹.

۶- ۶. الأعراف: ۱۲۶.

۷- ۷. الأعراف: ۱۵۱.

۸- ۸. الأعراف: ۱۵۵- ۱۵۶.

۹- ۹. الأعراف: ۱۵۸.

۱۰- ۱۰. الأعراف: ۱۹۶.

۱۱- ۱۱. الأنفال: ۱۳.

۱۲- ۱۲. الأنفال: ۴۰.

۱۳- ۱۳. الأنفال: ۵۲.

۱۴- ۱۴. براءه: ۳۱.

۱۵- ۱۵. براءه: ۷۸.

هُوَ التَّوّابُ الرَّحِيمُ (۱) و قال إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِيمٌ (۲) و قال سبحانه فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِیَ اللّهُ لا إِلهَ إِلّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (۳) يونس سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمّا يُشْرِكُونَ (۴) و قال تعالی وَ رُدُّوا إِلَی اللّهِ مَوْلاهُمُ الْحَقِّ (۵) و قال فَذلِكُمُ اللّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ (۶) و قال سبحانه هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ (۷) و قال فَقالُوا عَلَی اللّهِ تَوَكَّلْنا رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَةً لِلْقَوْمِ الظّالِمِينَ- وَ نَجِّنا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكافِرِينَ (۸) و قال تعالی وَ هُوَ خَيْرُ الْحاكِمِينَ (۹) هود مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ(۱۰) و قال تعالی وَ أَنْتَ أَحْكَمُ الْحاكِمِينَ (۱۱) و قال تعالی إِنَّ رَبِّی عَلی كُلِّ شَیْ ءٍ حَفِيظٌ(۱۲) و قال سبحانه إِنَّ رَبِّی قَرِيبٌ مُجِيبٌ (۱۳) و قال إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ(۱۴) و قال تعالی إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ(۱۵) و قال إِنَّ رَبِّی رَحِيمٌ وَدُودٌ(۱۶) و قال إِنَّ رَبِّی بِما تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ(۱۷) و قال تعالی إِنَّ رَبَّكَ فَعّالٌ لِما يُرِيدُ(۱۸) يوسف فَاللّهُ خَيْرٌ حافِظاً وَ هُوَ أَرْحَمُ الرّاحِمِينَ (۱۹) و قال إِنَّ رَبِّی لَطِيفٌ لِما يَشاءُ(۲۰) و قال فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّی فِی الدُّنْيا وَ الْآخِرَهِ تَوَفَّنِی

۱- ۱. براءه: ۱۰۴.

۲- ۲. براءه: ۱۱۷.

۳- ۳. براءه: ۱۲۹.

۴- ۴. يونس: ۱۸.

۵- ۵. يونس: ۳۰.

۶- ۶. يونس: ۳۲.

۷- ۷. يونس: ۶۸.

۸- ۸. يونس: ۸۵.

۹- ۹. يونس: ۱۰۹.

۱۰- ۱۰. هود: ۱.

۱۱- ۱۱. هود: ۴۵.

۱۲- ۱۲. هود: ۵۷.

۱۳- ۱۳. هود: ۶۱.

۱۴- ۱۴. هود: ۶۶.

۱۵- ۱۵. هود: ۷۳.

۱۶- ۱۶. هود: ۹۰.

۱۷- ۱۷. هود: ۲۲.

۱۸- ۱۸. هود: ۱۰۷.

۱۹- ۱۹. يوسف: ۶۴.

۲۰- ۲۰. يوسف: ۱۰۰.

مُسْلِماً وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِینَ (۱) الرعد وَ إِنَّ رَبَّکَ لَشَدِیدُ الْعِقابِ (۲) و قال تعالی عالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ الْکَبِیرُ الْمُتَعالِ (۳) و قال تعالی وَ هُوَ شَدِیدُ الْمِحالِ (۴) و قال تعالی قُلِ اللَّهُ خالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّارُ(۵) و قال تعالی قُلْ هُوَ رَبِّی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ وَ إِلَیْهِ مَتابِ (۶) و قال تعالی أَ فَمَنْ هُوَ قائِمٌ عَلی کُلِّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ (۷) إبراهیم إِلی صِراطِ الْعَزِیزِ الْحَمِیدِ(۸) و قال فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِیٌّ حَمِیدٌ(۹) و قال حاکیا عن إبراهیم علیه السلام رَبِّ اجْعَلْنِی مُقِیمَ الصَّلاهِ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی رَبَّنا وَ تَقَبَّلْ دُعاءِ رَبَّنَا اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ (۱۰) و قال تعالی إِنَّ اللَّهَ عَزِیزٌ ذُو انتِقام (۱۱) الحجر إِنَّ رَبَّکَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِیمُ (۱۲) النحل سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ (۱۳) و قال تعالی إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ(۱۴) إسراء وَ کَفی بِرَبِّکَ بِذُنُوبِ عِبادِهِ خَبِیراً بَصِیراً(۱۵) و قال تعالی إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً(۱۶) و قال سبحانه وَ قُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِی مُدْخَلَ صِدْقٍ وَ أَخْرِجْنِی

۱- ۱. یوسف: ۱۰۱.

۲- ۲. الرعد: ۶.

۳- ۳. الرعد: ۹.

۴- ۴. الرعد: ۱۳.

۵- ۵. الرعد: ۱۶.

۶- ۶. الرعد: ۳۰.

۷- ۷. الرعد: ۳۳.

۸- ۸. إبراهیم: ۱.

۹- ۹. إبراهیم: ۸.

۱۰- ۱۰. إبراهیم: ۴۰- ۴۱.

۱۱- ۱۱. إبراهیم: ۴۷.

۱۲- ۱۲. الحجر: ۸۶.

۱۳- ۱۳. النحل: ۱.

۱۴- ۱۴. النحل: ۲۲.

۱۵- ۱۵. أسری: ۱۷.

۱۶- ۱۶. أسری: ۴۴.

مُخْرَجَ صِدْقٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ لَدُنْکَ سُلْطاناً نَصِیراً وَ قُلْ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ کانَ زَهُوقاً(۱) و قال تعالی وَ یَقُولُونَ سُبْحانَ رَبِّنا إِنْ کانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولًا(۲) و قال تعالی قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمنَ أَیًّا ما تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنی (۳) و قال سبحانه وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ یَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ شَرِیکٌ فِی الْمُلْکِ وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ وَلِیٌّ مِنَ الذُّلِّ وَ کَبِّرْهُ تَکْبِیراً(۴) الکهف الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَنْزَلَ عَلی عَبْدِهِ الْکِتابَ (۵) و قال تعالی فَقالُوا رَبَّنا آتِنا مِنْ لَدُنْکَ رَحْمَهً وَ هَیِّئْ لَنا مِنْ أَمْرِنا رَشَداً(۶) و قال تعالی وَ لَوْ لا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْکَ مالًا وَ وَلَداً فَعَسی رَبِّی أَنْ یُؤْتِیَنِ خَیْراً مِنْ جَنَّتِکَ (۷) و قال تعالی وَ رَبُّکَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَهِ(۸) مریم إِنَّهُ کانَ بِی حَفِیًّا(۹) و قال تعالی رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَیْنَهُما فَاعْبُدْهُ وَ اصْطَبِرْ لِعِبادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِیًّا(۱۰) طه اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنی (۱۱) و قال تعالی إِنَّنِی أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِی (۱۲) و قال تعالی قالَ رَبِّ اشْرَحْ لِی صَدْرِی- وَ یَسِّرْ لِی أَمْرِی وَ احْلُلْ عُقْدَهً مِنْ لِسانِی- یَفْقَهُوا قَوْلِی (۱۳) و قال إِنَّما إِلهُکُمُ اللَّهُ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ کُلَّ شَیْ ءٍ عِلْماً(۱۴) و قال تعالی وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَیِّ الْقَیُّومِ (۱۵) و قال سبحانه فَتَعالَی اللَّهُ

۱- ۱. أسری: ۸۰- ۸۱.

۲- ۲. أسری: ۱۰۸.

۳- ۳. أسری: ۱۱۰.

۴- ۴. أسری: ۱۱۱.

۵- ۵. الکهف: ۱.

۶- ۶. الکهف: ۱۰.

۷- ۷. الکهف: ۳۹- ۴۰.

۸- ۸. الکهف: ۵۸.

۹- ۹. مریم: ۴۷.

۱۰- ۱۰. مریم: ۶۵.

۱۱- ۱۱. طه: ۸.

۱۲- ۱۲. طه: ۱۴.

۱۳- ۱۳. طه: ۲۵- ۲۸.

۱۴- ۱۴. طه: ۹۸.

۱۵- ۱۵. طه: ۱۱۱.

الْمَلِکَ الْحَقُ (۱) و قـال تعالی وَ قُلْ رَبِّ زِدْنِی عِلْماً(۲) الأنبیاء فَسُبْحانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ (۳) و قال تعالی وَ أَیُّوبَ إِذْ نادی رَبَّهُ أَنِّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ- فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَکَشَفْنا ما بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ آتَیْناهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَهً مِنْ عِنْدِنا وَ ذِکْری لِلْعابِدِینَ (۴) و قال تعالی وَ ذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغاضِباً فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَیْهِ فَنادی فِی الظُّلُماتِ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَکَ إِنِّی کُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ- فَاسْتَجَبْنا لَهُ وَ نَجَّیْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ کَذلِکَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِینَ (۵) و قـال تعـالی قالَ رَبِّ احْکُمْ بِالْحَقِّ وَ رَبُّنَا الرَّحْمنُ الْمُسْتَعانُ عَلی ما تَصِفُونَ (۶) الحج وَ هُدُوا إِلی صِراطِ الْحَمِیدِ(۷) و قال تعالی إِنَّ اللَّهَ لَقَوِیٌّ عَزِیزٌ(۸) و قال تعالی وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَیْرُ الرَّازِقِینَ إلی قوله وَ إِنَّ اللَّهَ لَعَلِیمٌ حَلِیمٌ (۹) و قال إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ یُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهارِ وَ یُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیْلِ وَ أَنَّ اللَّهَ سَمِیعٌ بَصِیرٌ- ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَ أَنَّ ما یَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْباطِلُ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِیُّ الْکَبِیرُ إلی قوله إِنَّ اللَّهَ لَطِیفٌ خَبِیرٌ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ إلی قوله إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ (۱۰) و قال تعالی هُوَ مَوْلاکُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلی وَ نِعْمَ النَّصِیرُ(۱۱) المؤمنون فَتَبارَکَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِینَ (۱۲) و قال حاکیا عن نوح علیه السلام و غیره قالَ رَبِّ انْصُرْنِی بِما کَذَّبُونِ (۱۳) و قال تعالی وَ هُوَ خَیْرُ الرَّازِقِینَ (۱۴)

ص: ۲۴۵

۱- ۱. طه: ۱۱۴.

۲- ۲. طه: ۱۱۴.

۳- ۳. الأنبیاء: ۲۲.

۴- ۴. الأنبیاء: ۸۳- ۸۴.

۵- ۵. الأنبیاء: ۸۷- ۸۸.

۶- ۶. الأنبیاء: ۱۱۲.

۷- ۷. الحجّ: ۲۴.

۸- ۸. الحجّ: ۴۰.

۹- ۹. الحجّ: ۵۸- ۵۹.

۱۰- ۱۰. الحجّ: ۶۰- ۶۵.

۱۱- ۱۱. الحجّ: ۷۸.

۱۲- ۱۲. المؤمنون: ۱۴.

۱۳- ۱۳. المؤمنون: ۲۶ و ۲۹.

۱۴- ۱۴. المؤمنون: ۷۲.

و قال تعالى سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ عالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَهِ فَتَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ إلى قوله تعالى وَ قُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِکَ مِنْ هَمَزاتِ الشَّياطِينِ وَ أَعُوذُ بِکَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ (۱) و قال تعالى إِنَّهُ كانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبادِي يَقُولُونَ رَبَّنا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا(۲) و قال سبحانه فَتَعالَى اللَّهُ الْمَلِکُ الْحَقُّ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ (۳) و قال تعالى وَ قُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ (۴) النور وَ أَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ (۵) و قال تعالى وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ (۶) الفرقان الَّذِی لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيکٌ فِی الْمُلْکِ وَ خَلَقَ كُلَّ شَيْ ءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيراً(۷) و قال تعالى وَ كَفى بِرَبِّکَ هادِياً وَ نَصِيراً(۸) و قال تعالى وَ تَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِی لا يَمُوتُ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَ كَفى بِهِ بِذُنُوبِ عِبادِهِ خَبِيراً(۹) و قال تعالى وَ إِذا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمنِ قالُوا وَ مَا الرَّحْمنُ (۱۰) و قال تعالى وَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذابَها كانَ غَراماً- إِنَّها ساءَتْ مُسْتَقَرًّا وَ مُقاماً إلى قوله وَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنا هَبْ لَنا مِنْ أَزْواجِنا وَ ذُرِّيَّاتِنا قُرَّهَ أَعْيُنٍ وَ اجْعَلْنا لِلْمُتَّقِينَ إِماماً(۱۱) الشعراء وَ إِنَّ رَبَّکَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (۱۲) و قال تعالى حاكيا عن إبراهيم عليه السلام رَبِّ هَبْ لِی حُكْماً وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِينَ- وَ اجْعَلْ لِی لِسانَ صِدْقٍ

ص: ۲۴۶

۱- ۱. المؤمنون: ۹۲- ۹۷.

۲- ۲. المؤمنون: ۱۰۹- ۱۱۰.

۳- ۳. المؤمنون: ۱۱۶.

۴- ۴. المؤمنون: ۱۱۸.

۵- ۵. النور: ۱۰.

۶- ۶. النور: ۲۵.

۷- ۷. الفرقان: ۲.

۸- ۸. الفرقان: ۳۱.

۹- ۹. الفرقان: ۵۸.

۱۰- ۱۰. الفرقان: ۶۰.

۱۱- ۱۱. الفرقان: ۶۵- ۷۴.

۱۲- ۱۲. الشعراء: ۹.

فِی الْآخِرینَ- وَ اجْعَلْنِی مِنْ وَرَثَهِ جَنَّهِ النَّعِیمِ- وَ اغْفِرْ لِأَبِی إِنَّهُ کانَ مِنَ الضَّالِّینَ- وَ لا تُخْزِنِی یَوْمَ یُبْعَثُونَ- یَوْمَ لا یَنْفَعُ مالٌ وَ لا بَنُونَ- إِلَّا مَنْ أَتَی اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ (۱) و قال تعالی حاکیا عن نوح علیه السلام قالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِی کَذَّبُونِ فَافْتَحْ بَیْنِی وَ بَیْنَهُمْ فَتْحاً وَ نَجِّنِی وَ مَنْ مَعِیَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ (۲) النمل وَ سُبْحانَ اللَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ یا مُوسی إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ (۳) و قال تعالی وَ قالَ رَبِّ أَوْزِعْنِی أَنْ أَشْکُرَ نِعْمَتَکَ الَّتِی أَنْعَمْتَ عَلَیَّ وَ عَلی والِدَیَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَدْخِلْنِی بِرَحْمَتِکَ فِی عِبادِکَ الصَّالِحِینَ (۴) و قال تعالی اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ (۵) و قال فَإِنَّ رَبِّی غَنِیٌّ کَرِیمٌ (۶) و قال سبحانه تَعالَی اللَّهُ عَمَّا یُشْرِکُونَ (۷) القصص قالَ رَبِّ نَجِّنِی مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِینَ (۸) و قال تعالی فَقالَ رَبِّ إِنِّی لِما أَنْزَلْتَ إِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیرٌ(۹) و قال تعالی سُبْحانَ اللَّهِ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ إلی قوله تعالی وَ هُوَ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْأُولی وَ الْآخِرَهِ وَ لَهُ الْحُکْمُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ (۱۰) و قال تعالی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ کُلُّ شَیْ ءٍ هالِکٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُکْمُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ (۱۱) العنکبوت قالَ رَبِّ انْصُرْنِی عَلَی الْقَوْمِ الْمُفْسِدِینَ (۱۲) و قال تعالی قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَکْثَرُهُمْ لا یَعْقِلُونَ (۱۳) الروم ۱۷ ۱۸ فَسُبْحانَ اللَّهِ حِینَ تُمْسُونَ وَ حِینَ تُصْبِحُونَ وَ لَهُ الْحَمْدُ فِی السَّماواتِ

ص: ۲۴۷

۱- ۱. الشعراء: ۸۳- ۸۹.

۲- ۲. الشعراء: ۱۱۸.

۳- ۳. النمل: ۸- ۹.

۴- ۴. النمل: ۱۹.

۵- ۵. النمل: ۲۶.

۶- ۶. النمل: ۴۰.

۷- ۷. النمل: ۶۳.

۸- ۸. القصص: ۲۱.

۹- ۹. القصص: ۲۴.

۱۰- ۱۰. القصص: ۶۸- ۷۰.

۱۱- ۱۱. القصص: ۸۸.

۱۲- ۱۲. العنکبوت: ۳۰.

۱۳- ۱۳. العنکبوت: ۴۲.

وَ الْأَرْضِ وَ عَشِيًّا وَ حِينَ تُظْهِرُونَ (۱) و قال سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ (۲) لقمان فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ(۳) و قال إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ(۴) و قال تعالى وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ(۵) التنزيل ذلِكَ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ (۶) الأحزاب وَ كَفى بِاللَّهِ وَكِيلًا(۷) و قال تعالى وَ كانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزاً(۸) و قال تعالى وَ كَفى بِاللَّهِ حَسِيباً(۹) و قال سبحانه وَ كانَ اللَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ رَقِيباً و قال إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ شَهِيداً(۱۰) سبأ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ(۱۱) و قال تعالى وَ هُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ(۱۲) و قال عالِمِ الْغَيْبِ (۱۳) و قال تعالى وَ يَهْدِي إِلى صِراطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ(۱۴) و قال تعالى وَ هُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ (۱۵) و قال بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۱۶) و قال تعالى وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (۱۷) و قال تعالى عَلَّامُ الْغُيُوبِ (۱۸) و قال تعالى إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ (۱۹) فاطر الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ إلى قوله تعالى هَلْ مِنْ خالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ (۲۰) و قال تعالى:

۱- ۱. الروم: ۱۷- ۱۸.

۲- ۲. الروم: ۳۸.

۳- ۳. لقمان: ۱۲.

۴- ۴. لقمان: ۱۶.

۵- ۵. لقمان: ۳۰.

۶- ۶. السجده: ۶.

۷- ۷. الأحزاب: ۳.

۸- ۸. الأحزاب: ۲۵.

۹- ۹. الأحزاب: ۳۹.

۱۰- ۱۰. الأحزاب: ۵۲ و ۵۵.

۱۱- ۱۱. سبأ: ۱.

۱۲- ۱۲. سبأ: ۲.

۱۳- ۱۳. سبأ: ۳.

۱۴- ۱۴. سبأ: ۶.

۱۵- ۱۵. سبأ: ۲۶.

۱۶- ۱۶. سبأ: ۲۷.

۱۷- ۱۷. سبأ: ۳۹.

۱۸- ۱۸. سبأ: ۴۸.

۱۹- ۱۹. سبأ: ۵۰.

۲۰- ۲۰. فاطر: ۱- ۳.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ(۱) و قال تعالی إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ(۲) و قال تعالی إِنَّهُ کانَ حَلِیماً غَفُوراً(۳) و قال سبحانه إِنَّهُ کانَ عَلِیماً قَدِيراً(۴) يس بَلى وَ هُوَ الْخَلّاقُ الْعَلِيمُ إلى قوله تعالى فَسُبْحانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ (۵) الصافات سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ- وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ- وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۶) ص قالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ هَبْ لِي مُلْكاً لا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (۷) و قال تعالى وَ ما مِنْ إِلهٍ إِلَّا اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ(۸) الزمر سُبْحانَهُ هُوَ اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ(۹) و قال تعالى أَلا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ(۱۰) و قال ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ (۱۱) و قال تعالى أَ لَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقامٍ (۱۲) و قال سبحانه قُلِ اللَّهُمَّ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ عالِمَ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبادِكَ فِي ما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ (۱۳) و قال تعالى اللَّهُ خالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (۱۴) و قال سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ (۱۵) و قال تعالى وَ تَرَى الْمَلائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ قِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۱۶)

۱- ۱. فاطر: ۲۸.

۲- ۲. فاطر: ۳۰.

۳- ۳. فاطر: ۴۱.

۴- ۴. فاطر: ۴۴.

۵- ۵. يس: ۸۱- ۸۳.

۶- ۶. الصافّات: ۱۸۰- ۱۸۲.

۷- ۷. ص: ۳۵.

۸- ۸. ص: ۶۵- ۶۶.

۹- ۹. الزمر: ۴.

۱۰- ۱۰. الزمر: ۵.

۱۱- ۱۱. الزمر: ۶.

۱۲- ۱۲. الزمر: ۳۷.

۱۳- ۱۳. الزمر: ۴۷.

۱۴- ۱۴. الزمر: ۶۲.

۱۵- ۱۵. الزمر: ۶۷.

۱۶- ۱۶. الزمر: ۷۵.

المؤمن تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غافِرِ الذَّنْبِ وَ قابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقابِ ذِی الطَّوْلِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ(۱) و قال تعالى فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ إلى قوله تعالى رَفِيعُ الدَّرَجاتِ ذُو الْعَرْشِ (۲) و قال تعالى إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ (۳) و قال إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقابِ (۴) و قال تعالى وَ أَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ(۵) و قال وَ أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبادِ- فَوَقاهُ اللَّهُ سَيِّئاتِ ما مَكَرُوا(۶) و قال تعالى ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خالِقُ كُلِّ شَیْ ءٍ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ إلى قوله تعالى ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِينَ هُوَ الْحَيُّ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ (۷) السجده أَنَّهُ عَلى كُلِّ شَیْ ءٍ شَهِيدٌ(۸) و قال أَلا إِنَّهُ بِكُلِّ شَیْ ءٍ مُحِيطٌ(۹) حمعسق اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۱۰) و قال وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ (۱۱) و قال أَلا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (۱۲) و قال اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ (۱۳) و قال فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَ هُوَ يُحْيِ الْمَوْتى وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَیْ ءٍ قَدِيرٌ(۱۴) و قال تعالى فاطِرُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ و قال تعالى اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشاءُ وَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ(۱۵) و قال تعالى وَ هُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ(۱۶) الزخرف وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ- وَ تَبارَكَ الَّذِی لَهُ مُلْكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما وَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَ إِلَيْهِ

ص: ۲۵۰

۱- ۱. المؤمن: ۲- ۳.

۲- ۲. المؤمن: ۱۲- ۱۵.

۳- ۳. المؤمن: ۱۷.

۴- ۴. المؤمن: ۲۲.

۵- ۵. المؤمن: ۴۲.

۶- ۶. المؤمن: ۴۴- ۴۵.

۷- ۷. المؤمن: ۶۲- ۶۵.

۸- ۸. فصّلت: ۵۳.

۹- ۹. فصّلت: ۵۴.

۱۰- ۱۰. الشورى: ۳.

۱۱- ۱۱. الشورى: ۴.

۱۲- ۱۲. الشورى: ۵.

۱۳- ۱۳. الشورى: ۶.

۱۴- ۱۴. الشورى: ۹.

۱۵- ۱۵. الشورى: ۱۹.

۱۶- ۱۶. الشورى: ۲۸.

تُرْجَعُونَ (١) الدخان إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ- رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَ يُمِيتُ رَبُّكُمْ وَ رَبُّ آبائِكُمُ الْأَوَّلِينَ (٢) الجاثيه فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمِينَ- وَ لَهُ الْكِبْرِياءُ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٣) الأحقاف رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلى والِدَيَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ (٤) الذاريات إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ (٥) الطور إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ (٦) القمر فَدَعا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ(٧) و قال تعالى فَأَخَذْناهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ(٨) و قال تعالى عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ(٩) الرحمن وَ يَبْقى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلالِ وَ الْإِكْرامِ (١٠) و قال تعالى تَبارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلالِ وَ الْإِكْرامِ (١١) الحديد سَبَّحَ لِلَّهِ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ- لَهُ مُلْكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ- هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُ

١- ١. الزخرف: ٨٤- ٨٥.

٢- ٢. الدخان: ۶- ٨.

٣- ٣. الجاثيه: ٣۶- ٣٧.

۴- ۴. احقاف: ١۵.

۵- ۵. الذاريات: ۵٨.

۶- ۶. الطور: ٢٨.

٧- ٧. القمر: ١٠.

٨- ٨. القمر: ۴٢.

٩- ٩. القمر: ۵۵.

١٠- ١٠. الرحمن: ٢٧.

١١- ١١. الرحمن: ٧٨.

وَ الظَّاهِرُ وَ الْباطِنُ وَ هُوَ بِكَلِّ شَيْ ءٍ عَلِيمٌ (١) و قال إِنَّ اللَّهَ بِكَمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ (٢) و قال وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيم (٣) و قال تعالى فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ(۴) و قال إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ(۵) الحشر فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقاب (۶) و قال تعالى وَ الَّذِينَ جاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنا وَ لِإِخْوانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونا بِالْإِيمانِ وَ لا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنا إِنَّكَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ (٧) و قال تعالى هُوَ اللَّهُ الَّذِى لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَهِ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِيمُ- هُوَ اللَّهُ الَّذِى لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ- هُوَ اللَّهُ الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنى يُسَبِّحُ لَهُ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٨) الممتحنه رَبَّنا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنا وَ إِلَيْكَ أَنَبْنا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ- رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَهً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَ اغْفِرْ لَنا رَبَّنا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٩) و قال تعالى فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ(١٠) و قال وَ اللَّهُ قَدِيرٌ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١١) الجمعه يُسَبِّحُ لِلَّهِ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيم (١٢) التغابن يُسَبِّحُ لِلَّهِ ما فِي السَّماواتِ وَ ما فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ(١٣) و قال تعالى وَ اللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ(١۴) و قال تعالى اللَّهُ لا إِلهَ

١- ١. الحديد: ١- ٣.

٢- ٢. الحديد: ٩.

٣- ٣. الحديد: ٢١ و ٢٩.

۴- ۴. الحديد: ٢۴.

۵- ۵. الحديد: ٢۵.

۶- ۶. الحشر: ۴.

٧- ٧. الحشر: ١٠.

٨- ٨. الحشر: ٢٢- ٢۴.

٩- ٩. الممتحنه: ۴- ۵.

١٠- ١٠. الممتحنه: ۶.

١١- ١١. الممتحنه: ٧.

١٢- ١٢. الجمعه: ١.

١٣- ١٣. التغابن: ١.

١۴- ١۴. التغابن: ۶.

إِلَّا هُوَ وَ عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (١) و قال وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٢) التحريم وَ اللَّهُ مَوْلاكُمْ وَ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (٣) الملك تَبارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ إلى قوله وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ(۴) القلم قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا إِنَّا كُنَّا ظالِمِينَ (۵) نوح رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِوالِدَيَّ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِناً وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِناتِ وَ لا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَباراً(۶) المزمل رَبُّ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا(٧) النبأ رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُمَا الرَّحْمنِ لا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطاباً(٨) البروج ٩ ٨ وَ ما نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ- الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اللَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ شَهِيدٌ إلى قوله تعالى إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَ يُعِيدُ- وَ هُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ- ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ فَعَّالٌ لِما يُرِيدُ إلى قوله تعالى وَ اللَّهُ مِنْ وَرائِهِمْ مُحِيطٌ(٩) التين أَ لَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحاكِمِينَ (١٠) الإخلاص قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ- اللَّهُ الصَّمَدُ- لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ الناس قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ- مَلِكِ النَّاسِ- إِلهِ النَّاسِ.

١- ١. التغابن: ١٣.

٢- ٢. التغابن: ١٧- ١٨.

٣- ٣. التحريم: ٢.

۴- ۴. الملك: ١- ٢.

۵- ۵. القلم: ٢٩.

۶- ۶. نوح: ٢٨.

٧- ٧. المزّمّل: ٩.

٨- ٨. النبأ: ٣٧.

٩- ٩. البروج: ٨- ٢٠.

١٠- ١٠. التين: ٨.

**[ترجمه] ـ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ *الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ * الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ * مالِكِ يَوْمِ الدِّينِ . - .[۱] فاتحه: ۱ ـ ۳ -

{به نام خداوند رحمتگر مهربان ستایش خدا را که پروردگار جهانیان، [خداوند] رحمتگر مهربان مالک [و پادشاه] روز جزا [است].}

ـ وَ هُوَ بِكُلِّ شَيْ ءٍ عَلِيمٌ . - .[۲] بقره: ۲۹ -

{و او به هر چیزی داناست. }

ـ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ . - .[۳] بقره: ۳۷ ـ ۵۴ -

{او[ست که] توبه پذیرِ مهربان است.}

ـ مِنْ رَبِّكُمْ . - .[۴] بقره: ۴۹ -

{از جانب پروردگارتان .}

ـ إِلى بارِئِكُمْ . - .[۵] بقره: ۵۴ -

}نزد آفریدگارتان. {

ـ إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ. - .[۶] بقره / ۲۰ ، ۱۰۶ ، ۱۴۸ ، ۲۵۹ -

{که خدا بر همه چیز تواناست.}

ـ إِنَّ اللَّهَ واسِعٌ عَلِيمٌ . - .[۱] بقره / ۱۱۵ -

{خدا گشایشگر داناست.}

ـ بَدِيعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ . - . بقره / ۱۱۷ -

{[او] پدید آورنده آسمان ها و زمین [است].}

ـ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ . - . بقره / ۱۲۷ -

{در حقیقت، تو شنوای دانایی.}

ـ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . - . بقره / ۱۲۹ -

{تو خود، شکست ناپذیر حکیمی.}

ـ وَ إِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ واحِدٌ لا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ . -. بقره / ۱۶۳ -

{و معبود شما، معبود یگانه ای است که جز او هیچ معبودی نیست، [و اوست] بخشایشگر مهربان .}

ـ وَ أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذابِ . -.[۶] بقره / ۱۶۵ -

{و خدا سخت کیفر است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . -. بقره / ۱۷۳ -

{زیرا خدا آمرزنده و مهربان است.}

ـ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقابِ . -.[۸] بقره / ۱۹۶

-

{و بدانید که خدا سخت کیفر است.}

ـ وَ اللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبادِ. -. بقره / ۲۰۷ -

}و خدا نسبت به [این] بندگان مهربان است.{

ـ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ . -. بقره / ۲۰۹ -

{ بدانید که خداوند توانای حکیم است.}

ـ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ . -. بقره / ۲۱۸ -

{خداوند آمرزنده مهربان است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ بِما تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ. -. بقره / ۲۳۳ -

{آری، خدا به آنچه می کنید بیناست.}

ـ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. -. بقره / ۲۳۴ -

{و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است.}

ــ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ. -. بقره / ۲۴۴ -

{و بدانید که خداوند شنوای داناست.}

ــ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ . -. بقره /۲۴۷ ــ ۲۶۸ -

{و خدا گشایشگر داناست.}

ــ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَ لا نَوْمٌ إلى قوله وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ . -. بقره / ۲۵۵

-

{خداست که معبودی جز او نیست؛ زنده و برپادارنده است؛ نه خوابی سبک او را فرو می گیرد و نه خوابی گران .(تا آنجا که می فرماید:) و او بلندمرتبه بزرگ است.}

ــ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ. -. بقره / ۲۶۷ -

{و بدانید که خداوند، بی نیاز ستوده [صفات] است.}

ــ سَمِعْنا وَ أَطَعْنا غُفْرانَكَ رَبَّنا وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ. -. بقره / ۲۸۵ -

{شنیدیم و گردن نهادیم، پروردگارا، آمرزش تو را [خواستاریم] و فرجام به سوی تو است.}

ــ رَبَّنا لا تُؤاخِذْنا إِنْ نَسِينا أَوْ أَخْطَأْنا رَبَّنا وَ لا تَحْمِلْ عَلَيْنا إِصْراً كَما حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنا رَبَّنا وَ لا تُحَمِّلْنا ما لا طاقَةَ لَنا بِهِ وَ اعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا أَنْتَ مَوْلانا فَانْصُرْنا عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِينَ . -. بقره / ۲۸۶ -

{پروردگارا، اگر فراموش کردیم یا به خطا رفتیم بر ما مگیر، پروردگارا، هیچ بار گرانی بر [دوش] ما مگذار؛ همچنانکه بر [دوشِ] کسانی که پیش از ما بودند نهادی. پروردگارا، و آنچه تاب آن نداریم بر ما تحمیل مکن؛ و از ما درگذر؛ و ما را ببخشای و بر ما رحمت آور؛ سرور ما تویی؛ پس ما را بر گروه کافران پیروز کن.}

ــ الم اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ . -. آل عمران / ۱ -

{الف، لام، میم. خداست که هیچ معبودِ [بحقی] جز او نیست و زنده [پاینده] است.}

ــ وَ اللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقامٍ . -. آل عمران / ۴ -

{و خداوند، شکست ناپذیر و صاحب انتقام است.}

ـ هُوَ الَّذِی یُصَوِّرُکُمْ فِی الْأَرْحامِ کَیْفَ یَشاءُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ. - . آل عمران / ۶ -

{اوست کسی که شما را آن گونه که می خواهد در رحم ها صورتگری می کند. هیچ معبودی جز آن توانای حکیم نیست.}
ـ رَبَّنا لا تُزِغْ قُلُوبَنا بَعْدَ إِذْ هَدَیْتَنا وَ هَبْ لَنا مِنْ لَدُنْکَ رَحْمَهً إِنَّکَ أَنْتَ الْوَهَّابُ * رَبَّنا إِنَّکَ جامِعُ النَّاسِ لِیَوْمٍ لا رَیْبَ فِیهِ إِنَّ اللَّهَ لا یُخْلِفُ الْمِیعادَ. - . آل عمران / ۸

ـ ۹ -

{[می گویند:] پروردگارا، پس از آنکه ما را هدایت کردی، دل هایمان را دستخوش انحراف مگردان، و از جانب خود، رحمتی بر ما ارزانی دار که تو خود بخشایشگری. پروردگارا، به یقین، تو در روزی که هیچ تردیدی در آن نیست، گردآورنده [جمله] مردمانی. قطعاً خداوند در وعده [خود] خلاف نمی کند.{

ـ وَ اللَّهُ شَدِیدُ الْعِقابِ. - . آل عمران / ۱۱ -

}و خدا سخت کیفر است.{

ـ وَ اللَّهُ بَصِیرٌ بِالْعِبادِ. - . آل عمران / ۱۵ ـ ۲۰ -

}و خداوند به [امور] بندگان [خود] بیناست.{

ـ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنا إِنَّنا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ قِنا عَذابَ النَّارِ. - . آل عمران / ۱۶ -

{همان کسانی که می گویند: پروردگارا، ما ایمان آوردیم؛ پس گناهان ما را بر ما ببخش، و ما را از عذاب آتش نگاه دار.}

ـ شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلائِکَهُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قائِماً بِالْقِسْطِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ. - . آل عمران / ۱۸ -

{خدا که همواره به عدل، قیام دارد، گواهی می دهد که جز او هیچ معبودی نیست؛ و فرشتگانِ [او] و دانشوران [نیز گواهی می دهند که:] جز او، که توانا و حکیم است، هیچ معبودی نیست.}

ـ قُلِ اللَّهُمَّ مالِکَ الْمُلْکِ تُؤْتِی الْمُلْکَ مَنْ تَشاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْکَ مِمَّنْ تَشاءُ وَ تُعِزُّ مَنْ تَشاءُ وَ تُذِلُّ مَنْ تَشاءُ بِیَدِکَ الْخَیْرُ إِنَّکَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ * تُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهارِ وَ تُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیْلِ وَ تُخْرِجُ الْحَیَّ مِنَ الْمَیِّتِ وَ تُخْرِجُ الْمَیِّتَ مِنَ الْحَیِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشاءُ بِغَیْرِ حِسابٍ . - . آل عمران / ۲۶ - ۲۷ -

{بگو: بار خدایا، تویی که فرمانفرمایی؛ هر آن کس را که خواهی، فرمانروایی بخشی؛ و از هر که خواهی، فرمانروایی را باز ستانی؛ و هر که را خواهی، عزت بخشی؛ و هر که را خواهی، خوار گردانی؛ همه خوبی ها به دست توست، و تو بر هر چیز توانایی. شب را به روز در می آوری، و روز را به شب در می آوری؛ و زنده را از مرده بیرون می آوری، و مرده را از زنده خارج می سازی؛ و هر که را خواهی، بی حساب روزی می دهی.}

ـ وَ اللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبادِ. - . آل عمران / ۳۰ -

{و خدا نسبت به [این] بندگان مهربان است.}

ـ قالَ رَبِّ هَبْ لِی مِنْ لَدُنْکَ ذُرِّیَّهً طَیِّبَهً إِنَّکَ سَمِیعُ الدُّعاءِ. - . آل عمران / ۳۸ -

{گفت: پروردگارا، از جانب خود، فرزندی پاک و پسندیده به من عطا کن، که تو شنونده دعایی.}

ـ رَبَّنا آمَنَّا بِما أَنْزَلْتَ وَ اتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدِینَ . - .آل عمران / ۵۳ -

{پروردگارا، به آنچه نازل کردی گرویدیم و فرستاده [ات] را پیروی کردیم؛ پس ما را در زمره گواهان بنویس.}

ـ وَ اللَّهُ خَیْرُ الْماکِرِینَ . - .آل عمران / ۵۴ -

{و خداوند بهترین مکرانگیزان است.}

ـ وَ ما مِنْ إِلهٍ إِلَّا اللَّهُ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . - ۶. آل عمران / ۶۲ -

{و معبودی جز خدا نیست، و خداست که در واقع، همان شکست ناپذیر حکیم است.} ـ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیمِ. - .آل عمران / ۷۴ -

{و خداوند دارای بخشش بزرگ است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ بِما یَعْمَلُونَ مُحِیطٌ. - .آل عمران / ۱۲۰ -

{یقیناً خداوند به آنچه می کنند احاطه دارد.}

ـ وَ ما کانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ إِسْرافَنا فِی أَمْرِنا وَ ثَبِّتْ أَقْدامَنا وَ انْصُرْنا عَلَی الْقَوْمِ الْکافِرِینَ. - ۱. آل عمران/ ۱۴۷ -

{و سخن آنان جز این نبود که گفتند: «پروردگارا، گناهان ما و زیاده روی ما، در کارمان را بر ما ببخش، و گام های ما را استوار دار، و ما را بر گروه کافران یاری ده.}

ـ بَلِ اللَّهُ مَوْلاکُمْ وَ هُوَ خَیْرُ النَّاصِرِینَ. - .آل عمران/ ۱۵۰ -

{آری، خدا مولای شماست، و او بهترین یاری دهندگان است.}

ـ وَ اللَّهُ عَلِیمٌ بِذاتِ الصُّدُورِ. - .آل عمران / ۱۵۴ -

{ و خدا به راز سینه ها آگاه است.}

ــ وَ قالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ. - .آل عمران /۱۷۳ -

{خدا ما را بس است و نیکو حمایتگری است.}

ــ وَ اللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ . - .آل عمران/ ۱۷۴ -

{و خداوند دارای بخششی عظیم است.}

ــ وَ اللَّهُ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. - .آل عمران / ۱۸۰ -

{ و خدا به آنچه می کنید آگاه است.} ــ رَبَّنا ما خَلَقْتَ هذا باطِلًا سُبْحانَكَ فَقِنا عَذابَ النَّارِ * رَبَّنا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ وَ ما لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصار * رَبَّنا إِنَّنا سَمِعْنا مُنادِياً يُنادِي لِلْإِيمانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنا فَاغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا وَ كَفِّرْ عَنَّا سَيِّئاتِنا وَ تَوَفَّنا مَعَ الْأَبْرارِ * رَبَّنا وَ آتِنا ما وَعَدْتَنا عَلى رُسُلِكَ وَ لا تُخْزِنا يَوْمَ الْقِيامَةِ إِنَّكَ لا تُخْلِفُ الْمِيعادَ. - . آل عمران/ ۱۹۱ - ۱۹۴ -

{پروردگارا، این ها را بیهوده نیافریده ای؛ منزهی تو! پس ما را از عذابِ آتش دوزخ در امان بدار. پروردگارا، هر که را تو در آتش درآوری، یقیناً رسوایش کرده ای، و برای ستمکاران یاورانی نیست. پروردگارا، ما شنیدیم که دعوتگری به ایمان فرا می خواند که: «به پروردگار خود ایمان آورید»، پس ایمان آوردیم. پروردگارا، گناهان ما را بیامرز، و بدی های ما را بزدای و ما را در زمره نیکان بمیران. پروردگارا، و آنچه را که به وسیله فرستادگانت به ما وعده داده ای به ما عطا کن، و ما را روز رستاخیز رسوا مگردان، زیرا تو وعده ات را خلاف نمی کنی.}

ــ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ . - . آل عمران/ ۱۹۹ -

{آری! خدا زودشمار است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً. - . نساء / ۱ -

{که خدا همواره بر شما نگهبان است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ كانَ تَوَّاباً رَحِيماً. - . نساء/ ۱۶ -

{زیرا خداوند توبه پذیر مهربان است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلِيًّا كَبِيراً. - . نساء / ۳۴ -

{که خدا والای بزرگ است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلِيماً خَبِيراً. -. نساء / ۳۵ -

{آری! خدا دانای آگاه است.} ـ وَ كَفى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَ كَفى بِاللَّهِ نَصِيراً. -. نساء / ۴۵ -

{كافی است كه خدا سرپرستِ [شما] باشد، و كافی است كه خدا ياورِ [شما] باشد.}

ـ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَزِيزاً حَكِيماً. -. نساء / ۵۶ -

{ آری، خداوند توانای حكيم است.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ عَلى كُلِّ شَئْ ءٍ مُقِيتاً. -. نساء / ۸۵ -

{و خدا همواره به هر چيزی تواناست.}

ـ إِنَّ اللَّهَ كانَ عَلى كُلِّ شَئْ ءٍ حَسِيباً. -. نساء / ۸۶ -

{كه خدا همواره به هر چيزی حسابرس است.}

ـ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلى يَوْمِ الْقِيامَهِ لا رَيْبَ فِيهِ وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثاً. -. نساء / ۸۷ -

{خداوند كسی است كه هيچ معبودی جز او نيست. به يقين، در روز رستاخيز كه هيچ شكی در آن نيست ـ شما را گرد خواهد آورد، و راستگوتر از خدا در سخن كيست.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُوراً. -. نساء / ۹۹ -

{كه خدا همواره خطابخش و آمرزنده است.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ بِما يَعْمَلُونَ مُحِيطاً. -. نساء / ۱۰۸ -

{و خدا به آنچه انجام می دهند همواره احاطه دارد.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَئْ ءٍ مُحِيطاً. -. نساء / ۱۲۶ -

{و خدا همواره بر هر چيزی احاطه دارد.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ واسِعاً حَكِيماً. -. نساء / ۱۳۰ -

{و خدا همواره گشايشگر حكيم است.}

ــ وَ کانَ اللَّهُ غَنِیًّا حَمِیداً. - . نساء / ۱۳۱ -

{و خدا بی نیاز ستوده [صفات] است.}

ــ وَ کَفی بِاللَّهِ وَکِیلًا. - . نساء / ۱۳۲ -

{و خدا بس کارساز است.}

ــ وَ کانَ اللَّهُ شاکِراً عَلِیماً. - . نساء / ۱۴۷ -

{و خدا همواره سپاس پذیر [ــ حقّ شناس] داناست.}

ــ فَإِنَّ اللَّهَ کانَ عَفُوًّا قَدِیراً. - . نساء / ۱۴۹ -

{پس خدا درگذرنده تواناست.}

ــ وَ کَفی بِاللَّهِ شَهِیداً. - . نساء / ۱۶۶ -

{و گواه بودن خدا بس است.}

ــ وَ اللَّهُ عَزِیزٌ حَکِیمٌ . - . مائده / ۳۸ -

{و خدا شکست ناپذیر حکیم است.}

ــ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ . - . مائده / ۵۴ -

{و خدا گشایشگر داناست.}

ــ یَقُولُونَ رَبَّنا آمَنَّا فَاکْتُبْنا مَعَ الشَّاهِدِینَ . - . مائده / ۸۳ -

{می گویند: پروردگارا، ما ایمان آورده ایم؛ پس ما را در زمره گواهان بنویس.}

ــ وَ اللَّهُ عَزِیزٌ ذُو انْتِقامٍ . - . مائده / ۹۵ -

{و خداوند، توانا و صاحب انتقام است.}

ــ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ وَ أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ . - . مائده / ۹۸ -

{بدانید که خدا سخت کیفر است، و [بدانید] که خدا آمرزنده مهربان است.}

ــ إِنَّکَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ . ـ. مائده / ١٠٩ ــ ١١۶ ـ

{تویی که دانای رازهای نهانی .}

ــ وَ ارْزُقْنا وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ . ـ. مائده / ١١۴ ـ

{و ما را روزی ده که تو بهترین روزی دهندگانی.}

ــ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِی كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَ أَنْتَ عَلى كُلِّ شَیْ ءٍ شَهِيدٌ. ـ. مائده / ١١٧ ـ

{پس چون روح مرا گرفتی، تو خود بر آنان نگهبان بودی، و تو بر هر چیز گواهی.}

ــ قُلْ أَ غَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ يُطْعِمُ وَ لا يُطْعَمُ . ـ. أنعام / ١۴ ـ

{بگو: آیا غیر از خدا ــ پدیدآورنده آسمان ها و زمین ــ سرپرستی برگزینم؟ و اوست که خوراک می دهد، و خوراک داده نمی شود.}

ــ وَ هُوَ الْقاهِرُ فَوْقَ عِبادِهِ وَ هُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ. ـ. أنعام / ١٨ ـ

{و اوست که بر بندگان خویش چیره است، و اوست حکیم آگاه.}

ــ وَ هُوَ أَسْرَعُ الْحاسِبِينَ. ـ. أنعام / ۶٢ ـ

{و او سریع ترین حسابرسان است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ فالِقُ الْحَبِّ وَ النَّوى. ـ. أنعام / ٩۵ ـ

{خدا شکافنده دانه و هسته است .}

ــ فالِقُ الْإِصْباحِ . ـ. أنعام/ ٩۶ ـ

{[هموست که] شکافنده صبح است.}

ــ بَدِيعُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ. ـ. أنعام/ ١٠١ ـ

{پدیدآورنده آسمان ها و زمین است .}

ــ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ خالِقُ كُلِّ شَیْ ءٍ فَاعْبُدُوهُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَیْ ءٍ وَكِيلٌ * لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ وَ هُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصارَ وَ هُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِير. ـ. أنعام/ ١٠٢ ـ ١٠٣ ـ

{ایـن اسـت خـدا، پروردگـار شـما: هیـچ معبـودی جز او نیست، آفریننـده هر چیزی است. پس او را بپرستیـد، و او بر هر چیزی نگهبان است. چشم ها او را درنمی یابند و اوست که دیدگان را درمی یابد، و او لطیفِ آگاه است.}

ـ اتَّبِعْ ما أُوحِیَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِکِینَ . – . أنعام/ ۱۰۶ –

{از آنچه از پروردگارت به تو وحی شده پیروی کن. هیچ معبودی جز او نیست، و از مشرکان روی بگردان.}

ـ وَ رَبُّکَ الْغَنِیُّ ذُو الرَّحْمَهِ. – . أنعام/ ۱۳۳ –

{و پروردگار تو بی نیاز و رحمتگر است.}

ـ إِنَّ رَبَّکَ سَرِیعُ الْعِقابِ وَ إِنَّهُ لَغَفُوررَحِیمٌ . – . أنعام/ ۱۶۵ –

{آری، پروردگار تو زود کیفر است، و [هم] او بس آمرزنده مهربان است.} ـ قالا رَبَّنا ظَلَمْنا أَنْفُسَـِنا وَ إِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنا وَ تَرْحَمْنا لَنَکُونَنَّ مِنَ الْخاسِرِینَ . – . أعراف/ ۲۳ –

{گفتند: پروردگارا، ما بر خویشتن ستم کردیم، و اگر بر ما نبخشایی و به ما رحم نکنی، مسلماً از زیانکاران خواهیم بود.}

ـ تَبارَکَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِینَ. – . أعراف/ ۵۴ –

{فرخنده خدایی است پروردگار جهانیان.}

ـ وَ هُوَ خَیْرُ الْحاکِمِینَ . – . أعراف/ ۸۷ –

{[که] او بهترین داوران است.}

ـ رَبَّنَا افْتَحْ بَیْنَنا وَ بَیْنَ قَوْمِنا بِالْحَقِّ وَ أَنْتَ خَیْرُ الْفاتِحِینَ . – . أعراف/ ۸۹ –

{بار پروردگارا، میان ما و قوم ما به حق داوری کن که تو بهترین داورانی .}

ـ رَبَّنا أَفْرِغْ عَلَیْنا صَبْراً وَ تَوَفَّنا مُسْلِمِینَ . – . أعراف/ ۱۲۶ –

{ پروردگارا، بر ما شکیبایی فرو ریز و ما را مسلمان بمیران .}

ـ رَبِّ اغْفِرْ لِی وَ لِأَخِی وَ أَدْخِلْنا فِی رَحْمَتِکَ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ . – . أعراف/ ۱۵۱ –

{پروردگارا، من و برادرم را بیامرز و ما را در [پناه] رحمت خود درآور، و تو مهربان ترین مهربانانی.}

ـ أَنْتَ وَلِیُّنا فَاغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا وَ أَنْتَ خَیْرُ الْغافِرِینَ * وَ اکْتُبْ لَنا فِی هذِهِ الدُّنْیا حَسَنَهً وَ فِی الْآخِرَهِ إِنَّا هُدْنا إِلَیْکَ . – . أعراف /

- ۱۵۶- ۱۵۵

{تو سرور مایی؛ پس ما را بیامرز و به ما رحم کن، و تو بهترین آمرزندگانی. و برای ما در این دنیا نیکی مقرّر فرما و در آخرت [نیز]، زیرا که ما به سوی تو بازگشته ایم.}

ـ الَّذِی لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ یُحیِی وَ یُمِیتُ . - . أعراف / ۱۵۸ -

{همان [خدایی] که فرمانروایی آسمان ها و زمین از آنِ اوست. هیچ معبودی جز او نیست؛ که زنده می کند و می میراند.}

ـ إِنَّ وَلِیِّیَ اللَّهُ الَّذِی نَزَّلَ الْکِتابَ . - . أعراف / ۱۹۶ -

{بی تردید، سرور من آن خدایی است که قرآن را فرو فرستاده .}

ـ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ . - . أنفال / ۱۳ -

{قطعاً خدا سخت کیفر است.}

ـ وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلاکُمْ نِعْمَ الْمَوْلی وَ نِعْمَ النَّصِیر. - . أنفال / ۴۰ -

{و اگر روی برتافتند، پس بدانید که خدا سرور شماست. چه نیکو سرور و چه نیکو یاوری است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ قَوِیٌّ شَدِیدُ الْعِقابِ. - . أنفال / ۵۲ -

{آری، خدا نیرومند سخت کیفر است.}

ـ وَ ما أُمِرُوا إِلَّا لِیَعْبُدُوا إِلهاً واحِداً لا إِلهَ إِلَّا هُوَ سُبْحانَهُ عَمَّا یُشْرِکُونَ . - . براءه / ۳۱ -

{با آنکه مأمور نبودند جز اینکه خدایی یگانه را بپرستند که هیچ معبودی جز او نیست. منزّه است او از آنچه [با وی] شریک می گردانند.}

ـ وَ أَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُیُوبِ . - . براءه / ۷۸ -

{و خدا دانای رازهای نهانی است.}

ـ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِیمُ . - . براءه / ۱۰۴ -

{و خداست که خود توبه پذیر مهربان است.}

ـ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُفٌ رَحِیمٌ . - . براءه / ۱۱۷ -

{چرا که او نسبت به آنان مهربان و رحیم است.}

ــ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِیَ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ وَ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیمِ . -. براءه / ۱۲۹ -

{پس اگر روی برتافتند، بگو: خدا مرا بس است. هیچ معبودی جز او نیست. بر او توکل کردم، و او پروردگار عرش بزرگ است.}

ــ سُبْحانَهُ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِکُونَ . -. یونس / ۱۸ -

{او پاک و برتر است از آنچه [با وی] شریک می سازند.}

ــ وَ رُدُّوا إِلَی اللَّهِ مَوْلاهُمُ الْحَقِ . -. یونس/ ۳۰ -

{و به سوی خدا مولای حقیقی خود بازگردانیده می شوند.}

ــ فَذلِکُمُ اللَّهُ رَبُّکُمُ الْحَقُّ . -. یونس / ۳۲ -

{این است خدا، پروردگار حقیقی شما.}

ــ هُوَ الْغَنِیُّ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ . -. یونس / ۶۸ -

{او بی نیاز است. آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است از آنِ اوست.}

ــ فَقالُوا عَلَی اللَّهِ تَوَکَّلْنا رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَهً لِلْقَوْمِ الظَّالِمِینَ * وَ نَجِّنا بِرَحْمَتِکَ مِنَ الْقَوْمِ الْکافِرِینَ . -. یونس / ۸۵ - ۸۶ -

{پس گفتند: بر خدا توکّل کردیم. پروردگارا، ما را برای قوم ستمگر [وسیله] آزمایش قرار مده. و ما را به رحمت خویش، از گروه کافران نجات ده.}

ــ وَ هُوَ خَیْرُ الْحاکِمِینَ . -. یونس / ۱۰۹ -

{و او بهترین داوران است.}

ــ مِنْ لَدُنْ حَکِیمٍ خَبِیر. -. هود / ۱ -

{از جانب حکیمی آگاه.}

ــ وَ أَنْتَ أَحْکَمُ الْحاکِمِینَ . -. هود / ۴۵ -

{ و تو بهترین داورانی.}

ـ إِنَّ رَبِّی عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ حَفِیظ. - . هود / ۵۷ -

{در حقیقت، پروردگارم بر هر چیزی نگاهبان است.}

ـ إِنَّ رَبِّی قَرِیبٌ مُجِیبٌ . - . هود / ۶۱ -

{که پروردگارم نزدیک [و] اجابت کننده است.}

ـ إِنَّ رَبَّکَ هُوَ الْقَوِیُّ الْعَزِیز. - . هود / ۶۶ -

{به یقین، پروردگار تو همان نیرومند شکست ناپذیر است.}

ـ إِنَّهُ حَمِیدٌ مَجِیدٌ. - . هود / ۷۳ -

{بی گمان، او ستوده ای بزرگوار است.}

ـ إِنَّ رَبِّی رَحِیمٌ وَدُودٌ. - . هود / ۹۰ -

{که پروردگار من مهربان و دوستدار [بندگان] است.}

ـ إِنَّ رَبِّی بِما تَعْمَلُونَ مُحِیطٌ. - . هود / ۲۲ -

{در حقیقت، پروردگار من به آنچه انجام می دهید احاطه دارد.}

ـ إِنَّ رَبَّکَ فَعَّالٌ لِما یُرِیدُ. - . هود / ۱۰۷ -

{زیرا پروردگار تو همان کند که خواه.}

ـ فَاللَّهُ خَیْرٌ حافِظاً وَ هُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ. - . یوسف / ۶۴ -

{پس خدا بهترین نگهبان است، و اوست مهربان ترین مهربانان.}

ـ إِنَّ رَبِّی لَطِیفٌ لِما یَشاءُ. - . یوسف / ۱۰۰ -

{ بی گمان، پروردگار من نسبت به آنچه بخواهد صاحب لطف است،}

ـ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ أَنْتَ وَلِیِّی فِی الدُّنْیا وَ الْآخِرَهِ تَوَفَّنِی

مُسْلِماً وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِینَ . - . یوسف / ۱۰۱ -

{ای پدیدآورنده آسمان ها و زمین، تنها تو در دنیا و آخرت مولای منی؛ مرا مسلمان بمیران و مرا به شایستگان ملحق فرما.}

ـ وَ إِنَّ رَبَّکَ لَشَدِیدُ الْعِقابِ. – . رعد / ۶ –

{و به یقین پروردگار تو سخت کیفر است.}

ـ عالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ الْکَبِیرُ الْمُتَعالِ . – . رعد / ۹ –

{دانای نهان و آشکار، [و] بزرگ بلندمرتبه است.}

ـ وَ هُوَ شَدِیدُ الْمِحالِ» – . رعد / ۱۳ – {و او سخت کیفر است.}

ـ قُلِ اللَّهُ خالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُوَ الْواحِدُ الْقَهَّار. – . رعد / ۱۶ –

{بگو: خدا آفریننده هر چیزی است، و اوست یگانه قهار.}

ـ قُلْ هُوَ رَبِّی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ وَ إِلَیْهِ مَتابِ . – . رعد / ۳۰ –

{ بگو: اوست پروردگار من. معبودی به جز او نیست. بر او توکل کرده ام و بازگشت من به سوی اوست.}

ـ أَ فَمَنْ هُوَ قائِمٌ عَلی کُلِّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ . – . رعد / ۳۳ –

{ آیا کسی که بر هر شخصی بدانچه کرده است مراقب است [مانند کسی است که از همه جا بی خبر است .]}

ـ إِلی صِراطِ الْعَزِیزِ الْحَمِیدِ. – . إبراهیم / ۱ –

{به سوی راه آن شکست ناپذیر ستوده.}

ـ فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِیٌّ حَمِید. – . إبراهیم / ۸ –

{بی گمان، خدا بی نیاز ستوده [صفات] است.}

ـ رَبِّ اجْعَلْنِی مُقِیمَ الصَّلاهِ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِی رَبَّنا وَ تَقَبَّلْ دُعاءِ * رَبَّنَا اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ . – . إبراهیم / ۴۰ – ۴۱ –

{پروردگارا، مرا برپادارنـده نماز قرار ده، و از فرزندان من نیز. پروردگارا، و دعای مرا بپذیر. پروردگارا، روزی که حساب برپا می شود، بر من و پدر و مادرم و بر مؤمنان ببخشای.}

ـ إِنَّ اللَّهَ عَزِیزٌ ذُو انتِقامٍ . – . إبراهیم / ۴۷ –

{که خدا شکست ناپذیر انتقام گیرنده است.}

ـ إِنَّ رَبَّکَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ . - . حجر / ۸۶ -

{زیرا پروردگار تو همان آفریننده داناست.}

ـ سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ. - . نحل / ۱ -

{او منزّه و فراتر است از آنچه [با وی] شریک می سازند.}

ـ إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِد. - . نحل / ۲۲ -

{معبود شما معبودی است یگانه.}

ـ وَ كَفى بِرَبِّکَ بِذُنُوبِ عِبادِهِ خَبِيراً بَصِيرا. - . أسرى / ۱۷ -

{و پروردگار تو به گناهان بندگانش بس آگاه و بیناست.}

ـ إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً. - . أسرى / ۴۴ -

{ به راستی که او همواره بردبار [و] آمرزنده است.}

ـ وَ قُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِی مُدْخَلَ صِدْقٍ وَ أَخْرِجْنِی مُخْرَجَ صِدْقٍ وَ اجْعَلْ لِی مِنْ لَدُنْکَ سُلْطاناً نَصِيراً * وَ قُلْ جاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْباطِلُ إِنَّ الْباطِلَ كانَ زَهُوقا. - . أسرى / ۸۰ - ۸۱ -

{و بگو: پروردگارا، مرا [در هر کاری] به طرز درست داخل کن و به طرز درست خارج ساز، و از جانب خود برای من تسلطی یاری بخش قرار ده. و بگو: حق آمد و باطل نابود شد. آری، باطل همواره نابودشدنی است.}

ـ وَ يَقُولُونَ سُبْحانَ رَبِّنا إِنْ كانَ وَعْدُ رَبِّنا لَمَفْعُولًا. - . أسرى / ۱۰۸ -

{و می گویند: منزّه است پروردگار ما، که وعده پروردگار ما قطعاً انجام شدنی است.}

ـ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمنَ أَيًّا ما تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنى. - . أسرى / ۱۱۰ -

{بگو: خدا را بخوانید یا رحمان را بخوانید، هر کدام را بخوانید، برای او نام های نیکوتر است.}

ـ وَ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيکٌ فِی الْمُلْكِ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَ كَبِّرْهُ تَكْبِيرا. - . أسرى / ۱۱۱ -

{و بگو: ستايش خدايى را كه نه فرزندى گرفته و نه در جهانـدارى شـريكى دارد و نه خوار بوده كه [نياز به] دوستى داشته باشد. و او را بسيار بزرگ شمار.}

ـ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَنْزَلَ عَلی عَبْدِهِ الْكِتابَ . - . كهف / ١ -

{ستايش خدايى را كه اين كتاب [آسمانى] را بر بنده خود فرو فرستاد.} ـ فَقالُوا رَبَّنا آتِنا مِنْ لَدُنْکَ رَحْمَةً وَ هَيِّئْ لَنا مِنْ أَمْرِنا رَشَداً. - . كهف / ١٠ -

{و گفتند: پروردگار ما! از جانب خود به ما رحمتى ببخش و كار ما را براى ما به سامان رسان.}

ـ وَ لَوْ لا ـ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ ما شاءَ اللَّهُ لا ـ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مالًا وَ وَلَد * فَعَسى رَبِّی أَنْ يُؤْتِيَنِ خَيْراً مِنْ جَنَّتِكَ . - . كهف / ٣٩ - ۴٠ -

{و چون داخل باغت شـدى، چرا نگفتى: ماشاء الله، نيرويى جز به [قدرت] خدا نيست. اگر مرا از حيث مال و فرزنـد كمتر از خود مى بينى، اميد است كه پروردگارم بهتر از باغ تو به من عطا فرمايد.}

ـ وَ رَبُّکَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَهِ. - . كهف / ۵٨ -

{و پروردگار تو آمرزنده [و] صاحب رحمت است.}

ـ إِنَّهُ كانَ بِی حَفِيًّا. - . مريم / ۴٧ -

{زيرا او همواره نسبت به من پرمهر بوده است.}

ـ رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما فَاعْبُدْهُ وَ اصْطَبِرْ لِعِبادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا. - . مريم / ۶۵ -

{پروردگار آسـمان ها و زمين و آنچه ميان آن دو است. پس او را بپرست و در پرستش او شكيبا باش. آيا براى او همنامى مى شناسى.}

ـ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنی. - . طه / ٨ -

{ خدايى كه جز او معبودى نيست [و] نام هاى نيكو به او اختصاص دارد.}

ـ إِنَّنِی أَنَا اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِی. - . طه / ١۴ -

{منم، من، خدايى كه جز من خدايى نيست، پس مرا پرسـتش كن .} ـ قالَ رَبِّ اشْرَحْ لِی صَدْرِی * وَ يَسِّرْ لِی أَمْرِی * وَ احْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسانِی * يَفْقَهُوا قَوْلِی. - . طه / ٢۵ - ٢٨ -

{گفت: پروردگارا، سینه ام را گشاده گردان، و کارم را برای من آسان ساز، و از زبانم گره بگشای،[تا] سخنم را بفهمند.}

ـ إِنَّما إِلهُكُمُ اللَّهُ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ شَیْ ءٍ عِلْما. -. طه / ۹۸ -

{معبود شما تنها آن خدایی است که جز او معبودی نیست، و دانش او همه چیز را در بر گرفته است.}

ـ وَ عَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَیِّ الْقَیُّوم. -. طه / ۱۱۱ -

{و چهره ها برای آن [خدای] زنده پاینده خضوع می کنند.}

ـ فَتَعالَی اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُ . -. طه / ۱۱۴ -

{پس بلندمرتبه است خدا، فرمانروای بر حق.}

ـ وَ قُلْ رَبِّ زِدْنِی عِلْماً. -. طه / ۱۱۴ -

{و بگو: پروردگارا، بر دانشم بیفزای.}

ـ فَسُبْحانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا یَصِفُونَ. -. أنبیاء / ۲۲ -

{پس منزّه است خدا، پروردگار عرش، از آنچه وصف می كنند.}

ـ وَ أَیُّوبَ إِذْ نادی رَبَّهُ أَنِّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ * فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَكَشَفْنا ما بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ آتَیْناهُ أَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنا وَ ذِكْری لِلْعابِدِینَ . -. أنبیاء / ۸۳- ۸۴ -

{و ایوب را [یاد كن] هنگامی كه پروردگارش را ندا داد كه: به من آسیب رسیده است و تویی مهربان ترین مهربانان. پس [دعای] او را اجابت نمودیم و آسیب وارده بر او را برطرف كردیم، و كسان او و نظیرشان را همراه با آنان [مجدداً] به وی عطا كردیم [تا] رحمتی از جانب ما و عبرتی برای عبادت كنندگان [باشد].}

ـ وَ ذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغاضِباً فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَیْهِ فَنادی فِی الظُّلُماتِ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَكَ إِنِّی كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِینَ * فَاسْتَجَبْنا لَهُ وَ نَجَّیْناهُ مِنَ الْغَمِّ وَ كَذلِكَ نُنْجِی الْمُؤْمِنِینَ. -. أنبیاء / ۸۷- ۸۸ -

{و «ذو النون» را [یاد كن] آنگاه كه خشمگین رفت و پنداشت كه ما هرگز بر او قدرتی نداریم، تا در [دل] تاریكی ها ندا درداد كه: «معبودی جز تو نیست، منزّهی تو، راستی كه من از ستمكاران بودم.» پس [دعای] او را برآورده كردیم و او را از اندوه رهانیدیم، و مؤمنان را [نیز] چنین نجات می دهیم.}

ـ قالَ رَبِّ احْكُمْ بِالْحَقِّ وَ رَبُّنَا الرَّحْمنُ الْمُسْتَعانُ عَلی ما تَصِفُونَ . -. أنبیاء / ۱۱۲ -

{گفت: پروردگارا، [خودت] به حق داوری کن، و به رغم آنچه وصف می کنید، پروردگار ما همان بخشایشگر دستگیر است.}

ــ وَ هُدُوا إِلی صِراطِ الْحَمِیدِ. - . حجّ / ۲۴ -

{و به سوی راه [خدای] ستوده هدایت می گردند.}

ــ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِیٌّ عَزِیزٌ. - . حجّ / ۴۰ -

{چرا که خدا سخت نیرومند شکست ناپذیر است.}

ــ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَیْرُ الرَّازِقِینَ إلی قوله وَ إِنَّ اللَّهَ لَعَلِیمٌ حَلِیمٌ . - . حجّ / ۵۸ - ۵۹ -

{و راستی این خداست که بهترین روزی دهندگان است. تا جایی که می فرماید: و شک نیست که خداوند دانایی بردبار است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ * ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ یُولِجُ اللَّیْلَ فِی النَّهارِ وَ یُولِجُ النَّهارَ فِی اللَّیْلِ وَ أَنَّ اللَّهَ سَمِیعٌ بَصِیرٌ* ذلِکَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَ أَنَّ ما یَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْباطِلُ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِیُّ الْکَبِیرُ إلی قوله إِنَّ اللَّهَ لَطِیفٌ خَبِیرٌ * لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ * إلی قوله إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ . - . حجّ / ۶۰ - ۶۵ -

{چرا که خدا بخشایشگر و آمرزنده است. این بدان سبب است که خدا شب را در روز درمی آورد و روز را [نیز] در شب درمی آورد، و خداست که شنوایِ بیناست. [آری،] این بدان سبب است که خدا خود حق است و آنچه به جای او می خوانند آن باطل است، و این خداست که والا و بزرگ است. تا جایی که می فرماید: آری، خداست که دقیق و آگاه است. آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است از آنِ اوست، و در حقیقت، این خداست که خود بی نیازِ ستوده [صفات] است. (تا جایی که می فرماید:) در حقیقت، خداوند نسبت به مردم سخت رئوف و مهربان است.}

ــ هُوَ مَوْلاکُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلی وَ نِعْمَ النَّصِیر. - . حجّ / ۷۸ -

{او مولای شماست؛ چه نیکو مولایی و چه نیکو یاوری.}

ــ فَتَبارَکَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخالِقِینَ . - . مؤمنون / ۱۴ -

{آفرین باد بر خدا که بهترین آفرینندگان است.}

ــ قالَ رَبِّ انْصُرْنِی بِما کَذَّبُونِ . - . مؤمنون / ۲۶ ــ ۲۹ -

{گفت: پروردگارا، از آن روی که دروغ زنم خواندند مرا یاری کن.}

ـ وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ . - . مؤمنون / ۷۲ -

{و اوست که بهترین روزی دهندگان است.}

ـ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ * عالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ فَتَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ إلى قوله تعالى وَ قُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِکَ مِنْ هَمَزاتِ الشَّياطِينِ * وَ أَعُوذُ بِکَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ . - . مؤمنون / ۹۲ - ۹۷ -

{خدا منزّه است از آنچه در وصف می آورند. دانای نهان و آشکار، و برتر است از آنچه [با او] شریک می گردانند. تا جایی که می فرماید: و بگو: «پروردگارا، از وسوسه های شیطان ها به تو پناه می برم. و پروردگارا، از اینکه [آنها] به پیش من حاضر شوند به تو پناه می برم.}

ـ إِنَّهُ كانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبادِي يَقُولُونَ رَبَّنا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنا وَ ارْحَمْنا وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ * فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا. - . مؤمنون / ۱۰۹ - ۱۱۰ -

{در حقیقت، دسته ای از بندگان من بودند که می گفتند: «پروردگارا، ایمان آوردیم. بر ما ببخشای و به ما رحم کن [که] تو بهترین مهربانانی. و شما آنان [مؤمنان] را به ریشخند گرفتید.}

ـ فَتَعالَى اللَّهُ الْمَلِکُ الْحَقُّ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ. - . مؤمنون / ۱۱۶ -

{پس والاست خدا، فرمانروای برحق، خدایی جز او نیست. [اوست] پروردگار عرش گرانمایه.}

ـ وَ قُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ . - . مؤمنون / ۱۱۸ -

{و بگو: پروردگارا، ببخشای و رحمت کن [که] تو بهترین بخشایندگانی.}

ـ وَ أَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ . - . نور / ۱۰ -

{و اینکه خدا توبه پذیر سنجیده کار است .}

ـ وَ يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ . - . نور/ ۲۵ -

{و خواهند دانست که خدا همان حقیقت آشکار است.}

ـ الَّذِی لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ لَمْ يَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيکٌ فِی الْمُلْکِ وَ خَلَقَ كُلَّ شَیْ ءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيراً. - . فرقان / ۲ -

{همان کس که فرمانروایی آسمان ها و زمین از آنِ اوست، و فرزندی اختیار نکرده و برای او شریکی در فرمانروایی نبوده است، و هر چیزی را آفریده و بدان گونه که درخور آن بوده اندازه گیری کرده است.}

ـ وَ کَفی بِرَبِّکَ هادِیاً وَ نَصِیراً. - . فرقان / ۳۱ -

{و همین بس که پروردگارت راهبر و یاور توست.}

ـ وَ تَوَکَّلْ عَلَی الْحَیِّ الَّذِی لا یَمُوتُ وَ سَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَ کَفی بِهِ بِذُنُوبِ عِبادِهِ خَبِیراً. - . فرقان / ۵۸ -

{و بر آن زنده که نمی میرد توکل کن و به ستایش او تسبیح گوی؛ و همین بس که او به گناهانِ بندگانش آگاه است.}

ـ وَ إِذا قِیلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمنِ قالُوا وَ مَا الرَّحْمنُ . - . فرقان / ۶۰ -

{و چون به آنان گفته شود: «[خدای] رحمان را سجده کنید»، می گویند: «رحمان چیست.}

ـ وَ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذابَها کانَ غَراماً * إِنَّها ساءَتْ مُسْتَقَرًّا وَ مُقاماً إلی قوله وَ الَّذِینَ یَقُولُونَ رَبَّنا هَبْ لَنا مِنْ أَزْواجِنا وَ ذُرِّیَّاتِنا قُرَّهَ أَعْیُنٍ وَ اجْعَلْنا لِلْمُتَّقِینَ إِماماً. - . فرقان / ۶۵ - ۷۴ -

{و کسانی اند که می گویند: پروردگارا، عذاب جهنم را از ما بازگردان که عذابش سخت و دایمی است. و در حقیقت، آن بد قرارگاه و جایگاهی است. (تا آنجا که می فرماید:) و کسانی اند که می گویند: پروردگارا، به ما از همسران و فرزندانمان آن ده که مایه روشنیِ چشمان [ما] باشد، و ما را پیشوای پرهیزگاران گردان.}

ـ وَ إِنَّ رَبَّکَ لَهُوَ الْعَزِیزُ الرَّحِیمُ . - . شعراء / ۹ -

{و در حقیقت، پروردگار تو همان شکست ناپذیر مهربان است.} ـ رَبِّ هَبْ لِی حُکْماً وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِینَ * وَ اجْعَلْ لِی لِسانَ صِدْقٍ فِی الْآخِرِینَ * وَ اجْعَلْنِی مِنْ وَرَثَهِ جَنَّهِ النَّعِیمِ * وَ اغْفِرْ لِأَبِی إِنَّهُ کانَ مِنَ الضَّالِّینَ * وَ لا تُخْزِنِی یَوْمَ یُبْعَثُونَ * یَوْمَ لا یَنْفَعُ مالٌ وَ لا بَنُونَ * إِلَّا مَنْ أَتَی اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ . - . شعراء / ۸۳ - ۸۹ -

{پروردگارا، به من دانش عطا کن و مرا به صالحان ملحق فرمای، و برای من در [میان] آیندگان آوازه نیکو گذار، و مرا از وارثان بهشت پر نعمت گردان، و بر پدرم ببخشای که او از گمراهان بود، و روزی که [مردم] برانگیخته می شوند رسوایم مکن: روزی که هیچ مال و فرزندی سود نمی دهد، مگر کسی که دلی پاک به سوی خدا بیاورد.}

ـ قالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِی کَذَّبُونِ * فَافْتَحْ بَیْنِی وَ بَیْنَهُمْ فَتْحاً وَ نَجِّنِی وَ مَنْ مَعِیَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ. - . شعراء/ ۱۱۸ -

{گفت: پروردگارا، قوم من مرا تکذیب کردند؛ میان من و آنان فیصله ده، و من و هر کس از مؤمنان را که با من است نجات بخش.}

ـ «وَ سُبْحانَ اللَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ * یا مُوسی إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . - . نمل / ۸ - ۹ -

{و منزّه است خدا، پروردگار جهانیان. «ای موسی، این منم خدای عزیز حکیم.}

ـ وَ قـالَ رَبِّ أَوْزِعْنِی أَنْ أَشْـكُرَ نِعْمَتَـكَ الَّتِی أَنْعَمْـتَ عَلَیَّ وَ عَلی والِدَیَّ وَ أَنْ أَعْمَـلَ صالِحاً تَرْضـاهُ وَ أَدْخِلْنِی بِرَحْمَتِـكَ فِی عِبادِكَ الصَّالِحِینَ. - . نمل / ۱۹ -

{و گفت: «پروردگارا، در دلم افکن تا نعمتی را که به من و پدر و مادرم ارزانی داشته ای سپاس بگزارم، و به کار شایسته ای که آن را می پسندی بپردازم، و مرا به رحمت خویش در میان بندگان شایسته ات داخل کن.}

ـ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِیم . - . نمل / ۲۶ -

{خدای یکتا که هیچ خدایی جز او نیست، پروردگار عرشِ بزرگ است.} ـ فَإِنَّ رَبِّی غَنِیٌّ كَرِیمٌ . - . نمل / ۴۰ -

{بی گمان پروردگارم بی نیاز و کریم است.}

ـ تَعالَی اللَّهُ عَمَّا یُشْرِكُونَ - . نمل / ۶۳ -

{خدا برتر [و بزرگ تر] است از آنچه [با او] شریک می گردانند.}

ـ قالَ رَبِّ نَجِّنِی مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِینَ. - . قصص / ۲۱ -

{[در حالی که می]گفت: «پروردگارا، مرا از گروه ستمکاران نجات بخش.}

ـ فَقالَ رَبِّ إِنِّی لِما أَنْزَلْتَ إِلَیَّ مِنْ خَیْرٍ فَقِیر. - . قصص / ۲۴ -

{و گفت: «پروردگارا، من به هر خیری که سویم بفرستی سخت نیازمندم.}

ـ سُبْحانَ اللَّهِ وَ تَعالی عَمَّا یُشْرِكُونَ إلی قوله تعالی وَ هُوَ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِی الْأُولی وَ الْآخِرَهِ وَ لَهُ الْحُكْمُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ. - . قصص / ۶۸ ـ ۷۰ -

{منزّه است خدا، و از آنچه [با او] شریک می گردانند برتر است. (تا جایی که می فرماید:) و اوست خدا[یی که] جز او معبودی نیست. در این [سرایِ] نخستین و در آخرت، ستایش از آن اوست، و فرمان، او راست و به سوی او بازگردانیده می شوید.}

ـ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَیْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ. - . قصص / ۸۸ -

{و با خدا معبودی دیگر مخوان. خدایی جز او نیست. جز ذات او همه چیز نابودشونده است. فرمان از آنِ اوست. و به سوی او بازگردانیده می شوید.}

ـ قالَ رَبِّ انْصُرْنِی عَلَی الْقَوْمِ الْمُفْسِدِینَ. - . عنكبوت / ۳۰ -

{[لوط] گفت: پروردگارا، مرا بر قوم فسادکار غالب گردان.}

ـ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ. - . عنكبوت / ۴۲ -

{بگو: ستايش از آنِ خداست با اين همه، بيشترشان نمى انديشند.}

ـ فَسُبْحانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَ حِينَ تُصْبِحُونَ * وَ لَهُ الْحَمْدُ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ عَشِيًّا وَ حِينَ تُظْهِرُونَ. - . روم / ۱۷ - ۱۸ -

{پس خدا را تسبيح گوييد آنگاه كه به عصر درمى آييد و آنگاه كه به بامداد درمى شويد. و ستايش از آنِ اوست در آسمان ها و زمين و شامگاهان و وقتى كه به نيمروز مى رسيد.}

ـ سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ. - . روم / ۳۸ -

{منزّه است او، و برتر است از آنچه [با وى] شريک مى گردانند.}

ـ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ. - . لقمان / ۱۲ -

{در حقيقت، خدا بى نياز ستوده است.}

ـ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ. - . لقمان / ۱۶

[۴]. لقمان / ۳۰ -

{كه خدا بس دقيق و آگاه است.}

ـ وَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ. - . لقمان / ۳۰ -

{و خدا همان بلندمرتبه بزرگ است.}

ـ ذلِكَ عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَهِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ. - . سجده / ۶ -

{اوست داناىِ نهان و آشكار، كه شكوهمندِ مهربان است.}

ـ وَ كَفى بِاللَّهِ وَكِيلًا. - . أحزاب / ۳ -

{همين بس كه خدا نگهبان [تو]ست.}

ـ وَ كانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزاً. - . أحزاب / ۲۵ -

{و خدا همواره نیرومند شکست ناپذیر است.}

ــ وَ کَفی بِاللَّهِ حَسِیباً. -. أحزاب / ۳۹ -

{و خدا برای حسابرسی کفایت می کند.}

ــ وَ کانَ اللَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ رَقِیباً * و قال إِنَّ اللَّهَ کانَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیداً. -. أحزاب / ۵۲ ــ ۵۵ -

{و خدا همواره بر هر چیزی مراقب است. که خدا همواره بر هر چیزی گواه است.}

ــ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْخَبِیرُ. -. سبأ / ۱ -

{و هم اوست سنجیده کارِ آگاه.}

ــ وَ هُوَ الرَّحِیمُ الْغَفُورُ. -. سبأ / ۲ -

{و اوست مهربان آمرزنده.}

ــ عالِمِ الْغَیْبِ . -. سبأ / ۳ -

{[همان] دانای نهان [ها].}

ــ وَ یَهْدِی إِلی صِراطِ الْعَزِیزِ الْحَمِیدِ. -. سبأ / ۶ -

{و به راه آن عزیزِ ستوده [صفات] راهبری می کند.}

ــ وَ هُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِیمُ . -. سبأ / ۲۶ -

{و اوست داور دانا.}

ــ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . -. سبأ / ۲۷ -

{بلکه اوست خدای عزیز حکیم.}

ــ وَ هُوَ خَیْرُ الرَّازِقِینَ . -. سبأ / ۳۹ -

{و او بهترین روزی دهندگان است.}

ــ عَلَّامُ الْغُیُوبِ . -. سبأ / ۴۸ -

{[اوست] دانای نهان ها.}

ــ إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ . -. سبأ / ۵۰ -

{که اوست شنوای نزدیک.}

ــ الْحَمْدُ لِلَّهِ فاطِرِ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ إلى قوله تعالى هَلْ مِنْ خالِقٍ غَيْرُ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ . -. فاطر / ۱ ــ ۳ -

{سپاس خدای را که پدیدآورنده آسمان و زمین است . (تا آنجا که می فرماید:) آیا غیر از خدا آفریدگاری است که شما را از آسمان و زمین روزی دهد؟ خدایی جز او نیست. پس چگونه [از حق] انحراف می یابید.}

ــ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ. -. فاطر / ۲۸ -

{آری، خدا ارجمندِ آمرزنده است.}

ــ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ. -. فاطر / ۳۰ -

{که او آمرزنده حق شناس است.}

ــ إِنَّهُ كانَ حَلِيماً غَفُوراً. -. فاطر / ۴۱ -

{اوست بردبار آمرزنده.}

ــ إِنَّهُ كانَ عَلِيماً قَدِيراً. -. فاطر / ۴۴ -

{چرا که او همواره دانای تواناست.} ــ بَلى وَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ إلى قوله تعالى فَسُبْحانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ . -. يس / ۸۱ - ۸۳ -

{آری، اوست آفریننده دانا.)تا آنجا که می فرماید:) پس [شکوهمند و] پاک است آن کسی که ملکوت هر چیزی در دست اوست، و به سوی اوست که بازگردانیده می شوید.}

ــ سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ * وَ سَلامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ . -. صافّات / ۱۸۰ - ۱۸۲ -

{منزّه است پروردگار تو، پروردگار شکوهمند، از آنچه وصف می کنند. و درود بر فرستادگان. و ستایش، ویژه خدا، پروردگار جهانیان است.}

ــ قالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ هَبْ لِي مُلْكاً لا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ . -. ص / ۳۵ -

{گفت: پروردگارا، مرا ببخش و مُلکی به من ارزانی دار که هیچ کس را پس از من سزاوار نباشد، در حقیقت، تویی که خود بسیار بخشنده ای.}

ــ وَ ما مِنْ إِلهٍ إِلَّا اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ * رَبُّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ. - . ص / ۶۵ - ۶۶ -

{و جز خدای یگانه قهّار معبودی دیگر نیست. پروردگار آسمان ها و زمین و آنچه میان آن دو است، همان شکست ناپذیر آمرزنده.}

ــ سُبْحانَهُ هُوَ اللَّهُ الْواحِدُ الْقَهَّارُ. - . زمر / ۴ -

{منزّه است او، اوست خدای یگانه قهار.}

ــ أَلا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ. - . زمر / ۵ -

{آگاه باش که او همان شکست ناپذیر آمرزنده است.} ــ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ . - . زمر / ۶ -

{این است خدا، پروردگار شما، فرمانروایی [و حکومت مطلق] از آنِ اوست. خدایی جز او نیست، پس چگونه [و کجا از حقّ] برگردانیده می شوید.}

ــ أَ لَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقامٍ . - . زمر / ۳۷ -

{مگر خدا نیست که نیرومندِ کیفرخواه است.}

ــ قُلِ اللَّهُمَّ فاطِرَ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ عالِمَ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبادِكَ فِي ما كانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ . - . زمر / ۴۷ -

{بگو: بار الها، ای پدیدآورنده آسمان ها و زمین، [ای] دانای نهان و آشکار، تو خود در میان بندگانت بر سر آنچه اختلاف می کردند، داوری می کنی.}

ــ اللَّهُ خالِقُ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ وَكِيلٌ . - . زمر / ۶۲ -

{خدا آفریدگار هر چیزی است، و اوست که بر هر چیز نگهبان است.}

ــ سُبْحانَهُ وَ تَعالى عَمَّا يُشْرِكُونَ . - . زمر / ۶۷ -

{او منزّه است و برتر است از آنچه [با وی] شریک می گردانند.}

ــ وَ تَرَى الْمَلائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَ قِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ . - . زمر / ۷۵ -

{و فرشتگان را می بینی که پیرامون عرش به ستایش پروردگارِ خود تسبیح می گویند و میانشان به حقّ داوری می گردد و گفته می شود: سپاس، ویژه پروردگار جهانیان است .}

ــ تَنْزِيلُ الْكِتابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ * غافِرِ الذَّنْبِ وَ قابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقابِ ذِی الطَّوْلِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ. - . مؤمن / ۲ - ۳ -

{فروفرستادن این کتاب، از جانب خدای ارجمند داناست، [که] گناه بخش و توبه پذیر [و] سخت کیفر [و] فراخ نعمت است. خدایی جز او نیست. بازگشت به سوی اوست.}

ــ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ إلی قوله تعالی رَفِيعُ الدَّرَجاتِ ذُو الْعَرْشِ . - . مؤمن / ۱۲ ــ ۱۵ -

{پس [امروز] فرمان از آنِ خدای والای بزرگ است. (تا جایی که فرماید:) بالابرنده درجات، خداوند عرش .}

ــ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسابِ . - . مؤمن / ۱۷ -

{آری، خدا زودشمار است.}

ــ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقابِ . - . مؤمن / ۲۲ -

{زیرا او نیرومند سخت کیفر است.}

ــ وَ أَنَا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ. - . مؤمن / ۴۲ -

{و من شما را به سوی آن ارجمند آمرزنده دعوت می کنم.}

ــ وَ أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبادِ * فَوَقاهُ اللَّهُ سَيِّئاتِ ما مَكَرُوا. - . مؤمن / ۴۴- ۴۵ -

{و کارم را به خدا می سپارم؛ خداست که به [حال] بندگان [خود] بیناست. پس خدا او را از عواقب سوء آنچه نیرنگ می کردند حمایت فرمود.}

ــ ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ خالِقُ كُلِّ شَیْ ءٍ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ إلی قوله تعالی ذلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَتَبارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعالَمِينَ * هُوَ الْحَيُّ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ . - . مؤمن / ۶۲- ۶۵ -

{این است خدا، پروردگار شما [که] آفریننده هر چیزی است: خدایی جز او نیست. پس چگونه [از او] بازگردانیده می شوید؟ تا جایی که می فرماید: این است خدا پروردگار شما! بلندمرتبه و بزرگ است خدا، پروردگار جهانیان. اوست [همان] زنده ای که خدایی جز او نیست. پس او را در حالی که دین [خود] را برای وی بی آلایش گردانیده اید بخوانید. سپاس [ها همه] ویژه خدا پروردگار جهانیان است.}

ـ أَنَّهُ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ شَهِیدٌ. - . فصّلت / ۵۳ -

{که پروردگارت خود شاهد هر چیزی است.}

ـ أَلا إِنَّهُ بِکُلِّ شَیْ ءٍ مُحِیطٌ. - . فصّلت / ۵۴ -

{آگاه باش که مسلماً او به هر چیزی احاطه دارد.}

ـ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . - . شوری / ۳ -

{خدای نیرومند حکیم .}

ـ وَ هُوَ الْعَلِیُّ الْعَظِیمُ . - . شوری / ۴ -

{و او بلندمرتبه بزرگ است.}

ـ أَلا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ . - . شوری / ۵ -

{در حقیقت خداست که آمرزنده مهربان است.}

ـ اللَّهُ حَفِیظٌ عَلَیْهِمْ . - . شوری / ۶ -

{خدا بر ایشان نگهبان است.}

ـ فَاللَّهُ هُوَ الْوَلِیُّ وَ هُوَ یُحْیِ الْمَوْتی وَ هُوَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ. - . شوری / ۹ -

{خداست که دوست راستین است، و اوست که مردگان را زنده می کند، و هموست که بر هر چیزی تواناست.}

ـ فاطِرُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ و قال تعالی اللَّهُ لَطِیفٌ بِعِبادِهِ یَرْزُقُ مَنْ یَشاءُ وَ هُوَ الْقَوِیُّ الْعَزِیز. - . شوری / ۱۱ ـ ۱۹ -

{پدیدآورنده آسمان ها و زمین است. خدا نسبت به بندگانش مهربان است: هر که را بخواهد روزی می دهد و اوست نیرومند غالب.}

ـ وَ هُوَ الْوَلِیُّ الْحَمِیدُ. - . شوری / ۲۸ -

{و هموست سرپرست ستوده.}

ـ وَ هُوَ الَّذِی فِی السَّماءِ إِلهٌ وَ فِی الْأَرْضِ إِلهٌ وَ هُوَ الْحَکِیمُ الْعَلِیمُ * وَ تَبارَکَ الَّذِی لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَیْنَهُما وَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَهِ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ . - . زخرف / ۸۴ - ۸۵ -

{و اوست که در آسمان خداست و در زمین خداست، و هموست سنجیده کار دانا. و خجسته است کسی که فرمانروایی آسمان ها و زمین و آنچه میان آن دو است از آنِ اوست، و علم قیامت پیش اوست و به سوی او برگردانیده می شوید.}

ـ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ * رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُما إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ * لا إِلهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَ يُمِيتُ رَبُّكُمْ وَ رَبُّ آبائِكُمُ الْأَوَّلِينَ . ـ . دخان / ۶ ـ ۸ ـ

{که او شنوای داناست. پروردگار آسمان ها و زمین و آنچه میان آن دو است، اگر یقین دارید. خدایی جز او نیست؛ او زندگی می بخشد و می میراند؛ پروردگار شما و پروردگار پدران شماست.}

ـ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّماواتِ وَ رَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعالَمِينَ * وَ لَهُ الْكِبْرِياءُ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . ـ . جاثیه / ۳۶ ـ ۳۷ ـ

{پس سپاس از آن خداست: پروردگار آسمان ها و پروردگار زمین، پروردگار جهانیان. و در آسمان ها و زمین، بزرگی از آن اوست، و اوست شکست ناپذیر سنجیده کار.}

ـ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَ عَلى والِدَيَّ وَ أَنْ أَعْمَلَ صالِحاً تَرْضاهُ وَ أَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ . ـ . احقاف / ۱۵ ـ

{پروردگارا، بر دلم بیفکن تا نعمتی را که به من و به پدر و مادرم ارزانی داشته ای سپاس گویم و کار شایسته ای انجام دهم که آن را خوش داری، و فرزندانم را برایم شایسته گردان؛ در حقیقت، من به درگاه تو توبه آوردم و من از فرمان پذیرانم.}

ـ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ . ـ . ذاریات / ۵۸ ـ

{خداست که خود روزی بخشِ نیرومندِ استوار است.}

ـ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ . ـ . طور / ۲۸ ـ

{که او همان نیکوکار مهربان است.}

ـ فَدَعا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِر. ـ . قمر/ ۱۰ ـ

{تا پروردگارش را خواند که: «من مغلوب شدم؛ به داد من برس.}

ـ فَأَخَذْناهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ. ـ . قمر / ۴۲ ـ

{تا چون زبردستی زورمند [گریبان] آنان را گرفتیم.}

ـ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ. ـ . قمر / ۵۵ ـ

{نزد پادشاهی توانایند.}

ــ وَ یَبْقی وَجْهُ رَبِّکَ ذُو الْجَلالِ وَ الْإِکْرامِ . -. الرحمن / ۲۷ -

{و ذاتِ باشکوه و ارجمند پروردگارت باقی خواهد ماند.}

ــ تَبارَکَ اسْمُ رَبِّکَ ذِی الْجَلالِ وَ الْإِکْرامِ . -. الرحمن / ۷۸ -

{خجسته باد نام پروردگار شکوهمند و بزرگوارت.} ــ سَبَّحَ لِلَّهِ ما فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ * لَهُ مُلْکُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ یُحْیِی وَ یُمِیتُ وَ هُوَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ * هُوَ الْأَوَّلُ وَ الْآخِرُوَ الظَّاهِرُ وَ الْباطِنُ وَ هُوَ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عَلِیمٌ . -. حدید / ۱- ۳ -

{آنچه در آسمان ها و زمین است، خدا را به پاکی می ستایند، و اوست ارجمند حکیم. فرمانروایی آسمان ها و زمین از آنِ اوست: زنده می کند و می میراند، و او بر هر چیزی تواناست. اوست اوّل و آخر و ظاهر و باطن، و او به هر چیزی داناست.}

ــ إِنَّ اللَّهَ بِکُمْ لَرَؤُفٌ رَحِیمٌ . -. حدید / ۹ -

{و در حقیقت، خدا [نسبت] به شما سخت رؤوف و مهربان است.}

ــ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِیمِ . -. حدید / ۲۱ ــ ۲۹ -

{و خدا دارای کَرَم بسیار است.}

ــ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ. -. حدید / ۲۴ -

{قطعاً خدا بی نیاز ستوده است.}

ــ إِنَّ اللَّهَ قَوِیٌّ عَزِیزٌ. -. حدید / ۲۵ -

{آری، خدا نیرومند شکست ناپذیر است.}

ــ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِیدُ الْعِقابِ . -. حشر / ۴ -

{ [بداند که] خدا سخت کیفر است.}

ــ وَ الَّذِینَ جاؤُ مِنْ بَعْدِهِمْ یَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنا وَ لِإِخْوانِنَا الَّذِینَ سَبَقُونا بِالْإِیمانِ وَ لا تَجْعَلْ فِی قُلُوبِنا غِلًّا لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنا إِنَّکَ رَؤُفٌ رَحِیمٌ . -. حشر / ۱۰ -

{و [نیز] کسانی که بعد از آنان [ــ مهاجران و انصار] آمده اند [و] می گویند: پروردگارا، بر ما و بر آن برادرانمان که در ایمان آوردن بر ما پیشی گرفتند ببخشای، و در دل هایمان نسبت به کسانی که ایمان آورده اند [هیچ گونه] کینه ای مگذار. پروردگارا، راستی که تو رؤوف و مهربانی.}

ــ هُوَ اللَّهُ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ عالِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهادَهِ هُوَ الرَّحْمنُ الرَّحِیمُ * هُوَ اللَّهُ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِکُ الْقُدُّوسُ السَّلامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ الْمُتَکَبِّرُ سُبْحانَ اللَّهِ عَمَّا یُشْرِکُونَ * هُوَ اللَّهُ الْخالِقُ الْبارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْماءُ الْحُسْنی یُسَبِّحُ لَهُ ما فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ هُوَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . – . حشر / ۲۲– ۲۴ –

{اوست خدایی که غیر از او معبودی نیست، داننده غیب و آشکار است، اوست رحمتگر مهربان. اوست خدایی که جز او معبودی نیست؛ همان فرمانروای پاک سلامت [بخش، و] مؤمن [به حقیقت حقّه خود که] نگهبان، عزیز، جبّار [و] متکبر [است]. پاک است خدا از آنچه [با او] شریک می گردانند. اوست خدای خالق نوساز صورتگر [که] بهترین نام ها [و صفات] از آنِ اوست. آنچه در آسمان ها و زمین است [جمله] تسبیح او می گویند و او عزیز حکیم است.}

ــ رَبَّنا عَلَیْکَ تَوَکَّلْنا وَ إِلَیْکَ أَنَبْنا وَ إِلَیْکَ الْمَصِیرُ * رَبَّنا لا تَجْعَلْنا فِتْنَهً لِلَّذِینَ کَفَرُوا وَ اغْفِرْ لَنا رَبَّنا إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ . – . ممتحنه / ۴– ۵ –

{ای پروردگار ما! بر تو اعتماد کردیم و به سوی تو بازگشتیم و فرجام به سوی توست. پروردگارا، ما را وسیله آزمایش [و آماج آزار] برای کسانی که کفر ورزیده اند مگردان، و بر ما ببخشای که تو خود توانای سنجیده کاری.}

ــ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ. – . ممتحنه / ۶ –

{خدا همان بی نیاز ستوده [صفات] است.}

ــ وَ اللَّهُ قَدِیرٌ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِیمٌ . – . ممتحنه / ۷ –

{و خدا تواناست، و خدا آمرزنده مهربان است.}

ــ یُسَبِّحُ لِلَّهِ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ الْمَلِکِ الْقُدُّوسِ الْعَزِیزِ الْحَکِیمِ . – . جمعه / ۱ –

{آنچه در آسمان ها و آنچه در زمین است، خدایی را که پادشاه پاک ارجمند فرزانه است، تسبیح می گویند.}

ــ یُسَبِّحُ لِلَّهِ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْکُ وَ لَهُ الْحَمْدُ وَ هُوَ عَلی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ. – . تغابن / ۱ –

{هر چه در آسمان ها و هر چه در زمین است خدا را تسبیح می گویند. او راست فرمانروایی و او راست سپاس و او بر هر چیزی تواناست.}

ــ وَ اللَّهُ غَنِیٌّ حَمِیدٌ. – . تغابن / ۶ –

{و خدا بی نیاز ستوده است.}

ـ اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ وَ عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ . -. تغابن / ۱۳ -

{خدا[ست که] جز او معبودی نیست، و مؤمنان باید تنها بر خدا اعتماد کنند.}

ـ وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ * عالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . -. تغابن / ۱۷ - ۱۸ -

{و خدا[ست که] سپاس پذیر بردبار است. دانای نهان و آشکار [و] ارجمند سنجیده کار است.}

ـ وَ اللَّهُ مَوْلاكُمْ وَ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ . -. تحریم / ۲ -

{و خدا سرپرست شماست، و اوست دانای حکیم.}

ـ تَبارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَ هُوَ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ إلى قوله وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ. -. ملک / ۱- ۲ -

{بزرگوار [و خجسته] است آنکه فرمانروایی به دست اوست و او بر هر چیزی تواناست. (تا آنجا که می فرماید:) و اوست ارجمند آمرزنده.}

ـ قالُوا سُبْحانَ رَبِّنا إِنَّا كُنَّا ظالِمِينَ . -. قلم / ۲۹ -

{گفتند: پروردگارا، تو را به پاکی می ستاییم، ما واقعاً ستمگر بودیم.}

ـ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ لِوالِدَيَّ وَ لِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِناً وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِناتِ وَ لا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَباراً. -. نوح / ۲۸ -

{پروردگارا، بر من و پدر و مادرم و هر مؤمنی که در سرایم درآید، و بر مردان و زنان باایمان ببخشای، و جز بر هلاکت ستمگران میفزای.}

ـ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا. -. مزمل / ۹ -

{[اوست] پروردگار خاور و باختر، خدایی جز او نیست، پس او را کارساز خویش اختیار کن.}

ـ رَبِّ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ ما بَيْنَهُمَا الرَّحْمنِ لا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطاباً. -. نبا / ۳۷ -

{پروردگار آسمان ها و زمین و آنچه میان آن دو است، بخشایشگری که کس را یارای خطاب با او نیست.}

ـ وَ ما نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ * الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ وَ اللَّهُ عَلى كُلِّ شَيْ ءٍ شَهِيدٌ إلى قوله تعالى إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَ يُعِيدُ * وَ هُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ * ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ـ فَعَّالٌ لِما يُرِيدُ إلى قوله تعالى وَ اللَّهُ مِنْ وَرائِهِمْ مُحِيط. -

. بروج / ۸و۹ و ۱۳ و۱۶ و۲۰ -

{و بر آنان عیبی نگرفته بودند جز اینکه به خدای ارجمند ستوده ایمان آورده بودند. همان [خدایی] که فرمانروایی آسمان ها و زمین از آنِ اوست و خدا[ست که] بر هر چیزی گواه است.تا جایی که می فرماید: هم اوست که [آفرینش را] آغاز می کند و بازمی گرداند. و اوست آن آمُرزنده دوستدارِ [مؤمنان]. صاحب ارجمند عرش. هر چه را بخواهد انجام می دهد. تا جایی که می فرماید: با آنکه خدا از هر سو برایشان محیط است.}

ــ أَ لَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحاكِمِينَ . -. تین / ۸ -

{آیا خدا نیکوترین داوران نیست.}

ــ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ * وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ. -. سوره اخلاص -

{بگو: او خدایی است یکتا، خدای صمد. نه کس را زاده، نه زاییده از کَس، و او را هیچ همتایی نباشد.}

ــ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكِ النَّاسِ * إِلهِ النَّاسِ. -. ناس / ۱- ۳ -

{ بگو: پناه می برم به پروردگار مردم، پادشاه مردم، معبودِ مردم.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لد، [بلد الأمين]: الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَ هِيَ مَرْوِيَّةٌ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ لَهَا شَرْحٌ عَظِيمٌ وَ لَا تَقْرَؤُهَا إِلَّا وَ أَنْتَ طَاهِرٌ وَ هِيَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ يَا اللَّهُ آهِيّاً هُوَ اللَّهُ اشراهيا [شَرَاهِيّاً] يَا اللَّهُ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا اللَّهُ يَا أَوَّلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ آخِرَهُ لَا شَيْ ءَ يَكُونُ قَبْلَهُ وَ لَا شَيْ ءَ يَكُونُ بَعْدَهُ يَا اللَّهُ يَا حَافِظُ يَا حَفِيظُ تَحْفَظُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِكَ يَا حَفِيظُ يَا اللَّهُ يَا مِنْعَامُ يَا مُنْعِمُ خَلَقْتَ النِّعْمَةَ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ وَ أَدْعُوكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَنْشَأْتَ بِهِ مَا شِئْتَ مِنْ مَشِيَّتِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ وَ أَدْعُوكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَقَطَّعَ بِهِ الْعُرُوقُ مِنَ الْعِظَامِ ثُمَّ تَنْبُتُ عَلَيْهَا اللَّحْمُ بِمَشِيَّتِكَ فَلَا يَنْقُصُ مِنْهَا مِثْقَالُ ذَرَّةٍ بِعَظِيمِ ذَلِكَ الِاسْمِ بِقُدْرَتِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَعْلَمُ بِهِ مَا فِي السَّمَاءِ وَ مَا فِي الْأَرْضِ وَ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَ لَا يَعْلَمُ ذَلِكَ أَحَدٌ غَيْرُكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَنْفُخُ بِهِ الْأَرْوَاحَ فِي الْأَجْسَادِ فَيَدْخُلُ بِعَظِيمِ ذَلِكَ الِاسْمِ كُلُّ رُوحٍ إِلَى جَسَدِهَا وَ لَا يَعْلَمُ بِتِلْكَ الْأَرْوَاحِ الَّتِي صُوِّرَتْ فِي جَسَدِهَا الْمُسَمَّى فِي ظُلُمَاتِ الْأَحْشَاءِ إِلَّا أَنْتَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّتِي تَعْلَمُ بِهِ مَا فِي الْقُبُورِ وَ تُحَصِّلُ بِهِ مَا فِي الصُّدُورِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَنْبَتَّ بِهِ اللُّحُومَ عَلَى الْعِظَامِ فَتُنْبِتُ عَلَيْهَا بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْقَادِرِ بِكَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْحَيَاةَ مِنْ مَشِيَّتِكَ الْعُظْمَى إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْمَوْتَ وَ أَجْرَيْتَهُ فِي الْخَلْقِ عِنْدَ انْقِطَاعِ آجَالِهِمْ وَ فَرَاغِ أَعْمَالِهِمْ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي طَيَّبْتَ بِهِ

نُفُوسَ عِبَادِکَ فَطَابَتْ لَهُمْ أَسْمَاؤُکَ الْحُسْنَى وَ آلَاؤُکَ الْکَبْرَى يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمُصَوِّرِ الْمَاجِدِ الْوَاحِدِ الَّذِى خَشَعَتْ لَهُ الْجِبَالُ وَ مَا فِيهَا يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِى تَقُولُ بِهِ لِلشَّيْ ءِ كُنْ فَيَكُونُ بِقُدْرَتِکَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْعَظِيمِ الَّذِى تَجَلَّيْتَ بِهِ لِعَظَمِهِ سُلْطَانِکَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْکَبِيرِ الشَّأْنِ يَا عَظِيمَ السُّلْطَانِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْبُرْهَانِ الْمُنِيرِ الَّذِى سَكَنَ

لَهُ الضِّيَاءُ وَ النُّورُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْوَحْدَانِيَّةِ يَا وَاحِدُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْفَرْدَانِيَّةِ يَا فَرْدُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الصَّمَدَانِيَّةِ يَا صَمَدُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِأَسْمَائِكَ الْكِبْرِيَائِيَّةِ يَا كَبِيرُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ وَ فَوْقَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ قَبْلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ بَعْدَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ مَعَ كُلِّ شَيْ ءٍ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوَّلَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ آخِرَ كُلِّ شَيْ ءٍ وَ الظَّاهِرَ وَ الْبَاطِنَ وَ أَنْتَ بِكُلِّ شَيْ ءٍ عَلِيمٌ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي هُوَ عِنْدَكَ مَكْنُونٌ مَخْزُونٌ الَّذِي كَتَبَهُ الْقَلَمُ فِي قِدَمِ الْأَزْمِنَةِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَجْرِي بِهِ الْفُلْكُ فِي الْبَحْرِ الْمُسَلْسَلِ الْمَحْبُوسِ بِقُدْرَتِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يُسَبِّحُ لَكَ بِهِ قَطْرُ الْمَطَرِ وَ السَّحَابُ الْحَامِلَاتُ قَطَرَاتِ رَحْمَتِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَجْرَيْتَ بِهِ وَابِلَ السَّحَابِ فِي الْهَوَاءِ بِقُدْرَتِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُنْزِلُ بِهِ قَطْرَ الْمَطَرِ مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجاً فَتَجْعَلُهُ فَرَجاً يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي مَلَأْتَ بِهِ قُدْسَكَ بِعَظِيمِ التَّقْدِيسِ يَا قُدُّوسُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي اسْتَعَانَ بِهِ حَمَلَةُ عَرْشِكَ فَأَعَنْتَهُم وَ طَوَّقْتَهُمْ احْتِمَالَهُ فَحَمَلُوهُ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْكُرْسِيَّ سَعَةَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ الْعَرْشَ الْعَظِيمَ الْكَرِيمَ وَ عَظَّمْتَ خَلْقَهُ فَكَانَ كَمَا شِئْتَ أَنْ يَكُونَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا عَظِيمُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي طَوَّقْتَ بِهِ الْعَرْشَ بِهَيْبَةِ الْعِزَّةِ وَ السُّلْطَانِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُخْرِجُ بِهِ نَبَاتَ الْأَرْضِ مَنَافِعَ لِخَلْقِكَ وَ غِيَاثاً يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُطَيِّبُ بِهِ كُلَّ مُرٍّ وَ حُلْوٍ وَ حَامِضٍ وَ هُوَ مِنْ طِينَةٍ وَاحِدَةٍ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمُحْسِنِ الْمُجْمِلِ الْمُنْعِمِ الْمُفْضِلِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي مَلَأَ الدَّهْرَ قُدْسُهُ فَعَظَّمْتَهُ بِالتَّقْدِيسِ يَا قُدُّوسُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَجِيرُ وَ بِعِزَّتِكَ أَسْتَعِينُ يَا مُعِينُ يَا اللَّهُ.

وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الصَّمَدُ الَّذِی لَا نَفَادَ لَهُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تَقَطَّعُ بِهِ أَکْنَافُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ لِدَعْوَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ النُّجُومَ وَ جَعَلْتَ مِنْهَا رُجُوماً لِلشَّیَاطِینِ مَا بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تَنْتَثِرُ بِهِ الْکَوَاکِبُ نَثْراً لِدَعْوَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یَطِیرُ بِهِ الطَّیْرُ فِی جَوِّ السَّمَاءِ صَافَّاتٍ بِأَمْرِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أُحْضِرَتْ بِهِ الْأَرَضُونَ لِأَمْرِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یُسَبِّحُ لَکَ بِهِ کُلُّ شَیْ ءٍ بِلُغَاتٍ مُخْتَلِفَهٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تَنْفَتِحُ بِهِ أَبْوَابُ السَّمَاوَاتِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْبَرْقُ الْخَاطِفُ وَ الصَّوَاعِقُ الْعَاصِفَهُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الرِّیَاحُ الْعَاصِفَاتُ فِی مَجَارِیهَا یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یَنْزِلُ بِهِ مَعَ کُلِّ قَطْرَهٍ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ یُسَبِّحُکَ بِهِ وَ لَا یَرْجِعُ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی شَقَقْتَ بِهِ الْأَرْضَ شَقّاً وَ أَنْبَتَّ فِیهَا حَبًّا وَ عِنَباً وَ قَضْباً وَ زَیْتُوناً وَ نَخْلًا- وَ حَدائِقَ غُلْباً وَ فاکِهَهً وَ أَبًّا یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُخْرِجُ بِهِ الْحُبُوبَ مِنَ الْأَرْضِ فَتُزَیِّنُ بِهَا الْأَرْضَ فَتُذْکَرُ بِنِعْمَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الضَّفَادِعُ فِی الْبِحَارِ وَ الْأَنْهَارِ وَ الْغُدْرَانِ بِأَلْوَانِ صِفَاتِهَا وَ اخْتِلَافِ لُغَاتِهَا یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْمَلَکُ الْقَائِمُ عَلَی الصَّخْرَهِ تَحْتَ الْأَرَضِینَ السُّفْلَی فَیَثْبُتُ عَلَیْهَا بِذَلِکَ الِاسْمِ فَهُوَ یُسَبِّحُکَ بِهِ خَشْیَهَ أَنْ یَسْقُطَ مِنْ مَقَامِهِ فَیَهْلِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَثْبَتَّ بِهِ الْأَرَضِینَ عَلَی هَامَّهِ ذَلِکَ الْمَلَکِ الْقَائِمِ عَلَی الصَّخْرَهِ بِأَمْرِکَ فَهُوَ یُسَبِّحُکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ دَائِماً لَا یَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِیحِ لَکَ وَ التَّقْدِیسِ لِیَدُومَ ثُبُوتُهَا وَ إِلَّا یَسْقُطُ فِی الْیَمِّ فَیَهْلِکُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَهْبَطْتَ بِهِ الصَّخْرَهَ مِنْ جَنَّهِ الْفِرْدَوْسِ إِلَی تَحْتِ الْأَرَضِینَ السُّفْلَی کُلِّهَا فَجَعَلْتَهَا أَسَاساً لِقَدَمَیْ ذَلِکَ الْمَلَکِ یَقِفُ عَلَیْهَا بِقُدْرَتِکَ فَهُوَ

يُسَبِّحُ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ وَ هِيَ مُسَبِّحَةٌ لَكَ بِهِ- لَا يَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِيحِ لَكَ لِئَلَّا يَقَعَ فِي الْيَمِّ الْأَكْبَرِ عَلَى الْبَرْدَةِ الْعُظْمَى يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَثْبَتَّ بِهِ قَوَائِمَ الثَّوْرِ عَلَى شَوْكِهِ مِنْ ظَهْرِ الْحُوتِ فَثَبَتَ عَلَيْهَا قَوَائِمُهُ بِقُدْرَتِكَ يَا اللَّهُ فَهُوَ يُسَبِّحُ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ لَا يَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِيحِ لَحْظَةً خَوْفاً أَنْ يَقَعَ فِي الْيَمِّ فَيَهْلِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَثْبَتَّ بِهِ الْيَمَّ الْأَكْبَرَ عَلَى الْبَرْدَةِ الْعُظْمَى فَهُوَ يُسَبِّحُ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ لَا يَفْتُرُ مِنْهُ أَبَداً يَا اللَّهُ: وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَثْبَتَّ بِهِ الْبَرْدَةَ مُطِيفَةً عَلَى النَّارِ بِقُدْرَتِكَ فَهِيَ مُسَبِّحَةٌ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ لَا تَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّقْدِيسِ خَشْيَةَ أَنْ تَذُوبَ مِنْ وَهَجِ النَّارِ الْكُبْرَى يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَثْبَتَّ بِهِ جَهَنَّمَ بِجَمِيعِ مَا خَلَقْتَ فِيهَا عَلَى مَتْنِ الرِّيحِ فَاسْتَقَرَّتْ عَلَيْهِ بِقُدْرَتِكَ فَهِيَ مُسَبِّحَةٌ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ لَا تَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّقْدِيسِ لِئَلَّا تَخْتَرِقَ بِهَا الرِّيحُ فَتَذْرِيَهَا يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَقْرَرْتَ بِهِ الرِّيحَ إِلَى السَّمُومِ فَاسْتَقَرَّتْ لِعَظَمَهِ ذَلِكَ الِاسْمِ فَهِيَ مُسَبِّحَةٌ لَكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ- لَا تَفْتُرُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَ التَّقْدِيسِ خَشْيَةَ أَنْ تُحْرِقَهَا سَمُّ تِلْكَ السَّمُومِ فَتَهْلِكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَقْرَرْتَ بِهِ السَّمُومَ عَلَى النُّورِ فَاسْتَقَرَّتْ عَلَيْهِ بِأَمْرِكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَثْبَتَّ بِهِ النُّورَ عَلَى الظُّلْمَهِ وَ الظُّلْمَهَ عَلَى الْهَوَاءِ فَاسْتَقَرَّ ذَلِكَ عَلَى الثَّرَى بِقُدْرَتِكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي حَمَلْتَ بِهِ الثَّرَى عَلَى حَرْفَيْنِ مِنْ كِتَابِكَ الْمَخْزُونِ وَ لَا يَعْلَمُ مَا تَحْتَ الثَّرَى إِلَّا أَنْتَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُسَبِّحُ لَكَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ حَوْلَ الْعَرْشِ وَ الْأَرَضِينَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُسَبِّحُ لَكَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ خَلَقْتَهُمْ مِنْ ضِيَاءِ ذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُسَبِّحُ لَكَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ خَلَقْتَهُمْ مِنَ الرَّحْمَهِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُسَبِّحُ لَكَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ خَلَقْتَهُمْ مِنَ الظُّلْمَهِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تُسَبِّحُ لَكَ بِهِ الْمَلَائِكَةُ الَّذِينَ خَلَقْتَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ يَا اللَّهُ.

وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْمَلَائِکَهُ الَّذِینَ خَلَقْتَهُمْ مِنَ الْبَرْدِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْمَلَائِکَهُ الَّذِینَ خَلَقْتَهُمْ مِنَ الثَّلْجِ وَ النَّارِ وَ أَلَّفْتَ بَیْنَهُمْ بِعَظَمَهِ ذَلِکَ الِاسْمِ- لَا تُذِیبُ النَّارُ الثَّلْجَ وَ لَا یُطْفِئُ الثَّلْجُ النَّارَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْمَلَائِکَهُ الَّذِی خَلَقْتَهُمْ مِنَ النُّورِ فَیَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمُ النُّورُ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَهُ مِنْ تَسْبِیحِ ذَلِکَ الِاسْمِ وَ بِهِ یَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ تَسْبِیحٌ تَخْلُقُ مِنْهُ مَلَائِکَهً یُسَبِّحُونَکَ وَ یُقَدِّسُونَکَ وَ یُهَلِّلُونَکَ وَ یُکَبِّرُونَکَ وَ یُمَجِّدُونَکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ مَلَائِکَهً مِنْ رَحْمَتِکَ فَهُمْ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَرْحَمُونَ الضُّعَفَاءَ مِنْ خَلْقِکَ یَا رَحِیمُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ مَلَائِکَهَ الرَّأْفَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ زَیَّنْتَهُمْ بِرَأْفَتِکَ فَهُمْ یَتَحَنَّوْنَ بِذَلِکَ الِاسْمِ عَلَی عِبَادِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ مَلَائِکَهً مِنْ غَضَبِکَ وَ جَعَلْتَهُمْ بِذَلِکَ الِاسْمِ عَدُوّاً لِمَنْ عَصَاکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ مَلَائِکَهً مِنْ سَخَطِکَ وَ جَعَلْتَهُمْ یَنْتَقِمُونَ مِمَّنْ تَشَاءُ مِنْ خَلْقِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَوَّلِ بِغَیْرِ تَکْوِینٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْآخِرِ بِلَا نَفَادٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْبَارِئُ بِغَیْرِ غَایَهٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الدَّائِمِ بِلَا فَنَاءٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْقَائِمِ عَلَی کُلِّ نَفْسٍ بِمَا کَسَبَتْ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَزِیزُ بِلَا مُعِینٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْقَاضِی فِی خَلْقِهِ بِمَا یَشَاءُ کَیْفَ یَشَاءُ لِمَا یَشَاءُ بِلَا مُشِیرٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَا نِدَّ لَکَ وَ لَا عَدِیلَ لَکَ وَ لَا نَظِیرَ لَکَ وَ لَا سَمِیَّ لَکَ وَ لَا صَاحِبَهَ لَکَ وَ لَا وَلَدَ لَکَ وَ لَا مَوْلُودَ لَکَ وَ لَا ضِدَّ لَکَ وَ لَا مُعَانِدَ لَکَ وَ لَا مُکَایِدَ لَکَ وَ لَا یَبْلُغُ أَحَدٌ وَصْفَکَ أَنْتَ کَمَا وَصَفْتَ نَفْسَکَ أَحَدٌ صَمَدٌ لَمْ یَتَّخِذْ وَلَداً وَ لَمْ یُولَدْ- وَ لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُواً أَحَدٌ یَا اللَّهُ.

وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الَّذِی لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ- وَ هُوَ السَّمِیعُ الْعَلِیمُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْوَاحِدِ الْفَرْدِ الصَّمَدِ لَیْسَ کَمِثْلِکَ شَیْ ءٌ وَ لَا مَدَی لِوَصْفِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَیْسَ أَحَدٌ سِوَاکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَیْسَ إِلَهاً غَیْرُکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَیْسَ خَالِقاً وَ لَا رَازِقاً سِوَاکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الظَّاهِرِ فِی کُلِّ شَیْ ءٍ بِالْقُدْرَهِ وَ الْکِبْرِیَاءِ وَ الْبُرْهَانِ وَ السُّلْطَانِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْبَاطِنِ دُونَ کُلِّ شَیْ ءٍ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تَعَالَیْتَ فِی کُلِّ شَیْ ءٍ بِالْقَهْرِ وَ السُّلْطَانِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یُحِیطُ بِهِ عِلْمُ الْعُلَمَاءِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یَحْوِیهِ حُکْمُ الْحُکَمَاءِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یَغْلِبُهُ تَدْبِیرُ الْفُقَهَاءِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یَنَالُهُ تَفَکُّرُ الْعُقَلَاءِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یُبْصِرُهُ بَصَرُ الْبُصَرَاءِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی لَا یَعْلَمُهُ أَحَدٌ سِوَاکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَخْزُونِ الْمَکْنُونِ الَّذِی لَا یَعْرِفُهُ أَحَدٌ إِلَّا بِالْآیَاتِ الْوَاضِحَاتِ وَ الدَّلَالاتِ الْبَیِّنَاتِ وَ الْعَلَامَاتِ الظَّاهِرَاتِ مِنْ عَجَائِبِ الْخَلْقِ مِنَ النَّارِ وَ النُّورِ وَ الظُّلُمَاتِ وَ السَّحَابِ الْمُتَطَابِقَاتِ وَ الرِّیَاحِ الذَّارِیَاتِ وَ الْأَعْیُنِ الْجَارِیَاتِ وَ النُّجُومِ الْمُسَخَّرَاتِ وَ جَلَامِیدِ الْأَهْوِیَهِ الْمُتَرَاکِمَاتِ بَیْنَ الْأَرَضِینَ وَ السَّمَاوَاتِ وَ الْعُیُونِ الْمُنْفَجِرَاتِ وَ الْأَنْهَارِ الْجَارِیَاتِ وَ الْبِحَارِ وَ مَا فِیهِنَّ مِنَ الْأُمَمِ الْمُخْتَلِفَاتِ کُلٌّ یُسَبِّحُ لَکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ الْعَظِیمِ الَّذِی لَا تَفْنَی عَجَائِبُهُ لِمَا عَظَّمْتَهُ وَ شَرَّفْتَهُ وَ کَرَّمْتَهُ وَ کَبَّرْتَهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْجِبَالُ الرَّاسِیَاتُ بِأَمْرِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْأَنْهَارُ الْجَارِیَاتُ بِأَمْرِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْبِحَارُ الزَّاخِرَاتُ الَّتِی هِیَ بِالْأَرْضِ مُحِیطَاتٌ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْأَشْجَارُ الْمُخْضَرَّاتُ النَّضِرَاتُ وَ الْأَوْرَاقُ الزَّاهِرَاتُ وَ الْأَغْصَانُ الْمُثْمِرَاتُ وَ الثَّمَرَاتُ الطَّیِّبَاتُ کُلٌّ یُسَبِّحُ لَکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ

وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ الْعُیُونُ الْوَاقِفَاتُ بِقُدْرَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ النَّخْلُ الْبَاسِقَاتُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْکَبِیرِ الْجَلِیلِ الْأَجَلِّ الْأَعْظَمِ الَّذِی إِذَا دُعِیتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أَعْطَیْتَ وَ إِذَا قُسِمَ بِهِ عَلَیْکَ بَرَرْتَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی مَنْ دَعَاکَ بِغَیْرِهِ لَمْ یَزْدَدْ مِنْ مَعْرِفَتِهِ بِکَ إِلَّا بُعْداً وَ یَنْقَلِبْ إِلَیْکَ الْبَصِرُ خَاسِئاً وَ هُوَ حَسِیرٌ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ النِّیرَانَ بِجَمِیعِ مَا خَلَقْتَ فِیهَا بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ رِضْوَانَ خَازِنَ الْجِنَانِ مِنْ نُورِ الْعِزَّهِ وَ السُّلْطَانِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ مَالِکَ خَازِنَ النِّیرَانِ مِنَ الْغَضَبِ وَ الِانْتِقَامِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی غَرَسْتَ بِهِ أَشْجَارَ الْجِنَانِ زِینَهً لَهَا بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی فَتَحْتَ بِهِ أَبْوَابَ الْجِنَانِ لِأَهْلِ طَاعَتِکَ وَ غَلَقْتَهَا عَنْ أَهْلِ مَعْصِیَتِکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی فَتَحْتَ بِهِ أَبْوَابَ النِّیرَانِ لِأَهْلِ مَعْصِیَتِکَ وَ غَلَقْتَهَا عَنْ أَهْلِ طَاعَتِکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی فَجَّرْتَ بِهِ عُیُونَ الْجِنَانِ لِأَوْلِیَائِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ جَنَّهً عَرْضُهَا کَعَرْضِ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ وَ کَذَلِکَ جَعَلْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ مِنَ الْجِنَانِ بِقُدْرَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی وَضَعْتَهُ عَلَی الْجِنَانِ فَحَسَّنَتْ وَ أَشْرَقَتْ وَ تَزَیَّنَتْ بِضَوْءِ نُورِ ذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومَ الْمُسَخَّرَاتِ بِأَمْرِکَ وَ أَجْرَیْتَهُمْ فِی الْفُلْکِ بِقُدْرَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُسَبِّحُ لَکَ بِهِ النُّجُومُ بِعَظَمَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی کَتَبْتَهُ حَوْلَ سِدْرَهِ الْمُنْتَهَی عِنْدَهَا جَنَّهُ الْمَأْوَی وَ جَعَلْتَ فِیهَا رَحْمَتَکَ وَ مَغْفِرَتَکَ وَ رِضْوَانَکَ بِذَلِکَ الِاسْمِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی فِی خَزَائِنِ رَحْمَتِکَ وَ مَغْفِرَتِکَ فَهُوَ یَتَرَأَّفُ بِرَأْفَتِکَ عَلَی الرَّاحِمِینَ وَ الْمُسْتَغْفِرِینَ وَ النَّاسُ مِنْ عِبَادِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی فِی خَزَائِنِ مُلْکِکَ وَ عِنْدَهُ قَضَاءُ سُلْطَانِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی افْتَخَرْتَ بِهِ نَفْسَکَ وَ

بِكِبْرِيَائِكَ وَ عَظَمَتِكَ وَ لَا يَنْبَغِی الْفَخْرُ وَ الْكِبْرِيَاءُ وَ الْعَظَمَهُ وَ الْمِنَّهُ إِلَّا لَكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ جَبْرَئِيلَ مِنْ رُوحِ الْقُدُسِ وَ جَعَلْتَهُ سَفِيراً بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَنْبِيَائِكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی خَلَقْتَ مِيكَائِيلَ مِنْ نُورِ الْبَهَاءِ وَ جَعَلْتَهُ بِكَيْلِ الْمَطَرِ عَالِماً وَ كُلَّ ذَلِكَ عِنْدَكَ مَعْلُوماً وَ عَدَدَ كُلِّ قَطْرَهٍ مَفْهُوماً بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ إِسْرَافِيلَ وَ عَظَّمْتَ خِلْقَتَهُ بِذَلِكَ الِاسْمِ فَهُوَ يُسَبِّحُكَ بِهِ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ عِزْرَائِيلَ مَلَكَ الْمَوْتِ فَظَلَّ بِعَظِيمِ ذَلِكَ الِاسْمِ وَكِيلًا عَلَی قَبْضِ الْأَرْوَاحِ وَ هِیَ لَهُ سَامِعَهٌ مُطِيعَهٌ لِأَمْرِهِ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی دَعَاكَ بِهِ إِسْرَافِيلُ فَأَجَبْتَهُ وَ الْعَرْشُ عَلَی كَاهِلِهِ وَ هُوَ فَارِشٌ أَجْنِحَتَهُ لَمْ يَضْطَجِعْ وَ لَمْ يَنَمْ وَ لَمْ يَأْكُلْ وَ لَمْ يَشْرَبْ وَ لَمْ يَغْفُلْ مُنْذُ خَلَقْتَهُ وَ لَمْ يَشْتَغِلْ عَنْ عِبَادَتِكَ طَرْفَهَ عَيْنٍ هَيْبَهً لَكَ وَ خَوْفاً بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی يُسَبِّحُ لَكَ بِهِ إِسْرَافِيلُ فَيَقْطَعُ تَسْبِيحُهُ عَلَی جَمِيعِ الْمَلَائِكَهِ عِبَادَتَهُمْ- لِاسْتِمَاعِهِمْ إِلَی طَيِّبِ صَوْتِهِ وَ تَسْبِيحِهِ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی يُسَبِّحُ لَكَ بِهِ عِزْرَائِيلُ فِی مَقَامِهِ بَيْنَ يَدَيْكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی يُسَبِّحُ لَكَ بِهِ جَبْرَئِيلُ فِی مَقَامِهِ بَيْنَ يَدَيْكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی يُسَبِّحُ لَكَ بِهِ إِسْرَافِيلُ فَتَخْلُقُ مِنْ كُلِّ لَفْظَهٍ مِنْ تَسْبِيحِهِ مَلَكاً يُسَبِّحُكَ بِذَلِكَ الِاسْمِ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی خَلَقْتَ بِهِ وَ أَحْيَيْتَ جَمِيعَ خَلْقِكَ بَعْدَ أَنْ كَانُوا أَمْوَاتاً بِذَلِكَ الِاسْمِ إِذْ قُلْتَ فِی كِتَابِكَ- كُنْتُمْ أَمْواتاً فَأَحْياكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی تُمِيتُ بِهِ جَمِيعَ خَلْقِكَ عِنْدَ فَنَاءِ آجَالِهِمْ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی تُحْيِی بِهِ جَمِيعَ خَلْقِكَ لِلْقِيَامِ بَيْنَ يَدَيْكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی تَحْشُرُ بِهِ جَمِيعَ خَلْقِكَ- يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْداثِ سِراعاً

يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی یَنْفُخُ بِهِ إِسْرَافِیلُ فَتَخْرُجُ بِهِ الْأَرْوَاحُ مِنَ الْقُبُورِ وَ تَنْشَقُّ عَنْ أَهْلِهَا فَتَدْخُلُ کُلَّ رُوحٍ إِلَی جَسَدِهَا لَا تَتَشَابَهُ عَلَی الْأَرْوَاحِ أَجْسَادُهَا بِذَلِکَ الِاسْمِ فَیُخْرَجُ بِهِمْ إِلَی رَبِّهِمْ یَنْسِلُونَ یَا اللَّهُ: وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْقُدُّوسِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْمُقِیلِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْحَقِّ الْمُبِینِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْبَاسِطِ یَا بَاسِطَ الْبَسِیطَهِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْوَدُودِ الْمُتَوَحِّدِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الرَّشِیدِ مُرْشِدِنَا یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْوَاهِبِ الْمُوهِبِ یَا وَهَّابُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْغَائِبِ فِی خَزَائِنِ الْغَیْبِ یَا عَلَّامَ الْغُیُوبِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الْغَافِرِ یَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ ذُو ذِی الْعَفْوِ وَ الْغُفْرَانِ وَ الرَّحْمَهِ وَ الرِّضْوَانِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَاءِ نَعْمَائِکَ الدَّائِمَهِ یَا مُنْعِمُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِأَسْمَاءِ آلَائِکَ الْبَاقِیَهِ یَا بَاقِی یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی طَوَّقْتَ بِهِ أَبْصَارَ عِبَادِکَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ حَتَّی یَنْظُرُوا إِلَی نُورِ وَجْهِکَ الْکَرِیمِ الْبَاقِی یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی قَذَفْتَ بِهِ الْخَوْفَ فِی قُلُوبِ الْخَائِفِینَ الرَّاجِینَ فَهُمْ یَرْجُونَ رَحْمَتَکَ وَ یَخَافُونَ عَذَابَکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی وَضَعْتَهُ عَلَی سَمَائِکَ فَتَزَیَّنَتْ بِنُورِ بَهَائِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی تُنَوِّمُ بِهِ الْعُیُونُ وَ أَنْتَ حَیٌّ قَیُّومٌ- لَا تَأْخُذُکَ سِنَهٌ وَ لَا نَوْمٌ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَنْزَلْتَهُ عَلَی عُیُونِ أَهْلِ الْغَفْلَهِ فَغَفَلُوا عَنْکَ فَنَامُوا عَنْ طَاعَتِکَ یَا قَیُّومَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الَّذِی أَنْزَلْتَهُ عَلَی عُیُونِ مُحِبِّیکَ فَطَارَ عَنْهُمُ النَّوْمُ إِجْلَالًا لِعَظَمَهِ ذَلِکَ الِاسْمِ فَقَامُوا صُفُوفاً بَیْنَ یَدَیْکَ قِیَاماً عَلَی أَقْدَامِهِمْ یُنَاجُونَکَ فِی فَکَاکِ رِقَابِهِمْ مِنَ النَّارِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ التَّامِّ الْعَامِّ الْکَامِلِ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ ص وَ یس وَ الصَّافَّاتِ وَ حم عسق وَ کهیعص یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ الم اللَّهُ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَلِکُ الْحَقُّ الْمُبِینُ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ بِاسْمِکَ یَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الرَّازِقُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُبْدِئُ الْمُعِیدُ

الْفَعَّالُ لِمَا يُرِيدُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ يَا لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحانَكَ إِنِّی كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَزِيزِ الْأَعَزِّ لَا عَزِيزَ غَيْرُكَ يَا عَزِيزُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْعَلِيِّ الْعَالِی الْمُبَارَكِ الْبَارِّ يَا بَارّاً بِعِبَادِهِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْجَوَادِ الْأَجْوَدِ يَا جَوَادُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْكَرِيمِ الْأَكْرَمِ يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْقَابِضِ الْبَاسِطِ يَدَاكَ مَبْسُوطَتَانِ بِالْخَيْرِ وَ الْجَبَرُوتِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ أَنْتَ الرَّازِقُ فِی الظِّلِّ وَ الْحَرُورِ وَ الْخَيْرِ وَ الشُّرُورِ وَ الْغَمِّ وَ السُّرُورِ وَ لَا يَعْزُبُ عَنْكَ فِی الْأَزْمَانِ وَ الدُّهُورِ يَا سَيِّدُ يَا غَفُورُ يَا سَنَدُ يَا شَكُورُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْجَامِعِ الْمَجْمُوعِ الْجَلِيلِ الْجَمِيلِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الدَّائِمِ الْقَائِمِ الْحَافِظِ يَا حَفِيظُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الظَّاهِرِ الْبَاطِنِ الْبُرْهَانِ الْمُبِينِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِی تَعْلَمُ بِهِ حَاجَتِی وَ مَا فِی نَفْسِی وَ ضَمِيرِی لِأَنَّكَ أَنْتَ تَعْلَمُ ضَمَائِرَ الْقُلُوبِ يَا عَلَّامَ الْغُيُوبِ يَا غَفَّارَ الذُّنُوبِ يَا سَتَّارَ الْعُيُوبِ اغْفِرْ لِی مَا سَبَقَ فِی عِلْمِكَ مِنْ ذُنُوبِی وَ اسْتُرْ عَلَيَّ فِيمَا بَقِیَ مِنْ عُمُرِی يَا كَرِيمُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْكَرِيمِ الْمُنِيرِ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ بَاسِطُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مَلِكُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ بِكُلِّ شَیْءٍ مُحِيطٌ فِی السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا حَیَّ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا أَحَدَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا قَاضِیَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا قَيُّومَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا قُدُّوسَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُؤْمِنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا سَلَامَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا جَبَّارَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا طَاهِرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا عَزِيزَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا جَمِيلَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُكَوِّنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا بَارِئَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا سُلْطَانَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ

يَا صَمَدَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا وَاحِدَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مَعْرُوفٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ بِالْجُودِ مَوْصُوفٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَعْبُودَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُوجِدَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا سَيِّدَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا شَدِيدَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا رَحِيمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ صَاحِبَةٌ وَ لَا وَلَدٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ مُعِينٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ وَزِيرٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ عَدِيلٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ بَدِيلٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَيْسَ لَهُ شَبِيهٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يُقَاسُ بِهِ شَيْ ءٌ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يُدْرِكُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا حَكَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَعْلَمُ ما فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مَذْكُورٌ بِكُلِّ لِسَانٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مَقْصُودٌ بِالْخَيْرِ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا دَائِمَ الْمُلْكِ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يُزِيلُ مُلْكَهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنى فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ الْكِبْرِياءُ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ الْعِزَّةُ فِي السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ مَلَكُوتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا عَظِيمَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا جَلِيلَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا قَدِيرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُقْتَدِرَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَعِيشُ فِي كَنَفِهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ بِيَدِهِ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَبْسُطُ رِزْقَهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ نِعْمَتُهُ لَا تُحْصَى عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ رَأْفَتُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مُتَفَضِّلٌ عَلَى أَهْلِ

السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مُتَعَطِّفُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مُنْعِمٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ وَجَبَ حَقُّهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ وَجَبَ شُكْرُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ وَجَبَ ذِكْرُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ وَجَبَ عِبَادَتُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ أَيَادِيهِ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ فَضْلُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ تَفَضُّلُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ تَعَطُّفُهُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ نِعَمُهُ مَبْسُوطَةٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ نَاصِرٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ غَافِرٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ تَوَّابٌ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا لَطِيفاً بِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا رَءُوفاً بِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا رَفِيقاً بِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ فِي قَبْضَتِهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا عَلِيماً بِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ عَبِيدُهُ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَحْكُمُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ كَنْزٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ عِزٌّ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ حِرْزٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ ذُخْرٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ كَهْفٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مُنْجٍ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ مَلْجَأٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ خَطِرٌ لِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ حَسَنُ الصُّنْعِ فِي أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا قَدِيمَ الْإِحْسَانِ بِأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُجْمِلَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ الْمِنَّةُ عَلَى أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يُؤَدِّي حَقَّهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يُؤَدِّي شُكْرَهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَا يَبْلُغُ كُنْهَ عَظَمَتِهِ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ لَهُ مِيرَاثُ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ هُوَ وَارِثُ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ

وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُثْبِتَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُحْيِي أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مُمِيتَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا نَافِعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَرْجُوهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا ثِقَةَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا أَمَلَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا رَجَاءَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا زَيْنَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَذْكُرُهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ يَا مَنْ يَسْأَلُهُ أَهْلُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ وَ اسْتَوَيْتَ بِهِ عَلَى عَرْشِكَ وَ هُوَ مَكْتُوبٌ عَلَى كُرْسِيِّكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي مَنْ دَعَاكَ بِهِ أَجَبْتَهُ وَ مَنْ نَادَاكَ بِهِ لَبَّيْتَهُ وَ مَنْ نَاجَاكَ بِهِ نَاجَيْتَهُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَخْزُونِ الْمَكْنُونِ الطُّهْرِ الطَّاهِرِ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي مَنِ اسْتَغَاثَكَ بِهِ أَغَثْتَهُ وَ مَنِ اسْتَجَارَكَ بِهِ آجَرْتَهُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ أَحَدٌ سِوَاكَ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي كَتَبْتَهُ عَلَى قَلْبِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَعَرَفَ مَا أَوْحَيْتَهُ إِلَيْهِ مِنْ وَحْيِكَ فَبِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بِحَقِّ حَقِّكَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بِحَقِّهِمْ عَلَيْكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ كَمَا صَلَّيْتَ وَ بَارَكْتَ وَ رَحِمْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَ أَعْطِنِي سُؤْلِي فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ فَإِنَّكَ تَعْلَمُ سُؤْلِي وَ مُنَايَ وَ أَنْ تَجْعَلَ نَفْسِي مُطْمَئِنَّةً بِلِقَائِكَ صَابِرَةً عَلَى بَلَائِكَ رَاضِيَةً بِقَضَائِكَ مُشْتَاقَةً إِلَى لِقَائِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدِكَ ابْنُ أَمَتِكَ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ أَتَقَلَّبُ فِي قَبْضَتِكَ نَافِذٌ فِيَّ حُكْمُكَ مَاضٍ فِيَّ قَضَاؤُكَ أَمَرْتَنِي فَعَصَيْتُ وَ نَهَيْتَنِي فَأَتَيْتُ وَ دَعَوْتَنِي إِلَى طَاعَتِكَ فَقَصَّرْتُ وَ حَمَلْتَ عَلَيَّ فَأَسْرَفْتُ وَ أَحْسَنْتَ إِلَيَّ وَ إِلَى نَفْسِي أَسَأْتُ وَ هَذِهِ يَدَايَ يَا سَيِّدَاهْ يَا مَوْلَاهْ مَرْفُوعَةٌ إِلَيْكَ وَ مُتَوَكِّلٌ عَلَيْكَ وَ تَائِبٌ إِلَيْكَ فِيمَا أَتَيْتُ مِنْ سُوءِ فِعَالِي وَ قَبِيحِ أَعْمَالِي وَ طُولِ آمَالِي وَ هَذِهِ رَقَبَتِي إِلَيْكَ خَاضِعَةٌ عِنْدَكَ ذَلِيلَةٌ لَدَيْكَ خَاشِعَةٌ فَإِنْ أَخَذْتَ فَبِعَدْلِكَ وَ إِنْ عَفَوْتَ فَبِفَضْلِكَ فَكُنْ عِنْدَ ظَنِّي بِكَ مُحْسِناً يَا مُحْسِنُ يَا مُجْمِلُ يَا مُنْعِمُ يَا

مُفْضِلُ یَا أَکْرَمَ الْأَکْرَمِینَ یَا أَجْوَدَ الْأَجْوَدِینَ یَا اللَّهُ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا سَامِعَ کُلِّ صَوْتٍ یَا أَبْصَرَ النَّاظِرِینَ یَا أَسْرَعَ الْحَاسِبِینَ یَا أَحْکَمَ الْحَاکِمِینَ یَا خَیْرَ الْغَافِرِینَ یَا خَیْرَ الشَّاکِرِینَ یَا خَیْرَ الْفَاصِلِینَ یَا خَیْرَ الرَّازِقِینَ یَا رَازِقَ الْمُقِلِّینَ یَا رَاحِمَ الْمُذْنِبِینَ یَا مُقِیلَ عَثْرَهِ الْعَاثِرِینَ یَا مُعْطِیَ الْمَسَاکِینِ یَا ذَا الْقُوَّهِ الْمَتِینَ یَا أَوْسَعَ الْمُعْطِینَ یَا وَلِیَّ الْمُؤْمِنِینَ أَنْتَ الْمُسْتَعَانُ وَ عَلَیْکَ الْمُعَوَّلُ وَ إِلَیْکَ الْمُشْتَکَی وَ بِکَ الْمُسْتَغَاثُ وَ أَنْتَ الْمُؤَمَّلُ وَ الرَّجَاءُ وَ الْمُرْتَجَی لِلْآخِرَهِ وَ الْأُولَی: اللَّهُمَّ أَنْتَ الذَّاکِرُ لِمَنْ ذَکَرَکَ الشَّاکِرُ لِمَنْ شَکَرَکَ الْمُجِیبُ لِمَنْ دَعَاکَ الْمُغِیثُ لِمَنْ نَادَاکَ وَ الْمُرْجَی لِمَنْ رَجَاکَ الْمُقْبِلُ عَلَی مَنْ نَاجَاکَ الْمُعْطِی لِمَنْ سَأَلَکَ أَسْأَلُکَ یَا سَیِّدِی بِرَحْمَتِکَ الَّتِی وَسِعَتْ کُلَّ شَیْ ءٍ وَ انْقَادَتْ بِهِ الْقُلُوبُ إِلَی طَاعَتِکَ وَ أَقَلْتَ بِهَا الْعَثَرَاتِ إِلَی رَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَرْغَبُ إِلَیْکَ فَقِیراً وَ أَتَوَکَّلُ عَلَیْکَ مُحْتَسِباً وَ أَسْتَرْزِقُکَ مُتَوَسِّعاً سَیِّدِی أَنْتَ بِحَاجَتِی عَلِیمٌ فَکُنْ بِهَا حَفِیّاً فَإِنَّکَ بِهَا عَالِمٌ غَیْرُ مُعَلَّمٍ وَ أَنْتَ بِهَا وَاسِعٌ غَیْرُ مُتَکَلِّفٍ قَادِرٌ عَلَیْهَا غَیْرُ عَاجِزٍ قَوِیٌّ غَیْرُ ضَعِیفٍ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ بِحَقِّ مَا فِی هَذَا الْکِتَابِ مِنْ أَسْمَائِکَ وَ دُعَائِکَ وَ أَسْمَائِکَ الْحُسْنَی وَ آلَائِکَ الْکُبْرَی الْعُظْمَی أَنْ تَغْفِرَ لِی مَا سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِی وَ عَافِنِی فِیمَا بَقِیَ مِنْ عُمُرِی وَ هَبْ لِی عَمَلًا صَالِحاً رَضِیّاً زَکِیّاً تَقِیّاً وَ تَقَبَّلْهُ مِنِّی وَ لَا تَرُدَّهُ عَلَیَّ إِنَّکَ جَوَادٌ کَرِیمٌ وَ أَنْتَ عَلَی کُلِّ شَیْ ءٍ قَدِیرٌ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ یَا أَکْرَمَ الْأَکْرَمِینَ یَا خَیْرَ مَنْ سُئِلَ وَ أَجْوَدَ مَنْ أَعْطَی أَسْأَلُکَ أَنْ تَغْفِرَ لِی مَا أَخْطَأْتُ وَ مَا تَعَمَّدْتُ وَ مَا نَسِیتُ وَ مَا ذَکَرْتُ وَ مَا أَنْکَرْتُ وَ مَا عَلِمْتُ وَ مَا جَهِلْتُ وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّی عَزَّ جَارُکَ وَ جَلَّ ثَنَاؤُکَ وَ لَا إِلَهَ غَیْرُکَ تَعَالَیْتَ أَنْ یَکُونَ لَکَ وَلَدٌ أَوْ شَرِیکٌ وَ تَجَبَّرْتَ أَنْ یَکُونَ لَکَ نِدٌّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَکَ لَا شَرِیکَ لَکَ اللَّهُمَّ إِنَّکَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا قَوْلِی سِرّاً وَ عَلَانِیَهً اللَّهُمَّ فَإِنْ کُنْتُ صَادِقاً فِی

ذَلِکَ فَ اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَ وَ ارْحَمْهُما کَما رَبَّیانِی صَغِیراً اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا بَرَاءَهَ لِی فَأَعْتَذِرَ وَ لَا قُوَّهَ لِی فَأَنْتَصِرَ غَیْرَ أَنِّی مُقِرٌّ بِالذَّنْبِ الْعَظِیمِ الْعَظِیمِ عَلَی نَفْسِی وَ مُعْتَرِفٌ بِهِ عِنْدَکَ وَ مُسْتَغْفِرٌ مِنْهُ إِلَیْکَ یَا مَنْ لَا تَتَعَاظَمُهُ الذُّنُوبُ وَ لَا تَنْقُصُهُ الْمَغْفِرَهُ اغْفِرْ لِی ذُنُوبِی وَ اسْتُرْ عَلَیَّ عُیُوبِی یَا کَرِیمُ یَا عَظِیمُ یَا حَلِیمُ یَا عَلِیمُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا اللَّهُ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ اسْتَجِبْ لِی دُعَائِی وَ لَا تُشْمِتْ بِی أَعْدَائِی وَ لَا تَجْعَلِ النَّارَ مَأْوَایَ وَ اجْعَلِ الْجَنَّهَ مَنْزِلِی وَ قَرَارِی وَ مَسْکَنِی وَ مَثْوَایَ یَا سَیِّدِی وَ رَجَائِی وَ ثِقَتِی وَ مَوْلَایَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ وَ أَدْعُوکَ دُعَاءَ الْمُضْطَرِّ الضَّرِیرِ وَ أَدْعُوکَ دُعَاءَ الْمُکَبَّلِ الْأَسِیرِ وَ أَرْجُوکَ رَجَاءَ الْمُسْتَجِیرِ الْغَرِیقِ الَّذِی قَدْ تَحَیَّرَ مِنْ کَثْرَهِ ذُنُوبِهِ وَ غَرِقَ فِی بِحَارِ عُیُوبِهِ سَیِّدِی أَدْعُوکَ دُعَاءَ مَنْ لَا یَکْشِفُ مَا بِهِ غَیْرُکَ یَا کَرِیمُ أَدْعُوکَ دُعَاءَ مَنْ لَیْسَ لَهُ سِوَاکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ وَ أَدْعُوکَ دُعَاءَ مَنِ اشْتَدَّتْ فَاقَتُهُ وَ قَلَّتْ حِیلَتُهُ وَ ضَعُفَتْ قُوَّتُهُ وَ عَظُمَتْ فِیمَا عِنْدَکَ رَغْبَتُهُ وَ أَلْقَی إِلَیْکَ بِحَاجَتِهِ وَ قَصَدَکَ بِمَسْأَلَتِهِ یَا أَکْرَمَ مَنْ سُئِلَ وَ أَفْضَلَ مَنْ أَعْطَی یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تُحْیِیَنِی حَیَاهَ الْأَبْرَارِ وَ أَنْ تَتَوَفَّانِی وَفَاهَ الْأَخْیَارِ الَّذِینَ هُمْ فِی الْقِیَامَهِ مَصَابِیحُ الْأَنْوَارِ الَّذِینَ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لَا هُمْ یَحْزَنُونَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَنِی فِی الدُّنْیَا عَلَی حَذَرٍ وَ مِنَ الْآخِرَهِ عَلَی وَجَلٍ وَ مِنْ نَفْسِی عَلَی حُسْنِ عَمَلٍ وَ مِنْ یَقِینِ قَلْبِی عَلَی قُرْبِ أَمَلٍ یَا أَکْرَمَ الْأَکْرَمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ الْأَمْنَ وَ الْإِیمَانَ وَ السَّلَامَهَ وَ الْإِسْلَامَ وَ الْعَفْوَ وَ الْغُفْرَانَ وَ الرَّحْمَهَ وَ الرِّضْوَانَ وَ النَّجَاهَ مِنَ النِّیرَانِ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ یَا کَرِیمُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ یَا مَنْ لَیْسَ لَهُ سَمِیٌّ أَنْ تُصَلِّیَ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ کَمَا صَلَّیْتَ عَلَی إِبْرَاهِیمَ وَ آلِ إِبْرَاهِیمَ إِنَّکَ حَمِیدٌ مَجِیدٌ اللَّهُمَّ اجْمَعْ بَیْنِی وَ بَیْنَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فِی رَحْمَتِکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ فَإِنِّی آمَنْتُ بِهِ وَ لَمْ أَرَهُ وَ لَا تَحْرِمْنِی فِی الْقِیَامَهِ رُؤْیَتَهُ وَ أَحْیِنِی عَلَی سُنَّتِهِ وَ اقْبِضْنِی عَلَی مِلَّتِهِ وَ احْشُرْنِی فِی زُمْرَتِهِ وَ أَدْخِلْنِی فِی

شَفَاعَتِهِ وَ اسْقِنِی بِکَأْسِهِ الْأَوْفَی مَشْرَباً رَوِیّاً سَائِغاً هَنِیئاً طَیِّباً مَرِیئاً شَرْبَهً لَا ظَمَأَ بَعْدَهَا یَا کَرِیمُ أَنْتَ سَیِّدِی وَ رَجَائِی وَ ذُخْرِی وَ ذَخِیرَتِی وَ أَمَلِی قَصِّرْ فِی الدُّنْیَا آمَالِی وَ أَدِمْ رَغْبَتِی إِلَیْکَ وَ آمَالِی اللَّهُمَّ کَمْ مِنْ نِعْمَهٍ أَنْعَمْتَ بِهَا عَلَیَّ قَلَّ لَکَ عِنْدَهَا شُکْرِی وَ کَمْ مِنْ بَلِیَّهٍ ابْتَلَیْتَنِی بِهَا قَلَّ لَکَ عِنْدَهَا صَبْرِی فَیَا مَنْ قَلَّ عِنْدَ نِعْمَتِهِ شُکْرِی فَلَمْ یَحْرِمْنِی وَ یَا مَنْ قَلَّ عِنْدَ بَلِیَّتِهِ صَبْرِی فَلَمْ یَخْذُلْنِی وَ یَا مَنْ رَآنِی عَلَی الْخَطَایَا وَ عَلَی الْمَعَاصِی فَسَتَرَهَا عَلَیَّ وَ لَمْ یَفْضَحْنِی وَ رَآنِی مُقِیماً عَلَی مَا یُکْرَهُ مِنَ الزَّلَّاتِ وَ الْهَفَوَاتِ فَلَمْ یَشْهَرْنِی وَ کَانَ بِی حَفِیّاً وَ بِمَا وَعَدَنِی مِنْ خَیْرٍ مَلِیّاً وَ خَلَقَنِی سَلِیماً سَوِیّاً اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ وَ أَدْعُوکَ یَا ذَا الْمَعْرُوفِ الَّذِی لَا یَنْقَضِی أَبَداً وَ یَا ذَا الْمَنِّ الَّذِی لَا یَفْنَی أَبَداً وَ یَا ذَا النِّعَمِ الَّتِی لَا تُحْصَی عَدَداً احْفَظْنِی فِیمَا غَابَ عَنِّی وَ لَا تَکِلْنِی إِلَی نَفْسِی فِیمَا أَحْضَرْتَهُ عَلَیَّ فَتَهْلِکَنِی إِنَّکَ جَوَادٌ کَرِیمٌ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ فَرَجاً قَرِیباً وَ صَبْراً جَمِیلًا وَ أَجْراً عَظِیماً وَ رِزْقاً وَاسِعاً وَ أَسْأَلُکَ الْعَافِیَهَ فِی جَمِیعِ الْبَلَایَا وَ الْعَافِیَهَ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ بِرَحْمَتِکَ یَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُکَ اللَّهُمَّ بِاسْمِکَ وَ أَدْعُوکَ وَ أَبْتَهِلُ إِلَیْکَ وَ أَرْجُوکَ یَا مَنْ لَا تَضُرُّهُ الذُّنُوبُ وَ لَا تَنْقُصُهُ الْمَغْفِرَهُ اغْفِرْ لِی مَا لَا یَضُرُّکَ وَ هَبْ لِی مَا لَا یَنْقُصُکَ یَا رَحِیمُ إِنَّکَ جَوَادٌ کَرِیمٌ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ بِعَدَدِ مَا خَلَقْتَ وَ رَزَقْتَ وَ بِعَدَدِ مَا أَنْتَ خَالِقُهُ وَ رَازِقُهُ أَضْعَافاً مُضَاعَفَهً أَبَداً إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ صَلِّ عَلَیْنَا مَعَهُمْ أَجْمَعِینَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَفْتَحَ لِی خَزَائِنَ الْأَرْضِ وَ أَنْ تُعَافِیَنِی أَبَداً مَا أَبْقَیْتَنِی وَ اعْصِمْنِی وَ ارْحَمْنِی إِذَا تَوَفَّیْتَنِی وَ آمِنِّی إِذَا حَشَرْتَنِی وَ سَکِّنْ رُوعِی بَیْنَ یَدَیْکَ إِذَا أَوْقَفْتَنِی لِلْحِسَابِ بَیْنَ یَدَیْکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَنِی بِکَ مُؤْمِناً وَ أَحْیِنِی لَکَ مُوقِناً وَ اجْعَلْنِی لَکَ مُسْلِماً وَ بِکَ وَاثِقاً وَ لَکَ رَاجِیاً وَ عَلَیْکَ مُتَوَکِّلًا وَ إِلَیْکَ مُتَوَسِّلًا وَ مِنْ عَذَابِکَ

آمِناً اللَّهُمَّ أَحْيِنِی عَلَی الْإِسْلَامِ وَ أَنْتَ عَنِّی رَاضٍ غَیْرُ غَضْبَانَ وَ اجْمَعِ اللَّهُمَّ بَیْنِی وَ بَیْنَ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام فِی الْمَقَامِ الْمَحْمُودِ وَ الْحَوْضِ الْمَشْهُودِ وَ لَقِّنِّی حُجَّتِی یَوْمَ أَلْقَاکَ وَ ارْزُقْنِی مِنْ رَحْمَتِکَ مَا تُغْنِینِی بِهِ عَنْ رَحْمَهِ مَنْ سِوَاکَ یَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ وَ لَا تُعَذِّبْنِی بَعْدَهَا أَبَداً اللَّهُمَّ وَ ارْزُقْنِی یَا وَاسِعَ الْمَغْفِرَهِ یَا قَرِیبَ الرَّحْمَهِ مِنْ فَضْلِکَ الْوَاسِعِ رِزْقاً هَنِیئاً وَ لَا تُفْقِرْنِی بَعْدَهُ أَبَداً رِزْقاً أَصُونُ بِهِ مَاءَ وَجْهِی مَا أَحْیَیْتَنِی أَبَداً اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَ عَلَی الْهُدَی أَمْرِی وَ التَّقْوَی زَادِی وَ أَقِلْنِی عَثْرَتِی وَ اجْعَلْ عَلَی الصِّدْقِ کَلِمَتِی وَ فِی الْیَقِینِ هِمَّتِی وَ عَلَی الْإِخْلَاصِ سَرِیرَتِی وَ اجْعَلْ عَلَی حُسْنِ الطَّاعَهِ لَکَ جَمِیعَ شَأْنِی اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ أَنْ تَجْعَلَ التَّقْوَی زَادِی إِلَی یَوْمِ مَعَادِی وَ الْجَنَّهَ ثَوَابِی وَ الْحَسَنَاتِ مَآبِی وَ هَبْ لِیَ الْیَقِینَ وَ الْهُدَی وَ الْعَفَافَ وَ الْغِنَی وَ الْکَفَافَ وَ التَّقْوَی وَ الْعَافِیَهَ فِی الْآخِرَهِ وَ الْأُولَی یَا کَرِیمُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَی مَلَائِکَتِکَ الرُّوحَانِیِّینَ وَ حَمَلَهِ عَرْشِکَ أَجْمَعِینَ مِنْ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ أَهْلِ الْأَرَضِینَ وَ ارْزُقْنِی شَفَاعَهَ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ عِنْدَ الْحَوْضِ الْمَوْرُودِ وَ الْمَقَامِ الْمَحْمُودِ مَعَ الرُّکَّعِ السُّجُودِ إِنَّکَ غَفُورٌ وَدُودٌ إِلَهِی أَسْتَغْفِرُکَ مِنْ جَمِیعِ مَا عَلِمْتَهُ مِنِّی وَ مَا جَهِلْتُهُ أَنَا مِنْ نَفْسِی یَا غَفَّارُ یَا قَهَّارُ یَا عَزِیزُ یَا کَرِیمُ یَا جَبَّارُ یَا عَفُوُّ یَا سَتَّارُ یَا اللَّهُ یَا رَبِّ یَا رَبِّ یَا رَبِّ إِلَهِی جَمِیعُ خَلْقِکَ یَسْأَلُونَکَ الْحَاجَاتِ وَ أَنْتَ لَهُمْ بِهَا مَلِیءٌ وَ حَاجَتِی أَنْ تَذْکُرَنِی عَلَی طُولِ الْبَلَاءِ إِذَا نَسِیَنِی أَهْلِی وَ أَهْلُ الدُّنْیَا ذِکْرَ مَنْ دَامَتْ وَحْدَتُهُ وَ نَفِدَتْ مُدَّتُهُ وَ خَلَتْ أَیَّامُهُ وَ فَنِیَتْ أَعْوَامُهُ وَ بَقِیَتْ آثَامُهُ یَا کَرِیماً تَظَاهَرَتْ عَلَیَّ مِنْهُ النِّعَمُ وَ تَدَارَکَتْ عِنْدَهُ مِنِّی الذُّنُوبُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْتَغْفِرُکَ مِنَ الذُّنُوبِ الَّتِی تَدَارَکْتَ مِنِّی إِلَیْکَ وَ أَحْمَدُکَ عَلَی النِّعَمِ الَّتِی تَظَاهَرَتْ مِنْکَ عَلَیَّ یَا کَبِیرَ کُلِّ کَبِیرٍ یَا مَنْ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ لَا وَزِیرَ یَا خَالِقَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ الْمُنِیرِ یَا عِصْمَهَ الْخَائِفِ الْمُسْتَجِیرِ یَا سَمِیعُ یَا بَصِیرُ یَا رَاحِمَ

الشَّيْخِ الْكَبِيرِ يَا رَازِقَ الطِّفْلِ الصَّغِيرِ يَا مُطْلِقَ الْمُكَبَّلِ الْأَسِيرِ يَا جَابِرَ الْعَظْمِ الْكَسِيرِ يَا قَاصِمَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ يَا اللَّهُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مُنْتَهَى الرَّحْمَهِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِأَسْمَائِكَ الثَّمَانِيَهِ الْمَكْتُوبَهِ عَلَى فَلَكِ الشَّمْسِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ تُجِيرَنِي مِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ وَ مِنْ بَغْيِ كُلِّ بَاغٍ وَ مِنْ حَسَدِ كُلِّ حَاسِدٍ وَ مِنْ فَسَادِ كُلِّ فَاسِدٍ وَ مِنْ أَذَى كُلِّ مُوذٍ وَ مِنْ طُغْيَانِ كُلِّ طَاغٍ وَ مِنْ جَوْرِ كُلِّ جَائِرٍ وَ مِنْ قَضَاءِ السَّوْءِ وَ مِنْ قَرِينِ السَّوْءِ وَ مِنْ صَاحِبِ السَّوْءِ وَ مِنْ رَفِيقِ السَّوْءِ وَ مِنْ جَلِيسِ السَّوْءِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا مَنْ خَلَقَ الذَّرَّ وَ أَعْشَبَ الْبَرَّ وَ شَقَّ الصَّخْرَ وَ فَلَقَ الْبَحْرَ وَ خَصَّ بِالْفَخْرِ مُحَمَّداً الطُّهْرَ صَلِّ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ اكْفِنِي مَا أَهَمَّنِي مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ يَا اللَّهُ بِرَحْمَتِكَ يَا كَرِيمُ اللَّهُمَّ وَ عَافِنِي فِي الدُّنْيَا مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَ جَوْرِ السُّلْطَانِ وَ مِنَ الضَّلَالَهِ وَ الطُّغْيَانِ إِنَّكَ كَرِيمٌ مَنَّانٌ اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَكْرَمُ مَسْئُولٍ فَأَسْأَلُكَ أَنْ تُحْيِيَنِي حَيَاهَ السُّعَدَاءِ وَ أَنْ تَتَوَفَّانِي وَفَاهَ الشُّهَدَاءِ وَ أَنْتَ عَنِّي رَاضٍ غَيْرُ غَضْبَانَ يَا رَحِيمُ يَا رَحْمَانُ اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي الدُّنْيَا مِنْ شَرِّ الْبَلَاءِ وَ الْأَذَى وَ عَافِنِي فِي الْآخِرَهِ مِنَ النَّارِ وَ سُوءِ الْحِسَابِ وَ مِنَ الْأَهْوَالِ الطِّوَالِ وَ الْأَغْلَالِ الثِّقَالِ وَ أَلِيمِ النَّكَالِ وَ مِنَ الزَّقُّومِ وَ شُرْبِ الْحَمِيمِ وَ الْيَحْمُومِ وَ مِنْ مُقَاسَاهِ السَّمُومِ فِي شِدَّهِ الْغُمُومِ بِدَارِ الْأَحْزَانِ وَ الْهُمُومِ يَا حَيُّ يَا قَيُّومُ يَا اللَّهُ وَ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ بِمَا فِي هَذَا الْكِتَابِ مِنَ الْأَسْمَاءِ الْعِظَامِ وَ الْأَحْرُفِ الْكِرَامِ أَنْ تُعْطِيَنِي وَ جَمِيعَ إِخْوَانِيَ الْمُؤْمِنِينَ مَا سَأَلْتُكَ وَ رَغِبْتُ فِيهِ إِلَيْكَ وَ ابْدَأْ بِهِمْ وَ ثَنِّ بِي يَا كَرِيمُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْ ءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ إِنَّكَ خَلَقْتَ بِرَأْفَتِكَ أَقْوَاماً أَطَاعُوكَ فِيمَا أَمَرْتَهُمْ وَ عَمِلُوا لَكَ فِيمَا خَلَقْتَهُمْ لَهُ فَإِنَّهُمْ لَمْ يَبْلُغُوا ذَلِكَ إِلَّا بِكَ وَ لَمْ يُوَفِّقْهُمْ لَهُ غَيْرُكَ يَا كَرِيمُ كَانَتْ رَحْمَتُكَ لَهُمْ قَبْلَ طَاعَتِهِمْ لَكَ فَأَسْأَلُكَ يَا إِلَهِي بِحَقِّهِمْ عَلَيْكَ وَ بِحَقِّكَ عَلَيْهِمْ أَنْ تَجْعَلَنِي

مَعَهُمْ وَ مِنْهُمْ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ وَ صَلِّ اللَّهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى وَ الرَّسُولِ الْمُجْتَبَى الْمُبَلِّغِ رِسَالاتِكَ وَ الْمُظْهِرِ لِمُعْجِزَاتِكَ وَ بَرَاهِينِ كَلِمَاتِكَ وَ عَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ الْغُرِّ الْمَيَامِينِ الْأَبْرَارِ وَ تَقَبَّلْ مِنِّي مَا دَعَوْتُكَ وَ رَجَوْتُكَ وَ اقْرِنْهُ بِالْإِجَابَهِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ- رَبَّنا لا تُؤاخِذْنا إِنْ نَسِينا أَوْ أَخْطَأْنا الْآيَهَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ أَجْمَعِينَ- سُبْحانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّهِ الْآيَاتِ الثَّلَاثَ (۱).

**[ترجمه]بلدالامین: اسمای حسنای الهی: که از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده و شرح عظیمی دارد و آن را نخوان مگر آنکه پاکیزه و طاهر باشی. و آن اسما به این صورت است:

به نام خداوند بخشنده مهربان، ای خدای ازلی، ای خدای زنده و پاینده، ای الله، ای اول هر چیز و آخر آن، ای کسی که پیش از او و پس از او چیزی نیست، ای خدا، ای حافظ، ای نگهدارنده، ای که آسمان را نگه می داری که جز به اذن تو بر زمین نیفتد، ای نگهدارنده، ای خدا، ای ولی نعمت بخشنده، ای نعمت دهنده که نعمت را ظاهر و مخفی خلق کردی، ای خدا، از تو می خواهم و تو را می خوانم به نامت که به وسیله آن، رگ ها از استخوان ها جدا می افتد، سپس به اراده تو بر آنها گوشت می روید، آنگاه هیچ ذره ای از آن به قدرت تو، به خاطر عظمت آن اسم کم نمی شود. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن می دانی آنچه در آسمان و زمین و رحم ها است و جز تو هیچ کسی آن را نمی داند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بدان روحها را در جسدها می دمی، آنگاه به خاطر عظمت آن اسم هر روحی در جسمش داخل می شود و در ظلمات شکم جز تو کسی به مسمای ارواحی که در جسدهایشان قرار گرفته اند آگاه نیست. و از تو می خواهم به نامت که بدان می دانی در قبرها چیست، و آنچه از سینه ها خارج می شود چیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بدان گوشت ها را بر استخوان ها رویانیدی و به وسیله آن اسم، گوشت ها بر آنها روییدند. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که تو را بر هر چیزی توانا می کند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن با اراده عظمایت، حیات را تا زمانی مشخص خلق کردی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بدان مرگ را آفریدی و در زمان پایان اجل انسان ها و جدایی از کارهایشان، بر آنها جاری نمودی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن جان های بندگانت را پاک نمودی و نام های حسنای تو و نعمت های بزرگترت، برای آنها پاک شد. و ای خدا، از تو می خواهم به نام تصویر کننده و بزرگ و واحدت، که کوه ها و آنچه در آنهاست، برای آن خاشع شد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله ی آن به قدرتت به هر چیز می گویی: موجود باش! آنگاه به قدرتت موجود می شود. و ای خدا، از تو می خواهم به نام بزرگت، که برای عظمت قدرتت بدان تجلی نمودی. و ای خدا، از تو می خواهم به نام عظیم الشأنت ای کسی که سلطنتش بزرگ است، و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که برهان آشکار است و روشنایی و نور، به وسیله آن ساکن می شود. و ای خدا از تو می خواهم به نام های وحدانیه ات ای واحد، و ای خدا، از تو می خواهم به نام های فردانیه ات ای تنها، و ای خدا، از تو می خواهم به نام های صمدانیه ات ای بی نیاز، و ای خدا، از تو می خواهم به نامهای کبریائیت ای بزرگ، و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بر هر چیزی و بالای هر چیزی و قبل از هر چیزی و بعد از هر چیزی و همراه هر چیزی است. و ای خدا از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن، خود را اول هر چیز و آخر هر چیز و آشکار و نهان نامیدی و تو بر هر چیزی دانایی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که در نزد تو پنهان و ذخیره است همان که قلم، آن را در زمان قدیم در لوح محفوظ نگاشته است و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله ی آن، قطره های باران و ابرهایی حامل قطرات رحمتت تو را

تسبیح می گویند. و ای خدا از تو می خواهم به نامت که ابرهای پر باران را به قدرتت به وسیله ی آن، در هوا حرکت دادی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نـامت که به وسـیله آن، قطره هـای بـاران را از ابرهـا به صورت آبی فراوان نازل می کنی و بـدان گشـایش قرار می دهی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نـامت، ای قدوسـی که به وسـیله آن، محـل قـدست را با بزرگ و منزه خوانـدنت پر نمودی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که حاملان عرشت بدان مدد می جویند و تو آنان را یاری کردی و تحمـل آن را برایشـان مقـدور گردانـدی و آنان به وسیله آن، آن را حمل کردنـد. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن کرسـی را به انـدازه وسـعت آسـمانها و زمین آفریـدی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن عرش بزرگ و کریمت را خلق کردی و خلقت آن را بزرگ داشتی پس بدان اسم، همان طور که خواستی شد ای عظیم، و ای خدا، او تو می خواهم به نامت که به وسیله آن بر عرش گردن آویزِ هیبتِ عزت و سلطان را آویختی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت، که به وسـیله آن گیاهان زمین را که منافع مخلوقاتت و فریادرس آنان است، خارج نمودی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن هر تلخی و شـیرینی و ترشـی را پاک می کنی، و آن از یک طینت واحـد است. و ای خـدا، از تو می خواهم به نام نیکوکار و زیباکننـده و نعمت دهنـده و برتری دهنـده ات. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که پاکی آن عالَم را پر کرده و تو ای قـدوس، آن را بـا طهـارت و پـاکی، بزرگ داشتی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت ای کسـی که هیچ معبودی جز تو نیست، و به رحمتت پنـاه می آورم و از عزتت یـاری می جویم ای یـاری کننـده. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت، ای کسیکه هیچ معبودی جز تو نیست، بی نیازی که تمامی ندارد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن تمام جوانب آسـمان ها و زمین برای دعوتت بی تاب می شوند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن ستارگان را آفریـدی و از آنها مایه رجم شـیاطین در بین آسـمان و زمین را قرار دادی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن سـتارگان به خاطر فراخوانـدنت پراکنده می شوند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن به امر تو پرندگان در فضای آسـمان بال می گشاینـد و پرواز می کنند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن زمین ها برای امر تو حاضر می شوند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن هر چیزی به زبان های مختلف تو را تسبیح می گویند. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن درهای آسـمان گشوده می شونـد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که هرگاه به وسـیله آن خوانده شوی، اجابت می کنی، و هرگاه به وسیله آن از تو درخواست شود، عطا می کنی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که برق جهنـده و صاعقه های توفنـده، به وسـیله آن تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بادهای وزنـده در مجاریشان، تو را به وسـیله آن تسبیـح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن با هر قطره ای مَلَکی از آسـمان فرود می آیـد که تو را بدان تسبیح می گوید، و تا روز قیامت باز نمی گردد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن زمین را شکافتی و در آن دانه و انگور و سبزی و زیتون و خرما و باغهای انبوه و میوه و چراگـاه را رویانـدی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که به وسـیله آن دانه ها را از زمین خارج می کنی، و به وسـیله آنها زمین را زینت می دهی که نعمت هـایت به خـاطر آیـد. و ای خـدا، از تو می خواهم به نـامت که به وسـیله آن قوربـاغه هـا در دریاها و رودخانه ها و جوی ها، با انواع وصف ها و اختلاف زبان هایشان، به وسـیله آن، تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نـامت که به وسـیله آن ملکی که بر صـخره ای در زیر زمین هـای پست ایسـتاده، تو را تسبیـح می گویـد و به وسـیله آن اسم بر آن ثابت می مانـد، و تو را به خاطر ترس از آنکه از جایگاهش بیفتـد و هلاک شود تسبیـح می گویـد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که زمینها را بر روی سـر آن ملکی که بر روی صخره ایستاده به امرت ثابت نگه داشتی، و او تو را دائما بـدون آنکه از تسبیـح و تقـدیست خسـته شود، تسبیـح می گویـد، تا ثبوتش دوام یابـد و الا در دریا سـقوط می کند و

هلاك می شود. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله ی آن، آن صخره را از بهشت برین به زیرِ زمین های پست بردی و آن را پایه ای برای قدم های آن ملك قرار دادی تا به قدرتت بر آن بایستد و او به وسیله آن اسم بدون آنکه خسته شود، تو را تسبیح می گوید تا در دریای بزرگتر، که بر روی یخ بزرگ است نیفتد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن پاهای گاو را بر یک پولك در پشت ماهی قرار دادی و پاهایش به قدرت تو ای خدا، به آن ثابت ماند، و او تو را به وسیله آن اسم بدون آنکه لحظه ای خسته شود، تسبیح می گوید، از ترس آنکه مبادا در دریا بیفتد و هلاك شود. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن دریای اکبر را بر یخ بزرگ قرار دادی، و او بدون آنکه هیچ وقت خسته شود به وسیله آن اسم تو را تسبیح می گوید. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن یخ را به قدرتت دور آتش به صورت گردان قرار دادی، و او بدان اسم تو را تسبیح گو است بدون آنکه از تسبیح و تقدیست خسته شود، از ترس آنکه مبادا از شراره های آتش بزرگ ذوب شود. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن جهنم را به همراه همه آنچه در آن خلق کردی، بر روی باد قرار دادی و به قدرتت بر روی باد استقرار یافت، و او به آن اسم تو را تسبیح گو است بدون آنکه از تسبیح و تقدیست خسته شود، تا باد آن را خاموش نکند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن باد را به سوی سموم قرار دادی، و به خاطر عظمت آن اسم مستقر شد و او تو را بدان اسم تسبیح می گوید بدون آنکه از تسبیح و تقدیس سست شود، از ترس آنکه مبادا سمّ آن سموم آن را بسوزاند و از بین برود. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن سموم را بر نور قرار دادی و به امر تو، به وسیله آن اسم، بر آن مستقر شد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن نور را بر تاریکی و تاریکی را بر هوا قرار دادی و آنگاه به قدرتت به وسیله آن اسم بر زمین استقرار یافت و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن زمین را بر روی دو حرف از کتاب مخزونت قرار دادی، و جز تو کسی نمی داند در زیر زمین چیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که اطراف عرش و زمینها هستند، تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن، فرشتگانی که آنها را از نور آن اسم آفریده ای، تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که از رحمتت آفریده ای تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که آنها را از تاریکی آفریده ای تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که از عذاب آفریده ای تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که آنها را از سرما آفریدی تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که آنها را از یخ و آتش آفریدی و به عظمت آن اسم، بین آن دو الفت ایجاد کردی، تو را تسبیح می گویند. که آتش، یخ را آب نمی کند و یخ، آتش را خاموش نمی کند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی که آنها را از نور آفریدی، سپس از دهان هایشان به وسیله آن اسم نور خارج می شود، تو را تسبیح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آن را از تسبیح آن اسم آفریدی، و به وسیله آن از دهان هایشان تسبیحی بیرون می آید که از آن فرشتگانی را می آفرینی که با آن اسم، تو را تا روز قیامت تسبیح و تقدیس و تحلیل و تکبیر و تمجید می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی را از رحمتت آفریدی و آنها به وسیله آن اسم به ضعیفان از مخلوقاتت رحم می کنند، ای رحیم. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگان رأفت و رحمت را آفریدی و به مهربانیت آنها را زینت دادی و آنان نیز به وسیله آن اسم بر بندگانت دلسوزی می کنند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی را از غضبت آفریدی و آنان را به وسیله آن اسم دشمن کسانی قرار دادی که تو را عصیان می کنند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن فرشتگانی را از خشمت آفریدی، و آنان را به عنوان

انتقام گیرندگان از هر کدام از بندگانت که بخواهی قرار دادی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، اولی هستی که از بوجود آوردن نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، آخری که بی پایان است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، آفریننده ای که بدون پایان است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، دائمی که بدون فنا و نابودی است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، مسلط و حاکم بر همه نفوس جهانیان با آنچه بدست آورده اند است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، عزتمندی که بدون یاریگر است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، حکم کننده در میان خلایقش به آنچه می خواهد و هر طور که می خواهد و برای هر چه می خواهد، بدون آنکه کسی به او مشورت دهد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، تنهایی و شریکی نداری. و ای خدا، از تو می خواهم ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، هیچ همتایی برای تو نیست و هیچ کسی نظیر تو نیست و هیچ همانندی برای تو نیست و هیچ همنامی برای تو نیست و هیچ همسری برای تو نیست و هیچ فرزندی برای تو نیست و هیچ مولودی برای تو نیست و هیچ ضدی برای تو نیست و هیچ معاندی برای تو نیست و هیچ نیرنگ بازی برای تو نیست و هیچ کسی به وصف تو دست نمی یابد، تو آنگونه ای که خودت توصیف کردی، تنهایی بی نیاز که هیچ فرزندی اختیار نکرده و به دنیا نیامده است و هیچ کسی همتای او نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، کسی که هیچ چیز مانند او نیست و او شنوای داناست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، تنهای فردِ بی نیاز که مانند تو هیچ چیزی نیست و هیچ زمانی برای وصف تو نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، هیچ کسی جز تو نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، معبودی غیر از تو وجود ندارد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، هیچ خالق و رازقی جز تو نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، کسیکه با قدرت و کبریا و برهان و سلطه اش در همه چیز آشکار است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، کسیکه در هر چیزی مخفی است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، که با قهر و سلطه ات در هر چیزی تعالی یافتی. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که علم علما بر آن احاطه نمی یابد. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که حکم حاکمان آن را در بر نمی گیرد. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که تدبیر فقیهان بر آن غلبه نمی یابد. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که فکر عاقلان به آن نمی رسد. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که دیده ی بندگان، آن را نمی بیند. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که هیچ کسی جز تو آن را نمی داند. ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، نامی ذخیره شده وپنهان که هیچ کس آن را نمی شناسد مگر با نشانه های واضح و دلایل آشکار و علامت های روشن از عجایب خلق، مانند آتش و نور و تاریکی ها و ابرهای پشت در پشت و بادهای افشان کننده و چشمه های جاری و ستاره های تسخیر شده و صخره های هواهای متراکم بین زمین ها و آسمان ها و چشمه های جوشان و رودهای جاری و دریاها و آنچه در آنها از اصناف گوناگون است، که همگی تو را بدان اسم عظیم تسبیح می گویند، که وقتی آن را عظمت و شرافت و کرامت و بزرگی دادی عجایبش پایانی ندارد. و از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن کوه های برافراشته به امر تو، تو را تسبیح می گویند. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که رودهای جاری به امر تو به وسیله آن تو را تسبیح می گویند ای خدا، از تو می خواهم به نامت که به وسیله آن دریاهای خروشان که به زمین احاطه

دارنـد، تو را تسبیح می گویند. ای خدا، از تو می خواهم به نامت که درختان سـرسبز شاداب و برگهای درخشان و شاخه های پر ثمر و میوه های پاک، همگی تو را بـدان نام تسبیـح می گوینـد.و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن چشـمه های ایسـتا به قـدرتت تو را تسبیـح می گوینـد. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن نخل های بلنـد قامت تو را تسبیـح می گوینـد. و از تو می خواهم به نـام بزرگ و جلیـل و بزرگتر و عظیم ترت که هرگاه بـدان خوانـده شوی، اجابت می کنی و هرگـاه بـدان از تو مسئلت شود، عطـا می کنی. و هر گاه تو را بـدان قسم دهنـد نیکویی می کنی. و ای خـدا، از تو می خـواهم بـه نـامت که هر کس تـو را به غیر آن بخوانـد، در معرفتش به تـو جز دوری حاصـل نمی شـود و دیـدگانش، زبـون و درمانده به سوی تو بازمی گردد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن آتش را با هر آنچه در آن است با آن اسم آفریـدی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن رضوان؛ نگهبان بهشت را از نور عزت و سـلطانت آفریدی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن مالک؛ نگهبان جهنم را از خشم و انتقام آفریدی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن درختان بهشت را برای زینت آن غرس کردی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن درهای بهشت را برای اهل طاعتت گشودی و برای اهل معصیتت بستی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن چشمه های بهشت را برای دوسـتانت روان سـاختی. و ای خـدا، از تو می خواهم به نـامت که بوسیله آن بهشـتی را آفریـدی که عرض آنماننـد عرض آسـمان و زمین است، و همینطور هر آنچه در بهشت است را به قـدرت قرار دادی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آن را بر بهشت نهادی و با نور آن اسم آن را نیکو کردی و روشن ساختی و زینت دادی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن خورشید و ماه و ستارگان مسخّر را به امرت آفریدی و با قدرتت آنها را در مدارشان حرکت دادی. و از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن سـتارگان، به عظمتت تو را تسبیـح می گویند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آن را دور سـدره المنتهی نوشتی که جنه المأوی نزد آن است، و رحمت و مغفرت و رضوانت را در آن قرار دادی. و ای خـدا، از تـو می خـواهم بـه نـامت کـه در خزائـن رحمـت و مغفرت تـوست، و او به رأفت و رحمت تـو بر رحم کننـدگان و استغفار کننـدگان رؤوف و مهربان است. و مردمان، بنـدگان تو انـد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که در خزائن ملک توست و در آنجا سلطه تو جاری است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن به خود و بزرگی و عظمتت افتخار می کنی و افتخار و بزرگی و عظمت و منت، جز تو را سزاوار نیست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن جبرئیل را از روح القدس آفریدی و او را سـفیری بین خود و پیامبرانت قرار دادی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن میکائیل را از نـور شـکوه و جلال آفریـدی و او را به انـدازه گیری بـاران آگـاه کردی، درحـالی که همه آن نزد تـو معلوم است و تعـداد قطرات باران برای تو آشکار است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن اسـرافیل را آفریدی و خلقتش را عظیم گرداندی و او تو را تا روز قیامت تسبیح می گوید. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسـیله آن عزرائیل؛ فرشـته بزرگ را آفریـدی و به عظمت آن اسم، موظف به قبض ارواح شـد و او برای این امر به گوش و مطیع دسـتور اوست. و ای خدا، از تو می خواهم به نـامت که بوسـیله آن اسـرافیل، تو را بـدان خوانـد و تو او را اجـابت کردی در حـالی که عرش بر دوش اوست و بالهـای خود را گسـترده و اسـتراحت نمی کنـد و نمی خوابـد و نمی خورد و نمی نوشـد و از آن زمـان که اور آفریـدی غفلت نکرده است و به انـدازه چشم بر هم زدنی از عبادتت روی برنگردانده، و این به خاطر هیبت و ترس از توست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که اسرافیل بوسیله آن تو را تسبیح می گوید و تسبیحش عبادت تمامی فرشتگان را قطع می کند چرا که به زیبایی صـدایش و تسبیحش گوش فرا می دهند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که عزرائیل بوسـیله آن در جایگاهش در مقابل تو، تو را تسبیـح می گوید. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که جبرئیل بوسـیله آن در جایگاهش در مقابل تو، تو را

تسبیح می گوید. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که اسرافیل، بوسیله آن تو را تسبیح می گوید و از هر کلمه از تسبیح او فرشته ای خلق می کنی که تو را با آن اسم تا روز قیامت تسبیح می گوید. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن تمامی خلایق را پس از آنکه مردگان بودند، آفریدی و زنده ساختی، آنجا که در کتابت فرمودی: «کُنْتُمْ أَمْواتاً فَأَحْياكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ - ۱.بقره/۲۸ - » {و شما مردگان بودید سپس شما را زنده ساخت سپس می میراند سپس زنده می کند و سپس به سوی او باز می گردید}. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن تمامی مخلوقاتت را در پایان اجلشان می میرانی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن تمامی خلایق را برای ایستادن در مقابلت زنده می گردانی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن تمامی خَلقت را محشور می گردانی، در حالی که آنها به سرعت از قبرها بیرون می آیند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که اسرافیل، بوسیله آن در سور می دمد و ارواح از قبرها بیرون می آیند، سپس قبرها شکافته می شوند و هر روحی به جسدش ملحق می شود بدون آنکه جسدها برای ارواح مشتبه شوند، و آنگاه بوسیله آنها از قبرها بیرون می آیند و به سوی پروردگارشان شتابان می روند. و ای خدا، از تو می خواهم به نام پاک و پاکیزه ات. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که پاک و مطهر است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که درگذرنده از لغزشهاست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که حق آشکار است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بخشنده و گشوده است. ای گشاینده چیزهای ساده و کم. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بخشنده و هدیه کننده و بسیار دهنده است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که پنهان در خزائن غیب است، ای آگاه به غیبها. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آمرزنده است ای بسیار بخشنده گناهان. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که صاحب عفو و غفران و رحمت و رضوان است. و ای خدا، از تو می خواهم به نام های نعمت های همیشگی ات ای نعمت دهنده. و ای خدا، از تو می خواهم به نام های نعمت های باقیت ای باقی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن دیدگان بندگانت را در روز قیامت توانا ساختی تا به نور وجه کریم و باقی است بنگرند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن ترس را در دلهای خائفان انداختی تا آنان امید به رحمتت داشته باشند و از عذابت بترسند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که در آسمان قرار دادی و با نور جلالت زینت یافتی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آنها چشمها به خواب می روند در حالی که تو زنده و پاینده ای و چرت و خواب تو را فرا نمی گیرد، ای زنده و پاینده. و از تو می خواهم به نامت که آن را بر دیدگان غافلان فرود آوری و آنان از تو غفلت کردند و از اطاعت تو به خواب رفتند، ای پاینده آسمان ها و زمین. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بر دیدگان دوست دارانت افکندی و به خاطر عظمت آن نام خواب از چشمان آنها پرکشید و ایستاده در مقابل تو صف کشیدند و برای رهایی شان از آتش با تو مناجات کردند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که تمام و عامّ و کامل است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که ص و یس و صافات و حم عسق و کهیعص است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که الم الله لا إله إلا هو الحيّ القيّوم است (الم خداست که هیچ معبودی جز او نیست و زنده و پاینده است). آآ و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، که فرمانروای حق آشکار هستی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، که روزی دهنده و خالق و آفریننده و ابتداکننده و بازگرداننده است، و آنچه می خواهد انجام می دهد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت ای کسی که هیچ معبودی جز تو نیست، که پاک و منزّهی تو، همانا من از ستمکاران بودم. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که عزیز و عزتمندتر است و عزیزی جز تو نیست ای عزتمند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بلندمرتبه و عالی و مبارک و نیکوکار است، ای نیکی کننده به بندگانش! و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بخشنده و بخشنده تر است ای جواد. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که کریم و

سخاوتمند است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که خودداری کننده و گشاینده است. دستان تو برای خیر و جبروت گشوده است، ای سخاوتمندترین سخاوتمندان. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که تو روزی دهنده در سایه و آفتاب و خیر و شر و غم و شادی هستی و هیچ چیز در زمان ها و روزگاران از تو مخفی نمی ماند ای آقا، و ای آمرزنده، و ای پشتیبان و شکرگذار. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که جمع کننده و جمع شده و با شکوه و زیباست. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که دائم و ایستاده و حافظ و نگهدارنده است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آشکار و مخفی و برهان و واضح است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بوسیله آن حاجتم و آنچه در نفس و جانم است می دانی چرا که تو پنهانی های قلب ها را می دانی. ای آگاه به غیب ها، ای آمرزنده گناهان، ای پوشاننده عیب ها، بیامرز بر من گناهان پیشین مرا که می دانستی و در باقیمانده عمرم، بر من بپوشان ای کریم. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که کریمِ روشن کننده است ای نور آسمان ها و زمین. ای خدا، ای کسی که گستراننده آسمان ها و زمین هستی، ای خدا، ای کسی که فرمانروای آسمان ها و زمین هستی، ای خدا، ای کسی که به هر چیزی در آسمان ها و زمین احاطه داری، ای خدا، ای زنده ی آسمان ها و زمین، ای خدا، ای تنهای آسمان ها و زمین، ای خدا، ای حاکم آسمان ها و زمین، ای خدا، ای پاینده آسمان ها و زمین، ای خدا، ای پاک و مطهر آسمان ها و زمین، ای خدا، ای ایمنی دهنده آسمان ها و زمین، ای خدا، ای سلامت بخش آسمان ها و زمین، ای خدا، ای جبار آسمان ها و زمین، ای خدا، ای پاکِ آسمان ها و زمین، ای خدا، ای عزتمندِ آسمان ها و زمین، ای خدا، ای زیبای آسمان ها و زمین، ای خدا، ای پدید آورنده آسمان ها و زمین، ای خدا، ای آفریننده آسمان ها و زمین، ای خدا، ای پادشاه آسمان ها و زمین، ای خدا، ای بی نیازِ آسمان ها و زمین، ای خدا، ای تنهای آسمان ها و زمین، ای خدا، ای شناخته شده در آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که به بخشندگی در آسمان ها و زمین وصف می شوی، ای خدا، ای معبود آسمان ها و زمین، ای خدا، ای ایجاد کننده هر آنکس که در آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای آقای هر آن کس که در آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای قدرتمند هر آن کس که در آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای مهربان بر هر کس که در آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که همسر و فرزندی در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که یاریگری در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که هیچ وزیری در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که هیچ همتایی در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که هیچ همانندی در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که هیچ شبیهی در آسمان ها و زمین ندارد، ای خدا، ای کسی که هیچ چیزی در آسمان ها و زمین با او مقایسه نمی شود، ای خدا، ای کسی که هیچ کسی در آسمان ها و زمین او را در نمی یابد، ای خدا، ای کسی که قاضی هر آنکس است که در آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که به هر زبانی در آسمان ها و زمین مذکور است، ای خدا، ای کسی که در آسمان ها و زمین هدف خیر است. ای خدا، ای کسی که ملکش در آسمان ها و زمین دائمی است، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین ملکش را زایل نمی کند، ای خدا، ای کسی که اسمای حسنا در آسمان ها و زمین برای اوست، ای خدا، ای کسی که برای اوست بزرگی آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که برای اوست عزت آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که برای اوست ملکوت آسمان ها و زمین، ای خدا، ای بزرگ آسمان ها و زمین، ای خدا، ای شکوهمند آسمان ها و زمین، ای خدا، ای توانای آسمان ها و زمین، ای خدا، ای نیرومند آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین در کنف حمایت او زندگی می کنند، ای خدا، ای کسی که کلیدهای آسمان ها و زمین بدست اوست، ای خدا، ای کسی که رزقش را برای اهل آسمان ها و زمین گسترده می کند. ای خدا، ای کسی که نعمتش، برای اهل آسمان ها و زمین ناشمردنی است، ای خدا، ای کسی که رأفتش برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که تفضل کننده برای اهل

آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که عطوف و مهربان برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که نعمت دهنده بر اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که حقش بر اهل آسمان ها و زمین واجب است، ای خدا، ای کسی که شکرش بر اهل آسمان ها و زمین واجب است، ای خدا، ای کسی که یادش بر اهل آسمان ها و زمین واجب است، ای خدا، ای کسی که عبادتش بر اهل آسمان ها و زمین واجب است، ای خدا، ای کسی که دستهای یاریش برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که فضلش بر اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که تفضلش برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که عطوفتش برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که نعمتهایش برای آسمان ها و زمین گسترده است، ای خدا، ای کسی که یاریگر اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که آمرزنده اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که توبه پذیر برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای لطیف و مهربان برای اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای مهربان و رؤوف برای اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای همراه و رفیق برای اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین بنده اوست، ای خدا، ای کسی که بر اهل آسمان ها و زمین حکم می کند، ای خدا، ای کسی که گنج اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که عزت اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که نگهدارنده اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که ذخیره اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که پناهگاه اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که نجات دهنده اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که مأوی اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که خطیری برای اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای کسی که خلقتش نیکو است در آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که احسانش بر اهل آسمان ها و زمین قدیم است، ای خدا، ای زیبا کننده اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که منت بر اهل آسمان ها و زمین برای اوست،ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین حقش را ادا نمی کنند، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین شکرش را ادا نمی کنند، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین به کنه عظمتش راه نمی یابند، ای خدا، ای کسی که میراث اهل آسمان ها و زمین برای اوست، ای خدا، ای کسی که وارث اهل آسمان ها و زمین است، ای خدا، ای ثابت دارنده اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای زنده کننده اهل آسمان ها و زمین،ای خدا، ای میراننده اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای نفع رساننده اهل آسمان ها و زمین، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین به او امید دارند، ای خدا، ای مورد اعتماد اهل آسمان ها و زمین ، ای خدا، ای آرزوی اهل آسمان ها و زمین ، ای خدا، ای امید آسمان ها و زمین، ای خدا، ای زینت آسمان ها و زمین ، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین او را یاد می کنند، ای خدا، ای کسی که اهل آسمان ها و زمین از او مسئلت می کنند، ای خدا، از تو می خواهم به تمامی نام هایی که خود را بدانها نامیدی و به وسیله آنها بر عرشت استوار یافتی و آن بر تخت تو نگاشته شده. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که هر کس تو را بدان خواند، او را اجابت کردی و هر کس تو را بدان ندا داد به او لبیک گفتی و هر کس بدان با تو مناجات کرد، با او مناجات کردی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که ذخیره شده و پنهان و پاک و پاکیزه است. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که بدان از تو فریادرسی خواهد به فریاد او می رسی و هر کس بدان از تو پناه خواهد، پناهش می دهی. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که جز تو کسی آن را نمی داند. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت که آن را بر قلب محمد صلی الله علیه و آله نگاشتی تا آنچه به او وحی میکردی شناخت پس به حق محمد و آل محمد علیهم السلام و به حق حقت بر محمد و آل محمد علیهم السلام و به حق آنها بر تو، از تو می خواهم که بر همگی آنان درود فرستی همانطور که درود فرستادی و برکت دادی و رحمت فرستادی بر ابراهیم و آل ابراهیم علیه السلام، همانا تو ستوده و بزرگ هستی. و خواسته ام را در دنیا و آخر عطایم کن،

چرا که تو خواسته و آرزویم را می دانی. و از تو می خواهم که نفس مرا به لقایت مطمئن کنی و بر بلا و آزمایشت صابر کنی و به قضایت راضی کنی و مشتاق لقایت گردانی. خدایا، من عبد تو و فرزند دو بنده توام. چیره ی دست توام و در قبضه قدرت تو به سر می برم، و حکم تو در من نافذ است، و قضایت در من جریان دارد، مرا امر کردی و من عصیانت نمودم، و نهی کردی و من انجام دادم، و مرا به پیروی ات خواندی و کوتاهی کردم، و بر من بار کردی اما زیاده روی کردم، و به من نیکی کردی و بر نفسم بدی کردم، حال ای آقا و مولای من، این دو دست من است که به سوی تو افراشته ام و بر تو توکل کرده ام و از اعمال بد و زشتم و درازی آرزویم به سوی تو باز می گردم. و این گردن من است که در نزد تو افتاده و ذلیل است. اگر مرا مؤاخذه کنی، از عدالت توست و اگر ببخشی، از فضل توست پس در پیشگاه ظنم به تو، احسان کن، ای احسان کننده، ای زیباکننده، ای فضل دهنده، و ای سخاوتمند ترین سخاوتمندان، و ای بخشنده ترین بخشندگان. ای خدا، ای مهربانترین مهربانان، ای شنوای هر صدا، ای بیناترین بینایان، ای سریعترین حسابگران، و ای بهترینِ داوران، و ای بهترین آمرزندگان، ای بهترین شکرگزاران، ای بهترینِ حکم کنندگان، ای بهترینِ روزی دهندگان، ای روزی دهنده فقیران، ای رحم کننده گنهکاران، ای درگذرنده از لغزش لغزشکاران، ای عطاکننده ی مسکینان، ای نیرومند استوار، ای گسترده ترین عطاکنندگان، و ای ولی مؤمنین، از تو طلب یاری می شود، و تکیه گاه، به توست، و شکایت به سوی توست، و استغاثه و فریادرس خواهی به سوی توست، و تو آرزو و امید دنیا و آخرت هستی. خدایا، تو یادکننده کسی هستی که تو را یاد کند، شکرگزار کسی که شکر تو گوید، اجابت کننده هر کسی که تو را خواند، فریادرس هر کس که تو را ندا دهد، و امید هر کس که به تو امید بندد، پذیرنده کسی که با تو مناجات کند، عطا کننده به کسی که از تو بخواهد، از تو می خواهم ای آقای من، به حق رحمتت که همه چیز را در بر گرفته و به وسیله آن قلبها برای اطاعت تو خاضع شده، و به وسیله آن، لغزشها را آمرزیده ای ای مهربانترین مهربانان. خدایا، فقیرانه به سوی تو رغبت می کنم و بر تو توکل می کنم در حالیکه جزای آن را می طلبم و وسعت روزیم را از تو طلب می کنم. آقای من، تو بر حاجتم آگاهی پس آن را بپذیر، چرا که تو بدان عالمی و از کسی آن را نیاموخته ای و تو بر آن توانایی و برای تو سختی ندارد، قادر بر آنی و عجزی نداری، قوی هستی و ضعف نداری. خدایا من از تو مسئلت میکنم بحق آنچه در این کتاب از اسمای تو و دعای تو و اسمای حسنایت و نعمتهای بزرگتر و عظمایت است، که گناهان گذشته مرا بیامرزی و مرا در باقیمانده عمرم عافیت دهی. و به من عملی صالح، مورد رضایت، پاک و طاهر ببخش، و از من بپذیر و بر من بازنگردان که تو بخشنده ی کریمی و تو بر هر چیزی توانایی. خدایا، از تو می خواهم ای سخاوتمندترین سخاوتمندان، ای بهترین کسی که مورد مسئلت قرار گرفته، و نیکوترین کسی که عطا کرده، از تو می خواهم از خطاهایم درگذری و آنچه را به عمد مرتکب شدم یا فراموش کرده و یا به یاد داشتم و آنچه نمی شناختم و آنچه می شناختم و آنچه جهل داشتم بر من ببخش،که تو بر آنها داناتر از من هستی. همسایه تو عزت یافت و حمد و ثنای تو بزرگ شد و معبودی جز تو نیست، تنهایی و شریکی نداری، بالاتر از آنی که فرزند یا شریکی داشته باشی. و نیرومندتر از آنی که همتایی داشته باشی، هیچ معبودی جز تو نیست، تنهایی و شریکی نداری. خدایا تو می دانی که این، سخن من در نهان و آشکار است، پس؛ خدایا، اگر در گفته ام راست گفتارم، من و پدر و مادرم را بیامرز و به آن دو رحم کن همان گونه که مرا در کودکی تربیت نمودند. خدایا عذری ندارم که عذر بخواهم و توانی ندارم که پیروز شوم جز آن که به گناه بزرگِ بزرگم در جانم اقرار می کنم و بدان اعتراف می نمایم، و از آن از تو طلب بخشش می کنم. ای کسی که گناهان در مقابل او بزرگ نیست ،و آمرزش موجب کاستی او نمی شود، گناهانم را ببخش و عیوبم را بپوشان، ای کریم، ای عظیم، ای بردبار، ای دانا، ای خدا، ای خدا، ای پروردگارم، ای پروردگارم، دعایم را مستجاب کن و دشمن شادم نکن و آتش را جایگاهم قرار مده و

بهشت را منزل و مسکن و جایگاه و محل قرارم قرار بده. ای آقای من، وای امیر و اعتماد من، و مولای من، خدایا از تو می خواهم و تو را می خوانم مانند بیچاره نابینا، و تو را می خوانم مانند در بند شده ی اسیر، و به تو امید دارم مانند کسی که در حال غرق شدن پناه می خواهد، کسی که از فراوانی گناهش دچار تحیّر شده و در دریاهای عیوبش غرق گشته است. آقای من، تو را می خوانم مانند کسی که دردش را جز تو برطرف نمی کند. ای کریم تو را می خوانم مانند کسی که جز تو کسی را ندارد، ای مهربان ترین مهربانان. خدایا، من از تو می خواهم و تو را می خوانم مانند کسی که بیچارگی اش شدت یافته و چاره اش کم شده و توانش ضعیف شده و به آنچه در نزد توست رغبت یافته است و حاجتش را بسوی تو آورده است و با در خواستش قصد تو را کرده است. ای کریم ترین کسی که از او درخواست شده، و بهترین کسی که عطا کرده، ای پروردگارم، ای پرودگارم، ای پروردگارم، خدایا، از تو می خواهم مرا مانند زندگی نیکان زنده بداری و مانند مرگ خوبان بمیرانی، آنان که در قیامت چراغ های نورند، همانان که نه ترسی دارند و نه غمگین می شوند. خدایا از تو می خواهم که مرا از دنیا برحذر داری و از قیامت ترسانم بداری و در خودم نیکو کردارم سازی و در یقین قلبم آرزوی نزدیک قرار دهی، ای کریم ترین کریمان. خدایا، من از تو امان و ایمان و سلامت و تسلیم و بخشش و غفران و رحمت و رضایت و نجات از آتش می طلبم، ای مهربان ترین مهربانان، ای کریم. خدایا، من از تو می خواهم ای کسی که همنامی ندارد، که بر محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله درود فرستی همان طور که بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی که تو ستوده با شکوهی. خدایا بین من و محمد و آل محمد علیهم السلام در رحمتت جمع فرما، ای مهربان ترین مهربانان، که من به او ایمان آوردم در حالی که او را ندیدم، در آخرت از دیدنش محرومم مساز و مرا بر سنت و روش او زنده بدار و بر دین او بمیران و در زمره او محشورم کن و در شفاعتش داخل نما و مرا از جام او بنوشان، نوشاندنی سیراب گونه و گوارا و دلپذیر و پاک، که هیچ تشنگی پس از آن بر جا نماند، ای کریم، تو آقای من و امید من و ذخیره من و آروزی منی، در دنیا آرزوهایم را کوتاه گردان و رغبت و تمایل و آرزوهایم به سوی خودت را دوام بده. خدایا چه بسیار نعمت ها که به من دادی و شکر من برای تو در مورد آنها کم شد، و چه بسیار بلاها و آزمایش ها که مرا بدان مبتلا کردی و صبرم در مورد آنها کم شد، ای کسی که در نزد نعمتش، شکرم کم شد اما آن را از من دریغ نداشت. و ای کسی که هنگام بلا و آزمایش او صبرم کم شد اما مرا فرو نگذارد. و ای کسی که مرا در خطاها و گناهان دید و آن را بر من پوشاند و بی آبرویم نکرد. و مرا در آنچه زشت بود از لغزش ها و افتادن ها دید، اما انگشت نمایم نکرد. و بر من مهربان بود و برای خیری که وعده ام داده بود مدتها بهره مند ساخت. و مرا سالم و معتدل خلق کرد. خدایا، من از تو می خواهم و تو را می خواهم ای صاحب نیکی ها، که هیچ گاه پایان نمی یابد و ای صاحب منت، که هیچ گاه فانی نمی شود و ای صاحب نعمتی که هیچ گاه به عدد نمی آید، در آنچه از من پنهان است، مرا حفظ کن و مرا در آنچه بر من محصور ساختی بر نفسم وا مگذار که مرا هلاک کند، همانا تو بخشنده و کریمی. خدایا از تو گشایش نزدیک و صبری زیبا و پاداش عظیم و رزقی گسترده طلب می کنم. از تو می خواهم در تمامی بلاها و آزمایش ها و در دنیا و آخرت عافیتم دهی به حق رحمتت ای خدا. و ای خدا، از تو می خواهم به نامت و تو را می خوانم و به سوی تو رو می کنم و به تو امید دارم، ای کسی که گناهای به او ضرری نمی زند و آمرزش، از او نمی کاهد که آنچه بر تو ضرر نمی رساند، بر من بیامرز و آنچه از تو نمی کاهد، بر من عطا فرما. ای مهربان تو بخشنده و سخاوتمندی. خدایا، بر محمد و آل محمد علیهم السلام چندین و چند برابر آنچه خلق کردی و روزی دادی و آنچه خلق خواهی کرد و روزی خواهی داد، و تا ابد و روز قیامت، درود فرست، و بر تمامی ما به همراه آنان نیز درود فرست، ای مهربان ترین مهربانان. خدایا، از تو می خواهم که خزائن زمین را بر من بگشایی و تا زمانی که مرا زنده می داری بر عافیت بداری، و مرا حفظ کن و هنگام مرگم بر من رحم فرما و

هنگام محشور شدنم امانم بده و ترسم را در مقابلت آرام کن، آنگاه که مرا برای حساب در مقابلت قرار می دهی، ای مهربان ترین مهربانان. خدایا، از تو می خواهم مرا مؤمن به خودت قرار دهی و مرا بایقین زنده بداری و مرا تسلیم برای خودت و اعتمادکننده و امیدوار به خودت و متوکل بر تو و متوسل بر تو و ایمنی یافته از عذابت قرار دهی. خدایا، مرا بر اسلام زنده بدار، در حالی که از من راضی بوده و خشمگین نیستی. و خدایا بین من و محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله در جایگاه پسندیده (مقام محمود) و حوض مشهور جمع فرما و در روز لقایت، حجتم را بر من القا کن و به رحمتت، آنچه مرا بی نیاز از رحمت غیر تو می کند، روزی فرما، ای مهربان ترین مهربانان، و پس از آن هرگز مرا عذاب مکن. و خدایا ای کسی که آمرزشش گسترده و رحمتش نزدیک است از فضل گسترده ات و از روزی گوارایت روزیم فرما، و پس از آن هرگز مرا فقیر نگردان، روزی ای که بدان تا وقتی زنده ام، آبرویم را حفظ کنم. خدایا، از تو می خواهم امر مرا بر هدایت قرار دهی و تقوا را زاد و توشه ام در روز بازگشتم، و بهشت را پاداشم، و نیکی ها را محل بازگشتم قرار دهی. و خدایا به من یقین و هدایت و عفت و بی نیازی و استطاعت و تقوا و عافیت در آخرت و دنیا عطا فرما، ای کریم. خدایا بر محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله و بر تمامی فرشتگان روحانی و حاملان عرشت از اهل آسمان ها و زمین ها درود فرست، و شفاعت محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله او را در نزد حوض و مقام محمود به همراه رکوع کنندگان و سجده کنندگان روزیم فرما. که همانا تو آمرزنده و مهربانی. معبودا از تمامی آنچه از من می دانی و آنچه من در خودم بر آنها جاهلم از تو آمرزش می طلبم ای بسیار آمرزنده، ای قهار، ای عزتمند، ای سخاوتمند، ای جبار، ای بخشاینده، ای پوشاننده، ای خدا، ای پروردگارم، ای پروردگارم، ای پروردگارم. معبودا، تمامی مخلوقاتت از تو حاجاتشان را می طلبند تو برای آنها موضع کامل حاجات هستی و حاجت من آن است که هنگام بلاها و آزمایش ها که خانواده ام و همه اهل دنیا فراموشم می کنند، مرا یاد کنی مانند کسی که تنهایی اش مستمر است و زمانش سپری شده و روزهایش گذشته و سال هایش فانی شده و گناهانش باقی مانده است، ای کریمی که نعمت هایش پشتیبان من بوده، و از جانب من گناهان در نزد تو حاضر شده. خدایا، از تو آمرزش می خواهم از گناهانی که از جانب من در نزد تو حاضر شده، و تو را شکر می کنم و می ستایم به خاطر نعمت هایت که پشتیبان من بوده است، ای بزرگی که تمام بزرگی از اوست، ای کسی که هیچ شریک و وزیری ندارد، ای آفریننده خورشید و ماه تابان، ای نگهدارنده ترسان پناه جو، ای شنوا، ای بینا، ای رحم کننده بر پیران، ای روزی دهنده طفل کوچک، ای رهاننده اسیر زنجیر شده، ای بهم آوزنده استخوان شکسته، ای درهم کوبنده هر دشمن زورگو، ای خدا، ای مهربان ترین مهربانان. از تو می خواهم به محل تلاقی عزتت به عرشت و انتهای رحمتت در کتابت و به نام های هشتگانه ات که بر مدار خورشید نوشته شده که بر محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله درود فرستی و مرا از شر هر صاحب شری و از ستم هر ستمگری و از حسد هر حسودی و از فساد هر فاسدی و از آزار هر آزاردهنده ای و از سرکشی هر طغیان گری و از جور هر ستمگری و از قضای بد و نزدیک بد و همراه بد و رفیق بد و همنشین بد، پناهم دهی ای مهربان ترین مهربانان. خدایا من از تو می خواهم ای کسی که ذره را آفرید و خشکی را سرسبز کرد و صخره را شکافت و دریا را شکافت و محمدِ پاک را مخصوصِ فخر کرد، بر محمد و آل او درود فرست و مرا در مورد هر آنچه در دنیا و آخرت محزونم می سازد کفایت کن ای خدا، به رحمتت ای کریم. و خدایا، مرا در دنیا از شر شیطان و ستم سلطان و از گمراهی و سرکشی، عافیت ده. همانا تو سخاوتمند منت گذار هستی .

خدایا، تو سخاوتمندترین کسی هستی که از او درخواست شده از تو می خواهم که مرا به زندگی سعادتمندان زنده بداری و مانند شهیدان بمیرانی در حالی که از من راضی هستی و خشمگین نیستی. ای رحیم، ای رحمان، خدایا، مرا در دنیا از شر بلا و

آزار عـافیت بـده و در آخرت از آتش و بـدی حسـاب و ترس هـای طولانی و غل و زنجیرهای سـنگین و عبرت دردناک و از زقّوم و نوشیدن حمیم و یحموم و از تحمـل سـموم در شـدت غم و غصه در خـانه غم هـا و انـدوه ها عافیتم ده. ای زنـده و ای پاینـده ای خدا، و از تو می خواهم ای پروردگارم، به حق آنچه در این کتاب است از اسـمای بزرگ و حروف گرامی که به و تمـامی برادران مؤمنم، آنچه خواسـتم و بـدان بسوی تو رغبت کردم و آشـکار نمودم عطا فرمایی، و بر من مضاعف سازی. ای کریم، همانا تو برهر چیزی توانایی. خـدایا به مهربانیت اقوامی را آفریـدی که امر تو را اطاعت کردنـد و همانگونه که برای آن آفریدی عمل نمودند، آنان جز با تو به این جایگاه نرسیدند و جز تو کسـی آنان را بر این امر موفق نکرد ای کریم. رحمت تو بر آنان بیش از طاعتشان از تو بود پس معبودا، از تو می خواهم به حقی که آنان بر تو دارند و به حقی که تو بر آنان داری که مرا با آنان و از آنان قرار دهی، آمین رب العالمین. (برآوردی پروردگار عالمیان). و بر محمـد مصـطفی صـلی الله علیه و آله و رسول انتخاب شـده که ابلاغ کننـده پیام های توست و آشـکار کننده معجزات تو و برهان های کلمات توست و بر آل پاک و نیکوکـار و درخشـان و پر یُمن و نیـک کردارش درود فرست، و دعـایم را و امیـدم را قبـول فرمـا و قرین اجـابت قرار بـده، ای مهربان ترین مهربانان. خـدایا اگر فراموش کردیم یا خطا کردیم ما را مؤاخذه مفرما و درود خدا بر آقای ما محمد و خاندان او باد و پاک و منزه است پروردگار تو پروردگار عزت - ۱. البلد الامین، ص ۴۱۱ - .

**[ترجمه]

«۲»

مهج، [مهج الدعوات] مِنْ کِتَابِ تَعْبِیرِ الرُّؤْیَا لِمُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ الْکُلَیْنِیِّ مَا هَذَا لَفْظُهُ أَحْمَدُ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: رَأَیْتُ أَبِی علیه السلام فِی الْمَنَامِ فَقَالَ یَا بُنَیَّ إِذَا کُنْتَ فِی شِدَّهٍ فَأَکْثِرْ مِنْ أَنْ تَقُولَ یَا رَءُوفُ یَا رَحِیمُ وَ الَّذِی نَرَاهُ فِی النَّوْمِ کَمَا نَرَاهُ فِی الْیَقَظَهِ(۲).

**[ترجمه]مهج الدعوات: امام رضا علیه السلام فرمودند: پدرم را در خواب دیدم که به من فرمود: فرزندم! اگر در سختی قرار گرفتی بسیار بگو: «یا رؤوف یا رحیم» (ای مهربان ای بخشنده). و آنچه ما در خواب می بینیم مانند چیزی است که در بیداری می بینیم. - . مهج الدعوات، ص ۴۱۶ -

**[ترجمه]

«۳»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، عَنْ سُوَیْدِ بْنِ غَفَلَهَ قَالَ: أَصَابَتْ عَلِیّاً شِدَّهٌ فَأَتَتْ فَاطِمَهُ علیها السلام لَیْلًا رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَدَقَّتِ الْبَابَ فَقَالَ أَسْمَعُ حِسَّ حَبِیبَتِی بِالْبَابِ یَا أُمَّ أَیْمَنَ قُومِی وَ انْظُرِی فَفَتَحَتْ لَهَا بِالْبَابِ فَدَخَلَتْ فَقَالَ صلی الله علیه و آله لَقَدْ جِئْتِنَا فِی وَقْتٍ مَا کُنْتِ تَأْتِینَنَا فِی مِثْلِهِ فَقَالَتْ فَاطِمَهُ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا طَعَامُ الْمَلَائِکَهِ عِنْدَ رَبِّنَا فَقَالَ التَّحْمِیدُ فَقَالَتْ مَا طَعَامُنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ مَا أَقْتَبِسُ فِی آلِ مُحَمَّدٍ شَهْراً نَاراً اخْتَارِی آمُرْ لَکِ أَمْراً أَوْ أُعَلِّمَکِ خَمْسَ کَلِمَاتٍ عَلَّمَنِیهِنَّ جَبْرَئِیلُ علیه السلام قَالَتْ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْخَمْسُ الْکَلِمَاتِ قَالَ یَا رَبَّ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ یَا ذَا الْقُوَّهِ الْمَتِینَ وَ یَا رَاحِمَ

الْمَسَاكِينِ وَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ رَجَعَتْ فَلَمَّا أَبْصَرَهَا عَلِيٌّ علیه السلام قَالَ بِأَبِی وَ أُمِّی مَا وَرَاكِ يَا فَاطِمَهُ قَالَتْ ذَهَبْتُ لِلدُّنْيَا وَ جِئْتُ بِالْآخِرَهِ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام خَيْرٌ أَمَامَكِ خَيْرٌ أَمَامَكِ.

وَ عَنِ الحسین [الْحَسَنِ بْنِ] عَلِيٍّ علیه السلام عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ جَبْرَئِيلَ علیه السلام أَتَی إِلَيَّ بِسَبْعِ كَلِمَاتٍ وَ هِيَ الَّتِی قَالَ اللَّهُ- وَ إِذِ ابْتَلی إِبْراهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِماتٍ فَأَتَمَّهُنَ- يَا اللَّهُ يَا رَحْمَانُ يَا رَبِّ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا نُورَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ يَا قَرِيبُ

ص: ۲۷۲

۱- ۱. البلد الأمين ص ۴۱۱.

۲- ۲. مهج الدعوات ص ۴۱۶.

يَا مُجِيبُ الْخَبَرَ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: سویدبنِ غفله گوید: بر علی سختی ای فرود آمد. پس فاطمه شبانگاه به سوی رسول خدا صلی الله علیه و آله رفت و در زد. فرمود: صدای محبوبم را بر در می شنوم، ای امّ امین برخیز و نگاه کن. در را باز کرد و فاطمه سلام الله علیها داخل شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در وقتی آمده ای که پیش از این هیچ گاه در این وقت نمی آمدی. فاطمه سلام الله علیها فرمود: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! غذای فرشتگان در نزد پروردگارمان چیست؟ فرمود: تحمید (ستایش). فاطمه گفت: غذای ما چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: به کسی که جانم در دست اوست سوگند یک ماه است که در خانه آل محمد آتشی افروخته نشده. (ای فاطمه!) انتخاب کن یا دستوری به تو می دهم یا پنج کلمه به تو می آموزم که جبرئیل علیه السلام به من آموخت. فاطمه سلام الله علیها گفت: یا رسول الله آن پنج کلمه چه بود؟ فرمودند: ای پروردگار اولین و آخرین، و ای قدرتمند استوار، و ای رحم کننده بر مساکین، و ای مهربان ترین مهربانان. و فاطمه سلام الله علیها بازگشت، وقتی علی علیه السلام او را دید، فرمود: پدر و مادرم به فدایت چه چیزی در پشت سرت آوردی ای فاطمه! فرمود برای دنیا رفتم و آخرت را آوردم. علی علیه السلام فرمود: آنچه پیش آوردی بهتر است آنچه پیش آوردی بهتر است.

و از امام حسین [یا حسن] بنِ علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمودند: جبرئیل هفت کلمه برایم آورد و اینها همان هایی است که خدا فرمود: «وَ إِذِ ابْتَلَی إِبْرَاهِیمَ رَبُّهُ بِکَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ - ١. بقره/١٢۴ - » {و چون ابراهیم را پروردگارش با کلماتی بیازمود ، و وی آن همه را به انجام رسانید}- [آن کلمات اینها هستند:] یا الله یا رحمان یا رب یا ذالجلال و الإکرام یا نور السّموات و الأرض یا قریب یا مجیب (ای خدا، ای مهربان، ای پروردگار، ای صاحب شکوه و سخاوت، ای نور آسمان ها و زمین، ای نزدیک ای اجابت کننده).

**[ترجمه]

«۴»

الدُّرُّ الْمَنْثُورُ، لِلسَّیُوطِیِّ عَنْ أَبِی نُعَیْمٍ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبِی جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقَ عَنِ الْأَسْمَاءِ التِّسْعَهِ وَ التِّسْعِینَ الَّتِی مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّهَ فَقَالَ هِیَ فِی الْقُرْآنِ فَفِی الْفَاتِحَهِ خَمْسَهُ أَسْمَاءٍ- یَا اللَّهُ یَا رَبُّ یَا رَحْمَانُ یَا رَحِیمُ یَا مَالِکُ وَ فِی الْبَقَرَهِ ثَلَاثَهٌ وَ ثَلَاثُونَ اسْماً هُمْ یَا مُحِیطُ یَا قَدِیرُ یَا عَلِیمُ یَا حَکِیمُ یَا عَلِیُّ یَا عَظِیمُ یَا تَوَّابُ یَا بَصِیرُ یَا وَلِیُّ یَا وَاسِعُ یَا کَافِی یَا رَءُوفُ یَا بَدِیعُ یَا شَاکِرُ یَا وَاحِدُ یَا سَمِیعُ یَا قَابِضُ یَا بَاسِطُ یَا حَیُّ یَا قَیُّومُ یَا غَنِیُّ یَا حَمِیدُ یَا غَفُورُ یَا حَلِیمُ یَا إِلَهُ یَا قَرِیبُ یَا مُجِیبُ یَا عَزِیزُ یَا نَصِیرُ یَا قَوِیُّ یَا شَدِیدُ یَا سَرِیعُ یَا خَبِیرُ وَ فِی آلِ عِمْرَانَ یَا وَهَّابُ یَا قَائِمُ یَا صَادِقُ یَا بَاعِثُ یَا مُنْعِمُ یَا مُتَفَضِّلُ وَ فِی النِّسَاءِ یَا رَقِیبُ یَا حَسِیبُ یَا شَهِیدُ یَا مُقِیتُ یَا وَکِیلُ یَا عَلِیُّ یَا کَبِیرُ وَ فِی الْأَنْعَامِ یَا فَاطِرُ یَا قَاهِرُ یَا لَطِیفُ یَا بُرْهَانُ وَ فِی الْأَعْرَافِ یَا مُحْیِی یَا مُمِیتُ وَ فِی الْأَنْفَالِ یَا نِعْمَ الْمَوْلَی وَ یَا نِعْمَ النَّصِیرُ وَ فِی هُودَ یَا حَفِیظُ یَا مَجِیدُ یَا وَدُودُ یَا فَعَّالًا لِمَا یُرِیدُ وَ فِی الرَّعْدِ یَا کَبِیرُ یَا مُتَعَالِ وَ فِی إِبْرَاهِیمَ یَا مَنَّانُ یَا وَارِثُ وَ فِی الْحِجْرِ یَا خَلَّاقُ وَ فِی مَرْیَمَ یَا فَرْدُ وَ فِی طه یَا غَفَّارُ وَ فِی قَدْ أَفْلَحَ یَا کَرِیمُ وَ فِی النُّورِ یَا حَقُّ یَا مُبِینُ وَ فِی الْفُرْقَانِ یَا هَادِی وَ فِی سَبَأٍ یَا فَتَّاحُ وَ فِی الزُّمَرِ یَا عَالِمُ وَ فِی غَافِرٍ یَا غَافِرُ یَا قَابِلَ التَّوْبِ یَا ذَا الطَّوْلِ یَا رَفِیعُ وَ فِی الذَّارِیَاتِ یَا رَزَّاقُ یَا ذَا الْقُوَّهِ یَا مَتِینُ وَ فِی الطُّورِ یَا بَرُّ وَ فِی اقْتَرَبَتْ یَا مُقْتَدِرُ یَا مَلِیکُ وَ فِی الرَّحْمَنِ یَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ یَا رَبَّ

الْمَشْرِقَيْنِ وَ رَبَّ الْمَغْرِبَيْنِ يَا بَاقِی يَا مُعِينُ وَ فِی الْحَدِيدِ يَا أَوَّلُ يَا آخِرُ يَا ظَاهِرُ يَا بَاطِنُ وَ فِی الْحَشْرِ يَا مَلِكُ يَا قُدُّوسُ يَا سَلَامُ يَا مُؤْمِنُ يَا مُهَيْمِنُ يَا عَزِيزُ يَا جَبَّارُ يَا مُتَكَبِّرُ يَا خَالِقُ يَا بَارِئُ يَا مُصَوِّرُ وَ فِی الْبُرُوجِ يَا مُبْدِئُ يَا مُعِيدُ وَ فِی الْفَجْرِ يَا وَتْرُ وَ فِی الْإِخْلَاصِ يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ(١).

١- ١. الدّر المنثور ج ٣ ص ١۴٨.

**[ترجمه]درالمنثور: محمدبن جفعر گويد: از امام باقرعليه السلام از نام هاى نودونه گانه اى كه هر كس بخواند وارد بهشت مى شود، سؤال كردم. فرمود: آنها در قرآن است: در فاتحه پنج نام آمده: اى الله، اى پروردگار، اى رحمان ، اى رحيم، اى مالك. در بقره سى و نه نام آمده: اى احاطه كننده، اى توانا، اى دانا، اى حكيم، اى بلندمرتبه، اى بزرگ، اى توبه پذير، اى بينا، اى ولى، اى واسع، اى كفايت كننده، اى مهربان، اى نوآور، اى شاكر، اى واحد، اى شنوا، اى گيرنده، اى گشاينده، اى زنده، اى پاينده،اى بى نياز، اى ستوده، اى آمرزنده، اى بردبار، اى معبود، اى نزديك، اى اجابت كننده، اى عزتمند، اى ياريگر، اى قدرتمند، اى شديد، اى سريع و اى آگاه. و در سوره آل عمران: اى بسيار بخشنده، اى قائم، اى راستگو، اى برانگيزنده، اى نعمت دهنده و اى تفضل كننده. و در سوره نساء آمده: اى نگهبان، اى حسابگر، اى شاهد، اى توانمند، اى وكيل، اى بلندمرتبه، اى بزرگ. و در سوره انعام: اى خالق، اى قاهر، اى مهربان، اى برهان. و در سوره اعراف: اى زنده كننده و اى ميراننده. و در سوره انفال: اى بهترين مولاـ و اى بهترين ياريگر. و در سوره هود: اى نگهدارنده، اى شكوهمند، اى مهربان و اى كسى كه هر چه بخواهد مى كند. و در سوره رعد: اى بزرگ و اى متعالى. و در سوره ابراهيم: اى صاحب منّت فراوان و اى وارث. و در سوره حجر: اى بسيار خلق كننده. و در سوره مريم: اى تنها. و در سوره طه: اى بسيار آمرزنده. و در سوره مؤمنون: اى كريم. و در سوره نور: اى حق و اى آشكار. و در سوره فرقان: اى هدايت كننده. و در سوره سبأ: اى بسيار گشاينده. و در سوره زمر: اى دانا. و در سوره غافر: اى آمرزنده، اى پذيرنده توبه، اى سخت كيفر و اى بلندمرتبه. و در سوره ذاريات: اى روزى دهنده، اى صاحب قدرت و اى استوار. و در سوره طور: اى نيكوكار. و در سوره قمر: اى مقتدر و اى پادشاه. و در سوره رحمن: اى صاحب شكوه و اكرام، اى پروردگار دو شرق و دو غرب، اى باقى و اى ياريگر. در سوره حديد: اى اول، اى آخر، اى آشكار، اى پنهان و در سوره حشر: اى پادشاه اى پاك و مطهر، اى سلامت بخش، اى ايمنى دهنده، اى نگهبان، اى عزيز، اى جبار، اى متكبر، اى آفريننده، اى نوساز و اى صورتگر. و در سوره بروج: اى ابتداكننده (به خلقت) و اى بازگرداننده. و در سوره فجر: اى تنها. و در سوره اخلاص: اى احد اى بى نياز. - ۱. الدرالمنثور، ج۳، ص ۱۴۸. -

**[ترجمه]

باب ۱۴ فضل الحوقله و ما يناسبه زائدا على ما مر فى باب الكلمات الأربع التى يفزع إليها و فى غيره

الأخبار

«۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: صَنِيعُ الْمَعْرُوفِ يَدْفَعُ مِيتَهَ السَّوْءِ وَ الصَّدَقَهُ فِى السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَ صِلَهُ الرَّحِمِ تَزِيدُ فِى الْعُمُرِ وَ تَنْفِى الْفَقْرَ- وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّهِ وَ هُوَ شِفَاءٌ مِنْ تِسْعَهٍ وَ تِسْعِينَ دَاءً أَدْنَاهَا الْهَمُّ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَلَحَّ عَلَيْهِ الْفَقْرُ فَلْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ (۱).

**[ترجمه]نوادر راوندى: موسى بن جفعر عليه السلام از پدرانش از پيامبرصلى الله عليه و آله نقل مى كند كه پيامبرصلى الله

علیه و آله فرمودند: انجام دهنده کارهای خیر از مرگ بد بدور است، و صدقه در خفا خشم پروردگار را خاموش می کند، و صله رحم بر عمر می افزاید و فقر را دور می کند و ذکر«لا حول و لا قوّه إلا بالله»، گنجی از گنج های بهشت است و شفای نود و نه درد است که کمترین آنها غم و حزن است.

و با همین اسناد رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که فقر بر او سخت گیرد زیاد بگوید«لا حول و لا قوّه إلا بالله العلی العظیم». - . نوادرالراوندی: ۵ -

**[ترجمه]

«۲»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: قَوْلُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يَدْفَعُ أَنْوَاعَ الْبَلَاءِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِذَا تَوَالَتْ عَلَيْكَ الْهُمُومُ فَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

وَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: جَاءَ عَوْنُ بْنُ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ إِلَى النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ ابْنِي قَدْ أَسَرَهُ الْعَدُوُّ وَ قَدِ اشْتَدَّ غَمِّي وَ عِيلَ صَبْرِي فَمَا تَأْمُرُنِي قَالَ آمُرُكَ أَنْ تُكْثِرَ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فِي كُلِّ حَالٍ فَانْصَرَفَ وَ هُوَ يَقُولُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَاهُ ابْنُهُ مَعَهُ مِائَةٌ مِنَ الْإِبِلِ غَفَلَ عَنْهَا الْمُشْرِكُونَ فَاسْتَاقَهَا فَأَتَى الْأَشْجَعِيُّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً- وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ (۲).

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: مَنْ حَلِيَ فِي عَيْنِهِ شَيْ ءٌ مِنَ الْأَهْلِ وَ الْمَالِ وَ الْوَلَدِ فَقَالَ

۱- ۱. نوادر الراوندیّ: ۵.

۲- ۲. التحریم: ۳.

مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مُنِعَ أَ لَا تَرَى إِلَى قَوْلِهِ تَعَالَى- وَ لَوْ لا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: ابوالحسن علیه السلام فرمودند: ذکر «لا حول و لا قوّه إلا بالله» انواع بلا را دفع می کند.

و امام صادق علیه السلام فرمودند: اگر غم ها و عصه ها پی در پی بر تو وارد شدند بگو «لا حول و لا قوّه إلا بالله» و ابن عباس گوید: عون بن مالك اشجعی به نزد پیامبرصلی الله علیه و آله آمد و گفت: ای رسول خداصلی الله علیه و آله، دشمن فرزندم را در جنگ اسیر کرده و غم و اندوهم شدت یافته و صبرم لبریز شده چه می فرمایی؟ فرمودند: به تو امر می کنم بسیار بگویی «لا حول و لا قوّه إلا بالله» در هر حالی.

و در زمانی که او این ذکر را می گفت پسرش به همراه صد شتر که مشرکان از آن غفلت کرده بودند آمد و آنها را پیش برد. آنگاه اشجعی به نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و داستان را بازگو کرد. در این هنگام این آیه ناز ل شد: « وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً * وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لاَ يَحْتَسِبُ - . طلاق/ ۲ و۳. -

» {و هر کس از خدا پروا کند ، [خدا] برای او راه بیرون شدنی قرار می دهد .و از جایی که حسابش را نمی کند ، به او روزی می رساند }. پیامبرصلی الله علیه و آله فرمودند: هر کس که چیزی از خانواده و مال و فرزند در نظرش آراسته شود و بگوید: «لا حول و لا قوّه إلا بالله»، از او دور می شود. مگر نمی بینی که در این آیه فرمود:«وَ لَوْ لاَ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَکَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ - . کهف/۳۹ - » {و چون داخل باغت شدی ، چرا نگفتی : ما شاء اللّه ، نیرویی جز به [قدرت] خدا نیست }

**[ترجمه]

«۳»

الْبَلَدُ الْأَمِينُ، فِي فَضَائِلِ الذِّكْرِ لِلْفِرْيَابِيِّ: مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ لَا مَلْجَأَ مِنْهُ إِلَّا إِلَيْهِ دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ بَاباً مِنَ الضُّرِّ أَدْنَاهَا الْفَقْرُ.

**[ترجمه]بلد الامین: هر که بگوید: «لا حول و لا قوّه إلا بالله» در حالی که هیچ پناهی از او جز به سوی او ندارد، خداوند متعال هفتاد باب ضرر را از او دفع می کند که کمترین آنها فقر است.

**[ترجمه]

«۴»

وَ رَأَيْتُ بِخَطِّ الشَّهِيدِ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَا عَلَى الْأَرْضِ أَحَدٌ يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِلَّا كُفِّرَتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ وَ لَوْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ.

**[ترجمه]و به خط شهید(ره) دیدم که پیامبرصلی الله علیه و آله فرمودند: هیچ کس بر روی زمین نیست که بگوید: «لا إله إلا الله والله اکبر و لا حول و لا قوّه إلا بالله» (هیچ معبودی جز خدا نیست و خدا بزرگتر است و هیچ توان و نیرویی نیست مگر از جانب خدا)، مگر آنکه خطاهایش آمرزیده می شود اگر چه به اندازه کف دریا باشد .

**[ترجمه]

باب ۱۵ الاستغفار و فضله و أنواعه

الآیات

النساء: وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاؤُکَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَحِیماً(۱)

و قال : وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ کانَ غَفُوراً رَحِیماً(۲) و قال : وَ مَنْ یَعْمَلْ سُوءاً أَوْ یَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ یَسْتَغْفِرِ اللَّهَ یَجِدِ اللَّهَ غَفُوراً رَحِیماً(۳)

الأنفال: وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ (۴)

هود: وَ أَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیْهِ یُمَتِّعْکُمْ مَتاعاً حَسَناً إِلی أَجَلٍ مُسَمًّی وَ یُؤْتِ کُلَّ ذِی فَضْلٍ فَضْلَهُ (۵)

و قال تعالی حاکیا عن هود: وَ یا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّکُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیْهِ یُرْسِلِ السَّماءَ عَلَیْکُمْ مِدْراراً وَ یَزِدْکُمْ قُوَّةً إِلی قُوَّتِکُمْ وَ لا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِینَ (۶)

و قال تعالی حاکیا عن صالح: فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیْهِ إِنَّ رَبِّی قَرِیبٌ

۱- ۱. النساء: ۶۴.

۲- ۲. النساء ۱۰۶.

۳- ۳. النساء: ۱۱۰.

۴- ۴. الأنفال: ۳۳.

۵- ۵. هود: ۳.

۶- ۶. هود: ۵۲.

مُجِيبٌ (۱)

و قال سبحانه: حاكيا عن شعيب عليه السلام وَ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّی رَحِيمٌ وَدُودٌ(۲)

يوسف: قالُوا يا أَبانَا اسْتَغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا إِنَّا كُنَّا خاطِئِينَ- قالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّی إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (۳)

الكهف: وَ ما مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جاءَهُمُ الْهُدى وَ يَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذابُ قُبُلًا(۴)

النمل: لَوْ لا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ (۵)

المؤمن: وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ (۶)

محمد: فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِناتِ (۷)

نوح: فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كانَ غَفَّاراً- يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً- وَ يُمْدِدْكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهاراً(۸)

المزمل: وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹)

النصر: وَ اسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كانَ تَوَّاباً

**[ترجمه]__وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاؤُكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَحِيماً. - . نساء / ۶۴ -

{و اگر آنان وقتی به خود ستم کرده بودند، پیش تو می آمدند و از خدا آمرزش می خواستند و پیامبر [نیز] برای آنان طلب آمرزش می کرد، قطعاً خدا را توبه پذیرِ مهربان می یافتند.}

__وَ اسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كانَ غَفُوراً رَحِيماً. - . نساء

/ ۱۰۶ -

{و از خدا آمرزش بخواه، که خدا آمرزنده مهربان است.}

__وَ مَنْ يَعْمَلْ سُوءاً أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُوراً رَحِيماً. - . نساء / ۱۱۰ -

{و هر کس کار بدی کند، یا بر خویشتن ستم ورزد؛ سپس از خدا آمرزش بخواهد، خدا را آمرزنده مهربان خواهد یافت.}

__وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ . - . أنفال / ۳۳ -

{و تا آنان طلب آمرزش می کنند، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود.}

ـ وَ أَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكَمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكَمْ مَتاعاً حَسَناً إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى وَ يُؤْتِ كُلَّ ذِی فَضْلٍ فَضْلَهُ . - . هود / ۳ -

{و اینکه از پروردگارتـان آمرزش بخواهیـد، سپس به درگـاه او توبه کنیـد، [تا اینکه] شـما را با بهره منـدی نیکویی تا زمانی معیّن بهره مند سازد، و به هر شایسته نعمتی از کَرَم خود عطا کند.}

ـ وَ یا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِدْراراً وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلى قُوَّتِكُمْ وَ لا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ . - . هود / ۵۲ -

{و ای قوم من، از پروردگارتان آمرزش بخواهیـد، سپس به درگاه او توبه کنیـد [تا] از آسـمان بر شـما بارش فراوان فرسـتد و نیرویی بر نیروی شما بیفزاید، و تبهکارانه روی بر مگردانید.}

ـ فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّی قَرِيبٌ مُجِيبٌ . - . هود / ۶۱ -

{پس، از او آمرزش بخواهید، آنگاه به درگاه او توبه کنید، که پروردگارم نزدیک [و] اجابت کننده است.}

ـ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّی رَحِيمٌ وَدُودٌ. - . هود / ۹۰ -

{و از پروردگار خود آمرزش بخواهید، سپس به درگاه او توبه کنید که پروردگار من مهربان و دوستدار [بندگان] است.}

ـ قالُوا يا أَبانَا اسْتَغْفِرْ لَنا ذُنُوبَنا إِنَّا كُنَّا خاطِئِينَ * قالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّی إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ . - . يوسف / ۹۷ - ۹۸ -

{گفتنـد: ای پـدر، برای گناهـان مـا آمرزش خواه که مـا خطاكار بوديم. گفت: به زودی از پروردگارم برای شـما آمرزش می خواهم، که او همانا آمرزنده مهربان است.}

ـ وَ ما مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جاءَهُمُ الْهُدى وَ يَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذابُ قُبُلًا. - . کهف / ۵۵ -

{و چیزی مانع مردم نشـد از اینکه وقتی هـدایت به سویشان آمـد ایمان بیاورند، و از پروردگارشان آمرزش بخواهند، جز اینکه [مستحق شوند] تا سنت [خدا در مورد عذاب] پیشینیان، در باره آنان [نیز] به کار رود، یا عذاب رویارویشان بیاید.}

ـ لَوْ لا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ . - . نمل / ۴۶ -

{چرا از خدا آمرزش نمی خواهید؟ باشد که مورد رحمت قرار گیرید.}

ـ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ . - . غافر / ۵۵ -

{و برای گناهت آمرزش بخواه .}

ـ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِناتِ . - ۳. محمد / ۱۹ -

{پس بـدان كه هيـچ معبودى جز خـدا نيست؛ و براى گنـاه خويش آمرزش جوى؛ و براى مردان و زنان با ايمان [طلب مغفرت كن .]}

ـ فَقُلْتُ اسْـتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كـانَ غَفَّاراً * يُرْسِـلِ السَّماءَ عَلَيْكُمْ مِـدْراراً * وَ يُمْـدِدْكُمْ بِأَمْوالٍ وَ بَنِينَ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَ يَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهارا. - . نوح / ۱۰ - ۱۲ -

{و گفتم: از پروردگارتان آمرزش بخواهيد كه او همواره آمرزنده است. [تا] بر شـما از آسـمان بارانِ پى در پى فرسـتد. و شما را به اموال و پسران، يارى كند، و برايتان باغ ها قرار دهد و نهرها براى شما پديد آورد.}

ـ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ . - . بقره / ۱۹۹ -

{و از خداوند آمرزش خواهيد كه خدا آمرزنده مهربان است.}

ـ وَ اسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كانَ تَوَّابا. - . نصر / ۳ -

{و از او آمرزش خواه، كه وى همواره توبه پذير است.}

**[ترجمه]

أقول

قد سبق بعض الأخبار فى باب التوبه.

**[ترجمه]تعدادى از احاديث توبه قبلا ذكر شد.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لى، [الأمـالى] للصـدوق ابْنُ الْمُغِيرَهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ جَـدِّهِ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عليه السـلام عَنْ آبَـائِهِ عليهم السـلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلى الله عليه و آله لِأَصْحَابِهِ أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِشَىْ ءٍ إِنْ أَنْتُمْ فَعَلْتُمُوهُ تَبَاعَدَ الشَّيْطَانُ مِنْكُمْ كَمَا تَبَاعَدَ الْمَشْرِقُ مِنَ الْمَغْرِبِ قَالُوا بَلَى قَالَ الصَّوْمُ يُسَوِّدُ وَجْهَهُ وَ الصَّدَقَهُ تَكْسِرُ ظَهْرَهُ وَ الْحُبُّ فِى اللَّهِ وَ الْمُوَازَرَهُ عَلَى الْعَمَلِ

ص: ۲۷۶

۱- ۱. هود: ۶۱.

۲- ۲. هود: ۹۲.

۳- ۳. یوسف: ۹۷- ۹۸.

۴- ۴. الکهف: ۵۵.

۵- ۵. النمل: ۴۶.

۶- ۶. المؤمن: ۵۵.

۷- ۷. القتال: ۱۹.

۸- ۸. نوح: ۱۰- ۱۲.

۹- ۹. المزّمّل: ۲۰.

الصَّالِحِ يَقْطَعَانِ دَابِرَهُ وَ الِاسْتِغْفَارُ يَقْطَعُ وَتِينَهُ وَ لِكَلِّ شَيْ ءٍ زَكَاةٌ وَ زَكَاةُ الْأَبْدَانِ الصِّيَامُ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله به اصحاب خود فرمودند: آیا به شما خبر ندهم از چیزی که اگر عمل کنید شیطان به اندازه مشرق تا مغرب از شما دور شود؟ عرض کردند چرا یا رسول اللّه. فرمود: روزه رویش را سیاه کند و صدقه پشتش را می شکند و دوستی برای خدا و همدستی در کار خیر دنباله اش را می برند و آمرزش جوئی رگ قلبش را می برد و هر چه زکاتی دارد و زکات تن ها روزه است. - . أمالی الصدوق : ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَةِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْهِ نِعْمَةً فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَ مَنِ اسْتَبْطَأَ الرِّزْقَ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ وَ مَنْ حَزَنَهُ أَمْرٌ فَلْيَقُلْ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (۲).

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عنه علیه السلام: مثله (۳) ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی فیما أوصی به الصادق علیه السلام سفیان الثوری: مثله (۴).

**[ترجمه]عیون أخبار الرضا علیه السلام: از پدران خود نقل کرد که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: هر آن کس را که خداوند نعمتی بدو بخشیده باید خداوند متعال را سپاس گوید، و هر کس روزی اش را دیر و به سختی می یابد استغفار کند، و هر کس را که امری او را اندوهگین بنماید با گفتن کلمه شریفه «لا حول و لا قوّة الّا باللّه» تمسّک جوید. - . عیون الأخبار ۲ : ۴۶ -

صحیفه الرضا علیه السلام همانند آن را روایت کرده - . صحیفه الرضا: ۳۸ - و امالی طوسی نیز در وصیت امام صادق علیه السلام به سفیان ثوری مانند آن را آورده است. - . أمالی طوسی ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ل، [الخصال] عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَلَيْسَ بِمُسْتَكْبِرٍ وَ لَا جَبَّارٍ إِنَّ الْمُسْتَكْبِرَ مَنْ يُصِرُّ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي قَدْ غَلَبَهُ هَوَاهُ فِيهِ وَ آثَرَ دُنْيَاهُ عَلَى آخِرَتِهِ (۵).

**[ترجمه]خصال: امام سجاد علیه السلام فرمودند: آنکه بگوید: استغفر اللّه و اتوب الیه بزرگی فروش و ستمکار نیست. بزرگی فروش کسی است که پافشاری بر گناه کند و آرزوهای نفسانی بر او چیره باشد و دنیایش را بر آخرتش برتر شمارد. - . الخصال ۲ : ۱۴۲ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب التهلیل (۶).

**[ترجمه]این حدیث به طور کامل در باب تهلیل است.

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] عَنْ سَعِیدِ بْنِ عِلَاقَهَ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: الِاسْتِغْفَارُ یَزِیدُ فِی الرِّزْقِ (۷).

**[ترجمه]خصال: امیر المومنین علیه السلام فرمودند: استغفار کردن روزی را زیاد می کند. - . الخصال ۲ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ یَقْتَرِفُ فِی یَوْمٍ أَوْ لَیْلَهٍ أَرْبَعِینَ کَبِیرَهً فَیَقُولُ وَ هُوَ نَادِمٌ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ بَدِیعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِکْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ یَتُوبَ عَلَیَّ إِلَّا غَفَرَهَا اللَّهُ لَهُ ثُمَّ قَالَ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۳۷.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۴۶.

۳- ۳. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۳۸.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۹۴.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۱۴۳.

۶- ۶. راجع ص ۱۹۳ ممّا سبق.

۷- ۷. الخصال ج ۲ ص ۹۴.

وَ لَا خَيْرَ فِيمَنْ يُقَارِفُ فِي كُلِّ يَوْمٍ أَوْ لَيْلَةٍ أَرْبَعِينَ كَبِيرَةً(۱).

ثو، [ثواب الأعمال] ابن المتوكل عن الحميرى عن أحمد بن محمد عن ابن محبوب: مثله (۲).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمودند: هر مؤمنی که در شبانه روز به چهل گناه بزرگ مرتکب شود و با پشیمانی گوید: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ وَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيَّ» «آمرزش می خواهم از خدایی که جز او معبودی نیست، زنده و پاینده است، پدید آورنده آسمان ها و زمین و دارای جلالت و بزرگواری است و از او می خواهم که توبه مرا بپذیرد». خداوند او را می آمرزد. آنگاه فرمود: و کسی که در شبانه روز چهل گناه کبیره مرتکب می شود، خیری در او نیست. - . الخصال ۱ : ۱۴۳ -

ثواب الاعمال از ابن محبوب همانند آن را روایت کرده.

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال الْأَرْبَعِمِائَةِ] قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: أَكْثِرُوا الِاسْتِغْفَارَ تَجْلِبُوا الرِّزْقَ (۳).

**[ترجمه]خصال: در حدیث اربعمائه امیر المومنین علیه السلام فرمود: بسیار استغفار کنید تا بر روزی شما افزوده شود. - . الخصال ۲ : ۲۵۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَخِي دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: تَعَطَّرُوا بِالاسْتِغْفَارِ لَا تَفْضَحْكُمْ رَوَائِحُ الذُّنُوبِ (۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: امیر المومنین علیه السلام فرمودند: با آمرزش خواهی، خود را معطر کنید تا بوی گناهان شما را رسوا نکند. - . أمالی طوسی ۱ : ۳۸۲ -

**[ترجمه]

«۸»

مع، [معانی الأخبار] الْعَسْكَرِيُّ عَنْ بَدْرِ بْنِ الْهَيْثَمِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُنْذِرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أُعْطِيَ أَرْبَعاً لَمْ يُحْرَمْ أَرْبَعاً مَنْ أُعْطِيَ الدُّعَاءَ لَمْ يُحْرَمِ الْإِجَابَةَ وَ مَنْ أُعْطِيَ الِاسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةَ وَ مَنْ أُعْطِيَ

الشُّكْرَ لَمْ يُحْرَمِ الزِّيَادَةَ وَ مَنْ أَعْطِيَ الصَّبْرَ لَمْ يُحْرَمِ الْأَجْرَ(۵).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السلام فرمودند: شخصی که چهار چیز به او بخشیده شده، از چهار چیز محروم نیست: به آن کس که سعادت خواندن دعا داده شده، از پذیرش آن ناامید نگردد، و به آن کس که توفیق آمرزش خواهی داده شده از بازگشت به سوی خدا بی نصیب نباشد، و به آن کس که توفیق سپاسگزاری از نعمت داده شده، افزون گشتن نعمت از او جلوگیری نشده، و به آن کس که شکیبائی عطا شده، از مزد آن بی نصیب نگردد. - . معانی الأخبار : ۳۲۳

-

**[ترجمه]

«۹»

مع، [معانی الأخبار] عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الطَّبَرِيُّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ خِرَاشٍ مَوْلَى أَنَسٍ عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَذِكْرُ اللَّهِ بِالْغُدُوِّ وَ الْآصَالِ خَيْرٌ مِنْ حَطْمِ السُّيُوفِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَعْنِي لِمَنْ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْغُدُوِّ وَ يَذْكُرُ مَا كَانَ مِنْهُ فِي لَيْلِهِ مِنْ سُوءِ عَمَلِهِ وَ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ وَ تَابَ إِلَيْهِ فَإِذَا انْتَشَرَ فِي ابْتِغَاءِ مَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُ انْتَشَرَ وَ قَدْ حُطَّتْ (۶) عَنْهُ سَيِّئَاتُهُ وَ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ وَ إِذَا ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِالْآصَالِ وَ هِيَ الْعَشِيَّاتُ رَاجَعَ نَفْسَهُ فِيمَا كَانَ مِنْهُ يَوْمَهُ ذَلِكَ مِنْ سَرَفٍ عَلَى نَفْسِهِ وَ إِضَاعَةٍ لِأَمْرِ رَبِّهِ فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ تَعَالَى وَ أَنَابَ رَاحَ إِلَى أَهْلِهِ وَ قَدْ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُ يَوْمِهِ وَ إِنَّمَا تُحْمَدُ الشَّهَادَةُ أَيْضاً إِذَا كَانَ مِنْ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۴۲.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۵۳.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۲۵۶.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۸۲.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۳۲۳.

۶- ۶. حتت ظ.

تَائِبٍ إِلَى اللَّهِ مُسْتَغْفِرٍ مِنْ مَعْصِيَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: پیغمبر خدا صلی اللّه علیه و آله فرمود: هر آینه یاد خدای عزّ و جلّ در صبح و شام بهتر از خرد کردن شمشیرها در راه خدای عزّ و جلّ است، یعنی هر کس که یاد کند خدا را در صبح، و به خاطر آورد آنچه را که در شب ممکن است از کردار زیانبارش به او برسد و از خدا آمرزش خواسته و به سوی او بازگشت نماید، هنگامی که با این اندیشه در جستجوی آنچه که خدا روزیش ساخته، راه افتاده، سیّئاتش از او زدوده، و گناهانش آمرزیده شود، و چون در آخر روز خدا را یاد نمود به خود مراجعه می کند، و کارهائی را که در آن روز انجام داده مثل زیاده روی در حقّ خودش و پایمال نمودن امر پروردگارش همه را در نظر می آورد، پس چون به یاد خدا افتاد و از خدای تعالی آمرزش خواست و پشیمان گردید نزد خانواده اش می رود در حالی که گناهان روزش آمرزیده شده، و جز این نیست که شهادت به وحدانیّت خدا وقتی پسندیده است از کسی یا فردی که به سوی خدا باز گشته و از نافرمانی خدای عزّ و جلّ آمرزش بخواهد. - . معانی الأخبار: ۴۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

مع، [معانی الأخبار] عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی يَزِيدَ الْهَرَوِيِّ عَنْ سَلَمَهَ بْنِ شَبِيبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُنِيبٍ عَنِ السَّرِيِّ بْنِ يَحْيَى عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِی الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: تَعَلَّمُوا سَيِّدَ الِاسْتِغْفَارِ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِی وَ أَنَا عَبْدُكَ وَ أَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَ أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَ أَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِی فَاغْفِرْ لِی إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار: پیغمبر خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: بهترین طریق آمرزش خواستن را یاد بگیرید: این است: «اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّی لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِی وَ أَنَا عَبْدُكَ وَ أَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَ أَبُوءُ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَ أَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِی فَاغْفِرْ لِی إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ» (بار خدایا تو پروردگار منی، نیست معبود بر حقّی جز تو، تو مرا آفریده ای، و من بنده تو هستم، و بر پیمان تو استوارم، و اقرار به نعمت هایت بر خود، دارم، و به گناه خویش اعتراف دارم پس مرا بیامرز، زیرا جز تو کس دیگری گناهان را نمی آمرزد). - . معانی الأخبار: ۱۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ وَ دَوَاءُ الذُّنُوبِ الِاسْتِغْفَارُ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: برای هر بیماری درمانی است، و درمان گناهان، طلب

آمرزش (از درگاه الهی) است. - . ثواب الأعمال: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عُبَیْسِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ سَلَّامٍ الْخَیَّاطِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِائَهَ مَرَّهٍ حِینَ یَنَامُ بَاتَ وَ قَدْ تَحَاتَّ الذُّنُوبُ کُلُّهَا عَنْهُ کَمَا تَتَحَاتُّ الْوَرَقُ مِنَ الشَّجَرِ وَ یُصْبِحُ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ ذَنْبٌ (۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السّلام فرمود: کسی که به هنگام خواب صد بار از خداوند طلب آمرزش کند، در حالی شب را به پایان می رساند که تمام گناهان او مانند برگ از درخت فرو می ریزد و صبح برمی خیزد در حالی که گناهی ندارد. - . ثواب الأعمال: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَقَّاحٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الِاسْتِغْفَارُ لَکُمْ حِصْنَیْنِ حَصِینَیْنِ مِنَ الْعَذَابِ فَمَضَی أَکْبَرُ الْحِصْنَیْنِ وَ بَقِیَ الِاسْتِغْفَارُ فَأَکْثِرُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ مَمْحَاهٌ لِلذُّنُوبِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ (۵).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: بودن رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم در میان شما و استغفار؛ برای شما به منزله دو دژ محکمی است که شما را از عذاب در امان می دارد. سپس امام باقر علیه السّلام ادامه دادند: دژ بزرگ تر از میان شما رفت (اشاره به رحلت رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم دارد) و فقط استغفار باقی مانده است، پس بسیار طلب آمرزش کنید زیرا گناهان شما را پاک می کند. خداوند عز و جل می فرماید: «وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ» }تا هنگامی که تو (ای رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم) در میان آنان هستی، خدا آنان را عذاب نمی کند، و تا هنگامی که استغفار می کنند خدا آنان را عذاب نخواهد کرد.{ - . ثواب الأعمال: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ النَّهْدِیِّ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ سَهْلٍ قَالَ: کَتَبْتُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی علیه السلام عَلِّمْنِی شَیْئاً إِذَا

أَنَا قُلْتُهُ کُنْتُ مَعَکَمْ فِی الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهِ

ص: ۲۷۹

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۴۱۱.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۱۴۰.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ص ۱۴۹.

۴- ۴. ثواب الأعمال: ص ۱۴۹.

۵- ۵. ثواب الأعمال: ص ۱۴۹.

قَالَ فَكَتَبَ بِخَطِّهِ أَعْرِفُهُ أَكْثِرْ مِنْ تِلَاوَهِ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَ رَطِّبْ شَفَتَيْکَ بِالاسْتِغْفَارِ(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: اسماعيل بن سهل مى گويد كه به حضرت جواد الائمه عليه السّلام نامه اى نوشتم كه چيزى به من بياموز كه اگر آن را بخوانم، در دنيا و آخرت با شما باشم. راوى مى گويد: حضرت با دستخط مبارك خود كه با آن آشنا بودم مرقوم فرموده بود: سوره إِنَّا أَنْزَلْناهُ را بسيار تلاوت كن، و لب هاى خود را به ذكر استغفار طراوت بخش. - . ثواب الأعمال: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: طُوبَى لِمَنْ وُجِدَ فِی صَحِيفَهِ عَمَلِهِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ تَحْتَ كُلِّ ذَنْبٍ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق عليه السّلام و آن حضرت از پدران بزرگوارش عليهم السّلام نقل كرده است كه رسول خدا صلّى اللّه عليه و آله و سلّم فرمود: خوشا به حال كسى كه در روز قيامت در نامه عملش زير هر گناهى يک «استغفر اللّه» ثبت شده باشد. - . ثواب الأعمال: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ سَهْلٍ عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَنِ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ بَعْدَ صَلَاهِ الْفَجْرِ سَبْعِينَ مَرَّهً غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ لَوْ عَمِلَ ذَلِکَ الْيَوْمَ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ أَلْفَ ذَنْبٍ وَ مَنْ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ أَلْفَ ذَنْبٍ فَلَا خَيْرَ فِيهِ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام محمد باقر عليه السّلام فرمود: كسى كه پس از نماز صبح هفتاد بار استغفار كند، خداوند او را مى آمرزد هر چند كه در آن روز هفتاد هزار گناه كرده باشد (به گناهان بيشمارى آلوده شده باشد)، و كسى كه بيش از هفتاد هزار گناه از او سر بزند (نشانه عاقبت به) خيرى در او نخواهد بود. - . ثواب الأعمال: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ بَكْرِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ اللَّهَبِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ فِی نُورِ اللَّهِ

الْأَعْظَم مَنْ كَانَ عِصْمَةُ أَمْرِهِ شَهَادَةَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّی رَسُولُ اللَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَتْهُ مُصِیبَةٌ قَالَ إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ خَیْراً قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَ مَنْ إِذَا أَصَابَ خَطِیئَةً قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَیْهِ (۴).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: صادق علیه السّلام، و آن حضرت از پدران بزرگوارش علیهم السّلام نقل کرده است که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: کسی که در او این چهار (شرط) باشد در (پناه) نور اعظم خداوندی خواهد بود: ۱. گواهی به یگانگی خداوند و پیامبری من محافظ کارهایش باشد؛ ۲. به هنگام رویدادهای ناگوار «إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَیْهِ راجِعُونَ » گوید؛ ۳. چون خیری به او می رسد ذکر «الحمد للّه» را بر زبان جاری کند؛ ۴. چون گناهی مرتکب شود، (از روی شرمساری و پشیمانی) «استغفر اللّه و اتوب الیه» می گوید. - . ثواب الأعمال: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ ظَهَرَتْ عَلَیْهِ النِّعْمَةُ فَلْیُکْثِرِ الْحَمْدَ لِلَّهِ وَ مَنْ کَثُرَتْ هَمُّهُ فَعَلَیْهِ بِالاسْتِغْفَارِ وَ مَنْ أَلَحَّ عَلَیْهِ الْفَقْرُ فَلْیُکْثِرْ مِنْ قَوْلِ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ یَنْفِی اللَّهُ عَنْهُ الْفَقْرَ(۵).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که آن حضرت فرمودند: کسی که نعمتی بر او آشکار می شود، باید زیاد «الحمد لله» بگوید و کسی که اندوه او زیاد می شود، باید زیاد استغفار کند و کسی که فقر بر او فشار بیاورد، باید زیاد بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، که خدا فقر را از او منتفی سازد. - . محاسن: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] النَّوْفَلِیُّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ خَیْرُ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارُ ثُمَّ تَلَا النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۵۰.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۵۰.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۵۰.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۵۰.

٥- ٥. المحاسن ص ٤٣.

وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام از پدران خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: بهترین عبادت گفتن ذکر «لا اله الا الله و لا حول و لا قوه الا بالله» است و بهترین دعا استغفار است؛ سپس پیامبر صلی الله علیه و آله این آیه را تلاوت فرمودند: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِک » -. محمد / ۱۹ - {پس بدان که معبودی جز «اللّه» نیست؛ و برای گناه خود استغفار کن!} -. محاسن: ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۲۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الِاسْتِغْفَارُ حِصْنَیْنِ حَصِینَیْنِ لَکُمْ مِنَ الْعَذَابِ فَمَضَی أَکْبَرُ الْحِصْنَیْنِ وَ بَقِیَ الِاسْتِغْفَارُ فَأَکْثِرُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ مَمْحَاهٌ لِلذُّنُوبِ وَ إِنْ شِئْتُمْ فَاقْرَءُوا وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: عبد الله بن محمد جعفی می گوید: شنیدم که امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله و استغفار کردن شما دو قلعه مستحکم شما برای گریز از عذاب بود؛ پس آن قلعه بزرگ تر درگذشت و استغفار باقی مانده است؛ پس زیاد استغفار کنید که موجب محو شدن گناهان است و اگر می خواهید، این آیه را بخوانید: «وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ» -. انفال / ۳۳ - { ولی (ای پیامبر!) تا تو در میان آنها هستی، خداوند آنها را مجازات نخواهد کرد؛ و (نیز) تا استغفار می کنند، خدا عذابشان نمی کند.} -. تفسیر عیاشی ۲ : ۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ الْمَکْفُوفِ: کَتَبَ إِلَیْهِ فِی کِتَابٍ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَا حَدُّ الِاسْتِغْفَارِ الَّذِی وُعِدَ عَلَیْهِ نُوحٌ وَ الِاسْتِغْفَارِ الَّذِی لَا یُعَذَّبُ قَائِلُهُ فَکَتَبَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ الِاسْتِغْفَارُ أَلْفٌ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: حسین بن سعید مکفوف در نامه ای برای حضرت نوشت: فدایت شوم! حدّ استغفاری که نوح علیه السلام بر آن وعده داد و استغفاری که گوینده آن عذاب نمی شود چیست؟ حضرت صلوات الله علیه نوشت: هزار بار استغفار کردن. -. تفسیر عیاشی ۲ : ۲۰۶ -

**[ترجمه]

«۲۲»

مکـا، [مکـارم الأخلاـق] عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام قَـالَ: کَـانَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله لَا یَقُومُ مِنْ مَجْلِسٍ وَ إِنْ خَفَّ حَتَّی یَسْتَغْفِرَ اللَّهَ خَمْساً وَ عِشْرِینَ مَرَّةً.

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ وَ الْمُقِیمُ وَ هُوَ یَسْتَغْفِرُ کَالْمُسْتَهْزِئِ.

عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام قَالَ: إِذَا أَحْدَثَ الْعَبْدُ ذَنْباً جُدِّدَ لَهُ نقمه [نِعْمَةٌ] فَیَدَعُ الِاسْـتِغْفَارَ فَهُوَ الِاسْتِدْرَاجُ وَ کَانَ مِنْ أَیْمَانِهِ صلی الله علیه و آله لَا وَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ أَذْنَبَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ ذَنْباً أُجِّلَ مِنْ غُدُوِّهِ إِلَی اللَّیْلِ فَإِنِ اسْتَغْفَرَ لَمْ یُکْتَبْ عَلَیْهِ.

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَیُذَکِّرُهُ اللَّهُ الذَّنْبَ بَعْدَ بِضْعٍ وَ عِشْرِینَ سَنَةً حَتَّی یَسْتَغْفِرَ اللَّهَ مِنْهُ فَیَغْفِرَ لَهُ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الِاسْتِغْفَارُ وَ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَیْرُ الْعِبَادَهِ قَالَ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۴).

**[ترجمه]مکـارم الاخلاـق: امام صادق علیه السـلام فرمود: رسول خـدا صـلی الله علیه و آله از مجلسـی ــ ولو کوتاه بود ــ بر نمی خاست، تا این که بیست و پنج بار از خداوند طلب مغفرت کند.

امام صادق علیه السـلام فرمود: کسـی که از گناه توبه می کنـد، مانند کسـی می ماند که گناهی نکرده و کسـی که قصد ادامه گناه دارد ولی استغفار می کند، مانند کسی است که مسخره می کند.

امـام صـادق علیه السـلام فرمود: وقتی بنـده، گنـاهی مرتکب می شود که نقمت و گزنـدی برای او دوباره به وجود می آیـد، و اسـتغفار را رها می کنـد، این از قبیل به تدریـج گرفتار عـذاب خـدا شـدن است و از ایمان رسول خدا صـلی الله علیه و آله «نه» گفتن و «استغفر الله» گفتن بود.

امام صادق علیه السلام فرمود: هر گاه یکی از مؤمنین گناهی می کند، از صبح تا به شب مهلت داده می شود؛ پس اگر استغفار کنـد، این گناه بر او نوشـته نمی شود و نیز فرمود: خداونـد بعـد از بیست و چند سال گناه مؤمن را به یاد او می آورد تا از خدا طلب مغفرت کند و در نتیجه خدا او را می بخشد.

امام صادق علیه السـلام فرمود: رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمودند: اسـتغفار و «لا اله الا الله» گفتن، بهترین عبادات است؛ خداوند عزیز جبار فرمود: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلاَّ اللَّهُ وَ اسْـتَغْفِرْ لِذَنْبِک » – . محمد / ۱۹ – {پس بدان که معبودی جز «اللّه» نیست؛ و برای گناه خود استغفار کن!} – . مکارم الاخلاق: ۳۶۱ ــ ۳۶۲ –

**[ترجمه]

جع، [جامع الأخبار] وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله علیه و آله: مَنْ أَكْثَرَ الِاسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِ

ص: ۲۸۱

۱- ۱. المحاسن ص ۲۹۱ و الآیه فی سوره القتال: ۱۹.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۵۴ و الآیه فی الأنفال: ۳۳.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۰۶ فی حدیث.

۴- ۴. مکارم الأخلاق ۳۶۱ و ۳۶۲.

هَمٍّ فَرَجاً وَ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: أَفْضَلُ الْعِلْمِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَفْضَلُ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارُ ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۱).

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَ إِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً.

وَ قَالَ عليه السلام: إِنَّهُ لَيُغَانُ (۲)

عَلَى قَلْبِي حَتَّى أَسْتَغْفِرُ فِي الْيَوْمِ مِائَهَ مَرَّهٍ.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ ظَلَمَ أَحداً فَفَاتَهُ فَلْيَسْتَغْفِرِ اللَّهَ لَهُ فَإِنَّهُ كَفَّارَهٌ.

وَ قَالَ عليه السلام: كَفَّارَهُ الِاغْتِيَابِ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لِمَنِ اغْتَبْتَهُ.

وَ قَالَ الرِّضَا عليه السلام: مَنِ اسْتَغْفَرَ مِنْ ذَنْبٍ وَ هُوَ يَعْمَلُهُ فَكَأَنَّمَا يَسْتَهْزِئُ بِرَبِّهِ.

وَ قَالَ عليه السلام: خَيْرُ الْقَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ خَيْرُ الْعِبَادَهِ الِاسْتِغْفَارُ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِدَائِكُمْ مِنْ دَوَائِكُمْ قُلْنَا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ دَاؤُكُمُ الذُّنُوبُ وَ دَوَاؤُكُمُ الِاسْتِغْفَارُ.

وَ قَالَ عليه السلام: تُوبُوا إِلَى اللَّهِ فَإِنِّي أَتُوبُ فِي الْيَوْمِ مِائَهَ مَرَّهٍ(۳).

**[ترجمه]جامع الاخبار: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که زیاد استغفار کند، خدا از هر اندوهی برای او راه گشایشی قرار می دهد و از هر تنگنایی برای او راه خروجی قرار می دهد و او ررا از طریقی که خود نمی پندارد روزی می دهد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: با فضیلت ترین علم، «لا اله الا الله» است و با فضیلت ترین دعاها، استغفار کردن است و سپس پیامبر صلی الله علیه و آله این آیه را تلاوت فرمود: «فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ » - . محمد / ۱۹ - {پس بدان که معبودی جز «اللّه» نیست؛ و برای گناه خود استغفار کن!}

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که استغفار کند، بر گناه خود اصرار نمی ورزد، اگر چه در روز هفتاد مرتبه به سمت آن گناه برگردد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: به درستی که قلبم زنگار زده می شود، تا این که در روز صد مرتبه استغفار می کنم.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به دیگری ظلمی کرد و مظلوم از دست او رفت، باید برای او از خداوند طلب مغفرت کند که این کفاره ظلم اوست.

و فرمود: کفاره غیبت کردن، استغفار کردن برای آن کسی است که غیبت او را نموده ای.

و امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که از گناهی استغفار می کند، در حالی که آن را مرتکب می شود، گویا پروردگار خویش را به تمسخر گرفته است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را از درد و دوایتان با خبر نسازم؟ گفتیم: بله یا رسول الله! فرمود: درد شما گناهانتان و دوای شما استغفار است .

و حضرت فرمود: به سوی خدا توبه کنید که من در روز صد مرتبه به سوی خدا بازگشت می کنم. - . جامع الاخبار: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ عَمِلَ سَیِّئَهً أُجِّلَ فِیهَا سَبْعَ سَاعَاتٍ مِنَ النَّهَارِ فَإِنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ لَمْ یُکْتَبْ عَلَیْهِ.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مرتکب گناهی شود، هفت ساعت از روز به او مهلت داده می شود؛ پس اگر سه مرتبه بگوید: «از خدایی که معبودی جز او نیست و او زنده و قائم به ذات است طلب آمرزش می کنم»، آن گناه بر او نوشته نمی شود. - . الزهد: ۷۱ -

**[ترجمه]

«۲۵»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر صَفْوَانُ بْنُ یَحْیَی عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْمُفَتَّنَ التَّوَّابَ قَالَ وَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَتُوبُ إِلَی اللَّهِ فِی کُلِّ یَوْمٍ سَبْعِینَ مَرَّهً مِنْ غَیْرِ ذَنْبٍ قُلْتُ یَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَیْهِ قَالَ کَانَ یَقُولُ أَتُوبُ إِلَی اللَّهِ.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند شخص امتحان دیده توبه کار را دوست می دارد؛ و فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله بدون این که مرتکب گناهی شده باشد، روزانه هفتاد مرتبه استغفار می کرد. راوی می گوید: عرض کردم: رسول خدا صلی الله علیه و آله «أستغفر الله و أتوب إلیه» می گفت؟ فرمود: حضرت عرضه می داشت: «به سوی خدا توبه می کنم.» - . الزهد: ۷۳ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر إِبْرَاهِیمُ بْنُ أَبِی الْبِلَادِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام إِنِّی أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِی کُلِّ یَوْمٍ خَمْسَةَ آلَافِ مَرَّةٍ ثُمَّ قَالَ لِی خَمْسَةُ آلَافٍ کَثِیرٌ.

**[ترجمه]نوادر: امام کاظم علیه السلام فرمود: من هر روز پنج هزار بار از خدا طلب مغفرت می کنم؛ سپس به من فرمود: پنج هزار بار زیاد است. - . الزهد: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر حَمَّادُ بْنُ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ [بْنِ] عُمَرَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ:

ص: ۲۸۲

۱- ۱. القتال: ۱۹.

۲- ۲. اغین علی قلبه مجهولا: أحاط به الرین.

۳- ۳. جامع الأخبار ص ۶۷.

مَنْ قَالَ ثَلَاثاً سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ قَرَعَتِ الْعَرْشَ كَمَا تَقْرَعُ السِّلْسِلَةُ الطَّشْتَ.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که سه بار بگوید: «سبحان ربّی العظیم و بحمده، أستغفر الله ربّی و أتوب إلیه»، عرش خدا کوبیده می شود، همان گونه که زنجیر، طشت را می کوبد. - . الزهد: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۲۸»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عَلَيْكَ بِالاسْتِغْفَارِ فَإِنَّهُ الْمَنْجَاةُ(۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ كَثُرَ هُمُومُهُ فَلْيُكْثِرْ مِنَ الِاسْتِغْفَارِ(۲).

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام کاظم علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: بر تو باد با استغفار کردن که آن، وسیله نجات است.

و نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که اندوه هایش زیاد گشته باید زیاد استغفار کند. - . نوادر راوندی: ۵ و ۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

مَجَالِسُ الشَّيْخِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ مُعَاذِ بْنِ ثَابِتٍ الْفَرَّاءِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَذْكُرُهُ بَعْدَ عِشْرِينَ سَنَةً فَيَسْتَغْفِرُ مِنْهُ فَيُغْفَرُ لَهُ وَ إِنَّمَا ذَكَرَهُ لِيُغْفَرَ لَهُ وَ إِنَّ الْكَافِرَ لَيُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَنْسَاهُ مِنْ سَاعَتِهِ (۳).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام باقر علیه السلام فرمود: مؤمن گناهی می کند و آن را بعد از بیست و پنج سال به یاد می آورد و از آن استغفار می کند و آمرزیده می شود؛ و خداوند آن گناه را به یاد او می آورد تا او را ببخشد؛ و کافر گناهی می کند و همان ساعت آن را فراموش می کند. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۳۰»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: عَوِّدُوا أَلْسِنَتَكُمُ الِاسْتِغْفَارَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَمْ يُعَلِّمْكُمُ الِاسْتِغْفَارَ إِلَّا وَ هُوَ يُرِيدُ أَنْ

يَغْفِرَ لَكُمْ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الْعَجَبُ مِمَّنْ يَهْلِكُ وَ الْمَنْجَاةُ مَعَهُ قِيلَ وَ مَا هِيَ قَالَ الِاسْتِغْفَارُ.

وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ مَا دَعَوْتَنِي وَ رَجَوْتَنِي أَغْفِرُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَ إِنْ أَتَيْتَنِي بِقَرَارِ الْأَرْضِ خَطِيئَةً أَتَيْتُكَ بِقَرَارِهَا مَغْفِرَةً مَا لَمْ تُشْرِكْ بِي وَ إِنْ أَخْطَأْتَ حَتَّى بَلَغَ خَطَايَاكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنَّ مِنْ أَجْمَعِ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارَ.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّيَّانِ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ الثَّالِثِ عليه السلام أَسْأَلُهُ أَنْ

۱- ۱. نوادر الراونديّ ص ۵.

۲- ۲. نوادر الراونديّ ۱۶.

۳- ۳. أمالي الطوسيّ ج ۲ ص ۳۰۵.

يُعَلِّمَنِی دُعَاءً لِلشَّدَائِدِ وَ النَّوَازِلِ وَ الْمُهِمَّاتِ وَ أَنْ يَخُصَّنِی كَمَا خَصَّ آبَاؤُهُ مَوَالِيَهُمْ فَكَتَبَ إِلَيَّ الْزَمِ الِاسْتِغْفَارَ.

وَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا عليه السلام عَلِّمْنِی دُعَاءً إِذَا أَنَا قُلْتُهُ كُنْتُ مَعَكُمْ فِی الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ فَكَتَبَ أَكْثِرْ تِلَاوَهَ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ وَ أَرْطِبْ شَفَتَيْكَ بِالاسْتِغْفَارِ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ لَزِمَ الِاسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجاً وَ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: زبان هایتان را به استغفار کردن عادت بدهید؛ زیرا خدای متعال استغفار را به شما نیاموخت، مگر برای این که می خواست شما را ببخشد.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: عجب از اموری است که هلاک می کند و نجات از آن نیز همراه آن است. گفته شد: نجات از آن چیست؟ فرمود: استغفار کردن.

و ابوذرّ غفاری رضی الله عنه می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای تبارک و تعالی فرمود: ای پسر آدم! مادامی که مرا می خوانی و به من امید داری، تو را به خاطر گناهانت می بخشم و اگر با گناهانت که به قدر زمین استوار باشد، به نزد من آیی، من نیز با مغفرتی به اندازه زمین استوار به نزد تو می آیم به شرطی که شرک نورزی و اگر گناه کنی به میزانی که گناهان تو به دامنه بلند آسمان باشد، سپس از من طلب مغفرت کنی، من تو را می بخشم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: همانا از جامع ترین دعاها استغفار کردن است.

و محمد بن ریّان می گوید: به امام هادی علیه السلام نامه نوشتم و از ایشان خواستم که دعایی برای سختی ها و مصیبات و بلایا و مهمات به من بیاموزد و با من به همان شکل اختصاصی که پدرانش علیهم السلام با غلامان خود رفتار می کردند، رفتار فرماید؛ پس حضرت برایم نوشتند: به استغفار کردن ملتزم باش.

و اسماعیل بن سهل می گوید: به امام رضا علیه السلام عرض کردم: به من دعایی بیاموز که وقتی آن را گفتم، در دنیا و آخرت با شما باشم؛ حضرت نوشت: زیاد سوره انا انزلناه بخوان و دو لب خود را با استغفار کردن مرطوب بدار (زیاد استغفار کن.)

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به استغفار کردن مقید باشد، خداوند برای او از هر اندوهی راه گشایش و از هر تنگنایی راه خروج قرار می دهد و او را از راهی که نمی پندارد، روزی می رساند. - . دعوات راوندی: ۸۶ -

**[ترجمه]

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام: عَجِبْتُ لِمَنْ يَقْنَطُ وَ مَعَهُ الِاسْتِغْفَارُ(۱).

وَ حَكَى عَنْهُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَاقِرُ علیه السلام أَنَّهُ علیه السلام قَالَ: كَانَ فِي الْأَرْضِ أَمَانَانِ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ قَدْ رُفِعَ أَحَدُهُمَا فَدُونَكُمُ الْآخَرَ فَتَمَسَّكُوا بِهِ أَمَّا الْأَمَانُ الَّذِي رُفِعَ فَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَمَّا الْأَمَانُ الْبَاقِي فَالاسْتِغْفَارُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ مِنْ قَائِلٍ- وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ.

قال السيد رحمه الله و هذا من محاسن الاستخراج و لطائف الاستنباط(۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: على علیه السلام فرمود: از كسى كه نوميد است و استغفار را دارد تعجب مى كنم! - . نهج البلاغه حكمت: ۸۷ -

و امام باقر علیه السلام از امير المؤمنين علیه السلام نقل كرده كه فرمود: در روى زمين دو امان از عذاب خداى سبحان وجود داشت كه يكى از آن دو برداشته شده؛ پس بر شما باد به التزام به ديگرى؛ پس بدان متمسك شويد؛ اما آن امانى كه برداشته شد، رسول خدا صلى الله عليه و آله است و اما آن امانى كه باقى است، استغفار كردن است؛ خداوند _ كه از حيث گوينده بودن عزيز باد _ فرمود: «وَ ما كانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فيهِمْ وَ ما كانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ» - . انفال / ۳۳ - {ولى (اى پيامبر!) تا تو در ميان آنها هستى، خداوند آنها را مجازات نخواهد كرد؛ و (نيز) تا استغفار مى كنند، خدا عذابشان نمى كند.}

سيد رضى رحمه الله فرمود: و اين جمله از استخراجات نيكو و از استنباطات لطيف آن حضرت است. - . نهج البلاغه حكمت: ۸۸ -

**[ترجمه]

«۳۲»

عُدَّةُ الدَّاعِي، رَوَى السَّكُونِيُّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَيْرُ الدُّعَاءِ الِاسْتِغْفَارُ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلْقُلُوبِ صَدَأً كَصَدَإِ النُّحَاسِ فَاجْلُوهَا بِالاسْتِغْفَارِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَكْثَرَ الِاسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ هَمٍّ فَرَجاً وَ مِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ.

وَ رَوَى زُرَارَةُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَكْثَرَ الْعَبْدُ الِاسْتِغْفَارَ رُفِعَتْ صَحِيفَتُهُ وَ هِيَ تَتَلَأْلَأُ.

۱- ۱. نهج البلاغه الرقم ۸۷ من قسم الحكم.
۲- ۲. نهج البلاغه الرقم ۸۸ من قسم الحكم.

وَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: مَثَلُ الِاسْتِغْفَارِ مَثَلُ وَرَقَهٍ شَجَرَهٍ تَحَرَّکُ فَتَتَنَاثَرُ وَ الْمُسْتَغْفِرُ مِنْ ذَنْبٍ وَ هُوَ یَفْعَلُهُ کَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: الِاسْتِغْفَارُ وَ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَیْرُ الْعِبَادَهِ قَالَ اللَّهُ الْعَزِیزُ الْجَبَّارُ- فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اسْتَغْفِرْ لِذَنْبِکَ (۱)

**[ترجمه]عده الداعی: «سکونی» از حضرت صادق ــ علیه السّلام ــ روایت کرده است که رسول خدا ــ صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم ــ فرمود: بهترین دعا استغفار است».

و فرمود: «قلب ها را زنگاری است چون زنگ مس که باید با استغفار، جلایش دهید» .

و فرمود: «هر که استغفارش را زیاد کند، خداوند متعال برایش از هر غمی، گشایشی و از هر تنگنایی، راه عبوری فراهم می کند و از راهی که گمان نمی برد، به او روزی می رساند».

«زراره» از حضرت صادق ــ علیه السّلام ــ روایت کرده است که: «هر گاه بنده، استغفارش را زیاد کند، نامه اعمالش به حالت نورانیّت بالا می رود».

از حضرت رضا ــ علیه السّلام ــ نقل شده است که فرمود: «استغفار مانند این است که درختی حرکت داده شود و برگ هایش بریزد، اما کسی که گناه را انجام می دهد و در همان حال، استغفار می نماید، مانند کسی است که پروردگارش را به تمسخر گرفته است».

و فرمود: «استغفار و کلام لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ ، بهترین عبادت است که خدای عزیز و جبار فرمود: بدان که معبودی جز اللَّه نیست و برای گناه خود، طلب آمرزش نما» .

**[ترجمه]

«۳۳»

فَلَاحُ السَّائِلِ، رُوِیَ عَنْ مَوْلَانَا أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: أَنَّهُ کَانَ یَوْماً جَالِساً فِی حَشْدٍ مِنَ النَّاسِ مِنَ الْمُهَاجِرِینَ وَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَالْتَفَتَ إِلَیْهِ عَلِیٌّ علیه السلام کَالْمُغْضَبِ وَ قَالَ لَهُ یَا وَیْلَکَ أَ تَدْرِی مَا الِاسْتِغْفَارُ الِاسْتِغْفَارُ اسْمٌ وَاقِعٌ عَلَی سِتَّهِ أَقْسَامٍ الْأَوَّلُ النَّدَمُ عَلَی مَا مَضَی الثَّانِی الْعَزْمُ عَلَی تَرْکِ الْعَوْدِ إِلَیْهِ الثَّالِثُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَی کُلِّ فَرِیضَهٍ ضَیَّعْتَهَا فَتُؤَدِّیَهَا الرَّابِعُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَی النَّاسِ مِمَّا بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُمْ حَتَّی تَلْقَی اللَّهَ أَمْلَسَ وَ لَیْسَ عَلَیْکَ تَبِعَهٌ الْخَامِسُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَی اللَّحْمِ الَّذِی نَبَتَ عَلَی السُّحْتِ تُذْهِبُهُ بِالْأَحْزَانِ حَتَّی تَنْبُتَ لَحْمٌ غَیْرُهُ السَّادِسُ أَنْ تُذِیقَ الْجِسْمَ مَرَارَهَ الطَّاعَهِ کَمَا أَذَقْتَهُ حَلَاوَهَ الْمَعْصِیَهِ فَحِینَئِذٍ تَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

**[ترجمه]فَلَاحُ السَّائِلِ، رُوِیَ عَنْ مَوْلَانَا أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: أَنَّهُ کَانَ یَوْماً جَالِساً فِی حَشْدٍ مِنَ النَّاسِ مِنَ الْمُهَاجِرِینَ وَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فَالْتَفَتَ إِلَیْهِ عَلِیٌّ علیه السلام کَالْمُغْضَبِ وَ قَالَ لَهُ یَا وَیْلَکَ أَ تَدْرِی مَا

الِاسْتِغْفَارُ الِاسْتِغْفَارُ اسْمٌ وَاقِعٌ عَلَى سِتَّةِ أَقْسَامٍ الْأَوَّلُ النَّدَمُ عَلَى مَا مَضَى الثَّانِي الْعَزْمُ عَلَى تَرْكِ الْعَوْدِ إِلَيْهِ الثَّالِثُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَى كُلِّ فَرِيضَهٍ ضَيَّعْتَهَا فَتُؤَدِّيَهَا الرَّابِعُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَى النَّاسِ مِمَّا بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُمْ حَتَّى تَلْقَى اللَّهَ أَمْلَسَ وَ لَيْسَ عَلَيْكَ تَبِعَهٌ الْخَامِسُ أَنْ تَعْمِدَ إِلَى اللَّحْمِ الَّذِي نَبَتَ عَلَى السُّحْتِ تُذْهِبُهُ بِالْأَحْزَانِ حَتَّى تَنْبُتَ لَحْمٌ غَيْرُهُ السَّادِسُ أَنْ تُذِيقَ الْجِسْمَ مَرَارَهَ الطَّاعَهِ كَمَا أَذَقْتَهُ حَلَاوَهَ الْمَعْصِيَهِ فَحِينَئِذٍ تَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ.

**[ترجمه]

«۳۴»

الدُّرُّ الْمَنْثُورُ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ ثَلَاثاً غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَ إِنْ كَانَ فَرَّ مِنَ الزَّحْفِ.

وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: مَنْ قَالَ هَذَا الِاسْتِغْفَارَ خَمْسَ مَرَّاتٍ غُفِرَ لَهُ وَ إِنْ كَانَ عَلَيْهِ ذُنُوبٌ مِثْلُ زَبَدِ الْبَحْرِ(۲).

۱- ۱. القتال: ۱۹.

۲- ۲. الدّر المنثور ج ۳ ص ۱۸۲.

**[ترجمه]الدُّرُّ الْمَنْثُورُ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ قَالَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِی لا إِلهَ إِلَّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ وَ أَتُوبُ إِلَیْهِ ثَلَاثاً غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَ إِنْ کَانَ فَرَّ مِنَ الزَّحْفِ.

وَ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ قَالَ: مَنْ قَالَ هَذَا الِاسْتِغْفَارَ خَمْسَ مَرَّاتٍ غُفِرَ لَهُ وَ إِنْ کَانَ عَلَیْهِ ذُنُوبٌ مِثْلُ زَبَدِ الْبَحْرِ - ۲. الدّر المنثور ج ۳ ص ۱۸۲. - .

ص: ۲۸۵

**[ترجمه]

أبواب الدعاء

اشاره

اعلم أنا قد أوردنا فی کتاب الطهاره و الصلاه و فی أبواب کتاب القرآن و فی کتاب النکاح و فی کتاب الآداب و السنن و فی کتاب الصیام و أعمال السنه و فی کتاب الحج و العمره و فی کتاب العهد لله (۱)

و فی غیرها من الکتب کثیرا من المطالب المتعلقه بأبواب الدعاء و لنذکر هنا أیضا شطرا صالحا من ذلک إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]بدان که ما در کتاب طهارت و صلات و در ابواب کتاب قرآن و در کتاب نکاح و در کتاب آداب و سنن و در کتاب روزه و اعمال سال و در کتاب حج و عمره و در کتاب عهد برای خدا و در کتب غیر از این ها، بسیاری از مطالب مربوط به ابواب دعا را آوردیم و در این جا نیز ب

**[ترجمه]

باب ۱۶ فضله و الحث علیه

الآیات

البقره: وَ إِذا سَأَلَکَ عِبادِی عَنِّی فَإِنِّی قَرِیبٌ أُجِیبُ دَعْوَهَ الدَّاعِ إِذا دَعانِ فَلْیَسْتَجِیبُوا لِی وَ لْیُؤْمِنُوا بِی لَعَلَّهُمْ یَرْشُدُونَ (۲)

الأنعام: قُلْ أَ رَأَیْتَکُمْ إِنْ أَتاکُمْ عَذابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْکُمُ السَّاعَهُ أَ غَیْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ- بَلْ إِیَّاهُ تَدْعُونَ فَیَکْشِفُ ما تَدْعُونَ إِلَیْهِ إِنْ شاءَ وَ تَنْسَوْنَ ما تُشْرِکُونَ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا إِلی أُمَمٍ مِنْ قَبْلِکَ فَأَخَذْناهُمْ بِالْبَأْساءِ وَ الضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ یَتَضَرَّعُونَ فَلَوْ لا إِذْ جاءَهُمْ بَأْسُنا تَضَرَّعُوا وَ لکِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ زَیَّنَ لَهُمُ الشَّیْطانُ ما کانُوا یَعْمَلُونَ (۳)

و قال تعالی قُلْ مَنْ یُنَجِّیکُمْ مِنْ ظُلُماتِ الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَ خُفْیَهً لَئِنْ أَنْجانا مِنْ هذِهِ لَنَکُونَنَّ مِنَ الشَّاکِرِینَ قُلِ اللَّهُ یُنَجِّیکُمْ مِنْها وَ مِنْ کُلِّ کَرْبٍ

۱ - ۱. کـذا فی نسـخه الکمبـانیّ، و فی نسـخه الأصـل لاـ تقرأ الکلمه، و عنوان البـاب[أبواب الـدعاء بـاب فضـله و الحث علیه] مکتوب بخط المؤلّف و هکذا بعده الآیات و قوله: [اعلم أنا] الخ مکتوب بغیر خطه فی الهامش استدراکا.

۲- ۲. البقره: ۱۸۶.

۳- ۳. الأنعام: ۴۰- ۴۲.

ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ (١)

الأعراف: وَ ادْعُوهُ خَوْفاً وَ طَمَعاً إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ (٢)

يونس: قالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُما فَاسْتَقِيما وَ لا تَتَّبِعانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ (٣)

هود: إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ (۴)

إبراهيم: وَ آتاكُمْ مِنْ كُلِّ ما سَأَلْتُمُوهُ (۵)

و قال حاكيا عن إبراهيم عليه السلام : إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعاءِ(۶)

الأنبياء: وَ نُوحاً إِذْ نادى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَنَجَّيْناهُ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ (٧)

و قال تعالى: وَ أَيُّوبَ إِذْ نادى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ - فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَكَشَفْنا ما بِهِ مِنْ ضُرٍّ(٨)

و قال تعالى: وَ يَدْعُونَنا رَغَباً وَ رَهَباً وَ كانُوا لَنا خاشِعِينَ (٩)

الفرقان: قُلْ ما يَعْبَؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْ لا دُعاؤُكُمْ (١٠)

النمل: أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفاءَ الْأَرْضِ أَ إِلهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا ما تَذَكَّرُونَ (١١)

التنزيل: يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً(١٢)

المؤمن: فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ (١٣)

ص: ٢٨٧

١- ١. الأنعام: ۶٣- ۶۴.

٢- ٢. الأعراف: ۵۶.

٣- ٣. يونس: ٨٩.

۴- ۴. هود: ۶١.

۵- ۵. إبراهيم: ٣۴.

۶- ۶. إبراهيم: ٣٩.

٧- ٧. الأنبياء: ٧۶.

٨- ٨. الأنبياء: ٨٣.

٩- ٩. الأنبياء: ٩٠.

١٠- ١٠. الفرقان: ٧٧.

١١- ١١. النمل: ٦٢.

١٢- ١٢. التنزيل: ١٦.

١٣- ١٣. المؤمن: ١٤.

و قال تعالی: وَ قالَ رَبُّکُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذِینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِینَ (۱)

و قال: فَادْعُوهُ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ (۲)

حمعسق: وَ یَسْتَجِیبُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ یَزِیدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ (۳)

الطور: إِنَّا کُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِیمُ (۴)

الرحمن: یَسْئَلُهُ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ (۵).

**[ترجمه]_ وَ إِذا سَأَلَکَ عِبادِی عَنِّی فَإِنِّی قَرِیبٌ أُجِیبُ دَعْوَهَ الدَّاعِ إِذا دَعانِ فَلْیَسْتَجِیبُوا لِی وَ لْیُؤْمِنُوا بِی لَعَلَّهُمْ یَرْشُدُونَ . - . بقره / ۱۸۶ -

{و هرگاه بندگان من، از تو در باره من بپرسند، [بگو] من نزدیکم، و دعای دعاکننده را _ به هنگامی که مرا بخواند _ اجابت می کنم، پس [آنان] باید فرمان مرا گردن نهند و به من ایمان آورند، باشد که راه یابند.}

_ قُلْ أَ رَأَیْتَکُمْ إِنْ أَتاکُمْ عَذابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْکُمُ السَّاعَهُ أَ غَیْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ * بَلْ إِیَّاهُ تَدْعُونَ فَیَکْشِفُ ما تَدْعُونَ إِلَیْهِ إِنْ شاءَ وَ تَنْسَوْنَ ما تُشْرِکُونَ * وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا إِلی أُمَمٍ مِنْ قَبْلِکَ فَأَخَذْناهُمْ بِالْبَأْساءِ وَ الضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ یَتَضَرَّعُونَ * فَلَوْ لا إِذْ جاءَهُمْ بَأْسُنا تَضَرَّعُوا وَ لکِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ زَیَّنَ لَهُمُ الشَّیْطانُ ما کانُوا یَعْمَلُونَ . - . أنعام / ۴۰ - ۴۳ -

{بگو: به نظر شما، اگر عذاب خدا شما را دررسد یا رستاخیز شما را دریابد، اگر راستگویید، کسی غیر از خدا را می خوانید؟ [نه،] بلکه تنها او را می خوانید، و اگر او بخواهد رنج و بلا- را از شما دور می گرداند، و آنچه را شریک [او] می گردانید فراموش می کنید. و به یقین، ما به سوی امّت هایی که پیش از تو بودند [پیامبرانی] فرستادیم، و آنان را به تنگی معیشت و بیماری دچار ساختیم، تا به زاری و خاکساری درآیند. پس چرا هنگامی که عذاب ما به آنان رسید تضرّع نکردند؟ ولی [حقیقت این است که] دل هایشان سخت شده، و شیطان آنچه را انجام می دادند برایشان آراسته است.}

_ قُلْ مَنْ یُنَجِّیکُمْ مِنْ ظُلُماتِ الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعاً وَ خُفْیَهً لَئِنْ أَنْجانا مِنْ هذِهِ لَنَکُونَنَّ مِنَ الشَّاکِرِینَ * قُلِ اللَّهُ یُنَجِّیکُمْ مِنْها وَ مِنْ کُلِّ کَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِکُونَ . - . أنعام / ۶۳ - ۶۴ -

{بگو: چه کسی شما را از تاریکی های خشکی و دریا می رهاند؟ در حالی که او را به زاری و در نهان می خوانید: که اگر ما را از این [مهلکه] برهاند، البته از سپاسگزاران خواهیم بود. بگو: «خداست که شما را از آن [تاریکی ها] و از هر اندوهی می رهاند، باز شما شرک می ورزید.}

_ وَ ادْعُوهُ خَوْفاً وَ طَمَعاً إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِیبٌ مِنَ الْمُحْسِنِینَ . - . أعراف / ۵۶ -

{و با بیم و امید او را بخوانید که رحمت خدا به نیکوکاران نزدیک است.}

ـ قالَ قَدْ أَجِيبَتْ دَعْوَتُكَما فَاسْتَقِيما وَ لا تَتَّبِعانِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ . - . یونس / ۸۹ -

{فرمود: «دعای هر دوی شما پذیرفته شد. پس ایستادگی کنید و راه کسانی را که نمی دانند پیروی مکنید.}

ـ إِنَّ رَبِّی قَرِیبٌ مُجِیبٌ . - . هود / ۶۱ -

{که پروردگارم نزدیک [و] اجابت کننده است.}

ـ وَ آتاکُمْ مِنْ کُلِّ ما سَأَلْتُمُوهُ . - . إبراهیم / ۳۴ -

{و از هر چه از او خواستید به شما عطا کرد.}

ـ «إِنَّ رَبِّی لَسَمِیعُ الدُّعاءِ» - . إبراهیم/ ۳۹ - {به راستی پروردگار من شنونده دعاست.}

ـ وَ نُوحاً إِذْ نادی مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَنَجَّیْناهُ وَ أَهْلَهُ مِنَ الْکَرْبِ الْعَظِیمِ . - . أنبیاء/ ۷۶ -

{و نوح را [یاد کن] آنگاه که پیش از [سایر پیامبران] ندا کرد، پس ما او را اجابت کردیم، و وی را با خانواده اش از بلای بزرگ رهانیدیم.}

ـ وَ أَیُّوبَ إِذْ نادی رَبَّهُ أَنِّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ * فَاسْتَجَبْنا لَهُ فَکَشَفْنا ما بِهِ مِنْ ضُرٍّ. - . أنبیاء/ ۸۳ - ۸۴ -

{و ایوب را [یاد کن] هنگامی که پروردگارش را ندا داد که: «به من آسیب رسیده است و تویی مهربان ترین مهربانان. پس [دعای] او را اجابت نمودیم و آسیب وارده بر او را برطرف کردیم.}

ـ وَ یَدْعُونَنا رَغَباً وَ رَهَباً وَ کانُوا لَنا خاشِعِینَ . - . أنبیاء/ ۹۰ -

{و ما را از روی رغبت و بیم می خواندند و در برابر ما فروتن بودند.}

ـ قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ . - . فرقان / ۷۷ -

{بگو: اگر دعای شما نباشد، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند.}

ـ أَمَّنْ یُجِیبُ الْمُضْطَرَّ إِذا دَعاهُ وَ یَکْشِفُ السُّوءَ وَ یَجْعَلُکُمْ خُلَفاءَ الْأَرْضِ أَ إِلهٌ مَعَ اللَّهِ قَلِیلًا ما تَذَکَّرُونَ . - . نمل / ۶۲ -

{یا [کیست] آن کس که درمانده را ـ چون وی را بخواند ـ اجابت می کند، و گرفتاری را برطرف می گرداند، و شما را جانشینان این زمین قرار می دهد؟ آیا معبودی با خداست؟ چه کم پند می پذیرید.}

ـ یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً. - . تنزیل / ۱۶ -

{[و] پروردگارشان را از روی بیم و طمع می خوانند.}

ـ فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ . - . غافر / ۱۴ -

{پس خدا را پاکدلانه فراخوانید.}

ـ وَ قالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ . - . غافر / ۶۰ -

{و پروردگارتان فرمود: «مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم. در حقیقت، کسانی که از پرستش من کبر می ورزند به زودی خوار در دوزخ درمی آیند.}

ـ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ . - . غافر / ۶۵ -

{پس او را در حالی که دین [خود] را برای وی بی آلایش گردانیده اید بخوانید.}

ـ وَ يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ يَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ . - . شوری / ۲۶ -

{و [درخواستِ] کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند اجابت می کند و از فضل خویش به آنان زیاده می دهد.}

ـ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ . - . طور / ۲۸ -

{ما از دیرباز او را می خواندیم، که او همان نیکوکار مهربان است.}

ـ يَسْئَلُهُ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ . - . الرحمن /۲۹ -

{هر که در آسمان ها و زمین است از او درخواست می کند. هر زمان، او در کاری است.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِيدِ الثَّلَاثَةِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَ عِمَادُ الدِّينِ وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ (۶).

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِي آخِرِهِ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ وَ أَخْلِصُوا النِّيَّةَ(۷).

**[ترجمه]عیون اخبارالرضا علیه السـلام: امام رضا علیه السـلام فرمودند: رسول خدا صـلی الله علیه و آله فرمودند: دعا، سـلاح مؤمن و ستون دین و نور آسمان ها و زمین است. - . عیون اخبارالرضا علیه السلام، ج۲، ص۳۷. -

در صـحیفه الرضـا علیه السـلام ماننـد آن آمـده و در آخرش افزوده: پس بر شـما بـاد به دعـا و نیت هایتان را خالص کنیـد. - . صحیفه الرضا علیه السلام، ص ۱۹. -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسـناد] ابْنُ سَعْدٍ عَنِ الْأَزْدِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الدُّعَاءَ یَرُدُّ الْقَضَاءَ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَیُذْنِبُ فَیُحْرَمُ بِذَنْبِهِ الرِّزْقَ (۸).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی المفید عن ابن قولویه عن أبیه عن سعد عن ابن عیسی عن ابن سعد عن الأزدی: مثله (۹).

**[ترجمه]قرب الأسـناد: اما صادق علیه السـلام فرمودنـد: دعا، قضا را برمی گرداند. و همانا مؤمن گناه می کند و به خاطر آن از رزق محروم می شود. - . قرب الأسناد، ص ۲۴. -

در امالی طوسی نیز مانند آن آمده است. - . امالی طوسی، ج۱، ص۱۳۵. -

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسـناد] ابْنُ طَرِیـفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السـلام قَـالَ قَـالَ رَسُـولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: دَاوُوا مَرْضَـاکُمْ بِالصَّدَقَهِ وَ ادْفَعُوا أَبْوَابَ الْبَلَاءِ بِالـدُّعَاءِ وَ حَصِّنُوا أَمْوَالَکُمْ بِالزَّکَاهِ فَإِنَّهُ مَا یُصَادُ مَا تَصِـیدُ مِنَ الطَّیْرِ إِلَّا بِتَضْـیِیعِهِمُ التَّسْبِیحَ (۱۰).

**[ترجمه]قرب الأسـناد: امـام صـادق علیه السـلام از پـدرشان روایت می کننـد که رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمودنـد: مریض های خود را با صـدقه درمان کنید، و درهای بلا را با صدقه دفع کنید، و اموالتان را با زکات حفظ کنید که پرندگان به خاطر ضایع کردن تسبیح الهی صید می شوند. - . قرب الأسناد، ص ۷۴. -

**[ترجمه]

«۴»

ب، [قرب الإسناد] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الرِّزْقَ لَیَنْزِلُ مِنَ

۱- ۱. المؤمن: ۶۰.

۲- ۲. المؤمن: ۶۵.

۳- ۳. الشوری: ۲۶.

۴- ۴. الطور: ۲۸.

۵- ۵. الرحمن: ۲۹.

۶- ۶. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳۷.

۷- ۷. صحیفه الرضا علیه السلام: ۱۹.

۸- ۸. قرب الإسناد ص ۲۴.

۹- ۹. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۳۵.

۱۰- ۱۰. قرب الإسناد ص ۷۴ فی ط و ۵۵ فی ط.

السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ عَلَى عَدَدِ قَطْرِ الْمَطَرِ إِلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا قَدَّرَ لَهَا وَ لَكِنْ لِلَّهِ فُضُولٌ فَ سْئَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ (۱).

**[ترجمه]قرب الأسناد: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: همانا روزی از آسمان به اندازه قطرات باران، بر هر کسی به اندازه ای که مقدّر کرده، فرود می آید و لیکن خداوند اضافاتی هم دارد پس از فضل خدا درخواست کنید. - . همان. -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: ادْفَعُوا أَمْوَاجَ الْبَلَاءِ عَنْكُمْ بِالدُّعَاءِ قَبْلَ وُرُودِ الْبَلَاءِ فَوَ الَّذِی فَلَقَ الْحَبَّهَ وَ بَرَأَ النَّسَمَهَ لَلْبَلَاءُ أَسْرَعُ إِلَى الْمُؤْمِنِ مِنِ انْحِدَارِ السَّيْلِ مِنْ أَعْلَى التَّلْعَهِ إِلَى أَسْفَلِهَا وَ مِنْ رَكْضِ الْبَرَاذِينِ (۲).

وَ قَالَ علیه السلام: مَا زَالَتْ نِعْمَهٌ وَ لَا نَضَارَهُ عَيْشٍ إِلَّا بِذُنُوبٍ اجْتَرَحُوا- أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ وَ لَوْ أَنَّهُمُ اسْتَقْبَلُوا ذَلِكَ بِالدُّعَاءِ وَ الْإِنَابَهِ لَمْ تَنْزِلْ وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذَا نَزَلَتْ بِهِمُ النِّقَمُ وَ زَالَتْ عَنْهُمُ النِّعَمُ فَزِعُوا إِلَى اللَّهِ بِصِدْقٍ مِنْ نِيَّاتِهِمْ وَ لَمْ يَهِنُوا(۳)

وَ لَمْ يُسْرِفُوا لَأَصْلَحَ اللَّهُ لَهُمْ كُلَّ فَاسِدٍ وَ لَرَدَّ عَلَيْهِمْ كُلَّ صَالِحٍ (۴).

وَ قَالَ علیه السلام: الدُّعَاءُ يَرُدُّ الْقَضَاءَ الْمُبْرَمَ فَاتَّخِذُوهُ عُدَّهً(۵).

**[ترجمه]الخصال: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: امواج بلا را پیش از آنکه وارد شوند با دعا دفع کنید قسم به کسی که دانه را شکافت و خلایق را آفرید، بلا سریعتر از جاری شدن سیل از بالای تپه به پایینش و از دویدن اسب، به مؤمن می رسد. - . الخصال، ج۲، ص ۱۶۱. -

و فرمود: هیچ نعمتی و شادابی زندگی از بین نمی رود مگر به خاطر گناهان. خداوند هرگز به بندگان ظلم نمی کند. و اگر بندگان پیش از آن، دعا و انابه کنند بلایی نازل نمی شود. و اگر زمانی که نقمت الهی بر آنان فرود آمد و نعمت ها از دستشان زایل شد، با صدق نیت به سوی خدا بازگردند و سستی و اسراف نکنند خدای متعال تمام مفاسد را اصلاح می کند و همه نیکی ها را نازل می گرداند. - . همان، ص۱۶۲. -

و فرمود: دعا، قضای قطعی را برمی گرداند. پس آن را به عنوان پشتبان خود بگیرید. - . همان، ص ۱۶۰. -

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِيدُ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ عَنْ أَبِي الْيَقْظَانِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ الْوَصَّافِيِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: ثَلَاثٌ لَا يَضُرُّ

مَعَهُنَّ شَیْ ءٌ الدُّعَاءُ عِنْدَ الْکَرُبَاتِ وَ الِاسْتِغْفَارُ عِنْدَ الذَّنْبِ وَ الشُّکْرُ عِنْدَ النِّعْمَهِ(۶).

**[ترجمه]امالی طوسی: اما صادق علیه السلام فرمودند: سه چیز است که با آنها چیزی ضرری نمی زند: دعا در زمان غصه ها، استغفار در نزد گناه و شکر در نزد نعمت. - . امالی طوسی، ج۱، ص ۲۰۷. -

**[ترجمه]

«۷»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی الْهَزْهَازِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ السَّرِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ

ص: ۲۸۹

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۷۴ فی ط و ۵۵ فی ط.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۶۱.

۳- ۳. و لم یتمنوا خ.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۶۲.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۱۶۰.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۰۷.

عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ أَرْزَاقَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَ ذَلِكَ أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَمْ يَعْرِفْ وَجْهَ رِزْقِهِ كَثُرَ دُعَاؤُهُ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: علی بن سریّ گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: خدای متعال روزی های مؤمنین را در جایی که گمان نمی کنند قرار داده است و این از آن رو است که بنده وقتی ندانـد روزی اش از کجاست، بیشتر دعا می کند. - . امالی صدوق، ص ۱۰۹. -

**[ترجمه]

«۸»

ما،(۲)

[الأمالی] للشیخ الطوسی مع،(۳) [معانی الأخبار] لی، [الأمالی] للصدوق فِی خَبَرِ الشَّیْخِ الشَّامِیِّ: أَنَّهُ سُئِلَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَيُّ الْكَلَامِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ كَثْرَةُ ذِكْرِهِ وَ التَّضَرُّعُ إِلَيْهِ وَ دُعَاؤُهُ (۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: از امیرالمؤمنین علیه السلام سؤال شد: کدام کلام در نزد خدای عزوجل بهتر است؟ فرمودند: کثرت یاد خدا و تضرع به درگاهش و دعا. - . همان، ص ۱۳۷. -

**[ترجمه]

«۹»

فس، [تفسیر القمی] إِنَّ إِبْراهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ (۵) فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: الْأَوَّاهُ الْمُتَضَرِّعُ إِلَى اللَّهِ فِی صَلَاتِهِ وَ إِذَا خَلَا فِی قَفْرَهٍ مِنَ الْأَرْضِ وَ فِی الْخَلَوَاتِ (۶).

**[ترجمه]تفسیر قمی: در مورد آیه « إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ - . توبه/۱۱۴ - »

{راستی ، ابراهیم ، دلسوزی بردبار بود .}، امام باقر علیه السلام فرمودند: «أوّاه» کسی است که در نمازش به درگاه الهی تضرع می کند، همچنین زمانی که در بیابانی قرار گیرد یا در خلوتی باشد. - . تفسیر قمی، ص ۲۸۲. -

**[ترجمه]

«۱۰»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ زِيَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مِمَّا أَعْطَى اللَّهُ بِهِ أُمَّتِي وَ فَضَّلَهُمْ بِهِ عَلَى سَائِرِ الْأُمَمِ أَعْطَاهُمْ ثَلَاثَ خِصَالٍ لَمْ يُعْطَهَا إِلَّا نَبِيٌّ وَ ذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى كَانَ إِذَا بَعَثَ نَبِيّاً قَالَ لَهُ

اجْتَهِدْ فِی دِینِکَ وَ لَا حَرَجَ عَلَیْکَ وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَعْطَی ذَلِکَ أُمَّتِی حَیْثُ یَقُولُ- وَ ما جَعَلَ عَلَیْکُمْ فِی الدِّینِ مِنْ حَرَجٍ (۷) یَقُولُ مِنْ ضِیقٍ وَ کَانَ إِذَا بَعَثَ نَبِیّاً قَالَ لَهُ إِذَا أَحْزَنَکَ أَمْرٌ تَکْرَهُهُ فَادْعُنِی أَسْتَجِبْ لَکَ وَ إِنَّ اللَّهَ أَعْطَی أُمَّتِی ذَلِکَ حَیْثُ یَقُولُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ (۸) وَ کَانَ إِذَا بَعَثَ نَبِیّاً جَعَلَهُ شَهِیداً عَلَی قَوْمِهِ وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی جَعَلَ أُمَّتِی شُهَدَاءَ عَلَی الْخَلْقِ حَیْثُ یَقُولُ لِیَکُونَ

ص: ۲۹۰

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۰۹.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۵۱.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۹۹.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۲۳۷.

۵- ۵. براءه: ۱۱۵.

۶- ۶. تفسیر القمّیّ ص ۲۸۲.

۷- ۷. الحجّ: ۷۸.

۸- ۸. غافر: ۶۰.

الرَّسُولُ شَهِيداً عَلَيْكَمْ وَ تَكَونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ (۱).

**[ترجمه]قرب الأسناد: امام صادق علیه السلام از پدرش نقل می کنند که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمودند: از جمله چیزهایی که خدا به امت من داده و به وسیله آن، آنها را بر دیگر امت ها برتری داده، آن است که سه خصلت به آنها داده که جز به انبیا نداده است و آن به این صورت است که خدای متعال هرگاه پیامبری را برمی انگیخت به او می فرمود: در دینت بکوش و حرجی بر تو نیست. و خدای متعال آن را بر امت من داده؛ آنجا که فرموده: «وَ مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ - . حج/۷۸ - » {و در دین بر شما سختی قرار نداده است}. و وقتی پیامبری برمی انگیخت، به او می فرمود: هرگاه چیزی تو را غمگین ساخت که ناخوش می داری، پس مرا بخوان تا تو را اجابت کنم. و خدای متعال آن را به امت من داده، آنجا که می فرماید: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُم - . غافر/۶۰ - » {مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم .} و هرگاه پیامبری برمی انگیخت او را گواه برای قومش قرار می داد. و خدای تبارک و تعالی است مرا گواه بر خلق قرار داده، آنجا که فرموده است: «لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيداً عَلَيْكُمْ وَ تَكُونُوا شُهَداءَ عَلَى النَّاسِ - . حج/۷۸ - »{تا

این پیامبر بر شما گواه باشد و شما بر مردم گواه باشید }. - ۵ . قرب الأسناد، ص ۲۶. -

**[ترجمه]

«۱۱»

جا(۲)، [المجالس] للمفيد ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ أَعْجَزَ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الدُّعَاءِ وَ إِنَّ أَبْخَلَ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِالسَّلَامِ (۳).

**[ترجمه]مجالس مفید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: ناتوان ترین مردم کسی است که از دعا کردن عاجز باشد و بخیل ترین آنان، کسی است که از سلام بُخل کند. - . امالی طوسی، ج۱، ص ۸۷. -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي: فِيمَا أَوْصَى بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام ابْنَهُ الْحَسَنَ عليه السلام يَا بُنَيَّ لِلْمُؤْمِنِ ثَلَاثُ سَاعَاتٍ سَاعَةٌ يُنَاجِي فِيهَا رَبَّهُ وَ سَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيهَا نَفْسَهُ وَ سَاعَةٌ يَخْلُو فِيهَا بَيْنَ نَفْسِهِ وَ لَذَّتِهَا فِيمَا يَحِلُّ وَ يُحْمَدُ(۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: در وصیت های امیرالمؤمنین علیه السلام به فرزندش امام حسن علیه السلام آمده است: ای فرزندم مؤمن سه حالت دارد: ساعتی که در آن با پروردگارش مناجات می کند و ساعتی که در آن به حساب نفس خود می رسد و ساعتی که به لذت حلال و ستوده نفس خود می پردازد. - .همان، ص ۱۴۶. -

**[ترجمه]

«۱۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی دَاوُدَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بِشْرِ بْنِ زَاذَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ صَبِیحٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام: أَرْبَعٌ لِلْمَرْءِ لَا عَلَیْهِ الْإِیمَانُ وَ الشُّکْرُ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَقُولُ- ما یَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذابِکُمْ إِنْ شَکَرْتُمْ وَ آمَنْتُمْ (۵) وَ الِاسْتِغْفَارُ فَإِنَّهُ قَالَ وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ ما کانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ (۶) وَ الدُّعَاءُ فَإِنَّهُ قَالَ تَعَالَی قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ (۷).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام علی علیه السلام فرمودند: سه چیز به سود شخص است نه بر علیه او: ایمان و شکر، خدای تعالی می فرماید: «مَا یَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِکُمْ إِنْ شَکَرْتُمْ وَ آمَنْتُمْ - . نساء/۱۴۷ - »

{اگر سپاس بدارید و ایمان آورید ، خدا می خواهد با عذاب شما چه کند ؟ و خدا همواره سپاس پذیر [حق شناسِ] داناست .}، و استغفار؛ خدای متعال می فرماید: «وَ مَا کَانَ اللَّهُ لِیُعَذِّبَهُمْ وَ أَنْتَ فِیهِمْ وَ مَا کَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَ هُمْ یَسْتَغْفِرُونَ - . انفال/۳۳ - »

{و [لی] تا تو در میان آنان هستی ، خدا بر آن نیست که ایشان را عذاب کند ، و تا آنان طلب آمرزش می کنند ، خدا عذاب کننده ایشان نخواهد بود .}و دعا؛ خدای متعالی می فرماید:«قُلْ مَا یَعْبَأُ بِکُمْ رَبِّی لَوْ لَا دُعَاؤُکُمْ - . فرقان/۷۷ - »{بگو : « اگر دعای شما نباشد ، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند . } - . همان، ج۲، ص ۱۰۸. -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْعَمْرَکِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِیهِ مُوسَی علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَ لَا أَدُلُّکُمْ عَلَی سِلَاحٍ یُنْجِیکُمْ مِنْ عَدُوِّکُمْ وَ یُدِرُّ رِزْقَکُمْ قَالُوا نَعَمْ قَالَ تَدْعُونَ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ فَإِنَّ سِلَاحَ الْمُؤْمِنِ الدُّعَاءُ(۸).

ص: ۲۹۱

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۵۶.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۱۹۵.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۸۷.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۴۶ فی حدیث.

۵- ۵. النساء: ۱۴۷.

۶- ۶. الأنفال: ۳۳.

۷- ۷. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۰۸ فی حدیث و الآیه فی سوره الفرقان: ۷۷.

٨– ٨. ثواب الأعمال ص ٢٥.

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: آیا به شما سلاحی را نشان ندهم که شما را از دشمنان نجات می دهد و روزیتان را از آسمان فرو می ریزد؟ گفتند: چرا یا رسول الله. فرمودند: در شب و روز دعا کنید چرا که دعا سلاح مؤمن است. - . ثواب الاعمال، ص ۲۵. -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ بُنَانِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ یَسْلُکُ وَادِیاً فَیَبْسُطُ کَفَّیْهِ فَیَذْکُرُ اللَّهَ وَ یَدْعُو إِلَّا مَلَأَ اللَّهُ ذَلِکَ الْوَادِیَ حَسَنَاتٍ فَلْیَعْظُمْ ذَلِکَ الْوَادِی أَوْ لِیَصْغُرْ(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هیچ بنده ای نیست که به دره ای برود و دستانش را باز کند و خدا را یاد کرده و دعا کند مگر آنکه خدا آن دره را پر از حسنات نماید خواه بزرگ باشد یا کوچک. - . همان، ص ۱۳۷. -

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ مُفَرِّقٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ شَیْ ءٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ أَنْ یُسْأَلَ (۲).

**[ترجمه]محاسن: امام باقر علیه السلام فرمودند: چیزی در نزد خدا محبوبتر از آن نیست که از او درخواست شود. - .محاسن، ص ۲۹۲. -

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی هَاشِمٍ عَنْ عَنْبَسَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُحِبُّ الْعَبْدَ أَنْ یَطْلُبَ إِلَیْهِ فِی الْجُرْمِ الْعَظِیمِ وَ یُبْغِضُ الْعَبْدَ أَنْ یَسْتَخِفَّ بِالْجُرْمِ الْیَسِیرِ(۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمودند: خدا دوست دارد بنده ای را که در گناهِ بزرگ او را بجوید و بد می دارد بنده ای را که گناه کوچک را خفیف شمارد. - . همان، ص ۲۹۳. -

**[ترجمه]

«۱۸»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَرْوِی عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ لِکُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ سَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ لِکُلِّ دَاءٍ دُعَاءٌ فَإِذَا أُلْهِمَ الْعَلِیلُ الدُّعَاءَ فَقَدْ أُذِنَ فِی شِفَائِهِ ثُمَّ قَالَ لِیَ الْعَالِمُ علیه السلام الدُّعَاءُ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ لِأَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَ عَزَّ یَقُولُ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ فَقَدْ کَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ یَکُونُ لِزاماً(۴) وَ أَرْوِی أَنَّ الدُّعَاءَ یَدْفَعُ مِنَ الْبَلَاءِ مَا قُدِّرَ وَ مَا لَمْ یُقَدَّرْ قِیلَ وَ کَیْفَ یَدْفَعُ مَا لَمْ یُقَدَّرْ قَالَ حَتَّی لَا یَکُونَ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام: امام رضا علیه السلام فرمودند: بر هر دردی دعایی است. هر وقت به شخص بیمار الهام شود که دعا کند اذن شفای او داده شده است. سپس فرمودند: دعا برتر از قرائت قرآن است چرا که خدای متعال می فرماید: :«قُلْ مَا یَعْبَأُ بِکُمْ رَبِّی لَوْ لَا دُعَاؤُکُمْ فَقَدْ کَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ یَکُونُ لِزاماً - . فرقان/۷۷ - »{بگو : « اگر دعای شما نباشد ، پروردگارم هیچ اعتنایی به شما نمی کند. در حقیقت شما به تکذیب پرداخته اید وبه زودی عذاب بر شما لازم خواهد شد } .

و من روایت می کنم که: دعا بلای مقدّر و غیر مقدّر را دفع می کند. گفته شد چگونه چیزی را که مقدّر نشده دفع می کند؟ فرمودند: برای آنکه واقع نشود.

**[ترجمه]

«۱۹»

سر، [السرائر] مِنْ کِتَابِ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لَهُ رَجُلَانِ دَخَلَا الْمَسْجِدَ جَمِیعاً افْتَتَحَا الصَّلَاهَ فِی سَاعَهٍ وَاحِدَهٍ فَتَلَا هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ وَ کَانَتْ تِلَاوَتُهُ أَکْثَرَ مِنْ دُعَائِهِ وَ دَعَا هَذَا وَ کَانَ دُعَاؤُهُ أَکْثَرَ مِنْ تِلَاوَتِهِ ثُمَّ انْصَرَفَا فِی سَاعَهٍ وَاحِدَهٍ أَیُّهُمَا أَفْضَلُ قَالَ کُلٌّ فِیهِ فَضْلٌ کُلٌّ حَسَنٌ قَالَ قُلْتُ إِنِّی قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ کُلًّا حَسَنٌ وَ أَنَّ کُلًّا فِیهِ فَضْلٌ قَالَ فَقَالَ الدُّعَاءُ أَفْضَلُ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَی- ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ

ص: ۲۹۲

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۳۷.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۹۲ فی حدیث.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۹۳.

۴- ۴. الفرقان: ۷۷.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ (۱) هِيَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ هِيَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ هِيَ وَ اللَّهِ أَفْضَلُ أَ لَيْسَ هِيَ الْعِبَادَةَ أَ لَيْسَتْ أَشَدَّ هِيَ وَ اللَّهِ أَشَدُّ هِيَ وَ اللَّهِ أَشَدُّ هِيَ وَ اللَّهِ أَشَدُّ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

**[ترجمه]سرائر از کتاب معاویه بن عمار نقل می کند که: به او گفتم: دو مرد وارد مسجد می شوند و در یک زمان شروع به نماز می کنند. یکی از قرآن تلاوت می کند و تلاوتش از دعایش بیشتر می شود، و دیگری دعا می کند و دعایش از تلاوتش بیشتر می شود. سپس هر دو در یک زمان منصرف می شوند. کدامیک بهتر است؟ فرمودند: در هر دو فضیلتی است و هر دو خوب است. گفتم: می دانم که هر دو خوبند و در هر دو فضیلتی است. فرمودند: دعا برتر است مگر نشنیدی که خدای متعال فرمود: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ - ۴. غافر/۶۰ - » {مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم . در حقیقت ، کسانی که از پرستش من کبر می ورزند به زودی خوار در دوزخ درمی آیند }؟ به خدا قسم دعا برتر است به خدا قسم دعا برتر است. آیا مگر دعا عبادت نیست؟ آیا مگر دعا شدیدتر و محکم تر نیست؟ به خدا قسم محکم تر است، به خدا قسم محکم تر است، به خدا قسم محکم تر است.

**[ترجمه]

«۲۰»

م، [تفسير الإمام عليه السلام] قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: عَنْ جَبْرَئِيلَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْأَلُونِي الْهُدَى أَهْدِكُمْ وَ كُلُّكُمْ فَقِيرٌ إِلَّا مَنْ أَغْنَيْتُهُ فَاسْأَلُونِي الْغَنَاءَ أَرْزُقْكُمْ وَ كُلُّكُمْ مُذْنِبٌ إِلَّا مَنْ عَافَيْتُهُ فَاسْأَلُونِيَ الْمَغْفِرَةَ أَغْفِرْ لَكُمْ وَ مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى الْمَغْفِرَةِ فَاسْتَغْفَرَنِي بِقُدْرَتِي غَفَرْتُ لَهُ وَ لَا أُبَالِي وَ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَ آخِرَكُمْ وَ حَيَّكُمْ وَ مَيِّتَكُمْ وَ رَطْبَكُمْ وَ يَابِسَكُمْ اجْتَمَعُوا عَلَى إِشْقَاءِ قَلْبِ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي لَمْ يَزِيدُوا فِي مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَ آخِرَكُمْ وَ حَيَّكُمْ وَ مَيِّتَكُمْ وَ رَطْبَكُمْ وَ يَابِسَكُمُ اجْتَمَعُوا عَلَى إِشْقَاءِ قَلْبِ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي لَمْ يَنْقُصُوا مِنْ مُلْكِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَ لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَ آخِرَكُمْ وَ حَيَّكُمْ وَ مَيِّتَكُمْ وَ رَطْبَكُمْ وَ يَابِسَكُمُ اجْتَمَعُوا فَيَتَمَنَّى كُلُّ وَاحِدٍ مَا بَلَغَتْ أُمْنِيَّتُهُ فَأَعْطَيْتُهُ لَمْ يَتَبَيَّنْ ذَلِكَ فِي مُلْكِي كَمَا لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ مَرَّ عَلَى شَفِيرِ الْبَحْرِ فَغَمَسَ فِيهِ إِبْرَةً ثُمَّ انْتَزَعَهَا ذَلِكَ بِأَنِّي جَوَادٌ مَاجِدٌ وَاجِدٌ عَطَائِي كَلَامٌ وَ عِدَاتِي كَلَامٌ فَإِذَا أَرَدْتُ شَيْئاً فَإِنَّمَا أَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر امام عسکری علیه السلام: رسول خدا صلی الله علیه و آله از جبرئیل از خدای متعال نقل می کنند که می فرماید: ای بندگان من همه شا گمراهید مگر آنکه من هدایتش کردم. پس از من هدایت بخواهید تا شما را هدایت کنم. و همگی شما فقیرید مگر آنکه من او را غنی کنم. پس از من غذا بخواهید تا به شما روزی دهم. و همه شما گنه کارید مگر کسی که من او را عافیت دهم پس از من آمرزش بخواهید تا شما را بیامرزم و هر کس بداند که من دارای توانایی بر آمرزش هستم، سپس به قدرتم از من طلب آمرزش کند، او را می آمرزم و ابایی ندارم. و اگر اول شما و آخر شما و زنده و مرده شما و خشک و تر شما اجتماع کند که قلب بنده ای از بندگانم را سخت کنند، به ملک من به اندازه بال مگسی نمی افزاید. و اگر اول شما و آخر شما و زنده و مرده شما و خشک و تر شما اجتماع کند که قلب بنده ای از بندگانم را سخت کنند از ملک من به اندازه بال مگسی کم نمی کنند و اگر اول شما و آخر شما و زنده و مرده شما و خشک و تر شما اجتماع کند و هر

کدامشان آنچه آرزو دارد بخواهد و من به او عطا کنم، در ملک من آشکار نمی شود، همان طور که اگر یکی از شما بر حاشیه دریا بگذرد و سوزنی را در آب فرو برد سپس بیرون بیاورد (چیزی از آن کم نمی شود). این به خاطر آن است که من بخشنده و با شکوه و دارا هستم. عطای من کلامی است و وعده ام کلامی است. هرگاه چیزی را اراده کنم فقط می گویم: موجود باش و آن موجود می شود. - . تفسیر امام حسن عسکری، ص ۱۹ و ۲۰. -

**[ترجمه]

«۲۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ قَوْلُهُ إِنَّ إِبْراهِیمَ لَأَوّاهٌ حَلِیمٌ (۳) قَالَ الْأَوَّاهُ الدَّعَّاءُ.

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام فرمودند: در مورد آیه « إِنَّ إِبْرَاهِیمَ لَأَوَّاهٌ حَلِیمٌ - ۲ . توبه/۱۱۴ - »

{راستی ، ابراهیم ، دلسوزی بردبار بود .}، فرمودند:أوّاه یعنی دعا. - . تفسیر عیاشی، ج۲، ص ۱۱۴. -

**[ترجمه]

«۲۲»

جا، [المجالس] للمفید أَبُو غَالِبٍ الزُّرَارِیُّ عَنْ جَدِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ سَیْفٍ التَّمَّارِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَیْهِ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ یَقُولُ: عَلَیْکُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّکُمْ لَا تَتَقَرَّبُونَ بِمِثْلِهِ وَ لَا تَتْرُکُوا صَغِیرَهً لِصِغَرِهَا أَنْ تَسْأَلُوهَا فَإِنَّ صَاحِبَ الصَّغَائِرِ هُوَ صَاحِبُ

۱- ۱. غافر: ۶۰.

۲- ۲. تفسیر الإمام ص ۱۹ و ۲۰.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۱۴، و الآیه فی براءه: ۱۱۵.

الْكَبَائِرِ (۱).

**[ترجمه]مجالس مفید: امام صادق علیه السلام فرمودند: بر شما باد به دعا کردن چرا که به مانند آن به خدا نزدیک نمی شوید و درخواست چیزهای کوچک را به خاطر کوچکی اش وامگذارید، چرا که صاحب چیزهای کوچک، همان صاحب چیزهای بزرگ است. -. مجالس مفید، ص ۱۹. -

**[ترجمه]

«۲۳»

مکا، [مکارم الأخلاق] مِنْ مَجْمُوعِ أَبِی طَوَّلَ اللَّهُ عُمُرَهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ شَیْ ءٍ أَکْرَمَ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی مِنَ الدُّعَاءِ.

عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قُلْتُ لِلْبَاقِرِ علیه السلام أَیُّ الْعِبَادَهِ أَفْضَلُ فَقَالَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ أَنْ یُسْأَلَ وَ یُطْلَبَ مَا عِنْدَهُ وَ مَا أَحَدٌ أَبْغَضَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِمَّنْ یَسْتَکْبِرُ عَنْ عِبَادَتِهِ وَ لَا یَسْأَلُ مَا عِنْدَهُ (۲).

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ لَمْ یَسْأَلِ اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ افْتَقَرَ.

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: لَا یَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ.

وَ قَالَ علیه السلام: الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَ عَمُودُ الدِّینِ وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَ لَا أَدُلُّکُمْ عَلَی سِلَاحٍ یُنْجِیکُمْ مِنْ أَعْدَائِکُمْ وَ یُدِرُّ أَرْزَاقَکُمْ قَالُوا بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ تَدْعُونَ رَبَّکُمْ بِاللَّیْلِ وَ النَّهَارِ فَإِنَّ سِلَاحَ الْمُؤْمِنِ الدُّعَاءُ.

عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَرْفَعُ یَدَیْهِ إِذَا ابْتَهَلَ وَ دَعَا کَمَا یَسْتَطْعِمُ الْمِسْکِینُ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الدُّعَاءِ وَ أَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِالسَّلَامِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُسْلِمٍ دَعَا اللَّهَ تَعَالَی بِدَعْوَهٍ لَیْسَتْ فِیهَا قَطِیعَهُ رَحِمٍ وَ لَا اسْتِجْلَابُ إِثْمٍ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَی بِهَا إِحْدَی خِصَالٍ ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ یُعَجِّلَ لَهُ الدَّعْوَهَ وَ إِمَّا أَنْ یَدَّخِرَهَا فِی الْآخِرَهِ وَ إِمَّا أَنْ یَرْفَعَ عَنْهُ مِثْلَهَا مِنَ السُّوءِ.

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: لَا تَسْتَحْقِرُوا دَعْوَهَ أَحَدٍ فَإِنَّهُ یُسْتَجَابُ لِلْیَهُودِیِّ فِیکُمْ وَ لَا یُسْتَجَابُ لَهُ فِی نَفْسِهِ.

۱- ۱. مجالس المفید ص ۱۹.

٢- ٢. مكارم الأخلاق ص ٣١١.

وَ قَالَ علیه السلام: أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِی الْأَرْضِ الدُّعَاءُ وَ أَفْضَلُ الْعِبَادَهِ الْعَفَافُ.

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الدُّعَاءُ یَرُدُّ الْقَضَاءَ بَعْدَ مَا أُبْرِمَ إِبْرَاماً فَأَکْثِرْ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ مِفْتَاحُ کُلِّ رَحْمَهٍ وَ نَجَاحُ کُلِّ حَاجَهٍ وَ لَا یُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالدُّعَاءِ وَ لَیْسَ بَابٌ یَکْثُرُ قَرْعُهُ إِلَّا یُوشِکُ أَنْ یُفْتَحَ لِصَاحِبِهِ.

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَیْمُونٍ الْقَدَّاحُ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: الدُّعَاءُ کَهْفُ الْإِجَابَهِ کَمَا أَنَّ السَّحَابَ کَهْفُ الْمَطَرِ(۱).

وَ عَنِ الرِّضَا علیه السلام: أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ لِأَصْحَابِهِ عَلَیْکُمْ بِسِلَاحِ الْأَنْبِیَاءِ فَقِیلَ وَ مَا سِلَاحُ الْأَنْبِیَاءِ قَالَ الدُّعَاءُ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: الدُّعَاءُ أَنْفَذُ مِنَ السِّنَانِ.

وَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: الدُّعَاءُ یَرُدُّ الْقَضَاءَ وَ یَنْقُضُهُ کَمَا یُنْقَضُ السِّلْکُ وَ قَدْ أُبْرِمَ إِبْرَاماً.

عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: عَلَیْکُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ وَ الطَّلِبَهَ إِلَی اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ یَرُدُّ الْبَلَاءَ وَ قَدْ قُدِّرَ وَ قُضِیَ فَلَمْ یَبْقَ إِلَّا إِمْضَاؤُهُ فَإِذَا دُعِیَ اللَّهُ وَ سُئِلَ صَرَفَ الْبَلَاءَ صَرْفاً.

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: عَلَیْکَ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّ فِیهِ شِفَاءً مِنْ کُلِّ دَاءٍ(۲).

عَنِ الْفِرْدَوْسِ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: الْبَلَاءُ مُعَلَّقٌ بَیْنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ مِثْلُ الْقِنْدِیلِ فَإِذَا سَأَلَ الْعَبْدُ رَبَّهُ الْعَافِیَهَ صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ الْبَلَاءَ وَ قَالَ سَلُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مَا بَدَا لَکُمْ مِنْ حَوَائِجِکُمْ حَتَّی شِسْعَ النَّعْلِ فَإِنَّهُ إِنْ لَمْ یُیَسِّرْهُ لَمْ یَتَیَسَّرْ وَ قَالَ لِیَسْأَلْ أَحَدُکُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ کُلَّهَا حَتَّی یَسْأَلَهُ شِسْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ (۳).

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ أَرْزَاقَ الْمُؤْمِنِینَ مِنْ حَیْثُ لَمْ یَحْتَسِبُوا وَ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۲.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۱۴.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۳۱۳.

ذَلِکَ أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا لَمْ یَعْرِفْ وَجْهَ رِزْقِهِ کَثُرَ دُعَاؤُهُ.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یَعْلَمُ مَا یُرِیدُ الْعَبْدُ إِذَا دَعَا وَ لَکِنْ یُحِبُّ أَنْ یَبُثَّ إِلَیْهِ الْحَوَائِجَ (۱).

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا یَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الدُّعَاءُ یَرُدُّ الْقَضَاءَ بَعْدَ مَا أُبْرِمَ إِبْرَاماً.

عَنْ أَبِی الْحَسَنِ مُوسَی علیه السلام قَالَ: عَلَیْکُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ وَ الطَّلَبَ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَرُدُّ الْبَلَاءَ وَ قَدْ قُدِّرَ وَ قُضِیَ فَلَمْ یَبْقَ إِلَّا إِمْضَاؤُهُ فَإِذَا دُعِیَ اللَّهُ وَ سُئِلَ صَرَفَ الْبَلَاءَ صَرْفاً.

عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: لَا یَزِیدُ فِی الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ وَ لَا یَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ.

وَ قَالَ الْبَاقِرُ لِلصَّادِقِ علیه السلام: یَا بُنَیَّ مَنْ کَتَمَ بَلَاءً ابْتُلِیَ بِهِ مِنَ النَّاسِ وَ شَکَا إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ کَانَ حَقّاً عَلَی اللَّهِ أَنْ یُعَافِیَهُ مِنْ ذَلِکَ.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَقَدَّمَ فِی الدُّعَاءِ اسْتُجِیبَ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قِیلَ صَوْتٌ مَعْرُوفٌ وَ لَمْ یُحْجَبْ عَنِ السَّمَاءِ وَ مَنْ لَمْ یَتَقَدَّمْ فِی الدُّعَاءِ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قَالَتِ الْمَلَائِکَهُ إِنَّ ذَا الصَّوْتِ لَا نَعْرِفُهُ (۲).

رُوِیَ عَنِ الْعَالِمِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لِکُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ فَسُئِلَ عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ لِکُلِّ دَاءٍ دُعَاءٌ فَإِذَا أُلْهِمَ الْمَرِیضُ الدُّعَاءَ فَقَدْ أَذِنَ اللَّهُ فِی شِفَائِهِ وَ قَالَ أَفْضَلُ الدُّعَاءِ الصَّلَاهُ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ الدُّعَاءُ لِلْإِخْوَانِ ثُمَّ الدُّعَاءُ لِنَفْسِکَ فِیمَا أَحْبَبْتَ وَ أَقْرَبُ مَا یَکُونُ الْعَبْدُ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ إِذَا سَجَدَ وَ قَالَ الدُّعَاءُ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ (۳) فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَیُؤَخِّرُ إِجَابَهَ الْمُؤْمِنِ شَوْقاً إِلَی دُعَائِهِ وَ یَقُولُ صَوْتاً أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ وَ یُعَجِّلُ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۴.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ۳۱۵.

۳- ۳. الفرقان: ۷۷.

إِجَابَةَ الدُّعَاءِ لِلْمُنَافِقِ وَ يَقُولُ صَوْتاً أَكْرَهُ سَمَاعَهُ.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ تَخَوَّفَ بَلَاءً يُصِيبُهُ فَتَقَدَّمَ فِي الدُّعَاءِ لَمْ يُرِهِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ذَلِكَ الْبَلَاءَ أَبَداً.

**[ترجمه]مكارم الاخلاق: نبى اكرم صلى الله عليه و آله فرمود هيچ چيز نزد خدا از دعا گرامى تر نمى باشد.

از حنان بن سدير از پدرش روايت شده كه به حضرت باقر عليه السلام عرضه داشتم كه چه عبادتى از همه عبادت ها بالاتر است؟ امام عليه السلام فرمود: هيچ چيز نزد خداوند تبارك و تعالى از آن محبوب تر نيست كه دعا كنى و از او حاجت بخواهى و هيچ كس نزد خداوند مبغوض تر از آن نمى باشد كه در عبادت او (يعنى دعا كردن و حاجت خواستن از او تكبر ورزى و از نعمت هايش چيزى نخواهى).

از امام ششم عليه السلام: هر كس از فضل و احسان الهى درخواست نكند فقير و بيچاره گردد.

نبى اكرم صلى اللَّه عليه و آله و سلم فرمود: قضاء الهى را جز دعا بر نمى گرداند.

و فرمود: دعا اسلحه مؤمن و عمود دين و روشنى بخش آسمان ها و زمين است.

و فرمود: مى خواهيد كه شما را به سلاحى رهبرى كنم كه شما را از دشمنان محفوظ نگهدارد، و روزى تان را فراوان سازد؟ گفتند آرى يا رسول اللَّه، فرمود آفريدگار خود را شب و روز بخوان كه سلاح مؤمن دعا است.

از حسين بن على عليه السلام: پيغمبر صلى الله عليه و آله به هنگام گرفتارى و ناراحتى دست به دعا برمى داشت و مانند مسكين و گرسنه اى كه از كسى طعام مى طلبد، دعا مى كرد و از خدا مسألت مى نمود.

پيغمبر صلى الله عليه و آله فرمود: عاجزترين مردم كسى است كه از دعا عاجز باشد و بخيل ترين مردم كسى است كه در سلام بخل ورزد .

و فرمود: هيچ مسلمانى دعا نمى كند به شرط آنكه دعاى او براى قطع رحم و ارتكاب گناهى نباشد مگر آنكه خداوند يكى از سه چيز را به او عنايت مى كند: يا دعايش را مستجاب مى كند و يا پاداشش را براى آخرت ذخيره مى سازد و يا آنكه به قدر خواسته اش بدى را از وى مى گرداند.

از امير مؤمنان عليه السلام: دعاى هيچ كس را كوچك مشماريد كه گاهى دعاى يك نفر جهود در باره شما مستجاب مى شود، گر چه در باره خودش به اجابت نمى رسد.

و نيز فرمود: محبوب ترين كارها نزد خداوند دعا و برترين عادت ها عفّت و پاكدامنى است.

از عبد اللَّه بن سنان: امام ششم عليه السلام فرمود: دعا قضاء خداوند را پس از آنكه حتمى شده باشد بر مى گرداند، بسيار دعا كنيد كه دعا كليد همه رحمت ها و وسيله رسيدن به همه خواسته ها است و به فيوضات حق نتوان رسيد مگر به وسيله دعا، كه

هر دری که زیاد کوبیده شود، به روی انسان گشاده خواهد شد.

از امام علیه السلام: دعا منبع و مرکز و هم وسیله رسیدن به حاجات است، چنان که ابرها پایگاه باران می باشد.

و از آن حضرت علیه السلام: هیچ بنده دست به درگاه خداوند عزیز جبار بر ندارد مگر آنکه خداوند عزّ و جلّ شرم می کند که دست او را خالی برگرداند و به هر حال از فضل و رحمت خود چیزی در دست او می نهد. پس همیشه بعد از دعا دست ها را به سر و صورت خود بکشید.

هشام بن سالم گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: آیا می دانید که به چه سبب گاهی بلا طولانی می شود و گاهی مدت آن کوتاه است؟ گفتند نه، فرمود: اگر هنگام بلا به یاد دعا بیفتید و ملهم شوید که دعا کنید، بدانید که مدت بلا کوتاه است.

و فرمود: دعا کردن در وقت راحت، سبب بر آمدن حاجت به وقت گرفتاری است.

و فرمود: خداوند متعال به داود وحی کرد که در وقت راحت مرا بخوان تا در موقع سختی دعای ترا مستجاب کنم .

و فرمود: هر که از بلایی بترسد و قبل از آمدن آن دعا کند، خداوند هرگز آن بلا را به او ننماید.

از امام پنجم و ششم علیه السلام: به خدا قسم هیچ بنده ای به درگاه حق الحاح نکند مگر آنکه خداوند جوابش دهد.

از امام ششم علیه السلام: هر که خوب وضوء بگیرد و دو رکعت نماز گزارد و رکوع و سجده اش را کامل انجام دهد و بعد از سلام خدا را حمد کند و بر پیامبر صلی الله علیه و آله درود فرستد و بعد حاجت خود را بخواهد، خوبی را به نحو شایسته ای طلب نموده و نومید نخواهد شد.

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: بلا چون قندیلی بین زمین و آسمان معلق می ماند، اگر بنده از خدا عافیت بخواهد خداوند بلا را از او بگرداند.

و فرمود: نیازمندی های خود حتی بند کفش را از خدا بخواهید که اگر خداوند آنها را برآورده نکند، هرگز بر آورده نخواهد شد.

و فرمود: حاجات خود حتی محکم شدن بند کفش را از خدا بخواهید.

از امام ششم علیه السلام: خداوند روزی مردم مؤمن را از جای بی گمان قرار داده، زیرا وقتی بنده ممرّی معیّن برای روزی خود در نظر نداشته باشد بسیار دعا می کند.

و نیز از آن حضرت روایت است که: هر که می خواهد در هنگام مشکلات و شدائد حاجتش برآورده شود، در موقع راحتی بسیار دعا کند.

از حضرت رضا علیه السلام: یک دعاء پنهانی برابر است با هفتاد دعای آشکار.

از امام ششم علیه السلام: خداوند حاجت بنده اش را می داند، ولی دوست دارد که بنده اش بسیار اصرار کند.

و از آن حضرت علیه السلام: دعایی که از روی بی توجهی و غفلت باشد مستجلب نمی گردد، پس از ته دل به خدا توجه کن و بعد به استجابت دعا یقین داشته باش .

و از آن حضرت علیه السلام: خداوند دوست ندارد که بندگانش در خواهش به یک دیگر اصرار کنند، ولی در باره خود این مطلب را دوست دارد، که همواره دعا کنند و از فیوضات او مسألت نمایند.

حضرت رضا علیه السلام همواره به اصحاب خود می فرمود: بر شما باد به اسلحه انبیاء. گفتند سلاح انبیاء چیست؟ فرمود: دعا و از امام صادق علیه السلام: دعا از سنان نیزه نافذتر است.

از حمّاد بن عثمان: از امام شنیدم که فرمودند: دعا قضاء و قد را بر می گرداند و آن را همانند ریسمان پاره می کند، اگر چه سخت و محکم شده باشد.

از موسی بن جعفر علیه السلام: به دعا بسیار دست یازید، که دعا بلا را می گرداند بلائی که مقدّر شده و تا سر حدّ امضاء باری تعالی رسیده باشد، که چون خدا را بخوانی بلا را به شدت بر می گرداند.

از امام ششم علیه السلام: دعا کنید که آن وسیله شفاء هر بیماری است.

و از آن حضرت علیه السلام: هر که در دعا پیشدستی کند، به هنگام بلا جواب داده شود، و فرشتگان می گویند: این صدا بسیار آشنا است و از این رو محجوب نمی ماند و رد نمی شود، و هر که در دعا پیشدستی ننماید، به هنگام نزول بلا جوابش داده نشود و ملائکه گویند: ما با این صدا آشنا نیستم.

در کتاب فردوس آمده: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: بلا مانند قندیل بین آسمان و زمین آویزان است؛ پس وقتی که بنده ای از پروردگار خود، درخواست عافیت می کند، خداوند بلا را از او بر می گرداند. و نیز حضرت فرمود: از خدای عز و جل هر آنچه از حوائجتان را که برای شما آشکار می شود، بخواهید، حتی بند کفش خود را؛ زیرا اگر خداوند میسّرش نکند، میسّر نمی گردد. و فرمود: باید یکی از شما تمام حوائج خود را از خداوند بخواهد؛ حتی وقتی بند کفشش پاره می شود، آن را از خداوند بخواهد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند روزی های مؤمنیان را از راهی قرار داده که خود گمان به آن ندارند و علت آن است که وقتی بنده ای وجه و علت روزی خود را نداند که از کجا می رسد، دعای او بسیار می گردد .

امام صادق علیه السلام فرمود: خدای متعال وقتی بنده ای دعا می کند، می داند که او چه می خواهد؛ ولی دوست دارد که حوائج بسیار بر او عرضه گردد.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: فقط دعاست که قضا را بر می گرداند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: دعا، قضای الهی را ــ اگر چه سخت بر تحقق آن پافشاری شده باشد ــ بر می گرداند.

و امام کاظم علیه السلام فرمود: بر شما باد به دعا کردن! زیرا دعا و از خدای عز و جل طلب کردن، بلایی را که مقدر و حتمی شده و جز امضای آن باقی نمانده را بر می گرداند؛ پس وقتی خداوند خوانده می شود و از او چیزی مسألت می گردد، بلا به خوبی رویگردان می شود.

سلمان فارسی می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: جز نیکی کردن چیزی بر عمر نمی افزاید و قضا را چیزی جز دعا بر نمی گرداند.

و امام باقر به امام صادق علیهما السلام فرمود: ای پسرم! کسی که آن بلایی را که به آن مبتلا شده، از مردم کتمان کند و به خداوند عز و جل از آن شکایت برد، حق است بر خدا که او را از آن بلا نجات دهد.

امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در دعا پیشدستی نماید، وقتی بلا بر او نازل می شود، دعای او مستجاب می شود و گفته می شود: این صدای آشنایی است و به آسمان رسیده است؛ و کسی که در دعا کردن پیش دستی نکند، وقتی بلا نازل شد، دعای او مستجاب نمی شود و ملائکه می گویند: ما صاحب این صدا را نمی شناسیم. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۱ - ۳۱۵ -

از امام رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: هر دردی دوایی دارد؛ از درد و دوا از حضرت سؤال شد؛ فرمود: هر دردی دعایی دارد؛ پس وقتی آن دعا به مریض الهام شود، هر آینه خداوند اذن به شفای او داده. نیز فرمود: برترین دعا، صلوات بر محمد و آل محمد است، سپس دعا برای برادران و سپس دعا برای خودت در هر آنچه که دوست داری و نزدیک ترین حالت بنده به خدای سبحان زمانی است که سجده می کند. و فرمود: دعا کردن از تلاوت قرآن فضیلت بیشتری دارد؛ زیرا خدای عز و جل فرمود: «قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ» - . فرقان / ۷۷ - {بگو: «پروردگارم به شما اعتنایی نمی کند، اگر دعای شما نباشد؛} زیرا خدای عز و جل اجابت دعای مؤمن را از سر اشتیاقی که به دعای او دارد به تأخیر می اندازد و می فرماید: این صدایی است که دوست دارم آن را بشنوم و دعای منافق را زود اجابت می کند و می فرماید: این صدایی است که شنیدنش را ناپسند می دارم.

امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از بلایی که به او رسیده بترسد و در دعا کردن پیشدستی کند، خدای عز و جل آن بلا را ابدا به او نشان نمی دهد. - . مکارم الاخلاق: ۳۸۹ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ثم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَیْدِ اللَّهِ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ

عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ فِي الْأَرْضِ الدُّعَاءُ وَ أَفْضَلُ الْعِبَادَهِ الْعَفَافُ (۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: علی علیه السلام فرمود: محبوب ترین اعمال در نزد خدای سبحان در زمین، دعا کردن است و برترین عبادت عفت به خرج دادن است. - . فلاح السائل: ۲۷ -

**[ترجمه]

«۲۵»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ وَ الْبَرْقِيِّ وَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَ لَا أَدُلُّكُمْ عَلَى سِلَاحٍ يُنْجِيكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ وَ يُدِرُّ أَرْزَاقَكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ تَدْعُونَ رَبَّكُمْ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِينَ (۲).

وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: إِنَّ الدُّعَاءَ أَنْفَذُ مِنَ السِّلَاحِ الْحَدِيدِ(۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را به سلاحی که شما را از دشمنتان نجات داده و ارزاق شما را فراوان می کند خبر ندهم؟ گفتند: بله ای رسول خدا! فرمود: آن سلاح این است که شب و روز پروردگارتان را بخوانید؛ زیرا دعا سلاح مؤمنان است. - . فلاح السائل: ۲۷ -

و در حدیث دیگری امام صادق علیه السلام فرمود: دعا نافذتر از سلاح برّنده است. - . فلاح السائل: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

تم، [فلاح السائل] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الدُّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِينَ وَ عَمُودُ الدِّينِ وَ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ (۴).

**[ترجمه]فلاح السائل: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دعا سلاخ مؤمنان و ستون دین و نور آسمان ها و زمین است. - . فلاح السائل: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۲۷»

تم، [فلاح السائل] رَوَى جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شُرَيْحٍ الْحَضْرَمِيُّ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ الدُّعَاءَ يَرُدُّ مَا قُدِّرَ وَ مَا لَمْ يُقَدَّرْ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا مَا قُدِّرَ قَدْ عَرَفْنَاهُ أَ فَرَأَيْتَ مَا لَمْ يُقَدَّرْ قَالَ حَتَّى لَا يُقَدَّرَ(۵).

ختص، [الإختصاص] ابْنُ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ: مِثْلَهُ وَ فِیهِ حَتَّی لَا یَکُونَ (۶).

۱- ۱. فلاح السلائل ص ۲۷.

۲- ۲. فلاح السلائل ص ۲۷.

۳- ۳. فلاح السلائل ص ۲۸.

۴- ۴. فلاح السلائل ص ۲۸.

۵- ۵. فلاح السلائل ص ۲۸.

۶- ۶. الاختصاص: ۲۱۹.

**[ترجمه]فلاح السائل: عمر بن یزید می گوید: شنیدم که امام کاظم علیه السلام فرمود: دعا هر آنچه را که مقدر شده و مقدر نشـده را بر می گردانـد؛ عرض کردم: فـدایت شوم؛ آنچه مقـدر شـده را بر می گردانـد را دانستیم؛ آنچه مقـدر نشده را بر می گرداند یعنی چه؟ فرمود: یعنی کاری می کند که در تقدیر الهی قرار نگیرد.

در کتـاب اختصـاص نیز مثـل ایـن حـدیث نقـل شـده و در آن کتـاب، آخر روایـت دارد: «تـا ایـن که آن امر واقـع نشـود». - . اختصاص: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

«۲۸»

تم، [فلاح السائل] مِنْ كِتَابِ الْمَشْيَخَةِ لِلْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ فِي حَدِيثِ أَبِي وَلَّادٍ حَفْصِ بْنِ سَالِمٍ الْخَيَّاطِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى عليه السلام بِالْمَدِينَةِ وَ كَانَ مَعِي شَيْ ءٌ فَأَوْصَلْتُهُ إِلَيْهِ فَقَالَ أَبْلِغْ أَصْحَابَكَ وَ قُلْ لَهُمُ اتَّقُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّكُمْ فِي إِمَارَةِ جَبَّارٍ يَعْنِي أَبَا الدَّوَانِيقِ فَأَمْسِكُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ تَوَقَّوْا عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ دِينِكُمْ وَ ادْفَعُوا مَا تَحْذَرُونَ عَلَيْنَا وَ عَلَيْكُمْ مِنْهُ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّ الدُّعَاءَ وَ اللَّهِ وَ الطَّلَبَ إِلَى اللَّهِ يَرُدُّ الْبَلَاءَ وَ قَدْ قُدِّرَ وَ قُضِيَ وَ لَمْ يَبْقَ إِلَّا إِمْضَاؤُهُ فَإِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَ سُئِلَ صَرَفَ الْبَلَاءَ صَرْفاً فَأَلِحُّوا فِي الدُّعَاءِ أَنْ يَكْفِيَكُمُوهُ اللَّهُ قَالَ أَبُو وَلَّادٍ فَلَمَّا بَلَّغْتُ أَصْحَابِي مَقَالَةَ أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ فَفَعَلُوا وَ دَعَوْا عَلَيْهِ وَ كَانَ ذَلِكَ فِي السَّنَةِ الَّتِي خَرَجَ فِيهَا أَبُو الدَّوَانِيقِ إِلَى مَكَّةَ فَمَاتَ عِنْدَ بِئْرِ مَيْمُونٍ قَبْلَ أَنْ يَقْضِيَ نُسُكَهُ وَ أَرَاحَنَا اللَّهُ مِنْهُ قَالَ أَبُو وَلَّادٍ وَ كُنْتُ تِلْكَ السَّنَةَ حَاجّاً فَدَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عليه السلام فَقَالَ يَا أَبَا وَلَّادٍ كَيْفَ رَأَيْتُمْ نَجَاحَ مَا أَمَرْتُكُمْ بِهِ وَ حَثَثْتُكُمْ عَلَيْهِ مِنَ الدُّعَاءِ عَلَى أَبِي الدَّوَانِيقِ يَا أَبَا وَلَّادٍ مَا مِنْ بَلَاءٍ يَنْزِلُ عَلَى عَبْدٍ مُؤْمِنٍ فَيُلْهِمُهُ اللَّهُ الدُّعَاءَ إِلَّا كَانَ كَشْفُ ذَلِكَ الْبَلَاءِ وَشِيكاً وَ مَا مِنْ بَلَاءٍ يَنْزِلُ عَلَى عَبْدٍ مُؤْمِنٍ فَيُمْسِكُ عَنِ الدُّعَاءِ إِلَّا كَانَ ذَلِكَ الْبَلَاءُ طَوِيلًا فَإِذَا نَزَلَ الْبَلَاءُ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ.

**[ترجمه]فلاح السائل: ابو ولّاد، حفص بن سالم خیاط می گویـد: در مـدینه بر امام کاظم علیه السـلام داخل شـدم و چیزی همراه من بود که آن را به حضـرت رساندم؛ حضرت فرمود: به اصحاب خود این مطلب را برسان و به آنان بگو: از خدای عز و جل پروا کنید؛ زیرا شـما در زمان سلطنت آن زورگو یعنی منصور دوانیقی هستید؛ پس زبان های خود را حفظ کنید و بر جان و دین خود تقیه نماییـد و با دعا کردن، هر آنچه را بر ما و خودتان از آن بیمناکیـد، دفع کنید؛ زیرا به خدا قسم دعا کردن و از خدا خواستن، بلا را بر می گرداند، اگر چه مقدر و حتمی گشته باشد و فقط امضای آن مانده باشد؛ پس وقتی خداوند خوانده می شود و از او چیزی مسألت می شود، بلا را به خوبی بر می گرداند؛ پس در دعا پافشاری کنید که خدا بلا را از شما کفایت فرماید.

ابو ولّاد می گوید: وقتی گفتار امام کاظم ررا به اصحابم رساندم، آنان به آن عمل کردند و علیه منصور دوانیقی دعا کردند و این امر در سالی بود که منصور به مکه آمـده بود؛ پس پیش از تمام کردن مناسـکش در نزدیکی چاه میمون مرد و خداونـد ما را از شـر او راحت کرد. ابـو ولّـاد می گویـد: من در آن سـال به حـج رفته بودم؛ پس بر امـام کـاظم علیه السـلام داخـل شـدم؛ حضـرت فرمود: ای ابو ولّـاد! موفقیت در آنچه را که شـما را بـدان امر کردم و شـما بر دعـا علیه منصور دوانیقی تشویق کردم، چگونه دیدیـد؟ ای ابو ولّاد! هیـچ بلایی نیست که بر بنـده مؤمن نازل می شود و خـدا دعا کردن را بر آن بنـده الهام می کنـد،

مگر این که برطرف کردن آن بلا نزدیک باشد؛ و هیچ بلایی نیست که بر بنده مؤمن نازل می شود و خدا آن بنده را از دعا کردن باز می دارد، مگر این که آن بلا طولانی باشد؛ پس وقتی بلا نازل شد، بر شما باد به دعا کردن .

**[ترجمه]

«۲۹»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادٍ وَ فَضَالَهَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلَانِ افْتَتَحَا الصَّلَاهَ فِی سَاعَهٍ وَاحِدَهٍ فَتَلَا هَذَا مِنَ الْقُرْآنِ فَكَانَتْ تِلَاوَتُهُ أَكْثَرَ مِنْ دُعَائِهِ وَ دَعَا هَذَا فَكَانَ دُعَاؤُهُ أَكْثَرَ مِنْ تِلَاوَتِهِ ثُمَّ انْصَرَفَا فِی سَاعَهٍ وَاحِدَهٍ أَيُّهُمَا أَفْضَلُ فَقَالَ كُلٌّ فِيهِ فَضْلٌ كُلٌّ حَسَنٌ قَالَ قُلْتُ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ كُلًّا حَسَنٌ وَ أَنَّ كُلًّا فِيهِ فَضْلٌ فَقَالَ الدُّعَاءُ أَفْضَلُ أَ مَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى- وَ قالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ (۱)

هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَهُ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَهُ أَ لَيْسَتْ هِیَ الْعِبَادَهَ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَهُ هِیَ وَ اللَّهِ الْعِبَادَهُ أَ لَيْسَتْ أَشَدَّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَّ هِیَ وَ اللَّهِ أَشَدُّهُنَ (۲).

۱- ۱. غافر: ۶۰.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۳۰.

**[ترجمه]فلاح السائل: معاویه بن عمار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: دو نفر در یک آن وارد نماز شدند؛ یکی از آنان قرآن خواند و تلاوت او بیش از دعا کردنش بود و دیگری دعا کرد و دعا کردنش بیش از تلاوت کردنش بود؛ سپس هر دو در یک آن از نماز منصرف شدند و نماز خود را تمام کردند؛ کدامیک افضل هستند؟ فرمود: هر کدام فضلی دارند؛ هر یک خوب هستند؛ گفتم: می دانم که هر دو نیکوست و هر یکی فضیلتی دارد؛ فرمود: دعا کردن افضل است؛ آیا سخن خداوند تبارک و تعالی را نشنیده ای که می فرماید: «وَ قالَ رَبُّکُمُ ادْعُونی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرینَ» - . غافر / ۶۰ - {پروردگار شما گفته است: «مرا بخوانید تا (دعای) شما را بپذیرم! کسانی که از عبادت من تکبّر می ورزند به زودی با ذلّت وارد دوزخ می شوند!»} به خدا قسم دعا، عبادت است؛ به خدا قسم دعا، عبادت است؛ آیا دعا عبادت نیست؟ به خدا قسم دعا، عبادت است؛ به خدا قسم دعا، عبادت است؛ به خدا قسم دعا شدیدترین عبادات است؛ به خدا قسم دعا شدیدترین عبادات است؛ به خدا قسم دعا شدیدترین عبادات است. - . فلاح السائل: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۰»

تم، [فلاح السائل] الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّهُ سَأَلَ أَیُّهُمَا أَفْضَلُ فِی الصَّلَاهِ کَثْرَهُ الْقِرَاءَهِ أَوْ طُولُ اللَّبْثِ فِی الرُّکُوعِ وَ السُّجُودِ فَقَالَ کَثْرَهُ اللَّبْثِ فِی الرُّکُوعِ وَ السُّجُودِ أَ مَا تَسْمَعُ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی فَاقْرَؤُا ما تَیَسَّرَ مِنْهُ وَ أَقِیمُوا الصَّلاهَ(۱) إِنَّمَا عَنَی بِإِقَامَهِ الصَّلَاهِ طُولَ اللَّبْثِ فِی الرُّکُوعِ وَ السُّجُودِ قَالَ قُلْتُ فَأَیُّهُمَا أَفْضَلُ کَثْرَهُ الْقِرَاءَهِ أَوْ کَثْرَهُ الدُّعَاءِ قَالَ الدُّعَاءُ أَ مَا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِ تَعَالَی- قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ (۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: حسن بن محبوب مرفوعا از امام باقر علیه السلام نقل کرده که از حضرت پرسید: کدام یک از این دو در نماز فضیلت بیشتری دارد؟ زیاد قرآن خواندن یا طول دادن رکوع و سجده؟ فرمود: زیاد در رکوع و سجده ماندن افضل است؛ آیا سخن خدای متعال را نشنیده ای که فرمود: «فَاقْرَؤُا ما تَیَسَّرَ مِنْهُ وَ أَقیمُوا الصَّلاه» - . مزمّل / ۲۰ - {پس به اندازه ای که برای شما ممکن است از آن تلاوت کنید و نماز را بر پا دارید}؛ مقصود خداوند از به پا داشتن نماز، طول ماندن در رکوع و سجود است. ابن محبوب می گوید: عرض کردم: کدام یک از این دو کار افضل است؟ زیاد قرآن خواندن یا زیاد دعا کردن؟ فرمود: دعا؛ آیا سخن خدای متعال را نشنیده ای که فرمود: «قُلْ ما یَعْبَؤُا بِکُمْ رَبِّی لَوْ لا دُعاؤُکُمْ» - . فرقان / ۷۷ - {بگو: «پروردگارم برای شما ارجی قائل نیست اگر دعای شما نباشد.} - . فلاح السائل: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۱»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ زِیَادٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَهٍ فَلا مُمْسِکَ لَها(۳) قَالَ الدُّعَاءُ(۴).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام درباره آیه «ما یَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَهٍ فَلا مُمْسِکَ لَها» - . فاطر / ۲ - {هر رحمتی را خدا به روی مردم بگشاید، کسی نمی تواند جلو آن را بگیرد؛} فرمود: مقصود، دعا کردن است. - . فلاح السائل: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۲»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ الْمِیثَمِیِّ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی هَذِهِ الْحَبَّهِ السَّوْدَاءِ شِفَاءٌ مِنْ کُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ فَقَالَ نَعَمْ ثُمَّ قَالَ أَ لَا أُخْبِرُکَ بِمَا فِیهِ شِفَاءٌ مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ سَامٍ قُلْتُ بَلَی قَالَ الدُّعَاءُ(۵).

**[ترجمه]فلاح السائل: محمد بن مسلم می گوید: به امام باقر علیه السلام عرض کردم: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در این دانه سیاه شفای هر دردی است مگر مرگ؛ بعد فرمود: بله؛ سپس فرمود: آیا تو را خبر بدهم از چیزی که شفای هر درد و مرگی است؟ گفتم: بله؛ فرمود: دعا. - . فلاح السائل: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۳»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ وَ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ الدُّعَاءَ یَرُدُّ الْقَضَاءَ الْمُبْرَمَ بَعْدَ مَا أُبْرِمَ إِبْرَاماً فَأَکْثِرْ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ مِفْتَاحُ کُلِّ رَحْمَهٍ وَ نَجَاحُ کُلِّ حَاجَهٍ وَ لَا یُنَالُ مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالدُّعَاءِ فَإِنَّهُ لَیْسَ مِنْ بَابٍ یَکْثُرُ قَرْعُهُ إِلَّا أَوْشَکَ أَنْ یُفْتَحَ لِصَاحِبِهِ (۶).

**[ترجمه]فلاح السائل: علی بن عقبه می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: دعا کردن، قضای حتمی را که سخت بر تحقق آن پافشاری شده را بر می گرداند؛ پس زیاد دعا کن که دعا کلید هر رحمتی است و موجب برآورده شدن هر حاجت است و به آنچه نزد خداست، جز با دعا نمی شود رسید؛ زیرا هیچ دری نیست که زیاد کوبیده شود مگر آن که نزدیک است صاحب آن، در را باز کند. - . فلاح السائل: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عَنْبَسَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ تَخَوَّفَ بَلَاءً یُصِیبُهُ فَیَقُومُ فِیهِ بِالدُّعَاءِ لَمْ یُرِهِ اللَّهُ ذَلِکَ

۱- ۱. المزّمّل: ۲۰.

۲- ۲. فلاح السلائل ص ۳۰، و الآیه فی الفرقان: ۷۷.

۳- ۳. فاطر: ۲.

۴- ۴. فلاح السائل ص ۲۸.

۵- ۵. فلاح السائل ص ۲۸.

۶- ۶. فلاح السائل ص ۲۸.

الْبَلَاءَ أَبَداً(۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: عنبسه می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از بلایی که به او رسیده بیمناک شود و در آن به دعا برخیزد، خداوند تا ابد آن بلا را به او نشان نخواهد داد. - . فلاح السائل: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۳۵»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَيْنُ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنِ الرِّضَا عَنْ أَبِيهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الدُّعَاءَ يَسْتَقْبِلُ الْبَلَاءَ فَيَتَوَاقَفَانِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ(۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام کاظم علیه السلام فرمود: دعا به استقبال بلا می رود و تا روز قیامت با هم رویارویی می کنند. - . فلاح السائل: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۳۶»

ختص، [الإختصاص] قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: مَنْ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ افْتَقَرَ.

**[ترجمه]اختصاص: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که از فضل خدا نخواهد، فقیر می شود. - . اختصاص: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۳۷»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ الْحَذَرَ لَا يُنْجِي مِنَ الْقَدَرِ وَ لَكِنْ يُنْجِي مِنَ الْقَدَرِ الدُّعَاءُ فَتَقَدَّمُوا فِي الدُّعَاءِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ بِكُمُ الْبَلَاءُ إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ بِالدُّعَاءِ مَا نَزَلَ مِنَ الْبَلَاءِ وَ مَا لَمْ يَنْزِلْ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: الدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَهِ وَ مِصْبَاحُ الظُّلْمَهِ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: أَ لَا أَدُلُّكُمْ عَلَى سِلَاحٍ يُنْجِيكُمْ مِنْ أَعْدَائِكُمْ وَ يُدِرُّ أَرْزَاقَكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ (۳) تَدْعُونَ رَبَّكُمْ بِاللَّيْلِ وَ النَّهَارِ فَإِنَّ سِلَاحَ الْمُؤْمِنِ الدُّعَاءُ.

وَ قَالَ الرِّضَا عليه السلام: عَلَيْكُمْ بِسِلَاحِ الْأَنْبِيَاءِ فَقِيلَ لَهُ وَ مَا سِلَاحُ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ الدُّعَاءُ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَهِ وَ لَا يُهْلَكُ مَعَ الدُّعَاءِ أَحَدٌ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: أَفْضَلُ عِبَادَهِ أُمَّتِی بَعْدَ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ الدُّعَاءُ ثُمَّ قَرَأَ صلى الله عليه و آله ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ (۴) أَ لَا تَرَى أَنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَهُ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: لَا تَعْجِزُوا عَنِ الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ لَمْ يَهْلِكْ مَعَ الدُّعَاءِ أَحَدٌ وَ لْيَسْأَلْ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَتَّى يَسْأَلَهُ شِسْعَ نَعْلِهِ إِذَا انْقَطَعَ وَ اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهُ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ.

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُلِحِّينَ فِی الدُّعَاءِ وَ قَالَ إِذَا اشْتَغَلَ الْعَبْدُ بِالثَّنَاءِ عَلَيَّ قَضَيْتُ حَوَائِجَهُ وَ قَالَ إِذَا قَلَّ الدُّعَاءُ نَزَلَ الْبَلَاءُ وَ قَالَ لَيْسَ شَیْ ءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ وَ قَالَ أَعِدُّوا لِلْبَلَاءِ الدُّعَاءَ فَإِنَّهُ لَا يَرُدُّ الْقَضَاءَ إِلَّا الدُّعَاءُ وَ لَا يَزِيدُ

ص: ۳۰۰

۱- ۱. فلاح السائل ص ۲۹.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۲۹.

۳- ۳. زياده أضفناه بقرينه سائر الروايات.

۴- ۴. غافر: ۶۰.

فِی الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ.

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: ادْفَعُوا أَمْوَاجَ الْبَلَاءِ بِالدُّعَاءِ مَا الْمُبْتَلَی الَّذِی اسْتَدَرَّ بِهِ الْبَلَاءُ بِأَحْوَجَ إِلَی الدُّعَاءِ مِنَ الْمُعَافَی الَّذِی لَا یَأْمَنُ الْبَلَاءَ.

وَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: اذْکُرُوا اللَّهَ فَإِنَّهُ ذَاکِرٌ لِمَنْ ذَکَرَهُ وَ سَلُوهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ رَحْمَتِهِ فَإِنَّهُ لَا یَخِیبُ عَلَیْهِ دَاعٍ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ دَعَاهُ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: مَنْ لَمْ یَسْأَلِ اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ افْتَقَرَ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: احتیاط، آدمی را از قضا و قدر الهی نجات نمی دهد ولی دعا انسان را از قضا و قدر نجات می دهد؛ پس در دعا پیشدستی کنید، پیش از آن که بلا بر شما نازل گردد؛ خداوند به وسیله دعا، بلای نازل شده و بلایی را که هنوز نازل نشده را دفع می کند.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: دعا، کلید رحمت و چراغ تاریکی است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را به سلاحی راهنمایی نکنم که شما را از دشمنانتان نجات می دهد و روزی های شما را زیاد می کند؟ گفتند: بله؛ فرمود: پروردگار خود را در شب و روز می خوانید؛ زیرا سلاح مؤمن، دعا کردن است؛

و امام رضا علیه السلام فرمود: بر شما باد به سلاح انبیا؛ به حضرت عرض شد: سلاح انبیا چیست؟ فرمود: دعا.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دعا مغز عبادت است و احدی با وجود دعا کردن، هلاک نمی شود.

و نیز فرمود: افضل عبادت امت من بعد از قرائت قرآن، دعا کردن است؛ سپس این آیه را تلاوت فرمود: «وَ قالَ رَبُّکُمُ ادْعُونی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرینَ» - . غافر / ۶۰ - {پروردگار شما گفته است: «مرا بخوانید تا (دعای) شما را بپذیرم! کسانی که از عبادت من تکبر می ورزند به زودی با ذلّت وارد دوزخ می شوند!»} آیا نمی بینی که دعا همان عبادت است؟

و نیز فرمود: از دعا کردن خسته نشوید؛ زیرا احدی با وجود دعا کردن هلاک نشده است؛ و باید هر یک از شما از پروردگار خود بخواهد، حتی از او بند کفشش را هم وقتی پاره شد، از او بخواهد؛ و از فضل خدا طلب کنید که او دوست دارد که از او چیزی طلب شود .

و نیز فرمود: خداوند اصرار کنندگان در دعا را دوست دارد؛ و خداوند متعال فرمود: وقتی بنده ای مشغول ثناخوانی من شود، من حوائج او را برآورده می کنم؛ و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: وقتی دعا کم می شود، بلا- نازل می گردد؛ و فرمود: چیزی از دعا نزد خداوند کرامت بیشتری ندارد؛ و نیز فرمود: برای بلا، دعا مهیا کنید؛ زیرا قضا را چیزی جز دعا ردّ نمی کند؛ و جز نیکی کردن چیزی بر عمر آدمی نمی افزاید.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: امواج بلا را با دعا کردن دفع کنید؛ انسان گرفتاری که بلا بر او زیاد شده به دعا محتاج تر نیست از انسان با عافیتی که از بلا ایمنی ندارد.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خدا را یاد کنید که او یاد کننده کسی است که او را یاد کند و از فضل و رحمت او بخواهید؛ زیرا دعا کننده مؤمنی که خدا را می خواند، نومید نمی شود.

و امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل نمود که فرمود: کسی که از فضل خدا از او مسألت نکند، فقیر می شود. - . دعوات راوندی: ۱۱۷ -

**[ترجمه]

«۳۸»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام: ادْفَعُوا أَمْوَاجَ الْبَلَاءِ بِالدُّعَاءِ(۱) وَ قَالَ فِی وَصِیَّتِهِ لِابْنِهِ الْحَسَنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا وَ اعْلَمْ أَنَّ الَّذِی بِیَدِهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ قَدْ أَذِنَ لَکَ فِی الدُّعَاءِ وَ تَکَفَّلَ لَکَ بِالْإِجَابَهِ وَ أَمَرَکَ أَنْ تَسْأَلَهُ لِیُعْطِیَکَ وَ تَسْتَرْحِمَهُ لِیَرْحَمَکَ وَ لَمْ یَجْعَلْ بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُ مَنْ یَحْجُبُکَ عَنْهُ وَ لَمْ یُلْجِئْکَ إِلَی مَنْ یَشْفَعُ لَکَ إِلَیْهِ وَ لَمْ یَمْنَعْکَ إِنْ أَسَأْتَ مِنَ التَّوْبَهِ وَ لَمْ یُعَاجِلْکَ بِالنِّقْمَهِ وَ لَمْ یَفْضَحْکَ حَیْثُ الْفَضِیحَهِ وَ لَمْ یُشَدِّدْ عَلَیْکَ فِی قَبُولِ الْإِنَابَهِ وَ لَمْ یُنَاقِشْکَ بِالْجَرِیمَهِ وَ لَمْ یُؤْیِسْکَ مِنَ الرَّحْمَهِ بَلْ جَعَلَ نُزُوعَکَ عَنِ الذَّنْبِ حَسَنَهً وَ حَسَبَ سَیِّئَتَکَ وَاحِدَهً وَ حَسَبَ حَسَنَتَکَ عَشْراً وَ فَتَحَ لَکَ بَابَ الْمَتَابِ وَ بَابَ الِاسْتِعْتَابِ فَإِذَا نَادَیْتَهُ سَمِعَ نِدَاءَکَ وَ إِذَا نَاجَیْتَهُ عَلِمَ نَجْوَاکَ فَأَفْضَیْتَ إِلَیْهِ بِحَاجَتِکَ وَ أَبْثَثْتَهُ ذَاتَ نَفْسِکَ وَ شَکَوْتَ إِلَیْهِ هُمُومَکَ وَ اسْتَکْشَفْتَهُ کُرُوبَکَ وَ اسْتَعَنْتَهُ عَلَی أُمُورِکَ وَ سَأَلْتَهُ مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِهِ مَا لَا یَقْدِرُ عَلَی إِعْطَائِهِ غَیْرُهُ مِنْ زِیَادَهِ الْأَعْمَارِ وَ صِحَّهِ الْأَبْدَانِ وَ سَعَهِ الْأَرْزَاقِ ثُمَّ جَعَلَ فِی یَدَیْکَ مَفَاتِیحَ خَزَائِنِهِ بِمَا أَذِنَ لَکَ فِیهِ مِنْ مَسْأَلَتِهِ فَمَتَی شِئْتَ اسْتَفْتَحْتَ بِالدُّعَاءِ أَبْوَابَ نِعَمِهِ وَ اسْتَمْطَرْتَ شَآبِیبَ رَحْمَتِهِ فَلَا یُقَنِّطَنَّکَ إِبْطَاءُ إِجَابَتِهِ فَإِنَّ الْعَطِیَّهَ عَلَی قَدْرِ النِّیَّهِ وَ رُبَّمَا أُخِّرَتْ عَنْکَ الْإِجَابَهُ لِیَکُونَ ذَلِکَ أَعْظَمَ لِأَجْرِ السَّائِلِ وَ أَجْزَلَ لِعَطَاءِ الْأَمَلِ وَ رُبَّمَا سَأَلْتَ الشَّیْ ءَ فَلَا تُؤْتَاهُ وَ أُوتِیتَ خَیْراً مِنْهُ عَاجِلًا وَ آجِلًا أَوْ صُرِفَ عَنْکَ لِمَا هُوَ خَیْرٌ لَکَ فَلَرُبَّ أَمْرٍ قَدْ طَلَبْتَهُ فِیهِ هَلَاکُ دِینِکَ

ص: ۳۰۱

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۱۴۶ من قسم الحکم.

لَوْ أَوتِيتَهُ فَلْتَكُنْ مَسْأَلَتُكَ فِيمَا يَبْقَى لَكَ جَمَالُهُ وَ يُنْفَى عَنْكَ وَبَالُهُ وَ الْمَالُ لَا يَبْقَى لَكَ وَ لَا تَبْقَى لَهُ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: امواج بلا را با دعا دفع کنید. و در وصیتش به فرزندش امام حسن علیه السلام فرمود: بدان آن که خزائن آسمان ها و زمین در اختیار اوست به تو اجازه دعا داده، و اجابت آن را ضمانت نموده، و دستور داده از او بخواهی تا ببخشد، و رحمتش را بطلبی تا رحمت آرد، و بین خودش و تو کسی را حاجب قرار نداده و تو را مجبور به توسل به واسطه ننموده، و اگر گناه کردی از توبه مانعت نشده، و در عقوبتت عجله نکرده، و به بازگشتت سرزنشت ننموده، و آنجا که سزاوار رسوا شدنی رسوایت نکرده، در پذیرش توبه بر تو سختگیری روا نداشته، و به حسابرسی گناهانت اقدام نکرده، و از رحمتش ناامیدت ننموده، بلکه خودداری از معصیت را برایت حسنه قرار داده، و یک گناهت را یک گناه، و یک خوبی ات را ده برابر به شمار آورده، باب توبه و باب خشنودی اش را به رویت گشوده، هرگاه او را بخوانی صدایت را بشنود، چون با او به راز و نیاز برخیزی رازت را بداند. پس نیاز به سوی او می بری، و راز دل با او در میان می گذاری، از ناراحتی هایت به او شکایت می بری، و چاره گرفتاری هایت را از او می خواهی، بر امورت از حضرتش یاری می طلبی، از خزائن رحمتش چیزهایی را می خواهی که غیر او را بر عطا کردنش قدرت نیست، از قبیل زیاد شدن عمرها، سلامت بدن ها، و گشایش روزی ها.

خداوند کلیدهای خزائن خود را در اختیار تو گذاشته به دلیل آنکه به تو اجازه درخواست از خودش را داده، پس هرگاه بخواهی می توانی درهای نعمتش را با دعا باز کنی، و باران رحمتش را بخواهی. پس تأخیر در اجابت دعا ناامیدت نکند، زیرا عطا و بخشش به اندازه نیّت است، چه بسا که اجابت دعایت به تأخیر افتد تا پاداش دعا کننده بیشتر، و عطای امیدوار فراوان تر گردد. و چه بسا چیزی را بخواهی و به تو داده نشود ولی بهتر از آن در دنیا یا آخرت به تو عنایت گردد، یا به خاطر برنامه نیکوتری این دعایت مستجاب نشود. و چه بسا چیزی را می خواهی که اگر اجابت گردد دینت را تباه کند. روی این حساب باید چیزی را بطلبی که زیباییش برای تو برقرار، و وبالش از تو برکنار باشد، که ثروت برای تو باقی نیست و تو هم برای آن باقی نخواهی بود. - . نهج البلاغه / نامه ۳۱ -

**[ترجمه]

«۳۹»

عُدَّةُ الدَّاعِی، عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: افْزَعُوا إِلَی اللَّهِ فِی حَوَائِجِکُمْ وَ الْجَئُوا إِلَیْهِ فِی مُلِمَّاتِکُمْ وَ تَضَرَّعُوا إِلَیْهِ وَ ادْعُوهُ فَإِنَّ الدُّعَاءَ مُخُّ الْعِبَادَهِ وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ یَدْعُو اللَّهَ إِلَّا اسْتَجَابَ فَإِمَّا أَنْ یُعَجِّلَهُ لَهُ فِی الدُّنْیَا أَوْ یُؤَجِّلَ لَهُ فِی الْآخِرَهِ وَ إِمَّا أَنْ یُکَفِّرَ عَنْهُ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدْرِ مَا دَعَا مَا لَمْ یَدْعُ بِمَأْثَمٍ.

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله: أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الدُّعَاءِ وَ أَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ بَخِلَ بِالسَّلَامِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: أَکْسَلُ النَّاسِ عَبْدٌ صَحِیحٌ فَارِغٌ لَا یَذْکُرُ اللَّهَ بِشَفَهٍ وَ لَا لِسَانٍ وَ أَعْجَزُ النَّاسِ مَنْ عَجَزَ عَنِ الدُّعَاءِ.

وَ عَنْهُ صلی الله علیه و آله قَالَ: أَفْضَلُ الْعِبَادَهِ الدُّعَاءُ وَ إِذَا أَذِنَ اللَّهُ لِلْعَبْدِ فِی الدُّعَاءِ فَتَحَ لَهُ بَابَ الرَّحْمَهِ وَ إِنَّهُ لَنْ یَهْلِکَ مَعَ الدُّعَاءِ

أَحَدٌ(۲).

وَ مِنْهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ الدُّعَاءِ لِمُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ يَرْفَعُهُ إِلَى الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ أَخِيهِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ عُثْمَانَ الْأَسْوَدِ عَمَّنْ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلَانِ كَانَا يَعْمَلَانِ عَمَلًا وَاحِداً فَيَرَى أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَوْقَهُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ بِمَا أَعْطَيْتَهُ وَ كَانَ عَمَلُنَا وَاحِداً فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَأَلَنِي وَ لَمْ تَسْأَلْنِي ثُمَّ قَالَ سَلُوا اللَّهَ وَ أَجْزِلُوا فَإِنَّهُ لَا يَتَعَاظَمُهُ شَيْ ءٌ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عُثْمَانَ عَمَّنْ رَفَعَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَتَسْأَلُنَّ اللَّهَ أَوْ لَيَقْبِضَنَّ عَلَيْكُمْ أَنَّ لِلَّهِ عِبَاداً يَعْمَلُونَ فَيُعْطِيهِمْ وَ آخَرِينَ يَسْأَلُونَهُ صَادِقِينَ فَيُعْطِيهِمْ ثُمَّ يَجْمَعُهُمْ فِي الْجَنَّهِ فَيَقُولُ الَّذِينَ عَمِلُوا رَبَّنَا عَمِلْنَا فَأَعْطَيْتَنَا فَبِمَا أَعْطَيْتَ هَؤُلَاءِ فَيَقُولُ عِبَادِي أَعْطَيْتُكُمْ أُجُورَكُمْ وَ لَمْ أَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئاً وَ سَأَلَنِي هَؤُلَاءِ فَأَعْطَيْتُهُمْ وَ هُوَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَشَاءُ(۳).

ص: ۳۰۲

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۱ من قسم الرسائل و الكتب و النصّ اواسط الرساله.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۲۵.

۳- ۳. عدّه الداعی ص ۲۶.

وَ فِی الْحَدِیثِ الْقُدْسِیِّ: یَا مُوسَی سَلْنِی کُلَّ مَا تَحْتَاجُ إِلَیْهِ حَتَّی عَلَفَ شَاتِکَ وَ مِلْحَ عَجِینِکَ (۱).

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: عَلَیْکُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّکُمْ لَا تَقَرَّبُونَ إِلَی اللَّهِ بِمِثْلِهِ وَ لَا تَتْرُکُوا صَغِیرَةً لِصِغَرِهَا أَنْ تَدْعُوا بِهَا فَإِنَّ صَاحِبَ الصِّغَارِ هُوَ صَاحِبُ الْکِبَارِ.

وَ رُوِیَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ قَالَ: أَصَابَتْنِی فَاقَةٌ شَدِیدَةٌ وَ إِضَاقَةٌ وَ لَا صَدِیقَ لِمُضِیقٍ وَ لَزِمَنِی دَیْنٌ ثَقِیلٌ وَ عَظِیمٌ یُلِحُّ فِی الْمُطَالَبَهِ فَتَوَجَّهْتُ نَحْوَ دَارِ الْحَسَنِ بْنِ زَیْدٍ وَ هُوَ یَوْمَئِذٍ أَمِیرُ الْمَدِینَهِ لِمَعْرِفَهٍ کَانَتْ بَیْنِی وَ بَیْنَهُ وَ شَعَرَ بِذَلِکَ مِنْ حَالِی مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ کَانَتْ بَیْنِی وَ بَیْنَهُ قَدِیمُ مَعْرِفَهٍ فَلَقِیَنِی فِی الطَّرِیقِ فَأَخَذَ وَ قَالَ قَدْ بَلَغَنِی مَا أَنْتَ بِسَبِیلِهِ فَمَنْ تُؤَمِّلُ لِکَشْفِ مَا نَزَلَ بِکَ قُلْتُ الْحَسَنَ بْنَ زَیْدٍ فَقَالَ إِذَنْ لَا یُقْضَی حَاجَتُکَ وَ لَا تُسْعَفُ بِطَلِبَتِکَ فَعَلَیْکَ بِمَنْ یَقْدِرُ عَلَی ذَلِکَ وَ هُوَ أَجْوَدُ الْأَجْوَدِینَ فَالْتَمِسْ مَا تُؤَمِّلُهُ مِنْ قِبَلِهِ فَإِنِّی سَمِعْتُ ابْنَ عَمِّی جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ یُحَدِّثُ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ أَوْحَی اللَّهُ إِلَی بَعْضِ أَنْبِیَائِهِ فِی بَعْضِ وَحْیِهِ وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی لَأَقْطَعَنَّ أَمَلَ کُلِّ آمِلٍ أَمَّلَ غَیْرِی بِالْإِیَاسِ وَ لَأَکْسُوَنَّهُ ذُلَّ ثَوْبِ الْمَذَلَّهِ فِی النَّاسِ وَ لَأُبْعِدَنَّهُ مِنْ فَرَجِی وَ فَضْلِی أَ یَأْمُلُ عَبْدِی فِی الشَّدَائِدِ غَیْرِی وَ الشَّدَائِدُ بِیَدِی وَ یَرْجُو سِوَایَ وَ أَنَا الْغَنِیُّ الْجَوَادُ بِیَدِی مَفَاتِیحُ الْأَبْوَابِ وَ هِیَ مُغْلَقَةٌ وَ بَابِی مَفْتُوحٌ لِمَنْ دَعَانِی أَ لَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ مَنْ دَهَاهُ نَائِبَةٌ لَمْ یَمْلِکْ کَشْفَهَا عَنْهُ غَیْرِی فَمَا لِی أَرَاهُ یَأْمُلُهُ مُعْرِضاً عَنِّی وَ قَدْ أَعْطَیْتُهُ بِجُودِی وَ کَرَمِی مَا لَمْ یَسْأَلْنِی فَأَعْرَضَ عَنِّی وَ لَمْ یَسْأَلْنِی وَ سَأَلَ فِی نَائِبَتِهِ غَیْرِی وَ أَنَا اللَّهُ أَبْتَدِئُ بِالْعَطِیَّهِ قَبْلَ الْمَسْأَلَهِ أَ فَأُسْأَلُ فَلَا أَجُودُ کَلَّا أَ لَیْسَ الْجُودُ وَ الْکَرَمُ لِی أَ لَیْسَ الدُّنْیَا وَ الْآخِرَهُ بِیَدِی فَلَوْ أَنَّ أَهْلَ سَبْعِ سَمَاوَاتٍ وَ أَرَضِینَ سَأَلُونِی جَمِیعاً وَ أَعْطَیْتُ کُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مَسْأَلَتَهُ مَا نَقَصَ ذَلِکَ مِنْ مُلْکِی مِثْلَ جَنَاحِ الْبَعُوضَهِ وَ کَیْفَ یَنْقُصُ مُلْکٌ أَنَا قَیِّمُهُ فَیَا بُؤْساً لِمَنْ عَصَانِی

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۹۸.

وَ لَمْ يُرَاقِبْنِي فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَعِدْ عَلَيَّ هَذَا الْحَدِيثَ فَأَعَادَهُ ثَلَاثاً فَقُلْتُ لَا وَ اللَّهِ مَا سَأَلْتُ أَحَداً بَعْدَهَا حَاجَةً فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَنِي اللَّهُ بِرِزْقٍ مِنْ عِنْدِهِ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا مِنْ مَخْلُوقٍ يَعْتَصِمُ بِمَخْلُوقٍ دُونِي إِلَّا قَطَعْتُ أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ وَ أَسْبَابَ الْأَرْضِ مِنْ دُونِهِ فَإِنْ سَأَلَنِي لَمْ أُعْطِهِ وَ إِنْ دَعَانِي لَمْ أُجِبْهُ وَ مَا مِنْ مَخْلُوقٍ يَعْتَصِمُ بِي دُونَ خَلْقِي إِلَّا ضَمَّنْتُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ رِزْقَهُ فَإِنْ دَعَانِي أَجَبْتُهُ وَ إِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ وَ إِنِ اسْتَغْفَرَنِي غَفَرْتُ لَهُ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام رَجُلًا دَعَّاءً.

**[ترجمه]عده الداعی: از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: در حوایج خود به خدا پناه ببرید و در شداید به خدا ملتجی شوید و به سوی خدا زاری کنید و او را بخوانید، زیرا دعا مغز عبادت است و هیچ مؤمنی نیست که خدای را می خواند جز آنکه خدای اجابت می کند. پس یا اجابت در دنیا تسریع می شود، یا آنکه اجابت تا آخرت به تأخیر می افتد و یا آنکه کفاره گناهانش قرار می گیرد به اندازه دعایش، مادامی که از خدا در خواست معصیت نکرده باشد.

از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده عاجزترین مردم کسی است که از دعا عاجز باشد و بخیل ترین مردم کسی است که در سلام بخیلی کند .

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسل ترین مردم بنده سالم و فارغ البالی است که خداوند را با لب و زبانش یاد نمی کند و ناتوان ترین مردم کسی است که از دعا کردن ناتوان باشد.

از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است که فرمود: بهترین عبادت ها دعاست و وقتی خدای تعالی به بنده ای اجازه دعا داد، باب رحمت را بر او بگشاید و هرگز کسی که دعا می کند هلاک نمی شود.

و به نقل از کتاب دعاء محمد بن الحسن الصفار نقل شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دو نفر که عمل واحدی انجام داده اند داخل بهشت می شوند ولی یکی از آن دو رفیقش را بالاتر از خود می بیند؛ پس می گوید: پروردگارا! چرا به او عطا کردی در حالی که عمل ما دو نفر یکی بود؟ پس خدای تبارک و تعالی می فرماید: آن بنده از من درخواست کرد و تو نکردی! سپس فرمود: از خدا بخواهید و بسیار هم بخواهید که چیزی برای او بزرگ نیست.

و نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: یا شما از خداوند مسألت خواهید کرد و یا او نعمتش را بر شما می بندد؛ خداوند بندگانی دارد که عمل می کنند و خدا نیز به آنان می دهد و بندگانی دیگر هم صادقانه از خدا می خواهند و خدا به آنان می دهد و سپس آنان را در بهشت جمع می کند؛ کسانی که اهل عمل کردن بودند، می گویند: پروردگارا! ما عمل کردیم و تو به ما دادی؛ پس به چه سبب به این ها هم عطا کردی؟ خداوند می فرماید: بندگان من! مزدهای شما را دادم و چیزی از اعمال شما را فروگذار نکردم! اینان از من درخواست کردند و من نیز به آنان عطا کردم و این فضل من است که به هر که بخواهم می دهم.

و در حدیث قدسی آمده: ای موسی! هر آنچه بدان احتیاج داری را از من بخواه؛ حتی علف گوسفند و نمک خمیرت را!

و امام صادق علیه السلام فرمود: بر شما باد به دعا کردن؛ زیرا شما به چیزی مثل آن به خدا نزدیک نمی شوید و خواستن حاجت کوچک خود را به خاطر کوچکی آن ترک نکنید که از خدا بخواهید؛ زیرا کسی که حاجت کوچک را می دهد، همان کسی است که حاجات بزرگ را می دهد .

از محمد بن عجلان روایت شده که گفت: سخت نیازمند شدم و در تنگنا افتادم و دوستی در این تنگنا نداشتم که و قرضی سنگین بر شانه ام سنگینی می کرد که طلبکار در مطالبه آن اصرار می ورزید. به خاطر آشنایی که با حسن بن زید که آن روز امیر مدینه بود داشتم به طرف خانه اش راه افتادم. پسر دایی ام محمد بن عبد اللّٰه بن علی بن الحسین مطلب را متوجه شد و بین من و او از قدیم آشنایی بود مرا در راه ملاقات کرد و دستم را گرفت و گفت: حال و روز تو را فهمیدم. به نظر تو چه کسی نیاز تو را برطرف می کند؟ گفتم حسن بن زید. گفت: بنا بر این نیاز تو برآورده نمی شود و رفتن به در خانه اش کمکی به حال تو نمی کند، ولی برو به طرف خانه کسی که قدرت برآورده کردن نیازت را دارد و بخشنده ترین مردم است و آنچه را که از حسن بن زید انتظار داری از او بخواه، زیرا من از پسر عمویم جعفر بن محمد شنیدم که از پدرش و او از جدش و او از پدرش حسین بن علی و او از پدرش علی بن ابی طالب علیه السلام و آن حضرت از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت کرد و فرمود: از جمله وحی هایی که خدای تعالی به یکی از پیامبرانش فرمود این بود که قسم به عزت و جلالم! آرزوی هر آرزوکننده به غیر خودم را قطع می کنم به اینکه او را مایوس کنم و او را پیش مردم لباس خواری بپوشانم و از گشایش و فضل خود دورش نمایم. آیا بنده ام غیر مرا در سختی ها امید دارد در صورتی که سختی ها در دست من است و آیا امید به غیر من دارد در حالی که من بی نیاز و جوادم و کلیدهای درهای بسته شده در دست من است و درم برای دعاکننده ها باز است. آیا نفهمیدید که برای هر کسی حادثه ای اتفاق افتد جز من کسی نمی تواند او را برطرف سازد؟ پس چگونه او را می بینم که امید به دیگران بسته و از من رویگردان شده در صورتی که آنچه را که از من نخواست خود به خود و با جود و کرم خود به او بخشیدم و اکنون از من رویگردان شده است و در سختی اش از غیر من درخواست می کند، در صورتی که من خدایی هستم که قبل از درخواست می بخشم، آیا از من بخواهند و من نبخشم؟ چنین تصوری محال است آیا جود و کرم از من نیست؟ آیا دنیا و آخرت در دست من نیست؟ اگر اهل هفت آسمان و زمین همه از من بخواهند و همه درخواست هایشان را به ایشان بدهم، از ملک من به اندازه پر پشه ای کم می شود؟ چگونه دارایی که من قیّم آن هستم کم شود. پس وای به حال کسی که مرا عصیان کند و نترسد. پس به او گفتم: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله! حدیث را برای من تکرار نما بخوان! سه بار خواند. پس گفتم به خدا قسم بعد از این هرگز از کسی جز او نخواهم! اندکی نگذشت که خدای تعالی روزی مرا رسانید.

از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده است که فرمود: خدای عز و جل فرمود: هیچ مخلوقی نیست که به مخلوقی غیر از من تمسک جوید جز آنکه اسباب آسمان ها و زمین را از او قطع کنم و اگر از من بخواهد به او نمی دهم و اگر مرا بخواند اجابتش نمی کنم. و هیچ مخلوقی نیست که به من تمسک کند نه به دیگران جز آنکه آسمان ها و زمین را ضامن روزی اش کنم و اگر مرا بخواند اجابتش کنم و اگر از من بخواهد به او ببخشم و اگر از من طلب استغفار کند از گناهانش درگذرم.

امام صادق علیه السلام فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام بسیار دعا کننده بود .

**[ترجمه]

باب ۱۷ آداب الدعاء و الذکر زائدا علی ما مر من تقدیم المدحه و الثناء و الصلاه علی النبی صلی الله علیه و آله و ما یختم به الدعاء و رفع الیدین و معناه و استحباب تقدیم الوسیله أمام الحاجه و نحو ذلک

الآیات

الأعراف: ادْعُوا رَبَّکُمْ تَضَرُّعاً وَ خُفْیَهً إِنَّهُ لا یُحِبُّ الْمُعْتَدِینَ (۱)

و قال تعالی: وَ اذْکُرْ رَبَّکَ فِی نَفْسِکَ تَضَرُّعاً وَ خِیفَهً وَ دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ وَ لا تَکُنْ مِنَ الْغافِلِینَ (۲)

مریم: إِذْ نادی رَبَّهُ نِداءً خَفِیًّا إلی قوله وَ لَمْ أَکُنْ بِدُعائِکَ رَبِّ شَقِیًّا(۳)

طه: وَ إِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ یَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفی (۴)

لقمان: وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِکَ إِنَّ أَنْکَرَ الْأَصْواتِ لَصَوْتُ الْحَمِیرِ(۵)

۱- ۱. الأعراف: ۵۵.

۲- ۲. الأعراف: ۲۰۵.

۳- ۳. مریم: ۴.

۴- ۴. طه: ۷.

۵- ۵. لقمان: ۱۹.

**[ترجمه]ــ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعاً وَ خُفْيَةً إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ. - . اعراف / ۵۵ -

{پروردگار خود را به زاری و نهانی بخوانید که او از حد گذرندگان را دوست نمی دارد.}

ــ وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَةً وَ دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَ الْآصالِ وَ لا تَكُنْ مِنَ الْغافِلِينَ. - . اعراف / ۲۰۵ -

{و در دل خويش، پروردگارت را بامدادان و شامگاهان با تضرع و ترس، بی صدای بلند، یاد کن و از غافلان مباش. }

ــ إِذْ نادى رَبَّهُ نِداءً خَفِيًّا إلى قوله وَ لَمْ أَكُنْ بِدُعائِكَ رَبِّ شَقِيًّا. - . مریم / ۴ -

{آنگاه که [زکریا] پروردگارش را آهسته ندا کرد. تا آنجا که فرمود: و ــ ای پروردگار من ــ هرگز در دعای تو نااميد نبوده ام.}

ــ وَ إِنْ تَجْهَرْ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفى. - . طه / ۷ - {و اگر سخن به آواز گویی، او نهان و نهان تر را می داند.}

ــ وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْواتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ. - . لقمان / ۱۹ -

{و صدایت را آهسته ساز، که بدترین آوازها بانگ خران است.}

**[ترجمه]

أقول

قد مضى بعض ما يتعلق بهذا الباب في باب القنوت من كتاب الصلاه فتذكر.

**[ترجمه]برخی از روایات متعلق به این باب در باب قنوت کتاب صلات گذشت؛ پس با خبر باش!

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

عُدَّهُ الدَّاعِي، رَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءً بِظَهْرِ قَلْبٍ سَاهٍ فَإِذَا دَعَوْتَ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِكَ ثُمَّ اسْتَيْقِنِ الْإِجَابَهَ.

وَ عَنْ سَيْفِ بْنِ عَمِيرَهَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءً بِظَهْرِ قَلْبٍ قَاسٍ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ سَأَلَنِي وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنِّي أَضُرُّ وَ أَنْفَعُ أَسْتَجِيبُ لَهُ.

وَ فِی الْحَدِیثِ الْقُدْسِیِّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِی بِی فَلَا یَظُنَّ بِی إِلَّا خَیْراً.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: ادْعُوا اللَّهَ وَ أَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَهِ(۱).

وَ فِیمَا أُوحِیَ إِلَی مُوسَی علیه السلام: یَا مُوسَی مَا دَعَوْتَنِی وَ رَجَوْتَنِی فَإِنِّی سَأَغْفِرُ لَکَ.

وَ رَوَی سُلَیْمَانُ الْفَرَّاءُ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا دَعَوْتَ فَظُنَّ حَاجَتَکَ بِالْبَابِ وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی: فَأَقْبِلْ بِقَلْبِکَ فَظُنَّ حَاجَتَکَ بِالْبَابِ.

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: یَکْفِی مِنَ الدُّعَاءِ مَعَ الْبِرِّ مَا یَکْفِی الطَّعَامَ مِنَ الْمِلْحِ.

وَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِعِیسَی علیه السلام: یَا عِیسَی هَبْ (۲) لِی مِنْ عَیْنَیْکَ الدُّمُوعَ وَ مِنْ قَلْبِکَ الْخَشْیَهَ وَ قُمْ عَلَی قُبُورِ الْأَمْوَاتِ وَ نَادِهِمْ بِالصَّوْتِ الرَّفِیعِ فَلَعَلَّکَ تَأْخُذُ مَوْعِظَتَکَ مِنْهُمْ وَ قُلْ إِنِّی لَاحِقٌ فِی اللَّاحِقِینَ یَا عِیسَی صُبَّ لِی مِنْ عَیْنَیْکَ الدُّمُوعَ فَأَخْشِعْ لِی قَلْبَکَ یَا عِیسَی اسْتَغِثْ بِی فِی حَالاتِ الشِّدَّهِ فَإِنِّی أُغِیثُ الْمَکْرُوبِینَ وَ أُجِیبُ الْمُضْطَرِّینَ وَ أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِینَ.

وَ فِیمَا أَوْحَی اللَّهُ إِلَی مُوسَی علیه السلام: یَا مُوسَی کُنْ إِذَا دَعَوْتَنِی خَائِفاً مُشْفِقاً وَجِلًا وَ عَفِّرْ وَجْهَکَ فِی التُّرَابِ وَ اسْجُدْ لِی بِمَکَارِمِ بَدَنِکَ وَ اقْنُتْ بَیْنَ یَدَیَّ فِی الْقِیَامِ وَ نَاجِنِی حَیْثُ تُنَاجِینِی بِخَشْیَهٍ مِنْ قَلْبٍ وَجِلٍ وَ أَحْیِ بِتَوْرَاتِی أَیَّامَ الْحَیَاهِ وَ عَلِّمِ الْجُهَّالَ

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۰۳.

۲- ۲. صب ظ.

مَحَامِدِی وَ ذَكِّرْهُمْ آلَائِی وَ نِعَمِی وَ قُلْ لَهُمْ لَا يَتَمَادَوْنَ فِی غَيٍّ مَا هُمْ فِيهِ فَإِنَّ أَخْذِی أَلِيمٌ شَدِيدٌ يَا مُوسَی لَا تُطَوِّلْ فِی الدُّنْيَا أَمَلَكَ فَيَقْسُوَ قَلْبُكَ وَ قَاسِی الْقَلْبِ مِنِّی بَعِيدٌ وَ أَمِتْ قَلْبَكَ بِالْخَشْيَةِ وَ كُنْ خَلَقَ الثِّيَابِ جَدِيدَ الْقَلْبِ تُخْفَی عَلَی أَهْلِ الْأَرْضِ وَ تُعْرَفُ فِی أَهْلِ السَّمَاءِ حِلْسَ الْبُيُوتِ مِصْبَاحَ اللَّيْلِ وَ اقْنُتْ بَيْنَ يَدَيَّ قُنُوتَ الصَّابِرِينَ وَ صِحْ إِلَيَّ مِنْ كَثْرَةِ الذُّنُوبِ صِيَاحَ الْهَارِبِ مِنْ عَدُوِّهِ وَ اسْتَعِنْ بِی عَلَی ذَلِكَ فَإِنِّی نِعْمَ الْعَوْنُ وَ نِعْمَ الْمُسْتَعَانُ وَ مِنْهُ يَا مُوسَی اجْعَلْنِی حِرْزَكَ وَ ضَعْ عِنْدِی كَنْزَكَ مِنَ الْبَاقِيَاتِ الصَّالِحَاتِ.

**[ترجمه]عده الداعی: امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تعالی می فرماید: دعای کسی را که دلش به غیر من مشغول باشد اجابت نمی کنم. وقتی دعا کنی قلبت را به طرف خدای متوجه کن سپس یقین به اجابت نما.

امام صادق علیه السلام فرمود: خدای عز و جل دعای کسی را که دلی سخت دارد اجابت نمی کند.

و از پیامبر نقل شده که فرمود: خداوند عز و جل می فرماید: کسی که از من بخواهد، در حالی که می داند من هستم که ضرر رساننده و نفع رساننده هستم، دعای او را استجابت می کنم.

و در حدیث قدسی دارد: من در کنار گمان بنده مؤمن خود به خویشم؛ پس نباید به من جز گمان خیر ببرد.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند را در حالی بخوانید که یقین به اجابت او دارید.

و از اموری که به موسی علیه السلام وحی شد این بود: ای موسی! تا وقتی مرا بخوانی و امید به من داشته باشی، من تو را می آمرزم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی دعا می کنی گمان ببر که قضای حاجت تو کنار درب است .

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آن قدری که غذا به نمک احتیاج دارد، نیکی کردن نیز به همان قدر به دعا کردن احتیاج دارد.

خدای عز و جل به عیسی فرمود: ای عیسی! برای من گریه کن و قلب خاشع بیاور! و بر قبور اموات بایست و ایشان را با صدای بلند بخوان! شاید موعظه خودت را از ایشان بگیری و بگو: من به زودی به ایشان ملحق می شوم، از چشمانت برایم اشک فرو بریز و قلبت را برایم خاشع گردان! ای عیسی! در حالت های سخت به من استغاثه کن! زیرا من انسان های افتاده را کمک می کنم و اجابت مضطرین می نمایم و من مهربان ترین مهربانانم.

و از جمله چیزهایی که خدای تعالی به موسی وحی کرد این بود که: ای موسی! وقتی که مرا می خوانی، ترسان و دلسوخته و هراسان باش و صورتت را بر خاک بمال! و با بهترین عضوت مرا سجده نما! و در حالت ایستاده در پیشگاهم دعا بخوان و با قلب خاشع و ترسان با من مناجات کن و تا عمر داری تورات را زنده نگه دار و محامد من را به نادانان بیاموز و نعمت های مرا به ایشان یاد آوری نما! و به ایشان بگو: در گمراهی خود باقی نمانند، زیرا گرفتن و عذاب من دردناک و سخت است. ای موسی! در دنیا آرزویت را طولانی مگردان! زیرا قلبت سخت می شود و کسی که قلبش سخت باشد، از من دور است و قلب

خود را بـا ترس بمیران! کهنه جامه و زنـده دل باش! بر زمینی ها مخفی و بر آسـمانی ها معروف باش! در خانه بنشـین! و شـب زنـده دار بـاش! در پیشـگاه من دعـای صابران را بخوان! و بسان فراری از دشـمن از کثرت گناهان فریاد بزن! و برای آن از من کمک بخواه! من یار و یاور خوبی هسـتم. و از آن حضـرت روایت شـد که خدا فرمود: ای موسـی! مرا حرز خودت قرار بده و گنج اعمال صالح باقی خودت را نزد من به ودیعت بگذار!

**[ترجمه]

«۲»

: أَقُولُ وَ قَدْ نَقَلَ الْكَفْعَمِيُّ فِي كِتَابِ الْجُنَّهِ الْوَاقِيَهِ مِنْ كِتَابِ الشِّدَّهِ شَطْراً يَسِيراً مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِآدَابِ الدَّاعِي وَ مُلَخَّصُهُ أَنَّهَا أَقْسَامٌ الْأَوَّلُ مَا يَتَقَدَّمُ الدُّعَاءَ وَ هُوَ الطَّهَارَهُ وَ شَمُّ الطِّيبِ وَ الرَّوَاحُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَ الصَّدَقَهُ وَ اسْتِقْبَالُ الْقِبْلَهِ وَ حُسْنُ الظَّنِّ بِاللَّهِ فِي تَعْجِيلِ

إِجَابَتِهِ وَ إِقْبَالُهُ بِقَلْبِهِ وَ أَنْ لَا يَسْأَلَ مُحَرَّماً وَ تَنْظِيفُ الْبَطْنِ مِنَ الْحَرَامِ بِالصَّوْمِ وَ تَجْدِيـدُ التَّوْبَهِ الثَّانِي مَا يُقَارِنُهُ وَ هُوَ تَرْكُ الْعَجَلَهِ فِيهِ وَ الْإِسْـرَارُ بِهِ وَ التَّعْمِيمُ وَ تَسْمِيَهُ الْحَـاجَهِ وَ الْخُشُوعُ وَ الْبُكَـاءُ وَ التَّبَـاكِي وَ الِاعْتِرَافُ بِالـذَّنْبِ وَ تَقْدِيمُ الْإِخْوَانِ وَ رَفْعُ الْيَـدَيْنِ بِهِ وَ الدُّعَاءُ بِمَا كَانَ مُتَضَمِّناً لِلِاسْمِ الْأَعْظَمِ وَ الْمِدْحَهُ لِلَّهِ وَ الثَّنَاءُ عَلَيْهِ تَعَالَى وَ أَيْسَرُ ذَلِكَ قِرَاءَهُ سُورَهِ التَّوْحِيدِ وَ تِلَاوَهُ الْأَسْمَاءِ الْحُسْنَى وَ قَوْلُهُ يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيـدِ إِلَى آخِرِ الـدُّعَاءِ الثَّالِثُ مَا يَتَأَخَّرُ عَنِ الـدُّعَاءِ وَ هُوَ مُعَاوَدَهُ الدُّعَاءِ مَعَ الْإِجَابَهِ وَ عَدَمُهَا وَ أَنْ يَخْتِمَ دُعَاءَهُ بِالصَّلَاهِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ قَوْلِ ما شاءَ اللَّهُ لا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ وَ قَوْلِ يَا اللَّهُ الْمَانِعُ بِقُدْرَتِهِ خَلْقَهُ إلخ وَ أَنْ يَمْسَحَ بِيَـدِهِ وَجْهَهُ وَ صَـدْرَهُ الرَّابِعُ سَـبَبُ الْإِجَابَهِ وَ قَدْ يَرْجِعُ إِلَى الْوَقْتِ إِلَى آخِرِ مَا سَـنُورِدُهُ فِي بَابِ الْأَوْقَاتِ وَ الْحَالاتِ الَّتِي تُرْجَى فِيهَا الْإِجَابَهُ.

**[ترجمه]می گویم: کفعمی در کتاب الجنه الواقیه به نقل از کتاب الشـده قسـمت کمی از امور مربوط به آداب دعا کننده را نقل کرده و خلاصه آن این است که این آداب بر چند قسم است:

اول: اموری که بر دعا مقدم است و آن طهارت است و بوییدن بوی خوش و رفتن به مسـجد و صدقه دادن و رو به قبله نشسـتن و حسن ظن به خـدا در این امر که خـدا زود دعای او را مسـتجاب می کند و اقبال به قلب به سوی خدا و این که امر حرامی را نخواهد و این که با روزه شکمش را از حرام تطهیر کندو توبه اش را تجدید کند.

دوم: اموری که مقـارن بـا دعـاست که عبـارت است از ترک عجله در دعا و مخفیانه دعا کردن و عمومیت دادن دعا و حاجت خود را نـام بردن و خشوع و گریه و خود را به گریه زدن و اقرار به گناه و برادران را مقـدم داشـتن و دو دست را برای دعا بالا آوردن و دعا به آنچه که متضـمن اسم اعظم خـداست و مـدح و ثنای الهی به جای آوردن و کمترین آن خواندن سوره توحید است و تلاوت اسمای حسنای الهی و خواندن دعای: «ای کسی که از رگ گردن به من نزدیک تر هستی» تا آخر دعاء.

سوم: اموری که بعـد از دعـا بایـد بـدان توجه شود که عبـارت است از بـازگشت به دعـا، چه دعای قبلی مستجاب بشود و چه مسـتجاب نشود و این که دعایش را با صـلوات بر محمـد و آل محمد به پایان ببرد و «ما شاء الله لا قوه الا بالله» بگوید و عبارت «ای خدایی که با قدرت خود خلایقت را منع کردی تا آخر» را بخواند و این که دست خود را به صورت و سینه خود بمالد.

چهارم: سبب اجابت دعا که گاهی رجوع به وقت دعا می کند، تا آخر آنچه در باب اوقات و حالاتی که در آن امید استجابت می رود، ذکر خواهیم کرد.

**[ترجمه]

«۳»

عُدَّهُ الدَّاعِی: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَرْفَعُ یَدَیْهِ إِذَا ابْتَهَلَ وَ دَعَا کَمَا یَسْتَطْعِمُ

ص: ۳۰۶

الْمِسْكِينُ.

وَ فِيمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى علیه السلام أَلْقِ كَفَّيْكَ ذُلًّا بَيْنَ يَدَيَّ كَفِعْلِ الْعَبْدِ الْمُسْتَصْرِخِ إِلَى سَيِّدِهِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ رُحِمْتَ وَ أَنَا أَكْرَمُ الْقَادِرِينَ يَا مُوسَى سَلْنِي مِنْ فَضْلِي وَ رَحْمَتِي فَإِنَّهُمَا بِيَدِي لَا يَمْلِكُهُمَا غَيْرِي وَ انْظُرْ حِينَ تَسْأَلُنِي كَيْفَ رَغْبَتُكَ فِيمَا عِنْدِي لِكُلِّ عَامِلٍ جَزَاءٌ وَ قَدْ يُجْزَى الْكَفُورُ بِمَا سَعَى (۱).

وَ سَأَلَ أَبُو بَصِيرٍ الصَّادِقَ علیه السلام عَنِ الدُّعَاءِ وَ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فَقَالَ عَلَى خَمْسَةِ أَوْجُهٍ الْأَوَّلُ التَّعَوُّذُ فَتَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ بِبَاطِنِ كَفَّيْكَ الثَّانِي الدُّعَاءُ فِي الرِّزْقِ فَتَبْسُطُ كَفَّيْكَ وَ تُفْضِي بِبَاطِنِهِمَا إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثُ التَّبَتُّلُ فَإِيمَاؤُكَ بِإِصْبَعِكَ السَّبَّابَةِ الرَّابِعُ الِابْتِهَالُ فَتَرْفَعُ يَدَيْكَ تُجَاوِزُ بِهِمَا رَأْسَكَ الْخَامِسُ التَّضَرُّعُ أَنْ تُحَرِّكَ إِصْبَعَكَ السَّبَّابَةَ مِمَّا يَلِي وَجْهَكَ وَ هُوَ دُعَاءُ الْخِيفَةِ.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: مَرَّ بِي رَجُلٌ وَ أَنَا أَدْعُو فِي صَلَاتِي بِيَسَارِي فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ بِيَمِينِكَ فَقُلْتُ يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنَّ لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَقّاً عَلَى هَذِهِ كَحَقِّهِ عَلَى هَذِهِ وَ قَالَ الرَّغْبَةُ تَبْسُطُ يَدَيْكَ وَ تُظْهِرُ بَاطِنَهُمَا وَ الرَّهْبَةُ تَبْسُطُ يَدَيْكَ وَ تُظْهِرُ ظَهْرَهُمَا وَ التَّضَرُّعُ تُحَرِّكُ السَّبَّابَةَ الْيُمْنَى يَمِيناً وَ شِمَالًا وَ التَّبَتُّلُ تُحَرِّكُ السَّبَّابَةَ الْيُسْرَى تَرْفَعُهَا فِي السَّمَاءِ رِسْلًا وَ تَضَعُهَا رِسْلًا وَ الِابْتِهَالُ تَبْسُطُ يَدَيْكَ وَ ذِرَاعَيْكَ إِلَى السَّمَاءِ وَ الِابْتِهَالُ حِينَ تَرَى أَسْبَابَ الْبُكَاءِ.

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام قَالَ: مَا بَسَطَ عَبْدٌ يَدَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا اسْتَحْيَا اللَّهُ أَنْ يَرُدَّهَا صِفْراً حَتَّى يَجْعَلَ فِيهَا مِنْ فَضْلِهِ وَ رَحْمَتِهِ مَا يَشَاءُ فَإِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَرُدُّ يَدَهُ حَتَّى يَمْسَحَ بِهَا عَلَى رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ عَلَى وَجْهِهِ وَ صَدْرِهِ.

**[ترجمه]عده الداعی: رسول خدا صلی الله علیه و آله به هنگام ابتهال و دعا دستش را بلند می کرد، چنان که مسکین درخواست غذا کند.

و از جمله چیزهایی که خدای تعالی به موسی وحی فرمود: با خواری دست های خود را در پیشگاه من بینداز، همانند بنده ای که فریاد کمک از مولایش دارد، وقتی چنین کنی رحمتت می کنم و من اکرم الاکرمینم و قادرتر از همه هستم. ای موسی! از فضل و رحمت من بخواه! این دو در دستان من است جز من کسی واجد آن نیست و به هنگام درخواست نگاه کن ببین رغبت تو به چیزهایی که پیش من است چه مقدار است؟ هر کارگری پاداشی دارد و گاهی بر کوشش ناسپاس هم پاداش داده می شود .

ابا بصیر از امام صادق علیه السلام در مورد دعا و دست بلند کردن پرسید. فرمود: آن پنج قسم است: در پناه بردن به خدا با کف دست رو به قبله کن و درخواست رزق دو دست را باز کن و کف دو دست را به طرف آسمان بگیر و اما در انقطاع به خدا با انگشت شهادت (سبابه) اشاره کن و اما در زاری دستانت را از سرت بالاتر بگیر و اما در ناله و تضرع انگشت شهادتت را به طرف صورتت حرکت بده و این همان دعای انسان های خایف است.

از محمد بن مسلم نقل شده که گفت از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: مردی بر من گذشت در حالی که من در نمازم با دست چپ دعا می کردم گفت: ای بنده خدا! با دست راستت دعا کن! گفتم! ای بنده خدا! خدای تبارک و تعالی حقی بر این دست دارد چنان که بر آن دست حق دارد. و فرمود: رغبت آن است که دستان خود را بگشایی و کف دو دست

را آشکار کنی و ترس آن است که دو دست را باز کنی و پشت دو دست را ظاهر کنی و تضرّع آن است که انگشت سبابه را به طرف راست و چپ حرکت دهی و تبتّل و انقطاع آن است که انگشت شهادت را آرام آرام به آسمان بالا ببری و آرام آرام پایین آوری و ابتهال آن است که دو دست و بازوان را به سوی آسمان بگشایی. و ابتهال به هنگامی است که انگیزه گریه فراهم است.

و امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای دست خود را به سمت خدای عز و جل دراز نمی کند، مگر آن که خداوند حیا می کند که آن را خالی ردّ کند تا در آن از فضل و رحمت خود آنچه بخواهد را قرار دهد؛ پس وقتی یکی از شما دعا کرد، دست خود را بر نگرداند مگر این که آن را به سر و صورت خود بکشد؛ و در خبر دیگری آمده که دست خود را به صورت و سینه خود بکشد.

**[ترجمه]

«۴»

ید، [التوحید] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله عَلَى رَجُلٍ وَ هُوَ رَافِعٌ بَصَرَهُ إِلَى السَّمَاءِ يَدْعُو فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله غُضَّ بَصَرَكَ فَإِنَّكَ لَنْ تَرَاهُ.

ص: ۳۰۷

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۳۹.

وَ قَالَ: وَ مَرَّ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله عَلَی رَجُلٍ رَافِعٍ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ هُوَ يَدْعُو فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله اقْصُرْ مِنْ يَدَيْكَ فَإِنَّكَ لَنْ تَنَالَهُ (۱).

**[ترجمه]توحید: امام صادق از پدرانش علیهم السلام نقل کرد که: رسول خدا صلی الله علیه و آله بر مردی گذشت و او دیده اش را به سوی آسمان بلند کرده بود و دعا می کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله به او فرمود که دیده ات را بر هم گذار که تو هرگز او را نخواهی دید. و فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله بر مردی گذشت که دست هایش به سوی آسمان بلند کرده بود و او دعا می کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود که دست هایت را کوتاه کن که تو هرگز او را نخواهی یافت. - . توحید: ۶۴ -

**[ترجمه]

«۵»

يد، [التوحيد] الْأُشْنَانِيُّ عَنِ ابْنِ مَهْرَوَيْهِ عَنِ الْفَرَّاءِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ لَمَّا نَاجَى رَبَّهُ قَالَ يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ أَنْتَ مِنِّي فَأُنَادِيَكَ أَمْ قَرِيبٌ فَأُنَاجِيَكَ فَأَوْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِلَيْهِ أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ إِنِّي أَكُونُ فِي حَالٍ أُجِلُّكَ أَنْ أَذْكُرَكَ فِيهَا فَقَالَ يَا مُوسَى اذْكُرْنِي عَلَى كُلِّ حَالٍ (۲).

**[ترجمه]توحید: حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمود: موسی بن عمران چون با پروردگارش مناجات کرد، گفت که ای پروردگار من! آیا تو از من دوری تا من تو را نداء کنم یا نزدیکی که با تو راز گویم؟ خدای جل جلاله وحی فرمود که من همنشین کسی هستم که مرا یاد کند. موسی عرض کرد که ای پروردگار من؛ من در حالی باشم که تو را از این بزرگ تر می شمارم که در آن حال تو را یاد کنم. فرمود که ای موسی! مرا در هر حالی یاد کن. - . توحید: ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالي] للصدوق ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عِمْرَانَ الزَّعْفَرَانِيِّ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ رَجُلٍ دَعَا فَخَتَمَ دُعَاءَهُ بِقَوْلِ ما شاءَ اللَّهُ- لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِلَّا أُجِيبَ صَاحِبُهُ (۳).

ثو، [ثواب الأعمال] أبي عن سعد عن سلمه: مثله (۴).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمودند: هر که دعای خود را با جمله ما شاء اللّه لا قوه الا باللّه پایان دهد، دعایش مستجاب گردد. - . أمالي صدوق: ۱۱۹ -

ثواب الأعمال از سلمه مانند آن را روایت کرده است. - . ثواب الأعمال: ۹ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: السُّؤَالُ بَعْدَ الْمَدْحِ فَامْدَحُوا اللَّهَ ثُمَّ سَلُوا الْحَوَائِجَ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَثْنُوا عَلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ امْدَحُوهُ قَبْلَ طَلَبِ الْحَوَائِجِ (۵).

وَ قَالَ علیه السلام: إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ الصَّلَاهِ فَلْیَرْفَعْ یَدَیْهِ إِلَی السَّمَاءِ وَ لْیَنْصَبْ فِی الدُّعَاءِ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَبَأٍ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَ لَیْسَ اللَّهُ فِی كُلِّ مَكَانٍ قَالَ بَلَی قَالَ فَلِمَ یَرْفَعُ الْعَبْدُ یَدَیْهِ إِلَی السَّمَاءِ قَالَ أَ مَا تَقْرَأُ وَ فِی السَّماءِ رِزْقُكُمْ وَ ما تُوعَدُونَ (۶) فَمَنْ أَیْنَ یُطْلَبُ الرِّزْقُ إِلَّا مِنْ مَوْضِعِهِ وَ مَوْضِعُ الرِّزْقِ وَ مَا وَعَدَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ

ص: ۳۰۸

۱- ۱. التوحید ص ۶۴، باب الرؤیه.

۲- ۲. التوحید ص ۱۲۲.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۱۱۹.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۹، و فیه: الا اجیبت حاجته.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۱۶۹.

۶- ۶. الذاریات: ۲۲.

السَّمَاءُ(۱).

وَ قَالَ علیه السلام: صَلُّوا عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقْبَلُ دُعَاءَکُمْ عِنْدَ ذِکْرِ مُحَمَّدٍ وَ دُعَائِکُمْ لَهُ وَ حِفْظِکُمْ إِیَّاهُ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]در حدیث اربعمائه امیر المومنین علیه السلام می فرماید: درخواست کردن پس از مدح و ثناگویی است، پس نخست خدای را ثنا گویید، آنگاه نیازمندی های خود را درخواست کنید.

و حضرت علیه السلام فرمودند: خدا را ثنا گویید و او را مدح کنید پیش از آن که نیازمندی ها را بخواهید. - . خصال ۲ : ۱۶۹ -

و حضرت علیه السلام فرمودند: هر گاه یکی از شما از نمازش فارغ شد، باید دو دست خود را به آسمان بلند کرده و در دعا زیاده روی کند. عبد اللّه بن سبا گفت: ای امیر مؤمنان! مگر خدا در همه جا نیست؟ فرمود: چرا. گفت: پس چرا بنده دست هایش را به سوی آسمان بلند کند؟ فرمود: مگر در قرآن نمی خوانی که: «وَ فِی السَّماءِ رِزْقُکُمْ وَ ما تُوعَدُونَ» - . الذاریات / ۲ - }روزی شما و آنچه بدان وعده داده شده اید در آسمان است{ پس مگر روزی به جز از جایی که برای آن تعیین شده است خواسته می شود؟ و جای تعیین شده روزی و هر چه که خدا وعده داده است آسمان است. - .[۲] خصال ۲ : ۱۶۵ -

و حضرت علیه السلام فرمودند: بر محمد و خاندان او صلوات بفرستید؛ چرا که خداوند متعال به هنگام یاد محمّد و دعای بر او و رعایت او، دعای شما را می پذیرد. - . خصال ۲ : ۱۵۷ -

**[ترجمه]

أقول

سیأتی أخبار الصلاه فی بابها.

**[ترجمه]به زودی روایات نماز در باب خودش خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۸»

ید، [التوحید] الدَّقَّاقُ عَنْ أَبِی الْقَاسِمِ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْبَرْمَکِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ هِشَامِ بْنِ الْحَکَمِ: فِی حَدِیثِ الزِّنْدِیقِ الَّذِی أَتَی أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ لَمَّا نَفَی علیه السلام عَنِ اللَّهِ الْمَکَانَ قَالَ الزِّنْدِیقُ فَمَا الْفَرْقُ بَیْنَ أَنْ تَرْفَعُوا أَیْدِیَکُمْ إِلَی السَّمَاءِ وَ بَیْنَ أَنْ تَخْفِضُوهَا نَحْوَ الْأَرْضِ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ذَلِکَ فِی عِلْمِهِ وَ إِحَاطَتِهِ وَ قُدْرَتِهِ سَوَاءٌ وَ لَکِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَمَرَ أَوْلِیَاءَهُ وَ عِبَادَهُ بِرَفْعِ أَیْدِیهِمْ إِلَی السَّمَاءِ نَحْوَ الْعَرْشِ لِأَنَّهُ جَعَلَهُ مَعْدِنَ الرِّزْقِ فَثَبَّتْنَا مَا ثَبَّتَهُ الْقُرْآنُ

وَ الْأَخْبَارُ عَنِ الرَّسُولِ صلی الله علیه و آله حِینَ قَالَ ارْفَعُوا أَیْدِیَکُمْ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هَذَا یُجْمِعُ عَلَیْهِ فِرَقُ الْأُمَّهِ کُلِّهَا(۳).

ج، [الإحتجاج] مرسلا: مثله (۴).

**[ترجمه]توحید: در حدیث است که زندیقی به خدمت امام صادق علیه السلام آمد تا آنجا که حضرت مکان داشتن را از خداوند سلب کردند. زندیق عرض کرد که پس چه فرق است در میان آنکه شما دست های خود را به سوی آسمان بردارید و آنکه آنها را به جانب زمین پست کنید؟ حضرت صادق علیه السلام فرمود: این دو امر در علم و احاطه و قدرتش برابر است، و لیکن خدای عز و جل دوستان و بندگانش را امر فرموده به برداشتن دست های خویش به سوی آسمان به جانب عرش، زیرا که آن را معدن روزی گردانیده. پس ما آنچه قرآن آن را ثابت نموده ثابت نمودیم و همچنین اخبار و روایات از رسول صلی الله علیه و آله در هنگامی که فرموده که دست های خود را به سوی خدای عز و جل بردارید و بلند کنید و اینک همه فرقه های امت بر آن اجماع دارند. - . توحید: ۱۷۷ -

احتجاج به صورت مرسل مانند آن را روایت کرده است. - . الاحتجاج: ۱۸۳

-

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] الْخَلِیلُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ شُجَاعٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُسْهِرٍ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بَیْنَا ثَلَاثَهُ نَفَرٍ فِیمَنْ کَانَ قَبْلَکُمْ یَمْشُونَ إِذْ أَصَابَهُمْ مَطَرٌ فَأَوَوْا إِلَی غَارٍ فَانْطَبَقَ عَلَیْهِمْ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ یَا هَؤُلَاءِ وَ اللَّهِ مَا یُنْجِیکُمْ إِلَّا الصِّدْقُ فَلْیَدْعُ کُلُّ رَجُلٍ مِنْکُمْ بِمَا یَعْلَمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ قَدْ صَدَقَ فِیهِ فَقَالَ أَحَدُهُمْ اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ کَانَ لِی أَجِیرٌ عَمِلَ لِی عَلَی فَرَقٍ (۵)مِنْ

ص: ۳۰۹

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۶۵.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۵۷.

۳- ۳. التوحید ص ۱۷۷.

۴- ۴. الاحتجاج: ۱۸۳.

۵- ۵. الفرق مکیال یسع ثلاثه آصع، أو سته عشر رطلا، أو أربعه أرباع.

أَرُزٍّ فَذَهَبَ وَ تَرَكَهُ فَزَرَعْتُهُ فَصَارَ مِنْ أَمْرِهِ أَنِّی اشْتَرَیْتُ مِنْ ذَلِکَ الْفَرَقِ بَقَراً ثُمَّ أَتَانِی فَطَلَبَ أَجْرَهُ فَقُلْتُ اعْمِدْ إِلَی تِلْکَ الْبَقَرِ فَسُقْهَا فَقَالَ إِنَّمَا لِی عِنْدَکَ فَرَقٌ مِنْ أَرُزٍّ فَقُلْتُ اعْمِدْ إِلَی تِلْکَ الْبَقَرِ فَسُقْهَا فَإِنَّهَا مِنْ ذَلِکَ فَسَاقَهَا فَإِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّی فَعَلْتُ ذَلِکَ مِنْ خَشْیَتِکَ فَفَرِّجْ عَنَّا فَانْسَاحَتْ عَنْهُمُ الصَّخْرَةُ وَ قَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ کَانَ لِی أَبَوَانِ شَیْخَانِ کَبِیرَانِ فَکُنْتُ آتِیهِمَا کُلَّ لَیْلَةٍ بِلَبَنِ غَنَمٍ لِی فَأَبْطَأْتُ عَلَیْهِمَا ذَاتَ لَیْلَةٍ فَأَتَیْتُهُمَا وَ قَدْ رَقَدَا وَ أَهْلِی وَ عِیَالِی یَتَضَاغَوْنَ مِنَ الْجُوعِ (۱) فَکُنْتُ لَا أَسْقِیهِمْ حَتَّی یَشْرَبَ أَبَوَایَ فَکَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُمَا مِنْ رَقْدَتِهِمَا وَ کَرِهْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَیَسْتَیْقِظَا لِشُرْبِهِمَا فَلَمْ أَزَلْ أَنْتَظِرُهُمَا حَتَّی طَلَعَ الْفَجْرُ فَإِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّی فَعَلْتُ ذَلِکَ مِنْ خَشْیَتِکَ فَفَرِّجْ عَنَّا فَانْسَاحَتْ عَنْهُمُ الصَّخْرَةُ حَتَّی نَظَرُوا إِلَی السَّمَاءِ وَ قَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ إِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ کَانَتْ لِیَ ابْنَةُ عَمٍّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَیَّ وَ أَنِّی رَاوَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا فَأَبَتْ عَلَیَّ إِلَّا أَنْ آتِیَهَا بِمِائَةِ دِینَارٍ فَطَلَبْتُهَا حَتَّی قَدَرْتُ عَلَیْهَا فَجِئْتُ بِهَا فَدَفَعْتُهَا إِلَیْهَا فَأَمْکَنَتْنِی مِنْ نَفْسِهَا فَلَمَّا قَعَدْتُ بَیْنَ رِجْلَیْهَا قَالَتِ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ فَقُمْتُ عَنْهَا وَ تَرَکْتُ لَهَا الْمِائَةَ فَإِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّی فَعَلْتُ ذَلِکَ مِنْ خَشْیَتِکَ فَفَرِّجْ عَنَّا فَفَرَّجَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُمْ فَخَرَجُوا(۲).

**[ترجمه]خصال: ابن عمر از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمود: هنگامی که سه نفر از کسانی که پیش از شما بودند راه می رفتند، باران آنها را گرفت و به غاری پناهنده شدند و غار بر آنها بسته شد، یکی از آنان به دیگران گفت: دوستان به خدا سوگند که جز راستگویی چیزی شما را نجات نمی دهد، هر یک از شما خدا را به سبب عملی که صادقانه برای خدا انجام داده، بخواند، یکی از آنان گفت: خداوندا! اگر می دانی که من کارگری داشتم که برای من در مقابل پیمانه ای از برنج کار می کرد و او رفت و مزد خود را رها کرد و من آن را کاشتم و چنان شد که از پول آن گاوی خریدم و چون آن کارگر نزد من آمد و مزد خود را خواست، من به او گفتم: این گاو را ببر و سیرابش کن، او گفت: من نزد تو فقط پیمانه ای از برنج دارم و من گفتم: گاو را ببر و سیرابش کن که آن از همان پیمانه برنج است و او آن را برد، خدایا! اگر می دانی که این کار را از جهت خوف تو انجام دادم گشایش در کار ما بده، در این حال صخره ای که در غار را گرفته بود شکاف برداشت.

دیگری گفت: خداوندا! اگر می دانی که من پدر و مادر پیر و بزرگی داشتم و من هر شب شیر گوسفندی را که داشتم نزد آن ها می آوردم، یک شب دیر آمدم و وقتی نزد آنان رسیدم خوابیده بودند و خواهر و عیال من از گرسنگی فریاد می زدند و من به آنان شیر نمی دادم تا اینکه پدر و مادرم بخورند، من بد می دانستم که آنان را بیدار کنم و بد می دانستم که برگردم و آنان بیدار شوند تا شیر بخورند و من تا طلوع فجر منتظر ماندم. خدایا! اگر تو می دانی که من این کار را از جهت خوف تو انجام دادم، گشایشی در کار ما بده، در این حال صخره بیشتر شکافته شد به طوری که آن سه نفر آسمان را دیدند.

سومی گفت: خداوندا! اگر می دانی که من دختر عمویی داشتم و محبوب ترین کس برای من بود و من از وی کام خواستم و او سرباز زد، مگر اینکه من به او صد دینار بدهم، من آن صد دینار را به دست آوردم و نزد او آمدم و پول را به او دادم و او خودش را در اختیار من گذاشت و چون میان دو پای او نشستم، گفت: از خدا بپرهیز و پرده (بکارت) را جز از راه حق برندار و من بلند شدم و آن صد دینار را واگذاشتم، پس اگر می دانی که من این کار را از جهت خوف تو انجام دادم، گشایش در کار ما بده در این حال خداوند گشایش به آن ها داد، از غار بیرون شدند. - . خصال ۱ : ۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ رَفَعَهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَرَأَ مِائَةَ آيَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ مِنْ أَيِّ الْقُرْآنِ شَاءَ ثُمَّ قَالَ يَا اللَّهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ فَلَوْ دَعَا عَلَى الصَّخْرَةِ لَقَلَعَهَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]علی بن اسباط در حدیثی مرفوعه از امیر مؤمنان علیه السلام نقل کرده است که فرمود: هر کس صد آیه از قرآن _ از هر کجای آن باشد _ بخواند، سپس هفت مرتبه «یا اللّه» بگوید، اگر بخواهد صخره ای را از جای برکند، به خواست خدا آن را از جای برخواهد کند.

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْخَزَّازِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبِيعِيِّ عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

ص: ۳۱۰

۱- ۱. يقال: تضاغى من الطوى: تضور من الجوع و صاح.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۸۷.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۹۴.

ع: كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوبٌ عَنِ السَّمَاءِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: هر دعایی از آسمان محجوب است تا این که بر محمد و آل محمد صلوات فرستاده شود. - . ثواب الاعمال: ۱۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی هَمَّامٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: دَعْوَةُ الْمُؤْمِنِ سِرّاً دَعْوَةً وَاحِدَةً تَعْدِلُ سَبْعِينَ دَعْوَةً عَلَانِيَةً(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام رضا علیه السلام فرمود: یک دعای مخفیانه مؤمن معادل هفتاد دعای علنی اوست.

**[ترجمه]

«۱۳»

ک، [إكمال الدين] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ جَرِيرٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الدَّيْلَمِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: يَا عَبْدَ الْحَمِيدِ إِنَّ لِلَّهِ رُسُلًا مُسْتَعْلِنِينَ وَ رُسُلًا مُسْتَخْفِينَ فَإِذَا سَأَلْتَهُ بِحَقِّ الْمُسْتَعْلِنِينَ فَسَلْهُ بِحَقِّ الْمُسْتَخْفِينَ (۳).

ک، [إكمال الدين] أبی و ابن الوليد معا عن سعد عن ابن عيسى و علی بن إسماعيل بن عيسى عن محمد بن عمرو بن سعيد عن الجريری عن ابن أبی الديلم: مثله (۴).

**[ترجمه]کمال الدین: امام صادق علیه السلام فرمود: ای عبدالحمید! خداوند را فرستادگانی آشکار و رسولانی نهان است و چون از خدا به حقّ رسولان عیان درخواست کردی، به حقّ فرستادگان نهان نیز مسألت کن».

مثل این روایت به سند دیگر در کمال الدین نقل شده است. - . کمال الدین ۲ : ۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] أَبِی عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَ لَا أُخْبِرُكُمْ بِمَا يَكُونُ بِهِ خَيْرُ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ إِذَا كُرِبْتُمْ وَ اغْتَمَمْتُمْ دَعَوْتُمُ اللَّهَ فَفَرَّجَ عَنْكُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّنَا- لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً ثُمَّ ادْعُوا بِمَا بَدَا لَكُمْ (۵).

**[ترجمه]محاسن: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: آیا شما را خبر ندهم به چیزی که خیر دنیا و آخرت به آن است و وقتی غمزده گشتید و اندوهگین شدید، خدا را بخوانید و او بر شما گشایش عنایت فرماید؟ گفتند: بله ای رسول خدا! فرمود: بگویید: «معبودی جز خدا نیست که پروردگار ماست و ما چیزی را همتای او قرار نمی دهیم» سپس هر چه به ذهنتان رسید، دعا کنید.

**[ترجمه]

«۱۵»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: إِنَّ دَاوُدَ النَّبِیَّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ کَانَ ذَاتَ یَوْمٍ فِی مِحْرَابِهِ إِذْ مَرَّتْ بِهِ دُودَهٌ حَمْرَاءُ صَغِیرَهٌ تَدِبُّ حَتَّی انْتَهَتْ إِلَی مَوْضِعِ سُجُودِهِ فَنَظَرَ إِلَیْهَا دَاوُدُ وَ حَدَّثَ فِی نَفْسِهِ لِمَ خَلَقْتَ هَذِهِ الدُّودَهَ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهَا تَکَلَّمِی فَقَالَتْ لَهُ یَا دَاوُدُ هَلْ سَمِعْتَ حِسِّی أَوِ اسْتَبَنْتَ عَلَی الصَّفَا أَثَرِی فَقَالَ لَهَا دَاوُدُ لَا قَالَتْ فَإِنَّ اللَّهَ یَسْمَعُ دَبِیبِی وَ نَفَسِی

ص: ۳۱۱

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۴۰.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۴۶.

۳- ۳. کمال الدین ج ۱ ص ۹۹.

۴- ۴. کمال الدین ج ۲ ص ۱۳.

۵- ۵. المحاسن ص ۳۲.

وَ حِسِّی وَ یَرَی أَثَرَ مَشْیِی فَاخْفِضْ مِنْ صَوْتِکَ.

**[ترجمه]محاسن: امام باقر علیه السلام فرمود: داود پیامبر صلوات الله علیه روزی در محراب خود بود که کرم سیاه کوچکی از کنار او گذشت و حرکت کرد تا به موضع سجود او رسید. داود به آن کرم نگریست و با خود گفت: این کرم برای چه خلق شده؟ خداوند به آن کرم وحی فرستاد که سخن بگو! آن کرم به داود پیامبر گفت: ای داود! آیا صدای حرکت و آواز نرم مرا شنیده ای یا رد پای مرا بر سنگ سخت دیده ای؟ داود به او گفت: نه؛ کرم گفت: خداوند صدای راه رفتن من و صدای تنفس و آواز نرم و پنهان مرا می شنود و اثر راه رفتن مرا می بیند؛ پس صدای خود را پایین بیاور!

**[ترجمه]

«۱۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ الْقَزْوِینِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الزَّعْفَرَانِیِّ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا یَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوباً عَنِ السَّمَاءِ حَتَّی یُصَلَّی عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: دعا پیوسته از رفتن به آسمان منع می شود تا بر محمد و آل محمد صلوات فرستاده شود.

**[ترجمه]

«۱۷»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَعْلَمُ مَا یُرِیدُ الْعَبْدُ إِذَا دَعَاهُ وَ لَکِنْ یُحِبُّ أَنْ یَبُثَّ إِلَیْهِ الْحَوَائِجَ فَإِذَا دَعَوْتَ فَسَمِّ حَاجَتَکَ وَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْ أَنْ یُسْأَلَ.

وَ قَالَ علیه السلام: عَلَیْکُمْ بِالدُّعَاءِ فَإِنَّهُ شِفَاءٌ مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَ إِذَا دَعَوْتَ فَظُنَّ أَنَّ حَاجَتَکَ بِالْبَابِ.

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: دَعْوَةٌ فِی السِّرِّ تَعْدِلُ سَبْعِینَ دَعْوَةً فِی الْعَلَانِیَهِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: مَنْ سَرَّهُ أَنْ یَسْتَجِیبَ اللَّهُ لَهُ فِی الشَّدَائِدِ وَ الْکُرَبِ فَلْیُکْثِرِ الدُّعَاءَ عِنْدَ الرَّخَاءِ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: الدَّاعِی بِلَا عَمَلٍ کَالرَّامِی بِلَا وَتَرٍ.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: تَعَرَّفْ إِلَی اللَّهِ فِی الرَّخَاءِ یَعْرِفْکَ فِی الشِّدَّهِ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الْعَبْدَ لَتَکُونُ لَهُ الْحَاجَهُ إِلَی اللَّهِ فَیَبْدَأُ بِالثَّنَاءِ عَلَی اللَّهِ وَ الصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ حَتَّی یَنْسَی

حاجَتَهُ فَيَقْضِيهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَسْأَلَهُ إِيَّاهَا وَ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سَيِّدُ الْأَذْكَارِ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا كَانَتْ لَكَ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ حَاجَةٌ فَابْدَأْ بِمَسْأَلَهِ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ سَلْ حَاجَتَكَ فَإِنَّ اللَّهَ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ حَاجَتَيْنِ يَقْضِی أَحَدَهُمَا وَ يَمْنَعُ عَنِ الْآخَرِ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِيَّاكُمْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدٌ مِنْكُمْ رَبَّهُ شَيْئاً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ حَتَّى يَبْدَأَ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى وَ الْمِدْحَهِ لَهُ وَ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ الِاعْتِرَافِ بِالذَّنْبِ ثُمَّ الْمَسْأَلَهِ.

ص: ۳۱۲

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۷۵.

وَ عَنْهُ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْعُوَ فَمَجِّدِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ احْمَدْهُ وَ سَبِّحْهُ وَ هَلِّلْهُ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ سَلْ تُعْطَهُ.

وَ رُوِيَ: أَنَّهُ إِذَا بَدَأَ الرَّجُلُ بِالثَّنَاءِ قَبْلَ الدُّعَاءِ فَقَدِ اسْتَوْجَبَ وَ إِذَا بَدَأَ بِالدُّعَاءِ قَبْلَ الثَّنَاءِ كَانَ عَلَى رَجَاءٍ وَ قَدْ أَدَّبَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله بِقَوْلِهِ السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى مُوسَى إِذَا وَقَفْتَ بَيْنَ يَدَيَّ فَقِفْ وَقْفَ الذَّلِيلِ الْفَقِيرِ.

وَ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ علیه السلام: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ كَانَتْ لَهُ دَعْوَةٌ مُجَابَةٌ إِمَّا مُعَجَّلَةٌ وَ إِمَّا مُؤَجَّلَةٌ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله علیه و آله: إِذَا دَعَا أَحَدٌ فَلْيَعُمَّ فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ وَ مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ قَبْلَ أَنْ يَدْعُوَ لِنَفْسِهِ اسْتُجِيبَ لَهُ فِيهِمْ وَ فِي نَفْسِهِ.

وَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: إِذَا نَزَلَ بِالرَّجُلِ الشِّدَّةُ وَ النَّازِلَةُ فَلْيَصُمْ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاةِ وَ الصَّبْرُ الصَّوْمُ وَ قَالَ دَعْوَةُ الصَّائِمِ يُسْتَجَابُ عِنْدَ إِفْطَارِهِ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله علیه و آله: اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الرِّقَّةِ فَإِنَّهَا رَحْمَةٌ.

وَ قَالَ صلى الله علیه و آله: ادْعُوا اللَّهَ وَ أَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبُهُ لَاهٍ.

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوباً عَنِ السَّمَاءِ حَتَّى يُصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ.

وَ رُوِيَ: أَنَّهُ لَا تُرَدُّ يَدُ عَبْدٍ عَلَيْهَا عَقِيقٌ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله علیه و آله: أَمَرَنِي جَبْرَئِيلُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ قَائِماً وَ أَنْ أَحْمَدَهُ رَاكِعاً وَ أَنْ أُسَبِّحَهُ سَاجِداً وَ أَنْ أَدْعُوَهُ جَالِساً.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: أَغْلِقُوا أَبْوَابَ الْمَعْصِيَةِ بِالاسْتِعَاذَةِ وَ افْتَحُوا أَبْوَابَ الطَّاعَةِ بِالتَّسْمِيَةِ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله: لَا يُرَدُّ دُعَاءٌ أَوَّلُهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ-.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای خدا را می خواند، خداوند آنچه بنده می خواهد را می داند ولی دوست دارد حوائج به سوی او آورده شود؛ پس وقتی دعا کردی حاجتت را به زبان بیاور و چیزی نزد خدا محبوب تر از این نیست که از او خواسته شود.

و نیز فرمود: بر شما باد به دعا کردم که دعا شفای هر دردی است و وقتی دعا کردی گمان کن که حاجت تو کنار در(و نزدیک استجابت) است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دعای پنهانی معادل هفتاد دعای آشکار است.

و نیز فرمود: کسی که دوست دارد خداوند در شدائد و سختی ها او را اجابت کند، باید در حالت راحتی بسیار دعا نماید.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دعا کننده بدون عمل مثل تیرانداز بدون کمان است.

و نیز فرمود: در حالت راحتی به دنبال خدا برو تا در سختی به سراغ تو بیاید.

و امام صادق علیه السلام فرمود: بنده ای حاجتی به سوی خدا دارد، باید اول خدا را ثنا می گوید و بر محمد و آل او صلوات می فرستد تا حاجت خود را فراموش می کند؛ و خداوند بدون آن که آن بنده آن حاجت خود را از او بطلبد، او را حاجت روا می کند و ذکر «لا اله الا الله» سرور اذکار است.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: وقتی حاجتی به خدای سبحان داشتی، اول با دعا برای درود خدا بر پیامبر و آل او صلوات الله علیهم شروع کن و سپس حاجت خود را طلب کن؛ زیرا خدا کریم تر از آن است که دو حاجت از او خواسته شود، یکی را اجابت کند و دیگری را اجابت نکند .

و امام صادق علیه السلام فرمود: مبادا یکی از شما از پروردگار خود چیزی از حوائج دنیا و آخرت را بطلبد، تا این که ابتدا خدای تعالی را مدح و ثنا کند و بر پیامبر و آل او صلوات بفرستد، سپس به گناهش اقرار کند و سپس از خدا حاجتش ررا بطلبد.

و نیز فرمود: وقتی خواستی دعا کنی، خداوند عز و جل را تمجید کن و او را حمد نما و او را تسبیح و تهلیل بگو و او را ثنا کن و بر محمد و آل محمد درود بفرست و آن حاجت را بطلب که به تو داده خواهد شد.

و روایت شده که وقتی بنده ای قبل از دعا کردن ثنای الهی به جای می آورد، مستوجب اجابت خدا می شود و وقتی قبل از ثنای الهی دعا می کند، امیدوار است که مورد اجابت قرار گیرد و رسول خدا صلی الله علیه و آله با جمله «قبل از تکلم سلام کنید»، ما را مؤدب فرموده است.

و امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی به موسی وحی کرد: وقتی در پیشگاه من ایستادی مانند ایستادن بنده ذلیل بایست.

و امام حسن بن علی علیهما السلام فرمود: کسی که قرآن بخواند یک دعای مستجاب دارد، خواه زود اجابت شود و خواه دیر.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: وقتی کسی دعا کرد، باید در دعای خود تعمیم نسبت به همه قائل شود که این دعا را بیشتر در معرض اجابت قرار می دهد و کسی که چهل مرد از برادرانش را قبل از دعای برای خود مقدم دارد، دعایش در مورد آنان و در مورد خود او مستجاب می شود.

و امام کاظم علیه السلام فرمود: وقتی سختی و مصیبتی به کسی می رسد، باید روزه بگیرد؛ زیرا خدای متعال می فرماید: «اسْتَعینُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلاهِ» - . بقره / ۴۵ - {از صبر (و استقامت) و نماز، کمک بگیرید!} و صبر روزه است و فرمود: دعای

روزه دار هنگام افطارش مستجاب می شود.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دعا را در هنگام رقت قلب غنیمت بشمارید که آن رحمت است .

و نیز فرمود: خدا را در حالی بخوانید که یقین به اجابت او دارید و بدانید که خداوند دعای کسی را که قلب او سرگرم به غیر خداست را مستجاب نمی کند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: دعا پیوسته از رسیدن به آسمان ممنوع است تا این که بر پیامبر و آل او صلوات فرستاده شود و روایت شده دست بنده ای که در آن انگشتری عقیق است برگردانده نمی شود.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: جبرئیل به من امر کرد که قرآن را ایستاده بخوانم و خدا را در حالت رکوع حمد کنم و در حال سجده تسبیح بگویم و در حال نشسته دعا کنم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: درب های معصیت را با پناه به خدا بردن ببندید و با بسم الله گفتن، درب های طاعت را بگشایید.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دعایی که اول آن بسم الله الرحمن الرحیم باشد، ردّ نمی گردد. - . دعوات راوندی: ۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا كَانَتْ لَکَ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ حَاجَةٌ فَابْدَأْ

ص: ۳۱۳

بِمَسْأَلَهِ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ سَلْ حَاجَتَکَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يُسْأَلَ حَاجَتَيْنِ فَيَقْضِيَ إِحْدَاهُمَا وَ يَمْنَعَ الْأُخْرَى (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: وقتی حاجتی از خدای سبحان داشتی، ابتدا درخواست صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله و آل او کن و سپس حاجت خود را بطلب؛ زیرا خدای متعال کریم تر از آن است که دو حاجت از او خواسته شود و یکی را روا کند و دیگری را روا نفرماید. - . نهج البلاغه، حکمت: ۳۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

عُدَّهُ الدَّاعِی، رَوَى حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَسْأَلَ رَبَّهُ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَيْأَسْ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَإِذَا عَلِمَ اللَّهُ ذَلِکَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلْهُ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ وَ فِيمَا وَعَظَ اللَّهُ بِهِ عِيسَى علیه السلام يَا عِيسَى ادْعُنِی دُعَاءَ الْحَزِينِ الْغَرِيقِ الَّذِی لَيْسَ لَهُ مُغِيثٌ يَا عِيسَى سَلْنِی وَ لَا تَسْأَلْ غَيْرِی فَيَحْسُنَ مِنْکَ الدُّعَاءُ وَ مِنِّی الْإِجَابَهُ وَ لَا تَدْعُنِی إِلَّا مُتَضَرِّعاً إِلَيَّ وَ هَمُّکَ هَمّاً وَاحِداً فَإِنَّکَ مَتَى تَدْعُنِی كَذَلِکَ أَجَبْتُکَ (۲).

وَ رَوَى الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِيرَهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِيَّاكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ شَيْئاً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا حَتَّى يَبْدَأَ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمِدْحَهِ لَهُ وَ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله ثُمَّ يَسْأَلَ اللَّهَ حَوَائِجَهُ.

وَ قَالَ علیه السلام: إِنَّمَا هِيَ الْمِدْحَهُ ثُمَّ الثَّنَاءُ ثُمَّ الْإِقْرَارُ بِالذَّنْبِ ثُمَّ الْمَسْأَلَهُ إِنَّهُ وَ اللَّهِ مَا خَرَجَ عَبْدٌ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا بِالْإِقْرَارِ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: لَا يَقْبَلُ اللَّهُ دُعَاءَ قَلْبٍ لَاهٍ.

وَ رَوَى سَيْفُ بْنُ عَمِيرَهَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: إِذَا دَعَوْتَ اللَّهَ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِکَ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِأَبِی ذَرٍّ يَا أَبَا ذَرٍّ أَ لَا أُعَلِّمُکَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُکَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِنَّ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْکَ اللَّهُ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَکَ تَعَرَّفْ إِلَى اللَّهِ فِی الرَّخَاءِ يَعْرِفْکَ فِی الشِّدَّهِ وَ إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَ إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ جَرَى الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ لَوْ أَنَّ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ جَهَدُوا عَلَى أَنْ يَنْفَعُوکَ بِمَا لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ لَکَ مَا قَدَرُوا عَلَيْهِ.

وَ قَالَ سَيِّدُ الْعَابِدِينَ علیه السلام: الدُّعَاءُ بَعْدَ مَا يَنْزِلُ الْبَلَاءُ لَا يُنْتَفَعُ بِهِ.

**[ترجمه]عده الداعی: امام صادق ـ علیه السّلام ـ فرمود: اگر کسی خواست طوری باشد که هر گاه از خدا چیزی درخواست نمود به او بدهد، باید از همه مردم قطع امید کند و تنها امیدش به درگاه او باشد، وقتی خداوند این حالت را در قلب کسی یافت، هر گاه چیزی بخواهد به او عطا می کند».

از جمله موعظه های خداوند متعال به حضرت عیسی ــ علیه السّلام ــ این است که فرمود: «ای عیسی! مرا بخوان مانند انسان محزون در حال غرق شدن که هیچ دادرسی برایش نیست. ای عیسی! از من بخواه و از غیر من نخواه تا از تو دعای نیک بر آید و از من اجابت، دعا مکن مگر با حالت تضرع و تمام همتت را صرف این امر بنما که هر گاه این گونه مرا خواندی تو را اجابت خواهم نمود». - . عده الداعی: ۹۷ -

«حارث بن مغیره» روایت کرده است که امام صادق ــ علیه السّلام ــ فرمود: اگر یکی از شما حاجتی از حوایج دنیایی داشت، قبل از هر چیز اوّل خداوند عزیز و جلیل را ثنا کند و مدح گوید، بعد صلوات بر پیامبر و آلش بفرستد، سپس حاجات خود را طلب کند.

و حضرت فرمود: دعا عبارت است از مدح خدا، سپس ثنای او، سپس اقرار به گناه و سپس خواستن و مسألت کردن؛ همانا قسم به خدا که بنده ای جز با اقرار از گناهی خارج نشده است.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند دعای قلب سر گرم و مشغول را قبول نمی کند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی خدا را خواندی، با دلت به سوی او روی بیاور.

رسول خدا ــ صلّی اللّٰه علیه و آله و سلّم ــ به ابوذر فرمود: ای ابوذرّ! آیا کلماتی به تو بیاموزم که برایت منفعت داشته باشد؟ (ابوذر می گوید:) گفتم: بلی ای رسول خدا! فرمود: تو از خدا حفاظت کن تا خدا از تو حفاظت کند. اگر از خدا حفاظت نمایی، او را در جلو خود، خواهی یافت، در روز راحتی و آسایش، معروف و شناخته شده درگاه حق باش تا او تو را در روز شدّت و نیازت بشناسد. اگر درخواستی داری از خدا بطلب و اگر کمک می خواهی از او بخواه، همانا مقدّرات عالم تا روز قیامت تحت قلم ذات اقدس الهی است، اگر تمام خلق بکوشند تا نفعی به تو برسانند که خدا آن را برایت ثبت نکرده است، هرگز قدرت چنین کاری را نخواهند داشت».

و امام سجاد علیه السلام فرمود: دعا پس از آن که بلا نازل شد، سودی برای آن ندارد .

**[ترجمه]

«۲۰»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ صَلَّی رَكْعَتَيْنِ فَأَتَمَّ رُكُوعَهُمَا وَ سُجُودَهُمَا ثُمَّ سَلَّمَ وَ أَثْنَى عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَلَى رَسُولِ

ص: ۳۱۴

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۳۶۱ من قسم الحکم.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۹۷.

اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ سَأَلَ حَاجَتَهُ فَقَدْ طَلَبَ فِي مَظَانِّهِ وَ مَنْ طَلَبَ الْخَيْرَ فِی مَظَانِّه لَمْ يَخِبْ (۱).

وَ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ شَيْئاً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَهِ حَتَّى يَبْدَأَ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْمِدْحَهِ لَهُ وَ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ ثُمَّ يَسْأَلُ حَوَائِجَهُ.

مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ فِی كِتَابِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَنَّ الْمِدْحَهَ قَبْلَ الْمَسْأَلَهِ فَإِذَا دَعَوْتَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَجِّدْهُ قَالَ قُلْتُ كَيْفَ أُمَجِّدُهُ قَالَ تَقُولُ- يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ قَلْبِهِ يَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْ ءٌ(۲).

تم، [فلاح السائل] الأهوازی عن ابن بكير عن محمد: مثله (۳).

**[ترجمه]مكارم الاخلاق: امام صادق علیه السلام فرمود: كسی كه وضو بگيرد و اين كار را به نيكی انجام دهد، سپس دو ركعت نماز بخواند و ركوع و سجود آن را كامل انجام دهد، سپس سلام دهد و خدای عز و جل و رسول خدا صلی الله علیه و آله را ثنا گويد و سپس جاجت خود را بطلبد، حاجت خود در محل گمان به استجابت دعا طلب نموده و كسی كه خير را در محل گمان به آن طلب كند، نوميد نمی شود.

و ابن مغيره می گويد: از امام صادق علیه السلام شنيدم كه فرمود: مبادا كسی از شما چيزی از حوائج دنيا و آخرت را از خدا بخواهد، تا اين كه ابتدا ثنای خدای عز و جل بگويد و او را مدح كند و بر پيامبر و آل او عليهم السلام درود بفرستند و سپس حوائج خود را بخواهد.

امام صادق علیه السلام فرمود: در كتاب اميرالمؤمنين علیه السلام آمده: مدح خداوند بايد پيش از درخواست او باشد؛ پس وقتی خدای عزّ و جلّ را خواندی پس او را تمجيد كن. راوی می گويد: گفتم: چگونه او را تمجيد كنم؟ فرمود: می گويی: «ای كسی كه از رگ گردن به من نزديک تری و ای كسی كه بين مرد و قلب او حائل می شوی؛ ای كسی كه در نظرگاه بلند تر قرار داری؛ ای كسی كه مثل او چيزی نيست.» - . مكارم الاخلاق: ۳۱۷ -

مثل اين روايت در فلاح السائل نيز نقل شده است. - . فلاح السائل: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۱»

مكا، [مكارم الأخلاق] عُثْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْعُوَ فَمَجِّدِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ احْمَدْهُ وَ سَبِّحْهُ وَ هَلِّلْهُ وَ أَثْنِ عَلَيْهِ وَ صَلِّ عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ عليهم السلام ثُمَّ سَلْ تُعْطَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: إِذَا طَلَبَ أَحَدُكُمُ الْحَاجَهَ فَلْيُثْنِ عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ لْيَمْدَحْهُ فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا طَلَبَ الْحَاجَهَ مِنَ السُّلْطَانِ هَيَّأَ لَهُ مِنَ الْكَلَامِ أَحْسَنَ مَا قَدَرَ عَلَيْهِ فَإِذَا طَلَبْتُمُ الْحَاجَهَ فَمَجِّدُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ الْعَزِيزَ الْجَبَّارَ وَ امْدَحُوهُ وَ أَثْنُوا عَلَيْهِ يَقُولُ يَا أَجْوَدَ مَنْ

أَعْطَى يَا خَيْرَ مَنْ سُئِلَ يَا أَرْحَمَ مَنِ اسْتُرْحِمَ يَا وَاحِدُ يَا أَحِدُ يَا صَمَدُ يَا مَنْ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ- وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ يَا مَنْ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَ لَا وَلَداً يَا مَنْ يَفْعَلُ ما يَشاءُ وَ يَحْكُمُ ما يُرِيدُ وَ يَقْضِي مَا أَحَبَّ يَا مَنْ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ قَلْبِهِ يَا مَنْ هُوَ بِالْمَنْظَرِ الْأَعْلَى يَا مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْ ءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ وَ أَكْثِرْ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّ أَسْمَاءَ اللَّهِ كَثِيرَةٌ وَ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ قُلِ- اللَّهُمَّ أَوْسِعْ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ الْحَلَالِ مَا أَكُفُّ بِهِ وَجْهِي وَ أُؤَدِّي عَنِّي أَمَانَتِي وَ أَصِلُ بِهِ رَحِمِي وَ يَكُونُ عَوْناً لِي عَلَى الْحَجِّ وَ الْعُمْرَةِ- وَ قَالَ إِنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَأَلَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۳.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۱۷.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۳۵.

رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَعْجَلَ الْعَبْدُ رَبَّهُ وَ جَاءَ آخَرُ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَثْنَى عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ فَقَالَ صلى الله عليه و آله سَلْ تُعْطَ.

دُرُسْتُ بْنُ أَبِي مَنْصُورٍ عَنْ أَبِي خَالِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِينَ رَجُلًا اجْتَمَعُوا فَدَعَوُا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِي أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعِينَ فَأَرْبَعَةٌ يَدْعُونَ اللَّهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونُوا أَرْبَعَةً فَوَاحِدٌ يَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِينَ مَرَّةً وَ يَسْتَجِيبُ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ لَهُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَبِي عليه السلام إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَ الصِّبْيَانَ ثُمَّ دَعَا وَ أَمَّنُوا.

وَ عَنْهُ عليه السلام: الدَّاعِي وَ الْمُؤَمِّنُ شَرِيكَانِ فِي الْأَجْرِ(١).

هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: لَا يَزَالُ الدُّعَاءُ مَحْجُوباً حَتَّى يُصَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: مَنْ دَعَا فَلَمْ يَذْكُرِ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله رُفْرِفَ الدُّعَاءُ عَلَى رَأْسِهِ فَإِذَا ذَكَرَ النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله رُفِعَ الدُّعَاءُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: إِنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْعَلُ ثُلُثَ صَلَاتِي لَكَ- لَا بَلْ أَجْعَلُ نِصْفَ صَلَاتِي لَكَ لَا بَلْ أَجْعَلُ كُلَّهَا لَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِذاً تُكْفَى مَئُونَةَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ.

وَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ وَ ابْنِ الْحَكَمِ قَالا: سَأَلْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَا مَعْنَى أَجْعَلُ صَلَاتِي كُلَّهَا لَكَ قَالَ يُقَدِّمُهُ بَيْنَ يَدَيْ كُلِّ حَاجَةٍ فَلَا يَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ شَيْئاً حَتَّى يَبْدَأَ بِالنَّبِيِّ صلى الله عليه و آله ثُمَّ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى حَوَائِجَهُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَا تَجْعَلُونِي كَقَدَحِ الرَّاكِبِ إِنَّ الرَّاكِبَ يَمْلَأُ قَدَحَهُ فَيَشْرَبُهُ إِذَا شَاءَ اجْعَلُونِي فِي أَوَّلِ الدُّعَاءِ وَ آخِرِهِ وَ وَسَطِهِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ فَلْيَبْدَأْ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ ثُمَّ يَسْأَلُ حَاجَتَهُ ثُمَّ يَخْتِمُ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ يَقْبَلَ الطَّرَفَيْنِ وَ يَدَعَ الْوَسَطَ إِذَا كَانَتِ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ لَا تُحْجَبُ عَنْهُ.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَا مِنْ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا فِي مَجْلِسٍ فَلَمْ

١- ١. مكارم الأخلاق ص ٣١٨.

يَذْكُرُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ لَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ آلِهِ إِلَّا كَانَ ذَلِكَ الْمَجْلِسُ حَسْرَةً وَ وَبَالًا عَلَيْهِمْ (١).

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ وَكَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ مَلَكاً يَقُولُ وَ لَكَ مِثْلَاهُ.

قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنِّي لَأَجِدُ آيَتَيْنِ فِي كِتَابِ اللَّهِ أَطْلُبُهُمَا فَلَا أَجِدُهُمَا قَالَ فَقَالَ عليه السلام وَ مَا هُمَا قُلْتُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (٢) فَنَدْعُوهُ فَلَا نَرَى إِجَابَةً قَالَ أَ فَتَرَى اللَّهَ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِي قَالَ لَكِنِّي أُخْبِرُكَ مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ فِيمَا أَمَرَ بِهِ ثُمَّ دَعَاهُ مِنْ جِهَهِ الدُّعَاءِ أَجَابَهُ قُلْتُ وَ مَا جِهَهُ الدُّعَاءِ قَالَ تَبْدَأُ فَتَحْمَدُ اللَّهَ وَ تُمَجِّدُهُ وَ تَذْكُرُ نِعَمَهُ عَلَيْكَ فَتَشْكُرُهُ ثُمَّ تُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ وَ آلِهِ ثُمَّ تَذْكُرُ ذُنُوبَكَ فَتُقِرُّ بِهَا ثُمَّ تَسْتَغْفِرُ مِنْهَا فَهَذِهِ جِهَهُ الدُّعَاءِ ثُمَّ قَالَ وَ مَا الْآيَهُ الْأُخْرَى قُلْتُ قَوْلُهُ- وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ (٣) وَ أَرَانِي أُنْفِقُ وَ لَا أَرَى خَلَفاً قَالَ عليه السلام أَ فَتَرَى اللَّهَ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِي قَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمُ اكْتَسَبَ الْمَالَ مِنْ حِلِّهِ وَ أَنْفَقَ فِي حَقِّهِ لَمْ يُنْفِقْ دِرْهَماً إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ عَلَيْهِ (۴).

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ كُلَّ دُعَاءٍ لَا يَكُونُ قَبْلَهُ تَمْجِيدٌ فَهُوَ أَبْتَرُ وَ إِنَّمَا التَّمْجِيدُ ثُمَّ الدُّعَاءُ قُلْتُ مَا أَدْنَى مَا يُجْزِئُ مِنَ التَّمْجِيدِ قَالَ قُلِ اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْ ءٌ وَ أَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْ ءٌ وَ أَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْ ءٌ وَ أَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْ ءٌ وَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۵).

١- ١. مكارم الأخلاق ص ٣١٨.

٢- ٢. المؤمن: ۶٢.

٣- ٣. سبأ: ٣٨.

۴- ۴. مكارم الأخلاق ص ٣٢٠- ٣٢١.

۵- ۵. مكارم الأخلاق ص ٣۵۶.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَرَأَ مِائَةَ آيَةٍ مِنْ أَيِّ الْقُرْآنِ شَاءَ ثُمَّ قَالَ سَبْعَ مَرَّاتٍ يَا اللَّهُ فَلَوْ دَعَا عَلَى الصُّخُورِ فَلَقَهَا(۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امام صادق علیه السلام فرمود: چون خواهی دعا کنی خداوند عز و جل را تمجید کن، و حمد گو و تسبیح نما، و تهلیل بگو و او را ثنا نما و بر نبی اکرم صلی الله علیه و آله درود فرست و سپس دعا کن که خواسته ات برآورده شود.

و از آن حضرت علیه السلام است که: هر که از خدا حاجتی دارد، خدا را ثنا گوید و مدح نماید، که وقتی کسی از پادشاهی قصد سؤالی دارد سخنی نیکو و مدحی در خور او آماده می نماید، پس به هنگام طلب حاجت، خداوند عزیز جبار را مدح و ثنا کنید، و بگویید: ای باجودترین عطاکنندگان، و ای برترین سؤال شوندگان، و ای مهربان ترین کسی که از او رحمت خواهند، ای واحد واحد و صمد، ای آن که زاییده نشده و نزاییده و همسری برایش نباشد، ای آن که زن و فرزندی نگیرد، و ای آن که هر چه خواهد کند، و به آنچه اراده دارد حکم نماید، و آنچه را که دوست می دارد انجام بدهد، و ای آن که بین انسان و دلش حائل می گردد، و ای آن که در منظر بلندی، و ای آن که مثل و مانندی ندارد، شنوا و بینا است، و بالاخره اسماء خدا را بسیار بگویید که اسماء الهی بسیار است، و بر محمد و آلش صلوات بفرستید و بگویید: خداوندا! روزی حلالت را بر من فراوان کن، چندان که آبرویم را حفظ کنم، و امانتم را اداء کنم، و صله رحم نمایم، و حج و عمره انجام دهم.

و فرمود: مردی به مسجد در آمد، و دو رکعت نماز خوانند و از خداوند حاجت خواست. پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: این بنده عجله کرد، دیگری آمد و نماز گزارد و خدا را مدح گفت و صلوات فرستاد، پیامبر فرمود: حاجتت را بخواه که برآورده خواهد شد.

از امام ششم علیه السلام: هیچ گروه چهل نفری گرد هم جمع نشوند که به طور اجتماع خدا را بخوانند مگر اینکه خداوند دعایشان را مستجاب خواهد کرد، و اگر چهل نفر نباشند، چهار نفر هر یک ده بار خدا را بخوانند خداوند دعایشان را اجابت خواهد کرد، و اگر چهار نفر نبودند، یک نفر چهل بار خدا را بخواند خداوند عزیز و جبّار جوابش را خواهد داد.

و از آن حضرت علیه السلام: هر گاه چیزی پدرم را غمگین می ساخت، زنان و کودکان را جمع می کرد، و دعا می فرمود، آنها آمین می گفتند.

و از آن حضرت علیه السلام: دعاکننده و آمین گوینده هر دو در اجر برابرند.

از امام ششم علیه السلام: همواره دعا از خدا محجوب خواهد بود تا آنگاه که دعاکننده صلوات بفرستد.

و از آن حضرت علیه السلام: هر که دعا کند و درود به پیغمبر صلی الله علیه و آله نفرستد دعا بر سرش بال زنان می ایستد (یعنی بالا نمی رود) و چون بر پیغمبر صلی الله علیه و آله صلوات فرستد دعایش بالا رود .

و از آن حضرت علیه السلام: مردی محضر نبیّ اکرم صلی الله علیه و آله شرفیاب شد و عرض کرد: یا رسول الله! ثلث نه بلکه نصف، بلکه همه درودهایم را نثار شما می کنم. حضرت فرمود: با این کار فیض دنیا و آخرتت را تأمین کرده ای.

ابی بصیر و ابن الحکم گویند: از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم مراد از اینکه ثلث صلوات و درود را نثار تو می کنم یعنی چه؟ فرمود: درود را قبل از هر دعایی می فرستد، و از خداوند هیچ چیز نمی طلبد مگر آنکه سخن خود را به نام پیغمبر آغاز می کند، و بعد حاجت می طلبد.

و از آن حضرت علیه السلام: پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: نام مرا مانند ظرف آبی که مسافر سوار با خود بر می دارد که هر وقت بخواهد از آن می آشامد به حساب میاورید، بلکه نام مرا در اول و آخر و وسط دعا قرار دهید.

و از آن حضرت علیه السلام: هر که را حاجتی باشد اوّل صلوات بفرستد، بعد از خدا حاجت بخواهد، و دعا را نیز به صلوات ختم کند، که خداوند متعال کریم تر از آن است که دو طرف دعا را قبول کند و وسط آن را فراموش نماید که صلوات هرگز بی استجابت نخواهد ماند.

از امام ششم علیه السلام: پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ قومی در مجلسی جمع نشوند که در آن مجلس یاد خداوند و صلوات بر محمّد نباشد مگر آنکه آن مجلس حسرت و وبال بر مجلسیان خواهد بود.

و از آن حضرت علیه السلام: هر که چهل مؤمن را پیش از خود دعا کند و بعد حاجت خود را بخواهد، برآورده خواهد شد.

و از آن حضرت علیه السلام: هر که در پشت سر برادر مؤمن برایش دعا کند خداوند ملکی را بگمارد که به او می گوید: مثل همین دعا برای تو نیز خواهد بود.

یکی از اصحاب حضرت صادق علیه السلام گوید: به آن حضرت عرض کردم که من دو آیه در قرآن دیده ام که هر چه آن دو را می طلبم نمی یابم. فرمود: چیست؟ عرضه داشتم این آیه: «مرا بخوانید تا جوابتان دهم» - . مؤمن / ۶۲ - و هر چه من خدا را می خوانم جواب نمی شنوم و دعایم مستجاب نمی گردد. فرمود: گمان می کنی که خداوند خلف وعده می کند؟ گفتم نه. فرمود: پس چه گمان می کنی؟ گفتم نمی دانم. فرمود: پس من واقع را برایت بگویم؛ هر که اوامر الهی را اطاعت کند و بعد او را با شرایط دعا بخواند، خداوند دعایش را مستجاب نماید. پرسیدم شرایط و جهات دعا چیست؟ فرمود: اول خدا را حمد کنی و بعد نعمت هایش را متذکر شوی و شکر آنها را بجای آری، بعد بر پیغمبر صلی الله علیه و آله درود فرستی، بعد گناهانت را به یاد آری، و به آن ها اقرار نمائی و از آن ها استغفار کنی، این ها شرایط و جهات دعا است. بعد امام پرسید: آیه دیگر کدام است؟ گفتم این آیه: «هر چه انفاق کنید پس انداز می شود و عوض دارد» - . سبا / ۳۷ - ، من انفاق می کنم و عوض نمی بینم، فرمود: به گمانت که خدا خلف وعده می کند؟ گفتم نه، فرمود: پس چه خیال می کنی؟ فرمود: اگر کسی از حلال مالی به دست آرد، هیچ چیز از آن انفاق ننماید، مگر آنکه خداوند به او عوض دهد.

از نبی اکرم صلی الله علیه و آله: هر دعائی که قبل آن ثناء خدا نباشد ناقص است. پرسیدم: کمترین حد ثنا گفتن چیست؟ فرمود: خداوندا! تو اوّلی که پیش از تو چیزی نباشد و آخری که بعد از تو چیزی نباشد و تو ظاهری که بالاتر از تو نباشد و تو پنهانی که از تو چیزی جدا نیست و تو عزیز و حکیمی.

و امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که صد آیه از هر جای قرآن که خواست بخواند، سپس هفت بار بگوید: «یا الله» اگر بر

صخره ها دعا کند آن ها را می شکافد. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۸ -

**[ترجمه]

«۲۲»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْعِیصِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا طَلَبَ أَحَدُکُمُ الْحَاجَهَ فَلْیُثْنِ عَلَی رَبِّهِ وَ لْیَمْدَحْهُ فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا طَلَبَ الْحَاجَهَ مِنَ السُّلْطَانِ هَیَّأَ لَهُ مِنَ الْکَلَامِ أَحْسَنَ مَا یَقْدِرُ عَلَیْهِ فَإِذَا طَلَبْتُمُ الْحَاجَهَ فَمَجِّدُوا اللَّهَ وَ امْدَحُوهُ وَ أَثْنُوا عَلَیْهِ تَمَامَ الْخَبَرِ(۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کسی از شما حاجتی طلبید، باید پروردگارش را ثنا بگوید و او را مدح کند؛ زیرا وقتی کسی از سلطانی حاجت می طلبد، به نیکوترین صورت ممکن که قدرت بر آن دارد کلماتی را فراهم می کند؛ پس وقتی حاجت طلبیدید، خدا را تمجید و مدح کنید و او را ثنا بگویید؛ تا آخر خبر. - . فلاح السائل: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّمَا هِیَ الْمِدْحَهُ ثُمَّ الْإِقْرَارُ بِالذَّنْبِ ثُمَّ الْمَسْأَلَهُ وَ اللَّهِ مَا خَرَجَ عَبْدٌ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا بِالْإِقْرَارِ(۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: معاویه بن عمار می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: دعا عبارت است از مدح، سپس اقرار به گناه و سپس مسألت کردن؛ به خدا قسم که هیچ بنده ای جز با اقرار از گناه بیرون نرفته است. - . فلاح السائل: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۴»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ سَعِیدِ بْنِ یَسَارٍ قَالَ: قَالَ الْحَلَبِیُّ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ لِی جَارِیَهً تُعْجِبُنِی فَلَیْسَ یَکَادُ یَبْقَی لِی مِنْهَا وَلَدٌ وَ لِی مِنْهَا غُلَامٌ وَ هُوَ یَبْکِی وَ یَفْزَعُ بِاللَّیْلِ وَ أَتَخَوَّفُ عَلَیْهِ أَنْ لَا یَبْقَی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَأَیْنَ أَنْتَ مِنَ الدُّعَاءِ قُمْ مِنْ آخِرِ اللَّیْلِ فَتَوَضَّأْ وَ أَسْبِغِ الْوُضُوءَ وَ صَلِّ رَکْعَتَیْنِ صَلَاتَکَ فَاحْمَدِ اللَّهَ وَ إِیَّاکَ أَنْ تَسْأَلَهُ حَتَّی تَمْدَحَهُ رَدَّدَ ذَلِکَ مِرَاراً یَأْمُرُهُ بِالْمِدْحَهِ فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ مِدْحَهِ رَبِّکَ فَصَلِّ عَلَی نَبِیِّکَ ثُمَّ سَلْهُ یُعْطِکَ أَ مَا بَلَغَکَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَتَی عَلَی رَجُلٍ وَ هُوَ یُصَلِّی

فَلَمَّا قَضَی الرَّجُلُ الصَّلَاهَ أَقْبَلَ یَسْأَلُ رَبَّهُ حَاجَتَهُ فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله عَجَّلَ الْعَبْدُ عَلَی رَبِّهِ وَ أَتَی عَلَی آخَرَ وَ هُوَ یُصَلِّی فَلَمَّا قَضَی صَلَاتَهُ مَدَحَ رَبَّهُ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ مِدْحَهِ رَبِّهِ صَلَّی عَلَی نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ لَهُ النَّبِیُّ سَلْ تُعْطَ سَلْ تُعْطَ(۴).

**[ترجمه]فلاح السائل: سعید بن یسار می گوید: حلبی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: من کنیزی دارم که او را دوست دارم، ولی از او فرزندی برای من باقی نمانده و من پسری دارم که شب ها گریه می کند و جزع و فزع می کند و می ترسم که زنده نماند. امام صادق علیه السلام فرمود: چرا دعا نمی کنی؟ آخر شب بیدار شو و وضو بگیر و خوب و نیکو وضو بگیر و دو رکعت نمازت را بخوان و خدا را حمد کن و مبادا از خدا چیزی مسألت کنی مگر این که او را مدح کنی! حضرت چندین بار این مطلب را تکرار و حلبی را امر به مدح می کرد؛ بعد فرمود: وقتی از مدح خدا فارغ شدی، بر پیامبرت صلوات بفرست و از خدا حاجتت را بخواه که به تو داده می شود؛ آیا خبر به تو نرسید که رسول خدا صلی الله علیه و آله به نزد مردی که مشغول نماز بود آمد؛ وقتی مرد نمازش را تمام کرد، شروع کرد از پروردگارش حاجت خواستن؛ پس پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: این بنده بر پروردگار خود شتاب و عجله به خرج داد. حضرت به نزد شخص دیگری رفت که او نیز نماز می خواند؛ وقتی نمازش تمام شد، پرورگارش را مدح کرد و وقتی مدح پروردگارش تمام شد، بر پیامبر صلی الله علیه و آله صلوات فرستاد؛ پیامبر به او فرمود: بخواه که عطا شوی! بخواه که عطا شوی. - . فلاح السائل: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۲۵»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَیْنُ بْنُ سَعِیدٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ هَمَّامٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ: دَعْوَةُ الْعَبْدِ سِرّاً دَعْوَةً وَاحِدَةً تَعْدِلُ سَبْعِینَ دَعْوَةً عَلَانِیَةً.

وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ بَعْضِ

ص: ۳۱۸

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۴۱۸.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۳۵.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۳۵.

۴- ۴. فلاح السائل ص ۳۵.

أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا یَعْلَمُ عِظَمَ ثَوَابِ الدُّعَاءِ وَ تَسْبِیحَ الْعَبْدِ فِیمَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ نَفْسِهِ إِلَّا اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی (۱)

**[ترجمه]فلاح السائل: امام کاظم علیه السلام فرمود: یک دعای بنده در حالت پنهانی، معادل هفتاد دعای علنی و آشکار اوست.

و امام صادق علیه السلام فرمود: عظمت ثواب دعا و تسبیح گفتن بنده را که بین خدا و خود مشغول است، کسی جز خدای تبارک و تعالی نمی داند. - . فلاح السائل: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

تم، [فلاح السائل] بِإِسْنَادِنَا إِلَی عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ عَذَرَ ظَالِماً بِظُلْمِهِ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَیْهِ مَنْ یَظْلِمُهُ وَ إِنْ دَعَا لَمْ یَسْتَجِبْ لَهُ وَ لَمْ یَأْجُرْهُ اللَّهُ عَلَی ظُلَامَتِهِ.

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که ظالمی را به خاطر ظلمی که کرده ملامت نکند، خداوند کسی را بر او مسلط می کند که به او ظلم کند، و اگر چنین کسی دعا کند، دعایش مستجاب نمی شود و خدا او را بر ظلمی که کرده، اجر نمی دهد.

**[ترجمه]

«۲۷»

تم، [فلاح السائل] الصَّفَّارُ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ رَبِیعِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُسْلِیِّ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی السَّهْمِیِّ عَنْ نَوْفٍ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَوْحَی إِلَی عِیسَی بْنِ مَرْیَمَ علیه السلام قُلْ لِلْمَلَإِ مِنْ بَنِی إِسْرَائِیلَ لَا تَدْخُلُوا بَیْتاً مِنْ بُیُوتِی إِلَّا بِقُلُوبٍ طَاهِرَةٍ وَ أَبْصَارٍ خَاشِعَةٍ وَ أَکُفٍّ نَقِیَّةٍ وَ قُلْ لَهُمْ إِنِّی غَیْرُ مُسْتَجِیبٍ لِأَحَدٍ مِنْکُمْ دَعْوَةً وَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِی قِبَلَهُ مَظْلِمَةٌ(۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی به عیسی بن مریم علیهما السلام وحی فرستاد که به جماعت بنی اسرائیل بگو: داخل خانه ای از خانه های من نشوید، مگر با قلب هایی پاک و دیدگانی خاشع و دست هایی پاکیزه، و به آنان بگو: من دعای کسی از شما را که مرا بخواند در حالی که در ظلمی بر خلق من در گردن او باشد، مستجاب نخواهم کرد. - . فلاح السائل: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۲۸»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ لَا أَدْرِي مَا تَأْوِيلُهُمَا فَقَالَ وَ مَا هُمَا قَالَ قُلْتُ قَوْلُهُ تَعَالَى- ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (۳) ثُمَّ أَدْعُو فَلَا أَرَى الْإِجَابَةَ قَالَ فَقَالَ لِي أَ فَتَرَى اللَّهَ تَعَالَى أَخْلَفَ وَعْدَهُ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِي فَقَالَ الْآيَةُ الْأُخْرَى قَالَ قُلْتُ قَوْلُهُ تَعَالَى وَ ما أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَ هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ (۴) فَأُنْفِقُ فَلَا أَرَى خَلَفاً قَالَ أَ فَتَرَى اللَّهَ أَخْلَفَ وَعْدَهُ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ فَمَهْ قُلْتُ لَا أَدْرِي قَالَ لَكِنِّي أُخْبِرُكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى أَمَا إِنَّكُمْ لَوْ أَطَعْتُمُوهُ فِيمَا أَمَرَكُمْ بِهِ ثُمَّ دَعَوْتُمُوهُ لَأَجَابَكُمْ وَ لَكِنْ تُخَالِفُونَهُ وَ تَعْصُونَهُ فَلَا يُجِيبُكُمْ وَ أَمَّا قَوْلُكَ تُنْفِقُونَ فَلَا تَرَوْنَ خَلَفاً أَمَا إِنَّكُمْ لَوْ كَسَبْتُمُ الْمَالَ مِنْ حِلِّهِ ثُم

ص: ۳۱۹

۱- ۱. فلاح السائل ص ۳۶.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۳۷.

۳- ۳. المؤمن: ۶۲.

۴- ۴. سبأ: ۳۸.

أَنْفَقْتُمُوهُ فِي حَقِّهِ لَمْ يُنْفِقْ رَجُلٌ دِرْهَماً إِلَّا أَخْلَفَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ لَوْ دَعَوْتُمُوهُ مِنْ جِهَهِ الدُّعَاءِ لَأَجَابَكُمْ وَ إِنْ كُنْتُمْ عَاصِينَ قَالَ قُلْتُ وَ مَا جِهَهُ الدُّعَاءِ قَالَ إِذَا أَدَّيْتَ الْفَرِيضَهَ مَجَّدْتَ اللَّهَ وَ عَظَّمْتَهُ وَ تَمْدَحُهُ بِكُلِّ مَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ وَ تُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله وَ تَجْتَهِدُ فِي الصَّلَاهِ عَلَيْهِ وَ تَشْهَدُ لَهُ بِتَبْلِيغِ الرِّسَالَهِ وَ تُصَلِّي عَلَى أَئِمَّهِ الْهُدَى عليهم السلام ثُمَّ تَذْكُرُ بَعْدَ التَّحْمِيدِ لِلَّهِ وَ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ وَ الصَّلَاهِ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مَا أَبْلَاكَ وَ أَوْلَاكَ وَ تَذْكُرُ نِعَمَهُ عِنْدَكَ وَ عَلَيْكَ وَ مَا صَنَعَ بِكَ فَتَحْمَدُهُ وَ تَشْكُرُهُ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ تَعْتَرِفُ بِذُنُوبِكَ ذَنْبٍ ذَنْبٍ وَ تُقِرُّ بِهَا أَوْ بِمَا ذَكَرْتَ مِنْهَا وَ تُجْمِلُ مَا خَفِيَ عَلَيْكَ مِنْهَا فَتَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِنْ جَمِيعِ مَعَاصِيكَ وَ أَنْتَ تَنْوِي أَلَّا تَعُودَ وَ تَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهَا بِنَدَامَهٍ وَ صِدْقِ نِيَّهٍ وَ خَوْفٍ وَ رَجَاءٍ وَ يَكُونُ مِنْ قَوْلِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِنْ ذُنُوبِي وَ أَسْتَغْفِرُكَ وَ أَتُوبُ إِلَيْكَ فَأَعِنِّي عَلَى طَاعَتِكَ وَ وَفِّقْنِي لِمَا أَوْجَبْتَ عَلَيَّ مِنْ كُلِّ مَا يُرْضِيكَ فَإِنِّي لَمْ أَرَ أَحَداً بَلَغَ شَيْئاً مِنْ طَاعَتِكَ إِلَّا بِنِعْمَتِكَ عَلَيْهِ قَبْلَ طَاعَتِكَ فَأَنْعِمْ عَلَيَّ بِنِعْمَهٍ أَنَالُ بِهَا رِضْوَانَكَ وَ الْجَنَّهَ ثُمَّ تَسْأَلُ بَعْدَ ذَلِكَ حَاجَتَكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ لَا يُخَيِّبَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى (۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: راوی می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: دو آیه در قرآن است که من تأویل آن را نمی دانم! حضرت پرسیدند: کدام دو آیه؟ عرض کردم: آیه «ادعونی أستجب لکم» - . غافر / ۶۰ - {مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم} که من دعا می کنم ولی اجابت نمی بینم؛ حضرت فرمود: آیا به نظر تو خداوند خلف وعده می کند؟ گفتم: نه؛ فرمود: پس سبب چیست؟ گفتم: نمی دانم؛ فرمود: آیه دیگر کدام آیه است؟ گفتم: آیه «و ما انفقتم من شیء فهو یخلفه و هو خیر الرازقین» - . سبأ / ۳۸ - {و هر آنچه انفاق کنید، خداوند عوض آن را می دهد (و جای آن را پر می کند)؛ و او بهترین روزی دهندگان است }؛ من انفاق می کنم اما عوض آن را نمی بینم. حضرت فرمود: آیا به نظر تو خداوند خلف وعده می کند؟ گفتم: نه؛ فرمود: پس سبب چیست؟ گفتم: نمی دانم؛ فرمود: اما من ان شاء الله تو را آگاه می کنم؛ آگاه باشید که اگر شما خدا را در آنچه به شما امر فرموده اطاعت کنید، سپس او را بخوانید، شما را اجابت خواهد کرد؛ ولی شما با او مخالفت کرده و نافرمانی او را می کنید و او نیز شما را اجابت نمی کند .

اما این که گفتی انفاق می کنید و عوض آن را نمی بینید، آگاه باشید؛ اگر از حلال خدا مال کسب کنید و سپس آن را در جای واقعی آن انفاق کنید، هیچ مردی درهمی انفاق نمی کند، مگر آن که خداوند عوض آن را به او می دهد و اگر او را به جهت دعا بخوانید، ولو معصیت کار هم باشید، شما را اجابت می کند.

راوی می گوید: عرض کردم: «جهت دعا» چیست؟ فرمود: وقتی فریضه را ادا کردی، خدا را تمجید می کنی و بزرگ می داری و او را به تمام مقداری که توان داری مدح می کنی و بر پیامبر صلی الله علیه و آله صلوات می فرستی و در صلوات بر او مبالغه می کنی و گواهی می دهی که آن حضرت تبلیغ رسالت فرمود و بر ائمه هدی علیهم السلام نیز درود می فرستی و بعد از حمد و ثنای الهی و صلوات بر پیامبر صلی الله علیه و آله، آنچه را خدا با آن تو را امتحان نموده و از نظر تو شایسته تر است را ذکر می کنی و نعمت های او را که نزد تو و بر توست و آنچه با تو کرده یاد نموده و او را بر آن نعمت، حمد و شکر می کنی و سپس به گناهانت یکی یکی اعتراف می کنی و به آن اقرار می کنی یا به آن مقدار از گناهانت که یادت آمد؛ و به گناهانی که مرتکب شده ای و بر تو پنهان گشته اجمالا اعتراف می کنی و از تمام معاصی خود، به سوی خدا توبه می کنی و قصد می کنی که دیگر آن گناهان را تکرار مکنی و با پشیمانی و صدق نیت و خوف و رجا، نسبت به گناهانت از خداوند طلب مغفرت می کنی و این جملات را نیز باید بگویی که «خداوندا! من برای گناهانم از تو عذرخواهی می کنم و از تو طلب

مغفرت نموده و به سوی تو باز می گردم؛ پس مرا بر طاعت خود یاری فرما و مرا بر هر چیزی که تو را خشنود می سازد، توفیق ده؛ زیرا من کسی را ندیده ام که موفق به طاعتی از طاعات تو بشود، مگر به سبب نعمتی که تو قبل از طاعت او به وی ارزانی داشتی؛ پس بر من نیز نعمتی ارزانی دار که با آن به رضوان تو و بهشت برسم» سپس بعد از آن حاجت خود را می طلبی که من امیدوارم خداوند تو را نومید نفرماید، ان شاء الله تعالی. - . فلاح السائل : ۳۸ _ ۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

تم، [فلاح السائل] مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى الرَّاشِدِيِّ عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنْ دَاوُدَ الرَّقِّيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى دَاوُدَ علیه السلام قُلْ لِلْجَبَّارِينَ- لَا يَذْكُرُونِّی فَإِنَّهُ لَا يَذْكُرُنِی عَبْدٌ إِلَّا ذَكَرْتُهُ وَ إِنْ ذَكَرُونِی ذَكَرْتُهُمْ فَلَعَنْتُهُمْ (۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی به داود علیه السلام وحی فرستاد: به زورگویان بگو مرا یاد نکنند؛ زیرا هیچ بنده ای مرا یاد نمی کند، مگر این که من نیز او را یاد می کنم و اگر مرا یاد کنند، من آنان را یاد نموده و لعنتشان می کنم. - . فلاح السائل: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۳۰»

تم، [فلاح السائل] الصَّفَّارُ عَنْ أَبِی طَالِبٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی- لَا أُجِيبُ دَعْوَةَ مَظْلُومٍ ظُلْمَهَا وَ لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِثْلُ تِلْكَ الْمَظْلَمَةِ(۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: علی بن سالم می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی فرمود: به عزت و جلال خودم سوگند که من دعای آن مظلومی را که کسی به او ظلم کرده در حالی که مثل آن ظلم را خود آن مظلوم بر دیگری روا داشته، مستجاب نمی کنم. - . فلاح السائل: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۳۱»

تم، [فلاح السائل] مِنْ كِتَابِ رَبِيعِ الْأَبْرَارِ قَالَ: مَرَّ مُوسَى علیه السلام عَلَى قَرْيَةٍ مِنْ قُرَى

۱- ۱. فلاح السائل ص ۳۸ و ۳۹.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۳۷.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۳۸.

بَنِی إِسْرَائِیلَ فَنَظَرَ إِلَی أَغْنِیَائِهِمْ قَدْ لَبِسُوا الْمُسُوحَ وَ جَعَلُوا التُّرَابَ عَلَی رُءُوسِهِمْ وَ هُمْ قِیَامٌ عَلَی أَرْجُلِهِمْ تَجْرِی دُمُوعُهُمْ عَلَی خُدُودِهِمْ فَبَکَی رَحْمَةً لَهُمْ فَقَالَ إِلَهِی هَؤُلَاءِ بَنُو إِسْرَائِیلَ حَنُّوا إِلَیْکَ حَنِینَ الْحَمَامِ وَ عَوَوْا عَوِیَ الذُّبَابِ وَ نَبَحُوا نُبَاحَ الْکِلَابِ فَأَوْحَی اللَّهُ إِلَیْهِ وَ لِمَ ذَاکَ لِأَنَّ خَزَائِنِی قَدْ نَفِدَتْ أَمْ لِأَنَّ ذَاتَ یَدِی قَدْ قَلَّتْ أَمْ لَسْتُ أَرْحَمَ الرَّاحِمِینَ وَ لَکِنْ أَعْلِمْهُمْ أَنِّی عَلِیمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ یَدْعُونَنِی وَ قُلُوبُهُمْ غَائِبَةٌ عَنِّی مَائِلَةٌ إِلَی الدُّنْیَا.

وَ رَأَیْنَا فِی کِتَابِ الْأَدْعِیَهِ الْمَرْوِیَّهِ مِنَ الْحَضْرَهِ النَّبَوِیَّهِ لِلسَّمْعَانِیِّ بِإِسْنَادِهِ الْمُتَّصِلِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: ادْعُوا اللَّهَ وَ أَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا یَسْتَجِیبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ.

وَ رَوَیْنَا بِإِسْنَادِنَا إِلَی ابْنِ عُقْدَهَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُکُمْ أَنْ یُسْتَجَابَ لَهُ فَلْیُطَیِّبْ کَسْبَهُ وَ لْیَخْرُجْ مِنْ مَظَالِمِ النَّاسِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَا یُرْفَعُ إِلَیْهِ دُعَاءُ عَبْدٍ وَ فِی بَطْنِهِ حَرَامٌ أَوْ عِنْدَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ.

وَ فِی کِتَابِ الْأَدْعِیَهِ لِلسَّمْعَانِیِّ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مَا مَعْنَاهُ: إِذَا کَانَ الدَّاعِی مَطْعَمُهُ حَرَاماً وَ غُذِّیَ بِحَرَامٍ فَأَنَّی یُسْتَجَابُ لِذَلِکَ.

وَ وَجَدْتُ فِی بَعْضِ الْکُتُبِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ رَفَعَهُ إِلَی الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ إِنِّی لَأَسْتَحْیِی مِنْ عَبْدٍ یَرْفَعُ یَدَهُ وَ فِیهَا خَاتَمُ فَیْرُوزَجٍ فَأَرُدَّهَا خَائِبَةً.

وَ مِنْ کِتَابِ فَضْلِ الْعَقِیقِ لِقُرَیْشِ بْنِ مُهَنَّا الْعَلَوِیِّ بِالْإِسْنَادِ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا رُفِعَتْ کَفٌّ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَبَّ إِلَیْهِ مِنْ کَفٍّ فِیهَا خَاتَمُ عَقِیقٍ.

**[ترجمه]فلاح السائل: حضرت موسی علیه السلام بر قریه ای از قریه های بنی اسرائیل می گذشت؛ پس به ثروتمندان آنان نگریست که عباهای بافته شده از موی پوشیده و خاک را بر سر خود می ریزند و ایستاده اند و اشک بر گونه هایشان جاری است. حضرت از باب ترحم بر آنان گریست و عرض کرد: معبودا! اینان بنی اسرائیل هستند که مانند ناله کبوتر برای تو ناله می کنند و مانند مگسان برای تو صدا می زنند و مانند سگان برای تو پارس می کنند؛ خداوند به او وحی کرد: علت چیست؟ به این خاطر که خزائن من تمام شده؟ یا به این سبب که عطای دست من کم گشته؟ یا بدین خاطر که من ارحم الراحمین نیستم؟ ولی به آنان اعلام کن که من به کنه قلب ها واقفم؛ اینان مرا می خوانند اما دل هایشان از من غایب است و به دنیا تمایل دارد.

و در کتاب ادعیه مرویه از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: خدا را در حالی بخوانید که یقین به اجابت دارید و بدانید که خدا دعای کسی که قلبش غافل و سرگرم است را مستجاب نمی کند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کسی از شما خواست دعایش مستجاب شود، باید کسبش را پاکیزه کند و از مظالم و حقوق مردم خارج شود؛ و دعای بنده ای که در شکمش لقمه حرام باشد یا ستمی بر یکی از مخلوقات روا داشته باشد، به سمت خدا بالا نمی رود .

و در کتاب ادعیه سمعانی روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که معنای آن این است: وقتی غذای دعا کننده حرام و تغذیه او حرام باشد، کجا دعای او مستجاب می شود؟

و در برخی کتب نقل شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند سبحان می فرماید: من حیا می کنم از بنده ای که دست خود را بلند می کند، در حالی که انگشتری فیروزه در آن است، که من دست آن بنده را نومید برگردانم.

و در کتاب فضل العقیق قریش بن مهنا علوی نقل شده که امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ دستی به سوی خدا بلند نشد که نزد او محبوب تر باشد از دستی که در آن انگشتری عقیق است.

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، [المحاسن] فِی رِوَایَهِ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّهَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْمَلَائِكَهِ اسْتَسْلَمَ عَبْدِی اقْضُوا حَاجَتَهُ (۱).

ص: ۳۲۱

۱- ۱. المحاسن ص ۴۲.

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده بگوید: «لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند عزّ و جلّ به ملائکه می گوید: بنده ام فرمانبردار شد؛ حاجت روایش کنید. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، [المحاسن] يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ قَالَ اللَّهُ مَلَائِكَتِي اسْتَسْلَمَ عَبْدِي أَعِينُوهُ أَدْرِكُوهُ اقْضُوا حَاجَتَهُ (۱).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده بگوید: «ما شاء الله، لا حول و لا قوه الا بالله»، خداوند عزّ و جلّ می گوید: ای ملائکه من! بنده ام فرمانبردار شد؛ یاری اش کنید و او را دریابید؛ حاجت روایش کنید. - . محاسن: ۴۲ -

**[ترجمه]

«۳۴»

صح، [صحيفه الرضا علیه السلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ سَأَلَ رَبَّهُ وَ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ أَنْتَ فَأُنَادِيَكَ أَمْ قَرِيبٌ أَنْتَ فَأُنَاجِيَكَ فَأَوْحَى اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ يَا مُوسَى أَنَا جَلِيسُ مَنْ ذَكَرَنِي (۲).

**[ترجمه]صحیفه الرضا: امام رضا علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: موسی بن عمران از پرورگارش مسألت نمود، در حالی که دستش را بلند کرده بود؛ گفت: پروردگارا! آیا تو دور از من هستی که تو را ندا دهم یا به من نزدیکی تا با تو نجوا کنم؟ پس خدای متعال به او وحی کرد: ای موسی! من همنشین آن کسی هستم که مرا یاد کند. - . صحیفه الرضا: ۷ -

**[ترجمه]

«۳۵»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَفْضَلُ الدُّعَاءِ الصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الدُّعَاءُ لِإِخْوَانِكَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ الدُّعَاءُ لِنَفْسِكَ بِمَا أَحْبَبْتَ.

**[ترجمه]فقه الرضا: برترین دعا، صلوات بر رسول خدا صلی الله علیه و آله و دعا برای برادران مؤمن توست، سپس دعا برای خودت نسبت به هر چه می خواهی. - . فقه الرضا: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۳۶»

مص، [مصباح الشریعه] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: احْفَظْ آدَابَ الدُّعَاءِ وَ انْظُرْ مَنْ تَدْعُو وَ کَیْفَ تَدْعُو وَ لِمَا ذَا تَدْعُو وَ حَقِّقْ عَظَمَهَ اللَّهِ وَ کِبْرِیَاءَهُ وَ عَایِنْ بِقَلْبِکَ عِلْمَهُ بِمَا فِی ضَمِیرِکَ وَ اطِّلَاعَهُ عَلَی سِرِّکَ وَ مَا یَکُنْ فِیهِ مِنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ وَ اعْرِفْ طُرُقَ نَجَاتِکَ وَ هَلَاکِکَ کَیْلَا تَدْعُوَ اللَّهَ بِشَیْ ءٍ مِنْهُ هَلَاکُکَ وَ أَنْتَ تَظُنُّ فِیهِ نَجَاتَکَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ یَدْعُ الْإِنْسانُ بِالشَّرِّ دُعاءَهُ بِالْخَیْرِ وَ کانَ الْإِنْسانُ عَجُولًا(۳) وَ تَفَکَّرْ مَا ذَا تَسْأَلُ وَ کَمْ تَسْأَلُ وَ لِمَا ذَا تَسْأَلُ وَ الدُّعَاءُ اسْتِجَابَهُ الْکُلِّ مِنْکَ لِلْحَقِّ وَ تَذْوِیبُ الْمُهْجَهِ فِی مُشَاهَدَهِ الرَّبِّ وَ تَرْکُ الِاخْتِیَارِ جَمِیعاً وَ تَسْلِیمُ الْأُمُورِ کُلِّهَا ظَاهِراً وَ بَاطِناً إِلَی اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَأْتِ بِشَرْطِ الدُّعَاءِ فَلَا تَنْتَظِرِ الْإِجَابَهَ فَإِنَّهُ یَعْلَمُ السِّرَّ وَ أَخْفی فَلَعَلَّکَ تَدْعُوهُ بِشَیْ ءٍ قَدْ عَلِمَ مِنْ سِرِّکَ خِلَافَ ذَلِکَ قَالَ بَعْضُ الصَّحَابَهِ لِبَعْضِهِمْ أَنْتُمْ تَنْتَظِرُونَ الْمَطَرَ بِالدُّعَاءِ وَ أَنَا أَنْتَظِرُ الْحَجَرَ وَ اعْلَمْ أَنَّهُ لَوْ لَمْ یَکُنِ اللَّهُ أَمَرَنَا بِالدُّعَاءِ لَکُنَّا إِذاً أَخْلَصْنَا الدُّعَاءَ تَفَضَّلْ عَلَیْنَا بِالْإِجَابَهِ فَکَیْفَ وَ قَدْ ضَمِنَ ذَلِکَ لِمَنْ أَتَی بِشَرَائِطِ الدُّعَاءِ وَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَنِ اسْمِ اللَّهِ الْأَعْظَمِ قَالَ کُلُّ اسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ أَعْظَمُ فَفَرِّغْ قَلْبَکَ مِنْ کُلِّ مَا سِوَاهُ وَ ادْعُهُ بِأَیِّ اسْمٍ شِئْتَ فَلَیْسَ فِی الْحَقِیقَهِ لِلَّهِ اسْمٌ دُونَ

ص: ۳۲۲

۱- ۱. المحاسن ص ۴۲.

۲- ۲. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۷.

۳- ۳. أسری: ۱۲.

اسْمٍ بَلْ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَجِيبُ الدُّعَاءَ مِنْ قَلْبٍ لَاهٍ فَإِذَا أَتَيْتَ بِمَا ذَكَرْتُ لَكَ مِنْ شَرَائِطِ الدُّعَاءِ وَ أَخْلَصْتُ سِرَّكَ لِوَجْهِهِ فَأَبْشِرْ بِإِحْدَى الثَّلَاثِ إِمَّا أَنْ يُعَجِّلَ لَكَ مَا سَأَلْتَ وَ إِمَّا أَنْ يَدَّخِرَ لَكَ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنْهُ وَ إِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْكَ مِنَ الْبَلَاءِ مَا أَنْ لَوْ أَرْسَلَهُ عَلَيْكَ لَهَلَكْتَ.

قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ.

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: لَقَدْ دَعَوْتُ اللَّهَ مَرَّةً فَاسْتَجَابَ وَ نَسِيتُ الْحَاجَةَ لِأَنَّ اسْتِجَابَتَهُ بِإِقْبَالِهِ عَلَى عَبْدِهِ عِنْدَ دَعْوَتِهِ أَعْظَمُ وَ أَجَلُّ مِمَّا يُرِيدُ مِنْهُ الْعَبْدُ وَ لَوْ كَانَتِ الْجَنَّةُ وَ نَعِيمُهَا الْأَبَدُ وَ لَكِنْ لَا يَعْقِلُ ذَلِكَ إِلَّا الْعَامِلُونَ الْمُحِبُّونَ الْعَابِدُونَ الْعَارِفُونَ صَفْوَةَ اللَّهِ وَ خَاصَّتَهُ (۱).

**[ترجمه]مصباح الشریعه: حضرت صادق علیه السلام فرمود: رعایت و حفظ کن آداب و شرائط دعاء را، و متوجه باش که، که را می خوانی و چگونه می خوانی و برای چه می خوانی. و عظمت و کبریاء و جلال پروردگار متعال را همیشه در نظر گرفته، و با قلب و چشم دل خود معاینه کن: عالم بودن او را به آنچه در ضمیر تو است، و اطلاع و آگاه بودن او را به باطن و به آنچه از حق و باطل در وجود تو هست.

و لازم است طرق نجات و هلاکت و راه های سعادت و گرفتاری خود را فهمیده، و در مقام دعاء کردن چیزی را نخواهی که هلاکت و گرفتاری تو در آن باشد؛ و تو از روی جهالت خیر و صلاح خود اندیشی. خداوند متعال می فرماید: و درخواست می کند انسان شر و ضرر را مانند درخواست کردن او خیر و صلاح را، و انسان همیشه عجله کننده است و خوب متفکر باش که چه سؤال می کنی، و چه اندازه سؤال می کنی، و برای چه سؤال می کنی! و حقیقت دعاء این است که: تمام اعضاء و جوارح با تو موافق و هم آواز شده و همه در مقابل حق تعالی طلب حاجت و درخواست مطلب کنند، و قلب در مشاهده و حضور پروردگار متعال فانی گشته، و تمام اختیار در مقابل عظمت و حکومت او سلب شده، و همه امور خود را در ظاهر و باطن به خداوند متعال تسلیم و واگذار کند. این ها شرائط دعاء بود، و اگر این شرائط را رعایت نکردی، منتظر اجابت و قبولی دعاء خود مباش، زیرا خداوند متعال از ظاهر و ضمیر تو آگاه است، و ممکن است تو مطلبی را بخواهی که بر خلاف درخواست و طلب باطنی تو باشد. یکی از اصحاب به دیگری گفت: شماها در اثر دعاء منتظر باران هستید، و من منتظر باریدن سنگ هستم.

و بدان که اگر خداوند متعال ما را به دعاء امر نمی فرمود، هر آینه در آن موقعی که روی خلوص نیت دعاء می کنیم؛ دعاء ما را اجابت می فرمود. و چگونه می شود که بعد از امر کردن به دعاء اجابت نفرماید، در صورتی که خداوند متعال تعهد و ضمانت فرموده است که دعاهای بندگان خود را که مقرون به شرائط شد به اجابت برساند؟ و از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله پرسیدند که اسم اعظم پروردگار متعال کدام است؟ فرمود: هر اسمی از نام های خداوند متعال اعظم و بزرگ است. پس لازم است که قلب خود را از غیر پروردگار متعال فارغ و تخلیه کرده، و سپس به هر یک از اسماء شریف او که می خواهی او را بخوان. پس او را اسم مخصوص که اعظم و بزرگ تر از اسماء دیگر باشد، نیست، بلکه او خدای یگانه و قهار

است که دعاء بندگان خود را اجابت می فرماید.

و فرمود رسول اکرم که: خداوند متعال قبول نمی کند دعاء را از قلبی که مشغول لهو و لعب باشد. و چون در مقام دعاء کردن شرائط مذکور را رعایت کرده، و باطن و قلب خود را برای خدا خالص و تصفیه نمودی، پس مژده باد تو را به یکی از سه امر: یا این است که مسئول و حاجت تو هر چه زودتر برآورده می شود. و یا آنکه چیزی که بهتر از مسئول تو است برای تو ذخیره می شود. و یا در مقابل دعای تو بلاء مهلک و گرفتاری شدیدی از تو رفع می شود.

از حضرت رسول اکرم است که خداوند متعال فرمود: کسی که ذکر من او را از دعاء و درخواست حاجت کردن باز دارد، بهترین و بالاترین چیزی را که برای دعاکنندگان عطا می کنم، به او عطا می کنم.

حضرت صادق علیه السلام فرمود یک بار پروردگار متعال را خواندم، و چون مرا جواب داد؛ حاجت خودم را فراموش کردم. آری جواب دادن پروردگار و اقبال او به بنده خود به هنگام دعوت بزرگ تر و بالاتر است از بر آورده شدن آنچه درخواست می شود، اگرچه آن مسئول بهشت و نعمت های همیشگی بهشت باشد، و این معنی را نمی فهمند مگر اشخاصی که اهل عمل و محبت و معرفت بوده، و از برگزیدگان و خواص بندگان پروردگار باشند. - . مصباح الشریعه: ۱۴ _ ۱۵ -

**[ترجمه]

«۳۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ أَبِی یَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ فَلْیَسْتَجِیبُوا لِی وَ لْیُؤْمِنُوا بِی (۲) یَعْلَمُونَ أَنِّی أَقْدِرُ عَلَی أَنْ أُعْطِیَهُمْ مَا یَسْأَلُونِّی (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه «فَلْیَسْتَجِیبُوا لِی وَ لْیُؤْمِنُوا بِی» - . بقره / ۱۸۶ - {پس باید دعوت مرا بپذیرند، و به من ایمان بیاورند،} فرمود: یعنی بدانند من بر دادن آنچه از من می خواهند قدرت دارم. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۸۳ -

**[ترجمه]

«۳۸»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَا أَبْرَزَ عَبْدٌ یَدَهُ إِلَی اللَّهِ الْعَزِیزِ الْجَبَّارِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا اسْتَحْیَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یَرُدَّهَا صِفْراً حَتَّی یَجْعَلَ فِیهَا مِنْ فَضْلِ رَحْمَتِهِ مَا یَشَاءُ فَإِذَا دَعَا أَحَدُکُمْ فَلَا یَرُدَّ یَدَهُ حَتَّی یَمْسَحَهَا عَلَی رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ (۴).

عده الداعی، روی ابن القداح عنه علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]مکارم الأخلاق: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای دست خود را به سوی خداوند عزیز و جبار بلند نکرد،

مگر این که خدای عزّ و جلّ حیا کرد که آن را خالی بر گرداند و آنچه خواست را از فضل رحمت خود در آن دست قرار داد؛ پس وقتی یکی از شما دعا می کند، نباید دست خود را برگرداند تا این که دست خود را بر سر و روی خود بکشاند. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۳ -

مثل این روایت در عده الداعی نقل شده است.

**[ترجمه]

«۳۹»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: دَعْوَهُ الْعَبْدِ سِرّاً دَعْوَهً وَاحِدَهً تَعْدِلُ سَبْعِینَ دَعْوَهً عَلَانِیَهً.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا یَسْتَجِیبُ دُعَاءً بِظَهْرِ قَلْبٍ سَاهٍ فَإِذَا دَعَوْتَ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِکَ ثُمَّ اسْتَیْقِنِ الْإِجَابَهَ(۵).

۱- ۱. مصباح الشریعه: ۱۴ و ۱۵.
۲- ۲. البقره: ۱۸۶.
۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۸۳.
۴- ۴. مکارم الأخلاق ص ۳۱۳.
۵- ۵. مکارم الأخلاق ص ۳۱۴.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: یک دعای پنهانی عبد معادل هفتاد دعای آشکار است.

و امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند دعای قلبی را که از سر غفلت است مستجاب نمی کند؛ پس وقتی دعا می کنی با قلبت روی بیاور و سپس یقین به اجابت داشته باش. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۴ -

**[ترجمه]

باب ۱۸ المنع عن سؤال ما لا يحل و ما لا يكون و منع الدعاء على الظالم و سائر ما لا ينبغي من الدعاء

الآيات

الأعراف: إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۱)

هود: فَلا تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجاهِلِينَ - قالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْئَلَكَ ما لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَ إِلَّا تَغْفِرْ لِي وَ تَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخاسِرِينَ (۲)

إسراء: وَ يَدْعُ الْإِنْسانُ بِالشَّرِّ دُعاءَهُ بِالْخَيْرِ وَ كانَ الْإِنْسانُ عَجُولًا(۳)

النمل: قالَ يا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ(۴).

**[ترجمه]ـ إِنَّهُ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ . - . اعراف / ۵۵ -

{او متجاوزان را دوست نمی دارد!}

ـ فَلا تَسْئَلْنِ ما لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجاهِلِينَ * قالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْئَلَكَ ما لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَ إِلَّا تَغْفِرْ لِي وَ تَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ الْخاسِرِينَ. - . هود / ۴۶ -

{پس چیزی را که بدان علم نداری از من مخواه. من به تو اندرز می دهم که مبادا از نادانان باشی.» گفت: «پروردگارا، من به تو پناه می برم که از تو چیزی بخواهم که بدان علم ندارم، و اگر مرا نیامرزی و به من رحم نکنی از زیانکاران باشم.»}

ـ وَ يَدْعُ الْإِنْسانُ بِالشَّرِّ دُعاءَهُ بِالْخَيْرِ وَ كانَ الْإِنْسانُ عَجُولًا. - . اسراء / ۱۱ -

{و انسان [همان گونه که] خیر را فرا می خواند، [پیشامد] بد را می خواند و انسان همواره شتاب زده است.}

ـ قالَ يا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ. - . خصال ۲ : ۱۶۹ -

{[صالح] گفت: «ای قوم من، چرا پیش از [جُستنِ] نیکی، شتابزده خواهان بدی هستید؟}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: يَا صَاحِبَ الدُّعَاءِ لَا تَسْأَلْ مَا لَا يَكُونُ وَ لَا يَحِلُ (۵).

**[ترجمه]خصال: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: ای شخص دعا کننده! آنچه شدنی نیست و نیز حلال نیست را مطلب! - . خصال ۲ : ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی مع،(۶)

[معانی الأخبار] لی، [الأمالی] للصدوق فِي خَبَرِ الشَّيْخِ الشَّامِيِّ: أَنَّهُ سَأَلَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام أَيُّ دَعْوَهٍ أَضَلُّ قَالَ الدَّاعِي بِمَا لَا يَكُونُ (۷).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی، معانی الاخبار، امالی صدوق: در خبر پیرمرد شامی است که از امیر المؤمنین علیه السلام پرسید: کدام دعا از همه به ضلالت نزدیک تر است؟ فرمود: دعا به چیزی که امکان ندارد محقق گردد. - . امالی طوسی ۲ : ۵۰ ، معانی الاخبار: ۱۹۸ ، امالی صدوق: ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا ظُلِمَ الرَّجُلُ فَظَلَّ يَدْعُو عَلَى صَاحِبِهِ قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِنَّ هَاهُنَا آخَرُ يَدْعُو عَلَيْكَ يَزْعُمُ أَنَّكَ ظَلَمْتَهُ فَإِنْ شِئْتَ أَجَبْتُكَ وَ أَجَبْتُ عَلَيْكَ وَ إِنْ

۱- ۱. الأعراف: ۵۵.

۲- ۲. هود: ۴۶.

۳- ۳. أسرى: ۱۱.

۴- ۴. النمل: ۴۶.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۱۶۹.

٦- ٦. أمالي الطوسيّ ج ٢ ص ٥٠، معاني الأخبار ١٩٨.

٧- ٧. أمالي الصدوق ص ٢٣٧.

شِئْتَ أَخَّرْتُكَمَا فتوسعكما فَيُوسِعُكَمَا عَفْوِی (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: چون مردی ظلم بیند و شروع کند به نفرین بر ظالم خود، خدای جل جلاله می فرماید: در اینجا دیگری است که از ظلم تو نفرین می کند، اگر خواهی تو را و او را اجابت کنم و اگر خواهی شما را پس اندازم تا مشمول عفوم شوید. - . امالی صدوق: ۱۹۱ -

**[ترجمه]

«۴»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَیَکُونُ مَظْلُوماً فَمَا زَالَ یَدْعُو حَتَّی یَکُونَ ظَالِماً(۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: بنده گاهی مظلوم است ولی آن قدر دعا و نفرین می کند تا این که ظالم می گردد. - . ثواب الاعمال: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی نَجْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ- وَ لا تَتَمَنَّوْا ما فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَکُمْ عَلی بَعْضٍ (۳) قَالَ لَا یَتَمَنَّی الرَّجُلُ امْرَأَهَ الرَّجُلِ وَ لَا ابْنَتَهُ وَ لَکِنْ یَتَمَنَّی مِثْلَهَا(۴).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابن ابی نجران می گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «وَ لا تَتَمَنَّوْا ما فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَکُمْ عَلی بَعْضٍ» - . نساء / ۳۲ - {برتری هایی را که خداوند برای بعضی از شما بر بعضی دیگر قرار داده آرزو نکنید!} پرسیدم؛ فرمود: یعنی این که یکی آرزوی زن و یا دختر دیگری را نداشته باشد، بلکه مثل آن را آرزو کند. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۳۹ -

**[ترجمه]

«۶»

نبه، [تنبیه الخاطر] عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: قُلْتُ اللَّهُمَّ لَا تُحْوِجْنِی إِلَی أَحَدٍ مِنْ خَلْقِکَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا عَلِیُّ لَا تَقُولَنَّ هَکَذَا فَلَیْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَ هُوَ مُحْتَاجٌ إِلَی النَّاسِ قَالَ فَقُلْتُ کَیْفَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ قُلِ اللَّهُمَّ لَا تُحْوِجْنِی إِلَی شِرَارِ خَلْقِکَ قُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ شِرَارُ خَلْقِهِ قَالَ الَّذِینَ إِذَا أُعْطُوا مَنَعُوا وَ إِذَا مُنِعُوا عَابُوا.

**[ترجمه]تنبیه الخاطر: از علی علیه السلام روایت شده که عرضه داشت: خداوندا! مرا به هیچ یک از مخلوقاتت محتاج مفرما!

پس رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: یا علی! چنین دعا مکن! زیرا کسی نیست مگر این که محتاج به مردم است؛ حضرت امیر علیه السلام می فرماید: عرض کردم: چگونه بگویم؟ فرمود: بگو: «خداوندا مرا محتاج بدان از مخلوقاتت مفرما». عرض کردم: یا رسول الله! بدان خلق خدا کیانند؟ فرمود: کسانی که وقتی به آنها نعمت عطا می شود، از دادن آن به دیگران منع می کنند و وقتی نعمتی از آنان سلب می شود، آن را عیب می دانند. - . تنبیه الخاطر: ۹۰ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَیْدِ بْنِ یَاسِینَ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: سَمِعَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام رَجُلًا یَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنَ الْفِتْنَهِ قَالَ علیه السلام أَرَاکَ تَتَعَوَّذُ مِنْ مَالِکَ وَ وَلَدِکَ یَقُولُ اللَّهُ تَعَالَی إِنَّما أَمْوالُکُمْ وَ أَوْلادُکُمْ فِتْنَهٌ(۵) وَ لَکِنْ قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّی أَعُوذُ بِکَ مِنْ مَضَلَّاتِ الْفِتَنِ (۶).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام هادی علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که امیر المؤمنین علیه السلام شنید که مردی می گفت: «خداوندا من از فتنه به تو پناه می برم» حضرت فرمود: می بینم که از مال و فرزندانت پناه می بری! خداوند متعال می فرماید: «انما اموالکم و اولادکم فتنه» - . انفال / ۲۵ - {یعنی اموال و اولاد شما فتنه هستند} ولی چنین بگو: «خداوندا من از فتنه های گمراه کننده به تو پناه می برم!» - . امالی طوسی ۲ : ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَیْرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ رَجُلٍ جُعْفِیٍّ قَالَ:

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۹۱.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۲۴۴.

۳- ۳. النساء: ۳۲.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۳۹.

۵- ۵. الأنفال: ۲۵، التغابن: ۱۵.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۹۳.

كُنَّا عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ رَجُلٌ- اللَّهُمَّ إِنِّی أَسْأَلُکَ رِزْقاً طَیِّباً قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَیْهَاتَ هَیْهَاتَ هَذَا قُوتُ الْأَنْبِیَاءِ وَ لَکِنْ سَلْ رِزْقاً لَا یُعَذِّبُکَ عَلَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ هَیْهَاتَ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ یا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّباتِ وَ اعْمَلُوا صالِحاً(۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: مردی جعفی نسب می گوید: ما نزد امام صادق علیه السلام بودیم که مردی گفت: خداوندا! من از تو روزی پاکیزه ای می خواهم؛ امام صادق علیه السلام فرمود: هیهات! چقدر دور است! این که تو می خواهی غذای انبیاست؛ تو آن رزقی را بطلب که خداوند روز قیامت تو را بر آن عذاب ننماید؛ هیهات! خدای متعال می فرماید: «یا أَیُّهَا الرُّسُلُ کُلُوا مِنَ الطَّیِّباتِ وَ اعْمَلُوا صالِحاً» - . غافر / ۵۱ - {ای پیامبران! از غذاهای پاکیزه بخورید، و عمل صالح انجام دهید.}
- . امالی طوسی ۲ : ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْغَضَائِرِیُّ عَنِ التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنِ الطَّیَالِسِیِّ عَنْ زُرَیْقٍ الْخُلْقَانِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: تَمَنَّوُا الْفِتْنَهَ فَفِیهَا هَلَاکُ الْجَبَابِرَهِ وَ طَهَارَهُ الْأَرْضِ مِنَ الْفَسَقَهِ(۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: آرزوی وقوع فتنه داشته باشید که در فتنه متکبران و زور گویان هلاک و زمین از فاسقان پاکیزه می گردد. - . امالی طوسی ۲ : ۳۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِیِّ،: فِی التَّوْرَاهِ یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْعَبْدِ إِنَّکَ مَتَی ظَلَلْتَ تَدْعُونِی عَلَی عَبْدٍ مِنْ عَبِیدِی مِنْ أَجْلِ أَنَّهُ ظَلَمَکَ فَلَکَ مِنْ عَبِیدِی مَنْ یَدْعُو عَلَیْکَ مِنْ أَجْلِ أَنَّکَ ظَلَمْتَهُ فَإِنْ شِئْتَ أَجَبْتُکَ وَ أَجَبْتُهُ فِیکَ وَ إِنْ شِئْتَ أَخَّرْتُکُمَا إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ.

وَ رُوِیَ: أَنَّ اللَّهَ أَوْحَی إِلَی نَبِیٍّ مِنَ الْأَنْبِیَاءِ فِی الزَّمَنِ الْأَوَّلِ أَنَّ لِرَجُلٍ فِی أُمَّتِهِ ثَلَاثَ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَهٍ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِکَ فَانْصَرَفَ مِنْ عِنْدِهِ إِلَی بَیْتِهِ وَ أَخْبَرَ زَوْجَتَهُ بِذَلِکَ فَأَلَحَّتْ عَلَیْهِ أَنْ یَجْعَلَ دَعْوَهً لَهَا فَرَضِیَ فَقَالَتْ سَلِ اللَّهَ أَنْ یَجْعَلَنِی أَجْمَلَ نِسَاءِ الزَّمَانِ فَدَعَا الرَّجُلُ فَصَارَتْ کَذَلِکَ ثُمَّ إِنَّهَا لَمَّا رَأَتْ رَغْبَهَ الْمُلُوکِ وَ الشُّبَّانِ الْمُتَنَعِّمِینَ فِیهَا مُتَوَفِّرَهً زَهِدَتْ فِی زَوْجِهَا الشَّیْخِ الْفَقِیرِ وَ جَعَلَتْ تُغَالِظُهُ وَ تُخَاشِنُهُ وَ هُوَ یُدَارِیهَا وَ لَا یَکَادُ یُطِیقُهَا فَدَعَا اللَّهَ أَنْ یَجْعَلَهَا کَلْبَهً فَصَارَتْ کَذَلِکَ ثُمَّ اجْتَمَعَ أَوْلَادُهَا یَقُولُونَ یَا أَبَتِ إِنَّ النَّاسَ یُعَیِّرُونَ أَنَّ أُمَّنَا کَلْبَهٌ نَابِحَهٌ وَ جَعَلُوا یَبْکُونَ وَ یَسْأَلُونَهُ أَنْ یَدْعُوَ اللَّهَ أَنْ یَجْعَلَهَا کَمَا کَانَتْ فَدَعَا اللَّهَ تَعَالَی فَصَیَّرَهَا مِثْلَ الَّذِی کَانَتْ فِی الْحَالَهِ الْأُولَی فَذَهَبَتِ الدَّعَوَاتُ الثَّلَاثُ ضَیَاعاً.

وَ عَنْ رَبِیعَهَ بْنِ کَعْبٍ قَالَ: قَالَ لِی ذَاتَ یَوْمٍ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا رَبِیعَهُ خَدَمْتَنِی سَبْعَ سِنِینَ أَ فَلَا تَسْأَلُنِی حَاجَهً فَقُلْتُ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْهِلْنِی حَتَّی أُفَکِّرَ فَلَمَّا

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۱، و الآیه فی سوره المؤمن: ۵۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۱۱.

أَصْبَحْتُ وَ دَخَلْتُ عَلَيْهِ قَالَ لِي يَا رَبِيعَةُ هَاتِ حَاجَتَكَ فَقُلْتُ تَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يُدْخِلَنِي مَعَكَ الْجَنَّةَ فَقَالَ لِي مَنْ عَلَّمَكَ هَذَا فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلَّمَنِي أَحَدٌ لَكِنِّي فَكَّرْتُ فِي نَفْسِي وَ قُلْتُ إِنْ سَأَلْتُهُ مَالًا كَانَ إِلَى نَفَادٍ وَ إِنْ سَأَلْتُهُ عُمُراً طَوِيلًا وَ أَوْلَاداً كَانَ عَاقِبَتُهُمُ الْمَوْتَ قَالَ رَبِيعَةُ فَنَكَسَ رَأْسَهُ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ أَفْعَلُ ذَلِكَ فَأَعِنِّي بِكَثْرَةِ السُّجُودِ قَالَ وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ سَتَكُونُ بَعْدِي فِتْنَةٌ فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَالْتَزِمُوا عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام الْخَبَرَ بِتَمَامِهِ.

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله إِذَا سُئِلَ شَيْئاً فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَفْعَلَهُ قَالَ نَعَمْ وَ إِذَا أَرَادَ أَنْ لَا يَفْعَلَ سَكَتَ وَ كَانَ لَا يَقُولُ لِشَيْءٍ لَا فَأَتَاهُ أَعْرَابِيٌّ فَسَأَلَهُ فَسَكَتَ ثُمَّ سَأَلَهُ فَسَكَتَ ثُمَّ سَأَلَهُ فَسَكَتَ فَقَالَ صلى الله عليه و آله كَهَيْئَةِ الْمُسْتَرْسِلِ مَا شِئْتَ يَا أَعْرَابِيُّ فَقُلْنَا الْآنَ يَسْأَلُ الْجَنَّةَ فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ أَسْأَلُكَ نَاقَةً وَ رَحْلَهَا وَ زَاداً قَالَ لَكَ ذَلِكَ ثُمَّ قَالَ صلى الله عليه و آله كَمْ بَيْنَ مَسْأَلَةِ الْأَعْرَابِيِّ وَ عَجُوزِ بَنِي إِسْرَائِيلَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مُوسَى لَمَّا أُمِرَ أَنْ يَقْطَعَ الْبَحْرَ فَانْتَهَى إِلَيْهِ وَ ضُرِبَتْ وُجُوهُ الدَّوَابِّ رَجَعَتْ فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ مَا لِي قَالَ يَا مُوسَى إِنَّكَ عِنْدَ قَبْرِ يُوسُفَ فَاحْمِلْ عِظَامَهُ وَ قَدِ اسْتَوَى الْقَبْرُ بِالْأَرْضِ فَسَأَلَ مُوسَى قَوْمَهُ هَلْ يَدْرِي أَحَدٌ مِنْكُمْ أَيْنَ هُوَ قَالُوا عَجُوزٌ لَعَلَّهَا تَعْلَمُ فَقَالَ لَهَا هَلْ تَعْلَمِينَ قَالَتْ نَعَمْ قَالَ فَدُلِّينَا عَلَيْهِ قَالَتْ لَا وَ اللَّهِ حَتَّى تُعْطِيَنِي مَا أَسْأَلُكَ قَالَ ذَلِكِ لَكِ قَالَ فَإِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ أَكُونَ مَعَكَ فِي الدَّرَجَةِ الَّتِي تَكُونُ فِي الْجَنَّةِ قَالَ سَلِي الْجَنَّةَ قَالَتْ لَا وَ اللَّهِ إِلَّا أَنْ أَكُونَ مَعَكَ فَجَعَلَ مُوسَى يُرَاوِدُ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ أَعْطِهَا ذَلِكَ فَإِنَّهَا لَا تَنْقُصُكَ فَأَعْطَاهَا وَ دَلَّتْهُ عَلَى الْقَبْرِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: در تورات است که خدای عزّ و جلّ به بنده می گوید: تو وقتی مدام بر بنده ای بندگان من به این سبب که به تو ظلم کرده، نفرین می کنی، هستند از بندگان من کسانی که از این جهت که تو بر آنان ظلم کرده ای بر تو نفرین می کنند؛ پس اگر می خواهی هم نفرین تو علیه او و هم نفرین آن مظلوم را در حق تو اجابت کنم و اگر هم می خواهی هر اجابت نفرین هر دوتای شما را تا روز قیامت به تأخیر بیندازم.

و روایت شده که خداوند در زمان های گذشته به پیامبری از پیامبران وحی کرد که مردی از امت او سه دعای مستجاب دارد؛ او را باخبر کن! آن مرد از پیش آن پیامبر به خانه او رفت و همسر خود را از این امر مطلع ساخت؛ آن زن اصرار کرد که یک دعای مستجاب را در حق او بکند و مرد نیز راضی شد؛ آن زن گفت: از خدا بخواه مرا زیبا ترین زنان زمانه قرار دهد؛ آن مرد دعا کرد و چنان هم شد؛ سپس وقتی آن زن رغبت شاهان و جوانان متنعم را نسبت به خود دید که زیاد شده، نسبت به همسر خود که پیرمرد فقیری بود، بی رغبت شد و با او غلظت و بدرفتاری به خرج می داد، اما آن مرد با او مدارا می کرد؛ اما طاقت او تمام شد و از خدا خواست آن زن را به صورت ماده سگی قرار دهد؛ آن زن به صورت ماده سگی در آمد؛ سپس اولاد آن زن جمع شدند و می گفتند: پدرجان! مردم ما را سرزنش می کنند که مادرمان سگ پارس کننده ای باشد؛ پس پیوسته می گریستند و از او می خواستند که دعا کند که خدا مادرشان را به حال اول برگرداند؛ پس آن مرد دعا کرد و زن به حالت اولی که داشت برگشت و هر سه دعای مستجاب آن مرد هدر رفت.

و ربیعه بن کعب می گوید: روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله به من فرمود: ای ربیعه! هفت سال خادم من بودی، آیا از من درخواستی نداری؟ گفتم: یا رسول الله! به من مهلت بده تا بیندیشم؛ وقتی صبح شد وارد بر رسول خدا شدم؛ حضرت به من فرمود: ای ربیعه! حاجتت را بگو! من عرض کردم: از خدا بخواه که من با تو وارد بهشت شوم؛ فرمود: چه کسی این دعا را به تو آموخت؟ گفتم: یا رسول الله! کسی به من نیاموخت؛ من با خود اندیشیدم و چنین دعایی کردم و گفتم اگر از او مال

بخواهم که رو به تمام شدن است؛ اگر از او عمر دراز و اولاد بخواهم که عاقبت همگی مرگ است؛ ربیعه می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله مدتی سر خود را پایین افکند و سپس فرمود: من این مطلب تو را از خدا خواهم خواست؛ پس مرا با زیاد سجده کردن یاری کن؛ ربیعه می گوید: شنیدم که پیامبر صلی الله علیه و آله می فرمود: بعد از من فتنه ای در پیش است؛ وقتی چنین شد با علی بن ابی طالب علیه السلام همراه شوید...تا پایان خبر به صورت کامل .

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: وقتی از پیامبر صلی الله علیه و آله چیزی خواسته می شد، اگر اراده انجام آن را می نمود، می فرمود: «بله» و اگر اراده انجام آن را نمی کرد، سکوت می فرمود و به چیزی «نه» نمی فرمود. پس مردی عرب به نزد ایشان آمد و از ایشان درخواستی کرد؛ رسول خدا سکوت فرمود؛ دوباره درخواست کرد؛ رسول خدا سکوت فرمود؛ دوباره درخواست کرد؛ رسول خدا سکوت فرمود؛ بعد _ مانند کسی که صدای خود را فراخ کند _ فرمود: ای اعرابی! چه می خواهی؟ ما گفتیم: الآن بهشت می طلبد؛ اعرابی گفت: من یک شتر با زین آن و توشه راه می خواهم؛ فرمود: به تو می دهم؛ سپس فرمود: چقدر فرق است بین خواسته این مرد عرب و درخواست پیرزن بنی اسرائیل؛ سپس فرمود: وقتی به موسی علیه السلام امر شد که به وسط دریا برو، به دریا رسید و به صورت مرکب خود زد ولی مرکب جلوتر نرفت؛ عرضه داشت: پروردگارا! چه کنم؟ فرمود: ای موسی! تو نزد قبر یوسف علیه السلام هستی! پس استخوان های او را بردار؛ و قبر حضرت با زمین یکسان گشته بود (لذا موسی علیه السلام نتوانست قبر را پیدا کند)؛ حضرت از قوم خود پرسید: آیا کسی از شما می داند قبر یوسف علیه السلام کجاست؟ گفتند: پیرزنی هست که شاید بداند؛ حضرت موسی علیه السلام به او فرمود: آیا تو می دانی؟ گفت: بله؛ فرمود: ما را به آن راهنمایی کن! پیرزن گفت: نه به خدا مگر این که آنچه از تو می خواهم را به من بدهی! حضرت فرمود: حاجت تو را می دهیم؛ پیر زن گفت: من از تو می خواهم که در بهشت در همان درجه تو و با تو باشم؛ موسی علیه السلام به او فرمود: بهشت را بخواه؛ گفت: نه به خدا می خواهم با تو باشم؛ موسی علیه السلام آن را از خدا خواست و خدا به او وحی کرد که آن حاجت را به آن پیرزن بده؛ زیرا از تو چیزی کم نمی کند؛ موسی علیه السلام نیز حاجت پیرزن را داد و آن پیرزن نیز قبر را به او نشان داد. - . دعوات راوندی: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

عُدَّةُ الدَّاعِي، قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: مَنْ سَأَلَ فَوْقَ قَدْرِهِ اسْتَحَقَّ الْحِرْمَانَ.

ص: ۳۲۷

**[ترجمه]عده الداعی: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که بیش از اندازه خود از خدا بخواهد، مستحق محرومیت می شود. - . عده الداعی: ۱۵۲ -

**[ترجمه]

باب ۱۹ فضل البكاء و ذم جمود العين

الآيات

المائده: وَ إِذا سَمِعُوا ما أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِ (۱).

**[ترجمه]_وَ إِذا سَمِعُوا ما أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِ . - . مائده / ۸۳ -

}و چون آنچه را به سوی این پیامبر نازل شده، بشنوند، می بینی بر اثر آن حقیقتی که شناخته اند، اشک از چشم هایشان سرازیر می شود.{

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ مُوسَى عَنِ الْأَسَدِيِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام قَالَ: لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ علیه السلام قَالَ مُوسَى إِلَهِي مَا جَزَاءُ مَنْ دَمَعَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَتِكَ قَالَ يَا مُوسَى أَقِي وَجْهَهُ مِنْ حَرِّ النَّارِ وَ أُومِنُهُ يَوْمَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام عسکری علیه السلام فرمودند: چون خداوند عز و جل با موسی سخن گفت، حضرت موسی عرض کرد: پاداش کسی که چشمانش از ترس تو اشک آلود شوند چیست؟ خداوند فرمود: ای موسی! چهره اش را از سوز آتش نگه دارم و از فزع اکبر آسوده اش سازم. - . أمالی صدوق: ۱۲۵ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْيَقْطِينِيِّ عَنْ أَبِي زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَتَى شَبَاباً(۳)

مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكُمْ فَمَنْ بَكَى فَلَهُ الْجَنَّةُ فَقَرَأَ آخِرَ الزُّمَرِ وَ سِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلى جَهَنَّمَ زُمَراً(۴) إِلَى آخِرِ

السُّورَهِ فَبَکَی الْقَوْمُ جَمِیعاً إِلَّا شَابٌّ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ تَبَاکَیْتُ فَمَا قَطَرَتْ عَیْنِی قَالَ إِنِّی مُعِیدٌ عَلَیْکُمْ فَمَنْ تَبَاکَی فَلَهُ الْجَنَّهُ قَالَ فَأَعَادَ عَلَیْهِمْ فَبَکَی الْقَوْمُ وَ تَبَاکَی الْفَتَی فَدَخَلُوا الْجَنَّهَ جَمِیعاً(۵).

ثو، [ثواب الأعمال] ابن الولید عن الصفار عن الیقطینی: مثله (۶).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله نزد جوانانی از انصار آمد و فرمود: برای شما قرآن می خوانم و هر که گریست، بهشت دارد. و آیات آخر سوره زمر را تلاوت کرد و از «وَ سِیقَ الَّذِینَ کَفَرُوا إِلی جَهَنَّمَ زُمَراً» - . الزمر / ۷۱ - {برانند کافران را به دوزخ گروه گروه} تا آخر سوره، همه گریستند جز یکی که عرض کرد: یا رسول اللَّه! من خود را به گریه زدم و قطره ای از دیده ام نریخت. فرمود: من باز می خوانم و هر که خود را به گریه زد، بهشت دارد. و بر آن ها باز خواند و همه گریستند و آن جوان هم خود را به گریه زد و همه به بهشت رفتند. - . أمالی صدوق: ۳۲۵ -

ثواب الأعمال از یقطینی همانند آن را روایت کرده است. - . ثواب الأعمال: ۱۴۵ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق فِی خَبَرِ الْمَنَاهِی قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أَلَا وَ مَنْ ذَرَفَتْ عَیْنَاهُ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ

ص: ۳۲۸

۱- ۱. المائده: ۸۳.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۲۵.

۳- ۳. الشباب بالفتح و التخفیف جمع الشاب.

۴- ۴. الزمر: ۷۱.

۵- ۵. أمالی الصدوق ص ۳۲۵.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۱۴۵.

كَانَ لَهُ بِكَلِّ قَطْرَهٍ قَطَرَتْ مِنْ دُمُوعِهِ قَصْرٌ فِی الْجَنَّهِ مُكَلَّلًا بِالدُّرِّ وَ الْجَوْهَرِ فِیهِ مَا لَا عَیْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَ لَا خَطَرَ عَلَی قَلْبِ بَشَرٍ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هلا هر كه دو چشمش از ترس خدا گریان شوند به هر قطره اشكش كاخی از در و گوهر در بهشت دارد كه در آن است آنچه دیده ای ندیده و گوشی نشنیده و به دل بشری نگذشته. - . أمالی صدوق: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۴»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] الْمُفَسِّرُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْحُسَیْنِیِّ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَیَكُونُ بَیْنَهُ وَ بَیْنَ الْجَنَّهِ أَكْثَرُ مِمَّا بَیْنَ الثَّرَی إِلَی الْعَرْشِ لِكَثْرَهِ ذُنُوبِهِ فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ یَبْكِیَ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ نَدَماً عَلَیْهَا حَتَّی یَصِیرَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهَا أَقْرَبُ مِنْ جَفْنَتِهِ إِلَی مُقْلَتِهِ (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السّلام فرمود: گاه است كه گناه میان بنده و بهشت به اندازه فرش تا عرش فاصله اندازد، ولی ممكن است بنده از بسیاری گناهان خویش و از آنچه ناروا از او سرزده است نادم و پشیمان گردد، و از ترس خداوند زاری كند و اشكش از دیدگان سرازیر شود و آنقدر بگرید تا (فاصله) میان وی و بهشت نزدیك تر از پلك چشم به سیاهی داخل چشم گردد. - . عیون الأخبار ۲ : ۳ -

**[ترجمه]

«۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: كَمْ مِمَّنْ كَثُرَ ضَحِكُهُ لَاعِباً یَكْثُرُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ بُكَاؤُهُ وَ كَمْ مِمَّنْ كَثُرَ بُكَاؤُهُ عَلَی ذَنْبِهِ خَائِفاً یَكْثُرُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فِی الْجَنَّهِ سُرُورُهُ وَ ضَحِكُهُ (۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا علیه السلام: امام صادق علیه السّلام فرمود: بسا كسی كه خنده از روی لعب و بازی اش افزون بود، لكن در قیامت گریه و زاری اش بسیار باشد، و چه بسا كسی كه در دنیا گریه اش از خوف خدا كه نافرمانی اش نموده بسیار باشد، و روز رستخیز در بهشت خنده و سرورش فراوان. - . عیون الأخبار ۲ : ۳ -

**[ترجمه]

«۶»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ

الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ قَطْرَهٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ قَطْرَتَیْنِ قَطْرَهِ دَمٍ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ قَطْرَهِ دَمْعَهٍ فِی سَوَادِ اللَّیْلِ- لَا یُرِیدُ بِهَا عَبْدٌ إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (۴).

**[ترجمه]خصال: امام سجاد علیه السلام فرمودند: محبوب ترین قطره ها و چکیدن ها، دو چکیدن است در نزد خداوند: یکی چکیدن خون است در راه خدا و دیگر چکیدن اشک بنده است در تاریکی شب از جهت خوف خدا. -. خصال ۱ : ۲۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: ثَلَاثٌ مُنْجِیَاتٌ تَکُفُّ لِسَانَکَ وَ تَبْکِی عَلَی خَطِیئَتِکَ وَ تَلْزَمُ بَیْتَکَ (۵).

**[ترجمه]خصال: پیامبر صلّی اللّه علیه و آله و سلم فرمودند: نجات در سه چیز است. نگاهداشتن زبان و بر گناهان گریستن و ملازم خانه بودن است -. خصال ۱ : ۴۲ -.

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُغِیرَهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: کُلُّ عَیْنٍ بَاکِیَهٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ إِلَّا ثَلَاثَهَ أَعْیُنٍ عَیْنٍ بَکَتْ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ وَ عَیْنٍ غُضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللَّهِ وَ عَیْنٍ بَاتَتْ سَاهِرَهً فِی سَبِیلِ اللَّهِ (۶).

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۲۵۹.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳.

۳- ۳. عیون الأخبار ج ۲ ص ۳.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۲۶.

۵- ۵. الخصال ج ۱ ص ۴۲.

۶- ۶. الخصال ج ۱ ص ۴۸.

ثو، [ثواب الأعمال] ابن الوليد عن الصفار عن ابن هاشم عن ابن المغيره عن السكونى: مثله (۱).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: هر چشمى روز قيامت گريان است جز سه چشم: چشمى كه از ترس خدا گريسته، چشمى كه از نامحرم پوشيده، چشمى كه در جبهه جهاد براى حق نخوابيده. - . خصال ۱ : ۴۲ -

ثواب الاعمال از سكونى همانند آن را روايت كرده است. - . ثواب الأعمال: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال]: فِيمَا أَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله عَلِيّاً عليه السلام يَا عَلِيُّ أَرْبَعُ خِصَالٍ مِنَ الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ وَ قَسَاوَةُ الْقَلْبِ وَ بُعْدُ الْأَمَلِ وَ حُبُّ الْبَقَاءِ(۲).

**[ترجمه]خصال: پيامبر صلّى اللَّه عليه و آله و سلم وصيت فرمودند: يا على! چهار خصلت از بدبختى است: خشكى چشم، سختى دل، درازى آرزو و دوست داشتن بقاء در اين جهان. - . خصال ۱ : ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مِنْ عَلَامَاتِ الشَّقَاءِ جُمُودُ الْعَيْنِ وَ قَسْوَةُ الْقَلْبِ وَ شِدَّةُ الْحِرْصِ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ وَ الْإِصْرَارُ عَلَى الذَّنْبِ (۳).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: از نشانه هاى شقاوت خشكى چشم و سختى دل و آزمندى در طلب دنيا و اصرار بر گناه است. - . خصال ۱ : ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ عليهم السلام قَالَ: قَالَ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عليه السلام طُوبَى لِمَنْ كَانَ صَمْتُهُ فِكْراً وَ نَظَرُهُ عَبَراً وَ وَسِعَهُ بَيْتُهُ وَ بَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ وَ سَلِمَ النَّاسُ مِنْ يَدِهِ وَ لِسَانِهِ (۴).

**[ترجمه]خصال: امام صادق از پدرانش عليهم السلام از على عليه السلام نقل مى كند كه عيسى بن مريم فرمود: خوشا به حال كسى كه سكوت او انديشيدن و نگاه او عبرت آموزى و گستره او خانه اش باشد و بر گناهانش بگريد و مردم از دست و

زبان او در امان باشند. - . خصال ۱ : ۱۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ل، [الخصال] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِشْكِيبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنِ الْحَضْرَمِيِّ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ رَفَعَهُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سَبْعَةٌ فِي ظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ إِمَامٌ عَادِلٌ وَ شَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِيَمِينِهِ فَأَخْفَاهُ عَنْ شِمَالِهِ وَ رَجُلٌ ذَكَرَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَ رَجُلٌ لَقِيَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَقَالَ إِنِّي لَأُحِبُّكَ فِي اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ رَجُلٌ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ فِي نِيَّتِهِ أَنْ يَرْجِعَ إِلَيْهِ وَ رَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ جَمَالٍ إِلَى نَفْسِهَا فَقَالَ- إِنِّي أَخافُ اللَّهَ رَبَّ الْعالَمِينَ (۵).

ص: ۳۳۰

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۶۱.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۱۵.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۱۵.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۴۲.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۲.

**[ترجمه]خصال: پیامبر خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: هفت نفر در سایه خدا قرار می گیرند روزی که سایه ای جز سایه او نیست: پیشوای عـادل و جوانی که در عبادت خداونـد بزرگ شود، و کسـی که با دست راست صـدقه دهـد و آن را از دسـت چپش پنهان کنـد، و کسـی که در خلوت به یاد خـدا باشد و اشک از چشـمانش سـرازیر گردد، و مردی که با برادر دینی خود ملاقـات کنـد و بگویـد: من تـو را به خـاطر خـدا دوست دارم، و مردی که از مسـجد بیرون شود و در نیّت او باشـد که دوبـاره برگردد، و مردی که زن زیبایی او را به سوی خود بخواند و او بگوید: من از پروردگار جهانیان می ترسم. - . خصال ۲ : ۲ -

**[ترجمه]

أقول

قد مضى فی الأبواب الأخرى بإسناد آخر عن النبی صلى الله علیه و آله.

**[ترجمه]این روایت در بابهای دیگر با سندهایی دیگر از پیامبر صلی الله علیه و آله آمده بود.

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَـعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَـى وَ ابْنِ هَاشِمٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ جَمِیعاً عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ سَـیْفٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِـمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله علیه و آله: لَیْسَ شَیْ ءٌ إِلَّا وَ لَهُ شَیْ ءٌ یَعْدِلُهُ إِلَّا اللَّهَ فَإِنَّهُ لَا یَعْدِلُهُ شَیْ ءٌ وَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهُ لَا یَعْدِلُهَا شَیْ ءٌ وَ دَمْعَهٌ مِنْ خَوْفِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَیْسَ لَهَا مِثْقَالٌ فَإِنْ سَأَلْتَ عَلَى وَجْهِهِ لَمْ یَرْهَقْهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ بَعْدَهَا أَبَداً(۱).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: رسول خدا صـلّی اللَّه علیه و آله و سلّم فرمود: هر چیزی نظیر و همتائی دارد مگر سه چیز: اوّل، ذات مقدّس خداوندی که نظیر و مانند ندارد. دوم، ذکر شـریف لا إِلهَ إِلَّا اللَّهُ است که همتائی ندارد. سوم، اشکی که از خوف خدا و عـذاب الهی از چشم جـاری می شـود که همسـنگی نـدارد، و اگر این گریه بر صـورت آدمی جـاری شود، هیـچ نـاراحتی و خواری پس از آن به آن صورت نخواهد رسید. - . ثواب الأعمال: ۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثـو، [ثـواب الأعمـال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْزِیَـارَ عَنْ أَخِیهِ عَلِیٍّ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: مَا مِنْ شَـیْ ءٍ إِلَّا وَ لَهُ کَیْلٌ أَوْ وَزْنٌ إِلَّا الـدُّمُوعَ فَإِنَّ الْقَطْرَهَ مِنْهَا تُطْفِئُ بِحَاراً مِنْ نَارٍ وَ إِذَا اغْرَوْرَقَتِ الْعَیْنُ بِمَائِهَا لَمْ یَرْهَقْ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ فَإِذَا فَاضَتْ حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ وَ لَوْ أَنَّ بَاکِیاً بَکَى فِی أُمَّهٍ لَرُحِمُوا(۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام فرمود: هر چیزی پیمانه و وزنی دارد مگر اشک ها که هر قطره ای از آن لهیب دریاهای آتش خشم الهی را فرو می نشاند، و اگر اشک در چشم کسی حلقه زند، تنگدستی و مذلّت بر او نخواهد شد، و اگر آن اشک ها به رخسار آدمی جاری شود، خداوند او را بر آتش دوزخ حرام می سازد، و اگر یک نفر در میان یک امّت بگرید، همه آن امّت مورد رحمت قرار می گیرند. -. ثواب الأعمال: ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّكُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: طُوبَی لِصُورَهٍ نَظَرَ اللَّهُ إِلَیْهَا تَبْكِی عَلَی ذَنْبٍ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ یَطَّلِعْ عَلَی ذَلِكَ الذَّنْبِ غَیْرُهُ (۳).

ثو، [ثواب الأعمال] ابن الولید عن الصفار عن ابن هاشم عن ابن المغیره: مثله (۴)

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام، و آن حضرت از پدر بزرگوارش نقل کرده است که رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرمود: خوشا به حال چهره ای که خداوند آن را به خاطر گناه و بیم از کیفر الهی گریان ببیند، که هیچ کس به جز خدا از آن گناه آگاه نیست. -. ثواب الأعمال: ۱۵۲ -

ثواب الأعمال از ابن ولید از صفار از ابن هاشم از ابن مغیره مانند آن را روایت کرده است. -. ثواب الأعمال: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۱۶»

جا، [المجالس] للمفید أَحْمَدُ بْنُ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ فِیهِ طُوبَی لِشَخْصٍ نَظَرَ إِلَیْهِ اللَّهُ.

**[ترجمه]مثل این روایت در امالی شیخ مفید آمده و در آن دارد: «خوشا به حال کسی که خداوند به او نظر کند. -. امالی مفید: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۱۷»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنِ الْوَصَّافِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام

قَالَ: كَانَ فِيمَا نَاجَى اللَّهُ بِهِ مُوسَى علیه السلام عَلَى الطُّورِ

ص: ۳۳۱

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۴.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۵۲.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۵۲.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۶۱.

أَنْ يَا مُوسَى أَبْلِغْ قَوْمَكَ أَنَّهُ مَا يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ الْمُتَقَرِّبُونَ بِمِثْلِ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَتِي قَالَ مُوسَى يَا أَكْرَمَ الْأَكْرَمِينَ فَمَا ذَا أَثَبْتَهُمْ عَلَى ذَلِكَ قَالَ هُمْ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى لَا يَشْرَكُهُمْ فِيهِ أَحَدٌ(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام باقر علیه السلام فرمود: از جمله مطالبی که خداوند در کوه طور با موسی علیه السلام نجوی کرد این بود که ای موسی! به قوم خود إبلاغ کن که اهل تقرب به چیزی مثل گریه از ترس من به من تقرب نجسته اند. موسی عرض کرد: ای با کرامت ترین با کرامت ترین ها! تو بر این امر چه ثوابی به آنان خواهی داد؟ خداوند فرمود: آنان در نزد رفیق اعلی هستند و احدی در آن جایگاه با آنان شریک نیست. - . ثواب الاعمال: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب الزهد(۲).

**[ترجمه]این حدیث به طور کامل در باب زهد است.

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] أَبِي عَمَّنْ ذَكَرَهُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الْخَيْرُ كُلُّهُ فِي ثَلَاثِ خِصَالٍ فِي النَّظَرِ وَ السُّكُوتِ وَ الْكَلَامِ فَكُلُّ نَظَرٍ لَيْسَ فِيهِ اعْتِبَارٌ فَهُوَ سَهْوٌ وَ كُلُّ سُكُوتٍ لَيْسَ فِيهِ فِكْرَةٌ فَهُوَ غَفْلَةٌ وَ كُلُّ كَلَامٍ لَيْسَ فِيهِ ذِكْرٌ فَهُوَ لَغْوٌ فَطُوبَى لِمَنْ كَانَ نَظَرُهُ اعْتِبَاراً وَ سُكُوتُهُ فِكْرَةً وَ كَلَامُهُ ذِكْراً وَ بَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ وَ آمَنَ النَّاسَ شَرَّهُ (۳).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: تمام خوبی ها در سه خصلت جمع است: در نگاه و سکوت و کلام؛ پس هر نگاهی که در آن عبرت آموزی نباشد، اشتباه است و هر سکوتی که در آن اندیشه نباشد، غفلت است و هر کلامی که در آن ذکر نباشد، لغو است؛ پس خوشا به حال کسی که نگاه او عبرت آموزی و و سکوت او فکر و کلام او ذکر باشد و بر خطای خود بگرید و مردم از شر او ایمن باشند. - . محاسن: ۵ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] الْوَشَّاءُ عَنْ مُثَنَّى الْحَنَّاطِ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا مِنْ قَطْرَةٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَةِ دَمْعٍ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ يُقَطِّرُهَا الْعَبْدُ مَخَافَةً مِنَ اللَّهِ لَا يُرِيدُ بِهَا غَيْرَهُ وَ مَا جُرْعَةٌ يَتَجَرَّعُهَا عَبْدٌ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ جُرْعَةِ غَيْظٍ يَتَجَرَّعُهَا عَبْدٌ يُرَدِّدُهَا فِي قَلْبِهِ إِمَّا بِصَبْرٍ وَ إِمَّا بِحِلْمٍ (۴).

**[ترجمه]محاسن: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ قطره ای نزد خدا از قطره اشکی که در تاریکی شب از چشم عبد خدا و از ترس او فرو می ریزد و با آن جز خدا را نمی خواهد، محبوب تر نیست و هیچ جرعه ای که عبدی آن را می نوشد، نزد خدا محبوب تر نیست از جرعه خشمی که بنده ای آن را به کام خود فرو می برد و یا با صبر و یا با حلم به قلب خود بر می گرداند. - . محاسن: ۲۹۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر فَضَالَهُ عَنْ أَبَانٍ عَنْ غَيْلَانَ يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ عَيْنٍ اغْرَوْرَقَتْ فِي مَائِهَا مِنْ خَشْيَهِ اللَّهِ إِلَّا حَرَّمَهَا اللَّهُ عَلَى النَّارِ فَإِنْ سَالَتْ دُمُوعُهَا عَلَى خَدٍّ صَاحِبِهَا لَمْ يَرْهَقْ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ وَ مَا مِنْ شَيْ ءٍ إِلَّا وَ لَهُ كَيْلٌ إِلَّا الدُّمُوعَ فَإِنَّ الْقَطْرَهَ مِنْهَا تُطْفِئُ الْبِحَارَ مِنَ النَّارِ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا بَكَى فِي أُمَّهٍ فَقَطَرَتْ مِنْهُ دَمْعَهٌ لَرُحِمُوا بِبُكَائِهِ وَ عُفِيَ عَنْهُمْ.

**[ترجمه]نوادر: امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ چشمی نیست که از ترس خدا در اشک خود پر گردد، مگر این که خداوند آن را بر آتش حرام می فرماید؛ اگر اشک آن چشم بر گونه صاحب آن جاری گردد، چهره او را تاریکی و ذلت فرا نمی گیرد و هر چیزی کیل و اندازه ای دارد جز اشک چشم که یک قطره از آن دریاهایی از آتش را خاموش می کند و اگر کسی میان امتی بگرید، و قطره اشکی از او جاری شود، آن امت به خاطر گریه او مورد مرحمت واقع شده و بخشیده می شوند. - . الزهد: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ین، [کتاب حسین بن سعید] و النوادر ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ بُزُرْجَ عَنْ صَالِحِ بْنِ رَزِينٍ وَ غَيْرِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: كُلُّ عَيْنٍ بَاكِيَهٌ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَّا ثَلَاثَهَ أَعْيُنٍ عَيْنٍ غُضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ

ص: ۳۳۲

۱- ۱. ثواب الأعمال: ۱۵۶.

۲- ۲. راجع ج ۷۰ ص ۳۱۳.

۳- ۳. المحاسن ص ۵.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۹۲، و تری فی مجالس المفید ص ۱۳ مثله.

اللَّهِ أَوْ عَيْنٍ سَهِرَتْ فِي طَاعَهِ اللَّهِ أَوْ عَيْنٍ بَكَتْ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ مِنْ خَشْيَهِ اللَّهِ.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق عليه السلام فرمود: هر چشمی روز قيامت گريان است جز سه چشم: چشمی که از محرمات خدا فرو بسته شود و چشمی که در راه طاعت خدا بيدار باشد و چشمی که در دل شب از ترس خدا گريان شود. - . الزهد: ٧٧ -

**[ترجمه]

«٢٢»

ين، [كتاب حسين بن سعيد] و النوادر ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى عليه السلام إِنَّ عِبَادِي لَمْ يَتَقَرَّبُوا إِلَيَّ بِشَيْ ءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ ثَلَاثِ خِصَالٍ الزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا وَ الْوَرَعِ عَنِ الْمَعَاصِي وَ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَتِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ فَمَا لِمَنْ صَنَعَ ذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَمَّا الزَّاهِدُونَ فِي الدُّنْيَا فَأُحَكِّمُهُمْ فِي الْجَنَّهِ وَ أَمَّا الْمُتَوَرِّعُونَ عَنِ الْمَعَاصِي فَمَا أُحَاسِبُهُمْ وَ أَمَّا الْبَاكُونَ مِنْ خَشْيَتِي فَفِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى.

**[ترجمه]نوادر: امام صادق عليه السلام فرمود: خداوند به موسی عليه السلام وحی کرد: بندگان من به چيزی محبوب تر از سه خصلت به من تقرب پيدا نکردند: زهد در دنيا و پرهيز از معاصی و گريستن از ترس من. موسی عرض کرد: پروردگارا! کسی که اين سه خصلت را عملی کند چه ثوابی دارد؟ خداوند متعال فرمود: اما اهل زهد در دنيا را من حاکمان اهل بهشت قرار می دهم و اما پرهيزگاران از معاصی خدا را حساب رسی نمی کنم و اما گريه کنندگان از ترسم در رفيق اعلی هستند. - . الزهد: ٧٧ -

**[ترجمه]

«٢٣»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ بَكَى عَلَى الْجَنَّهِ دَخَلَ الْجَنَّهَ وَ مَنْ بَكَى عَلَى الدُّنْيَا دَخَلَ النَّارَ(١).

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام کاظم عليه السلام از پدران خود عليهم السلام نقل می کند که رسول خدا صلی الله عليه و آله فرمود: کسی که بر بهشت بگريد، داخل بهشت می شود و کسی که بر دنيا بگريد، داخل آتش جهنم می شود. - . نوادر راوندی: ١٠ -

**[ترجمه]

«٢٤»

مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ قُدِّسَ سِرُّهُ نَقْلًا مِنْ كِتَابِ زُهْدِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْهُ عليه السلام قَالَ: بَكَى يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا عليه السلام حَتَّى

ذَهَبَ لَحْمُ خَدَّيْهِ مِنَ الدُّمُوعِ فَوَضَعَ عَلَى الْعَظْمِ لُبُوداً يَجْرِی عَلَيْهَا الدُّمُوعُ فَقَالَ لَهُ أَبُوهُ يَا بُنَيَّ إِنِّی سَأَلْتُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يَهَبَکَ لِی لِتَقَرَّ عَيْنِی بِکَ فَقَالَ يَا أَبَتِ إِنَّ عَلَى نِيرَانِ رَبِّنَا مَعَاثِرَ- لَا يَجُوزُهَا إِلَّا الْبَكَّاءُونَ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَتَخَوَّفُ أَنْ آتِيَهَا فَأَزِلَّ مِنْهَا فَبَكَى زَكَرِيَّا حَتَّى غُشِيَ عَلَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ.

**[ترجمه]از مکتوبات شهید رحمه الله: به نقل از کتاب زهد امام صادق علیه السلام از حضرت نقل می کند که فرمود: یحیی بن زکریا گریه کرد تا گوشت گونه هایش در اثر اشک از بین رفت و بر استخوان گونه اش نمدی قرار داد که اشک از آنجا جاری می شد. پدرش به او فرمود: پسرکم! من از خدای متعال خواسته ام که تو را به من ببخشد تا چشمم به تو روشن شود. یحیی عرض کرد: پدر جان! همانا بر آتش های جهنم پروردگار ما لغزش گاه هایی است که جز گریه کنندگان از ترس خدای عزّ و جلّ از آن عبور نمی کنند؛ من می ترسم از آن عبور کنم و بلغزم. پس زکریا گریه کرد تا این که از شدت گریه غش کرد و بیهوش شد .

**[ترجمه]

«۲۵»

عُدَّةُ الدَّاعِي (۲)، رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ رَبِّی تَبَارَکَ وَ تَعَالَى خَبَّرَنِی فَقَالَ وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی مَا أَدْرَکَ الْعَابِدُونَ دَرْکَ الْبُكَاءِ عِنْدِی شَيْئاً وَ إِنِّی لَأَبْنِی لَهُمْ فِی الرَّفِيقِ الْأَعْلَى قَصْراً لَا يُشَارِكُهُمْ فِيهِ غَيْرُهُمْ وَ فِيمَا أَوْحَى إِلَى مُوسَى علیه السلام وَ ابْكِ عَلَى نَفْسِکَ مَا دُمْتَ فِی الدُّنْيَا وَ تَخَوَّفِ الْعَطَبَ وَ الْمَهَالِکَ وَ لَا تَغُرَّنَّکَ زِينَةُ الدُّنْيَا وَ زَهْرَتُهَا وَ إِلَى عِيسَى علیه السلام يَا عِيسَى ابْنَ الْبِكْرِ الْبَتُولِ ابْكِ عَلَى نَفْسِکَ بُكَاءَ مَنْ قَدْ وَدَّعَ

ص: ۳۳۳

۱- ۱. نوادر الراوندیّ ص.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۱۲۱.

الْأَهْلَ وَ قَلَی الدُّنْیَا وَ تَرَکَهَا لِأَهْلِهَا وَ صَارَتْ رَغْبَتُهُ فِیمَا عِنْدَ إِلَهِهِ.

وَ رَوَی مُعَاوِیَهُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: کَانَ فِی وَصِیَّهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیٍّ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ یَا عَلِیُّ أُوصِیکَ فِی نَفْسِکَ بِخِصَالٍ فَاحْفَظْهَا ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَعِنْهُ وَ عَدَّ خِصَالًا وَ الرَّابِعَهُ کَثْرَهُ الْبُکَاءِ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یُبْنَی لَکَ بِکُلِّ دَمْعَهٍ أَلْفُ بَیْتٍ فِی الْجَنَّهِ.

وَ قَالَ کَعْبُ الْأَحْبَارِ: وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَئِنْ أَبْکِی مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ وَ تَسِیلُ دُمُوعِی عَلَی وَجْنَتِی أَحَبُّ إِلَیَّ مِنْ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ.

وَ فِی خُطْبَهِ الْوَدَاعِ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَ مَنْ ذَرَفَتْ عَیْنَاهُ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ کَانَ لَهُ بِکُلِّ قَطْرَهٍ مِنْ دُمُوعِهِ مِثْلُ جَبَلِ أُحُدٍ یَکُونُ فِی مِیزَانِهِ مِنَ الْأَجْرِ وَ کَانَ لَهُ بِکُلِّ قَطْرَهٍ عَیْنٌ فِی الْجَنَّهِ عَلَی حَافَتَیْهَا مِنَ الْمَدَائِنِ وَ الْقُصُورِ مَا لَا عَیْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَ لَا خَطَرَ عَلَی قَلْبِ بَشَرٍ.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: أَنَّ إِبْرَاهِیمَ النَّبِیَّ علیه السلام قَالَ إِلَهِی مَا لِعَبْدٍ بَلَّ وَجْهَهُ بِالدُّمُوعِ مِنْ مَخَافَتِکَ قَالَ جَزَاؤُهُ مَغْفِرَتِی وَ رِضْوَانِی یَوْمَ الْقِیَامَهِ.

وَ رَوَی إِسْحَاقُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَکُونُ أَدْعُو وَ أَشْتَهِی الْبُکَاءَ فَلَا یَجِیئُنِی وَ رُبَّمَا ذَکَرْتُ مَنْ مَاتَ مِنْ بَعْضِ أَهْلِی فَأَرِقُّ وَ أَبْکِی فَهَلْ یَجُوزُ ذَلِکَ فَقَالَ نَعَمْ تَذْکُرُهُمْ فَإِذَا رَقَقْتَ فَابْکِ وَ ادْعُ رَبَّکَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی.

وَ عَنْ سَعِیدِ بْنِ یَسَارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَتَبَاکَی فِی الدُّعَاءِ وَ لَیْسَ لِی بُکَاءٌ قَالَ نَعَمْ وَ لَوْ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ.

وَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِأَبِی بَصِیرٍ إِنْ خِفْتَ أَمْراً یَکُونُ أَوْ حَاجَهً تُرِیدُهَا فَابْدَأْ بِاللَّهِ فَمَجِّدْهُ وَ أَثْنِ عَلَیْهِ کَمَا هُوَ أَهْلُهُ وَ صَلِّ عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ تَبَاکَ وَ لَوْ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ إِنَّ أَبِی کَانَ یَقُولُ أَقْرَبُ مَا یَکُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ وَ هُوَ سَاجِدٌ یَبْکِی.

وَ عَنْهُ علیه السلام: إِنْ لَمْ یَجِئْکَ الْبُکَاءُ فَتَبَاکَ فَإِنْ خَرَجَ مِنْکَ مِثْلُ رَأْسِ الذُّبَابِ فَبَخْ بَخْ.

وَ قَالَ سَیِّدُ الْعَابِدِینَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام: لَیسَ الْخَوْفُ خَوْفَ مَنْ بَکَی وَ جَرَتْ دُمُوعُهُ مَا لَمْ یَکَنْ لَهُ وَرَعٌ یَحْجُزُهُ عَنْ مَعَاصِی اللَّهِ وَ إِنَّمَا ذَلِکَ خَوْفٌ کَاذِبٌ.

**[ترجمه]عده الداعی: از رسول خدا _ صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم _ روایت شده است که فرمود: «پروردگار من به من خیر داد و گفت که: به عزت و جلالم سوگند! هرگز آنچه را که گریه کنندگان نزد من دریافت می دارند، عابدان دریافت نخواهند کرد، من در مقامات بالا برایشان قصری بنا می کنم که دیگران با آنان شریک نخواهند بود».

و به موسی _ علیه السّلام _ وحی کرد و فرمود: «تا وقتی که در دنیا هستی، بر خودت گریه کن ، از چیزهایی که موجب آتش و هلاکت می شود، بترس و مبادا زینت و زیبائی زندگانی دنیایی، تو را بفریبد».

و به عیسی _ علیه السّلام _ فرمود: یعنی: «ای عیسی بن مریم، بر خودت گریه کن، مانند گریه کسی که می خواهد با خانواده اش خداحافظی و وداع کرده، دنیا را رها و آن را برای اهلش ترک نماید و میل و رغبتش در چیزهایی است که نزد خدایش دارد».

معاویه بن عمار می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: در وصیت رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام است که فرمود: ای علی! تو را در مورد خودت به خصلت هایی وصیت می کنم؛ پس آن را حفظ نما؛ سپس فرمودند: خداوندا! او را یاری فرما؛ و حضرت خصالی را برشمردند که چهارمی آن این بود: به کثرت گریه از ترس خدای عزّ و جلّ تو را وصیت می کنم که در عوض هر بار اشکی که می ریزی، خانه ای در بهشت برای تو بنا می شود.

و کعب الاحبار می گوید: قسم به کسی که جانم در دست قدرت اوست، اگر از ترس خدا گریه کنم و اشک هایم بر رخساره ام جاری گردد، نزد من محبوب تر است از آن که کوهی از طلا صدقه دهم.

در خطبه وداع رسول اللَّه _ صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم _ آمده است که: «کسی که از ترس خدا اشک چشمش جاری گردد، در برابر هر قطره از آن اشک ها به مقدار کوه احد در پرونده اعمالش اجر و پاداش ثبت می گردد و در مقابل هر قطره، چشمه ای در بهشت برای او خواهد بود، در دو طرف این چشمه، شهرها و قصرهایی قرار دارد که نه چشمت آن را دیده و نه گوشی شنیده و نه به قلب بشری خطور کرده است» .

از امام باقر _ علیه السّلام _ روایت شده است که فرمود: «ابراهیم نبی _ علیه السّلام _ از ذات اقدس الهی پرسید: خدایا! برای بنده ای که چهره اش را با اشک هایی که از خوف تو ریخته شده، تر گرداند چه خواهد بود؟ خداوند متعال پاسخ داد: پاداشش، آمرزش و مقام رضوان من در قیامت خواهد بود».

«اسحاق بن عمار» گوید: به امام صادق _ علیه السّلام _ عرض کردم: دعا می کنم و دلم می خواهد گریه بکنم ولی اشکی نمی آید، اما وقتی بعضی از نزدیکانم که وفات یافته اند را به یاد می آورم، دلم می شکند و اشکم جاری می گردد، آیا چنین کاری جایز است؟ فرمود: «بلد جایز است، آن اموات را به یاد بیاور و وقتی قلبت شکست، برای خداوند تبارک و تعالی گریه کن».

«سعید بن یسار» گوید به حضرت صادق ـ علیه السّلام ـ عرض کردم: اگر در حال دعا اشکی از چشمانم جاری نشد، آیا می توانم تباکی داشته باشم؟ فرمود: «بله حتی اگر به اندازه سر مگسی باشد».

از «ابی حمزه» نقل شده است که امام صادق ـ علیه السّلام ـ به ابی بصیر فرمود: «اگر از وقوع حادثه ای می ترسی یا حاجتی داری، اول خداوند متعال را تمجید کن و آنچنان که سزاوار است او را حمد و ثنا نما، بعد بر پیامبر و آلش صلوات بفرست و پس از آن، اشکی بریز حتی اگر به مقدار سر مگسی باشد، چون پدرم می فرمود: نزدیک ترین حالات بنده به پروردگارش این است که به سجده رود و در آن حال، گریه کند».

و از آن حضرت نقل شده است که فرمود: «اگر گریه به تو پاسخ مثبت نمی دهد و اشکی نمی آید، تباکی داشته باش که اگر به اندازه سر مگسی هم اشک از تو خارج شد، خوشا به حالت!».

و سید العابدین علی بن الحسین علیهما السلام می فرماید: ترس، آن نیست که کسی بگرید و اشک هایش جاری شود؛ مادامی که تقوایی نداشته باشد که او را از نافرمانی های خدا باز دارد؛ چنین خوفی، خوف کاذب است. - . عده الداعی: ۱۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

کِتَابُ الْإِمَامَهِ وَ التَّبْصِرَهِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَلَوِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: طُوبَی لِعَبْدٍ نَظَرَ اللَّهُ إِلَیْهِ وَ هُوَ یَبْکِی عَلَی خطیئه خَطِیئَتِهِ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ لَمْ یَطَّلِعْ عَلَی ذَلِکَ الذَّنْبِ غَیْرُهُ.

**[ترجمه]کتاب الامامه و التبصره: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: خوشا به حال بنده ای که خدا به او نظر کند در حالی که بر گناهی که کرده، از ترس خدا بگرید و کسی جز خدا از آن گناه خبر نداشته باشد.

**[ترجمه]

«۲۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْفَضْلِ بْنِ یَسَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ اغْرَوْرَقَتْ عَیْنَاهُ بِمَائِهَا إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ ذَلِکَ الْجَسَدَ عَلَی النَّارِ وَ مَا فَاضَتْ عَیْنٌ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ إِلَّا لَمْ یَرْهَقْ ذَلِکَ الْوَجْهَ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: فضل بن یسار می گوید: شنیدم که امام باقر علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ بنده ای نیست که چشمانش غرق در اشکش شود، مگر آن که خدا جسد او را بر آتش حرام کند و چشمی از ترس خدا پر اشک نمی شود، جز آن که آن چشم را تاریکی و ذلت نمی پوشاند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۲۱ -

**[ترجمه]

«۲۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ شَیْ ءٍ إِلَّا وَ لَهُ وَزْنٌ أَوْ ثَوَابٌ إِلَّا الدُّمُوعَ فَإِنَّ الْقَطْرَهَ یُطْفِئُ الْبِحَارَ مِنَ النَّارِ فَإِنِ اغْرَوْرَقَتْ عَیْنَاهُ بِمَائِهَا حَرَّمَ اللَّهُ سَائِرَ جَسَدِهِ عَلَی النَّارِ وَ إِنْ سَالَتِ الدُّمُوعُ عَلَی خَدَّیْهِ لَمْ یَرْهَقْ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ وَ لَوْ أَنَّ عَبْداً بَکَی فِی أُمَّهٍ لَرَحِمَهَا اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ چیزی نیست مگر این که وزن یا ثوابی دارد، مگر اشک ریختن که یک قطره از آن دریاهای آتش را خاموش می کند؛ اگر دو چشم او با اشک تر گردد، خداوند سایر جسد او را بر آتش حرام می کند؛ و اگر اشک او بر دو گونه اش جاری شود، چشم او را تاریکی و ذلت نمی پوشاند و اگر بنده ای در میان امتی بگرید، هر آینه خدا به آن امت رحم می کند. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۲۲ -

**[ترجمه]

«۲۹»

جا، [المجالس] للمفید ابْنُ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: مَا اغْرَوْرَقَتْ عَیْنٌ بِمَائِهَا مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهَا عَلَی النَّارِ وَ لَا فَاضَتْ دَمْعَهٌ عَلَی خَدٍّ صَاحِبِهَا فَرَهِقَ وَجْهَهُ قَتَرٌ وَ لَا ذِلَّهٌ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ مَا مِنْ شَیْ ءٍ مِنْ أَعْمَالِ الْخَیْرِ إِلَّا وَ لَهُ وَزْنٌ وَ أَجْرٌ إِلَّا الدَّمْعَهَ مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَی یُطْفِئُ بِالْقَطْرَهِ مِنْهَا بِحَاراً مِنْ نَارٍ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ إِنَّ الْبَاکِیَ لَیَبْکِی مِنْ خَشْیَهِ اللَّهِ فِی أُمَّهٍ فَیَرْحَمُ اللَّهُ تِلْکَ الْأُمَّهَ بِبُکَاءِ ذَلِکَ الْمُؤْمِنِ فِیهَا(۳).

**[ترجمه]مجالس شیخ مفید: محمد بن مروان می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: هیچ چشمی با اشک از ترس خدای عز و جل تر نگردد، مگر این که خداوند جسد او را بر آتش حرام می کند؛ و هیچ اشکی بر گونه صاحبش جاری نشود، که چشم او را تاریکی و ذلت بپوشاند؛ و هیچ عملی از اعمال خیر نیست مگر این که وزن و اجری دارد، مگر اشک از ترس خدا؛ زیرا خدای متعال با یک قطره از آن اشک دریاهایی ار آتش را در روز قیامت خاموش می کند؛ و گریه کننده ای از ترس خدا در میان امتی می گرید، و خدا آن امت را به سبب گریه آن مؤمن در میان آن امت رحم می کند. - . مجالس مفید: ۹۳ -

**[ترجمه]

«۳۰»

مکا، [مکارم الأخلاق] قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ بَکَی عَلَی ذَنْبِهِ حَتَّی تَسِیلَ دُمُوعُهُ عَلَی

١- ١. تفسير العيّاشيّ ج ٢ ص ١٢١.
٢- ٢. تفسير العيّاشيّ ج ٢ ص ١٢٢.
٣- ٣. مجالس المفيد ص ٩٣.

لِحْيَتِهِ حَرَّمَ اللَّهُ دِيبَاجَهَ وَجْهِهِ عَلَى النَّارِ.

وَ قَالَ عليه السلام: مَنْ خَرَجَ مِنْ عَيْنَيْهِ مِثْلُ الذُّبَابِ مِنَ الدَّمْعِ مِنْ خَشْيَهِ اللَّهِ آمَنَهُ اللَّهُ بِهِ يَوْمَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ.

مِنْ كِتَابِ زُهْدِ الصَّادِقِ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى أَنَّ عِبَادِي لَمْ يَتَقَرَّبُوا إِلَيَّ بِشَيْ ءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ ثَلَاثِ خِصَالٍ قَالَ مُوسَى وَ مَا هِيَ قَالَ الزُّهْدُ فِي الدُّنْيَا وَ الْوَرَعُ مِنَ الْمَعَاصِي وَ الْبُكَاءُ مِنْ خَشْيَتِي فَقَالَ مُوسَى يَا رَبِّ فَمَا لِمَنْ صَنَعَ ذَا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ يَا

مُوسَى أَمَّا الزَّاهِدُونَ فَأُحَكِّمُهُمْ فِي الْجَنَّهِ وَ أَمَّا الْبَكَّاءُونَ مِنْ خَشْيَتِي فَفِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى لَا يُشَارِكُهُمْ فِيهِ أَحَدٌ وَ أَمَّا الْوَرِعُونَ عَنْ مَعَاصِيَّ فَإِنِّي أُفَتِّشُ النَّاسَ وَ لَا أُفَتِّشُهُمْ (۱).

عَنْهُ عليه السلام قَالَ: بَكَى يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا حَتَّى ذَهَبَ لَحْمُ خَدَّيْهِ مِنَ الدُّمُوعِ وَ صَنَعَ عَلَى الْعِظَامِ لُبُوداً تَجْرِي عَلَيْهَا الدُّمُوعُ فَقَالَ لَهُ أَبُوهُ يَا بُنَيَّ إِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يَهَبَكَ لِتَقَرَّ عَيْنِي بِكَ فَقَالَ يَا أَبَتِ إِنَّ عَلَى نِيرَانِ رَبِّنَا مَعَاثِرَ- لَا يَجُوزُهَا إِلَّا الْبَكَّاءُونَ مِنْ خَشْيَتِهِ وَ أَتَخَوَّفُ أَنْ آتِيَهُ فِيهَا فَأَزِلَّ فَبَكَى زَكَرِيَّا حَتَّى غُشِيَ عَلَيْهِ مِنَ الْبُكَاءِ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: بُكَاءُ الْعُيُونِ وَ خَشْيَهُ الْقُلُوبِ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ فَإِذَا وَجَدْتُمُوهَا فَاغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ وَ لَوْ أَنَّ عَبْداً بَكَى فِي أُمَّهٍ لَرَحِمَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ تِلْكَ الْأُمَّهَ لِبُكَاءِ ذَلِكَ الْعَبْدِ.

وَ قَالَ عليه السلام: إِذَا لَمْ يَجِئْكَ الْبُكَاءُ فَتَبَاكَ فَإِنْ خَرَجَ مِثْلُ رَأْسِ الذُّبَابِ فَبَخْ بَخْ (۲).

وَ قَالَ إِبْرَاهِيمُ عليه السلام: إِلَهِي مَا لِمَنْ بَلَّ وَجْهَهُ بِالدُّمُوعِ مِنْ مَخَافَتِكَ قَالَ جَزَاؤُهُ مَغْفِرَتِي وَ رِضْوَانِي.

وَ رُوِيَ: أَنَّ الْكَاظِمَ عليه السلام كَانَ يَبْكِي مِنْ خَشْيَهِ اللَّهِ حَتَّى تَخْضَلَّ لِحْيَتُهُ بِدُمُوعِهِ (۳).

ص: ۳۳۶

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۶۴، و فيه فاني اناقش الناس و لا اناقشهم، انقش و لا انقشهم خ ل.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۶۵.

۳- ۳. مكارم الأخلاق ص ۳۶۶.

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: نبی اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: هر که از گناه خود چندان بگرید که اشک هایش بر محاسنش فرو ریزد، خداوند چهره اش را بر آتش حرام گرداند .

و فرمود: هر که به قدر بال مگسی از ترس خدا اشک ریزد خداوند از فزع قیامت نگهش بدارد.

از امام صادق علیه السلام: خداوند به موسی وحی فرمود: بندگانم به چیزی که بهتر از این سه چیز باشد به من تقرّب نمی توانند یافت: زهد و بی علاقه گی به دنیا، اجتناب از گناه، گریه از خوف من. موسی پرسید: با آن کس که این سه چیز را دارد چه می کنی؟ خداوند وحی کرد که: امّا زاهدان، در بهشت حکمشان را نافذ گردانم، و اما گریه کنندگان، در مقام اعلای بهشت جای دهم و امّا دوری کنندگان از گناه، در حساب با ایشان سخت گیری و دقّت روا نمی دارم.

از آن حضرت علیه السلام: یحیی چندان گریست که گوشت گونه هایش برفت و بر استخوان گونه پارچه ای می نهاد که اشکش نیز بر آن جاری بود. زکریا به او گفت: پسرم، من ترا از خدا خواسته ام که مایه نشاط من باشی: جواب داد: ای پدر! بر دوزخ خداوند لغزشگاه ها و پرتگاه هایی است که از آن سالم نگذرند مگر گریه کنندگان از خوف خدا، و من می ترسم که پایم بر آنها بلغزد، زکریا نیز از این سخن بیهوش شد.

امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: گریه و ترس از خدا یکی از احسان ها و از رحمت های خدا است، اگر واجد آن بودید آن را غنیمت شمرید و دعا کنید، که اگر در یک ملت مردی بگرید، خداوند از گریه او بر همه ملّت ترحم آرد.

و فرمود: اگر اشکت نیامد، حالت گریه به خود گیر و خوش به حالت اگر به قدر بال مگسی اشکت بیرون آید.

ابراهیم پرسید: خداوندا! برای کسانی که چهره از اشک تر کنند چه داری؟ فرمود: مغفرت و خشنودی من پاداش آن است.

و حضرت کاظم علیه السلام از خشیت چندان می گریست که محاسنش از اشک هایش خیس می شد .

**[ترجمه]

باب ۲۰ الرغبه و الرهبه و التضرع و التبتل و الابتهال و الاستعاذه و المسأله

الآیات

المزمل: وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا.

**[ترجمه] ـــ وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا. - . مزمل / ۸ -

{و تنها به او بپرداز.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی]: وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا(۱) قَالَ رَفْعُ الْيَدَيْنِ وَ تَحْرِيكُ السَّبَّابَتَيْنِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر قمی: «وَ تَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا» {و تنها به او بپرداز.} علی بن ابراهیم می گوید: تبتل، بلند کردن دست ها و تکان دادن انگشت های سبابه است. - . تفسیر قمی: ۷۰۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ب، [قرب الإسناد] أَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: إِذَا سَأَلْتَ اللَّهَ فَاسْأَلْهُ بِبَطْنِ كَفَّيْكَ وَ إِذَا تَعَوَّذْتَ فَبِظَهْرِ كَفَّيْكَ وَ إِذَا دَعَوْتَ فَبِإِصْبَعَيْكَ (۳).

**[ترجمه]قرب الإسناد: علی علیه السلام فرمود: وقتی از خدا چیزی می خواهی، از او با کف دو دست بخواه و وقتی به او پناه می بری، با پشت دو دستت و وقتی دعا می کنی با دو انگشت خود دعا کن. - . قرب الاسناد: ۸۹ -

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار] الْمُظَفَّرُ الْعَلَوِيُّ عَنِ ابْنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ عَنِ الْعَمْرَكِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: التَّبَتُّلُ أَنْ تُقَلِّبَ كَفَّيْكَ فِي الدُّعَاءِ إِذَا دَعَوْتَ وَ الِابْتِهَالُ أَنْ تَبْسُطَهُمَا وَ تُقَدِّمَهُمَا وَ الرَّغْبَةُ أَنْ تَسْتَقْبِلَ بِرَاحَتَيْكَ السَّمَاءَ وَ تَسْتَقْبِلَ بِهِمَا وَجْهَكَ وَ الرَّهْبَةُ أَنْ تُكْفِئَ كَفَّيْكَ فَتَرْفَعَهُمَا إِلَى الْوَجْهِ وَ التَّضَرُّعُ أَنْ تُحَرِّكَ إِصْبَعَيْكَ وَ تُشِيرَ بِهِمَا.

وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ: أَنَّ الْبَصْبَصَةَ أَنْ تَرْفَعَ سَبَّابَتَيْكَ إِلَى السَّمَاءِ وَ تُحَرِّكَهُمَا وَ تَدْعُوَ(۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام موسی بن جعفر علیهما السّلام فرمود: تبتّل گرداندن کف دست ها است در دعا، در وقت خواندن دعا و «ابتهال» (زاری کردن و اخلاص ورزیدن در دعا) آن است که دست ها را بگشائی و جلو آوری، و «رغبه» (خواهش نمودن) آن است که دو پنجه دست را رو به آسمان نموده و آن ها را رو به صورت خود بگیری و «رهبه» (ترسیدن) آن است که کف دست هایت را سرازیر سازی و به همان شکل آنها را تا صورت بلند نمائی و «تضرّع» (لابه و زاری) آن است که دو انگشت خود را حرکت دهی و به آن دو اشاره کنی.

و در حدیث دیگر است که «بصبصه» (عاشقانه نگاه کردن) آن است که هر دو انگشت شهادت خود را به سوی آسمان بلند کنی و آنها را حرکت دهی و دعا کنی. - . معانی الاخبار: ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۴»

أَرْبَعِینُ الشَّهِیدِ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّدُوقِ: مِثْلَهُ.

**[ترجمه]مثل این روایت در اربعین شهید نقل شده است.

**[ترجمه]

«۵»

مع، [معانی الأخبار] بِالْإِسْنَادِ عَنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نُصَیْرٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ

ص: ۳۳۷

۱- ۱. المزّمّل: ۸.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۷۰۱.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۸۹.

۴- ۴. معانی الأخبار ص ۳۶۹.

أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَمَا اسْتَکانُوا لِرَبِّهِمْ وَ ما یَتَضَرَّعُونَ (۱) قَالَ التَّضَرُّعُ رَفْعُ الْیَدَیْنِ (۲).

**[ترجمه]معانی الأخبار: امام صادق علیه السلام درباره آیه «فَمَا اسْتَکانُوا لِرَبِّهِمْ وَ ما یَتَضَرَّعُونَ » - . مؤمنون / ۷۵ - {امّا آنان نه در برابر پروردگارشان تواضع کردند، و نه به درگاهش تضرّع می کنند} فرمود: تضرع به معنای بالا آوردن دست هاست. - . معانی الاخبار: ۳۶۹ -

**[ترجمه]

«۶»

یر، [بصائر الدرجات] إِبْرَاهِیمُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ وَ دَاوُدَ الرَّقِّیِّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ وَ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَ دَاوُدُ بْنُ عَلِیٍّ إِلَی الصَّادِقِ علیه السلام فَدَعَا عَلَیْهِ رَفَعَ یَدَیْهِ فَوَضَعَهُمَا عَلَی مَنْکِبَیْهِ ثُمَّ بَسَطَهُمَا ثُمَّ دَعَا بِسَبَّابَتِهِ فَقُلْتُ لَهُ رَفْعُ الْیَدَیْنِ مَا هُوَ قَالَ الِابْتِهَالُ فَقُلْتُ فَوَضْعُ یَدَیْکَ وَ جَمْعُهُمَا قَالَ التَّضَرُّعُ قُلْتُ فَرَفْعُ الْإِصْبَعِ قَالَ الْبَصْبَصَهُ(۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابن سنان می گوید: وقتی داود بن علی امام صادق علیه السلام را فرا خواند، حضرت بر او نفرین کرد؛ پس دو دست خود را بلند کرد و آن را بر شانه اش قرار داد و سپس دو دوست مبارک را باز کرد و بعد با انگشت سبابه خود دعا کرد. من عرض کردم: دست بلند کردن یعنی چه؟ فرمود: ابتهال است؛ عرض کردم: این که دست خود را باز کردی و بعد جمع فرمودی یعنی چه؟ فرمود: این تضرع است؛ گفتم: بلند کردن انگشت چیست؟ فرمود: تملق در درگاه خداوند است.

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب معجزاته علیه السلام (۴).

**[ترجمه]تمامه فی باب معجزاته علیه السلام - ۴. راجع ج ۴۷ ص ۶۶. - .

**[ترجمه]

«۷»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الرَّغْبَهُ أَنْ تَسْتَقْبِلَ بِبَطْنِ کَفَّیْکَ إِلَی السَّمَاءِ وَ الرَّهْبَهُ أَنْ تَجْعَلَ ظَهْرَ کَفَّیْکَ إِلَی السَّمَاءِ وَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ تَبَتَّلْ إِلَیْهِ تَبْتِیلًا قَالَ الدُّعَاءُ بِإِصْبَعٍ تُشِیرُ بِهَا وَ التَّضَرُّعُ أَنْ تُشِیرَ بِإِصْبَعَیْکَ وَ تُحَرِّکَهَا وَ الِابْتِهَالُ رَفْعُ الْیَدَیْنِ وَ مَدُّهُمَا وَ ذَلِکَ عِنْدَ الدَّمْعَهِ ثُمَّ ادْعُ (۵).

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ ذَكَرَ الرَّغْبَهَ وَ أَبْرَزَ بَطْنَ رَاحَتَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ هَكَذَا الرَّهْبَهُ وَ جَعَلَ ظَهْرَ كَفَّيْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ هَكَذَا التَّضَرُّعُ وَ حَرَّكَ أَصَابِعَهُ يَمِيناً وَ شِمَالًا وَ هَكَذَا التَّبَتُّلُ يَرْفَعُ أَصَابِعَهُ مَرَّةً وَ يَضَعُهَا مَرَّةً وَ هَكَذَا الِابْتِهَالُ وَ مَدَّ يَدَهُ بِإِزَاءِ وَجْهِهِ إِلَى الْقِبْلَهِ وَ قَالَ لَا تَبْتَهِلْ حَتَّى تَجْرِيَ الدَّمْعَهُ(۶).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امام ششم علیه السلام: موقع دعا کردن برای مطلوبی دست را به آسمان کن، و به هنگام دعا برای ترس از چیزی پشت دست به آسمان بگیر. و در باره آیه شریفه که می فرماید: «به سوی خدا بسیار ابتهال و ناله و زاری کنید» - . مزمل / ۸ - فرمود: ابتهال آن است که با یک انگشت به آسمان اشاره کنی و تضرع آن است که یک انگشت را حرکت دهی، و تبتّل این است که هر دو دست را به آسمان برداری و اشک بریزی و دعا کنی .

و از آن حضرت علیه السلام روایت است که دست به آسمان بلند کرد و فرمود: رغبت (دعا برای طلب خیری)، و پشت دست به آسمان کرد و فرمود: این برای بیم از چیزی است، و انگشتان را به راست و چپ حرکت داد و فرمود: این برای تضرع است، و انگشتان را به راست و چپ حرکت داد و فرمود: این برای تضرع است، و انگشتان خود گاه بالا برد و گاه پائین می آورد و فرمود: تبتّل چنین است، و دو دست را تا جلوی پیشانی بلند نمود، و می فرمود: این ابتهال است، بعد فرمود ابتهال جز با ریختن اشک نباشد. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۸»

تم، [فلاح السائل] عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: هَكَذَا الرَّغْبَهُ وَ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

ص: ۳۳۸

۱- ۱. المؤمنون: ۷۵.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۶۹.

۳- ۳. بصائر الدرجات ص ۲۱۷ فی حدیث.

۴- ۴. راجع ج ۴۷ ص ۶۶.

۵- ۵. مکارم الأخلاق ص ۳۱۶.

۶- ۶. مکارم الأخلاق ص ۳۱۷.

قَالَ وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّ الِاسْتِکَانَهَ فِی الدُّعَاءِ أَنْ یَضَعَ یَدَیْهِ عَلَی مَنْکِبَیْهِ حِینَ دُعَائِهِ (۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: و از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: رغبت (در دعا) این چنین است و مثل این روایت را نقل فرمود.

و در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: استکانت در دعا این است که موقع دعا کردن، دست بر شانه خود بگذارد. - . فلاح السائل: ۳۳ -

**[ترجمه]

«۹»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الدُّعَاءِ وَ رَفْعِ الْیَدَیْنِ فَقَالَ عَلَی أَرْبَعَهِ أَوْجُهٍ أَمَّا التَّعَوُّذُ فَتَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَهَ بِبَطْنِ کَفَّیْکَ وَ أَمَّا الدُّعَاءُ فِی الرِّزْقِ فَتَبْسُطُ کَفَّیْکَ وَ تُفْضِی بِبَاطِنِهِمَا إِلَی السَّمَاءِ وَ أَمَّا التَّبَتُّلُ فَإِیمَاؤُکَ بِإِصْبَعِکَ السَّبَّابَهِ وَ أَمَّا الِابْتِهَالُ فَرَفْعُ یَدَیْکَ تُجَاوِزُ بِهِمَا رَأْسَکَ فِی دُعَاءِ التَّضَرُّعِ (۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: از امام ششم علیه السلام درباره دعا کردن و دست به آسمان برداشتن پرسیدم. فرمود: چهار گونه است: تعوّذ پناه بردن به خدا از ناملایمات که پشت دست ها را به آسمان گیری و دعا برای روزی که کف دست ها به آسمان کنی، و تبتّل که با انگشت سبابه اشاره نمائی، و ابتهال که دست را از سر بالا بری و با تضرّع دعا نمائی. - . مکارم الاخلاق: ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَهٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ حَفْصٍ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدٍ وَ زَیْدٍ ابْنَیْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِمَا عَنْ أَبِیهِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَرْفَعُ یَدَیْهِ إِذَا ابْتَهَلَ وَ دَعَا کَمَا یَسْتَطْعِمُ الْمِسْکِینُ (۳).

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: امام حسین علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله در وقت تضرع دست خود را بلند می کرد و مانند غذا طلبیدن مسکین دعا می کرد. - . امالی طوسی ۲ : ۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ،: مِثْلَهُ وَ قَالَ كَانَ صلى الله عليه و آله يَتَضَرَّعُ عِنْدَ الدُّعَاءِ حَتَّى يَكَادَ يَسْقُطُ رِدَاؤُهُ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: مثل روایت سابق را نقل کرده و می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله به هنگام دعا، تضرع و زاری می کرد تا جایی که نزدیک بود، عبای حضرت بیفتد .

**[ترجمه]

«۱۲»

عُدَّةُ الدَّاعِی، رَوَى هَارُونُ بْنُ خَارِجَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الدُّعَاءَ فِی الرَّخَاءِ لَيَسْتَخْرِجُ الْحَوَائِجَ فِی الْبَلَاءِ.

وَ رَوَى مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْهُ علیه السلام قَالَ كَانَ جَدِّی يَقُولُ: تَقَدَّمُوا فِی الدُّعَاءِ فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا فَنَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ فَدَعَا قِيلَ صَوْتٌ مَعْرُوفٌ وَ إِذَا لَمْ يَكُنْ دَعَا فَنَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ فَدَعَا قِيلَ أَيْنَ كُنْتَ قَبْلَ الْيَوْمِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: مَنْ تَخَوَّفَ مِنْ بَلَاءٍ يُصِيبُهُ فَتَقَدَّمَ فِيهِ بِالدُّعَاءِ لَمْ يُرِهِ اللَّهُ ذَلِكَ الْبَلَاءَ أَبَداً.

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: يَا أَبَا ذَرٍّ أَ لَا أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ اللَّهُ وَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ تَعَرَّفْ إِلَى

۱- ۱. فلاح السائل ص ۳۳.
۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۱۷.
۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ۹۸ ص ۱.

اللَّهِ فِی الرَّخَاءِ یَعْرِفْکَ فِی الشِّدَّهِ وَ إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَ إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ جَرَی الْقَلَمُ بِمَا هُوَ کَائِنٌ وَ لَوْ أَنَّ الْخَلْقَ کُلَّهُمْ جَهَدُوا أَنْ یَنْفَعُوکَ بِشَیْ ءٍ لَمْ یَکْتُبْهُ اللَّهُ لَکَ مَا قَدَرُوا عَلَیْهِ (۱).

وَ رَوَی هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَقَدَّمَ فِی الدُّعَاءِ اسْتُجِیبَ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قِیلَ صَوْتٌ مَعْرُوفٌ وَ لَمْ یُحْجَبْ عَنِ السَّمَاءِ وَ مَنْ لَمْ یَتَقَدَّمْ فِی الدُّعَاءِ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ إِذَا نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ وَ قَالَتِ الْمَلَائِکَهُ إِنَّ ذَا الصَّوْتَ لَا نَعْرِفُهُ.

وَ رَوَی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْفَرَّاءُ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَعْلَمُ مَا یُرِیدُ الْعَبْدُ إِذَا دَعَا وَ لَکِنَّهُ یُحِبُّ أَنْ یَبُثَّ إِلَیْهِ الْحَوَائِجَ.

وَ عَنْ کَعْبِ الْأَحْبَارِ قَالَ: مَکْتُوبٌ فِی التَّوْرَاهِ یَا مُوسَی مَنْ أَحَبَّنِی لَمْ یَنْسَنِی وَ مَنْ رَجَا مَعْرُوفِی أَلَحَّ فِی مَسْأَلَتِی یَا مُوسَی إِنِّی لَسْتُ بِغَافِلٍ عَنْ خَلْقِی وَ لَکِنِّی أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ مَلَائِکَتِی ضَجِیجَ الدُّعَاءِ مِنْ عِبَادِی وَ تَرَی حَفَظَتِی تَقَرُّبَ بَنِی آدَمَ إِلَیَّ بِمَا أَنَا مُقَوِّیهِمْ عَلَیْهِ وَ مُسَبِّبُهُ لَهُمْ (۲).

وَ رَوَی إِسْمَاعِیلُ بْنُ هَمَّامٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: دَعْوَهُ الْعَبْدِ سِرّاً دَعْوَهً وَاحِدَهً تَعْدِلُ سَبْعِینَ دَعْوَهً عَلَانِیَهً.

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی: دَعْوَهٌ تُخْفِیهَا أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِینَ دَعْوَهً تُظْهِرُهَا.

وَ رَوَی ابْنُ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا دَعَا أَحَدُکُمْ فَلْیُعَمِّمْ فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ.

وَ رَوَی أَبُو خَالِدٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مَا مِنْ رَهْطٍ أَرْبَعِینَ رَجُلًا قَدِ اجْتَمَعُوا فَدَعَوُا اللَّهَ فِی أَمْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ یَکُونُوا أَرْبَعِینَ فَأَرْبَعَهٌ یَدْعُونَ اللَّهَ عَشْرَ مَرَّاتٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ فَإِنْ لَمْ یَکُونُوا أَرْبَعَهً فَوَاحِدٌ یَدْعُو اللَّهَ أَرْبَعِینَ مَرَّهً یَسْتَجِیبُ اللَّهَ الْعَزِیزَ الْجَبَّارَ لَهُ.

ص: ۳۴۰

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۲۷.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۱۴۳.

وَ رَوَى عَبْدُ الْأَعْلَى عَنْهُ علیه السلام: مَا اجْتَمَعَ أَرْبَعَهُ قَطَّ عَلَى أَمْرٍ فَدَعَوُا اللَّهَ إِلَّا تَفَرَّقُوا عَنْ إِجَابَهٍ.

وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ عُقْبَهَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: كَانَ أَبِی إِذَا حَزَبَهُ أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَ الصِّبْيَانَ ثُمَّ دَعَا وَ أَمَّنُوا.

وَ رَوَى السَّكُونِيُّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الدَّاعِی وَ الْمُؤْمِنُ شَرِيكَانِ.

وَ فِی دُعَائِهِمْ علیهم السلام: وَ لَا يُنْجِی مِنْكَ إِلَّا التَّضَرُّعُ إِلَيْكَ وَ فِيمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى علیه السلام يَا مُوسَى كُنْ إِذَا دَعَوْتَنِی خَائِفاً مُشْفِقاً وَجِلًا وَ عَفِّرْ وَجْهَكَ فِی التُّرَابِ وَ اسْجُدْ لِی بِمَكَارِمِ بَدَنِكَ وَ اقْنُتْ بَيْنَ يَدَيَّ فِی الْقِيَامِ وَ نَاجِنِی حَيْثُ تُنَاجِينِی بِخَشْيَهٍ مِنْ قَلْبٍ وَجِلٍ وَ إِلَى عِيسَى علیه السلام يَا عِيسَى ادْعُنِی دُعَاءَ الْغَرِيقِ الْحَزِينِ الَّذِی لَيْسَ لَهُ مُغِيثٌ يَا عِيسَى أَذِلَّ لِی قَلْبَكَ وَ أَكْثِرْ ذِكْرِی فِی الْخَلَوَاتِ وَ اعْلَمْ أَنَّ سُرُورِی أَنْ تُبَصْبِصَ إِلَيَّ وَ كُنْ فِی ذَلِكَ حَيّاً وَ لَا تَكُنْ مَيِّتاً وَ أَسْمِعْنِی مِنْكَ صَوْتاً حَزِيناً(۱).

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَرَّ مُوسَى علیه السلام بِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَ هُوَ سَاجِدٌ وَ انْصَرَفَ مِنْ حَاجَتِهِ وَ هُوَ سَاجِدٌ فَقَالَ علیه السلام لَوْ كَانَتْ حَاجَتُكَ بِيَدِی لَقَضَيْتُهَا لَكَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ لَوْ سَجَدَ حَتَّى يَنْقَطِعَ عُنُقُهُ مَا قَبِلْتُهُ أَوْ يَتَحَوَّلَ عَمَّا أَكْرَهُ إِلَى مَا أُحِبُّ (۲).

وَ مِنْ طَرِيقٍ آخَرَ: أَنَّ مُوسَى علیه السلام مَرَّ بِرَجُلٍ وَ هُوَ يَبْكِی ثُمَّ رَجَعَ وَ هُوَ يَبْكِی فَقَالَ إِلَهِی عَبْدُكَ يَبْكِی مِنْ مَخَافَتِكَ قَالَ يَا مُوسَى لَوْ نَزَلَ دِمَاغُهُ مَعَ دُمُوعِ عَيْنَيْهِ لَمْ أَغْفِرْ لَهُ وَ هُوَ يُحِبُّ الدُّنْيَا وَ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيْهِ يَا مُوسَى ادْعُنِی بِالْقَلْبِ النَّقِيِّ وَ اللِّسَانِ الصَّادِقِ.

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: الدُّعَاءُ مَفَاتِيحُ النَّجَاحِ وَ مَقَالِيدُ الْفَلَاحِ وَ خَيْرُ الدُّعَاءِ مَا صَدَرَ عَنْ صَدْرٍ تَقِيٍّ وَ قَلْبٍ نَقِيٍّ وَ فِی الْمُنَاجَاهِ سَبَبُ النَّجَاهِ وَ بِالْإِخْلَاصِ

ص: ۳۴۱

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۹۷.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۱۲۵.

يَكُونُ الْخَلَاصُ فَإِذَا اشْتَدَّ الْفَزَعُ فَإِلَى اللَّهِ الْمَفْزَعُ.

وَ رُوِيَ: أَنَّ عَابِداً عَبَدَ اللَّهَ سَبْعِينَ عَاماً صَائِماً نَهَارَهُ قَائِماً لَيْلَهُ فَطَلَبَ إِلَى اللَّهِ حَاجَةً فَلَمْ تُقْضَ فَأَقْبَلَ عَلَى نَفْسِهِ وَ قَالَ مِنْ قِبَلِكِ أُتِيتِ لَوْ كَانَ عِنْدَكِ خَيْرٌ قُضِيَتْ حَاجَتُكِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْهِ مَلَكاً فَقَالَ يَا ابْنَ آدَمَ سَاعَتُكَ الَّتِي أَزْرَيْتَ فِيهَا نَفْسَكَ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَتِكَ الَّتِي مَضَتْ.

وَ رَوَى ابْنُ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ دَعَا اسْتُجِيبَ لَهُ وَ يَتَأَكَّدُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنْ صَلَاةِ اللَّيْلِ.

وَ رُوِيَ: أَنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَوْحَى إِلَى مُوسَى عليه السلام يَا مُوسَى ادْعُنِي عَلَى لِسَانٍ لَمْ تَعْصِنِي بِهِ فَقَالَ أَنَّى لِي بِذَلِكَ فَقَالَ ادْعُنِي عَلَى لِسَانِ غَيْرِكَ (۱).

وَ رَوَى هَارُونُ بْنُ خَارِجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكُونُ لَهُ الْحَاجَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَبْدَأُ بِالثَّنَاءِ وَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ حَتَّى يَنْسَى حَاجَتَهُ فَيَقْضِيهَا اللَّهُ لَهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَسْأَلَهُ.

وَ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَنْ شَغَلَتْهُ عِبَادَةُ اللَّهِ عَنْ مَسْأَلَتِهِ أَعْطَاهُ اللَّهُ أَفْضَلَ مَا يُعْطِي السَّائِلِينَ.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِأَبِي ذَرٍّ يَا أَبَا ذَرٍّ اذْكُرِ اللَّهَ ذِكْراً خَامِلًا قُلْتُ مَا الْخَامِلُ قَالَ الْخَفِيُّ.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: مَنْ ذَكَرَ اللَّهَ فِي السِّرِّ فَقَدْ ذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَلَانِيَةً وَ لَا يَذْكُرُونَهُ فِي السِّرِّ فَقَالَ اللَّهُ يُرَاؤُنَ النَّاسَ وَ لا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا(۲).

وَ قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ ذَكَرَنِي سِرّاً ذَكَرْتُهُ عَلَانِيَةً.

وَ رَوَى زُرَارَةُ عَنْ أَحَدِهِمَا عليه السلام قَالَ: لَا يَكْتُبُ الْمَلَكُ إِلَّا مَا سَمِعَ وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَ اذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعاً وَ خِيفَةً(۳) فَلَا يَعْلَمُ ثَوَابَ ذَلِكَ الذِّكْرِ

ص: ۳۴۲

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۲۸.

۲- ۲. النساء: ۱۴۲.

۳- ۳. الأعراف: ۲۰۵.

فِی نَفْسِ الرَّجُلِ غَیْرُ اللَّهِ لِعَظَمَتِهِ.

وَ رُوِیَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَانَ فِی غُزَاهٍ فَأَشْرَفُوا عَلَی وَادٍ فَجَعَلَ النَّاسُ یُهَلِّلُونَ وَ یُکَبِّرُونَ وَ یَرْفَعُونَ أَصْوَاتَهُمْ فَقَالَ علیه السلام أَیُّهَا النَّاسُ أَرْبِعُوا عَلَی أَنْفُسِکُمْ أَمَا إِنَّکُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَ لَا غَائِباً وَ إِنَّمَا تَدْعُونَ سَمِیعاً قَرِیباً مَعَکُمْ.

**[ترجمه]عده الداعی: امام صادق علیه السلام فرمود: دعای به هنگام آسایش، نیازهای به هنگام بلا را برآورده می کند، محمد بن مسلم از امام صادق علیه السلام روایت کرد که فرمود: جد من می فرمود: بر دعا اقدام کنید! زیرا وقتی بنده دعا کند وقتی که بلا بر او نازل شود و آنگاه دعا کند گفته می شود که صدایش را می شناسیم، و وقتی شخص خدا را قبلا نخوانده باشد به او می گویند قبلا کجا بودی؟

و از امام صادق علیه السلام آمده است: اگر کسی از بلایی بترسد که بر او نازل شود و بر دعا اقدام کند، خدای تعالی هرگز آن بلا را بر او نازل نمی کند.

از پیامبر صلی الله علیه و آله وارد شده است که فرمود: ای ابوذر! آیا کلماتی را که مفید به حال تو باشند به تو یاد ندهم؟ عرضه داشت: بله ای رسول خدا! فرمود: خدا را حفظ (یاد) کن خدای تو را حفظ (یاد) می کند خدای را حفظ (یاد) کن! در جلوی خود او را می یابی! خودت را به هنگام آسایش با خدای آشنایی ده! خدای تعالی در زمان سختی تو را می شناسد. وقتی خواستی از کسی سؤال کنی، از خدای سؤال کن! وقتی خواستی از کسی یاری بجویی از خدا یاری بجوی. قلم هر آنچه که تا قیامت اتفاق افتد، نوشته است و اگر تمام خلایق بکوشند به تو سودی رسانند که خدای آن را مقدر نکرده است، نمی توانند.

و هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام نقل کده که حضرت فرمود: کسی که در دعا پیشدستی کند، وقتی بلا بر او نازل شود، دعایش مستجاب می شود؛ و گفته شده: صدای او معروف است و از آسمان باز داشته نمی شود؛ و کسی که در دعا پیشدستی نکند، وقتی بلا بر او نازل شود، دعایش مستجاب نمی شود و ملائکه می گویند: ما صاحب این صدا را نمی شناسیم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی وقتی بنده ای دعا می کند، می داند که او چه می گوید، ولی خداوند دوست دارد که حوائج به سوی او پخش و گسترده گردد.

و کعب الاحبار گفت: در تورات آمده: ای موسی! هر کس مرا دوست داشته باشد از یادش نمی روم و هر کس حاجتی را طلب کند در سؤال از آن اصرار کند. ای موسی! من از خلقم غافل نیستم ولی دوست دارم که به ملائکه خویش آه و زاری و دعای بندگانم را بشنوانم و ملائکه حافظ ببینند که بنی آدم به من نزدیکی می نمایند و به چیزی که من ایشان را قدرت دادم و مسبّبش بودم.

و امام رضا علیه السلام فرمود: یک دعای پنهانی بنده معادل هفتاد دعای آشکار است.

و در روایت دیگری فرمود: دعایی که آن را پنهان کنی، افضل است از هفتاد دعا که آن را آشکار نمایی.

و امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: وقتی یکی از شما دعا می کند، باید در دعای خود تعمیم دهد (و عمومی دعا کند) که دعای عمومی، به اجابت نزدیک تر است.

ابو خالد روایت کرد از امام صادق علیه السلام که فرمود: هیچ گروه چهل نفره ای نیستند که جمع گردند و خدای تعالی را در کاری دعا کنند جز آنکه خدای تعالی ایشان را اجابت می کند و اگر چهل نفر نیستند و چهار نفرند، خدای را ده بار می خوانند در این صورت اجابت می شود و اگر چهار نفر نمی شوند، پس یک نفر چهل بار خدای تعالی را بخواند، خدای عزیز جبار اجابتش می کند.

عبد الاعلی از امام صادق نقل کرد که فرمود: هیچ جمع چهار نفره ای نیست که در مورد کاری جمع شوند و خدای تعالی را بخوانند، جز آنکه قبل از متفرّق شدن دعای ایشان به اجابت می رسد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: پدرم وقتی امر سختی بر او روی می آورد، زنان و کودکان را جمع می کرد و سپس دعا می کرد و آنان آمین می گفتند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: دعاکننده و آمین گوی، با هم شریک هستند.

و در ادعیه ائمه علیهم السلام آمده است: و چیزی جز زاری به درگاه تو، نجات بخش از تو نیست.

و در آنچه خدا به موسی علیه السلام وحی کرده آمده که فرمود: ای موسی! وقتی مرا می خوانی، هراسان و دلسوخته و بیمناک باشد و صورت خود را به خاک بمال و با اعضای مکرّم بدنت، برایم سجده کن و در برابر من ایستاده قنوت بگیر و وقتی با من مناجات می کنی، با خشیت دلی بیمناک با من مناجات نما .

و خداوند به عیسی علیه السلام وحی فرستاد که ای عیسی! مانند خواندن کسی که غرق شده و محزون است و فریاد رسی ندارد مرا بخوان؛ ای عیسی! قلبت را برای من خاضع کن و در خلوت های خود زیاد مرا یاد کن و بدان که سرور من در آن است که برای من تملق کنی و در این امر زنده باش و مرده مباش و صدای محزون خود را به من بشنوان.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: موسی علیه السلام از کنار مردی از اصحاب خود که در سجده بود، گذشت؛ موسی علیه السلام از کار خود برگشت و باز دید که آن مرد در حال سجده است؛ حضرت به او فرمود: اگر حاجت تو در دست من بود، تو را حاجت روا می کردم؛ پس خداوند به موسی علیه السلام وحی فرستاد اگر آن قدر سجده کند تا گردنش قطع شود، من از او قبول نمی کنم تا این که از آنچه من ناپسند می دارم، به آنچه دوست می دارم برگردد.

و به سند دیگر، آمده که موسی علیه السلام از کنار مردی که می گریست گذشت؛ حضرت برگشت و آن مرد هنوز گریه می کرد؛ پس گفت: ای معبودا! بنده تو از ترس تو می گرید؛ خداوند فرمود: ای موسی! اگر مغز سر او با اشک چشمش خارج شود، او را نخواهم آمرزید در حالی که او دنیا را دوست دارد.

و از جمله اموری که خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد این بود: ای موسی! مرا با قلب پاکیزه و زبان صادق بخوان.

و امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: دعا کلیدهای پیروزی و قلاده های رستگاری است و بهترین دعا، آن است که از سینه متقی و قلب پاکیزه صادر شود و در مناجات با خدا اسباب نجات وجود دارد و با اخلاص است که خلاصی به دست می آید و وقتی هراس زیاد می شود، باید به خدا پناه برده شود.

و روایت شده که عابدی خدا را هفتاد سال عبادت کرد، در حالی که روز را روزه می گرفت و شب را به نماز می ایستاد؛ پس از خداوند حاجتی طلبید و برآورده نشد؛ پس روی به خود آورد و گفت: از جانب خود بود که بد دیدی! اگر در تو خیری بود، حاجت تو روا می شد. پس خداوند فرشته ای به سوی او فرستاد که به او گفت: ای فرزند آدم! آن ساعتی که خود را معیوب دیدی، بهتر بود از آن عبادتی که در گذشته کردی!

و امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که چهل نفر مؤمن را مقدم بدارد و بعد دعا کند، دعای او مستجاب می شود؛ و این عمل بعد از فراغ از نماز شب مورد تأکید است.

و روایت شده که خدای سبحان به موسی علیه السلام وحی کرد: ای موسی! مرا با زبانی بخوان که با آن گناه نکرده باشی! گفت: من کجا چنین زبانی دارم؟ فرمود: مرا با زبان دیگران بخوان (یعنی بگو دیگران در حق تو دعا کنند.)

و امام صادق علیه السلام فرمود: بنده حاجتی به خدای عزّ و جلّ دارد، پس ابتدا با ثنا و صلوات بر محمد وآل محمد شروع می کند، تا این که حاجت خود را فراموش می کند؛ پس خداوند حاجت او را قبل از آن که آن بنده از او بخواهد به او اعطا می فرماید.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: کسی که عبادت خدا او را از درخواست کردن از خدا باز بدارد، خداوند بهتر از آنچه به درخواست کنندگان عطا می کند، به او خواهد داد.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله به ابوذر فرمود: ای ابوذر! خدا را به صورت خامل بخوان؛ گفتم: خامل یعنی چه؟ فرمود: یعنی مخفی.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: کسی که خدا را در خفا بخواند، خدا را به کثرت یاد کرده؛ منافقان خدا را در علن می خواندند و در خفا او را نمی خواندند، پس خداوند فرمود: «یراؤُنَ النّاسَ وَ لا یَذْکُرُونَ اللّهَ إلاّ قَلیلاً» - . نساء / ۱۴۲ - {و در برابر مردم ریا می کنند؛ و خدا را جز اندکی یاد نمی نمایند!}

و امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که مرا در خفا یاد کند، من او را در علن یاد می کنم.

و یکی از صادقین علیهما السلام فرمودند: فرشته گماشته بر اعمال آدمی جز آنچه شنیده را نمی نویسد؛ و خدای تعالی فرمود: «وَ اذْکُرْ رَبَّکَ فی نَفْسِکَ تَضَرُّعاً وَ خیفَه» - . اعراف / ۲۰۵ - {پروردگارت را در دل خود، از روی تضرع و خوف، یاد کن } پس ثواب آن ذکر در دل شخص را از بس عظیم است، جز خدا کسی نمی داند.

و روایت شده که رسول خدا صلی الله علیه و آله در جنگی بودند؛ پس بر بیابانی وارد شدند؛ پس مردم شروع به تهلیل و تکبیر

نموده و صدای خود را بلند نمودند؛ پس حضرت فرمود: ای مردم! صدای خود را ببندید؛ آگاه باشید که شما شخص کر و غائب را نمی خوانید؛ بلکه کسی را می خوانید که شنوا و نزدیک و همراه شماست. - . عده الداعی: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

باب ۲۱ الأوقات و الحالات التی یرجی فیها الإجابه و علامات الإجابه

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ إِدْرِیسَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ: اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ خَمْسَهِ مَوَاطِنَ عِنْدَ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ عِنْدَ نُزُولِ الْغَیْثِ وَ عِنْدَ الْتِقَاءِ الصَّفَّیْنِ لِلشَّهَادَهِ وَ عِنْدَ دَعْوَهِ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا لَیْسَ لَهَا حِجَابٌ دُونَ الْعَرْشِ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق از پدرانشان علیهم السلام از امیر المومنین علیه السلام نقل کردند که فرمود: دعا را در پنج موضع غنیمت شمارید: هنگام خواندن قرآن، وقت اذان، هنگام نزول باران و هنگام برخورد دو صف لشکر برای شهادت و هنگام نفرین ستمدیده که تا عرش پرده ای جلوی آن نیست. - . أمالی صدوق: ۶۷ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ الْمُغِیرَهِ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ: اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ خَمْسٍ عِنْدَ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ إِلَی آخِرِ مَا مَرَّ(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق از پدرش علیهما السلام نقل کردند که فرمود: دعا را در پنج موضع غنیمت شمارید: هنگام خواندن قرآن... تا آخر روایت که قبلا گذشت. - . أمالی صدوق: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الصَّادِقِ علیهم السلام قَالَ: ثَلَاثَهُ أَوْقَاتٍ لَا تُحْجَبُ فِیهَا الدُّعَاءُ عَنِ اللَّهِ تَعَالَی فِی أَثَرِ الْمَکْتُوبَهِ وَ عِنْدَ نُزُولِ الْقَطْرِ وَ ظُهُورِ آیَهٍ مُعْجِزَهٍ لِلَّهِ فِی أَرْضِهِ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: سه وقت است که در آن، حجاب و مانعی از جانب خداوند برای

استجابت دعا نیست: دعا بعد از نماز واجب، هنگام فرود آمدن باران، ظاهر شدن نشانه ای از نشانه های قدرت پروردگار در زمین که بر خلاف طبیعت و عادت باشد. - . أمالی طوسی ۱ : ۲۸۷

-

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَاجَهٌ فَلْيَطْلُبْهَا فِي ثَلَاثِ سَاعَاتٍ سَاعَهٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ سَاعَهٍ تَزُولُ الشَّمْسُ حِينَ تَهُبُّ الرِّيَاحُ وَ تُفَتَّحُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَنْزِلُ الرَّحْمَهُ وَ يَصُوتُ الطَّيْرُ وَ سَاعَهٍ فِي آخِرِ اللَّيْلِ عِنْدَ

ص: ۳۴۳

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۶۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۵۹.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۷.

طُلُوعِ الْفَجْرِ فَإِنَّ مَلَكَيْنِ يُنَادِيَانِ هَلْ مِنْ تَائِبٍ يُتَابُ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ سَائِلٍ يُعْطَى هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَيُغْفَرَ لَهُ هَلْ مِنْ طَالِبِ حَاجَةٍ فَتُقْضَى لَهُ فَأَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَ اطْلُبُوا الرِّزْقَ فِيمَا بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِنَّهُ أَسْرَعُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ مِنَ الضَّرْبِ فِي الْأَرْضِ وَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي يُقَسِّمُ اللَّهُ فِيهَا الرِّزْقَ بَيْنَ عِبَادِهِ.

وَ قَالَ علیه السلام: تُفَتَّحُ لَكُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ فِي خَمْسِ مَوَاقِيتَ عِنْدَ نُزُولِ الْغَيْثِ وَ عِنْدَ الزَّحْفِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَ مَعَ زَوَالِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ(۱).

**[ترجمه]خصال: در حدیث اربعمائه امیر المومنین فرمود: هر کس بسوی پروردگارش عز و جل حاجتی دارد در سه ساعت آن را بخواهد ساعتی در روز جمعه است و ساعتی هنگامی که ظهر می شود که بادها می وزد و درهای آسمان باز می شود و رحمت نازل می شود و پرندگان به صدا در می آیند و ساعتی در آخر شب هنگام سپیده دم که دو فرشته ندا می کنند: آیا توبه کننده ای هست تا توبه اش پذیرفته شود؟ آیا سئوال کننده ای هست تا مورد سؤالش به او داده شود؟ آیا استغفارکننده ای هست تا آمرزیده شود؟ آیا حاجتمندی خواستار حاجتی هست تا حاجتش برآورده شود؟ پس شما این دعوت کننده خدا را اجابت کنید در فاصله سپیده دم تا سرزدن آفتاب روزی را از خدا بخواهید که آن در طلب روزی از سفر کردن در روی زمین مؤثرتر است و آن همان ساعتی است که خداوند در همان ساعت روزی را میان بندگانش تقسیم می کند.

حضرت علیه السلام فرمودند: درهای آسمان در پنج وقت برای شما باز می شود: هنگام نزول باران و هنگام جهاد و هنگام اذان و در وقت خواندن قرآن و به هنگام ظهر و سپیده دم. - . خصال ۲: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِي عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَدِيدٍ رَفَعَهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا اقْشَعَرَّ جِلْدُكَ وَ دَمَعَتْ عَيْنَاكَ وَ وَجِلَ قَلْبُكَ فَدُونَكَ دُونَكَ فَقَدْ قُصِدَ قَصْدُكَ (۲).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: هر وقت پوست بر تنت جمع شد و چشمانت گریان شد و دلت لرزان گردید، این حالت را غنیمت شمار و از آن بهره گیر و دعا کن که حاجتت مورد توجه حق قرار گرفته است. - . خصال ۱ : ۴۱ -

**[ترجمه]

«۶»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْجَامُورَانِيِّ عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ مَنْدَلِ بْنِ عَلِيٍّ عَنِ الْكِنَانِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ كُلَّ دَعَّاءٍ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ فِي السَّحَرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ

فَإِنَّهَا سَاعَةٌ تُفَتَّحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَهُبُّ الرِّيَاحُ وَ تُقَسَّمُ فِيهَا الْأَرْزَاقُ وَ تُقْضَى فِيهَا الْحَوَائِجُ الْعِظَامُ (۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام محمد باقر علیه السّلام فرمود: به راستی که خداوند عزّ و جل از میان بندگان مؤمن خود، هر کسی را که بسیار دعا کند، دوست دارد، پس بر شما باد به دعا کردن در سپیده دمان تا طلوع آفتاب، زیرا که در آن ساعت درهای آسمان گشوده می شود و نسیم رحمت وزیدن می گیرد، و روزی قسمت می شود، و خواسته های بزرگ در آن برآورده می شود. - . ثواب الأعمال: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا علیه السلام]: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ اللَّهِ إِذَا كَانَ فِي السُّجُودِ.

**[ترجمه]فقه الرضا علیه السلام : نزدیک ترین حالت بنده به خدا زمانی است که در سجده باشد. - . فقه الرضا: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۸»

جا، [المجالس] للمفيد الْجِعَابِيُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَدَّى فَرِيضَةً فَلَهُ عِنْدَ اللَّهِ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ(۴).

**[ترجمه]مجالس شیخ مفید: امام رضا علیه السلام از پدران خود از رسول خدا نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که یک عمل واجبی را انجام دهد، نزد خدا یک دعای مستجاب خواهد داشت. - . مجالس مفید: ۷۶ -

**[ترجمه]

«۹»

مكا، [مكارم الأخلاق] زَيْدٌ الشَّحَّامُ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: اطْلُبُوا لِلدُّعَاءِ أَرْبَعَ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۵۸.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۴۱.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۴۶.

۴- ۴. مجالس المفید ص ۷۶.

سَاعَاتٍ عِنْدَ هُبُوبِ الرِّيَاحِ وَ زَوَالِ الْأَفْيَاءِ وَ نُزُولِ الْقَطْرِ وَ أَوَّلِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِ الْقَتِيلِ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّ أَبْوَابَ السَّمَاءِ تُفَتَّحُ عِنْدَ هَذِهِ الْأَشْيَاءِ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِي أَرْبَعٍ فِي الْوَتْرِ وَ بَعْدَ الْفَجْرِ وَ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ.

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ أَرْبَعٍ عِنْدَ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ عِنْدَ الْغَيْثِ وَ عِنْدَ الْتِقَاءِ الصَّفَّيْنِ لِلشَّهَادَة.

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: كَانَ أَبِي عليه السلام إِذَا كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَاجَةٌ طَلَبَهَا هَذِهِ السَّاعَةَ يَعْنِي زَوَالَ الشَّمْسِ.

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا رَقَّ أَحَدُكُمْ فَلْيَدْعُ فَإِنَّ الْقَلْبَ لَا يَرِقُّ حَتَّى يَخْلُصَ (۱).

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: كَانَ إِذَا طَلَبَ الْحَاجَةَ طَلَبَهَا عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ فَإِذَا أَرَادَ ذَلِكَ قَدَّمَ شَيْئاً فَتَصَدَّقَ بِهِ وَ شَمَّ شَيْئاً مِنَ الطِّيبِ وَ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَدَعَا فِي حَاجَتِهِ مَا شَاءَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ عَنْهُ عليه السلام قَالَ: إِذَا اقْشَعَرَّ جِلْدُكَ وَ دَمَعَتْ عَيْنَاكَ فَدُونَكَ دُونَكَ فَقَدْ قُصِدَ قَصْدُكَ.

عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ كُلَّ دَعَّاءٍ فَعَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ فِي السَّحَرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ فَإِنَّهَا سَاعَةٌ تُفَتَّحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تُقَسَّمُ فِيهَا الْأَرْزَاقُ وَ تُقْضَى فِيهَا الْحَوَائِجُ الْعِظَامُ.

عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي اللَّيْلِ سَاعَةً مَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ ثُمَّ يُصَلِّي وَ يَدْعُو اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ قُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ وَ أَيُّ سَاعَةٍ هِيَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ إِذَا مَضَى نِصْفُ اللَّيْلِ وَ بَقِيَ السُّدُسُ الْأَوَّلُ مِنْ أَوَّلِ النِّصْفِ (۲).

۱- ۱. مكارم الأخلاق ص ۳۱۵.

۲- ۲. مكارم الأخلاق ص ۳۱۶.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: اطْلُبِ الْإِجَابَهَ عِنْدَ اقْشِعْرَارِ الْجِلْدِ وَ عِنْدَ إِفَاضَهِ الْعَبْرَهِ وَ عِنْدَ قَطْرَهِ الْمَطَرِ وَ إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ فِی كَبِدِ السَّمَاءِ أَوْ زَاغَتْ فَإِنَّهَا سَاعَهٌ يُفَتَّحُ فِيهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ يُرْجَی فِيهَا الْعَوْنُ مِنَ الْمَلَائِكَهِ وَ الْإِجَابَهُ مِنَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی.

وَ قَالَ: إِنَّ التَّضَرُّعَ وَ الصَّلَاهَ مِنَ اللَّهِ تَعَالَی بِمَكَانٍ إِذَا كَانَ الْعَبْدُ سَاجِداً لِلَّهِ فَإِنْ سَالَتْ دُمُوعُهُ فَهُنَالِكَ تَنْزِلُ الرَّحْمَهُ فَاغْتَنِمُوا تِلْكَ السَّاعَهَ الْمَسْأَلَهَ وَ طَلَبَ الْحَاجَهِ وَ لَا تَسْتَكْثِرُوا شَيْئاً مِمَّا تَطْلُبُونَ فَمَا عِنْدَ اللَّهِ أَكْثَرُ مِمَّا تَقْدِرُونَ وَ لَا تُحَقِّرُوا صَغِيراً مِنْ حَوَائِجِكُمْ فَإِنَّ أَحَبَّ الْمُؤْمِنِينَ إِلَی اللَّهِ تَعَالَی أَسْأَلُهُمْ (۱).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: حضرت صادق علیه السلام فرمود: در چهار وقت دعا کنید: وقت وزش بادها، و غروب خورشید، و فرود آمدن باران، و ریختن اولین قطره خون شهید که در این اوقات درهای آسمان به روی مردم باز می شود.

و از آن حضرت علیه السلام: دعا در چهار جا مستجاب است: در وتر (نماز شب) و بعد از فجر، و بعد از ظهر، و بعد از مغرب.

از امیر مؤمنان علیه السلام: در چهار وقت دعا را غنیمت دانید: خواندن قرآن، گفتن اذان، آمدن باران، رو به رو شدن صف های سپاه مسلمین در برابر کفار برای شهادت.

از حضرت باقر علیه السلام: پدرم هر گاه حاجتی بحق داشت، وقت ظهر آن را از خدا مسألت می نمود.

از امام ششم علیه السلام: چون قلب شما رقّت پیدا کرد، دعا کنید که قلب هر گاه رقّت آرد خلاصی پیدا می کند.

از معاویه بن عمار از امام صادق علیه السلام: پدرم اگر حاجت داشت وقت ظهر دعا می کرد، چون قصد دعا داشت، چیزی صدقه می داد، و عطر می زد و به مسجد می رفت، و برای حاجت خود دعا می نمود.

و از آن حضرت علیه السلام: هر گاه تنت بلرزه آمد و چشمانت پر آب شد، این حالت را غنیمت شمار و از آن بهره گیر و دعا کن، که به مقصود نایل خواهی شد.

از امام باقر علیه السلام: خداوند از میان بندگان آدم بسیار دعاکننده را دوست دارد، بر شما باد که از سحر تا بر آمد خورشید دعا کنید، که در این ساعت درهای آسمان مفتوح می گردد، روزی ها تقسیم می شود، و حاجت های بزرگ برآورده می گردد.

عمر بن اذینه گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: در شب ساعتی است که هیچ مسلمانی در آن ساعت نماز نگذارد و دعا نکند مگر آنکه خداوند دعای او را مستجاب گرداند، پرسیدم آنچه ساعتی است فرمود یک ششم اول از نیمه دوم شب.

و امام باقر علیه السلام فرمود: طالب استجابت دعا باش زمانی که اندام می لرزد و اشک جاری می شود و هنگام بارش باران و هنگامی که خورشید در وسط آسمان باشد یا کمی مایل شده باشد؛ زیرا آن، ساعتی است که درب های آسمان گشوده می شود، و در آن امید یاری ملائکه و اجابت از جانب خدای تبارک و تعالی است.

و نیز فرمود: زاری و نماز نسبت به خداوند چنان جایگاهی دارد که وقتی بنده برای خدا سجده کند، اگر اشک های او جاری گردد، آنجاست که رحمت خدا نازل می شود؛ پس در آن ساعت، درخواست از خداوند و حاجت طلبیدن را مغتنم بشمارید و چیزهایی را که از خدا می خواهید، بزرگ نشمارید که آنچه نزد خداست، بیش از اندازه توان شماست؛ و حاجت کوچک خود را هم ناچیز ندانید که محبوب ترین مؤمنان نزد خدای متعال کسانی هستند که بیش از دیگران از خدا بخواهند. - . مکارم الاخلاق: ۳۶۶ -

**[ترجمه]

«۱۰»

ختص، [الإختصاص] قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِي أَرْبَعَةِ مَوَاطِنَ فِي الْوَتْرِ وَ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَ بَعْدَ الظُّهْرِ وَ بَعْدِ الْمَغْرِبِ (۲).

**[ترجمه]إختصاص: امام صادق علیه السلام فرمود: دعا در چهار جا مستجاب می شود: در نماز وتر و بعد از طلوع فجر و بعد از زوال ظهر و بعد از مغرب. - . اختصاص: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام: إِذَا فَاءَ الْأَفْيَاءُ وَ هَبَّتِ الرِّيَاحُ فَاطْلُبُوا حَوَائِجَكُمْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّهَا سَاعَةُ الْأَوَّابِينَ.

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام کاظم علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از علی علیه السلام نقل فرمود که حضرت فرمودند: وقتی سایه ها متمایل شدند (وقت زوال ظهر) و بادها وزیدن گرفتند، حوائج خود را از خداوند بطلبید که آن ساعت، ساعت اهل بازگشت به خدا است. - . نوادر راوندی: ۴۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي الْغَضَائِرِيُّ عَنِ التَّلَّعُكْبَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ الطَّيَالِسِيِّ عَنْ رُزَيْقٍ الْخُلْقَانِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: عَلَيْكُمْ بِالدُّعَاءِ وَ الْإِلْحَاحِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي السَّاعَةِ الَّتِي لَا يُخَيِّبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا بَرّاً وَ لَا فَاجِراً قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ أَيَّةُ سَاعَةٍ هِيَ قَالَ هِيَ السَّاعَةُ الَّتِي دَعَا فِيهَا أَيُّوبُ علیه السلام وَ شَكَا إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ بَلِيَّتَهُ فَكَشَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ دَعَا فِيهَا يَعْقُوبُ علیه السلام فَرَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ يُوسُفَ وَ كَشَفَ اللَّهُ كُرْبَتَهُ وَ دَعَا فِيهَا مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله فَكَشَفَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ كَرْبَهُ وَ مَكَّنَهُ مِنْ أَكْتَافِ الْمُشْرِكِينَ بَعْدَ الْيَأْسِ أَنَا ضَامِنٌ أَنْ لَا يُخَيِّبَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي

ذَلِکَ الْوَقْتِ بَرّاً وَ لَا فَاجِراً الْبَرُّ یُسْتَجَابُ لَهُ فِی نَفْسِهِ وَ غَیْرِهِ وَ الْفَاجِرُ یُسْتَجَابُ لَهُ فِی غَیْرِهِ وَ یَصْرِفُ اللَّهُ إِجَابَتَهُ إِلَی وَلِیٍّ مِنْ

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۶۶.

۲- ۲. الاختصاص ص ۲۲۳.

أَوْلِيَائِهِ فَاغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ فِی ذَلِکَ الْوَقْتِ (۱).

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: زریق خلقانی می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: بر شما باد به دعا کردن و پافشاری خواستن از خدای عزّ و جلّ در آن ساعتی که خدای عزّ و جلّ در آن ساعت هیچ نیکوکار و بدکاری را نومید نمی کند. گفتم: فدایت شوم! آن ساعت چه ساعتی است؟ فرمود: همان ساعتی است که ایوب علیه السلام در آن ساعت دعا کرد و از بلایی که به او رسیده بود، به خداوند شکایت برد و خدای عزّ و جلّ نیز گرفتاری او را مرتفع فرمود و همان ساعتی است که یعقوب علیه السلام در آن ساعت دعا کرد و خدا نیز یوسف را به او برگرداند و سختی او را برطرف ساخت و محمد صلی الله علیه و آله نیز در همان ساعت دعا کرد و خدا سختی او را از بین برد و پس از نومیدی، او را بالای سر مشرکان قرار داد؛ من ضمانت می کنم که خداوند عزّ و جلّ در آن ساعت هیچ نیکوکار و بدکاری را در آن ساعت نومید نکند؛ دعای نیکوکار در مورد خود و دیگران مستجاب می شود و دعای بدکار در حق دیگران مستجاب می گردد و خداوند امر استجابت دعای او را به سوی دوستی از دوستانش منصرف می گرداند؛ پس دعا در آن وقت را غنیمت بشمارید. - . امالی طوسی ۲ : ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

الْجَوَاهِرُ، لِلْکَرَاجُکِیِّ عَنْهُمْ علیهم السلام: مَنْ کَانَتْ لَهُ إِلَی اللَّهِ حَاجَهٌ فَلْیَطْلُبْهَا فِی سِتَّهِ أَوْقَاتٍ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ وَ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ فِی الْوَتْرِ وَ بَعْدَ صَلَاهِ الْغَدَاهِ وَ عِنْدَ نُزُولِ الْغَیْثِ.

**[ترجمه]جواهر کراجکی: ائمه ما علیهم السلام فرموده اند: کسی که حاجتی به سوی خدا دارد، باید آن را در شش زمان طلب کند: هنگام اذان و هنگام زوال خورشید و بعد از مغرب و در نماز وتر و بعد از نماز صبح و هنگام نزول باران.

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ أَخْبَرَنَا أَبُو جَعْفَرٍ النَّیْسَابُورِیُّ عَنِ الشَّیْخِ أَبِی عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْفَحَّامِ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: مَنْ أَدَّی لِلَّهِ مَکْتُوبَهً فَلَهُ فِی أَثَرِهَا دَعْوَهٌ مُسْتَجَابَهٌ.

قَالَ الْفَحَّامُ: رَأَیْتُ وَ اللَّهِ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی النَّوْمِ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْخَبَرِ فَقَالَ صَحِیحٌ إِذَا فَرَغْتَ مِنَ الْمَکْتُوبَهِ فَقُلْ وَ أَنْتَ سَاجِدٌ- اللَّهُمَّ بِحَقِّ مَنْ رَوَاهُ وَ بِحَقِّ مَنْ رُوِیَ عَنْهُ صَلِّ عَلَی جَمَاعَتِهِمْ وَ افْعَلْ بِی کَیْتَ وَ کَیْتَ (۲).

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: اغْتَنِمُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الرِّقَّهِ فَإِنَّهَا رَحْمَهٌ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: الْوَقْتُ الَّذِی لَا یُرَدُّ فِیهِ الدُّعَاءُ هُوَ مَا بَیْنَ وَقْتِکُمْ فِی الظُّهْرِ إِلَی وَقْتِکُمْ فِی الْعَصْرِ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ اذْكُرْنِی بَعْدَ الْغَدَاهِ سَاعَهً وَ بَعْدَ الْعَصْرِ سَاعَهً أَكْفِكَ مَا أَهَمَّكَ.

وَ قَالَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ علیهما السلام: مَا مِنْ أَعْمَالِ هَذِهِ الْأُمَّهِ مِنْ صَبَاحٍ إِلَّا وَ يُعْرَضُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: ثَلَاثُ أَوْقَاتٍ لَا يُحْجَبُ فِيهَا الدُّعَاءُ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى فِی أَثَرِ الْمَكْتُوبَهِ وَ عِنْدَ نُزُولِ الْقَطْرِ وَ عِنْدَ ظُهُورِ آيَهٍ مُعْجِزَهٍ لِلَّهِ تَعَالَى فِی أَرْضِهِ.

وَ قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَدْعُو فَيُؤَخِّرُ حَاجَتَهُ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ قَالَ إِنَّ يَوْمَ الْجُمُعَهِ سَيِّدُ الْأَيَّامِ وَ أَعْظَمُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ يَوْمِ الْفِطْرِ وَ يَوْمِ الْأَضْحَى وَ فِيهِ سَاعَهٌ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۱۰.

۲- ۲. دعوات الراوندیّ مخطوط، و هذا الحدیث تراه فی أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۹۵.

لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهَا أَحَدٌ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ مَا لَمْ يَسْأَلْ حَرَاماً.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی خُطْبَتِهِ يَوْمَ الْجُمُعَهِ: أَلَا إِنَّ هَذَا الْيَوْمَ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عِيداً وَ هُوَ سَيِّدُ أَيَّامِكُمْ وَ أَفْضَلُ أَعْيَادِكُمْ وَ قَدْ أَمَرَكُمُ اللَّهُ فِيهِ بِالسَّعْيِ إِلَى ذِكْرِهِ فَلْيَعْظُمْ فِيهِ رَغْبَتُكُمْ وَ لْتَخْلُصْ نِيَّتُكُمْ وَ أَكْثِرُوا فِيهِ مِنَ التَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ وَ الدُّعَاءِ وَ مَسْأَلَهِ الرَّحْمَهِ وَ الْغُفْرَانِ فَإِنَّ اللَّهَ يَسْتَجِيبُ فِيهِ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ دَعَاهُ وَ يُورِدُ النَّارَ كُلَّ مُسْتَكْبِرٍ عَنْ عِبَادَتِهِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبادَتِی سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرِينَ (۱) وَ اعْلَمُوا أَنَّ فِيهِ سَاعَةً مُبَارَكَةً لَا يَسْأَلُ اللَّهَ فِيهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ إِلَّا أَعْطَاهُ.

وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ السَّاعَهِ الَّتِی يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ- يَوْمَ الْجُمُعَهِ قَالَ مَا بَيْنَ فَرَاغِ الْإِمَامِ مِنَ الْخُطْبَهِ إِلَى أَنْ تَسْتَوِيَ الصُّفُوفُ وَ سَاعَهٌ أُخْرَى مِنْ آخِرِ النَّهَارِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ وَ كَانَتْ فَاطِمَهُ تَدْعُو فِی ذَلِكَ الْوَقْتِ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: الدُّعَاءُ بَيْنَ الْأَذَانِ وَ الْإِقَامَهِ لَا يُرَدُّ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام عسکری علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از امیر المؤمنین علیه السلام نقل فرمود که حضرت فرمودند: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که نماز واجبی را بجا بیاورد، به دنبال آن دعای مستجابی خواهد داشت .

فحّام می گوید: به خدا قسم امیر المؤمنین علیه السلام را در عالم رؤیا دیدم و از ایشان درباره صحت این روایت پرسیدم؛ فرمود: حدیث صحیح است؛ وقتی از نماز واجبی فارغ شدی، در حال سجده بگو: خداوندا! به حق آن کسی که این حدیث را روایت کرد و به حق کسی که از روایت شده، بر همگی آنان صلوات بفرست و فلان و فلان حاجت مار برآورده بفرما.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: هنگام رقت قلب، دعا را غنیمت بشمارید که این رقت، رحمت خداست.

و امام صادق علیه السلام فرمود: آن وقتی که دعا در آن رد نمی شود، وقت ما بین ظهر شما تا وقت عصر است.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند عز ّو جلّ می فرماید: ای پسر آدم! مرا ساعتی بعد از صبحگاه یاد کن و ساعتی هم بعد از عصر یاد کن تا حوائج مهم تو را کفایت کنم.

و حسین بن علی علیهما السلام فرمود: هیچ صبحی نیست که اعمال این امت بر خدای عزّ و جلّ عرض نگردد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: سه ساعت است که دعا در آن از خداوند متعال محجوب نمی گردد: دعا پشت نماز واجب و هنگام باران و هنگام آشکار شدن نشانه معجزه ای از جانب خدای متعال در زمین او.

و نیز امام صادق علیه السلام فرمود: بنده گاهی دعا می کند، ولی اجابت دعای او تا روز جمعه به تأخیر می افتد؛ و نیز فرمود: روز جمعه سرور روزهاست و نزد خدا عظیم تر از روز عید فطر و روز عید قربان است و در آن ساعتی است که در آن کسی از خداوند عزّ و جلّ چیزی نخواسته، مگر آن که خدا به او داده، مادامی که چیز حرامی از خدا نخواهد.

و امیر المؤمنین علیه السلام در خطبه روز جمعه خود فرمود: آگاه باشید؛ این روز را خداوند برای شما عید قرار داده و سرور روزهای شما و افضل اعیاد شماست و خداوند شما را در آن روز به تلاش در ذکر و یاد خود امر فرموده؛ پس باید خیلی به آن روز متمایل باشید و نیت شما خالص باشد و در آن بسیار زاری و دعا و طلب رحمت و مغفرت فرمایید که خداوند در آن روز دعای هر مؤمنی که او را بخواند، مستجاب می کند و هر متکبری را که از عبادت خدا تکبر ورزد، داخل جهنم می کند و خدای متعال فرموده: «ادْعُونی أَسْتَجِبْ لَکُمْ إِنَّ الَّذینَ یَسْتَکْبِرُونَ عَنْ عِبادَتی سَیَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ داخِرینَ» - . غافر / ۶۰ - {«مرا بخوانید تا (دعای) شما را بپذیرم! کسانی که از عبادت من تکبر می ورزند به زودی با ذلّت وارد دوزخ می شوند!»} و بدانید در آن ساعتی مبارک است که در آن بنده مؤمنی از خداوند عزّ و جلّ چیزی نخواسته، مگر آن که خدا به او داده.

و عبدالله بن سنان می گوید: از امام صادق علیه السلام در مورد آن ساعتی پرسیدم که در روز جمعه دعا در آن مستجاب می شود؛ فرمود: بین فراغت امام از خطبه نماز جمعه و این که صفوف مرتب گردد و ساعت دیگر آن از آخر روز تا غروب خورشید است و فاطمه صلوات الله علیها در آن ساعت دعا می کرد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دعا بین اذان و اقامه ردّ نمی شود. - . دعوات راوندی: ۳۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

أَقُولُ وَ رَأَیْتُ فِی مَجْمُوعَهٍ بِخَطِّ بَعْضِ الْأَفَاضِلِ وَ الظَّاهِرُ أَنَّهُ نَقَلَهُ مِنْ مَجْمُوعَهٍ قَدْ کَانَ جَمِیعُهَا بِخَطِّ الشَّیْخِ شَمْسِ الدِّینِ مُحَمَّدٍ الْجُبَاعِیِّ جَدِّ شَیْخِنَا الْبَهَائِیِّ وَ هُوَ قَدْ نَقَلَهَا مِنْ خَطِّ الشَّهِیدِ قَدَّسَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمُ الشَّرِیفَهَ وَ قَدْ أَوْرَدَهُ الْکَفْعَمِیُّ أَیْضاً فِی الْبَلَدِ الْأَمِینِ مَا هَذِهِ صُورَتُهُ: إِجَابَهُ الدُّعَاءِ لِلْوَقْتِ وَ الْحَالِ وَ الْمَکَانِ وَ عِبَادَهِ الْأَرْکَانِ وَ الْأَسْمَاءِ الْعِظَامِ فَالْوَقْتُ السَّحَرُ لِقِصَّهِ یَعْقُوبَ علیه السلام وَ قِیلَ أَخَّرَهُمْ إِلَی غَیْبُوبَهِ الْقَمَرِ لَیْلَهَ الْعَاشِرِ مِنَ الشَّهْرِ وَ قِیلَ إِلَی لَیْلَهِ الْجُمُعَهِ وَ عِنْدَ الزَّوَالِ وَرَدَ إِذَا زَالَتِ الْأَفْیَاءُ وَ رَاحَتِ الْأَرْوَاحُ أَیْ هَبَّتِ الرِّیَاحُ فَارْغَبُوا إِلَی اللَّهِ فِی حَوَائِجِکُمْ فَتِلْکَ سَاعَهُ الْأَوَّابِینَ وَ بَیْنَ الْعِشَاءَیْنِ وَ رُوِیَ مَنْ دَعَا بَیْنَهُمَا لَمْ یُرَدَّ دُعَاؤُهُ وَ آخِرُ اللَّیْلِ لِمَا رُوِیَ أَنَّهُ یُقَالُ هُنَالِکَ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأَسْتَجِیبَ لَهُ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ وَ عِنْدَ الْإِفْطَارِ

۱- ۱. المؤمن: ۶۰.

وَ آخِرُ سَاعَهٍ مِنَ الْجُمُعَهِ وَ بَيْنَ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَ الشَّمْسِ وَ قِيلَ هِيَ سَاعَهُ الْإِجَابَهِ فِي الْجُمُعَهِ وَ قِيلَ هِيَ عِنْدَ جُلُوسِ الْإِمَامِ عَلَى الْمِنْبَرِ وَ قِيلَ عِنْدَ غَيْبُوبَهِ نِصْفِ الْقُرْصِ وَ فِي يَوْمِ الْأَرْبِعَاءِ بَيْنَ الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ- رَوَاهُ جَابِرٌ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: وَ فِي الْخَبَرِ الدُّعَاءُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ لَا يُرَدُّ.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: فِي ذِي الْقَعْدَهِ لَيْلَهٌ مُبَارَكَهٌ هِيَ لَيْلَهُ عَشْرٍ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ بِالرَّحْمَهِ وَ لَيْلَهُ عَرَفَهَ سَيِّدَهُ اللَّيَالِي لِإِبْرَاهِيمَ وَ الْمَغْفِرَهُ لِدَاوُدَ علیهما السلام.

وَ يُقَالُ إِنَّ الدُّعَاءَ عِنْدَ اقْتِرَانِ الْمُشْتَرِي وَ رَأْسِ الذَّنَبِ وَ إِنَّهُ فِي كُلِّ أَرْبَعَ عَشْرَهَ سَنَهً مَرَّهٌ وَ الْحَالُ كَدُعَاءِ الْمَرِيضِ وَ دُعَاءِ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ وَ الْوَلَدِ لِوَالِدِهِ وَ دُعَاءِ الْحَاجِّ وَ الْمُعْتَمِرِ وَ الْمُسَافِرِ فِي غَيْرِ مَعْصِيَهٍ حَتَّى يَرْجِعَ وَ الْأَخِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ وَ الْمَظْلُومِ يُفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ يُرْفَعُ فَوْقَ الْغَمَامِ وَ يَقُولُ الرَّبُّ وَ عِزَّتِي لَأَنْصُرَنَّكَ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ وَ دُعَاءُ الْإِمَامِ الْعَادِلِ وَ الدُّعَاءُ مَعَ رَفْعِ الْيَدَيْنِ وَ فِي السُّجُودِ وَ دُعَاءُ الْمُضْطَرِّ وَ عِنْدَ اقْشِعْرَارِ الْجِلْدِ وَ غَلَبَهِ الْأَحْزَانِ وَ عِنْدَ رُؤْيَهِ الْهِلَالِ وَ فِي لَيْلَهِ الْقَدْرِ وَ عِنْدَ الْتِقَاءِ الْجُيُوشِ.

عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: اطْلُبُوا الدُّعَاءَ عِنْدَ الْتِقَاءِ الْجُيُوشِ وَ إِقَامَهِ الصَّلَاهِ وَ نُزُولِ الْغَيْثِ وَ صِيَاحِ الدِّيَكَهِ وَ بَعْدَ الدُّعَاءِ لِأَرْبَعِينَ مُؤْمِناً وَ بَعْدَ الصَّدَقَهِ فَإِنَّهَا جَنَاحُ الِاسْتِجَابَهِ-.

عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ يَنْزِلُ الرَّحْمَهُ وَ عِنْدَ قَطْعِ الْعَلَائِقِ عَمَّا دُونَ اللَّهِ-.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَحْسَنَ إِلَى قَوْمٍ فَلَمْ يُقْبِلُوهُ بِالشُّكْرِ فَدَعَا عَلَيْهِمْ اسْتُجِيبَ لَهُ فِيهِمْ وَ بَعْدَ قِرَاءَهِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ.

وَ أَمَّا الْمَكَانُ فَخَمْسَهَ عَشَرَ مَوْضِعاً مِنْهُ بِمَكَّهَ عِنْدَ الْمِيزَابِ وَ عِنْدَ الْمَقَامِ وَ عِنْدَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ وَ بَيْنَ الْمَقَامِ وَ الْبَابِ وَ جَوْفِ الْكَعْبَهِ وَ عِنْدَ بِئْرِ زَمْزَمَ وَ عَلَى الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ وَ عِنْدَ الْجَمَرَاتِ الثَّلَاثِ وَ عِنْدَ رُؤْيَهِ الْكَعْبَهِ.

وَ أَمَّا الْعِبَادَهُ فَفِی الصَّلَاهِ کُلَّ سُجُودٍ

لِقَوْلِهِ صلی الله علیه و آله: أَمَّا الرُّکُوعُ فَعَظِّمُوا فِیهِ الرَّبَّ وَ أَمَّا السُّجُودُ فَاجْتَهِدُوا فِی الدُّعَاءِ فَقَمَنٌ أَنْ یُسْتَجَابَ لَکُمْ وَ عِنْدَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا لَکَ الْحَمْدُ رُوِیَ أَنَّ رَجُلًا قَالَهَا فَقَالَ صلی الله علیه و آله اثْنَا عَشَرَ أَلْفَ مَلَکٍ یَبْتَدِرُونَهَا أَیُّهُمْ یَکْتُبُهَا أَوَّلًا-

وَ عِنْدَ فَرَاغِ الْفَاتِحَهِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ إِذَا قَالَ مِثْلَ قَوْلِهِ وَ عِنْدَ التَّشَهُّدِ الْأَخِیرِ فَذَلِکَ تِسْعُونَ مَوْضِعاً فِی الْیَوْمِ وَ اللَّیْلَهِ

لِمَا رُوِیَ: أَنَّ فِی الْیَوْمِ وَ اللَّیْلَهِ تِسْعِینَ وَقْتاً یُسْتَجَابُ فِیهِ الدُّعَاءُ.

وَ عَقِیبَ الْفَرَائِضِ وَ بَعْدَ صَلَاهِ الطَّوَافِ وَ أَمَّا الْأَسْمَاءُ فَفِی آیَهِ الْکُرْسِیِّ خَمْسُونَ کَلِمَهً فِی کُلِّ کَلِمَهٍ بَرَکَهٌ وَ مَنْ قَرَأَ آیَهَ الْکُرْسِیِّ أَمَامَ حَاجَتِهِ قُضِیَتْ لَهُ وَ سُورَهُ یس الْمُعِمَّهُ(۱) مَنْ قَرَأَهَا لَیْلًا کُشِفَ کَرْبُهُ وَ مَنْ قَرَأَهَا نَهَاراً قُضِیَ إِرْبُهُ وَ بَعْدَ الثَّنَاءِ عَلَی اللَّهِ تَعَالَی وَ مَنْ قَرَأَ قَوْلَهُ تَعَالَی- وَ مَنْ یَعْمَلْ سُوءاً أَوْ یَظْلِمْ نَفْسَهُ (۲) الْآیَهَ وَ قَوْلَهُ تَعَالَی وَ الَّذِینَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَهً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ (۳) الْآیَهَ ثُمَّ اسْتَغْفَرَ اللَّهَ مِنْ ذَنْبِهِ غُفِرَ لَهُ وَ قِیلَ مَنْ وَقَفَ عِنْدَ قَبْرِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِکَتَهُ (۴) الْآیَهَ ثُمَّ قَالَ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یَا مُحَمَّدُ وَ أَهْلِ بَیْتِکَ سَبْعِینَ مَرَّهً نَادَاهُ مَلَکٌ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْکَ یَا فُلَانُ لَمْ یَسْقُطْ لَکَ حَاجَهٌ وَ قِیلَ مَنْ قَالَ عِنْدَ شِدَّهِ الْحَرِّ- اللَّهُمَّ أَجِرْنِی مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ وَ عِنْدَ شِدَّهِ الْبَرْدِ اللَّهُمَّ أَجِرْنِی مِنْ زَمْهَرِیرِ جَهَنَّمَ أُجِیرَ

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَکْثَرَ الِاسْتِغْفَارَ جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ کُلِّ هَمٍّ فَرَجاً وَ مِنْ

۱- ۱. مر فی ص ۲۹۱ من ج ۹۲ أن رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله قال: سوره یس تدعی فی التوراه المعمه: تعم صاحبها بخیر الدنیا و الآخره، و تکابد عنه بلوی الدنیا و الآخره، و تدفع عنه أهاویل الآخره الخبر.

۲- ۲. النساء: ۱۱۰.

۳- ۳. آل عمران: ۱۳۵.

۴- ۴. الأحزاب: ۵۶.

كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجاً وَ رَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ.

**[ترجمه]می گویم:

من در مجموعه ای به خط برخی از اهل فضل دیده ام ــ و ظاهراً این مطالب را از مجموعه ای نقل می کند که همه آن به خط شیخ شمس الدین جباعی جد شیخ بهایی است و جباعی این مطالب را از خط شهید قدس الله ارواحهم نقل می کند و کفعمی نیز آن را در البلد الامین آورده ــ که به این شکل آمده:

اجابت دعا به خاطر وقت و حال و مکان و عبادت ارکان و نام های عظیم است. پس از حیث وقت، سحر مؤثر است به خاطر جریان یعقوب علیه السلام و گفته شده: آن حضرت استغفار برای برادران یوسف علیه السلام را تا پنهان شدن ماه در شب دهم ماه به تأخیر انداخت؛ و گفته شده: به شب جمعه و وقت زوال تأخیر انداخت و نقل شده که وقتی زوال سایه ها اتفاق می افتد (وقت ظهر) و بادها وزیدن می گیرد، نسبت به طلب حوائج خود به خداوند رغبت کنید که آن ساعت، ساعت بازگشت کنندگان است و بین نماز مغرب و عشا نیز سفارش شده و روایت شده کسی که بین نماز مغرب و عشا دعا کند، دعای او ردّ نمی شود؛ و نیز آخر شب برای دعا مناسب است؛ زیرا روایت شده در آن زمان است که گفته می شود: آیا دعا کننده ای هست که دعایش را مستجاب کنم؟ آیا استغفار کننده ای هست که او را بیامرزم؟ و نیز هنگام افطار و ساعت آخر روز جمعه و بین طلوع فجر و طلوع شمس؛ و گفته شده بین الطلوعین روز جمعه، ساعت استجابت است و گفته شده: هنگام نشستن امام بر سر منبر هنگامه استجابت دعاست ؛ و گفته شده: هنگام مخفی شدن نصف قرص خورشید و در روز چهارشنبه بین نماز ظهر و عصر نیز موقع استجابت دعاست که این مطلب را جابر از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت کرده و در روایت وارد شده که دعای بین دو نماز ردّ نمی شود.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله روایت شده که در ماه ذی القعده شب مبارکی وجود دارد که شب دهم آن ماه است که خداوند به بندگانش نظر رحمت می کند و شب عرفه سرور شب ها برای ابراهیم علیه السلام و شب مغفرت برای داود علیه السلام است؛ و گفته شده: دعا هنگام کنار هم قرار گرفتن مشتری و رأس الذنب سفارش شده و این اقتران در هر چهارده سال یک بار اتفاق می افتد.

و حال دعا نیز در استجابت مؤثر است؛ مانند حال مریض و دعای پدر در حق فرزند و دعای فرزند در حق پدر و دعای حاجی و عمره گزار و مسافری که سفرش معصیت نباشد، تا این برگردد و دعای برادر در حق برادر خود بدون آن که بفهمد و نیز مظلوم که درب های آسمان برای او باز می شود و دعای او از ابرها بالاتر می رود و پروردگار می فرماید: به عزتم سوگند که حتما تو را یاری خواهم کرد، ولو بعد از مدت زمانی که بگذرد؛ و نیز دعای پیشوای عدالت پیشه و نیز دعا با دست های بلند و در حال سجده و نیز دعای مضطر و هنگام لرزیدن بدن و غلبه اندوه ها و هنگام دیدن هلال ماه و در شب قدر و هنگامی که سپاهیان به هم می رسند.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: هنگام به هم رسیدن سپاهیان و هنگام برپایی نماز و بارش باران و خواندن خروس و بعد از دعا در حق چهل مؤمن و بعد از صدقه دادن، دعا کنید، زیرا صدقه بال استجابت دعاست .

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هنگام یاد کردن از صالحان، و نیز هنگام بریدن علاقه ها از ما سوی الله، رحمت خداوند نازل می شود.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که به قومی نیکی کند و آنان با تشکر و سپاس از او نپذیرند، و آن شخص بر آنان نفرین کند، دعای او در حق آن قوم مستجاب می شود و نیز بعد از قرائت «قل هو الله احد» دعا مستجاب است.

اما مکان دعا، در پانزده نقطه دعا مستجاب است: در مکه و نزد ناودان و نزد مقام ابراهیم و نزد حجر الاسود و بین مقام ابراهیم و درب بیت الله و درون کعبه و نزد چاه زمزم و بالای کوه صفا و مروه و نزد مشعر الحرام و نزد جمرات سه گانه و هنگام دیدن کعبه.

و اما از نظر عبادت؛ پس در نماز، هر سجده ای محل استجابت دعاست؛ زیرا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در رکوع، پروردگار را تعظیم کنید و بزرگ بدارید و اما در سجده، در دعا کردن تلاش فراوان کنید که شایسته است که دعایتان مستجاب گردد و هنگام «سمع الله لمن حمده، ربّنا و لک الحمد» دعا کردن سفارش شده.

روایت شده که مردی این جملات را به زبان آورد، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دوازده هزار فرشته با هم مسابقه دارند که اول کدام یک از آنان ثواب این دعا را بنویسند؛ و نیز در هنگام اذان، وقتی کسی مثل جمله مؤذن را تکرار می کند؛ و هنگام آخرین تشهد که این ها در یک شبانه روز نود موضع است؛ زیرا روایت شده که در هر شبانه روز، نود زمان وجود دارد که در آن دعا مستجاب است؛ و نیز بعد از نمازهای واجب و بعد از نماز طواف.

اما اسماء خداوند، آیه الکرسی پنجاه کلمه دارد که هر کلمه آن برکتی دارد و کسی که قبل از ذکر حاجت خود آیه الکرسی را بخواند، حاجت روا می شود؛ و سوره یس که همه خیر دنیا و آخرت را دارد و کسی که شب آن را بخواند، مصیبت او از بین می برد و کسی که در روز آن را بخواند، حاجت روا می شود؛ و نیز بعد از ثنا و مدح خدای متعال و هر کس آیه «وَ مَنْ يَعْمَلْ سُوءاً أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ؛» - . نساء / ۱۱۰ - {کسی که کار بدی انجام دهد یا به خود ستم کند، تا آخر آیه} و نیز آیه «وَ الَّذينَ إِذا فَعَلُوا فاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ؛» - . آل عمران / ۱۳۵ - {و آنها که وقتی مرتکب عمل زشتی شوند، یا به خود ستم کنند تا آخر آیه} سپس از خداوند طلب مغفرت از گناهانش نماید، خداوند او را می بخشد.

و گفته شده: کسی که نزد قبر پیامبر صلی الله علیه و آله بایستد و این آیه را «إِنَّ اللَّهَ وَ مَلائِكَتَهُ» - . احزاب / ۵۶ - تا آخر را بخواند، سپس هفتاد بار بگوید: صلوات خداوند بر تو و اهل بیت تو ای محمد! فرشته ای او را ندا می دهد: صلوات خداوند بر تو ای فلانی! حاجتی از حوائج تو ساقط نمی شود.

و گفته شده: کسی که هنگام گرمای شدید بگوید: خداوندا! مرا از گرمای جهنم پناه ده؛ و هنگام سرمای شدید بگوید: خداوندا! مرا از سرمای جهنم، پناه بده، چنین کسی پناه داده می شود.

و از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: کسی که زیاد استغفار کند، خداوند برای او از هر غصه ای گشایشی قرار می دهد و از هر تنگنایی راه خروج پیدا می کند و او را از راهی که خیال هم نمی کند، روزی می دهد.

**[ترجمه]

«۱۶»

مهج، [مهج الدعوات]: أَوْقَاتُ الْإِجَابَهِ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ فِي أَوَّلِ سَاعَهٍ مِنْ ظُهْرِ يَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ فِي الثُّلُثِ الْأَخِيرِ مِنْ كُلِّ لَيْلَهٍ وَ فِي لَيْلَهِ الْجُمُعَهِ كُلِّهَا وَ عِنْدَ نُزُولِ الْمَطَرِ وَ بَعْدَ فَرَائِضِ الصَّلَوَاتِ وَ عَقِيبَ صَلَاهِ الْمَغْرِبِ إِذَا سَجَدَ بَعْدَهَا وَ عِنْدَ وَقْتِ الْخُشُوعِ وَ عِنْدَ وَقْتِ الْإِخْلَاصِ فِي الدُّمُوعِ وَ إِذَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ لِلظُّهْرِ قَدْرُ رُمْحٍ كُلَّ يَوْمٍ وَ فِي هَذِهِ الْأَوْقَاتِ مَا رَوَيْنَاهُ وَ مِنْهَا مَا رَأَيْنَاهُ.

فَصْلٌ فِيمَا نَذْكُرُهُ مِنَ الشُّهُورِ الْعَرَبِيَّهِ الْمَذْكُورَهِ لِلدَّعَوَاتِ عَلَى أَهْلِ الْعَدَاوَاتِ الْغَدَاوَاتِ فَمِنْ ذَلِكَ أَشْهُرُ الْحُرُمِ- ذُو الْقَعْدَهِ وَ ذُو الْحِجَّهِ وَ مُحَرَّمٌ وَ شَهْرُ رَجَبٍ وَ رَوَيْنَاهُ فِي كِتَابِ اخْتَصَرْنَاهُ تَأْلِيفِ مُحَمَّدِ بْنِ حَبِيبٍ مَا يَقْتَضِي أَنَّ أَحَقَّهَا بِالْإِجَابَهِ ذُو الْقَعْدَهِ وَ شَهْرُ رَجَبٍ وَ وَجَدْتُ بِذَلِكَ عِدَّهَ رِوَايَاتٍ فِي الْجَاهِلِيَّهِ وَ الْإِسْلَامِ (۱).

وَ أَمَّا حَدِيثُ حَزِيرَانَ فَإِنَّنَا رُوِّينَاهُ فِي كِتَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْأَنْصَارِيِّ مِنَ الْجُزْءِ الْخَامِسِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: وَ ذُكِرَ عِنْدَهُ حَزِيرَانُ فَقَالَ هُوَ الشَّهْرُ الَّذِي دَعَا فِيهِ مُوسَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فَمَاتَ فِي يَوْمٍ وَ لَيْلَهٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ثَلَاثُمِائَهِ أَلْفٍ مِنَ النَّاسِ.

أَقُولُ وَ إِنَّمَا فَعَلَ ذَلِكَ لَمَّا فُتِنُوا بِحِيلَهِ بَلْعَمَ بْنِ بَاعُورَاءَ وَ غَيْرِهِ مِنَ الْآفَاتِ-.

وَ فِي حَدِيثٍ آخَرَ مِنْ كِتَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الشُّهُورَ وَ خَلَقَ حَزِيرَانَ وَ جَعَلَ الْآجَالَ فِيهِ مُتَقَارِبَهً.

**[ترجمه]مهج الدعوات: زمان های اجابت دعا هنگام زوال شمس است و هنگام اذان و اولین ساعت ظهر روز جمعه و در یک سوم آخر هر شب و در تمام شب جمعه و هنگام نزول باران و بعد از نمازهای واجب و بعد از نماز مغرب، وقتی بعد از آن به سجده برود و هنگام خشوع در برابر خداوند، و هنگام وقت اخلاص در اشک ریختن و وقتی که از روز برای ظهر به اندازه یک نیزه در هر روز مانده باشد و برخی از این اوقات برای ما روایت شده که موقع استجابت دعاست و برخی از آن را خود دیده ایم _ اما حدیث در باره ماه حزیران است که اوایل تابستان است.

پس به درستی که در کتاب عبد اللّه بن حماد انصاری در جزو پنجم از حضرت ابی عبد اللّه علیه السّلام مروی است که در خدمت آن حضرت ماه حزیران مذکور شد. پس فرمودند که: این ماهی است که در این ماه موسی بن عمران بر هلاکت جمعی از بنی اسرائیل دعا کرد، پس در یک شبانه روز سیصد هزار کس از ایشان هلاک شدند.

ابن طاوس گوید که و نفرین موسی بر این جماعت از جهت آن بود که به اغوای بلعم بن باعورا و حیله او همگی از دین برگشته و مرتد و کافر شده بودند.

و در حدیثی دیگر از همان کتاب از حضرت ابی عبد اللّه مروی است که خدای تعالی همه ماه ها را آفرید و از آن جمله ماه

حزیران را که در آن «اجل ها» را همه را نزدیک به یکدیگر گردانید.

**[ترجمه]

فَصْلٌ

فِیمَا نَذْکُرُهُ مِنْ أَوْقَاتِ الدَّعَوَاتِ لِلْإِجَابَاتِ فِیمَا یَأْتِی مِنْ کُلِّ سَنَهٍ مَرَّهً وَاحِدَهً فَمِنْ ذَلِکَ دَعَوَاتُ لَیَالِی الْقَدْرِ الثَّلَاثِ وَ خَاصَّهً إِنْ عَلِمَهَا أَحَدٌ بِذَاتِهَا وَ إِلَّا فَإِنَّ لَیْلَهَ ثَلَاثٍ وَ عِشْرِینَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ أَرْجَحُ فِی تَعْظِیمِ الدَّعَوَاتِ وَ إِجَابَتِهَا وَ مِنْ ذَلِکَ أَیَّامُ هَذِهِ الثَّلَاثِ لَیَالٍ وَ مِنْ ذَلِکَ یَوْمُ مَوْلِدِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ لَیْلَهُ مَبْعَثِهِ الشَّرِیفِ وَ یَوْمِهِ وَ مِنْ ذَلِکَ یَوْمُ عَرَفَهَ وَ لَیْلَهُ عَرَفَهَ وَ خَاصَّهً إِذَا کَانَ بِالْمَوْقِفِ أَوْ عِنْدَ الْحُسَیْنِ علیه السلام وَ مِنْ ذَلِکَ لَیَالِی الْأَعْیَادِ الثَّلَاثِ وَ أَیَّامُهَا وَ هِیَ لَیْلَهُ عِیدِ الْغَدِیرِ

ص: ۳۵۱

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۴۴۳.

وَ یَوْمُهُ وَ لَیْلَهُ عِیدِ الْفِطْرِ وَ یَوْمُهَا وَ لَیْلَهُ عِیدِ الْأَضْحَی وَ یَوْمُهَا وَ مِنْ ذَلِکَ أَوَّلُ لَیْلَهٍ مِنْ رَجَبٍ- وَ فِی رِوَایَهٍ کُلَّ لَیْلَهٍ وَ یَوْمُ النِّصْفِ مِنْهُ وَ لَیْلَهُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ أَوْقَاتٌ قَدْ ذَکَرْنَاهَا فِی مَوَاضِعَ مِنْ کِتَابِ- مُهِمَّاتٍ فِی صَلَاحِ الْمُتَعَبِّدِ وَ تَتِمَّاتٍ لِمِصْبَاحِ الْمُتَهَجِّدِ(۱)

**[ترجمه]در اوقات اجابت دعا که در هر سال یک مرتبه باشد

از آن جمله شب قدر است که آن شب نوزدهم و شب بیست و یکم و شب بیست و سوم ماه رمضان المبارک است و خصوصا اگر چنانچه احدی به شب قدر بعینه علم داشته باشد و اگر به یقین ندانسته باشد، پس به درستی که احادیث در باره فضیلت شب بیست و سوم پیشتر است و از برای اجابت دعاها این شب راجح تر است. و از آن جمله روزهای این شب هاست. یعنی روز نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سوم و از آن جمله روز عید مولود پیغمبر صلی اللّه علیه و آله است که هفدهم ماه ربیع الاول است و شب مبعث پیغمبر که بیست و هفتم ماه رجب است و روز آن و از آن جمله روز عرفه و شب عرفه است، خصوصا از برای شخصی که در عرفات یا در کربلای معلّا باشد و از آن جمله شب ها و روزهای سه عید است و آن شب عید غدیر است و روز اوست . و شب عید رمضان و روز آن است و شب عید قربان و روز آن است و از آن جمله شب اوّل ماه مبارک رجب است و به روایتی دیگر هر شب از ماه رجب و از آن جمله روز نیمه رجب و شب آن و روز نصف شعبان و شب آن است و باقی اوقات دیگر را ما در چند موضع از کتاب مهمات در صلاح متعبّد و تتمّات از برای مصباح متهجّد ذکر نموده ایم .

**[ترجمه]

فِیمَا نَذْکُرُهُ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی وَ ذَکَرْنَا بَعْضَهَا فِی الْجُزْءِ الْأَوَّلِ مِنَ الْکِتَابِ الْمَذْکُورِ بِرِوَایَاتٍ وَ وَصْفٍ مَأْثُورٍ وَ نَحْنُ نَذْکُرُهَا هُنَا جُمْلَهً فَنَقُولُ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ الرَّغْبَهِ یَبْسُطُ رَاحَتَیْهِ وَ یَدْعُو وَ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ الرَّهْبَهِ یَجْعَلُ بَاطِنَ کَفَّیْهِ إِلَی الْأَرْضِ وَ ظَاهِرَهُمَا إِلَی السَّمَاءِ وَ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ التَّضَرُّعِ حَرَّکَ أَصَابِعَهُ یَمِیناً وَ شِمَالًا وَ بَاطِنَ کَفَّیْهِ إِلَی السَّمَاءِ وَ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ التَّبَتُّلِ رَفَعَ إِصْبَعَهُ مَرَّهً وَ حَطَّهَا مَرَّهً وَ یَکُونُ عِنْدَ الْعَبَرَاتِ وَ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ الِابْتِهَالِ رَفَعَ بَاطِنَ کَفَّیْهِ حِذَاءَ وَجْهِهِ وَ إِذَا أَرَادَ دُعَاءَ الِاسْتِکَانَهِ جَعَلَ یَدَیْهِ عَلَی مَنْکِبَیْهِ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ یَبْدَأَ بِتَحْمِیدِ اللَّهِ تَعَالَی جَلَّ جَلَالُهُ وَ الثَّنَاءِ عَلَیْهِ وَ الصَّلَاهِ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ آلِهِ ثُمَّ یَذْکُرُ حَاجَتَهُ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ قَلْبُهُ غَافِلًا وَ لَا لَاهِیاً وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ یَکُونَ طَاهِراً مِنْ مَظَالِمِ الْعِبَادِ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ عَاذِراً لِظَالِمٍ عَلَی ظُلْمِهِ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ جَبَّاراً وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ یَکُونَ عِنْدَ الدُّعَاءِ تَقِیّاً وَ نِیَّتُهُ صَادِقَهً وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ دَاعِیاً فِی دَفْعِ مَظْلِمَهٍ عَنْهُ وَ قَدْ ظَلَمَ هُوَ عَبْداً آخَرَ بِمِثْلِهَا وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنَّهُ یَجْتَنِبُ الذُّنُوبَ بَعْدَ دُعَائِهِ حَتَّی تُقْضَی حَاجَتُهُ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ یَکُونَ عِنْدَ دُعَائِهِ آئِباً تَائِباً صَالِحاً صَادِقاً وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ دَاعِیاً فِی قَطِیعَهِ رَحِمٍ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَنْ لَا یَکُونَ دُعَاءَ مُحِبٍّ عَلَی حَبِیبِهِ

فَإِنَّ الْحَدِیثَ وَرَدَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: أَنَّهُ سَأَلَ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ أَلَّا یَسْتَجِیبَ لَهُ فِیهِ.

وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِی أَلَّا یَدْعُوَ عَلَی أَهْلِ الْعِرَاقِ

فَإِنِّی رَوَیْتُ فِی الْجُزْءِ الْأَوَّلِ مِنْ کِتَابِ التَّجَمُّلِ مِنْ تَرْجَمَهِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمٍ: أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی أَوْحَی إِلَی إِبْرَاهِیمَ علیه السلام أَنْ

ص: ۳۵۲

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۴۴۷.

لَا يَدْعُوَ عَلَى أَهْلِ الْعِرَاقِ وَ ذَكَرَ فِي الْحَدِيثِ سَبَبَ ذَلِكَ. وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِي أَنْ يُطَهِّرَ طَعَامَهُ مِنَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ الشُّبُهَاتِ عِنْدَ حَاجَتِهِ إِلَى إِجَابَةِ الدَّعَوَاتِ وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِي أَنْ يَكُونَ فِي يَدِهِ خَاتَمٌ فَصُّهُ فَيْرُوزَجٌ

فَقَدْ رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ إِنِّي لَأَسْتَحِي مِنْ عَبْدٍ يَرْفَعُ يَدَهُ وَ فِيهَا خَاتَمٌ فَصُّهُ فَيْرُوزَجٌ فَأَرُدُّهَا خَائِبَةً.

وَ مِنْ صِفَاتِ الدَّاعِي أَنْ يَكُونَ فِي يَدِهِ خَاتَمٌ عَقِيقٍ لِأَنَّنَا رَوَيْنَا عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَا رُفِعَتْ كَفٌّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ كَفٍّ فِيهَا خَاتَمُ عَقِيقٍ (۱).

**[ترجمه]در صفات دعاکننده

ابن طاوس علیه الرّحمه گوید که: و من بعضی از صفات داعی را در جزو اوّل از کتاب مذکور به روایت ها ذکر کرده ام و صفت هائی که از ائمّه علیهم السلام منقول است و در این کتاب نیز قدر کمی از آنها را بر سبیل اجمال ذکر می کنیم. پس می گوئیم که: هر گاه که داعی طلبیدن چیزی را از خدای تعالی اراده داشته باشد، پس باید که در وقت دعا خواندن دو دست خود را بگشاید و کف دست خود را به جانب آسمان کند و هر گاه خواهد که از جهت ترس از عذاب آخرت دعائی خواند، کف دست خود را به جانب زمین بگرداند و پشت دست ها را به طرف آسمان کند و اگر دعا جهت تضرع و زاری باشد، انگشتان خود را به چپ و راست حرکت دهد و کف دست های خود را به جانب آسمان کند و هر گاه خواهد دعای انقطاع از خلایق و توسل به جناب اقدس الهی را بخواند، انگشتان خود را بلند کند و آنها را مرتبه دیگر پست کند و اگر خواهد که دعا بر دشمنان کند و ایشان را نفرین و لعن کند، دست های خود را برابر روی خود بلند کند و گریه کند، آن گاه دعا خواند و اظهار عجز و ناتوانی خود نماید، باید که دست راست خود را بر دوش چپ و دست چپ را بر دوش راست گذارد.

و از جمله شرائط دعا کردن آن است که اوّل ابتدا به حمد و ستایش خدای تعالی و صلوات بر محمّد و بر آل او علیهم السلام کند پس آنگاه حاجت خود را نام برده، از جناب اقدس الهی درخواست نماید.

و دیگر آنکه خواننده دعا باید که بداند که دعا کردن و زاری نمودن در خلوت و پنهانی بهتر از دعای بلند و آشکار و در میان مردمان است.

و از جمله صفات دعاکننده آن است که دل او از یاد آوردن خدای تعالی و نعمتهای دنیوی و اخروی او و از ترس عقوبت ها و عذاب های دنیوی و اخروی غافل نباشد و به فکرها و خیالات نامشروع و وسوسه های شیطانی مشغول نگردد.

و دیگر آنکه باید که خوراک و پوشاک او از حلال باشد نه از حرام .

و دیگر آنکه بری الذّمه و پاک از حقوق النّاس و از ستم نمودن بر بندگان خدای تعالی باشد.

و دیگر آنکه راضی به ظلم کردن شخصی دیگر نباشد هر چند او را در آن دخلی نباشد.

و دیگر آنکه باید که متکبّر نباشد، بلکه پرهیزگار و با نیّت صادق و درست باشد.

و دیگر آنکه دعا جهت رفع ظلم شخصی از او نکند و حال آنکه خود به دیگر ظلم کرده باشد.

و دیگر آنکه بعد از دعا مرتکب گناهان نشود تا آنکه دعای او مستجاب شود.

و از جمله شرایط استجابت دعا آن است که باید اوّلا از همه گناهان توبه و استغفار نماید و در کمال صلاح و سداد و راستگو باشد.

و دیگر آنکه دعا در قطع صله رحم نکند.

و دیگر آنکه دعا در حق دوست به حسب دنیا نباشد. زیرا که در حدیث وارد شده که پیغمبر خدا صلی اللّه علیه و آله از خدای خود مسألت نموده اند که دعای دوستی را در حق دوستی دیگر مستجاب نگرداند که دوستی ایشان از جهت غرض دنیوی باشد.

و از جمله شرائط آن است که نفرین بر اهل عراق نکند. ابن طاوس علیه الرّحمه گوید که در کتاب تجمل در ترجمه محمّد بن احمد بن حاتم روایتی مذکور است که خدای تعالی حضرت ابراهیم علیه السلام را از نفرین کردن بر اهل عراق نهی فرمودند و سبب آن در آن روایت مذکور است و لیکن از جهت اختصار ترک نمود.

و دیگر آنکه دعاکننده هر گاه که خواهد که دعای او مستجاب گردد، باید طعام خود را از حرام و از مشتبه به حرام پاک سازد.

و از جمله شرائط استجابت دعا آن است که دعاکننده انگشتری در دست داشته باشد که نگین آن فیروزه باشد. زیرا که از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام منقول است که فرمودند که از پیغمبر خدا صلّی اللّه علیه و آله مروی است که خدای تعالی فرموده اند که: من حیا می کنم از بنده ای که دست خود را بلند کند و حال آنکه در دست او انگشتری باشد که نگین آن فیروزه باشد. پس آن دست را ناامید برگرداند.

و دیگر از شرائط آن است که در دست او انگشتری باشد که نگین آن عقیق باشد. زیرا که از حضرت امام جعفر صادق علیه السّلام منقول است که فرمودند که: دستی به سوی خدای عزّ و جلّ برداشته و بلند گردانیده نمی شود که دوست تر باشد از دستی که در آن انگشتری باشد که نگین آن عقیق باشد.

**[ترجمه]

أَقُولُ

وَ قَالَ الْكَفْعَمِيُّ فِي كِتَابِ الْجُنَّهِ الْوَاقِيَهِ فِي أَثْنَاءِ ذِكْرِ آدَابِ الدَّاعِي مِنْ كِتَابِ الشِّدَّهِ الرَّابِعُ سَبَبُ الْإِجَابَهِ وَ قَدْ يَرْجِعُ إِلَى الْوَقْتِ

كَيَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ لَيْلَتِهِ وَ إِذَا غَابَ نِصْفُ الْقُرْصِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَهِ وَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ آكَدُهُ لَيَالِي الْقَدْرِ وَ أَيَّامُهَا وَ لَيَالِي عَرَفَهَ وَ الْمَبْعَثِ وَ الْغَدِيرِ وَ الْفِطْرِ وَ الْأَضْحَى وَ أَيَّامُهَا وَ لَيَالِي الْإِحْيَاءِ الْأَرْبَعَهُ وَ هِيَ غُرَّهُ رَجَبٍ وَ لَيْلَهُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ لَيْلَتَا الْعِيدَيْنِ وَ يَوْمِ الْمَوْلِدِ وَ النِّصْفِ مِنْ رَجَبٍ وَ الْأَشْهُرِ الْحُرُمِ الْأَرْبَعِ- ذِي الْقَعْدَهِ وَ ذِي الْحِجَّهِ وَ الْمُحَرَّمِ وَ رَجَبٍ وَ عِنْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ كُلِّ يَوْمٍ وَ عِنْدَ هُبُوبِ الرِّيَاحِ وَ نُزُولِ الْمَطَرِ وَ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ قِرَاءَهِ الْجَحْدِ عَشْراً مَعَ طُلُوعِ الشَّمْسِ يَوْمَ الْجُمُعَهِ وَ عِنْدَ قِرَاءَهِ الْقَدْرِ خَمْسَ عَشْرَهَ مَرَّهً وَ فِي الثُّلُثِ الْأَخِيرِ مِنْ لَيْلَهِ الْجُمُعَهِ وَ عِنْدَ الْأَذَانِ وَ قِرَاءَهِ الْقُرْآنِ وَ قَدْ يَرْجِعُ إِلَى الْمَكَانِ كَالْمَسْجِدِ وَ الْحَرَمِ وَ الْكَعْبَهِ وَ عَرَفَهَ وَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ الْحَائِرِ- وَ قَدْ يَرْجِعُ إِلَى الْفِعْلِ كَأَعْقَابِ الصَّلَاهِ وَ فِي سُجُودِهِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ وَ دَعْوَهِ الْحَاجِّ لِمُتَعَلِّقِيهِ وَ السَّائِلِ لِمُعْطِيهِ وَ الْمَرِيضِ لِعَائِدِهِ الْخَامِسُ حَالاتُ الدَّاعِي فَدُعَاءُ الصَّائِمِ مُسْتَجَابٌ لَا يُرَدُّ وَ كَذَا الْمَرِيضُ وَ الْغَازِي وَ الْحَاجُّ وَ الْمُعْتَمِرُ وَ مَنْ صَلَّى صَلَاهً لَا يَخْطُرُ عَلَى قَلْبِهِ فِيهَا شَيْ ءٌ مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا فَإِنَّهُ لَا يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى وَ مَنِ اقْشَعَرَّ جِلْدُهُ وَ دَمَعَتْ عَيْنَاهُ

۱- ۱. مهج الدعوات ص ۴۴۸- ۴۵۰.

وَ مَنْ تَطَهَّرَ وَ جَلَسَ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ وَ مَنْ بِيَدِهِ خَاتَمُ فَيْرُوزَجٍ أَوْ عَقِيقٍ فَصُّهُ أَوْ كُلُّهُ وَ مَا اجْتَمَعَ أَرْبَعُ نَفَرٍ إِلَّا تَفَرَّقُوا عَنْ إِجَابَةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

**[ترجمه]کفعمی در کتاب «الجنه الواقیه» در اثنای بر شمردن آداب دعا کننده از کتاب «الشّدّه» می گوید:

چهارم: سبب اجابت دعا گاهی به زمان بر می گردد، مانند روز و شب جمعه و وقتی که نیمی از قرص خورشید در روز جمعه پنهان می گردد و ماه رمضان و مؤکّد ترین زمان آن شب ها و روزهای قدر است و نیز شب های عرفه و مبعث و غدیر و فطر و قربان و روزهای این مناسبت ها و شب های چهارگانه احیا که اول رجب و شب نیمه شعبان و شب دو عید و روز ولادت پیامبر، و نیمه رجب و ماه های چهارگانه حرام یعنی ذی قعده و ذی حجه و محرم و رجب و هنگام زوال خورشید در هر روز و هنگام وزیدن باد و باریدن باران و هنگام طلوع فجر تا طلوع خورشید و هنگام ده بار قرائت سوره کافرون در هنگام طلوع خورشید در روز جمعه و هنگام پانزده بار قرائت سوره قدر و در ثلث آخر شب جمعه و هنگام اذان و قرائت قرآن.

و گاهی اسباب اجابت به مکان بر می گردد، مانند مسجد و حرم و کعبه و عرفات و مشعر و حائر حسینی علیه السلام ؛ و گاهی اسباب اجابت به فعل آدمی بر می گردد، مانند دعای بعد از نماز و در سجده پس از نماز مغرب و دعای حاجی در حق بستگانش و دعای سائل در حق کسانی که به او چیزی می دهند و دعای مریض در حق عیادت کنندگان او.

پنجم: حالات دعا کننده است؛ پس دعای روزه دار مستجاب است و ردّ نمی شود و همچنین است دعای مریض و جنگاور و حاجی و عمره گزار؛ و کسی که نمازی بخواند در حالی که چیزی از امور دنیوی به قلب او خطور نکند، او از خدا چیزی نمی خواهد، مگر این که خدای متعال به او عطا می کند؛ و کسی که اندامش بلرزد و چشمش اشکبار شود، و کسی که طهارت داشته باشد و به انتظار شروع نماز بنشیند و کسی که در دستش انگشتری فیروزه یا عقیق باشد، حال نگین آن عقیق باشد یا همه آن دعای او مستجاب است و ردّ نمی شود؛ و هیچ چهار نفری جمع نشدند، مگر این که با استجابت دعایشان متفرق می شوند؛ ان شاء الله .

**[ترجمه]

باب ۲۲ من یستجاب دعاؤه و من لا یستجاب

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ طَلْحَةَ النَّهْدِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَةٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ وَ تُفَتَّحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَ تَصِيرُ إِلَى الْعَرْشِ دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ وَ الْمَظْلُومِ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ وَ الْمُعْتَمِرِ حَتَّى يَرْجِعَ وَ الصَّائِمِ حَتَّى يُفْطِرَ(۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: دعای چهار کس رد نمی شود و درهای آسمان برابر آن

گشاده است تا به عرش رسد: دعای پدر برای فرزندش و دعای ستم کشیده بر ستمکاراش و عمره کننده تا برگردد و روزه دار تا افطار کند. - . أمالی صدوق: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْوَلِیدِ بْنِ صَبِیحٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ عِنْدَهُ وَ عِنْدَهُ جَفْنَةٌ مِنْ رُطَبٍ فَجَاءَ سَائِلٌ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ سَائِلٌ آخَرُ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَقَالَ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَیْکَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ رَجُلًا لَوْ کَانَ لَهُ مَالٌ یَبْلُغُ ثَلَاثِینَ أَوْ أَرْبَعِینَ أَلْفاً ثُمَّ شَاءَ أَنْ لَا یَبْقَی مِنْهُ شَیْ ءٌ إِلَّا قَسَمَهُ فِی حَقٍّ فَعَلَ فَیَبْقَی لَا مَالَ لَهُ فَیَکُونُ مِنَ الثَّلَاثَةِ الَّذِینَ یُرَدُّ دُعَاؤُهُمْ عَلَیْهِمْ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مَنْ هُمْ قَالَ رَجُلٌ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا فَأَنْفَقَهُ فِی وُجُوهِهِ ثُمَّ قَالَ یَا رَبِّ ارْزُقْنِی وَ رَجُلٌ دَعَا عَلَی امْرَأَتِهِ وَ هُوَ ظَالِمٌ لَهَا فَیُقَالُ لَهُ أَ لَمْ أَجْعَلْ أَمْرَهَا بِیَدِکَ وَ رَجُلٌ جَلَسَ فِی بَیْتِهِ وَ تَرَکَ الطَّلَبَ ثُمَّ یَقُولُ یَا رَبِّ ارْزُقْنِی فَیَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ أَ لَمْ أَجْعَلْ لَکَ السَّبِیلَ إِلَی الطَّلَبِ لِلرِّزْقِ (۲).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمودند: ولید بن صبیح گوید: خدمت امام ششم بودم و یک طبق خرما نزد آن حضرت بود. گدائی آمد به او داد. سپس گدای دیگر آمد به او هم داد، سپس گدای دیگر آمد، فرمود خدا به تو وسعت رزق دهد و بعد فرمود: اگر کسی سی هزار، چهل هزار هم داشته باشد و بخواهد همه را در راه حق بخشش کند می تواند، ولی بی چیز می شود و از آنها می باشد که دعایشان به خودشان برمی گردد. عرض کردم: قربانت آن ها کیانند؟ فرمود: مردی که خدای عز و جل مالی روزی اش کرده و همه آن را در راه حق بخشش نموده و می گوید خدایا! روزی بده و مردی که بر زنش ستم می کند و نفرینش می کند در جوابش می گوید مگر اختیارش را به دست تو نگذاشتم، کسی که در خانه نشسته و دری را به روی خود بسته و می گوید خدایا! روزی مرا بده، خدای عز و جل می فرماید: مگر برای تو راه تحصیل روزی قرار نداده ام؟ - . خصال ۱ : ۷۷

-

**[ترجمه]

«۳»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ زِیَادٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۵۹.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۷۷.

صلی الله علیه و آله قَالَ: أَصْنَافٌ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ مِنْهُمْ مَنْ أَدَانَ رَجُلًا دَيْناً إِلَى أَجَلٍ فَلَمْ يَكْتُبْ عَلَيْهِ كِتَاباً وَ لَمْ يُشْهِدْ عَلَيْهِ شُهُوداً وَ رَجُلٌ يَدْعُو عَلَى ذِي رَحِمٍ وَ رَجُلٌ تُؤْذِيهِ امْرَأَتُهُ بِكُلِّ مَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ وَ هُوَ فِي ذَلِكَ يَدْعُو اللَّهَ عَلَيْهَا وَ يَقُولُ اللَّهُمَّ أَرِحْنِي مِنْهَا فَهَذَا يَقُولُ اللَّهُ لَهُ عَبْدِي أَ وَ مَا قَلَّدْتُكَ أَمْرَهَا فَإِنْ شِئْتَ خَلَّيْتَهَا وَ إِنْ شِئْتَ أَمْسَكْتَهَا وَ رَجُلٌ رَزَقَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَالًا ثُمَّ أَنْفَقَهُ فِي الْبِرِّ وَ التَّقْوَى فَلَمْ يَبْقَ لَهُ مِنْهُ شَيْ ءٌ وَ هُوَ فِي ذَلِكَ يَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ فَهَذَا يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَ وَ لَمْ أَرْزُقْكَ وَ أَغْنَيْتُكَ أَ فَلَا اقْتَصَدْتَ

وَ لِمَ تُسْرِفُ إِنِّي لَا أُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ وَ رَجُلٌ قَاعِدٌ فِي بَيْتِهِ وَ هُوَ يَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ- لَا يَخْرُجُ وَ لَا يَطْلُبُ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ هَذَا يَقُولُ اللَّهُ لَهُ عَبْدِي إِنِّي لَمْ أَحْظُرْ عَلَيْكَ الدُّنْيَا وَ لَمْ أَرْمِكَ فِي جَوَارِحِكَ وَ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَلَا تَخْرُجُ وَ تَطْلُبُ الرِّزْقَ فَإِنْ حَرَمْتُكَ عَذَرْتُكَ وَ إِنْ رَزَقْتُكَ فَهُوَ الَّذِي تُرِيدُ(۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام از پدرانشان علیهم السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله که فرمودند: گروه هایی هستند که دعای آنان مستجاب نمی شود: کسی که پولی به دیگری برای مدّتی معیّن قرض داده است، و در این باره سندی یا دستخطی نگرفته است، و شاهدی هم بر آن گواه قرار نداده است؛ و مردی که علیه خویشاوند نسبی خود نفرین کند؛ و مردی که زنی او را با تمام توان آزار می دهد؛ [ولی او علیه آن زن نفرین می کند و او را طلاق نمی دهد] و دعا می کند که خدا او را از آن زن راحت کند و بین او و آن زن جدایی بیندازد؛ پس به چنین مردی گفته می شود: امر طلاق او به دست خود توست! راه او را باز بگذار (طلاقش بده که برود). - . قرب الإسناد: ۵۳ -

**[ترجمه]

«۴»

جا، [المجالس] للمفيد ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي الْمُفِيدُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْقَاسَانِيِّ عَنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنِ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ حَفْصٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ لَا يَسْأَلَ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ فَلْيَيْأَسْ مِنَ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ لَا يَكُونُ لَهُ رَجَاءٌ إِلَّا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَإِنَّهُ إِذَا عَلِمَ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكَ مِنْ قَلْبِهِ لَمْ يَسْأَلِ اللَّهَ شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ (۲).

**[ترجمه]مجالس شیخ مفید، امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کسی از شما می خواهد از خداوند چیزی بخواهد که حتما مستجاب گردد، باید از همه مردم نومید گردد و فقط امید او به خدای عزّ و جلّ باشد؛ زیرا وقتی خداوند این را در دل او ببیند، از خداوند چیزی نمی خواهد مگر این که خدا به او عطا می کند. - . امالی طوسی ۱ : ۳۴ ، امالی مفید: ۲۷۴ -

**[ترجمه]

«۵»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي الْمُفِيدُ عَنِ الْجِعَابِيِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ يُوسُفَ عَنْ

زَكَرِيَّا الْمُؤْمِنِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَرْبَعَهٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَهٌ الْإِمَامُ الْعَادِلُ لِرَعِيَّتِهِ وَ الْأَخُ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ يُوَكِّلُ اللَّهُ بِهِ مَلَكاً يَقُولُ لَهُ وَ لَکَ مِثْلُ مَا دَعَوْتَ لِأَخِيکَ وَ الْوَالِدُ لِوَلَدِهِ وَ الْمَظْلُومُ يَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی لَأَنْتَقِمَنَّ لَکَ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ (۳).

ص: ۳۵۵

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۵۳.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۴.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۴۹.

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار نفر هستند که دعایشان ردّ نمی شود: امامی که با رعیت خود عادل باشد و برادری که پشت سر برادر خود دعا می کند که خداوند فرشته ای بر او می گمارد که به او می گوید: برای توست مثل آن دعایی که در حق برادرت کردی! و دعای پدر در حق فرزندش و نیز دعای مظلوم؛ پروردگار عزّ و جلّ می فرماید: قسم به عزت و جلالم که برای تو ــ ولو بعد از مدتی ــ انتقام می گیرم. - . امالی طوسی ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَسْكَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لَا یُحْجَبْنَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَی دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ إِذَا بَرَّهُ وَ دَعْوَتُهُ عَلَیْهِ إِذَا عَقَّهُ وَ دُعَاءُ الْمَظْلُومِ عَلَی ظَالِمِهِ وَ دُعَاؤُهُ لِمَنِ انْتَصَرَ لَهُ مِنْهُ وَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ دَعَا لِأَخٍ لَهُ مُؤْمِنٍ وَاسَاهُ فِینَا وَ دُعَاؤُهُ عَلَیْهِ إِذَا لَمْ یُوَاسِهِ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَیْهِ وَ اضْطِرَارِ أَخِیهِ إِلَیْهِ (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: سه دعاست که از (استجابت) خدای متعال بازداشته نمی شود: دعای پدر در حق فرزند خویش، وقتی فرزندش به او نیکی کند؛ و نفرین پدر در حق فرزندش وقتی او را عاقّ کند و دعای مظلوم در حق کسی که به او ستم کرده و دعای مظلوم در حق کسی که او را یاری کرده و مرد مؤمنی که برای برادر مؤمنش دعا کند که آن برادر مؤمن را به خاطر ما اهل بیت یاری کند و نفرین او در حق برادرش وقتی قدرت یاری او را داشته باشد و برادرش به او نیاز مبرم داشته باشد و او را یاری نکند. - . امالی طوسی ۱ : ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ أَبِی هُرَیْرَةَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَ إِنْ كَانَتْ مِنْ فَاجِرٍ مُحْوِبٍ عَلَی نَفْسِهِ (۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: دعای ستمدیده مستجاب است اگر چه آن دعا از جانب انسان بدکاری باشد که علیه خود گناه کرده باشد. - . امالی طوسی ۱ : ۳۱۷ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال]: فِیمَا أَوْصَی بِهِ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله یَا عَلِیُّ أَرْبَعَةٌ لَا تُرَدُّ لَهُمْ دَعْوَةٌ إِمَامٌ عَادِلٌ وَ وَالِدٌ لِوَلَدِهِ وَ الرَّجُلُ یَدْعُو لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ وَ الْمَظْلُومُ یَقُولُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی لَأَنْتَصِرَنَّ لَكَ وَ لَوْ بَعْدَ حِینٍ (۳).

**[ترجمه]خصال: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در وصیتی به علی علیه السلام فرمود: یا علی چهار نفرند که دعای آنان رد نمی شود: رهبر عادل، و دعای پدر به فرزند، و دعای مردی که در غیاب برادر دینی خود او را دعا می کند، و دعای مظلوم . خداوند می فرماید: سوگند به عزت و جلالم که تو را یاری خواهم کرد اگر چه پس از گذشت مدتی باشد. - . خصال ۱ : ۹۲

-

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] عَنْ نَوْفٍ الْبِكَالِيِّ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَى عِيسَى علیه السلام قُلْ لِلْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ- لَا يَدْخُلُوا بَيْتاً مِنْ بُيُوتِي إِلَّا بِقُلُوبٍ طَاهِرَةٍ وَ أَبْصَارٍ خَاشِعَةٍ وَ أَكُفٍّ نَقِيَّةٍ وَ قُلْ لَهُمُ اعْلَمُوا أَنِّي غَيْرُ مُسْتَجِيبٍ لِأَحَدٍ مِنْكُمْ دَعْوَةً وَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي قِبَلَهُ مَظْلِمَةٌ.

**[ترجمه]خصال: امیر المومنین علیه السلام فرمودند: خداوند به عیسی بن مریم وحی کرد که به بزرگان بنی اسرائیل بگو به خانه ای از خانه های من وارد نشوند جز با دل های پاک و دیدگان خاشع و دستانی پاکیزه، و به آنان بگو: بدانید که من دعای هیچ یک از شما و هیچ یک از مخلوقات خودم را که بر گردن او حقی از مردم باشد مستجاب نخواهم کرد.

**[ترجمه]

«۱۰»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ الْحَارِثِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: خَمْسَةٌ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ رَجُلٌ جَعَلَ اللَّهُ بِيَدِهِ طَلَاقَ امْرَأَتِهِ فَهِيَ تُؤْذِيهِ وَ عِنْدَهُ مَا يُعْطِيهَا وَ لَمْ يُخَلِّ سَبِيلَهَا وَ رَجُلٌ أَبَقَ مَمْلُوكُهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ وَ لَمْ يَبِعْهُ وَ رَجُلٌ مَرَّ بِحَائِطٍ مَائِلٍ وَ هُوَ يُقْبِلُ إِلَيْهِ وَ لَمْ يُسْرِعِ الْمَشْيَ حَتَّى سَقَطَ عَلَيْهِ وَ رَجُلٌ أَقْرَضَ رَجُلًا مَالًا فَلَمْ يُشْهِدْ عَلَيْهِ وَ رَجُلٌ جَلَسَ فِي بَيْتِهِ وَ قَالَ اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي وَ لَمْ يَطْلُبْ (۴).

ص: ۳۵۶

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۲۸۶.

۲- ۲. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۳۱۷ و الحوب: الذنب.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۹۲.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۴۳.

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام نقل می کند که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دعای پنج کس مستجاب نمی شود: مردی که خداوند اختیار طلاق زنش را به او داده ولی او را اذیت می کند در حالی که مالی دارد که به او بدهد و او را رها کند، و مردی که برده او سه بار از او فرار کند و او را نفروشد، و مردی که از کنار دیوار کجی عبور کند و دیوار در حال فرو ریختن به روی اوست ولی شتاب نکند و دیوار بر او فرو ریزد، و مردی که به مردی قرض بدهد و بر آن شاهد نگیرد، و مردی که در خانه اش بنشیند و بگوید: خدایا! به من روزی برسان و خود طلب روزی نکند. - . خصال ۱ : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: إِذَا نَاوَلْتُمُ السَّائِلَ الشَّیْ ءَ فَاسْأَلُوهُ أَنْ يَدْعُوَ لَكُمْ فَإِنَّهُ يُجَابُ فِيكُمْ وَ لَا يُجَابُ فِي نَفْسِهِ لِأَنَّهُمْ يَكْذِبُونَ (۱).

**[ترجمه]خصال: در حدیث اربعمائه امیر المومنین علیه السلام فرمودند: هر گاه به دست سائلی چیزی دادید، از او بخواهید که برای شما دعا کند. که دعای او در باره شما پذیرفته؛ ولی در مورد خودش پذیرفته نیست، چرا که آنان دروغ می گویند. - . خصال ۲ : ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ عَنْ أَبِي زَكَرِيَّا عَنْ أَبِي سَيَّارٍ عَنْ سَوْرَهَ بْنِ كُلَيْبٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ سَأَلَنِي وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنِّي أَضُرُّ وَ أَنْفَعُ اسْتَجَبْتُ لَهُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام، و آن حضرت از رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله و سلّم روایت کرده است که خداوند بزرگ می فرماید: کسی که مرا دعا کند، و بداند (باور داشته باشد) که تنها منم که سود و زیان می رسانم، نیاز او را برآورده می سازم. - . ثواب الأعمال: ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أُجِيبُ دَعْوَهَ مَظْلُومٍ دَعَانِي فِي مَظْلِمَهٍ ظَلَمَهَا وَ لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِثْلُ تِلْكَ الْمَظْلِمَهِ(۳).

**[ترجمه]ثواب الأعمال: امام صادق علیه السّلام روایت کرده است که: خداونـد متعال می فرمایـد: به عزّت و جلالم سوگند که هرگز دعـای سـتمدیده ای را در رابطه بـا سـتمی که بر او رفته، و خـود نیز همـان سـتم را در حـق دیگران روا داشـته است، برآورده نمی سازم. - . ثواب الأعمال : ۲۴۲ -

**[ترجمه]

«۱۴»

صـح، [صـحیفه الرضا علیه السـلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: دُعَاءُ أَطْفَالِ أُمَّتِی مُسْتَجَابٌ مَا لَمْ یُقَارِفُوا الذُّنُوبَ (۴).

**[ترجمه]صـحیفه الرضا علیه السـلام: امام رضا علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضـرت فرمودند: دعای کودکان امت من مسـتجاب است، مادامی که نزدیک گناه نشده باشـند. - . صـحیفه الرضا: ۱۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

سر، [السرائر] عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُکَیْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رَجُلٌ قَالَ لَأَقْعُدَنَّ فِی بَیْتِی وَ لَأُصَلِّیَنَّ وَ لَأَصُومَنَّ وَ لَأَعْبُدَنَّ رَبِّی فَأَمَّا رِزْقِی فَسَیَأْتِینِی فَقَالَ هَذَا أَحَدُ الثَّلَاثَهِ الَّذِینَ لَا یُسْتَجَابُ لَهُمْ قُلْتُ وَ مَنِ الِاثْنَانِ الْآخَرَانِ

قَالَ رَجُلٌ لَهُ امْرَأَهٌ یَـدْعُو أَنْ یُرِیحَهُ اللَّهُ مِنْهَا وَ یُفَرِّقَ بَیْنَهُ وَ بَیْنَهَا فَیُقَالُ لَهُ أَمْرُهَا بِیَـدِکَ فَخَلِّ سَبِیلَهَا وَ رَجُلٌ کَانَ لَهُ حَقٌّ عَلَی إِنْسَانٍ لَمْ یُشْهِدْ عَلَیْهِ فَیَدْعُو اللَّهَ أَنْ یَرُدَّ عَلَیْهِ فَیُقَالُ لَهُ قَدْ أَمَرْتُکَ أَنْ تُشْهِدَ وَ تَسْتَوْثِقَ فَلَمْ تَفْعَلْ (۵).

**[ترجمه]سـرائر: عمر بن یزید می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردی می گوید: من در خانه ام می نشینم و نماز می گزارم و روزه می گیرم و پروردگارم را عبادت می کنم؛ اما روزی من به نزد من خواهد آمد؛ حضرت فرمود: این فرد یکی از سه نفری است که دعایشان مسـتجاب نمی شود! عرض کردم: دو نفر دیگر چه کسانی هسـتند؟ حضـرت فرمود: مردی که زنی دارد و دعا می کند که خدا او را از آن زن راحت کند و بین او و آن زن جدایی بیندازد؛ پس به چنین مردی گفته می شود: امر طلاق او به دست خود توست! راه او را باز بگذار (طلاقش بده که برود)؛ و مردی که حقی بر ذمه کسـی دارد و بر او گواه نگرفته؛ پس خـدا را می خوانـد که حق او را از آن شـخص به وی ردّ کند؛ به چنین شخصـی گفته می شود: من تو را امر کردم که بر او شاهد و وثیقه بگیری ولی نگرفتی! - . سرائر: ۴۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۶»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: ثَلَاثَهٌ دَعْوَتُهُمْ مُسْتَجَابَهٌ الْحَاجُّ فَانْظُرُوا بِمَا تَخْلُفُونَهُ وَ الْغَازِی فِی سَبِیلِ اللَّهِ فَانْظُرُوا کَیْفَ تَخْلُفُونَهُ وَ الْمَرِیضُ فَلَا تَعَرَّضُوهُ وَ لَا تُضْجِرُوهُ.

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۶۰.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۳۸.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۲۴۲.

۴- ۴. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۱۲.

۵- ۵. السرائر ص ۴۸۳.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ كَانَ أَبِی علیه السلام يَقُولُ: خَمْسُ دَعَوَاتٍ لَا يُحْجَبْنَ عَنِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى دَعْوَةُ الْإِمَامِ الْمُقْسِطِ وَ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَأَنْتَصِفَنَّ لَکَ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ وَ دَعْوَةُ الْوَلَدِ الصَّالِحِ لِوَالِدِهِ وَ دَعْوَةُ الْوَالِدِ الصَّالِحِ لِوَلَدِهِ وَ دَعْوَةُ الْمُؤْمِنِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ فَيَقُولُ وَ لَکَ مِثْلُهُ (۱).

مِنَ الْفِرْدَوْسِ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَکَّ فِيهِنَّ دَعْوَةُ الْوَالِدِ وَ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَ دَعْوَةُ الْمُسَافِرِ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَطِبْ کَسْبَکَ تستجاب تُسْتَجَبْ دَعْوَتُکَ فَإِنَّ الرَّجُلَ يَرْفَعُ اللُّقْمَهَ إِلَى فِيهِ حَرَاماً فَمَا تُسْتَجَابُ لَهُ أَرْبَعِينَ يَوْماً.

الْفُضَيْلُ بْنُ يَسَارٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَوْشَکُ دَعْوَهٍ وَ أَسْرَعُ إِجَابَهٍ دَعْوَةُ الْمُؤْمِنِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ.

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: دُعَاءُ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ يُدِرُّ الرِّزْقَ وَ يَدْفَعُ الْمَكْرُوهَ.

عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُعَاذِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: قَالَ لِيَ ادْعُ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَ أَنَا ضَامِنٌ لَکَ حَاجَتَکَ عَلَى اللَّهِ- اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِی وَ الْقَادِرُ عَلَى طَلِبَتِی وَ تَعْلَمُ حَاجَتِی فَأَسْأَلُکَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ لَمَّا قَضَيْتَهَا لِی.

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: الدُّعَاءُ لِأَخِيکَ بِظَهْرِ الْغَيْبِ يَسُوقُ إِلَى الدَّاعِی الرِّزْقَ وَ يَصْرِفُ عَنْهُ الْبَلَاءَ وَ يَقُولُ الْمَلَکُ لَکَ مِثْلُ ذَلِکَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ تَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: امام ششم علیه السلام: سه عدّه دعایشان مستجاب است: حاجیان؛ جنگجویان در راه خدا، بنگرید که آنها را با چه حالی نسبت به خود بدرقه کرده اید، و بیمار، که بیماران را فراموش مکنید (و عیادت نمائید) و دلتنگشان مسازید. و از آن حضرت علیه السلام: پدرم می فرمود: پنج دعاست که از پروردگار متعال محجوب نماند: دعای امام عادل، دعای مظلوم، که خداوند عزّ و جل به وی می فرماید: قسم به عزّت و جلالم که حق ترا خواهم گرفت گر چه بعد از مدت ها باشد، و دعای فرزند صالح برای پدر و مادر و دعای پدر صالح در حق فرزندش، و دعایی که مؤمنی در غیبت مؤمنی برای او می کند که خداوند می فرماید: ای دعاکننده همین دعا برای تو نیز خواهد بود.

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: سه دعا بی شک مستجاب است: دعای پدر برای فرزند، دعای مظلوم، دعای مسافر.

و نیز فرمود: کسب خود را پاک و حلال بدار، که دعایت مستجاب گردد، که مرد گاهی لقمه (حرام یا مشتبهی) را به دهن می نهد و تا چهل روز بعد دعایش مستجاب نمی گردد.

از امام پنجم: آن دعا که از همه بهتر و به اجابت نزدیک تر است، دعای مؤمن است در پشت سر برادر مؤمنش.

از امام ششم علیه السلام: دعاء انسان برای برادر مؤمنش در غیبت او روزی را فراوان می کند، و ناملایمات را بر طرف می نماید.

از یحیی بن معاذ: امام پنجم علیه السلام به مردی فرمود: این دعا را بخوان من برآوردن حاجتت را ضمانت می کنم: (خداوندا! تو ولی نعمت منی و بر خواسته من توانائی و حاجت مرا می دانی. به حق محمد و آل محمد از تو می خواهم که آن را برآورده گردانی).

از امام ششم علیه السلام: دعای تو در پشت سر برادر مؤمنت روزی را برای تو فراوان می کند، و بلا را از تو می گرداند و فرشته می گوید: به قدر همین دعا نیز برای تو خواهد بود.

و از آن حضرت علیه السلام: از دعای مظلوم بترسید که دعای مظلوم به آسمان بالا خواهد رفت.

**[ترجمه]

«۱۷»

وَادِرُ الرَّاوَنْدِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِیَّاکُمْ وَ دَعْوَةَ الْوَالِدِ فَإِنَّهَا تُرْفَعُ فَوْقَ السَّحَابِ حَتَّی یَنْظُرَ اللَّهُ تَعَالَی إِلَیْهَا فَیَقُولُ ارْفَعُوهَا إِلَیَّ حَتَّی أَسْتَجِیبَ لَهُ فَإِیَّاکُمْ وَ دَعْوَةَ الْوَالِدِ فَإِنَّهَا أَحَدُّ

ص: ۳۵۸

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۹.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۲۰.

مِنَ السَّيْفِ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَ دَعْوَةُ الْمُسَافِرِ وَ دَعْوَةُ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَيْسَ شَيْ ءٌ أَسْرَعَ إِجَابَةً مِنْ دَعْوَةِ غَائِبٍ لِغَائِبٍ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: دُعَاءُ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابٌ.

**[ترجمه]نوادر راوندی: امام کاظم علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: برحذر باشید از نفرین پدر که از ابرها بالاتر می رود تا این که خدا به آن نظر می کند و می فرماید: این نفرین را به سمت من بالا بیاورید تا آن را اجابت کنم؛ برحذر باشید از نفرین پدر که از شمشیر برّنده تر است.

و نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: سه دعاست که بدون تردید مستجاب است: دعای مظلوم و دعای مسافر و دعای پدر در حق فرزند.

و نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ دعایی از دعای انسان غایبی در حق غایب دیگر زودتر مستجاب نمی شود.

و نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: دعای مرد در حق برادر خود در پشت سر او مستجاب است. - . نوادر راوندی: ۶ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسي أَحْمَدُ بْنُ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْمَرٍ عَنْ يُونُسَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَبْسُطُ يَدَيْهِ يَدْعُو اللَّهَ وَ يَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِهِ مَالًا فَيَرْزُقُهُ قَالَ فَيُنْفِقُهُ فِيمَا لَا خَيْرَ فِيهِ قَالَ ثُمَّ يَعُودُ فَيَدْعُو قَالَ فَيَقُولُ اللَّهُ أَ لَمْ أُعْطِكَ أَ لَمْ أَفْعَلْ كَذَا وَ كَذَا(۱).

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: یونس بن عمار می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: بنده گاهی دست خود را باز می کند و خدا را می خواند و از فضل خدا مالی از او می خواهد و او را روزی می دهد. بعد آن مرد، در امری که خیری در آن نیست خرج می کند؛ سپس بر می گردد و دوباره دعا می کند؛ پس خداوند به او می فرماید: آیا به تو ندادم؟ آیا تو با آن مال چنین و چنان نکردی؟ - . امالی طوسی ۲ : ۲۹۱ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ بْنِ حَیَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ خَلَّادٍ عَنْ رَجُلٍ قَالَ: کُنَّا جُلُوساً عِنْدَ جَعْفَرٍ علیه السلام فَجَاءَهُ سَائِلٌ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ آخَرُ فَأَعْطَاهُ دِرْهَماً ثُمَّ جَاءَ الرَّابِعُ فَقَالَ لَهُ یَرْزُقُکَ رَبُّکَ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَیْنَا فَقَالَ لَوْ أَنَّ أَحَدَکُمْ کَانَ عِنْدَهُ عِشْرُونَ أَلْفَ دِرْهَمٍ وَ أَرَادَ أَنْ یُخْرِجَهَا فِی هَذَا الْوَجْهِ لَأَخْرَجَهَا ثُمَّ بَقِیَ لَیْسَ عِنْدَهُ شَیْ ءٌ ثُمَّ کَانَ مِنَ الثَّلَاثَهِ الَّذِینَ دَعَوْا فَلَمْ یُسْتَجَبْ لَهُمْ دَعْوَهُ رَجُلٍ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا فَمَزَّقَهُ وَ لَمْ یَحْفَظْهُ فَدَعَا اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَهُ فَقَالَ أَ لَمْ أَرْزُقْکَ فَلَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَهٌ وَ رُدَّتْ عَلَیْهِ وَ رَجُلٌ جَلَسَ فِی بَیْتِهِ یَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَهُ قَالَ فَلَمْ أَجْعَلْ لَکَ إِلَی طَلَبِ الرِّزْقِ سَبِیلًا أَنْ تَسِیرَ فِی الْأَرْضِ وَ تَبْتَغِیَ مِنْ فَضْلِی فَرُدَّتْ لَیْهِ دَعْوَتُهُ وَ رَجُلٌ دَعَا عَلَی امْرَأَتِهِ فَقَالَ أَ لَمْ أَجْعَلْ أَمْرَهَا فِی یَدِکَ فَرُدَّتْ عَلَیْهِ دَعْوَتُهُ (۲).

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲: ۲۹۲.

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: خلّاد به نقل از مردی می گوید: ما نزد امام صادق علیه السلام نشسته بودیم که سائلی به نزد حضرت آمد و حضرت به او درهمی عطا کردند؛ سپس مرد دیگری آمد و به او نیز درهمی داد و سپس سائل دیگری آمد و درهمی دیگر به او دادند و سپس فرد چهارمی آمد و حضرت به ایشان فرمود: پروردگارت تو را روزی خواهد داد؛ سپس روی به ما نمود و فرمود: اگر یکی از شما بیست هزار درهم داشته باشد، و بخواهد در این راه خرج کند، آن را خرج می کند و سپس بی پول بماند، و از سه دسته ای است که دعا می کنند و یک دعایشان هم مستجاب نمی شود: اولین نفر کسی است که خداوند به او مالی می دهد و او آن مال را پراکنده می کند و آن را نگه نمی دارد و بعد دعا می کند که خدا مال روزی او کند؛ خداوند می فرماید: آیا من مال روزی تو نکردم؟ پس خداوند دعای او را مستجاب نمی کند و دعایش ردّ می گردد؛ دوم مردی است که در خانه اش نشسته و از خداوند طلب روزی می کند؛ خداوند می فرماید: آیا من برای تو راهی به سوی طلب روزی قرار ندادم که در زمین سیر کنی و از فضل من طلب کنی؛ پس دعای این شخص به سوی خودش بر می گردد؛ و مردی که علیه همسر خود دعا می کند؛ خداوند به او می فرماید: آیا من امر (طلاق) این زن را در دست خودت قرار ندادم؟ پس دعای این شخص نیز به او بر می گردد. - . امالی طوسی ۲ : ۲۹۲ -

**[ترجمه]

«۲۰»

الْجَوَاهِرُ لِلْكَرَاجُكِيِّ، عَنْهُمْ علیهم السلام: سِتَّةٌ لَا يُحْجَبُ لَهُمْ عَنِ اللَّهِ دَعْوَةٌ الْإِمَامُ الْمُقْسِطُ وَ الْوَالِدُ الْبَارُّ لِوُلْدِهِ وَ الْوَلَدُ الصَّالِحُ لِوَالِدِهِ وَ الْمُؤْمِنُ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ وَ الْمَظْلُومُ يَقُولُ اللَّهُ لَأَنْتَقِمَنَّ لَكَ وَ لَوْ بَعْدَ حِينٍ وَ الْفَقِيرُ الْمُنْعَمُ عَلَيْهِ إِذَا كَانَ مُؤْمِناً.

**[ترجمه]جواهر کراجکی: ائمه ما علیهم السلام فرمودند: شش نفر دعایشان از (استجابت) خداوند باز داشته نمی شود: دعای امام عادل و پدری که به فرزندش نیکی می کند و فرزند صالح در حق پدرش و مؤمن پشت سر برادرش و دعای مظلوم؛ خداوند به او می فرماید: ـ و لو بعد از مدتی ـ برای تو (از ظالمت) انتقام می گیرم و دعای فقیری که به او نعمت داده شده به شرطی که مؤمن باشد.

**[ترجمه]

«۲۱»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِيِّ، قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: دَعْوَةُ الصَّائِمِ يُسْتَجَابُ عِنْدَ إِفْطَارِهِ وَ قَالَ إِنَّ لِكُلِّ صَائِمٍ دَعْوَةً وَ قَالَ نَوْمُ الصَّائِمِ عِبَادَةٌ وَ صَمْتُهُ تَسْبِيحٌ وَ دُعَاؤُهُ مُسْتَجَابٌ وَ عَمَلُهُ مُضَاعَفٌ وَ قَالَ إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ إِفْطَارِهِ دَعْوَةً لَا تُرَدُّ.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَةٌ دُعَاءُ الْحَاجِّ فِيمَنْ يَخْلُفُ أَهْلَهُ وَ دُعَاءُ الْمَرِيضِ فَلَا تُؤْذُوهُ وَ لَا تُضْجِرُوهُ وَ دُعَاءُ الْمَظْلُومِ.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: أَرْبَعَةٌ لَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ دُعَاءٌ رَجُلٌ جَالِسٌ فِي بَيْتِهِ يَقُولُ يَا رَبِّ ارْزُقْنِي فَيَقُولُ لَهُ أَ لَمْ آمُرْكَ بِالطَّلَبِ وَ

رَجُلٌ كَانَتْ لَهُ امْرَأَةٌ فَدَعَا عَلَيْهَا فَيَقُولُ أَ لَمْ أَجْعَلْ أَمْرَهَا بِيَدِكَ وَ رَجُلٌ كَانَ لَهُ مَالٌ فَأَفْسَدَهُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ ارْزُقْنِي فَيَقُولُ لَهُ أَ لَمْ آمُرْكَ بِالاقْتِصَادِ أَ لَمْ آمُرْكَ بِالْإِصْلَاحِ ثُمَّ قَرَأَ وَ الَّذِينَ إِذا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَ لَمْ يَقْتُرُوا وَ كانَ بَيْنَ ذلِكَ قَواماً وَ رَجُلٌ كَانَ لَهُ مَالٌ فَأَدَانَهُ بِغَيْرِ بَيِّنَةٍ فَيَقُولُ أَ لَمْ آمُرْكَ بِالشَّهَادَةِ.

عده الداعی، عن جعفر بن إبراهیم عنه علیه السلام: مثله.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام کاظم علیه السلام فرمود: دعای روزه دار در وقت افطارش مستجاب است؛ و فرمود: هر روزه داری، دعایی (مستجاب) دارد؛ و فرمود: خواب روزه دار عبادت است و سکوت او تسبیح است و دعای او مستجاب است و عمل او ثواب دو چندان دارد و فرمود: روزه دار در وقت افطار یک دعایی دارد که ردّ نمی شود.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: سه دعاست که مستجاب است: دعای حاجی در حق اهل خود که آنان را می گذارد و به مکه می رود و دعای مریض که او را آزار ندهید و خسته نکنید و دعای ستمدیده.

و امام صادق علیه السلام فرمود: دعای چهار تن مستجاب نمی شود؛ مردی که در خانه اش نشسته و می گوید: پروردگارا! به من روزی عطا کن! به او خطاب می شود: آیا من تو را امر به طلب کردن ننمودم؟ و مردی که همسری دارد و علیه او دعا می کند؛ خداوند به او می فرماید: آیا من امر (طلاق) این زن را در دست خودت قرار ندادم؟ و مردی که مالی دارد و آن را تباه می کند و می گوید: آیا من تو را امر به میانه روی نکردم؟ آیا تو را امر به اصلاح (مالت) نکردم؟ و سپس این آیه را تلاوت فرمود: «وَ الَّذِينَ إِذا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَ لَمْ يَقْتُرُوا وَ كانَ بَيْنَ ذلِكَ قَواماً» - . فرقان / ۶۷ - {و کسانی که هرگاه انفاق کنند، نه اسراف می نمایند و نه سخت گیری؛ بلکه در میان این دو، حدّ اعتدالی دارند.} و مردی که مالی دارد و آن را بدون شاهد گرفتن قرض می دهد؛ خداوند به او می فرماید: آیا من تو را امر به شهادت نکردم؟ - . دعوات راوندی: ۳۴ -

در کتاب عدّه الدّاعی مثل این روایت نقل شده است.

**[ترجمه]

«۲۲»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام: النَّاسُ فِي الدُّنْيَا عَامِلَانِ عَامِلٌ عَمِلَ فِي الدُّنْيَا لِمَا بَعْدَهَا فَجَاءَ الَّذِي لَهُ مِنَ الدُّنْيَا بِغَيْرِ عَمَلٍ فَأَحْرَزَ الْحَظَّيْنِ مَعاً وَ مَلَكَ الدَّارَيْنِ جَمِيعاً فَأَصْبَحَ وَجِيهاً عِنْدَ اللَّهِ لَا يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئاً فَيَمْنَعَهُ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: مردم در دنیا دو دسته اند؛ یکی آن که در دنیا برای آخرت کار می کند، و نعمت های دنیا نیز بدون تلاش به او روی می آورد، پس بهره هر دو جهان را چشیده، و مالک هر دو جهان می گردد، و با آبرومندی در پیشگاه خدا صبح می کند، و حاجتی را از خدا درخواست نمی کند جز آن که روا می گردد.

**[ترجمه]

«۲۳»

عُدَّهُ الدَّاعِی، رُوِیَ: أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی قَالَ لِمُوسَی ادْعُنِی عَلَی لِسَانٍ لَمْ تَعْصِنِی بِهِ فَقَالَ یَا رَبِّ أَنَّی لِی بِذَلِکَ فَقَالَ ادْعُنِی عَلَی لِسَانِ غَیْرِکَ (۲).

ص: ۳۶۰

۱- ۱. نهج البلاغه الرقم ۲۶۹ من قسم الحکم.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۱۲۸.

رَوَى السَّكُونِيُّ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِيَّاكُمْ وَ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا تُرْفَعُ فَوْقَ السَّحَابِ حَتَّى يَنْظُرَ اللَّهُ إِلَيْهَا فَيَقُولُ ارْفَعُوهَا حَتَّى أَسْتَجِيبَ لَهُ وَ إِيَّاكُمْ وَ دَعْوَةَ الْوَالِدِ فَإِنَّهَا أَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ.

وَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لَا يُحْجَبْنَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ دُعَاءُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ إِذَا بَرَّهُ وَ عَلَيْهِ إِذَا عَقَّهُ وَ دُعَاءُ الْمَظْلُومِ عَلَى ظَالِمِهِ وَ دُعَاؤُهُ لِمَنِ انْتَصَرَ لَهُ مِنْهُ وَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ دَعَا لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ إِذَا وَاسَاهُ فِينَا وَ دُعَاؤُهُ عَلَيْهِ إِذَا لَمْ يُوَاسِهِ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَيْهِ وَ اضْطِرَارِ أَخِيهِ إِلَيْهِ.

قال الشيخ ابن سينا سبب إجابه الدعاء توافی الأسباب معا لحكمه إلهيه و هو أن يتوافى سبب دعاء رجل فيما يدعو فيه و سبب وجود ذلک الشی ء معا عن البارئ فإن قيل فهل يصح وجود ذلک الشی ء من دون الدعاء و موافاته لذلک الدعاء قلنا لا لأن علتهما واحده و هو البارئ الذی جعل سبب وجود ذلک الشی ء الدعاء كما جعل سبب صحه المريض شرب الدواء و ما لم يشرب الدواء لم يصح و كذلک الحال فی الدعاء و موافاه ذلک الشی ء فلحكمه ما توافيا معا على حسب ما قدر و قضا فالدعاء واجب و توقع الإجابه واجب فإن انبعاثها للدعاء يكون سببه من هناک و يصير الدعاء سببا للإجابه و موافاه الدعاء لحدوث الأمر المدعو لأجله هما معلولا عله واحده و ربما يكون أحدهما بواسطه الآخر.

و قد يتوهم أن السماويات تنفعل من الأرضيه و ذلک أنا ندعوها فتستجيب لنا و نحن معلولها و هی علتنا و المعلول لا تفعل فی العله البته و إنما سبب الدعاء من هناک أيضا لأنها تبعثنا على الدعاء و هما معلولا عله واحده و إذا لم يستجب الدعاء لذلک الرجل و إن كان يرى الغايه التی يدعو لأجلها نافعه فالسبب فيه أن الغايه النافعه إنما يكون بحسب نظام الكل لا بحسب مراد ذلک الرجل فربما لا تكون الغايه بحسب مراده نافعه و لذلک لا يصح استجابه دعائه.

و النفس الزكيه عند الدعاء قد يفيض عليها من الأول قوه تصير بها مؤثره

فی العناصر بتطاوعها العناصر متصرفه علی إرادتها فیکون ذلک إجابه للدعاء فإن العناصر موضوعه لفعل النفس فیها و اعتبار ذلک فی أبداننا بحسب ما تقتضیه أحوال نفوسنا و تخیلاتها و قد یمکن أن تؤثر النفس فی غیر بدنها کما تؤثر فی بدنها و قد تؤثر النفس فی نفس غیرها کما یحکی عن الأوهام التی تکون لأهل الهند إن صحت الحکایه و قد یکون البارئ أو الأول یستجیب لتلک النفس إذا دعت فیما یدعو فیه إذا کانت الغایه التی تدعو فیها نافعه بحسب نظام الکل.

**[ترجمه]عده الداعی: «خداوند سبحان به حضرت موسی ـ علیه السّلام ـ فرمود: ای موسی! مرا بر زبانی که با آن گناه نکردی بخوان، گفت: این چنین زبانی کجا دارم؟ فرمود: مرا بر زبان دیگران بخوان» .

امام صادق علیه السلام فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: برحذر باشید از نفرین مظلوم زیرا که بالای ابر می رود تا خدا در آن نظر کند؛ پس می گوید: آن نفرین را بالا بیاورید تا من آن را مستجاب کنم؛ و برحذر باشید از نفرین پدر که از شمشیر برّنده تر است.

و امام صادق علیه السلام فرمود: سه دعاست که از (استجابت) خدای عزّ و جلّ باز داشته نمی شود: دعای پدر در حق فرزند او وقتی فرزند به او نیکی کند و نفرین پدر علیه فرزندش، وقتی او را عاقّ کند و نفرین مظلوم بر ظالمش و دعای مظلوم در حق کسی که او را در برابر ظالم یاری داده و مرد مؤمنی که برای برادر مؤمن خود که او را به خاطر ما اهل بیت یاری می کند، دعا کند و نفرین او در حق آن برادر وقتی او را یاری نکند با این که قدرت بر یاری دارد و برادرش نیز به کمک او محتاج است.

شیخ ابن سینا می گوید: علت استجابت دعا آن است که همه اسباب با هم به خاطر حکمتی الهی مجتمع گردد؛ و این اجتماع اسباب به این شکل است که سبب دعای کسی در امری که در آن دعا می کند و نیز سبب وجود آن چیز با هم از جانب خداوند جمع شود؛ اگر گفته شود: آیا وجود آن چیز بدون دعا و کامل کردن خداوند نسبت به آن چیز صحیح است؟ در جواب می گوییم: نه؛ زیرا علت این دو امر یک چیز است و آن خداوند است که سبب وجود آن چیز را دعا قرار داده، همان طور که سبب صحت مریض را دوا نوشیدن قرار داده و تا دوا ننوشد، خوب نمی شود؛ همچنین است وضعیت دعا و جمع آوری آن چیز که به خاطر یک حکمتی می باشد که هر دو به حسب آنچه مورد قضا و قدر واقع شده مجتمع می شوند؛ پس دعا کردن واجب و توقع اجابت داشتن نیز واجب است؛ زیرا استجابت دعا که از دعا اثر می پذیرد، از همین جهت سبب دعا کردن می شود و دعا نیز سبب اجابت می شود و این که دعا برای ایجاد امر مورد دعا به خاطر توقع استجابت صورت می گیرد، نیز هر دو معلول علت واحدی هستند؛ و چه بسا یکی به واسطه دیگری صورت بگیرد.

و گاهی توهم می شود که امور آسمانی از امور زمینی تأثیر می پذیرند و علت آن است که ما دعا می کنیم و در حق ما مستجاب می شود و ما معلول آن هستیم و آن علت ماست و معلول قطعا در علت خود تأثیری نمی گذارد و همانا سبب دعا کردن ما نیز از همین امر است؛ زیرا استجابت دعاست که ما را وادار به دعا می کند و این هر دو معلول علت واحدی هستند و وقتی دعای آن شخص مستجاب نشود، اگر چه غایتی را که برای آن دعا کرده نافع باشد؛ پس سبب عدم استجابت آن است که آن غایت که به سود شخص دعا کننده است، به حسب نظام کلّی عالم است نه به حسب مراد آن شخص؛ پس چه بسا آن غایت به حسب مراد او، نافع نباشد و به همین جهت مستجاب شدن دعای او صحیح نیست.

و نفس زکیّه به هنگام دعا، از اول امر قدرتی به او افاضه می شود که به سبب آن در عناصر مؤثر واقع می شود؛ به سبب این که عناصر متصرف در اراده او اثر پذیر می گردد و همین امر موجب اجابت دعاست؛ زیرا عناصر موضوعند برای این که نفس در آن کنش داشته باشد و اعتبار این امر در بدن ما به حسب چیزی است که احوال نفوس و تخیّلات ما آن را اقتضا دارد؛ و گاهی ممکن است که نفس در غیر بدن خود نیز تأثیر کند، همان گونه که در بدن خود تأثیر می کند، مانند اوهامی از اهل هند حکایت می شود، اگر نقل، صحیح باشد؛ و گاهی خداوند یا آن (اول) دعای آن نفس را اجابت می کند، وقتی دعایی می کند و غایتی که برای آن دعا می کند، به حسب نظام کلّ عالم نافع باشد .

**[ترجمه]

باب ۲۳ أن من دعا استجیب له و ما یناسب ذلک المطلب

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أُعْطِیَ ثَلَاثَهً لَمْ یُحْرَمْ ثَلَاثَهً مَنْ أُعْطِیَ الدُّعَاءَ أُعْطِیَ الْإِجَابَهَ وَ مَنْ أُعْطِیَ الشُّکْرَ أُعْطِیَ الزِّیَادَهَ وَ مَنْ أُعْطِیَ التَّوَکُّلَ أُعْطِیَ الْکِفَایَهَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ فِی کِتَابِهِ وَ مَنْ یَتَوَکَّلْ عَلَی اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ (۱) وَ یَقُولُ لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَأَزِیدَنَّکُمْ (۲) وَ یَقُولُ ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ (۳).

سن، [المحاسن] معاویه بن وهب عنه علیه السلام: مثله (۴).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السّلام فرمود: هر کس توفیق سه چیز را داشته باشد از سه چیز محروم و بی نصیب نخواهد شد کسی که موفق به دعا شود بالاخره دعایش مستجاب خواهد شد؛ کسی که توفیق شکر و حالت سپاسگزاری داشته باشد نعمتش زیاد خواهد شد؛ کسی که دارای توکل باشد امورش کفایت خواهد شد چون خداوند متعال می فرماید: «وَ مَنْ یَتَوَکَّلْ عَلَی اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ » - . طلاق / ۳ - {و هر کس بر خدا اعتماد کند او برای وی بس است.} و می فرماید: «لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَأَزِیدَنَّکُمْ » - . إبراهیم / ۷ - {که اگر واقعاً سپاسگزاری کنید، [نعمت] شما را افزون خواهم کرد،} و می فرماید: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ »{ مرا بخوانید تا شما را اجابت کنم .} - . خصال ۱ : ۵۰ -

محاسن از معاویه بن وهب همانند آن را روایت کرده است. - . المحاسن : ۳ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معانی الأخبار] ل (۵)، [الخصال] الْعَسْکَرِیُّ عَنْ بَدْرِ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُنْذِرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ قَالَ

قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: مَنْ أَعْطِيَ أَرْبَعاً لَمْ

ص: ۳۶۲

۱- ۱. الطلاق: ۳.

۲- ۲. إبراهیم: ۷.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۵۰.

۴- ۴. المحاسن ص ۳.

۵- ۵. معانی الأخبار ص ۳۲۳.

يُحْرَمْ أَرْبَعاً مَنْ أَعْطِيَ الدُّعَاءَ لَمْ يُحْرَمِ الْإِجَابَةَ وَ مَنْ أَعْطِيَ الِاسْتِغْفَارَ لَمْ يُحْرَمِ التَّوْبَةَ وَ مَنْ أَعْطِيَ الشُّكْرَ لَمْ يُحْرَمِ الزِّيَادَةَ وَ مَنْ أُعْطِيَ الصَّبْرَ لَمْ يُحْرَمِ الْأَجْرَ(۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام صادق علیه السّلام فرمود: شخصی که چهار چیز به او بخشیده شده از چهار چیز محروم نیست: به آن کس که سعادت خواندن دعا داده شده، از پذیرش آن ناامید نگردد، و به آن کس که توفیق آمرزش خواهی داده شده از بازگشت به سوی خدا بی نصیب نباشد، و به آن کس که توفیق سپاسگزاری از نعمت داده شده، افزون گشتن نعمت از او جلوگیری نشده، و به آن کس که شکیبائی عطا شده، از مزد آن بی نصیب نگردد. - . خصال ۱ : ۹۴ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْفَحَّامُ عَنْ عَمِّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّى عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: يَا جَابِرُ مَنْ ذَا الَّذِي سَأَلَ اللَّهَ فَلَمْ يُعْطِهِ أَوْ تَوَكَّلَ عَلَيْهِ فَلَمْ يَكْفِهِ أَوْ وَثِقَ بِهِ فَلَمْ يُنْجِهِ الْخَبَرَ(۲).

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: امام باقر علیه السلام فرمود: ای جابر! چه کسی از خداوند خواست و خدا به او عطا نکرد؟ یا بر او توکل کرد و خدا او را کفایت نکرد و یا به او اطمینان کرد و خداوند او را نجات نداد؟ تا پایان خبر. - . امالی طوسی ۱ : ۳۰۲ -

**[ترجمه]

«۴»

مع،(۳) [معانی الأخبار] ل، [الخصال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الْبَاقِرِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیهم السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَخْفَى أَرْبَعَةً فِي أَرْبَعَةٍ أَخْفَى رِضَاهُ فِي طَاعَتِهِ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ شَيْئاً مِنْ طَاعَتِهِ فَرُبَّمَا وَافَقَ رِضَاهُ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ وَ أَخْفَى سَخَطَهُ فِي مَعْصِيَتِهِ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ شَيْئاً مِنْ مَعْصِيَتِهِ فَرُبَّمَا وَافَقَ سَخَطَهُ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ وَ أَخْفَى إِجَابَتَهُ فِي دَعْوَتِهِ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ شَيْئاً مِنْ دُعَائِهِ فَرُبَّمَا وَافَقَ إِجَابَتَهُ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ وَ أَخْفَى وَلِيَّهُ فِي عِبَادِهِ فَلَا تَسْتَصْغِرَنَّ عَبْداً مِنْ عَبِيدِ اللَّهِ فَرُبَّمَا يَكُونُ وَلِيَّهُ وَ أَنْتَ لَا تَعْلَمُ (۴).

**[ترجمه]معانی الاخبار: امام باقر از پدرانش از امیر المؤمنین علیهم السلام روایت نموده که خدای تبارک و تعالی چهار چیز را در چهار چیز پنهان کرده است: خرسندی خویش را در فرمانبرداری (بندگان) از او، پس هیچ اطاعت و بندگی خدا را کوچک مشمار، که شاید خشنودی پروردگار در آن باشد و تو آگاه نباشی، و خشم خود را در میان همه گناهان پوشیده داشته، بنابراین هرگز معصیتی را اندک مپندار، شاید غضب خدا در همان باشد و تو ندانی. و بر آوردن حاجت را در دعاها پنهان ساخته، پس هیچ دعائی را دست کم نگیر چون ممکن است همان به اجابت رسیده باشد و تو اطلاع نداشته باشی، و ولی

خود را در میان بندگان خویش نهان کرده، پس هیچ یک از بندگان خدا را زبون و خوار مپندار، چون شاید او دوست خالص خدا باشد و تو ندانی. -. خصال ۱ : ۹۸ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] أَبِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الصَّلْتِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ یُوسُفَ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ مِیثَمٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَوْحَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَی آدَمَ علیه السلام أَنِّی سَأَجْمَعُ لَکَ الْکَلَامَ فِی أَرْبَعِ کَلِمَاتٍ فَقَالَ یَا رَبِّ وَ مَا هُنَّ قَالَ وَاحِدَهٌ لِی وَ وَاحِدَهٌ لَکَ وَ وَاحِدَهٌ فِیمَا بَیْنِی وَ بَیْنَکَ وَ وَاحِدَهٌ فِیمَا بَیْنَکَ وَ بَیْنَ النَّاسِ فَقَالَ یَا رَبِّ بَیِّنْهُنَّ لِی حَتَّی أَعْلَمَهُنَّ فَقَالَ أَمَّا الَّتِی لِی فَتَعْبُدُنِی وَ لَا تُشْرِکُ بِی شَیْئاً وَ أَمَّا الَّتِی لَکَ فَأَجْزِیکَ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۹۴.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۰۲.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۱۳.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۹۸.

بِعَمَلِكَ أَحْوَجَ مَا تَكُونُ إِلَيْهِ فَأَمَّا الَّتِی بَيْنِی وَ بَيْنَكَ فَعَلَيْكَ الدُّعَاءُ وَ عَلَيَّ الْإِجَابَهُ وَ أَمَّا الَّتِی بَيْنَكَ وَ بَيْنَ النَّاسِ فَتَرْضَى لِلنَّاسِ مَا تَرْضَاهُ لِنَفْسِكَ (۱).

**[ترجمه]خصال: امام صادق عليه السلام فرمودند: خدا به حضرت آدم وحی فرستاد كه من همه سخنان را برای تو در چهار كلمه جمع آوری كنم. عرض كرد: آن چهار كلمه كدام است؟ فرمود: يكی برای من است و يكی برای تو و يكی ميان من و تو و يكی ميان تو و سائر مردم. عرض كرد: آنها را برای من بيان كن تا ياد بگيرم. فرمود: اما آنكه برای من است اين است كه مرا بپرستی و شريكی برای من نتراشی و اما آنچه برای تو است اين است كه پاداش كار تو را به تو بدهم در وضعی كه بسيار بدان حاجت داری و اما آنچه ميان تو و مردم است اين است كه وظيفه تو در خواست است و بر من اجابت آن و آنچه ميان تو و مردم است اين است كه بپسندی برای مردم آنچه برای خود می پسندی. - . خصال ۱ : ۱۱۶ -

**[ترجمه]

«۶»

لی،(۲)

[الأمالی] للصدوق مع، [معانی الأخبار] أَبِی عَنِ الْكُمُنْدَانِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنِ ابْنِ حُمَيْدٍ عَنِ ابْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِلَى آدَمَ عليه السلام يَا آدَمُ إِنِّی أَجْمَعُ لَكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ فِی أَرْبَعِ كَلِمَاتٍ وَاحِدَهٌ لِی إِلَى آخِرِ مَا مَرَّ(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: امام محمد باقر عليه السلام فرمودند: خدای تبارك و تعالی به آدم وحی كرد: ای آدم! من همه خيرات را در چهار كلمه برايت جمع كنم: يكی از من است... تا آخر روايت كه قبلا گذشت. - . معانی الأخبار : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] الْقَطَّانُ وَ الْعِجْلِيُّ وَ السِّنَانِيُّ جَمِيعاً عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا عَنْ مُوسَى بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِی إِبْرَاهِيمَ التَّرْجُمَانِيِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِيمَا يَرْوِی عَنْ رَبِّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَّهُ قَالَ أَرْبَعُ خِصَالٍ وَاحِدَهٌ لِی وَ وَاحِدَهٌ لَكَ وَ وَاحِدَهٌ فِيمَا بَيْنِی وَ بَيْنَكَ وَ وَاحِدَهٌ فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَ عِبَادِی فَأَمَّا الَّتِی لِی فَتَعْبُدُنِی لَا تُشْرِكُ بِی شَيْئاً وَ أَمَّا الَّتِی لَكَ فَمَا عَمِلْتَ مِنْ خَيْرٍ جَزَيْتُكَ بِهِ وَ أَمَّا الَّتِی بَيْنِی وَ بَيْنَكَ فَمِنْكَ الدُّعَاءُ وَ عَلَيَّ الْإِجَابَهُ وَ أَمَّا الَّتِی بَيْنَكَ وَ بَيْنَ عِبَادِی فَأَنْ تَرْضَى لَهُمْ مَا تَرْضَى لِنَفْسِكَ وَ لَمْ يَذْكُرْ آدَمَ فِی هَذَا الْحَدِيثِ (۴).

**[ترجمه]خصال: رسول خدا صلی الله عليه و آله از چيزهايی كه از پروردگارش نقل می كرد اين بود كه خداوند فرمود: چهار خصلت است كه يكی برای من و يكی برای تو و يكی ميان من و تو و يكی ميان تو و بندگان من است. آنچه برای من

است، این است که مرا عبادت کنی و چیزی را بر من شریک قرار ندهی، و آنچه برای توست این است که هر عملی را انجام دادی پاداش آن را به تو بدهم، و آنچه میان من و توست این است که دعا از تو و اجابت از من است، و آنچه میان تو و بندگان من است این است که هر چه به خود می پسندی برای آنان نیز بپسندی. - . خصال ۱ : ۱۱۶ - (در این حدیث از آدم سخنی به میان نیامده است.)

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحُسَیْنُ التَّمَّارُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَیُّوبَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَنْبَسَهَ عَنْ حُمَیْدٍ الطَّوِیلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا فُتِحَ لِأَحَدٍ بَابُ دُعَاءٍ إِلَّا فَتَحَ اللَّهُ لَهُ فِیهِ بَابَ إِجَابَهٍ فَإِذَا فُتِحَ لِأَحَدِکُمْ بَابُ دُعَاءٍ فَلْیَجْهَدْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا یَمَلُّ حَتَّی تَمَلُّوا.

قال أبو الطیب الملل من الإنسان الضجر و السأمه و من الله تعالی علی جهه الترک للفعل و إنما وصف نفسه بالملل للمقابله لملل الإنسان کما قال نَسُوا اللَّهَ فَنَسِیَهُمْ (۵) أی ترکوا طاعته فترکهم من ثوابه (۶).

**[ترجمه]أمالی شیخ طوسی: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: درب دعا برای کسی باز نشد مگر این که درب اجابت نیز برای او بازگشت؛ پس وقتی درب دعا برای یکی از شما باز شد، باید خیلی در دعا کردن تلاش کند؛ زیرا خداوند عزّ و جلّ خسته نمی شود، تا شما خسته شوید.

ابو الطّیب می گوید: ملالت از انسان به معنای ضجر و خستگی است؛ و خداوند را نیز به ملالت وصف نمود تا با ملول شدن انسان مقابله شود چنانچه فرمود: «نَسُوا اللَّهَ فَنَسِیَهُم » - . توبه / ۶۷ - {خدا را فراموش کردند و خدا نیز آنان را فراموش کرد} یعنی طاعت خدا را فراموش کردند و خداوند نیز دادن ثواب را از آنان دریغ داشت. - . امالی طوسی ۱ : ۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] ابْنُ الْمُتَوَکِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۱۱۶.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۳۶۲.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۱۳۷.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۱۶.

۵- ۵. براءه: ۶۷.

۶- ۶. أمالى الطوسىّ ج ۱ ص ۵.

مَهْزِيَارَ عَنْ فَضَالَةَ عَنِ السَّكُونِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ تَمَنَّی شَیْئاً وَ هُوَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ رِضًا لَمْ یَخْرُجْ مِنَ الدُّنْیَا حَتَّی یُعْطَاهُ (۱).

ثو، [ثواب الأعمال] أبی عن محمد العطار: مثله.

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که آرزوی چیزی را داشته باشد که از حیث رضایت در ملکیت خای عزّ و جلّ است، از دنیا خارج نمی شود تا آن چیز به او داده شود. -. خصال ۱ : ۵ -

مثل این روایت در ثواب الاعمال نقل شده است. -. ثواب الاعمال: ۱۸۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

طب، [طب الأئمه علیهم السلام] عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بِسْطَامَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَلَفٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَخِیهِ مُحَمَّدٍ قَالَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیه السلام: مَا مِنْ أَحَدٍ یُخَوَّفُ بِالْبَلَاءِ فَتُقَدَّمُ فِیهِ بِالدُّعَاءِ إِلَّا صَرَفَ اللَّهُ عَنْهُ ذَلِکَ الْبَلَاءَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ سَلَامُ اللَّهِ عَلَیْهِ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ یَا عَلِیُّ قُلْتُ لَبَّیْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِنَّ الدُّعَاءَ تَرُدُّ الْبَلَاءَ وَ قَدْ أُبْرِمَ إِبْرَاماً قَالَ الْوَشَّاءُ قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ هَلْ فِی ذَلِکَ دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ قَالَ أَ مَا سَأَلْتَ عَنْ ذَلِکَ الصَّادِقَ علیه السلام فَقَالَ نَعَمْ أَمَّا دُعَاءُ الشِّیعَهِ الْمُسْتَضْعَفِینَ فَفِی کُلِّ عِلَّهٍ مِنَ الْعِلَلِ دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ وَ أَمَّا دُعَاءُ الْمُسْتَبْصِرِینَ فَلَیْسَ فِی شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ دُعَاءٌ مُوَقَّتٌ لِأَنَّ الْمُسْتَبْصِرِینَ الْبَالِغِینَ دُعَاؤُهُمْ لَا یُحْجَبُ (۲).

**[ترجمه]طب الأئمه علیهم السلام: امام صادق علیه السلام فرمود: احدی نیست که از بلایی ترسانده شود و در آن دعایی پیش فرستد، مگر این که خداوند آن بلا را از او رویگردان نماید؛ مگر نمی دانی که امیر المؤمنین سلام الله علیه فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: ای علی! گفتم: بله ای رسول خدا! دعا، بلا را رد می کند ولو در تحقق آن پافشاری شده باشد.

وشاء می گوید: به عبدالله بن سنان گفتم: در میان این دعاها، دعاهای زمان دار نیز هست؟ عبدالله گفت: من این امر را از امام صادق علیه السلام پرسیدم؛ حضرت فرمود: بله؛ اما دعای شیعیان مستضعف که در هر علتی از علت ها دعای موقت دارند و اما دعای مستبصران بهره ای از آن دعای موقت ندارند؛ زیرا دعای مستبصرین بالغ، باز داشته نمی شود. -. طب الائمه: ۱۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

مکا، [مکارم الأخلاق] عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِیِّ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَیَسْتَحِی مِنَ الْعَبْدِ أَنْ یَرْفَعَ إِلَیْهِ یَدَیْهِ فَیَرُدَّهُمَا خَائِبَتَیْنِ (۳).

**[ترجمه]مکارم الأخلاق: سلمان فارسی می گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند از بنده اش حیا می کند که دو دست خود را به سوی او دراز کند و آن دو دست را نومید برگرداند. - . مکارم الاخلاق: ۳۲۱ -

**[ترجمه]

«۱۲»

تم، [فلاح السائل] عَنِ ابْنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا أَبْرَزَ عَبْدٌ یَدَهُ إِلَی اللَّهِ الْعَزِیزِ الْجَبَّارِ إِلَّا اسْتَحْیَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یَرُدَّهَا صِفْراً حَتَّی یَجْعَلَ فِیهَا مِنْ فَضْلِ رَحْمَتِهِ فَإِذَا دَعَا أَحَدُکُمْ فَلَا یَرُدُّ یَدَهُ حَتَّی یَمْسَحَ عَلَی وَجْهِهِ وَ رَأْسِهِ (۴).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام فرمود: هیچ بنده ای دست خود را به سوی خدای عزیز جبّار دراز نمی کند، مگر این که خداوند عزّ و جلّ حیا می کند که آن را خالی برگرداند تا این که از فضل رحمت خود در آن چیزی بگذارد؛ پس وقتی کسی از شما دعا کرد، دست خود را برنگرداند، تا آن را به صورت و سر خود بکشد. - . فلاح السائل: ۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۳»

مَجَالِسُ الشَّیْخِ، الْحُسَیْنِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ

ص: ۳۶۵

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۵.

۲- ۲. طبّ الأئمّه ص ۱۶.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ص ۳۲۱.

۴- ۴. فلاح السائل ص ۲۹.

مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ زَكَرِيَّا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِی کَهْمَسٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ أُعْطِیَ أَرْبَعاً لَمْ یُحْرَمْ أَرْبَعاً مَنْ أُعْطِیَ الدُّعَاءَ لَمْ یُحْرَمِ الْإِجَابَهَ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]مجالس شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که چهار چیز به او داده شود، از چهار چیز محروم نمی شود؛ کسی که به او دعا داده شود، از اجابت محروم نمی گردد؛ تا آخر خبر. - . امالی طوسی ۲ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۴»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ قَالَ قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام: خَرَجْتُ فَاعْتَمَدْتُ عَلَی حَائِطِی هَذَا فَإِذَا رَجُلٌ یَنْظُرُ فِی وَجْهِی عَلَیْهِ ثَوْبَانِ أَبْیَضَانِ فَقَالَ یَا عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ مَا لِی أَرَاکَ کَئِیباً حَزِیناً أَ عَلَی الدُّنْیَا فَهُوَ رِزْقٌ حَاضِرٌ یَأْکُلُ مِنْهُ الْبَرُّ وَ الْفَاجِرُ فَقُلْتُ مَا عَلَی الدُّنْیَا حُزْنِی وَ إِنَّ الْقَوْلَ لَکَمَا تَقُولُ قَالَ فَعَلَی الْآخِرَهِ حُزْنُکَ فَهُوَ وَعْدٌ صَادِقٌ یَحْکُمُ بِهِ مَلِکٌ قَاهِرٌ فَقُلْتُ وَ لَا عَلَی الْآخِرَهِ حُزْنِی وَ إِنَّ الْقَوْلَ لَکَمَا تَقُولُ قَالَ لِی فَعَلَی مَا حُزْنُکَ یَا عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ فَقُلْتُ لِمَا أَتَخَوَّفُ مِنْ فِتْنَهِ ابْنِ الزُّبَیْرِ فَضَحِکَ ثُمَّ قَالَ یَا عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ فَهَلْ رَأَیْتَ أَحَداً خَافَ اللَّهَ فَلَمْ یُنْجِهِ فَقُلْتُ لَا قَالَ فَهَلْ رَأَیْتَ أَحَداً سَأَلَ اللَّهَ فَلَمْ یُعْطِهِ قُلْتُ لَا قَالَ فَهَلْ رَأَیْتَ أَحَداً تَوَکَّلَ عَلَی اللَّهِ فَلَمْ یَکْفِهِ قُلْتُ لَا فَنَظَرْتُ فَلَمْ أَرَ أَحَداً.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام علی بن حسین علیهما السلام فرمود: از خانه خارج شدم و به دیوار خانه ام تکیه زدم. ناگهان دیدم مردی که دو لباس سفید داشت به چهره من می نگریست؛ به من گفت: ای علیّ بن حسین! چرا تو را اندوهگین و محزون می بینم؟ آیا بر دنیا اندوه می خوری که روزی آن حاضر است و نیکوکار و بدکار از آن می خورند؟ من گفتم: من بر دنیا اندوهگین نیستم و تو درباره دنیا راست گفتی؛ گفت: آیا بر آخرت اندوهگینی که وعده صادقی است که پادشاه قاهری به آن حکم می کند؟ گفتم: نه؛ بر آخرت نیز محزون نیستم و امر آخرت نیز به همان ترتیبی است که گفتی! گفت: ای علی بن حسین! پس حزن تو بر چیست؟ گفتم: به خاطر این که از فتنه پسر زبیر خوف دارم؛ پس خندید و گفت: ای علی بن حسین! آیا کسی را دیده ای که از خدا بترسد و خدا نجاتش ندهد؟ گفتم: نه؛ گفت: آیا کسی را دیده ای که از خدا چیزی بخواهد و خدا به او ندهد؟ گفتم: نه؛ گفت: آیا کسی را دیده ای که که بر خدا توکل کند و خدا او را کفایت نکند؟ گفتم: نه؛ پس نگاه کردم و کسی را ندیدم! - . دعوات راوندی: ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۱۵»

نهج، [نهج البلاغه]: مَا کَانَ اللَّهُ لِیَفْتَحَ عَلَی عَبْدٍ بَابَ الشُّکْرِ وَ یُغْلِقَ عَنْهُ بَابَ الزِّیَادَهِ وَ لَا لِیَفْتَحَ عَلَی عَبْدٍ بَابَ الدُّعَاءِ وَ یُغْلِقَ عَنْهُ بَابَ الْإِجَابَهِ(۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر مؤمنان علیه السلام فرمود: چنین نیست که خداوند درب شکر را بر بنده ای بگشاید و درب زیاده

نعمت را بر او ببندد و چنین نیست که درب دعا را بر بنده ای بگشاید و درب اجابت را بر او ببندد. - . نهج البلاغه، حکمت: ۴۳۵ -

**[ترجمه]

«۱۶»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ وَ لَا قَطِيعَةُ رَحِمٍ إِلَّا أَعْطَاهُ اللَّهُ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ يُعَجِّلَ دَعْوَتَهُ وَ إِمَّا أَنْ يَدَّخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ وَ إِمَّا أَنْ يَكُفَّ عَنْهُ مِنَ الشَّرِّ مِثْلَهَا قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذاً نُكْثِرُ قَالَ اللَّهُ أَكْثَرَ.

ص: ۳۶۶

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۰۴.

۲- ۲. نهج البلاغه تحت الرقم ۴۳۵ من قسم الحکم.

**[ترجمه]دعوات راوندی: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ مسلمانی نیست که دعایی کند که در آن دعا گناه و قطع رحم نیست، مگر این که خدا یکی از این سه خصلت را به او می دهد: یا دعای او را سریعاً مستجاب می کند و یا آن را برای آخرت او ذخیره می کند و یا از شرّ به اندازه آن دعا از او دفع می کند. اصحاب گفتند: یا رسول الله! بنا بر این ما زیاد دعا می کنیم! فرمود: کرم خداوند از حیث استجابت بیشتر از دعای شماست. - . دعوات راوندی: ۱۹ -

**[ترجمه]

باب ۲۴ عله الإبطاء فی الإجابه و النهی عن الفتور فی الدعاء و الأمر بالتثبت و الإلحاح فیه

الآیات

یونس: وَ لَوْ یُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجالَهُمْ بِالْخَیْرِ لَقُضِیَ إِلَیْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِینَ لا یَرْجُونَ لِقاءَنا فِی طُغْیانِهِمْ یَعْمَهُونَ (۱).

**[ترجمه]_ وَ لَوْ یُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجالَهُمْ بِالْخَیْرِ لَقُضِیَ إِلَیْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِینَ لا یَرْجُونَ لِقاءَنا فِی طُغْیانِهِمْ یَعْمَهُونَ . - . یونس / ۱۱ -

{اگر همان گونه که مردم در به دست آوردن «خوبی» ها عجله دارند، خداوند در مجازاتشان شتاب می کرد، (به زودی) عمرشان به پایان می رسید (و همگی نابود می شدند)؛ ولی کسانی را که ایمان به لقای ما ندارند، به حال خود رها می کنیم تا در طغیانشان سرگردان شوند!}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] ابْنُ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِلرِّضَا علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی قَدْ سَأَلْتُ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی حَاجَهً مُنْذُ کَذَا وَ کَذَا سَنَهً وَ قَدْ دَخَلَ قَلْبِی مِنْ إِبْطَائِهَا شَیْ ءٌ فَقَالَ یَا أَحْمَدُ إِیَّاکَ وَ الشَّیْطَانَ أَنْ یَکُونَ لَهُ عَلَیْکَ سبیلا سَبِیلٌ حَتَّی یَعْرِضَکَ إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ کَانَ یَقُولُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ یَسْأَلُ اللَّهَ الْحَاجَهَ فَیُؤَخِّرُ عَنْهُ تَعْجِیلَ حَاجَتِهِ حُبّاً لِصَوْتِهِ وَ اسْتِمَاعِ نَحِیبِهِ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ لَمَا أَخَّرَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِینَ مِمَّا یَطْلُبُونَ فِی هَذِهِ الدُّنْیَا خَیْرٌ لَهُمْ مِمَّا عَجَّلَ لَهُمْ مِنْهَا وَ أَیُّ شَیْ ءٍ الدُّنْیَا إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ کَانَ یَقُولُ یَنْبَغِی لِلْمُؤْمِنِ أَنْ یَکُونَ دُعَاؤُهُ فِی الرَّخَاءِ نَحْواً مِنْ دُعَائِهِ فِی الشِّدَّهِ لَیْسَ إِذَا ابْتُلِیَ فَتَرَ فَلَا تَمَلَّ الدُّعَاءَ فَإِنَّهُ مِنَ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی بِمَکَانٍ وَ عَلَیْکَ بِالصِّدْقِ وَ طَلَبِ الْحَلَالِ وَ صِلَهِ الرَّحِمِ وَ إِیَّاکَ وَ مُکَاشَفَهَ الرِّجَالِ إِنَّا أَهْلُ بَیْتٍ نَصِلُ مَنْ قَطَعَنَا وَ نُحْسِنُ إِلَی مَنْ أَسَاءَ إِلَیْنَا فَنَرَی وَ اللَّهِ فِی الدُّنْیَا فِی ذَلِکَ الْعَاقِبَهَ الْحَسَنَهَ إِنَّ صَاحِبَ النِّعْمَهِ فِی الدُّنْیَا إِذَا سَأَلَ فَأُعْطِیَ طَلَبَ غَیْرَ الَّذِی سَأَلَ وَ صَغُرَتِ النِّعْمَهُ فِی عَیْنِهِ فَلَا یَمْتَنِعُ مِنْ شَیْ ءٍ أُعْطِیَ وَ إِذَا کَثُرَتِ النِّعَمُ کَانَ الْمُسْلِمُ مِنْ ذَلِکَ عَلَی خَطَرٍ لِلْحُقُوقِ وَ الَّذِی یَجِبُ عَلَیْهِ وَ مَا یُخَافُ مِنَ الْفِتْنَهِ فَقَالَ لِی أَخْبِرْنِی عَنْکَ لَوْ أَنِّی قُلْتُ قَوْلًا کُنْتَ تَثِقُ بِهِ مِنِّی قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ إِذَا لَمْ أَثِقْ بِقَوْلِکَ فَبِمَنْ أَثِقُ وَ أَنْتَ حُجَّهُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلَی خَلْقِهِ قَالَ فَکُنْ بِاللَّهِ أَوْثَقَ فَإِنَّکَ عَلَی مَوْعِدٍ مِنَ اللَّهِ أَ لَیْسَ اللَّهُ

تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَقُولُ وَ إِذا سَأَلَکَ

ص: ۳۶۷

۱- ۱. یونس: ۱۱.

عِبـادِی عَنِّی فَإِنِّی قَرِیبٌ أُجِیبُ دَعْوَهَ الـدّاعِ إِذا دَعانِ (۱) وَ قَالَ لاـ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ (۲) وَ قَالَ وَ اللَّهُ یَعِـدُکُمْ مَغْفِرَهً مِنْهُ وَ فَضْلًا(۳) فَکُنْ بِاللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْثَقَ مِنْکَ بِغَیْرِهِ وَ لَا تَجْعَلُوا فِی أَنْفُسِکُمْ إِلَّا خَیْراً فَإِنَّکُمْ مَغْفُورٌ لَکُمْ (۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: احمد بن محمد بن أبی نصر گوید: به حضرت ابی الحسن (رضا) علیه السلام عرض کردم: قربانت، من چند سال است که از خدا حاجتی درخواست کرده ام و از تأخیر اجابتش در دلم شبهه و نگرانی آمده است؟ فرمود: ای احمد! مبادا شیطان بر (دل) تو راهی باز کند، تا تو را ناامید کند. همانا امام باقر علیه السلام می فرمود: هر آینه مؤمن حاجتی از خدا بخواهد و اجابت آن پس افتد برای محبوبیت آوازش (نزد خداوند) و شنیدن صدای گریه اش، سپس فرمود: به خدا سوگند آنچه خدای عز و جل برای مؤمنین از آنچه خواهند پس اندازد، بهتر است برای ایشان از آنچه زود به آن ها عطا فرماید، و دنیا چیست؟ امام باقر علیه السلام می فرمود: سزاوار است برای مؤمن که دعایش در حال آسایش همانند دعای او در حال خسته باشد، و چون به او داده شد (آنچه درخواست کرده از دعا) سست نشود. پس تو از دعا خسته مشو زیرا که دعا نزد خدای عز و جل منزلتی دارد (بس بزرگ) و بر تو باد به شکیبائی، و دنبال روزی حلال رفتن، و صله رحم کردن و مبادا با مردم اظهار دشمنی کنی، زیرا که ما خاندانی هستیم که پیوند کنیم با هر که از ما ببرد، و نیکی کنیم بهر که به ما بدی کند، پس به خدا سوگند در این کار سرانجام نیکوئی ببینیم (چه در دنیا و چه در آخرت)، همانا کسی که در این دنیا دارای نعمت است اگر هر گاه درخواست (چیزی از خدا) کند و به او داده شود (حرصش زیاد گردد) و جز آن را نیز بخواهد، و (در نتیجه) نعمت خدا در چشم او کوچک و خوار گردد، و از هیچ چیز سیر نشود، و چون نعمت فراوان شود، مسلمان از این راه به خطر افتد (و این خطر) به خاطر آن حقوقی (است) که بر او واجب شود، و به خاطر آن چیزی است که بیم آن رود به واسطه این حقوق در فتنه و آزمایش افتد (و در أداء آنها کوتاهی کند)، بگو بدانم که اگر من به تو چیزی گفتم بدان وثوق و اعتماد داری؟ عرض کردم: فدایت گردم اگر من به گفته شما اعتماد نکنم، پس به گفتار چه کسی اعتماد کنم با اینکه شما حجت خداوند بر خلق او هستی؟ فرمود: پس تو به خدا (و وعده ها و گفتارهای او) اعتمادت بیشتر باشد، زیرا خداوند به تو وعده اجابت داده است (یا اینکه اجابت دعای تو به موعدی واگذار شده) آیا خدای عز و جل نفرماید: و هر گاه پرسندت بندگان من از من، پس همانا من نزدیکم و اجابت کنم دعای آنکه مرا خواند» و فرموده است: «نومید نباشید از رحمت خدا» , نیز فرموده است: «و خدا نویدتان دهد به آمرزش و فضل» پس تو به خدای عز و جل اعتمادت بیشتر باشد از دیگران، و در دل خود جز خوبی راه ندهید، که شما آمرزیده اید. - . قرب الاسناد: ۲۲۷ _ ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۲»

کِتَابُ فَضَائِلِ الشِّیعَهِ، لِلصَّدُوقِ رَحِمَهُ اللَّهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یُعْطِی الـدُّنْیَا مَنْ یُحِبُّ وَ یُبْغِضُ وَ لَـا یُعْطِی الْآخِرَهَ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ وَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَیَسْأَلُ رَبَّهُ مَوْضِعَ سَوْطٍ مِنَ الـدُّنْیَا فَلَا یُعْطِیهِ وَ یَسْأَلُهُ الْآخِرَهَ فَیُعْطِیهِ مَا شَاءَ وَ یُعْطِی الْکَافِرَ فِی الدُّنْیَا قَبْلَ أَنْ یَسْأَلَهُ مَا یَشَاءُ وَ یَسْأَلُهُ مَوْضِعَ سَوْطٍ فِی الْآخِرَهِ فَلَا یُعْطِیهِ إِیَّاهُ (۵).

**[ترجمه]فضائل الشیعه: امام باقر علیه السلام فرمود: خدای عزّ و جلّ دنیا را به هر کس که دوست دارد و به هر کس که

دشـمن دارد می دهـد ولی آخرت را جز بـه کسـی که او را دوست دارد نمی دهـد و مـؤمن مقـدار انـدکی از نعمت دنیـا را از پروردگـارش می طلبـد و خداونـد به او نمی دهـد و از او آخرت می خواهـد و خـدا به او هر چه بخواهـد می دهـد و هر آنچه بخواهـد، به کافر در دنیا قبل از آن که از او چیزی بخواهـد می دهـد و کافر در آخرت از خداونـد نعمت انـدکی می خواهد و خداوند آن را به او نمی دهد. - . فضائل الشیعه: ۳۵ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسیر القمی] أَبِی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لَهُ رَجُلٌ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ- ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ (۶) فَإِنَّا نَدْعُو فَلَا یُسْتَجَابُ لَنَا قَالَ لِأَنَّکُمْ لَا تَفُونَ لِلَّهِ بِعَهْدِهِ وَ إِنَّ اللَّهَ یَقُولُ أَوْفُوا بِعَهْدِی أُوفِ بِعَهْدِکُمْ (۷) وَ اللَّهِ لَوْ وَفَیْتُمْ لِلَّهِ لَوَفَی اللَّهُ لَکُمْ (۸).

**[ترجمه]تفسیر قمی: مردی به امام صادق علیه السلام عرض کرد: فدایت شوم؛ خدای عزّ و جلّ می فرماید: «ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ » - . غافر / ۶ - {مرا بخوانید تا شـما را اجابت کنم} ما دعا می کنیم اما دعایمان مستجاب نمی شود! حضرت فرمود: زیرا شما به عهـد خداوند وفا نمی کنید؛ و خداوند می فرماید: «أَوْفُوا بِعَهْدِی أُوفِ بِعَهْدِکُمْ » - . بقره / ۴۰ - {و به پیمانی که با من بسـته ایـد وفا کنید، تا من نیز به پیمان شـما وفا کنم.} به خدا قسم اگر به عهد خدا وفا کنید، خداوند نیز به به عهد شـما وفادار است. - . تفسیر قمی: ۳۸ -

**[ترجمه]

«۴»

یـد، [التوحید] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَرْوَزِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْمُقْرِی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَوْصِلِیِّ عَنْ عَیَّاشِ بْنِ یَزِیدَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السـلام قَالَ: قَالَ قَوْمٌ لِلصَّادِقِ علیه السـلام نَدْعُو فَلَا یُسْتَجَابُ لَنَا قَالَ لِأَنَّکُمْ تَدْعُونَ مَنْ لَا تَعْرِفُونَهُ (۹).

۱- ۱. البقره: ۱۸۶.

۲- ۲. الزمر: ۵۳.

۳- ۳. البقره: ۲۶۸.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۲۲۷- ۲۲۸.

۵- ۵. فضائل الشیعه الرقم ۳۲.

۶- ۶. غافر: ۶.

٧- ٧. البقره: ۴٠.

٨- ٨. تفسير القمّیّ ص ٣٨.

٩- ٩. التوحيد ص ٢٠٩، باب أنّه لا يعرف الا به.

**[ترجمه]توحید: امام کاظم علیه السلام فرمود: گروهی به امام صادق علیه السلام عرض کردند: ما دعا می کنیم اما دعایمان اجابت نمی شود! حضرت فرمودند: زیرا شما کسی را می خوانید که او را نمی شناسید. - . توحید: ۲۰۹ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَبِیهِ عِمْرَانَ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ التَّمِیمِیِّ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: بَیْنَا إِبْرَاهِیمُ خَلِیلُ الرَّحْمَنِ علیه السلام فِی جَبَلِ بَیْتِ الْمَقْدِسِ یَطْلُبُ مَرْعًی لِغَنَمِهِ إِذْ سَمِعَ صَوْتاً فَإِذَا هُوَ رَجُلٌ قَائِمٌ یُصَلِّی طُولُهُ اثْنَا عَشَرَ شِبْراً فَقَالَ لَهُ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لِمَنْ تُصَلِّی قَالَ لِإِلَهِ السَّمَاءِ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام هَلْ بَقِیَ أَحَدٌ مِنْ قَوْمِکَ غَیْرُکَ قَالَ لَا قَالَ فَمِنْ أَیْنَ تَأْکُلُ قَالَ أَجْتَنِی مِنْ هَذَا الشَّجَرِ فِی الصَّیْفِ وَ آکُلُهُ فِی الشِّتَاءِ قَالَ لَهُ فَأَیْنَ مَنْزِلُکَ قَالَ فَأَوْمَأَ بِیَدِهِ إِلَی جَبَلٍ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام هَلْ لَکَ أَنْ تَذْهَبَ بِی مَعَکَ فَأَبِیتَ عِنْدَکَ اللَّیْلَةَ فَقَالَ إِنَّ قُدَّامِی مَاءً لَا یُخَاضُ قَالَ کَیْفَ تَصْنَعُ قَالَ أَمْشِی عَلَیْهِ قَالَ فَاذْهَبْ بِی مَعَکَ فَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ یَرْزُقَنِی مَا رَزَقَکَ قَالَ فَأَخَذَ الْعَابِدُ بِیَدِهِ فَمَضَیَا جَمِیعاً حَتَّی انْتَهَیَا إِلَی الْمَاءِ فَمَشَی وَ مَشَی إِبْرَاهِیمُ علیه السلام مَعَهُ حَتَّی انْتَهَیَا إِلَی مَنْزِلِهِ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِیمُ أَیُّ الْأَیَّامِ أَعْظَمُ فَقَالَ لَهُ الْعَابِدُ یَوْمُ الدِّینِ یَوْمُ یُدَانُ النَّاسُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ قَالَ فَهَلْ لَکَ أَنْ تَرْفَعَ یَدَکَ وَ أَرْفَعَ یَدِی فَنَدْعُوَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُؤْمِنَنَا مِنْ شَرِّ ذَلِکَ الْیَوْمِ فَقَالَ وَ مَا تَصْنَعُ بِدَعْوَتِی فَوَ اللَّهِ إِنَّ لِی لَدَعْوَةً مُنْذُ ثَلَاثِ سِنِینَ مَا أُجِبْتُ فِیهَا بِشَیْ ءٍ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام أَ وَ لَا أُخْبِرُکَ لِأَیِّ شَیْ ءٍ احْتُبِسَتْ دَعْوَتُکَ قَالَ بَلَی قَالَ لَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَحَبَّ عَبْداً احْتَبَسَ دَعْوَتَهُ لِیُنَاجِیَهُ وَ یَسْأَلَهُ وَ یَطْلُبَ إِلَیْهِ وَ إِذَا أَبْغَضَ عَبْداً عَجَّلَ لَهُ دَعْوَتَهُ أَوْ أَلْقَی فِی قَلْبِهِ الْیَأْسَ مِنْهَا ثُمَّ قَالَ لَهُ وَ مَا کَانَتْ دَعْوَتُکَ قَالَ مَرَّ بِی غَنَمٌ وَ مَعَهُ غُلَامٌ لَهُ ذُؤَابَةٌ فَقُلْتُ یَا غُلَامُ لِمَنْ هَذَا الْغَنَمُ فَقَالَ لِإِبْرَاهِیمَ خَلِیلِ الرَّحْمَنِ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ إِنْ کَانَ لَکَ فِی الْأَرْضِ خَلِیلٌ فَأَرِنِیهِ فَقَالَ لَهُ إِبْرَاهِیمُ علیه السلام فَقَدِ اسْتَجَابَ اللَّهُ لَکَ أَنَا إِبْرَاهِیمُ خَلِیلُ الرَّحْمَنِ فَعَانَقَهُ فَلَمَّا بَعَثَ اللَّهُ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله جَاءَتِ الْمُصَافَحَةُ(۱).

دعوات الراوندی، مرسلا: مثله

ص: ۳۶۹

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۷۸.

**[ترجمه]امالی صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: در این میان که خلیل الرحمن در کوه بیت المقدس دنبال چرا گاهی برای گوسفندان خود بود، آوازی شنید و ناگاه مردی را دید به طول دوازده وجب که ایستاده نماز می خواند. به او گفت: ای بنده خدا! برای که نماز می خوانی؟ گفت: برای خدای آسمان، ابراهیم گفت: از قوم تو دیگری مانده؟ گفت نه، گفت: از کجا غذا می خوری؟ گفت: در تابستان میوه این درخت را می چینم و در زمستان می خورم، گفت: منزلت کجا است؟ به کوهی اشاره کرد، ابراهیم گفت: مرا با خودت می بری تا امشب را با تو بگذرانم؟ گفت: جلو من آبی است که نمی شود در آن فرو شد، گفت: خودت چه می کنی؟ گفت: من روی آن راه می روم، فرمود: مرا با خود ببر، شاید خدا آنچه را به تو روزی کرده، به من نیز روزی کند.

گوید عابد دستش را گرفت و با هم رفتند تا به آبی رسیدند و بر آن راه رفت، ابراهیم با او رفت تا به منزل رسیدند. ابراهیم به او گفت: کدام روزها بزرگ تر است؟ عابد گفت: روز جزا که مردم از هم بازخواست کنند. فرمود: می آئی دست برداریم به درگاه خدا دعا کنیم که ما را از شر آن روز آسوده دارد، گفت: به دعوت مرا چه کنی؟ به خدا من سی سال است به درگاه خدا دعائی کنم و اجابت نشده، گفت: به تو آگاهی بدهم که چرا دعایت حبس شده؟ گفت چرا؟ فرمود: به راستی خدا چون بنده ای را دوست دارد، دعایش را نگه دارد تا با او راز گوید و از او خواهش کند و از او بجوید و چون بنده ای را دشمن دارد، زود دعایش را مستجاب کند یا به دلش نومیدی نهد. سپس از او پرسید: چه دعائی می کردی؟ گفت: گله گوسفندی به من گذشت و پسری با آن بود و گیسوانی داشت. گفتم: ای پسر! این گوسفندها از کیست؟ گفت: از ابراهیم خلیل الرحمن، گفتم: خدایا! اگر در زمین خلیلی داری، او را بمن بنما، ابراهیم فرمود: خدا دعایت را مستجاب کرد؛ من ابراهیم خلیل الرحمن هستم. و همدیگر را در آغوش کشیدند و چون خدا محمد را مبعوث کرد، مصافحه مقرر شد.

مثل این روایت در دعوات راوندی نقل شده است.

**[ترجمه]

أقول

قد مضی بعض الأخبار فی باب من دعا استجیب له.

**[ترجمه]برخی از اخبار در باب «کسی که دعا کند، دعای او مستجاب می شود،» گذشت.

**[ترجمه]

«۶»

ص، [قصص الأنبياء عليهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ قَالَ: إِنَّ رَجُلًا كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ دَعَا اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ غُلَاماً يَدْعُو ثَلَاثاً وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَلَمَّا رَأَى أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يُجِيبُهُ قَالَ يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ أَنَا مِنْكَ فَلَا تَسْمَعُ مِنِّي أَمْ قَرِيبٌ أَنْتَ فَلَا تُجِيبُنِي فَأَتَاهُ آتٍ فِي مَنَامِهِ فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ تَدْعُو

اللَّهَ بِلِسَانٍ بَذِيٍّ وَ قَلْبٍ غَلِقٍ عَاتٍ غَيْرِ نَقِيٍّ وَ بِنِيَّةٍ غَيْرِ صَادِقَةٍ فَأَقْلِعْ مِنْ بَذَائِكَ وَ لْيَتَّقِ اللَّهَ قَلْبُكَ وَ لْتَحْسُنْ نِيَّتُكَ قَالَ فَفَعَلَ الرَّجُلُ ذَلِكَ فَدَعَا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَوُلِدَ لَهُ غُلَامٌ.

**[ترجمه]قصص الأنبياء عليهم السلام: امام صادق عليه السلام فرمود: مردى در ميان بنى اسرائيل سى و سه سال از خداوند خواست كه به او پسرى عطا كند؛ وقتى ديد خداوند دعاى او را مستجاب نمى كند، گفت: پروردگارا! آيا من از تو دورم كه دعاى مرا نمى شنوى يا تو نزديكى و مرا اجابت نمى كنى؟ كسى به خواب او آمد و گفت: تو خدا را با زبانى زشت گفتار و قلبى بسته و سركش و غير پاكيزه و با نيتى غير صادق مى خوانى؛ پس زشت گفتارى خود را ريشه كن كن و قلبت بايد از خداوند بهراسد و نيت تو صادق گردد؛ حضرت فرمود: آن مرد چنين كرد و خداى عزّ و جلّ را خواند، پس فرزند پسرى برايش متولد شد. - . قصص الانبياء: ۱۸۱ -

**[ترجمه]

«۷»

ضا، [فقه الرضا عليه السلام]: إِنَّ اللَّهَ يُؤَخِّرُ إِجَابَةَ الْمُؤْمِنِ شَوْقاً إِلَى دُعَائِهِ وَ يَقُولُ صَوْتٌ أُحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ وَ يُعَجِّلُ إِجَابَةَ دُعَاءِ الْمُنَافِقِ وَ يَقُولُ صَوْتٌ أَكْرَهُ سَمَاعَهُ.

**[ترجمه]فقه الرضا عليه السلام: خداوند اجابت دعاى مؤمن را از باب شوقى كه به دعا كردن او دارد به تأخير مى اندازد و مى فرمايد: صداى دعاى مؤمن صدايى است كه دوست دارم آن را بشنوم و دعاى منافق را فورا مستجاب مى كند و مى فرمايد: صداى منافق صدايى است كه شنيدن آن را ناپسند مى دارم. - . فقه الرضا: ۳۴۵ -

**[ترجمه]

«۸»

مكا، [مكارم الأخلاق] عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ إِلْحَاحَ النَّاسِ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ فِي الْمَسْأَلَةِ وَ أَحَبَّ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَ يُطْلَبَ مَا عِنْدَهُ (۱).

وَ قَالَ عليه السلام: لَا يُلِحُّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى فِي حَاجَةٍ إِلَّا قَضَى لَهُ (۲).

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله: رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً طَلَبَ مِنَ اللَّهِ حَاجَتَهُ وَ أَلَحَّ فِي الدُّعَاءِ اسْتُجِيبَ لَهُ أَمْ لَمْ يُسْتَجَبْ وَ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ- أَدْعُوا رَبِّي عَسى أَلَّا أَكُونَ بِدُعاءِ رَبِّي شَقِيًّا(۳).

**[ترجمه]مكارم الأخلاق: امام صادق عليه السلام فرمود: خداوند مكروه مى دارد كه مردم در خواستن از يكديگر پافشارى كنند ولى پافشارى مردم در خواستن از خود را دوست مى دارد؛ خداوند دوست دارد كه از او خواسته شود و آنچه نزد اوست از وى طلب گردد.

و نیز فرمود: بنده مؤمنی در حاجتی که دارد بر خدا پافشاری نمی کند، مگر این که خدا آن حاجت او را بر آورده می سازد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خدا رحمت کند بنده ای را که از خدا حاجت می طلبد و در دعایش پافشاری می کند؛ خواه دعایش مستجاب گردد و خواه مستجاب نگردد. و این آیه را تلاوت فرمود: «أَدْعُوا رَبِّی عَسی أَلَّا أَكُونَ بِدُعاءِ رَبِّی شَقِیًّا» -. مریم / ۴۸ - {و پروردگارم را می خوانم؛ و امیدوارم در خواندن پروردگارم بی پاسخ نمانم!»} - . مکارم الاخلاق: ۳۱۳ - ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۹»

مکا، [مکارم الأخلاق]: يُسْتَحَبُّ لِلدَّاعِي عَزِيمَهُ الْمَسْأَلَهِ لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله لَا يَقُلْ أَحَدُكُمُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی إِنْ شِئْتَ اللَّهُمَّ ارْحَمْنِی إِنْ شِئْتَ وَ لْيَعْزِمِ الْمَسْأَلَهَ فَإِنَّهُ لَا يُكْرَهُ لَهُ وَ إِذَا اسْتَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَ الدَّاعِي فَلْيَقُلِ- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بِعِزَّتِهِ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ وَ إِذَا أَبْطَأَ عَلَيْهِ الْإِجَابَهُ فَلْيَقُلِ- الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَ يُكْرَهُ لِلدَّاعِي اسْتِبْطَاءُ الْإِجَابَهِ وَ لِيَكُنْ مُوَاظِباً عَلَى الدُّعَاءِ وَ الْمَسْأَلَهِ لَا يَسْأَمُ الْإِنْسَانُ مِنْهُمَا لِقَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله

ص: ۳۷۰

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۴.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۱۳.

۳- ۳. مکارم الأخلاق ۳۱۵، و الآیه فی سوره مریم: ۴۸.

يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي (۱).

**[ترجمه]مکارم الأخلاق : مستحب است که فرد دعاکننده در درخواست خود استوار و محکم از خدا بخواهد؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: نباید یکی از شما بگوید: «خداوندا اگر خواستی مرا بیامرز و اگر خواستی به من رحم فرما» و باید در خواستن قصد جدی داشته باشد که این امر برای او ناپسند نیست. و وقتی خداوند دعای دعاکننده را مستجاب کرد، باید بگوید: حمد برای خدایی است که به سبب عزّت او اعمال صالحه تمام می شود؛ و وقتی اجابت دعای او کند می شود، باید بگوید: در هر حالی حمد مخصوص خداست و مکروه است که دعاکننده بگوید که استجابت دعایم کُند گشته و باید در دعا و خواستن مواظب باشد و انسان نباید از این دو خسته شود؛ زیرا پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: بنده تا مادامی که خواهان تعجیل در اجابت دعایش نباشد، دعایش مستجاب می شود؛ منظور از تعجیل این است که بگوید: من دعا کردم و خداوند دعایم را مستجاب نکرد! - . مکارم الاخلاق: ۴۰۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

محص، [التمحیص] عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْأَحْمَسِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ لَیَتَعَهَّدُ عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ بِأَنْوَاعِ الْبَلَاءِ کَمَا یَتَعَهَّدُ أَهْلَ الْبَیْتِ سَیِّدُهُمْ بِطُرَفِ الطَّعَامِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ عِزَّتِی وَ جَلَالِی وَ عَظَمَتِی وَ بَهَائِی إِنِّی لَأَحْمِی وَلِیِّی أَنْ أُعْطِیَهُ فِی دَارِ الدُّنْیَا شَیْئاً یَشْغَلُهُ عَنْ ذِکْرِی حَتَّی یَدْعُوَنِی فَأَسْمَعَ صَوْتَهُ وَ إِنِّی لَأُعْطِی الْکَافِرَ مُنْیَتَهُ حَتَّی لَا یَدْعُوَنِی فَأَسْمَعَ صَوْتَهُ بُغْضاً لَهُ.

**[ترجمه]تمحیص: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای متعال از بنده اش با انواع بلا نگهداری و دلجویی می کند، چنانچه اهل خانه برای آقای خود قدری غذا نگه می دارند. خداوند متعال می فرماید: به عزت و جلال و عظمت و زیبایی ام قسم می خورم که من از دوست خود حمایت می کنم که در دار دنیا چیزی به او بدهم که او را از یاد من باز دارد تا این که مرا بخواند و من صدای او را بشنوم؛ و من آرزوی کافر را به او می دهم تا مرا نخواند که من صدای او را بشنوم! زیرا من صدای او را مبغوض می دارم. - . تمحیص: ۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

محص، [التمحیص] عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ بَعْضِ وُلْدِ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْداً غَتَّهُ بِالْبَلَاءِ غَتّاً وَ ثَجَّهُ بِهِ ثَجّاً(۲)

فَإِذَا دَعَاهُ قَالَ لَبَّیْکَ عَبْدِی لَبَّیْکَ لَئِنْ عَجَّلْتُ مَا سَأَلْتَ إِنِّی عَلَی ذَلِکَ لَقَادِرٌ وَ لَئِنْ أَخَّرْتُ فَمَا ذَخَرْتُ لَکَ عَبْدِی عِنْدِی خَیْرٌ لَکَ.

**[ترجمه]تمحیص: یکی از فرزنـدان امام صادق علیه السـلام فرمود: وقتی خداوند بنده ای را دوست بدارد، او را به خوبی در بلا فرو می برد و او را در بلا روان می سازد؛ پس وقتی آن بنـده خـدا را خواند می گوید: بله بنده من! بله! اگر نسـبت به آنچه می خواهی عجله داری من بر این امر قـدرت دارم و ای بنـده من! اگر برای تو اجابت دعایت را به تأخیر بیندازم، آنچه برای تو ذخیره می کنم برای تو بهتر است.

**[ترجمه]

«۱۲»

محص، [التمحیص] عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الرَّبَّ لَيَلِي حِسَابَ الْمُؤْمِنِ فَيَقُولُ تَعْرِفُ هَذَا الْحِسَابَ فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ دَعَوْتَنِي فِي لَيْلَةِ كَذَا وَ كَذَا فِي كَذَا وَ كَذَا فَذَخَرْتُهَا لَكَ قَالَ فَمِمَّا يَرَى مِنْ عَظَمَةِ ثَوَابِ اللَّهِ يَقُولُ يَا رَبِّ لَيْتَ أَنَّكَ لَمْ تَكُنْ عَجَّلْتَ لِي شَيْئاً وَ ادَّخَرْتَهُ لِي.

**[ترجمه]تمحیص: امـام صادق علیه السـلام فرمود: پروردگار وقتی حساب مؤمن را می رسـد، می فرمایـد: این حساب را می شناسـی؟ مؤمن می گوید: پروردگارا! نه؛ خداوند می فرماید: در فلان شب، فلان و فلان چیز را از من خواستی! من آن دعایت را برای تو ذخیره کردم! حضـرت فرمود: پس وقتی عظمت ثواب خدا را می بیند، می گوید: پروردگارا! ای کاش در هیچ یک از حوائجم در دنیا برایم تسریع نمی کردی و آن را برایم ذخیره می کردی. - . تمحیص: ۴۵ -

**[ترجمه]

«۱۳»

محص، [التمحیص] عَنْ سُفْيَانَ بْنِ السِّمْطِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْداً ابْتَلَاهُ وَ تَعَهَّدَهُ بِالْبَلَاءِ كَمَا يَتَعَهَّدُ الْمَرِيضَ أَهْلُهُ بِالطُّرَفِ وَ وَكَّلَ بِهِ مَلَكَيْنِ فَقَالَ لَهُمَا أَسْقِمَا بَدَنَهُ وَ ضَيِّقَا مَعِيشَتَهُ وَ عَوِّقَا عَلَيْهِ مَطْلَبَهُ حَتَّى يَدْعُوَنِي فَإِنِّي أُحِبُّ صَوْتَهُ فَإِذَا دَعَا قَالَ اكْتُبَا لِعَبْدِي ثَوَابَ مَا سَأَلَنِي وَ ضَاعِفَا لَهُ حَتَّى يَأْتِيَنِي وَ مَا عِنْدِي خَيْرٌ لَهُ فَإِذَا أَبْغَضَ عَبْداً وَكَّلَ بِهِ مَلَكَيْنِ فَقَالَ أَصِحَّا بَدَنَهُ وَ وَسِّعَا عَلَيْهِ فِي رِزْقِهِ وَ سَهِّلَا لَهُ مَطْلَبَهُ وَ أَنْسِيَاهُ ذِكْرِي فَإِنِّي أُبْغِضُ صَوْتَهُ حَتَّى يَأْتِيَنِي وَ مَا عِنْدِي شَرٌّ لَهُ.

**[ترجمه]تمحیص: امام صادق علیه السـلام فرمود: وقتی خداونـد بنـده ای را دوست بـدارد، او را مبتلا می سازد و با بلا از او دلجویی می کنـد، همان گونه که اهل و عیال بیمار از او با سـخنان دل چسب دلجویی می کننـد؛ و خداونـد دو ملک بر او می گمـارد و به آن دو می گویـد: بـدن او را مریض کنیـد و زنـدگی را بر او تنـگ کنیـد و حـاجت او را به تعویق بیندازیـد تا مرا بخوانـد؛ زیرا من صـدای او را دوست دارم؛ وقتی آن بنـده دعا کرد، خداونـد می فرمایـد: ثواب آنچه بنده ام از من خواست را برای بنـده ام بنویسید و ثوابش را برای او دو برابر کنیـد تـا به نزد من بیایـد که آنچه نزد من است برای او بهـتر است؛ و وقـتی خداوند بنده از را مبغوض بدارد بر او دو فرشـته می گمارد و می فرماید: بدن او را صحیح و سالم بدارید و روزی او را وسعت دهیـد و حاجتش را برایش آسان کنیـد و او را دچار فراموشـی یاد من کنیـد که من صـدای او را مبغوض می دارم تا به نزد من

بیاید که آنچه نزد من است برای او بدتر است. -. تمحیص: ۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِیِّ، رُوِیَ: أَنَّ رَجُلًا أَتَی النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ ادْعُ اللَّهَ

ص: ۳۷۱

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۴۰۵.

۲- ۲. غته: ای غطه و غمره فی البلاء، و ثجه: أی أمطره و أساله علیه.

أَنْ يَسْتَجِيبَ دُعَائِي فَقَالَ صلى الله علیه و آله إِذَا أَرَدْتَ ذَلِكَ فَأَطِبْ كَسْبَكَ.

وَ رُوِيَ: أَنَّ مُوسَى علیه السلام رَأَى رَجُلًا يَتَضَرَّعُ تَضَرُّعاً عَظِيماً وَ يَدْعُو رَافِعاً يَدَيْهِ وَ يَبْتَهِلُ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى لَوْ فَعَلَ كَذَا وَ كَذَا لَمَا اسْتَجَبْتُ دُعَاءَهُ لِأَنَّ فِي بَطْنِهِ حَرَاماً وَ عَلَى ظَهْرِهِ حَرَاماً وَ فِي بَيْتِهِ حَرَاماً.

وَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: يَقُولُ اللَّهُ وَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَا أُجِيبُ دَعْوَةَ مَظْلُومٍ دَعَانِي فِي مَظْلِمَةٍ وَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي عِنْدَهُ مَظْلِمَةٌ مِثْلُهَا.

وَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: رُبَّمَا أُخِّرَتْ مِنَ الْعَبْدِ إِجَابَةُ الدُّعَاءِ لِيَكُونَ أَعْظَمَ لِأَجْرِ السَّائِلِ وَ أَجْزَلَ لِعَطَاءِ الْآمِلِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: روایت شده که مردی به نزد پیامبر صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: از خداوند بخواه که دعای مرا مستجاب کند؛ حضرت فرمود: اگر این را می خواهی، کسب و کارت را پاکیزه کن!

و روایت شده که حضرت موسی علیه السلام مردی را دید که به شدت ناله و تضرع می کند و دست خود را بلند کرده و دعا می کند و حالت زاری دارد. خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد: اگر چنین و چنان کند دعای او را اجابت نمی کنم! زیرا در شکم او لقمه حرام است و بر پشت او نیز حرام و در خانه او نیز حرام وجود دارد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند می فرماید: به عزت و جلال خودم قسم دعای ستمدیده ای را که در ستمی که بر او رفته مرا بخواند مستجاب نمی کنم، مادامی که مثل آن ظلم را در حق یکی از مخلوقات من انجام داده باشد .

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: چه بسا اجابت دعای بنده ای به تأخیر بیفتد تا اجر دعاکننده بیشتر و عطای آرزومند بیشتر و عظیم تر گردد.

**[ترجمه]

«۱۵»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ علیه السلام: الدَّاعِي بِلَا عَمَلٍ كَالرَّامِي بِلَا وَتَرٍ(۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: دعاکننده بدون عمل مانند تیرانداز بدون کمان است. - . نهج البلاغه، حکمت: ۳۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

عُدَّةُ الدَّاعِي، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه السلام قَالَ: ادْفَعِ الْمَسْأَلَةَ مَا وَجَدْتَ التَّحَمُّلَ يُمْكِنُكَ فَإِنَّ لِكُلِّ يَوْمٍ رِزْقاً جَدِيداً وَ اعْلَمْ أَنَّ الْإِلْحَاحَ فِي الْمَطَالِبِ يَسْلُبُ الْبَهَاءَ وَ يُورِثُ التَّعَبَ وَ الْعَنَاءَ فَاصْبِرْ حَتَّى يَفْتَحَ اللَّهُ لَكَ بَاباً يَسْهُلُ الدُّخُولُ فِيهِ فَمَا أَقْرَبَ

الصُّنْعَ مِنَ الْمَلْهُوفِ وَ الْأَمْنَ مِنَ الْهَارِبِ الْمَخُوفِ فَرُبَّمَا كَانَتِ الْغِيَرُ نَوْعاً مِنْ أَدَبِ اللَّهِ وَ لِلْحُظُوظِ مَرَاتِبُ فَلَا تَعْجَلْ عَلَى ثَمَرَةٍ لَمْ تُدْرِكْ فَإِنَّمَا تَنَالُهَا فِي أَوَانِهَا وَ اعْلَمْ أَنَّ الْمُدَبِّرَ لَكَ أَعْلَمُ بِالْوَقْتِ الَّذِي يُصْلِحُ حَالَكَ فِيهِ فَثِقْ بِخِيَرَتِهِ فِي جَمِيعِ أُمُورِكَ يُصْلِحْ حَالَكَ وَ لَا تَعْجَلْ بِحَوَائِجِكَ قَبْلَ وَقْتِهَا فَيَضِيقَ قَلْبُكَ وَ صَدْرُكَ وَ يَغْشَاكَ الْقُنُوطُ وَ اعْلَمْ أَنَّ لِلْحَيَاءِ مِقْدَاراً فَإِنْ زَادَ عَلَيْهِ فَهُوَ سَرَفٌ وَ إِنَّ لِلْحَزْمِ مِقْدَاراً فَإِنْ زَادَ عَلَيْهِ فَهُوَ تَهَوُّرٌ وَ احْذَرْ كُلَّ ذَكِيٍّ سَاكِنِ الطَّرْفِ وَ لَوْ عَقَلَ أَهْلُ الدُّنْيَا خَرَّبَتْ.

قال ابن فهد رحمه الله دل الحديث على أن العقل السليم يقتضى تخريب الدنيا و عدم الاعتناء بها فمن عنى بها أو عمرها دل ذلك على أنه لا عقل له.

وَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُسْتَجَابَ دُعَاؤُهُ فَلْيُطَيِّبْ مَطْعَمَهُ وَ مَكْسَبَهُ-.

ص: ۳۷۲

۱- ۱. نهج البلاغه الرقم ص ۳۳۷ من قسم الحكم.

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله لِمَنْ قَالَ لَهُ أَحِبُّ أَنْ يُسْتَجَابَ دُعَائِي طَهِّرْ مَأْكَلَكَ وَ لَا تُدْخِلْ بَطْنَكَ الْحَرَامَ.

وَ فِي الْحَدِيثِ الْقُدْسِيِّ: فَمِنْكَ الدُّعَاءُ وَ عَلَيَّ الْإِجَابَةُ فَلَا تُحْجَبُ عَنِّي دَعْوَةٌ إِلَّا دَعْوَةُ آكِلِ الْحَرَامِ.

وَ رَوَى عَلِيُّ بْنُ أَسْبَاطٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْتَجَابَ دُعَاؤُهُ فَلْيُطَيِّبْ كَسْبَهُ.

وَ قَالَ علیه السلام: تَرْكُ لُقْمَةِ حَرَامٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ صَلَاةِ أَلْفَيْ رَكْعَةٍ تَطَوُّعاً.

وَ عَنْهُ علیه السلام: رَدُّ دَانِقِ حَرَامٍ يَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ سَبْعِينَ حِجَّةً مَبْرُورَةً.

وَ عَنْهُمْ علیهم السلام: فِيمَا وَعَظَ اللَّهُ بِهِ عِيسَى علیه السلام يَا عِيسَى قُلْ لِظَلَمَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ غَسَلْتُمْ وُجُوهَكُمْ وَ دَنَّسْتُمْ قُلُوبَكُمْ أَ بِي تَغْتَرُّونَ أَمْ عَلَيَّ تَجْتَرِءُونَ تَتَطَيَّبُونَ الطِّيبَ لِأَهْلِ الدُّنْيَا وَ أَجْوَافُكُمْ عِنْدِي بِمَنْزِلَةِ الْجِيَفِ الْمُنْتِنَةِ كَأَنَّكُمْ أَقْوَامٌ مَيِّتُونَ يَا عِيسَى قُلْ لَهُمْ قَلِّمُوا أَظْفَارَكُمْ مِنْ كَسْبِ الْحَرَامِ وَ أَصِمُّوا أَسْمَاعَكُمْ عَنْ ذِكْرِ الْخَنَا وَ أَقْبِلُوا عَلَيَّ بِقُلُوبِكُمْ فَإِنِّي لَسْتُ أُرِيدُ صُوَرَكُمْ يَا عِيسَى قُلْ لِظَلَمَةِ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَدْعُونِي وَ السُّحْتُ تَحْتَ أَقْدَامِكُمْ وَ الْأَصْنَامُ فِي بُيُوتِكُمْ فَإِنِّي آلَيْتُ أَنْ أُجِيبَ مَنْ دَعَانِي وَ إِنَّ إِجَابَتِي إِيَّاهُمْ لَعْنٌ لَهُمْ حَتَّى يَتَفَرَّقُوا(۱).

وَ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى علیه السلام قُلْ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَدْخُلُوا بَيْتاً مِنْ بُيُوتِي إِلَّا بِأَبْصَارٍ خَاشِعَةٍ وَ قُلُوبٍ طَاهِرَةٍ وَ أَيْدٍ نَقِيَّةٍ وَ أَخْبِرْهُمْ أَنِّي لَا أَسْتَجِيبُ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ دَعْوَةً وَ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِي عَلَيْهِ مَظْلِمَةٌ(۲) وَ فِي الْوَحْيِ الْقَدِيمِ لَا تَمَلَّ مِنَ الدُّعَاءِ فَإِنِّي لَا أَمَلُّ مِنَ الْإِجَابَةِ.

وَ رَوَى عَبْدُ الْعَزِيزِ الطَّوِيلُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا لَمْ يَزَلِ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ.

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۰۲.

۲- ۲. عدّه الداعی ص ۱۰۳.

وَ عَنْهُ علیه السلام: إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا عَجَّلَ فَقَامَ لِحَاجَتِهِ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى اسْتَعْجَلَ عَبْدِی أَ تَرَاهُ يَظُنُّ أَنَّ حَوَائِجَهُ بِيَدِ غَيْرِی.

وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ السَّائِلَ اللَّحُوحَ.

وَ رَوَى الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ الْهَجَرِیُّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: وَ اللَّهِ لَا يُلِحُّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَى اللَّهِ فِی حَاجَةٍ إِلَّا قَضَاهَا لَهُ.

وَ رَوَى أَبُو الصَّبَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّ اللَّهَ كَرِهَ إِلْحَاحَ النَّاسِ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ فِی الْمَسْأَلَهِ وَ أَحَبَّ ذَلِكَ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ وَ يُطْلَبَ مَا عِنْدَهُ.

وَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِی نَصْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی الْحَسَنِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّی قَدْ سَأَلْتُ اللَّهَ تَعَالَى حَاجَةً مُنْذُ كَذَا وَ كَذَا سَنَةً وَ قَدْ دَخَلَ قَلْبِی مِنْ إِبْطَائِهَا شَیْ ءٌ فَقَالَ لَهُ يَا أَحْمَدُ إِيَّاكَ وَ الشَّيْطَانَ أَنْ يَكُونَ لَهُ عَلَيْكَ سَبِيلٌ حَتَّى يُقَنِّطَكَ إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام كَانَ يَقُولُ

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَسْأَلُ اللَّهُ حَاجَةً فَيُؤَخِّرُ عَنْهُ تَعْجِيلَ إِجَابَتِهِ حُبّاً لِصَوْتِهِ وَ اسْتِمَاعِ نَحِيبِهِ ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ مَا أَخَّرَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ مَا يَطْلُبُونَ فِی هَذِهِ الدُّنْيَا خَيْرٌ لَهُمْ مِمَّا عَجَّلَ لَهُمْ فِيهَا وَ أَیُّ شَیْ ءٍ الدُّنْيَا.

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّ الْعَبْدَ الْوَلِیَّ لِلَّهِ يَدْعُو اللَّهَ فِی الْأَمْرِ يَنُوبُهُ فَيُقَالُ لِلْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِهِ اقْضِ لِعَبْدِی حَاجَتَهُ وَ لَا تُعَجِّلْهَا فَإِنِّی أَشْتَهِی أَنْ أَسْمَعَ نِدَاءَهُ وَ صَوْتَهُ وَ إِنَّ الْعَبْدَ الْعَدُوَّ لِلَّهِ لَيَدْعُو اللَّهَ فِی الْأَمْرِ يَنُوبُهُ فَيُقَالُ لِلْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِهِ اقْضِ لِعَبْدِی حَاجَتَهُ وَ عَجِّلْهَا فَإِنِّی أَكْرَهُ أَنْ أَسْمَعَ نِدَاءَهُ وَ صَوْتَهُ قَالَ فَيَقُولُ النَّاسُ مَا أُعْطِيَ هَذَا إِلَّا لِكَرَامَتِهِ وَ مَا مُنِعَ هَذَا إِلَّا لِهَوَانِهِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: لَا يَزَالُ الْمُؤْمِنُ بِخَيْرٍ وَ رَخَاءٍ وَ رَحْمَهٍ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ فَيَقْنَطَ فَيَتْرُكَ الدُّعَاءَ قُلْتُ لَهُ كَيْفَ يَسْتَعْجِلُ قَالَ يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ مُنْذُ كَذَا وَ كَذَا وَ لَا أَرَى الْإِجَابَهَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَدْعُو اللَّهَ فِی حَاجَتِهِ فَيَقُولُ عَزَّ وَ جَلَّ أَخِّرُوا إِجَابَتَهُ شَوْقاً إِلَى صَوْتِهِ وَ دُعَائِهِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ قَالَ اللَّهُ عَبْدِی دَعَوْتَنِی وَ أَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ وَ ثَوَابُكَ كَذَا وَ كَذَا وَ دَعَوْتَنِی فِی كَذَا وَ كَذَا فَأَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ وَ ثَوَابُكَ كَذَا قَالَ:

فَیَتَمَنَّی الْمُؤْمِنُ أَنَّهُ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَةٌ فِی الدُّنْیَا مِمَّا یَرَی مِنْ حُسْنِ الثَّوَابِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: رَحِمَ اللَّهُ عَبْداً طَلَبَ مِنَ اللَّهِ حَاجَةً فَأَلَحَّ فِی الدُّعَاءِ اسْتُجِیبَ لَهُ أَوْ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ وَ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ- وَ أَدْعُوا رَبِّی عَسی أَلَّا أَکُونَ بِدُعاءِ رَبِّی شَقِیًّا(۱).

وَ قَالَ کَعْبُ الْأَحْبَارِ: فِی التَّوْرَاهِ یَا مُوسَی مَنْ أَحَبَّنِی لَمْ یَنْسَنِی وَ مَنْ رَجَا مَعْرُوفِی أَلَحَّ فِی مَسْأَلَتِی یَا مُوسَی إِنِّی لَسْتُ بِغَافِلٍ عَنْ خَلْقِی وَ لَکِنْ أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ مَلَائِکَتِی ضَجِیجَ الدُّعَاءِ مِنْ عِبَادِی وَ تَرَی حَفَظَتِی تَقَرُّبَ بَنِی آدَمَ إِلَیَّ بِمَا أَنَا مُقَوِّیهِمْ عَلَیْهِ وَ مُسَبِّبُهُ لَهُمْ یَا مُوسَی قُلْ لِبَنِی إِسْرَائِیلَ- لَا تُبْطِرَنَّکُمُ النِّعْمَهُ فَیُعَاجِلَکُمُ السَّلْبُ وَ لَا تَغْفُلُوا عَنِ الشُّکْرِ فَیُقَارِعَکُمُ الذُّلُّ وَ أَلِحُّوا فِی الدُّعَاءِ تَشْمَلْکُمُ الرَّحْمَهُ بِالْإِجَابَهِ وَ تَهْنِئْکُمُ الْعَافِیَهُ.

وَ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: لَا یُلِحُّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَی اللَّهِ فِی حَاجَتِهِ إِلَّا قَضَاهَا لَهُ.

وَ عَنْ مَنْصُورٍ الصَّیْقَلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام رُبَّمَا دَعَا الرَّجُلُ فَاسْتُجِیبَ لَهُ ثُمَّ أُخِّرَ ذَلِکَ إِلَی حِینٍ قَالَ فَقَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ لِمَ ذَلِکَ لِیَزْدَادَ مِنَ الدُّعَاءِ قَالَ نَعَمْ.

وَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یُسْتَجَابُ لِلرَّجُلِ الدُّعَاءُ ثُمَّ یُؤَخَّرُ قَالَ نَعَمْ عِشْرُونَ سَنَةً.

وَ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: کَانَ بَیْنَ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قَدْ أُجِیبَتْ دَعْوَتُکُما وَ بَیْنَ أَخْذِ فِرْعَوْنَ أَرْبَعُونَ عَاماً.

وَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْهُ علیه السلام: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَیَدْعُو فَیُؤَخَّرُ بِإِجَابَتِهِ إِلَی یَوْمِ الْجُمُعَهِ.

وَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْعَبْدَ لَیَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی وَ هُوَ مُعْرِضٌ عَنْهُ ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی وَ هُوَ مُعْرِضٌ عَنْهُ ثُمَّ یَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِی فَیَقُولُ سُبْحَانَهُ لِلْمَلَائِکَهِ أَ لَا تَرَوْنَ عَبْدِی سَأَلَنِی الْمَغْفِرَهَ وَ أَنَا مُعْرِضٌ عَنْهُ ثُمَّ سَأَلَنِی الْمَغْفِرَهَ وَ أَنَا مُعْرِضٌ عَنْهُ ثُمَّ سَأَلَنِی الْمَغْفِرَهَ عَلِمَ عَبْدِی أَنَّهُ لَا یَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنَا أُشْهِدُکُمْ أَنِّی

۱- ۱. مریم: ۴۸.

قَدْ غَفَرْتُ لَهُ.

وَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَسْأَلُ اللَّهَ حَاجَةً مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا فَيَكُونُ مِنْ شَأْنِ اللَّهِ تَعَالَى قَضَاؤُهَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ أَوْ بَطِیءٍ فَيُذْنِبُ الْعَبْدُ عِنْدَ ذَلِكَ الْوَقْتِ ذَنْباً فَيَقُولُ لِلْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِحَاجَتِهِ لَا تُنْجِزْهَا لَهُ فَإِنَّهُ قَدْ تَعَرَّضَ لِسَخَطِی اسْتَوْجَبَ الْحِرْمَانَ مِنِّی.

وَ فِی الْحَدِيثِ الْقُدْسِيِّ: يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا غَنِيٌّ لَا أَفْتَقِرُ أَطِعْنِی فِيمَا أَمَرْتُكَ أَجْعَلْكَ غَنِيّاً لَا تَفْتَقِرْ يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا حَيٌّ لَا أَمُوتُ أَطِعْنِی فِيمَا أَمَرْتُكَ أَجْعَلْكَ حَيّاً لَا تَمُوتُ يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا أَقُولُ لِلشَّیْءِ كُنْ فَيَكُونُ أَطِعْنِی فِيمَا أَمَرْتُكَ أَجْعَلْكَ تَقُولُ لِلشَّیْءِ كُنْ فَيَكُونُ.

وَ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَى دَاوُدَ علیه السلام يَا دَاوُدُ إِنَّهُ لَيْسَ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِی يُطِيعُنِی فِيمَا آمُرُهُ إِلَّا أَعْطَيْتُهُ قَبْلَ أَنْ يَسْأَلَنِی وَ أَسْتَجِيبُ لَهُ قَبْلَ أَنْ يَدْعُوَنِی.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَوْحَى إِلَى دَاوُدَ علیه السلام أَنْ أَبْلِغْ قَوْمَكَ أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مِنْهُمْ آمُرُهُ بِطَاعَتِی فَيُطِيعُنِی إِلَّا كَانَ حَقّاً عَلَيَّ أَنْ أُطِيعَهُ وَ أُعِينَهُ عَلَى طَاعَتِی وَ إِنْ سَأَلَنِی أَعْطَيْتُهُ وَ إِنْ دَعَانِی أَجَبْتُهُ وَ إِنِ اعْتَصَمَ بِی عَصَمْتُهُ وَ إِنِ اسْتَكْفَانِی كَفَيْتُهُ وَ إِنْ تَوَكَّلَ عَلَيَّ حَفِظْتُهُ مِنْ وَرَاءِ عَوْرَتِهِ وَ إِنْ كَادَهُ جَمِيعُ خَلْقِی كُنْتُ دُونَهُ.

**[ترجمه]عده الداعی: از امام حسن عسکری _ علیه السّلام _ روایت شده است که فرمود: «تا می توانی چیزی نخواه، چون هر روز را روزی تازه ای است و بدان که اصرار در طلب، ارزش و بهای آدمی را زایل می سازد و رنج و سختی را بر جای می گذارد، پس صبر کن تا خداوند متعال دری بر تو بگشاید که دخول در آن آسان باشد. چه نزدیک است نیکی و احسان به انسان اندوهگین و مظلوم و امن و امان به فرد ترسیده. و چه بسا تغییر حالات انسان (از غنی به فقر، از صحت به مرض و ...) نوعی از تربیت الهی باشد.

بهره و روزی، مراتبی دارد پس نسبت به ثمره و حاصلی که به تو نرسیده عجله نکن، چون هر گاه وقتش برسد، بدان خواهی رسید. بدان آن کس که کارگردان تو است بهتر می داند که چه وقتی برای تو مناسب تر است، بنا بر این، به اختیار و انتخاب او در تمام کارهایت اعتماد کن تا حالت اصلاح شود و در حاجات خود، قبل از رسیدن زمانش، تعجیل ننما که در این صورت، قلبت گرفته، سینه ات تنگ خواهد شد و ناامیدی تو را در بر می گیرد.

بدان که حیا را اندازه ای است که زیاده بر آن اسراف است و برای احتیاط و محکم کاری هم حدّی است که بیش از آن، کار را خراب می کند، مبادا افراد باهوش که چشم بر هم نمی گذارند، به تو آسیبی برسانند اگر اهل دنیا عقل داشتند (و آن را به کار می بستند، هرگز دنیا آباد نمی شد بلکه) خراب می گشت.

ابن فهد رحمه الله گفته است این حدیث بر یان دلالت می کند که عقل سلیم طالب خرابی دنیا و بی اعتنایی به آن است. پس اگر کسی به آن اعتنا کرد یا آن را آباد نمود، نشانه آن است که عقل ندارد.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که دوست دارد دعایش مستجاب گردد، باید طعام و کسب و کارش را پاکیزه کند.

-. عده الداعی: ۳۱۹ -

رسول خدا صلی الله علیه و آله به کسی که به حضرتش عرض کرد: دوست دارم دعایم مستجاب شود، فرمود: غذایت را پاکیزه کن و در شکمت حرام داخل مکن!

در حدیث قدسی آمده است: «از تو دعا کردن است و بر من اجابت نمودن که هیچ دعایی از من محجوب نمی ماند مگر دعای انسان حرامخوار».

امام صادق علیه السلام فرمود: «کسی که دوست دارد دعایش مستجاب شود، خوراک و کسبش را پاک گرداند».

و نیز فرمود: «ترک یک لقمه حرام نزد خدا، محبوب تر است از هزار رکعت نماز داوطلبانه».

و نیز فرمود: «برگرداندن یک دانگ حرام، برابر است با هفتاد حج پاک و مخلصانه».

و از ائمه ما علیهم السلام نقل شده که فرموده اند: از مواعظ خداوند به عیسی علیه السلام این بود: ای عیسی! به ظالمان بنی اسرائیل بگو: صورت های خود را شستید اما دل هایتان را چرکین کردید؛ آیا به من مغرور و فریفته شدید؟ یا بر من گستاخی می کنید؟ برای اهل دنیا بوی خوش استعمال می کنید در حالی که شکم هایتان در نزد من مانند مردار بدبوست و گویا شما اقوام مرده ای هستید! ای عیسی! به آنان بگو: ناخن های خود را از کسب و کار حرام کوتاه کنید و گوش های خود را از ناسزا کر کنید و با دل های خود به من روی بیاورید که من صورت های شما را نمی خواهم! ای عیسی! به ظالمان بنی اسرائیل بگو: در حالی که حرام زیر قدم هایتان قرار دارد و بتان در خانه ای شما هستند، مرا نخوانید؛ زیرا من سوگند یاد کرده ام که کسی که مرا بخواند را اجابت کنم و اجابت من نسبت به اینان لعنتی است که بر ایشان می کنم تا این که متفرق شوند.

و امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: خداوند به عیسی علیه السلام وحی فرستاد: به بنی اسرائیل بگو داخل خانه ای از خانه های من نشوید جز با دیدگانی خاشع و قلوبی طاهر و دست هایی پاکیزه، و به آنان خبر بده که من دعای کسی از آنان را که ستمی بر یکی از مخلوقات من کرده باشد، مستجاب نمی کنم.

و در «الوحی القدیم» آمده: از دعا کردن خسته مشو که من از اجابت کردن خسته نمی شوم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: بنده وقتی دعا می کند، خداوند پیوسته به دنبال حاجت روا کردن اوست، مادامی که عجله و شتاب نکند.

و امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای در قضای حاجت خود شتاب کند و برای آن به پا خیزد، خدای متعال می فرماید: بنده ام عجله کرد؛ آیا او را می بینی که گمان می کند حوائج او به دست غیر من است.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند سائلی را که اصرار بر خواسته کند دوست می دارد.

و ولیـد بن عقبه هجری می گویـد: شـنیدم که امام باقر علیه السـلام فرمود: به خـدا قسم بنـده مؤمن در مورد حاجتی بر خداوند پافشاری نمی کند مگر این که خداوند حاجت او را روا می کند.

و امام صادق علیه السـلام فرمود: خداونـد پافشاری مردم در خواسـتن از یکدیگر را ناپسـند می دارد ولی این کار را برای خود دوست می دارد؛ خداوند دوست دارد که از او خواسته شود و چیزی که نزد اوست، طلب شود.

احمد بن محمد بن ابی نصـر می گوید: به امام کاظم علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم! من از فلان سال از خداوند حاجتی می طلبم و از این که حاجت روا شدنم کُند شده، در دلم تردیدی افتاده! حضـرت به او فرمود: برحذر باش از این که شیطان بر تو راهی پیـدا کنـد تا جایی که تو را نومیـد کنـد. امام باقر علیه السـلام می فرمود: مؤمن از خدا حاجت می طلبد و خداوند، به خاطر دوست داشـتن صدا و شـنیدن گریه سـخت او، سریع حاجت روا شدنش را به تأخیر می اندازد؛ سپس فرمود: به خدا قسم آنچه خـدا از حوائـج مؤمنان در این دنیا به تأخیر می انـدازد، برای آنان بهتر است از آنچه فورا در دنیا به آنان می دهد؛ دنیا به چه می ارزد؟ و امام صادق علیه السـلام فرمود: بنـده ای که دوست خـداست، از خداونـد امری را که به او رسـیده می خواهد؛ خداوند به فرشته موکل به او می فرماید: حاجت بنده ام را بده اما عجله مکن؛ من دوست دارم ندا و صدای او را بشنوم؛ و بنده ای که دشمن خداست، از خداوند امری را که به او رسیده می خواهد؛ خداوند به فرشته موکل به او می فرماید: حاجت بنده ام را بـده و عجله کن؛ من دوست نـدارم نـدا و صـدای او را بشـنوم. حضـرت فرمود: ولی مردم می گوینـد: این بنـده بـد به خاطر کرامتی که پیش خدا دارد حاجت روا شد و این بنده خوب به خاطر خواری پیش خدا حاجت روا نگشت!

و امام صادق علیه السـلام فرمود: مؤمن پیوسته در خوبی و گشایش و رحمتی از جانب خداست، مادامی که در طلب حوائجش شتاب نکنـد و نومید نشود که در نتیجه دعا کردن را ترک کند؛ راوی می گوید: عرض کردم: چگونه شـتاب می کند؟ فرمود: می گوید: از فلان زمان مشغول دعا کردن هستم و اجابتی از جانب خدا نمی بینم.

و امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن خدا را در حاجتی که دارد می خواند؛ پس خدای عزّ و جلّ می فرماید: از سر شوقی که به صـدا و دعـای او دارم، اجـابت دعـای او را به تـأخیر بیندازیـد؛ وقـتی که قیـامت می شود خداونـد می فرمایـد: بنـده من! مرا خوانـدی و من اجـابت دعـایت را به تأخیر انـداختم و ثواب تو فلان و فلان مقـدار است و از من فلان و فلان چیز را خواستی و من اجـابت دعـای تو را به تأخیر انـداختم و ثواب تو فلان قـدر است. امام علیه السـلام فرمود: پس مؤمن با دیـدن حسن ثوابش آرزو می کند که ای کاش هیچ دعایی از او در دنیا مستجاب نشده بود.

و امام صادق علیه السـلام فرمود: رسول خـدا صـلی الله علیه و آله فرمودنـد: خدا رحمت کند بنده ای را که از خداوند حاجتی می طلبـد و در دعا کردن اصـرار می کنـد؛ خواه دعای او مسـتجاب شود و خواه نشود؛ و این آیه را تلاوت فرمودنـد: «وَ أَدْعُوا رَبِّی عَسـی أَلاَّ أَکُونَ بِدُعاءِ رَبِّی شَقِیًّا» - . مریم / ۴۸ - {و پروردگـارم را می خوانم؛ و امیـدوارم در خوانـدن پروردگـارم بی پاسخ نمانم!»} از «کعب الاحبار» مروی است که در تورات نوشـته شده: «ای موسـی! کسـی که مرا دوست دارد، فراموشم نمی کند و کسـی که به نیکی های من امیدوار است، در درخواسـتش، اصـرار می نماید. ای موسـی! من از مخلوقاتم غافل نیستم (و خبر دارم) ولی دوست دارم که ملائکه ام صـدای ضـجّه دعا را از بنـدگانم بشـنوند و ملازمان من ببینند که چگونه بنی آدم به خاطر چیزهایی که قدرت و اسبابش در دست من است، به من تقرب می جویند».

ای موسی! به بنی اسرائیل بگو: نعمت، شما را سرمست نکند که موجب می شود سریعا از شما گرفته شود؛ و از شکر کردن غافل نشوید که موجب می شود خواری بر سر شما کوبیده شود؛ و در دعا کردن اصرار کنید تا رحمت با اجابت شامل شما گردد و عافیت بر شما گوارا گردد.

و امام باقر علیه السلام فرمود: بنده مؤمن در حاجتی از حوائجش اصرار نمی ورزد مگر این که خدا او را حاجت روا می کند.

و منصور صیقل می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: چه بسیار که بنده دعا می کند و دعایش مستجاب می شود و سپس استجابت دعای او تا مدتی به تأخیر می افتد؛ حضرت فرمود: بله؛ عرض کردم: چرا چنین می شود؟ برای این که بیشتر دعا کند؟ فرمود: آری.

و اسحاق بن عمار می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: آیا می شود که دعای کسی مستجاب شود و سپس عملی شدن آن به تأخیر بیفتد؟ فرمود: بله؛ بیست سال ممکن است به تأخیر افتد.

و هشام بن سالم می گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: بین سخن خداوند به موسی و هارون که فرمود: «قد اجیبت دعوتکما» – . یونس / ۸۹ – {دعای شما اجابت شد} و بین گرفتن و غرق شدن فرعون چهل سال طول کشید.

و ابو بصیر می گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: مؤمن گاهی دعا می کند و اجابت دعای او تا روز جمعه به تأخیر می افتد .

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: بنده می گوید: خدایا مرا بیامرز در حالی که خدا از او روی بر می گرداند؛ سپس دوباره می گوید: خدایا مرا بیامرز؛ پس خدای سبحان به ملائکه می گوید: آیا بنده ام را نمی بینید که از من طلب آمرزش کرد در حالی که من از او روی گرداندم؛ سپس دوباره از من طلب آمرزش کرد و من از او روی برگرداندم و سپس باز هم از من طلب آمرزش می کند؟ بنده ام دانست که کسی جز من گناهان را نمی آمرزد؛ شما را شاهد می گیرم که او را آمرزیدم.

و امام باقر علیه السلام فرمود: بنده ای از خدای متعال حاجتی از حوائج دنیا را می طلبد و در شأن خدای متعال است که او را تا مدت نزدیک یا دوری حاجت روا کند؛ در این مدت (که دعای او می خواهد مستجاب شود) آن بنده گناهی می کند؛ خداوند به آن فرشته ای که موکل بر اوست می فرماید: حاجت او را روا مکن که او متعرض خشم من و مستوجب محرومیت از جانب من شد.

در حدیث قدسی است: «ای فرزند آدم! من غنی هستم و احساس نیاز نمی کنم، تو از فرمان هایم من اطاعت کن تا تو را غنی گردانم و نیازمند نشوی. ای فرزند آدم! من زنده ای هستم که نمی میرم، از فرمان هایم اطاعتم نما تا تو را زنده ای گردانم که نمیری. ای فرزند آدم! من به هر چیزی بگویم باش، موجود می شود، تو در فرمان هایم طاعتم کن تا تو را به مقامی برسانم که به هر چه گفتی باش، موجود شود».

و ابو حمزه می گوید: خدای متعال به داود علیه السلام وحی فرستاد که ای داود! هیچ بنده ای از بندگان من نیست که مرا در

امری که به او نمودم اطاعت کند، مگر آن که قبل از این که از من چیزی بخواهد به او عطا می کنم و قبل از آن که مرا بخواند، دعای او را اجابت می کنم.

و ابو حمزه می گوید: امام باقر علیه السلام فرمود: خداوند متعال به داود علیه السلام وحی فرستاد که به قومت ابلاغ کن که هیچ بنده ای از آنان نیست که او را به طاعت خود امر کنم و او مرا اطاعت کند، مگر این که حق است بر من که او را اطاعت کنم و او را بر اطاعت خود یاری دهم و اگر از من چیزی بخواهد به او بدهم و اگر مرا بخواند، اجابتش نمایم و اگر به من تمسک جوید، او را حفظ کنم و اگر از من طلب کفایت کند، او را کفایت کنم و اگر بر من توکل کند، علی رغم زشتی هایش او را حفظ کنم و اگر تمام خلوقاتم به او مکر زنند، من حامی او هستم.

**[ترجمه]

«۱۷»

دَعَائِمُ الدِّینِ، رُوِیَ فِی کِتَابِ التَّنْبِیهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَنَّهُ خَطَبَ فِی یَوْمِ جُمُعَةٍ خُطْبَةً بَلِیغَةً فَقَالَ فِی آخِرِهَا أَیُّهَا النَّاسُ سَبْعُ مَصَائِبَ عِظَامٍ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْهَا عَالِمٌ زَلَّ وَ عَابِدٌ مَلَّ وَ مُؤْمِنٌ خَلَّ وَ مُؤْتَمَنٌ غَلَّ وَ غَنِیٌّ أَقَلَّ وَ عَزِیزٌ ذَلَّ وَ فَقِیرٌ اعْتَلَّ فَقَامَ إِلَیْهِ رَجُلٌ فَقَالَ صَدَقْتَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ أَنْتَ الْقِبْلَةُ إِذَا مَا ضَلَلْنَا وَ النُّورُ إِذَا مَا أَظْلَمْنَا وَ لَکِنْ نَسْأَلُکَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی ادْعُونِی أَسْتَجِبْ لَکُمْ فَمَا بَالُنَا نَدْعُو فَلَا یُجَابُ قَالَ إِنَّ قُلُوبَکُمْ خَانَتْ بِثَمَانِ خِصَالٍ

أَوَّلُهَا أَنَّكُمْ عَرَفْتُمُ اللَّهَ فَلَمْ تُؤَدُّوا حَقَّهُ كَمَا أَوْجَبَ عَلَيْكُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْكُمْ مَعْرِفَتُكُمْ شَيْئاً وَ الثَّانِيَهُ أَنَّكُمْ آمَنْتُمْ بِرَسُولِهِ ثُمَّ خَالَفْتُمْ سُنَّتَهُ وَ أَمَتُّمْ شَرِيعَتَهُ فَأَيْنَ ثَمَرَهُ إِيمَانِكُمْ وَ الثَّالِثَهُ أَنَّكُمْ قَرَأْتُمْ كِتَابَهُ الْمُنْزَلَ عَلَيْكُمْ فَلَمْ تَعْمَلُوا بِهِ وَ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا ثُمَّ خَالَفْتُمْ وَ الرَّابِعَهُ أَنَّكُمْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ تَخَافُونَ مِنَ النَّارِ وَ أَنْتُمْ فِي كُلِّ وَقْتٍ تَقْدَمُونَ إِلَيْهَا بِمَعَاصِيكُمْ فَأَيْنَ خَوْفُكُمْ وَ الْخَامِسَهُ أَنَّكُمْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ

تَرْغَبُونَ فِي الْجَنَّهِ وَ أَنْتُمْ فِي كُلِّ وَقْتٍ تَفْعَلُونَ مَا يُبَاعِدُكُمْ مِنْهَا فَأَيْنَ رَغْبَتُكُمْ فِيهَا وَ السَّادِسَهُ أَنَّكُمْ أَكَلْتُمْ نِعْمَهَ الْمَوْلَى وَ لَمْ تَشْكُرُوا عَلَيْهَا وَ السَّابِعَهُ أَنَّ اللَّهَ أَمَرَكُمْ بِعَدَاوَهِ الشَّيْطَانِ وَ قَالَ- إِنَّ الشَّيْطانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا(١) فَعَادَيْتُمُوهُ بِلَا قَوْلٍ وَ وَالَيْتُمُوهُ بِلَا مُخَالَفَهٍ(٢)

وَ الثَّامِنَهُ أَنَّكُمْ جَعَلْتُمْ عُيُوبَ النَّاسِ نُصْبَ عُيُونِكُمْ وَ عُيُوبَكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ تَلُومُونَ مَنْ أَنْتُمْ أَحَقُّ بِاللَّوْمِ مِنْهُ فَأَيُّ دُعَاءٍ يُسْتَجَابُ لَكُمْ مَعَ هَذَا وَ قَدْ سَدَدْتُمْ أَبْوَابَهُ وَ طُرُقَهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَصْلِحُوا أَعْمَالَكُمْ وَ أَخْلِصُوا سَرَائِرَكُمْ وَ أْمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ انْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَسْتَجِيبَ اللَّهُ لَكُمْ دُعَاءَكُمْ.

**[ترجمه]دعائم الدین: در کتاب «التنبیه» از امیر المؤمنین علیه السلام نقل شده که در یک روز جمعه خطبه رسا خواندند و در آخر آن فرمودند: ای مردم! هفت مصیبت بزرگ است که از آن به خدا پناه می بریم: عالمی که بلغزد و عابدی که ملول و خسته شود و مؤمنی که عقل او مختلّ شود و امینی که خیانت کند و ثروتمندی که بی چیز و فقیر شود و عزّت مندی که خوار گردد و فقیری که بیمار گردد.

مردی به سوی حضرت برخاست و گفت: ای امیر المؤمنین! راست گفتی؛ وقتی ما گمراه می شویم تویی که قبله هدایت مایی و وقتی ما دچار تاریکی می شویم شما هستی که نور هستی؛ ولی از شما درباره آیه «ادعونی أستجب لکم» - . فاطر / ۶ - {مرا بخوانید تا دعایتان را مستجاب کنم} می پرسیم؛ ما را چه می شود که دعا می کنیم و مستجاب نمی شود؟ حضرت امیر علیه السلام فرمودند: همانا قلوب شما به هشت خصلت خیانت می کند:

اول آن که شما خدا را شناختید، اما حق او را همان گونه که بر شما واجب کرد، ادا ننمودید؛ پس در نتیجه معرفتتان شما را از چیزی بی نیاز نکرد؛ دوم آن که شما به رسول خدا ایمان آوردید و سپس با سنت او مخالفت کردید و شریعت او را میراندید؛ پس ثمره ایمان شما کجاست؟ سوم آن که شما کتاب نازل شده به سویتان را خواندید و به آن عمل نکردید و گفتید: ما شنیدیم و اطاعت کردیم و سپس مخالفت ورزیدید؛ چهارم این که شما گفتید که از دوزخ بیمناک هستید در حالی که هر زمانی با معصیت های خود به سوی آن می روید؛ پس خوف شما کجاست؟ پنجم آن که گفتید: به بهشت علاقه مندید در حالی که هر زمانی کارهایی می کنید که شما را از بهشت دور می کند؛ پس رغبت شما به بهشت کجاست؟ ششم آن که شما نعمت مولا‐ را خوردید و او را بر آن شکر نکردید؛ هفتم آن که خداوند شما را به دشمنی با شیطان امر کرد و فرمود: «إِنَّ الشَّيْطانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا» - . فاطر / ۶ - {البتّه شیطان دشمن شماست، پس او را دشمن بدانید؛} ولی شما بدون عقیده با او دشمنی کردید و بدون مخالفت با او دوستی نمودید؛ هشتم آن که شما عیوب مردم را نصب العین خود قرار دادید و عیوب خود را پشت گوش انداختید و کسانی را که خود شما به ملامت از آنان سزاوارترید، ملامت کردید؛ پس با این اوصاف چه دعایی برای شما مستجاب شود در حالی که درب ها و راه های استجابت را بسته اید؟ پس از خدا بترسید و اعمال خود ررا درست کنید و باطن های خود را خالص کنید و امر به معروف کنید و نهی از منکر نمایید تا خداوند دعایتان را

مستجاب کند.

**[ترجمه]

«۱۸»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ رَجُلًا كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فَدَعَا اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَهُ غُلَاماً يَدْعُو ثَلَاثَ سِنِينَ فَلَمَّا رَأَى أَنَّ اللَّهَ لَا يُجِيبُهُ قَالَ يَا رَبِّ أَ بَعِيدٌ أَنَا مِنْكَ فَلَا تَسْمَعُنِي أَمْ قَرِيبٌ أَنْتَ مِنِّي فَلِمَ لَا تُجِيبُنِي قَالَ فَأَتَاهُ آتٍ فِي مَنَامِهِ فَقَالَ لَهُ إِنَّكَ تَدْعُو اللَّهَ مُنْذُ ثَلَاثِ سِنِينَ بِلِسَانٍ بَذِيٍّ وَ قَلْبٍ عَاتٍ غَيْرِ نَقِيٍّ وَ نِيَّةٍ غَيْرِ صَادِقَةٍ فَأَقْلِعْ عَنْ بَذَائِكَ وَ لْيَتَّقِ اللَّهَ قَلْبُكَ وَ لْتَحْسُنْ نِيَّتُكَ قَالَ فَفَعَلَ الرَّجُلُ ذَلِكَ ثُمَّ دَعَا اللَّهَ فَوُلِدَ لَهُ غُلَامٌ (۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: عمر بن یزید می گوید: شنیدم که امام صادق علیه السلام فرمود: مردی در میان بنی اسرائیل سه سال از خداوند خواست که به او پسری عطا کند؛ وقتی دید خداوند دعای او را مستجاب نمی کند، گفت: پروردگارا! آیا من از تو دورم که دعای مرا نمی شنوی یا تو نزدیکی و مرا اجابت نمی کنی؟ کسی به خواب او آمد و گفت: تو سه سال است که خدا را با زبانی زشت گفتار و قلبی بسته و سرکش و غیر پاکیزه و با نیتی غیر صادق می خوانی؛ پس زشت گفتاری خود را ریشه کَن کن و قلبت باید از خداوند بهراسد و نیت تو صادق گردد؛ حضرت فرمود: آن مرد چنین کرد و خدای عزّ و جلّ را خواند، پس فرزند پسری برایش متولد شد. - . فلاح السائل: ۳۷ -

**[ترجمه]

«۱۹»

تم، [فلاح السائل] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ يَسْأَلُ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى الْحَاجَةَ مِنْ حَوَائِجِ

۱- ۱. فاطر ص ۶.

۲- ۲. کذا فی نسخه الأصل بخطه قدّس سرّه مکتوبا علی السطر کذا، و الظاهر: « فعادیتموه بالقول، و والیتموه بالمخالفه».

۳- ۳. فلاح السائل ص ۳۷.

الدُّنْيَا فَيَكُونُ مِنْ شَأْنِ اللَّهِ قَضَاؤُهَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ أَوْ وَقْتٍ بَطِيءٍ قَالَ فَيُذْنِبُ الْعَبْدُ عِنْدَ ذَلِكَ الْوَقْتِ ذَنْباً قَالَ فَيَقُولُ لِلْمَلَكِ الْمُوَكَّلِ بِحَاجَتِهِ- لَا تُنْجِزْ لَهُ حَاجَتَهُ وَ احْرِمْهُ إِيَّاهَا فَإِنَّهُ قَدْ تَعَرَّضَ لِسَخَطِي وَ اسْتَوْجَبَ الْحِرْمَانَ مِنِّي (۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام باقر علیه السلام فرمود: بنده ای از خدای تبارک و تعالی حاجتی از حوائج دنیا را می طلبد و در شأن خدای متعال است که او را تا مدت نزدیک یا دوری حاجت روا کند؛ در این مدت (که دعای او می خواهد مستجاب شود) آن بنده گناهی می کند؛ خداوند به آن فرشته ای که موکل بر اوست می فرماید: حاجت او را روا مکن و او را از رسیدن به آن حاجت محروم فرما که او متعرض خشم من و مستوجب محرومیت از جانب من شد. – . فلاح السائل: ۳۸ –

**[ترجمه]

«۲۰»

تم، [فلاح السائل] الْحُسَيْنُ بْنُ سَعِيدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُثْمَانَ وَ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ وَ أَبِي جَعْفَرٍ علیهما السلام أَنَّهُمَا قَالا: وَ اللَّهِ لَا يُلِحُّ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ عَلَى اللَّهِ إِلَّا اسْتَجَابَ لَهُ (۲).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام باقر و امام صادق علیهما السلام فرمودند: به خدا قسم که بنده مؤمن بر خدا اصرار در قضای حوائجش نمی کند، مگر این که دعای او مستجاب می شود. – . فلاح السائل: ۴۲ –

**[ترجمه]

«۲۱»

تم، [فلاح السائل] رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَ لَتَنْهُنَّ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُسَلِّطَنَّ اللَّهُ شِرَارَكُمْ عَلَى خِيَارِكُمْ فَيَدْعُو خِيَارُكُمْ فَلَا يُسْتَجَابُ لَهُمْ.

وَ مِنْ تَارِيخِ الْخَطِيبِ، بِإِسْنَادِهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ لَا يَسْتَجِيبَ دُعَاءَ حَبِيبٍ عَلَى حَبِيبِهِ.

وَ رُوِيَ: فِي خَبَرِ لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ وَ غَيْرِهِ أَنَّهُ يُسْتَجَابُ الدُّعَاءُ فِيهَا إِلَّا لِقَاطِعِ رَحِمٍ أَوْ فِي قَطِيعَةِ رَحِمٍ.

**[ترجمه]فلاح السائل: از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: یا امر به معروف و نهی از منکر می کنید و یا در غیر این صورت خداوند بدان شما را بر خوبان شما مسلط می گرداند؛ پس خوبان شما دعا می کنند و دعایشان مستجاب نمی گردد.

و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از خداوند خواست که نفرین دوست در حق دوستش ررا مستجاب نکند.

و در روایت شب نیمه شعبان و غیر آن آمده که دعا در آن شب مستجاب است مگر دعای کسی که قطع رحم نموده و یا

دعای او در خصوص قطع رحم باشد؛

**[ترجمه]

«۲۲»

جع، [جامع الأخبار] قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُلِحِّينَ فِی الدُّعَاءِ(۳).

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو اللَّهَ بِدُعَاءٍ إِلَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ فَإِمَّا أَنْ يُعَجِّلَ فِی الدُّنْيَا وَ إِمَّا أَنْ يَدَّخِرَ لِلْآخِرَهِ وَ إِمَّا أَنْ يَكْفُرَ مِنْ ذُنُوبِهِ.

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَدْعُو فِی حَاجَتِهِ فَيَقُولُ اللَّهُ أَخِّرُوا حَاجَتَهُ شَوْقاً إِلَی دُعَائِهِ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ يَقُولُ اللَّهُ عَبْدِی دَعَوْتَنِی فِی كَذَا فَأَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ فِی ثَوَابِكَ كَذَا وَ دَعَوْتَنِی فِی كَذَا فَأَخَّرْتُ إِجَابَتَكَ فِی ثَوَابِكَ قَالَ فَيَتَمَنَّی الْمُؤْمِنُ أَنَّهُ لَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ دَعْوَهٌ فِی الدُّنْيَا لِمَا يَرَی مِنْ حُسْنِ ثَوَابِهِ (۴).

وَ رُوِیَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْعَبْدَ لَيَدْعُو اللَّهَ

ص: ۳۷۸

۱- ۱. فلاح السائل ص ۳۸.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۴۲.

۳- ۳. جامع الأخبار ص ۱۵۳.

۴- ۴. جامع الأخبار ص ۱۵۵.

وَ هُوَ يُحِبُّهُ فَيَقُولُ يَا جَبْرَئِيلُ اقْضِ لِعَبْدِي هَذَا حَاجَتَهُ وَ أَخِّرْهَا فَإِنِّي أُحِبُّ أَنْ لَا أَزَالَ أَسْمَعُ صَوْتَهُ.

**[ترجمه]جامع الأخبار: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند اصرار کنندگان در دعا را دوست می دارد.

و نیز فرمود: هیچ مسلمانی نیست که خدا را بخواند و از او چیزی بخواهد مگر این که خدا دعای او را مستجاب می کند؛ پس یا دعای او در دنیا سریعاً مستجاب می شود و یا برای آخرت او ذخیره می گردد و یا موجب کفاره گناهان او می شود.

و امام صادق علیه السلام فرمود: مؤمن در حاجتی که دارد خدا را می خواند؛ پس خداوند به خاطر شوقی که به دعای او دارد، می فرماید: حاجت او را به تأخیر اندازید؛ پس وقتی روز قیامت می شود، خداوند می فرماید: بنده من! در فلان حاجت مرا خواندی و من استجابت دعایت را به خاطر فلان ثواب تو به تأخیر افکندم و در مورد فلان چیز مرا خواندی و من اجابت دعای تو را به خاطر ثواب تو به تأخیر انداختم. حضرت فرمود: پس مؤمن با دیدن ثواب نیکوی خود، آرزو می کند که ای کاش هیچ دعای او در دنیا مستجاب نشده بود .

و جابر بن عبدالله می گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: بنده گاهی خدا را می خواند، در حالی که خداوند او را دوست می دارد. پس خداوند می فرماید: ای جبرئیل! حاجت این بنده مرا بده و عملی شدنش را به تأخیر بینداز! چرا که من دوست دارم پیوسته صدای او را بشنوم. - . جامع الاخبار: ۱۵۳ - ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ختص، [الإختصاص] الصَّدُوقُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ علیه السلام يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا بَالُ الْمُؤْمِنِ إِذَا دَعَا رُبَّمَا اسْتُجِيبَ لَهُ وَ رُبَّمَا لَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ (۱) فَقَالَ علیه السلام إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا دَعَا اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى بِنِيَّةٍ صَادِقَةٍ وَ قَلْبٍ مُخْلِصٍ اسْتُجِيبَ لَهُ بَعْدَ وَفَائِهِ بِعَهْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِذَا دَعَا اللَّهَ بِغَيْرِ نِيَّةٍ وَ إِخْلَاصٍ لَمْ يُسْتَجَبْ لَهُ أَ لَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ فَمَنْ وَفَى وُفِيَ لَهُ (۲).

**[ترجمه]اختصاص: هشام بن سالم می گوید: به امام صادق علیه السلام عرض کردم: ای پسر رسول خدا! چرا مؤمن وقتی دعا می کند، بسیار می شود که دعای او مستجاب می شود و بسیار هم اتفاق می افتد که دعای او مستجاب نمی شود در حالی که خداوند فرموده: «و قال ربکم ادعونی استجب لکم» - . غافر / ۶۰ - {پروردگار شما گفته است: «مرا بخوانید تا (دعای) شما را بپذیرم!}

حضرت فرمود: وقتی بنده ای خدای تبارک و تعالی را با نیتی صادق و قلبی مخلص می خواند، بعد از آن که به پیمان خدای عزّ و جلّ وفا کرد، دعایش مستجاب می شود و وقتی خدا را بدون نیت و اخلاص خواند، دعای او مستجاب نمی شود؛ آیا خداوند نفرمود: «أوفوا بعهدی أوف بعهدکم» - . بقره / ۴۰ - {و به پیمانی که با من بسته اید وفا کنید، تا من نیز به پیمان شما وفا کنم }؟ پس کسی که وفا کند، خدا نیز به او وفا می کند. - . اختصاص : ۲۴۲ -

**[ترجمه]

باب ۲۵ التقدم فی الدعاء و الدعاء عند الشده و الرخاء و فی جمیع الأحوال

الآیات

یونس: وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ الضُّرُّ دَعانا لِجَنْبِهِ أَوْ قاعِداً أَوْ قائِماً فَلَمَّا كَشَفْنا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنا إِلى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ ما كانُوا يَعْمَلُونَ (۳)

و قال تعالی: وَ جاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكانٍ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنا مِنْ هذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ فَلَمَّا أَنْجاهُمْ إِذا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِ (۴)

ص: ۳۷۹

۱- ۱. المؤمن: ۶۰.

۲- ۲. الاختصاص ۲۴۲، و الآیه فی سوره البقره: ۴۰.

۳- ۳. یونس: ۱۲.

۴- ۴. یونس: ۲۲.

الروم: وَ إِذا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذا أَذاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ (۱)

لقمان: وَ إِذا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ ما يَجْحَدُ بِآياتِنا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ(۲)

الزمر: وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعا رَبَّهُ مُنِيباً إِلَيْهِ ثُمَّ إِذا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ ما كانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ (۳)

و قال تعالى: فَإِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعانا ثُمَّ إِذا خَوَّلْناهُ نِعْمَةً مِنَّا قالَ إِنَّما أُوتِيتُهُ عَلى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَ لكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ (۴)

السجده: لا يَسْأَمُ الْإِنْسانُ مِنْ دُعاءِ الْخَيْرِ وَ إِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ إلى قوله تعالى وَ إِذا أَنْعَمْنا عَلَى الْإِنْسانِ أَعْرَضَ وَ نَأى بِجانِبِهِ وَ إِذا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعاءٍ عَرِيضٍ (۵).

**[ترجمه]ــ وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ الضُّرُّ دَعانا لِجَنْبِهِ أَوْ قاعِداً أَوْ قائِماً فَلَمَّا كَشَفْنا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَمْ يَدْعُنا إِلى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ ما كانُوا يَعْمَلُونَ . -. يونس / ۱۲ -

{و چون انسان را آسیبی رسد، ما را ــ به پهلو خوابیده یا نشسته یا ایستاده ــ می خواند، و چون گرفتاریش را برطرف کنیم چنان می رود که گویی ما را برای گرفتاریی که به او رسیده، نخوانده است. این گونه برای اسرافکاران آنچه انجام می دادند زینت داده شده است.}

ــ وَ جاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكانٍ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَئِنْ أَنْجَيْتَنا مِنْ هذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ *فَلَمَّا أَنْجاهُمْ إِذا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِ . -. يونس / ۲۲ ــ ۲۳ -

{و موج از هر طرف بر ایشان تازد و یقین کنند که در محاصره افتاده اند، در آن حال خدا را پاکدلانه می خوانند که: «اگر ما را از این [ورطه] برهانی، قطعاً از سپاسگزاران خواهیم شد.» پس چون آنان را رهانید، ناگهان در زمین به ناحقّ سرکشی می کنند.}

ــ وَ إِذا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذا أَذاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ . -. روم / ۳۳ -

{و چون مردم را زیانی رسد، پروردگار خود را، در حالی که به درگاه او توبه می کنند، می خوانند، و آنگاه که از جانب خود رحمتی به آنان چشانید، بناگاه دسته ای از ایشان به پروردگارشان شرک می آورند.}

وَ إِذا غَشِيَهُمْ مَوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ ما يَجْحَدُ بِآياتِنا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ. -. لقمان / ۳۲ -

{و چون موجی کوه آسا آنان را فرا گیرد، خدا را بخوانند و اعتقاد [خود] را برای او خالص گردانند، و[لی] چون نجاتشان

داد و به خشکی رساند برخی از آنان میانه رو هستند، و نشانه های ما را جز هر خائن ناسپاسگزاری انکار نمی کند.}

ــ وَ إِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعا رَبَّهُ مُنِيباً إِلَيْهِ ثُمَّ إِذا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نَسِيَ ما كانَ يَدْعُوا إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ. -. زمر / ۸ -

{و چون به انسان آسیبی رسد، پروردگارش را ــ در حالی که به سوی او بازگشت کننده است ــ می خواند؛ سپس چون او را از جانب خود نعمتی عطا کند، آن [مصیبتی] را که در رفعِ آن پیشتر به درگاه او دعا می کرد، فراموش می نماید.}

ــ فَإِذا مَسَّ الْإِنْسانَ ضُرٌّ دَعانا ثُمَّ إِذا خَوَّلْناهُ نِعْمَةً مِنَّا قالَ إِنَّما أُوتِيتُهُ عَلى عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَ لكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لا يَعْلَمُونَ . -. زمر / ۴۹ -

{و چون انسان را آسیبی رسد، ما را فرامی خواند؛ سپس چون نعمتی از جانب خود به او عطا کنیم می گوید: «تنها آن را به دانش خود یافته ام». نه چنان است، بلکه آن آزمایشی است، ولی بیشترشان نمی دانند.}

ــ لا يَسْأَمُ الْإِنْسانُ مِنْ دُعاءِ الْخَيْرِ وَ إِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَؤُسٌ قَنُوطٌ إلى قوله تعالى وَ إِذا أَنْعَمْنا عَلَى الْإِنْسانِ أَعْرَضَ وَ نَأى بِجانِبِهِ وَ إِذا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعاءٍ عَرِيضٍ. -. سجده / ۴۹ - ۵۱ -

{انسان از دعای خیر خسته نمی شود، و چون آسیبی به او رسد مأیوس [و] نومید می گردد تا آنجا که فرمود: و چون انسان را نعمت بخشیم، روی برتابد و خود را کنار کشد، و چون آسیبی بدو رسد دست به دعای فراوان بردارد.}

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: تَقَدَّمُوا بِالدُّعَاءِ قَبْلَ نُزُولِ الْبَلَاءِ(۶).

**[ترجمه]خصال: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: قبل از نازل شدن بلا، با دعا کردن پیشدستی کنید. -. خصال ۲ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۲»

لی، [الأمالی] للصدوق أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْخَشَّابِ عَنْ غِيَاثِ بْنِ كَلُّوبٍ عَنْ إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ عَلِيّاً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ كَانَ يَقُولُ: مَا مِنْ أَحَدٍ ابْتُلِيَ وَ إِنْ عَظُمَتْ بَلْوَاهُ بِأَحَقَّ بِالدُّعَاءِ مِنَ الْمُعَافَى الَّذِي لَا يَأْمَنُ الْبَلَاءَ(۷).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که امیر المؤمنین علیه السلام می

فرمود: هیچ شخص گرفتاری شایسته تر به دعا نیست هر چه هم گرفتاری اش بزرگ باشد از با عافیتی که ایمن از گرفتاری نیست.

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ زَیْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ

ص: ۳۸۰

۱- ۱. الروم: ۳۳.

۲- ۲. لقمان: ۳۲.

۳- ۳. الزمر: ۸.

۴- ۴. الزمر: ۴۹.

۵- ۵. السجده: ۴۹- ۵۱.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۵۹.

۷- ۷. أمالی الصدوق ص ۱۵۹.

صَبَاحٍ إِلَّا وَ مَلَكَانِ يُنَادِيَانِ يَقُولَانِ يَا بَاغِيَ الْخَيْرِ هَلُمَّ وَ يَا بَاغِيَ الشَّرِّ انْتَهِ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَيُسْتَجَابَ لَهُ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَيُغْفَرَ لَهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَيُتَابَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ مَغْمُومٍ فَيُنَفَّسَ عَنْهُ غَمُّهُ اللَّهُمَّ عَجِّلْ لِلْمُنْفِقِ مَالَهُ خَلَفاً وَ لِلْمُمْسِكِ تَلَفاً فَهَذَا دُعَاؤُهُمَا حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام نقل فرمود که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: هر صبح دو فرشته ندا کند: ای طالب خیر! پیش آی و ای طالب شر! باز پس رو؛ آیا دعا کنی هست تا برایش اجابت شود؟ آیا آمرزش جوئی هست که برایش آمرزیده شود؟ آیا تائبی هست که توبه اش پذیرفته شود، مغمومی هست که غمش زدوده گردد؟ خدایا! هر که مالش را انفاق کند به زودی عوضش ده و هر که امساک کند تلف کن! این است دعای آن ها تا خورشید غروب کند.

**[ترجمه]

«۴»

ختص، [الإختصاص] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ كَانَ جَدِّي علیه السلام يَقُولُ: تَقَدَّمُوا فِي الدُّعَاءِ فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا كَانَ دَعَّاءً قِيلَ صَوْتٌ مَعْرُوفٌ وَ إِذَا لَمْ يَكُنْ دَعَّاءً فَنَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ قِيلَ أَيْنَ كُنْتَ قَبْلَ الْيَوْمِ (۲).

**[ترجمه]اختصاص: امام صادق علیه السلام فرمود: جدم علیه السلام می فرمود: در دعا کردن پیشدستی کنید که وقتی بنده ای بسیار دعا کننده باشد، گفته می شود: این صدا آشناست؛ و وقتی بسیار دعا کننده نباشد و بلا بر او نازل شود و (دعا کند) به او گفته می شود: تا امروز (که دعا نمی کردی) کجا بودی؟ - . اختصاص: ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۵»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْقَاشَانِيِّ عَنِ الْأَصْبَهَانِيِّ عَنِ الْمِنْقَرِيِّ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ نَجِيحٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ علیه السلام أُوتِينَا مَا أُوتِيَ النَّاسُ وَ مَا لَمْ يُؤْتَوْا وَ عُلِّمْنَا مَا عُلِّمَ النَّاسُ وَ مَا لَمْ يُعَلَّمُوا فَلَمْ نَجِدْ شَيْئاً أَفْضَلَ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ فِي الْمَغِيبِ وَ الْمَشْهَدِ وَ الْقَصْدِ فِي الْغِنَى وَ الْفَقْرِ وَ كَلِمَةِ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَ الْغَضَبِ وَ التَّضَرُّعِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى كُلِّ حَالٍ (۳).

**[ترجمه]خصال: امام باقر علیه السلام فرمود: سلیمان بن داود علیهما السلام فرمود: به ما داده شد هر آنچه به مردم داده شد، و نیز هر آنچه به آنان داده نشد؛ و ما آنچه مردم دانستند و ندانستند را دانستیم؛ پس چیزی با فضیلت تر از خشیت خدا در پنهان و آشکار و میانه روی در غنا و فقر و حق گویی در رضایت و خشم و تضرع و زاری به سوی خدای عزّ و جلّ در هر حالی نیافتیم. - . خصال ۱ : ۱۱۴ -

**[ترجمه]

«۶»

ص، [قصص الأنبياء علیهم السلام] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ بِإِسْنَادِهِ إِلَی ابْنِ أُورَمَهَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ رَفَعَهُ قَالَ: أَوْحَی اللَّهُ تَعَالَی إِلَی دَاوُدَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ اذْكُرْنِی فِی أَیَّامِ سَرَّائِکَ حَتَّی أَسْتَجِیبَ لَکَ فِی أَیَّامِ ضَرَّائِکَ.

**[ترجمه]قصص الانبیاء: امام مجتبی علیه السلام مرفوعا نقل فرمود: خدای متعال به داود صلوات الله علیه وحی کرد: در ایام راحتی خود مرا یاد کن تا من در ایام سختی ات دعایت را مستجاب کنم. -. قصص الانبیاء: ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۷»

مکا، [مكارم الأخلاق] هِشَامُ بْنُ سَالِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: تَعْرِفُونَ طُولَ الْبَلَاءِ مِنْ قِصَرِهِ قُلْتُ لَا قَالَ إِذَا أُلْهِمَ أَحَدُكُمُ الدُّعَاءَ عِنْدَ الْبَلَاءِ فَاعْلَمُوا أَنَّ الْبَلَاءَ قَصِیرٌ.

وَ قَالَ علیه السلام: أَوْحَی اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِلَی دَاوُدَ علیه السلام اذْكُرْنِی فِی سَرَّائِکَ أَسْتَجِبْ لَکَ فِی ضَرَّائِکَ.

وَ قَالَ علیه السلام: مَنْ تَخَوَّفَ بَلَاءً یُصِیبُهُ فَتَقَدَّمَ فِیهِ بِالدُّعَاءِ لَمْ یُرِهِ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۳۶۰.

۲- ۲. الاختصاص ص ۲۲۳.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۱۴.

ذَلِکَ الْبَلَاءَ أَبَداً(۱).

وَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ یُسْتَجَابَ لَهُ فِی الشِّدَّهِ فَلْیُکْثِرِ الدُّعَاءَ فِی الرَّخَاءِ(۲).

**[ترجمه]مکارم الاخلاق: هشام بن سالم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آیا بلای طولانی را از بلای کوتاه می شناسید؟ گفتم: نه؛ فرمود: وقتی در هنگامه بلا، به یکی از شما دعا کردن الهام شد، بدانید که بلایی که رسیده کوتاه است.

و حضرت صادق علیه السلام فرمود: خدای تبارک و تعالی به داود علیه السلام وحی کرد: در ایام راحتی خود مرا یاد کن تا من در ایام سختی ات دعایت را مستجاب کنم.

و نیز فرمود: کسی که از بلایی که به او رسیده بترسد، و در آن با دعا پیشدستی کند، خدای عزّ و جلّ آن بلا را هرگز به او نشان نخواهد داد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که دوست دارد در سختی دعایش مستجاب شود، باید در حال راحتی زیاد دعا کند. - . مکارم الاخلاق: ۲۶۹ -

**[ترجمه]

«۸»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: تَعْرِفُونَ طُولَ الْبَلَاءِ مِنْ قِصَرِهِ قُلْنَا لَا قَالَ إِذَا أُلْهِمْتُمْ أَوْ أُلْهِمَ أَحَدُکُمْ بِالدُّعَاءِ فَلْیَعْلَمْ أَنَّ الْبَلَاءَ قَصِیرٌ(۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: هشام بن سالم می گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: آیا بلای طولانی را از بلای کوتاه می شناسید؟ گفتم: نه؛ فرمود: وقتی در هنگامه بلا، به شما یا به یکی از شما دعا کردن الهام شد، بدانید که بلایی که رسیده کوتاه است. - . فلاح السائل: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۹»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام قَالَ کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام یَقُولُ: مَنْ تَقَدَّمَ فِی الدُّعَاءِ قَبْلَ أَنْ یَنْزِلَ بِهِ الْبَلَاءُ ثُمَّ دَعَا اسْتُجِیبَ لَهُ وَ مَنْ لَمْ یَتَقَدَّمْ فِی الدُّعَاءِ ثُمَّ نَزَلَ بِهِ الْبَلَاءُ لَمْ یُسْتَجَبْ لَهُ (۴).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام کاظم علیه السلام فرمود: حضرت علیّ بن الحسین علیهما السلام فرمود: کسی که قبل از آن که

بلا به او برسد، در دعا کردن پیشدستی کند، و سپس دعا کند، دعای او مستجاب می شود و کسی که در دعا پیشدستی نکند، و سپس بلایی بر او نازل شود، دعای او مستجاب نمی شود. - . فلاح السائل: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۰»

تم، [فلاح السائل] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زَكَرِيَّا عَنْ سَلَّامٍ النَّخَّاسِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِذَا دَعَا الْعَبْدُ فِی الْبَلَاءِ وَ لَمْ یَدْعُ فِی الرَّخَاءِ حَجَبَتِ الْمَلَائِکَهُ صَوْتَهُ وَ قَالُوا هَذَا صَوْتٌ غَرِیبٌ أَیْنَ کُنْتَ قَبْلَ الْیَوْمِ (۵).

**[ترجمه]فلاح السائل: امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی بنده ای در حالت بلا دعا کند و در حالت راحتی دعا نکند، ملائکه صدای او را باز می دارند و می گویند: این صدایی ناآشناست؛ قبل از امروز کجا بودی؟ - . فلاح السائل: ۴۱ -

**[ترجمه]

«۱۱»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: تَعَرَّفْ إِلَی اللَّهِ فِی الرَّخَاءِ یَعْرِفْکَ فِی الشِّدَّهِ فَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَ إِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ.

**[ترجمه]دعوات راوندی: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: خود را در حالت راحتی به خداوند بشناسان تا تو را در حالت شدت بشناسد؛ پس وقتی چیزی می خواهی از خدا بخواه و وقتی از کسی یاری می جویی از خدا یاری بجوی! - . دعوات راوندی: ۱۲۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: مَا الْمُبْتَلَی الَّذِی قَدِ اشْتَدَّ بِهِ الْبَلَاءُ بِأَحْوَجَ إِلَی الدُّعَاءِ مِنَ الْمُعَافَی الَّذِی لَا یَأْمَنُ الْبَلَاءَ(۶).

۱- ۱. مکارم الأخلاق ص ۳۱۳.

۲- ۲. مکارم الأخلاق ص ۳۱۴.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۴۱.

۴- ۴. فلاح السائل ص ۴۱.

۵- ۵. فلاح السائل ص ۴۱.

۶- ۶. نهج البلاغه الرقم ۳۰۲ من قسم الحكم.

**[ترجمه]نهج البلاغه: امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: انسان بلا رسیده ای که بلای شدیدی به او رسیده، به دعا محتاج تر نمی باشد از انسان دارای عافیتی که از بلا ایمن نیست. - . نهج البلاغه، حکمت: ۳۰۲ -

**[ترجمه]

باب ۲۶ الدعاء للإخوان بظهر الغیب و الاستغفار لهم و العموم فی الدعاء

الأخبار

اشاره

باب ۲۶ الدعاء للإخوان بظهر الغیب و الاستغفار لهم و العموم فی الدعاء(۱)

**[ترجمه]باب ۲۶ الدعاء للإخوان بظهر الغیب و الاستغفار لهم و العموم فی الدعاء

**[ترجمه]

«۱»

ب، [قرب الإسناد] هَارُونُ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ دُعَاءَ الْمُؤْمِنِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ مُسْتَجَابٌ وَ یُدِرُّ الرِّزْقَ وَ یَدْفَعُ الْمَکْرُوهَ (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: امام صادق علیه السلام فرمود: دعای مؤمن پشت سر برادر مؤمنش مستجاب است و روزی را زیاد می کند و مکروه را دفع می کند. - . قرب الاسناد: ۳۰۶ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ غَیْرِ وَاحِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِینَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ فَدَعَا لَهُمْ ثُمَّ دَعَا لِنَفْسِهِ اسْتُجِیبَ لَهُ فِیهِمْ وَ فِی نَفْسِهِ (۳).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که چهل نفر از برادرانش را مقدم بدارد و برایشان دعا کند، سپس برای خودش دعا کند، دعای او در حق آنان و در حق خود او مستجاب می شود. - . خصال ۲ : ۱۱۰ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِینَ رَجُلًا مِنْ إِخْوَانِهِ قَبْلَ أَنْ یَدْعُوَ لِنَفْسِهِ اسْتُجِیبَ لَهُ فِیهِمْ وَ فِی نَفْسِهِ (۴).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الغضائری عن الصدوق: مثله (۵).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که چهل نفر از برادرانش را مقدم بدارد و برایشان دعا کند، پیش از آن که برای خودش دعا کند، دعای او در حق آنان و در حق خود او مستجاب می شود. - . امالی صدوق: ۲۲۸ -

مانند این روایت در امالی شیخ طوسی نیز نقل شده است. - . امالی طوسی ۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

«۴»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَوْذَةَ بْنِ أَبِی هَرَاسَةَ عَنِ النَّهَاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ یَحْیَی عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ قَضَی لِأَخِیهِ الْمُؤْمِنِ حَاجَةً کَانَ کَمَنْ

ص: ۳۸۳

۱- ۱. کتب فی أعلی الصفحه من نسخه الأصل:« یناسب هنا أن یکتب ان شاء اللّه دعاء السجّاد علیه السلام الذی أخذه عن الخضر علیه السلام و هو موجود فی الرساله[کلمه لا تقرأ] ... لفضلعلی بیک».

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۶.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۱۰.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۲۲۸.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۸.

عَبَدَ اللَّهَ دَهْراً وَ مَنْ دَعَا لِمُؤْمِنٍ بِظَهْرِ الْغَيْبِ قَالَ الْمَلَكُ فَلَكَ بِمِثْلِ ذَلِكَ وَ مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ دَعَا لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِثْلَ الَّذِی دَعَا لَهُمْ مِنْ مُؤْمِنٍ أَوْ مُؤْمِنَهٍ مَضَى مِنْ أَوَّلِ الدَّهْرِ أَوْ هُوَ آتٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ.

قَالَ: وَ إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ لَيُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ يَكُونُ مِنْ أَهْلِ الْمَعْصِيَهِ وَ الْخَطَايَا فَيُسْحَبُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ إِلَهَنَا عَبْدُكَ هَذَا كَانَ يَدْعُو لَنَا فَشَفِّعْنَا فِيهِ فَيُشَفِّعُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِ فَيَنْجُو مِنَ النَّارِ بِرَحْمَهٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: کسی که یک حاجت برادر مؤمن خود را روا کند، مانند کسی است که به مدت یک روزگار خدا را عبادت کرده و کسی که پشت سر مؤمنی دعا کند، فرشته می گوید: مثل این دعا در حق خودت نیز مستجاب می شود؛ و هیچ بنده مؤمنی نیست که پشت سر مؤمنین و مؤمنات دعا کند، مگر این که خدای عزّ و جلّ مثل دعایی را که برای آنان کرده را برای خود او نیز بر می گرداند؛ خواه آن کسی که در حق او دعا شده مرد مؤمن و یا زن مؤمنه ای باشد و خواه در اول روزگار زندگی کرده باشد یا تا روز قیامت بخواهد پا به دنیا گذارد.

و نیز فرمود: گاهی به بنده مؤمن امر می شود که به دوزخ افکنده شود؛ زیرا اهل معصیت و خطا بوده؛ پس به سمت آتش کشیده می شود؛ پس مؤمنین و مؤمنات می گویند: بار معبودا! این بنده تو در حق ما دعا می کرد؛ پس ما را به عنوان شفیع او قبول کن؛ پس خدای عزّ و جلّ آنان را شفیع او قرار می دهد و به سبب رحمت خدای عزّ و جلّ از آتش نجات می یابد. - . امالی طوسی ۲ : ۹۵ -

**[ترجمه]

«۵»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ فَضْلِ بْنِ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ كُلَّ يَوْمٍ خَمْساً وَ عِشْرِينَ مَرَّهً- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ كُلِّ مُؤْمِنٍ مَضَى وَ بِعَدَدِ كُلِّ مُؤْمِنٍ بَقِيَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ حَسَنَهً وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَهً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَهً(۲).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که هر روز بیست و پنج بار بگوید: خداوندا! مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات را بیامرز، خدای تعالی به تعداد هر مؤمنی که در گذشته بوده و هر مؤمنی که تا روز قیامت باقی مانده، برای او حسنه می نویسد و به همین تعداد از او گناه پاک می کند و به همین تعداد درجه او را بالا می برد. - . امالی صدوق: ۲۲۸ -

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالی] للصدوق أَحْمَدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَدَّمَ فِی دُعَائِهِ أَرْبَعِینَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ دَعَا لِنَفْسِهِ اسْتُجِیبَ لَهُ (۳).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که در دعای خود چهل نفر از مؤمنین را مقدم بدارد، سپس برای خود دعا کند، دعایش مستجاب می شود. -. امالی صدوق: ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۷»

ل، [الخصال] حَمْزَةُ الْعَلَوِیُّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَعْبَدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: یَلْزَمُ الْحَقُّ لِأُمَّتِی فِی أَرْبَعٍ یُحِبُّونَ التَّائِبَ وَ یَرْحَمُونَ الضَّعِیفَ وَ یُعِینُونَ الْمُحْسِنَ وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلْمُذْنِبِ (۴).

**[ترجمه]خصال: امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: در چهار چیز بر امت من حقی ثابت است: توبه کار را دوست بدارند و به ضعیف رحم کنند و نیکوکار را یاری کنند و برای گنهکار استغفار کنند. -. خصال ۱ : ۱۱۴ -

**[ترجمه]

«۸»

لی، [الأمالی] للصدوق ابْنُ نَاتَانَهَ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: رَأَیْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جُنْدَبٍ بِالْمَوْقِفِ فَلَمْ أَرَ مَوْقِفاً أَحْسَنَ مِنْ مَوْقِفِهِ مَا زَالَ مَادّاً یَدَیْهِ إِلَى السَّمَاءِ وَ دُمُوعُهُ تَسِیلُ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۹۵.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۲۲۸.

۳- ۳. أمالی الصدوق ص ۲۷۳.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۱۴.

عَلَى خَدَّيْهِ حَتَّى تَبْلُغَ الْأَرْضَ فَلَمَّا صَدَرَ النَّاسُ قُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا رَأَيْتُ مَوْقِفاً أَحْسَنَ مِنْ مَوْقِفِكَ قَالَ وَ اللَّهِ مَا دَعَوْتُ إِلَّا لِإِخْوَانِي وَ ذَلِكَ أَنَّ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليه السلام أَخْبَرَنِي أَنَّهُ مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نُودِيَ مِنَ الْعَرْشِ وَ لَكَ مِائَةُ أَلْفِ ضِعْفٍ فَكَرِهْتُ أَنْ أَدَعَ مِائَةَ أَلْفِ ضِعْفٍ مَضْمُونَةً لِوَاحِدَةٍ لَا أَدْرِي يُسْتَجَابُ أَمْ لَا(۱).

كش، [رجال الكشي] محمد بن سعد بن زيد و محمد بن أحمد بن حماد قال روى أبي رحمه الله عن يونس بن عبد الرحمن: مثله (۲) ثم، [فلاح السائل] بالإسناد إلى التلعكبري عن الكليني عن علي عن أبيه: مثله (۳).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: راوی می گوید: عبداللّه بن جندب را در موقف عرفات دیدم و وقوف و ایستادن کسی را ندیدم که از وقوف او نیکوتر باشد. پیوسته دست های خود را به سوی آسمان کشیده و قطرات آبِ دیده اش بر رخسارهایش روان بود، تا آنکه به زمین می رسید. و چون مردم بازگشتند، به او گفتم که: یا ابامحمد! وقوف کسی را ندیدم که از وقوف تو بهتر باشد. گفت: به خدا سوگند که دعا نکردم، مگر از برای برادران خود. و علّتش آن است که حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام مرا خبر داد که: «هر که از برای برادر خود دعا کند در غیبت او، از عرش او را ندا کنند که: از برای تو است صد هزار برابر آن، پس من ناخوش داشتم و نخواستم که صد هزار چندان مضمون را وا گذارم از برای یکی، که نمی دانم مستجاب می شود یا نه.»

مثل این روایت در رجال کشی و فلاح السائل نیز نقل شده است. - . رجال کشی: ۴۸۹ ، فلاح السائل: ۴۴ -

**[ترجمه]

«۹»

لی، [الأمالي] للصدوق أَبِي عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: دُعَاءُ الرَّجُلِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ يُدِرُّ الرِّزْقَ وَ يَدْفَعُ الْمَكْرُوهَ (۴).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام فرمود: دعای مرد، پشت سر برادرش روزی را فراوان و مکروه را دفع می کند. - . امالی صدوق: ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

لی، [الأمالي] للصدوق ابْنُ عِصَامٍ عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ التَّمِيمِيِّ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ أَوْ مُؤْمِنَةٍ مَضَى مِنْ أَوَّلِ الدَّهْرِ أَوْ هُوَ آتٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَ هُمْ شُفَعَاءُ لِمَنْ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ إِنَّ الْعَبْدَ لَيُؤْمَرُ بِهِ إِلَى النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُسْحَبُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ يَا رَبَّنَا هَذَا الَّذِي كَانَ يَدْعُو لَنَا فَشَفِّعْنَا فِيهِ فَيُشَفِّعُهُمُ اللَّهُ

فَيَنْجُو(۵).

**[ترجمه]امالی شیخ صدوق: امام صادق علیه السلام از پدران خود علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل فرمود که حضرت فرمودند: هیچ مؤمن و مؤمنه ای از اول روزگار تا روز قیامت نیامده و نمی آید، مگر آن که در حق کسی که در دعایش چنین بگوید، شفاعت می کنند: «خداوندا! مؤمنین و مؤمنات را بیامرز» و بنده ای را روز قیامت امر می کنند که به دوزخ افکنده شود و به سمت آتش کشیده می شود؛ پس مردان و زنان با ایمان می گویند: پروردگارا! این همان است که برای ما دعا می کرد؛ ما را شفیع او گردان؛ پس خداوند آنان را شفیع او قرار می دهد و او نجات می یابد. - . امالی صدوق: ۲۷۳ -

**[ترجمه]

«۱۱»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الطَّیَالِسِیِّ عَنْ فُضَیْلٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: دُعَاءُ الْمُسْلِمِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ

ص: ۳۸۵

۱- ۱. أمالی الصدوق: ۲۷۳.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۴۸۹.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۴۳.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۲۷۳.

۵- ۵. أمالی الصدوق ص ۲۷۳.

الْغَيْبِ يَسُوقُ إِلَى الدَّاعِي الرِّزْقَ وَ يَصْرِفُ عَنْهُ الْبَلَاءَ وَ يَقُولُ لَهُ الْمَلَكُ لَكَ مِثْلَاهُ (۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: دعای مسلمان پشت سر برادرش، روزی را به سمت دعا کننده سوق می دهد و بلا را از وی بر می گرداند و فرشته به او می گوید: دو برابر دعایی که در حق او کردی برای خودت مستجاب می شود. - . ثواب الاعمال: ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۲»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی الْحَسَنِ علیه السلام أَنَّهُ کَانَ یَقُولُ: مَنْ دَعَا لِإِخْوَانِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَکَّلَ اللَّهُ بِهِ عَنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ مَلَکاً یَدْعُو لَهُ (۲).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام کاظم علیه السلام می فرمود: کسی که برای برادران مؤمن خود دعا کند، خداوند از جانب هر مؤمن فرشته ای را می گمارد که برای آن شخص دعا کند. - . ثواب الاعمال: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۳»

ثو، [ثواب الأعمال] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ یَدْعُو لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْیَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَیْهِ مِنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ حَسَنَهً مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ آدَمَ إِلَی أَنْ تَقُومَ السَّاعَهُ(۳).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام رضا علیه السلام فرمود: مؤمنی نیست که برای زندگان و مردگان از مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات دعا کند، مگر آن که خداوند از زمان بعثت آدم علیه السلام تا برپایی قیامت از جانب هر مؤمن و مؤمنه ای به او حسنه ای عطا می کند. - . ثواب الاعمال: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ فَضْلِ بْنِ یُوسُفَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ قَالَ کُلَّ یَوْمٍ خَمْساً وَ عِشْرِینَ مَرَّهً- اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ کَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِعَدَدِ کُلِّ مُؤْمِنٍ مَضَی وَ کُلِّ مُؤْمِنٍ بَقِیَ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ حَسَنَهً وَ مَحَا عَنْهُ سَیِّئَهً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَهً(۴).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که هر روز بیست و پنج بار بگوید: خداوندا! مؤمنین و مؤمنات

و مسلمین و مسلمات را بیامرز، خدای تعالی به تعداد هر مؤمنی که در گذشته بوده و هر مؤمنی که تا روز قیامت باقی مانده، برای او حسنه می نویسد و به همین تعداد از او گناه پاک می کند و به همین تعداد درجه او را بالا می برد. - . ثواب الاعمال: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۵»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْكُوفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ الْحَارِثِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ عَبْدٍ دَعَا لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ مِثْلَ الَّذِی دَعَا لَهُمْ مِنْ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ مَضَی مِنْ أَوَّلِ الدَّهْرِ أَوْ هُوَ آتٍ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ إِنَّ الْعَبْدَ لَيُؤْمَرُ بِهِ إِلَی النَّارِ وَ يُسْحَبُ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ يَا رَبَّنَا هَذَا الَّذِی كَانَ يَدْعُو لَنَا فَشَفِّعْنَا فِيهِ فَيُشَفِّعُهُمُ اللَّهُ فِيهِ فَيَنْجُو مِنَ النَّارِ(۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هیچ مؤمن و مؤمنه ای از اول روزگار تا روز قیامت نیامده و نمی آید، مگر آن که در حق کسی که در دعایش چنین بگوید، شفاعت می کنند: «خداوندا! مؤمنین و مؤمنات را بیامرز» و بنده ای را روز قیامت امر می کنند که به دوزخ افکنده شود و به سمت آتش کشیده می شود؛ پس مردان و زنان با ایمان می گویند: پروردگارا! این همان است که برای ما دعا می کرد؛ ما را شفیع او گردان؛ پس خداوند آنان را شفیع او قرار می دهد و او نجات می یابد. - . ثواب الاعمال: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ثو، [ثواب الأعمال] أَبِی عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْقَدَّاحِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيُعِمَّ فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ(۶).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هر گاه یک تن از شما دعا کند، پس دعای همگانی نماید (یعنی همه را دعا کند) زیرا آن به اجابت نزدیک تر خواهد بود .

**[ترجمه]

«۱۷»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ أَبِی الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ: دَخَلْتُ

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۳۹.

۲- ۲. ثواب الأعمال ص ۱۴۶.

۳- ۳. ثواب الأعمال ص ۱۴۶.

۴- ۴. ثواب الأعمال ص ۱۴۷.

۵- ۵. ثواب الأعمال ص ۱۴۷.

۶- ۶. ثواب الأعمال ص ۱۴۷.

عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ أَوْصِنِی فَقَالَ أُوصِیکَ بِتَقْوَی اللَّهِ وَ إِیَّاکَ وَ الْمِزَاحَ فَإِنَّهُ یُذْهِبُ هَیْبَهَ الرَّجُلِ وَ مَاءَ وَجْهِهِ وَ عَلَیْکَ بِالدُّعَاءِ لِإِخْوَانِکَ بِظَهْرِ الْغَیْبِ فَإِنَّهُ یَهِیلُ الرِّزْقَ یَقُولُهَا ثَلَاثاً(۱).

**[ترجمه]سرائر: حمران بن اعین می گوید: بر امام باقر علیه السلام وارد شدم و عرض کردم: مرا وصیت بفرمایید؛ فرمود: تو را به تقوای الهی سفارش می کنم و بر تو باد به دوری از شوخی که هیبت مرد و آبروی او را می برد و بر تو باد به دعا کردن پشت سر برادرانت که روزی را فراوان می کند. حضرت این جمله را سه بار تکرار فرمود. - . سرائر: ۴۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی أَحْمَدُ بْنُ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَیْرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ [بْنِ] عَامِرٍ عَنْ فُضَیْلٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الدُّعَاءُ لِأَخِیکَ بِظَهْرِ الْغَیْبِ یَسُوقُ إِلَی الدَّاعِی الرِّزْقَ وَ یَصْرِفُ عَنْهُ الْبَلَاءَ وَ یَقُولُ الْمَلَکُ وَ لَکَ مِثْلُ ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]امالی شیخ طوسی: امام صادق علیه السلام فرمود: دعا پشت سر برادرت روزی را به سمت دعا کننده سوق می دهد و بلا را از او بر می گرداند و فرشته می گوید: برای تو نیز مثل دعایی که کردی مستجاب است. - . امالی طوسی ۲ : ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

الدَّعَوَاتُ لِلرَّاوَنْدِیِّ، قَالَ أَبُو الْحَسَنِ علیه السلام: مَنْ دَعَا لِإِخْوَانِهِ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ وَکَّلَ اللَّهُ بِهِ عَنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ مَلَکاً یَدْعُو لَهُ وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ یَدْعُو لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِینَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْیَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَیْهِ مِنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ حَسَنَهً مُنْذُ بَعَثَ اللَّهُ آدَمَ علیه السلام إِلَی أَنْ تَقُومَ السَّاعَهُ.

وَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أَسْرَعُ الدُّعَاءِ إِجَابَهً دُعَاءُ غَائِبٍ لِغَائِبٍ.

وَ رَوَی الْفُضَیْلُ بْنُ یَسَارٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَوْسَعُ دَعْوَهٍ وَ أَسْرَعُ إِجَابَهٍ دَعْوَهُ الْمُؤْمِنِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَسْرَعُ الدُّعَاءِ نَجَاحاً لِلْإِجَابَهِ دُعَاءُ الْأَخِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ یَبْدَأُ بِالدُّعَاءِ لِأَخِیهِ فَیَقُولُ لَهُ مَلَکٌ مُوَکَّلٌ آمِینَ وَ لَکَ مِثْلَاهُ.

وَ رَوَی ابْنُ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ زَیْدٍ النَّرْسِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ فِی الْمَوْقِفِ وَ هُوَ یَدْعُو فَتَفَقَّدْتُ دُعَاءَهُ فَمَا رَأَیْتُهُ یَدْعُو لِنَفْسِهِ بِحَرْفٍ وَ رَأَیْتُهُ یَدْعُو لِرَجُلٍ رَجُلٍ مِنَ الْآفَاقِ وَ یُسَمِّیهِمْ وَ یُسَمِّی آبَاءَهُمْ حَتَّی أَفَاضَ النَّاسُ فَقُلْتُ لَهُ یَا عَمِّ لَقَدْ رَأَیْتُ مِنْکَ عَجَباً قَالَ وَ مَا الَّذِی أَعْجَبَکَ مِمَّا رَأَیْتَ قُلْتُ إِیثَارُکَ إِخْوَانَکَ عَلَی نَفْسِکَ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ وَ تَفَقُّدُکَ رَجُلًا رَجُلًا فَقَالَ لِی لَا

يَكُونُ تَعَجُّبُكَ مِنْ هَذَا يَا ابْنَ أَخِي فَإِنِّي سَمِعْتُ مَوْلَايَ وَ مَوْلَاكَ وَ مَوْلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ وَ كَانَ وَ اللَّهِ سَيِّدَ مَنْ مَضَى وَ سَيِّدَ مَنْ بَقِيَ بَعْدَ

۱- ۱. السرائر ص ۴۸۴.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۹۰.

آبَائِهِ علیهم السلام وَ إِلَّا صَمَّتَا أُذُنَا مُعَاوِیَهَ وَ عَمِیَتَا عَیْنَاهُ وَ لَا نَالَتْهُ شَفَاعَهُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِنْ لَمْ یَکُنْ سَمِعْتُ مِنْهُ وَ هُوَ یَقُولُ مَنْ دَعَا لِأَخِیهِ فِی ظَهْرِ الْغَیْبِ نَادَی مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الدُّنْیَا یَا عَبْدَ اللَّهِ لَکَ مِائَهُ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الثَّانِیَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ مِائَتَا أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الثَّالِثَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ ثَلَاثُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ أَرْبَعُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الْخَامِسَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ خَمْسُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ السَّادِسَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ سِتُّمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ وَ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ

السَّابِعَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ سَبْعُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ ثُمَّ یُنَادِیهِ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی أَنَا الْغَنِیُّ الَّذِی لَا أَفْتَقِرُ یَا عَبْدَ اللَّهِ لَکَ أَلْفُ أَلْفِ ضِعْفٍ مِمَّا دَعَوْتَ فَأَیُّ الْخَطَرَیْنِ أَکْبَرُ یَا ابْنَ أَخِی مَا اخْتَرْتُهُ أَنَا لِنَفْسِی أَوْ مَا تَأْمُرُنِی بِهِ.

وَ رَوَی جَابِرٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ یَسْتَجِیبُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ یَزِیدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ قَالَ هُوَ الْمُؤْمِنُ یَدْعُو لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ فَیَقُولُ لَهُ الْمَلَکُ وَ لَکَ مِثْلُ مَا سَأَلْتَ وَ قَدْ أُعْطِیتَ لِحُبِّکَ إِیَّاهُ.

وَ حُکِیَ: أَنَّ بَعْضَ الصَّالِحِینَ کَانَ فِی الْمَسْجِدِ یَدْعُو لِإِخْوَانِهِ بَعْدَ مَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ فَلَمَّا خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَافَی أَبَاهُ قَدْ مَاتَ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ جَهَازِهِ أَخَذَ یَقْسِمُ تَرِکَتَهُ عَلَی إِخْوَانِهِ الَّذِینَ کَانَ یَدْعُو لَهُمْ فَقِیلَ لَهُ فِی ذَلِکَ فَقَالَ کُنْتُ فِی الْمَسْجِدِ أَدْعُو لَهُمْ فِی الْجَنَّهِ وَ أَبْخَلُ عَلَیْهِمْ بِالْفَانِی.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام کاظم علیه السلام فرمود: کسی که برای برادران مؤمن خود دعا کند، خداوند از جانب هر مؤمنی فرشته ای را برای او می گمارد که برای او دعا می کند و هیچ مؤمنی نیست که برای مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات از زنده آنان و مردگان آنها دعا کند، مگر این که خداوند حسنه ای از جانب هر مؤمن و مؤمنه ای، از زمانی که آدم علیه السلام مبعوث شد تا برپایی قیامت به او بر می گرداند.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: سریع ترین دعایی که مستجاب است، دعای غائبی در حق غائبی دیگر است.

و امام باقر علیه السلام فرمود: وسیع ترین دعا و سریع ترین دعایی که مستجاب است، دعای مؤمن پشت سر برادرش است.

و نیز حضرت فرمود: سریع ترین دعایی که توفیق اجابت می یابد، دعای برادر پشت سر برادر اوست که ابتدا برادرش را دعا کند که فرشته موکل برای دعای او در حق برادرش آمین می گوید و به او می گوید: به او می گوید: دو برابر آنچه دعا کردی برای خود توست.

زید نرسی می گوید: من با معاویه بن وهب در موقف بودیم و او دعا می کرد؛ پس دعای او را گم کردم و نشنیدم که یک کلمه برای خودش دعا کند و دیدم برای آحاد مردم در دوردست ها دعا می کند و آنان را نام می برد و نام پدرانشان را می برد تا این که مردم کوچ کردند؛ به او گفتم: عمو جان! از تو امر عجیبی دیدم! گفت: چه چیزی که دیدی تو را به تعجب وا داشت؟ گفتم: این که برادرانت را در چنین جایی بر خود ترجیح دادی و تک تک آنان را دعا کردی! به من گفت: ای برادر زاده! نباید از این امر تعجب کنی! زیرا من از مولای خود و مولای هر مؤمن و مؤمنه ای شنیدم _ کسی که به خدا قسم بعد از

پدرش سرور گذشتگان و آیندگان بود ــ و اگر دروغ بگویم، دو گوش منِ معاویه بن وهب کر باد و دو گوش او کر باد و شفاعت محمد صلی الله علیه و آله به او نرسد اگر از حضرتش چنین نشنیده باشم که می فرمود:

کسی که پشت سر برادرش دعا کند، فرشته ای از آسمان دنیا ندا سر می دهد: ای بنده خدا! صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست و فرشته ای از آسمان دوم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! دویست هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و فرشته ای از آسمان سوم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! سیصد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و فرشته ای از آسمان چهارم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! چهار صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و فرشته ای از آسمان پنجم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! پانصد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و فرشته ای از آسمان ششم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! شش صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست فرشته ای از آسمان دنیا ندا سر می دهد: ای بنده خدا! صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و فرشته ای از آسمان هفتم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! هفت صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ سپس خدای تبارک و تعالی او را مورد ندا قرار می دهد که من آن بی نیازی هستم که فقیر نمی شوم؛ ای بنده خدا! یک میلیون برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ پس ای برادر زاده من! کدام خطر کردن بزرگ تر است؟ آن عملی که من برای خود انجام دادم یا آنچه تو مرا بدان امر می کنی؟

و جابر از امام باقر علیه السلام نقل می کند که حضرت درباره آیه «وَ یَسْتَجِیبُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ وَ یَزِیدُهُمْ مِنْ فَضْلِه » -. شوری / ۲۶ - {و

درخواست کسانی را که ایمان آورده و کارهای نیک انجام داده اند می پذیرد و از فضل خود بر آنها می افزاید؛} فرمود: مراد مؤمنی است که پشت سر برادر مؤمنش دعا می کند؛ پس فرشته به او می گوید: مثل آنچه خواستی برای توست و به خاطر آن که برادرت را دوست داری به تو داده شد.

و حکایت شده که یکی از صالحان در مسجد بود و بعد از آن که از نماز فارغ شد، برای برادران خود دعا می کرد؛ وقتی از مسجد خارج شد، دید پدرش از دنیا رفته؛ وقتی از تجهیز او فارغ شد، شروع به تقسیم ترکه او بین برادرانش کرد که برای آنان دعا می کرد؛ از او علت این تقسیم پرسیده شد، گفت: من در مسجد برای بهشت رفتن آنان دعا می کردم؛ آیا با مال فانی دنیا بر آنان بخل ورزم؟ -. دعوات راوندی : ۲۹۰ -

**[ترجمه]

«۲۰»

مِصْبَاحُ الْأَنْوَارِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام قَالَ: کَانَتْ فَاطِمَةُ علیها السلام إِذَا دَعَتْ تَدْعُو لِلْمُؤْمِنِینَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ لَا تَدْعُو لِنَفْسِهَا فَقِیلَ لَهَا فَقَالَتِ الْجَارَ ثُمَّ الدَّارَ.

**[ترجمه]مصباح الانوار: امام صادق علیه السلام فرمود: فاطمه علیها السلام وقتی دعا می کرد، برای مؤمنین و مؤمنات دعا می کرد و برای خود دعایی نمی کرد؛ علت پرسیده شد، فرمود: اول همسایه بعد خانه.

**[ترجمه]

«۲۱»

كِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ، قَالَ: رَأَيْتُ مُعَاوِيَهَ بْنَ وَهْبٍ الْبَجَلِيَّ فِی الْمَوْقِفِ وَ هُوَ قَائِمٌ يَدْعُو فَتَفَقَّدْتُ دُعَاءَهُ فَمَا رَأَيْتُهُ يَدْعُو لِنَفْسِهِ بِحَرْفٍ وَاحِدٍ وَ سَمِعْتُهُ يَعُدُّ رَجُلًا رَجُلًا مِنَ الْآفَاقِ يُسَمِّيهِمْ وَ يَدْعُو لَهُمْ حَتَّی نَفَرَ النَّاسُ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَصْلَحَکَ اللَّهُ رَأَيْتُ مِنْکَ عَجَباً قَالَ يَا ابْنَ أَخِ فَمَا الَّذِی أَعْجَبَکَ مِمَّا رَأَيْتَ مِنِّی فَقَالَ رَأَيْتُکَ

ص: ۳۸۸

لَا تَدْعُو لِنَفْسِكَ وَ أَنَا أَرْمُقُكَ حَتَّى السَّاعَهِ فَلَا أَدْرِى أَىُّ الْأَمْرَيْنِ أَعْجَبُ مَا أَخْطَأْتَ مِنْ حَظِّكَ فِى الدُّعَاءِ لِنَفْسِكَ فِى مِثْلِ هَذَا الْمَوْقِفِ أَوْ عِنَايَتُكَ وَ إِيثَارُ إِخْوَانِكَ عَلَى نَفْسِكَ حَتَّى تَدْعُوَ لَهُمْ فِى الْآفَاقِ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِ فَلَا تُكْثِرَنَّ تَعَجُّبَكَ مِنْ ذَلِكَ إِنِّى سَمِعْتُ مَوْلَاىَ وَ مَوْلَاكَ وَ مَوْلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ- جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام وَ كَانَ وَ اللَّهِ فِى زَمَانِهِ سَيِّدَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ سَيِّدَ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ سَيِّدَ مَنْ مَضَى مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَهُ بَعْدَ آبَائِهِ رَسُولِ اللَّهِ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ آبَائِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ يَقُولُ وَ إِلَّا صَمَّتْ أُذُنَا مُعَاوِيَهَ وَ عَمِيَتْ عَيْنَاهُ وَ لَا نَالَتْهُ شَفَاعَهُ مُحَمَّدٍ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نَادَاهُ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا يَا عَبْدَ اللَّهِ لَكَ مِائَهُ أَلْفِ مِثْلِ مَا سَأَلْتَ وَ نَادَاهُ مَلَكٌ مِنَ السَّمَاءِ الثَّانِيَهِ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَكَ مِائَتَا أَلْفِ مِثْلِ الَّذِى دَعَوْتَ وَ كَذَلِكَ يُنَادِى مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ تُضَاعَفُ حَتَّى يَنْتَهِىَ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَهِ فَيُنَادِيهِ مَلَكٌ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَكَ سَبْعُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفِ مِثْلِ الَّذِى دَعَوْتَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يُنَادِيهِ اللَّهُ عَبْدِى أَنَا اللَّهُ الْوَاسِعُ الْكَرِيمُ الَّذِى لَا يَنْفَدُ خَزَائِنِى وَ لَا يَنْقُصُ رَحْمَتِى شَىْ ءٌ بَلْ وَسِعَتْ رَحْمَتِى كُلَّ شَىْ ءٍ لَكَ أَلْفُ أَلْفِ مِثْلِ الَّذِى دَعَوْتَ فَأَىُّ حَظٍّ أَكْثَرُ يَا ابْنَ أَخِ مِنَ الَّذِى اخْتَرْتُهُ أَنَا لِنَفْسِى قَالَ فَقُلْتُ لِمُعَاوِيَهَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ مَا قُلْتَ فِى أَبِى عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مِنَ الْفَضْلِ مِنْ أَنَّهُ سَيِّدُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَ سَيِّدُ مَنْ مَضَى وَ مَنْ بَقِىَ أَ شَىْ ءٌ قُلْتَهُ أَنْتَ أَمْ سَمِعْتَهُ مِنْهُ يَقُولُهُ فِى نَفْسِهِ قَالَ يَا ابْنَ أَخِ أَ تَرَانِى كُلَّ دَاحِرٍ عَلَى اللَّهِ (۱)

أَنْ أَقُولَ فِيهِ مَا لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْهُ بَلْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَلِكَ وَ هُوَ كَذَلِكَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ.

**[ترجمه]کتاب زید نرسی: زید نرسی می گوید: من با معاویه بن وهب در موقف بودیم و او یستاده بود و دعا می کرد؛ پس دعای او را گم کردم و نشنیدم که یک کلمه برای خودش دعا کند و شنیدم برای تک تک مردم در دوردست ها دعا می کند و آنان را نام می برد و نام پدرانشان را می برد تا این که مردم کوچ کردند؛ به او گفتم: ای ابا القاسم! از تو امر عجیبی دیدم! گفت: برادر زاده! چه چیزی از من دیدی که تو را به تعجب وا داشت؟ گفتم: دیدم برای خودت دعا نکردی و من تا این ساعت تو را زیر نظر داشتم؛ و نمی دانم کدام یک از این دو امر شگفت آورتر است؛ این که حظ خود را در دعای برای خودت در چنین جایی از دست دادی یا عنایت تو و ترجیحی که برادرانت را در چنین جایی بر خود دادی تا جایی که آنان را در دوردست ها دعا کردی به من گفت: ای برادر زاده! نباید از این امر زیاد تعجب کنی! زیرا من از مولای خود و مولای هر مؤمن و مؤمنه ای یعنی امام صادق علیه السلام شنیدم ــ کسی که به خدا قسم بعد از پدرانش رسول خدا و امیر المؤمنین و امامان علیهم السلام سرور اهل آسمان و اهل زمین و سرور مخلوقات خدا از روزی که خدا دنیا را آفرید تا روزی که قیامت بر پا شود، بود ــ و اگر دروغ بگویم، دو گوش من معاویه بن وهب کر باد و دو چشم او کور باد و شفاعت محمد صلی الله علیه و آله و امیر المؤمنین علیه السلام به او نرسد اگر از حضرتش چنین نشنیده باشم که می فرمود:

کسی که پشت سر برادرش دعا کند، فرشته ای از آسمان دنیا ندا سر می دهد: ای بنده خدا! صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست و فرشته ای از آسمان دوم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! دویست هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و به همین ترتیب از هر آسمانی منادی ندا می دهد و چندین برابر می کند تا به آسمان هفتم منتهی می شود؛ پس فرشته ای او را ندا می دهد: ای بنده خدا! هفت صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ در این هنگام خدای تبارک و تعالی او را مورد ندا قرار می دهد که بنده من! من آن خدای واسع کریم هستم که گنجینه هایم تمام نمی شود و از رحمتم چیزی کم نمی شود؛ بلکه رحمت من همه چیز را فرا گرفته؛ یک میلیون برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ پس ای برادر زاده من! کدام حظ و بهره از آنچه من برای خود انجام دادم بیشتر است؟

زید می گوید: به معاویه گفتم: خداوند تو را اصلاح کند؛ آنچه در مورد امام صادق علیه السلام گفتی که او سرور اهل آسمان و زمین و سرور گذشتگان و آیندگان است، آیا این را خودت می گویی یا از خود حضرت شنیده ای که درباره خویش چنین بفرماید؟ گفت: برادر زاده! آیا خیال می کنی من هر چیز دور کننده از خدا را که از خودش نشنیده باشم درباره او بگویم؟ من خود شنیدم که چنین می فرمود و امر نیز به همین صورت است و حمد مخصوص خداست.

**[ترجمه]

«۲۲»

الْبَلَدُ الْأَمِینُ، عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: مَنْ قَدَّمَ أَرْبَعِینَ مِنَ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ دَعَا اسْتُجِیبَ لَهُ وَ یَتَأَکَّدُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنْ صَلَاهِ اللَّیْلِ (۲).

۱- ۱. کذا.

۲- ۲. البلد الأمین ص ۱۷ فی الهامش.

رُوِیَ فِی الْعُدَّهِ:(۱) أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْحَی إِلَی مُوسَی علیه السلام ادْعُنِی بِلِسَانٍ لَمْ تَعْصِنِی بِهِ فَقَالَ أَنَّی لِی بِذَلِکَ فَقَالَ ادْعُنِی بِلِسَانِ غَیْرِکَ.

وَ مِنْهَا عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: أَوْشَکُ دَعْوَهٍ وَ أَسْرَعُ إِجَابَهٍ دَعْوَهُ الْمُؤْمِنِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ.

وَ مِنْهَا عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: دُعَاءُ الرَّجُلِ لِأَخِیهِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ یُدِرُّ الرِّزْقَ وَ یَدْفَعُ الْمَکْرُوهَ.

وَ مِنْهَا عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ دَعَا لِلْمُؤْمِنِینَ إِلَّا وَ رَدَّ اللَّهُ عَلَیْهِ مِثْلَ الَّذِی دَعَا لَهُمْ بِهِ مِنْ کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ مَضَی مِنْ أَوَّلِ الدَّهْرِ أَوْ هُوَ آتٍ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ إِنَّ الْعَبْدَ لَیُؤْمَرُ بِهِ إِلَی النَّارِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَیَقُولُ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِنَاتُ یَا رَبِّ هَذَا الَّذِی کَانَ یَدْعُو لَنَا فَیُشَفِّعُهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِیهِ فَیَنْجُو.

وَ مِنْهَا مَا مُلَخَّصُهُ عَنْ زَیْدٍ النَّرْسِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ فِی الْمَوْقِفِ فَمَا رَأَیْتُهُ یَدْعُو لِنَفْسِهِ بِحَرْفٍ وَاحِدٍ وَ رَأَیْتُهُ یَدْعُو لِرَجُلٍ رَجُلٍ مِنَ الْآفَاقِ بِأَسْمَائِهِمْ وَ أَسْمَاءِ آبَائِهِمْ حَتَّی أَفَاضَ النَّاسُ فَقُلْتُ لَهُ یَا عَمِّ لَقَدْ عَجِبْتُ مِنْکَ وَ مِنْ إِیثَارِکَ إِخْوَانَکَ عَلَی نَفْسِکَ فِی مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ فَقَالَ لَا تَعْجَبْ فَإِنِّی سَمِعْتُ مَوْلَایَ وَ مَوْلَی کُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ- جَعْفَرَ الصَّادِقِ علیه السلام وَ إِلَّا صَمَّتْ أُذُنَا مُعَاوِیَهَ وَ عَمِیَتْ عَیْنَاهُ وَ لَا نَالَتْهُ شَفَاعَهُ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِنْ لَمْ أَکُنْ سَمِعْتُ مِنْهُ وَ هُوَ یَقُولُ مَنْ دَعَا لِأَخِیهِ الْمُؤْمِنِ بِظَهْرِ الْغَیْبِ نَادَاهُ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الدُّنْیَا یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ مِائَهُ أَلْفِ ضِعْفٍ مَا طَلَبْتَ لِأَخِیکَ وَ یُنَادِیهِ مَلَکٌ مِنَ السَّمَاءِ الثَّانِیَهِ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ مائتی [مِائَتَا] أَلْفِ ضِعْفٍ مَا دَعَوْتَ وَ هَکَذَا کُلُّ سَمَاءٍ یُزَادُ فِیهَا مِائَهُ أَلْفٍ إِلَی السَّمَاءِ السَّابِعَهِ فَیُنَادِیهِ مَلَکٌ یَا عَبْدَ اللَّهِ وَ لَکَ سَبْعُمِائَهِ أَلْفِ ضِعْفٍ مَا دَعَوْتَ فَیُنَادِیهِ اللَّهُ سُبْحَانَهُ أَنَا الْغَنِیُّ لَا أَفْتَقِرُ یَا عَبْدِی لَکَ أَلْفُ أَلْفِ ضِعْفٍ مَا دَعَوْتَ فَانْظُرْ أَیْنَ أَکْثَرُ یَا ابْنَ أَخِی مَا اخْتَرْتُهُ أَنَا لِنَفْسِی أَوْ مَا اخْتَرْتَهُ أَنْتَ لِی.

**[ترجمه]البلد الامین: امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که چهل مؤمن را مقدم کند و سپس دعا کند، دعایش مستجاب می شود و این امر بعد از فراغت از نماز شب تأکید بیشتری پیدا می کند.

در کتاب «العدّه» نقل شده که خدای عزّ و جلّ به موسی علیه السلام وحی کرد که مرا با زبانی بخوان که با آن مرا معصیت نکرده باشی! موسی علیه السلام عرض کرد: من کجا چنین زبانی دارم؟ خداوند فرمود: مرا با زبان غیر خود بخوان .

و در همین کتاب از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود: سریع ترین دعا از نظر سرعت در استجابت، دعای مؤمن پشت سر برادر خویش است.

و در همین کتاب از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: دعای مرد پشت سر برادرش روزی را فراوان و مکروه را دفع می کند.

و از همین کتاب از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل شده که فرمود: هیچ بنده مؤمنی نیست که مؤمنین را دعا کند، مگر این که خدای عزّ و جلّ مثل دعایی را که برای آنان کرده را برای خود او نیز بر می گرداند؛ خواه آن کسی که در حق او دعا شده مرد مؤمن و یا زن مؤمنه ای باشد و خواه در اول روزگار زندگی کرده باشد یا تا روز قیامت بخواهد پا به دنیا گذارد.

و نیز فرمود: روز قیامت به بنـده ای امر می شود که به دوزخ افکنـده شود؛ زیرا اهل معصیت و خطا بوده؛ پس به سـمت آتش کشیده می شود؛ پس مؤمنین و مؤمنات می گوینـد: بار معبودا! این بنـده تو در حق ما دعا می کرد؛ پس خدای عزّ و جلّ آنان را شفیع او قرار می دهد و از آتش نجات می یابد.

و از همین کتـاب روایتی از زیـد نرسـی نقـل شـده که خلاـصه آن این است: وی می گویـد: من بـا معاویه بن وهب در موقف بـودیم و نشـنیدم که یـک کلمه برای خودش دعـا کنـد و شـنیدم برای تـک تـک مردم در دوردست هـا بـا ذکر نـام هـا و نـام پـدرانشان دعا می کنـد تا این که مردم کوچ کردنـد؛ به او گفتم: ای عمو! از تو امر عجیبی دیدم که برادرانت را در مثل چنین جـایی بر خود ترجیـح دادی؛ گفت: نبایـد تعجب کنی! زیرا من از مولاـی خود و مولای هر مؤمن و مؤمنه ای یعنی امام صادق علیه السـلام شـنیدم و اگر دروغ بگویم، دو گوش منِ معاویه بن وهب کر باد و دو چشم او کور باد و شـفاعت محمد صلی الله علیه و آله به او نرسد اگر از حضرتش چنین نشنیده باشم که می فرمود:

کسـی که پشت سـر برادرش دعا کند، فرشـته ای از آسـمان دنیا ندا سـر می دهد: ای بنده خدا! صد هزار برابر دعایی که برای برادرت کردی برای خود توست و فرشـته ای از آسمان دوم ندا سر می دهد: ای بنده خدا! دویست هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ و به همین ترتیب از هر آسـمانی منادی نـدا می دهـد و صـد هزار به عدد هر آسـمان زیادتر می گردد، تا به آسـمان هفتم منتهی می شود؛ پس فرشـته ای او را نـدا می دهد: ای بنده خدا! هفت صد هزار برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ در این هنگام خـدای تبارک و تعالی او را مورد نـدا قرار می دهـد که من آن بی نیازی هسـتم که فقیر نمی شوم؛ بنـده من! یـک میلیـون برابر آنچه دعـا کردی برای تـو باشـد؛ پس ای برادر زاده من! کـدام حـظ و بهره بیشـتر است؟ آنچه من برای خودم انجام دادم یا آنچه تو برای من برگزیدی؟ - . البلد الامین: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۲۳»

تم، [فلاح السائل] بِالْإِسْنَادِ إِلَی التَّلَّعُکْبَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَسَنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ

ص: ۳۹۰

۱- ۱. عدّه الداعی ص ۱۲۸.

الصَّفْوَانِيِّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبِی عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: مَرَرْتُ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُنْدَبٍ فَرَأَيْتُهُ قَائِماً عَلَى الصَّفَا وَ كَانَ شَيْخاً كَبِيراً فَرَأَيْتُهُ يَدْعُو وَ يَقُولُ فِی دُعَائِهِ اللَّهُمَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ اللَّهُمَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ اللَّهُمَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ مَا لَمْ أُحْصِهِمْ

كَثْرَةً فَلَمَّا سَلَّمَ قُلْتُ لَهُ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَمْ أَرَ مَوْقِفاً قَطُّ أَحْسَنَ مِنْ مَوْقِفِكَ إِلَّا أَنِّی نَقَمْتُ عَلَيْكَ خَلَّةً وَاحِدَةً فَقَالَ لِی وَ مَا الَّذِی نَقَمْتَ عَلَيَّ فَقُلْتُ لَهُ تَدْعُو لِلْكَثِيرِ مِنْ إِخْوَانِكَ وَ لَمْ أَسْمَعْكَ تَدْعُو لِنَفْسِكَ شَيْئاً فَقَالَ لِی يَا عَبْدَ اللَّهِ سَمِعْتُ مَوْلَانَا الصَّادِقَ عليه السلام يَقُولُ مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ الْمُؤْمِنِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ نُودِیَ مِنْ أَعْنَانِ السَّمَاءِ لَكَ يَا هَذَا مِثْلُ مَا سَأَلْتَ فِی أَخِيكَ وَ لَكَ مِائَةُ أَلْفِ ضِعْفٍ مِثْلِهِ فَلَمْ أُحِبَّ أَنْ أَتْرُكَ مِائَةَ أَلْفِ ضِعْفٍ مَضْمُونَةً بِوَاحِدَةٍ- لَا أَدْرِی يُسْتَجَابُ أَمْ لَا(۱).

**[ترجمه]فلاح السائل: عبدالله بن سنان می گوید: از کنار عبداللّه بن جندب که بر کوه صفا ایستاده بود گذشتم و او پیرمرد کهنسالی بود؛ دیدم دعا می کند و در دعایش می گوید: خداوندا! فلانی پسر فلانی! خداوندا! فلانی پسر فلانی! خداوندا! فلانی پسر فلانی! و آن قدر گفت که من از حیث کثرت توان شمارش آنان را ندارم.

وقتی سلام کرد، به او گفتم: یا عبدالله! وقوف کسی را ندیدم که از وقوف تو بهتر باشد. جز این که من یک اشکال کوچک در تو یافتم! گفت: چه اشکالی در من یافتی؟ گفتم: برای بسیاری از برادرانت دعا کردی و نشنیدم برای خودت دعایی بکنی! به من گفت: ای عبدالله! از مولایمان امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «هر که پشت سر برادر خود دعا کند، از دامنه های آسمان او را ندا کنند که: از برای تو است آنچه برای برادرت خواستی و صد هزار برابر آن، پس من نخواستم که صد هزار چندان ثواب ضمانت شده را واگذارم از برای یکی، که نمی دانم مستجاب می شود یا نه.» - . فلاح السائل: ۴۳ -

**[ترجمه]

«۲۴»

تم، [فلاح السائل] بِالْإِسْنَادِ إِلَى جَدِّی ۵ أَبِی جَعْفَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ مِمَّا يَرْوِيهِ بِإِسْنَادِهِ إِلَى ابْنِ الْوَلِيدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَنْ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ خَلَقَهُ اللَّهُ مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ حَسَنَةً وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَةً(۲).

وَ بِالْإِسْنَادِ عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ زَكَرِيَّا صَاحِبِ السَّابِرِیِّ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِذَا قَالَ الرَّجُلُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ جَمِيعِ الْأَمْوَاتِ رَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ بِعَدَدِ مَا مَضَى وَ مَنْ بَقِیَ مِنْ كُلِّ إِنْسَانٍ دَعْوَةً(۳).

**[ترجمه]فلاح السائل: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: کسی که بگوید: خداوندا! مؤمنین و مؤمنات را بیامرز، خداوند به تعداد هر مؤمنی که از زمان خلقت آدم علیه السلام تا برپایی قیامت برای او حسنه می نویسد و به همین تعداد از او گناه پاک می کند و به همین تعداد درجه او را بالا می برد.

و امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی کسی بگوید: خداوندا! مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات زندگان ایشان و جمیع مردگانشان را بیامرز، خداوند به تعداد هر انسانی که در گذشته و خواهد آمد، دعایش را به او بر می گرداند. - . فلاح السائل: - ۴۳

**[ترجمه]

«۲۵»

ختص، [الإختصاص] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: كَانَ عِيسَى بْنُ أَعْيَنَ إِذَا حَجَّ فَصَارَ إِلَى الْمَوْقِفِ أَقْبَلَ عَلَى الدُّعَاءِ

۱- ۱. فلاح السائل ص ۴۳.

۲- ۲. فلاح السائل ص ۴۳.

۳- ۳. فلاح السائل ص ۴۳.

لِإِخْوَانِهِ حَتَّى يُفِيضَ النَّاسُ فَقِيلَ لَهُ تُنْفِقُ مَالَکَ وَ تُتْعِبُ بَدَنَکَ حَتَّى إِذَا صِرْتَ إِلَى الْمَوْضِعِ الَّذِی يُبَثُّ فِيهِ الْحَوَائِجُ إِلَى اللَّهِ أَقْبَلْتَ عَلَى الدُّعَاءِ لِإِخْوَانِکَ وَ تَتْرُکُ نَفْسَکَ فَقَالَ إِنِّی عَلَى يَقِينٍ مِنْ دُعَاءِ الْمَلَکِ لِی وَ فِی شَکٍّ مِنَ الدُّعَاءِ لِنَفْسِی (۱).

**[ترجمه]اختصاص: راوی می گوید: عیسی بن اعین وقتی حج می کرد، به موقف می رفت و شروع به دعا در حق برادران خود می کرد تا مردم کوچ کنند؛ پس به او گفته شد: مالت را خرج می کنی و بدنت را به خستگی وا می داری تا به موقفی برسی که در آن حوائج به خداوند عرضه می شود، ولی تو برای برادرانت دعا می کنی و خود را رها می سازی! پس گفت: من یقین دارم که آن فرشته برای من دعا می کند و در دعا برای خود تردید دارم. - . اختصاص: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ختص، [الإختصاص] أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْكُوفِيُّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِی الْبِلَادِ أَوْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُنْدَبٍ قَالَ: كُنْتُ فِی الْمَوْقِفِ فَلَمَّا أَفَضْتُ لَقِيتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ شُعَيْبٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ كَانَ مُصَاباً بِإِحْدَى عَيْنَيْهِ وَ إِذَا عَيْنُهُ الصَّحِيحَةُ حَمْرَاءُ كَأَنَّهَا عَلَقَةُ دَمٍ فَقُلْتُ لَهُ قَدْ أُصِبْتَ بِإِحْدَى عَيْنَيْکَ وَ أَنَا مُشْفِقٌ لَکَ عَلَى الْأُخْرَى فَلَوْ قَصَرْتَ مِنَ الْبُكَاءِ قَلِيلًا قَالَ لَا وَ اللَّهِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا دَعَوْتُ لِنَفْسِیَ الْيَوْمَ بِدَعْوَةٍ فَقُلْتُ فَلِمَنْ دَعَوْتَ قَالَ دَعَوْتُ

لِإِخْوَانِی سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ مَنْ دَعَا لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكاً يَقُولُ وَ لَکَ مِثْلَاهُ فَأَرَدْتُ أَنْ أَكُونَ إِنَّمَا أَدْعُو لِإِخْوَانِی وَ يَكُونَ الْمَلَکُ يَدْعُو لِی لِأَنِّی فِی شَکٍّ مِنْ دُعَائِی لِنَفْسِی وَ لَسْتُ فِی شَکٍّ مِنْ دُعَاءِ الْمَلَکِ لِی (۲).

۱- ۱. الاختصاص ص ۶۸.

۲- ۲. الاختصاص ص ۸۴.

**[ترجمه]اختصاص: عبـدالله بن جنـدب می گویـد: من در موقف بودم، وقتی کوچ کردم، ابراهیم بن شـعیب را دیـدم و بر او سلام کردم و او یکی از دو چشـمش آسیب دیـده بود و چشم سالمش سـرخ شـده بود و گویا مثل خون بسته شـده بود؛ به او گفتم: یکی از دو چشـمت که از بین رفته و من می ترسم آن یکی را هم از دست بـدهی؛ ای کـاش کمی گریه ات را کم می کردی. گفت: نه به خدا قسم ای ابا محمد! امروز یک دعا هم برای خودم نکردم ؛ من گفتم: برای که دعا کردی؟ گفت: برای برادرانم دعا کردم! شنیدم امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که برای برادرش پشت سر او دعا کند، خداوند فرشته ای را می گمـارد که می گویـد: دو برابر دعایی که کردی برای خود توست؛ من خواسـتم که برای برادرانم دعا کرده باشم و آن فرشـته برای من دعا کنـد؛ زیرا من نسـبت به دعای خودم تردیـد دارم ولی نسبت به دعای فرشـته در حق خویش تردیـدی نـدارم. - . اختصاص: ۸۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۷ الاجتماع فی الدعاء و التأمین علی دعاء الغیر و معنی آمین و فضله و معنی التأوه

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسـناد] عَلِیٌّ عَنْ أَخِیهِ علیه السـلام قَـالَ: سَـأَلْتُهُ عَنِ الرَّجُـلِ یَـدْعُو وَ حَوْلَهُ إِخْوَانُهُ یَجِبُ عَلَیْهِمْ أَنْ یُؤَمِّنُوا قَالَ إِنْ شَاءُوا فَعَلُوا وَ إِنْ شَاءُوا سَکَتُوا فَإِنْ دَعَا وَ قَالَ لَهُمْ أَمِّنُوا وَجَبَ عَلَیْهِمْ أَنْ یَفْعَلُوا(۱).

**[ترجمه]قرب الاسـناد: علی بن جعفر می گوید: از امام کاظم علیه السـلام درباره مردی پرسیدم که دعا می کند و برادران او اطراف او هسـتند؛ آیا بر آنان واجب است که آمین بگوینـد؟ فرمود: اگر خواسـتند آمین بگویند اشـکال ندارد و اگر خواسـتند ساکت باشند؛ پس اگر دعا کرد و به آنان گفت: آمین بگویید، واجب است آمین بگویند. - . قرب الاسناد: ۱۶۵ -

**[ترجمه]

«۲»

مع، [معـانی الأخبار] أَبِی عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْـعَرِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَلِیٍّ بْنِ عُمَرَ بْنِ یَزِیـدَ عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ قَارِنٍ رَفَعَهُ إِلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ تَفْسِیرَ قَوْلِکَ آمِینَ رَبِّ افْعَلْ.

وَ فِی حَدِیثٍ آخَرَ: أَنَّ آمِینَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۲).

**[ترجمه]معـانی الاخبـار: امـام صـادق علیه السـلام فرمود: تفسـیر «آمین» که می گویی این است: خـدایا! مضـمون این دعا را انجام ده! - . معانی الاخبار: ۳۴۹ -

و در حدیث دیگری آمده: «آمین» اسمی از اسمای خدای عزّ و جلّ است.

**[ترجمه]

«۳»

مع، [معانی الأخبار] الْحُسَیْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْعَلَوِیُّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ یَحْیَی الْخُزَاعِیِّ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ الْخُزَاعِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَلَی بَعْضِ مَوَالِیهِ یَعُودُهُ فَرَأَیْتُ الرَّجُلَ یُکْثِرُ مِنْ قَوْلِ آه فَقُلْتُ لَهُ یَا أَخِی اذْکُرْ رَبَّکَ وَ اسْتَغِثْ بِهِ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ آه اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَمَنْ قَالَ آه فَقَدِ اسْتَغَاثَ بِاللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی (۳).

ید، [التوحید] غیر واحد عن محمد بن همام: مثله (۴).

ص: ۳۹۳

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۶۵ فی ط و ۱۲۲ فی ط.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۴۹.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۳۵۴.

۴- ۴. التوحید ص ۱۵۲.

**[ترجمه]معانی الاخبار: راوی می گوید: همراه با امام صادق علیه السلام بر برخی از غلامان حضرت وارد شدیم و حضرت به عیادت او آمده بود؛ دیدم آن مرد زیاد آه می کشید؛ گفتم: برادر! پروردگارت را یاد کن و از او فریاد رسی خواه! پس امام صادق علیه السلام فرمود: آه نامی از نام های خدای عزّ و جلّ است؛ کسی که آه می کشد، از خدای تبارک و تعالی فریاد کمک خواهی نموده است. - . معانی الاخبار: ۳۵۴ -

مثل این روایت در کتاب توحید نیز نقل شده است. - . توحید: ۱۵۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ثو، [ثواب الأعمال] مَاجِيلَوَيْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا اجْتَمَعَ أَرْبَعَةٌ قَطُّ عَلَى أَمْرٍ وَاحِدٍ فَدَعَوْا إِلَّا تَفَرَّقُوا عَنْ إِجَابَةٍ(۱).

**[ترجمه]ثواب الاعمال: امام صادق علیه السلام فرمود: چهار نفر برای امر واحدی جمع نشدند و دعا نکردند، مگر این که با استجابت دعایشان متفرق شدند. - . ثواب الاعمال: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۵»

مِنْ خَطِّ الشَّهِيدِ قُدِّسَ سِرُّهُ عَنْ أَبِي زَحِيرٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَاتَ لَيْلَةٍ فَأَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ قَدْ أَلَحَّ فِي الْمَسْأَلَةِ فَوَقَفَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لِيَسْمَعَ مِنْهُ فَقَالَ صلی الله علیه و آله أَوْجَبَ أَنْ يَخْتِمَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ بِأَيِّ شَيْءٍ يَخْتِمُ فَقَالَ بِآمِينَ إِذَا خَتَمَ بِآمِينَ فَقَدْ أَوْجَبَ فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ الَّذِي سَأَلَ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله فَأَتَى الرَّجُلَ فَقَالَ لَهُ اخْتِمْ يَا فُلَانُ بِآمِينَ وَ أَبْشِرْ.

**[ترجمه]از مکتوبات خطّی شهید: ابی زحیر می گوید: شبی با رسول خدا صلی الله علیه و آله خارج شدیم و به مردی رسیدیم که در حاجت خواستن از خداوند اصرار می کرد. پیامبر صلی الله علیه و آله ایستاد تا کلام او را بشنود. حضرت فرمود: واجب کرد که ختم کند؛ مردی از قوم گفت: به چه چیزی ختم کند؟ فرمود: به «آمین» وقتی با «آمین» دعا را تمام کند، اجابت دعای او واجب می شود؛ پس آن مردی که از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال کرده بود رفت و به نزد آن مرد دعا کننده رفت و به او گفت: فلانی! دعایت را با «آمین» تمام کن؛ بر تو باد بشارت استجابت دعایت.

**[ترجمه]

«۶»

دَعَوَاتُ الرَّاوَنْدِيِّ،: كَانَ الصَّادِقُ علیه السلام إِذَا حَزَبَهُ (۲) أَمْرٌ جَمَعَ النِّسَاءَ وَ الصِّبْيَانَ ثُمَّ دَعَا وَ أَمَّنُوا.

وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: لَا يَجْتَمِعُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا فِي أَمْرٍ وَاحِدٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ تَعَالَى لَهُمْ حَتَّى لَوْ دَعَوْا عَلَى جَبَلٍ لَأَزَالُوهُ.

ص: ۳۹۴

۱- ۱. ثواب الأعمال ص ۱۴۶.

۲- ۲. يقال: حزبه الامر: ای دهاه و أعياه علاجه.

**[ترجمه]دعوات راوندی: امام صادق علیه السلام وقتی امری ایشان را مصیبت زده و خسته می کرد، زنان و کودکان را جمع می کرد و سپس دعا می کرد و آنان آمین می گفتند.

و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: چهل نفر در امر واحدی جمع نمی شوند مگر آن که خدای تعالی دعایشان را مستجاب می کند؛ حتی اگر بر کوهی دعا کنند، آن را از جای می کَنند. - . دعوات راوندی: ۳۰ -

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

[کلمه المصحّح الأولی]

إلی هنا إنتهی الجزء الثانی من المجلّد التاسع عشر و هو الجزء التسعون حسب تجزئتنا یحتوی علی ثلاثه أبواب من تتمه أبواب کتاب القرآن و سبعه عشرین بابا من أبواب الذکر و الدعاء.

و لقد بذلنا جهدنا فی تصحیحه و مقابلته فخرج بعون اللّه و مشیئته نقیّا من الأغلاط إلّا نزراً زهیداً زاغ عنه البصر و کلّ عنه النظر و من اللّه نسأل العصمه و التوفیق.

السیّد إبراهیم المیانجی محمّد الباقر البهبودی

ص: ۳۹۵

**[ترجمه]ص: ۳۹۵

**[ترجمه]

کلمه المصحّح [الثانیه]

بسم اللّه الرّحمن الرّحیم

الحمد للّه و الصلاه و السلام علی رسول اللّه و علی آله أمناء اللّه.

و بعد: فقد تفضّل اللّه علینا و له الفضل و المنّ حیث اختارنا لخدمه الدین و أهله و قیّضنا لتصحیح هذه الموسوعه الکبری و هی الباحثه عن المعارف الإسلامیّه الدائره بین المسلمین: أعنی بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمّه الأطهار علیهم السلام.

و هذا الذی نخرجه إلی القرّاء الکرام، هو الجزء الثانی من المجلّد التاسع عشر (کتاب القرآن و الذکر و الدعاء) و قد قابلناه علی نسخه الکمبانیّ ثمّ علی نسخه الأصل التی هی بخطّ ید المؤلّف العلّامه رضوان اللّه علیه و هی محفوظه فی خزانه مکتبه ملک بطهران تحت الرقم ۱۰۰۳ و ۹۹۷ و معذلک قابلناه علی نصّ المصادر أو علی الأخبار الأخر المشابهه للنصّ فی سائر الکتب،

فسددنا ما کان فی النسخه من خلل و بیاض و سقط و تصحیف فإنّ المجلّد التاسع عشر أیضا من مسوّدات قلمه الشریف رحمه اللّه علیه و لم یخرج فی حیاته إلی البیاض.

محمد الباقر البهبودیّ

ص: ۳۹۶

**[ترجمه]ص: ۳۹۶

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

ص: ۳۹۷

ص: ۳۹۸

**[ترجمه]ص: ۳۹۷

ص: ۳۹۸

ص: ۳۹۹

ص: ۴۰۰

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ۹

المقدمة:

تأسّس مركز القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان بإشراف آیة الله الحاج السید حسن فقیه الإمامی عام ۱۴۲۶ الهجری فی المجالات الدینیة والثقافیة والعلمیة معتمداً علی النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائیین والمثقفین فی الجامعات والحوزات العلمیة.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراکز القائمة بتوفیر المصادر فی العلوم الإسلامیة وتبعثرها فی أنحاء البلاد وصعوبة الحصول علی مصادرها أحیاناً، تهدف مؤسسة القائمیة للدراسات الکمبیوتریة فی أصفهان إلی التوفیر الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلی الباحثین فی العلوم الإسلامیة وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الکترونیة من الکتب والمقالات العلمیة والدراسات المفیدة وهی منظمة فی برامج إلکترونیة وجاهزة فی مختلف اللغات عرضاً للباحثین والمثقفین والراغبین فیها.

وتحاول المؤسسة تقدیم الخدمة معتمدة علی النظرة العلمیة البحتة البعیدة من التعصبات الشخصیة والاجتماعیة والسیاسیة والقومیة وعلی أساس خطة تنوی تنظیم الأعمال والمنشورات الصادرة من جمیع مراکز الشیعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامیة وتعالیم القرآن وآل بیت النبیّ علیهم السلام

تحفیز الناس خصوصا الشباب علی دراسة أدقّ فی المسائل الدینیة

تنزیل البرامج المفیدة فی الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثین والمحققین فی الحوازت العلمیة والجامعات

توسیع عام لفکرة المطالعة

تهمید الأرضیة لتحریض المنشورات والکتّاب علی تقدیم آثارهم لتنظیمها فی ملفات الکترونیة

السیاسات:

مراعاة القوانین والعمل حسب المعاییر القانونیة

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراکز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتینیة وتکرار المحاولات السابقة

العرض العلمی البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فى نشر المعلومات
من الواضح أن يتحمل المؤلف مسؤولية العمل.

نشاطات المؤسسة:
طبع الكتب والملزمات والدوريات
إقامة المسابقات فى مطالعة الكتب
إقامة المعارض الالكترونية: المعارض الثلاثية الأبعاد، أفلام بانوراما فى الأمكنة الدينية والسياحية
إنتاج الأفلام الكرتونية والألعاب الكمبيوترية
افتتاح موقع القائمية الانترنتى بعنوان : www.ghaemiyeh.com
إنتاج الأفلام الثقافية وأقراص المحاضرات و...
الإطلاق والدعم العلمى لنظام استلام الأسئلة والاستفسارات الدينية والأخلاقية والاعتقادية والردّ عليها
تصميم الأجهزة الخاصة بالمحاسبة، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ويب كيوسك kiosk، الرسالة القصيرة ((sms
إقامة الدورات التعليمية الالكترونية لعموم الناس
إقامة الدورات الالكترونية لتدريب المعلمين
إنتاج آلاف برامج فى البحث والدراسة وتطبيقها فى أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ويمكن تحميلها على ٨ أنظمة؛
١.JAVA
٢.ANDROID
٣.EPUB
٤.CHM
٥.PDF
٦.HTML
٧.CHM
٨.GHB
إعداد ۴ الأسواق الإلكترونية للكتاب على موقع القائمية ويمكن تحميلها على الأنظمة التالية
١.ANDROID
٢.IOS
٣.WINDOWS PHONE
۴.WINDOWS

وتقدّم مجاناً فى الموقع بثلاث اللغات منها العربية والانجليزية والفارسية

الكلمة الأخيرة

نتقـدم بكلمـة الشـكر والتقـدير إلى مكاتب مراجع التقليـد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسـسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فی تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.
عنوان المكتب المركزی
أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلی، الرقم ۱۲۹، الطبقة الأولى.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir
البريد الالكترونی : Info@ghbook.ir
هاتف المكتب المركزی ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵
هاتف المكتب فی طهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
قسم البيع ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹شؤون المستخدمين ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹.

مركز
القائمية
اصفهان
للبحوث والتحريات الكمبيوترية
WWW
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المـركز من فضلـكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹